

PROCEEDING BOOK

ÜSKÜP
1 - 3 Kasım 2024

BALKAN 12. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

Published by Academy Global Publishing House

www.balkankongresi.org

*BALKAN 12TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
NOVEMBER 1 - 3, 2024 – SKOPJE*

Edited By

PROF. DR. YAKUP BABAYEV

CONGRESS ORGANIZING BOARD

HEAD OF CONFERENCE : Prof. Dr. Hülya Çiçek

Prof. Dr. Ali Bilgili

Prof. Dr. Naile Bilgili

Prof. Dr. Başak Hanedan

Prof. Dr. Hajar Huseynova

Prof. Dr. Dwi Sulisworo

Prof. Zain Musa

Prof. Dr. Sameer Jain

Prof Yakup Babayev

Prof. Dr. Suyatno

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran

Assoc. Prof. Dody Hartanto

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade

Assoc. Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova

Assist. Prof. Ihwan Ghazali

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou

Dr. Dadash Mehravari

Dr. Gültekin Gürçay

Aynurə Əliyeva

Amaneh Manafidizaji

*All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.*

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global–2024©

CONFERENCE ID

BALKAN 12TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

NOVEMBER 1 - 3, 2024

SKOPJE

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey - Azerbaijan – Bangladesh – Russia- , South Korea - Nigeria -Malaysia - Pakistan - Zambia – India- Bahrain – Algeria – Kazakhstan- Thailand- Egypt- Libya- Mongolia- Morocco- Netherlands- Nicaragua- Belgium- Tunisia- Jamaica- Qatar- Italy- Bosnia and Herzegovina- Czech Republic – Slovenia- Romania- Croatia- Afghanistan- Congo- Greece- Indonesia – Philippines- Georgia- Senegal- Kenya- Romania- Taiwan-

PRESENTATION

Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

In the conference 78 papers have been presented by Turkish participants and 92 papers by foreign participants.

Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

Issued: 05.12.2024

ISBN: 978-625-6283-84-8

Scientific & Review Committee

- Prof. Dr. Ali BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Naile BİLGİLİ – Türkiye
Prof. Dr. Başak HANEDAN – Türkiye
Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR – Türkiye
Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye
Prof. Dr. Fatma KOÇ – Türkiye
Prof. Dr. Bülent KURTIŞOĞLU – Türkiye
Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan
Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia
Prof. Dr. Natalia LATYGINA – Ukraina
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia
Prof. Muntazir MEHDI – Pakistan
Prof. Dr. Raihan YUSOPH – Philippines
Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ – Iran
Prof. Dr. F. Oben ÜRÜ – Türkiye
Prof. Dr. T.Venkat Narayana RAO – India
Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ – Türkiye
Prof. Dr. Mustafa BAYRAM – Türkiye
Prof. Dr. Saim Zeki BOSTAN – Türkiye
Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China
Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan
Assoc. Prof. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye
Assoc. Prof. Ivaylo STAYKOV - Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Eda BOZKURT – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ahmet TOPAL – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Sandeep GUPTA – India
Assoc. Prof. Dr. Veysel PARLAK – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU – Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Göksel ULAY – Türkiye
Assist. Prof. K. R. PADMA – India
Assist. Prof. Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia
Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria
Assist. Prof. Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Assist. Prof. Dr. Gültekin GÜRÇAY – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Dody HARTANTO - Indonesia
Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran
Assist. Prof. Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Mamatkuli JURAYEV – Uzbekistan
Assist. Prof. Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria
Assist. Prof. Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Bhumika SHARMA - India
Assist. Prof. Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam
Assist. Prof. Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Kirgizia
Assist. Prof. Dr. Yang ZİTONG – China
Assist. Prof. Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan
Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa
Assist. Prof. Dr. Zohaib Hassan Sain – Pakistan
Assist. Prof. Dr. Murat GENÇ – Türkiye
Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India
Assist. Prof. Dr. Vaiva BALCIUNIENE – Lithuania
Assist. Prof. Dr. Meltem AVAN – Türkiye
Aynurə Əliyeva - Azerbaijan
Sonali MALHOTRA - India

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:

Gereği:

Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:

Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSFN3RR3CF* Pin Kodu : 27962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/gaziantep-universitesi-ebys>

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 -

GAZİANTEP

Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17

e-Posta : tipfaksekg@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi

Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel

Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1>

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.
- Sunum yapmak zorunludur. Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Dr. Öğretim Üyesi Hamide Merve GÜÇLÜ	1	A REVIEW AIMED AT DETERMINING THE DIFFICULTIES EXPERIENCED BY LOGISTICS ENTERPRISES IN THEIR GREEN PRACTICES	Doç. Dr., SALİH MEMİŞ Öğr. Gör. Dr., ZAFER CESUR
		2	THE DEVELOPMENT OF LOGISTICS VILLAGES IN TURKEY AND SAMPLE APPLICATIONS	Öğr. Gör. Dr., ZAFER CESUR Doç. Dr., SALİH MEMİŞ
		3	MÜŞTERİ ŞİKAYETLERİNİN YAPAY ZEKA TEMELLİ BİR UYGULAMA İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: CHAT GPT ÖRNEĞİ	Öğr. Gör. Dr., ESRA TÜRK
		4	THE MEDIATING ROLE OF MATERIALISM IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY TRAITS AND CONSPICUOUS CONSUMPTION	Esra KAHYA Asst. Prof. Bilal CELIK
		5	6331 SAYILI KANUN'UN 13. VE 25. MADDELERİNİN, UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Hamide Merve GÜÇLÜ
		6	LOJİSTİK KÖYLERE AKADEMİK BAKIŞ	Prof. Dr. Burcu ERŞAHAN Prof. Dr. İsmail BAKAN Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Nur DEMİR
		7	THE NATURAL RESOURCE RACE IN TOURISM – THE CASE OF VIETNAM AND SINGAPORE	Nhu-Y Huynh PHAM Mong-Tuyen LUONG Thuy-Uyen Thi NGUYEN Yen-Vy Ha NGUYEN Anh-Thu Thi LE Lam-Thu VO Que-Nhu DUONG
		8	THE IMPACT OF LOCAL FOOD ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Assist. Prof. Dr. Gizem Sultan KAMAN Assist. Prof. Dr. Rabia BÖLÜKBAŞ
		9	DIGITAL TRANSFORMATION AND REFLECTIONS ON INDEPENDENT AUDIT PROCESSES	Doç. Dr., Betül Şeyma ALKAN Merve YAVAŞ

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

1 Kasım / November 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Prof. Dr. Mesut Bulut	1	EXAMINING THE PERCEPTIONS OF PROFESSIONALS WHO WILL WORK IN THE FORENSIC FIELD TOWARD CRIMINALS	Doç.Dr. Rumeysa AKGÜN Arş.Gör. Seda ERKUŞ DEMİR
		2	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM SÜREÇLERİNDE YARARLANABİLECEĞİ DİJİTAL ZEKÂ OYUNLARININ İNCELENMESİ	Öğretmen, GÖKÇEN BAHAR AYDIN Prof. Dr., BELGİN ARSLAN CANSEVER
		3	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTIVATION LEVELS AND INDEPENDENT LEARNING BEHAVIORS IN PRESCHOOL CHILDREN	Rukiye DİĞRAK Prof. Dr. Saide ÖZBEY
		4	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENİ ADAYLARININ "DÜNYA EDEBİYATI" DERSİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Mesut Bulut
		5	EVALUATION OF STUDENT SUCCESS WITH MACHINE LEARNING CLASSIFIERS ON EDUCATIONAL SYNTHETIC DATA	Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Dr. Öğr. Üyesi Hilal OK ERGÜN	1	RELATIONSHIP BETWEEN GREEN FINANCE, HEALTH EXPENDITURES AND ENVIRONMENTAL QUALITY: THE CASE OF TÜRKİYE	Doç. Dr. Tolga ERGÜN Dr. Öğr. Üyesi Hilal OK ERGÜN
		2	THE RELATIONSHIP BETWEEN DISCONTENT INDEX AND CORRUPTION PERCEPTION INDEX: THE CASE OF BRICST COUNTRIES	Assoc.Dr. AYŞE DURGUN R. A. SEÇKİN KABAK
		3	INTRA-INDUSTRY TRADE ANALYSIS OF THE TRADE STRUCTURE OF TURKIYE AND THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS (TRNC)	Prof. Dr. LEVENT KÖSEKAHYAOĞLU R. A. SEÇKİN KABAK Assoc.Dr. AYŞE DURGUN KAYGISIZ
		4	THE RELATIONSHIP BETWEEN DISPLACEMENT ASSOCIATED WITH DISASTERS AND POVERTY IN LESS DEVELOPED COUNTRIES	Öğr. Gör. Aynur KAYA Doç. Dr. Hikmet AKYOL Uzman Şeyma AKÇİÇEK Mücahit ÇELİK

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Mehmet Safa BİNGÖL	1	SOLAR POWER PLANT ELECTRICITY GENERATION FORECASTING USING NONLINEAR AUTOREGRESSIVE NEURAL NETWORK	Şahin YILDIRIM Mehmet Safa BİNGÖL
		2	MECHANICAL PERFORMANCE OF BIODEGRADABLE AND METALLIC SCREWS IN FIFTH METATARSAL FRACTURES	Assoc. Prof. Dr. Hamid ASADI DERESHGI Researcher Dilan DEMİR
		3	WAVE ENERGY AND TURKEY: POTENTIAL, APPLICATIONS, AND FUTURE	Student, Zeynep KOÇ Faculty Member, Assoc. Prof. Dr. Fatih Ünal
		4	THE FUTURE OF DESALINATION IN MERSİN: INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY AND TECHNOLOGY	Student, Zeynep KOÇ Faculty Member, Assoc. Prof. Dr. Fatih Ünal
		5	NUMERICAL MODELLING OF PHOTOVOLTAIC PANELS BY USING MATLAB-SIMULINK	Ceren KARADENİZ Doç. Dr. Sahin GUNGOR
		6	AN EXPERIMENTAL INVESTIGATION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN TRANSMITTANCE AND PV PANEL PERFORMANCE	Ceren KARADENİZ Doç. Dr. Sahin GUNGOR

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

1 Kasım / November 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof., KADRIYE AYDEMİR	1	THE RAYLEIGH QUOTIENT FOR ONE SINGULAR STURM-LIOUVILLE PROBLEM	Prof., OKTAY SH. MUKHTAROV Prof., KADRIYE AYDEMİR Assoc. Prof. HAYATİ OLGAR
		2	TEKİL İKİ-ARALIKLI STURM-LIOUVILLE PROBLEMLERİNİN ÖZDEĞERLERİNİN POZİTİFLİĞİ	Prof., KADRIYE AYDEMİR Prof., OKTAY SH. MUKHTAROV Assis. Prof. Dr. MERVE YÜCEL
		3	EXISTENCE OF SOLUTIONS FOR GENERALIZED CAPUTO FRACTIONAL BOUNDARY VALUE PROBLEMS	Dr., OZLEM BATIT OZEN
		4	TIME SERIES BASED FINANCIAL COMPONENT FORECASTING MODELS FOR THE E-COMMERCE SECTOR	Emre Taşbaş Mahmut Burak Kazçin Zehra Sude Sarı M. Fatih Akay
		5	DEVELOPMENT OF STATISTICS AND MACHINE LEARNING BASED CASH FORECASTING MODELS FOR AN ELECTRONIC PAYMENT COMPANY	Yusuf Ozan Köftegöl Yusuf Ali Koyuncu Zehra Sude Sarı M. Fatih Akay

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT	1	DEVELOPMENT OF A DIGITAL HOUSEKEEPING SYSTEM TO OPTIMIZE MEZZANINE LOCATIONS IN A WAREHOUSE	Murat Yüce Alişan Araslı Ceren Ulus M. Fatih Akay
		2	DETECTION OF FIELD INVENTORIES IN ENERGY SERVICE COMPANIES USING IMAGE PROCESSING AND DEEP LEARNING	HATICE ÖZDEMİR EYMEYEN BERKAY YORULMAZ GÖZDE UYGUR ADEM SELLER PROF. DR. M. FATİH AKAY
		3	GEOMETRIC APPROACH FOR PARAMETER ESTIMATION IN THROUGH-THE-WALL RADARS	Assist. Prof. Ridvan Fırat Cinar
		4	SYNTHETIC DATA GENERATION WITH LARGE LANGUAGE MODELS TO EVALUATE ENSEMBLE REGRESSION ALGORITHMS	Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT
		5	RIDGE REGRESSION PARAMETER OPTIMIZATION IN HOUSE PRICE PREDICTION	Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

1 Kasım / November 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Prof. Dr. Elchin Mammadov	1	ANALYZING KEY FACTORS INFLUENCING CLIENT SATISFACTION IN CONSULTING ENGINEERING FIRMS	Ling Zhang, Prof. Dr. Kenji Nakamura, Akira Yamamoto
		2	DEVELOPMENT OF AI-DRIVEN PREDICTIVE MAINTENANCE SYSTEM FOR ENHANCING EQUIPMENT RELIABILITY	Dr. Kenji Nakamura, Prof. Dr. Mei Ling Chen, Dr. Hyun Soo Park
		3	DEVELOPMENT OF AN INTELLIGENT TASK MANAGEMENT SYSTEM USING AI TECHNOLOGIES	Dr. Leyla Mammadova, Prof. Dr. Farid Aliyev, Dr. Elchin Guliyev
		4	INNOVATIVE APPROACHES FOR CAPTURING SUBCONSCIOUS CONSUMER INSIGHTS IN E-COMMERCE	Dr. Elvin Aliyev, Prof. Dr. Leyla Mammadova, Aysel Huseynova
		5	CONTRACTOR SELECTION IN CONSTRUCTION PROJECTS USING MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING AND SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	Dr. Leyla Aliyeva, Prof. Dr. Elchin Mammadov
		6	FRAMEWORK FOR ENHANCING QUALITY CULTURE IN ALGERIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Ahmed Benali, Prof. Dr. Fatima Zahra, and Mr. Samir Khaled
		7	ENHANCING INSTITUTIONAL EFFECTIVENESS: THE STRATEGIC IMPORTANCE OF WORKFORCE BUDGETING IN FINANCIAL	Dr. Samira El Amrani, Prof. Dr. Ahmed Bouziane, Fatima Zahra Laaroussi
		8	EXAMINING URBANIZATION AND INCOME INEQUALITY IN ALGERIA	Dr. Amina Benali, Prof. Dr. Khalid Ziani, Fatima Zahra Lala
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Prof. Dr. Noraida Mustaffa,	1	CROSS-CULTURAL DYNAMICS AND INNOVATION: INSIGHTS INTO CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ALGERIA	Dr. Ahmed Bensaid, Prof. Dr. Leila Nasr, Dr. Farid Touati
		2	EVALUATING THE INFLUENCE OF MARITIME TRANSPORT ON ECONOMIC GROWTH IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Zainal, Prof. Dr. Noraida Mustaffa, Eng. Firdaus Rahman
		3	CROSS-CULTURAL COLLABORATIONS AND INNOVATION: ANALYZING CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN MALAYSIA	Dr. Siti Nurhaliza, Prof. Dr. Ahmad Faizal, Dr. Zainal Abidin
		4	KEY DETERMINANTS OF COST OVERRUN IN BUILDING CONSTRUCTION PROJECTS IN MALAYSIA	Dr. Ahmad Z. Ismail, Prof. Dr. Nurul H. Rashid, Eng. Farhan K. Ali
		5	THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE REAL ESTATE SECTOR	Dr. Mihai Ionescu, Prof. Dr. Elena Popescu, Andreea Vasilescu
		6	ASSESSING THE IMPACT OF CHINESE FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AFRICA: ETHICAL AND CULTURAL DIMENSIONS	Dr. Amina Nkosi, Professor Michael Adebayo, Dr. Lindiwe Tshabalala
		7	ENHANCING OPERATIONAL EFFICIENCY THROUGH LEAN METHODOLOGIES IN AFRICAN INDUSTRIES	Dr. Amina O. Kone, Prof. Dr. Samuel T. Ndung'u, Dr. Zainab I. Moyo
		8	EXPLORING LEAN METHODOLOGIES IN CONSTRUCTION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Dr. Aisha Mwanga, Prof. Dr. Samuel Ndungu, Grace Ochieng
		9	EXPLORING THE METHODOLOGICAL FRAMEWORK OF ISLAMIC ECONOMICS: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES	Prof. Dr. Idris Karamoko
		9	EXPLORING THE INTERCONNECTION BETWEEN INDIVIDUAL AND ORGANIZATIONAL RESILIENCE IN THE CONSTRUCTION SECTOR	Dr. Amina Nkosi, Prof. Dr. Kofi Mensah, Thandiwe Moyo

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Dmitry Sokolov	1	STRATEGIC PLANNING FOR SUSTAINABILITY IN NGOS AND ITS INFLUENCE ON DONOR COMMITMENT	Dr. Nino Chikovani, Prof. Dr. Levan Kapanadze, Anna Tskhvedadze
		2	EXAMINATION OF SUSTAINABILITY REGULATION IN THE FINANCIAL SECTOR OF GEORGIA	Nino Janelidze, PhD; Giorgi Kvesitadze, MSc
		3	FORECASTING COPPER PRICES: A HYBRID APPROACH FOR ECONOMIC VARIABILITY	Prof. Dr. Giorgi M. Jojua, Dr. Nino K. Koberidze, Mr. Alexander T. Tsiklauri
		4	IMPACT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON DISPUTE FREQUENCY IN COMMERCIAL CONSTRUCTION PROJECTS: A CONTRACTOR'S PERSPECTIVE	Dr. Alexei Ivanov, Dr. Elena Petrovna, Andrei Sokolov
		5	IDENTIFYING NEET YOUTH RISK FACTORS IN RUSSIA: A MACHINE LEARNING ANALYSIS	Dr. Alexei Ivanov, Prof. Dr. Maria Petrovna, Dr. Dmitry Sokolov
		6	EVALUATION OF INNOVATION STRATEGIES IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES USING THE STAGE-GATE MODEL	Dmitry Ivanov, Elena Petrovna, Alexey Sokolov

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,	1	ENHANCEMENT OF LITERACY SKILLS THROUGH A PROPOSED MODULE FOR BAYBAYIN INSTRUCTION	Dr. Elena Marie J. Cruz, Prof. Dr. Antonio R. Delos Reyes,
		2	ENHANCING ADULT EDUCATION INITIATIVES TO COMBAT FEMALE GENITAL MUTILATION AND ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	Dr. Maria Santos, Prof. Dr. Juanita Reyes, Carlos Delgado
		3	ENHANCING LITERACY COMPETENCIES THROUGH AN INNOVATIVE MODULE FOR JAVANESE SCRIPT INSTRUCTION	Rina S. Aditya, Prof. Dr. Hendra Y. Santosa, and Ms. Maya P. Pramesti
		4	EMOTIONAL INFLUENCES ON STUDENT LEARNING AND ACADEMIC PERFORMANCE	Dr. Aisha Abdulaziz, Prof. Dr. Oluwaseun Bamidele, Mr. Dapo Kehinde
		5	INNOVATIVE APPROACHES IN SMART LEARNING SYSTEMS FOR MUSIC EDUCATION	Dr. Elena Vasilaki, Prof. Dr. Dimitris Kourouklis, Dr. Sofia Christodoulou
		6	THE ROLE OF URBAN ART IN FOSTERING REFLECTIVE PRACTICES IN EDUCATION	Dr. Alain M. Ngoy, Prof. Dr. Celestine T. Mbuyi, Ms. Amani N. Kalu
		7	ENHANCING INTERDISCIPLINARY APPROACHES IN EDUCATION: A FOCUS ON MATHEMATICS	Dr. Jean-Pierre Monga, Prof. Dr. Mireille Ngalula, Claude Makaya
		8	ENHANCING MATHEMATICAL UNDERSTANDING THROUGH ORIGAMI: A CASE STUDY	Dr. Fatma Al-Masri, Prof. Dr. Ahmed El-Sayed
		9	DECENTRALIZED ASSIGNMENT MANAGEMENT SYSTEM UTILIZING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	Dr. Ahmed Farouk, Prof. Dr. Sara Mahmoud, Nour El-Sayed, Dr. Khaled Hassan Prof. Dr. Fatima Zohra

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Assoc. Prof. Aibek Shakirov,	1	EXPLORING THE EFFECTS OF INADEQUATE TEACHER-STUDENT INTERACTIONS ON CHRONIC ABSENTEEISM IN SECONDARY SCHOOLS OF BANGLADESH	Dr. Rina Bhatia, Prof. Anwar Hossain, Asif Rahman
		2	UNDERSTANDING MOTIVATIONAL FACTORS IN ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION: A STUDY AT A BELGIAN UNIVERSITY	Dr. Elise Dubois, Prof. Henri Martin, Laura Petit
		3	ENHANCING PROGRAMMING EDUCATION THROUGH AN INNOVATIVE COLLABORATIVE LEARNING MODEL	Authors: Dr. Annelies Vermeulen, Prof. Thomas Devries Joris Van Dyck
		4	EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON ASSESSMENT PRACTICES IN HIGHER EDUCATION	Dr. Amina Rahimi, Prof. Jamil Azizi, Ms. Fatima Mohseni
		5	INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS	Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
		6	INFLUENCE OF NON-PARENTAL EARLY CHILDHOOD EDUCATION ON VIRTUAL FRIENDSHIP DYNAMICS	Dr. Aigerim Tulegenova, Assoc. Prof. Aibek Shakirov, and Nurlan Askarov
		7	THE IMPACT OF SUCCESS EXPECTATION ON STUDENT PERFORMANCE IN SUMMATIVE ASSESSMENTS	Dr. Marko Novak, Prof. Ivana Petrovic, and Ana Kovač
		8	STRATEGIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT MANAGEMENT: A COMPREHENSIVE ANALYSIS	Dr. Ivan Petrov, Ms. Hana Kovač, Prof. Luka Jurić, Dr. Marija Novak
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI	1	Museum Anthropology	Assoc. Prof. Dr. Zekiye ÇILDIR,
		2	MİĞFER ADLI ÇOCUK TİYATROSU METNİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMELEME	Doç. Dr. Erhan ŞEN
		3	“AKLINDAN DÜŞÜNCELER GEÇEN ÇOCUK” ADLI ÇOCUK ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Doç. Dr. Erhan ŞEN
		4	POEM AND POET IN THE EARLY PERSIAN TEZKİRES	Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI
		5	ALLEGORICAL INTERPRETATION IN ANNOTATION OF VEHBİ-İ KONEVİ’S ŞERH-İ DİVÂN-I HÂFİZ	Prof. Dr. Mehmet Nuri ÇINARCI
		6	MEMMED ARİF DADAŞZADE’NİN EDEBİ FAALİYETLERİ	Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ
		7	ELEŞTİRMEN KİMLİĞİYLE BEKİR NEBİYEV	Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ
		8	THE INTELLECTUALS OF CLASSICAL TURKISH LİTERATURE	PhD Student ŞEYDA GÖLLÜ

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 15:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. SERVET SAY	1	CALCULATION AND ACCOUNTING OF RISTURN IN COOPERATIVES	Assoc. Prof. SERVET SAY
		2	THE EFFECTS OF LEAVEİSM İN MODERN BUSINESS LIFE	Dr., Fatih İbrahim KURŞUNMADEN
		3	INFLATION ACCOUNTİNG	Dr. Fırat KINALI
		4	EVALUATION OF METROPOLITAN DISTRICT MUNICIPALITY MANAGEMENT BODIES IN TURKEY	Lect. Mehmet Nuri ÖDÜK

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL	1	MODELING THE OPTIMUM IRRIGATION THAT PROVIDES THE HIGHEST TOMATO YIELD IN ANKARA REGION WITH DSSAT	Ziraat Yüksek Mühendisi, Abdelrahman Amr Ali Rabie Elsayed SALEH Araştırma Görevlisi, Elifnaz TORUN Profesör, Halit APAYDIN
		2	EVALUATION OF RELATIONSHIPS BETWEEN SEED YIELD AND SOME AGRONOMIC CHARACTERS IN SAFFLOWER (CARTHAMUS TINCTORIUS L.)	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL
		3	SAFFLOWER (CARTHAMUS TINCTORIUS L.) BREEDING OBJECTIVES	Prof. Dr. Belgin COŞGE ŞENKAL
		4	DETERMINATION OF FORAGE PERFORMANCES OF SOME SORGHUM (Sorghum bicolor (L.)) VARIETIES IN ANTALYA CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Cengiz ERDURMUŞ
		5	IMPACTS OF CLIMATE CHANGE ON IRRIGATION AND AGRICULTURAL PRODUCTION: THE FUTURE OF WATER IN ANTALYA, TÜRKİYE	Assoc. Prof. Köksal AYDINŞAKİR,
		6	DETERMINATION OF THE SUITABILITY OF DIFFERENT WATER RESOURCES FOR IRRIGATION IN AYAŞ REGION	Ziraat Yük. Müh. Ayfer BURDURLUOĞLU Prof. Dr. Ahmet ÖZTÜRK

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 1 Kasım / November 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL / SALON 4	Assoc. Prof. Dr. MÜJGAN GÜNEY	1	THE ROLE OF SECONDARY METABOLITES IN PLANT STRESS RESPONSES: BIOTECHNOLOGICAL APPROACHES FOR CROP IMPROVEMENT	Assoc. Prof. Dr. MÜJGAN GÜNEY Assoc. Prof. Dr. HAKAN KELES Assoc. Prof. Dr. SERVET ARAS
		2	CHITOSAN NANOPARTICLES AND THEIR INFLUENCE ON GENE EXPRESSION AND SECONDARY METABOLISM IN FRUITS	Assoc. Prof. Dr. MÜJGAN GÜNEY Assist. Prof. Dr. GÖKÇE AYDÖNER ÇOBAN Assoc. Prof. Dr. MURAT GÜNEY
		3	USE OF ROOTSTOCKS IN WALNUT CULTIVATION	Doç. Dr. HAKAN KELES Doç. Dr. MÜJGAN GÜNEY Dr. Öğr. Üyesi GÖKÇE AYDÖNER ÇOBAN
		4	USE OF NANOPARTICLES IN AGRICULTURE	Doç. Dr. HAKAN KELES Doç. Dr. Servet ARAS Doç. Dr. Murat GÜNEY
		5	ANATOMICAL ALTERATIONS AFFECT BIODIVERSITY OF FRUIT SPECIES	Assoc. Prof. Dr. Servet ARAS Assoc. Prof. Dr. MURAT GÜNEY Assoc. Prof. Dr. Hakan KELES
		6	EFFECTS OF ABIOTIC STRESS FACTORS ON FRUIT SPECIES BIODIVERSITY	Assoc. Prof. Dr. Servet ARAS Assoc. Prof. Dr. Müjgan GÜNEY Assist. Prof. Dr. Gökçe AYDÖNER ÇOBAN
		7	APPLE (<i>Malus domestica</i>) miRNA EXPRESSION AND HORTICULTURAL IMPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Murat GÜNEY Asst. Prof. Dr. Gökçe Aydıner ÇOBAN Assoc. Prof. Dr. Zeynep ERGÜN
		8	SSR AND TRANSCRIPTOME ANALYSIS IN HORTICULTURAL FRUITS	Assoc. Prof. Dr. Murat GÜNEY Assoc. Prof. Dr. Hakan KELES Assoc. Prof. Dr. Servet ARAS
		9	SOME AMINO ACIDS USED TO ENHANCE STRESS TOLERANCE IN VEGETABLES AND THEIR EFFECTS	Assist. Prof. Dr. GÖKÇE AYDÖNER ÇOBAN Assoc. Prof. Dr. ZEYNEP ERGÜN Assoc. Prof. Dr. SERVET ARAS
		10	THE POTENTIAL USE OF <i>CHLORELLA VULGARIS</i> AS A BIOFERTILIZER IN SOILLESS CULTURE	Assist. Prof. Dr. GÖKÇE AYDÖNER ÇOBAN Assoc. Prof. Dr. HAKAN KELES Assoc. Prof. Dr. MURAT GÜNEY

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Doç. Dr. Yasemin BAKİ	1	GLOBAL RESEARCH TRENDS OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN ICT DEVELOPMENT IN FAITH-BASED SCHOOLS AND BIBLIOMETRIC ENGINEERING CULTURE	Nuniek Rahmatika Suyatno Dody Hartanto
		2	DİLBİLİMDE SÖYLEM ANALİZİ NEDİR?	ILAHE NIYAZOVA
		3	ÇOCUK YAZININDA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ VE YETERLİKLERİ: ÇANTAMDAN FİL ÇIKTI ÖRNEĞİ	Öğretmen, Mehtap DÜRMÜŞ Doç. Dr. Yasemin BAKİ
		4	ÇOCUK YAZININDA ÇATIŞMA TÜRLERİ VE ÇATIŞMA ÇÖZME YÖNTEMLERİ: MAVİ RÜYALAR GÖREN ÇOCUK	Doç. Dr. Yasemin BAKİ Öğretmen, Mehtap DÜRMÜŞ
		5	ÇOCUK YAZININDA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ VE ENGELLERİ: BİLGE ÇİÇEĞİ	Uzm. Öğretmen Esengül Gündoğdu

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

1 Kasım / November 1, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU	1	ÇOCUK KİTAPLARININ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: DEDEMİN KURABİYELERİ ÖRNEĞİ	Öğretmen, Şehriban GÜNCE
		2	FEN LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ SPORTMENLİK DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ	Seda AKBULUT Dr. Mesut BULUT Prof. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL Dr. Didem YAVUZ SÖYLER
		3	KALIP YARGILAR ÖLÇEĞİ'NİN (KYÖ) GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	İbrahim KAYA Prof. Dr. Nihal BALOĞLU UĞURLU
		4	DİL BİLGİSİ KONULARININ ÖĞRETİMİNDE OYUNLAŞTIRMANIN KULLANIMI; BİR LİTERATÜR TARAMA ÇALIŞMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Işıl ÖZTÜRK Doç. Dr. Perihan Gülce ÖZKAYA
		5	ÖZEL EĞİTİMDE TEKNOLOJİ KULLANIMI: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI	Prof. Dr. SEVAL ERDEN ÇINAR BÜŞRA CEYHAN
		6		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPIE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 16:15 – 17:15 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Lect. Mehmet Nuri ÖDÜK	1	THE EFFECT OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ON ACCOUNTING	Assoc. Prof. SERVET SAY
		2	THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON BUSINESS MANAGEMENT AND INNOVATIVE STRATEGIES	Dr., Fatih İbrahim KURŞUNMADEN
		3	DIGITAL TRANSFORMATION IN ACCOUNTING AUDIT	Dr. Fırat KINALI
		4	USE OF FUZZY EXPERT SYSTEM IN DIAGNOSIS OF CORONAVIRUS (COVIT 19) DISEASE	Lect. Mehmet Nuri ÖDÜK

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assoc. Prof. Dr. Luka Kovač,	1	THE ROLE OF NARRATIVE IN FOSTERING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS	Dr. Maria Rossi, Prof. Luca Verdi
		2	EVALUATING LEARNING ENHANCEMENT IN FREE-FALL MOTION THROUGH PRIOR CONCEPT UTILIZATION	Dr. Andrei Ionescu, Prof. Elena Popescu, Radu Mihai
		3	ENHANCING READING COMPREHENSION THROUGH INTEGRATED INSTRUCTIONAL MODELS	Dr. Anjali Sharma, Prof. Ramesh Patel, Dr. Priya Mehta
		4	ENHANCING THE BIOMEDICAL ENGINEERING COMMUNITY THROUGH OUTREACH INITIATIVES IN INDIA	Dr. Aditi Sharma, Prof. Rohan Mehta, Sneha Gupta, Dr. Vikram Singh, Priya Joshi
		5	ENHANCING UNIVERSITY ACCESS FOR STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: REFLECTIONS ON TEACHER TRAINING	Assoc. Prof. Dr. Luka Kovač, Ana Petrić
		6	EXPLORING TEACHER LEADERSHIP IN CLASSROOM INTERACTIONS: A LIFEWORLD PERSPECTIVE	Prof. Dr. Ana Petrovic, Maja Kovač
		7	EXPLORING THE CHARACTERISTICS OF EFFECTIVE, EXCEPTIONAL, AND INSPIRATIONAL EDUCATORS	Prof. Dr. Marko Petrovic, Jela Kralj
		8	EVALUATING SECONDARY SCHOOL CURRICULA FOR ENHANCING STUDENTS' QUALITY OF LIFE	Prof. Jan Novák, Dr. Eva Dvořáková, Petr Šebek, Bc. Anna Svobodová,
		9	INNOVATIVE APPROACHES TO DIGITAL LEARNING IN SUSTAINABLE AGRICULTURAL EDUCATION	Prof. Martina Horakova, Klara Dvorak, Dr. Eva Zelenkova

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Dr. Adnan Mujkić,	1	VISUAL NARRATIVES IN CHILDREN'S LITERATURE: EMOTIONAL IMPACT AND EDUCATIONAL POTENTIAL	. Amir Dervišević, Prof. Selma Husić, Dr. Kenan Avdić
		2	VISUAL PERCEPTION OF ONLINE MARKETING STRATEGIES BY INTERNATIONAL STUDENTS AT A BOSNIAN UNIVERSITY	Authors: Dr. Adnan Mujkić, Prof. Dr. Lejla Husić, and Fatima Delić
		3	EVALUATING THE IMPACT OF VIRTUAL REALITY ON STUDENT ENGAGEMENT IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING	Dr. Luca Rossi, Prof. Dr. Maria Bianchi, Giulia Conti
		4	EXPLORING STUDENTS' COMMUNICATION ANXIETIES AND EVALUATION CHALLENGES IN ONLINE SPEECH ACTIVITIES	Dr. Alessandro Rossi, Prof. Maria Verdi, and Luca Bianchi
		5	EXPLORING THE TRANSITION OF ITALIAN CHILDREN FROM KINDERGARTEN TO PRIMARY SCHOOL: A QUALITATIVE STUDY	Dr. Alessandro Rossi, Elena Bianchi, Dr. Marco Verdi
		6	ASSESSING EDUCATOR CULTURAL PROFICIENCY: A STUDY OF THREE LOCAL PRIMARY SCHOOLS	Dr. Amina El-Hamidi, Youssef Bensalem, Fatima Zahra Idrissi
		7	EVALUATING THE INFLUENCE OF INTRODUCTORY TECHNOLOGY COURSES ON STEM MAJOR CHOICES	Dr. Amina El Haddad, Prof. Dr. Khalid Bouchara, Fatima Zahra Benali
		8		
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Assoc. Prof. Dr. Amina Suleiman,	1	ENHANCING MULTIVARIABLE CALCULUS LEARNING THROUGH AUGMENTED AND VIRTUAL REALITY TECHNOLOGIES	Dr. Ahmed Al-Saad, Dr. Layla Farhan, Dr. Samir Khaled
		2	RETHINKING THE CRIMINALIZATION OF HOMELESSNESS: INNOVATIVE APPROACHES AND THE IMPLEMENTATION OF JAMAICA'S HOPE COURT	Dr. Marcus Johnson, Leila Grant, Ms. Talia Brown
		3	ECONOMIC IMPACT ASSESSMENT OF TOURISM: A COMPREHENSIVE FRAMEWORK	Dr. Janelle Smith, Prof. Marcus Hinds, Dr. Alex Thompson
		4	THE PARADOX OF EMPOWERMENT: ANALYZING THE ROLE OF GOSSIP IN FEMALE AGENCY	Dr. Amina Bouazizi, Prof. Dr. Sami Ben Ali
		5	ADDRESSING HUMAN RIGHTS VIOLATIONS AGAINST HEALTHCARE WORKERS IN TUNISIA: A POLICY PERSPECTIVE	Dr. Samira Ben Ali, Prof. Khaled Elhadi, Dr. Fatima Zohra Mansour, Dr. Aymen
		6	FAITH-BASED RESPONSES TO HUMANITARIAN CRISES: THE ROLE OF THE ANGLICAN CHURCH DURING THE BIAFRAN CONFLICT	Professor Adebayo Ogunleye, Dr. Chiamaka Ijeoma, Yetunde Alabi
		7	EXPLORING THE ROCK ART OF THE NORTHERN REGION: SITES OF NSUKKA, NIGERIA	Dr. Chijioke Okafor, Assoc. Prof. Dr. Amina Suleiman, and Dr. Ifeoma Nwosu
		8	CINEMATIC NARRATIVES OF DISPLACEMENT: A STUDY OF MEMORY REPRESENTATION IN BANGLADESHI AND INDIAN FILMS	Dr. Amina Rahman, Prof. Haris Chowdhury, and Mr. Anik Hasan
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Prof. Jacques Martin,	1	SCIENTIFIC INSIGHTS INTO THE CONCEPT OF "FERTILIZING WINDS" IN QURANIC VERSE 15:22	Dr. A. H. Rahman, Prof. S. N. Khan, Mr. T. Z. Rahman
		2	NAVIGATING IMMIGRATION CHALLENGES FOR CONVENTION REFUGEES IN BELGIUM	: Dr. Eliane Dubois, Prof. Jacques Martin, Dr. Sofia Vermeer
		3	INVESTIGATING THE ROOTS OF ANTI-WESTERN SENTIMENT IN THE ARAB WORLD AND ITS IMPACT ON SUPPORT FOR RUSSIA IN THE UKRAINE WAR	Dr. Anisa Kamel, Prof. Dr. Emil Novak, and Dr. Liam Schmidt
		4	THE TRANSFORMATIVE ROLE OF TELECOMMUNICATION IN EUROPE: ENHANCING CONNECTIVITY AND QUALITY OF LIFE	Prof. Elena Schmidt, Dr. Marco Rossi, Ms. Ana Ivanova
		5	CULTURAL DIMENSIONS INFLUENCING QUALITY ASSURANCE IMPLEMENTATION IN HIGHER EDUCATION: A COMPARATIVE STUDY	Dr. Mateo Alvarado, Prof. Dr. Lucia Martinez, Dr. Sergio Ramos
		6	ADDRESSING THE TRIADIC CHALLENGES OF SUSTAINABILITY IN HIGHER EDUCATION	Dr. Youssef Elhaj, Amina Fassi, Dr. Latifa Bouhlal
		7	GENDER REPRESENTATION IN PRIMARY EDUCATION: INSIGHTS FROM TEACHERS	Dr. Erdenebat Gankhuyag, Sarnai Baatar, Nomin Erdene
		8		
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Dr. Leila M. Bouali	1	COMPUTER GRAPHICS AND UNDERSTANDING SEMIOTICS IN DESIGN	Manoj Majhi, Debkumar Chakrabaty
		2	ANALYZING STUDENT SATISFACTION AMONG WORK-BASED LEARNERS	Julia L. Harris, Ahmed T. Fawzi
		3	ASSESSING THE USABILITY OF AN EDUCATIONAL PORTAL FOR IT FACULTY AT THE UNIVERSITY OF LIBYA	Khaled R. Badr, Laila S. Hamed
		4	DEVELOPING PROBLEM-SOLVING SKILLS IN ENGINEERING STUDENTS THROUGH ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION	Dr. Sarah J. Al-Sayed
		5	TEXTURES FOR THE VISUALLY IMPAIRED: A STUDY OF HIMMAPAN CREATURES	Dr. Alex Thompson, Emily Carter
		6	ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN THE CONTEXT OF LMD REFORMS: A STUDY FROM ALGERIA	Dr. Leila M. Bouali
		7	DEVELOPING INFORMATIONAL CULTURE AMONG STUDENTS: STRATEGIES AND METHODS	Aigerim K. Nurpeissova
		8	VIRTUAL COLLABORATIVE LEARNING: ENHANCING STUDENT PERFORMANCE IN BAHRAIN	Dr. Omar S. Al-Nasr
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
1 Kasım / November 1, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	Dr. Chika Afolabi,	1	TOWARD A MODEL FOR KNOWLEDGE DEVELOPMENT IN VIRTUAL ENVIRONMENTS: STRATEGIES FOR STUDENT OWNERSHIP	N.B. Adams
		2	THE FUTURE OF OPEN EDUCATION AND DISTANCE LEARNING IN ZAMBIA	Jane Mwansa
		3	NAVIGATING BETWEEN POLICY FRAMEWORKS AND TECHNOLOGICAL INNOVATIONS: EVALUATING THE SUSTAINABILITY OF DISTANCE EDUCATION	Ravi Desai
		4	FACULTY PERCEPTIONS ON THE IMPORTANCE OF COMPONENTS IN A VIRTUAL LEARNING ENVIRONMENT	Assoc. Prof. Dr. Emily Roberts, Michael Chen
		5	APPLYING THE STUDENT-CENTRIC APPROACH IN TECHNOLOGY EDUCATION: STUDENT INSIGHTS	Amina Shah
		6	LEVERAGING BLOGGING TO FOSTER CRITICAL THINKING: A PILOT STUDY	Lena Kim, Daniel Zhang
		7	THE EXPERIENCES OF NIGERIAN SECONDARY SCHOOL GIRLS IN A DIGITAL MAKERSPACE	Dr. Chika Afolabi, Sadiq Adediran
		8	INVESTIGATING SELF-DIRECTED LEARNING IN YOUNG LEARNERS	Sara A. Kahn, Hassan Faridi
		9	THE ROLE OF GOVERNMENT, LOCAL COMMUNITIES, AND PARTICIPATORY GOVERNANCE: OPPORTUNITIES FOR TRANSFORMATION	Elena V. Petrov

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

YÜZYÜZE

2 Kısım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in SKOPJE

Salon	Moderator	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL / SALON 1	Asst. Prof., MUAMMER AYATA	1	A COMPREHENSIVE STUDY OF THE KAUP-KUPERSHMITZ EQUATION WITH CONFORMABLE DERIVATIVE	Asst. Prof., MUAMMER AYATA
		2	INVESTIGATION OF MAIZE GENOTYPES BASED ON SEEDLING AND FIELD TRAITS FOR DROUGHT TOLERANCE	Assoc. Prof. Dr. Sekip ERDAL Dr. Akın TEPE Agricultural Engineer Mehmet PAMUKÇU Dr. Senem Sabancı BAL Msc. Burak YILDIZGÖRER
		3	AN OVERVIEW TO THE ACTIVITIES AND ACADEMIC STUDIES IN GREEN MANUFACTURING	Asst. Prof. Dr. Şafak ATAŞ Assoc. Prof. Dr. Serhat Orkun TAN Prof. Dr. İlker TÜRKER
		4	Production of Alumina-Copper Hybrid Composites by Hot Pressing Technique: Investigation of Mechanical, Structural, and Tribological Properties	Merve HORLU Eda ÇULLU FERİŞAT Cevher Kürşat MACİT Bünyamin AKSAKAL
		5	PEEK CF30 TERMOPLASTİK MALZEMENİN DELİNMESİNDE DELME PARAMETRELERİNİN OPTİMİZASYONU	Doç. Dr. Mehmet BOY Doç. Dr. Nafiz YAŞAR Doç. Dr. Mehmet Erdi Korkmaz
		6	BÖHLER K490 ÇELİĞİNİN SERMET KESİCİ TAKIMLA İŞLİNEBİLİRLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI	Doç. Dr. Mehmet BOY Ahmet AYDIN

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

YÜZYÜZE

2 Kasım / November 2, 2024 / 13:00 – 14:00 Time zone in SKOPJE

Salon	Moderator	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL / SALON 1	Prof. Dr. REFİKA ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ	1	Çocuk Edebiyatında Tip Problemi ve Örnek Bir Uygulama: Lo	Prof. Dr. REFİKA ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ Arş. Gör. BİLGE DESTEĞÜLOĞLU Arş. Gör. MERVE ERCAN
		2	ÇERKES TOPLUMUNDA GELENEKSEL ÇAY OLARAK TÜKETİLEN LABADA BİTKİSİNİN GASTRONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Sevinç KUŞ
		3	İŞ YERİ MUTLULUĞUNUN TESİSİNDE OLUMLU VE DESTEKLEYİCİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ETKİN ROLÜ	Öğr. Gör. Dr. BETÜL GÜMÜŞ

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr., MUSTAFA NAL	1	YÖNETİCİLER AÇISINDAN DOĞRU VE ZAMANINDA KARAR ALMANIN ÖNEMİ	Dr. Öğretim Üyesi SELAMİ ÖZKAN
		2	DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK: BİBLİYOMETRİK ANALİZ	Doç. Dr., MUSTAFA NAL
		3	YALIN YÖNETİM ARAŞTIRMALARINA GENEL BAKIŞ: BİBLİYOMETRİK ANALİZ	Doç. Dr., MUSTAFA NAL
		4	SAĞLIK ÇALIŞANLARININ TEKNOSTRES VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Arş.Gör.Dr. GÜLİZAR GÜLCAN ŞEREMET Dr.Öğr.Üyesi DİLEK USLU
		5	TÜRKİYE'DE HAVAYOLU ULAŞIMINDAN MEMNUNİYET DÜZEYİ VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER	Dr. Öğr. Üyesi Şeyda ÜNVER Prof. Dr. Ömer ALKAN
		6	THE ROLE OF PARASOCIAL INTERACTION IN IMPULSE BUYING BEHAVIOR	Asst. Prof. Bilal CELİK Irem Deniz BILGI

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

2 Kasım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN	1	PASSPORT AND VISA APPLICATIONS IN THE CONTEXT OF FREEDOM OF TRAVEL DURING THE REPUBLICAN ERA	Dr. Research Assistant Elif AŞCI
		2	ENDÜLÜS İSMİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR VE PROBLEMLER	Arş. Gör. Yaşar Emrah KOŞDAŞ
		3	“TANZİMAT” LİTERARY SOURCES OF AZERBAIJANI ENLIGHTENED REALİST PROSE	TELLİ ƏLİYEVA
		4	AKILAY'DA DEĞERLER EĞİTİMİ	Öğr. Gör. Sedef GÖLTAŞ
		5	INFLUENCES OF COMMEDIA DELL'ARTE IN COMIC OPERA: THE MARRIAGE OF FIGARO	Öğretim Görevlisi, FURKAN AKTAKKA
		6	GÜNCEL SANATTA DESENİN SOYUTLANMASI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi Deniz ÖZTÜRK ÖÇAL Doc.Dr.Ahmet Kürşat ALBAYRAK
		7	PICTORIAL EXPRESSION IN MOLLY HATCH'S CERAMICS	Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN
		8	AN ANALYSIS OF BIOMIMETIC ELEMENTS IN LOUIS C. TIFFANY'S DESIGNS	Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Prof. Dr. Oya ŞAKI AYDIN	1	THE UNBEARABLE LIGHTNESS OF DEATH” IN DIGITAL MEDIA	Assoc. Prof. Dr. Ayşe Gül SONCU
		2	DIGITAL CULTURE AND EVERYDAY LIFE EXPANSIONS OF MEDIA: ACTIVE USERS OR PASSIVE CONSUMERS?	Prof. Dr. Oya ŞAKI AYDIN
		3	DIGITAL CULTURE, ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE FUTURE OF CHILD USERS	Prof. Dr. Oya ŞAKI AYDIN
		4	VISUAL COMMUNICATION AND ALTERNATIVE EXPRESSION METHODS: LESSONS TO LEARN FROM DAVID CARSON	Arş. Gör. Dr., EMİNE TUBA ERDOĞAN
		5	GEÇMİŞTE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜ: DEĞİŞKENLER VE PEKİŞTİREÇLER	Dr. REYYAN AKKAŞ PROF. DR. İHSAN ÇAPCIOĞLU
		6	GÜNÜMÜZDE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME	Dr. REYYAN AKKAŞ PROF. DR. İHSAN ÇAPCIOĞLU

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Assistant Professor ÖMER FARUK NEMUTLU	1	EXAMINATION OF GROUND MOTION RECORDS OF 16 OCTOBER 2024, KALE-MALATYA 5.9 (Mw) EARTHQUAKE	Assistant Professor ÖMER FARUK NEMUTLU
		2	EXAMINATION OF TRANSPORTATION PROJECTS PLANNED TO BE CONDUCTED IN BURSA IN TERMS OF FEASIBILITY AND APPLICABILITY	Res. Ast., AHMET ÜNAL Prof. Dr., Ahmet TORTUM
		3	DETERMINATION OF POINT BASED LIQUEFACTION POTENTIAL FOR KARŞIYAKA DISTRICT OF İZMIR PROVINCE	Dr., ESRA GÜNERİ
		4	APPLICATION FIELDS OF GEOTECHNICAL ENGINEERING AND IMPORTANCE IN CIVIL ENGINEERING	Dr., ESRA GÜNERİ
		5	ROCK FRAGMENTATION IN TUNNELLING WITH LOADING AND UNLOADING CYCLES IN DYNAMIC DISC TECHNOLOGY	Prof. Dr. Nazife Erarslan
		6	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF CRUSHED ZONE FORMATION WITH SHARP AND BLUNT TYPE BITS ON DRILLABILITY IN DEEP DRILLING	Prof. Dr. Nazife Erarslan

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN	1	GIDA GÜVENCESİ VE GIDA SİSTEMLERİ	Dr. Öğr. Üyesi, NİLGÜN ÖNCÜL
		2	IMPACTS OF LIFE CYCLE ANALYSIS IN THE FOOD INDUSTRY	Dr. Gamze KOR SIMSEK Prof. Dr. Filiz İCİER
		3	EAR INFLAMMATION IN CATS AND TREATMENT OPTIONS	Prof. Dr. ALİ BİLGİLİ Prof. Dr. BAŞAK HANEDAN
		4	BACTERIAL VACCINES IN SHEEP AND GOATS	Prof. Dr. İsmail Aytekin
		5	VIRAL VACCINES IN SHEEP AND GOATS	Prof. Dr. İsmail Aytekin
		6	ÇİFTLİK HAYVANLARI İÇİN SELENYUM KATKILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Nuri ALKAN Doç.Dr. Habip MURUZ
		7	RUMİNANT ETİNİN FONKSİYONEL YAĞ ASİTLERİ İÇERİĞİNİ İYİLEŞTİREN BESLEME YAKLAŞIMLARI	Nuri ALKAN Doç.Dr. Habip MURUZ

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Kasım / November 2, 2024 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Doç.Dr. ELİF ÇAĞDA KANDEMİR	1	DISASTER RISK ASSESSMENT OF URBAN TRANSFORMATION PROJECT AREAS: THE CASE OF KAHRAMANMARAŞ	Lecturer. Dr. Sıtkı Alper ÖZDEMİR Prof. Dr. Mustafa Tolga ÇÖĞÜRCÜ Res. Asst. Mehmet Akif ARSLAN Asst. Prof. Dr. Mustafa ONÜÇYILDIZ
		2	USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN CONSTRUCTION OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY	Res. Asst. Mehmet Akif ARSLAN Prof. Dr. Mustafa Tolga ÇÖĞÜRCÜ Lecturer. Dr. Sıtkı Alper ÖZDEMİR Asst. Prof. Dr. Mustafa ONÜÇYILDIZ
		3	SEISMIC DAMAGE TO ADJACENT STRUCTURES: A HISTORICAL PERSPECTIVE	Doç.Dr. ELİF ÇAĞDA KANDEMİR
		4	INSIGHTS INTO THE RESPONSE OF NEIGHBORING BUILDINGS	Doç.Dr. ELİF ÇAĞDA KANDEMİR
		5	SUSTAINABLE ARCHITECTURE IN THE MEDITERRANEAN BASIN: COMPARATIVE INSIGHTS INTO VERNACULAR PRACTICES IN ALBAICÍN AND KALEİÇİ	Architect, BESTE TAŞ Assoc. Prof., GÖKHAN UŞMA
		6	WATER RECYCLING IN SUSTAINABLE HOUSING AND ITS IMPACT ON DESIGN	Architect Fatma Tuba YILDIRIM Assoc. Prof. Dr. Gökhan UŞMA

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPJE

Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

2 Kasım / November 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator	Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors	
HALL / SALON 7	Prof. Dr. W. Thammarat,	1	ENHANCING SUSTAINABILITY THROUGH ADAPTIVE SYSTEM ARCHITECTURES	Maria Sanchez, Arjun Desai, Lingwei Zhou, Natalia Popova
		2	ESTABLISHING A COMPREHENSIVE ASSESSMENT FRAMEWORK FOR BUILDING COMPONENT SUSTAINABILITY"	Elena Kovalevskaya, Dimitrios Xenopoulos, Esha Sharma, Jian Li, Henrietta Lefèvre
		3	ADAPTIVE RESILIENT ARCHITECTURE: STRATEGIES FOR FLOOD MITIGATION	Ravi K. Sharma, Mei Lin Wei
		4	BETWEEN TADAO ANDO AND CHARLES CORREA: AN 'AFFINITARIAN' ARCHITECTURAL INQUIRY	Rina Sato
		5	INNOVATIVE DESIGN OF ADAPTIVE TEMPORARY SHELTERS FOR DISPLACED COMMUNITIES	A. Jamsran, T. Davaajargal, E. Erdene, K. Sukhbaatar, L. Amarsanaa, B. Bat-Erdene, N. Bold, D. Ganbold
		6	STRATEGIC APPROACHES TO FINANCING AFFORDABLE HOUSING IN EMERGING ASIAN ECONOMIES	Amir Khan, Nguyen Thi Lan Huong
		7	RETHINKING ARCHITECTURE FOR A SUSTAINABLE FUTURE: INTEGRATIVE APPROACHES IN THE AGE OF CLIMATE CRISIS	Ayanthi Perera, Assis. Prof. Dr. Wei Ming Zhu
		8	DESIGN RECOMMENDATIONS FOR INCLUSIVE HOUSING TO MEET DIVERSE ACCESSIBILITY NEEDS	L. Nakamura, S. Gupta, J.-H. Kim, M. Rizwan
		9	ASSESSMENT OF FIRE HAZARDS ASSOCIATED WITH FUEL STATIONS AND LAND-USE PLANNING CONSIDERATIONS IN CHIANG MAI, THAILAND	P. Sukjai, Prof. Dr. W. Thammarat, L. Noppakun

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Assis. Prof. Dr. Haruto Tanaka,	1	REINTERPRETING PERSPECTIVE: THE REVIVAL OF SPATIAL REPRESENTATION IN RENAISSANCE ITALY	Lila Tanaka, Amir Rashid, and Hiroshi Nakamura
		2	EVALUATING PEAK DEMAND PROJECTIONS FOR OFFICE BUILDINGS UTILIZING EQUEST	Yuki Tanaka, Aisha Kim, Chen Wei, Amir S. Ahmad
		3	FRAMEWORK DEVELOPMENT FOR DIGITAL TWINS IN THE BUILT ENVIRONMENT	Mei Zhang, Hiroshi Tanaka, Ayesha Khan,
		4	INFLUENCING FACTORS FOR ADOPTING SUSTAINABLE CONSTRUCTION PRACTICES IN ASIAN RESIDENTIAL DEVELOPMENT	Haruto Yamamoto, Aisha Rahman, Li Wei, Siti Noor
		5	ADAPTING SPATIAL DESIGN TO PANDEMIC CHALLENGES: A FRAMEWORK FOR FUTURE RESILIENCE	Prof. Dr. Amina Khosravi, Mei Lin Zhang
		6	THE RISE OF CONSTRUCTION SYNDICATES IN SOUTH AFRICA: CONSEQUENCES FOR THE CONSTRUCTION SECTOR	Aisha Khan, Rajiv Mehta, Lin Chen
		7	STRATEGIES FOR ACHIEVING ENERGY SUSTAINABILITY IN MODERN ENTERPRISES	Mei Lin Zhang, Assis. Prof. Dr. Haruto Tanaka, Amina K. Rahman,
		8	FUNDING SUSTAINABLE INITIATIVES: A STUDY ON CROWDFUNDING FOR ECO-FRIENDLY PROJECTS IN AZERBAIJAN	Aydin Mammadov, Leyla Aliyeva, Rauf Hasanov, Fidan Aliyeva, Tural Jafarov
		9	EXPLORING CROWDFUNDING OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE PROJECTS IN SAUDI ARABIA	Farah Alqurashi, Nasser Alzahrani, Lina Alshahrani, Saif Alharbi, Nour Alharthi, Omar Alghamdi

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Prof. Dr. Dwi Anggoro,	1	PATHWAYS TO ACHIEVING NET ZERO ENERGY IN OFFICE SPACES: A RETROFIT CASE STUDY FOR TROPICAL CLIMATES	Siti A. Rahman, Prof. Dr. Budi S. Nugroho
		2	ANALYSIS OF ELECTRON DENSITY ANOMALIES IN ENERGY METABOLISM ENZYMES	Dimas Setiawan, Intan R. Kartika
		3	UTILIZATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR IDENTIFYING POTENTIAL BIOMARKERS IN BREAST CANCER	Prof. Dr. Dwi Anggoro, Dr. Putri Sari, Rahmat Hidayat
		4	DEVELOPMENT OF A BIOMIMETIC SALTWATER BATTERY UTILIZING ELECTROCHEMICAL PROPERTIES OF BIOLOGICAL SYSTEMS	Maria Santos, Juan dela Cruz, and Leila Reyes
		5	ENHANCING GENE NAME DETECTION FROM BIOLOGICAL PATHWAY ILLUSTRATIONS USING SIAMESE NETWORKS	Juan Dela Cruz, Maria Santos, Enrique Villanueva, Angela Reyes, Roderick Lim
		6	FRAMEWORK FOR ASSESSING INFORMATION DYNAMICS IN LIVING ORGANISMS	Alina S. Zhanabayev, Nurzhan A. Askarov
		7	IMPACT OF SILVER NANOPARTICLES ON RRNA MATURATION GENES IN SACCHAROMYCES CEREVISIAE	Aisulu Kairbekova, Yerbolat Zhanbotaev

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Stefan Jovanović	1	ASSESSMENT OF ARCOBACTER AND HELICOBACTER PYLORI CONTAMINATION IN FRESH ORGANIC VEGETABLES: A CULTURAL AND MOLECULAR APPROACH	Nikola Marković, Assoc. Prof. Milica Petrović, Prof. Dr. Stefan Jovanović
		2	ACCELERATED DATA PROCESSING FOR SINGLE-CELL CHROMATIN ACCESSIBILITY USING HIGH-THROUGHPUT SEQUENCING	Milica Jovanović, Stefan Petrov
		3	INTEGRATING SEMANTIC LEXICAL INSIGHTS INTO CNN ARCHITECTURE FOR DIAGNOSING PEDIATRIC DISEASES	Marko Petrovic, Ana Jovanovic, Nikola Milic,
		4	DYNAMICS OF LAGRANGIAN COHERENT STRUCTURES IN THE WAKE OF SWIMMING NEMATODES	Marko Jovanović, Ana Petrović, Stefan Radosavljević
		5	THE FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF EVOLUTIONARY FORCES: GENE ENGINEERING THROUGH SYNTHETIC EVOLUTIONARY INTELLIGENCE	A. J. Kovács, M. T. Szabó
		6	RADIOPROTECTIVE PROPERTIES OF SILVER NANOPARTICLES DERIVED FROM CHLOROPHYTUM BORIVILLIANUM AGAINST GAMMA RADIATION-INDUCED TESTICULAR DAMAGE IN SWISS ALBINO MICE	László Szabó, Anna Tóth, Zoltán Kovács
		7	IMPACT OF VERMICOMPOST FROM COW MANURE TREATED WITH BEETLE LARVAE AND WORM SPECIES ON AGRICULTURAL YIELD	Dr. Zsófia P. Kovács, Assis. Prof. Dr. Gábor T. Székely
		8	PHYLOGENETIC ANALYSIS OF NYMPHAEA SPECIES BASED ON 18S RDNA SEQUENCES	L. Petrović, M. Šimunić,
		9	ASSESSMENT OF POTATO VIRAL INFECTIONS VIA DAS-ELISA IN CROATIA	Marko Jurić, Ivana Novak,

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	Prof. Dr. Rajiv Mehta	1	DUAL PRODUCTION OF EICOSAPENTAENOIC ACID AND FUCOXANTHIN FROM COLD-RESILIENT DIATOM STRAINS	Aarav Kumar, Sneha Mehta, Raghav Sharma, Priya Verma
		2	BIOPROPHYLLAXIS OF SAPROLEGNIASIS IN INCUBATED CLARIAS GARIEPINUS EGGS USING PYOCYANIN EXTRACTED FROM PSEUDOMONAS AERUGINOSA	Dr. A. S. Kumar, Dr. R. N. Verma
		3	INNOVATIVE UAS APPLICATIONS FOR FOREST FIRE DETECTION AND 3D FUEL ASSESSMENT	Dr. Ravi Sharma, Arjun Singh
		4	RESEARCH TRENDS IN WILDFIRE MANAGEMENT PRACTICES IN MEDITERRANEAN CLIMATE ZONES	Aarav Singh, Prof. Dr. Meera Patel
		5	MICROBIAL CONTAMINANTS IN DRINKING WATER ACROSS DIFFERENT STATES OF INDIA	Dr. Anaya Sharma, Prof. Dr. Rajiv Mehta, Priya Singh
		6	ASSESSMENT OF MICROBIAL CONTAMINATION IN DRINKING WATER ACROSS VARIOUS REGIONS OF INDIA	Dr. Ramesh Kumar Patel, Dr. Anjali Sharma, Vikas Singh
		7	UNDERSTANDING FARMERS' ATTITUDES AND CAPABILITIES IN USING HOUSEHOLD SEWAGE SLUDGE AS ORGANIC FERTILIZERS FOR PERI-URBAN AGRICULTURE IN TASHKENT, UZBEKISTAN	Dr. Azamat Qodirov, Prof. Dr. Shahnoza Nurmatova, Dilshodbek Karimov, Dr. Saida Abdullaeva
		8	REGRESSION ANALYSIS OF CHLORODIFLUOROMETHANE (HCFC-142B) CONCENTRATION TRENDS USING THE LEAST SQUARES METHOD	Dr. Ahmadbek Iskandarov, Prof. Dr. Gulnara Yusupova, Riza Shodmonov, Elvira Makhmudova
		9	INVESTIGATION OF EPIGENETIC ALTERATIONS INDUCED BY ALPHA-PARTICLES IN DROSOPHILA MELANOGASTER	Dr. Zainab M. Biyasheva, Prof. Dr. Mukhtar Zh. Tleubergenov,

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	Prof. Dr. Malikbek Tashkentov,	1	TAXONOMIC INSIGHTS AND FAUNISTIC ASSESSMENT OF THE GENUS TRIASPIS HALIDAY, 1835 (HYMENOPTERA: BRACONIDAE: BRACHISTINAE) IN UZBEKISTAN	Dr. Zafarbek Khamidov, Ms. Nodira Murodova, Prof. Dr. Abdulazizbek Nuriddinov
		2	EXPLORATION OF BIODIVERSITY IN USEFUL PLANT FAMILIES IN UZBEKISTAN	Professor Azamatov Bahodir, Dr. Zainiev Dilshod, Assistant Professor Mirzaeva Sitora
		3	ECONOMIC IMPACT AND YIELD ASSESSMENT OF GRAFTED TOMATO VARIETIES USING SOLANUM TORVUM AS ROOTSTOCK	Dr. Azizbek Tursunov, Fatima Suyunova, Prof. Dr. Malikbek Tashkentov, Shahnoza Ismoilova
		4	QUANTITATIVE AND FOURIER TRANSFORM INFRARED ANALYSIS OF SAPONINS IN THREE PAKISTANI RUELLIA SPECIES: RUELLIA PROSTRATA, RUELLIA LINEARI-BRACTEOLATA, AND RUELLIA BIGNONIIFLORA	Dr. Aisha M. Khan, Prof. Dr. Ahmed R. Zafar, Dr. Sara L. Qureshi, Mr. Bilal S. Ahmed, Dr. Fatima Z. Malik
		5	DYNAMIC INTERACTIONS OF LEAF CARBON, NITROGEN, AND PHOSPHORUS WITH CLIMATIC INFLUENCES ACROSS DIVERSE ECOSYSTEMS	Dr. Amina Shah, Prof. Dr. Faisal Malik, Dr. Zara Khan
		6	COMPARATIVE ANALYSIS OF LEAF PHENOLOGY AND SEEDLING GROWTH IN QUERCUS SUBER L., QUERCUS CANARIENSIS WILLD., AND THEIR HYBRID QUERCUS AFARES POMEL	Dr. Aisha Khan, Prof. Dr. Bilal Ahmad, Ms. Sara Malik, Dr. Zainab Iqbal, Omar Raza, Dr. Asad Noor
		7	IMPACT OF PHYSICAL ACTIVITY ON REPRODUCTIVE PERFORMANCE AND SEMEN CHARACTERISTICS IN SAHIWAL BULLS	Dr. Aamir Hussain, Prof. Dr. Fatima Noor, Bilal Khan
		8	ASSESSMENT AND CLASSIFICATION OF HERITAGE TREES: A KENYAN PERSPECTIVE	Dr. Amani Ndungu, Prof. Dr. Jane Karanja, Mr. David Kamau
		9	EVALUATING THE CURRENT STATE AND FARMERS' PERCEPTIONS OF AGROFORESTRY IN NYERI, KENYA	Dr. J. Mwangi Prof. Dr. L. Karanja A. Ochieng Ms. S. Akinyi R. M. Ndung'u
		10	FUNGAL PATHOGENS IMPACTING THE DECLINE OF ACACIA NILOTICA AND EUCALYPTUS CAMALDULENSIS IN KENYA	Prof. Dr. J. Mwangi, Dr. P. Karanja, A. Nyaga, M. Wamuyu, Dr. L. Ndung'u, Ms. S. Odhiambo, Mr. K. Ochieng

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Kasım / November 2, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ	1	ENGELLİLERDE SOSYAL DIŞLANMA	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		2	GÖÇLER, KADINLAR ve SOSYAL HİZMET	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		3	NADİR HASTALIKLAR VE SOSYAL HİZMET	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		4	SOSYAL MEDYA VE ÇOCUK HAKLARI	Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ
		5	AN OVERVIEW OF EMOTION-FOCUSED THERAPY-BASED GROUP INTERVENTION PROGRAMS IN THESE IN TURKEY	PhD Student Ebru ÇANAKÇI UĞUR Prof. Dr. Fulya YÜKSEL ŞAHİN
		6	OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARDA SALDIRGANLIK DAVRANIŞI İLE EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülay ÇOBAN Dr. Öğr. Üyesi Özlem YILMAZ DEMİREL
		7	INVESTIGATION OF THE LEVEL OF HAPPINESS AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN SPORTS SCIENCE STUDENTS AND OTHER INDIVIDUALS	Prof. Dr. Hakkı ULUCAN Doç. Dr. Hayati ARSLAN Sevim KIR
		8	AN ASSESSMENT OF DEPRESSION LEVELS AMONG PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHING STUDENTS	Arş. Gör. Dr. AYKUT ŞAHİN Prof. Dr. YUNUS EMRE KARAKAYA
		9	INVESTGATION OF FUTURE-ORIENTED ATTITUDES OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHER CANDIDATES	Arş. Gör. Dr. AYKUT ŞAHİN Prof. Dr. YUNUS EMRE KARAKAYA

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224 2 Kasım / November 2, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Dr.Öğr.Üyesi MEHMET SALİH TAN Dr.Öğr.Üyesi EBRU YILDIRIM	1	YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE TELE-TIP UYGULAMALARI	Pınar AYYAT Başak YAVUZ Nurbanu SEZAK
		2	AVRUPA'DA DIŞ HEKİMLİĞİ EĞİTİMİ	Taylan ÇETİNER Pınar AYYAT Gülşah ŞEHİTOĞLU ALPAĞUT
		3	FACTORS AFFECTING NURSES' PERSPECTIVES ON PATIENT PRIVACY IN SURGICAL CLINICS	Res. Assist. Dr. Hatice Eda YOLTAY Prof. Dr. Meryem YAVUZ van GIERBERGEN
		4	VIEWS OF NURSES WORKING IN SURGICAL CLINICS ON DEATH AND EUTHANASIA	Res. Assist. Dr. Hatice Eda YOLTAY Prof. Dr. Meryem YAVUZ van GIERBERGEN
		5	THE RELATIONSHIP BETWEEN COGNITIVE STATUS, DEPRESSION LEVEL AND FEAR OF FALLING WITH THE QUALITY OF LIFE IN THE ELDERLY AT HOME	Dr.Öğr.Üyesi MEHMET SALİH TAN Dr.Öğr.Üyesi EBRU YILDIRIM
		6	THE EFFECT OF CYBERCHONDRIA SEVERITY LEVEL ON TRADITIONAL ALTERNATIVE MEDICINE	Öğr. Gör Furkan KARAHÜSEYİNOĞLU Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN
		7	ADÖLESANLARA YÖNELİK AFET OKURYAZARLIĞI: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI	Doç. Dr. Hasret Yalçınöz Baysal Dr. Öğr. Üyesi Nihan Türkoğlu Doktora öğrencisi Saadet Güzel
		8	ADLİ ALANDA ÇALIŞACAK OLAN ÖĞRENCİLERİN ADLİ BİYOLOJİK ANALİZLER KONUSUNDAKİ BİLGİ DURUMLARININ ÖLÇÜLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, ZEYNEP DOĞAN Doçent Doktor, DEMET TATAR

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr., URKIYE AKAR TARIM	1	Potansiyel biyoaktif tiyeno[2,3-c]pirol-5(6H)-karboksamit türevlerinin sentezi	Yüksek Lisans Öğrencisi Hazal ÜZMEZLER ORTA Prof. Dr. Gani KOZA
		2	THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF PHOTODETECTORS	Yüksek Lisans Öğrencisi Serkan YÜCEL Prof. Dr. Nilgün KALAYCIOĞLU ÖZPOZAN
		3	ONE POT ETHANOL CATALYTIC ACTIVITY: EFFECT OF RU LOADING ON CERIUM-TITANIUM DİOXİDE (CE-TİO 2) SUPPORT	Dr. Ugur Çağlayan Assoc. Prof. Dr. Bahar Meryemoglu
		4	RESEARCH ON SOME LIQUIDS SUBSTITUTE OF CORTICAL BONE: GAMMA RAY ENERGY DEPOSITION STUDIES	Assoc. Prof. Dr., URKIYE AKAR TARIM

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	Dr. Öğr. Üyesi ALİ ÇİÇEK	1	AVRUPA ÜLKELERİNDE MÜFETTİŞ SEÇİM VE YETİŞTİRME SÜREÇLERİ: TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	EMİNE DENİZ İĞDELİ Doç. Dr. NESLİN İHTİYAROĞLU
		2	CENİNİN VE DONDURULMUŞ EMBRİYONUN MİRASÇILIĞI	Yüksek Lisans Öğrencisi, ZELİHA AYDIN Yüksek Lisans Öğrencisi, ÜMRAN BOZKUŞ ARAÇ
		3	BASIC PRINCIPLES OF THE RIGHT TO REASONED DECISION IN CRIMINAL PROCEDURE JUDICIAL DECISIONS IN THE LIGHT OF THE DECISIONS OF THE ECHR	Öğr. Gör., Zeynep Büşra KORKMAZ
		4	CITIZEN PARTICIPATION IN URBAN POLITICS: THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE DEMOCRATISATION PROCES	Dr. Öğr. Üyesi ALİ ÇİÇEK
		5	LIBERAL DEMOCRACY vs. DELIBERATIVE DEMOCRACY: BALANCING REPRESENTATION AND PARTICIPATION IN MODERN GOVERNANCE	Dr. Öğr. Üyesi ALİ ÇİÇEK
		6	İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKI BAĞLAMINDA ÖZGÜR İRADEYE TEHDİT OLARAK YAPAY ZEKA SİSTEMLERİ	Bilal Kapısız
		7	THE ASSIMILATION EXPERIENCE OF THE TURKISH MINORITY IN GREECE AND ITS SOCIETAL IMPLICATIONS	Dr. Rejhan RAHMAN

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPIJE				
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	Prof.Dr.Seyit TAŞER	1	BOARDING SCHOOLS AND CULTURAL GENOCIDE IN EAST TURKESTAN: THE TRANSFORMATION OF UYGHUR IDENTITY	Dr. Adilcan ERUYGUR
		2	CHINA'S NEW EDUCATION CURRICULUM AND THE UYGHUR EDUCATION SYSTEM: IDENTITY, LANGUAGE AND ASSIMILATION IN EDUCATION	Dr. Adilcan ERUYGUR
		3	DETERMINATION OF BURNOUT AND SOCIAL SUPPORT LEVELS OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS	Teacher. Fatmagül GÜNAYDI Assoc. Prof. Dr. Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN
		4	EĞİTİM TARİHİNDE ELE ALINAN BİR MESELE OLARAK MEMUR-ÖĞRETMENLİK	Prof.Dr.Seyit TAŞER
		5	EĞİTİMDE YAPAY ZEKA İLE HAZIRLANAN SUNUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ- OSMANLI TARİHİ DERSİNDEN BİR ÖRNEK	Prof.Dr.Seyit TAŞER
		6	İLKÖĞRETİM 8. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Maviş Melis GÜLYAZ Prof. Dr., ŞENEL ELALDI
		7	CROSS-SECTIONAL EXAMINATION OF THE CHANGES IN TEACHER CANDIDATES' COMPREHENSION LEVELS REGARDING THE CONCEPTS OF SIZE AND DISTANCE	DUR SUN ÖZGÖK MEN Prof. Dr. HÜSEYİN KALKAN

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	Prof. Dr. Aissatou Sow,	1	ASSESSING FOREST FIRE RISKS IN THE ABERDARE FOREST REGION OF KENYA: A REMOTE SENSING AND GIS APPROACH	Dr. Michael Waweru, Prof. Dr. Amani Kibera
		2	THE ROLE OF YOUTH IN THE CONSERVATION OF FORESTS AND PROTECTED AREAS IN SOUTH ASIA	Dr. Émilie Lefevre, Prof. Dr. Jean-Pierre Martin
		3	SEASONAL ASSESSMENT OF MINING IMPACT ON THE GASSELATI RIVER QUALITY IN LIMPOPO PROVINCE, SOUTH AFRICA	Dr. Amina M. Mohamed, Prof. Dr. Hassan K. Elhadi, Rania A. Ali
		4	INVESTIGATING TREE GROWTH FACTORS AFFECTING CARBON SEQUESTRATION AMID CLIMATE CHANGE CHALLENGES	Dr. A. S. Ndour, Prof. Dr. M. C. Sow
		5	COMPARATIVE ANALYSIS OF MECHANIZATION TECHNIQUES FOR WEED MANAGEMENT IN THE ARTIFICIAL REGENERATION OF FAGUS ORIENTALIS	Dr. Amadou Diouf, Prof. Dr. Aissatou Sow, Ibrahim Ndiaye
		6	SEASONAL IMPACTS ON TERMITE INFESTATION OF BEEKEEPING HIVES IN DAKAR, SENEGAL	Dr. M. B. Ndiaye, Prof. Dr. S. F. Diallo, A. T. Mbaye B.
		7	MATHEMATICAL MODELING OF FOREST RESOURCE DEPLETION: IMPACTS OF SYNTHETIC INDUSTRIES	Dr. Sophie Dupont, Prof. Dr. Julien Moreau, Clara Van der Meer
		8	NITROGEN DYNAMICS IN A FORESTED HEADWATER STREAM IN BELGIUM	Dr. Elise Dupont, Prof. Dr. Laurent Moreau, Dr. Amélie Gérard
		9	A COMPARATIVE STUDY OF LAND USE MANAGEMENT IN HOKKAIDO, JAPAN	Dr. Abebe Tadesse, Prof. Dr. Amina Gebre, Solomon Mulu

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	Dr. Samuel Desta, Prof. Dr. Amira Hailu	1	IMPACT OF MOLTEN BATH COMPOSITION ON HOT-DIP ALUMINIZING OF AISI 4140 STEEL	Dr. Samuel Desta, Prof. Dr. Amira Hailu
		2	CARBON-BASED COPPER OXIDE ELECTROCATALYST FOR ANODIC REACTIONS IN VANADIUM REDOX FLOW BATTERIES	Dr. Abebe Tadesse, Meskerem Admasu, Prof. Dr. Fikreab Tsegaye
		3	TRIBOLOGICAL PERFORMANCE OF WOOD-PLASTIC COMPOSITES AGAINST UNCOATED CEMENTED CARBIDE	Dr. Yared Tesfaye, Prof. Dr. Selamawit Kassa
		4	FIRST-PRINCIPLE ANALYSIS OF ELECTRONIC PROPERTIES AND DIELECTRIC RESPONSE OF ZNIN ₂ SE ₄ AND ZNIN ₂ TE ₄	Dr. Aarav S. Joshi, Prof. Dr. Neha K. Verma
		5	OPTIMIZATION OF TIRE VULCANIZATION PARAMETERS THROUGH TAGUCHI EXPERIMENTAL DESIGN	Dr. Amina Mbala, Prof. Dr. Thabo Ndlovu, Imani Kone
		6	ENHANCED PERFORMANCE OF ELECTROSTATIC FILTER MEMBRANES FOR ADVANCED FILTRATION APPLICATIONS	Dr. Amina Kamara, Prof. Dr. Idris Sow, Fatou Jallow
		7	GREEN SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF ZINC OXIDE NANOPARTICLES USING MORINGA OLEIFERA LEAF EXTRACT	Dr. Amina Mohammed, Prof. Dr. Kwame Nkrumah, Dr. Zainab El-Amin, Tunde Adewale
		8	UPCYCLING AUTOMOTIVE TEXTILE WASTE: DEVELOPMENT OF RECYCLED PET/PP BLENDS FOR FURNITURE EDGE BANDING APPLICATIONS	Dr. Amina Diallo, Prof. Dr. Malik Ndoye, Fatou Bintou, Dr. Ousmane Sow

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	Prof. Dr. Mohammad Javad Sadeghi	1	INVESTIGATION OF AMMONIA ADSORPTION CHARACTERISTICS OF METAL CHLORIDE-ENHANCED COMPOSITE CARRIERS	Authors: Dr. Amina Diallo, Prof. Dr. Samuel Nkrumah, Ms. Fatoumata Keita
		2	DEVELOPMENT AND CHARACTERIZATION OF PVA/MMT NANOCOMPOSITES FOR ENHANCED BIOMEDICAL APPLICATIONS	Dr. Amina Sylla, Prof. Dr. Idris Kamara, Dr. Fatoumata Diallo, Dr. Mamadou Ba,
		3	CHARACTERIZATION OF PRECIOUS AND SEMI-PRECIOUS STONES FROM THE BAM HISTORICAL CITADEL USING MICRO-RAMAN SPECTROSCOPY	Dr. Mohammad Reza Naderi, Prof. Dr. Sara Jalali, Nazli Darkhal
		4	EVALUATING THE EFFICIENCY OF MICROENCAPSULATED PHASE CHANGE MATERIALS IN FOOD PRESERVATION	Dr. Amir Hossein Sharifi, Fatemeh Nazari, Prof. Dr. Mohammad Reza Jafari
		5	CO2 RECOVERY FROM FLUE GAS AND ITS CONVERSION TO METHANOL THROUGH A THREE-STEP PROCESS	Dr. Amir Hossein Zare, Prof. Dr. Fatemeh Rahimi, Dr. Mohammad Javad Alizadeh,
		6	DEVELOPMENT OF ECO-FRIENDLY WOOD ADHESIVES USING MIMOSA TANNIN AND CORNSTARCH	Dr. Ahmad Reza Shams, Prof. Dr. Leyla Moradi, Fatemeh Jafari
		7	MECHANICAL CHARACTERIZATION OF DATE PALM FLOUR AND BIOPOLYPROPYLENE COMPOSITES COMPATIBILIZED WITH PP-G-IA	Dr. Ali Rezaei, Prof. Dr. Fatemeh Mohammadi, Dr. Amir Hossein Ghasemi, Prof. Dr. Mohammad Javad Sadeghi

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	Prof. Dr. Marco Rossi,	1	DEVELOPMENT AND CHARACTERIZATION OF A HIGH-EFFICIENCY HONEYCOMB CERAMIC HEATER WITH CONDUCTIVE COATING	Dr. Amir Hossein, Prof. Dr. Fatemeh Jafari, Ali Rezaei, Dr. Sara Mohammadi
		2	UTILIZATION OF ORGANIC SEMICONDUCTOR MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF FLEXIBLE PHOTOVOLTAIC DEVICES	Dr. Elena Petrova, Prof. Dr. Marco Rossi,
		3	DURABILITY ASSESSMENT OF RECYCLED POLYPROPYLENE COMPOSITES REINFORCED WITH FLAX FIBERS	Dr. Emma Jensen, Prof. Dr. Lukas Schmidt, Dr. Claudia Müller, Prof. Dr. Erik Van den Broeck
		4	IMPACT OF COMMONLY CONSUMED ACIDIC BEVERAGES ON THE SURFACE INTEGRITY OF ORTHODONTIC COMPOSITE MATERIALS	Dr. Elena Petrov, Prof. Dr. Marco Rossi
		5	ENHANCEMENT OF SILICON SOLAR CELL PERFORMANCE THROUGH OPTIMIZED ANTI-REFLECTIVE COATINGS	Dr. Emilia Novak, Prof. Dr. Lukas Müller, Janek Petrov
		6	INNOVATIONS IN CARBON MATERIALS FOR SUSTAINABLE ENERGY SOLUTIONS	Dr. Elena Novak, Prof. Dr. Antonij Petrov,
		7	ENHANCING TENSILE STRENGTH AND DUCTILITY OF TANBHFZRTI REFRACTORY HIGH ENTROPY ALLOYS THROUGH REVERSE ROLLING	Dr. Elena Petrov, Prof. Dr. Marko Ivanovic, Dr. Anna Schmidt
		8		
		9		

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION NOVEMBER 1 - 3, 2024 SKOPJE Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
2 Kasım / November 2, 2024 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	Prof. Dr. Lukas Schmidt,	1	ENHANCING PATIENT-CENTRIC HEALTHCARE THROUGH DIGITAL ENGAGEMENT STRATEGIES	Dr. Anna Müller, Prof. Dr. Lukas Schmidt, Dr. Sarah Weiss, and Dr. Peter Hoffmann
		2	ASSESSING THE IMPACT OF LEADERSHIP STYLES ON HEALTHCARE PERFORMANCE IN TEACHING HOSPITALS: A STUDY IN JORDAN	Dr. Leila Al-Husaini, Prof. Dr. Ahmad Al-Masri, Dr. Sara Jaber
		3	EARLY ANTENATAL CARE VISITS AMONG WOMEN OF REPRODUCTIVE AGE: A MULTILEVEL ANALYSIS IN JORDAN	Dr. Layla Al-Mansour, Prof. Dr. Ahmad Al-Sharif, Ms. Fatima Zaidan, Dr. Omar
		4	OCCUPATIONAL HEALTH RISKS AMONG MEDICAL PERSONNEL AND CONTRIBUTING FACTORS IN PUBLIC HOSPITALS, BEIRUT-LEBANON	Dr. Layla Nasser, Prof. Dr. Omar El-Khoury, Dr. Sara Haddad
		5	EXAMINING DENTAL MALPRACTICE IN COMPLIANCE WITH ETHICAL STANDARDS	Dr. Ahmed Al-Mansour, Dr. Layla Rahim, Prof. Dr. Nabil Farhat, Dr. Sara Khoury
		6	ASSESSMENT OF KNOWLEDGE AMONG OPERATING ROOM PERSONNEL REGARDING FIRE PREVENTION AND CONTROL IN GOVERNMENT HOSPITALS IN BEIRUT, LEBANON	Dr. Khaled Al-Hariri, Dr. Layla Saad, Hanan Jamal, Dr. Omar Al-Mansoori
		7	INTERACTIVE DIGITAL LEARNING AND EMOTIONAL SUPPORT FOR CHILDREN WITH CHRONIC ILLNESSES	Dr. Zainab Al-Hakim, Prof. Dr. Rashid Al-Sabah, Noor Ahmed
		8	ASSESSMENT OF COVID-19 POSITIVITY RATES AMONG HOSPITALIZED PATIENTS WITH VARYING VACCINATION STATUS: A STUDY FROM KING ABDULAZIZ MEDICAL CITY, SAUDI ARABIA	Dr. Ahmed Al-Mansoori, Dr. Fatima Al-Zahrani, Dr. Omar Al-Badawi, Dr. Layla Al-Hamadi, Dr. Saeed Al-Fahad
		9	ENHANCING ADVERSE EVENT REPORTING IN IMMUNIZATION: THE IMPACT OF MOBILE TECHNOLOGY IN LEBANON	Dr. Samir El-Hassan, Dr. Layla Kassem, Dr. Nabil Jreige, Ms. Rania Dabbous, Mr. Omar Khalil
			DATA-DRIVEN INSIGHTS: ANALYZING MARKET DYNAMICS IN HEALTHCARE FACILITIES	Dr. Mei Lin, Prof. Dr. Kenji Takahashi, Dr. Haruto Nishida, Yumi Sato, Mr. Taro Yamamoto

BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
BALKAN 12th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTAcademy 5th INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
NOVEMBER 1 - 3, 2024
SKOPIE

CONTENTS

LOJİSTİK İŞLETMELERİNİN YEŞİL UYGULAMALARINDA YAŞADIKLARI ZORLUKLARIN BELİRLENMESİ YÖNELİK BİR İNCELEME	1
TÜRKİYE’DE LOJİSTİK KÖYLERİN GELİŞİMİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR	7
6331 SAYILI KANUN’UN 13. VE 25. MADDELERİNİN, UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ	13
LOJİSTİK KÖYLERE AKADEMİK BAKIŞ	21
THE NATURAL RESOURCE RACE IN TOURISM – THE CASE OF VIETNAM AND SINGAPORE	44
YEREL GIDALARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADAKİ ETKİSİ	55
DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE BAĞIMSIZ DENETİM SÜREÇLERİNE YANSIMALARI	65
ADLİ ALANDA ÇALIŞACAK PROFESYONELLERİN SUÇLULARA YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ	76
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM SÜREÇLERİNDE YARARLANABİLECEĞİ DİJİTAL ZEKÂ OYUNLARININ İNCELENMESİ	90
EXAMINATION OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEACHER CANDIDATES' VIEWS AND EXPERIENCES WITH THE “WORLD LİTERATURE” COURSE	103
EVALUATION OF STUDENT SUCCESS WITH MACHINE LEARNING CLASSIFIERS ON EDUCATIONAL SYNHETIC DATA	128
YEŞİL FİNANS, SAĞLIK HARCAMALARI VE ÇEVRESEL KALİTE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	134
HOŞNUTSUZLUK ENDEKSİ İLE YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICST ÜLKELERİ ÖRNEĞİ	147
AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE AFETLER İLİŞKİLİ YER DEĞİŞTİRME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ	155
“AKLINDAN DÜŞÜNCELER GEÇEN ÇOCUK” ADLİ ÇOCUK ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME	163
“MİĞFER” ADLİ ÇOCUK TİYATROSU METNİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	172
VEHBÎ-KONEVÎ’NİN ŞERH-İ DÎVÂN-I HÂFİZ’İNDE ALEGORİK YORUMLAMA	179
İLK DÖNEM FARS TEZKİRELERİNDE ŞİİR VE ŞAİR	186
MEMMED ARİF DADAŞZADE’NİN EDEBİ FAALİYETLERİ	193
ELEŞTİRMEN KİMLİĞİYLE BEKİR NEBİYEV	198
KLÂSİK TÜRK EDEBİYATININ MÜNEVVERLERİ	203
CALCULATION AND ACCOUNTING OF RİSTURN IN COOPERATIVES	217
THE EFFECTS OF LEAVEİSM İN MODERN BUSINESS LIFE	225
INFLATION ACCOUNTING	232
EVALUATION OF METROPOLITAN DISTRICT MUNICIPALITY MANAGEMENT BODIES IN TURKEY	239
ÇOCUK YAZININDA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ VE YETERLİKLERİ: ÇANTAMDAN FİL ÇIKTI ÖRNEĞİ	256
ÇOCUK YAZININDA ÇATIŞMA TÜRLERİ VE ÇATIŞMA ÇÖZME YÖNTEMLERİ: MAVİ RÜYALAR GÖREN ÇOCUK	270

ÇOCUK YAZININDA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ VE ENGELLERİ: BİLGE ÇİÇEK _____	286
FEN LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ SPORTMENLİK DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ	297
DİL BİLGİSİ KONULARININ ÖĞRETİMİNDE OYUNLAŞTIRMANIN KULLANIMI: BİR LİTERATÜR TARAMA ÇALIŞMASI _____	308
ÖZEL EĞİTİMDE TEKNOLOJİ KULLANIMI: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI _____	323
İŞ YERİ MUTLULUĞUNUN TESİSİNDE OLUMLU VE DESTEKLEYİCİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ETKİN ROLÜ	334
DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK: BİBLİYOMETRİK ANALİZ _____	347
YALIN YÖNETİM ARAŞTIRMALARINA GENEL BAKIŞ: BİBLİYOMETRİK ANALİZ _____	355
SAĞLIK ÇALIŞANLARININ TEKNOSTRES ve TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ _____	363
TÜRKİYE'DE HAVAYOLU ULAŞIMINDAN MEMNUNİYET DÜZEYİ VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER _____	375
AZƏRBAYCAN MAARİFÇİ REALİST NƏSRİNİN “TƏNZİMAT” ƏDƏBİYYATI QAYNAQLARI _____	383
AKILAY'DA DEĞERLER EĞİTİMİ _____	389
KOMİK OPERA TÜRÜNDE COMMEDIA DELL'ARTE İZLERİ: _____	398
FİGARO'NUN DÜĞÜNÜ OPERASI _____	398
MOLLY HATCH'İN SERAMİKLERİNDE RESİMSSEL ANLATIM _____	408
LOUIS C. TIFFANY'NİN TASARIMLARINDA BİYOMİMETİK ÖĞELERİN İNCELENMESİ _____	419
DIGITAL CULTURE AND EVERYDAY LIFE EXPANSIONS OF MEDIA: ACTIVE USERS OR PASSIVE CONSUMERS? _____	427
DİJİTAL KÜLTÜR, YAPAY ZEKA VE ÇOCUK KULLANICILARIN GELECEĞİ _____	437
GÖRSEL İLETİŞİM VE ALTERNATİF İFADE YÖNTEMLERİ: DAVID CARSON'DAN ÖĞRENİLECEK DERSLER	446
GÜNÜMÜZDE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME _____	450
GEÇMİŞTE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜ: DEĞİŞKENLER VE PEKİŞTİREÇLER _____	460
ENGELLİLERDE SOSYAL DIŞLANMA _____	469
GÖÇLER, KADINLAR ve SOSYAL HİZMET _____	475
NADİR HASTALIKLAR VE SOSYAL HİZMET _____	484
OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARDA SALDIRGANLIK DAVRANIŞI İLE _____	491
EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ _____	491
SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİ VE DİĞER BİREYLERDE MUTLULUK DÜZEYİ İLE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DURUMLARININ İNCELENMESİ _____	498
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNDE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ _____	511
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLERİNİN İŞLE BÜTÜNLEŞMELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ _____	523
AVRUPA ÜLKELERİNDE MÜFETTİŞ SEÇİM VE YETİŞTİRME SÜREÇLERİ: TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME _____	532

CENİNİN VE DONDURULMUŞ EMBRİYONUN MİRASÇILIĞI _____	539
LIBERAL DEMOCRACY vs. DELIBERATIVE DEMOCRACY: BALANCING REPRESENTATION AND PARTICİPATION IN MODERN GOVERNANCE _____	549
CITIZEN PARTICIPATION IN URBAN POLITICS: THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE DEMOCRATISATION PROCESS _____	565
ÖZEL EĞİTİM öğretmenlerinin TÜKENMİŞLİK VE ALGILADIKLARI SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ _____	584
EĞİTİMDE YAPAY ZEKA İLE HAZIRLANAN SUNUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ- OSMANLI TARİHİ DERSİNDEN BİR ÖRNEK _____	608
EĞİTİM TARİHİNDE ELE ALINAN BİR MESELE OLARAK _____	612
MEMUR-ÖĞRETMENLİK _____	612
İLKÖĞRETİM 8. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRMESİ _____	617
ÖĞRETMEN ADAYLARININ BÜYÜKLÜK VE UZAKLIK KAVRAMLARINI KAVRAYIŞ SEVİYELERİNDEKİ DEĞİŞİMLERİN KESİTSEL OLARAK İNCELENMESİ _____	636

LOJİSTİK İŞLETMELERİNİN YEŞİL UYGULAMALARINDA YAŞADIKLARI ZORLUKLARIN BELİRLENMESİ YÖNELİK BİR İNCELEME

Doç. Dr., SALİH MEMİŞ¹

¹ Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş UBYO, salih.memis@giresun.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0003-1345-3618

Öğr. Gör. Dr., ZAFER CESUR²

² Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, zafer.cesur@kocaeli.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0002-5758-7688

ÖZET

Son yıllarda çevresel sorunlar tüm dünyada kritik bir problem haline gelmesiyle birlikte kuruluşlar çevresel olarak sorumlu ve dostane operasyonlar geliştirmek için sürekli bir baskı altına girmeye başlamıştır. Doğal çevreye bağlılık, mevcut rekabet senaryolarında önemli bir değişken haline dönüşmüştür. Özellikle çok uluslu işletmeler sürekli olarak küresel rekabet edebilirliklerini artırmak için yeni ve yenilikçi yöntemler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu kuruluşlar, çevresel yönetmeliklere uymak, müşterilerinin çevresel kaygılarını gidermek ve üretim ile hizmet süreçlerinin çevresel etkinliklerini azaltabilmek için çevresel performanslarındaki iyileşmelerle rekabet güçlerini artırmayı amaçlamaktadır. Lojistik süreçleri pek çok iktisadi alan gibi sürdürülebilirlik içinde yer almaktadır. Hızlı bir biçimde yükselen tüketim ve devamında azalmakta olan doğal kaynakların, iktisadi olarak sürdürülebilirlik çabalarının artmasını sağlamıştır. Bu çalışmada yeşil lojistik kavramı çeşitli açıdan irdelenerek yeşil lojistiğin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar ele alınmaya çalışılarak bu konuyla alakalı yapılabilecek diğer çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Yeşil Lojistik, Yeşil Lojistik Uygulamalarındaki Zorluklar.

A REVIEW AIMED AT DETERMINING THE DIFFICULTIES EXPERIENCED BY LOGISTICS ENTERPRISES IN THEIR GREEN PRACTICES

ABSTRACT

In recent years, as environmental problems have become a critical problem all over the world, organizations have started to come under constant pressure to develop environmentally responsible and friendly operations. Adherence to the natural environment has become an important variable in the current competitive scenarios. Especially multinational companies are constantly trying to develop new and innovative methods to increase their global competitiveness. These organizations aim to increase their competitiveness through improvements in their environmental performance in order to comply with environmental regulations, address the environmental concerns of their customers, and reduce the environmental effectiveness of production and service processes. Logistics processes, like many economic fields, are included in sustainability. The rapidly rising consumption and the continuing decrease in natural resources have led to an increase in economic sustainability efforts. In this study, the concept of green logistics is examined from various perspectives and it is aimed to provide contribution to other studies to be conducted on this subject by trying to address the difficulties encountered in the implementation of green logistics

Keywords: Logistics, Green Logistics, Challenges in Green Logistics Applications.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirliğin üç yönü (ekonomik, sosyal ve çevresel) bulunmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik, küresel ısınma, çevreyle ilgili problemler, kirlilik, atık ve emisyon yönetimi, doğal kaynakların miktarı ve kalitesi, kaynak ve enerji kullanımında tasarruflar, alternatif enerji üretimiyle alakalı konuları kapsar. Ekonomik sürdürülebilirlik, şuan ki neslin, gelecek nesillerin refahı düzeyinde negatif etkiye sebep olacak iktisadi faaliyet ve kararlardan sorumlu olmasıyla ilgili durumu içerir. Sosyal sürdürülebilirlik ise, insanca çalışma ve yaşama, eşit kaynak bölüşümü ve adil olanaklara sahip olma konularını kapsamaktadır (Wang vd., 2015).

Son yıllarda çevresel sorunlar tüm dünyada kritik bir problem haline gelmesiyle birlikte kuruluşlar çevresel olarak sorumlu ve dostane operasyonlar geliştirmek için sürekli bir baskı altına girmeye başlamıştır. Doğal çevreye bağlılık, mevcut rekabet senaryolarında önemli bir değişken haline dönüşmüştür. Özellikle çok uluslu işletmeler sürekli olarak küresel rekabet edebilirliklerini artırmak için yeni ve yenilikçi yöntemler geliştirmeye çalışmaktadır. Bu kuruluşlar, çevresel yönetmeliklere uymak, müşterilerinin çevresel kaygılarını karşılamak ve imalat ile hizmet süreçlerinin çevresel etkilerini düşürmek üzere çevresel performanslarındaki iyileşmeler ile rekabet güçlerini arttırmayı amaçlamaktadırlar (Srivastava, 2007).

Son yıllara bakıldığında, lojistik sektörünün çevreye duyduğu ilginin, yeni pazar fırsatlarından yararlanılması konusunda en net şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Geleneksel lojistik, ileri dağıtım organize etmeyi hedeflerken, üretici, tüketiciye depolama, nakliye, stok yönetimi ve paketleme vb. faaliyetler çevresel kaygılar nedeniyle geri dönüşüm ve bertaraf için tersine lojistik kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu tersine dağıtım sistemi, atıkların taşınmasıyla kullanılmış maddelerin hareketlerini kapsar. “Tersine lojistik” terimi yaygın olarak kullanılırken, “tersine dağıtım”, “tersine akış lojistiği” ve “diğer yeşil lojistik” gibi farklı isimler de kullanılmıştır (Rodrigue vd., 2001)

2. YEŞİL LOJİSTİK KAVRAMI

Yeşil sözlüğü, 1980’li yılların sonlarına doğru ve 1990’lı yılların başlarına doğru ulaşım alanında bir motto haline dönüşmüştür. Özellikle küresel ısınma kamusal sorunlarla beraber çevresel sorunların farkında olma durumu giderek yükselmiştir. Ulaşım alanında, altyapı, modlar ve trafikle çevresel bozulmaya neden olan önemli unsurlardır. Lojistikle gelişmekte olan bir sektör, çevreye uygun bir hizmet vermek adına taşımacılık alanında birçok birey tarafından ele alınmıştır. 1990’lı yılların başında, çevrenin lojistik sahasına nasıl katılabileceği konusunda rapor ve çalışmalar hazırlanmıştır (Rodrigue vd., 2001).

Yeşil lojistik, lojistik planlama, paketleme, depolama, taşıma, işleme ve dağıtım uygulamalarını kullanarak çevre kirliliği ve kaynak tüketimini düşürmeyi amaç edinen bir lojistik faaliyeti sürecidir. Dolayısıyla yeşil lojistik sistemi şu alanları içermektedir: yeşil ulaşım, yeşil depolama ve koruma, , yeşil yükleme, yeşil ambalaj ve boşaltma sistemi, yeşil dağıtım ve işleme, yeşil bilgilerin toplanması ve yönetimidir. (Zhang ve Zhao, 2012).

3. YEŞİL LOJİSTİK UYGULAMALARINDA YAŞANAN ZORLUKLAR

Son yıllarda, lojistik hizmetlerin görevi, globalleşme talepleriyle artan pazar şartlarına göre radikal biçimde değişmiştir. Ayrıca ulusal ve uluslararası şirketler, çevresel konularda, yeşil lojistik ve yerel uygulama ile de takviye edilecek olası çözümlere artan bir katılım göstermektedirler. Bu bağlamda, “Yeşillik” lojistik stratejilerinin ve yönetsel faaliyetlerin sürdürülebilirliğiyle alakalı olarak çevresel konularla ilgili konuları kapsamaktadır.

Yeşil lojistik, akademik araştırmalarda da her geçen gün artan bir cazibeye sahip olmakla beraber, iç alan özellik ve modern ulaşım sistemleri ile ilişkisi nedeniyle pratikte uygulaması oldukça zordur. Yeşil lojistik uygulanırken, bazı tutarsızlıklar meydana gelmektedir. Ama yeşil lojistik çevre dostu olmak ile birlikte lojistiğin kendisi çok da yeşil değildir. Bunun nedeni lojistiğin atık ve kirlilik üretmesinden dolayıdır. İşletmeler minimum maliyet ile iş yapmak ister ama aynı zamanda işletmeler genellikle işletmeye maliyetli olan yeşil olan tercihleri türlü sebeplerden (devlet, kamu baskısı vb.) ötürü seçmek zorunda kalabilirler. Lojistik alanı ticari, iktisadi zorunluluklar, ön görülmeyen çevresel zorunluluklara karşı tepki gösterebilir. Fakat burada gözden kaçırılan önemli problemler bulunmaktadır. Çok yeşil olmayan problemler kaynakların tükenmesiyle kirlilik karmaşaları vb. çelişiklere sebebiyet verebilir (Nylund, 2012).

3.1. Maliyet

Lojistiğin amaçlarından bir tanesi maliyetleri özellikle de nakliye maliyetlerini düşürmektir. Ulaştırmanın fiziksel dağılımında yer alan işletmeler, mevcut rekabet koşullarında ulaşım maliyetlerini azaltmalarını sağlayacak şekilde stratejileri oluşturmaktadır. Bunun ile beraber, lojistik operatörleri aracılığıyla yürütülerek takip edilen maliyet tasarrufu stratejileri çoğunlukla çevresel unsurlara bağlı olarak değişebilmektedir. Zira çevresel maliyetler genellikle dışa dönüktür (Rodrigue vd., 2001).

Hub ve Spoke olarak ifade edilen ağ yapısıyla, maliyetlerden tasarruf edilmektedir. Bu modelle beraber yüklerin birleştirilmesi ile birlikte maliyetler azalmakta ve verimlilik yükselmektedir. Lojistik entegrasyonunca kullanılmakta olan terminal, akım ve taşıma çeşidi seçeneğiyle minimum sürdürülebilir ve çevre dostu bir seçenek olmaktadır. Bu sebeple trafik yoğunluğu, hava kirliliği ve gürültü gibi sonuçlar yükselmektedir. Bunun sonucunda, lojistik ve çevre arasındaki çelişkili ilişkide maliyetleri düşürmekte ve ortaya çıkabilecek çevre etkileri azalmaktadır (Slack vd., 2013).

3.2. Zaman / Hız

Bir taşama filusunun çevresel anlamdaki etkileri, kullanılan vasıtaların boyut ve kullanılan yakıt çeşidi vb. kullanılan güzergâhlar ile zaman çizelgeleri vb. unsurlardan etkilenmektedir. Araçlarda uygulanan pratik önlemler, emisyonları olumlu yönde etkileyebilmektedir. Aerodinamik ve yükleme, frenleme sistemi, vites kullanımı, seyir kontrolü ve uygun değer hızların belirlenmesi vb. unsurlar bunların kapsamında ele alınabilir. İşletmeler, minimum yakıt kullanılması vb. hedefleri yakalayan sürücülere verimlilik ödülü verilebilir. Bu metotlar, daha karmaşık analiz neticelerini uygulamak durumunda kalacak sürücülerin filo verimliliğinin önemini göstermektedir. Bu çeşit tedbirlerin, bir çalışmada yakıt tüketimini % 1,9 ile %13,5 oranında düşürdüğü tespit edilmiştir. Lojistik faaliyetlerde zaman önemli bir kavramdır. Akışın hızını azaltılarak, dağıtım sisteminin hızı artması sağlanabilir bu da verimliliği artırır (Piecyc ve McKinnon, 2007).

Lojistik sürecinde hız çok önemli bir unsurdur. Teslimat zamanı kısalmasıyla dağıtım sisteminin hızı artmakta ve bu durumda verimliliği yükseltmektedir. Lojistik genellikle tam zamanında üretim (JIT) stratejileriyle bütünleştiğinde kapıdan-kapıya hizmetler sunulmaktadır. Denizyolu ve demiryolu taşımacılıklarıyla diğer taşımacılık modları gibi verimlilik gereksinimlerini giderememektedir. Bu durum da kısır döngüye neden olabilmektedir. Lojistik aracılığıyla daha çok fiziksel dağıtım etkili olmakta ayrıca daha az imalat, dağıtım ve perakende süreçlerinin mesafeye göre sınırlandırılmıştır. Bunun karşısında, bu yapı lojistiğin daha fazla kullanımı ve taşınan daha fazla ton-km yük kapsamaktadır. Kullanılmakta olan JIT ve kapıdan kapıya teslimat, oluşturulan trafik daha az olumlu çevresel sonuçlara sahiptir (Rodrigue vd., 2001).

3.3. Güvenilirlik

İş odaklı yaklaşım, doğru ürün, miktar, kalite, yer, zaman, müşteri ve fiyat olmak üzere lojistik sistemin doğru performansını 7D formül uygulaması bakımından değerlendirilmektedir. Dolayısı ile lojistik sistemlerinin güvenilir performansı, doğru ürün, yer, zaman, şart ve miktarda, doğru dokümantasyonla, doğru belgelenerek, doğru müşteriye teslimatı kapsar.

Tedarik zincirinde güvenilirlik sorunlarının önemini vurgulayan pek çok sayıda araştırma söz konusudur. Bu araştırmaların ortak noktası, lojistik sistem güvenilirliği, beklenmedik hadiselerden dolayı bir arz bölümü teslim edilememesi açısından ifade edilebilir. Tedarik zinciri güvenilirliği içeriğinde, tedarikçi ve tedarik zinciri güvenilirliği o zaman göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tedarikçi güvenilirliği, tedarikçinin planlama ufku süresince planlandığı şekilde çalışması imkânını belirtmektedir. Tedarik zinciri güvenilirliği kavramı, bir tedarik zincirinin tedarikçilerin arızalanmasından kaynaklı arz kaybı olmadan son bir mamulün talebini bütünüyle yerine getirme olasılığını tanımlamak için kullanılır (Sbihi ve Eglese, 2009).

3.4. Depolama

Depolamada genel etki değerlendirilirken, kullanılan arazi ve doğrudan enerjinin, imal edilen emisyonların (karbon dioksit, CO₂ vb.), tüketilen su ve kapsayan enerji miktarındaki göreceli eğilim ve ölçekler göz önünde tutulması gerekir.

Modern lojistik süreç ekonomileri, stokların azaltılmasıyla bu stokların teslim hızı ve güvenilirliğine dayanmaktadır. Depolamanın azalması, rekabet üstünlüğü elde edilmesini sağlar. Ancak stoklar bu depolamadaki azalma ile beraber taşımacılık sistemine belli bir aşamaya kadar devredilmiş olur. Stoklar seyir halinde iken, trafik yoğunluğuna ve kirliliğe sebebiyet verir. (Saroha, 2014).

3.5. E-Ticaret

Bilgi teknolojisindeki büyüme ile beraber perakendecilikte yeni hedeflere yol açılmış ve bu noktada en çabuk gelişen ve değişen pazarlardan birisi de e-ticaret olmuştur Yeşil lojistikte e-ticaretin önemi yeteri kadar anlaşılammakla birlikte bazı eğilimler tanımlanmaktadır. E-ticaret daha fazla kabul edilir ve kullanılır olduğu sürece fiziksel dağıtım sistemleri de değişmekte ve gelişmektedir. Standart perakende tedarik zinciri ölçek ekonomileri süreçleri ile bütünleşince büyük mağaza, alışveriş merkezleri vb. yeni bir yapı oluşmaktadır. Potansiyel sonuç özellikle kentsel sahalarda daha fazla paketlemeyi ve daha fazla yük (ton-km) taşınmasını gerekli kılmaktadır. Klasik dağıtım sistemleri bu şekilde e-ticaretin nitelikli lojistik gereksinimlerine cevap verme noktasında eksik kalmaktadır (Rodrigue vd., 2001).

SONUÇ

Son yıllarda çevresel sıkıntılar bütün dünyada kritik bir problem haline gelmesiyle birlikte kuruluşlar çevresel olarak sorumlu ve dostane operasyonlar geliştirmek için sürekli bir baskı altına girmeye başlamıştır. Doğal çevreye bağlılık, mevcut rekabet senaryolarında önemli bir değişken haline gelmiştir. Özellikle çok uluslu şirketler sürekli olarak küresel rekabet edebilirliklerini artırmak için yeni ve yenilikçi yöntemler geliştirmeye çalışmaktadır.

Lojistik faaliyetler pek çok iktisadi faaliyet gibi sürdürülebilirlik kapsamında yer almaktadır. Hızlı bir biçimde yükselen tüketim ve beraberinde azalmakta olan doğal kaynaklar, iktisadi olarak sürdürülebilirlik çalışmaları özellikle de çevresel faaliyetlerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Ama lojistik faaliyetler özelinde çevreci yaklaşımların uygulanabilmesinde çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu zorlukların üstesinden gelecek gerek yönetsel

açından gerekse de devlet teşvik/sınırlandırma vb. uygulamalarıyla tedbirlerin alınması önemlidir.

Yeşil lojistik alanında detaylı ve yaptırım gücü olan bir yasal mevzuat ve gerekli teşviklerle lojistikteki yeşil uygulamaların arttırılabileceği ve böylece yeşil lojistik yaklaşımını benimseyen işletmelerin gerek dünya çapında gerekse de Türkiye’de ileriki süreçlerde yaygınlaşması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Nylund, S. (2012). Reverse Logistics and Green Logistics, <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/46993/Reverse%20Logistics%20and%20green%20logistics.pdf?sequence=1>, (25.10.2024).

Piecyk, M. ve McKinnon, A. C. (2007). Internalising the External Costs of Road Freight Transport in the UK. Edinburgh, Heriot-Watt University, [http://www.greenlogistics.org/SiteResources/1fbb59ff-3e5a-4011-a41e18deb8c07fcd_Internalisation%20report%20\(final\)\(2\).pdf](http://www.greenlogistics.org/SiteResources/1fbb59ff-3e5a-4011-a41e18deb8c07fcd_Internalisation%20report%20(final)(2).pdf), (21.10.2024).

Rodrigue, J.P., Slack, B. ve Comtois, C. (2001). Green Logistics (The Paradoxes of), <https://pdfs.semanticscholar.org/e5d2/9f171245db416fc21c38b7c974c332eb55a6.pdf> (12.10.2024).

Rodrigue, J.P., Slack, B. ve Comtois, C. (2013). The Geography of Transport Systems, Routledge Publishing, New York.

Saroha, R. (2014). Green Logistics and Its Significance in Modern Day Systems, International Review of Applied Engineering Research, 4(1), 89-92.

Sbihi, A. ve Eglese, R. W. (2009). Combinatorial Optimization and Green Logistics, Annals of Operations Research, 175, 159-175.

Slack, B., Rodrigue, J. ve Comtois, C. (2013). Green Logistics, <http://people.hofstra.edu/geotrans/eng/ch8en/appl8en/ch8a4en.html>. (22.10.2024).

Srivastava, S. K. (2007). Green Supply-Chain Management: A state-of-the-art Literature Review, International Journal of Management Reviews, 9(1), 53-80.

Wang, Z., Subramanian, N., Gunasekaran, A., Abdulrahman, M. D., ve Liu, C. (2015). Composite Sustainable Manufacturing Practice and Performance Framework: Chinese Auto-Parts Suppliers’ Perspective, International Journal of Production Economics, 170(1), 219-233.

Zhang, G ve Zhao, Z. (2012). Green Packaging Management of Logistics Enterprises, Physics Procedia, 24, 900-905.

TÜRKİYE'DE LOJİSTİK KÖYLERİN GELİŞİMİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Öğr. Gör. Dr., ZAFER CESUR ¹

¹ Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, zafer.cesur@kocaeli.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0002-5758-7688

Doç. Dr., SALİH MEMİŞ ²

² Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş UBYO, salih.memis@giresun.edu.tr -

ORCID ID: 0000-0003-1345-3618

ÖZET

Globalleşen dünya düzeninde yaşanan yoğun rekabet ortamında başarılı olabilmek için firmaların lojistik süreçlerini etkin ve verimli bir biçimde yönetebilmeleri ve tedarik zincirlerini uygun değere çıkarabilmeleri önemli bir husustur. Bu noktada lojistik köyler, firmalara rekabette üstünlük sağlamada, maliyetleri düşürmede, verimliliği artırmada ve müşteri memnuniyetini yükseltmede önemli bir katkısı olmaktadır. Lojistik köyler, nakliye, depolama, dağıtım, elleçleme ve diğer lojistik hizmetleri veren bütünleşik bir lojistik merkez misyonunu üstlenerek işletmelerin lojistik faaliyetlerinin daha etkin ve verimli bir biçimde yönetmelerini sağlamaktadır. Türkiye, gelişmekte olan ekonomisi ile birlikte jeopolitik konumu sayesinde lojistik sektörü adına önemli bir merkez alanındadır. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprü yerinde olan Türkiye, global ticaret faaliyetlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çalışmada lojistik köy kavramı çeşitli açıdan irdelenerek Türkiye'deki gelişimi hakkında örnek uygulamalar ile ele alınmaya çalışılarak bu alanda yapılabilecek başka araştırmalara da katkı sunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Lojistik Köyler, Örnek Uygulamalar

THE DEVELOPMENT OF LOGISTICS VILLAGES IN TURKEY AND SAMPLE APPLICATIONS

ABSTRACT

In order to be successful in the intense competitive environment experienced in the globalizing world order, it is an important issue for companies to be able to manage their logistics processes effectively and efficiently and to increase their supply chains to the appropriate value. At this point, logistics villages make an important contribution to providing companies with an advantage in competition, reducing costs, increasing efficiency and increasing customer

satisfaction. Logistics villages undertake the mission of an integrated logistics center providing transportation, storage, distribution, handling and other logistics services, enabling enterprises to manage their logistics activities more effectively and efficiently. Thanks to its geopolitical position along with its developing economy, Turkey is an important hub area for the logistics sector. As a bridge connecting Asia and Europe, Turkey plays an important role in global trade activities. In this study, the concept of logistic village has been examined from various angles and tried to be addressed with exemplary practices about its development in Turkey and it is aimed to contribute to other research to be conducted on this subject.

Keywords: Logistics, Logistics Villages, Sample Applications

1. GİRİŞ

Globalleşme ve dünya çapında rekabet koşullarının meydana gelmesi, bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin bir neticesi olarak lojistik faaliyetler de aynı biçimde bu koşulları etkileyen bir öge olarak ortaya çıkmıştır. Bilişim teknolojilerinde firmaların imalat, pazarlama vb. faaliyetlerinde etkin bir biçimde kullanılması ile firmalar arasında rekabet ortamı kızışmıştır. Bu durum lojistiği, firmalar bakımından destek faaliyet olmaktan çıkarak firmaların üzerinde önem ile durdukları ana süreçlerden birisi haline gelmiştir.

Lojistik faaliyetleri gelişmesi sonucu meydana gelen lojistik köylerin son yıllarda Dünya ve Türkiye’de önem ve gerekliliği nedeni ile ciddi yatırımlar yapılmıştır. Lojistikle alakalı bütün aktivitelerin birçok firma tarafından gerçekleştirildiği belli bölgeler olarak tanımlanan lojistik köylerde; iyi planlanarak yönetilen, yük taşımaları ile alakalı aktiviteler, ortak saha içerisinde kümelenmiştir (Aydın ve Ögüt, 2008).

Lojistik köyler, lojistik aktivitelerin verimli ve etkin şekilde gerçekleştirilmesi için, multimodal ve intermodal taşımacılık sistemleriyle ahenkli, bu aktivitelerin şehirlerde oluşturduğu negatif etkileri minimize edilmesini sağlayan merkezler olarak ifade edilebilir. Lojistik köyler lojistik aşamalarının sadece bir yerde gerçekleşmesini sağlayarak faaliyetlerin minimum maliyet ile yürütülmesini sağlayarak kombine taşımacılığı özendirilmektedir. Bununla birlikte bağlı buldukları bölgelerin iktisadi kalkınmasına katkı sunmayı, firmaları kendi içerisinde toplayarak şehir içi trafiği rahatlatarak kentlerde yeni alanlar meydana getirmeyi ve karayolu taşımacılığını en aza indirgeyerek kentlerdeki hava kirliliğini düşürmeyi amaçlamaktadır.

2. LOJSTİK KÖY KAVRAMI VE ÖNEMİ

Lojistik köyler, literatürde lojistik alanları ya da lojistik merkezleri olarak da ifade edilmekle beraber, ulaştırma ve taşımacılık süreçlerinin en verimli ve etkin yürütülebileceği sahalar olarak kavramsallaştırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD)’nin yaptığı tanımda lojistik köyler, organize sanayi bölgeleriyle bağlantıları sağlanarak yük potansiyelinin yüksek olduğu alanlarda inşa

edilmektedir. Lojistik köy içinde, konteyner elleçleme envanter sahaları, gümrüklü alanlar, yıkama tesisleri, müşteri ofisleri, tır parkları, otopark, banka, restoran, bakım-onarım, otel, akaryakıt istasyonları, antrepolar vb. alanların olduğu, lojistik faaliyetlerin belli bir sahada kümelendiği merkezler olarak ifade edilmiştir.

Lojistik köyler, taşımacılık alanında değişik metotlar arasında aktarımların gerçekleştiği ve bu faaliyetlere özel olarak dizayn edilmiş alanlardan oluşmaktadır. Lojistik köylerin, taşıma, finansal sistem ve bilişim altyapısı olmak üzere uygulamaya özel yapılanmış ve bağımsız olarak çalışan kurum ve kuruluşlar yalnızca lojistik aktivitelerine odaklanmak için yerleşmişlerdir (Cardebring ve Warnecke, 1995).

Globalleşme neticesinde lojistik unsurlar önem kazanarak firmaların toplam maliyetleri içerisinde olan lojistik maliyetlerin payı yükseliş göstermektedir. Farklı arayışlar içerisinde bulunan firmalar maliyetlerini azaltmanın yöntemleri aranmaktadır. Bu bakımdan lojistik maliyetlerin azaltılmasında katkı sunan lojistik köyler firmaların karlılık hedeflerine ulaşmasında büyük önem taşımaktadır (Bezirci ve Dündar 2011).

Globalleşmenin neden olduğu baskı firmaların iş birliği kurmadan rekabette başarı sağlama noktasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu nedenle KOBİ'lerin iş birliği kurmasında önemli bir stratejik taban olan kümelenme firmaların rekabet üstünlüğü sağlamasında büyük yarar sağlamaktadır. Lojistik köylerde kümelenme neticesinde kurulan yapılar olmaktadır. Lojistik kümeler, depolama ve taşıma aktiviteleri için büyük kapasiteler oluşturulmasını ve maliyetlerin azaltılmasını sağlar. Lojistik kümeler ulusal ve uluslararası seviyede çeşitli bölgelerin birbiriyle bağlanabilmesi bakımından önem taşımaktadır (Elgün ve Aşıkoğlu 2016).

Global ticaretin hızla yükselmesi neticesinde imal edilen mamuller hızla paylaşılması, hızlı tüketim neticesi mamullerin raf ömürlerinin kısalması ve uluslararası rekabetin hızla artması lojistik hizmetlerde türlü stratejiler geliştirmiştir. Global ticarete ticaret yöntemlerinin yönünü ve ticari kapasitelerdeki değişimi ticaret dinamiklerinde oluşan değişimler belirlemektedir. Bu dinamiklerin ardından yeni global lojistik merkezler kurularak ticaret hacminde artış oluşmaktadır (Balcı ve Emirkadı 2019).

3. TÜRKİYE'DE LOJİSTİK KÖYLERİN GELİŞİMİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Lojistik köyler, Türkiye'de lojistik altyapının önemli bir yapısı olmakla beraber ulusal ve uluslararası taşımacılık için önemli merkezler olmaktadır. Bu köyler, lojistik hizmetlerin verimli ve bütünleşik bir biçimde arz edilmesini sağlamaktadır. Türkiye, stratejik konumu ve güçlü ulaşım ağıyla lojistik köyler için uyumlu bir zemin vermektedir (Irmak, 2024).

TCDD'nin lojistik merkezleri, demiryolu taşımacılığı ile alakalı eşyaların konsolidasyonu ve de konsolidasyonu için bir aktarma terminali görevi görmektedir. "Lojistik Merkez" kavramı, TCDD'nin yetki ve sorumluluk sahaları içerisinde tanımlanmaktadır (Tanyaş vd., 2012). Türkiye'de hâlihazırda faaliyetlerini sürdürmekte olan örnek lojistik köylerden bazıları aşağıda verilmiştir.

3.1. Samsun Gelemen Lojistik Köyü

Samsun Gelemen lojistik köyü, Türkiye'nin ilk lojistik köyü olması ve Karadeniz Bölgesi'nin lojistik merkezlerinden biri olarak konumlanması açısından önemli bir lojistik köy konumundadır. Türkiye'nin kuzey kıyısında bulunan Samsun kenti, hem kara hem de deniz

ulaşımı için stratejik bir öneme sahiptir. Lojistik köy, kentteki taşımacılık ve kargo hizmetlerini merkezileştirerek lojistik operasyonların verimliliğini yükseltmektedir (Can, 2012).

Samsun Lojistik Köyü, taşımacılık aşamalarının koordinasyon ve zaman yönetimi bakımından önemli üstünlükler sunmaktadır. Lojistik hizmetlerinin değişik çeşitlerini bütünleştirerek tedarik zinciri yönetimini kolaylaştırmaktadır (Can, 2012).

3.2. Eskişehir Hasanbey Lojistik Köyü

Eskişehir Hasanbey Lojistik Köyü, Batı Anadolu'da stratejik bir konuma sahip olmakla birlikte demiryolu altyapısı ile öne çıkan bir lojistik merkezlerden biridir. Türkiye'nin demiryolu ağının ortasında bulunan Eskişehir kenti, ülkenin başlıca ulaşım ağlarının kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Bu sebeple, Hasanbey Lojistik Köyü, eşya taşımacılık ve dağıtımı için kritik bir öneme sahiptir.

Hasanbey Lojistik Köyü'nün üstünlüklerinden birisi, iç pazar ile uluslararası bağlantılar ile güçlü bir bütünleşme sağlamasıdır. Batı Anadolu bölgesindeki yeri, lojistik köyü Türkiye'nin ana sanayi bölgeleri ve ihracat noktalarına bağlamaktadır. Böylece, hem yerli imalatçılara hem de dış ticaret yapan firmalara lojistik destek sağlamaktadır (Ceyhan ve Akdeniz, 2020).

3.3. Konya Kayacık Lojistik Köyü

Konya Kayacık lojistik köyü, İç Anadolu Bölgesi'nde stratejik bir konuma sahip olmakla birlikte lojistik operasyonlarda önemli bir merkez olarak görev üstlenmektedir. Bölgenin demiryolu ağları ve karayollarına yakın olması, lojistik köyün Türkiye'nin iç kesimlerine mamul dağıtımında kilit rol ünlenmesine katkıda bulunmaktadır (Akandere, 2016).

Kayacık Lojistik köy, bölge ekonomisine katkı sunmaktadır. İstihdam sahaları oluşturması ve bölgedeki ticari aktiviteleri özendirmesi açısından önemi büyüktür. Bunun yanında tedarik zinciri yönetimi ve lojistik faaliyetlerinde uzmanlık gelişimini teşvik ederek, İç Anadolu'daki lojistik ekosistemin büyümesine de katkıda bulunmaktadır (Akandere, 2016).

3.4. İzmir Kemalpaşa Lojistik Köyü

Kemalpaşa lojistik köyü, İzmir'de sanayi bölgeleri ve limanlarına hızlı ulaşım sağlaması, kara ve deniz taşımacılığı arasında bağlantıyı güçlendirmesi açısından önemli bir lojistik köydür. Bu lojistik köy, konteyner depolama, elleçleme vb. ana lojistik hizmetleri vermektedir. Bunun yanı sıra gümrük faaliyetleri için ihtiyaç olan altyapıya sahip olması, ihracat ve ithalat faaliyetlerinin hızlanmasına katkı sunmaktadır (Öztekin, 2019).

İzmir Kemalpaşa lojistik köyü, bölgedeki firmalar adına lojistik maliyetleri düşürür iken, ayrıca tedarik zinciri aşamalarını optimize etmeyi sağlar. İzmir limanlarına yakınlığı ile Ege Bölgesi'nde yurtiçi ve yurtdışı pazarlara ulaşım kolaylaşmaktadır (Baki, 2018). Bu lojistik köyü, alandaki iktisadi büyümeye katkı sağlaması ve Ege Bölgesi'nde ticaretin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına aracılık etmektedir.

3.5. Kocaeli Köseköy Lojistik Köyü

Kocaeli Köseköy lojistik köyü, Marmara Bölgesi'nde önemli bir lojistik merkezi olarak, Türkiye'nin en çok yoğun sanayi ve imalat merkezlerine yakın konumu ile göz önünde olmaktadır. Kocaeli'nin stratejik konumu, İstanbul'a yakınlığı ve geniş erişim olanaklarıyla bağlantılı olması, lojistik köyün sanayi sektöründe kritik bir önemi olmaktadır (Akman ve Mert, 2011).

Köseköy lojistik köyü, konteyner depolama sahaları, yük aktarma tesisleriyle diğer lojistik hizmetler için gelişmiş altyapı sunulmaktadır. Bu imkanlar, firmaların mamullerini hızlı ve güvenilir bir biçimde taşımalarına yardımcı olmasını sağlar. Ayrıca, lojistik köy, karayolu ve demiryolu bağlantılarıyla eşyaların Türkiye genelinde ve uluslararası seviyede taşınmasını kolaylaştırmaktadır (Baki, 2018).

SONUÇ

Global pazarlarda lojistik kavramı rekabetin artmasıyla zaman içinde gittikçe artan bir önem kazanmıştır. Firmaların veya ülkelerin global pazarlarda var olabilmesi adına mamulleri alıcıya doğru ve zamanında iletebilmesi, depolama hizmetlerinin verimli ve etkin olabilmesi, ve maliyetlerin minimize olması önemli bir durumdur. Alıcılardan negatif geri dönüşlerin alınması ve verilen hizmetlerin kaliteli olmaması işletmelerin alıcı kayıplarına sebebiyet verebilmektedir. Lojistik unsuru önem kazanmaya başladığı sürece ülkeler lojistik unsurlar için yatırımlar yapmaktadırlar. Lojistikle alakalı elleçleme, aktarma, depolama, gümrükleme, taşıma, tedarik gibi işlemlerin zaman ögesi göz önünde bulundurularak yapılması önemli bir gereksinimdir. Lojistik köyler de bu gereksinimleri gidermek için kurulmuşlardır. Lojistik köyler bağlı buldukları bölgeye ve yakın oldukları çevreye lojistik manada avantajlar vermektedir.

Kurulan lojistik köy bağlı olduğu bölgenin gerek iktisadi kalkınmasına katkı veren, gerek trafik problemlerine çözüm sunan gerekse de depolama ve taşıma probleminin giderilmesine destek olan merkezler durumuna dönüşmüştür. Bu lojistik köyler, çevresindeki taşıma çeşitlerine uyumlu olarak planlanmışlardır.

Çeşitli taşıma çeşitlerinin kullanılmasıyla hem bölgede hem de global pazarlarda daha iyi hizmet sunabilmek olanaklı hale gelmiştir. Böylece lojistik köyler birden fazla taşıma çeşidine bütünleştirecek birden fazla taşıma türüyle hizmet sunabilecek biçimde planlanmıştır. Birden fazla taşıma çeşidin varlığı taşınacak eşyalarının aktarılması sürecinin daha hızlı yapılabilmesine ve kısa zamanda eşyaların bir alandan diğer alana doğru taşınmasına olanak sağlamaktadır. Böyle bir durum maliyet ve zaman noktasında lojistik köylere üstünlükler sağlamaktadır.

Sürdürülebilir rekabet ve kalkınma bakımından lojistik köylerin ülke ekonomisinin gelişimine katkı sunduğu, toplumsal refah seviyesini ve hayat standartlarını yükselttiği, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin düzeyine erişebilmesinde etkili bir rol üstlendiğini söylemek yanlış olmamaktadır.

KAYNAKÇA

Akandere, G. (2016). Lojistik Köylerin Etkin Yönetimi: Konya İline Yönelik Bir Model Önerisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 19(1), 167–184.

Akman, G. ve Mert, Z. G. (2011). Kocaeli’ndeki Lojistik Faaliyetlerin Mevcut Durumu. TMMOB, II. Kocaeli Kent Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri, Kocaeli.

Aydın, G. T. ve Öğüt, K. S. (2008), Avrupa ve Türkiye’de Lojistik Köyleri, www.ins.itu.edu.tr/ksogut/avrupada%20ve%20turkiyede%20lojistik%20koyler.pdf, Erişim Tarihi: 12.10.2024.

Baki, R. (2018). Avrupa Birliği Ülkeleri İle Türkiye’deki Lojistik Köy Uygulamaları Ve Uygun Kuruluş Yeri Seçimi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 148–162.

Balcı, H. ve Emirkadı, Ö. (2019). Küresel Ticarete Lojistik Üslerin Önemi ve Karadeniz Bölgesi Lojistik Üs Potansiyelinin SWOT Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1), 6-30.

Bezirci, M. ve Dündar, A.O. (2011). Lojistik Köylerin İşletmelere Sağladığı Maliyet Avantajları, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (1), 309-325.

Can, A. M. (2012). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Samsun Lojistik Köyü Yerinin Belirlenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Cardebring. P. W. ve Warnecke, C. (1995). Combi-Terminal and Intermodal Freight Centre Development- An Assesment.

Ceyhan, M. S., ve Akdeniz, T. (2020). Eskişehir-Denizli-Uşak Lojistik Üssünün ve Lojistik Köy Ağlarının Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Bağlamında Filyos Projesinin Bölge Ekonomisi Üzerindeki Muhtemel Katkıları. Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 5(2), 127–142.

Elgün, N. M. ve Aşıkoğlu, N. O. (2016). Lojistik Köy Kuruluş Yeri Seçiminde TOPSIS Yöntemiyle Merkezlerin Değerlendirilmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 161-170.

İrmak, E. (2024). Dünya ve Türkiye’deki Lojistik Köylerin Uluslararası Ticarete Potansiyel Etkileri. Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar 25, 117.

Öztekin, K. (2019). Lojistik Hizmetlerindeki Gelişimin Kentsel Mekâna Etkisi: İzmir Kemalpaşa Örneği. Social Sciences Studies Journal, 5(38), 3281–3306.

Tanyaş, M., Tuna, O., Zorlu, F., ve Filik, F. (2012). Şanlıurfa İli Lojistik Strateji Planı Belgesi Şanlıurfa İli Lojistik Merkez/Karalimanı Fizibilite Raporu. Erişim Tarihi: 12.10. 2024.

6331 SAYILI KANUN'UN 13. VE 25. MADDELERİNİN, UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Hamide Merve GÜÇLÜ

Selçuk Üniversitesi, mervegunes00@hotmail.com, 0000-0003-1573-8449

ÖZET

6331 sayılı Kanun m. 13'te düzenlenen işçinin çalışmaktan kaçınma hakkı, ciddi ve yakın bir tehlike ile karşılaşan işçinin iş kazası ve meslek hastalığından kendisini koruyabilmesini amaçlayan bir özel hukuk yaptırımıdır. Söz konusu hükme göre; *“Ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan çalışanlar kurula, kurulun bulunmadığı işyerlerinde ise işverene başvurarak durumun tespit edilmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmesini talep edebilir. Kurul acilen toplanarak, işveren ise derhâl kararını verir ve durumu tutanakla tespit eder. Karar, çalışana ve çalışan temsilcisine yazılı olarak bildirilir.”*

İşin durdurulması ise çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir durum tespit edildiğinde uygulanabilen idari bir yaptırımıdır. İSGK.25'e göre, *“İşyerindeki bina ve eklentilerde, çalışma yöntem ve şekillerinde veya iş ekipmanlarında çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir husus tespit edildiğinde; bu tehlike giderilinceye kadar, hayati tehlikenin niteliği ve bu tehlikeden doğabilecek riskin etkileyebileceği alan ile çalışanlar dikkate alınarak, işyerinin bir bölümünde veya tamamında iş durdurulur. Ayrıca çok tehlikeli sınıfta yer alan maden, metal ve yapı işleri ile tehlikeli kimyasallarla çalışılan işlerin yapıldığı veya büyük endüstriyel kazaların olabileceği işyerlerinde, risk değerlendirmesi yapılmamış olması durumunda iş durdurulur.”*

Uzaktan çalışma ise İş Kanunu m.14/4'te düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre; *“Uzaktan çalışma işçinin, işveren tarafından oluşturulan iş organizasyonu kapsamında iş görme edimini evinde ya da teknolojik iletişim araçları ile işyeri dışında yerine getirmesi esasına dayalı ve yazılı olarak kurulan iş ilişkisidir.”* Uzaktan çalışmada da işçi işverene bağımlı olarak iş görme borcu altında olduğundan, işverenin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yükümlülükleri niteliğine uygun düştüğü ölçüde bu istihdam biçimine de uygulanır.

Çalışmamızda işçinin çalışmaktan kaçınma hakkı ve işin durdurulması yaptırımlarının uzaktan çalışma istihdam biçimine uygulanabilip uygulanamayacağı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çalışmaktan kaçınma hakkı, işin durdurulması, ciddi ve yakın tehlike, uzaktan çalışma

GİRİŞ

4857 sayılı İş Kanunu'na¹ 2016 yılında 6715 sayılı İş Kanunu ile Türkiye İş Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun² ile giren uzaktan çalışma, işçinin iş görme edimini, işverenin oluşturduğu iş organizasyonu içinde ancak işyerinden uzakta bir yerde yerine getirdiği çalışma biçimidir. Bu iş sözleşmesi türünde de işçi işverene bağımlı olarak çalıştığından, işverenin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yükümlülükleri, uzaktan çalışan işçi için de söz konusudur³. Ancak kanunda düzenlenen iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin her türlü önlem, uzaktan çalışmaya uygulanabilir nitelikte değildir. Uzaktan çalışan işçi için alınması gereken iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini düzenleyen İş Kanunu m. 14/6 uyarınca; “*Uzaktan çalışmada işçiler, esaslı neden olmadıkça salt iş sözleşmesinin niteliğinden ötürü emsal işçiye göre farklı işleme tabi tutulamaz. İşveren, uzaktan çalışma ilişkisiyle iş verdiği çalışanın yaptığı işin niteliğini dikkate alarak iş sağlığı ve güvenliği önlemleri hususunda çalışanı bilgilendirmek, gerekli eğitimi vermek, sağlık gözetimini sağlamak ve sağladığı ekipmanla ilgili gerekli iş güvenliği tedbirlerini almakla yükümlüdür.*” Görüldüğü üzere uzaktan çalışan işçilere, esaslı neden olmadıkça emsal işçiye göre farklı muamelede bulunulamaz. Bu kapsamda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda düzenlenen yükümlülüklerden gerekli her türlü önlemi alma, işçilerin sağlık gözetimini yerine getirme, denetleme, risk değerlendirmesi yapma, bilgilendirme ve eğitim verme, iş kazası ve meslek hastalıklarını kaydetme ve kuruma bildirme yükümlülükleri, nitelikleri uygun düştüğü ölçüde uzaktan çalışan işçiler için de uygulanır⁴.

Çalışmamızda iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinden çalışmaktan kaçınma hakkı ve işin durdurulması yaptırımlarının uzaktan çalışmaya uygulanabilir nitelikte olup olmadığı incelenecektir.

I. İŞÇİNİN ÇALIŞMaktan KAÇINMA HAKKINI KULLANMASININ UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmaktan kaçınma hakkı, iş kazası veya meslek hastalığı ortaya çıkmadan önce, çalışanın kendisini korumasını amaçlayan bir özel hukuk yaptırımıdır⁵. Çalışmaktan kaçınma hakkının

¹ RG., 10.6.2003, 25134.

² RG., 20.5.2016, 29717.

³ Uzaktan çalışmada iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, Nuri/Caniklioğlu, Nurşen/Canbolat, Talat/Özkaraca, Ercüment, İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021, s. 244 vd.; Süzek, Sarper, İş Hukuku, İstanbul 2021, s. 285 vd.; Mollamahmutoğlu, Hamdi/Astarlı, Muhittin/Baysal, Ulaş, İş Hukuku Ders Kitabı, C. 1, Ankara 2020, s. 150; Sümer, Haluk Hadi, İş Hukuku Uygulamaları, Ankara 2019, s. 61 vd.; Güven, Ercan/Aydın, Ufuk, Bireysel İş Hukuku, Eskişehir/İstanbul 2020, s. 125; Eyrenci, Öner/Taşkent, Savaş/Ulucan, Devrim/Baskan, Esra, İş Hukuku, İstanbul 2020, s. 100; Ekmekçi, Ömer/Yiğit, Esra, Bireysel İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021, s. 84.

⁴ Sümer, Haluk Hadi, İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Ankara 2022, s. 118; Özer, Hatice Duygu, Uzaktan Çalışmada İş Sağlığı ve Güvenliği, ABÜHFD., Y. 2018, C. 6, S. 12, s. 206; Güçlü, Hamide Merve, Uzaktan Çalışmada İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Yükümlülüğü, Legal İSGHD., Y. 2024, C. 21, S. 81., s. 93.

⁵ Çalışmaktan kaçınma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Soyer, Polat, “İşçinin İş Görmekten Kaçınma Hakkı, Koşulları, Kullanılması ve Hukuki Sonuçları”, Prof. Dr. Sarper Süzek’e Armağan, C. I, İstanbul 2011, s. 657 vd.; Aydın, İbrahim, “İşverenin İşyerinde “Çalışan” İşçilerin İş Görmekten Kaçınma Hakkı”, Çimento İşveren, Temmuz 2005, s. 16 vd.; Han, Işık Aslı, “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 13. Maddesi Kapsamında İşçinin Çalışmaktan Kaçınma Hakkı”, TAAD, Y. 10, S. 37, Ocak 2019, s. 181 vd.; Aksoy, Nihal, “6331 Sayılı Kanun’un 13. Maddesi Kapsamında Çalışmaktan Kaçınma Hakkı”, TAAD, Y. 11, S. 42, Nisan 2020, s. 499 vd.; Sümer, İş Sağlığı, s. 207; Pehlivan, Metin, “6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda Çalışanın Çalışmaktan Kaçınma

kullanılabilmesi için ciddi ve yakın bir tehlike bulunmalı ve çalışan iş sağlığı ve güvenliği kuruluna başvurmalıdır⁶. 6331 Sayılı Kanun m. 13/1'e göre, "*Ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan çalışanlar kurula, kurulun bulunmadığı işyerlerinde ise işverene başvurarak durumun tespit edilmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmesini talep edebilir. Kurul acilen toplanarak, işveren ise derhâl kararını verir ve durumu tutanakla tespit eder. Karar, çalışana ve çalışan temsilcisine yazılı olarak bildirilir.*"

Bu başvuru, ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan bir çalışan tarafından tek başına yapılabileceği gibi, birden fazla çalışanın tehlike ile karşı karşıya kalması halinde birlikte de yapılabilir. Başvurunun yapılma usulü ile ilgili kanunda açık bir hüküm yoktur. Bu yüzden başvuru yazılı olarak yapılabileceği gibi sözlü olarak da yapılabilir⁷. Ancak başvurunun yapıldığının ispatının kolaylığı açısından başvurunun yazılı olarak yapılmasında ve onaylı bir nüshasının geri alınmasında fayda vardır⁸. Çalışanın başvurusu üzerine kurul acilen toplanarak kararını verir. Kurulun bulunmadığı yerlerde ise işveren derhal kararını vererek bu durumu tutanakla belirler. Karar başvuruda bulunan çalışanlara ve çalışan temsilcisine yazılı olarak bildirilir (İSGK.13/1). Bu şekilde kurulun veya işverenin verdiği karar sonucunda çalışmaktan kaçınan işçilerin gerekli önlemler alınıncaya kadar çalışmaktan kaçınmaları toplu bir nitelik kazansa dahi, bu durum yasadışı grev olarak nitelendirilemez⁹.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 13/3'e göre, ciddi ve yakın tehlikenin önlenemez olduğu durumlarda çalışanların iş sağlığı ve güvenliği kuruluna, kurulun bulunmadığı yerlerde işverene başvurma zorunluluğu olmadan da çalışmaktan kaçınma hakları mevcuttur. İşverene veya kurula haber vermeksizin çalışmaktan kaçınan çalışanların bu davranışlarından dolayı hakları kısıtlanamaz (İSGK.13/3). Ancak çalışmaktan bu şekilde kaçınan çalışanların herhangi bir hukuki yaptırımla karşılaşmamaları için ciddi ve yakın tehlikenin önlenemez olması gerekir¹⁰. Çalışanlar, çalışmaktan kaçındığı dönemde ücretleri ile beraber, kanunlardan ve iş sözleşmesinden doğan haklarını alabilirler (İSGK.13/2). Dolayısıyla işveren çalışmaktan kaçınan işçilerin sosyal güvenlik primlerini de Sosyal Güvenlik Kurumu'na yatırma yükümlülüğü altındadır¹¹.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 13/2'ye göre, "*Kurul veya işverenin çalışanın talebi yönünde karar vermesi hâlinde çalışan, gerekli tedbirler alınıncaya kadar çalışmaktan kaçınabilir.*" Çalışmaktan kaçınma hakkı, ciddi ve yakın tehlike ortadan kaldırılıncaya kadar

---

Hakkı ve Koronavirüs Salgını", Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 4(2), 2020, s. 125 vd.; İzmirli, Mustafa Kağan, İş Sağlığı ve Güvenliği Bakımından Çalışmaktan Kaçınma Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2021; Albayrak Gül, Hande, İşçinin Çalışmaktan Kaçınma Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

⁶ Aydınli, Kaçınma, s. 19; Han, s. 187; Aksoy, s. 507; Sümer, İş Sağlığı, s. 207-208; Albayrak Gül, s. 203 vd.; İzmirli, s. 101 vd.

⁷ Sarıbay Öztürk, Gizem, İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmemesinin Hukuki, İdari ve Cezai Sonuçları, İstanbul 2015, s. 78; Sümer, İş Sağlığı, s. 208; Aksoy, s. 511; Albayrak Gül, s. 261; İzmirli, s. 135.

⁸ Sümer, İş Sağlığı, s. 208; Sarıbay Öztürk, s. 78; Aksoy, s. 511; Albayrak Gül, s. 262; İzmirli, s. 135.

⁹ Sarıbay Öztürk, s. 157; Soyer, s. 685; Albayrak Gül, s. 292; Sümer, İş Sağlığı, s. 209; İzmirli, s. 168.

¹⁰ Sümer, İş Sağlığı, s. 209; Aksoy, s. 507; Albayrak Gül, s. 293; İzmirli, s. 172.

¹¹ Sarıbay Öztürk, s. 146; Soyer, s. 687; Han, s. 196; Sümer, İş Sağlığı, s. 210; Albayrak Gül, s. 317; İzmirli, s. 243.

kullanılabilir; bu konuda herhangi bir süre sınırlaması yoktur¹². Ancak ciddi ve yakın tehlikeyi ortadan kaldıracak şekilde tedbir alındıktan sonra çalışanların çalışmaktan kaçınmaya devam etmeleri halinde, işverenin iş sözleşmesini derhal fesih hakkı söz konusu olabilir (İŞK.25/II-g).

Uzaktan çalışan işçinin çalışmaktan kaçınma hakkını kullanıp kullanamayacağı konusunda ulusal mevzuatımızda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Konu ile ilgili ILO'nun 84 Sayılı Tavsiye Kararı m. 22'ye göre, işçinin çalışmaktan kaçınma hakkını kullanabilmesi için durumu ivedilikle işverene bildirmesi gerekir. Daha sonra bir iş müfettişi veya başka bir kamu güvenliği yetkilisi gerekli önlemleri alıncaya kadar mevcut ev çalışmasının devamı yasaklanacaktır. Ancak bunun için yetkili kişilerin uzaktan çalışanın mal ve hizmet üretiminde bulunduğu yere girmesi gerekmektedir. Bu da ancak işçinin onayı ile mümkündür. Uzaktan çalışma ile ilgili ulusal mevzuatımızda bu yönde bir düzenleme olmadığından hükmün uygulama alanı bulunmamaktadır¹³.

II. İŞİN DURDURULMASI YAPTIRIMININ UZAKTAN ÇALIŞMAYA UYGULANIP UYGULANAMAYACAĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İşin durdurulması, çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir durum tespit edildiğinde uygulanabilen idari bir yaptırımdır¹⁴. İSGK.25'e göre, "İşyerindeki bina ve eklentilerde, çalışma yöntem ve şekillerinde veya iş ekipmanlarında çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir husus tespit edildiğinde; bu tehlike giderilinceye kadar, hayati tehlikenin niteliği ve bu tehlikeden doğabilecek riskin etkileyebileceği alan ile çalışanlar dikkate alınarak, işyerinin bir bölümünde veya tamamında iş durdurulur. Ayrıca çok tehlikeli sınıfta yer alan maden, metal ve yapı işleri ile tehlikeli kimyasallarla çalışılan işlerin yapıldığı veya büyük endüstriyel kazaların olabileceği işyerlerinde, risk değerlendirmesi yapılmamış olması durumunda iş durdurulur." İşin durdurulması ile ilgili İşyerlerinde İşin Durdurulmasına Dair Yönetmelik¹⁵ ve Askerî İşyerleri ile Yurt Güvenliği İçin Gerekli Maddeler Üretilen İşyerlerinin Denetimi, Teftişi ve Bu İşyerlerinde İşin Durdurulması Hakkında Yönetmelik¹⁶ hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.

İşin durdurulması kararı ilk olarak, işyerindeki bina, bağlı yerler, eklenti ve araçlarda, iş ekipmanında çalışanlar için hayati bir tehlikenin tespit edilmesi halinde verilebilir¹⁷. Hayati tehlike, işyerinde mevcut olan ya da dışarıdan gelebilecek, kişinin ölümüne veya vücut bütünlüğünün bozulmasına sebep olan olay olarak tanımlanabilir¹⁸. İşin durdurulması kararının

¹² Albayrak Gül, s. 297; Soyer, s. 683; Sarıbay Öztürk, s. 97; Sümer, İş Sağlığı, s. 210; İzmirli, s. 175; Han, s. 196.

¹³ Özer, s. 223.

¹⁴ İşin durdurulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Köseoğlu, Ali Cengiz, "İş Sağlığı ve Güvenliği Nedeniyle İdarece İşin Durdurulması ve İşyerinin Kapatılması", "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi C. 7 S. 1, Ocak 2005, s. 12 vd.; Urhanoglu Cengiz, İstar, "İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerine Aykırı Davranışının Yaptırımı Olarak İşin Durdurulması veya İşyerinin Kapatılması", Prof. Dr. Sarper Sützek'e Armağan, C. II, İstanbul 2011, s. 1969 vd.; Sümer, Haluk Hadi, "İş Sağlığı ve Güvenliği Yaptırımı Olarak İşin Durdurulması", Terazi Hukuk Dergisi, C. 12, S. 13, Temmuz 2017, s. 92 vd.; Eraslan, Fatih, "İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Hükümlere Aykırılık Nedeniyle İşin Durdurulması", AHBVUHF, C. XXVII, S. 2, Nisan 2023, s. 123 vd.; Öztekin, Selmin Burcu, "İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Yükümlülükler Aykırılık Durumunda İşin Durdurulması", TBB Dergisi 2017 (133), s. 649 vd.; Karadağ, Turabi, "İş Sağlığı ve Güvenliği Nedeniyle İdarece İşin Durdurulması ve İşyerinin Kapatılması", SSSJ, Y. 2022, Vol. 8 Issue. 98, s. 1751 vd.; Eker, Doğukan, İş Sağlığı ve Güvenliğinde Kamusal Yaptırımlar, İstanbul 2021, s. 174 vd.

¹⁵ RG., 30.3.2013, 28603.

¹⁶ RG., 16.8.2013, 28737.

¹⁷ Köseoğlu, s. 19; Eraslan, s. 128; Öztekin, s. 657-658; Eker, s. 177; Karadağ, s. 1752.

¹⁸ Sümer, İş Sağlığı, s. 250-251; Aydınli, Kaçınma, s. 18-19; Öztekin, s. 659; Köseoğlu, s. 25.

verilebilmesi için hayati tehlikenin bulunması yeterlidir. Tehlikenin ayrıca acil ve yakın tehlike olması zorunlu değildir¹⁹.

İşin durdurulması ayrıca büyük endüstriyel kazaların olabileceği işyerlerinde ve çok tehlikeli sınıfta yer alan maden, metal ve yapı işleriyle tehlikeli kimyasallarla çalışan işlerin yapıldığı işyerlerinde risk değerlendirmesi yapılmaması halinde de uygulanabilecek bir yaptırımdır. Bu ihtimalde çalışanlar bakımından hayati bir tehlikenin bulunmasına gerek yoktur. Yalnızca risk değerlendirmesinin yapılmamış olması yeterlidir²⁰.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 25/7'ye göre ise; *“Çok tehlikeli sınıfta yer alan ve ihale ile alınan işlerde; teknolojik gelişme, iş gücü kapasitesinin artırılması, üretim metotlarında yenilik gibi bir kısım unsurlar sağlanmadan üretim ve/veya imalat planlarına, iş programlarına aykırı hareket edilerek üretim zorlaması nedeniyle hayati tehlike oluşturacak şekilde çalışma biçimleri, işin durdurulma sebebi sayılır.”*²¹.

İşin durdurulması kararının verilebilme usulü ise İSGK.25/2 ve İSGK.25/3'te düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre, *“İş sağlığı ve güvenliği bakımından teftişe yetkili üç iş müfettişinden oluşan heyet, iş sağlığı ve güvenliği bakımından teftişe yetkili iş müfettişinin tespiti üzerine gerekli incelemeleri yaparak, tespit tarihinden itibaren iki gün içerisinde işin durdurulmasına karar verebilir. Ancak tespit edilen hususun acil müdahaleyi gerektirmesi hâlinde; tespiti yapan iş müfettişi, heyet tarafından karar alınıncaya kadar geçerli olmak kaydıyla işi durdurur. İşin durdurulması kararı, ilgili mülki idare amirine ve işyeri dosyasının bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu il müdürlüğüne bir gün içinde gönderilir. İşin durdurulması kararı, mülki idare amiri tarafından kolluk kuvvetleri marifetiyle yirmidört saat içinde yerine getirilir. Ancak, tespit edilen hususun acil müdahaleyi gerektirmesi nedeniyle verilen işin durdurulması kararı, mülki idare amiri tarafından kolluk kuvvetleri marifetiyle aynı gün yerine getirilir.”*

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun işin durdurulmasını düzenleyen hükümlerinin uzaktan çalışan işçiler için uygulanması mümkün görünmemektedir. Her şeyden evvel iş müfettişlerinin ve kolluk kuvvetlerinin uzaktan çalışan işçinin çalışma ortamında incelemeler yapması, işçinin ve çalıştığı ortama göre orada bulunan başka kişilerin özel yaşamına müdahale oluşturabilecektir²².

SONUÇ

İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanabilmesi için işveren tarafından alınması gereken çeşitli tedbirler vardır. Bunlardan bazıları risk değerlendirmesi yapmak, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyulup uyulmadığını denetlemek, çalışanları bilgilendirmek ve onlara eğitim vermek, sağlık gözetimini yerine getirmek ve iş kazası ve meslek hastalıklarını kaydederek Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirmek, acil durumları önceden değerlendirerek, çalışanları ve

¹⁹ Sümer, İş Sağlığı, s. 251; Sümer, İşin Durdurulması, s. 95; Eraslan, s. 132. Hükümde tehlikenin ciddi ve acil olmasının aranmasının isabetli olacağı yönünde görüş için bkz. Köseoğlu, s. 20.

²⁰ Sümer, İş Sağlığı, s. 252; Karadağ, s. 1751; Öztekin, s. 660; Eraslan, s. 128.

²¹ Öztekin, s. 660. Söz konusu hükmün 6645 sayılı Kanun'la 2015'te 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na eklendiği, düzenlemenin yasalaşmasında Soma'daki maden faciasının etkili olduğu yönünde bilgi ve görüş için bkz. Eraslan, s. 136-137.

²² Özer, s. 222.

çalışma ortamını etkileme ihtimali olan acil durumları belirlemek ve çalışanların bağımlılık yaratan madde kullanıp kullanmadığını denetlemek sayılabilir. İşveren bu yükümlülüklerden risk değerlendirmesi yapma, denetleme, bilgilendirme, eğitim verme ve iş kazası ve meslek hastalıklarını Sosyal Güvenlik Kurumu'na bildirme yükümlülüklerini uzaktan çalışmaya, çalışmanın niteliği elverdiği ölçüde yerine getirmek zorundadır.

Çalışmamızda işçinin çalışmaktan kaçınma hakkı ve işin durdurulması yaptırımlarının uzaktan çalışma istihdam biçimine uygulanıp uygulanamayacağı ele alınmıştır. Kanaatimizce çalışmaktan kaçınma hakkı uzaktan çalışmaya uygulanabilir nitelikte bir yaptırım değildir. Çalışmaktan kaçınma hakkının kullanılabilmesi için durumun ivedilikle işverene bildirilmesi gerekir. Daha sonra bir iş müfettişinin veya başka bir kamu güvenliği yetkilisinin gerekli önlemler alınıncaya kadar çalışmayı durdurması gerekir. Bunun yapılabilmesi için müfettişin veya kamu güvenliği yetkilisinin, uzaktan çalışan işçinin özel alanı sayılabilecek bir yere girmesi gerekebilecektir. Müfettişin uzaktan çalışan işçinin özel alanına girebilmesi ise ancak işçinin onayı ile mümkündür. Mevzuatta uzaktan çalışan işçinin çalışmaktan kaçınma hakkı ile ilgili bir hüküm yer almadığından, bu yaptırımın uzaktan çalışma ilişkisine uygulanabilmesi mümkün görünmemektedir.

İşin durdurulması ise işyerindeki bina, bağlı yerler, eklenti ve araçlarda, iş ekipmanında çalışanlar için hayati bir tehlikenin saptanması halinde uygulanabilen idari bir yaptırımdır. İşin durdurulması yaptırımı 6331 sayılı Kanun m. 25'te düzenlenmiştir. Bu hükme göre; işin durdurulması yaptırımı teftişe yetkisi olan üç iş müfettişinden oluşan heyetin, gerekli incelemeleri yaparak karar vermesiyle uygulanır. İşin durdurulması kararı, bir gün içinde, işyeri dosyasının bulunduğu il müdürlüğüne ve mülki idare amirine gönderilir. Karar, kolluk kuvvetleri aracılığıyla yirmi dört saat içinde yerine getirilir. Hatta tespit edilen husus daha acil müdahaleyi gerektiriyorsa işin durdurulması kararı aynı gün uygulanmalıdır.

Uzaktan çalışan işçi için bu yaptırımın uygulanabilmesi de mümkün görünmemektedir. Çünkü uzaktan çalışmayı düzenleyen mevzuatta işin durdurulmasını mümkün kılan bir düzenleme olmadığı gibi, uzaktan çalışma ilişkisinin niteliği de bu yaptırımın uygulanmasına uygun değildir. Ayrıca müfettişlerin ve kolluk kuvvetlerinin işçinin çalışma alanına girmesi, işçinin hatta üçüncü kişilerin özel yaşamını ve konut dokunulmazlığını ihlal teşkil edebilecektir.

KAYNAKÇA

Aksoy, N., "6331 Sayılı Kanun'un 13. Maddesi Kapsamında Çalışmaktan Kaçınma Hakkı," TAAD, Y. 11, S. 42, Nisan 2020, s. 499 vd.

Albayrak Gül, H., İşçinin Çalışmaktan Kaçınma Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019

Aydınlı, İ., "İşverenin İşyerinde "Çalışan" İşçilerin İş Görmekten Kaçınma Hakkı", Çimento İşveren, Temmuz 2005, s. 15 vd.

Çelik, N, Caniklioğlu, N., Canbolat, T. ve Özkaraca, E., İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021

Eker, D., İş Sağlığı ve Güvenliğinde Kamusal Yaptırımlar, İstanbul 2021

- Ekmekçi, Ö. ve Yiğit, E., Bireysel İş Hukuku Dersleri, İstanbul 2021
- Eraslan, F., “İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Hükümlere Aykırılık Nedeniyle İşin Durdurulması”, AHBVUHF, C. XXVII, S. 2, Nisan 2023, s. 123 vd.
- Eyrenci, Ö., Taşkent, S., Ulucan, D. ve Baskan, E., İş Hukuku, İstanbul 2020
- Güçlü, H. M., “Uzaktan Çalışmada İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Yükümlülüğü”, Legal İSGHD., Y. 2024, C. 21, S. 81., s. 85 vd.
- Güven, E. ve Aydın, U., Bireysel İş Hukuku, Eskişehir/İstanbul 2020
- Han, I. A., “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 13. Maddesi Kapsamında İşçinin Çalışmaktan Kaçınma Hakkı”, TAAD, Y. 10, S. 37, Ocak 2019, s. 181 vd.
- İzmirli, M. K., İş Sağlığı ve Güvenliği Bakımından Çalışmaktan Kaçınma Hakkı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2021
- Karadağ, T., “İş Sağlığı ve Güvenliği Nedeniyle İdarece İşin Durdurulması ve İşyerinin Kapatılması”, SSSJ, Y. 2022, Vol. 8 Issue. 98, s. 1751 vd.
- Köseoğlu, A. C., “İş Sağlığı ve Güvenliği Nedeniyle İdarece İşin Durdurulması ve İşyerinin Kapatılması”, “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, C. 7, S. 1, Ocak 2005, s. 12 vd.
- Mollamahmutoğlu, H., Astarlı, M. ve Baysal, U., İş Hukuku Ders Kitabı, C. 1, Ankara 2020
- Özer, H. D., “Uzaktan Çalışmada İş Sağlığı ve Güvenliği”, ABÜHF, Y. 2018, C. 6, S. 12, s. 193 vd.
- Öztekin, S. B., “İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Yükümlülüklerle Aykırılık Durumunda İşin Durdurulması”, TBB Dergisi 2017 (133), s. 649 vd.
- Pehlivan, M., “6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda Çalışanın Çalışmaktan Kaçınma Hakkı ve Koronavirüs Salgını”, Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 4(2), 2020, s. 125 vd.
- Sarıbay Öztürk, G., İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmemesinin Hukuki, İdari ve Cezai Sonuçları, İstanbul 2015
- Soyer, P., “İşçinin İş Görmekten Kaçınma Hakkı, Koşulları, Kullanılması ve Hukuki Sonuçları”, Prof. Dr. Sarper Süzek’e Armağan, C. I, İstanbul 2011, s. 657 vd.
- Sümer, H. H., “İş Sağlığı ve Güvenliği Yaptırımı Olarak İşin Durdurulması”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 12, S. 13, Temmuz 2017, s. 92 vd. (İşin Durdurulması)
- Sümer, H. H., İş Hukuku Uygulamaları, Ankara 2019 (Uygulamalar)
- Sümer, H. H., İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Ankara 2022 (İş Sağlığı)
- Süzek, S., İş Hukuku, İstanbul 2021

Urhanoglu Cengiz, İ., “İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerine Aykırı Davranışının Yaptırımı Olarak İşin Durdurulması veya İşyerinin Kapatılması”, Prof. Dr. Sarper Süzek’e Armağan, C. II, İstanbul 2011, s. 1969 vd.

LOJİSTİK KÖYLERE AKADEMİK BAKIŞ

Prof. Dr. Burcu ERŞAHAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
bersahan@ksu.edu.tr, 0000-0003-2546 0567

Prof. Dr. İsmail BAKAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
ibakan63@hotmail.com, 0000-0001-8644-8778

Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Nur DEMİR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
demirfatmanur268@gmail.com, 0009-0006-9503-4570

ÖZET

Lojistik, hammadde olan ürünün üretim sürecinden nihai ürün olarak tüketiciye ulaşmasına dek gerçekleştirilen ulaşım faaliyetlerini kapsamaktadır. İlk olarak askeri alanda ortaya çıkan lojistik kavramı; günümüz teknolojisinin hizmet ettiği tüketim alışkanlığı ile insan hayatında önemli bir yer almıştır. Lojistik köy ise hız ve maliyetin ön planda tutulduğu ulusal ve uluslararası taşımacılık faaliyetlerinin işletmelerce gerçekleştirildiği belirli bir alandır. Lojistik köyün intermodal ve multimodal taşımacılığa altyapı yönünden uygun olması sebebiyle lojistik alanda planlanan operasyonlar gerçekleştirilmeye elverişlidir. Elleçleme, depolama, sınıflandırma, etiketleme, nakliye, planlama, bakım ve sigortalama gibi faaliyetlerin entegre ve eş zamanlı gerçekleştirilebilmesi için uygun ortamlardır. Bu sebeple lojistik alanında yenilikler ve koordinasyonlar, taşınacak yükler için birim gelişim merkezlerinin kurulması ve gelişmemiş sanayi bölgelerinde iyileştirmeler yapılması amaçlarına sahiptir. Lojistik köyler, faaliyetleri esnasında buldukları illere taşımacılığın çevreye vereceği olumsuz etkileri en aza indirmektedir. Lojistik köy ilk olarak New York' ta şehir içinde lojistik araçları kaynaklı çıkan kargaşa ve soruna odaklanarak kurulmuştur. Lojistik köy, Japonya' da iş gücü için gereken maliyetleri azaltmak, harcanan enerji üzerinde tasarruf sağlamak, trafikte oluşan problemleri çözmek amacıyla 1955 yılında ortaya çıkmıştır. 1960 yıllarında ise Avrupa ve ilerleyen yıllarda da dünyaya yayılarak gelişme göstermiştir. Farklı coğrafyalarda çeşitli isimlerle anılan lojistik köy; taşıma modlarına, sahip olduğu fonksiyonlara ve kapsamlarına göre olmak üzere üç grupta toplanan türlere ayrılmaktadır. Üretim ve tüketim merkezlerine ve ulaşım bağlantı yollarına yakınlığı ile lojistik köyler, bünyesinde bulunan işletmelere katma değeri yüksek hizmetler sunmaktadır. Deniz/ havalimanları ile başlayan süreç taşıma ve dağıtım merkezleri ile büyüyerek lojistik üs haline gelmiş bir projedir. Bu projenin gelişimi için coğrafi, fiziksel ve kurumsal altyapı özellikleri en önemli faktörleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, dünyada ve Türkiye' de bulunan lojistik köyler değerlendirilmiştir. Çalışmada lojistik köylerin kapasiteleri, kapsadıkları alan, en yakın bağlantı yollarına ve ulaşım merkezlerine uzaklıkları, bünyelerinde buldukları işletme sayıları, sahip oldukları stratejik avantajları açılarından

ele alınmıştır. Böylece lojistik köyün içinde bulunduğu bölgeye katkıları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Lojistik, Lojistik Köy, Taşımacılık.

GİRİŞ

Lojistik, hammaddenin üretimden nihai tüketiciye ulaştırılması sürecine kadar geçirdiği ürün, bilgi ve hizmet akışının etkili şekilde gerçekleştirilmesi, bunun planlanması kontrol edilmesi faaliyetlerini kapsamaktadır. İlk olarak askeri alanda ortaya çıkan lojistik kavramı savaşımlardan sonra işletmeler tarafından uygulanmıştır (Yıldıztekin, 2001). Küreselleşme ile birlikte insanların ihtiyaçlarının karşılanması için günümüzde elzem hale gelen lojistiğin sahip olduğu teknik altyapı ve şartlar oldukça önemlidir. Çünkü lojistiğin amacı temelde tüketiciye sunulacak hizmet ve mallarda kaynakları iyi kullanmak, yatırımları en doğru şekilde planlamakla rekabet avantajı elde etmektir (Quayle ve Jones, 1993).

Lojistik köy; ulusal veya uluslararası ticari faaliyetleri kapsayan taşımacılık, bakım onarım, gümrükleme, ürünü sigortalama, elleçleme gibi hizmetlerin verilebildiği alanlardır. Bu alanlarda lojistik ana faktörlerden birini oluşturmaktadır (www.lojistikhatti.com, 2021). Dolayısıyla lojistik faaliyetlerinin sürdürülebilmesinin yanında katma değer sağlaması da önemlidir (Şahin ve Toramanlı, 2016: 392). Lojistik köylerde bulunan işletmelerin kazanacağı avantajlardan biri de daha entegre taşımacılık modların hizmetinden faydalanmaktır. Günümüz teknolojisinin tüketici davranışları üzerindeki etkisi, taleplerin ve cevapların karşılığını hızlı geri dönüşlerle alma beklentisidir. Ürünün tüketici için yola çıkmasından teslim edilmesi arasında geçen süre kısaltıkça işletme için rekabet avantajı demektir. Bu sebeple lojistik köyler için temel anlayışlardan biri olan hız önemli bir kavram haline gelmiştir. Ancak ürünün hazırlanma sürecinde yaşanan hataların teslim tarihine olumsuz yansımaları müşteri memnuniyeti ve işletme profili açısından olumsuz etkileri söz konusudur. Bu sebeple lojistik köylerde üretim ve depolama gibi kontrol faaliyetlerinin gerektiği aşamalarda teknolojik yardım alınması elzem hale gelmiştir. Bu kontrollerin teknolojik ortamda gerçekleşmesi hata oranının en düşük seviyede kalmasına katkı sağlamaktadır (Ceyhan ve Akdeniz, 2020).

Dünya genelinde hammadde arayışı ve bunu işlemek için sanayi kuruluşlarına odaklanması kar amacını ortaya çıkarmaktadır. Nihai ürün odaklı üretim sürecinde giderlerin optimum seviyede tutulması sonucunda elde edilecek karı maksimum seviyelere çıkarabilmektedir. Dolayısıyla işletme sahip olduğu kar ile yatırım hacmini genişletebilir. Bu ise daha fazla ürün ve daha çok girilebilecek potansiyel pazarı ifade etmektedir. Bu anlayış ile lojistik köylerde diğer bir temel anlayış belirlenmiş olur. Maliyet odaklı üretim süreci, belirli stratejileri beraberinde getirmekte ve teknik altyapı ile üretim süreci başlamaktadır.

Çalışma kapsamında, lojistik köy kurulma amaçlarından bahsedilmiştir. Aynı zamanda lojistik köy kavramı araştırılarak bu kavramın türleri, faydaları ve tarihsel süreçleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın devamında lojistik köyün sahip olduğu teknik altyapıların ne olduğuna dikkat çekilmiş, bu altyapıların desteklediği gelişmeler vurgulanmıştır. Lojistik köy kavramının türlerinin sınıflandırılmasındaki farklılıkların altında yatan sebepler incelenmiştir. Lojistik köyde üretim süreçlerini yürüten bir işletmenin sahip olduğu entegre, esnek ve katma

değeri yüksek hizmet sunma avantajlarına değinilmiştir. Hız ve maliyet odaklı üretim ve taşımacılık sistemlerinin lojistik köy açısından önemi vurgulanmış ayrıca dünyada ve ülkemizde kaydedilen gelişmeler ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Kavramı ve Kapsamı

Lojistik operasyonlarının tamamının gerçekleştirildiği lojistik köyler depolama, elleçleme, sınıflandırma, taşınan malların bakımı ve sigortalanması gibi çok çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmek için uygun ortam sunmaktadır. Lojistik köylerde gerçekleştirilen bütün operasyonlar hız ve maliyete odaklanarak faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yardımcı olur.

Lojistik köy, çeşitli taşıma faaliyetlerinin bir arada bulundurulduğu ve küreselleşme ile yönetilmesinin güçleştiği durumlarda ortaya çıkan lojistik kümelenmelerin bulunduğu altyapılardır. Bu altyapılar zaman ve iş gücü bakımından tasarruf sağlamaktadır (Çetinkaya, 2023; Karadeniz ve Akpınar, 2011, s. 53). Bulunulan alanlarda çeşitli süreçlerden geçilmesi ve gerekli birçok faaliyetin bu ortamlarda tamamlanabilmesi lojistik köylerin bir merkez olduğuna vurgu yapmaktadır. Ve bu merkezlerde yükler için gerçekleştirilecek hareketlerin tamamı etkin bir şekilde yönetilebilmektedir (Bakırcı vd. 2016). Altyapı olarak nitelendirilen lojistik köy kavramı, bulunduğu ortama göre dahi değişkenlik gösteren tanımlara sahiptir. Bunlar;

ECMT'nin (European Conference of Minister of Transport) yapmış olduğu tanımda taşıma modlarının değişiminin sağlanabildiği yer olarak ifade edilir. Aynı zamanda değişimlere hizmet edebilmesi için tasarlanmış bu alanlar, birbirinden ekonomik anlamda bağımsız işletmeleri de barındırmaktadır (Cardebring ve Warnecke, 1995: 7; Akandere, 2013: 44).

Endüstri ve sanayi bölgelerinde yaygınlık gösteren lojistik köy kavramı, Avrupa Lojistik Platformlar Birliği tarafından ulusal ve uluslararası geçişlerin sağlandığı, taşınan ürünlerin dağıtımının yönetilmesi ve ticari tarafa sahip faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği özel tahsis edilmiş, belirli alanlar olarak tanımlanmaktadır (www.europlatforms.eu, 2021).

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) tarafından yapılan tanımda, her türlü taşıma modunun aktif şekilde bağlantılarının bulunduğu; elleçleme, yükleme- boşaltma, depolama gibi temel faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği donanımlı alanlardır (www.lojistikhatti.com, 2021).

Bir başka tanımda lojistik yoğunluğunun hayatın akışına olan veya olabilecek olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, birbirinden bağımsız firmaların rekabetleri için uygun ortam hazırlamak, bulunduğu bölgenin kalkınmasına destek sağlamak ve ekonomik gelişmeyi amaçlamak için özel veya kamu kuruluşu tarafından lojistik faaliyetlerin yürütüldüğü altyapılardır (Peker vd. 2011: 527).

Lojistik köy kavramı farklı ülkelerde farklı isimlerle söylenmektedir (Meidutė, 2005: 106; Higgings ve Ferguson, 2011: 24). İtalya' da Interporto, Amerika Birleşik Devletleri' nde Inland Port, Disitribution Centers, Global Freight Villages, İngiltere' de Freight Village, Macaristan' da Kombiterminal, Danimarka' da Transport Center, Almanya' da Güterverkehrszentrum, Portekiz' de Terminal Multimodal, Plafesforme Logistique, Fransa' da Centres Logistiques de Fret, RSC' de Rail Service Centre ve Hollanda ' da Tradeports, Kuzey Avrupa Ülkeleri' nde

Dry Port, İspanya’ da ise Centro Integrado de Mercancias, Zona Actividades Logistica şeklinde adlandırılmaktadır.

Ülkemizde lojistik köy, lojistik merkez, lojistik üs, lojistik platformu, yük köyü gibi ifadelerle de anılabilmektedir (Yükseksoy, 2022; Dumlu, 2022).

1.1. Lojistik Köylerin Türleri:

Lojistik köyleri içerisinde barındırdıkları taşıma modlarına göre hava, liman ve demiryolu; sahip oldukları fonksiyonlarına göre ihracat, tek emtia ve sıcaklık kontrollü depolama ve dağıtım konusunda uzmanlaşmış lojistik köyler ve kapsamalarına göre küresel, uluslararası, bölgesel ve yerel lojistik köyler olarak sınıflandırılmaktadır. Bundan dolayı lojistik köylerin türleri ortaya çıkmıştır (Drewe ve Janssen, 1996: 16; Sheffi, 2013:475).

Barındırdıkları taşıma modlarına göre sınıflandırılabilen lojistik köyler liman (port logistics parks), demiryolu (rail logistics parks), havayolu (air logistics parks) olarak sınıflandırılmaktadır. Karayolu taşımacılığı diğer taşımacılık modlarına egemen olan lojistik köylerinin kullandığı lojistik bir üst araç olarak nitelendirilerek sınıflandırmaya dahil edilmemiştir (Sheffi, 2013:474). Sınıflandırmalar, hizmetlerin beklentileri karşılması doğrultusunda tercih edilen modlardan oluşmaktadır. Örneğin, değeri yüksek ve taşıma faaliyetleri için kısa bir süre öngörülüyorsa bahsi geçen ürün havayolu, hacim olarak yüksek değere sahip ürünlerin denizyolu modunu seçmeleri gibi (Şirin, 2019). Çalışma moduna göre lojistik köy örnekleri aşağıda Tablo 1’ de gösterilmiştir.

Tablo 1. Taşıma Moduna Göre Lojistik Köy Örnekleri

Sınıflandırma	Dünya’daki Örnekleri
Air (havayolu) logistics parks	- Memphis International Airport - Fort Worth Alliance Airport - Hong Kong International Airport - Amsterdam Schipol Airport - Frankfurt Airport - Singapore Changi Airport
Port (liman) logistics parks	- Port of Rotterdam - Elizabethport - Port of Long Beach - Port of Singapore - Dubai Maritime City
Rail (demiryolu) logistics parks	- BNSF Logistics Park - Union Pasific (Dallas)

Sheffi, Y.: 2013 “Logistics Intensive Clusters: Global Competitiveness and Regional Growth”, In Handbook of Global Logistics: Transportation in International Supply Chain, s. 463-500.

Fonksiyonlarına göre sınıflandırıldığında;

İhracat lojistik köyleri, ihracat faaliyetleri yürüten kimselere sunulan destekleri kapsamaktadır.

Tek emtia lojistik köyleri, emtia kelimesinden de anlaşılacağı gibi belirli bir malın üzerinde uzmanlaşmak ve sanayi alanlarında hizmet vermekle ilgili olan lojistik köylerdir.

Sıcaklık kontrollü depolama ve dağıtım konusunda uzmanlaşmış lojistik köyler, lojistik faaliyetleri esnasında taşınan ürünler için özel muhafaza gerektiğinde başvuru olan lojistik köydür (Sheffi, 2013:476).

Kapsamlarına göre lojistik köyler;

Küresel lojistik köyler, ekonomik bakımdan gelişmiş olan, kıtalar arası malzeme taşınabilmesi için uygun koşulları barındıran, konum bakımından ulaşım üstünlüğü bulunan lojistik köylerdir. Çeşitli birçok faaliyetin gerçekleştirilebileceği küresel lojistik köyler yükleme ve boşaltma sistemlerin teknik olarak gelişmişlerine sahiptir (Drewe ve Janssen, 1996: 16).

Uluslararası lojistik köyler, uluslararası hizmetleri arasında önemli role sahiptir. Liman ve havaalanı altyapısı ile çeşitli modları kullanma imkanını sunmaktadır. Faaliyetlerin sürdürülmesi ve tamamlanabilmesi için ihtiyaç duyulan tüm ekipmanları barındırmaktadır (Sheffi, 2013:475).

Bölgesel lojistik köyler, belirli bir bölgenin duyduğu ihtiyacı karşılayacak yeterli imkanlara sahip lojistik köylerdir. Nüfusun yoğunlaştığı bölgelerde konuşlandırılmış bu lojistik köyler aktarma ve dağıtım faaliyetlerine hizmet vermektedir (Drewe ve Janssen, 1996: 16).

Yerel lojistik köyler, nüfus yoğunluğunun olmadığı, yaşam alanlarının dışında kurulmuş dağıtım merkezlerine yakın olarak konumlandırılan köylerdir (Sheffi, 2013:475).

Teknolojinin gelişmesi ile lojistik hizmetlerde faaliyetlerin daha kısa sürede tamamlanması gibi gelişmeler olmuştur. Lojistik köylerin teknoloji ile süreci yürütmesinde bilgi ve işlemin daha hızlı ve sistemli şekilde gerçekleştirilmesi, nakliye, etiketleme, ürünün uygun şekilde taşınması, lojistik planlama ve depolama gibi aşamalar için bütün gerekli sürecin çok kolay ve hızlı olması mümkün hale gelmiştir. Bu gelişmeler lojistik köylerin rekabet avantajı kazanmasına da destek sağlamıştır (Rimiené ve Grundey, 2007).

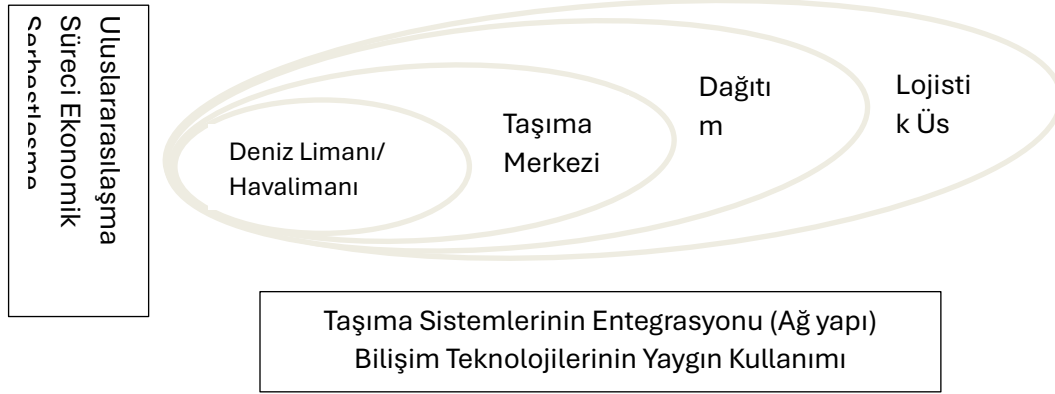
Lojistik köyler, buldukları ülke sınırları içinden veya dışından gelen ürünlerin depolayabilmenin yanında, ürünlerin kontrol ve bakımları için gerekli faaliyetleri sağlayabilmektedir. Bu faaliyetleri sağlayabilmek için gerekli olan birçok altyapı ve özellik gerekmektedir. Yüklerin boşaltılması da dahil ekipmanlara duyulan ihtiyacı lojistik köyler karşılamaktadır. Stratejik konum, erişilebilirlik, depolama sürecinde bilgi işlemlerinin teknolojik ortamda hazırlanarak hata oranının en düşük tutulması, ürünün bir merkezden diğer merkeze taşınırken transit merkez görevini üstlenmesi, her ürünün depolanması için ihtiyaç duyacağı çeşitli imkanlara sahip olmak, farklı modlarda gelen ürünler için taşıt özelliklerine göre hazırlanmış alanların karşılanması lojistik köylerin özellikleri arasındadır. Ceyhan ve Akdeniz ise (2020: 129-130) lojistik köylerin özelliklerini liste haline getirmişlerdir. Bunlar;

- Coğrafi konumlarının elverişliliği,

- Demiryolu, karayolu, denizyolu, boru ve iç su yolu bağlantıları,
- Kombine taşımacılık altyapıları,
- İthalat, ihracat, gümrük ve transit rejimlerinde ticaret odaklılık,
- Bölge illerine yakınlık,
- Üretim ve tüketim merkezlerine yakınlık,
- İletişim ve bilgi teknolojileri altyapısı,
- Lojistik üs sahası genişliği,
- Liman altyapısı, rıhtım uzunluğu ve pist uzunluğu,
- Yolcu terminalleri ve Ro-Ro,
- Transit taşımacılığa elverişlilik,
- Lojistik işletme ofisleri,
- Gümrük idare üniteleri,
- Dağıtım merkezleri,
- Ambalaj-elleçleme-paketleme hizmetleri,
- Sigorta hizmetlerinin varlığı,
- Finans ve bankacılık kurumları,
- Soğutmalı ve kapalı depolar,
- Tehlikeli maddeleri depolama merkezleri,
- Tersaneler, tamir ve bakım hizmetlerinin bulunması,
- Havayolu kargo taşıma hizmeti veren pistlerin uzunlukları ve sayıları,
- Sosyal amaç için kullanıma açılacak mekanlar; dinlenme, konaklama ve eğlence alanları olarak sıralanmaktadır.

Lojistik köyler işletmelere katma değeri daha yüksek, daha esnek ve entegre hizmetler sunmaktadır (Köroğlu, 2023). Taşıma şekillerinin birbiri ile uygulanabilir olması, trafik yoğunluğunun amaçları doğrultusunda uygun seviyelere getirilmesi, kombine taşımacılığının tercih edilmesinde artış gözlemlenmesi, lojistik köy tercih eden firmaların talepleri karşılama daha hızlı olabilmeleri ve bütün süreçte maliyetlerin en aza indirgenmesi gibi faydaları

bulunmaktadır (Gürbüz, Ayaz ve Kebeci 2016, s. 4; Polat, 2024). Erdal (2005) lojistik merkez projelerinin gelişimini aşağıdaki şekil ile göstermiştir.

Şekil 1. Lojistik Merkez projelerinin gelişim şekilleri (Erdal,2005).

Lojistik merkez kavramının başlangıç aşamasında kullanım alanı özellikle deniz ve havalimanı olmuştur. Deniz limanı/ havalimanı; lojistik olan alanı lojistik bir köy oluşturması için öncelikle deniz limanı ile bir bağlantısının olması gerekir. Bunun sebebi ise denizyolu taşımacılığı ile gerçekleştirilen lojistik faaliyetinin diğer türlere göre maliyet avantajı daha fazladır. Fakat ilerleyen süreçte hızlı taşımacılık kavramının önem kazanması, havalimanlarında bulunan lojistik köyler için de aynı etkiye sebep olmuştur. İlerleyen süreçte kargo uçak sayılarında gözlemlenen artış, kapasitelerin ve hava alanlarının sayılarının artırılması, alt yapı hizmetlerindeki kalitenin yüksek olması havalimanlarının lojistik köy haline gelmesinde etkili olmuştur (ESCAP, 2002). Küreselleşme süreci ile birlikte deniz ve havalimanının birbirleriyle entegrasyonu önce taşıma merkezi olma konumuna getirmiştir. Taşıma merkezi; bütün taşıma sistemlerinin entegre şekilde koordine edildiği yerler olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla birçok taşıma modunun bir arada sistematik olarak gerçekleşmesi lojistik merkez projelerinin gelişmesinde zincirin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. Taşıma merkezi sahip olduğu fonksiyonların birbirleri ile entegrasyonu sonucu bulunan yeri dağıtım merkezine dönüştürmüştür. Dağıtım merkezi; tedarikçiler tarafından gönderilen ürünlerin dağıtımının gerçekleşmesine kadar depolanması sağlanan alanlardır. Depolama işleminin gerçekleşmesi yanında ambalajlanması, sevkiyat gerçekleştirilmesi ve elleçleme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği açık veya kapalı lojistik alanlardır (Erturgut, 2021: 135, Dumlu, 2022). Ülke geneline hakimiyet sağlanabilecek ve lojistik kültürün uygulanabildiği bir alana dönüşmüştür. Lojistik kültürün uygulandığı alan için lojistik üs, lojistik köy gibi farklı nitelendirmeler mevcuttur. Lojistik üs; dağıtım, elleçleme, depolama, taşımacılık, konsolidasyon, gümrükleme, ihracat ve ithalat işlemleri, transit faaliyetleri, danışmanlık, üretim gibi çeşitli entegre lojistik faaliyetlerin belirli bir bölgede gerçekleştirilmesini ifade eder (Erdal, 2004: 2). Lojistik faaliyetlerin tamamının belirli sınırlar içinde gerçekleşmesini ifade eden lojistik üs kavramı başlangıç aşamasında deniz ve havalimanı merkezlidir. Lojistik üs için en önemli unsurlar sahip olduğu coğrafi, fiziksel ve kurumsal alt yapı özellikleridir (Akandere, 2013; Kara vd. 2009).

2. Lojistik Köylerin Tarihsel Gelişimi:

Amerika birleşik devletleri endüstrisindeki hızlı gelişmelerle ortaya çıkan lojistik köy ilk New Jersey/ New York' ta şehir içindeki lojistik araçlarının sebep olduğu kargaşayı ve sorunu önlemeye odaklanılarak kurulmuştur. Burada lojistik köyün iki genel amacı bulunmaktadır. Bunlar taşınacak yükler için birim gelişim merkezinin oluşturulması ve yeterli seviyede gelişmemiş eski sanayi bölgelerinde iyileştirilmelerin sağlanmasıdır. Lojistik köy, Japonya' da iş gücü için gereken maliyetleri azaltmak, harcanan enerji üzerinde tasarruf sağlamak, trafikte oluşan problemleri çözmek amacıyla 1955 yılında ortaya çıkmıştır. Lojistik köyü bir ulusun hayatta kalması için gerekli unsurlar arasında gören Japonlar 1980'den sonra lojistik köyü ticarete önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Trafikte yaşanan sorunların çözülmesini amaçlayan Fransa, Avrupa Birliği ülkeleri arasında uygulamanın ilk görüldüğü ülkedir. 1970' lerde Almanya ve İtalya' da lojistik köy kavramının hayata geçtiği görülmüştür. Bu dönemde hem kavram günümüzdeki anlamını almış hem de faaliyetlerin koordinasyonu sağlanmıştır. 1980 ve 90 yıllarında Avrupa' nın çeşitli ülkelerinde lojistik köy kavramı yaygınlaşmıştır. Avrupa Birliği ile ABD bünyesinde kurulmuş olan lojistik köyler amaçları bakımından farklılık göstermektedir. Avrupa Birliği karmaşık trafiğin sebep olacağı problemlere ve çevre kirliliğine çözüm bulmak gibi öncelikleri önemsemiş iken ABD ulaşım alanlarına yakınlığı önemsemektedir (Baki, 2018: 150; Huang, 2012: 792).

Tablo 2. Lojistik Merkezlerin Gelişimi

1960'lar - 1970'ler	1980'ler - 1990'ların Başları	1990'lar Ortaları ve Günümüz
		<ul style="list-style-type: none"> • Materyal Yönetimi • Dağıtım Hizmetleri (Ulusal/Küresel)
	<ul style="list-style-type: none"> • Gümrükleme 	<ul style="list-style-type: none"> • İthalat İşlemleri • Gümrükleme • Tedarik Lojistiği
<ul style="list-style-type: none"> • Mal Kabul 	<ul style="list-style-type: none"> • Mal Kabul 	<ul style="list-style-type: none"> • Mal Kabul
	<ul style="list-style-type: none"> • Çapraz Sevkiyat 	<ul style="list-style-type: none"> • Çapraz Sevkiyat
<ul style="list-style-type: none"> • Depolama 	<ul style="list-style-type: none"> • Depolama 	<ul style="list-style-type: none"> • Depolama • Envanter Yönetimi ve Kontrolü • Sevkiyat Planlaması
<ul style="list-style-type: none"> • Sipariş İşleme • Raporlama • Sipariş Toplama 	<ul style="list-style-type: none"> • Sipariş İşleme • EVD ile Raporlama • Sipariş Toplama 	<ul style="list-style-type: none"> • Sipariş İşleme • EVD ile Raporlama • Sipariş Toplama
<ul style="list-style-type: none"> • Sipariş Birleştirme • Yeniden Paketleme 	<ul style="list-style-type: none"> • Sipariş Birleştirme • (Yeniden) Paketleme • Ambalajlama (Streç film vb. malzeme ile ürünü sarma) 	<ul style="list-style-type: none"> • (Ürün) Kısmi Montajı • Sipariş Birleştirme • (Yeniden) Paketleme • Ambalajlama (Streç film vb. malzeme ile ürünü sarma)
<ul style="list-style-type: none"> • Paketleme • Birimlere Ayırma • Etiketleme • İşaretleme • Kalıplama 	<ul style="list-style-type: none"> • Paketleme • Birimlere Ayırma • Etiketleme • İşaretleme • Kalıplama 	<ul style="list-style-type: none"> • Paketleme • Birimlere Ayırma • Etiketleme • İşaretleme • Kalıplama
<ul style="list-style-type: none"> • Sevkiyat Dokümantasyonu 	<ul style="list-style-type: none"> • Sevkiyat Dokümantasyonu • Yurtdışı Taşıma 	<ul style="list-style-type: none"> • Sevkiyat Dokümantasyonu • Yurtdışı Taşıma

		<ul style="list-style-type: none"> • İhracat Dokümantasyonu • SB Operasyonu • TZT/VMY/ÇY Hizmetleri • Navlun Pazarlığı • Taşıyıcı/Güzergah Seçimi • Navlun Talebi İdaresi • Navlun Denetimi/Ödemesi • Güvenlik Denetimleri/İncelemeler i • Mevzuata Uygunluk İncelemesi • Müşteri İadeleri • Faturalandırma
--	--	--

Kısaltmalar: EVD-Elektronik Veri Değişim (Sistemi), SB-Serbest Bölge, TZT-Tam Zamanında Teslimat, VMY-Verimli Müşteri Yanıtı, ÇY-Çabuk Yanıtlama

Kaynak: Bolten (1997); Rimiené ve Grundey (2007); Çetinkaya (2024).

1950 yıllarında fiziksel dağıtım işin tamamlanması için yerine getirilmesi gereken işlem basamaklarında önemli bir role sahip olmaya başlamıştır. 1960'lar fiziksel dağıtım perspektifinde, dağıtım işlevlerinin birleşmesine ve 25 yıllık gelişmelere başladığı yıllar olmuştur. 1985' lere gelindiği zaman bu dağıtım ağı tedarik zinciri yönetimi adı altında toplanan işlemler bütünü olmuştur. Bu sürecin devamında üçüncü parti lojistik bütün ulaşım hizmetlerini içinde barındıran lojistik merkez yapılanmalarının oluşumuna zemin hazırlamıştır (Rimiené ve Grundey, 2007:88).

3. Dünyada Lojistik Köy Uygulamaları:

Ülkeler arası belirli bir alanda hizmet veren geniş lojistik merkezlerden yalnızca bir kente hizmet veren lojistik merkezlerin hepsini kapsayan lojistik kümelenmeler, ABD' de “ inland port” kavramıyla ifade edilmektedir. Bu kümelenmelerde denizyolu, havayolu, demiryolu ve karayolu taşıma modlarını bir arada bulundurmaktadır. Bu ölçek ve organizasyon endüstriyel gelişmelerle ortaya çıkmıştır (Karaer, 2020: 101).

3.1. Avrupa' da Lojistik Köyler

3.1.1.Quadrante Europa (Verona/İtalya) Lojistik Köyü:

Doğrudan Verona- Villafranca havaalanına bağlı Consorzio ZAI tarafından Veneto Bölgesi otoriteleri tarafından onaylanmış ve tasarlanmış bir sistemdir. Bu lojistik köyde TELEPASS teknolojisi ile geliştirilmiş erişim kapısı, araçların faaliyetlerini video gözetimi ile kontrol etmektedir. 4 milyon m^2 lik genişletme projesine sahip Quadrante Europa, 7 milyon tondan fazla yükü demiryolu ile ve 20 tondan fazla yükü karayolu ile taşımaktadır. Taşımacılıkta intermodalite ile desteklenmekte ve 100 şirketle faaliyet göstermektedir. Doğrudan veya dolaylı 10.000 kişinin çalıştığı bir “Lojistik Faaliyet Parkı” olarak tanımlanabilmektedir. Çeşitli ulaşım türleri ile birbirine bağlı olan Quadrante Europa, trafik akışını gruplandırarak Avrupa ulaşımı için ihtiyaç duyulan koridorlara erişimi sağlamaktadır (ConsorzioZai, 2022).

3.1.2. GVZ Bremen (Almanya) Lojistik Köyü:

GVZ Bremen Lojistik Köyü, Almanya’ da kurulmuş olan ilk ve en büyük lojistik köydür.

Yaklaşık 500 hektarlık alanı kaplamakta ve 160’ tan fazla şirketi bünyesinde bulunmaktadır (Endlich, 2020). Coğrafi konumu Bremen Lojistik Köyü’ nün stratejik avantajlarından biridir. Örneğin faaliyetleri arasında alan hava taşımacılığı; Bremen Şehir Havaalanına yakınlığı ile hizmet yelpazesini genişletmektedir. En büyük yüksek raflı depoya sahip olan merkezin hacmi Bremeninvest’ s Real- Estate Report’ a göre 1,3 milyon m^2 üzerine çıkmıştır (Wirtschafts Förderung Bremen, Erişim Tarihi: 07.09.2024).

3.1.3. RRT Kouvola (Finlandiya) Lojistik Köyü:

Finlandiya’ daki RRT Kouvola Lojistik Köyi, yenilikçi kargo elleçleme yöntemleri kullanmaktadır. Bu sayede 1,1 km’ ye kadar uzunlupa sahip olan trenlerde de elleçleme faaliyetleri engel olmaksızın gerçekleştirilecektir. İnşaat ve planlama alanı 170 hektarı kapsamakta ve intermodal terminal için 42 hektarlık alan ayrılmıştır. Çevre dostu ve malzeme tasarrufu sağlayacak şekilde inşa edilen RRT Kouvola Lojistik Köy, trafikte oluşan yoğunluğuna karşı oluşan ihtiyacı da karşılamaktadır (Kouvola, n.d.).

3.1.4. Hamburg Lojistik Köyü:

Hamburg Lojistik Köyü, Hamburg Limanı’ nın bulunduğu bölgede yer almaktadır. Denizyolu, karayolu ve demiryolu bağlantıları bulunan bu lojistik köy 560.000 m^2 alana sahiptir. Lojistik köyün geliştirilmesi faaliyetlerinin yanında, restoran ve özel hizmetler, konteyner tamiri, tank/ konteyner temizleme gibi faaliyet ve hizmetler de Hamburg Lojistik Köy kapsamında gerçekleştirilmektedir (Alev ve Sargin, 2009: 49-50; Demiroğlu, 2013: 65-66).

3.1.5. Rotterdam Lojistik Köyü:

Hollanda’ nın ticaret merkezi Rotterdam şehrinde yer almaktadır. Rotterdam Lojistik Köyü’ nün yer aldığı Rotterdam, coğrafi açıdan birçok avantaja sahiptir. Deniz taşımacılığı için önemli olan Manş Tüneli’ nin kuzeydoğu tarafında bulunmakta ve Ren ve Maas nehirlerinin ağzında bulunmaktadır. Bu da Rotterdam’ ın Almanya’ ya ve Avrupa’ ya iç su yolu bağlantılarının olması anlamına gelmektedir (James H. Bookbinder, 2013: 486).

Rotterdam Limanı, sıvı ve kuru yük, ek olarak konteyner taşımacılık olmak üzere üç yük kategorisinde sahip olduğu iş hacmi dolayısıyla Avrupa’ nın en büyük limanıdır (de Langen ve Heij, 2014: 402). Rotterdam Lojistik Köy bünyesinde alanında uzmanlaşmış firmalar bulunmaktadır. Bu firmalar bütün Avrupa’ ya taşımacılık sağlayan ve depolama imkanı sunan faaliyetleri sürdürmektedirler. Denizyolu, karayolu, iç su yolu ve demiryolu bağlantıları ile toplamda 42 km’ ye ulaşan uzunluğa sahiptir (www.portofrotterdam.com, 2018).

3.1.6. Sogaris ve Toulouse Euro-center Lojistik Köyleri (Fransa):

Fransa geniş demiryolu ve karayolu ağlarına sahip bir ülkedir. Ayrıca çok sayıda hava alanı ve limanı ile Avrupa’ nın önemli lojistik merkezlerindedir. Modern ve telekomünikasyon sistemleri yoluyla bilgilerin hızlı ve güvenli şekilde taşınmasına yardımcı olmaktadır (Aydın,

ve Ögüt, 2008: 1474). En önemlilerden olan Sogaris Lojistik Köyü ve Toulouse Euro- centre Lojistik Köyü Fransa’da bulunan 23 adet lojistik köyden yalnızca en önemlilerindendir. Sogaris Lojistik Köyü; dünyadaki lojistik köylerin en eskilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Toulouse Euro- centre Lojistik Köyü; Avrupa’da önemli bir lojistik merkezi olmuştur.

3.2. Amerika’ da Lojistik Köyler

3.2.1. Alliance Texas (Amerika) Lojistik Köyü:

Amerika’ da yer alan en eski lojistik köylerden biri Alliance Texas Lojistik Köy’ dür. 105 km^2 alana sahip olan lojistik merkez Manhattan şehrinin neredeyse iki katı büyüklünde ve beş şehre yayılmış şekildedir (Alliance Texas; Erişim Tarihi: 07.09.2024).

Alliance Texas Lojistik Köyü sahip olduğu 17 dönümlük arazisinde 170’ ten fazla işletme bulunmaktadır. Arazinin 9,6 dönümü lojistik ve endüstriyel alanındaki gelişmeler için ayrılmışken kalan diğer kısmı okullar, hastaneler ve evlerden oluşmaktadır. Bu tesiste karayolu, havayolu, demiryolu taşıma modları ile hizmet verilmektedir. Ülkede yer alan en büyük limanlardan biri olan Forth Worth Alliance Havalimanı, BNSF ve Union Pacific tren yolu hatları bu köyde yer almaktadır. Alliance Texas lojistik köyü sahip olduğu imkanlar ve yüksek seviyedeki entegrasyonu ile ön plana çıkmaktadır (Higgins ve Ferguson, 2011: 53-54; Sheffi, 2013: 474; Şirin, 2019).

3.2.2. North Carolina Global Transpark:

North Carolina Global Transpark inovasyon sahibi multimodal gelişmelerle konumu stratejik öneme sahiptir. 15700 dönüm alana kurulmuş olan lojistik köyün karayolu bağlantılarının yanında havayolu bağlantıları da vardır (Bezirci ve Dündar, 2011, s. 14). Bu bağlantılarının yanında denizyoluna ulaşım Morehead City ve Wilmington limanlarından gerçekleştirilmektedir (Demiroğlu, 2013, s. 60).

3.2.3. Raritan Center:

Raritan Center, 1964’ te özel sektör yatırımlarıyla kurulmuş ve endüstriyel hizmet vermeyi amaçlamıştır. 2000’ li yılların başlarından itibaren demiryolu hizmetlerinin geliştirilmesine odaklanılmıştır. Bu durum Raritan Center’ a modern bir lojistik köy olması yolunda katkı sağlamıştır. New Jersey’ de 9,5 km^2 alana sahip olan bu lojistik köy, demiryolu ve karayolu bağlantılarına sahiptir. Newark Limanı ve Liberty havalimanı’ na yakın bir konumda bulunan Raritan Center toplumsal faaliyetleri içermektedir (Higgins ve Ferguson, 2011: 57- 59).

3.2.4. CentrePort Canada:

CentrePort Canada Kuzey Amerika’daki en büyük iç liman ve serbest ticaret bölgesi olarak anılan lojistik köydür. Manitoba’ nın Winnipeg kentinde konumlandırılmıştır. Birçok farklı taşıma modunun birlikte gerçekleştirildiği multimodal taşımacılık için imkan sunmaktadır. Bu sebeple bulunduğu eyalette ekonomik gelişme ve istihdamın sağlanmasında büyük önemi vardır. Tesiste ulusal ve uluslararası ticarete faaliyetlerini devam ettiren lojistik, taşımacılık, üretim, e- ticaret başta olmak üzere çeşitli sektörlerden firma vardır. 20.000 dönümlük araziye

sahip; karayolu, demiryolu ve havayolu bağlantıları olan bir projedir (<https://centreportcanada.ca/about-centreport/>, 2018).

3.3. Asya’ da Lojistik Köyler

3.3.1. Singapur Lojistik Köyü:

Singapur Lojistik Köyü, 2 Şubat 1996 yılında kurulmuştur. Singapur, Malezya ve Endonezya arasında yer alması ile transit geçiş hatlarından biridir (Erturgut, 2016: 191).

Singapur lojistik köy 4 ana limana sahip ve toplam 600.000 m² alana kurulmuş bir merkezdir (Bayhan vd. 2017, s. 41). Singapur Uluslararası lojistik köyleri bulunan Çin, Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde Asya’ da 1. sırada ve dünyada her zaman 3. sırada yer almaktadır (Agamez-Arias, Del ve Moyano-Fuentes, 2017, s. 78).

3.3.2.Hong Kong Lojistik Köyü:

Hong Kong’ ta 1997 yılından önce Birleşik Krallık tarafından serbest liman olarak kullanılmıştır. O yıllarda serbest liman olan Hong Kong, lojistik faaliyetin orada yoğunlaşmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Çin’ de sanayinin gelişmesi ile Hong Kong Çin idaresine geçmiştir. Hong Kong’ un önemli lojistik merkezlerden biri haline gelmesine yardımcı olan Çin, konteyner trafiği en yoğun limanlardan birine sahiptir (Kocaman, 2014: 125).

Hong Kong, gemi sahipliğinin yanında gemi kiralama, gemi finansmanının yanında gemi komisyonculuğu, gemi tamiri, deniz sigortası, deniz hukuk hizmetleri gibi hizmetler kümesine sahiptir. (www.hkmpb.gov.hk, 2018).

3.3.3. Far Glory FTZ-Tayvan:

Far Glory FTZ-Tayvan, 111 dönüm arazi üzerinde konumlandırılmış, ülkesinin tek havaalanına sahip lojistik köyüdür. Yüksek teknoloji endüstriye sahip Hin- Kou sanayi bölgesinde ve büyük Taipei bölgesinde bulunan firmalara lojistik hizmetleri sağlamaktadır.

4. Türkiye’ de Lojistik Uygulamaları:

Türkiye’nin gelişen ekonomisi, coğrafi konum itibarıyla sahip olduğu coğrafi konumu ve istihdam edilebilecek nüfus yoğunluğunun olması lojistik potansiyeli yüksek bir ülke olmasını göstermektedir (Çetinkaya, 2023). Türkiye’ de 2005 yılında bahsedilmeye başlanan lojistik köy kavramı 2006 yılında TCDD tarafından oluşturulmaya başlanmıştır. Akabinde gelişmeler özel sektör tarafından da gözlemlenmesi ile ilerlemiştir (Kurt vd., 2008; 1458).

Lardner’ in Alan Yasası; lojistik maliyetlerin yarıya düşürülmesi ürünlerin ulaşabileceği pazar alanını 4 katına çıkarmasını öne sürmektedir (Akçetin, 2010: 8). Türkiye’ nin ulaşmayı hedeflediği pazarlara ulaşabilmesi, örneğin Avrupa’ ya, Asya’ ya ürünlerini göndermesi çok kısa süre içinde gerçekleşebilmektedir. Bu erişilebilirlik Türkiye’ nin coğrafi bakımdan rakabet avantajının bir göstergesidir.

Görsel 1. Türkiye’deki Lojistik Köyler. Kaynak: UAB (2021: 206).

Lojistik köyleri planlama sürecinde ilk olarak dikkat edilen unsur, organize sanayi bölgeleri ile bağlantısının olması ve yük taşıma potansiyelinin yoğun olmasıdır.

4.1.Samsun (Gelemeden) Lojistik Köyü:

Samsun Lojistik Köyü 2007 yılında ilk kısmı tamamlanarak işletmeye açılan Türkiye’ nin ilk lojistik köyüdür. Karadeniz ile ülkenin iç kesimlerine ulaşımının sağlanabilir olması, demiryolu hattına ve sanayi üretimine sahip olması lojistik köy için uygun bir alan olduğunu göstermektedir (Karadeniz ve Akpınar, 2011: 56).

Samsun (Gelemeden) lojistik köyünün taşıma kapasitesi 1.156.000 ton ve toplam alanı 258.000 m² özellikleri ile faaliyet göstermektedir. Karayolu bağlantılarına, limana ve havalimanına kısa mesafe uzaklığına sahiptir. Bu coğrafi konum avantajı ile 2013-2020 yılları arasında toplam 3.430.022 net ton yük demiryolu ile taşınmıştır (TCDD, 2017: 62, 2020: 65).

4.2. İzmit (Köseköy) Lojistik Köyü:

Çevresinde gelişen liman işletmeleri ve ulaşım sektörünün hareketli olması İzmit Körfezi bölgesinin Türkiye ekonomisindeki önemini göstermektedir (Çetinkaya, 2023). Sanayi alanındaki gelişmeler bu bölgedeki çevre kirliliği sorununun büyümesine, altyapının yetersizleşmesine ve trafik gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Bölgeyi daha verimli kullanmak için taşımacılık hizmetlerinin yanında petrol ürünleri, demir ve çelik ürünlerinin taşınmasına da yardımcı olmaktadır (Karadeniz ve Akpınar, 2011: 58).

Toplam alanı 649.000 m²’ ye sahip olan İzmit Lojistik Köyü 2.000.000 ton taşıma kapasitesi ile karayolunun hemen yanında yer almaktadır. Derince limanına ve Cengiz Topel havalimanına olan yakınlığı taşıma faaliyetlerinin artmasına katkı sağlamıştır.

4.3. Uşak Lojistik Köyü:

Uşak sanayisinde üretimi gerçekleştirilen lastik, mermer, seramik gibi ürünler ve gıda maddeleri taşınması planlanan Uşak Lojistik Köyü 40.000 m² alana ve 246.000 ton taşıma kapasitesine sahiptir. Bu lojistik köyünün 2016-2020 yılları arasında 221.000 ton taşıma miktarı

gerçekleştirdiği kaydedilmiştir (Karadeniz ve Akpınar, 2011: 60; TCDD, 2020a: 79-80; Tekin vd. 2014: 307; TCDD, 2017: 62; 2020a: 79-80; 2020b: 65).

4.4. İstanbul (Halkalı) Lojistik Köyü:

TCDD Halkalı Lojistik Müdürlüğü 1970 yılında İstanbul Gümrük Ambar ve Bölge Müdürlüğü' ne bağlı olarak kurulmuştur. Sonrasında tüm Trakya bölgesindeki gümrük işlemleri ve demiryolu ile taşıma faaliyetlerinin sürdürülmesini üstlenen TCDD Halkalı Lojistik Müdürlüğü haline gelmiştir. Bu lojistik köy 220.000 m² alanı ve 2.000.000 ton taşıma kapasitesine sahiptir. Karayolunun yanında ve Ambarlı limanı ile Atatürk havalimanına yakınlığı dolayısıyla faaliyetlerini sürdürmekte önemli bir hacme sahiptir (Karadeniz ve Akpınar, 2011: 59; TCDD, 2020a: 79-80; Terzi ve Bölükbaş, 2016: 194-195; TCDD, 2017:62; 2020b: 65).

4.5. Balıkesir (Gökköy) Lojistik Köyü:

Balıkesir çevresinde bulunan İstanbul, İzmir ve Bursa gibi kentlere olan yakınlığı ile lojistik üs olma konusunda avantaj sahibidir. Balıkesir Lojistik Köyü 2300' den fazla işletmeyi barındırmaktadır (GMKA, 2019: 3-8). Bu işletmeler otomobil, elyaf, sentetik, mermer gibi çeşitli birçok ürünün taşınması sağlanmaktadır.

Balıkesir Belediyesi ile TCDD arasında 2007 yılında yapılan anlaşma ile 211.000 m² alan üzerinde kurulması planlanmış ve 2014 yılında işletmeye açılmıştır. Balıkesir Lojistik Köyü'nün planlanması sürecinde Tekirdağ- Bandırma ve Bakü- Tiflis- Kars demiryolu projeleri dikkate alınmıştır.

4.6. Eskişehir (Hasanbey) Lojistik Köyü:

Eskişehir, iki kıtanın bağlantı noktasında yer alması, karayolu ve demiryolu ile ürünlerin taşınmasında avantaj sahibi olmasına katkı sağlamıştır. Maden kaynakları bakımından zengin olan Eskişehir; tarım, ticaret ve sanayi sektöründe sahip olduğu köklü geçmiş ile önemli bir merkez olmuştur (ESO, 2015: 9-13).

Eskişehir Lojistik Köyü Ankara ili ile aralarındaki hızlı tren fonksiyonları arasında yer alan yük garı şehir dışına çıkarılmıştır. Hasanbey ilçesinde 541.000 m² alanda konumlandırılmıştır. Karayoluna 3km uzaklıkta olan Eskişehir Lojistik Köyü, Derince limanına 237 km ve Eskişehir havalimanına 10 km uzaklığındadır (TCDD, 2017: 62, 2020a: 79-80, 2020b: 65).

4.7. Denizli (Kaklık) Lojistik Köyü:

Denizli; Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerini birleştiren bir ildir. Sanayi merkezi olarak ön plana çıkmayı başarmış ve Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. Tekstil sektörünün yanında turizm ve imalat gibi üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği Denizli Lojistik Köyü her yıl "Türkiye' nin En Büyük 500 Sanayi Kuruluşu" listesinde en az 10 işletme ile temsil edilmektedir (DTO, 2020: 33).

Denizli Lojistik Köyü' nün bulunduğu ilçe şehir merkezine 30km mesafededir. Denizli -Ankara karayolu üzerinde kurulumu uygun görülen Denizli Lojistik Köyü 125.000 m² alana sahiptir. İzmir havalimanına ve Çardak havalimanına yakınlığı avantajları arasında yer almakta ve düşük

maliyetli elleçleme, AR-GE faaliyetlerinin olması, çalışanların yetenekli olması gibi unsurlar güçlü yönlerini oluşturmaktadır (DTO, 2020: 91; TCDD, 2017: 62, 2020b: 65, 2020a: 80; Bayhan vd. 2017).

4.8. Kahramanmaraş (Türkoğlu) Lojistik Köyü:

TCDD' nin yatırım programı kapsamında 2017 yılında işletmeye açılan Kahramanmaraş Lojistik Köyü 805.000 m² alan ve ciddi bir taşıma kapasitesi ile faaliyet göstermektedir. Kendisine en yakın liman olan İskenderun limanına 156 km ve Kahramanmaraş havalimanına 30 km mesafededir.

4.9. Mersin (Yenice) Lojistik Köyü:

Mersin, son zamanlarda artan nüfusu ve gelişen sanayisi ile Akdeniz için önemli bir kenttir. Aynı zamanda Mersin' deki serbest bölgenin ihtiyacı olan liman için, Akdeniz ve Ortadoğu' nun lojistik güç merkezi olması beklenmektedir (Çetinkaya, 2023). Lojistik köyün bulunduğu konum itibariyle araç, demir, çelik, tarım aletleri gibi ürünlerin nakliyesi köyden gerçekleştirilmesi beklenmektedir (Karadeniz ve Akpınar, 2011: 59; Terzi ve Bölükbaş, 2016: 195).

Mersin lojistik köyü 416.000 m² alanda konumlandırılmış ve 2019 yılında tamamlanarak işletmeye alınmıştır. Mersin limanına 42 km ve Adana havalimanına 23 km uzaklıktadır. Bu lojistik köyde 2020 yılında 2.466.000 ton taşıma faaliyeti gerçekleştirilmiştir (TCDD, 2020b: 65, 2020a: 80).

4.10. Konya (Kayacık) Lojistik Köyü:

Türkiye' nin merkezinde yer alan Konya, tarımsal üretim ve sanayide verimliliği ülke ortalamalarının üstünde seyretmektedir. Kayacık bölgesinin havayolu, demiryolu ve karayolunun kesişim noktasını oluşturması onun lojistik köy için uygun alan olarak görülmesine sebep olmuştur (Baki, 2016:155). Konya, tarihte yer alan en önemli ticaret faaliyetlerinin yürütüldüğü İpek Yolu üzerinde olması dolayısıyla lojistik köyün bu kentte kurulmasında öncelik kentler arasında yer almıştır. Aynı zamanda bulunduğu coğrafi konumla transit geçiş noktasındadır ve uluslararası ticaret için önemli bir koridoru oluşturmaktadır (<https://www.konya.bel.tr/proje/konya-kayacik-lojistik-merkezi>, Erişim Tarihi 20.09.2024).

1.000.000 m² alana sahip olan Kayacık lojistik köyü Mersin limanına 366 km ve Konya havalimanına 3km uzaklıktadır. Aynı zamanda 50.000 m² alana sahip akaryakıt doldurma-boşaltma ve depolama tesisi bu lojistik köye yapılan ilk uygulamadır. Tarım ürünleri, şeker, mermer, tarım makineleri, kömür gibi ürünlerin taşınmasını konu edineceği beklenen Konya lojistik köyü yılda 634.000 ton olan yük taşıma miktarını 1.679.000 tona kadar arttıracığı beklenmektedir (Karadeniz ve Akpınar, 2011: 61; TCDD, 2020a: 79-80).

4.11. Erzurum (Palandöken) Lojistik Köyü:

Kuzeydoğu Anadolu bölgesi için dış ticarete transit görevini üstlenebilen Erzurum kenti, İpek

Demiryolu projesi ve Trans- Sibirya hattına bağlantısı bulunmaktadır. Bu hatlar ile Gürcistan, Azerbaycan ve İran ile kurulacak demiryolu bağlantısına sahip olması özelliği, ulaştırma altyapısına yatırım yapılmasını gerekli kılmıştır (Albez ve Akın, 2017: 140; Baki, 2016: 154-155,; Karadeniz ve Akpınar, 2011: 60).

Erzurum' un ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli hale gelen yatırım çalışmaları 350.000 m² alan üzerinde konumlandırılan lojistik köy için 437.000 ton taşıma kapasitesine sahiptir. Karayoluna uzaklığı 2 km olan lojistik köye en yakın olan liman Trabzon ilindedir ve 232 km uzaklığındadır. Erzurum havalimanı 16 km ile köye en yakın havalimanıdır (TCDD, 2020b: 65, 2020a: 79-80).

4.12. Kars Lojistik Köyü:

Orta Asya' ya açılan bir kapı niteliğini taşımakta olan Kars; Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının batı tarafa doğru ulaştırılmasında doğal bir aracı rolü görmektedir. Doğalgaz boru hatlarının geçtiği bölgede bulunması da Kars ilinin avantajları arasında bulunmaktadır. Aynı zamanda Kars, İpek demiryolu için büyük öneme sahiptir. Karayolunun demiryoluna entegre bir halde olması, havalimanının uluslararası hizmetine açık olması, Trabzon' a bağlanacak demiryolu hattı ve liman bağlantısının sağlanması açılarından Kars' ta tek merkezden yönetilen lojistik köy taşımacılığın verimliliği için önem arz etmektedir (Ovalı, 2018: 160; SERKA, 2021: 4; Üzümcü ve Tokucu, 2015: 199-200).

Kars lojistik köyü, 16 km demiryoluna sahip 665.000 m² alan üzerinde konumlandırılmıştır. Küresel lojistik anlayışı dünya ticaret hacminin büyümesiyle gelişme göstermiştir. Ayrıca küresel lojistik anlayışının gelişmesi ticaret merkezi haline gelen lojistik köylerinin ulaştırma sistemlerine kazandırılması önemlidir (Erdal, 2005:1).

SONUÇ

Küreselleşme ile işletmeler arasında rekabet avantajı oldukça önemli hale gelmiştir. Teknolojik gelişmeler tüketicilerin taleplerini şekillendirdikçe işletmeler için pazara yeni ürün üretmek ve tüketici memnuniyeti sağlamak da güçleşmiştir. Dolayısıyla işletmelerin uluslararası ticarete etkin rol alabilmesi zamanla değişen taleplere uygun stratejiler geliştirmekle mümkündür. Ticarete ürün veya hizmet taşımacılığı bu ürün veya hizmetin sahip olduğu değer ve öngörülen teslim tarihi temel baz alınarak planlanmaktadır. Bu sebeple taşımacılık modlarının birbiri ile entegre halde işlemesi lojistik alanında önem arz etmektedir. Entegre taşımacılık sistemdeki esneklik işletmeler için rekabet avantajı sağlamaktadır.

Uluslararası ticaret ve küresel rekabet açısından işletmelerin pazarda tutunabilmek için hız ve maliyet alanlarında üstünlük kurması gerekmektedir. Maliyetlerin planlanması ve tüketiciye sunulan hizmet ve ürünün zamanında teslim edilmesi memnuniyeti arttıracaktır. Bu durum ise üretici işletme ile tüketici arasında ilişkileri kuvvetlenecektir. Çünkü lojistik kavramı insan hayatının normal akışında oldukça gereklidir. İşletmeler teknolojinin gelişmesi ile de uluslararası ticarete yönelen tüketicilere ulaşmalı, ürünleri ve hizmetlerini ulaştırmalıdır. Dolayısıyla karşılıklı ihtiyaç söz konusudur. Bu ihtiyaçların hepsi bir ortamdan karşılanıyor

olması ise ticaretin de temellerini oluşturan hız ve maliyet avantajlarını beraberinde getirmektedir. Her faaliyet için farklı ortamlara taşınması gerekmeyen ürünün taşımacılık faaliyetleri sırasında entegre sistem ile sürdürülen taşımacılık modlarının da değiştirilmesi fazladan mekan ve vasıta gerekmeden sürecin ilerlemesine uygun ortam hazırlar. Bu uygun ortam lojistik köy olarak anılmaktadır. Lojistik köy; içinde barındırdığı işletmelerin ihtiyaç duyacağı her türlü üretim sahası ve taşımacılık altyapılarının yanında tercihen sosyal faaliyetlere ev sahipliği yaparak üretici işletmelerle tüketicileri arasında köprü görevini üstlenmektedir. Hatta bunlara ek olarak taşımacılık faaliyetlerini barındırarak işletmenin lojistik alanda ihtiyacı doğabilecek her türlü hareketi de bünyesinde bulundurmaktadır. Bu sebeple ulusal ve uluslararası geçişlerin sağlandığı, taşınan ürünlerin bakımlarının ve ihtiyaç doğrultusunda ticari faaliyetlerinin gerçekleştirilebildiği özel tahsis edilen, belirli alanlar ticaretin gelişmesine ayak uydurmaktadır. Teknik altyapılar ve entegre taşımacılık sistemleri gibi tüm lojistik operasyonları da kapsayan bu alanlar depolama, bakım- onarım, sigortalama, stratejik konum, erişilebilirlik ve teknolojik alanda gerçekleşen süreçlerle hata payının en aza indirilmesi faydaları sayesinde işletmelere rekabet avantajı sağlamaktadır. Lojistik köyler, daha esnek, daha entegre ve katma değeri daha yüksek hizmetler sunarak işletmenin hız ve maliyet odaklı üretim ve ticaret faaliyetleri yürütmesine uygun ortam oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kapsamında küreselleşme ile gelişen uluslararası ticaretin ihtiyaçları haline gelen lojistik köy kavramı tanımlanmıştır. Tarihsel gelişimine değinerek kavramsal sınıflandırılması incelenmiştir. Sahip olduğu altyapı ile kombine taşımacılığı işletme hizmetine sunan lojistik köyün bir işletmenin hedeflediği hız ve kara ulaşmasında yardımcı olduğu imkanlar, rekabet avantajı elde etme sürecine değinilmiştir. Dünyada ve Türkiye’ de bulunan lojistik köyler incelenerek sahip oldukları avantajlar, tarihsel açıdan önemleri ve taşımacılık türlerine olan elverişliliği gibi özelliklerine vurgu yapılmıştır. Çalışmanın, uluslararası ticaret alanında çalışmalar yapan kamu kurumları, lojistik faaliyetleri yürüten veya dolaylı olarak taşımacılık, ticaret gibi alanlara ihtiyaç duyan işletmeler ve konuya ilişkin araştırmalar yürüten ve ilgilenen çevrelere bir kaynak oluşturması hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Agamez-Arias, A. D. M., & Moyano-Fuentes, J. (2017). *Intermodal transport in freight distribution: A literature review*. *Transport Reviews*, 37(6), 782-807.
- Akandere, G. (2013). *Lojistik köylerin etkin yönetimi: Konya iline yönelik bir model önerisi*. (Publication No.331865)[Master' s thesis, Selçuk Üniversitesi]. YÖKTEZ.
- Akçetin, E. (2010). *Avrupa birliğine üyelik sürecinde küresel lojistik üs olma yolunda türkiye*. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 1–14.
- Albez, A. ve Akın, M. (2017). *Palandöken lojistik köyü' nün erzurum' un sosyoekonomik yapısına katkısı*, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 137–158.
- Alev, A., Sargın, B. (2009). *Dünyadaki lojistik köyler*, İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- <https://www.alliancetexas.com/strategic-economic-advantages> . (Erişim tarihi: 30.08.2024).
- Aydın, G.T. ve Öğüt, K,S. (2008). *Avrupa ve türkiye'de lojistik köyleri*, 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, İstanbul, 2. Cilt sf. 1471-1481.
- Bakırcı, F., Takım, A., Azgün, S., Ersungur, M., Aydemir, A. F., Tüzemen, A. ve Karabacak, E. (Eds). (2016). *Bildiriler kitabı*. 2. Uluslararası kafkasya-Orta asya dış ticaret ve lojistik kongresi. 20-22 Ekim 2016.
- Baki, R. (2016). *Avrupa birliği ülkeleri ile türkiye' deki lojistik köy uygulamaları ve uygun kuruluş yeri seçimi*, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 148–162.
- Bayhan, M., Türkmen, M., ve Kepe, D. (2017). *Denizli- Kaklık lojistik köyünün swot analizi ile değerlendirmesi*. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 555-574. <https://doi.org/10.20875/makusobed.367392> .

- Bezirci, M., & Dündar, A. O. (2011). Lojistik köylerin işletmelere sağladığı maliyet avantajları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 292-307.
- Bolten, E. F. (1997). *Managing time and space in the modern warehouse: with ready-to-use forms, Checklists Documentation*, New York, AMACOM.
- Cardebring, P. W., ve Warnecke, C., (1995). *Combi- terminal and Intermodal freight centre development- An assesment*; s.7.
<https://centreportcanada.ca/about-centreport/> . (Erişim tarihi: 15.09.2024).
- Ceyhan, M. S. ve Akdeniz, T. (2020). *Eskişehir-Denizli-Uşak lojistik üssünün ve lojistik köy ağlarının bölgesel kalkınmaya etkisi bağlamında filyos projesinin bölge ekonomisi üzerindeki muhtemel katkıları*. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 5(2), 127-142
- Consortioza1 (2022, Dec 13) *Access control*. Union Interport Unity.
<https://quadranteuropa.it/en/interporto/access-control> .
- Consortioza1 (2013, Jun 5) *Interpoto quadrante europa*. Union Interport Unity.
<https://quadranteuropa.it/en/interporto/interporto-quadrante-europa>
- Çetinkaya, O. (2023). *Lojistik köylerin performans değerlendirme kriterlerinin belirlenmesine ilişkin bir araştırma*. (Publication No.804060)[Master' s thesis, İstanbul Üniversitesi].
YÖKTEZ.
- De Langen, P. W., & Heij, C. (2014). *Corporatisation and performance: A literature review and an analysis of the performance effects of the corporatisation of port of Rotterdam authority*. *Transport Reviews*, 34(3), 396-414.

- Demiroğlu, Ő. (2013). *Küresel lojistik köyleri ve bu kapsamda türkiye 'de lojistik köyleri üzerine bölgesel bir inceleme*, Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kütahya.
- <https://www.dosb.org.tr/hizmetler-2/sektoreldagilim> . (Erişim tarihi: 28.11.2021).
- Dumlu, H. (2022). *Lojistik köylerin türkiye için stratejik önemi ve türkiye 'deki lojistik köyler üzerine dematel ve moora yöntemleri ile uygulamalı bir araştırma*. (Publication No.745496)[Doctoral dissertation, Giresun Üniversitesi]. YÖKTEZ.
- Drewe, P. ve Janssen, J. (1996). *What Port for The Future? From main ports to ports as nodes of logistics networks*. European Regional Science Association, 36th European Congress, Switzerland.
- DTO. (2020). *Ekonomik yönüyle denizli*. Denizli Ticaret Odası Yayınları.
- Endlich, B. (2020, Dec 18). *The cargo distribution centre (gvz) in bremen : A logistics hub with a bright future*. Bremeninvest. <https://www.wfb-bremen.de/en/page/bremen-invest/investing-in-bremen-cargo-distribution-centre-gvz-logistics-hub> .
- Erdal, M. (2004). *Dünya ticaretinin kalbi lojistik üsler*. Perşembe Rotası Deniz Ticareti ve Lojistik Gazetesi, Dünya Gazetesi Eki, Sayı: 7338, 8 Temmuz.
- Erdal, M. (2005), *Küresel lojistik, Uluslararası taşımacılık ve lojistik*. Hizmet Üretenleri Derneği (UTİKAD) Yayını, İstanbul.
- Erturgut, R. (2016). *Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erturgut, R. (2021). *Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- ESCAP, U. (2002). Commercial development of regional ports as logistics centres.
<https://hdl.handle.net/20.500.12870/2917>
- ESO. (2015). *Eskişehir Sanayi Odası 2014-2017 Stratejik Planı*. ESO
<http://europlatforms.eu/index.html> (Erişim tarihi: 15.09.2024).
- GMKA. (2016). *Balıkesir Lojistik Atlası*. GMKA.

- Gürbüz, A., Ayaz, N. ve Kebeci, S. (2016). Üretim İşletmeleri Yöneticilerinin Lojistik Köy Algıları, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 1-19.
- Higgins, C. D., ve Ferguson, M. R. (2011). *An exploration of the freight village concept and Its applicability to ontario*, McMaster Institute of Transportation and Logistics, October.
www.hkmpb.gov.hk . (Erişim tarihi: 15.09.2024) .
- Huang, L. (2012). *Modeling and planning on urban logistics park location selection based on the artificial neural network*. Journal of Computers, 7(3), 792-797.
- Bookbinder, J. H. (2013). *Handbook of global logistics: transportation in International supply chain*. NY: Springer Science+ Business Media, 551.
- Kara, M., Tayfur, L. Ve Basık, H. (2009). *Küresel ticarete lojistik üslerin önemi ve türkiye*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 6(11), 69-84.
- Karadeniz, V. ve Akpınar, E. (2011). *Türkiye’de lojistik köy uygulamaları ve yeni bir lojistik köy önerisi*, Marmara Coğrafya Dergisi, 49–71.
- Kocaman, S. K. (2014). *Lojistik merkezler*, Ankara: Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği İktisadi İşletmesi.
<https://www.konya.bel.tr/proje/konya-kayacik-lojistik-merkezi> . (Erişim tarihi, 20.09.2024).
<https://www.kouvola.fi/en/home/kouvola-logistics-city/rail-and-road-terminal-kouvola-rrt/frequently-asked-questions-about-the-rrt/> . (Erişim tarihi: 30.08.2024).
<https://www.kouvola.fi/en/home/kouvola-logistics-city/rail-and-road-terminal-kouvola-rrt/> . (Erişim tarihi: 30.08.2024).
- Köroğlu, A. (2023). *Karaman ili organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerdeki yöneticilerin lojistik köylere yönelik tutumlarının incelenmesi*. (Publication No.817969) [Master’ s thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. YÖKTEZ.

- Kurt, V., Çelik, İ. ve Ercan, N. (2008). *TCDD lojistik köyü çalışmaları*. 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu/Demiryolu Fuarı Bildiriler Kitabı, 15-17 Ekim 2008, 1483-1493, İstanbul.
- Lojistik Hattı. (2012, Dec 27). *Türkiye’ de lojistik köyler ve önemi*.
<http://www.lojistikhatti.com/haber/2012/12/turkiyedeki-lojistik-koyler-ve-onemi>
- Meidutè, I. (2005). *Comparative analysis of the definitions of logistics centres*. Transport, 20(3), 106–110.
- Ortakarpuz M. (Ed.) (2020) *Dünyada lojistik köyler*, Küresel Ekonomide Özel Ekonomik Alanlar; Serbest Bölgeler ve Lojistik Köyler, Eğitim Yayınevi, Konya, 97-111.
(Karaer, M. -2020 sf-6)
- Ovalı, S. (2018). *Traceca projesi ve türkiye*. International Journal of Economics and Administrative Studies, 1(1), 151–170, 2018.
- Polat, G. (2024). *Dünya’daki lojistik köylerin incelenmesi ve türkiye’ye öneriler*. Publication No.853068)[Master’ s thesis, Bursa Teknik Üniversitesi]. YÖKTEZ
www.portofrotterdam.com . (Erişim tarihi: 30.08.2024).
- Peker, İ., Baki, B., Ar, İ. M., ve Tanyaş, M. (2011). Türkiye ve avrupa lojistik köylerinin karşılaştırmalı analizi. XI. Üretim Araştırmaları Sempozyumu,, 526-535
- Rimienè, K., ve Grundey, D. (2007). *Logistics centre concept through evolution and definition*, Engineering Economics, 4(4), 87–95.
- SERKA. (2021). *Kars lojistik merkezi “Doğu’nun merkezi.”* Serhat Kalkınma Ajansı, 2.
- Sheffi, Y. (2013). *Logistics-intensive clusters: Global competitiveness and regional growth*, International Series in Operations Research and Management Science (Vol. 181).
- Şahin, D. ve Toramanlı, G. (2016). Küresel ticarete lojistik köylerin önemi. II. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress. İstanbul.
- Şirin, B. (2019). Lojistik köylerin gelişimi ve türkiye’deki lojistik köylerin değerlendirilmesi.

- TCDD. (2020). *Demiryolu sektör raporu 2020*, TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü, 2020a
- TCDD. (2020). *2016-2020 istatistik yıllığı*, TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü, 2020b.
- TCDD. (2017). *İstatistik yıllığı 2013-2017*, TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü.
- Tekin, M., Soba, M. Ve Özen, E. (2014). *Organize sanayi bölgelerindeki işletmelerin lojistik eğilimlerinin değerlendirilmesi ve lojistik köylerin gelişme olanakları (uşak ili örneği)*, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11, 301–324,
- Terzi, N., ve Bölükbaş, Ö. (2016). *An analysis of logistics villages in turkey: Halkali and yenice*, Journal of Management, Marketing and Logistics, 3(3), 190–204.
- Quayle, M. and Jones, B. (1993). *Logistics: An integrated approach*. Wirral: Tudor Business Publishing Limited.
- UAB. (2021). *Ulaşan ve erişen türkiye 2021 raporu*, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.
- Üzümcü, A. ve Tokucu, E. (2015). *Kars lojistik merkezinin (klm) tra2 bölgesinin kalkınması ve kars ekonomisi açısından önemi: Bir iktisadi analiz*, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(10), 191– 222.
- Yıldıztekin, A., (2001). *Lojistik yönetiminin tarihçesi*, 08.02.2001, Dünya Gazetesi, İstanbul.
- Yükseksoy, M. (2022). *Lojistik köylerde depolama hizmetlerinin önceliklendirilmesi ve en iyi depo yönetim sistemi seçimi: Konya ili örneği*. (Publication No.789725)[Master' s thesis, Giresun Üniversitesi]. YÖKTEZ.
- Wirtschafts Förderung Bremen. (2012). *Bremen kargo dağıtım merkezi*. <https://www.wfb-https://www.wfb-bremen.de/tr/page/nakliyat-ve-altyapi#:~:text=Bremen%20Kargo%20Da%C4%9F%C4%B1t%C4%B1m%20Merkezi,i%C5%9F%20g%C3%BCc%C3%BCn%C3%BCn%20lojistik%20hizmetlerini%20sunmaktad%C4%B1r> .

THE NATURAL RESOURCE RACE IN TOURISM – THE CASE OF VIETNAM AND SINGAPORE

Nhu-Y Huynh PHAM

Can Tho University, Vietnam.

Email: yb2206355@student.ctu.edu.vn

Mong-Tuyen LUONG

Can Tho University, Vietnam.

Email: tuyenb2206348@student.ctu.edu.vn

Thuy-Uyen Thi NGUYEN

Can Tho University, Vietnam.

Email: uyenb2206349@student.ctu.edu.vn

Yen-Vy Ha NGUYEN

Can Tho University, Vietnam.

Email: vyb2206351@student.ctu.edu.vn

Anh-Thu Thi LE

Can Tho University, Vietnam.

Email: thub2206337@student.ctu.edu.vn

Lam-Thu VO

Can Tho University, Vietnam.

Email: thub2206340@student.ctu.edu.vn

Que-Nhu DUONG

Corresponding author. Can Tho University, Vietnam.

Email: dqnhu@ctu.edu.vn ; ORCID ID: 0000-0002-3734-0960

ABSTRACT

Tourists are increasingly drawn to experiences that emphasize a blend of traditional cultural values (such as distinctiveness, uniqueness, and authenticity), natural beauty (untouched and distinctive), and innovative, high-tech values (modernity and convenience). This article seeks to explore why Singapore remains a top tourist destination, celebrated for its "green" landscapes and robust ecosystem. The analysis relies on secondary data from the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) and includes additional insights from organizations like the International Union for Conservation of Nature (IUCN), UNESCO, and Vietnam's tourism research institute. The report will systematically present statistics, comparisons, evaluations, and conclusions to address this central question. The findings show that despite its limited natural resources, Singapore has effectively showcased its commitment to sustainability, setting a global benchmark. In contrast, while Vietnam is endowed with rich ecosystems and natural wonders, it has struggled to capitalize on and preserve these assets. Identifying these deficiencies is crucial for implementing effective reforms and solutions. If Vietnam can successfully manage and enhance its natural strengths while addressing its challenges, it has the potential to surpass not only Singapore but many other nations in tourism appeal. With its unique attractions, Vietnam can confidently compete on the global stage.

Keywords: Tourism and Travel Competitiveness Index (TTCI), Natural Resource Competitiveness Index, Vietnam, Singapore, Available Natural Resource Capital, Comparison and Competition.

INTRODUCTION

Following the global disruptions and economic downturn caused by the Covid-19 pandemic, the service industry, particularly travel and tourism, has been prioritized for promotion and stimulation throughout the three years of economic recovery in most countries worldwide, including Vietnam and Singapore—two Southeast Asian destinations with impressive proposal rates on magazine covers and within the global travel enthusiast community. Specifically, in 2021, Vietnam was voted as Asia's Leading Destination, while Singapore became Asia's Leading City Break Destination at the World Travel Award (WTA) forum. According to surveys by the UNWTO (World Tourism Organization) in 2018 and the National Administration of Tourism and the Vietnam Institute for Tourism Development Research in 2022, recent years have witnessed significant revolutions in tourism trends. Tourists are increasingly interested in experiences that focus on new values established based on traditional cultural values (distinctiveness, uniqueness, authenticity), natural values (pristine, unique), and creative and high-tech values (modernity, convenience). Additionally, natural resources are frequently included in attractive policies aimed at serving economic growth objectives. For this reason, "Green Tourism" or "Harmony with Nature" is being identified as a potential development path for the Vietnam's tourism industry over the next decade, as affirmed at the 2022 conference on "Global Tourism Trends and Their Impact on Vietnam's Tourism."

Recognizing these potential development trends, during research on the development of "Nature Tourism" in Vietnam as well as in other countries, particularly in the Southeast Asian region, a question has arisen: Although both are countries in Southeast Asia with relatively similar climates and geographic characteristics, Vietnam is known for its rich natural resources and ecosystems, while Singapore is not, leading to different tourism positions. So, what explains Singapore's position among the top countries attracting large numbers of tourists, renowned for its green landscapes and leading ecosystem health? What factors contribute to this outcome? Are there challenges and opportunities that both countries face in building a sustainable nature tourism ecosystem? Investigating, addressing, and providing the most convincing answers to this question are the primary objectives of this article.

Data used in this paper are secondary data collected from the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) - Travel and Tourism Competitiveness Report 2021. Additionally, supplementary information has been drawn from sources such as the International Union for Conservation of Nature (IUCN), Protected Planet UNEP - WCMC, the UNESCO World Heritage Convention, and the National Administration of Tourism of Vietnam - Institute for Tourism Development Research, among others. This report will sequentially proceed through statistics, comparisons, evaluations, and conclusions to provide a final statement on the overarching issue.

AN OVERVIEW OF ACHIEVEMENT IN THE TOURISM AND TRAVEL SERVICE SECTOR OF VIETNAM - SINGAPORE

Before discussing the data, it is necessary to explore the scale used by the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) as outlined in the Travel & Tourism Competitiveness Report. The Travel & Tourism Development Index (TTDI) is a new version of the Travel & Tourism Competitiveness Index (TTCI), which has been published every two years for the past 15 years. The TTDI assesses the development of tourism and travel economies by measuring a set of factors and policies that enable the sustainable and resilient growth of the travel and tourism sector, thereby contributing to a nation's overall development. The evaluation categories of the TTCI encompass five main pillars: Enabling Environment, Travel and Tourism Policy, and Enabling Conditions, Infrastructure, Travel and Tourism demand Drivers, Travel and Tourism Sustainability (WEF, 2022a).

(Source: WEF, 2022a)

Figure 1. The framework of 5 measurement pillars belonging to Travel & Tourism Development Index.

Overall, across all five measurement pillars, Singapore generally leads Vietnam in areas such as the Enabling Environment subindex and the T&T Policy and Enabling Conditions subindex etc. However, in the Natural Resources pillar, Singapore appears to be significantly outperformed by Vietnam.

Table 1. A comprehensive evaluation table from the TTCI regarding to Economy Profiles for Vietnam and Singapore across the five main pillars.

Singapore			Performance Details	Vietnam		
Rank	Value	Score	Index Component	Rank	Value	Score
9	5.0	5.0	Travel and Tourism Development Index, 1-7(best)	52	4.1	4.1
3	5.9	5.9	Enabling Environment	55	4.8	4.8

Singapore			Performance Details	Vietnam		
Rank	Value	Score	Index Component	Rank	Value	Score
			subindex,1-7(best)			
1	5.9	5.9	Business Environment,1-7(best)	42	4.3	4.3
1	6.8	6.8	Safety and Security,1-7(best)	33	5.8	5.8
47	5.3	5.3	Health and Hygiene,1-7(best)	73	4.4	4.4
4	5.5	5.5	Human Resources and Labour Market, 1-7(best)	49	4.4	4.4
13	6.0	6.0	ICT readiness.1-7(best)	54	5.1	5.1
1	5.5	5.5	T&T policy and Enabling Conditions subindex,1-7(best)	50	4.4	4.4
1	5.6	5.6	Prioritization of Travel and Tourism, 1-7(best)	87	3.7	3.7
3	5.8	5.8-	International Openness,1-7(best)	69	3.5	3.5
79	4.9	4.9	Price Competitiveness,1-7(best)	15	6.0	6.0
6	5.3	5.3	Infrastructure subindex,1-7(best)	58	3.6	3.6
3	5.7	5.7	Air Transport Infrastructure,1-7(best)	27	4.3	4.3
2	6.6	6.6	Ground and Port Infrastructure,1-7(best)	50	3.8	3.8
60	3.7	3.7	Tourist Service Infrastructure,1-7(best)	86	2.8	2.8
41	2.9	2.9	T&T Demand Drivers subindex,1-7(best)	24	3.5	3.5
101	1.6	1.6	Natural Resources,1-7(best)	24	3.8	3.8
43	2.6	2.6	Cultural Resources,1-7(best)	25	3.2	3.2
18	4.4	4.4	Non-Leisure Resources,1-7(best)	29	3.5	3.5
21	4.6	4.6	T&T Sustainability subindex,1-7(best)	76-	3.9	3.9
58	4.0	4.0	Environmental Sustainability,1-7(best)	94	3.7	3.7
22	5.4	5.4	Socioeconomic Resilience and Conditions,1-7(best)	61	4.1	4.1
23	4.5	4.5	T&T Demand Pressure and Impact, 1-7(best)	66	4.0	4.0

(Source: WEF, 2022b)

On the travel and tourism competitiveness scale, Singapore excels by ranking among the top 10 countries with the highest potential for tourism development worldwide. In contrast, Vietnam is positioned at 52nd place, which falls into the high-middle tier. This indicates that while Vietnam has made progress, it still faces numerous challenges and limitations.

Table 2. A table comparing the rankings and scores of Vietnam and Singapore in global indices.

Rank	Economy	Value	Score (1-7 best)	Dist. From Highest
9	Singapore	5.0	5.0	
52	Vietnam	4.1	5.0	

(Source: WEF, 2022b)

In 2021, Singapore excelled by ranking among the top 10 countries globally with the highest potential for tourism development. According to the Singapore Tourism Board (STB, 2022), the number of international visitor arrivals (IVA) and total tourism receipts (TR) for Singapore in 2021 were 300,000 visitors and 1.9 billion SGD, respectively. In contrast, Vietnam was ranked in the upper-middle tier (52/117), which can be considered as having development but still facing numerous challenges and limitations (WEF, 2022b). According to the Vietnam General Statistics Office, revenue from accommodation and food services in 2021 was estimated at 398 trillion VND, a decrease of 19.3% compared to 2020, and revenue from travel services in 2021 was estimated at 6.5 trillion VND, a decrease of 59.9% compared to the previous year (VOV, 2022). It is evident that Singapore is generally rated much higher than Vietnam in terms of tourism potential. However, when specifically considering the "Natural Resources" indicator, this is not necessarily the case. To assess this more accurately, a detailed comparison is required. The "Natural Resources" indicator, which falls under the Travel and Tourism Demand Drivers pillar, includes five main measures: Number of World Heritage natural sites, Total known species, Total protected areas (km²), Natural tourism Digital Demand (0-100), and Number of terrestrial and freshwater ecoregions. This report will briefly analyze each metric and provide comparisons to reach final conclusions (WEF, 2022b).

COMPARISON OF NATURAL RESOURCES BETWEEN VIETNAM AND SINGAPORE

The relevant data for Vietnam and Singapore is based on five key metrics under the Natural Resources pillar according to the TPCI, including: Number of World Heritage natural sites, Total known species, Total protected areas (km²), Natural tourism Digital Demand (0-100), Number of terrestrial and freshwater ecoregions (WEF, 2022b).

VIETNAM	Natural Resources, 1-7 (best)		24 ↑	3.8 ↑	3.8 ↑	
	Number of World Heritage natural sites		28 ↓	2.5 -	3.5 -	
	Total known species		17 -	6,744:0	5.0 -	
	Total protected areas, km2		63 ↓	28,624.6	3.9 ↓	
	Natural tourism Digital Demand, 0-100 (best)		30 ↓	19.3 ↑	2.7 ↑	
	Number of terrestrial and freshwater ecoregions		23 -	20.0 -	4.0 -	
SINGAPORE	Natural Resources, 1-7 (best)		101 ↓	1.6 ↓	1.6 ↓	
	Number of World Heritage natural sites		80 ↓	0.0 -	1.0 -	
	Total known species		42 -	3,196:0	2.5 -	
	Total protected areas, km2		117 -	33.7 ↑	1.0 -	
	Natural tourism Digital Demand, 0-100 (best)		40 ↓	13.4 ↓	2.2 ↓	
	Number of terrestrial and freshwater ecoregions		108 -	2.0 -	1.3 -	

(Source: WEF, 2022b)

Figure 2. T&T Drivers Subindex- Economy Profiles of Vietnam and Singapore.

This section will analyze each specific metric, then compare the data, thereby providing a more comprehensive view of the achievements and the actual level of competitiveness between Vietnam and Singapore in the Travel and Tourism sector in 2021.

Natural Resources Overview Comparison Index: This pillar measures the available natural capital as well as the development of outdoor tourism activities. Natural capital is defined in terms of landscapes, natural parks, and the richness of flora and fauna. To some extent, this pillar reflects how natural resources are utilized rather than the actual cultural heritage of a country (WEF, 2022b), and it includes five key metrics, which are: Number of World Heritage natural sites (i), Total known species (ii), Total protected areas (km²) (iii), Natural tourism Digital Demand (0-100) (iv), Number of terrestrial and freshwater ecoregions (v). In the overall evaluation, Vietnam ranks 24th with a score of 3.7 out of 7, leading Singapore, which follows at 101st with a score of 1.6 (WEF, 2022b).

i. Number of World Heritage natural sites: Measures the total number of natural world heritage sites of each country recognized by UNESCO - the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (WEF, 2022b). Vietnam is ranked 28th, tied with New Zealand - a country known as the 'Last Paradise on The Earth', which includes: Two natural heritage sites, including Ha Long Bay (UNESCO, 1994&2000) and Phong Nha-Ke Bang National Park (UNESCO, 2003&2015), a mixed heritage site namely the Trang An Scenic Landscape Complex (UNESCO, 2014) out of a total of eight existing World Cultural Heritage sites. In addition, Ha Long Bay is recognized as one of the New Seven Wonders of Nature, along with over 44,000 other natural wonders (N7W, 2021). On its part, Singapore is ranked 80th (tied with Pakistan) - the lowest position in the Asia-Pacific region ranking, and includes one cultural heritage site recently recognized by UNESCO in 2015: the Singapore Botanic Gardens. This is the largest and oldest botanical garden currently, covering approximately 82 hectares, and serves as a conservation center for thousands of plant species for research, education, and conservation

purposes (Singapore Botanic Gardens, 2024). This is considered the clearest evidence of Singapore's determination and effort in creating and developing its own impressive ecosystem, despite the country's modest and nearly nonexistent natural resources.

ii. Total Known Species: This index measures the total number of animal, plant, fungal, and chromosome species assessed and listed in the IUCN Red List for the year 2021 (WEF, 2022b). Vietnam ranks 17th (scoring 5/7) and is considered one of the top 25 countries with the highest biodiversity globally, with an estimated 20,000-30,000 species. According to official IUCN statistics for 2021, Vietnam has a total of 6,744 species. In contrast, Singapore is ranked 42nd with a total of 3,196 species, just half as large as Vietnam.

iii. Total number of protected natural areas (km²): These are natural areas with reserves of natural resources and high biodiversity value, significant for scientific, educational, and tourism purposes, serving as habitats, refuges, and feeding grounds for rare and endangered wildlife species. Sufficiently large to encompass one or more ecosystems, with a conservation requirement of over 70%. This includes nature reserves, wildlife sanctuaries, national parks, species and habitat conservation areas, terrestrial or marine landscape conservation areas, natural scenic reserves, biosphere reserves, and natural heritage sites (WEF, 2022b). Vietnam is ranked 63rd. According to statistics up to the end of 2021, Vietnam has 191 protected natural areas, including terrestrial reserves (24,994 km²) and marine reserves (3,630 km²), with a total area of 28,624 km². Among these, the area of terrestrial protected areas accounts for 87.3% of the total protected area (WDPA, 2021). In contrast, Singapore modestly ranks 117th—last position in the global ranking. Currently, Singapore has a total of 4 protected natural areas with a combined area of 33.7 km² (WDPA, 2021).

iv. Digital Demand for Nature Tourism: This index measures the total online search volume for keywords related to nature, such as: Beach accommodations, Beaches, Zoos, Natural wonders, Parks and reserves, Camping, Golf, Rural accommodations, ... The calculation is based on the proprietary D2 tool, which assesses the attractiveness of each country by analyzing online search data related to travel activities and attractions (WEF, 2022b). In this category, both Vietnam and Singapore have relatively low scores; however, Vietnam still leads Singapore with a difference of approximately 44% (WEF, 2022b).

v. Number of Terrestrial and Freshwater Ecosystems: The World Wildlife Fund (WWF) defines an ecoregion as "a large area of land or water containing a distinct assemblage of species, natural communities, and environmental conditions that are geographically distinct". This includes terrestrial, marine, and freshwater ecoregions (WEF, 2022b). Vietnam far surpasses Singapore with 20 ecoregions, ranking among the top 25 countries with the most ecoregions globally. In contrast, Singapore, with only 2 ecoregions, ranks 108th out of 117 countries worldwide in terms of diversity for this metric.

Table 3. Summary table of rankings and scores for Vietnam and Singapore according to the TTCI, compared across 117 countries, with a highest possible score of 7.0.

Vietnam		Measurements	Singapore	
Rank	Score		Rank	Score
28	3.5/ 7	i. Number of World Heritage Natural sites	80	1.0/ 7
17	5.0/ 7	ii. Total known Species	42	2.5/ 7
63	3.9/ 7	iii. Total protected areas, km2	117	1.0/ 7
30	2.7/ 7	iv. Natural tourism Digital Demand, 0-100 (best)	40	2.2/ 7
23	4.0/ 7	v. Number of terrestrial and freshwater ecoregions	108	1.3/ 7

(Source: WEF, 2022b)

VIETNAM AND SINGAPORE: FROM NATURAL RESOURCES TO CHALLENGES IN TOURISM DEVELOPMENT

Vietnam and Singapore represent two distinct approaches to tourism development in Southeast Asia, particularly regarding their natural resources. Analyzing the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) reveals that Vietnam outperforms Singapore across all five indicators related to natural resources. This disparity underscores Vietnam's significant advantages in this area, even as it navigates its own challenges in the global tourism arena.

Vietnam boasts an abundance of natural assets, including fertile lands, diverse climates, and a rich tapestry of ecosystems encompassing seas, rivers, and mountains. Iconic destinations such as Sapa, home to the majestic Mount Fansipan, and Ha Long Bay—known as the "Heaven on the Sea" with over 1,600 famous limestone islands, recognized by UNESCO as one of the World Natural Heritage Sites (UNESCO, 1994 & 2000) and also one of the New Seven Wonders of Nature (according to N7W), highlight the country's extraordinary landscapes. Additionally, the Trang An Scenic Landscape Complex, also a UNESCO site (UNESCO, 2014), exemplifies Vietnam's unique cultural and natural heritage, and Tay Nguyen—often referred to as the Indochina Crossroads, where a rooster's crow is heard in three countries.

In contrast, Singapore is often described as an "artificial nation," having developed its infrastructure and tourism offerings through human innovation and effort. Since gaining independence from Malaysia in 1965, Singapore has faced significant challenges, including a lack of natural resources, fresh water scarcity, and initial economic hardships. For example, despite being near the sea, it lacks fresh water and even has to import fresh water from Malaysia or neighboring countries. Thus, in terms of natural conditions and available resources, or inherited resources, it is clear that Vietnam significantly surpasses Singapore.

However, to gain a more objective perspective, it is essential to consider the specific challenges and limitations that each country faces. First, Singapore: This island nation has an extremely modest area, only 718 km²—450 times smaller than Vietnam, which has an area of 313,429 km² (World Bank, 2021). Singapore lacks natural resources and faces constraints related to its terrain and land area, which hinder the development of tourism projects.

On the other hand, Vietnam possesses a rich and diverse array of natural and cultural tourism resources, yet it has not fully exploited or managed these resources effectively to reach their full potential. Issues such as inadequate attention to sanitation, poor awareness of natural resource protection, and the degradation of the natural landscape negatively affect the country's image and diminish tourists' experiences. Furthermore, natural tourism resources have not been systematically inventoried, assessed, categorized, and classified for sustainable and effective management. This has led to over-exploitation, unsustainable use, and a failure to fully leverage the value of these resources. Unregulated exploitation and the depletion of tourism resources, combined with unclear responsibilities among stakeholders, pose a significant risk of rapid degradation of resource value (ITDR, 2022). In 2021, Vietnam reported approximately 299 incidents related to the illegal capture of endangered marine species within just the first five months (ENV, 2021), which severely violated national conservation efforts, not including cases that have not been detected in time.

Vietnam possesses a significant advantage in natural resources—one of the most essential assets for the tourism and travel industry—outperforming competitors across all five criteria. However, the question arises: why are Vietnam's natural resources still facing serious warnings of destruction and degradation? For instance, Ha Long Bay has repeatedly been under UNESCO's scrutiny due to uncontrolled economic and tourism development that has altered its landscape and environment. The media has heavily invested in "calling for help" to protect many of Vietnam's heritage sites from the surge in tourism (Nhan Dan, 2024). Meanwhile, Singapore has gradually established its position among international visitors through an increasingly diverse and healthy ecosystem, coupled with a firm stance against environmental destruction. The core issue is that Vietnam is merely relying on its existing natural resources. When comparing natural landscapes or resources more broadly, the contrast between Vietnam and Singapore becomes more complex.

Aside from the impacts associated with the remaining comparative metrics, the most challenging aspect when weighing the two countries is the result of Singapore's ambitious efforts in construction and conservation. In just a few decades since its formation, this nation has undergone a remarkable transformation from poverty to becoming one of the four "Asian Tigers," with wealth comparable to South Korea, Taiwan and Japan, become one of the greenest cities in the world, with more than 50% of its area covered in greenery. This underscores the strong efforts of the government and the environmental consciousness of the Singaporean people in building and preserving their valuable yet limited natural ecosystems. Specific examples include Singapore's launch of the "Every Child a Seed" program, which encourages students to grow their own plants. As of 2022, over 430,000 students have participated, with the program expected to add another 70,000 participants within the same year, alongside plans for the restoration of 100 plant species and 60 animal species (VTV, 2022). In 2021, the Singapore government launched the Green Plan 2030, an initiative aimed at motivating individuals to transform the island nation into a globally sustainable city (Green Plan, 2021).

Additionally, we can also highlight the impressive achievements that Singapore has attained, such as: Singapore has created its own World Heritage site—the Singapore Botanic Gardens (UNESCO, 2015); this is home to the world's first nocturnal zoo, the Night Safari, which houses over 2,500 nocturnal animal species, 41% of which are endangered, including many native species such as the Asian elephant, tapir, and the Malayan tiger, all of which are at risk of extinction (VisitSingapore, 2024). The country is also home to the world's highest indoor waterfall, with the Rain Vortex reaching 40 meters in height and becoming the tallest indoor waterfall in the world in 2019, surrounded by a tropical forest within the Jewel Changi complex of Changi Airport—referred to as the Garden City, which is recognized as one of the greenest cities in the world, with nearly half of Singapore's land area covered in greenery, and where the residents demonstrate a high level of environmental consciousness in preserving their habitat. Singapore has imported a significant amount of sand for land reclamation to support the cultivation, restoration, and expansion of its diverse ecosystems. The volume of sand imported has been so substantial that neighboring Southeast Asian countries—Malaysia, Indonesia, and Vietnam—have imposed bans on sand exports to Singapore. In 2016, the country transitioned to using polders, a land reclamation method originating from the Netherlands (Mai. T. N., 2024).

Thus, it becomes evident that, although Singapore has not been favored by nature as much as other countries in its cohort, the evidence shows that Singapore and its people have consistently and diligently worked to "create something from nothing." Despite being artificial, these efforts have made a tremendous impression on visitors through unique features, grandeur, scale, and the diversity of its artificial ecosystems and vegetation. This has consequently attracted a huge influx of tourists annually.

Overall, after considering various aspects, the question arises: what is the most accurate comparison of natural resources between Vietnam and Singapore? Which country truly stands out in this competition? Based on specific secondary data from the TPCI, the answer would be Vietnam. However, from a more objective perspective, it is essential to consider factors such as biodiversity, the area of natural resources, and the capacity for management and conservation. Thus, in the most objective sense, it can be stated that: *Although Vietnam outperforms Singapore in the measurement indices and starting point, Singapore has been and continues to be ahead of Vietnam in the development and efforts to build and preserve their own Natural Resources.*"

CONCLUSION

In summary, the race for exploration and development among nations will never cease, highlighting the importance of resource conservation, and the goal of building sustainable tourism. Although Singapore starts with significant disadvantages due to its limited natural resources, the country has made a strong impression on the world through remarkable efforts and determination. In contrast, Vietnam, favored by nature with its rich ecosystems, fertile land, and numerous natural wonders, has not yet fully committed to effectively developing and protecting these resources. Recognizing these limitations is essential for devising appropriate solutions and reforms. If Vietnam can effectively conserve and develop the natural gifts it has been given and address its weaknesses, it is certain that it will not only surpass Singapore but also outshine many other nations, achieving a higher position on the global map. With its unique charm, Vietnam is by no means inferior to any country in the world. Similarly, if the government and people of Singapore continue to maintain and strengthen their ambitions and efforts, producing more green plans in the future, Singapore's standing in the natural resources pillar will surely impress the world in the near future.

REFERENCES:

- ENV (2021). *Action Against Extinction* < <https://env4wildlife.org/> > [Accessed 8 August, 2024]
- FEOW (2019). *Major Habitat Types* < <https://www.feow.org/global-maps/major-habitat-types> > [Accessed 6 June 2024]
- Green Plan (2021). *Singapore Green Plan 2030* < <https://www.greenplan.gov.sg/> > [Accessed 12 July 2024]
- ITDR (2022): *The main tourism trends of Vietnamese youth today* < https://itdr.org.vn/nghien_cuu/xu-huong-du-lich-chinh-cua-gioi-tre-viet-nam-hien-nay/ > [Accessed 8 June 2024]
- Mai, T. N. (2024). *20+ Unique Facts About Singapore You Didn't Know*. Thienviettour. < <https://thienviettour.vn/20-su-that-thu-vi-ve-singapore-co-the-ban-chua-biet-a4092.html> > [Accessed 20 August 2024]
- N7W (2012). *New Open World (NOW) Cooperation* < <https://nature.new7wonders.com/wonders/ha-long-bay-vietnam/> > [Accessed 13 June 2024]

- Singapore Botanic Gardens (2024). *Singapore Botanic Garden* < <https://www.nparks.gov.sg/sbg/about/our-history> > [Accessed 2 April 2024]
- STB (2022). *Singapore's tourism sector remained resilient in 2021, ready for recovery in 2022 and beyond* < <https://www.stb.gov.sg/content/stb/en/media-centre/media-releases/Singapore-tourism-sector-remained-resilient-in-2021-ready-for-recovery-in-2022-and-beyond.html> > [Accessed 24 July 2024]
- UNESCO (2023). *World Heritage List* < <https://whc.unesco.org/en/list/?search=&type=natural&order=country> > [Accessed 2 April 2024]
- UNWTO (2011). *Tourism towards 2030-Global Overview* < https://www.globalwellnesssummit.com/wp-content/uploads/Industry-Research/Global/2011_UNWTO_Tourism_Towards_2030.pdf > [Accessed 8 June 2024]
- VisitSingapore (2024). *Night Safari* < https://www.visitsingapore.com/vi_vn/see-do-singapore/nature-wildlife/fun-with-animals/night-safari/ > [Accessed 8 August 2024]
- VOV (2022). *Post-pandemic tourism* < <https://vovgiaothong.vn/du-lich-sau-dai-dich-d25128.html> > [Accessed 24 July 2024]
- VTV (2022). *Singapore's efforts to conserve biodiversity* < <https://vtv.vn/the-gioi/singapore-no-luc-bao-ton-da-dang-sinh-hoc-20220531000510613.htm> > [Accessed 8 August 2024]
- WDPA (2024). *The World Database on Protected Areas* < <https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/wdpa?tab=Methodology> > [Accessed 4 April 2024]
- World Economic Forum - WEF (2022a). *Shareable "Bench-marking the enablers of travel and Tourism development"-World Economic Forum (TTDI)* < <https://www.weforum.org/publications/travel-and-tourism-development-index-2021/shareables-214a5b33ff/> > [Accessed 15 May 2024]
- World Economic Forum - WEF (2022b). *Economy Profiles & Global Rankings-Travel & Tourism Development Index 2021 Edition* < <https://www.weforum.org/publications/travel-and-tourism-development-index-2021/explore-the-data/> > [Accessed 15 May 2024]
- World Bank (2021). *Land Area of Vietnam and Singapore* < <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.TOTL.K2> > [Accessed 2 April 2024]
- WTA (2021). *Asia Winner 2021* < <https://www.worldtravelawards.com/winners/2021/asia> > [Accessed 8 June 2024]

YEREL GIDALARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADAKİ ETKİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Gizem Sultan KAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, gssarikaya@ogu.edu.tr, 0000-0003-4725-7981

Dr. Öğretim Üyesi Rabia BÖLÜKBAŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, rabia.bolukbass@gmail.com, 0000-0002-2586-3860

ÖZET

Küresel nüfus artışı ve artan kentleşme, dünya çapında gıda sistemleri üzerinde yoğun bir baskı oluşturmaktadır. Bu sebeple daha kapsayıcı, dayanıklı ve sürdürülebilir gıda sistemlerine geçiş ihtiyacı bulunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde belirtildiği gibi, bu geçiş tüketicilerin güvenli, besleyici gıdalara erişimini, çiftçilerin daha iyi ücretlendirilmesini, doğal kaynakların korunmasını ve iklim değişikliğinin azaltılmasını sağlamalıdır. Bu noktada yerel gıdalar sürdürülebilir gıda sistemlerinin oluşturulmasında anahtar unsurlardan biridir. Yerel gıdaların özelliklerini üretildiği coğrafyadan alarak kaynakların yerinde işlenmesini ve kullanılmasını gerektirmesi, bireylerin bulunduğu yerlerdeki yaşam tarzlarının sürdürülmesine etki ederek sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı yerel gıdaların sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda yerel gıdaların yalnızca bölgesel düzeyde değil ulusal boyutta da kalkınmaya etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Yerel gıdalar, sürdürülebilir kalkınma, coğrafi işaret

THE IMPACT OF LOCAL FOOD ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

Food systems around the world are under intense pressure from global population growth and increasing urbanisation. Therefore, there is a need to transition to more inclusive, resilient and sustainable food systems. As outlined in the Sustainable Development Goals, this transition should ensure that consumers have access to safe and nutritious food, farmers are better compensated, natural resources are conserved and climate change is mitigated. At this point in time, local food is one of the key elements in the creation of a sustainable food system. The fact that local foods derive their characteristics from the geographical area in which they are produced, and that their processing requires local processing and use of resources, contributes to the creation of local employment areas and the development of sustainable economic

development through the maintenance of lifestyles in the places where people live. The aim of this study is to examine the impact of local food on sustainable development. A literature review was carried out in accordance with the purpose of the research. Based on the information obtained, it is possible to say that local food has an impact on development not only at the regional level but also at the national level.

Keywords: Local foods, sustainable development, geographical indication

1.GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma, farklı tanımlar, anlamlar ve yorumlarla ilişkilendirilmiş olması nedeniyle kalkınma literatüründe sık kullanılan bir kelime haline gelmiştir. Kelime tam anlamıyla ele alındığında, sürdürülebilir kalkınma "belirli bir zaman dilimi boyunca veya sonsuza kadar devam edebilen kalkınma" anlamını ihtiva etmektedir (Mensah, 2019). Tarihsel gelişimi açısından kavram ele alındığında ise 1972 yılında İsveç'in Stokholm kentinde 113 devlet ve 19 uluslararası örgüt temsilcisinin biraraya gelerek toplandığı İnsan Çevresi Konferansı, yalnızca çevre sorunlarını gündeme almış olmakla birlikte konuya ilişkin gerçekleştirilen ilk uluslararası konferans olmuştur. Bu konferansın bir diğer önemli sonucu ise Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) kurulmasıdır. Bu programın misyonu "*uluslara ve insanlara ilham vererek, onları bilgilendirerek ve gelecek nesillerin yaşam kalitelerini tehlikeye atmadan iyileştirmelerini sağlayarak çevrenin korunmasında liderlik sağlamak ve ortaklığı teşvik etmektir*". Konferans, atıkların okyanusa dökülmesi, gemilerden kaynaklanan kirlilik ve nesli tükenmekte olan türler ticaretiyle ilgili uluslararası anlaşmaların daha sonra kabul edilmesini teşvik etmede katalizör bir rol oynamıştır. Ayrıca, çevrenin korunmasına olanak sağlamak için kalkınma planlamasında entegrasyon ve koordinasyon ihtiyacını beyan eden 13167. ilke gibi ileriye dönük hedefleri içeren "İnsan Çevresi Stockholm Beyannamesi" kabul edilmiştir (Paul, 2008). İlerleyen süreçte çevre problemlerinin ve bu problemlere çözüm için çevrenin kalkınma ile ilişkisi kurularak 1987 Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma kavramı tanımlanmıştır. Yine bu komisyon tarafından "Ortak Geleceğimiz" isimli raporla kavram gelişimini sürdürmüş, 1992'de Gündem 21 ve Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Zirvesi, 1997'de Rio +5 Zirvesi, 2000 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin Kabulü, 2002'de Johannesburg Zirvesi (Rio +10) ile ilkeler ve bu ilkelere ait uygulamalar bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır (Ozmehmet, 2008).

1987 Brundtland Raporu'nun ardından ortaya konulan "Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living" (Yeryüzünü Önemsemek: Sürdürülebilir Yaşam İçin Bir Strateji) isimli bir

başka raporda (IUCN, UNEP & WWF, 1991) sürdürülebilir kalkınma ilkeleri geliştirilerek uygulanabilir bir strateji geliştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte rapor ekonominin sürdürülebilirliğini de eş zamanlı ele alarak yalnızca yaşamsal kaynaklarının kullanımını değil sürdürülen yaşamın kalitesi üzerinde de durmuştur (Akgül, 2010). Üç bölüme ayrılmış olan rapor hem bir analiz hem de bir eylem planı olup benimsenmesi gereken politikaları ve üstlenilmesi gereken eylemlerin pratik bir rehberi olarak tasarlanmıştır. Raporun birinci bölümünde, sürdürülebilir bir toplumun ilkeleri tanımlanırken 60 eylem planı önerilmiştir. İkinci bölümünde birinci bölümde belirtilen ilkelerin çevre ve politika gibi daha bilindik sektörlere uygulanması için gereken 62 ek eylem açıklanırken, üçüncü bölüm eylemlerin uygulanması ve takibi ile ilgilidir (IUCN, UNEP & WWF, 1991).

3-4 Haziran 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde yapılan ve 178 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı” ile sürdürülebilir kalkınma küresel çapta aktif bir politika haline dönüşmüştür. Konferans sonucunda insanların sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer alarak çevre ve doğa ile uyum içinde yaşama hakkı olduğu ifade edilerek Rio deklarasyonu ve Gündem 21 adlı belgeler kabul edilmiştir. Kavramın içeriği ve diğer disiplinlerle olan ilişkisi bu konferans sonucunda genişlemiş ve sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Tıraş, 2012).

1997 yılında New York'ta yapılan Rio +5 Zirvesi'nde ise 1992 tarihli konferansın ardından geçen 5 yıllık zaman zarfının değerlendirilmesini, alınan kararların gerçekliğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek üzere gerçekleştirilmiştir. Bu zirve sonucunda 1992 tarihli konferansta alınan kararlar sonucu beklentinin gerçekleşmediği ve bu sebeple daha somut girişimlere gerek duyulduğu ortaya konulmuştur (Seydioğulları, 2013).

Birleşmiş Milletler, küreselleşme ve beraberinde ortaya çıkan problemlerle mücadele edebilmek amacıyla New York genel merkezinde 6-8 Eylül 2000 tarihinde dünya ülkelerini iş birliğine davet etmiş ve gerçekleştirilen oturum sonucunda Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni ilan etmiştir. Böylelikle 2015 yılının sonuna kadar oturuma katılan delegeler sosyal, ekonomik ve çevresel şartların iyileştirilerek kayda değer çalışmaların gerçekleştirilmesi hususunda fikir birliğine varmıştır. Hedeflenen küresel ortaklıklar aracılığıyla; temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması, kadınların sosyal ve ekonomik yönden güçlendirilmesi, anne sağlığının iyileştirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele, kalkınma ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmıştır (Kaman, 2024).

2002 yılında gerçekleştirilen ve Türkiye'nin de katıldığı Johannesburg Zirvesi'nde ise yoksullukla mücadele ve çevre ile ilgili ayrıntılı eylem planları ortaya konularak hükümetlerden enerji, su temini ve atık su, sağlık, çölleşmeyle mücadele ve biyoçeşitliliği koruma başlıklarına öncelik verileceğinin taahhüdü alınmıştır (Seydioğulları, 2013). Somut göstergelerle desteklenen küresel hedefler fikri ise ilk olarak Kolombiya ve Guatemala hükümetleri tarafından ortaya atılmış ve 2012 yılında gerçekleştirilen Rio+20 Konferansı'nda resmen tanıtılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma amaçları BM üye devletlerinin sonraki 15 yıl boyunca gündemlerini ve politikalarını çerçevelemek için kullanacakları evrensel bir hedef, amaç ve gösterge kümesidir. Bu durum hükümetler tarafından 2000 yılında kabul edilen Milenyum kalkınma hedeflerinin takip edilerek geliştirilmesinin bir sonucudur (Hák vd., 2016). 2015 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından sürdürülebilir kalkınma için 17 sürdürülebilir küresel hedef belirlenmiş ve kabul edilmiştir (Tankuş vd., 2016). Bu hedeflerin oluşturulması, küresel çevre yönetimine ve kurumsal politikanın temel konularına ve sivil toplum katılımına ilişkin önemli öngörüler sağlamaktadır (Stevens & Kanie, 2016). Hedefler küresel bir ortaklık içinde tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından acil bir eylem çağrısı olan 17 maddeden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler (2024) tarafından belirlenen bu 17 madde ise; 1-yoksulluğun sona erdirilmesi (7 alt hedef), 2-sıfır açlık (8 alt hedef), 3-her yaştan herkesin sağlıklı yaşamasını sağlamak ve refahı teşvik etmek (13 alt hedef), 4-kapsayıcı ve eşit kaliteli bir eğitimin garanti altına alınması ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi (10 alt hedef), 5-cinsiyet eşitliğini sağlamak (9 alt hedef), 6-herkes için su ve sanitasyonun bulunabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak (8 alt hedef), 7-uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişiminin sağlanması (5 alt hedef), 8-sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve insana yakışır işleri teşvik etmek (12 alt hedef), 9- dayanıklı altyapıların inşa edilmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin teşvik edilmesi, inovasyonun desteklenmesi (8 alt hedef), 10-ülkeler içinde ve arasında eşitsizliğinin azaltılması (10 alt hedef), 11-şehirlerin ve insan yerleşimlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirilmesi (10 alt hedef), 12-sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının sağlanması (11 alt hedef), 13-iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele edilmesi (5 alt hedef), 14-okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının korunarak sürdürülebilir bir şekilde kullanılması (10 alt hedef), 15-biyoçeşitliliğin ve ekosistemin korunması (12 alt hedef), 16-barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalet erişim sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa etmek (12 alt hedef), 17-küresel ortaklığın sağlanması (19 alt hedef) şeklindedir.

Sürdürülebilirlik, doğa, insan ve kültürü merkeze alan yaklaşımından ötürü iktisattan toplum bilimine, tarımdan turizme kadar farklı alanlara etki eden ve bu alanlarda birden fazla unsura sahip olan bir yaklaşımdır. Yaklaşımın kapsamının bu denli geniş olması farklı araştırma alanlarını beraberinde getirmektedir. Bu alanlardan biri de gıdalardır. Gıdalar, sürdürülebilirlik kapsamında küresel gıda zincirleri (Brunori & Galli, 2016), organik gıdalar (Annunziata & Mariani, 2018), gıda israfı (Caldeira vd., 2020; Bölükbaş vd., 2021) gibi değişkenler kullanılarak ele alınmaktadır ve ilgili konulara ilişkin kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında ise sürdürülebilirlik yerel gıdalar kapsamında ele alınmıştır.

1.1 Yerel Gıdalar

Türk Dil Kurumu (2024) tarafından yerel “*Sınırlı bir yerle ilgili olan; mevzii, lokal*” olarak ifade edilmektedir. Yerel gıdalar için literatürde kabul edilen ortak bir tanım bulunmamakla birlikte üretilen bölgenin doğal koşulları, iklim özellikleri gibi unsurlarla kendisine has tat, aroma ve bileşikleri bulunan, kalitesini ve ününü bulunduğu bölgeye özgü doğadan, coğrafi özelliklerden alan geleneksel gıda ürünleri olduğunu söylemek mümkündür (Kırbaç, & Bucak, 2022). Yerel gıdaların özelliklerini üretildiği coğrafyadan alması ve işlenmesi, kaynakların yerinde kullanımını gerektirmektedir. Bu durum yerel istihdam alanlarının oluşturulmasına, bireylerin bulunduğu yerlerdeki yaşam tarzlarının sürdürülmesine etki ederek sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın gelişimine katkı sağlamaktadır (Altuntaş & Gülçubuk, 2014). Yerel gıdalar ekonomik anlamda katkı sağladıkları bu özellikler yanında bölgelerin kültürel değerleri ile birleşerek gelecek nesillere somut olmayan kültürel miras unsuru olarak da aktarılabilmektedirler (Yazıcıoğlu vd., 2019).

Türkiye sahip olduğu gastronomik unsurlar ile yerel gıdalar açısından oldukça zengin bir birikime sahiptir. Marmara bölgesinden Güneydoğu Anadolu bölgesine 81 ilde kendi doğasında ve coğrafyasında yetişen, yurt dışına ithal edilen, turizm tanıtımında kullanılan, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlayan yerel gıda ürünlerine sahiptir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2019 yılı verileri doğrultusunda fındık, incir, kiraz ve kayısı ihracatında dünya sıralamasında lider konumdadır. Dünya fındık ihtiyacının %67'sini, incirin %27'sini, kayısının ise %23'ünü tek başına sağlamakla birlikte bu dört ürünün ihracatından toplamda 2.17 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Yine 2019 yılı verileri doğrultusunda Manisa Sultanî Üzümü, Malatya Kayısı, Antep Fıstığı, Ege Üzümü, Antep Bulguru, Aydın ve Buldan Kestaneleri, Bursa Siyah İnciri, Malatya Kayısı Çekirdeği, Bursa Şeftalisi, Denizli Leblebisi, Kastamonu Çekme Helvası ve Gaziantep Baklavası gibi coğrafi işaretli ürünlerden toplam 1 milyar 821 milyon 123 bin dolar ihracat geliri elde edilmiştir (Demirarslan, 2022). Yerel gıda

ürünlerinin kalkınma üzerindeki etkisine örnek olarak gösterilebilecek ülkelerden bir diğeri ise Fransa'nın coğrafi işaretli ürünlerden sağladığı ihracat geliridir. Fransız şaraplarının %85'i coğrafi işarete sahiptir ve bu şaraplar diğere şaraplara oranla %230 oranında daha yüksek fiyatla alıcı bularak ihraç edilmektedir. Fransa ekonomisi coğrafi işaretli ürünlerden yılda 6 milyar Euro gelir elde etmektedir ve coğrafi işarete sahip gıda endüstrisi toplam ihracatın %30'unu oluşturmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2013). European Commission (2020) tarafından "Coğrafi İşaret" (CIA) olarak korunan tarımsal gıda ve içecek ürünlerinin satış değeri ise 74,76 milyar Euroyu bulmaktadır. Şaraplar bu değerin yarısından fazlasını (39,4 milyar avro), tarım ürünleri ve gıda maddeleri %35'ini (27,34 milyar avro) ve alkollü içecekler %13'ünü (10,35 milyar avro) oluşturmaktadır.

Ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan ve kültürel miras unsurlarına sahip olan yerel gıdalar bu özelliklerinin yanı sıra ülkelerin bir diğere döviz kaynağını oluşturan turizm sektörünün tanıtım kampanyalarında etkin olarak kullanılan alanlardan biridir. Örneğin turizm tanıtımı amacıyla kurulan GoTürkiye platformunda gastronomi ve yerel ürünlere dair unsurlar iller özelinde ayrılmış ve her ile ait yerel ürünler vurgulanmıştır (GoTürkiye, 2024). Yerel gıdalar tüm bu özelliklerinin yanında yalnızca sürdürülebilir gıda tedarikine erişimi güvence altına almak için değil aynı zamanda önemli beslenme iyileştirmeleri elde etmek için de kullanılabilir olan önemli bir alandır (Harmayani vd., 2017).

2. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Yerel gıdalar sürdürülebilirliğin yanı sıra yerel gıda ürünleri pazarında giderek daha fazla talep görmektedir ve tüketicilerin bu gıda ürünlerine yönelik algı, tutum ve tercihlerinde değişimler meydana gelmektedir. Tüketiciler, yerel gıdaları diğere gıda ürünlerine kıyasla daha taze, daha lezzetli, daha güvenli ve daha yüksek kalitede algılamaktadır (Gracia, 2014). Ek olarak, araştırmalar tüketicilerin yerel gıdaların yerel çiftçilere ve topluluklara (Feldmann & Hamm, 2015; Dodds vd., 2014), ve çevreye (Merlino vd., 2022; Roininen vd. 2006) fayda sağladığını düşündüğünü göstermektedir.

Yerel gıdaların etkin bir şekilde kullanıldığı bir diğere alan ise turizmdir. Turizmde önemli bir kaynak olan yerel yiyecekler, restoran, otel ve destinasyon markalaşması ve genel olarak bölgesel kalkınma gibi pazarlama faaliyetleri için hizmet sağlayıcılar, destinasyonlar, bölgeler veya ülkeler tarafından kullanılabilir durumdadır. Yerel gıda pazarının benzersizliği yerel bölgeyle bağlantılıdır ve bu nedenle yerel kültürün ve tarihinin önemli bir parçasıdır (Björk & Kauppinen-Räsänen, 2016).

Yerel gıdaların tüketiciler üzerindeki etkisi, yerel ve bölgesel ekonomilere sağladığı katkının yanında dünya çapında gıda sistemleri üzerinde oluşan yoğun baskının çözümü noktasında önemli katkılar sağlayabileceği açıktır. Yerel gıdaların sahip olduğu özellikler kapsayıcı, dayanıklı ve sürdürülebilir gıda sistemlerine geçiş ihtiyacını karşılayabilir niteliktedir. Yerel gıda sistemlerinin bu geçişte oynayabileceği rol, özellikle yüksek gelirli ülkelerde genel kamuoyunun, politika yapımcıların ve araştırmacıların dikkatini giderek daha fazla çekmektedir (Enthoven & Van den Broeck, 2021).

Gıda üretimi ve tüketiminin sürdürülebilirliği özünde çok boyutludur ve sürdürülebilirliğin tüm temel unsurlarını (yani ekonomik dayanıklılık, çevresel bütünlük, sosyal refah ve iyi yönetim) bir araya getirir (Schmitt vd., 2017). Bu araştırma gıda üretimi ve tüketiminin sürdürülebilirliği hususunda yerel gıdalarla sınırlandırılmıştır. Gelecekte yapılacak olan araştırmalarda yerel gıdalar ve sürdürülebilirlik ilişkisi sosyal refah, kırsal kalkınma gibi değişkenler aracılığıyla ele alınabileceği gibi istatistiki göstergelerden elde edilecek verilerle de karşılaştırmalı analizler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: Uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Antropoloji*, (24), 133-164.
- Altuntaş, A., & Gülçubuk, B. (2014). Yerel kalkınmada yaygınlaşan bir araç olarak geleneksel gıdalar ve geleneksel gıda mevzuatının yaygınlaştırılabilirliği. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, 31(3), 72-80.
- Annunziata, A., & Mariani, A. (2018). Consumer perception of sustainability attributes in organic and local food. *Recent patents on food, nutrition & agriculture*, 9(2), 87-96.
- Björk, P., & Kauppinen-Räsänen, H. (2016). Local food: a source for destination attraction. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(1), 177-194.
- Bölükbaş, R., Sarıkaya, G. S., & Yazıcıoğlu, İ. (2021). Analysis of food waste and sustainability behavior in Turkish television cooking shows. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 24, 100336.
- Brunori, G., & Galli, F. (2016). Sustainability of local and global food chains: Introduction to the special issue. *Sustainability*, 8(8), 765.

- Caldeira, C., Vlysidis, A., Fiore, G., De Laurentiis, V., Vignali, G., & Sala, S. (2020). Sustainability of food waste biorefinery: A review on valorisation pathways, techno-economic constraints, and environmental assessment. *Bioresource Technology*, 312, 123575.
- Demirarslan, G., *Türkiye'deki Coğrafi İşaretle Ürünlerin Uluslararası Ticaretteki Potansiyeli*, Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın, 2022.
- Dodds, R., Holmes, M., Arunsopha, V., Chin, N., Le, T., Maung, S., & Shum, M. (2014). Consumer choice and farmers' markets. *Journal of agricultural and environmental ethics*, 27, 397-416.
- Enthoven, L., & Van den Broeck, G. (2021). Local food systems: Reviewing two decades of research. *Agricultural systems*, 193, 103226.
- European Commission. (2020). *Geographical Indications – a European treasure worth €75 billion*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_683, (Erişim tarihi: 15.10.2024)
- Feldmann, C., & Hamm, U. (2015). Consumers' perceptions and preferences for local food: A review. *Food quality and preference*, 40, 152-164.
- GoTurkey. (2024). *Türkiye küresel turizm bilgi platformu*, <https://branding.goturkiye.com/tr/turkiye-kuresel-turizm-bilgi-platformu>, (Erişim tarihi:27.08.2024).
- Gracia, A. (2014). Consumers' preferences for a local food product: a real choice experiment. *Empirical Economics*, 47, 111-128.
- Hák, T., Janoušková, S., & Moldan, B. (2016). Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators. *Ecological indicators*, 60, 565-573.
- Harmayani, E., Lestari, L. A., Sari, P. M., & Gardjito, M. (2017). Local food diversification and its (sustainability) challenges. *Sustainability Challenges in the Agrofood Sector*, 119-149.
- IUCN, UNEP & WWF (1991) *Caring For the Earth: A Strategy for Sustainable Living*, Gland, Switzerland.
- Kaman, G. S. (2024). Sorumlu Üretim ve Tüketim Araştırmalarında Gıdaların Yeri. *Aydın Gastronomy*, 8(1), 247-263.

- Kırbaç, K., & Bucak, T. (2022). Yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliğinde gastronomi müzelerinin önemi: Kars Zavot ekomüze örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 581-603.
- Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent social sciences*, 5(1), 1653531.
- Merlino, V. M., Sciullo, A., Pettenati, G., Sottile, F., Peano, C., & Massaglia, S. (2022). “Local production”: What do consumers think?. *Sustainability*, 14(6), 3623.
- Ozmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Paul, B. D. (2008). A history of the concept of sustainable development: Literature review. *The Annals of the University of Oradea, Economic Sciences Series*, 17(2), 576-580.
- Roininen K, Arvola A, Lahteenmaki L (2006) Exploring consumers perceptions of local food with two different qualitative techniques: laddering and word association. *Food Qual Prefer* 17(1–2):20–30.
- Schmitt, E., Galli, F., Menozzi, D., Maye, D., Touzard, J. M., Marescotti, A., ... & Brunori, G. (2017). Comparing the sustainability of local and global food products in Europe. *Journal of Cleaner production*, 165, 346-359.
- Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir kalkınma için yenilenebilir enerji. *Planlama Dergisi*, 23(1), 19-25.
- Stevens, C., & Kanie, N. (2016). The transformative potential of the sustainable development goals (SDGs). *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 16, 393-396.
- Tankuş, E., Sökmen, A., & Şahin, N. G. G. (2023). Sürdürülebilir Turizm Ekseninde Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Bibliyometrik Analizi, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 11(3), 2238-2263.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2013). AB ve Türkiye’de coğrafi işaretler, <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/AB%20UYUM/bulten/4.pdf>, (Erişim Tarihi: 5.09.2024).

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). Türkiye 4 ürünün üretim ve ihracatında dünya lideri, <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4011/Turkiye-4-Urunun-Uretim-Ve-Ihracatinda-Dunya-Lideri>, (Erişim Tarihi: 5.09.2024).

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.

Türk Dil Kurumu. *Yerel*. <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 5.09.2024).

United Nations Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/topics/poverty-eradication>, (Erişim tarihi: 2.09.2024).

Yazıcıoğlu, İ., Sarıkaya, G. S., & Erol, E. (2019). Coğrafi işaretli ürünlerin kooperatifçilik sistemi içerisinde değerlendirilmesi. *Third Sector Social Economic Review*, 54(4), 1775-1787.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE BAĞIMSIZ DENETİM SÜREÇLERİNE YANSIMALARI

Doç. Dr., Betül Şeyma ALKAN

İzmir Bakırçay Üniversitesi, betul.alkan@bakircay.edu.tr - 0000-0002-4942-669X

Merve YAVAŞ

İzmir Bakırçay Üniversitesi, merve.kyavas@gmail.com

ÖZET

Günümüzde dijitalleşme aktif olarak tartışılan konuların başında gelmektedir. Büyük veri ve veri analizi, blokzinciri teknolojisi, yapay zeka ve robotik süreç otomasyonu dijital dünyanın yeniliklerindedir. Teknolojik ilerlemeler gerek işletmelerin faaliyet süreçlerinde gerek denetim alanında önemli yatırımlara sebep olmuştur. Bağımsız denetim, bir işletmenin finansal tablolarının ve iç kontrol sisteminin bağımsız bir denetçi tarafından objektif olarak incelenmesidir. Bağımsız denetçi, finansal tabloların önemli yanlışlık içermediğine ve iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde tasarlandığına dair makul güvence sağlamak için finansal tablolara ve iç kontrol sistemine ilişkin objektif ve tarafsız bir değerlendirme yapmaktadır. Denetim süreçlerinde hız ve verimliliğin iyileştirilmesi, denetim kalitesinin artırılması için teknolojik gelişmelerden faydalanması kaçınılmazdır. Bu çalışma dijitalleşme bağlamında bağımsız denetim alanında öncülük eden iyi uygulama örneklerini araştırmayı amaçlamaktadır. Böylece dört büyük denetim şirketi olarak EY, PWC, KPMG ve Deloitte şirketlerinin denetim süreçleri için aktif kullandığı teknolojik uygulamalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Bağımsız Denetim, Dijitalleşme, Yapay Zeka, Blokzinciri

DIGITAL TRANSFORMATION AND REFLECTIONS ON INDEPENDENT AUDIT PROCESSES

ABSTRACT

Today, digitalization is one of the most actively discussed topics. Big data and data analysis, blockchain technology, artificial intelligence and robotic process automation are innovations in the digital world. Technological advances have led to significant investments in both the activity processes of businesses and in the field of auditing. An independent audit is the objective examination of a business's financial statements and internal control system by an independent auditor. The independent auditor makes an objective and impartial assessment of the financial statements and internal control system in order to provide reasonable assurance that the financial statements do not contain material misstatements and that the internal control system is effectively designed. It is inevitable to benefit from technological developments in order to improve speed and efficiency in audit processes and to increase audit quality. This study aims to investigate good practice examples that are pioneers in the field of independent auditing in the context of digitalization. Thus, the technological applications actively used by the four major auditing companies, EY, PWC, KPMG and Deloitte, for their auditing processes are included.

Keywords: Independent Audit, Digitalization, Artificial Intelligence, Blockchain

1. GİRİŞ

Günümüzde, dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, birçok sektörde olduğu gibi bağımsız denetim süreçlerinde de köklü değişimleri ortaya çıkarmıştır. Bağımsız denetim, finansal raporların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla yapılan bir denetim türüdür. Makine öğrenmesi, bulut tabanlı uygulamalar, veri analitiği ve yapay zeka gibi teknolojiler, denetim süreçlerinde önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu dijitalleşme eğilimlerinin, bağımsız denetim üzerindeki etkilerini incelemek, gerek zaman ve maliyet tasarrufu gerekse denetim çıktılarının kalitesini artırma potansiyellerini değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Dijitalleşme ve yapay zekanın entegrasyonu, bağımsız denetimleri önemli ölçüde etkilemiştir. Dijitalleşmeyle birlikte denetçiler büyük miktarda veriye ve gelişmiş veri analitiği araçlarına erişim sağlayarak daha kapsamlı ve verimli denetimler gerçekleştirebilmektedir. Makine öğrenimi algoritmaları gibi yapay zeka teknolojileri, denetçilerin büyük veri kümelerini analiz etmelerini, kalıpları tanımlamalarını ve anormallikleri daha büyük bir hassasiyetle tespit etmelerini sağlar. Bu da denetimler sırasında risk değerlendirmesinin iyileştirilmesine ve anormallik tespitinin geliştirilmesine yol açmıştır. Bunların ötesinde, dijitalleşme ve yapay zekanın birleşimi, bağımsız denetimleri daha veri odaklı süreçlere dönüştürmektedir. Denetçiler, tekrarlayan görevleri otomatikleştirmek için yapay zekadan yararlanarak karmaşık veri modellerini yorumlamak ve paydaşlara stratejik içgörüler sağlamak gibi daha yüksek değerli faaliyetlere odaklanabilmektedir. Bağımsız denetimlerde yapay zeka kullanımı, ortaya çıkan riskleri ve eğilimleri belirleme yeteneğini de geliştirerek, sonuçta işletmeler ve yatırımcılar tarafından daha bilinçli karar alınmasını sağlar.

Denetçiler dijital dönüşüm ve yapay zeka alanındaki gelişmeleri benimsedikçe bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanmak için uyum sağlamaları ve yeni beceriler edinmeleri gerekmektedir. Bu, veri analitiğinde uzmanlığı, yapay zeka araçlarında yeterliliği ve denetlenen dijital sistemlerin daha iyi anlaşılmasını içermektedir. Bu çalışmanın temel motivasyonu her alanda dijital dönüşüm yaşanan bu çağda dijital teknolojilerin bağımsız denetim süreçlerine katkısına cevap bulmaya çalışmaktır. Denetim süreçlerinde kullanılan dijital teknolojilerin, denetçilerin iş yükünü hafifletebileceği, daha doğru ve hızlı analizler yapılmasına imkan tanıyabileceği, bu sayede zaman yönetimi ve maliyet etkinliği sağlanabileceği üzerinde durulmaktadır. Denetim süreçlerinin giderek daha karmaşık ve veri yoğun hale gelmesi, bu süreçlerin manuel yollarla yürütülmesinin zorluklarını ve risklerini artırmaktadır.

Denetim firmalarının, teknolojiyi etkin şekilde kullanarak rekabet avantajı elde etme ve kalite standartlarını yükseltme gerekliliği gündeme gelmiş ve dijital teknolojiler uygulama alanlarına alınmıştır. Böylece dört büyük denetim şirketi olarak EY, PWC, KPMG ve Deloitte şirketlerinin denetim süreçleri için aktif kullandığı teknolojik uygulamalara yer verilmiştir. Sunduğu avantajlar dijitalleşmenin denetim kalitesi üzerindeki etkisi, bağımsız denetimin hata riskini azaltıp, daha doğru ve güvenilir sonuçlar üretebilme potansiyeli açısından değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Dijitalleşme, ve bağımsız denetim arasındaki sinerji, denetim ortamını yeniden tanımlayarak denetimleri veri odaklı ve daha verimli hale getirmenin zeminini oluşturmaktadır. Bağımsız denetimlerde teknolojinin gelişen rolü, katma değerli güvence hizmetleri sunmak için dijital dönüşümün gücünden yararlanmayı hedeflemektedir. Böylece gerek uygulama alanındaki gelişmeler gerek akademik çerçevede destekleyici görüşler her geçen gün artış göstermektedir. Bu bağlamda dijitalleşme ve bağımsız denetim anahtar kelimelerini kapsayan mevcut literatür özeti Tablo 1’de sunulmuştur.

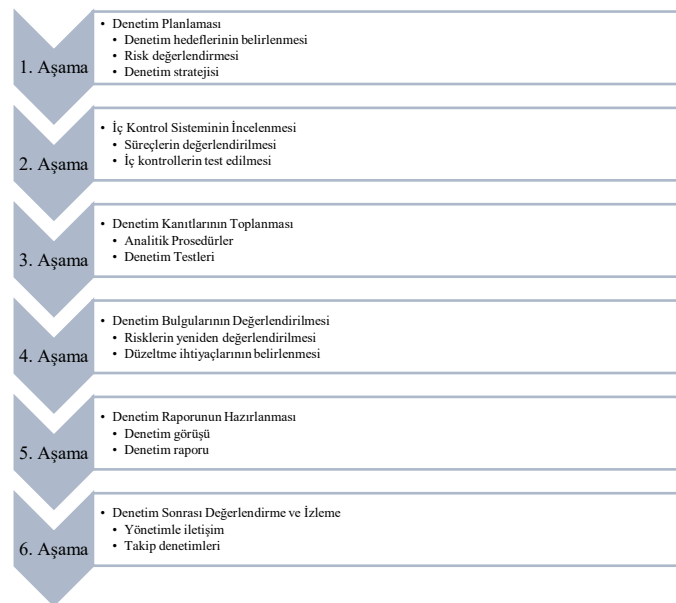
Tablo 1. Dijital Dönüşüm ve Bağımsız Denetim Alanında Yapılmış Çalışmalar

Yazar(lar)	Yıl	Yöntem	Konu
Issa vd.	2016	Tartışma	Gelecek denetim dünyasının yapay zeka odaklı dönüşümü incelenmiş ve bir dizi metodoloji ve evrimsel araştırma sorusu önerilmiştir.
Karlsen ve Wallberg	2017	Görüşme Tekniği	14 denetçi ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Dijitalleşmenin denetçilere kağıtsız bir ortamda çalışma fırsatı ve esnekliği sunduğu vurgulanmış dijitalleşmenin etkisinin zamanla arttığı ifade edilmiştir.
Julia ve Thomas	2017	Tartışma	Denetim alanında yapay zeka uygulamalarının endüstriyel örnekleri analiz edilerek yapay zeka kullanma eğilimini değerlendiren gelecekteki araştırmalar için değerlendirmeler sunmuşlardır.
Sabillon vd.	2017	İçerik Analizi	Siber güvenlik güvencesi ve denetimi alanındaki küresel liderlerin en iyi uygulamaları ve metodolojileri incelenmiştir. Siber güvenlik güvencesi için yeni yaklaşımların gerekliliği açıklanmıştır.
Uçma ve Kurt	2018	Tartışma	Blok zinciri tabanlı muhasebe ve denetim uygulamalarına ve bu yeniliğe karşılık meslek mensuplarının yeni mesleki yeterlilik gerekliliklerine yer verilmiştir.
Alao ve Gbolagade	2019	İçerik Analizi	Teknolojideki son gelişmelerin denetim mesleği ve iş modelleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Denetim firmalarının yapay zeka, blok zinciri, siber güvenlik ve veri yeteneklerindeki gelişmeler dahil olmak üzere dijital girişimlere yatırım yapması önerilmektedir.
Mihet ve Philippon	2019	İçerik Analizi	Yapay zekanın denetim kalitesi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Denetim firmalarında çalışan denetçilerden alınan bilgiler analiz edilmiş ve yapay zekanın denetim kalitesine olumlu etkisi olduğu ve yazılım mühendisliği dahil insan sermayesi gerektiren teknolojik uygulamalarda kullanılması gerektiği sonucuna varılmıştır.
Taş ve Mert	2019	Tartışma	Denetimde kullanılan yapay zeka örnekleri ve yapay zekanın denetim sektörüne katkısı tartışılmıştır. Yapay zekanın şirketlere uyarlanması için şirketlerin kurumsal kaynak planlama (ERP) sistemleri geliştirmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.
Vilena	2020	Tartışma	Yapay zeka ve bilişsel süreçlerim uygulanmasına yönelik dijital teknoloji uygulama olanakları araştırılmıştır. Denetimdeki yapay zeka tekniklerine değinerek büyük veri, tahmine dayalı analitik ve veri madenciliği teknolojilerinin denetim sürecini hızlandırdığı belirtilmiştir.

Ravi ve Angela	2020	Görüşme Tekniği	Yapay zekânın denetim süreçlerine dahil edilmesi ve bu süreci etkileyen faktörler araştırılmıştır. Yapay zeka uygulamalarının denetim firmaları tarafından hayata geçirilmesinin denetim kalitesini artırdığı, doğru karar vermeyi geliştirdiğini ve karşılaşılan zorlukları azalttığı belirtilmiştir
Kandemir	2021	Tartışma	Bankacılık ve mali denetimde yapay zeka teknolojisi incelenmiş bankacılık sektöründe hızlı teknolojik gelişmenin denetim alanında SupTech ve yapay zeka uygulamalarının büyümesine yol açtığı ifade edilmiştir.
Ham vd.	2021	Ampirik Analiz	Denetim firmalarında yapay zeka çalışanlarına olan ihtiyacı araştırılmıştır. İş ilanlarından bulunan özet bilgilere dayanarak denetim firmalarının gelişmiş yapay zeka uygulamalarının denetim süreçlerinde nasıl kullanılacağını tespit etmişlerdir.
Fedyk vd.	2022	Ampirik Analiz	Çalışmada yapay zekânın denetim kalitesi ve verimliliği üzerindeki etkisini araştırmak üzere en büyük 36 denetim firmasından yaklaşık 310.000 bireysel özgeçmişten oluşan veri seti oluşturulmuştur.

3. BAĞIMSIZ DENETİM VE SÜREÇLERİ

Bağımsız denetim, bir işletmenin finansal tablolarının, finansal raporlama standartlarına uygunluğunu ve doğruluğunu bağımsız bir üçüncü taraf tarafından incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Bu süreçte denetçiler, şirketin finansal durumunu, performansını ve nakit akışlarını gösteren mali tabloların güvenilir ve doğru olup olmadığını kontrol ederler. Bağımsız denetimin temel amacı, finansal bilgilerin doğruluğunu teyit ederek, bu bilgileri kullanan yatırımcılar, kredi verenler ve diğer paydaşlara güvence sağlamaktır. Bu bağlamda bağımsız denetim, yasal düzenleyicilere uyum sağlama, güven artırma ve hata ve hilelerin önlenmesi açısından önemli faydalar sunar. Bağımsız denetim süreci, denetçinin finansal tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirdiği bir dizi aşamadan oluşur.

Şekil 1. Bağımsız Denetim Süreci

Bağımsız denetim süreci, şirketin mali tablolarının doğruluğunu sağlamak için belirlenen aşamalarla sistematik bir şekilde gerçekleştirilir. Her aşama, denetçinin finansal veriler üzerinde kapsamlı bir değerlendirme yapmasını ve olası hataların tespit edilmesini amaçlar. Denetim raporu ise bu sürecin nihai ürünü olarak, finansal bilgileri kullananlara güvence sağlar. Bu güvenceye ihtiyaç, yaşanan denetim skandalları neticesinde daha da artmıştır. Şirketlerin finansal raporlama süreçlerindeki zayıflıklarını gözler önüne seren Enron (2001) ve WorldCom (2002) gibi skandallar bağımsız denetimin önemini ortaya koymuştur (Ayboğa, 2021). Böylece yatırımcı güvenini yeniden tesis etmek ve şirketlerin finansal şeffaflıklarını artırmak amacıyla Sarbanes-Oxley Yasası 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasa şirketlerde iç kontrol sistemleri, CEO ve CFO sorumluluğu, bağımsız denetim ve yatırım koruma gibi önemli maddeler içermektedir. Yasa kapsamında denetim firmalarının ve şirketlerin mali kayıtlarının doğru tutulmasını sağlamak için daha sıkı yasal çerçeveler oluşturmuştur. Bu çerçevelere uyulmaması halinde de ciddi cezai yaptırımlar getirilmiştir. Dolayısıyla bağımsız denetim bir dönüşüm geçirmiş şeffaflık ve bağımsızlık kavramı ön plana çıkmıştır.

4. BAĞIMSIZ DENETİMDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

2010'lu yıllardan itibaren dijital uygulamalar bağımsız denetim sektöründe büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Teknolojiyle entegrasyon, denetim süreçlerini hızlandırırken hata oranlarını azaltmakta ve daha geniş kapsamlı incelemeler yapılmasına olanak tanımaktadır (Zhang, 2019). Bulut tabanlı denetim yazılımları, veri analitiği, yapay zeka ve blok zinciri teknolojileri denetim süreçlerine dahil edilerek daha verimli ve kapsamlı denetimler yapılmaya başlanmıştır. Bu dijital uygulamalar, teknolojik yeniliklerin iş süreçlerine entegrasyonu ile ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalar verimlilik artışı, işlemlerde hata payının azalması, denetim kapsamının genişlemesi, sürekli denetim imkanı sunması, maliyet tasarrufu sağlaması, güvenilirlik ve şeffaflık açısından bağımsız denetim sektörüne etkisi oldukça kapsamlıdır.

4.1. Bulut Tabanlı Sistemler

Bulut tabanlı teknolojiler, denetim süreçlerinin her yerden ve her cihazdan yapılabilmesini sağlar. Denetim firmaları, denetim verilerini ve raporlarını bulut tabanlı sistemlerde saklayarak daha esnek çalışma ortamları yaratmaktadır.

- Uzaktan Denetim: Özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte, uzaktan denetim ihtiyacı artmıştır. Bulut tabanlı yazılımlar sayesinde denetim ekipleri farklı lokasyonlardan denetim yapabilir ve bu süreçler kesintisiz bir şekilde sürdürülebilir hale gelmiştir.
- Gerçek Zamanlı İşbirliği: Bulut tabanlı sistemler, denetim ekipleri arasında gerçek zamanlı işbirliği sağlar. Özellikle büyük ve uluslararası projelerde verimliliği artırır.

4.2. Veri Analitiği

Veri analitiği, büyük ve karmaşık veri setlerinin incelenerek içgörüler elde edilmesini sağlayan bir teknolojidir. Denetim süreçlerinde veri analitiğinin kullanımı büyük veri incelemesi ve risk değerlendirmesi açısından öne çıkmaktadır

- Büyük Veri İncelemesi: Geleneksel denetimlerde örnekleme yöntemi kullanılırken, veri analitiği sayesinde denetçiler tüm veri setini analiz edebilmektedir. Bu, denetimin kapsamını genişletir ve hataların veya sahtekarlıkların tespitini daha kesin hale getirir.

- Risk Değerlendirmesi: Veri analitiği, anormallikleri ve riskli işlemleri belirlemede denetçilere yardımcı olur. Bu, denetim süreçlerini daha proaktif hale getirir ve potansiyel sorunların erken tespit edilmesini sağlar.

4.3. Yapay Zeka ve Makine Öğrenimi

Yapay zeka ve makine öğrenimi, denetim süreçlerinde otomasyon ve gelişmiş analizler için kullanılır. Yapay zeka, büyük miktarda veriyi daha hızlı ve detaylı bir şekilde inceleyerek denetimcinin iş yükünü hafifletir.

- Otomatik Veri Analizi: Yapay zeka, finansal verilerdeki anormallikleri tespit edebilir, karmaşık veri setleri arasında bağlantılar kurabilir ve tekrarlayan işlemleri analiz edebilir.
- Denetim Karar Destek Sistemleri: Makine öğrenimi, zamanla denetim süreçlerinden öğrenerek karar alma süreçlerini iyileştirir. Bu, özellikle karmaşık denetimlerde önemli bir rol oynar.
- Belgelerin Sınıflandırılması ve Analizi: Yapay zeka tabanlı araçlar, çok büyük miktardaki belge ve veriyi otomatik olarak sınıflandırarak denetimcilerin işini kolaylaştırır. Bu, özellikle finansal belgelerin incelenmesi ve yasal uygunluğun doğrulanmasında kullanılır.

4.4. Robotik Süreç Otomasyonu (RPA)

Robotik süreç otomasyonu, tekrarlayan ve manuel işlemleri otomatikleştiren bir teknolojidir. Denetim süreçlerinde RPA veri işleme ve raporlama süreçlerinin otomasyonunu sağlar.

- Veri Toplama ve İşleme: RPA, çeşitli kaynaklardan veri toplama, bu verileri analiz etme ve ilgili sonuçları raporlama işlemlerini hızlandırır. Böylece denetim süreçleri hızlanır ve daha az hata içerir.
- Raporlama Süreçlerinin Otomasyonu: RPA araçları, belirli standartlara göre finansal raporların otomatik olarak oluşturulmasını sağlar. Bu, denetim sürecinde raporlama maliyetlerini azaltır ve zaman kazandırır.

4.5. Blok Zinciri Teknolojisi

Blok zinciri, dağıtık bir veri tabanı yapısıdır ve veri güvenliğini sağlamak amacıyla denetim süreçlerinde kullanılmaktadır. Özellikle şeffaflık ve güvenilirlik açısından blokz zinciri bağımsız denetim sektöründe önemli bir rol oynamaktadır.

- Şeffaf ve İzlenebilir Kayıtlar: Blockchain teknolojisi, finansal işlemlerin şeffaf bir şekilde kaydedilmesini ve bu kayıtlara müdahale edilmesini engeller. Denetçiler, bu kayıtlara erişerek işlemlerin doğruluğunu ve bütünlüğünü kolayca kontrol edebilirler.
- Sahtecilik Tespiti: Blockchain'in merkezi olmayan yapısı sayesinde sahtekarlık veya manipülasyon riskleri büyük ölçüde azaltılır. Denetçiler, blockchain üzerinden işlemlerin geçmişine erişerek doğrulama yapabilirler.

5. BAĞIMSIZ DENETİMDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Dijital araçlar, veri toplama ve analiz süreçlerini hızlandırarak denetim sürecini daha verimli hale getirmektedir. Dijital platformlar sayesinde denetim süreci daha şeffaf ve izlenebilir hale gelmektedir (Ayboğa, 2021). Bu durum denetçiler ile müşteriler arasında daha açık bir iletişim

sağlamaktadır. Yapay zeka ve veri analitiği kullanımını, manuel hata riskini azaltır ve denetim süreçlerinde daha doğru sonuçlar elde edilmesini sağlar. Böylece dijital platformlar, denetim süreçlerinin her anını gerçek zamanlı izleme ve müdahale etme imkanı sunar. Denetim süreçlerinin dijitalleştirilmesi, manuel iş yükünü azaltarak maliyetlerin düşmesine yol açar. Bu dijital çözümler, bağımsız denetim firmalarının denetim süreçlerinde daha inovatif ve veri odaklı bir yaklaşımla hareket etmelerini sağlamaktadır.

5.1. EY

EY (Ernst&Young) şirketinin denetim süreçlerinde kullanılan ve en bilinen uygulamaları EY Canvas, EY Helix ve EY Virtual'dir¹.

- EY Canvas: EY'in bulut tabanlı denetim platformudur. Denetim ekiplerinin global çapta işbirliği yapmalarına ve denetim süreçlerini merkezi bir platform üzerinden yürütmelerine olanak sağlar. Süreç boyunca müşteri verileri güvenli bir şekilde işlenir ve tüm adımlar dijital olarak takip edilir.
- EY Helix: Büyük veri analitiği için kullanılan bir araçtır. Müşteri verilerini detaylı olarak analiz ederek denetim sürecinde anormallikleri, riskleri ve fırsatları tespit eder. Bu araç, denetçilerin geniş veri kümelerini anlamlandırmasına ve daha hızlı, veri odaklı denetimler yapmasına olanak tanır.
- EY Virtual: EY, sanal denetim ortamlarını desteklemek için bu uygulamayı kullanır. Denetçiler ve müşteriler uzaktan etkileşim kurarak denetim verilerini paylaşabilir ve süreci dijital ortamda yürütürler.

5.2. PwC

PwC, denetim süreçlerinde çeşitli dijital çözümler geliştirerek hem verimlilik hem de şeffaflık sağlamaktadır. Bu doğrultuda Halo, PwC Digital Audit ve GL.ai gibi dijital araçlar kullanılmaktadır².

- Halo: PwC'nin denetim süreçlerinde büyük veri analizi ve finansal sistemlerin incelenmesi için kullanılan bir yazılımdır. Halo, şirketlerin finansal verilerini analiz ederek anormal işlemleri tespit eder, riskli alanları işaretler ve denetçilerin daha etkili denetimler yapmasına yardımcı olur. Özellikle gelir doğrulaması ve veri akışlarının izlenmesinde etkili bir çözümdür.
- PwC Digital Audit: PwC, denetim sürecini dijitalleştiren bu platformu kullanarak müşterilerine daha hızlı ve güvenilir denetim hizmetleri sunar. Bu platform sayesinde veriler gerçek zamanlı olarak izlenebilir ve işlenebilir.
- GL.ai (Yapay Zeka Tabanlı Denetim): PwC'nin yapay zeka tabanlı bu uygulaması, denetim süreçlerinde insan hatalarını azaltmayı ve daha doğru analizler yapmayı hedefler. GL.ai, muhasebe kayıtlarını analiz ederek potansiyel sorunları ve riskleri tespit eder.

5.3. KPMG

KPMG de dijital teknolojilerden faydalanarak denetim süreçlerinde yenilikçi çözümler sunmaktadır. Öne çıkan dijital uygulamaları içerisinde Clara, KPMG Ignite ve KPMG Signal gibi araçlar mevcuttur³.

¹ www.ey.com

² www.pwc.com

³ www.kpmg.com

- Clara: KPMG'nin dijital denetim platformudur. Clara, denetim sürecinin her aşamasını dijitalleştirir ve bulut tabanlı olarak çalışır. Bu platform, büyük veri analitiği, yapay zeka ve makine öğrenimi gibi teknolojilerle desteklenerek denetçilerin daha hızlı ve etkili denetim yapmalarını sağlar. Clara, müşterilerin de süreci takip etmesine olanak tanır, böylece şeffaflık artırılır.
- KPMG Ignite: Yapay zeka ve veri analitiği teknolojilerini bir araya getiren bu uygulama, denetim süreçlerinde karmaşık verilerin hızlı bir şekilde analiz edilmesini sağlar. Bu sayede büyük veri kümeleri daha etkili bir şekilde işlenir ve denetim daha veri odaklı hale gelir.
- KPMG Signal: Bu dijital platform, denetim sürecinde pazar verilerini ve müşteri bilgilerini toplar ve analiz eder. KPMG Signal, işletmenin finansal performansı ile ilgili daha kapsamlı bir perspektif sunarak denetim süreçlerinin iyileştirilmesine yardımcı olur.

5.4. Deloitte

Deloitte, dijital çözümleriyle denetim süreçlerinde öncü firmalardan biridir. Öne çıkan dijital denetim araçlarının arasında Omnia, Argus ve Deloitte Cortex yer almaktadır⁴.

- Omnia: Deloitte'nin bulut tabanlı denetim platformudur. Bu platform, denetim süreçlerini daha şeffaf ve etkili bir şekilde yönetir. Omnia, büyük veri analitiği ve yapay zeka teknolojilerini kullanarak müşteri verilerini derinlemesine analiz eder, riskleri öngörür ve potansiyel problemleri tespit eder.
- Argus: Deloitte'nin yapay zeka tabanlı denetim çözümüdür. Argus, finansal tabloları inceleyerek anomalileri tespit eden, verilerdeki hataları veya potansiyel yanlışlıkları belirleyen bir araçtır. Yapay zeka algoritmaları sayesinde denetçiler riskli işlemleri daha hızlı tespit edebilir.
- Deloitte Cortex: Büyük veri analitiği için kullanılan bir başka uygulama olan Cortex, denetim süreçlerini hızlandırarak verilerin daha detaylı bir şekilde analiz edilmesine olanak tanır. Denetim ekibinin veri analizine dayalı stratejik kararlar almasını sağlar.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dijital teknoloji uygulamaları hayatımızın her alanında yenilik ve kolaylık sağlayarak iş süreçlerini, günlük yaşamı ve genel toplumsal dinamikleri dönüştürmektedir. Bu uygulamalar, sadece verimlilik ve maliyet avantajları yaratmakla kalmaz, aynı zamanda inovasyonu teşvik ederek iş dünyasında ve toplumda rekabet avantajı da sağlamaktadır. Bu çalışmada dijital dönüşümün bağımsız denetim süreçlerine öncülük eden ve denetim şirketleri tarafından öne çıkan dijital araçlara ilişkin iyi uygulama örnekleri ve sunduğu olanaklar değerlendirilmiştir.

Bağımsız denetim firmaları olan EY, PwC, KPMG ve Deloitte gibi "Dört Büyük" firmalar, denetim süreçlerini daha verimli, şeffaf ve hızlı hale getirmek için dijital teknolojilerden yoğun şekilde yararlanmaktadır. Bu firmalar, denetim süreçlerinde özellikle büyük veri analitiği,

---

⁴ www2.deloitte.com

yapay zeka (AI), robotik süreç otomasyonu (RPA) ve bulut bilişim gibi dijital çözümler kullanılmaktadır.

- Yapay zeka (AI) ve Robotik Süreç Otomasyonu (RPA) kullanarak manuel olarak yapılan görevlerin otomatikleştirilmesi, işlem hızını artırır ve denetim süreçlerini daha hızlı tamamlamayı sağlar. Robotik süreç otomasyonu, tekrarlayan ve zaman alıcı görevleri ortadan kaldırarak maliyet etkin denetimler yapılmasına olanak tanır.
- PwC'nin Halo ve EY'nin Helix gibi araçları, anormal işlemleri tespit etmek için veri analitiğini kullanarak denetçilerin riskli alanlara daha fazla odaklanmalarına yardımcı olur.
- Deloitte'nin Omnia ve KPMG'nin Clara platformları, denetim sürecinin her aşamasının dijital olarak takip edilmesine ve raporlanmasına imkan tanır.
- KPMG'nin Ignite aracı, büyük veri ve yapay zeka kullanarak denetim sürecinde risk yönetimi kararlarını iyileştirir.

Bu uygulamalar, denetim faaliyetlerini daha verimli hale getirirse de bazı olumsuz yan etkileri de beraberinde getirebilmektedir. Bulut tabanlı sistemlerde yaşanabilecek internet bağlantı sorunları veya siber saldırılar, denetim süreçlerinin durmasına yol açabilir. Denetim firmaları, müşteri verilerinin güvenliğini sağlamak için güçlü siber güvenlik önlemleri almalıdır. Bir diğer kısıt dijital uygulamaların yaygınlaşmasının insan etkileşimini azaltabilme ihtimalidir. Tamamen dijital ortamlarda yürütülen denetim süreçlerinde, denetim ekipleri ve müşteriler arasındaki doğrudan iletişim ve etkileşim azalabilir. Bu da bazı denetim süreçlerinde önemli olan insani değerlendirmelerin geri planda kalmasına neden olabilir. Ek olarak dijital uygulamalar, özellikle küçük ve orta ölçekli denetim firmaları için yüksek başlangıç maliyetleri doğurabilir. Teknoloji altyapısına yatırım yapmak, dijital araçları kullanmak için gereken eğitim maliyetleri ile birleşince, dijitalleşme küçük firmalar için büyük bir mali yük haline gelebilir. Yeni bir denetim platformunun kurulması, altyapı maliyetleri ve personel eğitimi gibi masraflar küçük firmalar için büyük bir finansal yük olabilir. Yeni bir dijital denetim aracının kullanımı, denetim ekiplerinin eğitim almasını ve becerilerini geliştirmesini gerektirir. Bu süreç bazen yavaş ilerleyebilir ve geçici verimsizliklere de yol açabilir.

Dijital uygulamaların bağımsız denetim üzerindeki etkileri genel olarak olumlu olsa da içerisinde belirli riskler ve zorluklar da barındırır. Verimlilik artışı, maliyet tasarrufu ve daha etkin risk yönetimi gibi faydalar, denetim süreçlerini iyileştirirken; siber güvenlik tehditleri, teknoloji bağımlılığı ve insan etkileşiminin azalması gibi olumsuz etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır. Denetim firmalarının bu teknolojileri doğru şekilde kullanabilmesi için dengeli bir yaklaşım benimsemeleri, risk yönetimine ve insan unsurlarına da dikkat etmeleri önemlidir.

KAYNAKÇA

Adiloglu, B., ve Gungor, N. (2019). The impact of digitalization on the audit profession: a review of turkish independent audit firms, *Journal of Business Economics and Finance*, 8(4), 209-214.

Alao, B. B., ve Gbolagade, O. L. (2019). An Assessment of How Industry 4.0 Technology is Transforming Audit Landscape and Business Models, *International Journal of Accounting*, 3(10).

Ayboğa, H. (2021). 20. Yılında Enron Olayının Değerlendirilmesi, Muhasebe-Hukuk İlişkilerine Etkisi Ve Yapılan Düzenlemeler, Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 5(2), 180-193.

Babayeva, A. ve Manousaridis, N. D. (2020). *The Effects of Digitalization on Auditing: A Study Investigating the Benefits and Challenges of Digitalization on the Audit Profession*, Yüksek Lisans Tezi, Lund University, School of Economics and Management, 1- 138.

Bierstaker, J. L., Burnaby, P., ve Thibodeau, J. (2001). The impact of information technology on the audit process: an assessment of the state of the art and implications for the future. *Managerial Auditing Journal*.

Fedyk, A., Hodson, J., Khimich, N. ve Fedyk, T. (2022). Is Artificial Intelligence Improving The Audit Process?, *Review of Accounting Studies*, 27, 938-985.

Ham, C. C., Hann, R. N., Rabier, M. ve Wang, W. (2021). Auditor Skill Demands and Audit Quality: Evidence from Job Postings”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3727495, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2024).

Issa, H., Sun, T., ve Vasarhelyi, M. A. (2016). Research Ideas for Artificial Intelligence in Auditing: The Formalization of Audit and Workforce Supplementation. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 13(2), 1–20.

Julia, K. - Thomas, H. (2017). The Emergence of Artificial Intelligence: How Automation is Changing Auditing, *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14(1), 115- 122.

Karlsen A. ve Wallberg M. (2017). The effects of digitalization on auditors’ tools and working methods: A study of the audit profession, 36. <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1115922/FULLTEXT01.pdf>

Kandemir, Ş. (2021). Bankacılık ve Finansın Denetiminde Denetim Teknolojisi (SupTech) ve Yapay Zekâ, Çığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1), 59-81.

Lenka, S., Parida, V., ve Wincent, J. (2017). Digitalization capabilities as enablers of value co-creation in servitizing firms. *Psychology & marketing*, 34(1), 92-100.

Mihet, R. ve Philippon, T. (2019), The Economics of Big Data and Artificial Intelligence”, *Disruptive Innovation in Business and Finance in the Digital World (International Finance Review)*, 20, 29-43.

Öksüz, Ö., *Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hata ve Hile Denetimi Üzerine Etkileri: Cap Denetim Yazılımı ile Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Ravi, S. - Angela, H. (2020). Impact of Artificial Intelligence on Auditing –An Exploratory Study, *Americas Conference on Information Systems*, 8, 1-12.

Sabillon, R., Serra-Ruiz, J., Cavaller, V., ve Cano, J. (2017). A Comprehensive Cybersecurity Audit Model to Improve Cybersecurity Assurance: The CyberSecurity Audit Model (CSAM).

In 2017 International Conference on Information Systems and Computer Science (INCISCOS) (pp. 253-259). IEEE.

Taş, O. ve Mert, H. (2019). Denetimde Yapay Zeka Uygulaması, PressAcademia Procedia, 9(1), 65-68.

Uçma T. ve Kurt G., (2018). Blockchain Technology in Accounting and Auditing, Suleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 23 (2), 467-481

Ucoglu, D. (2020). Current Machine Learning Applications in Accounting and Auditing . Pressacademia Procedia , 12 (1) , 1-7 . DOI: 10.17261/Pressacademia.2020.1337.

Vilena, A. Y. (2020). AI-Audit: The Perspectives of Digital Technology Application in the Audit Activity, Advances in Economics, Business and Management Research, 137, 1-5.

Zhang, Chanyuan (2019). Intelligent Process Automation in Audit. Journal of Emerging Technologies in Accounting, 16(2), 69-88.

<http://www.ey.com> (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

<http://www.pwc.com> (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

<http://www.kpmg.com> (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

<http://www2.deloitte.com> (Erişim Tarihi: 14.10.2024)

ADLİ ALANDA ÇALIŞACAK PROFESYONELLERİN SUÇLULARA YÖNELİK ALGILARININ İNCELENMESİ

Doç. Dr. Rumeysa AKGÜN

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta Adresi –
rumeysaakgun@kku.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4226-2191>

Arş. Gör. Seda ERKUŞ DEMİR

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta Adresi –
sedaerkus@kku.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8218-2535>

ÖZET

Tarihin her döneminde suç ve suçluluk kavramı karşımıza çıkmakla birlikte suçlulara yönelik yaptırımlar zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. Suç ile ilgili İlk Çağlarda ve Orta Çağlarda daha çok bedenin acı çekmesine yönelik cezalar verilirken daha sonraki zamanlarda işlenen suça göre cezalar vermeye başlanmıştır. Hukukun gelişmesi ile vücut bütünlüğüne bozmaya yönelik verilen cezaların yerine kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakmaya yönelik ceza sistemi getirilmiştir.

Suç ve suçluluk konuları, başta hukuk olmak üzere; kriminoloji, sosyal hizmet, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilim alanlarında çalışan kişilerin ilgi alanına girmektedir. Suçlular ile çalışmak her bireyin tercih ettiği bir çalışma alanı olmayabilir. Buna ek olarak özellikle suçluluk alanında çalışan kişilerin bu alana yönelik bakış açıları objektif bir müdahale planı gerçekleştirmeleri için önemlidir. Bu alanda aktif olan kişilerin suçlulara yönelik ön yargılı, dışlayıcı tutumları gerçekleştirilecek müdahalelerin de etkililiğini azaltacaktır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı sosyal hizmet, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimler alanında son sınıf veya mezun olan kişilerin suçlulara yönelik algılarını ölçmektir. Araştırma kapsamında nicel araştırma yönteminden genel tarama modeli uygulanmıştır. Araştırmanın evreni Türkiye’de sosyal bilimler alanında son sınıf veya mezun olan kişilerdir. Araştırmanın örnekleme ise kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen sosyodemografik özelliklere ilişkin bilgi formu ve Gönültaş ve ark. (2019) tarafından geliştirilen Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları veriler toplandıktan sonra analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Sosyal Bilimler, Suçlulara Yönelik Algı

EXAMINING THE PERCEPTIONS OF PROFESSIONALS WHO WILL WORK IN THE FORENSIC FIELD TOWARD CRIMINALS

ABSTRACT

Although we encounter the concept of crime and criminality in every period of history, sanctions against criminals change over time. In the early middle ages, punishments were mostly given for the suffering of the body, while in later times, punishments were started according to the crime committed. With the development of law, the penalty system for depriving the person of his/her liberty has been introduced instead of the penalties for violating the integrity of the body.

Crime and criminality issues are of interest to people working in social sciences such as criminology, social work, sociology, and psychology, especially law. Working with criminals may not be a preferred field of study for everyone. In addition, the perspectives of people working in the field of criminality are important for them to realize an objective intervention plan. Prejudiced and exclusionary attitudes of people who are active in this field towards criminals will reduce the effectiveness of the interventions to be carried out.

In light of the above information, this study aims to measure the perceptions of final year or graduates in the field of social sciences such as social work, sociology, and psychology towards criminals. Within the scope of the research, a general survey model from the quantitative research method was applied. The population of the research is the final year or graduates in the field of social sciences in Turkey. The snowball sampling method was used in the sample of the research. The information form on sociodemographic characteristics developed by the researchers and the Perceptions of Criminals Scale developed by Gönültaş et al. (2019) were used as data collection tools. The findings of the research will be analyzed after the data are collected.

Keywords: Social Work, Sociology, Social Sciences, Perceptions towards Criminals

GİRİŞ

Suç, sosyal hayatın içerisinde doğup dönemin koşullarına göre şekil alabilen bir mefhumdur. Geçmişte suç olarak nitelendirilen eylem ve davranışlar günümüzde geçerliliğini yitirebilmektedir ki bu durum suçun durağan olmadığını, sosyal yaşamın gereklerine göre şekillenebildiğini ortaya koymaktadır (Burkay, 2008). Suçlu ise suç işleyen kişidir ve bu da sosyal ve tarihsel açıdan değişiklik gösterebilmektedir. Adli alan, bir toplumun adalet sisteminin temel yapı taşlarını oluşturan birçok profesyonelin iş birliği yaptığı karmaşık ve çok boyutlu bir sistemdir. Bu profesyonellerin her biri, yasaların uygulanmasında, bireylerin haklarının korunmasında ve adaletin sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir.

Suçlulara yönelik algı, genellikle toplumun suç işleyen bireylere dair geliştirdiği görüş ve önyargıları kapsamaktadır. Bu algı, suçlunun kimliğine, suçun niteliğine ve toplumda suçun genel kabulüne bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Toplum, suçluları genellikle 'iyi' ve 'kötü' kategorilerine ayırarak, bireylerin suça itilme sebeplerini göz ardı edebilmektedir. Bu durum, adalet sistemi üzerindeki yansımalarını da doğrudan etkilemektedir.

Adli alanda çalışan profesyonellerin suçlulara yönelik algısı, onların mesleki kararlarını doğrudan etkileyebilir. Özellikle polis memurları ve yargıçlar, suçlu profillemeye ve muhakeme süreçlerinde kendi algılarından yararlandıkları için bu durum son derece önemlidir. Suçlulara karşı geliştirdikleri tutumlar, ceza verme süreçleri, rehabilitasyon yaklaşımları ve suç önleme stratejilerinin belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Adli sistem suçluları genellikle belirli bir profil ya da suç tipine göre değerlendirirken, adli psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları daha farklı bir perspektiften yaklaşabilirler. Adli psikologlar, suçluların davranışlarını ve psikolojik durumlarını anlamaya çalışırken, sosyal hizmet uzmanları, suçluların sosyal çevrelerinin ve geçmişlerinin etkilerini göz önünde bulundurmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, profesyonellerin suçlulara yönelik algılarında çeşitliliğe yol açmakta ve bu durum, toplumda daha geniş yansımalar doğurmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin sosyal sorunlarını çözmeye ve toplumsal hizmet sunmaya yönelik çalışan profesyonellerdir. Adli sosyal hizmet alanında, aile içi şiddet, çocuk istismarı, madde bağımlılığı vb. gibi konularla ilgilenen sosyal hizmet uzmanları, hukuki süreçlerde destekleyici roller üstlenir. Roberts ve Brownell (1999) tarafından tanımlanan adli sosyal hizmet mesleği, adalet sistemine dahil olan bireylere yönelik özel uygulama ve politikaları kapsayan bir sosyal çalışma alanıdır. Özellikle mağdurlar, genç ve yetişkin hükümlüler gibi özellikli gruplara odaklanan bu disiplin, bu bireylerin ihtiyaçlarını anlamak ve onlara uygun destek sağlamak amacıyla geliştirilmiş bilgi ve becerileri içerir.

Adli sosyal hizmet, mağdurların yaşadığı travmanın düzeltilmesine, hükümlülerin rehabilitasyon süreçlerine yardımcı olmayı hedeflerken, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanmasına da katkıda bulunur. Suçlulara insan olarak yaklaşmak, onların daha iyi bireyler haline gelmelerine yardımcı olacak bir ortam yaratabilir. Akgün (2012, s.35)'e göre cezaevi ortamında yeterli rehabilitasyon hizmetleri sunulduğunda, bağımlılık eğilimi olan kadınların bağımlılıklarından kurtulma olasılıkları artmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının adli sistem içindeki rolü hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir yere sahiptir (Yanardağ, 2019). Suç algıları, sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirmenin ve yönlendirmelerin geçerliliğini etkileyebilir. Bir sosyal hizmet uzmanının belirli bir suç türüne karşı çok olumsuz bir algısı varsa, bu durum, müdahale edilecek bireylerin durumunu daha olumsuz değerlendirmesine yol açabilir. A.B.D. Ulusal Adli Sosyal Hizmet Uzmanları Örgütü (NOFSW)'nün 1987 yılında yayımladığı etik sorumluluklar İlke 30'a göre "Adli sosyal hizmet uygulayıcısı, kişisel sorunlarının, mental rahatsızlığının veya madde alkol ya da madde bağımlılığı durumlarının müracaatçıya hizmetin ulaştırılmasında engel oluşturmasına izin vermemelidir. Adli sosyal hizmet uzmanının uygun tedaviyi arama sorumluluğu vardır." (Purutçuoğlu, 2024).

Suçlu Algısının Dinamikleri: Anlayış ve Gelişme Aşamaları

Suçlulara yönelik algı, suçlu bireylere ve bu bireylerin yaptıkları eylemlere dair toplumsal görüşleri ifade etmektedir. Genellikle korku, nefret veya yoğun bir yargı ile ilişkilendirilse de bu algı aynı zamanda empati, anlayış ve rehabilitasyon gibi olumlu duygu ve düşünceleri de içerebilir. Örneğin, bazı bireyler suçluları sadece birer ceza alması gereken kötü niyetli insanlar

olarak görürken, diğerleri suça yönelten sosyal, ekonomik ya da psikolojik faktörleri dikkate alarak daha insanî bir yaklaşım sergileyebilir.

Suçlulara yönelik algı, toplumun adalet sistemi üzerindeki etkilerini şekillendiren önemli bir faktördür. Suçlu olarak damgalanan bireylerin toplumdaki yerleri, kamu politikaları, medya anlatıları ve genel sosyal dinamiklerle derinlemesine bağlantılıdır.

Medya, suç ve suçlular hakkında kamuoyunu bilgilendirme ve şekillendirme konusunda oldukça önemli bir role sahiptir. Dorfman (2001) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, toplumun suç konusunda medyaya olan bağımlılığı oldukça önemli bir sonuç ortaya koymaktadır. En dikkat çekici bulgularından biri, katılımcıların yüzde 76'sının suça ilgili görüşlerinin medyadan etkilendiğini, yalnızca yüzde 22'sinin bu görüşleri kişisel deneyimlerine dayandığını ortaya koymasındadır. Araştırmanın sonucuna bakıldığında medya içeriğinin halkın suç algısı ve tutumları üzerindeki güçlü etkisini göstermektedir. Özellikle görsel içeriklerle ve tekrara dayalı biçimde medyanın sunmuş olduğu bilgiler, bireylerin düşünce biçimini oldukça yoğun biçimde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Medyanın suç konusundaki temsili, kamuoyunun algısını ciddi şekilde etkilemektedir ve bu durum, kamuoyunun, adli alana daha fazla baskı yaparak, suç öğelerini rehabilite etmeksizin “geri döndürülmez hatalar” olarak anlamlandırmasına neden olmaktadır. Öte yandan suç haberlerinin nasıl sunulduğu, hangi suç türlerinin öne çıkarıldığı ve suçlularla ilgili belirli stereotiplerin nasıl pekiştirildiği, toplumun bu konudaki algısını doğrudan etkilemektedir. Wakili ve Cangoz (2022) Afgan sığınmacıların son zamanlarda medyada suç öğeleriyle ilişkili temsillerinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu durum, halkı kin ve düşmanlığa sevk ettiği gibi adli alanda çalışan profesyonellerin yaklaşımlarını da dolaylı biçimde etkileme olasılığına sahiptir.

Toplumların ve grupların suç ve suça ilişkin kültürel ve tarihsel arka planı bulunmaktadır. Bu arka plan, bireylerin suçlulara yönelik tutumlarını ve algılarını, davranış örüntülerini ve yaklaşımlarını şekillendirir. Kimi toplumlarda suç işleyen kişiler ailesi, bağlı olduğu klanı veya yaşadığı toplum tarafından dışlanma riskiyle karşılaşırken başka toplumlarda ise rehabilitasyonu üzerinde durulmakta (Görkemli, 2015) ve bireyin yeniden kazanılması için çaba gösterilmektedir. Öte yandan bireylerin geçmişten edinmiş olduğu deneyimler, suçlulara yönelik algıyı etkileyen bir diğer önemli faktördür. Suç mağduru olan veya yakınında suç işlemiş birinin bulunması, bireyin suçluya dair duygu ve düşüncelerinin olumsuzlaşmasına yol açabilir.

Suçlulara Yönelik Algının ve Tutumların Oluşmasındaki Bileşenler

Suçlulara yönelik algı, toplumların suç ve suçluluk üzerine geliştirdiği tutumları ve davranışları etkileyen karmaşık bir yapıdır. Bu algı, bireylerin suçlular hakkında sahip oldukları düşüncelerden, duygulardan ve davranışlardan oluşur. Suçlulara yönelik algıyı anlamak için, tutumların arka planında etkili olan üç temel bileşenini incelemek önemlidir: duygusal, bilişsel ve davranışsal boyutlar (Güney, 2000, s.372).

Duygusal boyut, suçlulara yönelik algının en etkili bileşenlerinden biridir. Bu boyut, bireylerin suçlular karşısında hissettiği duyguları kapsar. Korku, bu boyutun en belirgin ifadesidir.

Toplumda suç oranlarının artışı, bireylerin güvenlik endişelerini artırır ve bu da suçlulara karşı duyulan korkuyu besler (Dolu ve ark., 2010).

Suç, bireyler üzerinde ciddi olumsuz etkiler bırakabilir. Kurbanlar ve şahitler, suçun yol açtığı kayıplar ve travmalar nedeniyle derin bir öfke hissedebilir. Bu öfke, bireylerin suçlulara karşı duyduğu nefretin ve aşağılamanın temelinde yatıyor olabilir. Öfke, aynı zamanda toplumsal düzeyde de suçlulara yönelik sert yasaların ve cezaların benimsenmesine yol açabilir.

Empati ise daha karmaşık bir duygu olarak suçlulara yönelik algıda yer alır. Empati, bir bireyin başkalarının duygularını anlama ve onlara duyarlılık gösterme yeteneğidir. Bazı insanlar, suçluların geçmişte yaşadığı zorluklar veya travmalar nedeniyle onları anlayışla karşılayabilirler. Ancak, bu empati genellikle sınırlıdır ve çoğu zaman suçluların eylemlerinin yarattığı zararın üzerini kapatamaz. Bu durum, toplum içerisinde suçlulara yönelik algının farklı kesimlerde nasıl değiştiğini gösterir.

Bilişsel boyut, bireylerin suçlular hakkında nasıl düşündüğünü ve onları nasıl etiklediğini ifade eder. Etiketleme, bireylerin belirli bir grup ya da birey için damgalayıcı bir isim veya kategori oluşturmasıdır. Suçlu damgası, bireylerin toplumda aşağılanmasına ve dışlanmasına neden olabilir. Bu etiketleme süreci, suçluların rehabilitasyonuna ve topluma kazandırılmasına yönelik çabaları olumsuz etkileyebilir. Suçlunun suçu nedeniyle damgalanması, bireyin gelecekteki hayatında olumlu bir değişime gitme şansını azaltır (Güven, 2018). Stereotipleşme, bireylerin suçlular hakkında genel geçer ve çoğunlukla hatalı genellemeler yapmasıdır. Belirli gruplara mensup insanların suçlu olarak etiketlenmesi, toplumsal önyargıları pekiştirir. Özellikle günümüzde göçmenlere yönelik nefret söylemini körükleyen ve topyekün bütün bir toplumu “suçlu” olarak kategorize etmek toplumsal açıdan ön yargıları diri tutmaktadır. Bu da toplumsal ayrımcılığın ve eşitsizliğin artmasına neden olur.

Davranışsal boyut, bireylerin suçlulara karşı geliştirdikleri tutumlar ve bu tutumların yansıması olan eylemlerden oluşur. Suçlulara yönelik olumsuz tutumlar, toplumda belirli davranışsal tepkilere yol açabilir. Örneğin, suçluların ağır cezalandırılmasını savunan bir tutum, hukuk sisteminin sertleşmesine ve cezaların arttırılmasına yol açabilir. Bu tür tutumlar, suçluların rehabilitasyonu için gereken fırsatların elimine edilmesine ve bu bireylerin topluma kazandırılmasının zorlaşmasına katkıda bulunabilir. Bireylerin suçlulara yönelik davranışları, empatik yanlarını da yansıtabilir. Bazı bireyler, suçluların rehabilitasyonu ve topluma kazandırılması için gönüllü çalışmalar yaparak, olumlu bir tutum sergileyebilir. Bu tür davranışlar, toplumda suçlu damgasının azaltılmasına ve sosyal adaletin sağlanmasına yardımcı olabilir. Bununla ilgili yapılan çalışmalar da modern devletlerin suça yaklaşımını ve adalet sistemindeki değişiklikleri vurgulamaktadır (Türkmen, 2018). Ancak, genel olarak, suçlulara yönelik olumsuz tutumlar, toplumda önyargılı davranışların ve ayrımcı uygulamaların yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle bu çalışmanın amacı adli alanda çalışacak olan meslek elemanlarının suçlulara yönelik bakış açısının incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli nicel araştırma yönteminden ilişkisel tarama yöntemi olarak belirlenmiştir

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni sosyal bilimler dalından mezun olmak üzere olan veya mezun olmuş olan kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme yöntemi ise amaçlı örnekleme yönteminden kartopu örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama araçları sosyodemografik özelliklere ilişkin bilgi formu ve Suça yönelik algı ölçeğinden oluşmaktadır.

Sosyodemografik özelliklere ilişkin bilgi formu: Katılımcıların mezun oldukları bölüm, ekonomik durumları, suça bakış açılarını içeren bilgilerden oluşan sorulardan oluşmuştur.

Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği: Bireylerin suçlulara yönelik algılarının değerlendirilmesi amacıyla, güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiş “Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği” (SAÖ) uygulanmıştır. Uygulanan ölçek 12 ifadeden oluşmaktadır. Ölçeğe verilecek cevaplar ise beşli likert içermektedir (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum). Ölçek suçluların psikolojik/kişisel özelliklerine yönelik ve sosyal ağlarına yönelik algılarını ölçmektedir (Gönültaş vd., 2019).

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplamda 101 veri toplanmıştır. Araştırmanın amacını temsil etmeyen 2 anket çıkarılmış ve toplamda 99 verinin analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan normallik testinde cinsiyet, yaş, bölüm ve suç mağduru olma durumlarına ilişkin verilerin normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Buna göre bu verilerde iki değişkenlerde Mann-Whitney U üç ve daha fazla değişkenlerde Kruskal Wallis analizi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren verilerde ise iki değişkenli t testi üç ve daha fazla değişkenli verilerde One way ANOVA testi kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan bireylerin sosyodemografik özellikleri ve suçlulara yönelik algılarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

		s	%
Cinsiyet	Kadın	92	92,9
	Erkek	7	7,1
Yaş	20-39	97	98,0

	40-59	2	2,0
Mezuniyet	Lisans son	45	45,5
	Ön lisans	13	13,1
	Lisans	36	36,4
	Yüksek lisans	5	5,1
Bölüm	Sosyal hizmet	33	33,3
	Çocuk gelişimi	60	60,6
	Öğretmen	2	2,0
	Pdr	1	1,0
	Psikoloji	1	1,0
	Sosyoloji	2	2,0
Meslek	Öğrenci	71	71,7
	Kamu görevlisi	14	14,1
	Serbest çalışan	5	5,1
	Çalışmıyor	9	9,1
Gelir	0-17.000	26	26,3
	17.01-34.00	26	26,3
	34.001-51.00	31	31,3
	51.001-68.000	10	10,1
	68.001 ve üstü	6	6,1

Tablo 1’de katılımcıların sosyodemografik özelliklerine bakıldığında %92,9’unun kadın %7,1’inin ise erkek olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaş dağılımları; %98,0’inin 20-39 yaş arasında eğitim seviyesi; %45,5’inin lisans son sınıf öğrencisi olduğu, %33,3’ünün sosyal hizmet ve %60,6’sının da çocuk gelişimi bölümü okudukları, %71,7’sinin öğrenci olduğu, %31,3’ü 34.001-ve 51,00 arasında gelire sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların suç ve suça ilişkin bilgileri tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Suç ve Suça İlişkin Bilgileri

		s	%
Suç mağduru olma	Evet	6	6,1
	Hayır	93	93,9
Suça tanık olma	Evet	36	36,4
	Hayır	63	63,6
Mağdur ve suç ile ilgili etkinliğe katılma	Evet	42	42,4
	Hayır	57	57,6
Çevrede suç mağduru olan	Evet	46	46,5
	Hayır	53	53,5
Çevrede suça karışmış kişi	Evet	30	30,3
	Hayır	69	69,7

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %93,3'ü suç mağduru olmadığını, %63,6'sı suça tanık olmadığını söylemiştir. Araştırmaya katılanların %57,6'sı mağdur ve suç ile ilgili etkinliğe katılmadığını söylemiştir. Etkinliğe katıldığını söyleyenler de ders aldıklarını, kongre ve sempozyuma katıldıklarını ifade etmiştir. Araştırmaya katılanların çevresinde suç mağduru olanların oranı %46,5 iken çevresinde suça karışmış kişilerin olduğunu söyleyenlerin oranı %30,3'tür.

Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Mann Whitney U Testi Sonucu

		N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	u	P
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	Kadın	92	51,20	4710,50	211,50	0,13
	Erkek	7	34,21	239,50		
Suçluların Sosyal Çevresel Özellikleri açısından	Kadın	92	51,16	4707,00	215,00	0,14
	Erkek	7	34,71	243,00		
Toplam puan	Kadın	92	51,49	4737,00	185,00	0,06
	Erkek	7	30,43	213,00		
	Toplam	99				

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı fark görülmemiştir ($p>0,05$). Gönültaş ve Öztürk (2020)'nin yaptığı çalışmada da cinsiyet ve suçlulara yönelik algı puanları arasında anlamlı fark görülmemiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Yaşlarına Göre Mann Whitney U Testi Sonucu

		N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	u	P
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	20-39	97	49,84	4834,00	81,00	0,69
	40-59	2	58,00	116,00		
Suçluların Sosyal Çevresel Özellikleri açısından	20-39	97	50,75	4923,00	24,00	0,07
	40-59	2	13,50	27,00		
Toplam puan	20-39	97	50,34	4883,00	64,00	0,41
	40-59	2	33,50	67,00		
	Toplam	99				

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılanların yaşlarına göre suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı fark görülmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 5: Katılımcıların Suç Mağduru Olma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonucu

		N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	u	P
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	Evet	6	48,67	292,00	271,00	0,91
	Hayır	93	50,09	4658,00		
Suçluların Sosyal Çevresel Özellikleri açısından	Evet	6	56,58	339,50	239,50	0,56
	Hayır	93	49,58	4610,50		
Toplam puan	Evet	6	51,08	306,50	272,50	0,92
	Hayır	93	49,93	4643,50		
	Toplam	99				

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılanların suç mağduru olma durumlarına göre suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı fark görülmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 6: Katılımcıların Suça Tanık Olma Durumlarına Göre T Testi Sonucu

		N	x	sd	t	p
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	Evet	36	24,81	5,756	-2,832	0,01*
	Hayır	63	28,17	5,658		
Suçluların Sosyal Çevresel Özellikleri açısından	Evet	36	13,64	2,880	-,294	0,77
	Hayır	63	13,83	3,114		
Toplam puan	Evet	36	38,44	6,678	-2,529	0,01*
	Hayır	63	42,00	6,756		

* $p<0,05$

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılanların suça tanık olma durumlarına göre suçlulara yönelik algıları arasında anlamlı fark görülmüştür ($p<0,05$). Buna göre suça tanık olmayan kişiler, suçlulara yönelik psikolojik kişilik özellikleri ve toplam puan olarak daha olumlu görüşe sahiptir. Gönültaş ve Öztürk (2020)'nin yaptığı çalışmada da suça maruz kalan kişilerin suça maruz kalmayan kişilere göre tutumlarının daha olumsuz olduğu görülmüştür.

Tablo 7: Katılımcıların Mağdur ve Suç ile İlgili Etkinliğe Katılma Durumlarına Göre Tek Yönlü ANOVA Sonucu

		N	x	sd	t	p
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	Evet	42	25,24	4,679	-2,548	0,01*
	Hayır	57	28,21	6,400		
Suçluların sosyal çevresel özellikleri açısından	Evet	42	13,93	2,908	,482	0,63
	Hayır	57	13,63	3,115		
Toplam puan	Evet	42	39,17	5,691	-1,930	0,06
	Hayır	57	41,84	7,535		

* $P<0,05$

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin mağdur ve suç ile ilgili etkinliğe katılma durumlarına bakıldığında herhangi bir etkinliğe katılanların suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından katılmayanlara göre daha olumlu tutum sergiledikleri görülmektedir. Gönültaş ve Öztürk (2020)'nin yaptığı çalışmada da mağdur ve suç ile ilgili etkinliğe katılan kişilerin suçlulara yönelik algılarının diğerlerine göre daha olumlu olduğu görülmüştür. Ware ve ark. (2012) tarafından Avustralya'da 117 cezaevi çalışanına yönelik yapılan eğitim çalışmasında, verilen bir eğitim sonrasında katılımcıların, cinsel suçlulara ve onların tedavi edilebilirliğine yönelik olumlu bakışlarının yükseldiği bulunmuştur.

Tablo 8: Katılımcıların Suça Karışmış Kişilere Göre T Testi Sonucu

		N	X	Sd	T	P
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	Evet	30	24,57	5,673	-2,739	0,01*
	Hayır	69	27,99	5,723		
Suçluların sosyal çevresel özellikleri açısından	Evet	30	13,50	2,957	-,558	0,58
	Hayır	69	13,87	3,058		
Toplam puan	Evet	30	38,07	7,085	-2,578	0,01*
	Hayır	69	41,86	6,558		

*P<0,05

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin, yaşamlarında suça karışmış kişilere göre suçlulara yönelik algıları incelendiğinde yaşamında suça karışmış kişilerin suçlulara yönelik psikolojik kişisel özelliklerine ve toplam puanlarına göre daha olumlu görüşlerinin olduğu görülmüştür. Gönültaş ve Öztürk (2020)'nin yaptığı çalışmada ise suçlulara yönelik aşinalığı olan kişiler ile suçlulara yönelik algılar arasında anlamlı fark görülmemiştir.

Tablo 9: Katılımcıların Mezuniyet Durumlarına Göre Suçluluğa Yönelik Algılar Ölçeği Sonuçları

			N	X	Sd	F	P	Anlamlı fark
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	psikolojik özellikleri	Lisans son sınıf	19	26,11	6,073	,695	0,56	
		Ön lisans	13	28,77	4,400			
		Lisans	62	27,02	6,118			
		Yüksek lisans	5	24,60	5,941			
Suçluların sosyal çevresel özellikleri açısından	sosyal özellikleri	Lisans son sınıf	19	13,53	3,438	2,940	0,04*	1-4
		Ön lisans	13	13,92	3,201			
		Lisans	62	14,10	2,774			
		Yüksek lisans	5	10,00	1,414			
Toplam puan		Lisans son sınıf	19	39,63	7,911	1,697	0,17	
		Ön lisans	13	42,69	3,966			
		Lisans	62	41,11	6,950			
		Yüksek lisans	5	34,60	6,107			
		Toplam	99	40,71	6,911			

*p<0,05

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların mezuniyet durumlarına göre suçluların sosyal çevresel özellikleri açısından anlamlı fark görülmüştür ($p<0,05$). Anlamlı farkın hangi değerler arasında olduğunu görmek için yapılan t testi sonucuna lisans son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans öğrencileri arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Buna göre lisans son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans öğrencileri arasında anlamlı farklılık vardır. Lisans son sınıf öğrencilerinin suçlulara yönelik algıları sosyal çevresel özellikleri açısından yüksek lisans öğrencilere göre daha olumsuz olduğu görülmüştür. Serpen ve Hasgöl (2015)'ün gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçlarına göre, adli sosyal hizmet alanında çalışan ve lisans sonrası eğitim almayan sosyal hizmet uzmanlarının diğer alanlarda çalışan bireyler arasında en düşük “Yardım Yönelim Ölçeği” puan ortalamalarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, lisans sonrası eğitim eksikliğinin, uzmanların mesleki bilgi ve becerilerini olumsuz etkilediğine işaret etmektedir. Adli alanda çalışan uzmanların eğitim düzeyinin ve sürekli mesleki gelişimlerinin bu alandaki başarıları üzerinde kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Tablo 10: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Suçlulara Yönelik Algılarına İlişkin ANOVA Sonucu

		N	x	sd	f	p	Anlamlı fark
Suçluların psikolojik kişilik özellikleri açısından	0-17.000	26	26,85	4,645	3,57	0,01*	1-2 1-3 2-3
	17.01-34.00	26	24,42	3,797			
	34.001-51.00	31	29,81	6,279			
	51.001-68.000	10	26,10	8,225			
	68.001 ve üstü	6	25,00	7,266			
Suçluların sosyal çevresel özellikleri açısından	0-17.000	26	13,50	3,326	1,37	0,25	
	17.01-34.00	26	13,73	2,836			
	34.001-51.00	31	14,35	2,457			
	51.001-68.000	10	14,10	4,149			
	68.001 ve üstü	6	11,33	2,422			
Toplam puan	0-17.000	26	40,35	6,171	3,86	0,01*	1-2 1-3 2-3
	17.01-34.00	26	38,15	5,065			
	34.001-51.00	31	44,16	6,609			
	51.001-68.000	10	40,20	9,807			
	68.001 ve üstü	6	36,33	7,090			
	Toplam	99	40,71	6,911			

* $p<0,05$

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların gelir durumuna göre suçlulara yönelik psikolojik kişilik özellikleri ve toplam puanları arasında anlamlı fark görülmüştür. Buna göre gelir durumu 0-17.00 olan kişiler geliri 17.01-34.000 olan ve 34.001-51.00 olan kişilere göre psikolojik kişilik özelliklerini anlamada ve suçlulara ilişkin algı toplam puanlarında daha olumsuz oldukları görülmüştür. Buna ek olarak geliri 34.001-51,00 arasında olan kişiler de geliri 17.01-34.00 arasında olanlara göre psikolojik kişilik özellikleri ve toplam puan açısından daha olumsuz görüşe sahiptir. Gönültaş ve Öztürk (2020)'nin yaptığı çalışmasında da ekonomik durum arttıkça suçluluğa bakış açısının olumsuz olduğu görülmüştür.

Tartışma ve Sonuçlar

Suçlulara yönelik algının makro boyutlu sonuçları mevcuttur. Suçlulara yönelik algı son zamanlarda medyanın da etkisiyle birlikte ceza adalet sisteminin çalışma biçimini etkilemektedir. Kamuoyunda suçluların ceza alması konusunda baskı oluşturmak mahkemelerin ve yasaların uygulamalarında farklılıklara yol açabilir. Eğer toplum suçlulara karşı acımasız bir yaklaşım sergiliyorsa, bu durum mahkemelerin adil yargılama yapma konusundaki kararlarını, adli alanda çalışmalar sürdüren meslek elemanlarını ve diğer profesyonelleri de etkileyebilmektedir. Adli alanda çalışacak olan profesyonellerin adil yargılama ve adil hizmet sağlama motivasyonları kamuoyunun rahatsızlıklarını yok saymadan gerçekleştirilmelidir.

Suçlulara dair olumlu veya anlayışlı bir algı, rehabilitasyon süreçlerini ve suçluların topluma yeniden kazandırılmasını olumlu yönde etkileyebilir. Rehabilitasyon programları, bireylerin madde kullanımını bırakmalarını destekleyerek, topluma yeniden kazandırılmalarını sağlayabilmektedir. Aksi takdirde, yeterince müdahale edilmediğinde, özellikle gebelik ya da çocukları olan kadınların karşılaştığı zorluklar daha da derinleşmekte, bu da onların iyileşme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla suçluluk eğiliminde olanların yeniden entegrasyonu için adli alanda hizmet sunan profesyoneller tarafından sunulan anlayışlı bir algı kilit noktadır.

Suçlulara yönelik algılar uzun vadede toplumsal barış ve güven duygularını etkilemektedir. Suçlulara yönelik algının toplumsal barış üzerindeki etkisi büyüktür. Suçluların toplumda yeniden kabulü ve normalleşmesi, uzun vadede suç oranlarına olumlu etkiler yapabilir. İnsanların birer birey olarak değerlendirildiği bir toplum, daha sağlıklı ve güvenli bir ortam yaratabilir.

Gelecek çalışmalar için; suçlulara yönelik algılar farklı kültürel ve sosyal bağlamlarda ele alınarak gerek profesyonellerin mesleki ayrımla incelenmesi gerek farklı sosyodemografik arka plana sahip olan profesyoneller açısından incelenmelidir.

Kaynaklar

- Burkay, S. (2008). Teorik çerçevede suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2, 4.
- Dolu, O., Uludağ, Ş., & Doğutaş, C. (2010). Suç korkusu: nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(01), 57-81.
- Gönültaş, M. B., Öztürk, M., Rios, E. Y. Z., Kanak, M., & Demir, E. (2019). Perceptions toward Criminals Scale: the reliability and validity analyses/Suçlulara Yönelik Algılar Ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(SI 1), 41-48.
- Gönültaş, B. M., & Öztürk, M. (2020). Sosyal hizmet öğrencilerinin suçlulara yönelik algılarının değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 477-499.
- Görkemli, B. (2015). İslam hukukunda ve modern hukukta hapis cezası ve hapisaneler. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 173-194.
- Güney, S. (2000). Davranış Bilimleri (2. Baskı). *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*, s. 372.
- Güven, O. Ö. (2018). Suçun sosyolojisi ve haber söyleminde temsili. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1).
- Purutçuoğlu, E. (2024). Adli sosyal hizmet ve etik. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 4(27), 5861-5875.
- Roberts, A. R., & Brownell, P. (1999). A century of forensic social work: Bridging the past to the present. *Social Work*, 44(4), 359-369.
- Akgün, R. (2012). *Kadın hükümlülerin ceza infaz kurumlarında yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma tarzlarının belirlenmesi: Eskişehir Çifteler Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu örneği*, s.35, [Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/3106903838?fromopenview=true&pq-origsite=gscholar&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses>
- Serpen, A., & Hasgöl, E. (2015). Sosyal hizmet uygulamalarında empatinin önemi ve yardım ilişkisi üzerindeki etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (35). <https://doi.org/10.21560/spcd.36331>.
- Türkmen, M. (2018). Ceza sosyolojisi açısından Türkiye’de ceza adalet politikaları ve Denetimli Serbestlik. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 8(1), 379-397.
- Wakili, J., & Cangoz, İ. (2022). Gazetelerin internet sitelerinde Afgan göçmenlerin temsili. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (36), 34-60.
- Ware, J., Galouzis, J., Hart, R. ve Allen, R. (2012). Training correctional staff in the management of sex offenders: Increasing knowledge and positive attitudes. *Sexual Abuse in Australia and New Zealand*, 4 (2): 23-30.

Yanardağ, U. (2019). Amerikan Ulusal Adli Sosyal Çalışma Derneği Etik İlkeler Belgesi Türkiye’de uygulanabilir mi? Adli alanda çalışan sosyal çalışmacılara dair nitel bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 438-462.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM SÜREÇLERİNDE YARARLANABİLECEĞİ DİJİTAL ZEKÂ OYUNLARININ İNCELENMESİ¹

Öğretmen, GÖKÇEN BAHAR AYDIN

Milli Eğitim Bakanlığı, gokcen95bahar@gmail.com - 0000-0003-1042-7027

Prof. Dr., BELGİN ARSLAN CANSEVER

Ege Üniversitesi, belgin.arslan.cansever@ege.edu.tr - 0000-0002-0720-8096

ÖZET

Dijital zekâ oyunları, eğitimdeki geleneksel uygulamalara alternatif sunarak öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerini geliştirme potansiyeli olan etkili öğrenme araçlarından birisidir. Bu oyunların günümüzde daha kolay erişilebilir hale gelmesi ile eğitimde etkili ve verimli kullanılması çocuklara önemli yararlar sağlayabilir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin öğretim süreçlerinde yararlanabileceği dijital zekâ oyunlarının incelenmesidir. Çalışmanın verileri doküman incelemesi kullanılarak Google Chrome veri tabanı üzerinden toplanmıştır. Çalışmada yer alan dijital zekâ oyunları akıl yürütme ve işlem oyunları, sözel oyunlar, geometrik-mekanik oyunlar, hafıza oyunları, strateji oyunları ve zekâ soruları olmak üzere 6 gruba ayrılarak incelenmiştir. Çalışmada elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ilkökul seviyesine uygun toplam 26 dijital zekâ oyunu belirlenmiştir. En fazla dijital zekâ oyununun ise strateji oyunları grubunda yer aldığı belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle dijital zekâ oyunlarının geniş bir yelpazeye yayıldığı görülmüştür. Çalışmadan elde edilen veriler ışığında araştırmacılara ve uygulayıcılara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: dijital zekâ oyunu, zekâ oyunu, sınıf öğretmenleri

1. GİRİŞ

Dijital çağ olarak adlandırılan 21.yüzyılda her alanda hızlı bir değişim gerçekleşmekte ve bu değişim, bireylerin eskisine göre çok farklı özellikler ve yetenekler kazanmasını zorunlu hale getirmektedir. 19. ve 20. yüzyılda bireylerden dürüst ve çalışkan olmaları, ticaret yapmaları, insanlarla iyi ilişkiler kurmaları, yönergeleri takip etmeleri ve profesyonel düşünmeleri bekleniyorken 21. yüzyılda bireylerden eleştirel düşünebilmeleri, problem çözebilmeleri, etkili iletişim kurabilmeleri, etkili karar verebilmeleri, takım çalışması yapabilmeleri ve dijital becerilere sahip olmaları beklenmektedir. Günümüzde artık bilgiyi doğrudan ezberlemek yerine bilgiye ulaşmak, ulaşılan bilgiyi etkili kullanmak, bilgiyi paylaşmak daha önemli hale gelmiştir. Yaşanan bu değişim eğitim sistemlerini de etkilemiş ve geleneksel bilgi kuramları yerini yapılandırmacılığa dayalı öğrenme yaklaşımlarına bırakmıştır (Adalıyılmaz, 2022; Akınoğlu, 2019; Cansoy, 2018; Çubukçu, 2019; Demircioğlu, 2010;

¹ Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje numarası: 23841).

Hamarat, 2019; Karamustafaoğlu ve Kılıç, 2020; Partnership for 21st Century Skills, 2006; Ulusoy, Saygı ve Umay, 2019).

Oyun, yapılandırmacı eğitim ortamlarında öğrenmeyi kolaylaştıran, çocukların becerilerini geliştiren, olumlu değerler kazanmalarına yardımcı olan önemli bir araçtır. Çocuklar oyun yoluyla bilgileri yapılandırırken sürece aktif katılım sağlar, çocukların öğrenme hevesleri artar ve oyunlar çocuklara araştırma, sorgulama, eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünme becerileri kazandırma olanakları sunar. Ayrıca oyun, çocukların eğlenerek öğrenmesini sağlar ve psikomotor, zihinsel, duyuşsal gelişimlerine katkıda bulunur (Akınoğlu, 2019; Aydiu, 2019; Babayit, 2016; Dempsey, Haynes, Lucassen & Casey, 2002; Oğuz, 2015; MEB, 2019; Sağlam, 2004; Şentürk, 2020). Oyun kavramıyla ilgili kesin bir tanım ve sınıflandırma üzerinde anlaşma sağlanamamış olsa da, bilim insanları oyunun çocukların hayatında kritik bir rol oynadığı konusunda aynı fikirdedir. (Sağlam, 2004).

Eğitsel oyunlardan birisi olan zekâ oyunları, belirli kurallara ve hedeflere sahip olan, çeşitli yaş gruplarındaki çocukların becerilerini ve bilgilerini artırmaya yönelik oynatılan eğlenceli ve öğretici oyunlardır. Bu oyunlar çocukların hızlı ve doğru kararlar almalarını, iş birliği yapmalarını, zorluklarla karşılaştıklarında özgün çözümler üretmelerini, esnek ve eleştirel düşüncelerini, farklı bakış açıları kazanmalarını ve problem çözebilmelerini sağlar. Zekâ oyunlarının oyunların eğitim süreçlerinde kullanılması ile çocukların birden çok gelişim alanı desteklenerek 21. yüzyıl becerilerine sahip çocuklar yetiştirilebilir (Çağır, 2020; MEB, 2013).

Gelişen teknolojiyle birlikte dijital oyunlar, dijital dünyanın her alanında kendini göstermeye başlamıştır. İlk olarak bilgisayarlarda oynanan dijital oyunlar artık tablet, telefon ve akıllı saatler gibi farklı cihazlarda da oynanabilir hale gelmiştir. Günümüzde birçok dijital zekâ oyununa da bu cihazlardan kolaylıkla ulaşılabilmektedir (Güneş ve Yünkül, 2021). Daha kolay erişilebilir hale gelen dijital zekâ oyunlarının, eğitimde etkili bir araç olarak kullanımı çocuklara önemli faydalar sunabilir.

Dijital zekâ oyunları ile ilgili alanyazın incelendiğinde, uluslararası alanyazında daha fazla araştırmanın yapıldığı görülmüştür. Bottino ve Ott (2006) tarafından İtalya'da gerçekleştirilen araştırmada, öğrencilere akıl yürütme ve strateji temelli dijital zekâ oyunları öğretilmiştir. Araştırma sonucunda bu oyunları oynayan öğrencilerin, oynamayan öğrencilere kıyasla mantıksal akıl yürütme becerileri içeren ulusal sınavlardan daha yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir. Bu araştırmanın devamı niteliğinde gerçekleştirilen diğer araştırmalarda, dijital zekâ oyunlarının öğrencilerin akıl yürütme ve problem çözme becerilerini artırdığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin zekâ oyunlarını oynama ile okul başarıları arasında olumlu bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Bottino, Ott, Tavella ve Benigno, 2010; Bottino, Ott ve Tavella, 2013a). Bottino ve diğerleri (2013b) tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada ise dijital zekâ oyunlarının çocukların akıl yürütme becerisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulunmuştur. Yang ve Chen (2010), geometri kazanımlarını öğrenmek ve uzamsal yetenekleri geliştirmek amacıyla bilgisayar ortamında dijital pentomino oyunu tasarlamışlardır. Öğrenci performansı üzerinde cinsiyet ve uzamsal yeteneğin etkisini inceledikleri araştırmalarında, öğrencilerin uzamsal yeteneklerinde belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Ott ve Pozzi (2012) gerçekleştirdiği araştırmada, dijital zekâ oyunlarının yaratıcılık ve muhakeme becerilerini geliştirmeye yönelik etkili etkinlikler olduğunu belirlemiştir.

Ulusal alanyazında ise dijital zekâ oyunlarının doğrudan konu alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Güneş ve Yünkül (2021) sınıf öğretmenlerinin sınıfta genellikle dijital oyunlar oynattıklarını ve bu oyunların sınıf düzeylerinde çeşitlilik gösterdiğini belirlemiştir. Alp (2023) ise gerçekleştirdiği araştırmada sınıf öğretmenlerinin öğretim süreçlerinde dijital zekâ

oyunlarından faydalanmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak ulusal ve uluslararası alanyazında sınıf öğretmenlerinin öğretim süreçlerinde yararlanabileceği dijital zekâ oyunlarının incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin öğretim süreçlerinde yararlanabileceği dijital zekâ oyunlarının incelenmesi, olarak belirlenmiştir. Çalışmanın alanyazına katkı sunması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemde araştırma konusu ile ilgili bilgi içeren materyaller geniş bir zaman diliminde incelenir ve analiz edilir (Cansız Aktaş, 2015). Bu çalışmada da dijital zekâ oyunları geniş bir zaman diliminde incelenerek analiz edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri Google Chrome veri tabanı üzerinden herhangi bir üyelik gerektirmeyen web sitelerinden toplanmış olup, çalışmanın ilk yazarı tarafından hazırlanan *dijital zekâ oyunlarını sınıflandırma formuna* işlenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde elde edilen araştırma bulguları düzenlenir, açık bir şekilde yorumlanır ve sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada da dijital zekâ oyunları sınıflandırılarak düzenlenmiş, yorumlanarak sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu çalışmada dijital zekâ oyunları, MEB'in (2013) kullandığı zekâ oyunları sınıflandırması ve örnek oyunları baz alınarak *akıl yürütme ve işlem oyunları, sözel oyunlar, geometrik-mekanik oyunlar, hafıza oyunları, strateji oyunları ve zekâ soruları* olmak üzere 6 gruba ayrılarak incelenmiştir.

3.1. Akıl Yürütme ve İşlem Zekâ Oyunları

Dijital akıl yürütme ve işlem zekâ oyunlarına ait bulunan web siteleri çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge1. Dijital Akıl Yürütme ve İşlem Zekâ Oyunları

Dijital zekâ oyununun adı	Oyunun Amacı	Web sitesi
Resimli Sudoku	Her satırda, her sütunda ve her kutuda yer alan resimlerin tekrarlanmadan yerleştirilmesiyle belirli bir düzeni sağlamak	https://f.eba.gov.tr/uygulama/R-esimliSudoku/story_html5.html
Sudoku	Her satır, sütun ve 3x3 alt karede 1'den 9'a kadar olan rakamları tekrarlamadan yerleştirmek	https://www.okulmodu.com/zeka-oyunlari/sudoku/https://sudokus.biz/cocuklar-icin/

Çit	Hücrelerdeki rakamlar kadar duvar öreerek kapalı alanlar oluşturmak ve belirtilen kurallara göre sayıların renklerini değiştirmek	https://tr.puzzle-loop.com/ https://www.rekoroyun.com/cit.html
Kare Karalamaca	Belirli kurallara göre kareler içinde verilen sayıları kullanarak belirli bir desen/şekil oluşturmak	https://tr.puzzle-nonograms.com/ https://www.rekoroyun.com/kare-karalamaca.html
Kendoku	Her satır ve sütunda belirli bir düzen içinde verilen sayıları tekrarlamadan yerleştirerek tüm ızgarayı doldurmak	https://www.microoyun.com/oyunlar/kendoku.aspx
Kakuro	Her satır ve sütundaki verilen toplamları sağlamak için 1'den 9'a kadar olan rakamları tekrarlamadan yerleştirmek	https://www.kakuros.com/ https://tr.kakuroconquest.com/4x4/easy

Çizelge 1'e göre resimli sudoku, sudoku, çit, kare karalamaca, kendoku ve kakuro zekâ oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunmaktadır. MEB'in (2013) önerdiği mantık karesi ve bölmece oyunlarının dijital versiyonlarına rastlanmamıştır.

3.2. Sözel Zekâ Oyunları

Dijital sözel zekâ oyunlarına ait bulunan web siteleri çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Dijital Sözel Zekâ Oyunları

Dijital zekâ oyununun adı	Oyunun Amacı	Web sitesi
Anagramlar	Verilen harfleri kullanarak yeni kelimeler oluşturmak ve mümkün olduğunca fazla sözcük bulmak	https://www.ilkokulevim.com/kelime-oyunu-1/ https://wordwall.net/tr/resource/27828731/anagram-oyunu
Kelime avı	Belirli bir alanda gizlenmiş sözcükleri bulmak için verilen harfleri hızlıca taramaktır	https://api.razzlepuzzles.com/wordsearch?locale=tr https://wordwall.net/tr-tr/community/kelime-av%C4%B1-ilkokul
Sözcük yerleştirme	Verilen harfleri kullanarak belirli bir düzende kelimeleri yerleştirerek bir ızgara oluşturmak ve tüm sözcükleri doğru şekilde doldurmak	https://api.razzlepuzzles.com/fillin?locale=tr

Çizelge 2'ye göre anagramlar, kelime avı ve sözcük yerleştirme zekâ oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunmaktadır. MEB'in (2013) önerdiği sözcük gruplama zekâ oyununun dijital versiyonuna rastlanmamış olup, scrabble oyununun sadece İngilizce dilindeki dijital versiyona rastlanmıştır.

3.3. Geometrik- Mekanik Zekâ Oyunları

Dijital geometrik-mekanik zekâ oyunlarına ait bulunan web siteleri çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Dijital Geometrik- Mekanik Zekâ Oyunları

Dijital zekâ oyununun adı	Oyunun Amacı	Web sitesi
Tangram	Verilen şekilleri oluşturmak için yedi farklı parçayı bir araya getirerek belirli bir figürü tamamlamak	https://www.kraloyun.com/Oyun/Tangram https://www.rekoroyun.com/tangram.html https://www.testkolik.com/tangram.html#google_vignette https://www.trtcocuk.net.tr/oyunlar/ege-ile-gaga-tangram
Rubik küp	Her yüzeyi tek bir renk olacak şekilde küpü döndürerek karışık renkleri tekrar düzenlemek	https://www.friv.com.tr/oyun/rubikkup https://www.oyundedem.com/oyna/rubik-kup.html https://www.oyunlara.com/oyna.php?p=968 https://www.oyunskor.com/oyun/rubik-kup-3d https://www.rekoroyun.com/rubik-kup.html https://www.tokoyun.com/rubik-kup.html?oyun=oyna
Jenga	Ahşap blokları dikkatlice çekerek kuleyi olabildiğince yükseğe çıkarmak ve yıkmadan en son hamleyi yapmak	https://www.rekoroyun.com/jenga.html https://tr.twoplayergames.org/oyun/jenga
Yapboz	Parçaları birleştirerek verilen resmin tamamını oluşturmak ve resmi doğru bir şekilde tamamlamak	https://www.cartoonito.com.tr/games/grizzy-ve-lemmingler-yapboz-bulmaca https://www.kraloyun.com/Oyun/Cocuk-Yapbozu https://www.puzzleoyna.net/mobil-oyna.php?id=6856 https://www.rekoroyun.com/yapboz-oyunlari.html https://www.trtcocuk.net.tr/oyunlar/yapboz

Çizelge 3'e göre tangram, rubik küp, jenga ve yapboz zekâ oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunmaktadır. MEB'in (2013) önerdiği polyomino, düğümler, soma küpleri ve mekanik ayırma bilmeceleeri oyunlarının dijital versiyonlarına rastlanmamıştır.

3.4. Hafıza Oyunları

Dijital hafıza zekâ oyunlarına ait bulunan web siteleri çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 4. Dijital Hafıza Zekâ Oyunları

Dijital zekâ oyununun adı	Oyunun Amacı	Web sitesi
Eş bulma oyunları / Resim hatırlama	Kapalı kartlar arasında eşleşen çiftleri bulmak için en fazla kartı hatırlayıp eşleştirmek	https://www.gamesforthebrain.com/turkish/mastercards/ https://www.guvenlicocuk.org.tr/oyun/esini-bul https://www.mentalup.net/hafiza-oyunlari https://www.oyundedem.com/oyna/es-bulma.html https://wordwall.net/tr-tr/community/e%C5%9Fini-bulma-oyunu
Yön bulma	Dikkatini yoğunlaştırarak farklı yöne bakan nesneyi belirlemek	https://www.mustafa-turan.com/urun/Y%C3%B6n-Bulma-Oyunu-1531

Çizelge 4'e göre eş bulma / resim hatırlama ve yön bulma oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunmaktadır. MEB'in (2013) önerdiği yakın plan fotoğrafları verilmiş cisimleri tanıma oyunlarının dijital versiyonlarına rastlanmamıştır.

3.5. Strateji Oyunları

Dijital strateji zekâ oyunlarına ait bulunan web siteleri çizelge 5'de verilmiştir.

Çizelge 5. Dijital Strateji Zekâ Oyunları

Dijital zekâ oyununun adı	Oyunun Amacı	Web sitesi
Tik Tak Toe	Üç yatay, dikey veya çapraz sırayı sırayla kendi sembolüyle (X veya O) doldurarak rakibinden önce kazanmak için strateji geliştirmek	https://www.rekoroyun.com/tic-tac-toe.html https://poki.com/tr/g/tic-tac-toe-3 https://tr.crazygames.com/oyun/tic-tac-toe https://www.oyunskor.com/oyun/tic-tac-toe-temel
Satranç	Rakibin şahını mat ederek oyunu kazanmak	https://lichess.org/scQIPu08w8T2 https://poki.com/tr/g/jr-chess

		https://www.rekoroyun.com/2-kisilik-satranc.html https://www.satrancoyna.gen.tr/oyna-basit-satranc.html https://www.shredderchess.com/online/play-chess-online.html https://www.trtcocuk.net.tr/oyunlar/satranc
Go	Tahtada rakipten daha fazla alan kontrolü sağlayarak taşları stratejik bir şekilde yerleştirip rakibin taşlarını ele geçirmek	https://www.cosumi.net/en/
Reversi	Tahtada rakip taşlarını kendi renginle çevirerek mümkün olan en fazla taşı ele geçirip, oyunun sonunda en çok taşı kontrol etmek	https://www.rekoroyun.com/reversi.html
Mangala	Rakibin taşlarını toplamak ve kendi bölgesinde en fazla taş biriktirerek oyunu kazanmak	https://www.rekoroyun.com/mangala.html
Sayı tahmin etme	Verilen ipuçlarına dayanarak doğru sayıyı mümkün olan en az denemeye bulmak	https://www.toruntay.com/scratch-ile-sayi-tahmin-oyunu/
Dama	Rakibin taşlarını tahtadan tamamen kaldırarak oyunu kazanmak	https://www.rekoroyun.com/dama.html https://www.okulmodu.com/zeka-oyunlari/dama-oyunu/ https://www.fixoyun.net/oyun/turk-damasi-oyna/ https://www.oyunkolu.com/2-kisilik-oyunlar/2-kisilik-dama.html https://www.minikoyuncu.org/?play=9692
Amiral battı	Rakip oyuncunun gemilerini tahtada tahmin ederek en hızlı şekilde yok etmek	https://www.rekoroyun.com/amiral-batti.html https://www.kraloyun.com/Oyun/Amiral-Batti-Defteri https://www.okulmodu.com/zeka-oyunlari/battleships-amiral-batti/ https://www.dersoyunlari.com/Amiral-Batti-oyununu-oyna2249.html

Çizelge 5'e göre tik tak toe, satranç, go, reversi, mangala, dama ve amiral battı oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunmaktadır. MEB'in (2013) önerdiği tüm strateji oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları olduğu görülmüştür.

3.6. Zekâ Soruları

Dijital zekâ sorularına ait bulunan web siteleri çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Dijital Zekâ Soruları

Dijital zekâ oyununun adı	Oyunun Amacı	Web sitesi
Kurt- kuzu- ot oyunu	Belirli kural ve koşullar altında kurt, kuzu ve otu güvenli bir şekilde nehrin karşısına geçirerek hepsini kaybetmeden geçirmek	https://www.rekoroyun.com/kurt-kuzu-ot.html https://www.dersoyunlari.com/Kurt-Kuzu-Gecir-oyununu-oyna2251.html https://www.dersimiz.com/oyna-boya/?oyun=15 https://planet.mblock.cc/project/2299263 https://www.zekatestimerkezi.com/zekaoyunlari/nehirOyunu.php
Kibrit problemleri	Belirli kurallara göre kibrit çubuklarını hareket ettirerek verilen matematiksel eşitlikleri veya şekilleri doğru hale getirmek	https://www.rekoroyun.com/kibrit-copu.html
Kap ölçme	Farklı kaplar kullanarak verilen miktarları doğru şekilde ölçmek ve elde edilen miktarlarla belirli hedeflere ulaşmak	https://www.zekatestimerkezi.com/zekaoyunlari/kovaOyunu.php

Çizelge 6'ya göre kurt-kuzu-ot oyununun, kibrit problemlerinin ve kap ölçme sorularının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunmaktadır. MEB'in (2013) önerdiği üç ampul, yalancı-doğrucu, 12 top ve sonraki terimleri bulma zekâ sorularının dijital versiyonlarına rastlanmamıştır.

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacı çerçevesinde sınıf öğretmenlerinin öğretim süreçlerinde yararlanabileceği dijital zekâ oyunları incelenmiştir. Dijital zekâ oyunları, MEB'in (2013) kullandığı zekâ oyunları sınıflandırması ve örnek oyunları baz alınarak *akıl yürütme ve işlem oyunları*, *sözel oyunlar*, *geometrik-mekanik oyunlar*, *hafıza oyunları*, *strateji oyunları* ve *zekâ soruları* olmak üzere 6 gruba ayrılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda bu gruplarda yer alan ilkökul seviyesine uygun toplam 26 dijital zekâ oyunu tespit edilmiştir. En fazla dijital zekâ oyununun ise strateji

oyunları grubunda yer aldığı belirlenmiştir. Akıl yürütme ve işlem zekâ oyunları grubunda resimli sudoku, sudoku, çit, kare karalamaca, kendoku ve kakuro zekâ oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunduğu tespit edilmiştir. Bu oyunlardan sudoku, çit, kare karalamaca ve kakuronun birden fazla web sitesinde oynanabildiği görülmektedir. Sözel zekâ oyunları grubunda anagramlar, kelime avı ve sözcük yerleştirme zekâ oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunduğu görülmüştür. Bu oyunlar arasında anagramlar ve kelime avı oyunlarının birden fazla web sitesinde oynanabileceği tespit edilmiştir. Geometrik-mekanik zekâ oyunları grubunda tangram, rubik küp, jenga ve yapboz zekâ oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonları bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu grupta yer alan tüm oyunların birden çok web sitesinde oynanabildiği görülmektedir. Hafıza oyunları grubunda eş bulma / resim hatırlama ve yön bulma oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonlarına rastlanmıştır. Eş bulma / resim hatırlama oyunlarının ise birden fazla web sitesinde oynanabileceği göze çarpmaktadır. Strateji oyunları grubunda tik tak toe, satranç, go, reversi, mangala, dama ve amiral battı oyunlarının ilkökul seviyesinde dijital versiyonlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Tik tak toe, satranç, dama ve amiral battı oyunlarının birden fazla web sitesinde oynanabildiği tespit edilmiştir. Zekâ soruları grubunda ise kurt-kuzu-ot oyununun, kibrit problemlerinin ve kap ölçme sorularının ilkökul seviyesinde dijital versiyonlarının bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu oyunlardan sadece kurt- kuzu- ot oyununun birden çok web sitesinde dijital versiyonları bulunduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda dijital zekâ oyunlarının geniş bir yelpazeye yayıldığı görülmektedir. Günümüzde daha erişilebilir hale gelen dijital zekâ oyunlarının eğitsel potansiyelinin fark edilmesi gerekmektedir. Bu oyunların öğretim süreçlerinde etkili ve verimli kullanılmasıyla öğrencilere 21.yüzyıl becerilerinin kazandırılması kolaylaşabilir. Ayrıca dijital zekâ oyunları, zekâ oyunları oynatırken karşılaşılan oyun / malzeme eksikliği, oyunların maliyetli olması, sınıfın fiziksel düzenini değiştirmenin zor olması (Alp, 2023) gibi zorlukların çözümünde alternatif olarak kullanılabilir. Bilgisayar laboratuvarı bulunan okullarda öğrenciler aynı anda bireysel/ ikili olarak dijital zekâ oyunları oynayabileceği gibi, okulda öğretilen zekâ oyunlarının evde pekiştirilmesinde de dijital zekâ oyunlarından yardım alınabilir.

Gelecekte tasarlanacak araştırmalar dijital zekâ oyunlarının öğrenme süreçlerindeki etkilerini daha detaylı bir biçimde inceleyebilir. Dijital zekâ oyunlarının öğrenme sürecine etkilerini incelemek, hem sınıfta zekâ oyunlarını kullanmak isteyen öğretmenlere hem de velilere yol gösterecek uygulamalara kaynaklık edebilir. Dijital zekâ oyunlarının kullanımı, öğrencilerin boş vakitlerini eğitsel amaçlarla değerlendirmesini sağlayarak internetin doğru kullanımına örnek oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Adalıyılmaz, F. (2022). Akıl ve zekâ oyunları öğretiminin bilgi işlemsel düşünme becerileri erişimine etkisi ve bu konuda öğrenci görüşleri. Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- [2] Akınoğlu, O. (2019). Yapılandırmacılık. Behçet Oral (Ed.). *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları* içinde (s.485-503). Ankara: Pegem.
- [3] Alkaş Ulusoy, Ç., Saygı, E. ve Umay, A. (2017). İlköğretim matematik öğretmenlerinin zekâ oyunları dersi ile ilgili görüşleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32(2), 280-294. doi: 10.16986/HUJE.2016018494
- [4] Alp, G.B. (2023). Sınıf öğretmenlerinin zeka oyunlarına yönelik tutumlarının ve öğretim süreçlerinde zeka oyunlarından yararlanma durumlarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- [5] Avdiu, E. (2019). Game-Based Learning Practices in Austrian Elementary Schools. Educational Process: International Journal, 8(3), 196-206. doi: 10.22521/edupij.2019.83.4avdiua

- [6] Babayığıt, Ö. (2016). İlk okuma yazma öğretiminde oyunla öğretim yöntemi uygulamaları. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- [7] Bottino, R. M. & Ott, M. (2006). Mind games, reasoning skills, and the primary school curriculum. *Learning Media and Technology*, 31(4), 359. doi: 10.1080/17439880601022981
- [8] Bottino, Rosa Maria, Ott, Michela, Tavella, Mauro & Benigno, Vincenza (2010). "Can Digital Mind Games be used to Investigate Children's Reasoning Abilities?", In *Proceedings of the 4th ECGBL Conference on Games Based Learning Copenhagen, Denmark, Academic Conferences*, Vol. 31(10), p.31-39.
- [9] Bottino, R., Ott, M. & Tavella, M. (2013a). Investigating the relationship between school performance and the ability to play mind games. In *Proceedings of the European Conference on Games Based Learning*, 62-71.
- [10] Bottino R.M., Ott M. & Tavella M. (2013b) Children's performance with digital mind games and evidence for learning behaviour. In *Information Systems, E-learning, and Knowledge Management Research: 4th World Summit on the Knowledge Society, WSKS 2011*, 235-243. doi: 10.1007/978-3-642-35879-1_28
- [11] Cansız Aktaş, M. (2015). Nitel veri toplama araçları. M. Metin (Ed.), *Eğitimde bilimsel araştırma içinde* (s. 337-373). Ankara: Pegem Akademi
- [12] Cansoy, R. (2018). Uluslararası Çerçvelere Göre 21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (4), 3112-3134.
- [13] Çağır, S. (2020). Sosyal bilgiler kavramlarının öğretiminde zekâ ve akıl oyunları. Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- [14] Çubukçu, Z. (2019). Proje tabanlı öğrenme. B. Oral (Ed.). *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları içinde* (S.599-612). Ankara: Pegem.
- [15] Demircioğlu, İ. H. (2010). *Okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması*. Ankara: Anı yayıncılık.
- [16] Dempsey, J. V., Haynes, L. L., Lucassen, B. A. & Casey, M. S. (2002). Forty simple computer games and what they could mean to educators. *Simulation & Gaming*, 33(2), 157-168. doi: 10.1177/1046878102332003.
- [17] Güneş, A. M. (2024). Bu Sınıfta Oyun Var: Akıl ve Zekâ Oyunlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *International Primary Education Research Journal*, 8(2), 117-131.
- [18] Güneş, D., & Yünkül, E. (2021). Sınıf öğretmenlerinin akıl ve zekâ oyunlarının ilköğretimde kullanımına yönelik değerlendirmeleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (5), 784-803.
- [19] Hamarat, E. (2019). 21. yüzyıl becerileri odağında Türkiye'nin eğitim politikaları. İstanbul: Seta Analiz
- [20] Karamustafaoğlu, O. ve Kılıç, M. F. (2020). Eğitsel oyunlar üzerine yapılan ulusal bilimsel araştırmaların incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 1-25. doi: 10.33418/ataunikkefd.730393
- [21] MEB (2013). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu zekâ oyunları dersi öğretim programı. Ankara: Türkiye. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- [22] MEB. (2019). Spor lisesi eğitsel oyunlar. Ankara: Türkiye. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- [23] Oğuz, A. (2015). Drama. T.Erdoğan (Ed.). *Drama içinde* (s. 1-18). Ankara: Eğiten Kitap.
- [24] Ott, M. ve Pozzi, F. (2012). Digital Games As Creativity Enablers For Children. *Behaviour and Information Technology*. c. 31. s.10: 1011-1019
- [25] Partnership for 21st Century Skills. (2006). A state leader's action guide to 21st century skills: A new vision for education. Tucson, AZ: Partnership for 21st Century Skills.
- [26] Sağlam, T. (2004). Dramatik eğitim: Amaç mı? Araç mı?. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 4-21. doi: 10.1501/TAD_0000000023
- [27] Şentürk, C. (2020). Oyun temelli fen öğrenme yaşantılarının akademik başarıya, kalıcılığa, tutuma ve öğrenme sürecine etkileri. *Millî Eğitim Dergisi*, 49(227), 159-194.

- [28] Yang, Y. T. C. (2012). Building virtual cities, inspiring intelligent citizens: Digital games for developing students' problem solving and learning motivation. *Computers & Education*, 59(2), 365-377.
- [29] Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

İnternet Kaynakları

- [1] <https://api.razzlepuzzles.com/fillin?locale=tr>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
- [2] <https://api.razzlepuzzles.com/wordsearch?locale=tr>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
- [3] <https://www.cartoonito.com.tr/games/grizzy-ve-lemmingler-yapboz-bulmaca>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [4] <https://www.cosumi.net/en/>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [5] <https://tr.crazygames.com/oyun/tic-tac-toe>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [6] <https://www.dersimiz.com/oyna-boya/?oyun=15>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [7] <https://www.dersoyunlari.com/Amiral-Batti-oyununu-oyna2249.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [8] <https://www.dersoyunlari.com/Kurt-Kuzu-Gecir-oyununu-oyna2251.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [9] https://f.eba.gov.tr/uygulama/ResimliSudoku/story_html5.html
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
- [10] <https://www.fixoyun.net/oyun/turk-damasi-oyna/>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [11] <https://www.friv.com.tr/oyun/rubikkup>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [12] <https://www.gamesforthebrain.com/turkish/mastercards/>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [13] <https://www.guvenlicocuk.org.tr/oyun/esini-bul>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [14] <https://www.ilkokulevim.com/kelime-oyunu-1/>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
- [15] <https://www.jigsawplanet.com/?lang=tr>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [16] <https://www.kakuros.com/>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
- [17] <https://www.kraloyun.com/Oyun/Amiral-Batti-Defteri>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [18] <https://www.kraloyun.com/Oyun/Cocuk-Yapbozu>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [19] <https://www.kraloyun.com/Oyun/Tangram>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
- [20] <https://lichess.org/scQIPu08w8T2>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [21] <https://www.mentalup.net/hafiza-oyunlari>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
- [22] <https://www.minikoyuncu.org/?play=9692>

- (Erişim tarihi: 24.10.2024)
[23] <https://www.okulmodu.com/zeka-oyunlari/battleships-amiral-batti/>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[24] <https://www.okulmodu.com/zeka-oyunlari/dama-oyunu/>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[25] <https://www.okulmodu.com/zeka-oyunlari/sudoku/>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
[26] <https://www.oyundedem.com/oyna/rubik-kup.html>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[27] <https://tr.twoplayergames.org/oyun/jenga>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[28] <https://www.oyundedem.com/oyna/es-bulma.html>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[29] <https://www.oyunkolu.com/2-kisilik-oyunlar/2-kisilik-dama.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[30] <https://www.oyunlara.com/oyna.php?p=968>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[31] <https://www.oyunskor.com/oyun/rubik-kup-3d>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[32] <https://www.oyunskor.com/oyun/tic-tac-toe-temel>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[33] <https://poki.com/tr/g/jr-chess>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[34] <https://poki.com/tr/g/tic-tac-toe-3>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[35] <https://tr.puzzle-loop.com/>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[36] <https://www.puzzleoyuna.net/mobil-oyna.php?id=6856>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[37] <https://www.rekoroyun.com/amiral-batti.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[38] <https://www.rekoroyun.com/cit.html>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
[39] <https://www.rekoroyun.com/cocuk-yapboz.html>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[40] <https://www.rekoroyun.com/dama.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[41] <https://www.rekoroyun.com/jenga.html>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[42] <https://www.rekoroyun.com/kare-karalamaca.html>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[43] <https://www.rekoroyun.com/kibrit-copu.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[44] <https://www.rekoroyun.com/kurt-kuzu-ot.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[45] <https://www.rekoroyun.com/mangala.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[46] <https://www.rekoroyun.com/reversi.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[47] <https://www.rekoroyun.com/rubik-kup.html>

- (Erişim tarihi: 23.10.2024)
[48] <https://www.rekoroyun.com/2-kisilik-satranc.html>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[49] <https://www.rekoroyun.com/tangram.html>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[50] <https://www.rekoroyun.com/tic-tac-toe.html>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[51] <https://www.rekoroyun.com/yapboz-oyunlari.html>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[52] <https://www.satrancoyna.gen.tr/oyna-basit-satranc.html>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[53] <https://www.shredderchess.com/online/play-chess-online.html>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[54] <https://sudokus.biz/cocuklar-icin/>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
[55] https://www.testkolik.com/tangram.html#google_vignette
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[56] <https://www.tokoyun.com/rubik-kup.html?oyun=oyna>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[57] <https://www.toruntay.com/scratch-ile-sayi-tahmin-oyunu/>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[58] <https://www.trtcocuk.net.tr/oyunlar/ege-ile-gaga-tangram>
(Erişim tarihi: 25.10.2024)
[59] <https://www.trtcocuk.net.tr/oyunlar/satranc>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[60] <https://www.trtcocuk.net.tr/oyunlar/yapboz>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)
[61] <https://tr.puzzle-loop.com/>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
[62] <https://tr.puzzle-nonograms.com/>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
[63] <https://www.zekatestimerkezi.com/zekaoyunlari/kibritler.php>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[64] <https://www.zekatestimerkezi.com/zekaoyunlari/kovaOyunu.php>
(Erişim tarihi: 24.10.2024)
[65] <https://wordwall.net/tr-tr/community/kelime-av%C4%B1-ilkokul>
(Erişim tarihi: 22.10.2024)
[66] <https://wordwall.net/tr-tr/community/e%C5%9Fini-bulma-oyunu>
(Erişim tarihi: 23.10.2024)

EXAMINATION OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEACHER CANDIDATES' VIEWS AND EXPERIENCES WITH THE “WORLD LITERATURE” COURSE

Prof. Dr. Mesut Bulut

Atatürk University, Turkey, mesutbulut@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-0733-0964>

ABSTRACT

The current study was conducted to determine the opinions and experiences regarding the course of “world literature” of teacher candidates studied at the Department of Turkish Language and Literature. In this respect, the case study design and qualitative research approach were used together in this study. Twelve teacher candidates study the undergraduate Turkish Language and Literature Teaching program at the Faculty of Education of a Turkish university. In the context of the present study, the literature review was formed based on the review of the related literature and expert comments. The thoughts and experiences of the participants regarding the “world literature” course were obtained by using a semi-structured interview form with six open-ended questions. In the analysis of the data of this study, the content analysis method was followed. With the results of this survey, different opinions of teacher candidates joining the “world literature” course regarding this course emerged. It mentioned that they evaluated the influence of the course on cultural values, universal themes, and different outlooks from many aspects. They strongly felt that through the course, universal values were addressed, cultural variety underlined, and a means of understanding and relating to people from so many cultural backgrounds. At the same time, however, they all commented that in general, the course was informative, and gave them exposure to new authors, and different perspectives of view. They thus achieved an overview of human values and cultural differences in the course. These findings are therefore a manifestation of how the course “world literature” has been instrumental in enabling the students to pass through a process of cultural consciousness, world values, and pluralism of opinions. With the help of these, it can be remarked that teacher candidates harbored the belief that the course could be stretched out over more time, the hours could be extended or the duration of the course was not enough. This research has brought forth the importance of the “world literature” course in helping students develop cultural awareness, universal values, and different perspectives. This may indicate how the course could allow students to gain a holistic perspective. In this regard, the belief of teacher candidates in “insufficient course duration” may be opposed to the fact that educational programs should be revised about the processing of course content and educating the students more effectively.

Keywords: Turkish language and literature, teacher candidates, views, experiences, World literature lesson

INTRODUCTION

The globalization movement, which first attracted our attention in both positive and negative contexts towards the end of the 20th century, continues to deeply affect many aspects

of daily life in the 21st century (Sağlam, 2014: 87). Today, as technological developments make it easier for people to communicate with each other in a globalizing world, developments in literature, as in every field, are increasing exponentially (Ungan & Demir, 2016: 41). Communication is a basic need that all people have. In this respect, literature has emerged as a result of people's desire to convey their feelings, thoughts, and experiences (Kaymakçı et al., 2021: 2081). People try to give more meaning to life with the spiritual and physical experiences they acquire throughout their lives. It can be said that choosing one's own route and learning the purpose of one's life is a long and difficult journey. At this point, literature allows readers to broaden their perspectives and look at the world in new ways (Tekin, 2018). Therefore, the beauties that make life worth living are found in literature. Literature, which broadens our horizons in a deeper sense, deepens our language by being kneaded with the power of words and improves our conceptual thinking capacity (Özbek & Tekay Baysan, 2023: 235).

Nations develop their own experiences, knowledge, and cultures and transfer them to future generations within a certain system. Because every nation desires to protect and develop its cultural heritage. One of the richest sources of this transfer process is undoubtedly literature. Literary works that are good in their fields are very important tools for educating and informing readers (Kalfa, 2013: 105). Literary works offer people the opportunity to experience places they have not seen, people they do not know, and new emotions. In this way, individuals expand their boundaries and develop their understanding of different cultures. While people gain skills such as critical thinking, effective communication, and adopting values under the influence of literature, they internalize values such as empathy, justice, and respect. Literature also contributes to the development of abstract values such as tolerance, awareness, and virtue (Aras, 2014). It is seen that the word "literature" first appeared in Turkish during the Tanzimat Period. Before that, expressions such as "ilm-i edeb" and "şiir ve inşat" were used. The term "literature" was thought of and used as the Turkish equivalent of the French word "littérature". The term "literature" expresses the idea that anything can be the subject of works created in both French and American civilizations. In Arab and Persian cultures, it is expressed as "morality" or "manners" (Turan, 2017: 92). Literature, which has a rich history in both written and oral cultures, is a special field. Since the definition and limitations of literature are constantly debated, different perspectives have developed over the years. The concept of literature covers a wide range of topics, including creative writing, the border between reality and fiction, oral and written narrative, and the contrasts between national/popular, rule-based and elite literature. Similarly, the concept of "world literature" has multiple interpretations due to its reflection of cultural diversity (Javid, 2019: 2034).

The concept of "world literature" refers to writers and works that transcend national and linguistic boundaries (Cuma, 2018: 20). Although it was developed by Christoph Martin Wieland, one of the philosophers of the Age of Enlightenment, Goethe frequently used the concept of "world literature" (Alm. Weltliteratur) in 1827. In a sense, Goethe's idea of "world literature" implied that knowledge about others, international understanding, balancing the demands of regionalism (autonomy), and restraining the winds of nationalism were on the horizon. Therefore, he adopted the view that the idea of international literature could, or rather should, serve a social and political purpose. Goethe saw world literature as an international exchange of ideas or the interaction of writers and their works, and the works that would be included within the scope of world literature transcend national and regional boundaries and have global significance (Sağlam, 2014: 88). Goethe's understanding of "world literature" is based on the idea of bringing together two opposing views. It is to evaluate universal and classical works together despite the obvious differences of national literatures. With this

understanding, Goethe presents examples of choosing authors and works according to his own taste while choosing works that he defines as “classic” at the highest level (Aytaç, 2019: 29). Among the literary works that are considered “classic” today are Homer’s Iliad and Odyssey, Dante’s Divine Comedy and Shakespeare’s plays because they have been translated beyond language borders and have gained cultural importance. Some books and authors have not found a place in the framework of literature despite being translated. As a result, the concept of “world literature” encompasses not only works with a common heritage, but also works that transcend time and space. The concept of “world” refers to works that nations share both temporally and spatially, that is, these two dimensions must be present for a work to be categorized as “world literature” (Javid, 2019: 2034). When the works considered to be part of world literature are examined, it is clearly seen that these are works that establish relations with other literatures on a global scale, adhering to both national and universal principles (Cuma, 2018: 23).

The concept of “world literature” has brought with it the definition of “classic work”. Classical works are works of art that are considered “valuable” in every community and have survived over time because they appeal not only to members of the author’s own society but also to readers at all levels. They help influence the society in which they were written. With these features, the struggle to obtain these works and pass them on to future generations is a situation we encounter in almost every civilization (İsen-Durmuş, 2011: 929-930). World literature depicts a vast and rich world despite the language barrier that sometimes creates obstacles. Therefore, both readers and researchers are needed to fully benefit from this vast sea (Aytekin, 2021).

Through the education system, societies fulfill their obligations to transfer knowledge to future generations. Education uses various tools to influence desired behavioral patterns. Literature is one of the best tools. While people express their feelings, thoughts, and behaviors through literature, it also offers the opportunity to have fun. Under the guidance of literature, values expressed in areas such as history, culture, religion, and economy shape people’s souls. “Classical works” play an important role in this purpose (Kalfa, 2013: 106). In education-training activities; it is very important to determine the level of interest of teacher candidates in world literature to benefit from works related to world literature - especially in language education and teaching (Altunbay, 2017: 436).

In this context, MEB (2018), “*Genres included in world literature are included*” of the achievements in the 2018 Turkish Language and Literature Course Curriculum, it is of great importance to determine the opinions and experiences of teacher candidates about the course of “world literature” and investigate the perceptions, thoughts, and experiences about universal literary products within the scope of language and literature education-teaching. However, the few academic works produced within the framework of “world literature” represent a serious lag concerning literature. Consequently, the present study reveals the necessity of such studies that would contribute to the literature and teacher training and development. In this study, the opinions and experiences of Turkish language and literature teacher candidates related to the “world literature” course were analyzed through the data obtained by the semi-structured interview form. This study aims to describe how the teacher candidates perceive the “world literature” course in light of Turkish language and literature teaching, teacher education, and development.

Purpose of the Study

- This study, prepared to determine the opinions and experiences of Turkish language and literature teacher candidates regarding the course “World literature”, sought the answers to the following questions.
- According to Turkish language and literature teacher candidates, what are the perceptions that occur in their minds when the “world literature” course is mentioned?
- What are the thoughts of the candidates of teaching Turkish language and literature on whether the course of “world literature” meets their expectations or not?
- In the opinion of the candidates for teaching Turkish language and literature, what does the “world literature” course provide for in the direction of personal development?
- What are the opinions of the candidates for teaching Turkish language and literature about the sufficiency of the content and coverage of the “world literature” course?
- In your opinion, what are the effects of the “world literature” course on our cultural values?
- According to your opinions, in what respect does the “world literature” course affect the point of view of Turkish language and literature teacher candidates about universal values?

METHOD

The design of this study was presented by describing the research design, study group, data collection tools, reliability, and validity, which was followed by presenting the data analysis.

Research Design

This research, which was conducted to examine the views and experiences of Turkish language and literature teacher candidates about the "world literature" course in the context of language and literature education, was conducted with a case study design, one of the qualitative research methods designs. Qualitative research uses qualitative data collection methods such as observation, interview, and document analysis, and follows a qualitative process aimed at presenting perceptions and events realistically and holistically in a natural environment. The important features of qualitative research techniques are that they provide sensitivity to the natural environment, the researcher has a participatory role, has a holistic approach, enable perceptions to be revealed, have flexibility in the research design, and have an inductive analysis (Yıldırım and Şimşek, 2013: 45-47). The case study is also accepted as a research method, referred to under various titles in the literature, including case study and case study. Due to this diversity, there is no consensus on what it is and how it should be applied. Therefore, to understand what a case study is, it is necessary to first define the case. Case studies provide a comprehensive description and identification of the elements involved in this case, allowing complex situations to be examined in their natural environments over time (Subaşı & Okumuş, 2017). A case is defined as the in-depth description and examination of a limited system (Merriam, 2013). Case study research is among qualitative methods in which the researcher gathers information related to a real-life situation that exists at that very moment regarding multiple limited systems (cases) using several sources such as interviews, observations, audiovisual materials, documents, and reports, and reveals themes for cases (Creswell, 2020: 99).

Study Group/Participants

The participants of this study are volunteer teacher candidates studying in the Turkish Language and Literature Teaching Program of the Faculty of Education of a state university in Turkey. In the selection of the current research study group, one of the purposeful sampling methods - the criterion sampling method - has been used. The basic understanding in this sampling is to study all situations that meet a set of predetermined criteria. In other words, the criterion or criteria mentioned here could be created by the researcher or a previously prepared list of criteria can be used (Yıldırım & Şimşek, 2013: 140). Criterion sampling is defined as “the selection of cases/situations that meet predetermined criteria” (Gezer, 2021: 149). Also, in this context, the participants were selected based on their obligation to be present during the “world literature” course that the researcher executed. For this reason, teacher candidates studying in the 1st, 2nd, and 4th grades of the Turkish language and literature teaching program of the relevant faculty of education where the data were collected were not included in this research because they didn't take this course. Personal information about the participants is given in Table 1.

Table 1.

Personal Information of Participants

Participants	Age	Gender	Graduated High School
TLTC-1	20	Female	Anatolian High School
TLTC-2	20	Female	Anatolian Imam Hatip High School
TLTC-3	20	Female	Multi-Program Anatolian High School
TLTC-4	20	Female	Anatolian High School
TLTC-5	21	Female	Anatolian High School
TLTC-6	22	Male	Anatolian High School
TLTC-7	20	Female	Anatolian High School
TLTC-8	21	Male	Anatolian High School
TLTC-9	22	Female	Social Sciences High School
TLTC-10	21	Female	Vocational and Technical Anatolian High School
TLTC-11	23	Female	Anatolian High School
TLTC-12	20	Female	Anatolian High School

Table 1: Distribution of teacher candidates according to age, gender, and the high school they attended in the "world literature" course: The ages of the contestants ranged between 20 and 23. As seen, 10 of the participants were female and 2 were male. It is noteworthy that the majority of the participants were female. It is observed that the participants graduated from various secondary/high schools. They were Anatolian high schools, Anatolian religious high schools, social sciences high schools, multi-program Anatolian high schools, and vocational and technical Anatolian high schools. This diversity shows that there were teacher candidates coming from different high schools in the classroom and joining the research; thereby, diverse perspectives may be brought into the classroom discussions. Accordingly, Anatolian High School (f=8), vocational and technical Anatolian High School (f=1), Social Sciences High School (f=1), Anatolian Religious High School (f=1), multi-program Anatolian High School

($f=1$) were determined. It was observed that the highest number of students who graduated from Anatolian high school participated in the research with a frequency of 8. Of the students who graduated from Anatolian High School ($f=8$), 2 of them were male and the remaining 6 teacher candidates who graduated from this high school were determined to be female. All the candidates who did not graduate from the Anatolian High School were found to be female.

Data Collection Tool

It is warranted to say that, in the context of a semi-structured interview form, the research uses a semi-structured interview technique for data collection. Semi-structured interviews combine the strengths of fixed-choice answering with the ability to go in-depth in the relevant field. The most important advantages of the semi-structured interview are the ease of analysis and the opportunity to express oneself to the interviewee and provide in-depth information when needed (Büyükoztürk et al., 2020: 159). Semi-structured interview technique is more flexible compared to the structured interview technique. In this technique, during an interview, the interviewer prepares a list of questions he is going to ask in an interview. Besides, at any moment the interviewer can modify the interview's course by incorporating some more questions or subtopics. He/she can then request the interviewee to elaborate on his/her answers. The techniques for semi-structured interviews possess some degree of standardization but are equally flexible and suitable for research (Türnüklü, 2000: 547). In the preparation and development of the interview questions to be used in the research, it was taken into consideration that the interview questions are understandable and do not guide the respondent. Field experts' opinions were asked whether the questions to be used had been created by considering the problems of the research or whether they were understandable and could be applied. The semi-structured interview form, containing 6 open-ended questions in its content, was finalized by making corrections in line with the opinions of two expert faculty members. The questions that were prepared by the researcher on the subject of the study were asked to 6 prospective teachers who were not included in the research group to check the comprehensibility of the questions in the semi-structured interview form consisting of open-ended questions; upon obtaining the feedback, it was decided that there was no problem, and the application was started; the data were collected. It also added the heading "personal information" to the semi-structured interview form for the participants to disclose their personal information.

Validity and Reliability

In the qualitative study, validity is described with the concepts of credibility and transferability. Reliability is described as consistency and confirmability (Yıldırım and Şimşek, 2013). A compliance percentage of 70% and above provides evidence that the researchers have determined coding reliability. However, the reproducibility rate was predetermined by comparing the data received during the interview with the researcher and an experienced faculty member in the separate coding of the qualitative research. Such an essential condition of the presentation of evidence with regard to the validity and reliability of qualitative research presupposes the comprehensive description of the research process. It should specify how the participants were selected, what was the basis of selection, what kind of tools were used to collect data, and how they were prepared. That is to say, describing the whole process exactly as it is comprises the essence of reliability and validity (Batdı, 2021: 225).

Data Analysis

In the process of data analysis, the opinions of the prospective teachers were categorized and summarized under certain themes. In this respect, the technique of content analysis was utilized. "The main purpose of content analysis is to reach concepts and relationships which explain the collected data. The first stage of the content analysis is the coding of data. With content analysis, we try to define data and reveal the facts that may be hidden in the data. As stated by Yıldırım and Şimşek (2013), "the basic process in content analysis is to bring together similar data within the framework of certain concepts and themes and to organize and interpret them in a way that the reader can understand" (Yıldırım and Şimşek, 2013: 259). Content analysis is a technique of qualitative methodologies that focuses on the analysis of wide-range materials of documents, texts, and papers, with predetermined rules like sampling, coding, category, etc., in order to produce information that is objective, measurable, and verifiable (Metin& Ünal, 2022: 273). In this study, the content analysis technique was based on the analysis of frequency and categorization. Frequency analysis enables us to understand the importance and strength of an element; it depicts the occurrence of an event in a period using numerical, proportional, or percentage terms. This analysis technique ranks elements according to their importance and classifies them based on frequency. Whereas in the categorical analysis, any message or data is first divided into units; here, the categorization of units is done based on certain criteria. Coding or processing the messages' meaning forms part of this process. After the categories are prepared, the units of meaning or elements are dropped into categories, and the frequencies of the elements within each category are counted. These analyses serve to summarize and interpret the data in a more meaningful manner (Bilgin, 2006). The data obtained from the research were examined by two academicians who are experts in Turkish language and literature teaching about the perceptions of teacher candidates on the world literature course in order to find out whether the themes and concepts in the research were compatible and consistent. Data collection and analysis procedures have been described in detail step by step in order to maintain the external validity of the research; the criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used during the selection of the research sample. In the scope, two experts in Turkish language and literature education reviewed the studies, the coding, and the findings obtained; as a consequence of the expert reviews, a validation review was performed as well as the reliability review of the data analysis process (Patton, 2002). This study was prepared about the qualitative research method. Data that concerns the researched material was elaborated by the content analysis technique through stages such as coding, defining the code, organizing themes, defining, and interpreting. While collecting the data, semi-structured interview forms were used, and the data was categorized in order to be analyzed later on. Tables are presented that show the themes collected, common views of participants, frequencies, and percentages are present in the following pages. The quotations were used in the study to document the opinions and experiences of the teacher candidates of Turkish language and literature about the course "world literature". Confirmation was obtained for all opinions to make sure the opinions were caught correctly. Expert opinions were consulted on the appropriateness of the findings for the subject. Consistent and contradictory points were discussed, and themes and classifications were finalized. Tables were developed based on the analysis of semi-structured interview form questions. Similar themes were identified, and data was coded. In order to be reliable and objective, numerical data was used in presenting the findings according to the aims of the study in the tables. The participants were given codes such as TLTC-, TLTC-2... etc. The perspective of participants had been clearly defined and reflected with codes.

Research Ethics

Permission was obtained to obtain data related to the research by the Atatürk University Social and Human Sciences Ethics Committee Educational Sciences Unit Ethics Committee with the decision numbered 01/09 dated 16.01.2023.

Findings and Comments

This section outlines the findings obtained related to the sub-problems in the scope of the investigation of the opinions and experiences of the Turkish language and literature teacher candidates about the “world literature” course. Findings related to determining the perception with regard to course contents of world literature, their expectation from this course, the effects this training course has on their personal life, the adequacy and scope of the content that this course contains, their opinions, and experiences as effects of this course in molding their cultural values.

Table 2. Findings regarding the question of prospective teachers: "What are the perceptions that come to mind when you hear the word world literature?"

Perceptions Regarding the “World literature” Course	Participants	Code	<i>f</i>	%
	TLTC-1, TLTC-3, TLTC-4, TLTC-8, TLTC-11	Literary works that bear the traces of lifestyles, stories, cultures and thoughts of different nations	5	41,66
	TLTC-2, TLTC-6, TLTC-7, TLTC-10	Literature consisting of works with universal themes that concern every nation	4	33,33
	TLTC-5	Classical works that resemble the ocean	1	8,33
	TLTC-9	The sum of literatures formed by national literatures	1	8,33
	TLTC-12	Literature that enriches our reading culture and enables us to discover new horizons	1	8,33
Total			12	100

When Table 2 is examined, it is seen that the teacher candidates have different perspectives on the "world literature" course in their answers to the question "What are the perceptions that occur in your mind when the "world literature" course is mentioned?" It is evident in the opinions that the participants have different perspectives on the perceptions that occur in their

minds regarding the "world literature" course. Participants TLTC-1, TLTC-3, TLTC-4, TLTC-8, TLTC-11; believe that "world literature" is a tool for understanding different cultures and lifestyles. In this context, they believe that the works of world literature that emerge help people share lifestyles, worldviews, thoughts, and experiences from different geographies. This perception is seen to emphasize that literature has a role that accommodates cultural diversity and brings people together. It was determined that TLTC-2, TLTC-6, TLTC-7, and TLTC-10; stated that literature addresses universal themes that focus on common aspects of human experience, not only specific nations, and that works that share common feelings and experiences of humanity are an important part of world literature. They also think that literature addresses the common emotional and intellectual experiences of humanity. It is seen that they believe that world literature helps people find common ground by dealing with universal themes. This perspective also reveals that literature is seen as a tool that eliminates cultural differences and unites people on a common basis. The participant with the code TLTC-5 emphasizes the historical context of classical works in his perception of the "world literature" course. It is clear that he thinks that it is important to pass on the knowledge and values that classical works transmit from the past to the present to future generations. It can be said that this perception is reflected in the fact that he sees the "world literature" course as a component of the classics that should be emphasized. The participant with the code TLTC-9 emphasizes that "world literature" reflects local cultures and is a common literary platform. TLTC-12 thinks that world literature is a tool that helps expand people's world of thought, enriches the culture of reading and allows people to discover new intellectual horizons. The participants' perceptions of the "world literature" course are variable and include topics such as the diversity of literature, universal themes, the value of classical works, cultural identity reflected in national literatures, and the development of a reading culture. These various perspectives reveal how multifaceted literature is and how different people approach it from different perspectives. Some participants' views on the subject are given below:

TLTC-1: *"When I think of world literature, the first thing that comes to mind is different cultures... The perception this creates in me is the excitement of going beyond our own literature and learning the thoughts, perspectives on life and life stories of people from other nations. Because for me, making literature, creating a literary work means revealing yourself, your life and your true self."*

TLTC-2: *"In my opinion, the world literature course is the common literature of nations that bears traces from every nation, is created in common and deals with universal themes. That is why I thought of Goethe."*

TLTC-5: *"When I think of world literature, the oceans come to mind. We can associate the concept of "ocean" with the concept of "world literature." The creatures living in the ocean form the literatures of other nations. The struggle given in the ocean, the desire to survive, and the continuation of future generations are similar to the concept of a "classic work."*

TLTC-9: *"World literature is looking at life from different perspectives. In other words, world literature is the sum of national literatures."*

TLTC-12: *"World literature is literature that contributes to our cultural development, develops our reading culture, and enables us to discover new horizons."*

Table 3. Findings regarding the question “How did the World literature course meet your expectations?”

Level of Meeting Expectations Regarding the “World literature” Course	Participants	Code	<i>f</i>	%
	TLTC-2, TLTC-3, TLTC-4, TLTC-5, TLTC-6, TLTC-7, TLTC-8, TLTC-9, TLTC-10, TLTC-11, TLTC-12	It met my expectations.	11	91,67
	TLTC-1	It partially met my expectations.	1	8,33
Total			12	100

When Table 3 is examined, it was determined that when the prospective teachers were asked "In what way did the “world literature” course meet your expectations?", the participants coded TLTC-2, TLTC-3, TLTC-4, TLTC-5, TLTC-6, TLTC-7, TLTC-8, TLTC-9, TLTC-10, TLTC-11, TLTC-12 stated that it met their expectations, while the participant coded TLTC-1 stated that his expectations were "partially" met. The participant coded TLTC-1, who stated that it "partially met" his expectations, stated that the course time was limited, that the course would be more productive in a longer period of time, and that although he could not learn all the works of world literature, he had knowledge about literary movements, classic works, authors and poets. The participant coded TLTC-2 stated that he had the opportunity to get to know the works whose names he knew closely, that he examined the contents of the works in the reading list, and thus his interest increased, that the professional competence factor of the faculty member, which affects the teaching of the course, was also important, and that he enjoyed the course. The participant coded TLTC-3 stated that; It is seen that the course was quite useful for him, that the course added value to him in terms of having different perspectives, and that he was provided with the opportunity to get to know world-important classical works. The participant with code TLTC-4; It is seen that the reason why this course met he expected that he thought he would have the opportunity to get to know new authors, new works, and different perspectives, and that these were realized. The participant with code TLTC-5; It was determined that he found the answers to questions such as “What is a classical work, how should it be?” thanks to this course, and that he learned about writers, poets, and works of different nations that he was not interested in or knew before. The participant with code TLTC-6; It was determined that he learned the concept of “classic” in a deep sense thanks to this course, that he learned works of literature of different nations, especially Ancient Greek and Latin literatures, and that thanks to this, he had different perspectives. The participant with code TLTC-7; It was determined that although the comprehensiveness of the course worried him,

the clarity and fluency of the courses eliminated his prejudices, and therefore met his expectations. The participant with code TLTC-8; It was determined that it was a course that he listened to, participated in, and studied with pleasure and that as someone who loves reading books, he read many books thanks to this course. The participant with the code TLTC-9 stated that thanks to this course, he had the opportunity to encounter many works referred to as world classics, thus gaining considerable knowledge on this subject, and his perspective in terms of aesthetics was enriched. The participant with the code TLTC-10 stated that this course contributed significantly to his development, his general knowledge increased, his reading pleasure developed, and his expectations of having different perspectives were met. The participant with the code TLTC-11 stated that he learned the classic works and literary movements of world literature thanks to this course, thus his horizons developed his memory expanded, and it met his expectations as a productive course. The participant with the code TLTC-12 stated that he had the opportunity to meet new writers/poets, and lives, and his expectations in getting to know literary developments and works in the world were met. It was seen that, in general, the participants of the course stated that the course met their expectations. Based on the analysis of the experiences related to "world literature" courses of the teacher candidates, it is determined that they thought this would be quite helpful to get familiar with a wide range of literary elements from old works to new writers. It was said that the diversity of the course material, along with the influence of the instructor, widened the participants' general knowledge and deepened their perspective towards literature. Another point emphasized was that the course was led attractively and efficiently and that participants' interest in literature and the pleasure of reading it had increased. This depicts that the course was able to meet the expectations of the students and gave a better insight into world literature.

Some participants shared their views on the subject as below.

TLTC-1: *“Well, I cannot say that this course completely 'met my expectations'. I would have liked to have studied the course slowly and digestively. However, the reason for this is the time constraint. I cannot say that I have mastered all of world literature in detail, but I can definitely say that I have an idea about the literary movements, writers/poets, and works.”*

TLTC-2: *“I had a chance to approach the works whose names I remembered from somewhere. Besides, by learning the contents of the books on my reading list, my interest in them was further enhanced. The beauty and productivity of the course derived from the way it was held and the professional competence of the instructor himself. This course was really the most enjoyable for me during this period. I can say that the instructor who taught it influenced that.”*

TLTC-4: *“This course met my expectations. Because when I first saw the name of this course, I was expecting to have new ideas, authors, and perspectives. My expectations were met.”*

TLTC-5: *“With this course, I have learned the answers to questions such as what a classic work must be like. I learned how different experiences can affect work. In this context, I learned about writers, poets, and works of different nations. I did not have this much knowledge before.”*

TLTC-9: *“Through the world literature class, I had an opportunity to become familiar with many of the classics of the world. I learned about lots of books. My aesthetic point of view changed. So, I can say that it met my expectations.”*

TLTC-10: “My expectations were met. This course helped me develop myself. Thanks to this course, I gained different perspectives. My general knowledge increased. It improved my reading pleasure.”

TLTC-11: “We learned about literary movements. In this context, we saw the effects of these movements in works and learned the reason for the course. We expanded our horizons and memories by reading world classics and listening to what our friends read. In this respect, I can say that it was a very productive course.”

Table 4. Findings regarding the question of prospective teachers: “Can you explain the effects of the World Literature course on your personal development?”

	Participants	Code	f	%
The Effects of the “ World literature” Course on Their Personal Development	TLTC-2, TLTC-10, TLTC-12	Gaining a reading habit	3	24,99
	TLTC-1, TLTC-11	Being equipped	2	16,67
	TLTC-4	Knowing yourself	1	8,33
	TLTC-3	Being able to express yourself effectively	1	8,33
	TLTC-5	Increasing the sense of curiosity	1	8,33
	TLTC-6	Getting to know or discovering different worlds	1	8,33
	TLTC-7	Desire to be successful	1	8,33

	TLTC-8	Developing reasoning and comparison skills	1	8,33
	TLTC-9	Enriching vocabulary	1	8,33
Total			12	100

When Table 4 is examined, in response to the question “Can you explain the effects of the world literature course on your personal development?”, participants coded TLTC-2, TLTC-10, and TLTC-12 stated that the "World literature" course was effective in gaining reading habit. This result shows that this participant group was affected by the content of the course and the diversity of literary works. It is seen that they thought that the wide range of world literature helped the participants read and understand different cultures and ways of thinking. Participants coded TLTC-1 and TLTC-11 stated that the course was effective in becoming equipped. The result depicts that the said group of participants perceived the content of the course to have an impact on general cultural enhancement. As a matter of fact, it has been established that the participants felt that the fact literary works dealt with different subjects and themes had a touch in creating a general range of knowledge. Participants coded TLTC-4; It was determined that they thought that the world literature course was quite effective in getting to know themselves. This shows that this participant group was affected in understanding their own emotional and intellectual processes thanks to the character analyses and inner-world descriptions of literary works. Participant coded TLTC-3; He emphasized that he could express himself effectively due to some presentations made in this course. The participant with code TLTC-5 stated that his sense of curiosity in the fields of art, sports, culture, etc. belonging to different nations increased. The participant with code TLTC-6 stated that his perspective towards them changed by meeting different nations, he tried to understand them, and he got to know and discover himself and other worlds. The participant with code TLTC-7 stated that his desire to be successful increased as he got to know different authors. The participant with code TLTC-8 stated that his reasoning and comparison skills developed as he learned about different authors, their lives, and their works. The participant with code TLTC-9 stated that his vocabulary was enriched thanks to the works he read. In general, the effects of the "world literature" course on the participants were revealed under various codes. When the personal development impacts of this course on participants were analyzed, it was determined that gaining a reading habit ranked at the topmost rate; 24.99% of the titles were about being equipped, and knowing yourself took part in numerical equality at the same rate; 16.66%. The titles "being able to express oneself effectively, increasing the sense of curiosity, getting to know or discovering different worlds, desire to be successful, developing reasoning and comparison skills, enriching vocabulary" reflected the impact of the course on the personal development of the participants as well. By these findings, it was stated that the "world literature" course had an impact on introducing the

participants to many cultures, establishing effective communication, gaining reading habits, and revealing their own identities. It was also determined that they stated that their vocabulary had developed and their ability to distinguish and compare other writers had increased. These views collectively show that the “world literature” course had an effect that provided a broad perspective on the personal development of the participants and contributed effectively in various areas.

Some participants' views on the subject are given below:

TLTC-2: *“It helped me gain the habit of reading that I had lost for a long time...”*

TLTC-3: *“I think I started to express myself more effectively due to the presentation activities and Q&A sessions we did in class.”*

TLTC-4: *“Thanks to world literature, we actually found our own essence.”*

TLTC-5: *“Beyond gaining knowledge by reading the works of different nations in the fields of art, sports, culture, etc., it developed a sense of curiosity in me.”*

TLTC-6: *“With the works we read, I got to know and discover different nations and their worlds.”*

TLTC-7: *“As I got to know different authors and their works, the desire to be more successful arose in me.”*

TLTC-8: *“As I saw different authors, their lives and works, my ability to reason and compare the relationship between our own literature and world literature improved.”*

TLTC-9: *“I can say that my vocabulary improved with the works of world literature.”*

TLTC-11: *“I think I became more equipped by learning about different writers, societies, and views.”*

Table 5. Findings regarding the question of prospective teachers: “Do you find the content and scope of the World literature course sufficient?”

Adequacy of the Content and Scope of the “World literature” Course	Participants	Code	<i>f</i>	<i>%</i>
	TLTC-4, TLTC-7	Sufficient	2	16,67
	TLTC-1, TDEÖ2, TLTC-3, TLTC-6, TLTC-8, TLTC-10, TLTC-11, TLTC-12	Partially Sufficient	8	66,64
	TLTC-5, TLTC-9,	Insufficient	2	16,67
Total			12	100

When the answers given by the prospective teachers to the question of whether they found the content and scope of the “world literature” course sufficient are examined in Table 5, it is seen

that the participants with codes TLTC-4 and TLTC-7 found the course content and scope sufficient, although intensive, and stated that the course was productive in terms of content. The participants with codes TLTC-1, TDEÖ2, TLTC-3, TLTC-6, TLTC-8, TLTC-10, TLTC-11, and TLTC-12 found the course content and scope sufficient but stated that the course hours and duration should be increased or that this course should be given in two terms due to the wide content and scope. It was determined that the participants with codes TLTC-5 and TLTC-9 found the content and scope of the course insufficient. It was determined that these participants stated that world literature was insufficient in terms of content and scope and that its content and scope should be given in the form of a course to be given in two terms. The content and scope of the “world literature” course as appraised by the participating prospective teachers within this study are presented in the table below. As for the content and scope of the course, the participants had different opinions. TLTC-4 and TLTC-7 found it “sufficient”. However, according to TLTC-1, TDEÖ2, TLTC-3, TLTC-6, TLTC-8, TLTC-10, TLTC-11, and TLTC-12 (66.64%), more time should be allocated since the content is broad. These students say that more depth should be given to the course, or it should be discussed in more detail. Participants TLTC-5 and TLTC-9 said that although the content of the course was “sufficient”, there was still a need to make it more comprehensive. These divergent opinions bring out that the content and duration of the course indeed need to be reviewed thoroughly.

Some views of the participants on the subject are given below:

TLTC-1: “Even though the content and the extent are adequate, I think that the time destined for the course is a bit limited and so it cannot be evaluated in all its content and scope.”

TLTC-4: “Although the content and scope cannot be fully provided due to time constraints, I do find it enough.”

TLTC-9: “I do not find it enough. So many works are out there in world literature that either we know or we don't. Although it is taught in such a short time, more deficiencies are there, I do not find it enough.”

Table 6. Findings related to the question of the prospective teachers: Can you explain the effects of the "world literature" course on our cultural values?

	Participants	Code	<i>f</i>	%
The Effects of the “ World literature” Course on Our Cultural Values	TLTC-1	No effect	1	8,33
	TLTC-2	Cultural interaction	1	8,33
	TLTC-3, TLTC-4, TLTC-5 TLTC-6, TLTC-7, TLTC-8, TLTC-9, TLTC-10, TLTC-11, TLTC-12	Cultural comparison: Differences and similarities between cultures	10	83,33
	Total		12	100

The findings in Table 6 present various perspectives of how prospective teachers evaluate the effects of the “world literature” course on our cultural values: The participant with the code TLTC-1 has the view that the course does not have an effect on our cultural values. This view reflects that the course has a very limited effect on national cultural values. According to the participant with code TLTC-2, the course creates cultural interaction by giving access to the cultural richness and historical experiences of different nations. By mentioning that the course provides an opportunity to compare and contrast cultures, he insists on the richness that the course creates culturally. The participants with the codes TLTC-3, TLTC-4, TLTC-5 TLTC-6, TLTC-7, TLTC-8, TLTC-9, TLTC-10, TLTC-11, TLTC-12 think that the course influences our cultural values and these can be coded as "cultural comparison: differences and similarities between cultures" with the rate of 83.33%. The effects discussed under this code have been about comparing and analyzing different cultures. These respondents stated that the course gave them an opportunity to examine the similarities and differences between different cultures and in that way, they had the chance to better understand our cultural values. Generally speaking, the findings that emerged indicated that most of the teacher candidates believe that the effect of the "World literature" course on our cultural values is realized by way of comparing and examining different cultures. It is indicative that the course is perceived within a framework that increases the cultural awareness of the participants and allows them to grasp cultural diversity from a broader perspective.

A few views about the subject as quoted from some participants are given below:

TLTC-1: *“I am not sure about its impact on our cultural values.”*

TLTC-2: *“It is possible to access the cultural richness and historical experiences of different nations from world classics. This situation provided the opportunity to make a cultural comparison. We saw many literary movements and their reflections on our literature. In this context, we also saw their reflections on our society.”*

TLTC-3: *“I think it has an impact on our cultural values in terms of being able to compare and contrast them across cultures.”*

TLTC-11: *“We understood that things that are not in our own culture and that our cultural values are more valuable by making comparisons... In this context, we saw the aspects that fit and did not fit our culture. We also read about subjects and lives that do not fit our culture. At this point, we had the opportunity to compare different cultures. I think it had an impact on us at these points.”*

Table 7. Findings regarding the question of prospective teachers: Can you explain how the “world literature” course affected your view of universal values?

The Effects of the “World literature” Course on the Views of Universal Values	Participants	Code	<i>f</i>	<i>%</i>
	TLTC-3, TLTC-5, TLTC-6, TLTC-7, TLTC-9, TLTC-12	Getting to know different cultures and lives	6	49,98

	TLTC-1, TLTC-2 TLTC-4, TLTC-8, TLTC-10, TLTC-11	Changing perspective on universal values	6	49,98
Toplam			13	100

When Table 7 is examined, the findings that emerged in the responses of the prospective teachers to the question “Can you explain how the world literature course affected your perspective on universal values?” show that the prospective teachers evaluated how the “world literature” course affected their perspective on universal values. The findings reflect different views and perceptions. Participants TLTC-3, TLTC-5, TLTC-6, TLTC-7, TLTC-9, and TLTC-12 perceived that the course affected their views on universal values by acquainting them with various cultures and ways of life. In this respect, it is possible to say that the perspective of the potential teachers is; that since the course allows them to get to know different cultures and lives, this course gave them a more spacious and open view regarding universal values. On the other hand, participants TLTC-1, TLTC-2 TLTC-4, TLTC-8, TLTC-10, and TLTC-11 said that the world literature course changed their perspective on universal values. It is understood these participants stated that thanks to the learning of different cultures and lives in the course, universal values are understood more broadly and in-depth, and therefore their perspectives change. When the findings are evaluated in general, it is seen that the “world literature” course has positive effects on expanding and enriching the perspective of prospective teachers about universal values. It can be said that the participants emphasized that the course is useful in getting to know different cultures, gaining new perspectives, and creating an understanding and a culture in which universal values are shared.

Some participants' views on the subject are given below:

TLTC-1: “As we read and get to know the cultures, people, and works of different nations, we can develop more knowledgeably by getting rid of prejudices. I can say that my perspective towards them has changed.”

TLTC-2: “I know that emotions and values are universal. In the world literature course, I understood that no matter what nation we are from, what is felt will not change.”

TLTC-3: “With this course, I had the opportunity to see and get to know the experiences of very different societies and nations through works.”

TLTC-4: “I came across many new ideas within the scope of this course. These ideas positively affected our perspective toward universal values. Because they opened doors to new thinking for us and changed our perspective.”

TLTC-5: “We see that every society and nation has literature and that works affect the culture, lifestyle, author, etc. of that society. I think it has a positive effect. Because I think it taught us more clearly that the works of every society should be respected.”

TLTC-6: *“It changed my perspective on values such as love, fear, courage, family, peace, war, etc. I learned to look at universal values from a new perspective by comparing the culture of our nation with that of other nations.”*

TLTC-8: *“I can say that it was a course that taught me to look at universal values more objectively and not to find other cultures strange.”*

TLTC-9: *“Getting to know different cultures and values had an impact on developing a sense of empathy in people. It had a positive impact on ensuring tolerance and gaining different perspectives.”*

TLTC-11: *“I think that up until now - although we have been reading world classics - we have gained many universal values and broadened our perspective by reading different geographies and authors with this course.”*

CONCLUSION, DISCUSSION AND SUGGESTIONS

This study, which was prepared to examine the opinions and experiences of teacher candidates of Turkish language and literature regarding the course of "world literature", reached various conclusions. According to the distribution of the participant teacher candidates taking the "world literature" course according to their age, gender, and the type of high school they graduated from, it was determined that the participants were between ages 20-23 years. The volunteer participants comprised 10 female participants, meaning that 83.33% were females, and only two participants were male. The participants graduated from various secondary/high schools. The diversity reported in the high school they graduated from means that they can bring different aspects into the classroom discussions. The type of high school that students graduated from was Anatolian High School 66.67%. The wide age range and the gender distribution reflect a different experience and perspective among the teacher candidates. The strong presence of women testifies to a situation that is reflective of the balance in gender balance in education and the interest of women in education and languages.

The perceptions of the teacher candidates about the “world literature” course differ greatly according to the results of the research. The participants' point of view discusses the purpose and the content of the course from different aspects. Some participants believe that this course can be used as a “tool in the understanding and sharing of different cultures”. Literature tackles universal themes and works that put human experiences together on the same platform stand out. What comes out most is the conception that the “world literature” course represents cultural richness and enhances intercultural understanding. Another participant points out the place of literature in universal values and expresses the common emotional experiences of humanity. The view that literature is one language that surmounts cultures to help people come to a common denominator is prevalent. Apart from that, it was underlined that it is very relevant to point out the historical context of classical works and points of intersection with the universal theme of local culture. As a result, prospective teachers' perceptions of the "world literature" course reflect the cultural richness, universal values, and the wide range of different perspectives that literature can offer. According to Akay (2019), values are considered an important component of education in industrialized countries. For this reason, many methods have been developed to instill both local and universal values. Teaching values through reading qualified literary works is one of the most basic and effective approaches.

Literature is a tool that helps us understand the relationships between language and culture. Branch teachers, who play an important role in the transfer of these relationships, are classroom, Turkish, and literature teachers who transfer language and culture to the younger generations. Understanding the feelings, thoughts, and value judgments of teachers and prospective teachers towards literature can help us estimate how much they can contribute to students. In this context, since literature reflects the experiences and perspectives of different cultures, understanding how prospective teachers and teachers approach literature can contribute to increasing cultural awareness. Understanding the values, beliefs, and experiences of different cultures through literature can help students develop an understanding and empathy for cultural diversity (Elkatmış, 2023: 250). In fact, in the research conducted by Çevirme & Ünveren (2019), the need to develop a “world literature” course curriculum that will help students recognize global cultural heritage and better grasp cultural diversity was emphasized. It is stated that students generally tend to understand culture by focusing on the past. In other words, it was stated that such programs were needed to support and expand students' cultural exploration.

The term “world literature” refers to literary creations that transcend cultural barriers and are recognized and loved by a wide audience. Readers of all backgrounds and cultures can relate to the works' frequent exploration of universal themes and emotions. The phrase can refer to both classical and modern literature and often encompasses a wide range of genres, including novels, poems, plays, and essays (Jones, 1994). Local and national literary traditions have become more accessible worldwide, particularly through advances in transportation, information technology, and publishing. As artists have freed themselves from the constraints of their own cultural traditions, a database of world literature or a shared image pool on a global scale has been created (Özdemir, 2009: 44). According to Gafrik (2009), comparative literature and the concepts of “world literature” are inherently intertwined, almost inseparable. However, many theories have been put forward to explain how the two are related. The definition of comparative literature itself is necessary to understand the first sentence. Apart from Goethe's definition of "world literature" that began the discussion, there were two generally accepted views: One is the Additive Theory, which looks upon all the literatures in the world as a sum total of national or individual literatures speaking of world literature. The second perspective is selective and underlines global classics or "peak works" that are read out of the historical, cultural, and linguistic contexts in which they were created and eventually become part of the collective memory of mankind. According to Madinabonu & Nasiba (2020), the function and role that literature performs in the contemporary world is very complex. Undeniably, there is the idea that through literature, the moral tenets of the reader are shaped. It is known that literature, as a kind of rhetoric, develops vocabulary and oratory skills.

According to another result of the study, it is seen that the prospective teachers who took the "World literature" course have a general opinion that the course met their expectations. The aspects that exceeded the participants' expectations were cited to be the vast scope of the course, the inclusion of the various features of literature in it, and the influence of the instructor. All participants except one mentioned that this course allowed them to get familiar with new authors, works, and other diverse perspectives. It was concluded that the prospective teachers were generally satisfied with the course content, teaching methods, and materials; the course increased their interest in literature; and they gained an in-depth perspective in terms of world literature. The results revealed that the "World literature" course has a positive effect on students in the representation of cultural diversity, universal themes, values, cultures, and different perspectives. According to Barut & Odacıoğlu (2019), acculturation through language

is a complex process that involves the integration of local cultures with other diverse cultures and global cultural aspects. Therefore, there is a necessity to identify and embrace other cultural traditions. In this regard, literary texts can be used as an effective means of exploring and bridging the gaps among different cultures.

In this respect, various different perspectives came out when the results related to the effects of the "World literature" course on the prospective teachers were examined. The participants stated that the course had positive effects in gaining reading habits, increasing general culture, being equipped, knowing oneself, and developing different perspectives. It was seen that elements like the diversity of literary works, character analyses, and inner-world descriptions enriched the emotional, intellectual, and communicative aspects of the participants. The "World literature" course contributed to the personal development of the participants and provided positive effects in important areas like gaining reading habits, increasing general culture, being equipped, knowing oneself, and developing different perspectives. Moreover, the course helped future teachers to express themselves in a better way, to develop their curiosity, to get to know and discover other worlds, to raise their desire for success, and to enhance reasoning, comparison, and a rich vocabulary. These results came out in line with the opinions of prospective teachers that the course offers an opportunity for the students to find out the multivarious world of literature and enrich their personal development.

In the opinions of the prospective teachers regarding the content and scope of the "world literature" course, there are diversities and differences under three headings. Whereas the rates of participants finding the course content and scope sufficient vary in different codes, the view that more time should be allocated due to the breadth of the content also clearly emerged. It was suggested that the duration of the course should be extended so that the content and scope of the course can be fully covered. The grouping of the insufficient content of the course also fell into two participants. In general, it was concluded that the course content and coverage were found to be "partially sufficient". These results drew attention to the fact that the richness and width of the course content should be weighed against the course duration, and it was concluded that the content should be handled more effectively and the duration should be arranged in accordance with the needs in order to meet the expectations of the prospective teachers. In this way, students may grade the course more easily; it is known that the effect of the "world literature" course can be increased accordingly.

The results showed that prospective teachers have different opinions about the assessments of the "World literature" course in terms of their cultural values. Some participants believe the course only has a minor effect on cultural values, while others think it creates cultural interaction by providing access to different nations' cultures and lives. The majority believe that the course performs the function of comparing different cultures and examining them, through which its cultural impact is realized. These results reinforce the thinking of different perspectives for understanding universal values. Based on the results of this study, the "World literature" course has various cultural impacts from the students' point of view. These findings point to the confirmation that this course plays an indispensable role in fostering students' understanding of cultural diversity, as well as some universal values from a broader perspective.

Consequently, through the results of this research, findings on how the course "World literature" influenced the universal values perspective of the prospective teacher show that after attending this class, different perspectives and perceptions emerged. In their responses, participants varied wherein some prospective teachers stated that this course provided a wider

perspective in relation to universal values since it gave them the chance to get to know different cultures and lives. The participants holding this view reported that they developed a more open attitude toward universal values since the course gave them a chance to get to know and understand different cultures. Other participants also reported that due to learning about different cultures and lives, universal values were more deeply understood and their views changed. The results showed that the "world literature" course had a positive effect on expanding and enriching the prospective teachers' perspective in terms of universal values. The participants underlined that the course was valuable for getting to know different cultures, gaining new perspectives, and creating an understanding where universal values are shared. Taken together, these findings show that the "world literature" class has been meaningful in terms of gaining insight into universal values and increased cultural awareness.

The Ministry of National Education (MEB) prepared book lists consisting of "100 Basic Works" for secondary schools in 2004 and primary schools in 2005. While there were 70 Turkish and 30 world literature works in the primary school list, there were 73 Turkish and 27 world literature works in the secondary school list. It was suggested that these books be taught in schools in association with Turkish, Turkish Language, and Literature courses. In addition, it was encouraged to give awards to students who read a lot and to organize drama, debate, and recitals to promote the books. In line with the circulars of the Ministry, studies were carried out in many provinces to teach these works. The project aimed to have students graduate by reading important works from Turkish and world literature (Balyemez, 2013). Another aim of teaching Turkish is to introduce national and universal values to students through Turkish and world cultural and artistic works. Therefore, in line with this goal, a special emphasis is placed on national and universal values in the textbooks used in schools. In addition, resources such as the "100 Basic Works" determined by the Ministry of National Education aimed to teach students values and develop their thinking skills (Çalışkan, 2016). In this context, according to Güzel (2006), literature is an art that provides people with access to an endless library. Every literary work has the power to awaken new emotions, ideas, and dreams in the reader. Literature depicts the inner life, relationships, and everything about people. Therefore, the literary culture that will be acquired by the person should include important writers and artists from both national and international literature as a condition of intentional acculturation. Because the selective reader needs to integrate with both national and world literature.

In summary, the research results show that the perceptions of prospective teachers towards the "World literature" course are diverse and that they evaluate the course's effects on cultural values, universal themes, and different perspectives from different perspectives. The views that the course reflects cultural richness, functions as a means of understanding and sharing different cultures, and addresses universal values are prominent. At the same time, it was stated that the course offers students the opportunity to get to know new authors, works and different perspectives and that it has a positive effect in general. The majority of the participants think that the course has positive effects in terms of understanding universal values and grasping cultural diversity. As a result, it is seen that the "World literature" course plays a valuable role in providing students with cultural awareness, universal values, and different perspectives.

- Suggestions based on the findings can therefore be made.
- Researching the demographic factors of age, gender, and type of high school attended can enable us to investigate how these factors impact teacher candidates' perceptions in a fine-grained manner concerning the course "World literature". This, in turn, can be

further assessed to show the influence of factors like gender and age to disclose more about course content and the effects thereof.

- Another possible research direction is how the content of the "world literature" class can be developed in a more efficient and diverse way. In this respect, various subjects can be researched in order to achieve better comprehension of the different movements and works of literature; better representation of various cultures and geographies; and increasing use of interactive materials and methods.
- In further studies, the efficiency of materials can be tested to better teach the course of "world literature". A more detailed look may be taken at the effect of materials such as book choices, digital resources, and interactive content on students' opinions and experiences; suggestions may be presented to help teacher candidates make better educational material choices.
- Such a course on "World literature" may be pursued in future studies with a view to understanding how far it would provide students with the depth required in cultural awareness and universal values. In such a course, universal themes and richness of culture are dealt with more effectively. These could be used to help the students understand cultural diversity more deeply and grasp universal values better.
- It is possible to discuss how the "World literature" course might achieve higher participation of students and creative approaches that could enable students to participate in the course content more effectively. To this end, the impacts of various methods such as interactive and participatory learning methods like drama, role-play, group projects and group work, project-based learning, and usage of digital platforms could be examined for understanding and evaluating the course.
- Students can be allowed to discuss how the "World literature" course affects their empathy skills. There will be a need to develop an understanding in depth of how it contributes to students' development in terms of empathy, considering the lives and emotional experiences of various characters in literature.
- A reasonable assessment can be made of how digital technology can be used more effectively in the teaching of the course entitled "World literature." Studying the potential for interactive applications, virtual trips, and online discussion platforms to increase the impact of the course will provide an indication of diversified teaching options for prospective teachers.

REFERENCES

- Akay, İ (2019). *Ahmet Yılmaz Boyunağa'nın çocuk romanlarının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi*[The investigation of Ahmet Yılmaz Boyunağa's children's novels in the context of the education of values], Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Altunbay, M. (2017). Türkçe öğretmen adaylarının Dünya edebiyatını takip etme düzeyleri[Turkish teacher candidates' levels of following the world literature] . *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(3), 433-449.
- Aras, G. (2014). İnsan ve toplum: Edebiyat ve değerler eğitimi[Man and society: literature and values education]. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (44),1-18

Aytaç, G. (2019). *Goethe ve Dünya edebiyatı*. Hece Yayınları

- Aytekin, E. (2021). *Dünya edebiyatı Tercüme Sahasında Polisiye Roman: Mickey Spillane'in ve Kemal Tahir'in Mike Hammer Romanlarıyla Amerikan ve Türk Edebiyatları Arasında Bir Karşılaştırma [Crime fiction in the translation zone of world literature: A comparison between American and Turkish literature through Mickey Spillane's and Kemal Tahir's Mike Hammer novels]*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Barut, E., & Odacıoğlu, M. C. (2019). Çocuk edebiyatı çeviri eserlerinde kültürel aktarım incelemesi: Oliver Twist örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 66-70. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3028>
- Batdı, V. (2021). *Nitel verilerin toplanması ve analizi. Eğitimde araştırma yöntemleri temel kavramlar, ilkeler ve süreçler içinde*.(ss.201-228). B. Çetin, M. İlhan, M.G. Şahin (Ed.). Pegem Akademi Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi, teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Kitapevi.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (Scientific research methods in education)*. (29. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalışkan, A. (2016). *İlköğretim 100 temel eser içerisinde yer alan Dünya edebiyatına ait eserlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi[Examination of works included in world literature that participate in elementary 100 essential readings from the point of education of values]*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Çevirme, H., & Ünveren, D. (2019). Öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre Türk dili ve edebiyatı dersinin kültürel örüntüsü[cultural pattern of Turkish language and literature courses according to the opinions of students and teachers]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1791-1803.
- Creswell, J.W. (2020). Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni [*Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*]. (3rd ed. Trans.). Revised 5th ed. [(M. Bütün & S.B. Demir (Çev. Ed.)). Siyasal Kitabevi.
- Cuma, A. (2018). Genel ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi'nin (komparatistik) ulusal ve dünya edebiyatları ekseninde kuramsal açıklımı [Theoretical explanation of general and comparative literature (komparatistik) in the context of national and world literature]. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 1-26.
- Elkatmış, M. (2023). Öğretmen ve öğretmen adaylarının edebiyat kavramına ilişkin metaforik algıları[Metaphorical perception of teacher and candidates teacher concerning of literature]. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 13(2), 246-272.
- Gafrik, R. (2009). The notion of world literature and the definition of literature in Western and Indian literary studies. *World literature Studies*, 1(1), 28-42.
- Gezer, M. (2021). *Örneklem seçimi ve örnekleme yöntemleri. Eğitimde araştırma yöntemleri temel kavramlar, ilkeler ve süreçler içinde*.(ss.133-159). B. Çetin, M. İlhan, M.G. Şahin (Ed.). Pegem Akademi Yayınları.

- Güzel, A. (2006). Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem teknik ve örnek uygulamalar[Aims of literature education and methods, techniques and exemplary implementations for these aims]. *Millî Eğitim Dergisi*, 169, 85- 104.
- İsen-Durmuş, T. I. (2011). Klasik eserlere çocuklar nasıl yönlendirilmeli ve buna ilişkin Batıdaki uygulamalardan örnekler [How classics must be directed to children and examples of applications in the west]. *Electronic Turkish Studies*, 6(3), 929-937.
- Jones, A. F. (1994). Chinese literature in them “world” literary economy. *Modern Chinese Literature*, 171-190.
- Kaymakçı, S., Turgut, T. ve Özalp, M. T. (2021). Sosyal bilgiler öğretiminde çözümlenmeli öykünün kullanımına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri[Opinions of teacher candidates on the use of analytical story in social study teaching]. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(4), 2080-2097. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.996191>
- Madinabonu, A., & Nasiba, N. (2020). The role of literary texts in teaching (on the example of modern literature–z.priplepin). *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(05), 4120-4126.
- MEB (2018). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı (9, 10, 11 ve 12. sınıflar)*. Ankara
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: desen ve uygulama için bir rehber (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan)*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı[The content analysis technique: its use in communication sciences and Ph.d. theses in sociology]. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.
- Özbek, Ö. & Tekay Baysan, G. (2023). Edebiyat, işlevi ve eğitimdeki yeri. *Frankofoni*, 1(42),221-237.
- Özdemir, N. (2009). Turizm ve edebiyat[Tourism and literature]. *Milli Folklor*,(82), 32-49.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods (3rd ed.)*. USA: Sage.
- Sağlam, M. Y. (2014). Dünya edebiyatına uzanan yolda bir Türk romancı: Orhan Kemal[A Turkish novelist in the path of world literature: Orhan Kemal]. *Erdem*, (67), 87-104.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması[Case study as a research method]. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Tekin, B. (2018). Hayatın anlamını semboller üzerinden okumak: Dünyanın boğulmuş en güzel adamı[Reading the meaning of life through symbols: the handsomest drowned man in the world]. *Folklor/edebiyat*, 24(95), 105-115.
- Turan, İ. (2017). Edebiyatın menşei, karşılaştırmalı (mukayeseli/komparatistik) edebiyatın dünya ve Türk edebiyatındaki yeri hakkında bir inceleme. *Türk Dili Dergisi*, 68(791), 92-95.

- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Ungan, S., & Demir, E. (2016). Günümüz çocuk edebiyatı yazarları ve eserleri üzerine bir inceleme[A Review on authors and works of contemporary children's literature]. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1(1), 40-65.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (Qualitative research methods in the social sciences)*. (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.

EVALUATION OF STUDENT SUCCESS WITH MACHINE LEARNING CLASSIFIERS ON EDUCATIONAL SYNTHETIC DATA

Prof. Dr. Akın ÖZÇİFT

Manisa Celal Bayar University, akin.ozcift@cbu.edu.tr – 0000-0002-5317-5678

Assoc. Prof. Dr. Fatih YÜCALAR

Manisa Celal Bayar University, fatih.yucalar@cbu.edu.tr – 0000-0002-1006-2227

ABSTRACT

In this study, we evaluated student success using various machine learning classifiers on a synthetic dataset designed to mimic real-world factors that influence academic performance, such as attendance, study hours, and parental involvement. The dataset included several features related to student achievement, with the target variable representing the classification of students' success. Accuracy was chosen as the performance metric to assess the effectiveness of different classifiers. The models were trained on 80% of the dataset and tested on the remaining 20%. Among the evaluated algorithms, the Support Vector Classifier (SVC) achieved the highest accuracy at 92.00%, followed by Random Forest with 91.00% accuracy, and the Extra Trees Classifier, which reached 90.50% accuracy. These classifiers outperformed others in predicting student success based on the synthetic data. This evaluation underscores the value of machine learning in educational data analytics. By identifying the most effective models, educators can gain a better understanding of the factors that contribute to student achievement and apply these insights to improve academic outcomes.

Keywords: Machine Learning, Student Success Prediction, Synthetic Data.

1. INTRODUCTION

Machine Learning (ML) has become an indispensable tool in various domains, including education, where it offers new ways to analyze and predict student success. Traditional methods of assessing academic performance have relied heavily on standardized testing and manual evaluations of student records; however, these approaches often overlook the multifaceted factors that influence learning outcomes. The application of ML in education enables a more holistic analysis by incorporating variables such as attendance, study habits, parental involvement, and socio-economic factors, all of which can significantly impact student achievement. By utilizing large datasets and advanced algorithms, ML models can reveal hidden patterns and provide more accurate predictions, assisting educators in understanding and supporting their students more effectively.

The growing body of research in educational data mining demonstrates that ML models can outperform conventional statistical methods in predicting student success. By employing

techniques such as classification and regression, these models analyze diverse features to forecast academic outcomes. Classification algorithms, in particular, have been widely used to categorize students into success levels, allowing educators to identify those at risk of underperforming and intervening proactively. For example, logistic regression, decision trees, and Support Vector Machines (SVMs) have all been applied to predict student performance, yielding promising results [1]. The ability of these models to generalize across different datasets has also made them appealing for large-scale educational applications.

In recent years, the use of synthetic data has emerged as a viable alternative to real-world datasets in educational research. Synthetic datasets are generated artificially to mimic the structure and characteristics of actual data, offering several advantages. These datasets preserve privacy since they do not contain sensitive information and enable researchers to create controlled environments for experimentation. Synthetic data generation techniques, often powered by Large Language Models (LLMs) or generative models such as Variational Autoencoders (VAEs) and Generative Adversarial Networks (GANs), allow researchers to explore new approaches in educational data mining without being limited by data availability or privacy concerns [2]. Additionally, synthetic data helps address challenges like class imbalance or missing data, which are common in real-world educational datasets [3].

However, despite its benefits, synthetic data in education has some limitations. These datasets may not capture the full complexity of real-world student behavior and might oversimplify the relationships between factors influencing academic performance. Therefore, it is essential to validate findings from synthetic data models with real-world data to ensure applicability to actual student populations [4]. Nonetheless, synthetic data provides a valuable opportunity to test machine learning models in a controlled environment, contributing to the development of more accurate and scalable solutions in educational data analytics.

The most commonly used machine learning techniques for predicting student success include classification algorithms such as decision trees, random forests, and support vector machines. These models have proven effective in handling the multifactorial nature of student success by analyzing data from a wide range of inputs. In classification tasks, for example, ML models categorize students into predefined success categories based on features like attendance, parental involvement, and study hours. By identifying patterns and trends within these datasets, machine learning provides new opportunities for educators to tailor interventions to individual student needs, thereby improving academic outcomes on a broader scale [5].

The application of machine learning to educational data analytics benefits various stakeholders, including teachers, administrators, and policymakers. Predictive models help identify students at risk of academic failure, enabling timely interventions. These insights can also guide curriculum development and resource allocation, allowing educational institutions to offer more personalized and effective student support. Additionally, by automating the data analysis process, ML reduces educators' workload, freeing up more time for direct student engagement.

In conclusion, integrating machine learning into educational systems holds great promise for enhancing student success outcomes. Through synthetic data generation and advanced classification algorithms, researchers and educators can gain deeper insights into the factors influencing academic performance. As the field of educational data mining expands, the use of

machine learning will likely become an increasingly important tool for shaping the future of education, offering new ways to assess, predict, and improve student achievement.

2. DATASET AND EVALUATION METRICS

In this section, we examine the application of machine learning classifiers to a synthetic dataset created to represent real-world factors that influence student academic performance. The dataset consists of 1,000 examples with features such as “ders_calisma_saati” (study hours), “devam_orani” (attendance rate), “aile_destegi” (parental support), “okul_katilimi” (school participation), “ders_disi_etkinlik” (extracurricular activities), and “saglik_durumu” (health status). The target variable for classification is “basari_durumu” (success status).

Accuracy is a commonly used metric for assessing the performance of classification models. It is defined as the ratio of correctly predicted instances to the total number of instances in the dataset. To compute accuracy, a confusion matrix is utilized, offering a detailed breakdown of the model's predictions.

As shown in Table 1, a confusion matrix is a table that provides a summary of a classification algorithm’s performance by displaying the counts of true positive (TP), false positive (FP), true negative (TN), and false negative (FN) predictions.

- True Positive (TP): Positively classified instances that are correctly predicted.
- False Positive (FP): Positively classified instances that are incorrectly predicted.
- True Negative (TN): Negatively classified instances that are correctly predicted.
- False Negative (FN): Negatively classified instances that are incorrectly predicted.

Table 1. Confusion matrix

	Predicted Positive	Predicted Negative
Actual Positive	TP	FN
Actual Negative	FP	TN

From confusion matrix, Accuracy is defined as Equation (1):

$$Accuracy = \frac{TP + TN}{TP + TN + FP + FN} \quad (1)$$

In summary, the synthetic dataset and the accuracy evaluation metric provide a solid framework for assessing the performance of algorithms in evaluating student success [6][7].

3. STUDENT SUCCESS CLASSIFICATION ALGORITHMS

This section examines different machine learning algorithms applied to classify student success. Each algorithm is outlined to highlight its use and effectiveness in predicting academic outcomes.

Logistic Regression is a statistical technique for binary classification that estimates the probability of a categorical dependent variable using one or more predictor variables. It

estimates the likelihood of an outcome using a logistic function, making it suitable for predicting binary outcomes like student success (pass/fail) [8].

A Decision Tree is a model that divides data into subsets based on input feature values, creating a tree-like decision structure. In this model, each node represents a feature, each branch denotes a decision rule, and each leaf node indicates an outcome. Decision Trees are straightforward and easy to interpret, which makes them valuable for understanding the decision-making process [9].

Random Forest is an ensemble learning technique that builds multiple decision trees during training and outputs the class mode for classification. By averaging the results of multiple trees, it enhances accuracy and reduces overfitting, making it a robust and effective method for various datasets [10].

Gradient Boosting is an ensemble technique that builds models in sequence, with each model aiming to correct the errors of the one before it. By combining the predictions of multiple weak learners, it forms a highly accurate predictive model, making it effective for complex datasets [11].

AdaBoost (Adaptive Boosting) is another ensemble method that adjusts the weights of misclassified instances and combines weak classifiers to form a strong classifier. It improves the performance of weak learners by emphasizing misclassified examples, enhancing overall model accuracy [12].

K-Nearest Neighbors (KNN) is a non-parametric method that classifies instances by identifying the majority class among the k closest neighbors in the feature space. Although it is simple and intuitive, KNN can be computationally intensive and is sensitive to the choice of k and the distance metric used [13].

The Support Vector Classifier (SVC) identifies the optimal hyperplane that maximizes the margin between classes in a high-dimensional space. It performs effectively on classification tasks with complex boundaries and supports both linear and non-linear decision boundaries through kernel functions [14].

Naive Bayes is a probabilistic classifier based on Bayes' Theorem, assuming that features are independent. It is especially effective for large datasets and is valued for its simplicity and efficiency in handling categorical data [15].

Bagging (Bootstrap Aggregating) trains multiple models on different data subsets and combines their predictions. By averaging the predictions of several base models, often decision trees, it reduces variance and enhances accuracy [16].

Extra Trees (Extremely Randomized Trees) is an ensemble method similar to Random Forest but with added randomization. It creates multiple decision trees by randomly selecting features and split points, which can result in a more diverse set of trees and improved performance [17].

The performances of these algorithms with an 80% - 20% split are shown in Table 2, based on Accuracy.

Table 2. Performance values of algorithms in terms of accuracy

Algorithm	Accuracy
Logistic Regression	0.7250
Decision Tree	0.8300
Random Forest	0.9100
Gradient Boosting	0.8950
AdaBoost	0.8250
K-Nearest Neighbors	0.8850
Support Vector Classifier	0.9200
Naive Bayes	0.6950
Bagging Classifier	0.8850
Extra Trees Classifier	0.9050

As shown in Table 2, the Support Vector Classifier algorithm achieved the highest accuracy of 0.920 among the 10 algorithms. This outcome suggests that the Support Vector Classifier is effective in identifying student success.

4. CONCLUSION

In this study, different machine learning algorithms were evaluated to predict student success using a synthetic dataset. Among the evaluated algorithms, the top three performers were the Support Vector Classifier with an accuracy of 92.00%, Random Forest with 91.00%, and the Extra Trees Classifier with 90.50%. These results indicate that Support Vector Classifier achieved the highest accuracy, followed by Random Forest and Extra Trees, which were the second and third most effective models, respectively. These findings highlight the strong performance of these algorithms in predicting student success and underscore the value of data-driven approaches in education.

REFERENCES

- [1] Romero, C. and Ventura, S. (2010). Educational Data Mining: A Review of the State of the Art, in *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, Part C (Applications and Reviews)*, 40(6): 601-618.
- [2] Xu, L., & Veeramachaneni, K. (2018). Synthesizing Tabular Data Using Generative Adversarial Networks. *ArXiv, abs/1811.11264*.
- [3] Choi, E., Biswal, S., Malin, B., Duke, J., Stewart, W.F. & Sun, J. (2017). Generating Multi-label Discrete Patient Records using Generative Adversarial Networks. Proceedings of the 2nd Machine Learning for Healthcare Conference, in Proceedings of Machine Learning Research, 68:286-305.
- [4] Aalst, W. V. D. (2016). Process Mining: Data Science in Action. *Springer Science & Business Media*.
- [5] Breiman, L. (2001). Random Forests. *Machine Learning*, 45(1): 5-32.
- [6] Bishop, C. M. (2006). Pattern Recognition and Machine Learning. *Springer New York, NY*.
- [7] Murphy, K. P. (2012). Machine Learning: A Probabilistic Perspective. MIT Press.

- [8] Cutler, A., Cutler, D.R., Stevens, J.R. (2012). Random Forests. In: Zhang, C., Ma, Y. (eds) *Ensemble Machine Learning*. Springer, New York, NY.
- [9] Dwaraka Srihith, I., Vijaya Lakshmi, P., David Donald, A., Aditya Sai Srinivas, T. & Thippanna. G. (2023). A Forest of Possibilities: Decision Trees and Beyond. *Journal of Advancement in Parallel Computing*, 6(3), 29-37.
- [10] Ho, T. K. (1995). Random decision forests, *Proceedings of 3rd International Conference on Document Analysis and Recognition*, Montreal, QC, Canada, vol.1, pp. 278-282.
- [11] Friedman, J. (2001). Greedy Function Approximation: A Gradient Boosting Machine. *Annals of Statistics*, 29(5), 1189-1232.
- [12] Freund, Y., & Schapire, R. E. (1996). Experiments with a New Boosting Algorithm. *Machine Learning: Proceedings of the Thirteenth International Conference*, 148-156.
- [13] Cover, T. and Hart, P. (1967). Nearest neighbor pattern classification, in *IEEE Transactions on Information Theory*, 13(1): 21-27.
- [14] Vapnik, V. (1995). The nature of statistical learning theory. *Springer*.
- [15] Souza, G. F. M. de, Netto, A. C., Andrade Melani, A. H. de, Carvalho Michalski, M. A. de, Silva, R. F. da. (2022). Chapter 6 - Engineering systems' fault diagnosis methods, Editor(s): Gilberto Francisco Martha de Souza, Adherbal Caminada Netto, Arthur Henrique de Andrade Melani, Miguel Angelo de Carvalho Michalski, Renan Favara da Silva, *In Advances in Reliability Science, Reliability Analysis and Asset Management of Engineering Systems*, Elsevier, pp. 165-187.
- [16] Breiman, L. (1996). Bagging Predictors. *Machine Learning*, 24(2), 123-140.
- [17] Geurts, P., Ernst, D., & Wehenkel, L. (2006). Extremely Randomized Trees. *Machine Learning*, 63(1), 3-42.

YEŞİL FİNANS, SAĞLIK HARCAMALARI VE ÇEVRESEL KALİTE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Tolga ERGÜN

Trabzon Üniversitesi, tolergun@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-9650-4542

Dr. Öğr. Üyesi Hilal OK ERGÜN

Trabzon Üniversitesi, hilalok@trabzon.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-1454-3677

ÖZET

Bu çalışmada, 1992-2021 döneminde Türkiye’de yeşil finans ve sağlık harcamaları ile çevresel kalite arasındaki kısa ve uzun dönem ilişki ampirik olarak incelenmiştir. Uzun dönem ilişkinin analiz edilmesinde Johansen eşbütünleşme; kısa dönem ilişkinin incelenmesinde ise Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada kurulan analiz modelinde bağımlı değişken karbondioksit salınımı, bağımsız değişken olarak da, çevresel teknoloji patent sayısı ve kişi başına düşen sağlık harcamaları kullanılmıştır. Karbondioksit salımı değişkeni çevresel kalite kapsamında, çevresel teknoloji patent sayısı değişkeni ise yeşil finans göstergesi olarak ele alınmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin serilerin durağanlık düzeyi Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılarak araştırılmıştır. Testler sonucunda değişkenlerin birinci seviyesinde durağan olduğu saptanmıştır. Johansen eşbütünleşme testi kapsamında VAR modeli ile uygun gecikme uzunluğu dört olarak belirlenmiştir.

VECM modeli kullanılarak yapılan Johansen eşbütünleşme testi sonucuna göre bağımlı değişken ile bağımsız değişkenlerin eşbütünleşik olduğu saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle çevresel teknoloji patent sayısı, kişi başına düşen sağlık harcamaları ve karbondioksit salımı değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Elde edilen bu bulgu Türkiye’de 1992-2021 döneminde yeşil finans, sağlık harcamaları ve çevresel kalite arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca modelde otokorelasyon ve heteroskedastisite problemine rastlanmazken, serilerin normal dağılıma uygun olduğu belirlenmiştir. Çalışmada değişkenler arasındaki kısa dönem nedensellik ilişkisini araştırmak üzere VECM modeli ile Granger nedensellik testi yapılmıştır. Analiz sonucunda, yeşil finans ve sağlık harcamaları ile çevre kalitesi arasında kısa dönemde bir ilişki tespit edilememiştir.

Sonuç olarak, çevre kirliliğiyle mücadelede temiz enerji ve yenilenebilir teknolojilerin kullanılması ve yaygın hale getirilmesi gerekmektedir. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında yeşil kredi ve yeşil tahvil gibi temiz enerji finansmanının kullanımı önem arz etmektedir. Ayrıca politika yapıcılar tarafından, çevre kalitesiyle uzun vadede bir ilişki tespit edilen sağlık harcamalarının yatırıma dönüştürülmesinde enerji tasarruflu yeşil finansman tekniğinden faydalanılarak çevre kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunabilecek araştırma ve geliştirme projeleri teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Finans, Sağlık Harcamaları, Çevresel Kalite, Türkiye.

RELATIONSHIP BETWEEN GREEN FINANCE, HEALTH EXPENDITURES AND ENVIRONMENTAL QUALITY: THE CASE OF TÜRKİYE

ABSTRACT

In this study, the short and long-term relationship between green finance and health expenditures and environmental quality in Türkiye in the period 1992-2021 was empirically examined. Johansen cointegration was used to analyze the long-term relationship, and the Granger causality test was used to examine the short-term relationship. In the analysis model established in the study, the dependent variable was carbon dioxide emissions, and the number of environmental technology patents and per capita health expenditure were used as independent variables. The variable carbon dioxide emissions were considered in the context of environmental quality, and the number of environmental technology patents was considered as an indicator of green finance.

The level of stationarity of the series relating to the variables used in the study was examined using the Augmented-Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests. As a result of the tests, the variables were found to be stationary at the first level. In the Johansen cointegration test, the appropriate lag length was determined as four using the VAR model.

According to the result of the Johansen cointegration test using the VECM model, the dependent variable and the independent variables were found to be cointegrated. In other words, a long-term relationship exists between environmental technology patents, per capita health expenditure, and carbon dioxide emissions. This result indicates a long-run relationship between green finance, health expenditures, and environmental quality in Türkiye from 1992-2021. Furthermore, the model did not exhibit problems with autocorrelation or heteroscedasticity, and the series was found to be suitable for a normal distribution. In the study, a Granger causality test was conducted using the VECM model to examine the short-term causal relationship between the variables. As a result of the analysis, no short-term relationship was found between green finance, health expenditures and environmental quality.

Therefore, clean energy and renewable technologies should be used and disseminated in the fight against pollution. Clean energy financing, such as green loans and bonds, is essential to ensure environmental sustainability. In addition, policymakers should encourage research and development projects that can contribute to improving environmental quality by using energy-efficient green financing techniques to convert health expenditures that have been identified as having a long-term relationship with environmental quality into investments.

Keywords: Green Finance, Health Expenditures, Environmental Quality, Türkiye.

1. GİRİŞ

Yeşil finans, sürdürülebilir bir çevrenin öneminin farkına varılmasıyla günümüzün en çok tartışılan konularından biri haline gelmiştir (Che vd., 2021). Kavramsal olarak yeşil finans, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin üstesinden gelerek doğal atmosferin kalitesini, doğal kaynakların kalitesini ve canlıların sağlığını iyileştirmeyi amaçlayan projelere fon sağlama teknikleri manasına gelmektedir (Zhang vd., 2019). Başka bir ifade ile yeşil finans, çevre koruma projeleri için finansal hizmetlerin sağlanmasıdır (Peng ve Zheng, 2021). Bu tanımlar çerçevesinde yeşil finans, çevresel tehlikelerin etkili bir şekilde yönetilmesine yardımcı olur ve hem ekonomik hem de ekolojik kaynakların kullanımını dengeler (Whang ve Zhi, 2016). Yeşil finansman yeşil tahviller, yeşil krediler, yeşil menkul kıymetler ve yeşil yatırımlar gibi çeşitli finansal araçları içermektedir (Ngo vd., 2021). Yeşil finansman, çevresel kaliteyi artırmanın ve sosyal faaliyetleri teşvik etmesinin yanı sıra ülke ekonomilerine sağlıklı bir iş gücü sağlar, doğal kaynakları korur ve ekonomik kalkınmayı destekler (Dalia ve Vitaliy, 2021). 2010 yılında 194 gelişmekte olan ülke kapsamında sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum sağlanması için finansal teşviği amaçlayan Yeşil İklim Fonu kurulmuştur. Bu nedenle yeşil finans kavramı 2010 yılından beri uluslararası kuruluşların raporlarında sıklıkla yer almaktadır (Zhang vd., 2019).

Küresel anlamda yaşanan iklim değişikliği ve bireylerin çevreyle ilgili artan endişeleri ülkeleri yeşil markalar, çevre dostu teknolojiler gibi yeşil inovasyonu teşvik edici çeşitli politikalara yönlendirmektedir (Wang vd., 2022). Bu bağlamda, küresel ısınma, deniz seviyesinin yükselmesi, sera gazlarındaki artış ve su israfı yaygın iklim değişikliği nedenleri arasında yer almaktadır. İklimdeki değişiklikler ekosistemin ve insanlığın sağlığı için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu durum, politikacılar, ekologlar ve uluslararası örgütler gibi çeşitli kesimleri çevreyi korumak için önlemler alınmasına yönlendirmektedir (Triki vd., 2023).

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda daha yüksek bir nüfus artış hızına sahip gelişmekte olan ülkeler, iyi bir yaşam standartlarına ulaşabilmek için hızlı hareket etmek zorundadırlar. Yüksek nüfus artışları ile hava, su ve toprak gibi çevresel kaynakların bozulma olasılığı daha yüksektir. Ayrıca, hava kirliliğindeki artış sıtma, tüberküloz ve kolera gibi çeşitli bulaşıcı hastalıkları ortaya çıkardığı ve bu nedenle sağlık harcamalarında bir artış yaşandığı görülmektedir (Racioppi vd., 2019). Bu kapsamda, sağlık harcamaları, ülkelerin vatandaşlarına daha iyi bir sağlık hizmeti sunmaları açısından sürekli olarak artmaktadır. Kentleşme, endüstriyel genişleme ve enerji tüketimindeki artış, alt yapı sistemlerinin iyileştirilmesi ve insanların kırsal alanlardan kentlere göç etmesi sonucunda sağlık bakımına olan ihtiyaç da artmaktadır (Yang, 2022). Bozulan çevre kalitesi, küresel ısınma ve iklim değişikliği gelecekteki nüfus sağlığı açısından ciddi tehdit oluşturmaktadır. (Costello vd., 2009). Dolayısıyla çevre kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri daha da kötüleşmektedir (Majeed ve Öztürk, 2020).

Literatürde yeşil finansın çevre kalitesiyle ilişkili olduğuna dair çok sayıda çalışma yapılmıştır (Cui vd., 2020; Ren vd., 2020). Meo ve Karim (2021) ABD, Kanada, Danimarka ve Japonya'nın da dahil olduğu on ülke üzerinde yeşil finansın çevre kalitesine olumlu yönde katkı sağladığını tespit etmişlerdir. Li ve Jia (2017) yeşil finansmanın çevresel bozulmayı azaltmada en etkili yöntem olduğunu vurgulamışlardır. Zhou vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada da

farklı ekonomiler için yeşil finansın çevre kalitesini iyileştirdiği saptanmıştır. Öte yandan, sağlık harcamaları ile çevre kalitesini araştıran çalışmalara bakıldığında ise örneğin Chaabouni vd., (2016) çevresel kalite ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi 51 ülke için incelemişlerdir. Yazarlar çalışma sonucunda karbon emisyonlarının sağlık harcamalarında artışa neden olduğunu saptamışlardır. Shahzad vd. (2020) uzun vadede karbon emisyonlarının sağlık harcamalarını arttırdığını ortaya koymuşlardır. Zeng ve He (2019) tarafından yapılan çalışmada Çin için benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Türkiye için yapılan çalışmalar incelendiğinde Atay ve Ergun (2018) sağlık harcamaları ile CO2 emisyonu arasındaki ilişkiyi 1980-2016 dönemi için incelemişlerdir. Yazarlar, eşbütünleşme analizi sonucunda CO2 emisyonları ile sağlık harcamaları arasında uzun dönemde bir ilişki tespit edememişlerdir. Konuk ve Eryer (2021) ise 1980-2019 dönemi için Türkiye’de sağlık harcamaları ile CO2 emisyonları arasında uzun dönem ilişki ortaya koymuştur. Literatürdeki çalışmalar değerlendirildiğinde Türkiye bağlamında yeşil finans ile çevre kalitesi ilişkisini inceleyen çalışmaya rastlanılmadığı görülmektedir. Öte yandan sağlık harcamaları ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların yapıldığı ancak farklı sonuçların elde edildiği tespit edilmiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu çalışmada, Türkiye’de yeşil finans ve sağlık harcamaları ile çevre kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma literatüre iki yönden katkı sağlamaktadır. İlk olarak, yeşil finans ile çevre kalitesi arasında ilişki var mıdır? İkinci olarak sağlık harcamaları ile çevre kalitesi arasında ilişki var mıdır?

Çalışma dört bölüm olarak tasarlanmıştır. Girişi takip eden ikinci bölümde konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Üçüncü bölümde metodoloji ve bulgular ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise analiz sonuçları ele alınmış ve politika önerisinde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR

Bu kısımda çalışmanın temel amacı kapsamında yeşil finans ve sağlık harcamaları ile çevresel kalite ilişkisini inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak yeşil finans ile çevresel kalite ilişkisini inceleyen çalışmalar ele alınmıştır. Bu çalışmaların ardından sağlık harcamaları ile çevresel kalite ilişkisini inceleyen çalışmalara değinilmiştir.

Li ve Gan (2021) yeşil finansın çevre üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Yazarlar, Çin örnekleminde 2009-2017 arasındaki dönemlere ait verileri regresyon analizi ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, yeşil finans gelişiminin ekolojik çevrenin iyileştirilmesinde teşvik edici rol oynadığını tespit etmişlerdir.

Chen ve Chen (2021) yeşil finansmanın karbon emisyonu üzerindeki etkisini 30 Çin eyaleti örnekleminde incelemişlerdir. Yazarlar, 2005-2018 arasındaki dönemlere ait verileri mekânsal panel modeli ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, yeşil finansmanın karbon emisyonlarını azaltmada katkı sağladığını saptamışlardır.

Wang vd. (2022) 57 gelişmekte olan ülke örnekleminde çevresel performans ile yeşil finans ve yeşil inovasyon arasındaki ilişkiyi 2002-2016 dönemi için analiz etmişlerdir. Eşbütünleşme analizi sonucunda yazarlar, değişkenlerin uzun vadede eşbütünleşik olduğunu ortaya koymuşlardır.

Khan vd. (2022) Asya’daki 26 ülke örnekleminde yeşil finans ile çevre arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Driscoll-Kraay ve PCSE analiz yöntemini kullanan yazarlar, çalışma

sonucunda yeşil finansın çevre göstergesi ekolojik ayak izini azalttığını ve çevresel kaliteyi pozitif yönde etkilediğini saptamışlardır.

Numan vd. (2023) yeşil finansın çevresel bozulmadaki rolünü incelemişlerdir. Yazarlar, 13 ülke örnekleminde 2006-2020 arasındaki dönemleri Panel Driscoll-Kraay testi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, yeşil finans yatırımlarının ekolojik ayak izini azalttığını ve çevresel kaliteye katkıda bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Triki vd. (2023) çevresel kalite, yeşil finans, sağlık harcamaları, yenilenebilir enerji ile teknoloji inovasyonu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yazarlar Suudi Arabistan için 1980-2020 arasındaki dönemleri NARDL yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, yeşil finans ve sağlık harcamalarının çevresel kalite üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bakry vd. (2023) gelişmekte olan 76 ülke örnekleminde yeşil finansın çevresel performansa olan etkisini incelemişlerdir. Yazarlar, 2010-2019 arasındaki dönemlere ait verileri panel eşbütünleşme ve VECM ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, yeşil finansın çevre kirliliğini azaltmada katkı sağladığını belirlemişlerdir.

Chin vd. (2024) BRI bölgesindeki yeşil finansın çevresel bozulmaya etkisini incelemişlerdir. Yazarlar, analiz yöntemi olarak genelleştirilmiş momentler yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışma sonucunda yazarlar tarafından yeşil finans ile çevresel bozulma arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Literatürde sağlık harcamaları ile çevre kalitesi ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında örneğin Jerrett vd. (2003) Kanada örnekleminde çevre ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Regresyon analizinden faydalanan yazarlar, sağlık harcamaları ile çevre kirliliği arasında doğru yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Narayan ve Narayan (2008) seçilmiş OECD ülkelerinden oluşan bir örneklem üzerinde çevre kalitesi ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1980-1999 dönemini panel eşbütünleşme analizi ile inceleyen yazarlar, CO₂'nin artışının sağlık harcamalarını arttırdığını tespit etmişlerdir.

Yahaya vd. (2016) gelişmekte olan ülkeler örnekleminde çevresel kalite ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yazarlar, 1995-2012 arasındaki dönemlere ait verileri panel eşbütünleşme testi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, çevre kalitesi üzerinde sağlık harcamalarının güçlü bir belirleyici olduğunu tespit etmişlerdir.

Apergis vd. (2018) ABD'de CO₂ emisyonları ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kantil regresyon analizini kullanan yazarlar 1966-2009 dönemini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, CO₂ emisyonları ile sağlık harcamaları arasında pozitif yönde bir ilişki ortaya koymuşlardır.

Blázquez-Fernández vd. (2019) 29 OECD ülke örnekleminde çevre kalitesi ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yazarlar, 1995-2014 dönemine ait verileri regresyon analizine tabi tutmuşlardır. Çalışma sonucunda yazarlar, sağlık harcamalarının çevre kalitesi üzerinde belirleyici rol oynadığını saptamışlardır.

Nasrin (2021) Asya'daki 20 ülke örnekleme üzerinde sağlık harcamaları ile çevre kirliliği arasındaki uzun vadeli ilişkiyi incelemiştir. Yazar, 1995-2017 arasındaki dönemlere ait verileri panel eşbütünleşme testi ile analiz etmiştir. Çalışma sonucunda yazar, değişkenler arasında uzun vadeli pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

Bayar vd. (2021) çevre ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi AB ülkeleri için incelemiştir. Yazarlar, nedensellik testi ile 2000-2018 dönemini analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar sera gazı emisyonları ile sağlık harcamaları arasında bazı AB üyesi ülkelerde çift yönlü ilişki saptamıştır.

Wei vd. (2022) seçilmiş yedi ülke örnekleminde çevresel bozulma ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yazarlar, 2000Q1 ile 2018Q1 arasındaki çeyrek dönem verileri panel kantil regresyon testi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yazarlar, sağlık harcamaları ile çevresel kalite arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya koymuşlardır.

Boztosun ve Adlı (2022) Türkiye'deki sağlık harcamaları ile çevre kirliliği ilişkisini incelemiştir. Yazarlar, 2000-2018 dönemi yıllık verilerini ARDL sınır testi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda sağlık harcamaları ile çevre kalitesi arasında negatif yönde bir ilişki tespit etmişlerdir.

Genel olarak mevcut literatürde Türkiye bağlamında sağlık harcamaları ile çevre kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların kısıtlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışmada Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri kullanılarak yeşil finans ve sağlık harcamaları ile çevresel kalite arasındaki hem kısa dönem hem de uzun dönem ilişki analiz edilerek literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

3. METODOLOJİ VE BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın amacı ve çalışmada kullanılan veri setine ilişkin detaylara yer verilerek, çalışmadan elde edilen bulgular sunulmaktadır. Çalışmanın ampirik analizinde Johansen eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testleri kullanılmıştır.

3.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 1992-2021 döneminde Türkiye'de yeşil finans, çevresel kalite ve sağlık harcamaları arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır.

3.2. Veri Seti

Çalışmada kullanılan verilere ilişkin detaylar Çizelge 1'de sunulmaktadır. Çizelgede çalışmada yer alan değişkenler ve referans çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada CO2 sembolü ile gösterilen karbon emisyonu çevresel kalite göstergesi olarak kullanılmıştır. SAG sembolü ile gösterilen kişi başına düşen sağlık harcamaları değişkeni sağlık harcamalarını; YF sembolü ile gösterilen çevresel teknoloji patent sayısı değişkeni ise yeşil finans göstergesi olarak ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait veriler ikincil veriler olup, yıllık olarak ele alınmıştır.

Çizelge 1. Verilere Ait Detaylar

Değişken Adı	Sembolü	Ölçü Birimi	Veri Kaynağı	Referans Çalışmalar
Karbon Emisyonu	CO2	Milyon ton	Türkiye İstatistik Kurumu	Khan vd. (2020)
Kişi Başına Düşen Sağlık Harcamaları	SAG	Dolar	OECD Sağlık İstatistikleri	Narayan ve Narayan (2008)
Çevresel Teknoloji Patent Sayısı	YF	Adet	OECD.Stat	Sampene vd. (2023)

3.3. Bulgular

Çalışmada kullanılan ampirik testlerden elde edilen bulgulara bu kısımda yer verilmiştir. Öncelikle, değişkenlere ait istatistiksel bilgiler incelenmiş ve tanıtıcı istatistikler Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge 2. Tanıtıcı İstatistikler

	CO2	LNCO2	SAG	LNSAG	YF
Ortalama	294.741	5.639	846.597	6.656	8.150
Maksimum	455.248	6.120	1551.908	7.347	21.400
Minimum	166.704	5.116	317.194	5.759	3.800
Standart Sapma	89.3103	0.312	321.106	0.444	3.051
Gözlem Sayısı	30	30	30	30	30

Çizelge 2’deki değişkenlere ait tanıtıcı istatistikler incelendiğinde, tüm değişkenlere ait gözlem sayısının 30 olduğu görülmektedir. Buna göre çalışmada incelenen dönem itibarıyla de değişkenlere ilişkin eksik veri bulunmamaktadır. Ayrıca CO2 ve SAG değişkenlerine ilişkin seriler incelenmiş ve serilerin geometrik özelliği göstermesinden dolayı çalışmada logaritmik formları kullanılmıştır. CO2 ve SAG değişkenlerinin logaritması alınarak analize dahil edilmiş ve tanıtıcı istatistiksel bilgilerine LNCO2 ve LNSAG sembolleri ile Çizelge 2’de yer verilmiştir. Değişkenlere ait veri serilerinin birim kök durumlarını incelemek üzere Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) testleri yapılmış ve bulgular Çizelge 3 ve Çizelge 4’te sunulmuştur.

Çizelge 3. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviyesinde			I. Seviyesinde		
	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitsiz-Trendsiz	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitsiz-Trendsiz
LNCO2	-0.694 (0.832)	-2.833 (0.197)	3.965 (0.999)	-5.417 (0.000)	-5.313 (0.001)	-3.630 (0.000)
LNSAG	-0.942 (0.759)	-1.4018 (0.838)	3.730 (0.999)	-3.675 (0.010)	-3.585 (0.04)	-2.682 (0.00)
YF	-3.646 (0.011)	-4.163 (0.014)	-0.351 (0.548)	-6.759 (0.000)	-6.719 (0.000)	-6.889 (0.000)

*Parantez içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Çizelge 4. PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviyesinde			I. Seviyesinde		
	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitsiz-Trendsiz	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitsiz-Trendsiz
LNCO2	-0.950 (0.757)	-2.730 (0.232)	8.029 (1.00)	-7.579 (0.00)	-9.123 (0.000)	-3.624 (0.000)
LNSAG	-0.942 (0.759)	-1.552 (0.786)	3.238 (0.999)	-3.615 (0.011)	-3.622 (0.045)	-2.713 (0.008)
YF	-5.407 (0.000)	-5.683 (0.000)	-0.972 (0.288)	-14.371 (0.000)	-13.214 (0.000)	-14.799 (0.000)

Çizelge 3 ve Çizelge 4’te değişkenlerin veri serileri ADF ve PP birim kök testi ile seviyesinde ve I. Farkında sabitli, sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz olmak üzere detaylı olarak incelenmiştir. Test bulguları, değişkenlerin I. seviyesinde durağan olduğuna işaret etmiştir. Çalışmanın ampirik analizi kapsamında optimal gecikme uzunluğunun tespit edilebilmesi için VAR modeli kullanılmış ve bulgular Çizelge 5’te sunulmuştur.

Çizelge 5. VAR Optimal Gecikme Uzunluğu Kriteri

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
1	39.230	NA	1.97e-05	-2.325	-1.889*	-2.200
2	45.713	9.972	2.44e-05	-2.131	-1.260	-1.880
3	56.079	13.556	2.34e-05	-2.236	-0.930	-1.860
4	75.895	21.339*	1.17e-05*	-3.068*	-1.326	-2.567*

Çizelge 5’te sıralı modifiye LR test istatistiği (LR), son tahmin hatası (FPE), Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan-Quinn (HQ) bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğu bulguları yer almaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda LR, FPE, AIC ve HQ bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir.

Gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından uygun VECM modeline karar vermek üzere koentegrasyon tablosu incelenmiş ve bulgular Çizelge 6’da sunulmuştur.

Çizelge 6. Özet Koentegrasyon Tablosu

Yok	Yok	Doğrusal	Doğrusal	Kuadratik	Yok
Sabitsiz-Trendsiz	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendsiz	Sabitli-Trendli	Sabitli-Trendli	Sabitsiz-Trendsiz
Olabilirlik					
0	43.35084	43.35084	51.57795	51.57795	52.16671
1	63.05312	64.40636	70.92974	72.88933	73.08959
2	69.93173	71.49942	78.01710	87.15554	87.26361
3	75.89516	78.26548	78.26548	90.52341	90.52341
Akaike Bilgi Kriteri					
0	-1.257757	-1.257757	-1.659842	-1.659842	-1.474362
1	-2.311779	-2.338950	-2.686903	-2.760718	-2.622276
2	-2.379364	-2.346109	-2.770546	-3.319657*	-3.251047
3	-2.376551	-2.328114	-2.328114	-3.040262	-3.040262
Schwarz Bilgi Kriteri					
0	0.048728	0.048728	-0.208192	-0.208192	0.122453
1	-0.714964	-0.693747	-0.944923	-0.970350	-0.735132
2	-0.492219	-0.362188	-0.738236	-1.190570*	-1.073572
3	-0.199076	-0.005474	-0.005474	-0.572458	-0.572458

Not:*,koentegre ilişkisi belirlenen bilgi kriteri

Çizelge 6’da yer alan koentegre tablosu incelendiğinde Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine göre dördüncü modelde koentegre ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Koentegrasyon ilişkisine göre modele karar verilmesinin ardından değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiyi tespit etmek üzere Johansen eşbütünleşme testi yapılmış ve bulgular Çizelge 7’de sunulmuştur.

Çizelge 7. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

İz (Trace) Testi				
H ₀	Öz Değer İst.	İz İstatistiği	Kritik Değer (0.05)	Olasılık
r=0*	0.805	77.890	42.915	0.000
En fazla 1	0.666	35.268	25.872	0.002
En fazla 2	0.228	6.7357	12.517	0.372
En Büyük Öz Değer(Max Eigenvalue) Testi				
H ₀	En Büyük Özdeğer İst.	Kritik Değer (0.05)	Olasılık	
r=0*	0.805	42.622	25.823	0.000
En fazla 1	0.666	28.532	19.387	0.001
En fazla 2	0.228	6.735	12.517	0.372

Not:*, eşbütünleşme ilişkisi olma durumunu ifade etmektedir.

Çizelge 7’de Johansen eşbütünleşme testi bağlamında İz (Trace) ve En Büyük Öz Değer (Max Eigenvalue) testlerine ilişkin bulgular yer almaktadır. İz ve En Büyük Öz Değer testi bulgularına göre, %1 ve %5 düzeyinde iki eş bütünleşme ilişkisi saptanmıştır. Elde edilen bulgular değişkenlerin eşbütünleşik olduğuna işaret etmektedir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından, kısa dönem nedensellik ilişkisini araştırmak üzere Vektör Hata Düzeltme modeli kullanılarak Granger nedensellik testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Çizelge 8’de sunulmaktadır.

Çizelge 8. VEC Granger Nedensellik/ Blok Dışsallık Wald Testi Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken (LNCO2)	Ki-kare	Gecikme	Olasılık
D(LNSAG)		8.840	4	0.065
D(YF)		6.383	4	0.172
Tüm		14.108	8	0.079

Çizelge 8’de LNCO2’nin bağımlı değişken olduğu modele ait Granger nedensellik test bulguları yer almaktadır. Buna göre LNCO2’nin bağımlı değişken olduğu modele göre değişkenler arasında kısa dönem Granger nedensellik ilişkisi saptanmamıştır.

VECM modeline dayalı Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen bulguların sağlamlığı açısından heteroskedastisite, otokorelasyon ve normal dağılım sınamaları yapılmıştır. Modelde otokorelasyonun olup olmadığı LM testleri ile sınanmış ve bulgular Çizelge 9’da sunulmuştur.

Çizelge 9. VEC Residual Serial Correlation LM Tests

Gecikme	LRE* stat	Olasılık	Gecikme	LRE* stat	Olasılık
1	6.376	0.701	6	14.354	0.110
2	5.941	0.745	7	11.709	0.230
3	6.910	0.646	8	3.769	0.925
4	6.623	0.676	9	14.517	0.105
5	3.650	0.932	10	2.460	0.981

Çizelge 9’da modelin 10. gecikmeye kadar otokorelasyon sorunu olup olmadığı sınanmış ve bulgulara göre modelde otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Modelde değişkenlerin normal dağılıma sahip olup olmadığı Jarque-Bera testi ile; heteroskedastisite sorunun olup olmadığı White testi ile sınanmış, bulgular Çizelge 10’da sunulmuştur.

Çizelge 10. White ve Normallik Testi

Component	Jarque-Bera	Olasılık
1	0.394	0.820
2	1.813	0.403
3	0.090	0.955
Joint	2.299	0.890
White Testi		
Ki-kare	132.3206	0.208

Çizelge 10’da yer alan Jarque-Bera testinin olasılık değeri bulguları incelendiğinde, değişkenler arasında normal dağılımın varlığı tespit edilmiştir. White testi sonuçlarına göre ise modelde heteroskedastisitenin olmadığı saptanmıştır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çevre kirliliği dünyanın karşı karşıya olduğu en ciddi çevre sorunları arasında yer almaktadır. Bu durum insanlar ve diğer canlıların sağlığı üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile çevre kirliliği kalp hastalığı ve solunum yolu hastalığı gibi rahatsızlıklar için önemli bir tehdit unsuru olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda sağlık hizmetlerine yapılan harcamalar ile çevre kalitesi ilişkisinin incelenmesi önem arz etmektedir. Öte yandan doğal kaynakların aşırı ve yanlış tüketimi çevresel bozulmaya neden olmaktadır. Bu nedenle çevresel dışsallıkları azaltmak için itici bir güç olarak yatırımların finansmanında yeşil finansın kullanımı önemli bir ihtiyaçtır. Yeşil finans çevresel bozulmayı azaltabilir ve çevre kalitesine katkı sağlayabilir. Bu bilgiler çerçevesinde çalışmada Türkiye’de yeşil finans, sağlık harcamaları ve çevresel kalite arasındaki kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. 1992-2021 döneminin ele alındığı çalışmada, uzun dönem ilişkisi Johansen eşbütünleşme testi ile kısa dönem nedensellik ilişkisi ise Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Türkiye’de karbon emisyonu toplamının çevresel kalite göstergesi olarak kullanıldığı çalışmada, çevresel teknoloji patent sayısı ise yeşil finans göstergesi olarak ele alınmıştır. Kişi başına düşen sağlık harcamalarına ilişkin veriler ise sağlık harcamalarına ilişkin değişken olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın analiz aşamasında ilk olarak değişkenlerin durağanlık sınaması ADF ve PP testleri kullanılarak yapılmıştır. Her iki test sonucunda elde edilen bulgulara göre, değişkenlerin birinci seviyede durağan olduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak, VAR modeli ile optimal gecikme uzunluğunun dört olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü olarak modele karar vermek üzere koentegrasyon tablosu incelenerek dördüncü modelin uygun olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgulara göre Johansen eşbütünleşme testi yapılmış ve test sonucunda değişkenler arasında iki adet eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle çalışmada yer alan değişkenlere ait serilerin birlikte hareket ettiği bulgusu tespit edilmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır. Modelin geçerliliği heteroskedasite, otokorelasyon ve normallik varsayım testleri ile sınanmıştır. Varsayım testlerinden elde edilen bulgular ise modelin geçerliliğine işaret etmiştir. Uzun dönemli ilişkinin varlığının tespit edilmesinin ardından, değişkenler arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Testin sonucunda kısa dönemli bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Sonuç olarak, Türkiye’de 1992-2021 döneminde yeşil finans, sağlık harcamaları ve çevresel kalite arasında istatistiksel olarak uzun dönemli bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Kısa dönemde

ise herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye’de yeşil finansman tekniği yaygın hale getirilerek enerji kullanımının verimliliği artırılabilir ve çevre kalitesine fayda sağlayan yenilenebilir enerjiyi teşvik edebilir. Bu durum, bireylerin ve tüzel kişilerin yaşam alanlarında daha az hava kirliliğine neden olmasını sağlayabilir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma sürecinde yeşil finansal tahviller ve yeşil fonlar gibi finansman teknikleri ile yeşil projeler geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Öte yandan ülkelerin bütçe açığı üzerinde etkili olabilecek faktörlerden biri de sağlık harcamalarıdır. Bu nedenle sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların etkili ve verimli bir şekilde kullanılmaması durumunda bütçe üzerinde önemli bir mali yük oluşturabilir. Bu çalışmada tespit edilen sağlık harcamaları ile çevresel kalite arasındaki uzun dönem ilişki doğrultusunda sağlık harcamaları çevre dostu temiz enerji yatırımlarına kanalize edilmelidir. Çalışmada elde edilen bulgular Blázquez-Fernández vd. (2019), Bakry vd. (2023) ile Chin vd. (2024) tarafından yapılan çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu süreçte yeşil finansman teknikleri etkin rol oynayabilir. Bu çalışma Türkiye bağlamında ele alınmıştır. Dolayısıyla gelecekte yapılacak çalışmalar için daha uzun vade ele alınarak analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

- Apergis, N., Gupta, R., Lau, C., K., U.S. State-Level Carbon Dioxide Emissions: Does It Affect Health Care Expenditure? *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Ağustos, 91, 2018.
- Atay-Polat, M., Ergun, S., Türkiye’de Yapısal Kırımlar Altında Ekonomik Büyüme, CO2 Emisyonları ve Sağlık Harcamaları İlişkisi. *İşletme ve Ekonomi Araştırma Dergisi*, 3, 2018.
- Bakry, W., Mallik, G., Nghiem, X.H., Sinha, A., Vo, X.V., Is Green Finance Really “Green”? Examining The Long-Run Relationship between Green Finance, Renewable Energy and Environmental Performance in Developing Countries. *Renewable Energy*, Mayıs, 208, 2023.
- Bayar, Y., Gavriletea, M. D., Pinte, M. O., Sechel, L. C., Impact of Environment, Life Expectancy and Real GDP per Capita on Health Expenditures: Evidence from the EU Member States. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Aralık, 18, 2021.
- Blázquez-Fernández, C., Cantarero-Prieto, D., Pascual-Sáez, M., On The Nexus of Air Pollution and Health Expenditures: New Empirical Evidence. *Gaceta Sanitaria*, Ağustos, 33, 2019.
- Boztosun, D., Adlı, F., Sağlık Harcamaları, Çevre Kirliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz, 538, 2022.
- Chaabouni, S., Zghidi, N., Mbarek, M.B., On The Causal Dynamics between CO2 Emissions, Health Expenditures and Economic Growth. *Sustainable Cities and Society*, Nisan, 22, 2016.
- Che, C., Chen, Y., Zhang, X., Zhao, L., Guo, P., ve Ye, J., Study on Emission Reduction Strategies of Dual-Channel Supply Chain Considering Green Finance. *Frontiers in Environmental Science*, Haziran, 9, 2021.

- Chen, X., Chen, Z., Can Green Finance Development Reduce Carbon Emissions? Empirical Evidence from 30 Chinese Provinces. *Sustainability*, Kasım, 13, 2021.
- Chin, M.Y., Ong, S.L., Ooi, D.B.Y., Pua, C.H., The Impact of Green Finance on Environmental Degradation in BRI Region. *Environment, Development and Sustainability*, Ekim, 26, 2024.
- Costello, A., Abbas, M., Allen, A., Ball, S., Bell, S., vd., Managing The Health Effects of Climate Change. *The Lancet Commissions*, Mayıs, 373, 2009.
- Cui, H., Wang, R., Wang, H., An Evolutionary Analysis of Green Finance Sustainability Based on Multi-Agent Game. *Journal of Cleaner Production*, Ekim, 269, 2020.
- Dalia, S., Vitaly, K., Green Finance and The Economic Threats during COVID-19 Pandemic, *Terra Economicus*, 19 (2), 2021.
- Jerrett, M., Eyles, J., Dufournaud, C., Birch, S., Environmental Influences on Healthcare Expenditures: An Exploratory Analysis from Ontario, Canada. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 57, 2003.
- Khan, A., Hussain, J., Bano, S., Chenggang, Y., The Repercussions of Foreign Direct Investment, Renewable Energy and Health Expenditure on Environmental Decay? An Econometric Analysis of B&RI Countries. *Journal of Environmental Planning and Management*, 63, 2020.
- Khan, M.A., Riaz, H., Ahmed, M., Saeed, A., Does Green Finance Really Deliver What is Expected? An Empirical Perspective. *Borsa Istanbul Review*, Mayıs, 22, 2022.
- Konuk, T., Eryer, A., Ekonomik Büyüme ve CO2 Emisyonunun Sağlık Harcamaları Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, Haziran, 30, 2021.
- Li, W., Jia, Z., Carbon Tax, Emission Trading, or The Mixed Policy: Which is The Most Effective Strategy for Climate Change Mitigation in China? *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, Mart, 22, 2017.
- Li, C., Gan, Y., The Spatial Spillover Effects of Green Finance on Ecological Environment Empirical Research Based on Spatial Econometric Model. *Environmental Science and Pollution Research*, Eylül, 28, 2021.
- Majeed, M.T., Öztürk, I., Environmental Degradation and Population Health Outcomes: A Global Panel Data Analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, Şubat, 27, 2020.
- Meo, M.S., Karim, M.Z., The Role of Green Finance in Reducing CO2 Emissions: An Empirical Analysis. *Borsa Istanbul Review*, Ocak, 22, 2022.
- Narayan, P. K., Narayan, S., Does Environmental Quality Influence Health Expenditures? Empirical Evidence from A Panel of Selected OECD Countries. *Ecological Economics*, Nisan, 65, 2008.
- Nasrin, S., Association between Health Expenditures, Economic Growth and Environmental Pollution: Long-Run and Causality Analysis from Asian Economies. *The International Journal of Health Planning and Management*, Mart, 36, 2021.
- Ngo, Q.T., Tran, H.A., Tran, H. T.T., The Impact of Green Finance and Covid-19 on Economic Development: Capital Formation and Educational Expenditure of ASEAN Economies, *China Finance Review International*, Ekim, 12, 2021.

- Numan, U., Ma, B., Sadiq, M., Bedru, H.B., Jiang, C., The Role of Green Finance in Mitigating Environmental Degradation: Empirical Evidence and Policy Implications from Complex Economies. *Journal of Cleaner Production*, Mayıs, 400, 136693, 2023
- Peng, J., Zheng, Y., Does Environmental Policy Promote Energy Efficiency? Evidence From China in the Context of Developing Green Finance. *Frontiers in Environmental Science*, Temmuz, 9, 2021.
- Racioppi, F., Martuzzi, M., Matic, S., Braubach, M., Morris, G., Krzyzanowski, M., Jarosinska, D., Schmall, O., Adamonyte, D., Reaching The Sustainable Development Goals Through Healthy Environments: Are We on Track? *European Journal of Public Health*, Mart, 30, 2020.
- Ren, X., Shao, Q., Zhong, R., Nexus between Green Finance, Non-Fossil Energy Use, and Carbon Intensity: Empirical Evidence from China based on A Vector Error Correction Model. *Journal of Cleaner Production*, Aralık, 277, 2020.
- Sampene, A.K., Li, C., Khan, A., Agyeman, F.O., Brenya, R., Wiredu, J., The Dynamic Nexus between Biocapacity, Renewable Energy, Green Finance, and Ecological Footprint: Evidence from South Asian Economies. *International Journal of Environmental Science and Technology*, 20, 2023.
- Shahzad, M., Qu, Y., Zafar, A.U., Rehman, S.U., Islam, T., Exploring The Influence of Knowledge Management Process on Corporate Sustainable Performance Through Green Innovation. *Journal of Knowledge Management*, Kasım, 24, 2020.
- Triki, R., Kahouli, B., Tissaoui, K., Tlili, H., Assessing the Link between Environmental Quality, Green Finance, Health Expenditure, Renewable Energy, and Technology Innovation, Şubat, 15(5), 2023.
- Yahaya, A., Nor, N. M., Habibullah, M.S., Ghani, J.A., Noor, Z.M., How Relevant is Environmental Quality to Per Capita Health Expenditures? Empirical Evidence from Panel of Developing Countries. *SpringerPlus*, 5, 2016.
- Yang, L., Economic-Environmental Law Guarantee of the Green and Sustainable Development: Role of Health Expenditure and Innovation, *Front. Public Health*, Haziran, 10, 2022.
- Zeng, J., He, Q., Does Industrial Air Pollution Drive Health Care Expenditures? Spatial Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, Mayıs, 218, 2019.
- Zhang, D., Zhang, Z., Managi, S., A Bibliometric Analysis on Green Finance: Current Status, Development, and Future Directions, *Finance Research Letters*, Haziran, 29, 2019.
- Wang, Q.J., Wang, H.J., Chang, C.P., Environmental Performance, Green Finance and Green Innovation: What's The Long-Run Relationships among Variables? *Energy Economics*, Haziran, 110, 106004, 2022.
- Whang, Y., Zhi, Q., The Role of Green Finance in Environmental Protection: Two Aspects of Market Mechanism and Policies. *Energy Procedia*, Aralık, 104, 2016.
- Wei, J., Rahim, S., Wang, S., Role of Environmental Degradation, Institutional Quality, and Government Health Expenditures for Human Health: Evidence From Emerging Seven Countries. *Frontiers in Public Health*, Mart, 2022.
- https://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/oecd-stat_data-00285-en
- <https://www.tuik.gov.tr/>

HOŞNUTSUZLUK ENDEKSİ İLE YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICST ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Doç.Dr. AYŞE DURGUN KAYGISIZ

Süleyman Demirel Üniversitesi, aysedurgun@sdu.edu.tr - ORCID ID 0000-0002-8062-7473

Arş. Gör. SEÇKİN KABAK

Süleyman Demirel Üniversitesi, seckinkabak@gmail.com - ORCID ID 0000-0001-8197-4170

ÖZET

Enflasyon ve işsizlik ülkelerin ekonomik performanslarını gösteren en önemli iki değişkendir. Paranın değer kaybetmesi ve hayat pahalılığının artması olarak görülen enflasyon ile işsizlik oranındaki artışlar ülkelerin ekonomik gidişatlarının iyi olmadığını göstermektedir. Belirli bir yıldaki işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamına, Amerikalı iktisatçı Arthur Melvin OKUN’u takiben hoşnutsuzluk endeksi denilmektedirler. Bu oran ülke ekonomilerinde sorun yaşandığı dönemlerde iktisadi durumu daha iyi gözlemleyebilmek için en temel makro değişkenlerin basit şekilde toplamından elde edilmektedir. Enflasyon ve işsizlikte yaşanan olumsuzluklar toplum üzerinde hemen hissedildiği için bu endekse önem verilmektedir. Endeksin değeri yükseliyorsa toplumda huzursuzlukların arttığı ve ekonomide olumsuz beklentilerin ortaya çıktığı söylenebilir.

Yolsuzluk ise ülkelerdeki eşitsizliğin artmasına neden olan ve bireylerin kendi çıkarları için kamu kaynaklarını kullanmasına denilmektedir. Kamu kaynakları dışında da “herhangi bir görevin kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması” yolsuzluk olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından 1995 yılından itibaren ülkelerin Yolsuzluk Algı Endeksleri ölçülmektedir. Ülkelerin ekonomik olarak kötüye gitmeleri yolsuzluk algısını değiştirebilir. Yolsuzluğun çok olduğu ülkelerde demokrasinin zayıfladığı, ekonomik kalkınmanın yavaşladığı ve eşitsizlik, yoksulluk, toplumsal bölünme ve çevre krizi gibi sorunların arttığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı BRICST (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkelerinde İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi ile Yolsuzluk Algı Endekslerinin ilişkisini araştırmaktır. Bu ülke grubunun seçilmiş olmasının nedeni; ülkelerin yolsuzluk algı endeksinin 50’nin altında olması ve son dönemde Türkiye’nin bu gruba üye olmak için başvuruda bulunmuş olmasıdır. Çalışmada panel nedensellik analizi yapılacaktır. Yolsuzluk algısı ve hoşnutsuzluk endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisi 3 aşamada incelenecektir. İlk olarak paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin homejenliği ve yatay kesit bağımlılığı test edilecektir. Elde edilen sonuçlara göre birim kök testleri uygulanacaktır. Son olarak ise nedensellik testleri ile değişkenler arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, İşsizlik, Yolsuzluk.

JEL Kodları: E-24, E-31, D-73

THE RELATIONSHIP BETWEEN DISCONTENT INDEX AND CORRUPTION PERCEPTION INDEX: THE CASE OF BRICST COUNTRIES

Assoc.Dr. AYŞE DURGUN KAYGISIZ

Süleyman Demirel University, aysedurgun@sdu.edu.tr - ORCID ID 0000-0002-8062-7473

R. A. SEÇKİN KABAK

Süleyman Demirel University, seckinkabak@gmail.com - ORCID ID 0000-0001-8197-4170

ABSTRACT

Inflation and unemployment are the two most important variables that show the economic performance of countries. Inflation, which is seen as the depreciation of money and the increase in the cost of living, and increases in unemployment rates indicate that the economic course of countries is not optimised. The sum of unemployment and inflation rates in a period of a certain year is called the discontent index, based on the American economist Arthur Melvin OKUN. This ratio is obtained from the simple sum of the most basic macro variables in order to better observe the economic situation in times of problems in the country's economies. This index is given importance because unfavourable developments in inflation and unemployment affect the society immediately. If the value of the index is increasing, it can be said that unrest in the society has increased and negative expectations have emerged in the economy.

Corruption, on the other hand, is defined as the use of public resources by individuals for their own benefit, which leads to an increase in inequality in countries. Apart from public resources, corruption is also defined as 'misuse of any positions for personal interests'. Transparency International has been measuring the Corruption Perception Index of countries since 1995. Economic deterioration of countries may change the perception of corruption. In countries with high levels of corruption, democracy weakens, economic development slows down and problems such as inequality, poverty, social division and environmental crisis increase.

The aim of this study is to investigate the relationship between the Economic Discontent Index and Corruption Perception Indices in BRICST (Brazil, Russia, India, China, South Africa and Türkiye) countries. The reason for preferring this group of countries is that their corruption perception index is below 50 and Türkiye has recently applied to become a member of this group. Panel causality analysis will be conducted in the study. The causality relationship between corruption perception and discontent indices will be analysed in 3 stages. Firstly, the homogeneity and cross-sectional dependence of the horizontal cross-sectional units forming the panel will be tested. Unit root tests will be applied according to the results obtained. Finally, the relationship between variables will be evaluated with causality tests.

Keywords: Inflation, Unemployment, Corruption.

JEL Codes: E-24, E-31, D-73

1. GİRİŞ

Farklı kurumlara göre değişik tanımları olan yolsuzluğu, Türk Dil Kurumu kısaca “bir görevi/ yetkiyi kötüye kullanmak” şeklinde tarif etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP), “kamu gücü, görevi ve otoritesinin özel çıkarlar için rüşvet, şantaj, nüfuz kullanma, adam kayırmacılık, hile, sahtekârlık ve zimmete para geçirme yollarıyla kötüye kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası şeffaflık örgütü yolsuzluğu “herhangi bir görevin kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması” şeklinde tanımlayarak, yolsuzluğu sadece kamu ile sınırlandırmamaktadır. Şeffaflık Örgütü’ne göre yolsuzluk, emanet edilen gücün kişisel çıkar sağlamak amacıyla kötüye kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Yolsuzluk toplumun her kurumunda ortaya çıkabilen usulsüzlüklerdir. Ülkedeki ceza sisteminin adaletli olmaması, hukuk kurallarının işlerliğinin şaibeler içermesi, kurallara aykırı hareket edenlerin aldığı cezaların caydırıcı olmaması, güç sahibi insanların mevkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanması, kamuda şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinde bazı ihlallerin olması, basın ve yayın özgürlüğünün kısıtlanması vb. durumlar toplumda yolsuzluk algısının artmasına neden olabilmektedir. Toplumun yozlaşmasına da neden olan bu sebepler ekonomik kaygılar ile de tetiklenebilmektedir. Yolsuzluğa bulaşmış bir toplumda güven duygusu zedelenir. Buna ek olarak demokrasi zayıflar, ekonomik kalkınma yavaşlar ve eşitsizlik, yoksulluk, toplumsal bölünme ve çevre krizi artabilir (transparency.org). Ayrıca yolsuzluk kaynakların tahsisinde özellikle üst gelir gruplarının lehine hareket edilmesi nedeniyle gelir eşitsizliğine ve alt gelir gruplarında yoksulluğa yol açabilmektedir.

Yolsuzluk algı endeksi 1995 yılından itibaren Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından açıklanmaktadır. Endeks, Syracuse Üniversitesi, Dünya Bankası, Gallup Şirketi, Dünya Rekabet Edebilirlik Yıllığı, Siyasal ve Ekonomik Risk Danışmanlığı, Asya ve Afrika Kalkınma Bankaları ile Dünya Ekonomik Forum gibi 13 bağımsız araştırmacı grubun ve araştırmalardan derlenerek Gottingen Üniversitesi tarafından hazırlanmaktadır. Bu endeks her ülke için en az üç uluslararası kuruluşun araştırmalarına dayanmakta ve uzmanların sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, iş dünyası temsilcilerinin ve risk analiz uzmanlarının ülkelerdeki rüşvet olgusunu nasıl algıladıklarını yansıtmaktadır (Yeşilyurt, 2013:64-65). 180 ülke için açıklanan bu indekste ülkeler 0 ile 100 arasında bir değer almaktadır. Alınan değer 100’e yakınsa o ülke için yolsuzluk algısının azaldığı aksine 0’a yaklaştıkça da yolsuzluk algısının arttığı söylenebilir. Ülkelerin indeks değerinin düşük olması yolsuzluk algısının yüksek olduğunu göstermektedir. Demokratik temellerin sağlam olduğu, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlandığı ülkelerde hesap verebilirlik ve şeffaflık ülkelerine uyum daha fazla olduğu için yolsuzluk algısı yüksek çıkmaktadır.

Enflasyon sepetine dâhil olan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki sürekli artışa enflasyon veya fiili gerçekleşen enflasyon denilmektedir. Fiyatlar genel düzeyinde meydana geleceği beklenen artışa ise beklenen enflasyon denilmektedir (Ünsal, 2004: 412). Fiyatlardaki artışın enflasyon olarak tanımlanabilmesi için süreklilik arz etmesi ve ekonominin genelini kapsamaması gerekmektedir. Diğer bir deyişle tek bir ürünün, bazı mal ya da hizmetlerin fiyatının artması enflasyon olarak nitelendirilemez. Aynı şekilde tüm ürünlerin fiyatındaki tek seferlik artışta enflasyon olarak görülmemektedir. Enflasyon parasal bir olgudur. Para stokunun hızlı ve sürekli olarak büyümesi, genel fiyat artışının ve enflasyonun ana kaynağıdır (Bayram, 2022: 48).

Ülke ekonomisi, insanlar ve toplumlar üzerinde ciddi sorunlara yol açabilecek olan enflasyonun farklı maliyetleri bulunmaktadır. Menü maliyeti, ayakkabı aşındırma maliyeti, hesap birimi maliyeti ve dolarizasyon her türlü enflasyonist ortamda ortaya çıkabilecek maliyetlerdir. Özellikle enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde yerli para yerine yabancı paranın kullanılması olarak bilinen dolarizasyon yoğun şekilde yaşanmaktadır. Paradaki değer kaybından korunmak için döviz, altın veya vadeli mevduatlara yatırım yapanlar, nakite ihtiyaç duydukça banka veya döviz bürolarına giderek nakit ihtiyacını karşılarlar. Bu durumda ise enflasyondan kaçınmak için ekstra zaman ve çaba kaybı olarak tanımlanan taban aşındırma (ayakkabı eskitme) maliyetini ortaya çıkarmaktadır. Sürekli artan fiyatlarla mücadele etmek isteyen üreticilerin fiyat kataloglarını yenilemeleri menü maliyeti olarak bilinmektedir. Buna ek olarak enflasyonist ortamlarda para hesap birimi ölçütü olarak güvenilirliğini kaybedebilir. Hesap birimi maliyeti olarak bilinen bu durumda kişilerin vergi yükünü arttırarak haksız vergilendirmeye sebep olabilmektedir. Özellikle sabit gelirli kişiler açısından enflasyon bir vergi niteliğine bürünmektedir (Ünsal, 2004: 417). Kamu harcamalarının para basılarak finanse edilmesi de tedavüldeki para miktarını arttırarak enflasyona sebep olmaktadır. Satın alma gücünü düşüren bu durumda kişiler aynı para ile daha az ürün satın almak zorunda kalır ki buna enflasyon vergisi denilmektedir (Batı, 2022: 141). Ayrıca enflasyonun gelir dağılımı, yatırım, tasarruf ve borçlu-alacaklı üzerinde ortaya çıkarabileceği olumsuz beklenmeyen enflasyon maliyetleri de bulunmaktadır. Bununla birlikte kontrollü ve ölçülü bir enflasyon fiyat ve ücretlerin değişen koşullara uyum sağlamasını kolaylaştırarak ekonomik büyümeyi destekleyebilir (Yalta ve Yalta, 2019: 75).

Ortaya çıkış nedenlerine göre farklılaşan işsizlik Türkiye İstatistik Kurumu tarafından “Referans haftasında istihdamda olmayan, son dört hafta içinde aktif olarak iş arayan, iş bulunduğu takdirde iki hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişilerden oluşmaktadır” şeklinde tanımlanmaktadır (TÜİK, 2022: 9). Bu tanıma göre çalışmak isteyip de çeşitli nedenlerden ötürü iş aramayı bırakan kesim işsiz olarak görülmemektedir. Gerçek işsizlik rakamlarını yansıtmadığı düşünülen bu tanım zaman içerisinde farklı eleştirilere maruz kalmıştır. Bu durumu ortadan kaldırabilmek için “zamana bağlı eksik istihdam” ve “potansiyel işgücü” gibi alternatif hesaplamalar yapılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek seyreden işsizlik oranları ekonomik, psikolojik ve sosyal maliyetlere yol açmaktadır. İşsizlik eksik istihdama neden olarak üretim açığı olarak görülmekte ve gelir kaybına yol açmaktadır. Bu durumda ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarı, üretim olanakları sınırının altında kalmaktadır. Dolayısıyla kaynak israfı ortaya çıkmakta ve toplumsal refah düzeyi düşmektedir (Altın, 2009: 191). İşsizliğin yüksek seyrettiği ülkelerde gelirin düşmesi nedeniyle satın alma gücünün azalmasına, kayıtdışı işlerin artmasına, piyasa gelişiminin olumsuz etkilenmesine ve işsizlik maaşı yoluyla kamu harcamalarını arttırarak gelir eşitliğinin bozulmasına yol açabilir (Moradi vd., 2022: 44). Buna ek olarak uzun süre işsiz kalma nedeni ile insanların bazı beceri ve yeteneklerini kaybetmesi, yoksulluk ve huzursuzluğun artması, yaşam kalitesinin düşmesi, psikolojik yıkım, suç oranlarının artması, ortalama yaşam süresinin kısalması, sosyal ilişkilerde kopuş ve aile yaşamında sorunlar gibi nedenlere sebep olabilmektedir (Besnili Memiş, 2022: 128-129; altın 2009: 194).

Belirli bir yıldaki işsizlik ve enflasyon oranlarının toplamına, Amerikalı iktisatçı Artur Okun’u takiben hoşnutsuzluk endeksi (sefalet endeksi) denilmektedirler. Bu oran ülke ekonomilerinde

sorun yaşandığı dönemlerde iktisadi durumu daha iyi gözlemleyebilmek için en temel makro değişkenlerin basit şekilde toplamından elde edilmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak:

İktisadi hoşnutsuzluk endeksi= enflasyon haddi + işsizlik haddi

şeklinde formüle edebiliriz. Daha sonraları Barro (1999) tarafından indekse faiz oranı ve büyüme oranları da dahil edilmiştir. Bu sayede toplumu etkileyen ve toplumun yakından takip ettiği değişkenler de eklenerek daha kapsamlı bir hoşnutsuzluk endeksi ortaya çıkmıştır. Bu endekste de değişkenlerin meydana getirdiği hoşnutsuzluk düzeyleri birbirine eşittir. Yani büyüme oranındaki %1'lik azalma ile enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarındaki %1'lik artış, hoşnutsuzluk endeksinde %1'lik artışa neden olmaktadır (Özer, 2019: 30). Bununla birlikte enflasyon ve işsizlikte yaşanan olumsuzluklar toplum üzerinde hemen hissedildiği için bu endekse daha çok önem verilmektedir. Endekste enflasyon kadar deflasyon da iktisadi hoşnutsuzluğu arttırmaktadır (Öztürk, 2021: 297). Endeksin değeri yükseliyorsa toplumda huzursuzlukların arttığı ve ekonomide olumsuz beklentilerin ortaya çıktığı söylenebilir.

2. AMPİRİK ANALİZ

İşsizlik, enflasyon ve yolsuzluk gibi durumların toplumda eşitlik ve adalet duygusunu ortadan kaldırdığı ve benzer problemlere yol açtığı görülmektedir (Kaya vd., 2023:2438). Buradan hareketle bu çalışmanın amacı hoşnutsuzluk endeksi ile yolsuzluk algı endekslerinin arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktadır. BRICST (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkelerini kapsayan bu çalışmada işsizlik, enflasyon ve yolsuzluk algı endeksi değişkenleri kullanılmıştır. Hoşnutsuzluk endeksinin oluşturan işsizlik ve enflasyon verileri Dünya Bankası veri tabanından, yolsuzluk algı endeksi ise Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nden (Transparency International) temin edilmiştir. Veriler logaritmik olarak denkleme dahil edilmiştir. Yolsuzluk algı endeksi 2012 yılı öncesinde 10'luk sisteme göre puanlandırılırken sonraları 100'lük sisteme göre puanlandırılmıştır. Bu nedenle çalışma 2012- 2023 dönemlerini kapsamaktadır. Ülke seçimini belirleyen temel etken yolsuzluk algı endekslerinin 50 puanın altında ve birbirine benzer olmasıdır. Ayrıca Türkiye son dönemlerde bu ülkeler grubuna dahil olmak için başvuruda bulunmuştur.

Çizelge 1: Değişkenlerin Tanımı

Değişken tanımı	Kısaltılması	Kaynak
Yolsuzluk algı endeksi	YAE	Uluslararası Şeffaflık Örgütü
Hoşnutsuzluk endeksi (işsizlik+ enflasyon)	HE	Dünya Bankası veri tabanı

2.1. Yöntem

Yolsuzluk algısı ve hoşnutsuzluk endeksleri arasındaki nedensellik ilişkisi 3 aşamada incelenecektir. İlk olarak paneli oluşturan yatay kesit birimlerinin homejenliği ve yatay kesit bağımlılığı test edilecektir. Elde edilen sonuçlara göre birim kök testleri uygulanacaktır. Son olarak ise nedensellik testleri ile değişkenler arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Panel verilerde kullanılan ülke/firma/şehir grupları genellikle heterojen bir yapı içerir. Analizlerde tutarsızlık olmaması için varsa heterojenliğin dikkate alınması gerekmektedir. Çizelge 2’de yatay kesit bağımlılığı test sonuçları görülmektedir. Sonuçlara göre yatay kesit bağımlı değildir şeklinde kurulan hipotez reddedilmiştir. LM ve LM adj. testlerine göre birimler yatay kesit içermektedir. Ülkelerin birbirleri ile etkileşimini göstermektedir.

Çizelge 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Test	İstatistik	p-value
LM	32.8	0.0050
LM adj*	5.559	0.0000
LM CD*	.2418	0.8090

Çizelge 3 homojenlik test sonuçlarını göstermektedir. Buna göre birimler homojen bir yapıya sahiptir.

Çizelge 3: Pesaran, Yamagata (2008) Homojenlik Testi

Testler	Test istatistiği	p-value
Delta Tilde	-0.329*	0.742
Delta Tilde _{adj}	-0.380*	0.704

Not: “*” %1 anlamlılık seviyesini ifade etmektedir

Çizelge 4’te değişkenlerin birim kök test sonucu görülmektedir. Değişkenlerin durağanlığını, birimlere göre heterojen dinamik spesifikasyon ile Pesaran CIPS panel birim kök testine göre sınanmıştır. Hoşnutsuzluk değişkeninin CIPS istatistiği verilen kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük olduğundan seri durağandır. Fakat yolsuzluk algı endeksi değişkeninin CIPS istatistiği kritik değerlerden küçük olduğu için seri durağan değildir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 88).

Çizelge 4: Yatay Kesit Genişletilmiş Im,Pesaran ve Shin (CIPS) Panel Birim Kök Testleri

Değişken	HE	YAE	
	CIPS*=-3.564	CIPS* =-1.681	
Kritik değerler	-2.22(%10)	-2.37(%5)	-2.66(%1)

İktisadi değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü tespit etmek için nedensellik testleri kullanılmaktadır. Çizelge 5 panel nedensellik analizinin sonuçlarını göstermektedir. Birimlerimiz homojen olduğu için homojen panel nedensellik testi tercih edilmiştir. Bu modelde eğitim parametreleri birimlere göre değişmemektedir, dolayısıyla panel homojendir. Gecikme uzunluğu, tüm birimler için aynı ve dengeli panelden hareket edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 153).

Çizelge 5: Panel Granger Nedensellik Testi

Ho hipotezi	Chi2	Prob>chi2	Sonuç
HE'si YAE'nin granger nedeni değildir.	5.692	0.058	Ho red
YAE'si HE'nin granger nedeni değildir.	9.676	0.008	Ho red

Çizelge 5'in sonuçlarına göre değişkenler arasında karşılıklı nedensellik tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle hem yolsuzluk algı endeksinden hoşnutsuzluk endeksine doğru hem de hoşnutsuzluk algı endeksinden yolsuzluk algı endeksine doğru karşılıklı nedensellik bulunmuştur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Yolsuzluk algı endeksi ve hoşnutsuzluk endeksleri toplumda benzer sonuçlara yol açabilmektedir. Her ikisi de büyüme ve kalkınmayı engelleyen problemlerin başında gelmektedir. Artan enflasyon ve işsizlik kişilerin gelirlerini düşürerek satın alma güçlerini azaltmakta ve yoksulluğu tetiklemektedir. Ekonomide yaşanan olumsuz durumlar yolsuzlukları tetikleme potansiyeline sahiptir. Toplumlarda yaşanan yolsuzluk ise, alt gelir grupları aleyhine hareket ederek toplumda gelir dağılımında adaletsizliğe yol açabilmektedir. Geniş açıdan bakıldığında her iki endekste yer alan sorunların birbirini tetikleme veya etkileme potansiyeli gözükmemektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı yolsuzluk algı endeksi ile hoşnutsuzluk endeksinin arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktır.

BRICST (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkelerini kapsayan bu çalışmada işsizlik, enflasyon ve yolsuzluk algı endeksi değişkenleri kullanılmıştır. Öncelikle panel verilerin yatay kesit bağımlılığı ve homejenliği test edilmiş buna göre birim kök testleri ve nedensellik testleri uygulanmıştır. Panel verilerin yatay kesit bağımlılığı içermesine rağmen homojen bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle sonraki testlerde bu durum dikkate alınarak Yatay Kesit Genişletilmiş İm, Pesaran ve Shin (CIPS) Panel Birim Kök Testleri uygulanmıştır. Hoşnutsuzluk endeksinin düzeyde durağan, yolsuzluk algı endeksinin ise birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Birimler homojen yapıda olduğu için homojen granger panel nedensellik testi tercih edilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre iki endeks arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç iki endeksin birbirini besleyen bir yapıda olduğunu doğrulamaktadır. Bu durumda bu ekonomik olumsuz durumlardan kurtulabilmek için hem enflasyon /işsizliği azaltacak para ve maliye politikalarına hem de yolsuzluğu azaltacak yasal ve kurumsal düzenlemelere ihtiyaç vardır. İşsizliği ve enflasyonu azaltıcı ekonomi politikalarına ek olarak, hukukun üstünlüğü ve hukuka bağlılık, yönetimde şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesinin önceliği, cezaların yerinde ve caydırıcı nitelikte olması, ahlaki ve etik kurallar kapsamında eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, toplumsal güvenin artırılarak liyakatin ön plana alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Altın, S. (2009). İşsizlik ve İstihdam, İçinde Genel Ekonomi, Ed: B. Altay ve T. Kurtaslan, Lisans Yayınları, İstanbul.
- [2] Batı, M. (2022). Tanzi Etkisi Özelinde Enflasyona Karşı Vergi kanunlarımızda yer alan bazı Düzenlemeler, İçinde Güncel Ekonomik Sorunlar: Enflasyon Çıkmazı, Ed:Ss. Uzunoğlu, g. Sönmezler, İ.O. Gündüz, Literatür Yayınları, Ankara.
- [3] Bayram, S. (2022). Enflasyon, para arzı ve varlık fiyatları arasındaki ilişkinin analizi, içinde Güncel Ekonomik Sorunlar: Enflasyon Çıkmazı, Ed: S. Uzunoğlu, g. Sönmezler, İ.O. gündüz, Literatür yayınları, Ankara.
- [4] Besnili Memiş, O. (2022). İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, İçinde Olağanüstü Dönemlerde Enflasyon Olgusu ve Çözüm Önerileri, Ed: S. Koç ve Y.U. Uzun, Ekin Yayınevi, Ankara.
- [5] <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (Erişim tarihi: 22.10.2024)
- [6] Kaya, L, Ç. Çadırcı ve H. Aztimur (2023) İktisadi Hoşnutsuzluk ve Yolsuzluk İlişkisi: ASEAN Ülkelerinden Kanıtlar, International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences, 2437-2446.
- [7] Özer, M. O. (2019). Gelişmekte olan ülkelerde iktisadi hoşnutsuzluk endeksi ile cari açık arasındaki ilişki. (Yayınlanmış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [8] Öztürk, Z. (2021). Türkiye’de Fiyat İstikrarı Politikası Ve İstihdam, İçinde Türkiye’de İstihdam Politikaları Ve İstihdam (1990-2020), ed: N. Altuntepe, Gazi Kitabevi, Ankara.
- [9] TÜİK, (2022). İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti. Ankara.
- [10] Ünsal, E. (2004). Makro İktisada Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- [11] Yalta, T. Ve Y. Yalta. (2019). Modern Makroekonomiye Giriş, Adres Yayınları, Ankara.
- [12] Yerdelen Tatoğlu, (2020). Panel zaman serileri analizi Stata uygulamalı, beta yayınları İstanbul.
- [13] Yeşilyurt, K. (2013). Yolsuzluk algılama indeksi: Türkiye ve genel ülkeler analizi. Denetim dergisi, (11), 64-69.

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE AFETLER İLİŞKİLİ YER DEĞİŞTİRME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Öğr. Gör. Aynur KAYA

Trabzon Üniversitesi, Şal Pazarı MYO, aynurkaya@trabzon.edu.tr, ORCID:0000-0002-5223-6977

Doç. Dr. Hikmet AKYOL

Gümüşhane Üniversitesi Şiran Mustafa Beyaz MYO, hikmetakyol76@gmail.com,
ORCID:0000-0001-9119-7416

Uzman Şeyma AKÇİÇEK

Gümüş Üniversitesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi ABD, seymaalphan@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-3041-9032

Mücahit ÇELİK

Gümüşhane Üniversitesi Acil Yardım Afet Yönetimi ABD, mucahit.celik611@gmail.com,
ORCID:0009-0004-9413-4989

ÖZET

Hızlı nüfus artışı ve onun beraberinde getirdiği kontrolsüz kentleşme, alt ve üst yapı sorunları, iklim değişikliği krizinin artan etkileri vd. parametreler nedeniyle son dönemde dünyanın genelinde doğal afetlerin sıklığında artış olmuştur. Doğal afetler gelişmiş ülkelerde daha çok ekonomik kayıplarla ön plana çıkarken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kayıplara büyük çaplı can kayıpları eşlik etmektedir. Dahası doğal afetler yoksul kesimleri orantısız bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle doğal afetler ve yoksulluk ilişkisine olan akademik ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Bu araştırma 2008-2023 arasını kapsayan dönemde seçilmiş az gelişmiş ülkelerde afetler nedeniyle yer değiştirmenin yoksulluk üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisine (UNDRR, 2024) göre yoksulluk, afetlerin hem itici gücü hem de sonucudur. Bu bakımdan yoksulluk özellikle az gelişmiş ülkelerde toplumları daha savunmasız hale getirirken, yaşanan doğal afetler yoksulluğun daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Bu çalışmada yoksulluk ve afetler nedeniyle yer değiştirme ilişkisi panel veri analizi prosedürleri kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hem panel regresyon hem de nedensellik analizi sonuçları az gelişmiş ülkelerde afetler nedeniyle yer değiştirmenin yoksulluğu arttırarak, bu ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasına zarar verdiğini göstermiştir. Bu bakımdan bu ülkelerde yoksulluğu azaltacak politikaların güçlü bir şekilde uygulanması hem toplumların doğal tehlikelerle başa çıkabilme kabiliyetine katkı sağlayacak hem de hükümetlerin kalkınma politikalarını destekleyecektir. Bu ülkelerde iklim değişikliğine karşı toplumların adaptasyonunun ve dayanıklılığının artırılması

için yoksulluğu merkezine alan afet risk ve zarar azaltma politikalarının hayata geçirilmesi son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Afetler Nedeniyle Yer Değiştirme, Yoksulluk, Az Gelişmiş Ülkeler, Afet Yönetimi, Afet Ekonomisi, Afet Risk Azaltımı.

THE RELATIONSHIP BETWEEN DISPLACEMENT ASSOCIATED WITH DISASTERS AND POVERTY IN LESS DEVELOPED COUNTRIES

ABSTRACT

Because of the rapid population growth and the uncontrolled urbanization it brings, infrastructure and superstructure problems, the increasing effects of the climate change crisis, etc., there has been an increase in the frequency of natural disasters throughout the world. While natural disasters come to the fore with economic losses in developed countries, economic losses in underdeveloped and developing countries are accompanied by large-scale loss of life. Moreover, natural disasters disproportionately affect the poor. For this reason, academic interest in the relationship between natural disasters and poverty is increasing day by day. This research focused on the effects of displacement because of disasters on poverty in selected underdeveloped countries in the period covering 2008-2023. According to the United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR, 2024), poverty is both a driver and a consequence of disasters. In this respect, poverty makes societies more vulnerable, especially in underdeveloped countries, while natural disasters lead to further deepening of poverty. In this study, the relationship between poverty and displacement because of disasters was tried to be revealed by using panel data analysis procedures. The results of both panel regression and causality analysis showed that displacement because of disasters increases poverty in underdeveloped countries and harms the social and economic development of these countries. In this respect, strong implementation of poverty reduction policies in these countries will both contribute to the ability of societies to cope with natural hazards and support the development policies of governments. In order to increase the adaptation and resilience of societies against climate change in these countries, it is extremely important to implement disaster risk and harm reduction policies that put poverty at the center.

Keywords: Displacement associated with disasters, poverty, underdeveloped countries, disaster management, disaster economics, disaster risk reduction.

1. GİRİŞ

Afetler toplumun normal hayat ve işleyişini bozan; etkilenen toplumun kaynaklarını kullanarak başa çıkma yeteneğini aşan, can veya mal kayıplarına, çevresel tahribatlara neden olan yıkıcı olaylardır (IFRC, 2022). Afet genellikle tehlike ve insan maruziyetinin etkileşimiyle bir tehlikenin meydana gelmesinden sonraki adımdır. Bu nedenle afet riski ve kırılganlık, bir tehlikeyle başa çıkma ve iyileşme kapasitesinin ölçüsü olarak sosyal, ekonomik veya fiziksel bir perspektiften ele alınır (Blaikie, vd.,2014) Afetlerin toplumlara etkisi yalnızca sosyal ve insani öneme sahip bir konu değil, ekonomik öneme de sahiptir. Özellikle işleyen piyasaları olmayan kırsal alandaki yoksul insanlar, tarımsal gelire ve ekosistemlere büyük ölçüde bağımlıdır (Hallegatte, vd. 2020).

Yoksulluk ve afete mukavemet arasındaki ilişki tehlike türüne, yerel coğrafyaya ve diğer mekanizmalara bağlıdır. Afet riskini azaltmaya yönelik eylemler zaman, siyasi sermaye ve maddi kaynaklar açısından maliyetlidir. Afetlerden (deprem, sel, kasırga, heyelan vd.) kaynaklanan büyük hasarlar düşük gelirli topluluklar üzerinde orantısız bir etkiye sahip olma

eğilimindedir (Kohei & Akiyuki , 2022). Etkilenen ve zarar gören insan sayısı bu bölgelerde daha yaygındır çünkü önleyici alt yapı daha az gelişmiştir, afetlere dayanıklı teknolojilere yatırım daha azdır ve acil müdahale planlaması daha sınırlıdır (IDMC, 2023). Arazi ve konut piyasaları yoksul insanları daha riskli bölgelere yerleşmeye iter. Risk altındaki bölgeler, temel hizmetlere erişimin kısıtlı olduğu yerler, kötü inşa edilmiş evler daha ucuz olabilir. Bir afet yaşandığında yalnızca hanelerin fiziksel varlıkları değil aynı zamanda gelir düzeyleri ve yerel ekonomiye katkıda bulunma yetenekleri de etkilenir. Tarım arazilerinin bozulması, hayvanların telef olması, makine ve çalışma araçları gibi üretken varlıkların yıkılması sınırlı ekonomik faaliyetlere yol açar (UNHCR, 2024). Mamafih fiziksel tehlikeler azaldıktan sonra yeniden yapılandırma süresinin maliyetlerle doğru orantılı olarak uzaması gıdaya erişim ve eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerin aksaması savunmasız toplulukları daha derin bir yoksulluğa iterek, etkilenen ülkelerde mevcut gelir eşitsizliğini daha da kötüleştirir. (World Bank, 2021). İklim değişikliğinin etkisi ile birlikte tekrarlanan olaylar (sıcak hava dalgaları, kontrol edilemeyen yangınlar, yoğun yağışlar, kuraklıklar ve tropik kasırgalar) yoksulların afetlere karşı savunmasızlığını arttırmakta, yoksulluk döngüsünü kıramamaktadır. Son 50 yılda iklim kaynaklı afetlerin neden olduğu ölümlerin yaklaşık %70'i az gelişmiş ülkelerde yaşandığı belirtilerek (WMO, 2020), bu ülkelerde kuraklık en ölümcül, seller ise en maliyetli tehlike olayları olarak belirlenmiştir (UNDRR, 2020).

Afetlerin en yaygın ve ani etkilerinden biri afet sebebi ile yer değiştirme veya yerinden edilmedir. İnsanların bir afet sonucu veya iklim değişikliğinin olumsuz etkileri de dahil olmak üzere ani ve öngörülebilir bir doğal tehlikenin etkisinden kaçınmak için evlerinden ve yaşadıkları alandan ayrılmak zorunda kaldıkları durumları ifade eder. Bu tür yerinden edilme, etkilenen kişilerin doğal afetlere karşı çok savunmasız olmaları ve bu afetin etkilerine dayanacak dirençten yoksun olmaları gerçeğinden kaynaklanır. 2023 sonu itibari ile dünya genelinde 75,9 milyon kişi yerinden edilmiş; bunların 68,3 milyonu çatışma ve şiddet kaynaklı, 7,7 milyonu afetler sebebi ile olduğu belirlenmiştir (UNDRR, 2020). Yerinden edilme aile, toplum ve kültürel yaşamı bozabilir, geçim kaynaklarını yok edebilir ve yoksulluğu derinleştirebilir. Ayrıca güvenlik ve emniyet endişeleri yaratabilir, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimi kesintiye uğratabilir (Guedes, vd., 2024). Yerinden edilen kişilerin kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılamak için önceden acil durum planları ve koordinasyon mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Bu çalışmada 29 az gelişmiş ülkeden afetlerle ilişkili yer değiştirmenin yoksulluk üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çerçevede yoksulluğu temsil eden dört göstergenin afetlerle ilişkili yer değiştirme ile olan nedensellik ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. EKONOMETRİK ANALİZ

Bu çalışma az gelişmiş ülkelerde afetlerle ilişkili yer değiştirmenin yoksulluk ile olan ilişkisini incelemiştir. Bu çerçevede 2008-2022 arası kapsayan dönemde seçilmiş 29 az gelişmiş ülkede (Çizelge 1) değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi panel Granger nedensellik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma ülkelerinde yoksulluğu doğrudan ortaya koyan değişkenler eksik veya kayıp olduğundan temsili göstergeler kullanılmıştır. Bu göstergeler Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hesaplanan beşerî kalkınma endeksi, nüfusun elektriğe erişimi, işsizlik oranı, bebek ölüm oranıdır (1000 canlı doğumda). Afetlerle ilişkili yer değiştirmeyi temsilen ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, afetlerle bağlantılı yeni yer değiştirmeler (vaka sayısı) kullanılmıştır. Araştırmada kontrol değişkeni olarak kişi başına düşen GSYH, işgücü ve net resmi kalkınma yardımları kullanılmıştır. Araştırma değişkenleri, tanımları ve veri kaynakları Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Araştırma Ülkeleri

Bangladeş	Nikaragua	Madagaskar	Uganda
Kamboçya	Sudan	Malavi	Zambiya
Myanmar	Benin	Mali	
Nepal	Orta Afrika C.	Mozambik	
Papua Yeni Gine	Çat	Nijer	
Solomon Adaları	Kongo Dem C.	Nijerya	
Vietnam	Etiyopya	Ruanda	
Haiti	Gana	Senegal	
Honduras	Kenya	Tanzanya	

Çizelge 2. Araştırma Değişkenleri

Bağımlı Değişken	Açıklama	Türü	Veri Kaynağı
HDI	Beşerî kalkınma endeksi	Düzenli endeks değeri alınmıştır.	UNDP
UNEMP	İşsizlik Oranı	Toplam işgücünün yüzdesi alınmıştır.	Dünya Bankası
LnMORT	Bebek ölümü (1000 canlı doğumda)	Doğal logaritması alınmıştır.	Dünya Bankası
ACCESS-E	Nüfusun elektriğe erişimi	Nüfusun yüzdesi alınmıştır.	Dünya Bankası
Açıklayıcı Değişken			
LnDAD	Afetlerle ilişkili yer değiştirme	Doğal logaritması alınmıştır.	Dünya Bankası
Kontrol Değişkeni			
GDP	Ekonomik büyümeyi temsilen GSYH alınmıştır.	Yıllık yüzde değişim alınmıştır.	Dünya Bankası
ODA	Net resmi yardımları	GSMH'ye oranı alınmıştır.	Dünya Bankası
L	İşgücünü temsil eden işgücüne katılım oranı alınmıştır.	15+ yaş toplam nüfusun yüzdesi alınmıştır.	Dünya Bankası

Araştırma çerçevesinde kurulan ve değişkenler arasındaki panel veri ilişkisini gösteren modeller aşağıda verilmiştir:

$$HDI_{it} = \beta_0 + \beta_1 LnDAD_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 L_{it} + \beta_4 ODA_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

$$UNEMP_{it} = \beta_0 + \beta_1 LnDAD_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 L_{it} + \beta_4 ODA_{it} + \mu_{it} \quad (2)$$

$$LnMORT_{it} = \beta_0 + \beta_1 LnDAD_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 L_{it} + \beta_4 ODA_{it} + \mu_{it} \quad (3)$$

$$ACCESS-E_{it} = \beta_0 + \beta_1 LnDAD_{it} + \beta_2 GDP_{it} + \beta_3 L_{it} + \beta_4 ODA_{it} + \mu_{it} \quad (4)$$

Burada “*i* ve *t*” birim ve zaman boyutunu, “ β_0 ” sabit eğim parametresini ve “ μ ” hata terimini temsil etmektedir. Çizelge 3’de araştırma değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Bağımlı değişkenler olan HDI, UNEMP, LnMORT ve ACCESS-E serilerinin ortalama değerleri 0.518, 4.639, 3.711 ve 45.110 iken, maksimum değerleri 0.726, 17.440, 4.544 ve 100.000, minimum değerleri 0.318, 0.120, 2.572 ve 5.900 olarak hesaplanmıştır. Çekirdek bağımsız değişken olan LnDAD’ın ortalama değeri 10.147, maksimum ve minimum değerleri 15.306 ve 0.693’dir. Tablo 3 üzerinden kontrol değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı

istatistikler, tüm değişkenlere ait normal dağılımı gösteren çarpık, basıklık ve Jarque-Bera prob değerleri verilmiştir. Panel veri seti 390 ($N \times T$) gözlemden oluşmuştur. Değişkenler arasındaki panel nedensellik ilişkisinin tahmininden önce serilerin durağanlığı ADF-FISHER ve PP-FISHER panel birim kök testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Test sonuçları Çizelge 4’de gösterilmiştir. HDI, LnMORT, LnDAD, GDP, ODA ve L serileri düzeyde durağan iken, UNEMP değişkeni PP-FISHER, ACCESS-E ise ADF-FISHER birim kök testi ki-kare sonuçlarına göre birim kök içermektedir. Bu nedenle UNEMP ve ACCESS-E serilerinin birinci farkı alınmıştır.

Çizelge 3. Tanımlayıcı İstatistikler

	HDI	UNEMP	LnMORT	ACCESS-E	LnDAD	GDP	ODA	L
Ortalama	0.518	4.639	3.711	45.110	10.147	1.927	6.769	66.801
Ortanca	0.518	3.427	3.736	41.150	10.221	2.238	5.325	67.212
Max.	0.726	17.440	4.544	100.000	15.306	11.300	38.965	87.364
Min.	0.318	0.120	2.572	5.900	0.693	-36.777	0.012	39.640
Std. Dev.	0.081	3.987	0.464	27.032	2.265	4.066	5.740	11.308
Skewness	-0.068	1.395	-0.413	0.431	-0.652	-2.595	2.118	-0.377
Kurtosis	2.875	4.117	2.520	2.040	4.206	23.591	9.062	2.732
Jarque-Bera	0.561	146.817	14.854	27.059	51.283	7328.294	888.809	10.432
Prob.	0.755	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.005
Gözlem	390	390	390	390	390	390	390	390

Çizelge 4. Birim Kök Analizi

	ADF-FISHER		PP-FISHER	
	DÜZEY	FARK	DÜZEY	FARK
HDI	133.352***	141.695***	198.079***	190.047***
UNEMP	86.868***	252.254***	56.763	209.462***
LnMORT	159.604***	115.365***	215.478***	156.462***
ACCESS-E	65.966	345.091***	84.609***	500.997***
LnDAD	204.524***	335.252***	243.766***	456.297***
GDP	190.280***	344.945***	226.000***	535.779***
ODA	89.593***	296.698***	94.451***	427.768***
L	90.724***	156.301***	125.915***	174.680***

***, ** ve * $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Çizelge 5’de verildiği üzere beşerî kalkınma endeksi ve açıklayıcı değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Pairwise Granger nedensellik testi kullanılarak incelenmiştir. Buna göre afetlerle ilişkili yer değiştirme ile beşerî kalkınma endeksi arasında çift yönlü nedensellik vardır. Bu bakımdan afetlerle ilişkili politikaların, kalkınma politikalarıyla yakın bağlantılı ve birbirini etkileme gücüne sahip olduğu söylenebilir. Beşerî kalkınma endeksinden işgücü ve net resmi kalkınma yardımlarına doğru tek yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar beşerî kalkınmanın işgücü ve uluslararası kalkınma politikaları üzerinde son derece güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Buna karşın beşerî kalkınma endeksi ile ekonomik büyüme arasında anlamlı herhangi bir nedensellik ilişkisi gözlenmemiştir. Çizelge 6’da ise yoksulluğun bir diğer göstergesi olarak kullanılan bebek ölüm oranlarıyla açıklayıcı değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi sonuçları verilmiştir. Buna göre bebek ölüm oranlarından afetlerle ilişkili yer değiştirme ve işgücüne, ekonomik büyüme ve net resmi kalkınma yardımlarından ise bebek ölüm oranlarına doğru tek yönlü nedensellik vardır.

Çizelge 5. Pairwise Granger Nedensellik Analizi 1

HDI bağımlı değişkendir.	Gözlem	F-İstatistik	Prob.
LnDAD $\neq$ HDI	280	4.321	0.014***
HDI $\neq$ LnDAD		6.060	0.002***
GDP $\neq$ HDI	377	14.689	7.E-07
HDI $\neq$ GDP		2.277	0.104
L $\neq$ HDI	377	0.967	0.381
HDI $\neq$ L		4.830	0.008***
ODA $\neq$ HDI	377	2.233	0.108
HDI $\neq$ ODA		4.888	0.008***
GDP $\neq$ LnDAD	280	3.370	0.035**
LnDAD $\neq$ GDP		2.062	0.129
L $\neq$ LnDAD	280	3.681	0.026**
LnDAD $\neq$ L		0.445	0.641
ODA $\neq$ LnDAD	280	4.514	0.011***
LnDAD $\neq$ ODA		1.532	0.217
L $\neq$ GDP	377	0.223	0.800
GDP $\neq$ L		1.346	0.261
ODA $\neq$ GDP	377	1.959	0.142
GDP $\neq$ ODA		9.858	7.E-05
ODA $\neq$ L	377	0.939	0.391
L $\neq$ ODA		0.520	0.594

***, ** ve * $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlenirken VAR modeli Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu ikinci gecikme olarak belirlenmiştir.

Çizelge 6. Pairwise Granger Nedensellik Analizi 2

LnMORT bağımlı değişkendir.	Gözlem	F-İstatistik	Prob.
LnDAD $\neq$ LnMORT	280	0.594	0.552
LnMORT $\neq$ LnDAD		2.407	0.091*
GDP $\neq$ LnMORT	377	3.228	0.040**
LnMORT $\neq$ GDP		2.247	0.107
ODA $\neq$ LnMORT	377	5.280	0.005***
LnMORT $\neq$ ODA		2.005	0.136
L $\neq$ LnMORT	377	1.840	0.160
LnMORT $\neq$ L		4.299	0.014***
GDP $\neq$ LnDAD	280	3.370	0.035**
LnDAD $\neq$ GDP		2.062	0.129
ODA $\neq$ LnDAD	280	4.514	0.011***
LnDAD $\neq$ ODA		1.532	0.217
L $\neq$ LnDAD	280	3.681	0.026**
LnDAD $\neq$ L		0.445	0.641
ODA $\neq$ GDP	377	1.959	0.142
GDP $\neq$ ODA		9.858	7.E-05
L $\neq$ GDP	377	0.223	0.800
GDP $\neq$ L		1.346	0.261
L $\neq$ ODA	377	0.520	0.594
ODA $\neq$ L		0.939	0.391

***, ** ve * $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlenirken VAR modeli Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu ikinci gecikme olarak belirlenmiştir.

Çizelge 7'de görüldüğü üzere, işsizlik oranlarından afetlerle ilişkili yer değiştirmeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu ortaya konulmuştur. Bu bakımdan işsizliğin artması (azalması) afetlerle ilişkili yer değiştirmenin önemli bir belirleyicisidir. Ekonomik büyüme ve işsizlik

arasında ise çift yönlü nedensellik vardır. Dolayısıyla büyüme politikalarıyla işsizliğin karşılıklı bir etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir. Çizelge 8’de nüfusun elektriğe erişimi ve açıklayıcı değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi sonuçları verilmiştir. Buna göre sadece nüfusun elektriğe erişiminden işgücüne doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Diğer değişkenler ile bağımlı değişken arasında herhangi bir nedensellik yoktur. Çizelgelerde açıklayıcı değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin bulguları gösterilmiştir. Ekonomik büyüme, net resmi kalkınma yardımları ve işgücünden afetlerle ilişkili yer değiştirmeye doğru tek yönlü nedensellik tespit edilirken, diğer değişkenler arasında herhangi bir nedensellik yoktur.

Çizelge 7. Pairwise Granger Nedensellik Analizi 3

Δ UNEMP bağımlı değişkendir.	Gözlem	F-İstatistik	Prob.
$\text{LnDAD} \nrightarrow \Delta$ UNEMP	228	0.360	0.781
Δ UNEMP $\nrightarrow$ LnDAD		3.892	0.009***
$\text{GDP} \nrightarrow \Delta$ UNEMP	319	2.508	0.058*
Δ UNEMP $\nrightarrow$ GDP		3.886	0.009***
$\text{ODA} \nrightarrow \Delta$ UNEMP	319	0.286	0.835
Δ UNEMP $\nrightarrow$ ODA		0.951	0.416
$L \nrightarrow \Delta$ UNEMP	319	1.914	0.127
Δ UNEMP $\nrightarrow$ L		1.860	0.136
$\text{GDP} \nrightarrow \text{LnDAD}$	239	2.611	0.052**
$\text{LnDAD} \nrightarrow \text{GDP}$		1.211	0.306
$\text{ODA} \nrightarrow \text{LnDAD}$	239	3.614	0.014***
$\text{LnDAD} \nrightarrow \text{ODA}$		1.319	0.268
$L \nrightarrow \text{LnDAD}$	239	2.590	0.053**
$\text{LnDAD} \nrightarrow L$		1.204	0.309
$\text{ODA} \nrightarrow \text{GDP}$	348	1.689	0.169
$\text{GDP} \nrightarrow \text{ODA}$		9.137	8.E-06
$L \nrightarrow \text{GDP}$	348	0.296	0.827
$\text{GDP} \nrightarrow L$		1.343	0.260
$L \nrightarrow \text{ODA}$	348	0.130	0.941
$\text{ODA} \nrightarrow L$		0.611	0.607

***, ** ve * $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlenirken VAR modeli Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu ikinci gecikme olarak belirlenmiştir.

Çizelge 8. Pairwise Granger Nedensellik Analizi 4

Δ ACCESS-E bağımlı değişkendir.	Gözlem	F-İstatistik	Prob.
$\text{LnDAD} \nrightarrow \Delta$ ACCESS	228	0.928	0.428
Δ ACCESS $\nrightarrow$ LnDAD		0.959	0.412
$\text{GDP} \nrightarrow \Delta$ ACCESS	319	1.568	0.197
Δ ACCESS $\nrightarrow$ GDP		0.654	0.580
$\text{ODA} \nrightarrow \Delta$ ACCESS	319	0.044	0.987
Δ ACCESS $\nrightarrow$ ODA		1.167	0.322
$L \nrightarrow \Delta$ ACCESS	319	0.412	0.744
Δ ACCESS $\nrightarrow$ L		2.668	0.047**
$\text{GDP} \nrightarrow \text{LnDAD}$	239	2.611	0.052**
$\text{LnDAD} \nrightarrow \text{GDP}$		1.211	0.306
$\text{ODA} \nrightarrow \text{LnDAD}$	239	3.614	0.014***
$\text{LnDAD} \nrightarrow \text{ODA}$		1.319	0.268
$L \nrightarrow \text{LnDAD}$	239	2.590	0.053**
$\text{LnDAD} \nrightarrow L$		1.204	0.309
$\text{ODA} \nrightarrow \text{GDP}$	348	1.689	0.169
$\text{GDP} \nrightarrow \text{ODA}$		9.137	8.E-06
$L \nrightarrow \text{GDP}$	348	0.296	0.827

GDP $\neq$ L		1.343	0.260
L $\neq$ ODA	348	0.130	0.941
ODA $\neq$ L		0.611	0.607

***, ** ve * $p \leq 0.01$, $p \leq 0.05$ ve $p \leq 0.10$ düzeyinde anlamlılığı temsil etmektedir.

Uygun gecikme uzunluğu belirlenirken VAR modeli Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu ikinci gecikme olarak belirlenmiştir.

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

KAYNAKÇA

- Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (2014). (2014). At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters.
- Guedes, W., Branchi, B., & Silva, R. (2024). Climate-induced migration: The need to address human rights to water and sanitation for a growing displaced population. *Environmental Science & Policy*, 158, 103799.
- Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Rozenberg, J., Bangalore, M., & Beaudet, C. (2020). From poverty to disaster and back: A review of the literature. *Economics of Disasters and Climate Change*, 4.
- IDMC. (2023). *Internal Displacement Monitoring Centre*. <https://www.internal-displacement.org/focus-areas/Displacement-disasters-and-climate-change/> adresinden alındı
- IFRC. (2022). <https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/what-disaster> adresinden alındı
- Kohei, O., & Akiyuki, K. (2022). Effects of disaster risk reduction on socio-economic development and poverty reduction. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Volume 158.
- UNDRR. (2020). Addressing Disaster Displacement In Disaster Risk Reduction Policy And Practice: A Checklist. Norwegian Refugee Council.
- UNDRR. (2020). Disaster Risk Reduction in Least Developed Countries. <https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/sendai-framework-action/disaster-risk-reduction-least-developed-countries>.
- UNHCR. (2024). MAPPING HUMAN MOBILITY IN NATIONAL AND REGIONAL DISASTER RISK REDUCTION STRATEGIES AND RELATED INSTRUMENTS.
- World Bank. (2021, MARCH). Overlooked: *Examining the impact of disasters and climate shocks on poverty in the Europe and Central Asia region*.

“AKLINDAN DÜŞÜNCELER GEÇEN ÇOCUK” ADLI ÇOCUK ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr. Erhan ŞEN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, erhansen@yyu.edu.tr - ORCID: 0000-0001-7678-812X

ÖZET

Christine Nöstlinger (1936-2018) modern çocuk ve gençlik edebiyatının önemli yazarlarından. Yazarın çocuklar tarafından ilgiyle takip edilen kitaplarından biri de “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanıdır. Bu çalışmanın amacı 10 yaş ve yukarısına seslenen “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı yapıtı iç yapı, dış yapı ve temel eğitsel ilkelere açısından incelemektir. Nitel araştırma deseninde yapılandırılan çalışmada verilerin toplanması için doküman incelemesine, verilerin çözümlenmesi için betimsel analize başvurulmuştur. Çalışma sonucunda incelenen yapının tasarım, içerik ve eğitsel ilkeler bakımından hedef kitlenin ilgi ve gereksinimlerine uygun olduğu; yapının çocuk okura yeni durumlar sunduğu, onun yeni düşler kurmasına olanak sağladığı belirlenmiştir. Bu açıdan yapının hedef kitlenin ilgi ve gereksinimlere uygun bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Yapıtta doğal ve içten bir yaklaşım benimsemiş, didaktik bir yaklaşım yerine sezdirimsel bir tutum tercih edilmiştir. Yapıtın ahlaksal gündemini belirleme konusunda çocuk okur bağımsız bırakılmıştır. İzlek ve iletilerin ortaya çıkarılması konusunda okurun inisiyatif almasına olanak verilmiş olup çocuk sorgulama, eleştirme, yaratıcı düşünme gibi üst bilişsel becerilere yönlendirilmiştir. Özellikle kurguda cinsel rollerin ayırıştırılmaması, didaktik kaygının olmaması, siyasal ve ideolojik telkinlerden uzak kalınması çocuğun sağlıklı değerler edinmesine aracılık etmektedir.

Anahtar kelimeler: Aklından Düşünceler Geçen Çocuk, Christine Nöstlinger, çocuk edebiyatı.

1. Giriş

Alanyazındaki bilgiler kılavuzluğunda çocuk edebiyat yapıtlarını “iç yapı”, “dış yapı” ve “temel eğitim ilkeleri” olmak üzere üç boyutta incelemek olasıdır. Dış yapı (boyut, kağıt, kapak-cilt, sayfa düzeni, harfler, resimler) yapıtın tasarım özellikleriyle ilgili iken, iç yapı yapıtın (konu, izlek (tema), plan, ileti, kahramanlar, dil ve anlatım) içerik özelliklerini kapsamaktadır. Temel eğitim ilkeleri ise yapıtındaki yaklaşımı, çocuk okura bakış açısını, olay ya da durumların sunulma biçimini içermektedir (Sever, 2007; Sever, 2013).

Çocuk okurun kitaba karşı tutumu belirleyen ilk öğeler arasında kapak, boyut ve cilt gösterilebilir. Kapak, okurun ilgisini çekmeli, çocukta kitabı inceleme isteği uyandırmalı,

yapıtın içeriği hakkında ipuçları sunmalı ve uzun ömürlü olmalıdır (Yurttaş, 1997; Sever, 2007; Canlı, 2020). Kitabın boyutları çocuğun gelişimsel özelliklerine paralel olarak kolayca taşımaya, kullanmaya elverişli olmalıdır. Çeşitli boyutlarda yapıtlar üretilebileceği gibi 16X23 cm boyutunun uygun olduğu söylenebilir (Gürel, Temizyürek, & Şahbaz, 2007). Ciltlemede ise özellikle çocuğun zarar görmemesi için iplikle dikiş tercih edilebilir (Karatay, 2018). Dış tasarım önemli öğelerinden biri de resimlerdir. Bu açıdan resimler açık, anlaşılır, metinle uyumlu olmalı, anlamı desteklemeli, çocukların hayal gücünü geliştirecek estetik nitelik taşımalıdır (Güleryüz, 2006).

Çocuklara seslenen yapıtların iç yapısını oluşturan ilk öğeler arasında konu bulunmaktadır. Yaş düzeyine göre çeşitlilik sergilese bile çocuk kitaplarında konu, çocukların psikolojik özelliklerine uygun ulusal ve evrensel değerleri işlemeli, sığ bir güldürüden ziyade onları güldürürken düşündürmeye yönlendirmelidir (Oğuzkan, 2013). Çocuk edebiyatı yapıtlarında konu, ileti ve izlek arasındaki güçlü bağ metnin çocuk üzerindeki etkisini artırmaktadır (Sever, 2013). Bu gerekçeyle konu, ileti ve izlek birbirini desteklemeli, çocuğa iyilik ve yaşama sevincini duyumsatmalı, sağlıklı değerler sisteminin oluşumuna katkı sağlamalıdır (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007). Çocuk edebiyatı yapıtlarında karakterler nitelikli bir biçimde yapılandırılmalı, çocuğun özdeşim sürecini desteklemeli, ayrıca çocuğun gerçek yaşamda karşılaştığı olası sorunları çözmesi için bir öngörü vermelidir (Sever, 2013). Plan oluşturulurken çocuğun yaş düzeyi hesaba katılmalıdır. 2-9 yaş arasında olaylar kronolojik bir sıra takip etmelidir. Ancak yaş düzeyi yükseldikçe geriye dönüşlere, ileriye gidişlere yer verilebilir (Karatay, 2014). Çocuklara seslenen edebiyat yapıtlarında açık, anlaşılır ve akıcı bir dil tercih edilmelidir. Tümceler kısa ve gereksiz sözcüklerden arındırılmalı, sadece özne ve yüklemden oluşmalıdır (Kıbrıs, 2016).

2. Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın amacı Christine Nöstlinger'in "Aklımdan Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanının iç yapı, dış yapı ve eğitsel ilkeler çerçevesinde incelemektir.

3. Yöntem

Bu araştırma "amaçlı seçilen ve küçük örneklemelerin derinlemesine anlaşılmasını sağlayan nitel araştırma" (Patton, 2014) deseniyle yapılandırılmıştır. Çalışmada 10 yaş ve üzeri çocuklara seslenen "Aklımdan Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanı iç yapı, dış yapı ve temel eğitim ilkeleri açısından incelenmiştir. Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinde gözlem, görüşme, doküman analizi gibi yöntemlere; verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi ve betimsel analiz tekniklerine başvurulmaktadır (Patton, 2014). Bu kapsamda verilerin

toplanması için doküman analizinden, verilerin çözümlenmesi için de betimsel analize başvurulmuştur. Doküman analizi araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesine dayanmaktadır. Betimsel analiz tekniğinde ise veriler önce mantıklı ve anlaşılır biçimde betimlenip yorumlanır, açıklanır. Ardından neden sonuç ilişkileri irdelenerek bazı sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

4. İnceleme Nesnesi

Çalışmanın inceleme nesnesi “Aklımdan Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanıdır. 10 yaş ve üzeri çocuklara seslenen roman sekiz bölümden oluşmaktadır. Yapıtta olay ya da durumlar çoğunluk yapıtın ana karakteri Rosalinde’nin düşüncelerine dayanmaktadır. Ana karakterin çeşitli yer ya da zamanlarda düşünceleri okurla paylaşılmaktadır (Nöstlinger, 2012).

5. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde “Aklımdan Düşüncelere Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının çözümlenmesiyle ulaşılan bulgular aktarılmıştır.

Şekil 1’de “Aklımdan Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının boyutlarına ilişkin bulgular aktarılmıştır:

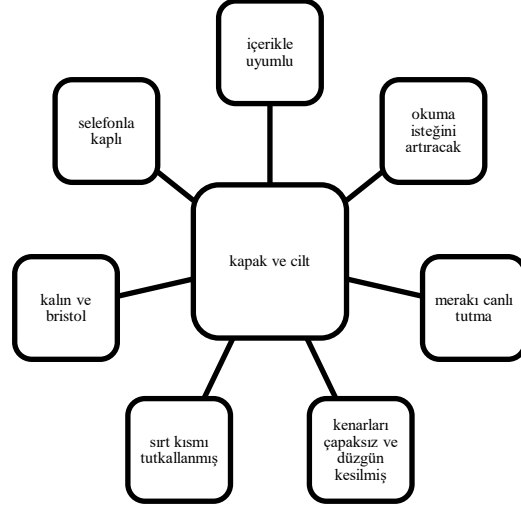
Şekil 1. “Aklımdan Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının boyutları

Tablodan anlaşılacağı üzere “Aklımdan Düşünceler Geçen Çocuk” adlı kitap 12x18 boyutlarına sahiptir. Bununla birlikte söz konusu yapıtın el yapısı, düzen oluşturma, kitaplık oluşturma, kolayca taşıyabilme, hacim ve ağırlık yönlerinden gerekli özellikleri taşıdığı söylenebilir.

Şekil 2’de “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının kapağına ilişkin bulgular aktarılmıştır:

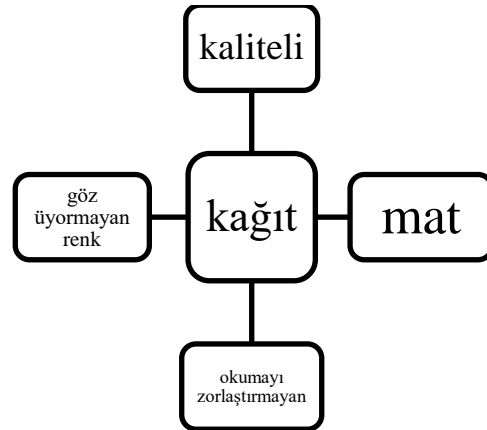
Şekil 2. “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının kapak ve cildi

Şekilden anlaşıldığı gibi “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanı içerikle uyumlu, okuma isteğini artıracak, merakı canlı tutma, kalın ve bristol kaplama, selefonla kaplama gibi nitelikleriyle çocuk edebiyatı yapıtlarının taşıması gereken özelliklere sahiptir.

Şekil 3’te “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında kullanılan kağıda ilişkin bulgular aktarılmıştır:

Şekil 3. “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında kullanılan kâğıt

Şekilden anlaşılacağı üzere “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında kaliteli, mat, gözü yormayan renk, okumayı zorlaştırmayan kâğıt kullanılmıştır. Bu açıdan örnek romanın nitelikli bir yapı taşıdığı söylenebilir.

Şekil 4'te "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanının sayfa düzenine ilişkin bulgular verilmiştir.

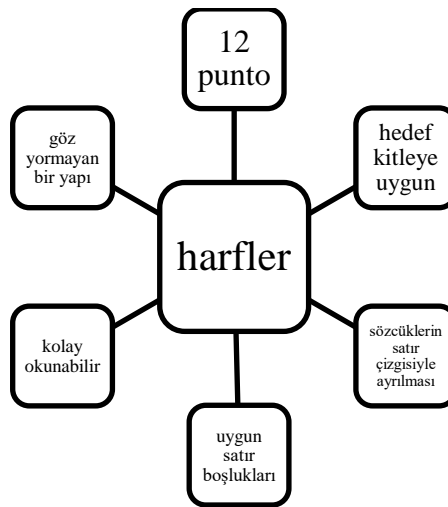
Şekil 4. "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanının sayfa düzeni

Şekilde görüldüğü gibi "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanın da resim, yazı, rakam gibi öğeler arasında uyumu olduğu, sayfa numaralarına yer verildiği, hedef kitleye uygun olduğu, duygu ve düşüncüyü desteklediği, kenar boşluklarını barındırdığı, okuma ve izleme kolaylığı sağladığı tespit edilmiştir.

Şekil 5'te "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanında kullanılan harflere ilişkin bulgular verilmiştir.

Şekil 5. "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanında kullanılan harfler

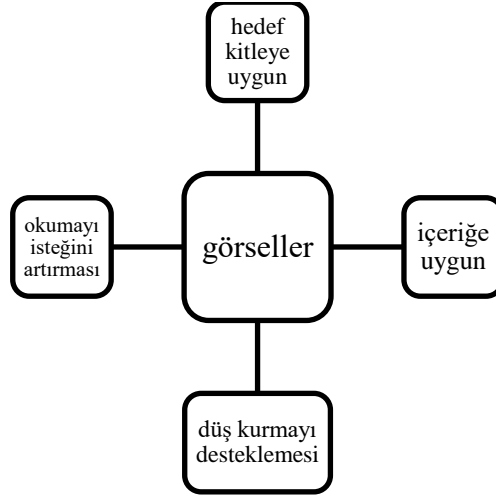

Şekilde anlaşılacağı üzere "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanında kullanılan harfler çocuk edebiyatı yapıtlarının taşıması gereken özelliklere sahiptir. Harflerin

12 punto, hedef kitleye uygun olduğu, göz yormadığı, kolan okunduğu, satıra sığmayan sözcüklerin kısa çizgiyle ayrıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 6'da "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanındaki görsellere ilişkin bulgular verilmiştir:

Şekil 6. "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanında kullanılan görseller

Şekilde aktarıldığı gibi "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanındaki görsellerin genel anlamda hedef kitleye uygun olduğu, içeriğe uyum sergilediği, düş kurmayı desteklediği, okuma isteğini artırdığı tespit edilmiştir.

Şekil 7'de "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanında işlenen konuya ilişkin bulgular verilmiştir:

Şekil 7. "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanındaki görsellere ilişkin bulgular

Şekilden anlaşılacağı üzere "Aklından Düşünceler Geçen Çocuk" adlı çocuk romanının konu bakımından çocuk bakış açısını yakaladığı, hedef kitlenin ilgi ve gereksinimlerini karşıladığı, çatışmaların nitelikli bir biçimde yapılandırıldığı, çatışmaların çözümünde çocuğun etkin rol aldığı tespit edilmiştir.

Şekil 8’de “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında işlenen izlek ve iletilere ilişkin bulgular verilmiştir:

Şekil 8. “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında işlenen izlek ve iletiler

Şekilden anlaşılacağı üzere “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında izlek ve iletiler çocuğun anlam evrenine, yaş düzeyine uygun, düş ve düşünceyi devindiren, sezdirimsel ve çok boyutlu bir biçimde işlenmiştir. Özellikle iletiler, okura açık bir şekilde verilmemiş metnin dokusuna sindirilmiştir.

Şekil 9’da “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında tercih edilen karakter geliştirme yolları verilmiştir:

Şekil 9. “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında karakter geliştirme yolları

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında karakterler yazarın yorumuyla, fiziksel özellikleriyle, konuşma ve davranışlarıyla, diğer karakterlerin yorumuyla geliştirilmiştir.

Şekil 10’da “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının dil ve anlatım özellikleri verilmiştir:

Şekil 10. “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında dil ve anlatım

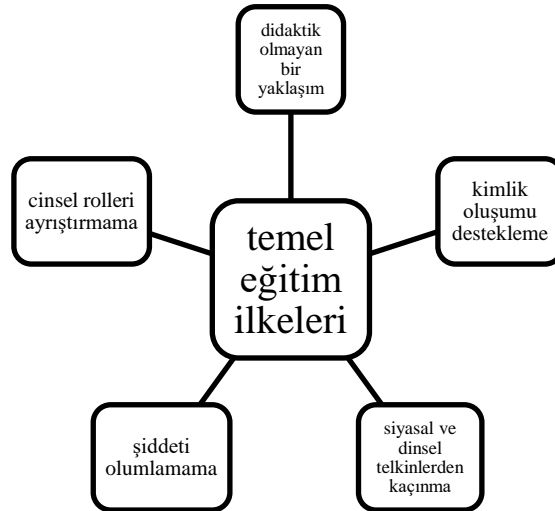
Şekilden anlaşılacağı gibi “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında

yaşı düzeyine uygun cümle uzunluğuna, zengin sözcüklüğüne ve uygun sözcük hazinesine yer verildiği, doğru yazım ve noktalama işaretlerine dikkat edildiği tespit edilmiştir.

Şekil 11’de “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında temel eğitim ilkelerine dönük bulgular aktarılmıştır:

Şekil 11. “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında temel eğitim ilkeleri

Şekilden anlaşılacağı üzere “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanında didaktik olmayan bir yaklaşım, yaratıcı, eleştirel bir kimlik oluşturma, siyasal ve dinsel telkinlerden kaçınma, cinsel rolleri ayırtmama, şiddeti olumsuzlamama gibi ilkelere dikkat edildiği tespit edilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak “Aklından Düşünceler Geçen Çocuk” adlı çocuk romanının hedef kitlenin (10 yaş ve yukarısı) ilgi ve gereksinimleri, gelişimsel özelliklerine uygun biçimde üretildiği söylenebilir. Yapıta çocuk okura yeni ve ilginç durumların sunulması okurun düşler kurmasına ortam yaratmaktadır. Çocuğun bilişsel gelişimini destekleyen yapıtta doğal ve içten bir anlatım benimsemiştir. İzlek ve iletiler didaktik bir yaklaşım yerine duyumsatılarak aktarılmıştır. Çocuğu sorgulamaya, düşünmeye teşvik eden yapıtta cinsel roller ayrımlaştırılmamış, siyasal ve dinsel telkinlerden uzak durulmuştur.

Kaynakça

- Canlı, S. (2020). Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Taşınması Gereken Özellikler. S. Karagül, & E. Şen içinde, *Çocuk Edebiyatı (Okuma Kültürünün Temelleri)* (s. 109-156). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gülyüz, H. (2006). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.
- Gürel, Z., Temizyürek, F., & Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Karatay, H. (2014). Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler . T. Şimşek içinde, *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı* (s. 81-129). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kıbrıs, İ. (2016). *Çocuk Edebiyatı* . Ankara : Kök Yayıncılık.
- Nöstlinger, C. (2012). *Aklından Düşünceler Geçen Çocuk*. (N. Neydim, Çev.) İstanbul: Günışığı Yayınları.
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara : Anı Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* . Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Sever, S. (2007). Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Temel Özellikler. Z. Güneş içinde, *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* (s. 55-71). Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sever, S. (2013). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara : Seçkin Yayıncılık.
- Yurttaş, H. (1997). *Çocuk ve Kitap. Ana Dili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Tömer Dil Eğitim Merkezi.

“MİĞFER” ADLI ÇOCUK TİYATROSU METNİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Erhan ŞEN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, erhansen@yyu.edu.tr - ORCID: 0000-0001-7678-812X

ÖZET

Ayla Çınaroğlu, çocuk edebiyatımızın önemli yazarlarından biridir. Çeşitli türlerde yapıtlar üreten Çınaroğlu çocuklara seslenen tiyatro metinleri de kaleme almıştır. Yazarın çocuklar için hazırladığı yapıtlar arasında “Miğfer” adlı tiyatro metni yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı çocuklara seslenen bu oyunu çeşitli yönleriyle çözümlemektir. Nitel araştırma deseniyle yapılandırılan bu çalışmada verilerin toplanması için doküman analizinden, verilerin çözümlenmesi için de betimsel analizden yararlanılmıştır. İnceleme sonucunda Alkent ve Verkent adındaki düşsel, birbirine düşman iki ülkeyi anlatan oyunda savaşın anlamsızlığı, barışın değeri, sorunların diyalogla çözülmesi gerektiği çocuklara sezdirilmiştir. Tiyatro metninde devingen ve durağan karakterlerle karşılaşmıştır. Çatışmaların çözümünde karakterlerin şiddete başvurmadığı, çözüm yolu olarak iletişimi öncelikledikleri görülmektedir. Metnin teması sevgi, barış ve saygı kültürünü zenginleştirme üzerine temellendirilmiştir. Konuşma örgüsünün kısa, yalın ve anlaşılır olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca metindeki zengin söz varlığının, söz sanatları kullanımının kurguyu dil ve anlatım açısından güçlü kıldığı söylenebilir. Olay örgüsü, hedef kitlenin özelliklerine uygun olarak, gereksiz ayrıntılardan arındırılmıştır. Sonuç olarak yapıtın çocuğun ilgisini çekecek bir yapıda olduğu, özellikle okul ortamlarında çeşitli faaliyetlerde pedagojik amaçla kullanılabilmesi söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ayla Çınaroğlu, Miğfer, çocuk tiyatrosu, oyun, yazınsal kurgu

1. Giriş

Çocuk tiyatrosu, çocuğun çok yönlü gelişimini destekleyen sanatsal etkinliklerden biridir. Gündelik yaşamın, farklı insanlık durumlarının çeşitli olanaklarla sahnelenmesi çocuğun dünyayı ve yaşamı başka bir pencereden görmesine aracılık etmektedir. Çocuk tiyatrosu, yetişkinlere seslenen tiyatrodan farklılaşsa bile başlı başına bir estetik bir eylemdir. Asyalı’ya (1987) göre kullanılan araç gereçler ne kadar değişse, kimler tarafından hazırlanırsa hazırlansın çocuk tiyatrosu özgül bir tiyatrodur.

Nutku (1998) çocuk tiyatrosunun çocuğun düşünsel, toplumsal, kişilik ve estetik gelişimini desteklediğine dikkat çekmektedir. Tiyatroyla buluşan çocukta yorumlama, dayanışma, sorumluluk edinme, doğru ve etkili iletişim kurma gibi beceriler inşa edilmektedir. Yavuzer (2003) çocuğun tiyatro izlerken ürettiği sorularla, sahnedeki karakterlerle özdeşim kurarak eleştirel bir tutum takındığını belirtmektedir. Eleştirel yaklaşım sayesinde çocuk öz bilinç edinir, kendi kapasitesinin, yaratıcılığını ayırdına varır.

Çocuk tiyatrosunun söz konusu amaçlara ulaşması rastlantısal olarak gerçekleşmez. Tiyatroyu yapılandıran bütün ögeler arasındaki uyum bu sanatın etkililiğini belirlemektedir. Şen (2020) tiyatroyla tanışma açısından çocuk tiyatrosunun ilk basamak olduğunu ifade etmektedir. Dekor, müzik, oyuncu, yönetmen gibi bileşenlerin ustalıklı bütünleştirilmesi çocuk tiyatrosunun başarısına yön vermektedir.

Tiyatro sanatında hedef kitle olarak çocuk üç rol edinebilir: Oyuncu, izleyici ve okur. Tiyatro metninin okuru olarak çocuk yazınsal bir deneyim edinmektedir. Çalışmanın sınırları dâhilinde tiyatro etkinliklerinin ana bileşenlerinden biri olan metinler üzerinde durulacaktır. Aycan'a göre (2011) tiyatro aracılığıyla eğitimin merkezinde tiyatro metinleri bulunmaktadır. Çocuklara seslenen tiyatro yazarı çocuğun deneyimlerini desteklemek için pratik bilgilere, davranışlara ya da toplumsal yaşama gönderme yapar.

Çocuklara seslenen tiyatro metinleri yalın bir bakış açısıyla “konu ve sergileniş biçimi” ve “konuşma örgüsü” olmak üzere iki başlıkta değerlendirilebilir (Şen, 2020). Öncelikle konu ve sergileniş açısından çocuk tiyatrosu metinleri şu özelliklere sahip olmalıdır (Kuyumcu, 2016; Oğuzkan, 2013; Yalçın ve Aytaş, 2005).

Çocuk tiyatrosu metinlerinde konu ve sergileniş;

- Çocuğun gelişim düzeyine uygun olmalıdır.
- Dikkati dağıtan öğelerden arındırılmalıdır.
- Devinin yoğunluklu bir yaklaşım benimsenmelidir.
- Didaktik, uzun ve yoğun yorum gerektiren bir anlayıştan uzak durulmalıdır.
- Olumlu anlamlar yüklenmiş değer ve düşünceler işlenmelidir.
- Oyunun süresi hedef kitlenin odaklanma kapasitesine uygun olmalıdır.

Yukarıda belirtildiği gibi çocuk tiyatrosu metinlerinin diğer boyutu ise konuşma örgüsüdür. Bu yönden Nutku (2001) tiyatro metinlerinde konuşma örgüsünün taşınması gereken nitelikleri şöyle sıralamaktadır:

Konuşma örgüsü;

- Kolay konuşabilecek bir biçimde hazırlanmalı, dile zor gelmemelidir.
- Yalın konuşma biçimiyle her cümle oyuna bir gelişim katmalıdır.
- Karşılıklı konuşma alışagelmış günlük konuşmadan daha ekonomik olmalı
- Günlük yaşamda kullandığımız gereksiz sözcüklere yer verilmemelidir.
- Dil örgüsü oyunun türüne ve oyunun geçtiği dönemi yansıtmalıdır.

2. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı Ayla Çınaroğlu'nun "Miğfer" (1996) adlı çocuk tiyatrosu metnini yazınsal kurgu ve sahne, dekor ve kostüm açısından çözümlemektir.

3. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma deseniyle yapılandırılmıştır. Nitel araştırma, "amaçlı seçilen ve küçük örneklemelerin derinlemesine anlaşılmasını sağlayan" (Patton, 2014) bir araştırma desendir. Çalışmada "Miğfer" çocuk tiyatrosu metni yazınsal kurgu, sahne, dekor ve kostüm öğeleri açısından ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Nitel araştırmalarda verilerin toplanması için gözlem, görüşme, doküman analizi gibi yöntemler; verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmaktadır (Patton, 2014). Bu araştırmada verilerin toplanması için doküman analizine, verilerin çözümlenmesi için de betimsel analize başvurulmuştur. Doküman analizi araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesine dayanmaktadır. Betimsel analiz tekniğinde ise veriler önce mantıklı ve anlaşılır biçimde betimlenip yorumlanır, açıklanır. Ardından neden sonuç ilişkileri irdelenerek bazı sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

4. İnceleme Nesnesi

Bu çalışmanın inceleme nesnesi "Miğfer" adlı çocuk tiyatrosu metnidir. Metnin seçimi için amaçlı örnekleme başvurulmuştur. Amaçlı örnekleme, seçkisiz olmayan olasılığa dayanmayan bir örnekleme yaklaşımı olup çalışmanın amacına bağlı olarak zengin bilgi durumlarının seçilerek derinlemesine araştırılması hedeflenmektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2013).

5. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde çözümlenen "Miğfer" adlı çocuk tiyatrosuna metnine ilişkin bulgular aktarılmış ve yorumlanmıştır. Bununla birlikte bulgu ve yorumlardan önce yaptır özetlenerek içerik hakkında bilgi aktarılmıştır.

Miğfer” adlı oyunda Alkent ve Verkent arasındaki savaşa odaklanılmıştır. Uzun yıllar önce bir ülke halinde yaşayan Alkent ve Verkent ortada somut bir neden yokken savaşp bölünmüş ve birbirilerine düşman olmuşlardır. Verkent ordusu yeniden savaşmak ve Alkent topraklarını ele geçirmek için sınırda kamp kurar. Kamp kurulurken Kat ve Kut adındaki iki asker miğferlerini çıkarıp ormanda unuturlar. Alkent’te yaşayan ve lokantacının çocukları olan Can ve Şan bu miğferleri bulup lokantaya getirirler. Daha sonra miğferlerini bulmak için kılık değiştirerek Alkent’e gelen Kat ve Kut kentlilerin sevgisi, hoşgörüsü ve iyiliği karşısında şaşkına dönerler. Miğferlerinin çeşitli amaçlarla kullanıldığına tanık olurlar. O arada Kut ve Şan birbirilerine âşık olmuşlardır. Alkent’e giren Verkent ordusu orada Kat ve Kut’la, Alkentlilerin yoğun sevgisiyle karşılaşınca savaşı unutup barışırlar.

Şekil 1’de "Miğfer" adlı çocuk tiyatrosunun karakter kadrosuna ilişkin nitelikler aktarılmıştır:

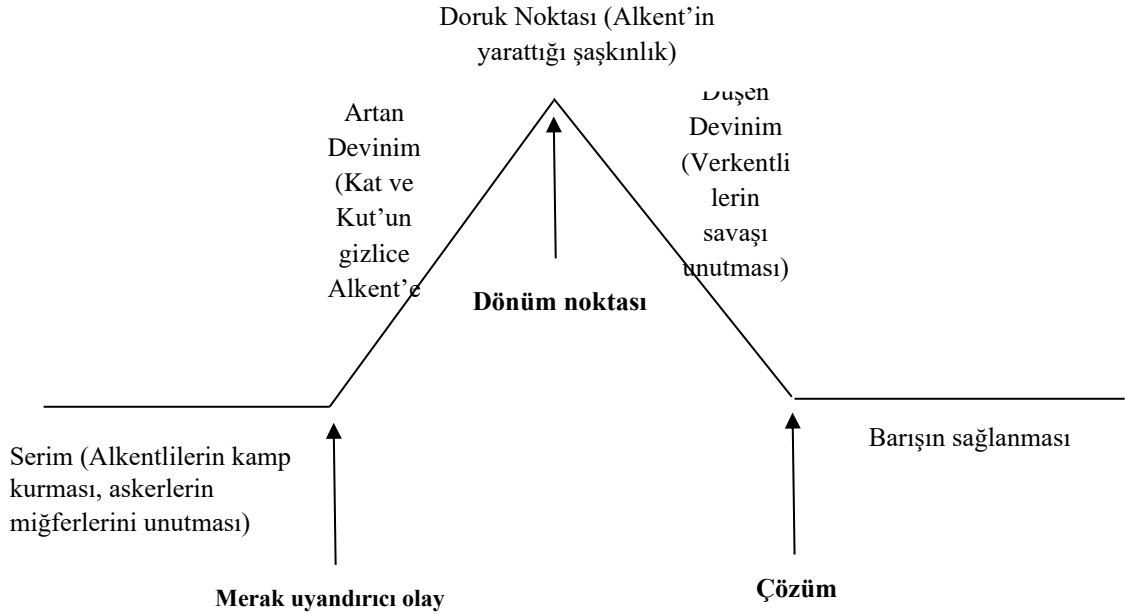

Şekil 1. "Miğfer" Adlı Çocuk Tiyatrosunun Karakter Kadrosuna İlişkin Nitelikler

“Miğfer” adlı yapıtta karakterlerin geçirdikleri değişimlerin neden sonuç ilişkisi içinde yapılandırıldığı görülmüştür. Kut’un Şan’a âşık olması sonucu asıl niyetini unutması, Alkentlilere dönük olumsuz düşüncelerinin değişmesi bunu açık göstergesidir. Bununla birlikte olayların ve davranışların gelişiminde rastlantı tespit edilmiştir. Kut ve Kat’ın miğferlerini unuttukları noktada gezinirken kendi ülkelerinin sınırını geçmesi, Alkentli iki çocuğun bunları bulması rastlantı olarak değerlendirilebilir. Karakterler çoğunlukla duygularından ziyade akılcı ve mantıksal davranışlar sergilemektedir. Kat ve Kut’un kayıp miğferlerini bulmak için kılık

kıyafet değiştirmeleri buna örnek verilebilir. Son olarak karakterlerin çocuğun özdeşim kurmasına ve onun tiyatro oyununu ilgiyle izlemesine aracılık edebileceği söylenebilir.

Şekil 2’de "Miğfer" adlı çocuk tiyatrosunun olay örgüsünün haritası¹ gösterilmektedir:

Şekil 2. "Miğfer" Adlı Çocuk Tiyatrosunun Olay Örgüsünün Yapısı

Olay örgüsü haritasında görüleceği gibi "Miğfer" adlı çocuk tiyatrosu metninde Verkent ordusunun Alkent topraklarını istila etmek için sınırdaki ormanda kamp kurması, Kat ve Kut'un miğferlerini orada unutulması ve kaybetmesi olayların başlangıcıdır. Miğferlerini kaybeden iki asker komutanlarına haber vermeden Alkent'e kılık değiştirip sızması, oradaki halkın arasında karışması metindeki devinimi artırmaktadır. Bu aşamadan sonra seyirci ya da okur ne olacağı konusunda merak içindedir. Kut'la Kat'ın Alkent'te büyük bir ilgi ve hoşgörülle karşılaşması onlarda şaşkınlık yaratmaktadır. Hâlbuki bu ülkenin düşman ülkesi olduğunu düşünmüşlerdir önceden. Bu noktada askerlerin katı düşüncelerinde bir kırılma görülür, bu da değişimin başlangıcıdır. Alkentlilerin barışçı ve dostane yaklaşımı Verkentlilerin savaşı unutulmasına aracılık etmektedir, böylece yapıttaki devinim düşmeye başlamıştır. Savaşın unutulması, iki ülke arasında dostluk, kardeşlik ve barış kültürünün inşası da metnin sonunu oluşturmaktadır. Bu açıdan incelenen yapıtta olay örgüsünün gereksiz ayrıntılardan arındırıldığı, izleme ve okuma sürecini canlı tutabileceği, yalın bir anlatım çizgisinin tercih edildiği söylenebilir.

¹ Bu haritanın oluşturulması için Şen (2019, s. 132) tarafından hazırlanan Metin Yapısı başlıklı çalışmadan yararlanılmıştır.

Olay örgüsünün değerlendirilmesi için başvurulacak hususlardan bir diğeri de kurgudaki çatışmalardır. “Miğfer” adlı yapıtta çeşitli çatışmaların sahnelendiğini görmekteyiz. Özellikle kişi-kişi çatışması, kişinin kendisiyle çatışmasının yoğun olduğu söylenebilir:

Kat: *Ah zavallı ayaklarım ah... (Ayakkabılarını çıkarır. Çoraplarından biri delik, başparmağı dışardadır.) Aaaa çorabım delinmiş. (Başparmağını oynatır, ona doğru) Ah zavallı başparmağım ah... Şimdi burada değil de evimde olsaydım. Sevgili karıcığım çorabımı onarırdı, sen de böyle açıkta kalmazdın. Ah zavallı ayaklarım ah... (Miğfer, 1996, s. 11).*

Çatışmalar dışında “Miğfer” çocuk tiyatrosu metninde konuşma örgüsünün kısa, yalın ve anlaşılır tümcelerle yapılandırıldığı, Türkçenin söz varlığı yansıtıldığı, çeşitli söz sanatlarından yararlandığı tespit edilmiştir:

Kat: Senin çoraplarını kim onarı, yemeğini kim pişirir?

Kut: (Ayakkabılarını giyip ayağa kalkarken) Hoppalaaa, yani karısı olmayan insan karnı her zaman aç, çorabı da her zaman delik mi gezmeli? Anlaşılan karın seni çok şımartmış, iyice tembelleğe alıştırmış (Miğfer, 1996, s. 11).

İncelenen çocuk tiyatrosu metninin sahne, dekor ve kostüm açısından kolaylıkla sahnelenebileceği söylenebilir. Oyunun kırılma noktasını oluşturan miğfer satın alınabileceği gibi, oyunu hazırlayan kişi ya da kişiler çeşitli materyallerden (karton, mukavva gibi) bunu üretebilirler. Bu yönden oyunun tasarımı maliyet gerektirmediği gibi çocukların, izleyici ya da oyuncu olarak yaralanmalarına neden olacak herhangi bir öge de bulunmamaktadır. Mekân ve zaman gösterimi için bilgisayar efektlerinden yararlanılabilir. Kuş sesleri, hışırdayan ağaç efektleriyle, ağaç maketleriyle orman izlenimi yaratılabilir.

Sonuç

Alver ve Verkent adlı iki düşman ülke arasındaki çekişmeyi konu edinen “Miğfer” oyununda karakter kadrosunun hedef kitlenin ilgi ve gereksinimlerine uygun olarak yapılandırıldığı, karakterlerdeki değişimlerin inandırıcı biçimde geliştirildiği tespit edilmiştir. Karakterlerin savaştan vazgeçip barışması, sorunların şiddet yerine iletişimle çözülmesi çocuğun bakış açısını olumlu etkileyebilir. Özellikle oyundaki ileti ve izleklerin öğreticiliğe kaymadan sezdirimsel bir yaklaşımla verilmesi metnin yazınsal boyutunu güçlendirmektedir. Dilin anlatım olanaklarının metnin konuşma örgüsünü daha sağlam kıldığı da belirtilebilir. Örgün ya da yaygın eğitim ortamlarında “Miğfer” adlı oyunu sergilemeyi düşünen eğitimcilerin dekor, kostüm ve sahnenin oluşturulması konusunda büyük zorluklarla karşılaşmayacağı

belirtilebilir. Gündelik yaşamdaki çeşitli araç-gereç, nesnelere oyun zenginleştirilip sahnelenebilir.

Kaynakça

- Asyalı, R. (1987). *Çocuk ve Tiyatro ya da Çocuğa Tiyatro*. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- Aycan, E. (2011). *Devlet Tiyatrolarında Sahnelenen Yerli Çocuk Oyunları Üzerine Bir İnceleme İnceleme (2007-2008/2008-2009) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çınaroglu, A. (1996). *Miğfer*. İstanbul : Uçanbalık Yayıncılık.
- Kuyumcu, N. (2016). Çocuk Tiyatrosunda Alımlama. *İstanbul Journal of Innovation in Education*, 2(1), 1-11.
- Nutku, Ö. (1998). *Oyun, Çocuk, Tiyatro*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Nutku, Ö. (2001). *Dram Sanatı (Tiyatroya Giriş)*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara : Anı Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* . Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Şen, E. (2019). Metin Yapısı. M. N. Kardaş, & R. Koç içinde, *Türk Dili 1 (Yazma Eğitimi)* (s. 125-169). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şen, E. (2020). Çocuk Tiyatrosu. E. Şen, & S. Karagül içinde, *Türkçe Eğitiminde Tiyatro ve Drama* (s. 185-205). Ankara: Eğiten Kitap.
- Yalçın, A., & Aytaş, G. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

VEHBÎ-İ KONEVÎ'NİN ŞERH-İ DÎVÂN-I HÂFİZ'İNDA ALEGORİK YORUMLAMA

Prof. Dr., Mehmet Nuri ÇINARCI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi,
mehmemuriedb@gmail.com, orcid: 0000-0001-7493-3872

Özet

İslamiyetin toplum içerisinde kabul görmesinden sonra dinin inanç esaslarını halk nezdinde yaygınlaştırmaya çalışan devrin şair kabiliyetli üstadları, şiirin estetik normlarını sonuna kadar kullanmışlardır. Dinin akabinde inancın farklı bir yorumlama nosyonu olan tasavvufun ortaya çıkmasıyla İslam tarihinde tarikatlar meydana gelmiş, bu tarikatlarda yetişen ilim erbabı birçok mürşit de tasavvuf adap ve erkanını muhatabına aktarmak amacıyla yine şiiri kullanmıştır. Özellikle 1000 yılından sonra İran'da yetişen şairlerin çoğu, şiirlerinde din ve tasavvuf eksenli temalar seçmiş, birçok defa da şiiri, kendi inanç değerlerini anlatmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Bu sayede Fars edebiyatında başta *Hâfiz Divan*'ı olmak üzere *Gülistân*, *Bostân*, *Gülşen-i Râz*, *Mahzenü'l-Esrâr* ve *Bahâristân* gibi birçok eser kaleme alınmış ve bu eserler dünyanın farklı dillerine çevrilmiş, içerdikleri konuların evrenselliği bağlamında da ciddi tesirler uyandırmıştır. Yaygın etkisi sebebiyle klasik olarak adlandırabileceğimiz bu Farsça yazılmış eserler, içerdikleri tasavvufî konular itibarıyla özellikle Osmanlı döneminde bir yandan Türkçeye çevrilirken diğer yandan muhatabının daha rahat anlayabilmesi için şerh edilmiştir. Şerh edilme ihtiyacı elbette manzum kaleme alınan çoğu tasavvufî metinde yer alan birden fazla anlamsal katmanın mevcudiyeti sebebiyledir. Tasavvufun zahir ve batın, Mevlana'nın suret ve mana teolojik hermenötiğinin literal ve alegorik anlam şeklinde tavsif ettiği bu aktarımın varlığı ayrıca Osmanlı'dan günümüze kadar gelen bir şerh geleneğinin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada, yine Fars klasiklerinden olan *Hâfiz Divan*'ının Vehbî-i Konevî tarafından 19. yüzyılda yapılmış olan bir şerhindeki bir beytine dair yaptığı izahatlar teolojik, hermenötiğinin bir kolu olan alegorik yorumlama perspektifinden irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Alegorik Yorum, Hafız Divanı, Osmanlıda Şerh, Vehbî-i Konevî

ALLEGORICAL INTERPRETATION IN ANNOTATION OF VEHBÎ-İ KONEVÎ'S ŞERH-İ DÎVÂN-I HÂFİZ

Abstract

After the acceptance of Islam in society, the talented masters of the period, who tried to popularize the principles of belief of the religion to the public, used the aesthetic features of poetry to the fullest. Following religion, with the emergence of Sufism, which is a different interpretation of faith, sects emerged in Islamic history, and many scholars trained in these sects also used poetry to convey the etiquette and rituals of Sufism to their addressees. Most of the poets who grew up in Iran, especially after 1000, chose themes based on religion and Sufism in their poems, and many times used poetry as a tool to express their own belief values. In this way, many works such as Hafız Divan, Gülistan, Bostan, Gülşen-i Râz, Mahzenü'l-Esrâr and Baharistân were written in Persian literature, and these works were translated into different languages of the world and had a serious impact in the context of the universality of the subjects they contain. These works written in Persian, which we can call classics due to their widespread influence, were translated into Turkish, especially during the Ottoman period, due to the Sufi subjects they contain, and on the other hand, they were annotated so that their addressees could understand them more easily. The need for annotation is, of course, due to the presence of more than one semantic layer in most Sufi texts written in verse. The existence of this transfer, which Sufism introduces as apparent and inward, Mevlana as form and meaning, and theological hermeneutics as literal and allegorical meaning, also paved the way for the emergence of a commentary tradition that

has survived from the Ottoman Empire to the present day. In this study, the explanations of some couplets in a commentary of Hafiz Divan, one of the Persian classics, written by Vehbî-i Konevi in the 19th century, will be examined from the perspective of allegorical interpretation, which is a branch of theological hermeneutics.

Key Words: Allegorical Interpretation, Hafiz's Divan, Annotation in Ottoman, Vehbi-i Konevi

Giriş

İnsanoğlunun doğumundan itibaren reel hayata temasıyla birlikte zihinsel düzeyde yaşamış olduğu en temel faaliyetlerden biri "anlamlandırma" çabasıdır. Birey, hayat seyri içerisinde özne ve nesne odaklı fikirselsel değişimler dışında yaşadığı çevrede ortaya çıkan olay ve olguları hayatının her döneminde tanımaya, anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışır. Sosyal düzeyde, bireysel yaşantıya yön veren değerlerin başında gelen inanç ve inancın yazılı kaynağı olan kutsal metinler ise her dönemde erbabı tarafından kendi bireysel birikiminin izin verdiği oranda önce anlamlandırılmış akabinde ise yorumlanmıştır. Anlamlandırma ve yorumlama etkinliğini semavi dinlerin tamamında görmek mümkündür. Devrin genellikle kutsal metinlerle iştiğal eden din adamları, onların içerdikleri mesajları halka iletebilmek amacıyla çeşitli izah ve yorumlama metotları geliştirmişlerdir. Yahudi ve Hıristiyan dinlerinde teolojik hermenötik, İslam'da ise tefsir ve şerh, bu kutsal metinleri anlamlandırmak için farklı kültür çevrelerinde ortaya çıkmış yorumlama metotlarıdır. Esas aldığı metni daha anlaşılır kılma iddiasıyla ortaya çıkmış olan bu metotların genellikle iki ana hat üzerinden yürütüldüğü görülür. Bunlardan ilki kutsal metnin sözcük ve cümle düzeyinde herkes tarafından anlaşılabilir kısmı; ikincisi ise görünen mananın çok ötesinde mutasavvıfların perdenin arkasındaki sır şeklinde tarif ettikleri ikinci hatta üçüncü manalardır. Bu şekilde bir algının ortaya çıkmasında hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de yer alan Al-i İmran suresinin 7. ayetindeki muhkem ve müteşabih ayetlerin varlığına yapılan atfın ciddi tesiri söz konusudur.

İslam tarihinde, genel çerçevesini Kur'an-ı Kerim ve hadislerin belirlediği dini metinlerin yanı sıra IX. yüzyıldan itibaren Müslüman dünyada kendini iyice hissettiren tasavvufî metinler de sosyal hayata yön vermiş; İslam'ın önemli yorum ekollerindedir. 11. yüzyıldan sonra birer mutasavvıf olan Fars edebiyatının önemli şairleri, tasaavufa dair görüşlerini genellikle şiir yoluyla aktarmayı tercih etmişlerdir. Andrews'in ifadesiyle sözcüklerin ifade gücünden faydalanmaya çalışan din, onları kendi mefkûresi içerisinde yeniden dizayn etmeye çalışmış, dinî metinlerdeki simgeler şiirin içinde niteliklerini değiştirmiş ama böyle bir değişiklik simgeleri anlamsızlaştırmak şöyle dursun onlara daha fazla anlam kazandırmıştır (Andrews, 2001, 83). Dini ve tasavvufu çok iyi bilen kişilerce yazılan bu eserlerin anlatımlarında doğrudan aktarım yerine sözcüklerin sahip oldukları çok boyutlu anlam dünyalarından istifade edilerek dolaylı bir aktarım tercih edilmiştir. Bu tercih, mevcut eserlerin önemli bir kısmında çok katmanlı bir anlatımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve bu durum aynı zamanda metnin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Dolayısıyla bu minvalde hazırlanmış dinî ve tasavvufî metinler, iyi bir eğitim almamış ve kültürel birikimi zayıf olan halk kitlelerine mensup bireyler tarafından anlaşılammış; bu sayede başta Osmanlı toplumunda olmak üzere birçok İslam toplumunda bu tarz eserlerin izahını ve yorumunu yapmak amacıyla şerhler hazırlanmıştır. Aslında Osmanlı yazın literatüründe klasik tasavvufî eserlere dair şerhlerin ortaya çıkış sebebi, halkın bu eserlerde verilen dinî, tasavvufî ve ahlakî öğütleri anlamalarını sağlamaktır. Şiirlerinin bir kısmında şiirin alegorik dilini kullanarak tasavvufu anlatan en önemli şairlerden biri de aynı zamanda dünyaya mal olmuş İranlı şair Hâfız'dır. Şiirlerini Farsça kaleme alan Hâfız'ın özellikle tasavvuf içerikli şiirlerinde sözcüklerin iki bazen de üç katmanlı anlam dünyalarından istifade ettiğini görmek mümkündür. Bu çalışmada 19. yüzyılda Hâfız divanını şerh eden Mevlevî bir şarih, Vehbî-i Konevî'nin izah ve yorumlamalarında teolojik hermenötikte kullanılan alegorik ve literal yorumlamaya benzer bir tarzı nasıl kullandığına dair örneklerle bilgi verilecektir.

1. Hâfız-Vehbî-i Konevî'nin Hâfız Divan'ı Şerhi-Alegorik Yorumlama

Asıl adı Hoca Şemseddin Muhammed olan şair, Kur'an-ı Kerim'i ezbere bildiği için genellikle Hâfız mahlasını tercih etmiş ve şiirlerinde de bu mahlası kullanmıştır. 14. yüzyıl Muzafferoğulları dönemi İran'ında yaşayan Hâfız'ın biyografisine dair yeterli bilgi mevcut değildir. Küçük yaştan itibaren yaşadığı dönemin devlet idaresinde divan katipliği yapmış ve ilme olan merakından dolayı devrin tanınmış alimlerinden çeşitli alanlarda dersler almıştır. Hâfız'ın toplumsal muhayyilede iz bırakmasını sağlayan en önemli eseri olan divanında başta gazel olmak üzere kaside, gazel, ruba'i, kıt'a gibi nazım şekilleriyle kaleme alınmış şiirler mevcuttur. Şiirlerindeki ahenk, akıcılık (selâset) ve dilinin sade ve veciz olması sebebiyle şiirleri büyük beğeni kazanmıştır (Yazıcı, 1997: 105). Bu nedenle şiirleri başta Türkçe olmak üzere İngilizce, Fransızca, Almanca ve Latinceye çevrilmiştir. Öte yandan şiir ilmindeki kudreti Osmanlı dönemi klasik şairleri de derinden etkilemiş ve birçok şair için ilham kaynağı olmuştur. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Hâfız, tasavvuftan etkilenmiş ve kimi şiirlerinde de tasavvufu anlatmıştır. Ancak şiirlerinin tamamını tasavvufi bakış açısıyla izah edip yorumlamaya çalışmak yanlış olur. Hâfız'ın şiirleri Osmanlı dönemi şarihleri tarafından birçok kez şerh edilmiştir. İlk şerhi Sürûrî 1559 tarihinde (Atıla, 2019: 75), Şem'i 1573'te (Soleimanzadeshkarab, 2019: 26), Su'dî ise 1595'te (Fırıncı, 2021: 17) tamamlamıştır.

Hâfız divanını şerh eden diğer bir şarih ise 19. yüzyılda Mevlevî tarikatında şeyhlik yapmış olan Mehmed Vehbî-i Konevî'dir. Eserin tam olarak hangi yılda yazıldığı kaydedilmese de II. Mahmud'un 1808-1839 yılları arasında tahtta bulunduğu ve müellifin de 1828'de vefat ettiği göz önüne alındığında 1808-1828 yılları arasında kaleme alındığı söylenebilir (Arı 2016: 111). Klasik bir şerh metninin niteliklerini taşıyan Vehbî-i Konevî'nin *Divan-ı Hâfız Şerhi*, mukaddime, besmele, na't, sebep-i teşrih, dua ve şerh metninden oluşmaktadır. Yine şarihin yorumlama tekniği kendin önceki şarihler gibi klasik düzene göre tertip edilmiştir. Evvela beyitlerin Farsçaları verilerek Türkçeye tercüme edilmiştir. Akabinde "müfredat" başlığı altında sözcüklerin Türkçe lügatî anlamlarına yer verilmiş ve en nihayetinde "manâ-yı işaret" başlığıyla da beyitte bulunan tasavvufî manaya dair çözümler yapılmıştır. Konevî'nin beyit tercümeleleriyle önceki şarihlerin tercümeleleri karşılaştırıldığında, özellikle lafza/kelimeye dayalı tercümelelerde çoğunlukla Şem'i'nin şerhinden; beytin tam anlamını verdiği tercümelelerde ise Sürûrî'nin şerhinden yararlandığını söylemek mümkündür (Çalka, 2021: 1). Vehbî-i Konevî'nin Hâfız şerhine dair Abdülbaki Gölpınarlı ve Tahsin Yazıcı'nın çeşitleri tenkitleri olmuştur. Her iki münekkatin Konevî şerhine dair ortak eleştirisi şarihin tüm beyitleri tasavvufu esas alarak yorumlaması sebebiyledir. Hâfız'ın şiirleri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda belirtilen ortak kanaat, Hâfız'ın kimi şiirlerinde tema olarak tasavvufa yer verilmesine rağmen bunu tüm şiirleri için söylemenin güç olduğu yönündeki görüştür. Vehbî-i Konevî'nin eserinde tasavvufî beyitlerin anlaşılmasına yönelik en büyük katkısı şerh metninden önce beyitlerde kullanılan kimi sözcüklerin tasavvuf düşüncesindeki ıstılahî manalarına yer vermesidir.

Daha önce de ifade edildiği gibi kutsal metinlerin ait olduğu her toplum, bunların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla çeşitli izah ve yorum metotları geliştirmiştir. Kur'an-ı Kerim'in izah ve yorumlanmasında tefsir ve onun bir alt kolu olan te'vil ön plana çıkarken özellikle İslam dünyasında vücut bulan tasavvuf çevrelerindeki sufi metinlerin anlaşılması içinse şerh kullanılmıştır. Ancak kutsal metinlerin içerdiğine inanılan mesajları aktarmak adına ortaya çıkan tefsir ve şerhlerin bir benzerine Yahudi ve Hıristiyan dünyada da rastlamaktayız. Teolojik hermenötik olarak adlandırılan bu yorumsal tekniğin temel gayesi bir şekilde kutsal kitabı (Eski Ahit (Tevrat), Yeni Ahit (İncil)) anlamlandırmaktır. Teolojik hermenötik, kutsal metinleri adlandırırken genellikle iki yöntem kullanır. Bunlardan ilki literal (gramatik), ikincisi ise alegorik yorumlamadır. Alegorik yorum, metnin dışındaki yorumsal bir anahtarın yardımıyla bir metnin gizli anlamına ulaşmaya çalışırken, bir metnin gramatik yorumu, onun içindeki lengüstik araçları ve ilişkileri inceleyerek metnin anlamına erişmeye çalışır (Jeanrond, 2007, 44). Kutsal kitabı (eski ve yeni Ahit) yorumlayan Hıristiyan dinine mensup İskenderiye okulu, alegorik yorumlamayı kullanırken, Antakya okulu ise literal yorumu tercih etmiştir. Kutsal kitabı yorumsal anlamda kendi bakış açılarına göre açıklayan bu her iki Hıristiyan yorum ekolü, hiç şüphesiz hermenötik anlayışlarını Yahudi hermenötik geleneğine borçludur. Bu geleneğin en önemli temsilcisi ise Yahudi kutsal metinlerini yorumlayan İskenderiyeli Yahudi filozof Philo'dur. Kutsal kitap yorumcusu olarak

Philo'nun temel varsayımı, kutsal yazıların tamamının ilahî olduğu ve neticede okuyucuya anlaşılabilir ya da ilahî kökenle bağdaşmaz gelen her şeyin sadece görünüşte öyle olduğu, gerçek anlamın daha derin bir düzeyde aranması gerektiği şeklindedir (Blackman, 1956, 83).

Philo'dan sonra teolojik hermenötüğün özellikle Hıristiyan kutsal metinlerine uygulanmasındaki en önemli temsilcisi Origen'dir. Origen tüm teolojik anlayışını kutsal kitaba dayandıran ve bu amaçla asıl metni mümkün olduğunca doğru bir şekilde tespit etmek için büyük zahmetlere katlanan ve kendisini İbranice'nin yanı sıra Yunanca bilgisiyle donatan kutsal kitap tefsircilerinden ilkidir (Blackman, 1956, 95). O, kendisinden önce Stoacılar'dan aldığı alegorik yorumu kutsal metinlere uygulayan Philo'yu takip etti. Kutsal kitabın alegorik yorumlamasını etraflı bir şekilde anlattığı "İlk İlkeler Üzerine (On First Principles)" adlı yapıtının sonuncu kısmı olan dördüncü bölümü, tamamen kutsal yazıların yorumlanmasına ayırmıştır. Ünlü eseri *Against Celsus*'ta "O halde, bazılarının gösterdiği gibi, yasanın biri gerçek, diğeri ruhanî olmak üzere iki yönlü bir anlamı olduğunu kabul ediyoruz." (Origen 1994, 443) şeklindeki ifadesi metnin iki yönlü anlamsal boyutuna atıf niteliğindedir. Origen'in kutsal yazılar her türlü bitkinin ekili olduğu geniş bir tarla gibidir, önemli olan toprağın üstünde olan ve herkesin görebildiği değil, içinde saklı olan yani bilgelik hazineleridir (Blackman, 1956, 97), benzetmesi hermenötün kutsal yazılara sembolik açıdan yüklediği anlamı ortaya koyması bakımından önemlidir.

Origen'i yorumbilim tarihinde öne çıkaran en önemli vasfı, antik Yunan'dan beri süregelen ve kutsal metinleri yorumlama esasına dayanan anlayışı sistematik bir şekilde kutsal metinlere uyarlamasıdır. Origen, Pavlus'un Tevrat'tan aldığı bir pasajın yorumuna dayanarak kutsal kitapta bir "bedensel" ya da gerçek anlam, bir "can" ya da ahlakî anlam ve bir de "ruhsal" ya da manevî-mistik anlam olduğu sonucuna varır (Grant, Tracy, 1984, 60). Bundan hareketle bir metne yüklenebilecek değişik anlamları tarihî, ahlakî (moral) ve mistik boyut olmak üzere üçe ayırır (Tarakçı, 2010, 200). Tarihî anlam, geçmişte zuhur eden çeşitli olayların görünen anlamını; ahlakî anlam, kutsal kitabın ön gördüğü ahlaksal davranış normlarının birey ve toplum hayatına uyarlanması; mistik anlam ise Kitab-ı Mukaddes'te verilen bilgilerin Hıristiyan inanç esaslarına göre yorumlanmasını ifade eder. Kendi yorumsal anlayışını çeşitli eserlerinde ortaya koyan Origen, akabinde kutsal kitapta yer alan birçok olayı bu yaklaşıma göre analiz eder. Origen, Hazreti Nuh'un gemi inşa etme hadisesini anlatırken geminin gerçekten yapılmış olmasını literal, Allah'ın emriyle kötü dünyadan uzaklaşan insanın bir kurtuluş gemisine benzetilmesine ahlakî, Mesih ve kilise ile ilişkilendirilmesine de ruhsal anlam demektedir (Wiles, 2008, 468).

Yahudi ve Hıristiyan geleneklerinde yer alan bu kutsal kitabı yorumlama tarzına aslında bir bakıma hem İslam'da hem de onun paralelinde gelişmiş olan tasavvufta tesadüf edilir. Kur'an-ı Kerim'de muhkem ve müteşabih ayetler şeklindeki ayırım, tasavvuf düşüncesinde ifadenin zahir ve batın boyutu hatta Mevlana'nın *Mesnevi*'sinde suret-mana şeklinde tarif ettiği iki boyutlu anlamsal yönü Yahudi ve Hıristiyan teologlar beden ve ruh şeklinde tarif etmişlerdir.

2. Konevî'nin Hâfız Divanı Şerhinde Alegorik Anlatım

Vehbî-i Konevî, şerhinde genel itibarıyla klasik şerh yöntemini kullanmış olmasına rağmen bazı noktalarda klasik şerhten farklı yönleri de dikkati çeker. Evvela klasik şerhlerde (Şem'î, Surûrî, Ankaravî, Bursevi, Murad Molla) Farsça olan beytin tercümesi sözcüklerin sağladığı anlam üzerinden birebir yapılır. Yani beytin içerdiği tasavvufî anlam, birebir tercümeyle kolay kolay yansıtılmazdı. Ancak Konevî, klasik şarihlerden farklı olarak beyti birebir tercüme etmek yerine kastettiği anlam itibarıyla tercüme etmiştir. Bu tercüme şarihin alegorik anlatımı örneklemesi babında 1. gazelin 3. beytinde şöyle aktarılmıştır.

"Be-mey seccâde rengîn kon geret pîr-i mugân goyed
Ki sâlik bî-haber nebved zi-râh ü resm-i menzilhâ

Ya'ni eger sana pîr-i mugân ki mey-hânenin ulusudur, seccâdeni şer ile âlûde eyle derse seccâdeni şarâba boya, muhâlefet etme. Zîrâ ol pîr bir sâlik meşrebini ziyâde bilir ve herkesin hazmı ve lâyük mikdârı bâde nuklün verir ve salâh hâline hoş tedbîr kılar. Her hâlde ana tâb'iyet lâzımdır. “ (Konevî, 2021: 90). Oysa beyit birebir tercüme edildiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

Eger meyhanedeki şarap dağıtıcısı seccâdeni şarapla yıka derse bunu yap. Çünkü bu yolun yolcuları menzile giden yoldan ve yolun alametlerinden habersiz değildir.

Beyitte, barındırdığı anlam bakımından şarihin yorumuna tabi kıldığı sözcüklerin Origen sistematigindeki alegorik ve literal anlamları şunlardır:

	<u>Literal</u>	<u>Alegorik</u>
Meyhâne:	Şarapevi	Tekke
Seccâde:	Namazlık	Beden
Pîr-i mugân:	İçki dağıtıcısı	Mürşit
Sâlik:	Yolcu	Mürit
Râh ü resm:	Yol, iz	Manevi yolculuk
Menzil:	Varılacak durak	Allah

Origen'in kastettiği literal anlam bir manada sözcüğün sözlükteki manası yani bir bakıma herkesçe anlaşılan ilk anlamıdır. Literal anlam üzerinden yazılan metinlerin anlaşılması genellikle daha kolaydır. Ancak metin manzumsa, yani şiirse Annemarie Schimmell'in ifadesiyle: şiir, dünyevî ve uhrevî imgeler, dinî ve dünyevî fikirler arasında yeni ilişkiler yaratmak için neredeyse sınırsız olanaklar sunar; yetenekli şair her iki düzeyin mükemmel bir etkileşimine ulaşabilir ve en dünyevî şiirin bile belirgin bir dinî tat taşımalarını sağlayabilir (Schimmel, 1975, 288). Simge, alegori ve metafor kurguları bakımından sözcüklerin kendisine verdiği imkanları sonuna kadar kullanan mutasavvıf bir şairin yazdığı metin de haliyle çok katmanlı yani Origen'in deyimiyle alegorik yorumlamaya tabi bir metin olacaktır. Bu yüzden klasik tasavvuf metinlerini şerh eden şarihlerin önemli bir kısmı alegorik yorumlamayı kullanır.

Hâfız'ın bu beytine literal düzeyde bakıldığında metnin barındırdığı mana itibarıyla hem şairin hem de devrin idari yapısının tâbi olduğu inanç esaslarına aykırı olduğu görülür. Ancak sözcüklerin ilk anlam katmanından ikincisine inildiğinde yani alegorik manada tahlil edildiğinde ve bazı anahtar sözcükler tasavvuf ıstılahına tabi tutulduğunda her birinin tam olarak ne kastettiği ortaya çıkar. Bu beyitteki özne ya da hakim gücü temsil eden temel sözcük, pîr-i mugândır. Pîr-i mugân, tasavvuf ıstılahında müritleri irşad eden ve onları doğru yola ileten mürşiddir. Sâlik, râh ü resm ve menzil ifadelerinden bir yolculuğa başlanacağına dair göstergeler mevcuttur. Zaten sâlikle aynı köke sahip olan ve bir yola, bir mesleğe girmek anlamlarını taşıyan süluk da tasavvufta müritin manevi yolculuğu olan seyr-i süluka atıf niteliğindedir. Seyr-i süluk yani diğer adıyla manevi yolculuğa başlayacak olan müritten talep edilen ise sorgusuz sualsiz yolun rehberi olan pîr-i mugâna teslimiyettir.

Yine beyitten anlaşıldığı kadarıyla salık, yani yol ehli olmaya talip kişinin elinde namaz kıldığına dair bir gösterge olan seccade mevcuttur. Bu noktada akla gelen ilk soru, namaz kılan bir ehl-i dinin yine kendisini Allah'a görecek olan bir yolculuğa neden ihtiyaç duyduğudur. Yine sözcüklerden hareketle oluşturulacak mananın literal boyutuna bakıldığında verilen bu mesajın akla yatık olmadığı görülür. Öte yandan sâlike bu yolculukta rehberlik edecek olan pîr-i mugânın yapmayı tasarladığı ilk etkinliğin dini hükümlere oldukça aykırı olan şarap ile ilgisidir. Hatta şair bu tefrit noktasını biraz daha ileri götürerek namazın ve dolayısıyla dinin en büyük sembollerinden olan seccâdenin şaraba bulaştırılması yani bir açıdan şarapla yıkanmasını tavsiye etmektedir. İslam hukuku açısından düşünüldüğünde Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilen ve şiirlerinde bu yüzden Hâfız mahlasını

kullanan bir şairin bu tarz düşüncelere yer vermesi sıradışı bir uygulamadır. Daha önce de ifade edildiği üzere bu noktada Origen'in belirttiği "kutsal metinlerde geçen herhangi bir ifade literal yorumlamayla çözülmeye çalışıldığı esnada akla ve dinin gereklerine aykırı bir hüküm içeriyorsa onun mutlak surette alegorik yorumlanmasının gerekliliğini savunan görüşü ağır basar.

Sâlik-seccade-şarap sözcükleri, barındırdıkları lügat anlamı itibarıyla dini süzgeçten geçirildiği zaman, birbirlerine aykırı görüneler de alegorik yorumlama bu çıkmazı nihayete erdirir. Sözcüklerin ikinci tabakalarına inildiğinde tasavvuf ıstılahı bakımından şarap, çoğu kez Allah aşkı olarak kullanılır. Yine temsiliyet açısından namazı sembolize eden seccade, aynı zamanda ibadeti simgelemektedir. Hem Kur'an-ı Kerim'de hem de tasavvufta ibadetin Allah aşkına ulaşmak için yeterli olmadığı çünkü riyaya bulaşma ihtimalinin fazla olduğu; ancak Allah'a duyulan aşkın inançlı insanları her durumda nüfuzuna aldığı belirtilir. Nitekim Enfâl suresinin 2. ayetinde gerçek müminler, Allah kelamı zikredildiğinde kalpleri ürperen insanlar şeklinde tarif edilir. "وَجَلَّتْ قُلُوبُهُمْ" (Gerçek) Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir." Öte yandan Ma'un suresinin 6-7. ayetlerinde ise kıldığı namazdan gafil olan ve onu menfaat aracı olarak kullanan kişiler içinse "yazıklar olsun" ifadesi kullanılır. "فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ" (Onlar kıldıkları namazlardan ve ettikleri dualardan (manasından ve maksadından) gafil ve habersizdirler.).

Yine sâlikten talep edilen "seccadeni şaraba bulaştır" şeklindeki ifade mana bakımından iki uçlu bir anlam dünyasına kapı açar. Bunlardan ilki, yukarıda da ifade edildiği gibi hayat tecrübesi olan pîr-i mugânın talebi doğrultusunda yanlış olsa bile –ki bu yoldan daha önce geçmiş ve yolun alametlerine haiz birisinin yanlış yapma ihtimalini olmaması durumuna karşılık- bu görevi yerine getirmektir. İkincisi ise belki de bir anlamsal açıdan bir katman daha inilerek ortaya çıkartılabilecek diğer mana; şarap ve seccadenin temsil ettikleri kavramlardan hareketle ortaya çıkartılabilir. Seccade, ibadeti, şarap ise Allah aşkını temsil etmektedir. O halde dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan bir Müslüman, ibadetine mutlak şekilde Allah aşkını bulaştırmak zorundadır. Zira Allah aşkı olmadan icra edilecek bir ibadetler topluluğu ruhsuz ve samimiyetten uzak bir nitelik arz eder.

Sonuç

Dinî ve tasavvufî manada özellikle manzum şekilde yazılmış eserlerin önemli bir kısmında müellifler, sanat ve edebiyatın kendilerine sundukları bütün imkanlardan faydalanmışlardır. Şiir dilinin sağladığı sınırsız mana dünyasına hükmeden müellifler, bir taraftan marifet göstermek diğer taraftan ise vermek istedikleri mesajın hükümünü daha etkin ve kalıcı kılmak amacıyla çeşitli eserler kaleme almışlardır. 1000 yılından sonra Fars coğrafyasında yetişen mutasavvıflar tarafından kaleme alınan bu eserlerin daha rahat anlaşılabilmesi adına Osmanlı devletinin ilk dönemlerinden itibaren tasavvufî şerhler yazılmıştır. Fars edebiyatının en önemli şairlerinden olan Hâfız da şiirlerinin tamamında olmasa bile bir kısmında tasavvufu çeşitli alegorik unsurlarla anlatan şairlerden biridir. Daha önce 16. yüzyıl Osmanlı sahasında 3 kez şerh edilen Hâfız divanı, 19. yüzyılda ise Vehbî-i Konevî tarafından şerh edilmiştir. Konya Mevlevihanesi'nde şeyhlik yapmış olan Vehbî-i Konevî, Hâfız divanını baştan sona kadar şerh etmiştir. Şarih, çeşitli beyitleri şerh ederken aslında bir bakıma Kutsal Kitap'ın ilk yorumcularından olan Origen'in alegorik yorumlamasına benzer bir teknik kullanmıştır. Hâfız divanında yer alan 1. gazelin 3. beytinde de görüleceği üzere beyitte yer alan sözcük ve ifadelerin varolan mevcut anlam dışında ikinci bir manayı kastettikleri ve bu ikinci manaların anlaşılabilmesi için de alegorik yöntemle başvurdukları görülmektedir. Zaten, tasavvuf metinlerinin çoğunda şarihlerin, muhatabına iletilmesi için perde arkasında gizli olan manayı çözümlenmek amacıyla tasavvufî ıstılahtan sıkça yararlandıkları ve bunu da batınî mana şeklinde adlandırdıkları görülür.

Kaynakça

Andrews, G. Walter (2011). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, (çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yayınları.

Arı, O. Sacid (2016). *Mehmed Vehbî-i Konevî'nin Hâfız Divanı Şerhi'nde Tasavvufî Unsurlar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atila, Mustafa (2019). *Muslihuddîn Mustafâ Surûrî, Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (İnceleme, Metin-Sözlük)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Blackman, E. Cyril (1956). *Biblical Interpretation*, London: Independent Press.

Çalka, Sait (2021). *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (Mehmed Vehbî)*, Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serh-i-divan-i-hafiz-mehmed-vehbi>

Fırıncı, Nur (2021). *Mehmed Vehbî-i Konevî, Divan-ı Hâfız Şerhi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Grant, Robert, Tracy, Davis (1984). *A Short History of the Interpretation of the Bible*, Washington: Fortress Press

Jeanrond, Wernar, G. (2007). *Teolojik Hermenötik*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Origen (1994). "De Principiis", *Ante-Nicene Fathers* (ed. A. Roberts, J. Donaldson), Massachusetts: Hendrickson Publishers, 1994

Schimmell, Annemarie (1975). *Mystical Dimensions of Islam*, North Carolina: Chapel Hill University of North Carolina Press.

Soleimanzadeshekarab, Naser (2019). *Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tarakçı, Muhammet (2010). Origen ve Alegorik Kitab-ı Mukaddes Yorumu, *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/19, 183-213.

Yazıcı, Tahsin (2001). "Hâfız-ı Şîrâzî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: TDV Yayınları, 106.

İLK DÖNEM FARS TEZKİRELERİNDE ŞİİR VE ŞAİR

Prof. Dr., Mehmet Nuri ÇINARCI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi,
mehmemuriedb@gmail.com, orcid: 0000-0001-7493-3872

Özet

İslam geleneği içerisinde ortaya çıkan tezkireler, meydana gelme amacı itibarıyla yaşadığı dönemde toplumsal hayata katkı sağlayan herhangi bir konuda ün sağlamış kişilerin biyografilerini ve onların vücuda getirdikleri eserleri konu edinen yazınsal yapıtlardır. İlk olarak Arap toplumunda tabaka şeklinde adlandırılan bu tür, sırasıyla Fars ve Türk kültürlerine de sirayet etmiş ve tabaka isminin yerini tezkire almıştır. Fars kültüründe özellikle iktidar sahiplerinin başta kendilerinin birer şair olmaları, mahiyetlerinde şairlere yer vermeleri, güzel şiir yazan şairleri ödüllendirmeleri ve tabii ki şiirin toplum içerisinde görmüş olduğu itibar, şair tezkirelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Fars edebiyatında her ne kadar tezkire ismi taşımasa da şair biyografilerine yer veren ilk yapıt Nizâmî-i Arûzî tarafından 1156 tarihinde kaleme alınan *Çehâr Makâle* adlı eserdir. Fars edebiyatında yazılan ilk şairler tezkiresi ise Muhammed Avfî'nin 1221 tarihinde yazdığı *Lübâbü'l-elbâb* adlı eserdir. Şairlerin biyografilerine yer veren bu her iki yapıtın mukaddimelerinde şiir ve şairle ilgili bilgilere rastlanmaktadır. *Çehâr Makâle*'de biraz daha gelişigüzel bir şekilde verilmiş olan bu bilgiler *Lübâbü'l-elbâb*'da biraz daha sistematik hale getirilmiştir. Bu çalışmada Fars ve Türk edebiyatlarında yazılan şair tezkirelerine rol modellik etmiş *Çehâr Makâle* ve *Lübâbü'l-elbâb* yapıtlarından hareketle şiir sanatı ve onu icra eden şairlerle ilgili nasıl bir yaklaşımın sergilendiğine dair bilgiler verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Tezkire, Fars Tezkireleri, Şiir, Şair.

POEM AND POET IN THE EARLY PERSIAN TEZKİRES

Abstract

Tezkires, which emerged within the Islamic tradition, are literary works that focus on the biographies of famous people and their works on any subject that contributed to social life in the period in which they lived. This genre, which was first called tabakat in the Arab society, spread to Persian and Turkish cultures, respectively, and the name tabakat was replaced by tezkire. In Persian culture, especially those in power were poets themselves, included poets in their ranks, rewarded poets who wrote beautiful poetry, and of course, the reputation that poetry received in society paved the way for the emergence of poet biographies. Although it is not called tezkire in Persian literature, the first work that includes poet biographies is the work called *Çehâr Makâle* written by Nizâmî-i Arûzî in 1156. The first poets' biographies written in Persian literature is the work called *Lübâbü'l-elbâb*, written by Muhammed Avfî in 1221. Information about poetry and the poet can be found in the introductions of both works, which include the biographies of the poets. This information, which was given in a more random manner in *Çehâr Article*, was made a little more systematic in *Lübâbü'l-elbâb*. In this study, information will be given about the approach taken towards the art of poetry and the poets who practice it, based on the works *Çehâr Article* and *Lübâbü'l-elbâb*, which served as role models for poet biographies written in Persian and Turkish literature.

Key Words: Tezkire, Persian Tezkires, Poem, Poet.

Giriş

Tezkireler, başlangıç noktası itibarıyla Arap kültüründen çıkmış ve zamanla Fars ve Türk edebiyatlarında da örnekleri verilmiş çoğunlukla biyografik bilgi içeren bir türdür. Tarihsel bağlamda tezkire yazma geleneği, genellikle toplumda belirli bir alanda kabiliyet sahibi olan ünlü kişilerin biyografisi ve eserlerine dair bilgilerin yok olmasını engellemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Tabii tezkirelerin şekillenmesinde ün sahibi kişilerin yanı sıra devrin idari yapısının da ciddi bir etkiye sahip olduğu gözardı edilmemelidir. Tezkireci, eserini kaleme alırken dibaceden hemen sonra ilk biyografilerin bulunduğu tabakayı genellikle devrin hükümdarı, vefat etmiş hükümdarlar ve devlet bürokrasisinde önemli konumda bulunan kişilere ayırır. Bu tasnifin meydana gelmesinde elbette patronajın büyük etkisi vardır. Nitekim tezkirecilerin önemli bir kısmı, eserlerini, tabii oldukları haminin yapacağı maddi iltifat beklentisiyle kaleme almıştır. İçerdikleri biyografiler itibarıyla tezkirelerin belirli meslek kollarına tabii kişilere yer verdikleri görülür. Bunlar içerisinde en yaygın olanı ise şairlerdir.

Özellikle 1000 yılından sonra siyasetname ve nasihatname tarzında Farsça kaleme alınmış bir kısım eserlerde, devleti idare eden bir hükümdarın en yakınında bulundurması gereken kişilerden birinin şair olması gerektiği ifade edilmiştir. Emir Keykavus, nasihatname olarak kaleme aldığı meşhur *Kâbûsnâme*'sinde her padişahın nedimlere sahip olması ve bu nedimlerin genellikle şairlerden seçilmesi gerektiğini (İnalçık, 2010: 18) belirtirken Nizâmî-i Arûzî ise *Çehâr Makâle*'sinin mukaddimesinde kâtip, şair, müneccim ve tabibin padişahın has adamları olduğunu ve özellikle padişahın isminin ölümsüzlüğünü şairin sağladığını (Nizâmî, 2016: 22) söyler. Kur'an ve Hazreti Muhammed'in hikmetli şiire karşı olan tutumu, tarihin farklı dönemleri ve coğrafyaları ile farklı etnik unsurların kurduğu İslam devletlerini idare eden iktidar kadrolarının şiire olan ilgileri ve fesahat ile belagat çatısı altında farklı dillerin edebi ve estetik imkanlarını kullanan şiir ilminin bireysel ve toplumsal düzeydeki tesiri, şu'ara tezkirelerinin varlığını zaruri kılmıştır. Esas itibarıyla ilk örneklerini Arap kültüründeki tabakat geleneğinden alan şair tezkirelerinin Fars ve Türk edebiyatındaki ilk örnekleri de yine tabaka esasına dayanır. Nitekim ilk dönem Farsça yazılmış şair tezkireleri (*Lübâbü'l-elbâb*, *Devletşah Tezkiresi*) veya şair biyografilerine yer veren yapıtlar da (*Çehâr Makâle*, *Bahâristân*), yine tabaka sistemine göre tertip edilmiştir. Öte yandan ilk ürünlerini Fars edebiyatı tezkirelerini örnek alarak ortaya koyan Türk edebiyatına özgü tezkirelerin de şekilsel formları, Latifi tezkiresine kadar tabaka esasına göre yazılmıştır.

Yine ilk dönem Fars tezkirelerinin düzenlenme tarzına bakıldığında eserlerin sırasıyla mukaddime, şairlere ait biyografilerin yer aldığı tabakalar ve hatimeden oluştuğu görülmektedir. Bu eserlerin özellikle mukaddime kısımlarında müelliflerin hem şiiri hem de şairi çeşitli sanatsal perspektiflerden ele aldıkları ve şiir ile şair hakkında öne sürdükleri savlarını hadis ve ayetlerle destekledikleri görülmektedir. Fars edebiyatının ilk dönem şair biyografilerinden bahseden Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Makâle*'si (1156) ile ilk tezkiresi olan Avfi'nin *Lübâbü'l-elbâb*'ı (1221), tarihsel çizgide bu geleneğin devamı niteliğindeki Molla Câmi'nin *Bahâristân*'ı (1478) ve Devletşah'ın *Tezkiretü's-şu'arâ*'sının ön sözlerinde şiir ve şairle ilgili bazen benzer bazen de farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Tezkirelerin mukaddimelerinde şiir ve şairle ilgili değerlendirme yapma anlayışı Anadolu sahasında yazılan Türkçe tezkirelerde de devam etmiştir. Bu çalışmada ilk olarak Nizâmî-i Arûzî'nin 1156'da *Çehâr Makâle* başlıklı şair biyografilerini anlattığı yapıtı ile Muhammed Avfi'nin 1221 tarihinde kaleme aldığı ve Fars edebiyatının ilk şairler tezkiresi olan *Lübâbü'l-elbâb* hakkında

bilgi verilecektir. Akabinde ise Aruzî ve Avfi'nin tezkire mukaddimelerinde şiir ve şaire yönelik değerlendirmeleri üzerinde durulacaktır.

1. Çehâr Makâle ve Lübâbü'l-Elbâb

Asıl ismi *Mecma'u'n-Nevâdir* olan *Çehâr Makâle*, Nizâmî-i Aruzî tarafından 1156 tarihinde 4 bölüm halinde tertip edilmiş, ilk dönem Fars şairleri hakkında bilgi veren önemli bir eserdir. Kitapta sırasıyla katiplik, şairlik, müneccimlik ve tıp meslekleri ve bu mesleklerin önde gelen temsilcileri hakkında bilgi verilmiştir. Müellif, eseri Gurlu şehzadelerinden Ebu'l-Hasan Hüsameddin'e sunmuştur. Özellikle kitabın şairlere tahsis edilen ikinci bölümünde önce şiir ve şairlikle ilgili bilgiler verilmiş akabinde şiirin insan üzerindeki etkisi, özellikle hükümdarların adlarının zaman içinde unutulmamasını sağlama konusundaki önemi belirtilmiştir (Şafak, 1993: 248). Eserin en önemli özelliği Ömer Hayyam ve Firdevsi gibi Fars edebiyatının en önemli şairleri hakkında bilgi vermesidir.

Muhammed Avfi tarafından 1221 tarihinde kaleme alınan *Lübâbü'l-elbâb* adlı eser, aynı zamanda Fars edebiyatının ilk şairler tezkiresidir. 300'e yakın şairin yer aldığı tezkire, antoloji tarzında hazırlanmış ve Gurlu vezirlerinden Fahreddin Hüseyin'e ithaf edilmiştir. 12 bölümden oluşan tezkirenin özellikle ilk iki bölümü şiir ve şairle ilgili çeşitli bilgilerin yer aldığı bölümlerdir. Şiirin ve şairliğin mahiyetine dair bir ön sözle başlayan eserde şiirle ilgilenen sultanlar, vezirler ve ileri gelen devlet ricâli, âlimler ve imamlar hakkında bilgi verilmiş, daha sonra şairlerin hayatına ve şiirlerine geçilmiştir (Yazıcı, 2003: 241). Eserin edebi manada şiir teorisine sağladığı en önemli katkı ise örnek şiirlere yer verilmeden önce bunların sanatsal değerleri hakkında okuyucuya bilgi verilmesidir.

2. Poetika, Şiirin Teorik Yönü

Bütün güzel sanatların taklit yoluyla ortaya çıktığını, şiirin de güzel sanatların bir kolu olduğu için taklit ve taklitten duyulan hoşlantıyla meydana geldiğini *Poetika* adlı yapıtında ortaya koyan Aristo'dan bu yana "kimi zaman bir edebi tür, kimi zaman bir şair ya da yazar için, kimi zaman bir akım, dönem veya topluluk için kimi zaman da bir ulusun edebiyat anlayışına dair özellikleri" (Karaca, 2005: 35), ortaya koymak amacıyla poetika ifadesi kullanılmıştır. Esas olarak bir şairin kendi şiir sanatı üzerine kaleme aldığı yazılar şeklinde adlandırılan poetika (Okay, 2005: 17-18), klasik Fars ve Türk edebiyatlarında da görülen bir özelliktir. Klasik Türk edebiyatında kaleme alınan eserlerin önemli bir kısmında şiire dair az da olsa teorik bilgilerin varlığına şahitlik etmekteyiz. Klasik Türk edebiyatında kaleme alınan divan dibaceleri, tezkire mukaddimeleri, mesneviler ve divanlarda şiir ve şairin özellikleri ile ilgili yer yer yazılmış beyitler, şiir ve şaire dair teorik bilgilerin verildiği yapıtlar arasındadır. Ancak bunlar içerisinde şair tezkirelerinin diğer türlere göre farklı bir yeri vardır. Nitekim tezkire müelliflerinin eserlerinin mukaddimelerinde şiir ve şairle ilgili yer verdikleri bilgiler, bir bakıma eserlerine alacakları şairler için de birer değerlendirme ölçütü olarak kabul edilebilir. Özellikle tezkire mukaddimelerindeki genel yaklaşımın köklerini Fars edebiyatındaki tezkire örneklerinden aldığını söylemek yanlış olmaz. Nitekim ilk Türkçe tezkire olan *Mecâlisü'n-nefâ'is'ten* itibaren *Heşt Behişt*, *Meşâirü's-şu'arâ* ve *Mecma'ü'l-havâs* tezkirelerinin de ön sözlerinde müellifler, *Bahâristân* ve *Devletşah Tezkiresi*'ni örnek aldıklarını söylerler. 1487 tarihinde eserlerini telif eden Molla Cami ve Devletşah'ın eserlerine ise hiç şüphesiz onlardan çok daha önce yazılmış olan *Çehâr Makale* (1156) ve *Lübâbü'l-elbâb* (1221) rol modellik etmiştir.

3. İlk Dönem Fars Tezkirelerinde Şair

Aruzî'nin biyografisine bakıldığında kendisinin sultanların hizmetinde çalıştığı hatta *Çehâr Makâle* adlı eserini de onlardan birine ithaf ettiği görülür. Nitekim kendisi de eserinin girişinde “müellifin kitabının hemen ön sözünde mahdumunu övmesi ve dua etmesinin adet olduğunu” (Aruzî, 2016: 10) belirtir. Tabii Aruzî'nin çok öncesinde önemli kişilerin şiirle övülmesi geleneği mevcuttur. İslamiyet'ten önce dahi cahiliye Arabistan'ında muallakat-ı seb'a denilen etkinliklerde güzel şiir ve şair ciddi manada taltif ediliyordu. Hazreti Peygamberle birlikte “caize” denilen ve şairin mükafatlandırmasına dayalı bu anlayış, İslam ülkelerinde hükümdarlar ve varlıklı kişilerin eliyle devam etmiştir. Halil İnalçık'ın “Patronaj” şeklinde anladığı bu anlayış, aynı zamanda müsabaka esasına dayandığı için şiirin kalitesini de yükseltiyordu. Bu manada Aruzî, eserinin birçok yerinde şairin gerek kabiliyeti gerekse ve belagata hakimiyeti dolayısıyla hükümdarın en yakını olduğunu ve hükümdarın adını ölümünden sonra yaşatacak yegane varlığın şair olduğunu ısrarla vurgular. O halde padişahın isminin kalıcılığını düzenleyen, onun zikrini divan ve defterlere yazan iyi bir şair bulmasından başka çözümleri yoktur (Aruzî, 2016: 42). O, şairliğin hükümdarlıktan bile daha kalıcı bir namının olduğunu aşağıdaki iki beyitle ortaya koymaya çalışmaktadır.

Sasaniler ve Samanlılardan kalan bu dünyanın nimeti kadar
Rudekî'nin övgüsü ve methi kaldı, Barbed türü kaldı ve hikayesi (Aruzî, 2016: 42)

Mahmud'un bina ettiği sarayların çoğu yücelikten süsle kavgalı
Görmüyor musun sadece Unsurî'nin övgüleri yerli yerinde (Aruzî, 2016: 44)

Aruzî'ye göre şairlik bir sanattır ve sözcüklerin mana dünyalarına hükmederek onları kontrol eder ve elde ettiği sonuçları birleştirir. Yani şair, sözcüklere hükmeden bir hükümdar gibidir ve onları istediği surete sokabilme kudretine sahiptir. O halde bu kudreti gösterebilmek adına sözcüklerin mana alemini, hakikati esas almadan sonuna kadar kullanmalıdır. Yani küçüğü büyük, büyüğü küçük yapmalı; iyiyi süste çirkin, çirkinin şekilde güzel göstermelidir (Aruzî, 2016: 41). Şairlerin sözcüklerin mana gücünü kullanarak realiteden ayrılmak gibi bir yönlerinin olduğunu Fuzulî'nin şu meşhur beyti ortaya koymaktadır.

Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var
Aldanma ki şâ'ir sözü elbette yalandır

Fuzulî'nin bu beytini tasdik eder nitelikte Kur'an-ı Kerim'de geçen bir ayete de tanıklık etmekteyiz. Şurâ suresinin 226. ayetinde *وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ* (Ve şüphe yok ki onlar yapmadıkları şeyleri söylerler) şeklindeki ifade şairin şiirde ifade ettiği mananın çoğu defa gerçek hayatta karşılığının olmadığını ortaya koymaktadır.

Nizâmî-i Aruzî, “Şair ve Şairin Şiirinin Niteliği Üzerine” başlığı altında bu kez bir şairin hangi vasıflara sahip olması gerektiğini şöyle sıralar: Buna göre şair, fıtratı sağlam, düşüncesi yüce, huyu sahih, iyi düşünen, ve ince görüşlü (Aruzî, 2016: 45) biri olmalıdır. Aruzî'nin bu yaklaşımındaki temel nitelikleri ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilk üçü iyi bir insanın nitelikleri son ikisi ise iyi bir şairin nitelikleridir. Nitekim “düşüncesi yüce” ifadesinden kastedilen muhtemelen Aruzî'den sonraki tezkirecilerin de üzerinde sıklıkla durdukları hikmetli şiiri vücuda getiren şairin nitelikleridir. Bu sıfatlardan yapılan karakter analizleriyle anlaşıldığı üzere Aruzî için iyi bir şair olmanın öncelikli şartı, iyi bir insan olmaktır.

Aruzî'nin üzerinde durduğu şairin temel niteliklerinden biri de ilim erbabı olmasıdır. Ancak şairin sadece bir ilim alanında değil şiire katkı sağlayacak şiirle ilgili tüm ilimleri öğrenmesi ve şiir yazdığında bu ilimlerle ilişkilendirmesi gerekir. Öte yandan şair, şiirde

göstermesi gereken kudreti, konuşurken ve şiir okurken de göstermelidir. İlk dönem devlet adabı ve protokolü hakkında yazılmış kitaplardan Keykâvus'un *Kâbusnâme*'si ile Nizamülmülk'ün *Siyasetnâme*'sine bakıldığında padişah meclislerinin vazgeçilmez unsurlarından biri de şairdir ve şairin bu meclislerdeki en önemli görevi güzel şiir okumaktır. Yine bu şairin kaleme aldığı şiir, güzellik göğünün en yükseğinde olmak zorundadır ki herkesçe bilinsin ve bu sayede şiir mecmualarına geçsin. Çünkü Aruzî'ye göre şiir, halk arasında ne kadar çok bilinirse şairin ismi de o denli kalıcı olur.

4. İlk Dönem Fars Tezkirelerinde Şiir

Bilindiği üzere şiirin ana malzemesi sözdür. Söz, yani bir bakıma konuşma, somut hayatla olan bağlantısını kelimeler yoluyla kurmuş ve bu sayede insanlar arasındaki iletişim süreci başlamıştır. Bütün kutsal metinlerde söz, yaratılışla beraber bireysel varoluşa eşlik eden temel faktörlerdendir. Rahman suresinin 2-3. ayetlerinde yer alan *خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ* (İnsanı yarattı ve ona ifade etmeyi öğretti) ayet ve İncil'in Yuhanna bölümünün ilk babında geçen "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi (Yuhanna 1:1)" şeklindeki ifadeler sözün yaratıcı nezdindeki konumunu ortaya koyar niteliktedir. Öte yandan hem Doğu hem de Batı kültürlerinde sözün önemine dair birçok açıklamaya rastlamak mümkündür. Örneğin 15. yüzyıl tezkire yazarlarından Devletşah, tezkiresinin mukaddimesinde sözü "hakikat hazinelerinin anahtarı" (Devletşah, 1977: 20), şeklinde nitelerken, ünlü Alman hermenöt ve din adamı Schleiermacher, psikolojik yorumlamanın bel kemiği (Toprak, 2003: 48) olarak sözü yani konuşmayı görmektedir.

Muhammed Avfi ise tezkiresinin ilk bölümünde insana verilen en büyük nimetlerden birinin söz olduğunu, Hazreti İsa'nın Kur'an'daki kelimetullah sıfatına atıfta bulunarak açıklar (Avfi, 1906: 10). Akabinde sözün mucizesini şiir ve düzyazı şeklinde ortaya koyduğunu, bunlardan ise aşkı dile getirenin şiir olduğunu belirtir. Şiiri, Ahmet Haşim gibi musikiye daha yakın bulan Avfi'ye göre şiiri düzyazıdan ayıran en büyük fark onun ölçü ile (vezin-kafiye) yazılmasıdır. Feraset sahibi birçok insan da bu sebeplerden dolayı şiiri düzyazıya tercih eder. Bunu da Reşidüddin'in şu güzel Farsça beytiyle verir:

سخن کرچی منثور نیکو بود
چو منظوم کردد نیکوتر شود (Avfi, 1906: 11)

(Söz gerçi düzyazıda güzeldir. Ancak şiirde daha da güzeldir.)

Avfi'nin şiire dair üzerinde durduğu temel konulardan diğer biri ise şiir-hakikat konusu ile ilgilidir. Cenab Şahabettin'in "Edebi nazım ve edebi nesir bir nevi beste, bir nevi tablo, bir nevi heykeldir ve münhasıran güzelliğe istihdaf eder." (Enginün, 2006: 179), ile Ahmet Haşim'in "Şair ne hakikat habercisi, ne bir belagatli insan, ne de bir vaz'-ı kanundur." şeklinde şiirin varlığını onun güzelliğine endeksleyen bakışını Avfi'nin de mukaddimesinde tartıştığı görülür. Buna göre Avfi, devrin bir seçkinin verdiği bir ziyafete katılmış ve ziyafete katılan arkadaşlarının güzel sözler kullanarak konuştuklarını ve bu sayede meclisi şenlendirdiklerini görmüştür. Ancak bu konuşmalardan bir süre sonra mevzunun şiirin birey ve toplum için faydalı mı yoksa zararlı mı bahsine geldiğini belirtir. Ziyafet ehlinde bir kısım arkadaşlarının şiirin faydalı olduğuna dair görüşlerine mukabil diğer bir kısmının ise şiirin slogandan ibaret bir etkinlik olduğunu bunun temel sebebinin de kaleme aldıkları çoğu şiirin kaside ve gazel olmasından kaynaklandığını belirtirler. Yine şiirin kötü olduğunu savunanların ortak kanaatine göre gazel ve kaside gibi türlerin tabanı yalanlar üzerine kuruludur. Ancak Avfi, bu fikrin yanlış

olduğunu Hazret-i Peygamber'in hikmetli şiire dair olumlu görüşlerini ortaya koyarak çürütmeye çalışır.

Sonuç

Yaşadığı dönemde şiir ilmindeki kabiliyeti sebebiyle ün sağlamış olan şairlerin adları ve eserlerinin isimleri, tarihin karanlık sayfalarına gömülmesin diye kaleme alınan şu'ara tezkirelerinin ilk örnekleri, Arap edebiyatına mensuptur. Tabakat sistemi şeklinde Arap edebiyatında ortaya çıkan şu'ara tezkireleri, akabinde Fars ve Türk edebiyatlarına da geçmiştir. Türk edebiyatındaki ilk şair tezkireleri Fars edebiyatındaki tezkireler örnek alınarak vücuda getirilmiştir. Fars edebiyatında kaleme alınan ilk tezkireler, genellikle mukaddime, şair biyografilerinin işlendiği tabakalar ve hatime bölümlerinden meydana gelmiştir. Tezkire müelliflerinin tezkire mukaddimelerinde işledikleri en önemli konuların başında ise şiir ve şaire dair görüşleri gelmektedir. Fars edebiyatında, şair biyografilerinden bahseden ilk eser olan Nizâmî-i Aruzî'nin *Çehâr Makâle*'si ile Fars edebiyatının ilk şairler tezkiresi olan Muhammed Avfi'nin *Lübâbü'l-elbâb*'ın mukaddimelerinde de şiir ve şaire dair çeşitli bilgilere değindikleri görülmüştür. Bu her iki kaynağın şiir ile ilgili verdikleri bilgilerin en önemli tarafı kendilerinden sonraki hem Fars hem de Türk tezkirelerinin şiir teorisine dair görüşlerine kaynaklık etmesidir. Nizâmî-i Aruzî'ye göre şairin en büyük vasfı, mahdumunun ismini ölümünden sonra da yaşatmasıdır. Ona göre şair, sözcüklere hakimiyeti açısından mana aleminin efendisidir ve bu hakimiyeti sebebiyle mananın sınırlarını sonuna kadar zorlamalıdır. Öte yandan şiirle ilgili görüşler öne süren Avfi'ye göre ise söz, kendini somut hayatta şiir ve düzyazı şeklinde göstermiştir. Düzyazı da sözün güzel bir yansıması olsa bile şiirle aynı kıratda değildir. Yine Avfi'ye göre şiir Hazreti Peygamber'in de deymiyle hikmet yönü olan bir sanattır ve bu yönüyle de toplumsal hayat için faydalıdır.

Kaynakça

Browne, Edward- Kazvînî, M., Muhammed (1906). *The Lübâbu'l-Albâb (First Part) of Muhammad Awfî*, London: Brill Leiden Publication.

Devletşah (1977). *Devletşah Tezkiresi*, (Çev. Necati Lugal), İstanbul: Kervan Yayın ve Kitapçılık Neşriyat.

Enginün, İnci (2006). "Cenab Şahabettin" *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları

İnalçık, Halil (2010). *Has Bağçede 'Aş u Tarab*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karaca, Alaattin (2005). *İkinci Yeni Poetikası*, Ankara: HeceYayınları.

Nizâmî-i Aruzî (2016). *Çehâr Makâle*, (Çev. Esin Eren Soysal), İstanbul: Demavend Yayınları.

Okay, Orhan, M. (2005). *Poetika Dersleri*, Ankara: Hece Yayınları.

Toprak, Metin (2013). *Hermeneutik (Yorumbilgisi) ve Edebiyat*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Şafak, Yakup (1993). "Çehâr Makâle", İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 248-249

Yazıcı, Tahsin (2003). “Lübâbü’l-Elbâb”, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, 241-242

MEMMED ARIF DADAŞZADE'NİN EDEBİ FAALİYETLERİ

Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi ayvazmorkoc@gmail.com; Orcid id: 0000-0002-9470-9656

ÖZET

Eleştirmen, çevirmen, pedagoğ, yayıncı ve akademisyen gibi nitelikleri bulunan Memmed Arif Dadaşzade 1904 yılında Azerbaycan'ın Bakü şehrinde dünyaya gelmiştir. Edebi çalışmalarına Molla Nasreddin mizah dergisinde basılan yazılarıyla başlar. 1920 ile 1930 yılları arasındaki zaman kesitinde Azerbaycan'da yayın hayatını sürdüren periyodiklerde çıkan şiir ve hikâyeleriyle dikkat çeker. Aynı yıllarda "Yurdsuz Çocuklar", "Sonbahar Teraneleri", "Brodskinin Boyaları", "Teyyare ve Men", "İki Neşeden Biri", "Heves" Şiirleri, "Son İzdivac", "Arakesme", "Mal Hekimi", "Tar Çalınır" hikâyeleri farklı süreli yayınlarda yerini almış, o yıllarda okuyucular tarafından merak ve ilgiyle okunmuştur.

Dadaşzade, 1930 ile 1970 yılları arasındaki 40 yıllık dönemde Azerbaycan'da gerek edebiyat bilimi, gerekse edebiyat eleştirisinin ciddi bir disiplin olarak yerleşmesinde öncü rol üstlenir. Edebiyat teorisi, modern edebiyat ve karşılaştırmalı edebiyat konularında araştırmalar yapar. Azerbaycan edebiyatının gelişme çizgisini tespit edebilmek amacıyla edebiyat tarihi hakkındaki eserlerin yayımlanmasına aracılık eder. 1932 yılından itibaren ülkede ortaöğretimde kullanılan edebiyat kitaplarının hazırlanmasında azımsanmayacak katkılarda bulunur. Nikolay Gogol, Lev Tolstoy, Anton Çehov, Maksim Gorki gibi edebiyatçıların eserlerini tercüme eder. Ayrıca Batı Avrupa edebiyatına ait klasik roman ve hikâye örneklerini Azerbaycan Türkçesine çevirir.

Memmed Arif Bey, edebi eleştirinin karakteristik niteliklerini, karmaşık yapısını ve karşıtlıklarını dile getirmiş, makalelerinde yetkinlikle uygulamıştır. Onun görüşleri sınıflar arası çatışma fikrinden milli unsurlara, toplumsal düşünceden estetik ve sanatsal konulara doğru gelişim çizgisi izler. Eleştiri sahasında kalem oynatmaya başladığı andan itibaren edebiyatçıların yaratıcılığını yakından takip eder. Eleştiri yaparken önceden belirlenmiş sağlam metot ve ilkelere dikkat eden Dadaşzade, çağdaş toplum değerleri ile gelenek ve modernite karşıtlığını öne çıkarır. Her eseri bilimsel çerçevede araştırma ve incelemeye özen gösterir.

Bu bildiri aracılığıyla Azerbaycan'ın dikkate kalemleri arasında yer alan Memmed Arif Dadaşzade'nin Türkiye ve Türk dünyasında tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, Türk dünyası, Memmed Arif Dadaşzade, edebi eleştiri

1. GİRİŞ

Azerbaycan'da Sovyet dönemi eleştirisi türünün tarihi gelişimi ve temsilcileri hakkında çok sayıda çalışma yapıldığı bilinmektedir. Bilimsel araştırmalar sayesinde eleştirisi tarihinin gelişim çizgisi daha sağlıklı biçimde ortaya çıkarılmaktadır. Ülkede eleştirisi sahasında önemli çalışmalar yapmış, türe azımsanmayacak katkılar sunmuş şahsiyetler bulunmaktadır. Mirza Feteli Ahundzade, Firidun Bey Köçerli, Ali Bey Hüseyinzade, Hanefi Zeynalli, Eli Nazim başta gelir. Ayrıca Cefer Hendan Memmed Cefer Ceferov, Ehad Hüseyinov, Bekir Nebiyev ve Nizami Ceferov'u da saymak gerekir.

Çok yönlü edebiyatçı kimliğe sahip Memmed Arif Dadaşzade'nin (1904-1975) Azerbaycan edebi eleştirisi tarihinde kendine özgü bir yeri bulunmaktadır. 1930'lı yıllarda eleştirisi sahasında görünmeye başlayan yazar 40 yılı aşan yoğun bir faaliyet sürdürmüştür. Onun yazı faaliyeti Azerbaycan Sovyet dönemi eleştirisi türünün bütün aşamalarını içermektedir. Ağırlıklı olarak eleştirisi türünde kalem oynatan Dadaşzade'nin eserleri Sovyet döneminin karakteristik niteliklerini, karmaşık yapısını ve tezatlarını yansıtmaktadır.

2. MEMMED ARIF DADAŞZADE'NİN FAALİYETLERİ

Liseyi Bakü'deki Rus-Tatar okulunda tamamlayan Dadaşzade, ardından Azerbaycan Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi'nde yüksek öğrenim görür. Daha sonra Moskova'ya giderek Şark Halkları Enstitüsü'nde lisansüstü eğitim alır. Uzun yıllar Nizami Adına Edebiyat ve Dil Enstitüsü'nde müdürlük görevinde bulunur. 1955 yılında Filoloji İlimler doktoru unvanını alen yazar, kısa süre sonra profesörlüğe yükselir. Çok sayıda sosyal ve bilimsel kurumda yöneticilik görevi üstlenir. (Akpınar, 1994: 443) Ayrıca yine uzun süre Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Rus Edebiyatı Bölümü başkanlığı görevinde bulunur. (URL 2)

Memmed Arif 1930 ile 1970 yılları arasındaki dönemde edebiyat sahasında gerek teorik konularda, gerekse eserlere yönelik eleştirisi konusunda çok sayıda makale yazmıştır. Dikkatli gözle incelendiğinde yazarın ilk yıllardaki değerlendirmeleri ile sonraki dönemde kaleme aldıkları arasında bilimsel açıdan seviye farkı görülür. Onun eserlerinin seviyesi ile Azerbaycan edebiyatının farklı dönemlerinin genel seviyesi arasında belirli bir uygunluk bulunur. (Dadaşzade, 1967: 8)

1930'lu yıllarda Hanefi Zeynalli, Mehdi Hüseyin ve Eli Nazim'le birlikte Memmed Arif toplumsal eleştirinin güçlü temsilcisidir. Sovyet edebiyatının ortaya çıkışı ve gelişmesi için yoğun çaba harcadığı görülür. O kendine özgü kişisel üslubuyla diğer eleştirmenlerden ayrılır. Yukarıda adı sıralanan eleştirmenler eser ve yazar hakkında sert değerlendirmeler yaparken Memmed Arif daha temkinli olmaya özen gösterir. Bu yıllardaki eser tahlillerinin bilimsel ve teorik açıdan bir miktar zayıf olduğu söylenebilir. Değerlendirmelerinde esere yönelik analitik yaklaşımda bazı eksiklikler görülür. Bunun dışında teorik yaklaşım ile dil kullanımında kimi hatalar göze çarpar (Salamoğlu, 2014: 207)

1920 ile 1930'lu yıllar eleştirisi rejim yöneticilerinin dayatmasıyla edebiyatçıdan Sovyet sisteminin övülmesini talep etmektedir. Marksist eleştirinin belirgin niteliği olan bu durum Memmed Arif'de de açıkça görülür. Ne ilginçtir ki yazarın Azerbaycan'ın tarihi geçmişine

olumsuz baktığı anlaşılmaktadır. Azerbaycan halkının tarihine, milli varlığına sert ve inkârcı tavırla yaklaştığı anlaşılmaktadır. Ona göre Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği kurulmadan önceki milli ve tarihi geçmişi ülkenin en kötü ve güneşsiz günleridir. Zira o yıllar köhne derebeylik dönemidir. (Salamoğlu, 2014: 208) Geçmişe bu şekilde olumsuz bakış ülkenin ideolojik yapısıyla ilgilidir. Siyasi rejim ideologları sanatçıların Sovyet sistemini abartarak övmelerini talep etmektedir. Dayatmalar neticesinde kimi edebiyatçılar geçmiş yapıyı biçimde kötülemiş, edebi eserlerde eski dönemin tarihi şahsiyetlerini çoğu zaman olumsuz niteliklerle kurgulamışlardır. Marksist eleştirinin diğer temsilcileri gibi Memmed Arif de dönemin yazarlarından eskiyi kötü, yeni Sovyet sistemini iyi olarak tasvir etmelerini istemiştir.

Sovyetler Birliği yöneticileri edebiyatçılardan sürekli “olumlu kahraman” tipleri kurgulamalarını talep etmiştir. Olumlu kahramana verilen bu özel değer sosyalist realizmin savunduğu temel ilkelerden biridir. Sosyalist realizm metodunda romantizmin yeri olmadığı görüşü ülkede uzun süre tartışılmıştır. Bu nedenle metot “inkılabi romantizm” olarak adlandırılmıştır. Memmed Arif sosyalist realizmin bir alt başlığı olarak düşünülen inkılabi romantizmin Sovyet anlayışına zıt olduğu görüşündedir. (Dadaşzade, 1958: 205-206) Ona göre romantizm insanları yalın gerçeklerden uzaklaştırmakta, hayal dünyasına sürüklemektedir.

Azerbaycan edebiyat bilimi sahasında ilk kez basılan ve günümüzde ana kaynak niteliği taşıyan üç ciltlik “Azerbaycan Edebiyatı Tarihi”nin yazılmasının ve yayınlanmasının en büyük destekçisi Dadaşzade olmuştur. Azerbaycan edebiyatı üzerinde bin beş yüz sayfayı aşan araştırmalarını üç cilt halinde 1967-1970 yılları arasında yayınlatarak edebiyat tarihi alanında dönemin en üretken bilim insanı olduğunu da kanıtlamıştır. Ardından Bakü ve Moskova’da Rusça yayımladığı kendi kitapları Azerbaycan edebiyatının başka ülkelerde tanınmasına vesile olmuştur. (URL 1)

Memmed Arif tiyatro eserlerine çok değer vermiş, bu ürünleri eleştirmen kimliğiyle özenli biçimde inceleyip değerlendirmiştir. Yazar mercek altına aldığı tiyatro eserinin türe ne kattığını uzun uzadıya irdelenmiştir. Gelenek-modernite ilişkilerini göz önünde bulundurarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Memmed Arif’e göre eleştirmen yalnızca eserleri tahlil edip yorumlamakla yetinmemelidir. Buna ek olarak edebiyatçıları yönlendirici olmalıdır.

Yazar 1940’lı yılların sonu 1950’li yılların başında tiyatro meselelerini ele alan çok sayıda makale yayımlar. Burada amacı yalnızca tiyatro türünün sağladığı gelişmeleri değerlendirmek değildir. Her biri kendine özgü nitelikler taşıyan tiyatro yazarlarının bu alanda kat ettiği yolu ve izlediği gelişme çizgisini gözler önüne sermeye çalışır. Memmed Arif’in eleştirisi sahasında tiyatroya özel önem vermesi ona göre türün nesir ve şiire kıyasla geri kalmış olmasıdır.

Sovyet rejimi ideologlarının edebi eserlerde “çatışmasızlık” ilkesini dayatması özellikle tiyatro türünde gelişme ve ilerlemenin zayıf kalmasına sebep olmuştur. Bu durum güçlü eleştirmen kimliğiyle dikkat çeken yazarı rahatsız eder. Ona göre tiyatro yazarları eser kurgularken türün kendine özgü niteliklerini göz önünde bulundurmalı, türün başarılı örneklerini dikkatle incelemelidir. (Ceferov, 2003: 55) Çağdaş tiyatro yazarları başarılı sahne

eseri yazmanın inceliklerini Mirza Feteli Ahundzade ile Cefer Cabbarlı gibi zirve şahsiyetlerin ürünlerinden öğrenmelidir.

Farklı niteliklere sahip Memmed Arif, şiir türü için kaleme aldığı eleştirel makaleleriyle dikkat çeker. Resul Rıza ile Mikail Müşfik'in şiirlerini çözümleyen şair, bunu eleştirel makalesinde ele alır (Dadaşzade, 1967: 573) Yazar şiirde lirizm konusu üzerinde ısrarla durur. Osman Sarıvelli, Ehmed Cemil, Memmed Rahim, Süleyman Rüstem, Mirvarid Dilbazi, Samed Vurgun gibi şahısların lirik şiirlerini bilimsel çerçevede eleştiri kantarına çıkarır. O yıllarda adı anılan isimlerin kimi şiirlerinin içtenlik, sadelik ve doğruluk hususlarında eksiklikler taşıdığını iddia eder.

Yazar 1940 ile 1950 yılları arasında yayımlanarak gün yüzüne çıkan nesir eserleri hakkında da eleştirel makaleler yazmıştır. “Dirilen Adam” (1939), “Ebulhesen'in Yohuşları” (1939), “Mehman Povesti ve Müsbet Gehreman Meselesi” (1945), “Hadise ve Seciyye” (1946), “Müharibe Romanı Haggında” (1948) gibi makalelerini özellikle belirtmek gerekir. Bu ve buna benzer makalelerinde nesir sahasının çok sayıda eserini tahlil ve eleştiri süzgecinden geçirir. Her bir ürünü gerek çağdaşlık, gerekse sanat ve estetik yönünden değerlendirmeye tabi tutar (Salamoğlu, 2014: 231)

3. SONUÇ

Azerbaycan edebi eleştiri tarihinde Memmed Arif Dadaşzade'nin özel bir yeri olduğu söylenebilir. 20 yüzyılın 1930'lu yıllarında edebi eleştiri sahasında kudretli bir kalem olarak görülmeye başlayan yazar 40 yılı aşkın bir zaman kesitinde yoğun faaliyet sürdürmüştür. Onun eleştiri ürünleri geniş bir dönemin karakteristik özelliklerini, karmaşık yapısını ve türlü tezatlarını bünyesinde barındırır. Hikaye, roman, şiir ve tiyatro türlerindeki eserleri değerlendiren çok sayıda makale kaleme almıştır. Zaman içinde onun eleştiri yazılarının objektif ve ilkeli olduğu kanaati edebiyat dünyasında kabul görmüştür. Azerbaycan edebiyat dünyasında isminin önüne eklenen “usta eleştirmen” ve “eleştirin vicdanı” gibi sıfatlar onun tarafsız ve prensip sahibi eleştirmen olduğunu doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Y. (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergah Yayınları
- Ceferov, M. C. (2003). *Memmed Cefer Seçilmiş Eserleri*, 3. Cilt, Bakı: Çınar-Çap yayınevi
- Dadaşzade, M. A. *Edebi Tengidi Megalaler*, Azərneşr, Bakı, 1958.
- Dadaşzade, M. A. “Fikir Poeziyası”, Seçilmiş Eserleri, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Neşriyyatı, Bakı, 1967, C. 1, s. 573.
- Salamoğlu, T. *Edebi Tengid Tarihine Dair Portret Oçerkler*, Bakı: ADPU Yayınevi.
- URL 1 – Rahimova, A. (2021). “Unutmayalım – Bakü Mektubu”, *Dünya Gündemi*, 19.02.2021 <https://www.yenidunyagundemi.com/kose-yazilari/her-halikarda-bilim-1330.html>
- URL 2 (2024) Dadaşzade, Z. “Edebiyatımızın Vicdanı – Memmed Arif Dadaşzade” 525. *Gezet* <https://525.az/news/264331-edebiyatimizin-vicdani-memmed-arif-dadaszade-120> zumrud-dadaszade-yazir 10.06.2024

ELEŞTİRMEN KİMLİĞİYLE BEKİR NEBİYEV

Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi ayvazmorkoc@gmail.com; Orcid ID: 0000-0002-9470-9656

ÖZET

Uzun yıllar profesör doktor unvanıyla akademisyen olarak da görev yapan Bekir Nebiyev Azerbaycan'ın ünlü eleştirmen ve edebiyat tarihçisidir. Sovyetler Birliği'nin egemen olduğu 1937 yılında babası ve amcası "halk düşmanı" iftirasıyla hapse atılmıştır. Onun edebi eleştiri sahasında yazılarıyla görünmeye başlaması siyasi baskıların zirveye çıktığı, karmaşık olayların cereyan ettiği zaman dilimine rastlar. Çocukluk ve gençlik yıllarını repressiya denilen kızıl kırgın zulmü döneminde geçirmek zorunda kalır. Babası hapishanede yapılan işkenceler sonucu 1942 yılında hayatını kaybeder. Zorluklarla eğitime devam eden Nebiyev, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'ni kazanır. Bu köklü kurumda birbirinden değerli hocalardan ders alır. Memmed Arif Dadaşzade, Feyzulla Gasımszade, Hamid Araslı, Mir Celal, Cefer Hendan gibi bilim adamı ve akademisyenlerden eğitim alır.

Eleştiri sahasındaki ilk makalesini 1951 yılında yayımlar. Eleştirmen kimliğini ömrünün sonuna dek koruyan yazar, edebiyat dünyasında usta eleştirmen sıfatıyla tanınır. İlk makalelerinin ardından eleştiri türünün en karmaşık ve sorunlu alanlarında kalemını sınar. Onun edebi eleştiri sahasındaki çalışmaların en verimli yılları 1960 ile 1980 yılları arasındaki zaman kesitidir. Arka arkaya yayımladığı makaleleri bir süre sonra eleştiri türünün otoritesi haline gelmesine vesile olur. Yazı hayatı boyunca edebiyat sahasına yeni adım atan genç edebiyatçıların eserlerini dikkatle değerlendirir. Geleceği parlak görünen gençleri yüreklendiren olumlu yorumlarda bulunur. Sonradan yetenekli edebiyatçıları olarak ünlenecek şahısları önceden keşfedip edebiyat dünyasına tanıtan yine Bekir Nebiyev olur. Aynı zamanda edebiyat tarihi alanında da dikkate değer araştırmalarda bulunur. Azerbaycan edebiyatının farklı dönemleri hakkında incelemeler yapan yazar, ağırlıklı olarak 20. yüzyıl eserleri üzerine bilimsel araştırmaya dayanan değerlendirmelerde bulunur. Onun edebi metne bakışı sosyolojik değil, estetik eleştiri ağırlıklıdır. Eserin içeriğini estetik yönden yorumlarken farklı unsurları sentezleyerek değerlendirmesi dikkat çekicidir.

Bildiri aracılığıyla amacımız Azerbaycan'da çok yönlü edebiyatçı olarak tanınan Bekir Nebiyev'in eleştirmen kimliğini ortaya çıkarmaktır. Böylece Türk dünyasında bundan sonra yapılacak bilimsel araştırmalara zemin hazırlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, Türk dünyası, Bekir Nebiyev, edebi eleştiri

1. BEKİR NEBİYEV'İN HAYATI HAKKINDA BİLGİLER

Bekir Nebiyev 21 Ağustos 1930 tarihinde Ağdaş ilçesinin Üçkovag köyünde aydın, eğitilmiş bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelir. 15 Mart 2012 tarihinde vefat eder. Önce Ağdaş'da ortaöğrenimini tamamlar. Ardından Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesine kaydolar. Buradan 1954 yılında başarıyla mezun olur. Fakültenin Azerbaycan Edebiyatı bölümünde yüksek lisans eğitimi alır.

1937 yılında Bekir henüz yedi yaşındayken babası Ahmed Bey ile amcası Rusya'da Arhangelsk şehrine sürgüne gönderilir. Bu durum onun çocukluk dünyasını kötü yönde etkilemiştir. Akademisyen Bekir Nebiyev o günleri derin üzüntüyle anımsamaktadır.

“Babamla amcam tutuklandı. Babamla birlikte yeni başladığımız kuran eğitimi yarıda kaldı. Arhangelsk ile Komi'de hapisanelerde çile dolduran babam yapılan işkencelere dayanamadı. 1942 yılında Ural Dağları'nın eteklerindeki cezaevi barakalarının birinde hayatını kaybetti. Reprisiya denilen kızıl kırgın kurbanı olan amcam Uzak doğuda 10 yıl kadar hapis yattıktan sonra 1947 yılında memleketine dönebildi. Kısa sonra köyümüzde vefat etti. Allah her ikisine de rahmet eylesin.(Mustafayev, 2010: 7)

Hayatın türlü zorluklarına maruz kalan yazar, halasının ilgi ve yardımıyla Rusça'yı mükemmel şekilde öğrenir. Kendisine yapılan iyilikleri unutmayan Bekir Bey aradan yıllar geçmesine rağmen, onu şükran ve minnetle anmaktadır. Merhametli halasının eğitimine sağladığı imkânlarla iyi bir konuma geldiğini belirtir. Zor zamanlarda kendisine sahip çıkıp el uzatan yardımsever insanları daima hayırla andığını söyler. Etrafında gördüğü iyilikler onun zamanla hümanist bir kişilik geliştirmesine vesile olmuş, zor durumda olanlara yardım etmeyi görev edinmiştir. En yakınındaki insanların baskı ve zulme uğraması onun mücadeleci ruhunu ortaya çıkarmıştır.

Zorluklarla eğitimine devam eden Nebiyev, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'ne kabul edilir. Bu köklü eğitim kurumunda hepsi birbirinden kıymetli hocalardan dersler ve dolayısıyla geleceğe yönelik bilgiler alır. Dönemin önde gelen isimleri arasında yer alan Memmed Arif Dadaşzade, Feyzulla Gasımszade, Hamid Araslı, Mir Celal, Cefer Hendan gibi bilim adamı akademisyenler onun sanatçı kişiliğinin şekillenmesinde etkili olur. (İsmayilov; 2010: 6)

2. ELEŞTİRİ SAHASINDAKİ FAALİYETLERİ

Babası ile amcası Sovyet rejimi tarafından 1937 yılında “halk düşmanı” iftirasıyla tutuklanan Bekir Nebiyev bu durumun zararlı etkilerini benliğinde uzun süre taşımıştır. 1957 yılında babasının itibarı resmen iade edilinceye dek tüm aile bireyleriyle birlikte büyük zorluklar yaşamıştır. Çocukluk ve gençlik yıllarını siyasi rejimin baskı ve zulmü altında geçirir. Nebiyev'in her sahada başarılar elde etmesi onun okuyup öğrenmeye, edebiyata olan sevgisinden kaynaklanır. “Müasirlik ve Senetkarlık Uğrunda” (1966), “Edebi Düşünceler” (1971), “Tengid ve Edebi Proses” (1976), “Teze İzler Sorağında” (1979), “Müasirlerimiz Bedii Edebiyatda” (1983), “Söz Ürekden Gelende” (1984), “Roman ve Müasir Gehreman” (1987), “Özümüzden Başlayarag (1990), “Ölümsüzlüyün Sirri” (1994), “Çetin Yollarda” farklı edebi türlere yönelik değerlendirmelerin yer aldığı eleştiri kitaplarıdır. (Salamoğlu, 2014: 300)

Bekir Nebiyev'in eleştirisi sahasında kendinden emin ve ısrarlı yürüyüşü, büyük zorluklara katlanarak yoğun çaba harcamasının sonucudur. Eleştirmen olmanın dışında aynı zamanda edebiyat tarihçisi olan yazar, Azerbaycan edebiyatının çeşitli dönemlerine dair köklü incelemeler yapmıştır. 20. Yüzyıl Azerbaycan edebiyat tarihinin araştırılıp yazılmasında Nebiyev'in yoğun çabaları görülür. Yazar eleştirisi makalelerinde nesrin ve şiirin gelişim çizgisini, farklı edebi türlerin ilerleme durumunu, edebiyatçıların üstün ve kusurlu yönlerini tek tek ele almıştır. Eleştirisi sahasında edebi sürecin gelişim çizgisini, eleştirel yorumların metin üzerindeki dönüştürücü etkisini sürekli takip etmiştir.

Nebiyev eleştirilerinde her edebi türe aynı ciddiyetle yaklaşır. Yazarların eser kurgularken sarf ettiği çabayı, sahip olduğu yetenekleri objektif yaklaşımla değerlendirir. Eserleri önceden belirlenmiş sağlam estetik ve sanatsal ölçülere göre eleştiriye tabi tutar. Her bir eseri ayrıntılara varıncaya değin özenle değerlendirmesi onun edebiyat sahasındaki bilgi ve tecrübesinin göstergesidir. Yaptığı tahlillerde eser, konu, ele alınan temel mesele, fikirler, şahıs kadrosu, kompozisyon, dil ve üslup, yazarın bakış açısı, karakterlerin talihi gibi unsurları ayrı ayrı incelemeye tabi tutmuştur.

Yazarın bilhassa hacimli makaleleri ilk bakışta karmaşık gibi görünen özenli bir kompozisyona sahiptir. Ancak dikkatli gözle bakıldığında bu kompozisyonun belli bir düzen taşıdığı görülür. Bekir Nebiyev, eleştirisi sahasında başkalarının ürünü olan şablon bakış açısı ve değerlendirmelere mesafeli durmuştur. Tamamen kendisine özgü orijinal ve bilimsel eleştirisi yaklaşımı geliştirdiği söylenebilir. Onun değerlendirmeleri geleneksel veya modernist eleştirisi biçiminde keskin çizgilerle birbirinden ayrılmamıştır. Her iki eleştirisi yaklaşımı arasında atlama ve geçişler dikkat çeker. Postmodern estetikte söylendiği gibi Bekir Nebiyev edebi eseri mahkeme hükmü vermek için değil, izlenimlerini paylaşmak için değerlendirir. Önce metni ince ayrıntılarına varıncaya değin özümsemeye çalışır. Ardından hükümlerini bilimsel çerçevenin dışına çıkmadan mantıklı bir düzen içinde sıralar.

Bekir Nebiyev'in yorumlarını sistematik ve tutarlı biçimde yapması, güçlü teorik ve bilimsel verilere dayanması onun eleştirel yazılarının okuyucu tarafından ilgiyle okunmasına vesile olur. Metni hem içerik hem de estetik unsurlar bakımından birlikte ele alması onun en belirgin özelliğidir. Yazarın bakışı sosyolojik değildir. Daha çok estetik yaklaşıma yakındır. Edebi eleştirilerde çoğu zaman subjektif yorum ve değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Bazı durumlarda önceden eleştirinin göklere çıkardığı bir eser, sonradan haklı olarak unutulabilmektedir (Dadaşzade, 1984: 149)

Edebi eleştirisi sahasında modernizm düşüncesini daima öne çıkaran Bekir Nebiyev'in en üretken olduğu dönem 1960 ile 1980 yılları arasındadır. Edebiyat dünyasında aynı eser hakkında çok sayıda eleştirmenin değerlendirme yaptığı görülür. Diğer şahıslarla Nebiyev'in eleştirel değerlendirmeleri arasında tabanı tabanına zıt fikirler ve büyük farklar olmadığı anlaşılmaktadır.

Akademisyen Bekir Nebiyev'in yaratıcılığında ve toplumsal çalışmalarında istiklal fikrinin önemli yer tuttuğu görülür. Bu yönüyle yazarın milli istiklal düşüncesinin önemli savunucularından Mehemed Emin Resulzade, Halil Rıza Ulutürk, Ahmed Cevad, Almas

İldırım gibi bağımsızlık mücadelesi sürdüren şahsiyetlerin hayat ve sanatçı kişiliğini ele alan monografik eser ve makaleleri dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarında dönemin siyasi ve toplumsal atmosferini, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulma aşamasındaki tarihi gerçekleri bilimsel çerçevede değerlendirir. (Nebiyev, 2009: 9) Bu dönemde Nebiyev'in gerek fikirlerini, gerekse sanatçı kişiliğini yakından bildiği şair Halil Rıza Ulutürk hakkında kaleme aldığı "İstiklal Şairi" başlıklı monografik eserinden özellikle söz etmek gerekir. Kitapta Halil Rıza'nın hayatı ile sanatçı kimliğinin çeşitli yönleri ele alınmıştır.

Bekir Nebiyev'in 1995 yılında matbaa yüzü gören *Didergin Şair* başlıklı monografisi dikkate değer bir çalışmadır. Kitapta uzun süre yasak ve baskı altında tutulan muhaciret edebiyatının ünlü temsilcilerinden Almas İldırım çok yönlü olarak araştırılmıştır. Bekir Bey, kitabı kendi bilimsel inceleme tarzına özgü olan titiz çalışmayla araştırıp gün yüzüne çıkarmıştır. Edebiyatçının hayatı, edebi çevresi, psikolojik durumu, toplumsal faaliyetleri ve sanatçı kişiliğini önceden yapılmış bilimsel araştırmaları da göz önünde bulundurarak gün yüzüne çıkarmıştır. Almas İldırım'ın bir insan ve sanatçı olarak beliren sanatçı kişiliğini okuyuculara sunmuştur. Yalnızca Azerbaycan'da değil Türkiye'de de kıymetli çalışma olarak nitelendirilen bu eser 1999 yılında Ankara'da yayımlanmıştır. Stalin'in baskıcı uygulamaları sırasında repressiya adı verilen "kızıl kırgın" kurbanı olmuş ve kurşuna dizilmiş Azerbaycan şairi Ahmed Cavad'ın facialı hayatı ve güçlü sanatçı kimliği Nebiyev tarafından ayrıntılarıyla anlatılmıştır. 1992 yılında bu konuda yazdığı monografik çalışmayı Ahmed Cevad'ın bağlı olduğu ve özel bir sevgi taşıdığı Gence şehrinde bastırmıştır. (Kerimli, 2020: 5)

Ahmed Cevad'ın hayatı ve edebi çalışmalarını farklı açılardan değerlendiren Bekir Bey, onu vatansever bir sanatçı olarak sunmuş ve buradan yola çıkarak şairin Azerbaycan edebiyat tarihindeki yerini yüksek seviyede değerlendirmiştir. Siyasal lirizmin güzel örneklerini veren şair hassas duyguları şiire başarıyla aktaran bir sanatçı olarak nitelendirilmiştir. Bekir Nebiyev, Ahmed Cevad'ın şiir yazmakla yetinmediğini, farklı ülkelerin büyük şairlerinden seçilmiş örnekleri Azerbaycan Türkçesine çevirdiğini belirtmiştir. Ahmed Cevad'ın ortaya çıkardığı bu çoksesliliği yazar sevgi, sabır ve özenle takip etmiş, böylece şairin tam bir portresini oluşturmuştur.

Nebiyev, *Edebiyyat ve İncesenet* gazetesi ile Azerbaycan ve *Ulduz* dergilerinde uzun zaman sürecinde düzenli olarak çok sayıda eleştiri makalesi yayımlamıştır. Makalelerinde Nigar Refibeyli, Famil Mehdi, Yusif Hesenbey Eldar Bahış, Nebi Hezri Süleyman Rüstem, Balaş Azeroğlu, Memmed Araz, Rahile İsmayılova, Nizami Memmedov gibi şairlerin ürünlerini başarılı örnekler olarak nitelendirir. Buna karşılık Novruz Genceli, Mahir Semedov, Vagif Behmenli, Memmed Namaz, Berat Eliyev, Ağahesen Bedelzade ile Hüseyin Hatemi'nin şiirlerinde gördüğü bazı önemli kusur ve eksiklikleri belirtmekten geri durmamıştır (Salamoğlu, 2014: 313)

3. SONUÇ

Azerbaycan'da uzun yıllar gazetecilik, üniversitede öğretim üyeliği ve edebiyat tarihçiliği yapan Bekir Nebiyev, esasen edebi eleştiri alanındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Eleştiri türünde kaleme aldığı çok sayıda kitap ve makale ülkede hala ilgiyle okunmaktadır. 50 adet kitabın, 700 civarında makalenin sahibi olan Nebiyev eleştiri sahasında otorite kabul edilen

şahsiyetlerden biridir. Lisanüstü tez yaptırdığı eski öğrencilerinin bir kısmı günümüzde edebi eleştiri eserleriyle ünlenmiştir. Eleştirmen kimliğiyle öne çıkan ve edebiyat vadisinde başarılı çalışmalara imza atan Bekir Nebiyev gerek yaşadığı dönemde, gerekse vefatından sonra üretken kalemler arasında sayılmaktadır

KAYNAKÇA

- Dadaşzade, M. A. (1984). Edebi Bedii Tengid ve Edebiyatşünaslığı, Bakı: Yazıçı.
- İsmayilov R. (2010). “Akademik Bekir Nebiyev”, 525. Gezet, 12 Noyabr 2010, s. 6. <https://www.anl.az/down/meqale/525/2010/noyabr/140991.htm>, Alınma Tarihi 27.10.2024
- Kerimli, T. (2020). “Edebiyatşünaslığa Sanballı Töhfe Veren Alım”, https://web.archive.org/web/20210308054300/http://anl.az/el/vsb/Bekir_Nebiyev/index.htm
- Mustafayev, M. (2010). “Müdrikliğin Zirvesinde Görünenler - Bekir Nebiyev 80”, 525. Gezet, 20 Dekabr 2010.
- Nebiyev, Bekir (2009). Seçilmiş Eserleri 5 ciltlik, 1. Cilt, Bakı: Çınar-Çap Yayınları.
- Salamoğlu, T. (2014). *Edebi Tengid Tarihine Dair Portret-Oçerkler*, Bakı: ADPU Yayınları.

KLÂSİK TÜRK EDEBİYATININ MÜNEVVERLERİ

Doktora Öğrencisi, ŞEYDA GÖLLÜ

Erciyes Üniversitesi, seydaagollu@yandex.com

<https://orcid.org/0000-0002-9290-3797>

ÖZET

Türk edebiyatının gelişim süreci içerisinde 12. yüzyıldan itibaren teşekkül etmeye başlayan Klâsik Türk edebiyatı, Mezopotamya, İran, Hint, Eski Yunan ve İslâm kültürüyle yakından ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında Klâsik Türk edebiyatı, bu geniş kültürlerden beslenip şekillenerek kendine hâs eşsiz hayâl ve duyuların etrafında çeşitli kalıcı edebî eserlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Özellikle de edebiyat tarihleri, şuarâ tezkireleri, metin şerhleri, ansiklopedik eserler, antolojiler, manzûm ve mensûr eserler, Klâsik Türk edebiyatının gelişimine katkı sağlayan önemli kaynaklar arasındadır. Bu kaynakların daha geniş bir perspektifle incelenip anlaşılması üzerinde etkin rol oynayan Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, Prof. Dr. Necmettin Halil Onan, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Tunca Kortantamer, Prof. Dr. İsmail Ünver, Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin ve Prof. Dr. Mine Mengi gibi Klâsik Türk edebiyatının önde gelen güzîde isimleri hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Bu bilgiler sâyesinde, bu değerli isimlerin Klâsik Türk edebiyatındaki yerine ve önemine vurgu yapılırken Klâsik Türk edebiyatının farklı araştırmacılar tarafından nasıl değerlendirildiği hakkında da bilgiler vermeye gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, M. Fuâd Köprülü, A. Nihad Tarlan, Hasibe Mazıoğlu, Tunca Kortantamer.

ABSTRACT

Classical Turkish literature is closely related to Mesopotamian, Iranian, Indian, Ancient Greek, and Islamic cultures. From this perspective, Classical Turkish literature has nourished and shaped itself from these vast cultures, laying the groundwork for the formation of various enduring literary works centered around its unique imagination and sensibilities. Especially literary histories, anthologies of poets, text commentaries, encyclopedic works, anthologies, Works in verse and prose are among the important sources that contributed to the development of Classical Turkish literature. We will try to provide information about prominent figures in Classical Turkish literature, such as Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, Prof. Dr. Necmettin Halil Onan, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Tunca Kortantamer, Prof. Dr. İsmail Ünver, Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin and Prof. Dr. Mine Mengi, who played a significant role in examining and understanding these sources from a broader perspective. With this information, we will emphasize the place and importance of these valuable figures in Classical Turkish literature, while also striving to provide insights into how Classical Turkish literature has been evaluated by different researchers.

Key Words: Klâsik Türk Edebiyatı, M. Fuâd Köprülü, A. Nihad Tarlan, Haasibe Mazıoğlu, Tunca Kortantamer.

1.GİRİŞ

Türk edebiyatının gelişim süreci içerisinde 12. yüzyıldan itibaren teşekkül etmeye başlayıp 13. yüzyılda ilk eserlerini veren Klâsik Türk edebiyatı, Mezopotamya, İran, Hint, Eski Yunan ve İslâm kültürüyle yakından ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında Klâsik Türk edebiyatı, bu geniş kültürlerden beslenip şekillenerek kendine hâs eşsiz hayâl ve duyuşların etrafında çeşitli kalıcı edebî eserlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Hoca Dehhânî, Âşık Paşa, Ahmedî, Kadı Burhâneddin, Süleyman Çelebi, Şeyhî, Fuzûlî, Taşlıcalı Yahyâ, Bâkî, Nâbî, Nef'î, Nedîm, Şeyh Gâlib gibi güzîde şâirler, menâkıb-nâmeler, mecmûalar, münşeâtlar, tezkireler, şerhler, sözlükler, antolojiler, seyâhat-nâmeler ve hasb-ı hâller gibi daha pek çok tür ile ilgili yazma eserler kaleme almışlardır. Bu yazma eserler metin neşri, metin şerhi ve tahlili, dil ve üslûp incelemeleri, tarih ve kültür tarihi unsurları, edebiyat tarihinin bugüne kadar ki en önemli ilgili alanlarını (Kortantamer, 1993: 287) kapsamaktadır.

Bu çalışmada, Klâsik Türk edebiyatının edebî eserlerini daha geniş bir perspektifle incelenip anlaşılması üzerinde etkin rol oynayan Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, Prof. Dr. Necmettin Halil Onan, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Tunca Kortantamer, Prof. Dr. Hâluk İpekten, Prof. Dr. Cem Dilçin, Prof. Dr. İsmail Ünver, Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin ve Prof. Dr. Mine Mengi gibi Klâsik Türk edebiyatının önde gelen güzîde isimleri hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Bu bilgiler sâyesinde, bu değerli isimlerin Klâsik Türk edebiyatındaki yerine ve önemine vurgu yapılırken Klâsik Türk edebiyatının farklı araştırmacılar tarafından nasıl değerlendirildiği hakkında da bilgiler vermeye gayret edeceğiz.

2.Klâsik Türk Edebiyatının Münevverleri

2.1. Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü

Türk edebiyatı ve Klâsik Türk edebiyatı sahasının önemli isimlerinden olan Mehmed Fuâd Köprülü, 1907-1910'da Mekteb-i Hukuk'u mektebini yarıda bırakarak bir süre Mercan, Kabataş, Galatasaray ve İstanbul liselerinde Türkçe ve edebiyat hocalıklarında bulunmuştur. 1913'te Halid Ziya Uşaklıgil'den sonra boşalan İstanbul Darülfünunu (Üniversitesi) Türk Edebiyatı Tarihi profesörlüğüne getirilmiştir. 23 yaşında profesör olan Mehmed Fuâd Köprülü, daha Mercan'da talebe iken Teâvün adlı bir mecmua çıkarmıştır. 1908'den beri yazdığı şiir ve fikir yazılarıyla memlekette iyi bir isim yapmıştır. 1913'e kadar geçen devrede yazdığı şiirler ve mensur makaleler Mehâsin ve Servet-i Fünûn'da yayımlanmıştır. Müderris olduktan sonra ilmî çalışmalarına 1925'te Rusya'nın en tanınmış şarkiyatçıları olan W. Barthold, Kraçkowsky ve Oldenburg'un müşterek teklifleri ile Köprülü-zâde, Sovyetler İlim Akademisi muhabir azalığına seçilmiştir. Akabinde 1927'de Heidelberg Üniversitesi'nin tevcîh ettiği fahrî felsefe doktorluğu pâyesi takip etmiştir.

İstanbul Üniversitesinin yeniden kurulmasında mühim bir rol oynadıktan sonra 1934'te İstanbul Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi dekanı olmuştur. Daha sonraki yıllarda Harvard Üniversitesinin daveti üzerine 1958-1959 ders yılını Cambridge'te geçiren Köprülü, hem

yabancı neşriyatı yakından takip imkânını bularak uzunca yıllar eksik kalan çalışmalarını tamamlamış, hem de Columbia ve Harvard’da bazı konferanslar vermiştir. (Köprülü, 2009: 18-21) 1908 yılında Mehâsin mecmuasında yayımlanan şiirleriyle edebiyat dünyasına ilk adımlarını atan Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, Batı edebiyatı ve edebiyatçıların, Batı’nın fikrî aktüalitesini Türk okuyucusuna aktarmaya çalışan Wilhelm Barthold, Franz Babinger, Driault Edouard, Luigi Pirandello, Gustave Le Bon ve V.V. Barthold’un eserlerinin tercümeleriyle memlekete önemli eserler kazandırmıştır. 1915’te Sultan Abdülhamid için yazdığı methiye “Bâyezid Câmi-i Şerifinde”, 1909’da ilk kitabı da “Ulûm-ı Siyâsiyye ve İctimâiyye Kütüphanesi” külliyyatı içinde yer alan, Gustave le Bon’un Psychologie des foules adlı eserinden “Rûhu’l-cemâat” ismiyle yaptığı birinci tercümenin ardından 1911’de Rûh-ı Siyâset ve Müdâfaa-i İctimâiyye (la İlmü’r-rûh-ı İctimaî Tettebbûâtı-İlm-i Cem’iyyet adlı ikinci yaptığı telif eseri dikkat çekmektedir. (Akün, 2003: 471-486)

Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, çalışmalarında tarihçi yönünü ön plâna çıkararak 1913’te Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl¹, 1918-1919’da Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar², 1933’te Anadolu’da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Bir Bakış³, 1928’de XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî’nin Eseri⁴, 1930’da XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri⁵, 1930’da XVII. Asır Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi⁶, 1934’te Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar⁷, 1934’te Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi⁸, 1940’da 1947’de Türk Edebiyatı Tarihi⁹, 1966’da, 1986’da Türk Edebiyatı Tarihi¹⁰ üzerine bilimsel çalışmalar yaparak bu sahaya ciddi katkılar sağlamıştır.

2.2. Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, Klâsik Türk edebiyatı ve İran edebiyatı sahasında aşılmamış bir edebiyat tarihçisi ve metinler şerhi uzmanı olarak bilinmektedir. Çok küçük yaşta, babasının denetimi altında Türk edebiyatı sahasında devrin tanınmış üstadlarından Ferid Kam ve Ali Ekrem Bolayır’ın öğrencisi olmuştur. Daha yedi-sekiz yaşında iken İran ve Türk edebiyatının çeşitli devirlerine ait eserleri okumaya başlayarak kuvvetli bir Doğu kültürü eğitimine tâbi tutulmuştur. Daha sonra İstanbul Darülfünûnu’na bağlı olarak geliştirilen Lisan Fakültesi’nde Farsçanın yanı sıra Fransızca öğrenimini devam ettirmiştir. Böylece Ali Nihad Tarlan, hem

¹ M. Fuâd Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl, Bilgi Mecmuası, 1913; Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl, Edebiyat Tarihi Araştırmaları, Ankara 1966.

²M. Fuâd Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Matbaa-i Amire, İstanbul 1918-1919; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

³ M. Fuâd Köprülü, Anadolu’da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Bir Bakış, Türk Dil Kurumu, Ankara 1933.

⁴ M. Fuâd Köprülü, Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-i Basit: XVI. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmî’nin Eseri, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

⁵ M. Fuâd Köprülü, XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri, İstanbul: Evkâf Matbaası, 1930.

⁶ M. Fuâd Köprülü, XVII. Asır Saz Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, İstanbul: Evkâf Matbaası, 1930.

⁷ M. Fuâd Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1934.

⁸ M. Fuâd Köprülü, Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934.

⁹ M. Fuâd Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Sanat ve Edebiyat, s. 49-50, 16 Aralık 1947.

¹⁰ M. Fuâd Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Yay. Orhan F. Köprülü-Nermin Pekin, Ötügen Neşriyat 4. Baskı, İstanbul 1986.

Fransız edebiyatının hem de Batı kültürünün eserlerini Fransızcadan okumakla kalmamış; bu edebiyata ve kültüre ait bazı eserleri dilimize çevirmiştir. (Tekin, 2017: 95-96)

Ali Nihad Tarlan, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin Fransızca ve Farsça bölümlerini, daha sonra da 1920'de Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. 1921'de "İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnun Mesnevisi" adlı doktora tezi ile fakültenin ilk edebiyat doktoru payesini almıştır. 1933'te *Metinler Şerhi Doçenti* olarak İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne tayin olmuştur. Doçentlik tezi olarak "*Şeyhî Divanını Tetkik*" adlı eseri hazırlamış, 1941'de profesörlüğe yükseltilerek 1953'te Eski Türk Edebiyatı profesörü unvanını almıştır. (Tarlan, 2017: 12)

Bir edebiyat tarihçisi ve bir metin tenkitçisi olarak tanınan Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, 1930'da Edebî San'atlere Dair¹¹, 1934'te Şeyhî Divanı'mı Tetkik¹², 1936'da Dîvân Edebiyatında Muamma¹³, 1937'de Metinler Şerhine Dair¹⁴, 1938'de Çağdaş İran Şiiri¹⁵, 1945'te Hayâlî Bey Dîvânı¹⁶, 1946'da Yavuz Sultan Selîm Dîvânı¹⁷, 1947'de Nef'î Dîvânı¹⁸, 1948'de Şiir Mecmualarında Dîvân Şiiri¹⁹, 1949'da Husrev ü Şîrîn²⁰, 1950'de Fuzûlî Dîvânı, 1956'da Şarktan Haber (İkbal'den Tercüme)²¹, 1963'te Necatî Beg Divanı²² başta olmak üzere çok sayıda bilimsel çalışma hazırlamıştır.

2.3. Prof. Dr. Necmettin Halil Onan

Vefa Lisesinde okurken 1335/1919'da Dârülfünûn Edebiyat Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydolarak Dârülfünûn'da Cenap Şahabettin ile Fuâd Köprülü'den Türk Edebiyatı, Ferid Kam'dan Şerh-i Mütûn, Yûsuf Şerif ve Yahya Kemal'den Batı Edebiyatı, İsmail Sâib Efendi'den Arapça, Hüseyin Dâniş'ten Farsça derslerini okumuştur. 1936-1939 yıllarında İzmir Kız Lisesi Müdürlüğü ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 1939'da Maarif Vekâleti Umûmî Müfettişliğine atanmıştır. 1942-1946 yılları arasında Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü sırasında Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde profesör olarak Türk Edebiyatı derslerini okutmuştur. 1946 sayılı Üniversiteler kanununun hazırlanmasında büyük emeği geçmiştir. Sağlık durumu nedeniyle 9 Mayıs 1960'da emekli olmuştur. (Mazıoğlu, 2017: 631-633)

Necmettin Halil Onan'ın Dîvân şiirine karşı özel bir tutkusu vardır. Bu tutkusu ile 1933'ten sonra zaman zaman gazeller yazmıştır. Bâkî'nin şiirlerindeki ahenge, dili işleyişindeki ustalığa, Şeyhülislâm Yahya'nın şiirlerindeki inceliği ve akıcılığı, Nâilî'deki ifade güzelliğine, Neşâtî'deki ibham ve marazîliği, Nef'î'nin mübalağalarını, Nedîm'in eşsiz zeki buluşlarını, Galib'in mistik havaya büründüğü parlak hayallerinden etkilenmiştir. Akabinde Fuzûlî'nin

¹¹ A. Nihad Tarlan, Edebî San'atlere Dair, Tecelli Matbaası, İstanbul 1930.

¹² A. Nihad Tarlan, Şeyhî Divanı'mı Tetkik, Sühulet Basımevi, İstanbul 1936.

¹³ A. Nihad Tarlan, Dîvân Edebiyatında Muamma, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul 1936.

¹⁴ A. Nihad Tarlan, Metinler Şerhine Dair, Sühulet Basımevi, İstanbul 1937.

¹⁵ A. Nihad Tarlan, Çağdaş İran Şiiri: Konferanslar, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara 1938.

¹⁶ A. Nihad Tarlan, Hayâlî Bey Dîvânı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1945.

¹⁷ A. Nihad Tarlan, Yavuz Sultan Selîm Dîvânı, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.

¹⁸ A. Nihad Tarlan, Nef'î Dîvânı, Farsçadan Tercüme, Selami Sertoğlu Kitabevi, İstanbul 1947.

¹⁹ A. Nihad Tarlan, Şiir Mecmualarında Dîvân Şiiri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1948.

²⁰ A. Nihad Tarlan, Husrev ü Şîrîn: Nizâmî'den Telhisen Tercüme, A. Halit Kitabevi, İstanbul 1949.

²¹ A. Nihad Tarlan, Şarktan Haber (İkbal'den Tercüme), İş Bankası yayını, Ankara 1956.

²² A. Nihad Tarlan, Necatî Beg Divanı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963.

Türkçe Divanı'nın karşılaştırmalı baskısını da hazırlayarak İş Bankası yayınları arasında çıkan Fuzûlî Divanı onun düzeltmelerinden sonra şimdiki hâlini almıştır. (Mazıoğlu, 2017: 636)

Şiir, gramer ve edebiyat tarihi alanında önemli çalışmalar yapan Necmettin Halil Onan, 1336'da İstanbul'un Karşısında Batan Güneş²³, 1337'de Maziden Hatıralar²⁴, 1927'de Çakıl Taşları: Şiirler²⁵, 1927'de Baki'nin Ölümü²⁶, 1931'de Dil Bilgisi (Gramer) Orta Mektep 1. Sınıf²⁷, 1940'da İzahlı Divan Şiiri Antolojisi²⁸, 1943'te Dil Bilgisi/Orta Sınıf II²⁹, 1949'da Şeyyat Hamza'nın İki Yeni Gazeli Dolayısıyla³⁰, 1950'de Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi³¹, 1955'te Fuzûlî: Leylâ ile Mecnun³² başta olmak üzere daha pek çok bilimsel çalışmasıyla Klâsik Türk edebiyatı sahasına önemli katkılar sunmuştur.

2.4. Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu

1940 yılında ilk mezunlarını veren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Türk dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydını yaptıran Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Besim Atalay, Abdülkadir İnan, Prof. Dr. Saadet Çağatay, Agop Dilâçar, Prof. Dr. Pertev Naili, Abdülbaki Gölpınarlı ve Prof. Dr. Necmeddin Onan'dan dersler almıştır. Dahası Prof. Dr. Fuad Köprülü, Prof. Dr. Şinasi Altundağ ve Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal'dan Osmanlı Tarihi dersleri aralık aynı zamanda Felsefe Bölümü'nden Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin'den Edebî Meslekler ve Estetik dersini okumuştur. (Mazıoğlu, 2017: 10) 1944 yılında mezun olduğu bölüme ilmî yardımcı olarak atanmıştır. Doktorasını Prof. Dr. Necmeddin Halil Onan ve Prof. Dr. Necati Lugal'in ilgi alanlarından olan *Fuzûlî ve Hâfiz-ı Şirâzî* şiirlerinin mukayesesi konusunu çalışarak 1951'de edebiyat doktoru unvanını almıştır. 1955'te *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilikler* adlı eseriyle doçent olmuştur. 1961'de Türk Edebiyatı Kürsüsü Başkanlığına seçilerek 1962'de profesörlüğe yükselmiştir. 1962-1974'te İngiltere kütüphanelerinde araştırma yapmıştır. (Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, 2005: 233)

Bir edebiyat tarihçisi nazarıyla Klâsik Türk edebiyatını inceleyen Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, 1957'de *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*³³, 1961'de *Necâtî'nin Türk Dili ve Edebiyatının Gelişimindeki Yeri*³⁴, 1962'de *Fuzûlî/Farsça Divan*³⁵, 1965'te "Divan Edebiyatında Sadeleşme Akımı"³⁶, 1972'de *Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve*

²³ N. Halil Onan, İstanbul'un Karşısında Batan Güneş, Altıncı Kitap, Temmuz 1336, s. 42.

²⁴ N. Halil Onan, Maziden Hatıralar, Dergâh Dergisi, C.1, S. 4, Haziran 1337, s. 59.

²⁵ N. Halil Onan, Çakıl Taşları: Şiirler, Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul 1927.

²⁶ N. Halil Onan, Baki'nin Ölümü, Hayat Dergisi, C.2, S. 37, 11 Ağustos 1927, s. 8.

²⁷ N. Halil Onan, 1931'de Dil Bilgisi (Gramer) Orta Mektep 1. Sınıf, Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1931.

²⁸ N. Halil Onan, İzahlı Divan Şiiri Antolojisi, Maarif Basımevi, İstanbul 1940.

²⁹ N. Halil Onan, Dil Bilgisi/Orta Sınıf II, Maarif Basımevi, İstanbul 1943.

³⁰ N. Halil Onan, Şeyyat Hamza'nın İki Yeni Gazeli Dolayısıyla [Ayrı baskı: A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi], C.7, S. 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949.

³¹ N. Halil Onan, Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risalesi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950.

³² N. Halil Onan, Fuzûlî: Leylâ ile Mecnun, T.C. Maarif Vekâleti Basımevi, İstanbul 1955; Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Müjgân Cunbur, Profesör Necmettin Halil Onan Bibliyografyası, Türkoloji Dergisi, C:4, S.1, 172.

³³ Hasibe Mazıoğlu, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar Divan Şiirinin Genel Durumu ve XVIII. Yüzyıl Şiiri İçerisinde Nedim'in Yeri, TTK Basımevi, Ankara 1957.

³⁴ Hasibe Mazıoğlu, Necâtî'nin Türk Dili ve Edebiyatının Gelişimindeki Yeri, Türk Dili, C. X, S. 114, Mart 1961, 366-369. ss.

³⁵ Hasibe Mazıoğlu, Fuzûlî: Farsça Divan/Edisyon Kritik, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1962.

³⁶ Hasibe Mazıoğlu, Divan Edebiyatında Sadeleşme Akımı, Türk Dili, C. 14, S. 16, Haziran 1965, 605-612. ss.

Şerhleri³⁷, 1977'de Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi, ³⁸, 1985'te Divan Edebiyatında Hikâye³⁹, 1986'da Ahmed Remzî Akyürek (Remzî Dede)⁴⁰, 1993'te Selçuklular Devrinde Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlaması ve Türkçe Yazan Şâirler⁴¹, 2000'de Şeyh Gâlip ve Şiirlerinin Dili⁴², Eski Türk Edebiyatı Makaleleri⁴³ başta olmak üzere bu sahanın hem târihî hem de edebî yönü üzerinde durarak birbirinden önemli çalışmalara imzasını atmıştır.

2.5. Prof. Dr. Tunca Kortantamer

Klâsik Türk edebiyatı sahasına önemli çalışmalar kazandıran diğer önemli isim Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu ve Almanya Freiburg Universitat'ta Prof. Dr. Hans Robert Roemer'in talebelerinden Prof. Dr. Tunca Kortantamer'dir. 1965'te Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisansını *Niyazi Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri* isimli bitirme teziyle tamamlamıştır. 1973'te Freiburg Universitat-Almanya'da Prof. Dr. Hans Robert Roemer danışmanlığında *Leben und Weltbild des Altosmanischen Dichters Ahmedî Unter Besonderer Brückrichtung Seines Diwans* adlı doktora tezini hazırlamıştır. Doktora sonrası Hamburg Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde öğretim elamanı unvanıyla ilmî faâliyetler yapmaya başlamıştır. 1976'da Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nde Eski Türk Edebiyatı öğretmenliği yapmıştır. 18 Aralık 1976'da Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doktor asistan olarak görev almıştır. 1983'te Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Nev'îzâde Atâyî Hamse'si isimli tezini tamamlayarak doçent olmuştur. 1988'te profesör olmuştur.

Alman ekolüyle yetişen Prof. Dr. Tunca Kortantamer, 1973'te *Leben und Weltbild des Altosmanischen Dichters Ahmedî Unter Besonderer Brückrichtung Seines Diwans*⁴⁴, 1977'de *Der Divan Ahmed Dâ'îs*⁴⁵, 1979'da *Die rhetorischen Elemente in der klassischen türkischen Literatur, Die islamische Welt zwischen Mittelalter und Neuzeit/ Klasik Türk Edebiyatında Belagat Unsurları, Orta Çağ'dan Modern Zamanlara Kadar İslam Dünyası*⁴⁶, 1983'te

³⁷Hasibe Mazıoğlu, *Ölümünün 700. Yıl Dönümü Uluslararası Mevlânâ Semineri*, 15-17 Aralık, İş Bankası Yayını, Ankara 1972, s. 275-296.

³⁸Hasibe Mazıoğlu, *Edirneli Nazmî'nin Pend-i Attâr Çevirisi*, *Türkoloji Dergisi*, C. VII, 1977, s. 47-53.

³⁹Hasibe Mazıoğlu, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi*, No: 1, Ankara 1985, 19-36. ss.

⁴⁰Hasibe Mazıoğlu, *Ahmed Remzî Akyürek (Remzî Dede)*, *Selçuk Üniv. 1. Milli Mevlânâ Kongresi*, 3-5 Mayıs 1985, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya 1986, s. 239-254.

⁴¹Hasibe Mazıoğlu, *Selçuklular Devrinde Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlaması ve Türkçe Yazan Şâirler, Malazgirt Armağanı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara 1993, 297-316. ss.

⁴²Hasibe Mazıoğlu, *Şeyh Gâlip ve Şiirlerinin Dili*, *Hasan Eren Armağanı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları:773*, Ankara 2000, 237-247. ss.

⁴³Hasibe Mazıoğlu, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara 2017.

⁴⁴Tunca Kortantamer, *Leben und Weltbild des Altosmanischen Dichters Ahmedî Unter Besonderer Brückrichtung Seines Diwans*, Freiburg im Breisgau, 1973.

⁴⁵Tunca Kortantamer, *Der Divan Ahmed Dâ'îs*, *ZDMG Bd. 127, Heft 2 (1977)*, s. 307-312. Dernek adına Ewald Wagner tarafından Georg Buddruss, Ernst Dammann, Tileman Grimm, Wolfgang Röllig'in katılımıyla yayınlanan *Alman Doğu Cemiyeti Dergisi*, Cilt 127-Sayı 2, Komisyon Yayıncıları Franz Steiner GmbH, Wiesbaden 1977, s. 307-312.

⁴⁶Tunca Kortantamer, *Die rhetorischen Elemente in der klassischen türkischen Literatur, Die islamische Welt zwischen Mittelalter und Neuzeit/ Klasik Türk Edebiyatında Belagat Unsurları, Orta Çağ'dan Modern Zamanlara Kadar İslam Dünyası*, Beirut 1979, s.365-386. <https://www.jstor.org/stable/43373963>

Sâkinâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış,⁴⁷, 1991’de Nev’î Efendi’nin Sadrazam Sinan Paşa’ya Ders Veren Bir Mektubu⁴⁸, The Journal of Ottoman Studies, C. XI. İstanbul 1991, s. 215-228, 1993’te Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları⁴⁹, 1993’te Eski Türk Edebiyatı Makaleler 1⁵⁰, 1994’te Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi⁵¹, 1996’da Nev’îzâde Atâyî ve Hamse’si⁵², 1998’de Nesimî, Kindlers Neues Literatur Lexikon⁵³, 1999’da Türk Edebiyatında Gelenek ve Modernlik Tartışmaları Üzerine⁵⁴, Gazelin Anlam-Yapı İlişkisinde Metaforların İşlevi⁵⁵, 1999’da Osmanlı-Türk Klasik Şiirinin Behçet Necatigil’deki Dönüşümü⁵⁶, Osmanlı Döneminde Mizah Anlayışı⁵⁷, 2000’de Modern Dünyanın Kendi Klâsiklerine Yaklaşım Biçiminden Öğrenilebilecek Çok Şey Vardır⁵⁸, 2002’de Ermeni Dosyası⁵⁹, Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Osmanlı Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir

⁴⁷Tunca Kortantamer, Sâkinâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C. II (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı), İzmir 1983, s. 81-90. Bu genel bakışta, genel çizgiler belirlenirken şu yazı ve çalışmalardan yararlandı: A. Karahan: “Sâkinâmeler”, Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, İstanbul 1980; A. S. Levend: Türk Edebiyatı Tarihi I, Giriş, Ankara 1979, s.160-161, 170; Fahrü’z-zemân Abdü’l-ganî b. Halef: Meyhâne, Nuruosmaniye 4328; Cavide Lutfi: Sâkinâmeler, Tez 154, İstanbul 1931-1932; Adviye Tuğluk: On Yedinci Asır Sâkinâmeleri, Mezuniyet Tezi, 1941-1942, Türkiyat Enstitüsü nr.146; J. E. Bencheikh: “Khamriyya”, EI (2), c.IV (1978), s.998-1009.

⁴⁸ Tunca Kortantamer, Nev’î Efendi’nin Sadrazam Sinan Paşa’ya Ders Veren Bir Mektubu, The Journal of Ottoman Studies, C. XI. İstanbul 1991, s. 215-228. Bu yazı 22-26 Eylül 1986 tarihinde yapılan Onuncu Türk Tarih Kongresi’nde sunulmuş bulunan tebliğin genişletilerek baskıya hazırlanmış şeklidir.

⁴⁹ Tunca Kortantamer, Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları, Marmara Üniversitesi araştırmaları dergisi, C. VII (Amil Çelebioğlu Armağanı), İstanbul 1993, s. 337-368.

⁵⁰ Tunca Kortantamer, Eski Türk Edebiyatı Makaleler 1, Akçağ Yayınları, Ankara 1993; Eski Türk Edebiyatı Makaleler, Yayına Hazırlayanlar: Şerife-Yağcı- Fatih Ülken, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.

⁵¹ Tunca Kortantamer, Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. VIII, İzmir 1994, s. 1-10. İLESAM tarafından 17-18 Ocak 1990 tarihlerinde düzenlenen “I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu”nda sunulmuştur.

⁵²Tunca Kortantamer, Nev’îzâde Atâyî ve Hamse’si, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1996.

⁵³ Tunca Kortantamer, Nesimî, Kindlers Neues Literatur Lexikon, Kindler Verlag GmbH, Supplement L-Z, Band 22, München 1998, 200-202. ss.

⁵⁴ Tunca Kortantamer, Türk Edebiyatında Gelenek ve Modernlik Tartışmaları Üzerine, Kitaplık, S:38, Güz 1999, s. 162-174.

⁵⁵ Tunca Kortantamer, Gazelin Anlam-Yapı İlişkisinde Metaforların İşlevi, Bir Dünya Edebiyatı Türü Olarak Gazel Sempozyumu (Goethe Enstitüsü, Orient Enstitüsü, IRCICA), 16-18 Mayıs 1999, İstanbul.

⁵⁶ Tunca Kortantamer, Osmanlı-Türk Klasik Şiirinin Behçet Necatigil’deki Dönüşümü, Osmanlı Dünyası’nda Şiir Sempozyumu (Yapı Kredi Yayıncılık) 19-22 Kasım 1999, İstanbul.

⁵⁷ Tunca Kortantamer, Osmanlı Döneminde Mizah Anlayışı, XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Ankara. Bu makale daha önce 4-8 Ekim 1999 tarihinde Ankara’da XIII. Milletlerarası Türk Tarihi Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuştur.

⁵⁸ Tunca Kortantamer, Modern Dünyanın Kendi Klâsiklerine Yaklaşım Biçiminden Öğrenilebilecek Çok Şey Vardır, İlmî Araştırmalar, C. 10, İstanbul 2000, s. 161-164.

⁵⁹ Ermeni Dosyası, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2002.

Tarihi⁶⁰, 2007’de Temmuzda Kar Satmak/Örnekleleriyle Geçmişten Günümüze Türk Mizahı⁶¹, *Eroticism in the Ghazal Poetry: Bâkî and Fuzûlî-the two most famous Ottoman poets of the 16th century*⁶² başta olmak üzere daha pek çok saha çalışmasına imzasını atmıştır.

2.6. Prof. Dr. İsmail Ünver

1970’de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı kürsüsünde asistanlığa başlayan Prof. Dr. İsmail Ünver, 1975’te “Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler” adlı tezle doktora unvanını almıştır. 1982’de yardımcı doçentlik kadrosuna atanarak “Ahmed-i Rıdvân Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği” adlı tezle doçentlik unvanını kullanmaya hak kazanmıştır. 1988’te profesörlük kadrosuna atanmıştır. 1976-1977 yıllarında Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde çeşitli dersler vererek 1978 yazında Bünyâd-ı Ferheng-i İrân’ın davetlisi olarak İran’da bulunmuştur. 1985-2001 yılları arasında da Türk Dil Kurumu üyeliğinde bulunmuştur. Akademik hayatında çeşitli akademik dergilerde pek çok yazısı yayımlanmıştır. (II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyum Kitabı, 2008)

Prof. Dr. İsmail Ünver, 1972’de “Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çalışmaları”⁶³, 1974’te Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yayımlanmış Divanlar Üzerine⁶⁴, 1977’de Ahmedî’nin Cemşîd ü Hurşîd Mesnevisi Üzerine⁶⁵, 1983’te Ahmedî/İskender-nâme⁶⁶, 1984’te Ahmed Rıdvân’ın İskender-namesindeki Osmanlı Tarihi (Nusret-name-i Osmân) Bölümü⁶⁷, 1986’da Neşâtî⁶⁸, 1987’de Övgü ve Yergi Şairi Nefî⁶⁹, 1988’de XIX. Yüzyıl Divan Şiiri⁷⁰, 1993’te

---

⁶⁰ Tunca Kortantamer, *Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Osmanlı Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C. 11, s. 605-611. Bu yazıdaki genel bilgiler için aşağıdaki eserlerden yararlanılmıştır: Fuad Köprülü: “Türkler’de Halk Hikâyeciliğine Ait Maddeler, Meddahlar”, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1966, s.361-412; Pertev Naili Boratav: *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1973, s.72-95, 145-162, 198-244; Metin And: *Osmanlı Yeniliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı LXL Yayınları 529, Sanat Eserleri Dizisi 2, Ankara 1982; Metin And: *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977; Özdemir Nutku: *IV. Mehmet’in Edirne Şenliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. Seri-Sa.61, Ankara 1972; Şerife Yağcı: *Süheylî’nin Acâibü’l-Meâsir ve Garâibü’n-nevâdir’i* (basılmamış doktora tezi), İzmir 2001, s.2-19, 45-120; Hasan Kavruk: *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler* (basılmamış doktora tezi), Ankara 1988.

⁶¹ Tunca Kortantamer, *Temmuzda Kar Satmak: Örnekleleriyle Geçmişten Günümüze Türk Mizahı*, *Phonix Yayınevi*, Ankara 2007.

⁶² Tunca Kortantamer, *Eroticism in the Ghazal Poetry: Bâkî and Fuzûlî-the two most famous Ottoman poets of the 16th century/ Gazel Şiirinde Erotizm: Bâkî ve Fuzûlî-16. Yüzyılın En Ünlü İki Osmanlı Şairi, Ghazal as a Genre Word Literature*, Beyrut 1999, 7-10 Temmuz (Eski Türk Edebiyatı/ Makaleler, Ankara 2004, s. 79-98.)

⁶³ İsmail Ünver, *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çalışmaları*, *Türkoloji Dergisi*, IV-1, s. 147-164.

⁶⁴ İsmail Ünver, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yayımlanmış Dîvanlar Üzerine*, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı, DTCF Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.201-231, Ankara 1974.

⁶⁵ İsmail Ünver, *Ahmedî’nin Cemşîd ü Hurşîd Mesnevisi Üzerine*, *Türkoloji Dergisi*, C:7, S.1, s. 171-180, Ankara 1977.

⁶⁶ İsmail Ünver, *Ahmedî/İskender-nâme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

⁶⁷ İsmail Ünver, *Ahmed Rıdvân’ın İskender-namesindeki Osmanlı Tarihi (Nusret-name-i Osmân) Bölümü*, *Türkoloji Dergisi*, VIII-1, s. 345-402.

⁶⁸ İsmail Ünver, *Neşâtî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

⁶⁹ İsmail Ünver, *Övgü ve Yergi Şairi Nefî*, Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nefî, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1987, s. 45-78.

⁷⁰ İsmail Ünver, *XIX. Yüzyıl Divan Şiiri*, DTCF Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1988, s. 131-140.

Eski Türk Edebiyatı İle İlgili Sorunlarımız⁷¹, Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler⁷², 2002’de Divan Edebiyatında Şiir Dili⁷³ üzerinde çeşitli çalışmalar yapmıştır.

2.7. Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin

1961 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji bölümünden mezun olan Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin, doktora öğrenimi için Amerika’ya giderek 1963-67 yılları arasında University of California, Los Angeles’te Prof. Dr. Andreas Tietze, Prof. Dr. Janos Eckmann, Prof. Dr. Amin Banani (Emin Benani) ve Prof. Dr. Von Grunebaum’dan ders almıştır. Sonrasında İstanbul’da Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan’ın denetiminde Ali Şîr Nevâî’nin Ferhâd ü Şîrîn adlı eserini hazırlayarak doktor unvanını almıştır. 1984-1994 yılları arasında Harvard Üniversitesi’nde Osmanlı, Çağatay ve Özbek dilleri ve edebiyatları konularında ders vererek 1978-2004 yılları arasında Şinasi Tekin ile birlikte Kuzey Amerika’daki ilk Türkoloji dergisi olan Journal of Turkish Studies/Türlük Bilgisi Araştırmaları dergisinin ve Sources of Oriental Languages and Literatures/ Doğu Dilleri ve Edebiyatlarının Kaynakları adlı kitap serisinin editörlüğünü ve yayın faaliyetlerini yürütmüştür. 1996 yılında Harvard Üniversitesi Extension Summer School’una bağlı olarak Ayvalık’ın Cunda Adası’nda otoman Summer School adlı okulun kuruluşunda eşile birlikte çalışmıştır. (Tekin, 2017: 4)

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan ve Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu’nun talebesi olan Gönül Alpay Tekin, 1972’de Çeng-nâme’de Musikî Terimleri⁷⁴, 1985’te Seyfelmülük ve Bed’ülcemâl Hikâyesinde Eski Yakın Doğu Kültüründen Kalma Unsurlar Hakkında⁷⁵, 1991’de Turkish Literature⁷⁶, 1992’de Çengnâme, Ahmed-i Dâ’î⁷⁷, 1995’de Fatih Devri Edebiyatı⁷⁸, 2003’te Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açıklamalarla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerine⁷⁹, 2009’da Divan Edebiyatındaki Bazı Motiflerin Mitolojik Kökenleri⁸⁰, 2012’de Ali-Şîr Nevâyî, Ferhâd ü Şîrîn İnceleme-Metin⁸¹, 2017’de Hayat Ağacı⁸², 2021’de Leylâ ve Mecnûn⁸³, 2022’de

⁷¹ İsmail Ünver, Eski Türk Edebiyatı İle İlgili Sorunlarımız, Türk Dili Dergisi, s. 118-126.

⁷² İsmail Ünver, Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler, C.11, S. 1, Türkoloji Dergisi, s. 51-89.

⁷³ İsmail Ünver, Divan Edebiyatında Şiir Dili, Türkbilig Türkoloji Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayını, Ankara 2002/3, s. 225-232.

⁷⁴ G. Alpay Tekin, Çeng-nâme’de Musikî Terimleri (Perde, Nağme, Makam, Seyir, Şube, Terkip, Avaz), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi 10, 1972, s. 99-132.

⁷⁵ G. Alpay Tekin, Seyfelmülük ve Bed’ülcemâl Hikâyesinde Eski Yakın Doğu Kültüründen Kalma Unsurlar Hakkında, Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies 9, 1985, s. 277-300.

⁷⁶ G. Alpay Tekin, Turkish Literature, Islamic Spirituality, Manifestations II. New York, 1991, s. 350-361.

⁷⁷ G. Alpay Tekin, Çengnâme, Ahmed-i Dâ’î (İnceleme, Tenkidli Metin), Cambridge, Mass: Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1992.

⁷⁸ G. Alpay Tekin, Fatih Devri Edebiyatı, İstanbul Armağanı I: Fetih ve Fatih, İstanbul, 1995, s. 161-235.

⁷⁹ G. Alpay Tekin, Eski Türk Edebiyatı Metinlerinin Bugünkü Türkçeye Açıklamalarla Çevrilmesinin Gerekliği Üzerine, Dil ve Edebiyat Sempozyumu (Mustafa Canpolat Armağanı), Yay. Aysu Ata ve Mehmet Ölmez, Ankara 2003, s. 233-254.

⁸⁰ G. Alpay Tekin, Divan Edebiyatındaki Bazı Motiflerin Mitolojik Kökenleri, Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies 33/2, 2009, s. 181-200.

⁸¹ G. Alpay Tekin, Ali-Şîr Nevâyî, Ferhâd ü Şîrîn İnceleme-Metin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

⁸² G. Alpay Tekin, Hayat Ağacı: Makaleler/Birinci Kitap, Haz. Selim Sırrı Kuru ve Sibel Kocaer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.

⁸³ G. Alpay Tekin, Leylâ ve Mecnûn: Makaleler, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021.

Sîmurg'un Kanadı: Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri⁸⁴ başta olmak üzere Osmanlı edebiyatı hakkında, mitoloji ve imge konusu üzerine çalışmalar kaleme almıştır.

2.8. Prof. Dr. Mine Mengi

1961'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kayıt yaptırarak 1965'te mezun olmuştur. Mezuniyet sonrası kısa bir süre Ankara'da Milli Kütüphane'de Eski Harfli Eserler Bölümü'nde kütüphaneci olarak görev almıştır. 1966'da Millî Eğitim Bakanlığı'nın verdiği yurt dışı doktora bursunu kazanarak 1966-1969 yılları arasında Bakanlık adına İskoçya'da Edinburgh Üniversitesi'nde doktora yapmıştır. Doktora sonrası bir yıl süreyle Amerika Birleşik Devletleri'nde Kaliforniya Üniversitesi'nin Yakın Doğu Araştırmaları Bölümü'nde misafir öğretim üyesi olarak Türk Dili ve Edebiyatı derslerini okutmuştur. 1970'te yurda döndükten sonra kısa bir süre Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde yabancı uyruklu öğrencilere Türk Dili dersi vermiştir. Aynı yıl Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne doktor asistan olarak atanmıştır. 1976'da doçent unvan ve payesini kazanmıştır. 1970-1982 yıllarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doktor ve doçent olarak öğretim üyeliği yapmıştır. 1982 yılı sonlarında Adana'ya gelerek Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde kurucu bölüm başkanı olarak görev almıştır. 1985'te aynı fakültede profesörlüğe atanmıştır. Yirmi yıl süreyle, bölüm başkanlığı, yönetim kurulu üyelikleri ile Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü'nde bağlı Türk Dili ve Bölümü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü kurucu bölüm başkanlıkları, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü müdürlüğü yapmıştır. 2003'ten 2009 yılına kadar Çukurova Üniversitesi'nde anabilim dalı başkanlığı ile öğretim üyeliği görevini sürdürmüştür.

Metin tahlilinin metin şerhiyle olan ilişkisine dikkat çeken Prof. Dr. Mine Mengi, 1973'te "Edebiyat ve Edebiyat İncelemesi"⁸⁵, 1977'de Bir Şiir Mecmuası Hakkında⁸⁶, 1978'te "Çağının İnsanı Olarak Nâbî"⁸⁷, 1985'te Divan Şiirinde Rindlik⁸⁸, 1986'da The Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî and His Work⁸⁹, 1987'de Divan Şiirinde Hikemî Şiir Tarzının Büyük Temsilcisi Nâbî⁹⁰, 1994'te Eski Türk Edebiyatı Tarihi⁹¹, 1995'te Mesîhî Dîvânı⁹², 1999'da Yüzyıllık Bir Batı Kaynağı: Gibb'in Osmanlı Şiir Tarihi⁹³, 2001'de Evliya Çelebi

⁸⁴G. Alpay Tekin, Sîmurg'un Kanadı: Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri, Yeditepe Yayınevi, 2022.

⁸⁵Mine Mengi, Edebiyat ve Edebiyat İncelemesi, Rene Wellek-Austin Warren'in Literature adlı makalenin çevirisi, Türkoloji Dergisi, C.V, S. 1, 1973, s. 49 vd.

⁸⁶Mine Mengi, Bir Şiir Mecmuası Hakkında, Türkoloji Dergisi, C.VII, 1977, S.1, s. 73-78.

⁸⁷Mine Mengi, Çağının İnsanı Olarak Nâbî, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara 1978, s. 177.

⁸⁸Mine Mengi, Divan Şiirinde Rindlik, Bizim Büro Yayınevi, Ankara 1985.

⁸⁹Mine Mengi, Fifteenth Century Ottoman Poet Mesîhî and His Work, Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, C.2, S.5, Ankara 1986, s. 357-369.

⁹⁰Mine Mengi, Divan Şiirinde Hikemî Şiir Tarzının Büyük Temsilcisi Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1987.

⁹¹Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, 1. Baskı Ankara 1994.

⁹²Mine Mengi, Mesîhî Dîvânı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.

⁹³Mine Mengi, Yüzyıllık Bir Batı Kaynağı: Gibb'in Osmanlı Şiir Tarihi, Journal of Turkish Studies, Vol. 24, Harvard, ss. 209-227.

Seyahatnamesi'nin 1. Cildinde Tahkiye⁹⁴, 2005'te Divan Şiirinde Metinlerarası İlişkiler⁹⁵, 2010'da Divan Şiiri Yazıları⁹⁶, Divan Şiirinin Arka Bahçesi⁹⁷ başta olmak üzere daha pek çok yayımlanan bilimsel konferansları ve çalışmaları bulunmaktadır.

Yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığımız Klâsik Türk edebiyatının münevverlerinin yanında bu güzîde isimlerin talebelerinden Prof. Dr. Abdülbâki Gölpınarlı⁹⁸, Prof. Dr. Ahmet Ateş⁹⁹, Prof. Dr. Mustafa İsen¹⁰⁰, Prof. Dr. Atabey Kılıç¹⁰¹, Prof. Dr. İ. Çetin Derdiyok¹⁰², Prof. Dr. Filiz

⁹⁴Mine Mengi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 1. Cildinde Tahkiye, Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu Bildirisi, Evliya Çelebi ve Seyahatname, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kuzey Kıbrıs, Kasım 2002.

⁹⁵Mine Mengi, Divan Şiirinde Metinlerarası İlişkiler, Şinasi Tekin Anısına Uygurlardan Osmanlıya, Simurg Yayınları, İstanbul 2005.

⁹⁶Mine Mengi, Divan Şiiri Yazıları (Seçme Makale ve Bildiriler), Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2010.

⁹⁷Mine Mengi, Divan Şiirinin Arka Bahçesi (Seçme Makale ve Bildiriler), Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

⁹⁸Abdülbâki Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, Devlet Matbaası, İstanbul 1931; Baki: Edebî Şahsiyeti, Baki'de Tasavvuf, Müntehap Parçalar, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1932; Divan Edebiyatı Beyanındadır, Marmara Kitapevi, İstanbul 1945; Şeyh Galip Divanı'ndan Seçmeler, MEB. Yayınları, İstanbul 1971; Mesnevî Şerhi, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul 1974; Fuzûlî Divânı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985; Fihî Mâ-Fih ve Mecâlis-i Seba'dan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989; Pir Sultan Abdal: Hayatı-Sanatı-Eserleri, Varlık Yayınları, İstanbul 1995.

⁹⁹Metin Tenkidi Hakkında, Türkiyat Mecmuası, C.7, s. 253-267, 1942; Sindnâd-Nâme, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948; Vesiletü'n-Necât, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1954; Şehriyâr ve Haydar Baba'ya Selâm, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1964; İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968.

¹⁰⁰Mustafa İsen, Usûlî ve Divanı, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1987; Gelibolulu Mustafa Âlî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988;Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994; Acıyı Bal Eylemek: Türk Edebiyatında Mersiye, Akçağ Yayınları, Ankara 1994; Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Akçağ Yayınları, Ankara 1997; Latîfî Tezkiresi, Akçağ Yayınları, Ankara 1999; Şehî Bey Tezkiresi, Akçağ Yayinevi, Ankara 2000; Şair Tezkireleri, Grafiker Yayınları, İstanbul 2009; Tezkireden Biyografiye, Kapı Yayınları, Ankara 2010.

¹⁰¹Atabey Kılıç, Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Manzum Bir Mektubu, Türk Dünyası Araştırmaları, s. 193-204, 1996; Cumhuriyet Döneminde Eski Türk Edebiyatı Araştırmalarına Genel Bir Bakış, 75. Yılında Cumhuriyet ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, İzmir 1998; Mustafâ bin Osman Keskîn: Manzûme-i Keskîn (İnceleme-Metin-Sözlük) Laçin Kitabevi, Kayseri 2001; Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevisi (İnceleme-Tenkitledirilen Metin-Dizi), Akademi Kitabevi, İzmir 2005; Aruz İmlası Üzerine Notlar, Turkish Studies, Volume3/6, s. 471-487, Fall 2008; Fatih Devri Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss.85-93, 2003; Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004; Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Turkish Studies Yayınları, Ankara, 2007; Bosnavî Mehmed Necîb, Sühba-i Sıbyân Şerhi Hediyyetü'l-İhvân (İnceleme-Metin)", Laçin, Kayseri, 2007; Ahmed Hamdî Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî (İnceleme-Metin-Dizin), Laçin, Kayseri, 2007; Prof. Dr. Tunca Kortantamer'in Şerh ve Belâgata Dâir Dikkatleri, I. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Tunca Kortantamer Adına), 1-4 January, C.1, No:171, s. 118-125, kayseri 2009; Eski Türk Edebiyatı Sahası İçin Yeni Bir Edebiyat Tarihi Düşünmek, Hikmet Dergisi, Diyarbakır 2018, s.196-219; Başkâtib-zâde Râgıb Bey Muhtasar Mecm'ûası (İnceleme-Metin-Sözlük), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2020; İncili Çavuş (İnceleme/Arap Harfli-Transkripsiyonlu ve Sadeleştirilmiş Metin), Makarr-ı Ulemâ 1, Kayseri 2022; Manzum Sözlüklerimizden Sühba-i Sıbyân Şerhi Hediyyetü'l-İhvân I.-II. Cilt (İnceleme-Metin, İhlamur Akademi, İdeal Kültür Yayıncılık, Ocak 2022.

¹⁰²İ. Çetin Derdiyok, Hikâye-i Câbir (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları, Adana 1994; Hoca Dehhânî'nin Kasidesi'ne Tematik Bir Bakış, Yedi İklim Dergisi, C. VII., s. 59-63, 1994; Nev'î'nin Gül-i Sad-Berg'i, IX. Millî Türkoloji Kongresi, İstanbul 1997, s. 524-533; Cemâlî Miftâhü'l-Ferec (Tenkitledirilen Metin), Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları, Adana 1998; hâlet Efendi Divançesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), Karahan Kitabevi, Adana 2005; Fuzûlî'nin Türkçe Divânı'nda Gece, Fuzûlî'nin Türk Kültür ve Sanat Dünyasındaki Yeri, Lefkoşa, Kıbrıs (Kktc), 28 - 31 Mayıs 2008, cilt.1, ss.33-55; Koca Ragıp Paşa Divanı'nda Düşünce ve Düşünce ile İlgili Benzetmeler, Çukurova Sosyal Bilimler Dergisi, C. 25, S.4, s. 109-166, 2016; Şair Nigar Hanım'ın Ahmet Mithat'ın Vefatının Ardından Yazdıkları, Çukurova Sosyal Bilimler Dergisi, C. 29, S. 2, s. 118-134, 2020.

Kılıç¹⁰³, Prof. Dr. H. Dilek Batislam¹⁰⁴ ve Prof. Dr. Ahmet Tanyıldız¹⁰⁵ gibi önemli akademisyenler, edebiyat târihî, tasavvuf, tezkire, biyografi, aruz imlası, manzum sözlük ve metin şerhi başta olmak üzere daha pek çok konuda Klâsik Türk Edebiyatı sahasına ciddi katkılar sağlamışlardır.

3.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Klâsik Türk edebiyatını geniş kitlelere duyurma misyonunu üstlenen yukarıdaki güzîde isimler, yapmış oldukları çalışmalarıyla bu sahaya ciddi katkılar sağlamışlardır. Nitekim Türkoloji'nin kurucusu Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, edebiyat tarihçiliğine ilişkin Batılı kaynaklardan teorik bilgiler verirken Renard, Taine, Brutiére, Gustave Lanson, Hennequin, Gaston Richard'ın ilmî fikirlerinden örneklerle bir edebiyat tarihçisinin çalışmasında başarılı bir sonuca varabilmesi için gerekli adımlardan ayrıntılı bir biçimde geniş bir çerçeveden izah etmeye gayret etmiştir. Köprülü-zâde, edebiyat tarihine hevesli her Türk gencinin henüz inşâ malzemesinden hiçbirinin hazır bulunmayan bu büyük millî ve ilmî âbide için, izah edilen usûller dairesinde hiç olmazsa birer taş getirmeye çalışmalılar (Köprülü, 1913: 47) görüşü doğrultusunda fikirlerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte Türk saz şâirleri ile divan şiiri antolojisi hakkında da kapsamlı çalışmalar ortaya koymuştur. Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, metin neşrinin nasıl yapılması gerektiğini, edebî eserlerin kültürel ve tarihî önemine dikkat çekerek bir divanı tetkik ederken dinî, fikri, hayat, şahsiyet ve muhitine dair izler ve sanat cephesinin esas alınarak incelenmesi gerektiği husûsunda katkı sağlamıştır. Prof. Dr. Necmettin Halil Onay, divan şiirinin ahenginin, inceliğinin ve akıcılığının anlaşılabilmesi için İzahlı Divan Şiiri Antolojisi'nde şiirleri örneklerle açıklayıp nesre çevirerek günümüz okuyucularının da divan şiirini anlamasına büyük katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet dönemimin yetiştirdiği, dil ile kültür ve medeniyet arasında yakın bir ilişki olduğunu savunan Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Eski Anadolu Türkçesi döneminde bilginlerin, şairlerin ve sanatkârların Türk dilini, Türk kültürünü ve medeniyetini geniş ölçüde nasıl

¹⁰³ Filiz Kılıç, Türk Edebiyatında Ramazan Şiirleri (Güldeste), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995; Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Akçağ Yayınları, Ankara 1998; Şehzade Beyazid: Şâhî/Hayatı ve Divanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000; Meşâ'irü's-Şu'arâ-3 Cilt (İnceleme- Tenkitli Metin), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010; Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Velî, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2010; Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden, Grafiker Yayınları, İstanbul 2011; Âşık Çelebi Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017.

¹⁰⁴Prof. Dr. H. Dilek Batislam, Divan Edebiyatında Latife ve Hezl, Erciyes Üniversitesi Klasik Türk Edebiyatı Topuluğu, VI. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Mine Mengi Adına), Kayseri, Türkiye, 25 - 27 Kasım 2010, ss.229-242 Divan Şiirinin Benzetme ve Hayal Dünyasından, Kesit Yayınları, İstanbul 2016; Divan Edebiyatının Bahçesinden (Örneklerle Türler), Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2016; XVII. yüzyıl Divan Şairi Mezâkî'nin Üsküdar Gazeli, X. Uluslar Arası Üsküdar Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 19 - 21 Ekim 2018, cilt.2, ss.201-211; Yeni Metin Şerhi Yöntemlerine Dair, Elginkan Vakfı 6. Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Kurultayı, İstanbul, Türkiye, 25 - 27 Ekim 2023; Divan Edebiyatı Coğrafyasından Esintiler, Ürün Yayınları, Ankara 2023.

¹⁰⁵ Ahmet Tanyıldız, Kelimenin Fesâhati ve Fasî Dîvânı Örneği, Turkish Studies, Volume 2/4, Fall 2007; Şiir Mecmû'alarının Neşri Hakkında, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.5, S. 21, s. 225-239, 2012; Hüseyin Kâmî Dehrî Dîvânçesi, Akademik Kitabevi, İstanbul 2013; Mes'ûd Lutfî Efendi Tuhfe-yi Lutfî (Türkçe-Farsça Manzum Sözlük), Akademik Kitaplar, İstanbul 2013; Gelenekten Geleceğe Türk Edebiyatı, Elginkan Vakfı 2. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, 15-17 Nisan 2015; Firdevsî-i Rûmî: Münâzara-i Seyf ü Kalem, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2017; Kara Abdal Süleyman Şemsî Dede Dîvânçesi, Öncü Yayınevi, İstanbul 2017; Süleymân Nahîfî: Na't ve Mi'râciye Mecmû'ası, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2018; Nâbî Biyografisine Ek: Bir Kavramın Tashîhi Vesîlesiyle Nâbî'nin Hayatında Diyarbakır'ın Yeri, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, C. 3, s. 1-21, 2019.

yansıttığı konusunu metinlerden örneklerle dile getirmiştir. Bununla birlikte yaptığı çevirilerle de metin neşri ve tahlili konusunda bu sahaya yeni ve taze fikirle kazandırmıştır. Alman ekolüyle çalışmalarını kaleme alan Prof. Dr. Tunca Kortantamer, dil ve üslûp incelemeleri veya metin talilinin yok denecek kadar az olduğunu tespit ederek bu alana yönünü çevirmiştir. *Teori Zemininde Metin Şerhi* isimli makalesinde batılı teorilerle bizim kendi metinlerimizin anlaşılabilmesi, arka plânı ve mecaz denilen dünyaya ulaşmanın çok zor olduğunu izah ederek, bu alandaki teori eksikliği üzerinde önemle durmuştur. Dahası modern teoriler ışığında sanat eserlerini daha kapsamlı açıklayabilmek için de eklektik bir bakış açısıyla metinlere yaklaşılmalarının gerekliliğinin altını da çizmiştir. Ayrıca Türk edebiyatında gelenek ve modernlik tartışmaları üzerine ilişkin önemli tespitlerde de bulunmuştur.

Prof. Dr. İsmail Ünver, divan edebiyatının şiir dili üzerine ayrıntılı çalışmalar yaparak Türkçe metinlerdeki Arapça ve Farsça kelimelerin Latin harflerine aktarılırken imlâda oluşan tutarsızlıklara değinerek metinlerde imlâ birliğinin olması husûsunda dikkate değer önerilerde bulunmuştur. Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin, imge ve edebî sanatlar, mitoloji alanında Eski Çağ Yakın Doğu eserlerine göndermeler yaparak Osmanlı divan şiiri örneklerinden hareketle çok yönlü çalışmalar yapmıştır. Prof. Dr. Mine Mengi, Eski Türk edebiyatı tarihi kitabıyla ve divan şiiri yazılarıyla bu sahayı ana hatlarıyla araştırıp incelemiştir. Ayrıca metin şerhi, tahlili ve şerhi üzerine yaptığı tespitlerle bu kelimelerin benzer ve farklılıkları üzerinde durarak mutlaka metnin estetik eleştirisinin de metin incelemesinin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak biz bu yazımızda, Klasik Türk edebiyatı saha bilgisi, disiplini, titizliği ve ilmiyle ön plâna çıkan Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuâd Köprülü, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, Prof. Dr. Necmettin Halil Onan, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Tunca Kortantamer, Prof. Dr. İsmail Ünver, Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin ve Prof. Dr. Mine Mengi gibi bu güzide akademisyenlerin biyografileri ve Klâsik Türk edebiyatına katkıları hakkında kısaca bilgiler vermeye çalıştık. Böylelikle Klâsik Türk edebiyatı sahasını hem ilmî bir sûretle araştırıp inceleyen hem de Batılı kaynaklardan istifâde ederek çözümler/değerlendirmeler yapan bu kıymetli akademisyenleri saygıyla anmak amacıyla bu yazı meydana gelmiştir.¹⁰⁶

KAYNAKÇA

Akün, Ö., Mehmed Fuad Köprülü, İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara 2003, s. 471-486.

Kortantamer, T., *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Kortantamer, T., *Nev'izâde Atâyî ve Hamse'si*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1996.

Kortantamer, T., *Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi*, *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. VIII, İzmir 1994, s. 1-10.

Köprülü, M. F., *Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl*, *Bilgi Mecmuası*, 1913.

¹⁰⁶ Bu çalışmanın bu hâle gelmesinde büyük katkıları olan çok kıymetli lisans, yüksek lisans ve doktora Hocam Prof. Dr. Atabey Kılıç Beyefendi'ye ne kadar teşekkür etsem azdır.

- Köprülü, M. F., *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- Mazıoğlu, H., *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
- Mazıoğlu, H., Necmettin Halil Onan'ın Kişiliği, Eserleri ve Şairliği, *Ankara Üniv., Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. IV, S. 1, s. 1-36, 1972.
- Mengi, M., *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.
- Mengi, M., *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2018.
- Onan, N. H., *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.
- Tarlan, N. A., *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2004.
- Tarlan, N. A., *Edebiyat Meseleleri*, Haz. Emrah Gökçe, Akçağ Yayınevi, Ankara 2017.
- Tekin, A. G., *Hayat Ağacı/Makaleler*, Haz. Selim Sırrı Kuru, Sibel Kocaer, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- Tekin, A. G., *Sîmurg'un Kanadı/Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- Ünver, İ., Çevriyazıda Yazı Birliği Üzerine Öneriler, *Türkoloji Dergisi*, Ankara 1993, s. 51-89.

CALCULATION AND ACCOUNTING OF RISTURN IN COOPERATIVES

Assoc. Prof. SERVET SAY

Selçuk University, servetsay@selcuk.edu.tr - 0000-0003-4216-6650

ABSTRACT

Today, cooperatives are considered a third sector alongside the public and private sectors and are seen as the locomotives of economic and social development together with the private sector. It is stated that a balance should be established between competition and public interest in the world and cooperatives are accepted as the basic tools of this balance. Cooperatives are the gathering of economic power by individuals through solidarity to do the work that they would do alone or that would be beneficial if they did it together in the best way and with cost advantage. Cooperatives are structures that are open to society and have free entry and exit. Unlike capital companies, the main purpose of the cooperative structure is not to make a profit but to meet the needs of its members at the lowest cost. In the cooperative structure, each member has only one vote, regardless of the volume of transactions they have made with the cooperative and the number of membership shares. If there is a positive income-expense difference at the end of the period, the excess income is returned to the members according to the volume of transactions made with the cooperative. This transaction is called risturn and is the most important difference that separates cooperatives from trading companies. The purpose of this study is the calculation and accounting of risturn in a sample cooperative. In this context, the term risturn is first explained in the study, and then sample applications regarding the calculation and accounting of risturn are made.

Keywords: Cooperative, Risturn, Accounting of Risturn

1.INTRODUCTION

Accounting is an information system that classifies, records, summarizes, reports, analyzes and interprets economic events that create changes in the assets and resources of the business and are expressed in money, within the framework of its own principles and principles. The purpose of accounting is to collect information essential to understanding business activities and convey it to the relevant parties. Data regarding transactions and events that are recorded, classified, summarized, reported, analyzed and interpreted are presented to individuals and organizations

related to the business for informational purposes. Cooperatives are commercial enterprises established to ensure that economic and cultural needs are met through mutual aid, solidarity and guarantee and to protect the interests of their members. Today, cooperatives provide significant benefits to both their members and the society they serve. Cooperatives are accepted as the third sector alongside the public and private sectors all over the world and are seen as the locomotives of economic and social development together with the private sector. At the point of establishing the balance between competition and public benefit throughout the world, cooperatives are considered as one of the basic tools that ensure that this balance is permanent. Cooperatives, which are one of the most important examples of doing business together with their principles and values, are accepted as successful business models all over the world with their structures that meet the needs of their members in many areas. Cooperatives, as important actors of economic and social life in our country as well as all over the world, provide services to all segments of the public, especially their members. Considering their fields of activity and structural characteristics, it is clear that cooperatives are indispensable and undertake important duties.

In cooperatives, if a positive expense difference occurs at the end of the period, this excess income is returned to the members according to the transaction volume made with the cooperative. The name of this process is expressed as risturn. In the light of these explanations, the aim of the study is to examine the calculation and accounting of ristur in cooperatives through sample applications.

2. COOPERATIVES AND THEIR FEATURES

The concept of cooperative is defined as a union established to ensure that its members meet their needs under suitable conditions, or a membership established by producers to market their products under better conditions by eliminating the intermediary. The International Cooperative Association (ICA) defines the concept of a cooperative as an autonomous organization established by people who come together voluntarily to meet common economic, social and cultural needs and aspirations through a jointly owned and democratically controlled enterprise (ICA, 2024). Based on these definitions, the basic values of cooperatives are; self-help, self-responsibility, democracy, equality, justice, honesty and solidarity. Although the concept of cooperative finds its place in the legislation in different ways depending on the social and cultural structure of each country, studies are carried out by ICA and the International Labour Organization (ILO), which operates within the United Nations, on the definition of cooperative,

its principles and values, in order to find common ground by ensuring uniformity in the international arena (Üney, 2021).

Cooperative practices in Turkey have shown rapid development, especially since 1980, when market economy practices gained importance. As a result of this development, many housing and workplace cooperatives were established. Significant developments have occurred in the cooperative movement in the agricultural sector, and the share of cooperatives in marketing their common products and supplying input has reached significant levels. It is thought that the duties undertaken by cooperatives in the economy will increase, especially in a period when full membership negotiations with the EU have begun (Koçtürk, 2006). Since many people come together in cooperatives to bring together economic goals, social relations are intense. Trust plays an important role in many issues such as the election of managers, the democratic control of the members of the cooperative, the achievement of cooperation, and the realization of the goals of the members. In cooperatives, trust is an important factor in ensuring and maintaining member loyalty, ensuring the participation of members in cooperative activities, increasing the performance of members and ensuring cooperative success (Lasley and Baumel, 1996). Managers must be reliable in order to maintain and achieve common goals in cooperatives. In order to achieve economic goals and satisfy social goals, relationships between management and its members must be developed, along with trust. In determining the level of commitment of members to the cooperative, trust in managers is more effective than members' trust in each other (Hansen et al., 2002).

Individuals can own homes and businesses with the savings they make on their own through cooperatives that can be established in almost every field of economic life with different types such as housing, workplace, agriculture, consumption, production marketing, tourism development, motor transportation, business, supply and distribution, publishing, energy, banking, insurance. Consumers can buy cheap and quality products at low prices, producers can obtain the tools and equipment they will use in production at affordable prices, and thus they can sell the products they produce at affordable prices (Everest, 2018). Again in this context, by eliminating intermediaries, the supply process is shortened, the producer and consumer cycle can be formed, surplus goods can be exported, the formation of a free market economy and accordingly the balance of prices in the markets is helped, and the low and long-term credit needs of the producer can be met (Emiroğlu, 2021). Some of the economic and social benefits that cooperatives provide for society can be listed as follows (Güzel and Aktaş, 2024):

- Corrects market failure and promotes effective market organization.
- It provides small industrial enterprises with the opportunity to merge into larger and stronger economic structures without losing their autonomy.
- Increases the market power of individuals or small businesses by coordinating the supply of products or services.
- It also provides members with low capital the opportunity to participate in economic decisions.
- The cooperative allows its members to organize or identify service needs.
- It contributes to social development since the benefit of the stakeholders is at the forefront, not the value related to the shareholders.
- They are businesses that are more resistant to economic crises with their large membership structures.
- It enables the economic adaptation of large segments of the population.
- It stimulates economic activity in its region or in the relevant sector and provides advantages for local markets.
- Since the aim of the cooperative is not to obtain maximum profit but to support its members, it is able to provide services to its members and continue its activities even when it does not make any profit.
- Since it is managed democratically and allows economic participation in management, it creates trust, creates and maintains social capital.

3. THE CONCEPT OF RISTURN IN COOPERATIVES

If the dividends added to the goods and services costs exceed the operating expenses at the end of the period, a positive income-expense difference occurs. This difference is considered as the accumulation of extra profits received from the members during the year and is returned to the members according to the transaction volume they have made with the cooperative. This process is called risturn. Risturn means giving back (Karanlık, 2009). Risturn, in the principles determined by the International Cooperative Alliance (ICA) in 1937, was expressed as sharing the surplus among the members in proportion to the purchase and sale. This statement is inadequate for supply-oriented cooperatives and sales cooperatives. At the meeting of the ICA

in 1966, this principle was re-evaluated and the surplus was changed to be distributed in proportion to the transactions made with the cooperative and participation in the cooperative activities. Thus, a new distribution concept was adopted, including the old principle of risturn. Risturn refers to the return to the members of the excess money received in exchange for goods sold in consumption cooperatives, the interest differences in credit cooperatives, and the difference between advances given and sales prices in production and sales cooperatives (Şişman, 2006). In calculating the risturn, the annual positive income-expense difference of the cooperative is proportioned to the total business volume. The amount resulting from the application of the found rate to the business volume of the members with the cooperative indicates the part of the positive income-expense difference arising from the transactions made by the members. Giving risturn is one of the basic principles of cooperatives, essentially, the equity increases or pure income and expense differences obtained by the cooperative belong to the members and this excess is distributed to the members not according to their capital ratios, but according to the transactions (purchases, sales, loans, etc.) made by the members with the cooperative during the year. It refers to the distribution according to the service provided etc. (Koçtürk, 2006).

In other words, risturn is the return or refund of the savings obtained from the transactions made by cooperatives with their members and temporarily kept in the cooperative accounts, to the members in proportion to the transaction volume made with the cooperative (Üstün and Hak, 2020).

4. CALCULATION AND ACCOUNTING OF RISTURN

Here, first of all, the annual business volume with members according to membership status will be determined, and then this amount will be proportioned to the annual general business volume of the cooperative, including the business volume with people outside the membership. If the risturns calculated in this way are distributed to the members, since these distributed profits cannot be considered as profit distribution for the members, these amounts, which are not considered as earnings and profit distribution, will not be subject to tax deduction due to profit distribution or declared by the members in the income tax return (General Communiqué on Corporate Tax, 2007). In summary, profit distribution in the form of risturn is exempt from

both Corporate Tax and Income Tax. Below are sample applications of calculating and accounting for risturn (Onur et al., 2023).

Application 1: ABC Production Cooperative's data at the end of the year is as follows:

Total sales revenue = 2.500.000 TL

Revenue obtained as a result of intra-membership transaction = 1.000.000 TL

Positive income expense difference = 400.000 TL

According to this data, the return amount will be calculated as follows. First of all, the risturn rate will be calculated and the positive income and expense difference will be multiplied by the found rate to reach the total risturn amount to be distributed.

Risturn Rate = Revenue obtained as a result of intra-membership transactions / Total sales revenue

Risturn Rate = $1.000.000 / 2.500.000 = 0.4$

Risturn Amount = Positive income expense difference x Return Rate

Risturn Amount = $400,000 \times 0.4 = 160,000$ TL

160,000 TL is the total return amount to be distributed to members. To find out how much share a member will receive from this amount (160,000 TL), the amount of transactions the member made with the cooperative during the year must be multiplied by the return rate.

Application 2: In addition to the data in Application 1, it is assumed that Member D made a transaction of 22.000 TL with the cooperative during the year. In this case, the return amount to be paid to Member D will be calculated as follows.

Risturn Amount to be Paid = Transaction amount made with the Cooperative x Risturn Rate

Risturn Amount to be Paid = $22.000 \times 0.4 = 8.800$ TL

In this case, when the 8,800 TL that Member D will receive as risturn is paid to him by the cooperative, the journal entry to be made will be as follows. Returns are accounted for in the Payables to Shareholders account with code 331.

331 Payables to shareholders	8.800	
331.07 Risturn 8.800		

331.07.001 Member D 8.800		
	100 Cash in hand	8.800

CONCLUSION

Cooperatives are non-profit organizations that aim to make and distribute profits, and their main purpose is to meet the professional and livelihood needs of people who do not have sufficient economic power through mutual aid, solidarity and guarantee. In cooperatives, since there is no profit distribution, the return of the income-expense difference arising from the transactions made with the partnership to the partners is called risturn. Return is the return of the surplus received from the partners or arising in their favor as a result of the transactions made by the members with the cooperative, based on the transactions they made with the partners. Since the ultimate goal of cooperatives is to meet the needs of their members, the main thing is to transact with their members and increase the existing transaction volume. That's why cooperatives are inward-looking associations. However, there is no obstacle to conducting transactions with third parties. It is possible to say that cooperatives turn into multifunctional businesses when they transact with third parties.

In cooperatives, excess income at the end of their operating periods is the portion of the fees received from members for the services provided, exceeding the service costs. Therefore, the resulting excess income should be returned to the members according to the transaction volume made with the cooperative. Because the excess income in question is the savings that members temporarily keep in their cooperative accounts. This return process, called Risturn, is one of the basic principles of cooperatives; This is the most important difference that distinguishes cooperatives from other businesses. For example; While the profit at the end of the activity period in commercial companies is distributed to shareholders according to their capital shares; In cooperatives, the surplus arising at the end of the activity period is paid back to the members as a return according to the transaction volume made with the cooperative during the year. Therefore, in cooperatives, a member who has a high capital share but has not made any transactions with the cooperative during the year will not be able to receive a return because he does not contribute to the formation of income surplus. It is important for societies to support and encourage cooperatives that provide social benefits as well as economic returns, such as their ability to be established in every area where they are needed, their positive contribution to

the country's economy and income distribution, and their significant impact on increasing welfare and reducing poverty.

REFERENCES

- Emiroğlu, A. (2021). Geçmişten Günümüze Kooperatifler. Ekin Yayınevi.
- Everest, B. (2018). Türkiye'de Kooperatifçiliğin Nicelik, Mevzuat ve Kamu Yönetimi Boyutlarıyla İrdelenmesi. *Third Sector Social Economic Review*, 53(3), 1008-1018.
- Güzel, O., & Aktaş, H. (2024). Kooperatiflerde Başarı Faktörleri. Duvar Yayınları.
- Hansen, M. H., Morrow Jr, J. L., & Batista, J. C. (2002). The Impact of Trust on Cooperative Membership Retention, Performance, and Satisfaction: An Exploratory Study. *The international food and agribusiness management review*, 5(1), 41-59.
- International Cooperative Alliance (ICA) (2024). Cooperative Identity, Values & Principles <https://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>
- [Karanlık, S. \(2009\). Kooperatifler ve Muhasebesi. Nobel Yayın Dağıtım.](#)
- [Koçtürk, O. M. \(2006\). Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13\(2\), 119-136.](#)
- [Kurumlar Vergisi Genel Tebliği. \(2007\). Resmi Gazete, Sayı: 26482, Seri No: 1 \(03.04.2007\).](#)
- Lasley, P., & Baumel, C. P. (1996). A Matter of Trust: Sound Co-op Business Ethics Can Enhance Member Loyalty. *Rural cooperatives*, 63(3), 4-7.
- Onur, G., Kayalı, N., & Necef Yereli, A. (2023). Kooperatiflerde Dönem Sonu İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 6(1), 21-41.
- Şisman, B. (2006). Kurumlar Vergisi Beyannamesi Üzerinden Yapılacak İstisna ve İndirimler. *Vergi Dünyası*, 296, 79-92.
- Üney, Ö. M. (2021). Türkiye'de Tarımsal Finansmanda Kooperatifçiliğin Önemi. Master thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üstün, Y. & Hak, İ. (2020). Kooperatiflerin vergisel boyutu. İSMMMO Yayınları.

THE EFFECTS OF LEAVEISM IN MODERN BUSINESS LIFE

Dr., Fatih İbrahim KURŞUNMADEN

Selcuk University, kurmaden@selcuk.edu.tr - 0000-0003-4045-9003

ABSTRACT

The changing business culture in the modern business world has led to the emergence of new phenomena that make it difficult for employees to maintain a work-life balance. One of these phenomena, "leaveism," refers to employees continuing to fulfill their work obligations even during vacation or leave days. This phenomenon has various consequences at both individual and organizational levels, significantly impacting employee engagement, job satisfaction, and organizational performance. This study defines the concept of leaveism, examines its place in the literature, and discusses its effects on modern business life. Additionally, it is suggested that leaveism can lead to negative outcomes such as burnout, stress, and low motivation in the workplace. The findings of the research indicate that leaveism can reduce workplace productivity in the long term and adversely affect employees' mental and physical health. This study aims to provide a better understanding of the leaveism phenomenon and raise awareness on this issue, offering valuable recommendations for the business world. In light of the above explanations, the purpose of this study is to present the effects of the leaveism phenomenon in modern business life in a general framework.

Keywords: Leaveism, Modern Business World, Organizational Performance

INTRODUCTION

The concept of leaveism refers to employees being involved in work-related issues on their days off or outside of work hours when they should be resting. This concept was first defined by Hesketh and Cooper (2017). It is rapidly spreading with the intense workload that today's business culture brings to employees and the "always accessible" status offered by technology. One of the most important reasons for leaveism is that managers expect their employees to be constantly committed to their work without maintaining a work-life balance. This situation leads to employees not being able to adequately utilize their own rest and personal time. This situation causes burnout, loss of motivation and an increase in psychological problems (Hesketh

& Cooper, 2017). In addition, leaveism negatively affects the productivity of businesses and reduces the employee's commitment to their work in the long term.

Leaveism has become more complex with the advancement of today's technology and communication tools. Smartphones, email and messaging applications allow employees to be in constant communication with their employers and customers even when they are not at work. According to Hollis (2015), when employees feel that they are always reachable, it is difficult for them to mentally disconnect from work, which causes psychological wear. The fact that businesses expect employees to continue working even on weekends, public holidays or days off has become a widespread problem in business culture.

Leaveism not only negatively affects the well-being of employees on an individual level; it also has serious consequences at the organizational level. A workforce that works continuously may seem productive at first; however, it causes a loss of productivity and performance in the long term (Maslach et al., 2001). Maslach and Leiter (2016) stated that if the rest period given to employees is not sufficient, their job satisfaction decreases and this leads to burnout syndrome. This situation causes employees to have an increase in their turnover rate and to encounter difficulties in human resources management. In addition, in workplaces where leaveism is common, employees experience a loss of motivation due to their inability to maintain a work-life balance (Hollis, 2015).

In this study, the effects of leaveism in modern business life will be detailed and strategies to prevent leaveism will be discussed. In this context, the negative effects of leaveism on employees' psychological health, productivity, job satisfaction and commitment to the workplace will be discussed and suggestions will be presented to prevent the spread of leaveism.

1. CONCEPT OF LEAVEISM

Leaveism is a concept that describes the situation where employees continue to undertake their workload even during rest or leave periods outside of work. This term was first used in the business world by Hesketh and Cooper (2014) and occurs especially in cases where employees cannot achieve work-life balance. Leaveism includes employees feeling obliged to continue their duties despite being officially on leave, taking care of their work even when they are sick or on leave, and continuing to work outside of work hours due to excessive workload (Hesketh & Cooper, 2017, p. 382). This concept has become widespread, especially in environments

where high performance expectations are present in business life and technology makes employees constantly accessible.

Leaveism is basically caused by the pressure that excessive workload at work creates on employees. Employees feel direct or indirect pressure from their employers or managers to finish their work. In some cases, this pressure causes employees to continue working even during periods when they are officially on leave (Hesketh et al., 2015, p. 124). In addition, leaveism practices have become more widespread, especially with the development of digital technologies and the accessibility of employees outside of work. For example, tools such as smartphones, laptops and e-mail allow employees to continue their work tasks remotely even when they are not physically at work (Hollis, 2015, p. 638).

Leaveism causes the work-life balance to deteriorate and can negatively affect employees' physical and mental health. Maslach and Leiter (2016) stated that leaveism can trigger burnout syndrome in employees. Burnout syndrome is a condition experienced by individuals due to long-term stress, intense workload and the obligation to be constantly present at work, and it reduces employees' job satisfaction and motivation (Maslach et al., 2001, p. 405).

1.1. Types of Leaveism

Leaveism manifests itself in three main forms:

Compulsory Work: A situation where employees feel obliged to complete their work duties despite being on leave. In this case, employees continue their work-related duties during the leave period.

Volunteer Work: This is when employees volunteer to work out of pressure to fulfill their responsibilities at work or fear of not being able to complete their work on time. Employees even dedicate their rest time to work in order to reduce their workload.

Working on Sick and Leave Days: Employees continue to work even on sick or official leave days in order to reduce or complete their workload. This type of leaveism causes employees to neglect their health and their lives outside of work (Hesketh & Cooper, 2017, p. 383).

1.2. Negative Effects of Leaveism

Leaveism has several negative impacts on the individual and institutional levels:

Burnout Syndrome and Psychological Health Problems: Leaveism requires employees to be involved in work even outside of work, thus reducing rest periods and triggering burnout syndrome (Maslach & Leiter, 2016, p. 401). This situation increases psychological health problems such as stress, anxiety and depression (Hollis, 2015, p. 640).

Loss of Productivity and Performance: The productivity of employees who do not have the opportunity to rest decreases. Continuous work may seem beneficial in the short term, but it negatively affects work performance in the long term (Maslach et al., 2001, p. 406).

Weakening Employee Engagement: In workplaces where leaveism is prevalent, employee job satisfaction decreases and commitment weakens. This can increase employee turnover rates (Hesketh & Cooper, 2017, p. 384).

Businesses need to develop various strategies to prevent leaveism. Adopting a clear leave policy in the workplace can prevent employees from continuing to work on their days off. In addition, practices such as flexible working hours and remote working can help employees establish a work-life balance. Employers should also develop supportive policies to ensure employees respect their rest periods and cope with excessive workload in order to reduce leaveism.

2. EFFECTS OF LEAVEISM ON BUSINESS LIFE

Leaveism affects the psychological and physical health of individuals, causing serious problems in business life, such as productivity, commitment and cooperation. This situation has negative effects not only on individuals, but also on organizational performance.

2.1. Burnout Syndrome and Psychological Health Problems

Leaveism requires employees to be constantly busy with work, preventing rest and renewal processes. This situation causes burnout syndrome in employees; in other words, individuals become insensitive to their work, their productivity decreases and the sense of personal accomplishment decreases (Maslach & Leiter, 2016, p. 401). The main components of burnout syndrome, emotional exhaustion, sense of personal failure and depersonalization, reduce employees' job satisfaction and psychological benefits from work, and also increase the risk of psychological health problems such as stress, anxiety and depression. Employees become

mentally tired when they cannot find a chance to rest, and this fatigue negatively affects mental health and reduces job satisfaction (Hollis, 2015, p. 640).

2.2. Health Problems

The effect of Leaveism covers not only psychological but also physical health. The restriction of employees' rest periods and their constant involvement with work lead to physical health problems triggered by sleep disorders, fatigue and stress. In the long term, this situation paves the way for high blood pressure, weakened immune systems and heart diseases (Maslach et al., 2001, p. 406). Leaveism can also cause side effects such as obesity and irregular nutrition, which threaten the general health of the body. When employees are constantly thinking about work, they lose the opportunity to renew themselves both physically and mentally, which reduces the satisfaction and productivity they will get from work.

2.3. Efficiency and Performance

Although employees' constant commitment to their jobs may seem to reduce workload in the short term, it causes a decrease in productivity in the long term. Employees are mentally worn out and their energy is depleted due to being busy with work during their break times (Maslach et al., 2001, p. 407). This situation prevents those who lose motivation from focusing on their jobs sufficiently. Leaveism also reduces the ability to achieve effective work results in the workplace and negatively affects employees' performance. Therefore, rather than the short-term gains of leaveism, its long-term harms to employee health and productivity should be considered (Maslach & Leiter, 2016, p. 402).

2.4. Decrease in Employee Loyalty and Increase in Dismissal

Leaveism weakens employee commitment due to the lack of work-life balance in the workplace. When employees have to deal with workload on their days off or during their personal time, their commitment to their jobs decreases (Hesketh & Cooper, 2017, p. 384). In workplaces where leaveism is common, employees do not feel included, so turnover rates increase. This increases costs for businesses and causes experienced employees to be lost in the workplace. In addition, decreased commitment negatively affects not only individual but also team spirit and cooperation; employees may lose trust in each other in the workplace, which can lead to disruptions in cooperation processes (Hollis, 2015, p. 638).

2.5. Weakening of Team Collaboration and Communication

Leaveism is also a factor that affects communication and cooperation. When employees have to deal with their workload even when they are on leave, they may have difficulty participating in teamwork and their communication with other team members may decrease (Hollis, 2015, p. 639). This situation weakens team spirit and reduces the efficiency of group work. The need to be at work constantly can create a negative perception among coworkers and lead to the spread of leaveism. The decrease in cooperation and communication within the team is an important factor that negatively affects the overall performance of businesses.

CONCLUSION

Leaveism is an increasingly widespread concept in modern business life, which refers to employees being busy with work even on their rest and days off. This study examines the individual and organizational effects of leaveism in detail, and emphasizes that the disruption this phenomenon creates in the work-life balance has serious negative consequences for employees. The fact that employees cannot fully distance themselves from work during their rest periods leads to mental fatigue, loss of motivation, decreased job satisfaction, and psychological health problems such as burnout syndrome. The long-term effects of this situation on physical health manifest themselves in the form of sleep disorders, weakened immune systems, and stress-related illnesses.

Leaveism is not limited to individual effects, but also directly affects organizational performance. Although employees' constant accessibility and lack of opportunity to rest may seem to increase productivity in the short term, it leads to a decrease in work performance in the long term due to the accumulation of mental fatigue in individuals. Excessive workload in the workplace and inadequate rest periods reduce employees' commitment to their jobs and increase turnover rates. This situation causes loss of talent for companies, increased costs due to experienced employees leaving the job, and decreased workplace motivation. In addition, in workplaces where leaveism is common, communication and cooperation within the team are weakened, causing a decrease in trust among employees and a decrease in performance.

In this context, in order to reduce the negative effects of leaveism, employers and managers should develop policies that consider the work-life balance of employees. Adopting a clear leave policy in the workplace should allow employees to completely disconnect from work during their designated break times. Practices such as flexible working hours, remote working opportunities and limiting technological access tools can help employees feel less pressured by work-related demands. In addition, managers respecting their employees' break times and

providing them with a supportive work environment is one of the basic steps in minimizing the effects of leaveism on individuals.

As a result, the effects of Leaveism on employees' job satisfaction, commitment and productivity levels should be taken into consideration. Leaveism has negative consequences on employees' health and organizational performance. Developing strategies to prevent the harms of Leaveism will both increase employee well-being and contribute to the sustainable success of businesses.

REFERENCES

- Frone, M. R. (2003). Work–family conflict and employee psychiatric disorders: A comprehensive review of the literature. *Personnel Psychology*, 56(4), 855-896.
- Hesketh, I., & Cooper, C. L. (2017). Leaveism: The stress that never ends. In *The Palgrave Handbook of Workplace Well-Being* (pp. 379-397). Palgrave Macmillan.
- Hollis, V. (2015). The impact of technology on work-life balance. *Journal of Business Studies*, 6(2), 635-642
- Karatepe, O. M., & Karadas, G. (2015). The effects of workaholism on work–family conflict: A study in the hotel industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(1), 5-24.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Burnout and engagement in the workplace: A review of the literature. *Work & Stress*, 30(4), 392-409.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 397-422.
- Sonnentag, S., Binnewies, C., & Mojza, E. J. (2010). Does recovery from work strain depend on daily activities? *Journal of Occupational Health Psychology*, 15(3), 220-233.

INFLATION ACCOUNTING

Dr. Fırat KINALI

Selçuk University, firatkinali@selcuk.edu.tr – 0000-0002-4908-4351

ABSTRACT

Inflation, which is recognised as continuous and high rate increases in the general level of prices, ranks at the top of the economic problems of some countries and causes some negativities in the economies of these countries. These negativities also affect the enterprises operating as a unit of economic systems from different angles. For this reason, countries and even businesses strive to minimise the possible effects of inflation by fighting it in every field. Accounting science aims to provide accurate information in a complete and timely manner to decision makers and relevant information users through financial statements. In an economy dominated by inflation, the ability of accounting to serve the aforementioned basic objectives is made possible by making the necessary interventions and adjustments related to inflation. The main purpose of this study is to create a conceptual framework for businesses about inflation and inflation accounting. In this context, firstly, the basic concepts of inflation accounting will be mentioned, the methods, advantages and disadvantages of inflation accounting will be briefly explained, and finally a sample application on how inflation accounting is performed will be discussed.

Keywords: Inflation, Accounting, Inflation Accounting

1. INTRODUCTION

The first definition that comes to mind when inflation is mentioned is the increase in the prices of goods and services and/or the decrease in purchasing power, which we use a lot in daily life. Although this definition is correct, it is an incomplete definition. It would be more accurate to define inflation as a continuous increase in the general level of prices of goods and services. Inflation generally affects businesses in countries negatively in terms of money, employment and investment. In addition, in a country with inflation, it is inevitable that the costs incurred in enterprises will increase, the sales prices of goods and services will increase, and the loans to be used in case of need will have high interest rates. These situations cause serious negativities in the preparation of financial statements, which is a result of the accounting recording process. These negativities make the necessity of a new accounting system obligatory for businesses in periods of inflation. Inflation accounting can be defined as an accounting method that helps to minimize the negative effects faced by enterprises.

2. INFLATION

Inflation is an economic phenomenon in which the general prices of goods and services in an economy increase continuously and steadily. This increase is usually expressed as an increase in price levels in a given period compared to the previous period.

The source of inflation is quite complex. Many factors in the economy can cause inflation. It is generally accepted that the main cause of inflation is the increase in money supply. However, the increase in the cost of goods and services, the depreciation of the currency against foreign currencies, insufficient production capacity and wrong monetary policy implementations are also known as other reasons affecting the formation of inflation.

3. INFLATION ACCOUNTING

Inflation accounting is defined as an accounting method in which non-monetary items in the financial statements of an entity are recalculated by multiplying the relevant amounts by an adjustment factor in order to reflect the purchasing power at the date of the financial statements (Karasioğlu & Erdemir, 2005, p. 146).

Inflation accounting is an accounting treatment developed to reduce the adverse effects of inflation on financial statements. This practice involves the restatement of financial statement items to reflect their actual values that have changed due to inflation. Inflation accounting aims to reflect the true value of the business by using current costs instead of historical costs. Historical costs refer to the costs at the date of acquisition of an asset or service. Current costs,

on the other hand, refer to the current market value of an asset or service (Bişit, 2023, pp. 50-51).

Inflation accounting has been developed for two main purposes (Hacıüstemoğlu, 1997, p. 16);

- Ensuring the fairness of financial statements: Inflation accounting argues that historical costs do not reflect fair value. Therefore, inflation accounting methods ensure that historical costs are adjusted to current costs.
- Ensuring comparability of financial statements: Inflation accounting facilitates the comparison of financial statements from different periods. Therefore, inflation accounting methods eliminate the effect of inflation and enable a more accurate comparison of financial statements from different periods.

There are three main reasons why inflation accounting is needed. These are (Öztürk, 2006, pp. 17-18);

- Making the financial statements, which emerge as a result of the accounting information system and provide the necessary information to the relevant users, in accordance with the truth.
- Protecting the capital put forward by the partners when the business is established with its real value.
- Helping business managers and accounting auditors to make more accurate

Enterprises utilize some methods when applying inflation accounting. These are general price level method, replacement cost method and mixed accounting method.

General Price Level Method: It is an inflation accounting method that expresses the financial statements prepared by the enterprises in terms of the purchasing power at the balance sheet date. This method is based on the principle of expressing the economic assets entered in the financial statements at different dates in terms of the purchasing power at the date of the financial statements, taking into account a generally accepted price index. In this method, the items in the financial statements are updated according to the inflation rate in the country, so that the financial statements gain an appearance that reflects the real value (Bişit, 2023, pp. 62-63).

Replacement Cost Method: In the replacement cost method, which aims to reflect the price changes of assets with an economic value in the financial statements, it is applied differently

from general price level accounting since it is shown with the current cost required to replace the assets and resources in the financial statements (Kurtuluş, 2024, pp. 18-19). In this method, special indices are used to disinflate items that are subject to special price changes, such as production costs arising in enterprises, and thus the production power of capital is preserved (Keleş, 2015, p. 37).

Integrated Accounting Method: This method is known as a method that takes into account changes in both general and specific levels of prices. In simpler terms, this method is a method that emerged by integrating the general price level and substitute cost methods (Yenisu, 2022, p. 727). The main purpose of the method is to show all the effects of inflation in the financial statements. It combines the superior aspects of both general price level and replacement cost methods.

In general, inflation accounting is an accounting practice that ensures that financial statements reflect the real economic values. With this application, it enables businesses and economic systems used in the country to operate in a healthier way and to make decisions more accurately.

To illustrate with a simple example, in a market characterized by high inflation, the costs and expenses of enterprises will increase in nominal terms. In such a situation, if inflation accounting is not applied, these increases are not reflected in the financial statements and the profitability ratios of enterprises may appear deceptively high. This situation may increase the tax burden that enterprises are obliged to pay and may mislead investors. The application of inflation accounting primarily eliminates such misleading effects and helps enterprises to see their true financial position, protect their capital values and reduce the risks of inflation.

Case Study:

ABC incorporated company wants to prepare its balance sheet (statement of financial position) published on December 31, 2022 according to inflation accounting. General information about the balance sheet is given below.

Assets

- Current Assets : 700.000 TL

- Fixed Assets : 1.200.000 TL

Liabilities (Resources)

- Short Term Payables : 150.000 TL
- Long Term Payables : 500.000 TL
- Equity Capital : 1.250.000 TL

In step 1, the dates and accounts to be edited are determined. On these dates, the account groups in the assets are handled separately. In our example, trade goods account in current assets and buildings account in fixed assets will be adjusted. This company has set December 31, 2022 as the date of arrangement.

In step 2, the correction coefficients to be used are calculated: The difference between the index of December 31, 2022 and the index of the previous period is used to calculate the adjustment coefficient.

- 31.12.2022 dated consumer price index, 1.200
- 31.12.2021 consumer price index, 1,000
- The correction coefficient obtained with this data = $1,200 / 1,000 = 1.2$

In step 3, the account items determined are recalculated.

- Trade Goods in Current Assets $700.000 \text{ TL} * 1.2 = 840.000 \text{ TL}$
- Buildings included in Fixed Assets $\text{TL } 1.200.000 * 1.2 = \text{TL } 1.440.000$

In step 4, the differences calculated are recorded separately.

- Difference for Current Assets: $\text{TL } 840.000 - \text{TL } 700.000 = \text{TL } 140.000$
- Difference for Fixed Assets: $\text{TL } 1.440.000 - \text{TL } 1.200.000 = \text{TL } 240.000$

In step 5, entries are made to the accounts used in inflation accounting.

- Inflation Difference Account for Current Assets (Credit): $\text{TL } 140.000$
- Inflation Difference Account for Fixed Assets (Receivable): $\text{TL } 240.000$

In step 6, the balance sheet is corrected.

Adjusted Balance Sheet Assets:

Current Assets : 840.000 TL

Fixed Assets : 1.440.000 TL

Adjusted Balance Sheet Liabilities:

Short Term Liabilities : 150.000 TL

Long Term Payables : 500.000 TL

Shareholders' Equity Capital : 1,630,000 TL (A positive difference of TL 340,000 was added to the initial capital of TL 1,250,000).

CONCLUSION

Inflation has always ranked high as one of the most important economic problems of countries both in the past and today. Inflation, which occurs for different reasons in each country, generally negatively affects the development and growth of that country's economy and the purchasing power of money gradually decreases during these periods. These negative effects are also reflected on the businesses that continue their activities in that country and lead the businesses to use new practices in this regard. Financial statements, which we will call as an output of accounting departments, which is an important unit of businesses, are one of the elements that are most affected by the negative effects of inflation. Inflation causes the financial statements prepared in enterprises to be misleading. In order to minimize this misleading effect, enterprises adjust their financial statements by applying inflation accounting. In simpler terms, they prepare the financial statements again by removing the effect of inflation. In this study, in order to show the effect of inflation on financial statements, the concept of inflation is explained, then the conceptual framework of inflation accounting is drawn and finally a case study is included. As a result, the restatement of financial statements according to inflation accounting practices in periods of inflation provides more realistic information and thus helps users of financial information to make accurate and reliable decisions.

REFERENCES

Bişit, S. (2023). Inflation Accounting and Evaluation of the Effect of Inflation on Financial Statements within the Scope of TAS-29: A Sample Application. Master's Thesis. Hacı Bayram Veli University, Institute of Postgraduate Education, Ankara.

Hacıüstemoğlu, R. (1998). *Inflation Accounting Applications*. Istanbul: Türkmen Kitabevi.

Karasioğlu, F. & Erdemir Namık, K. (2005). A Study on Basic Transactions in Inflation Accounting Applications. *Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Social and Economic Research*, (2), 145-167.

Keleş, D. (2015). Restatement of Financial Statements within the Framework of TAS 29 Financial Reporting in Hyperinflationary Economies and its Effects on Financial Analysis Results. *Uşak University Journal of Social Sciences*, 8(3), 31-52.

Kurtuluş, Mehmet, E. (2024). *Inflation Accounting and A Ugulama According to Legal Legislation and International Accounting Standards*. Master's Thesis. Hacettepe University, Institute of Social Sciences, Ankara.

EVALUATION OF METROPOLITAN DISTRICT MUNICIPALITY MANAGEMENT BODIES IN TURKEY

Lect. Mehmet Nuri ÖDÜK

Selcuk University, mnurioduk@selcuk.edu.tr - ORCID ID:0000-0002-8799-2705

ABSTRACT

The administrative structure of Turkey is determined in Article 123 of the 1982 Constitution. Accordingly, the administration, its establishment, and its duties are a whole and are regulated by law. The establishment and duties of the administration are based on the principles of "central administration" and "local administration". In local administration, villages are provincial special administrations and municipalities. Municipalities are divided into two. These are municipalities and metropolitan municipalities. Municipalities are classified as provincial, district and town municipalities. The other is metropolitan municipalities established only in metropolitan cities. Metropolitan municipalities also have a two-tiered system as district metropolitan municipalities and metropolitan municipalities. Metropolitan municipalities began to be established in our country in 1984.

Metropolitan municipalities were first established in Istanbul, Ankara and Izmir. With the law numbered 6360 enacted in 2012, the number of metropolitan municipalities increased to thirty. Local administrations; They are public legal entities established by electing voters, the principles of whose establishment are specified by law and whose decision-making bodies are also specified by law, in order to meet the local common needs of the people of the province, municipality or village. The establishment, duties and authorities of local administrations are regulated by law in accordance with the principle of local administration. (Amended: 23/7/1995 - 4121/12 art.) Elections for local administrations are held every five years in accordance with the principles in article 67.

The metropolitan district administrative bodies are the municipal council, municipal executive board and mayor. The municipal council is the decision-making body of the municipal administration. The number of council members varies according to the district population. The proportional representation system is applied in the election of municipal council members. The council meets on the first week of each month on the agreed day, except for a one-month holiday. The municipal executive board is the executive and advisory body of the municipality. Under the chairmanship of the mayor; it consists of seven people in district municipalities with a population of over one hundred thousand and five people in other municipalities. It meets at least once a week, on a predetermined day and time. The mayor is the head of the municipal administration and the representative of the municipal legal entity. The mayor is directly elected by the people. This situation strengthens the position of the mayor within the municipal bodies. This article will focus on the relations between the metropolitan district municipality administrative bodies and the solutions to negativities.

Keywords: District Metropolitan Municipality, Municipal Council, Municipal Executive Board, Mayor

1. INTRODUCTION

Local governments in Turkey were inherited from the Ottoman Empire. They underwent changes during the Republican period and finally took their current form. Local government,

in its simplest definition, is “Local government is the unit established and managed directly by the people living in that region, other than the central and provincial units of the central government, in one of the geographical parts of a country” [1].

The administrative structure of Turkey is regulated in Article 123 of the Constitution enacted in 1982. It is a whole with its administration, organization and duties and is regulated by law. The establishment and duties of the administration are divided into two as “central administration” and “local administration”. Local administration is divided into three. These are; villages, special provincial administrations and municipalities. Municipalities are divided into two. These are municipalities and metropolitan municipalities. Municipalities are classified as provincial, district and town municipalities. Metropolitan municipalities are municipalities with a population of more than 750,000. Metropolitan municipalities are also divided into two as district metropolitan municipalities and metropolitan municipalities. Metropolitan municipalities were established in our country in 1984. Metropolitan municipalities were first established in Istanbul, Ankara and Izmir. With the law numbered 6360 enacted in 2012, the number of metropolitan municipalities increased to thirty.

Local administration elections are held every 5 years in Turkey. In this article, the district municipality management bodies within the thirty metropolitan municipalities will be evaluated.

2.MUNICIPALITIES

Municipalities are local government organizations with public legal personality and included in the Constitution. The meaning of municipality is derived from the Arabic root "beled", meaning town. The word municipality means a legal entity, a city government, which looks after the cleaning, sewage, water, transportation, inspection, development, environment and environmental health public services in settlements such as provinces, districts, towns, towns, etc., and whose president and governing body are elected by the public.

The population of a place may increase, and the service area may need to expand as geographical areas between villages and neighborhoods are opened to settlement. New administrations may need to be established in order to meet and plan the local and common needs of people. In this sense, the first administrations to be established are municipalities. According to Article 4 of the Municipality Law No. 5393, the population must be 5000 for district municipalities to be established.

Although the duties and authorities of municipalities are limited to local common needs in our legislation, this situation may differ depending on the nature of the service.

The concept of local common needs of the people is a concept that should be discussed according to the characteristics of each concrete service. In addition to law, many political, geographical, economic, environmental and cultural factors determine what the local common need is and how and by whom it should be provided [2].

The duties and authorities of municipalities, which are local administrations, are generally regulated in the Municipality Law No. 5393, which is the basic law, and the Metropolitan Municipality Law No. 5216.

The most fundamental and natural duty of the municipality is to ensure the health, safety and welfare of the people of the municipality, that is, the town or city and the district, and to meet

their regular protection, beauty, beauty, pleasure and needs. In short, to meet the civil needs and desires and fellow citizens' feelings of the people living in that area [3].

With the provision in Article 127 of the 1982 Constitution that "special administrative units can be established for large settlements", some cities in our country have adopted the metropolitan municipality administration system. Metropolitan municipalities have only provided local and common services in the central district due to the concentration of population growth in certain provinces, the increase in rural migration to these places, and the provincial municipalities. They emerged as a solution to the problems experienced in providing basic infrastructure, transportation and other services, which were a result of urbanization and shantytowns.

Metropolitan Municipality, according to the Metropolitan Municipality Law No. 5216, coordinates with district municipalities within the provincial borders of the province where it is located. It fulfills the duties and responsibilities assigned to it by law. It is a public legal entity that exercises its powers, whose decision-making bodies are also elected by the voters, and whose population is over 750,000, whose area of duty and authority is within the provincial borders. Metropolitan Municipality was first introduced into the legislation as a separate local administrative unit in the local administration system of our country with the 1982 Constitution and was established in the provinces of Istanbul, Ankara and Izmir with the Decree Law No. 195 published in the Official Gazette No. 18350 on 23.03.1984. Its elections were held for the first time in the local administration elections dated 25.03.1984.

With the Metropolitan Municipality Law No. 5216, which entered into force on July 23, 2004, the Metropolitan Municipality Law of 1984 has become invalid. This regulation is in the nature of a reform; it aims to regulate the legal status of metropolitan municipalities, to assume new duties, authorities and responsibilities, and to ensure that services are carried out in a planned, programmed, effective, efficient and harmonious manner. Within the scope of the law enacted in 2004, the total number of metropolitan municipalities in our country was increased to 16 (Adana, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Konya, Mersin, Samsun and Sakarya). With the Law No. 6360, published in the Official Gazette dated December 6, 2012 and numbered 28489, significant changes were made to the Metropolitan Municipality Law No. 5216 regarding the definition, establishment and boundaries of metropolitan municipalities. With the entry into force of Law No. 6360, the number of metropolitan municipalities was increased to 29 (Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa and Van).

With the innovation brought by Law No. 6360, the existence of provincial special administration, town municipality and village administrations was terminated and the authority and duty area of the metropolitan municipality was brought to include all districts of the province. With the 1st article of Law No. 6447 published in the Official Gazette dated March 22, 2013 and numbered 28595, Amendments were made to the Establishment of Metropolitan Municipalities and Twenty-Six Districts in Thirteen Provinces and Certain Laws and Legislative Decrees numbered 6360. Later, Ordu province was included in the metropolitan municipality scope and the number of metropolitan municipalities was increased to 30.

In the Metropolitan Municipality Law numbered 5216, it provides services that concern the entire city and are of a larger scale and that district municipalities cannot provide with their means and budgets. Metropolitan municipalities establish social facilities, regional parks, zoos, animal shelters, libraries, museums, sports, recreation, entertainment and similar places that

serve the integrity of the city. It prepares master development plans provided that they are in compliance with the environmental order, inspects the implementation development plans made by district municipalities, prepares the implementation development plan, the implementation development plan and the subdivision plans of district municipalities that do not make a subdivision plan within one year from the date of entry into force of the zoning plan. It licenses and inspects the places to be operated in the areas within its authority and responsibility. It approves the budgets of district municipalities, prepares the strategic plan, annual targets, investment programs and its own budget in line with the opinions of district municipalities. It coordinates all types of services related to transportation and public transportation within the borders of metropolitan municipalities. It carries out all works required by plans, fee schedules, stop and parking arrangements and traffic arrangements. It is obliged to carry out all the works required for traffic regulation. It establishes geographical and city information systems. It builds, has built, operates, operates or licenses passenger and freight terminals, indoor and outdoor car parks. The metropolitan municipality is also responsible and authorized to carry out water and sewage services, to establish, have established and operate the necessary dams and other facilities for this purpose; to rehabilitate streams, to market spring water or water produced as a result of purification. The metropolitan municipality determines cemetery areas, establishes and operates cemeteries, and carries out services related to burial. It builds all kinds of wholesale markets and slaughterhouses. It collects solid wastes in accordance with the solid waste management plan and transports them to the transfer station.

3.MUNICIPAL ADMINISTRATIVE BODIES

The organs of the municipality are listed as the municipal council, municipal executive board and mayor in the Municipality Law No. 5393.

When it comes to developing local policies and providing services according to local characteristics and priorities, local government bodies are particularly important. Because addressing local problems, discussing solutions to them and implementing decisions taken are done through these bodies. Determining local common needs and fulfilling them immediately will only be done through these bodies that are located in the closest proximity to the townspeople [4].

3.1. MUNICIPAL COUNCIL

The municipal council is the largest and decision-making body of the municipality and consists of members directly elected by the local people. Political parties have members in municipal councils in proportion to the votes they receive. This method is compatible with the idea of administrative and financial autonomy in terms of both compliance with the European Charter of Local Self-Government and the provision of the basic condition of freedom of decision and action. However, although Turkey has approved some articles of the European Charter of Local Self-Government by placing reservations, some reservations made in local governments have lost their meaning with the reforms made in recent years.

The working procedures and principles of the municipal council are regulated in articles 19 to 23 and 26 to 32 of Law No. 5393. The working procedures and principles of the council regarding participation are also regulated by the Municipal Council Working Regulation issued by the Ministry of Internal Affairs.

The municipal council is the decision-making body of the municipality, formed by members elected by the townspeople [5].

The fact that the municipal council is referred to as the “decision-making body” in Article 17 of Law No. 5393 and that the members of the council will be elected in accordance with the procedures set forth in Law No. 2972 on the Election of Local Administrations, Neighborhood Headmen and Boards of Elders is important in terms of ensuring the direct participation of the public in the administration.

The municipal council is a kind of parliament of the municipality’s legal entity and therefore the general decision-making body [6].

Municipal councils can also be described as the local manifestation of the pluralistic and democratic system. For this reason, the municipal council, the majority of whose decisions are implemented without the need for approval from any authority, is the largest and main decision-making body of the municipality's legal entity.

3.2. MUNICIPAL BOARD

The council is the executive body of the municipality and, in accordance with Article 33 of Law No. 5393, it meets under the chairmanship of the mayor or the deputy appointed by the mayor or a council member in provincial, district and town municipalities.

It started to take place within the body of the Municipality in the Ottoman Period in 1913. Its presence as a body in all municipalities was made possible by the Municipality Law of 1930. Between 1930 and 2005, when the municipal councils convened 2-3 times a year, it functioned as a body replacing the council [7].

With the legal arrangement made, the council was given its current function by meeting regularly every month.

The Council executes the decisions regarding the sale, exchange and allocation of real estate taken by the assembly. It is seen that while it acts as an executive body and an enforcer and while giving the penalties stipulated in other laws, it also acts as a decision-making body and as an advisory body when reporting its views to the assembly with the budget and activity report.

The municipal council is authorized and tasked by many legislations when making decisions and establishing procedures. The legislation that the council, as a municipal body, implements and establishes procedures is quite extensive.

The term of office, number and election of the members of the council and the meeting procedure are explained in Article 33 of the Municipality Law No. 5393, which defines the council. The meeting is chaired by the chairman or the deputy chairman he/she designates or one of the members of the council. Accordingly, in provincial municipalities and municipalities with a population of over 100,000, the council has seven members and in other municipalities, five members. In provincial municipalities and municipalities with a population of over 100,000, it consists of a total of seven members, three members to be elected by secret ballot from among its own members for a term of 1 year, the financial services unit manager and two members to be elected by the mayor from among the unit managers.

He stated that the presence of male and female members appointed to the municipal council would have positive effects and that technical staff with a certain level of education would contribute [8].

3.3. MAYOR

The representative of the municipality's legal personality is the mayor. The mayor is the representative of the municipality's legal personality and the most effective organ of the municipal administration. The municipality's executive authority and authority, the executive power and means of certain public power, are given to the Mayor [9].

This activity stems from the fact that he/she directs and manages the municipality with the powers granted to the mayor in general and special laws. According to Article 37 of the Municipality Law No. 5393, which defines the mayor; "The mayor is the head of the municipal administration and the representative of the legal entity of the municipality. The mayor is elected in accordance with the principles and procedures specified in the relevant law. The mayor cannot take part in the management and auditing bodies of political parties during the continuation of his/her duty; cannot be the president of professional sports clubs and cannot be in their management.

The election of the mayor, who is the head of the municipality's legal entity and executive body, is carried out in accordance with the principles and procedures set forth in the Law No. 2972 on the Election of Local Administrations, Neighborhood Headmen and Councils of Elders, as referred to in Article 37 of Law No. 5393. According to Article 2 of Law No. 2972, "the election of the mayor is carried out in a single electoral district, in accordance with the principle of single-degree, i.e. direct public vote and majority system, free, equal, secret, general vote, open counting and tabulation, under the management and supervision of the judiciary.

When social and cultural dynamics are considered, it is stated that what the public expects from mayors is an open, authentic, servant, charismatic, visionary, democratic and political leadership style. However, the law gives the mayor an active leadership role. However, mayors need to adopt a leadership role with a more transparent management approach [10].

4. PROBLEMS AND SOLUTIONS OF THE MAYOR AND MANAGEMENT BODIES

The agenda of the assembly is prepared by the mayor. If the majority of the assembly is not from the mayor's party, it becomes difficult to decide on the issues on the agenda. Specialized committees are formed by dividing the number of members of each political party group and independent members by the total number of members of the assembly. The party that holds the majority of the assembly will be effective in preparing the commission reports. Despite the will of the arithmetic majority of the assembly and the will of the mayor in a different direction, some proposals are put on the agenda of the assembly.

The mayor may return the Municipal Council Decisions that he/she deems unlawful to the council within 5 days, stating the reason, and may finalize them with the total number of members of the council. The mayor has the right to file a lawsuit against the council decision in the administrative court within 10 days for the annulment of the decision. Although the time limitation is appropriate in terms of public order and continuity of service, it will cause a review and evaluation problem for the mayor. Although the filing of a lawsuit against the decision prevents the council decision from becoming final, its implementation can be delayed by the mayor. In cases where the mayor does not refer the council allocation decision to the executive committee for its implementation, the implementation of the council decision taken without the will of the mayor and finalized becomes difficult. Although there is no sanction within the scope of the legislation for the failure to implement and delay the council decision, the mayor's action is considered as negligence of duty within the scope of general provisions. Therefore,

administrative and criminal liability will arise. The stages of the council members adding an item to the agenda, the council making a decision, the president returning the council decision that he finds inappropriate to the council within the time limit and the council also deciding to insist on the same issue with the absolute majority of the total number of members; and the president eventually filing an annulment lawsuit against the decision in question in the administrative court are also explained. The application of the provisions that the Municipality will be shown as the defendant in similar issues, and that in cases where the president is in conflict with the municipality according to the legislation, in the event of a lawsuit being filed, the representation of the municipality in this case will be carried out by the first deputy chairman of the council, if present, or by the second deputy chairman or by persons authorized by them is also seen.

In practice, the affiliation of metropolitan mayor and district mayors to different political parties also causes the services in local government to be disrupted or even not to be provided. Examples such as not building the main arterial roads that should be built by the metropolitan municipality in the districts, canceling or delaying the metro lines, abandoning the construction of social facilities such as sports facilities, parks, libraries, centers for the disabled, etc. that were started in the previous period, and canceling expropriation decisions that were started for a certain purpose and progressed. In addition, some problems and delays are experienced in issues that should be decided in the district municipality council and discussed in the metropolitan municipality council according to the legislation. While the mayor determines the agenda of the council, bureaucrats who work under the mayor and have the same political views examine and prepare the files of the district municipalities and present them to the council, they act politically.

In Turkey, the Mayor and the Municipal Council are elected separately in local elections. In order to prevent all negativities, there should be a single ballot box election. The Mayor who wins the municipal election will be in his own party, and the members of the council will be in his own party. In this way, the desired decisions will be made easily.

5. CONCLUSION

The administrative bodies of the municipality are the assembly, the executive board and the mayor. The problems that a strong and effective mayor system in our country has encountered both in legislation and in practice have been identified. The effects of the assembly and executive board on the mayor's management and administration of the municipal legal entity are resulting in practices that lead to conflict.

Municipal councils are elected by a separate ballot paper in the local government elections, that is, by the direct votes of the citizens. This situation is the reflection of the people's self-governance, which is included in the definition of democracy, in the elections and contributes greatly to the democratic order. However, in practice, the preparation of the list of council member candidates by the political party centers and the candidate entering the election as a party candidate, even if it is not a legal obligation, can sometimes lead to different results despite the will of the people.

The fact that the central government, metropolitan mayor and district mayor of the municipal council are from different political parties causes many problems. The mayor presides over the municipal council and the municipal executive committee. The agenda of the council and

executive committee is also determined by the mayor. If the mayor and council members are from the same party, things will speed up. Therefore, being elected on the same ballot papers in the election will have a positive effect. A strong and effective municipal system may be the solution.

REFERENCES

- [1] Güler, Birgül Ayman (2009), Türkiye'nin Yönetimi-Yapı, İmge Kitapevi, Ankara.
- [2] Nur Kaman, Mahalli "İdarelerin Yetkilerinin ve Sınırlarının Kaynağı Olarak Mahalli Müşterek İhtiyaç", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (7 Bahar 2020), s. 85.
- [3] İsmet Giritli, Türkiye'nin İdari Yapısı, s. 87.
- [4] Erbay Arıkboğa, Tarkan Oktay ve Nail Yılmaz, Yeniden Yapılanma Sonrasında Belediye Meclisleri: İstanbul Örneği, (İstanbul: Beta Basım, 2007), s. 5.
- [5] Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, İdare Hukuku. (10. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014), s. 239.
- [6] Halil Nadaroğlu, Mahalli İdareler, s. 314.
- [7] Oktay, Belediye Organları: Meclis, Encümen, Başkan, s. 83.
- [8] Nadaroğlu, Mahalli İdareler, s. 316.
- [9] Giritli, Türkiye'nin İdari Yapısı, s. 91.
- [10] Zafer Adıgüzel ve Hicran Hamza Çelikyay, "Municipal Law No.5393 and Leadership Role of Mayor within the Scope of Local Government Reforms in Turkey". Turkish Studies - Economy, 15(4), s. 1815.

GLOBAL RESEARCH TRENDS OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN ICT DEVELOPMENT IN FAITH-BASED SCHOOLS AND BIBLIOMETRIC ENGINEERING CULTURE

*Nuniek Rahmatika

Ahmad Dahlan University, Student, orcid.org/0009-0007-9967-7407
2336082001@webmail.uad.ac.id

Suyatno

Ahmad Dahlan University, Lecturer, orcid.org/0000-0002-5796-6100

Dody Hartanto

Ahmad Dahlan University, Lecturer, orcid.org/0000-0002-2548-406X

ABSTRACT

This study aims to analyze the role of transformational leadership in the development of Information and Communication Technology (ICT) in schools based on religious and cultural beliefs through a bibliometric approach. In the increasingly developing digital era, the implementation of ICT in the educational environment is crucial to increase the effectiveness and efficiency of the teaching and learning process. However, implementing ICT in religious and culturally based schools faces complex challenges related to traditional values and norms of belief. Transformational leadership plays an important role in overcoming these barriers by driving change that is adaptive, innovative, and aligned with the religious context and culture of the school. This study maps the literature related to transformational leadership and ICTs through bibliometrics and explores research trends and patterns in this field over the past few decades. Data was obtained from various leading scientific databases and analyzed using bibliometric analysis tools such as VOSviewer. This research also conducts a qualitative content analysis on the main articles that have a great influence. The focus of the content analysis is how transformational leadership is applied in the development of ICTs in faith-based schools and how religious and cultural values are considered in the process. VOSviewer's analysis tool is used to map relationships between research topics, co-occurrence between keywords, and collaboration between authors. This visualization helps to see how key concepts are interconnected and identify clusters of key topics that appear in the literature. The results of the study show that transformational leadership contributes significantly to accelerating the adoption of ICT in schools based on religious and cultural beliefs. In addition, the findings identify key factors such as leadership vision, openness to change, and teacher empowerment as critical elements in the success of ICT integration. This research also provides insight into the future research direction related to ICT development in the context of faith-based education.

Keywords: Bibliometrics, Culture, Faith-based schools, ICT, Transformational leadership

1. INTRODUCTION

Schools around the world, including those based on religious and cultural beliefs, are required to integrate ICT to improve the effectiveness of learning. However, in these schools, the challenges faced are not only technical, but also related to the acceptance of technology that

must remain in line with strong religious and cultural values. Therefore, understanding how transformational leadership can play a role in facilitating ICT development in faith-based schools is essential to ensure the successful integration of technology in education without violating local spiritual and cultural norms.

The multicultural and religious context in education also adds a complex dimension to the implementation of technology. Schools based on religious and cultural beliefs play a central role in maintaining the spiritual and ethnic identity of the community. Technology in schools certainly needs to prepare in the development of digital skills as a recommendation for its implementation in faith-based schools. In this regard, transformational leadership plays an important role in navigating these challenges by prioritizing innovative, adaptive, and sensitive approaches to local norms. This research is urgently conducted to explore global trends related to the role of transformational leadership in the development of ICT in these schools, with the hope of providing insights into how technology can be adopted wisely and sustainably. Using bibliometric analysis, this study will map existing research trends, identify knowledge gaps, and provide an overview of the direction of future study development. This result is expected to be the foundation for the development of science and more inclusive education policies, especially in the context of ICT integration in an environment that is sensitive to religious and cultural values (Shonfeld et al., 2021).

The public is no stranger to knowing and using technology, the mobility of modern society is getting higher, demanding to be wise in its use. But in reality, the use of technology is still relatively low. The latest problem in the development of ICT in schools based on religious and cultural beliefs lies in the challenges that arise from the rapid digital transformation that is not always in line with the traditional values embraced by these schools. (Sulisworo et al., 2019)

On the one hand, ICT offers a great opportunity to improve the quality of education and expand access to learning. It can be generalized that education in Indonesia from the elementary level to higher education strives to improve technology-based education. However, on the other hand, many challenges in faith-based schools face difficulties in balancing the adoption of technology with maintaining the integrity of their religious and cultural values. In addition, there is still resistance from some school leaders and educators who see technology as a threat to tradition. This is further exacerbated by a lack of understanding of how to implement transformational leadership that is able to harmonize digital innovation with the values of belief. Amid this situation, there is an urgent need for research that can explore how transformational leadership can effectively guide ICT development in faith-based schools, thus allowing them to remain relevant in the digital age without compromising their spiritual and cultural identities (Sulisworo, 2012), Roszak & Kudła, 2023) (Dąbrowska et al., 2022)

The purpose of this study is to analyze and map the global trend of research regarding the role of transformational leadership in the development of Information and Communication Technology (ICT) in schools based on religious and cultural beliefs. Through a bibliometric approach, this study aims to identify key patterns, gaps, and literature in this study, as well as provide in-depth insights into how transformational leadership can support the adoption of ICTs that are aligned with spiritual and cultural values.

2. METHODE

The method used in this study is a bibliometric approach by utilizing big data from the platform <https://www.dimensions.ai/> to analyze global trends in research on transformational

leadership in the development of Information and Communication Technology (ICT) in schools based on religious and cultural beliefs. Without bibliometric analysis on transformational leadership research in ICT development in faith-based schools, there will be a gap in understanding trends and concepts (Nur Damayanti et al., 2024).

a) Data Collection

Data was drawn from scientific articles, conferences, and related publications over the past few decades using relevant keywords such as "transformational leadership," "ICT," "faith-based schools," and "culture." After the data was collected, cleaning and processing was carried out using VOSviewer software for network visualization and analysis of relationships between keywords, author collaboration, and citation mapping. (Cheng et al., 2021), (Gandasari et al., 2024)

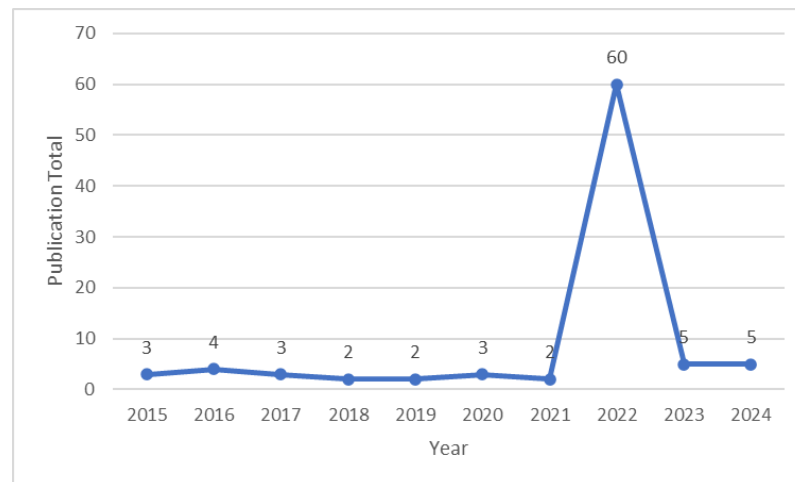
b) Data Analysis

This analysis includes grouping the dominant research topics and identifying key knowledge clusters. In addition, a co-word analysis was conducted to uncover the relationship between the main concept and the research topic. So that it can provide a comprehensive overview of the development of research in this field and identify research gaps that have not been widely explored. Bibliometric analysis is a method that is able to analyze large amounts of data from various sciences. Therefore, the researcher presented data with bibliometrics specifically on the topic being sought. In presenting a series of data that will be presented from this study, the first is to find out the number of publications. about transformational leadership in ICT development in faith- and culture-based schools. Second, the number of citations from 2014 to 2024. Third, network visualization for shared events. (Chen et al., 2016) (Donthu et al., 2021)

3. RESULT AND DISCUSSION

This section is the result of a bibliometric analysis according to nine different sections, and outlines the bibliometric analysis on the topic of "transformational leadership" extracted from the database dimensions in the range of 2014 to 2024 with a total of 4633. The researcher narrowed down to the number of articles and proceedings with as many as 89. In this section, the results and discussion of the analysis of transformational leadership topics in ICT development in faith-based culture-based schools which are focused on the number of publications, the number of citations, classification by aspect (research field, journal, researcher), network visualization from aspects (co-occurrence, co-authorship), publication clusters reviewed from aspects (co-occurrence, co-authorship), overlay visualization, and density visualization will be described as follows:

I. Numerous Publications of Proceedings and Articles

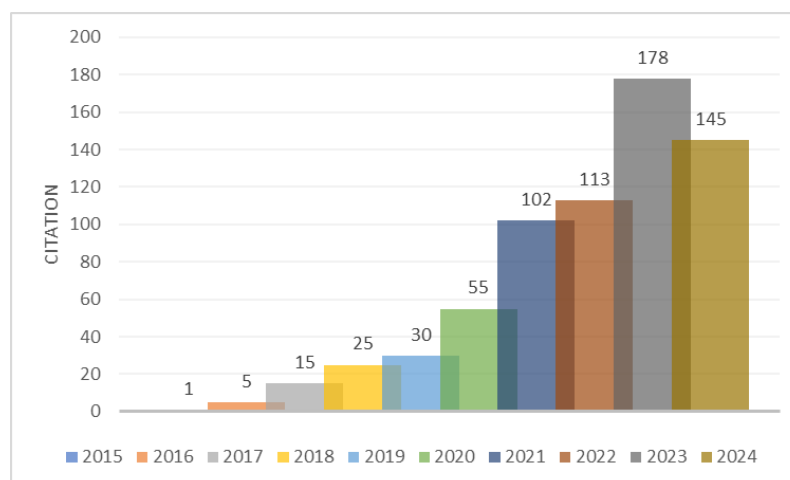

Figure 1 Number of publications on the topic 2014-2024

The search from 2015 to 2024 resulted in 89 publications of scientific articles and proceedings on transformational leadership, ICT, faith-based schools, and culture.

Referring to the graph in Figure.1, articles examining transformational leadership, ICT, faith-based schools, and culture have been available from 2015 to 2024. If referring to Figure.1, the graph illustrates the total number of publications per year from 2015 to 2024. Based on the data, from 2015 to 2021, the number of publications was relatively stable, ranging from 2 to 4 publications per year. In 2022, there was a significant surge with the number of publications reaching 60, showing a very drastic increase compared to previous years. However, after the peak in 2022, the number of publications declined sharply to 5 in 2023 and remained stable at 5 in 2024. This trend indicates that there are specific factors that led to the surge in the number of publications in 2022, but after that, publication activity returned to a more normal level as in previous years. The drastic increase in the number of publications in 2022 can likely be attributed to the impact of the COVID-19 pandemic, which forced many researchers to work from home, giving them more time to complete research and publications. Some studies have shown that the pandemic has driven an increase in scientific productivity due to delays in field activities and a shift in focus to data-driven research or more accessible literature reviews. In addition, many conferences and seminars are switching to virtual formats, which facilitates more cross-border collaboration and speeds up the process of submitting and publishing research results. However, after peaking in 2022, the number of publications decreased drastically in 2023 and 2024. This could be due to various factors, such as post-pandemic researcher fatigue, the return to normal activities at universities and research institutions that have led to a reduction in time to write and publish scientific papers, as well as a potential decline in research funding in some fields after the pandemic ends.

II. Lots of Citations

Figure 2 Number of publications on the topic from 2015 to 2024

The number of citations for transformational leadership, ICT, religion-based schools, and culture from 2015 to 2024 is 669. Furthermore, the number of citations per year is presented according to *Figure 2*, The bar graph shows the development of the number of citations per year from publications published in the period from 2015 to 2024. A significant increase occurred in 2022 with 113 citations, followed by a large jump to 178 citations in 2023, which is likely triggered by the high number of publications in 2022. In 2024, although the number of citations decreased to 145, the figure is still much higher compared to previous years, indicating that publications from previous years continue to have a significant impact on academic literature.

The drastic increase in the number of citations in 2023 can be explained by several factors based on existing research. One of the main reasons is that publications in previous years, especially 2022 which recorded a very high number of publications, took time to be recognized and accessed by the wider scientific community. Research shows that scientific publications typically take 1 to 2 years to start getting significant citations, as other researchers have to read, process, and integrate the findings into their own work. Therefore, the surge in citations in 2023 could be an accumulative impact of publications released in 2021 and 2022.

In addition, in the post-pandemic era, there has been an increase in collaborative activities and knowledge dissemination through digital and virtual platforms, which has accelerated the spread of research. This is in line with studies that reveal that the use of online academic platforms such as virtual conferences and open access journals increased during and after the pandemic, allowing research to be more accessible to the global community, thereby increasing the chances of citation.

Thus, the surge in citations in 2023 is the result of the influence of previous publications that are increasingly recognized as well as the increased accessibility of scientific literature through digital platforms that accelerate the process of citations.

III. Network visualization for co-occurrence

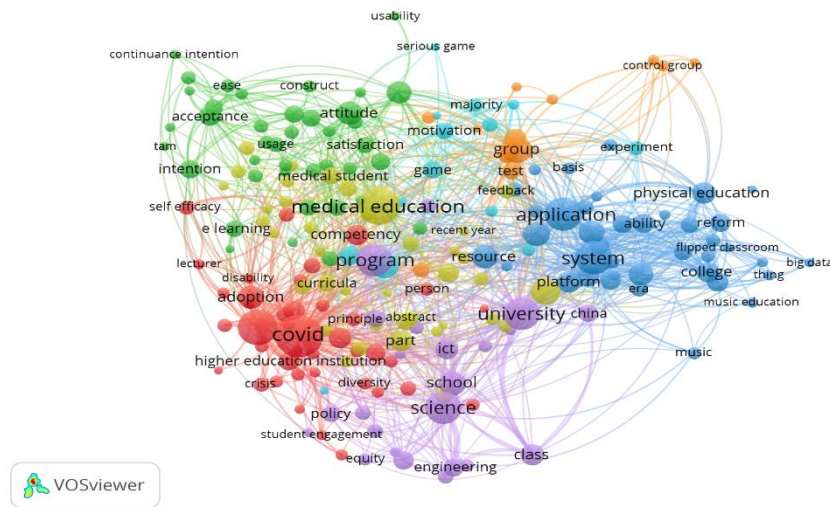

Figure 3 Network visualization for co-occurrence

The results obtained based on the visualization of the co-occurrence network show the relationship between items, and the magnitude of the circular sphere can be seen. In this visualization, several color clusters are seen that group keywords with close relationships. Based on the keywords transformational leadership, ICT, faith-based schools, and culture, it is known that the red cluster seems to be related to the topics around "covid" and "adoption" which refers to the study of education system adaptation, policy, and technology application during the COVID-19 pandemic. **Red Cluster** Topics such as "higher education institutions" and "policy" also emerged in this cluster, indicating a focus on policy change and system adoption in higher education institutions. **Green cluster** It focuses on topics related to "medical education," "adoption," and "competency." This suggests an interest in medical education, including competency assessments and adoption factors in the learning process, may be related to digital transformation in medical education during and after the pandemic. **Blue cluster** Focusing on keywords such as "application," "system," "university," and "group," which shows research on the use of application systems and platforms in university environments. This may refer to the application of technology in higher education, including digital platforms and e-learning. **Purple cluster** Leads to topics related to science and engineering such as "science," "school," "engineering," and "class." It shows research focused on the application of technology and curriculum development in engineering and science. **Yellow and orange clusters** It covers topics such as "games," "motivation," and "group tests," which are related to research around the use of games (gamification), student motivation, and group evaluation in educational contexts.

2022, accompanied by a drastic increase in citations in 2023, reflects a global push for the application of digital technology in various education sectors, including in faith-based schools. The transformation brought about by the COVID-19 pandemic has forced many educational institutions, including faith-based ones, to adopt ICT as a key strategy in supporting distance learning. It is also relevant to the concept of transformational leadership that focuses on systemic change and innovation to improve institutional performance.

Second, the network and overlay visualizations show topics closely related to technology adoption, education policies during the pandemic, and innovations in learning methods. This is in line with transformational leadership that is driving change in the education system through the use of ICT, particularly in faith-based schools that may have previously been more conservative in their technology approach. Transformational leadership in this context plays a role in facilitating cultural and policy changes towards wider ICT adoption.

Bibliometrics also play an important role in understanding this global trend. Citation data and publications illustrate how technology development and leadership in faith-based schools have received greater attention in the recent academic literature, demonstrating the importance of adaptive and innovative leadership strategies. In conclusion, the surge in ICT-related publications and citations in the world of education as well as systemic transformation through transformational leadership can be directly linked to the development of a bibliometric engineering culture in faith-based schools, where the role of ICT and leadership is the main focus in accelerating innovation and adaptation of learning systems.

REFERENCES

- Chen, X., Chen, J., Wu, D., Xie, Y., & Li, J. (2016). Mapping the Research Trends by Co-word Analysis Based on Keywords from Funded Project. *Procedia Computer Science*, 91, 547–555. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2016.07.140>
- Cheng, P., Tang, H., Dong, Y., Liu, K., Jiang, P., & Liu, Y. (2021). Knowledge Mapping of Research on Land Use Change and Food Security: A Visual Analysis Using CiteSpace and VOSviewer. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(24), 13065. <https://doi.org/10.3390/ijerph182413065>
- Dąbrowska, J., Almpantopoulou, A., Brem, A., Chesbrough, H., Cucino, V., Di Minin, A., Giones, F., Hakala, H., Marullo, C., & Mention, A. (2022). Digital transformation, for better or worse: a critical multi-level research agenda. *R&D Management*, 52(5), 930–954.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Gandasari, D., Tjahjana, D., Dwidienawati, D., & Sugiarto, M. (2024). Bibliometric and visualized analysis of social network analysis research on Scopus databases and VOSviewer. *Cogent Business & Management*, 11(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2376899>

- Nur Damayanti, F., Lutfitasari, A., Santosa, B., Prakasiwi, S. I., Suparman, & Anggraini, N. N. (2024). Bibliometric Analysis of Research Trends and Novelty of Midwifery Policy. *Africa Journal of Nursing and Midwifery*. <https://doi.org/10.25159/2520-5293/14031>
- Roszak, P., & Kudła, W. (2023). Faith-based education in Polish public schools – From battleground to common ground. *International Journal of Educational Development*, 99. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2023.102773>
- Shonfeld, M., Cotnam-Kappel, M., Judge, M., Ng, C. Y., Ntebutse, J. G., Williamson-Leadley, S., & Yildiz, M. N. (2021). Learning in digital environments: a model for cross-cultural alignment. *Educational Technology Research and Development*, 69(4), 2151–2170. <https://doi.org/10.1007/s11423-021-09967-6>
- Sulisworo, D. (2012). Enabling ICT and Knowledge Management to Enhance Competitiveness of Higher Education Institutions. *International Journal of Education*, 4(1). <https://doi.org/10.5296/ije.v4i1.1207>
- Sulisworo, D., Kusumaningtyas, D. A., Nursulistiyo, E., & Handayani, T. (2019). Mobile learning infusion through enhancing teachers' perception: Case study in eastern of Indonesia. *Proceedings of the International Conference on Science, Technology, Education, Arts, Culture and Humanity - "Interdisciplinary Challenges for Humanity Education in Digital Era" (STEACH 2018)*. <https://doi.org/10.2991/steach-18.2019.19>

ÇOCUK YAZININDA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ VE YETERLİLİKLERİ: ÇANTAMDAN FİL ÇIKTI ÖRNEĞİ

Öğretmen, Mehtap DURMUŞ

Derepaazarı İmam Hatip Ortaokulu, mdurmus0@gmail.com

Doç. Dr. Yasemin BAKİ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ysmnbaki@gmail.com , 0000-0003-4064-3724

ÖZET

Çocuk edebiyatı eserleri çocuğun kendini ve yaşadığı dünyayı tanıyıp anlamlandırmasında kullanılan önemli araçlardır. Bu eserlerin, çocuğun duyuşsal gelişiminin yanı sıra bilişsel gelişimini de destekleyici nitelikte olması vazgeçilmez bir zorunluluktur. Günümüzde gittikçe ön plana çıkan becerilerinden biri de eleştirel düşünme becerisidir. Bu araştırmada inceleme nesnesi olarak bir çocuğun günlük yaşamında beklenmedik ve absürt bir olayla karşılaşmasını konu alan Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme becerileri ve yeterlilikleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesiyle gerçekleştirilen bu araştırmadan elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Araştırma verilerinin analiz edilmesinde Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Bu form eleştirel düşünme becerileri ve yeterlilikleri olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Formda yer alan eleştirel düşünme becerileri; tanımlama, yorumlama, analiz, çıkarım, açıklama, varsayımda bulunma, değerlendirme ve öz düzenleme becerileridir. Formun yeterlikler kısmında ise bir soruya yoğunlaşma, argümanları çözümleme, soru formüle etme ve çözümleme, bir kaynağın geçerliliğini değerlendirme, gözlem raporlarını gözleme ve inceleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, tümevarımları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formülleştirme ve değerlendirme, terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme, sayıtları inceleme, bir eylemin karar süreci aşamalarına uyma, başka kişilerle etkileşim kurma yer almaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle Çantamdan Fil Çıktı adlı kitapta en çok açıklama ve varsayımda bulunma en az ise analiz ve çıkarım becerilerine yer verildiği belirlenmiştir. Yeterlilikler içerisinde ise başka kişilerle etkileşim kurma, argümanları çözümleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formülleştirme ve değerlendirme en sık kullanılan yeterlikler arasında yer almaktadır. Sonuç olarak, bu kitabın çocukların eleştirel düşünme beceri ve yeterliliklerini geliştirecek bir eser olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çantamdan Fil Çıktı, eleştirel düşünme, beceri, yeterlik.

ABSTRACT

Works of children's literature are important tools used by the child to know and make sense of herself and the world she lives in. It is an indispensable necessity that these works should support the cognitive development of the child as well as his/her emotional development. One of the skills that is increasingly coming to the fore today is the critical thinking skill. In this research, it is aimed to examine the children's book titled *Çantamdan Fil Çıktı*, which is about a child encountering an unexpected and absurd event in her daily life, in terms of critical thinking skills and competencies. The data obtained from this research, which was carried out by document analysis, one of the qualitative research methods, was examined through descriptive analysis. Critical Thinking Skills Evaluation Form was used to analyze the research data. This form consists of two parts: critical thinking skills and competencies. Critical thinking skills included in the form; definition, interpretation, analysis, inference, explanation, assumption, evaluation and selfregulation skills. In the competencies section of the form, focusing on a question, analyzing arguments, formulating and analyzing questions, evaluating the validity of a source, observing and examining observation reports, preparing and evaluating results, preparing and evaluating inductions, formulating and evaluating value judgments, defining terms and evaluating definitions, Examining assumptions, complying with the decision process stages of an action, and interacting with other people. Based on the findings obtained from the research, it was determined that the book titled *Çantamdan Fil Çıktı* included explanation and assumption skills the most and analysis and inference skills the least. Among the competencies, interacting with other people, analyzing arguments, preparing and evaluating results, formulating and evaluating value judgments are among the most frequently used competencies. As a result, it can be said that this book is a work that will improve children's critical thinking skills and competencies.

Keywords: *Çantamdan Fil Çıktı*, critical thinking, skill, competence

1.GİRİŞ

Bu yüzyılda teknoloji ve bilginin yayılış hızında meydana gelen değişikliklerle bireylerin yaşama uyum sağlayabilmeleri için gerekli temel beceriler olarak tanımlanan 21. yüzyıl becerileri olarak tanımlanmakta olup (Anagün vd., 2016) bunlar bir dizi beceriden oluşmakta ve bu kapsamda birçok sınıflandırmalar yapılmaktadır (Hamarat, 2019). Bu sınıflandırmalar içerisinde en çok kabul gören “21. Yüzyıl Öğrenme Ortaklığı (P21/Partnership for 21st Century Learning)” adlı sınıflandırmadır (Partnership for 21st Century Skills (P21, 2018). Bu sınıflandırmaya göre 21. yüzyıl becerileri “öğrenme ve yenilenme becerileri”, “bilgi, medya ve teknoloji becerileri”, “yaşam ve meslek becerileri” olmak üzere üç boyutta değerlendirilmektedir. Bu beceriler içerisinde öğrenme ve yenilenme becerileri kategorisi; yaratıcılık ve yenilenme, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği olmak üzere dört temel beceri üzerine odaklanmaktadır (P21, 2018). Bu beceriler gittikçe daha karmaşıklaşan dünyada bireylerin bu yüzyıla ayak uydurabilmeleri için sahip olmaları gereken

en önemli beceriler arasında yer almaktadır (Taşkın, Seferoğlu 2023). Özellikle bilginin çoklu kaynaklardan gelmesi ve yayılış hızına bağlı olarak bireyler kısa süre içerisinde birçok bilgiye maruz kalmaktadır. Ancak bu bilgilerden gerekli olanların seçilmesi yanında doğru bilgiye ulaşılması için de günümüzde daha çok ön plana çıkan becerilerden biri de eleştirel düşünmedir.

“Eleştiri” kelimesi köken olarak değerlendirme yapma, yargılama, ayırt etme anlamlarını içeren Yunanca “kritikos” teriminin karşılığıdır (Hançerlioğlu, 1996). Eleştirme, “bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirme.”, “yargılama sanatı” gibi anlamlarla karşılanmaktadır (Doğan, 2014). Eleştirel düşünme ise bireyin objektif bir şekilde bir şeyin gerçek değerini belirlemek için standartlar oluşturup bu standartlara göre bir karara varma süreci olarak tanımlanabilir (Paul ve Elder, 2016). Birçok alt beceriden oluşan eleştirel düşünme; amaçlı ve kasıtlı eylem, bilgi toplama, akıl yürütme, esneklik, çıkarımda bulunma, değerlendirme, uygulama süreçlerinden oluşan çok boyutlu bir beceridir (Söylemez, 2016).

Eleştirel düşünme sürecinde kullanılan becerilerin sınıflandırılmasına ilişkin alan yazında farklı sınıflamalar olmakla birlikte eleştirel düşünme sürecinde kullanılan bilişsel beceriler en yaygın kullanımıyla tanımlama, yorumlama, analiz, çıkarımda bulunma, açıklama, varsayımda bulunma, değerlendirme (Paul, 2002) ve bununla birlikte öz düzenleme (Hoome, 2012) olarak kabul görmektedir. Bu düşünme sürecinde elde edilen bilgi ve düşünceler; sınıflama, sıralama, analiz, sentez, ilişki kurma, değerlendirme gibi zihinsel süreçlerden geçirilerek, çıkarımlar oluşturulur ardından bunlar örgütlenir, belli ölçütlere göre değerlendirir ve zihinde yapılandırılır (Paul ve Elder, 2006; Söylemez, 2016). Bireyin kendi kendini yönlendirdiği ve denetlediği bir süreç olan eleştirel düşünme sürecinde (Çakır 2013), olay ve durumlara farklı açılardan bakabilme, problem çözme, yapılan değerlendirmelerden sonuç çıkarabilme ve oluşabilecek ihtimalleri hesaba katma gibi çeşitli zihinsel işlemleri kullanılır (Demir ve Baş, 2019; İncirkuş ve Beyreli, 2018).

Çoklu ve karmaşık bir yapıya sahip olan eleştirel düşünme sürecinin işletilebilmesi için sadece eleştirel düşünme becerilerinin kullanımı yeterli değildir. Bu sebeple literatürde, eleştirel düşünmeyle ilgili belirlenmiş eğilimler, stratejiler, boyutlardan oluşan niteliklerinin de kavranması da gereklidir (Söylemez, 2016). Eleştirel düşünme üst düzey bir düşünme becerisi olduğundan belli açılardan yeterli düzeyde olmayı gerektirir (Söylemez, 2016). Eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerde bulunması gereken yeterlilikler ise; bir probleme yoğunlaşma, argümanları çözümlenme, soru formüle etme ve çözümlenme, bir kaynağın geçerliliğini değerlendirme, gözlem raporlarını gözleme ve inceleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, tümevarımları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formülleştirme ve değerlendirme, terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme, sayıltıları inceleme, bir

eylemin karar süreci aşamalarına uyma, başka bireylerle etkileşim kurma olarak sınıflandırılmaktadır (Şenşekerci ve Bilgin 2008).

Eleştirel düşünme becerileri ve yeterliklerinin kazandırılması eğitim ve sosyal yolla olmakla birlikte kasıtlı ve istendik bir davranışa dönüşmesi için planlı ve kasıtlı bir eğitim vazgeçilmez bir zorunluluktur. Yenilenen Türkçe Dersi Öğretim Programında da ön plana çıkarılan eleştirel düşünme becerisinin edinilmesi erken çocukluk döneminde başlayıp yaşamın boyu gelişimi sürmektedir (MEB, 2024). Programın temelini oluşturan Maarif Modelinde de çocuklarda eleştirel ve analitik düşünme, esneklik, problem çözme eğilim ve becerilerinin geliştirilmesi önem kazanmakta ve eğitim sürecinde bu beceriler her geçen gün daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Eleştirel düşünme beceri ve yeterliklerin kazandırılmasında çocuk edebiyatı kitapları da önemli bir yere sahiptir. Çocukların bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerinde işlevsel ve kritik öneme sahip bu eserler çocuklara eğlenmesi için sunulan bir araç değil, kendini ve yaşamını kendini keşfetmesi için önemli görevler üstlenen çocukluk döneminin yaşamsal aktörlerindedir. Çocuk kitaplarındaki karakterler ve olaylar aracılığıyla çocuklara çeşitli öğrenme fırsatları sunarak çocukların karakterlerle özdeşleşmesi yoluyla çeşitli beceriler kazandırılarak yaşama hazırlanmaları sağlanır (Arıcı, 2018). Böylelikle çocuğun bilgiye erişmekle yetinmeyip yaşamda karşısına çıkan sorunları çözmeye çabalaması, ahlaki kararlar alması ve çözülmesi zor durumları anlamlandırması için bilgiyi doğru zamanda kullanma becerisi kazanması sağlanır. Bu sebeple çocuk kitaplarının çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği ve çocuk estetiği açısından yeterli özelliklere sahip olmalarının yanında düşünme becerilerini geliştirme işlevini de geliştirmesi gerekmektedir.

Çocukların akademik, sosyal ve kişisel gelişiminde çocuk kitaplarının önemi her geçen gün artmakla birlikte (Ateş, 2013; Ateş, Yıldırım & Çetinkaya, 2019) bu kitapların pratiğe yönelik boyutu yetersiz olarak değerlendirilmektedir (Ateş, Yıldırım & Çetinkaya, 2019; Mert, 2016). Eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında çocuk kitapları önemli araçlardan birisi olmasına karşın bütün çocuk kitapları bu beceriyi kazandıracak yapıya sahip değildir. Eleştirel düşünme becerisi kazandırmayı amaçlayan kitapların özenle hazırlanması ve hazırlık aşamasında da birçok özelliğe dikkat etmesi gerekmektedir. Çocuğun karşısına çıkan kitaplar sorgulama, bağlantı kurma, akıl yürütme, yaratıcı düşüncüyü geliştirme, sebep sonuç ilgisi kurabilme gibi özellikleri barındırmalıdır. Çocuk kitaplarında bilgileri doğrudan vermek yerine çocuğun merak etmesini, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini kullanmasını sağlamak çocukların düşünsel gelişimi açısından daha yararlı etkiler açığa çıkaracaktır (Cihaner, 2007). Ancak alan yazında çocuk kitaplarını eleştirel düşünme becerileri (Çelik, 2023; Erol ve Kara,

2020; Kanmaz ve Aslan, 2022; Yalçınkaya, 2024) ve eleştirel düşünme yeterlikleri (Erol ve Kara, 2020) açısından inceleyen araştırmaların ise oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

Çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerilerini geliştirmedeki rolü incelenmesinin hem çocukların gelişimi hem de kitap seçimi açısından öğretmenlere ve ebeveynlere yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu kitaplar derslerde de kullanılan önemli araçlar olmakla birlikte bu metinler ders kitaplarında da kaynaklık etmektedirler. Yapılan araştırmalarda ders kitapları ve kitaplarda yer alan metinlere bağlı etkinlikler öğrencilerin sorgulama yapması, problem çözmesi, farklı bakış açıları geliştirmesi ve anlam kurma becerilerinin geliştirilmesi açısından yeterli görülmemektedir (Ateş, 2011). Bu araştırmada Türkçe Dersi 5. Sınıf kitabında yer alan Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme becerileri ve yeterlilikleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde araştırmada şu problemlere cevap aranmıştır:

1. Çantamdan Fil Çıktı adlı Çocuk kitabında yer alan eleştirel düşünme becerileri nelerdir?
2. Çantamdan Fil Çıktı adlı Çocuk kitabında yer alan eleştirel düşünme yeterlilikleri nelerdir?

2.YÖNTEM

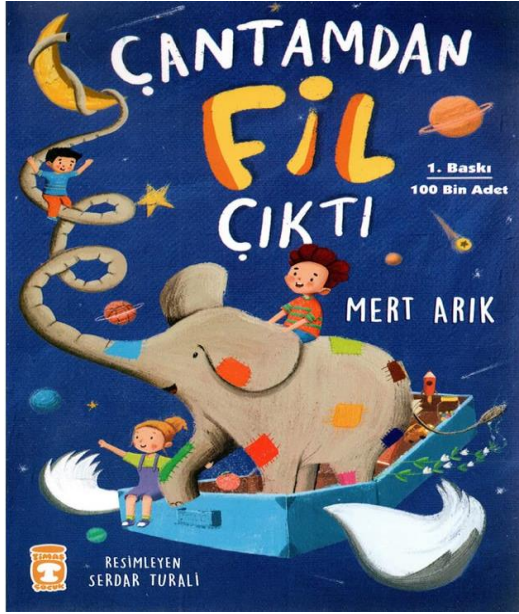
2.1.Araştırma Modeli

Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme becerilerine göre incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman inceleme, araştırılması amaçlanan olgu veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin toplanıp analizinin yapılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu süreç, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini içerir ve genel tarama ile içerik çözümlemesi olarak iki ayrı amaçla kullanılabilir (Karasar, 2005). Bu araştırmada Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabına ilişkin dokümanlar kullanıldığı için bu yöntem seçilmiştir.

2.2.İnceleme Nesnesi

Araştırmanın inceleme nesnesi ortaokul seviyesindeki öğrenciler tarafından okunan Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabıdır. Ortaokul düzeyinde yaygın olarak kullanılan bu seri eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiği düşünüldüğü için ve birçok internet satışı olan sitelerde çok satanlar arasında yer aldığı için seçilmiştir. Timaş çocuk tarafından 2024 yılında yayımlanan bu kitap Mert Arık tarafından yazılmış, Serdar Turali tarafından resimlenmiştir. Kitaba ilişkin görseller aşağıda sunulmuştur.

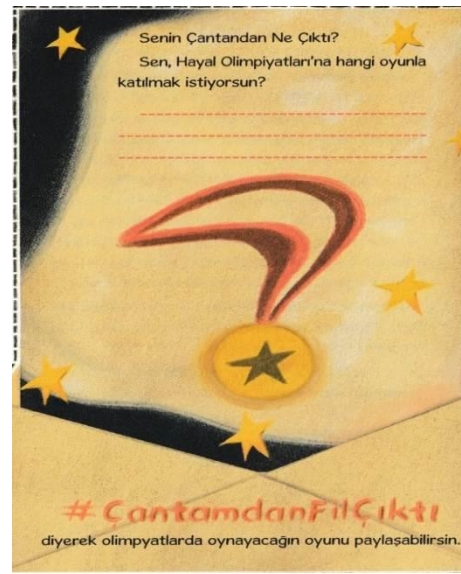
Görsel 1. Kitabın ön kapağı

Görsel 2. Kitabın arka kapağı

Görsel 2. Kitabın iç sayfaları

Görsel 3. Kitabın iç sayfaları

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada eleştirel düşünme beceri ve yeterlikleriyle ilgili kavramsal çerçeve ve temaların belirlenmesi için yapılan alan yazın taraması sonucunda verilerin veri toplanması için eleştirel düşünme becerileri ve yeterlikleri için ayrı ayrı form oluşturulmuştur. Eleştirel düşünme becerilerinin incelenmesi için Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formu oluşturulmuştur. Bu formun oluşturulmasında İncirkuş ve Beyreli (2019) tarafından geniş bir literatür taraması sonucu oluşturulan Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formundaki maddelerin yanı sıra Facione (2020) ile Paul ve Elder'in (2013) sınıflandırmasında yer alan öz

düzenleme becerisi de dahil edilmiştir. Bu tarama sonucunda formda yer alan beceriler tanımlama, yorumlama, analiz, çıkarım, açıklama, varsayımda bulunma, değerlendirme ve öz düzenleme olmak üzere sekiz beceriyi kapsamaktadır. Oluşturulan form alan uzmanlarından ikisine sunulmuş ve birer metin analiz edilmiştir. Bu inceleme sonucunda formun kullanıma uygun olduğuna karar verilmiştir.

Eleştirel düşünmeye ilişkin yeterlikler için kavramsal çerçeve ve temaların oluşturulmasında Ennis (1987)'in belirlediği ölçütler temel alınmıştır. Bu kapsamda Eleştirel Düşünme Yeterlikleri Formu oluşturulmuştur. Formda yer alan eleştirel düşünme yeterlikleri argümanları çözümlenme, soru formüle etme ve çözümlenme, tümevarım hazırlama ve değerlendirme, terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme, başka kişilerle etkileşim kurma, bir soruya yoğunlaşma, bir kaynağın geçerliğini değerlendirme, gözlem raporlarını gözleme ve inceleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formülleştirme ve değerlendirme, sayıltıları inceleme, bir eylemin karar aşamalarına uyma basamaklarından oluşmaktadır. Oluşturulan form alan uzmanlarından ikisine sunulmuş ve birer metin analiz edilmiştir. Bu inceleme sonucunda formun kullanıma uygun olduğuna karar verilmiştir.

2.4. Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Verilerin analizi iki aşamada gerçekleştirilmiş olup ilk aşamada Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formu kullanmış ve formda yer alan düşünme becerileri olan tanımlama, yorumlama, analiz, çıkarım, açıklama, varsayımda bulunma, değerlendirme, öz düzenleme açısından incelenerek veriler kodlandırılarak sınıflandırılmıştır.

Veri analizinin ikinci şamasında Çantamdan Fil Çıktı kitabı Eleştirel Düşünme Yeterlikleri Formu aracılığıyla incelenmiş ve formda yer alan yeterlikler olan; argümanları çözümlenme, soru formüle etme ve çözümlenme, tümevarım hazırlama ve değerlendirme, terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme, başka kişilerle etkileşim kurma, bir soruya yoğunlaşma, bir kaynağın geçerliğini değerlendirme, gözlem raporlarını gözleme ve inceleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formülleştirme ve değerlendirme, sayıltıları inceleme, bir eylemin karar aşamalarına uyma açısından incelenerek veriler kodlanmış ve sınıflandırılmıştır.

Bu iki analiz sonucunda elde edilen verilere ilişkin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının ardından veriler eleştirel düşünme becerileri ve eleştirel düşünme yeterlikleri temaları altında ayrı ayrı toplanarak frekans ve yüzde değerleri hesaplanmış ve bulgular tablolaştırılarak sunulmuştur. Ayrıca her düşünme becerisi ve yeterliğine ilişkin doğrudan alıntılar sunulmuştur.

2.5. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla Türkçe eğitimi alanında eleştirel düşünme üzerine araştırmalar yapan bir alan uzmanından destek alınmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin benzerlik ve farklılıklarını belirlemek ve nesnelliği sağlamak amacıyla bu uzman tarafından kodlama ve karşılaştırma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Kodlayıcılar arası görüş birliğini tespit etmek için Miles ve Huberman (1994)'in güvenilirlik formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}} \times 100$) kullanılmıştır. Yapılan işlem sonucunda kodlayıcılar arası uyum %86 olarak hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik oranının %80'in üzerinde çıkması, Miles ve Huberman'a (1994) göre araştırmanın güvenilirliği için yeterlidir.

3.BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme becerileri ve eleştirel düşünme yeterlikleri açısından incelenmesi sonucu elde edilen bulgular iki ayrı başlık altında sunulmuştur. Metinlerdeki ifadeler eleştirel düşünme becerileri ve yeterliklerine göre kategorize edilerek bulguların frekans (f) ve yüzde (%) değerleri tablolaştırılıp doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur.

Çantamdan Fil Çıktı Adlı Çocuk Kitabında Yer Verilen Eleştirel Düşünme Becerileri

Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme becerilerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabında yer verilen eleştirel düşünme becerileri

Eleştirel düşünme becerileri	f	%
Tanımlama	10	6.99
Yorumlama	7	4.89
Analiz	5	3.49
Çıkarım	6	4.19
Açıklama	37	25.87
Varsayımda Bulunma	58	40.55
Değerlendirme	10	6.99
Öz düzenleme	10	6.99
Toplam	143	100

Tablo 1'e göre

Çantamdan Fil Çıktı adlı kitap eleştirel düşünme becerileri açısından incelendiğinde; tanımlama becerisine %6.99, yorumlama becerisine %4.89, analiz becerisine %3.49, çıkarım becerisine %4.19, açıklama becerisine %25.87, varsayımda bulunma becerisine %40.55, değerlendirme becerisine %6.99, öz düzenleme becerisine % 6.99 oranında yer verildiği belirlenmiştir. Çantamdan Fil Çıktı adlı kitapta en çok açıklama ve varsayımda bulunma en az ise analiz ve çıkarım becerisine yer verildiği belirlenmiştir. Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabında tespit

edilen eleştirel düşünme becerilerine ilişkin öğelerin; tanımlama, yorumlama, analiz, çıkarım, açıklama, varsayımda bulunma, değerlendirme ve öz düzenleme olmak üzere sekiz kategoride toplandığı görülmektedir.

Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabındaki eleştirel düşünme becerilerine ilişkin tespit edilen ifadelerden bazıları şöyledir:

Çocuklar, bu gördüğünüz mavi çanta, benim oyun çantam. (s. 6). Tanımlama.

Hımm, bunlar hoplayıp zıplayacak, bizimle oyun oynayacak gibi durmuyor.(s. 8). Yorumlama.

İncinaz çiçeği mi? Böyle bir çiçeği ilk kez duyuyorum. Gerçek dünyada İncinaz çiçeği var mı, diye sordu. (s. 16). Analiz.

Her oyun bir hayalle başlar. Hayal kurduğumuzda oyun oynamaya başlarız. (s. 9). Çıkarım.

Hayal gücü çok zengin bir hazine sandığıdır. Onun içinde bakmasını bilenlerin görebileceği çok değerli şeyler gizlidir. Her şey bir hayalle başlar. Arabalar, bilgisayarlar, uçaklar...

Bunların hepsi bir zamanalar hayaldi. (s.9). Açıklama.

Çantamdan bir kalem çıkabilir öğretmenim .(s. 6). Varsayımda Bulunma.

Bu eğlenceli oyunu sürdürmeye karar verdi. (s. 30). Değerlendirme.

Çocuklar, bu oyunlarda sadece kazanmaya odaklanmıyordu. Artık çok iyi bildikleri bir şey vardı: Kaybetmek de kazanmak kadar normaldi. Önemli olan, oynarken eğlenebilmektir. (s.31).

Öz düzenleme

Çantamdan Fil Çıktı Adlı Çocuk Kitabında Yer Verilen Eleştirel Düşünme Yeterlikleri

Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme yeterliklerine göre kategorize edilerek basamakların dağılımına ilişkin bulguların frekans (f) ve yüzde (%) değerleri tablolaştırılıp doğrudan alıntılarla desteklenerek dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabında yer verilen eleştirel düşünme yeterlikleri

Eleştirel Düşünme Yeterlikleri	f	%
Argümanları Çözümleme	10	21.27
Soru formüle etme ve çözümleme	12	25.53
Tümevarım hazırlama ve değerlendirme	4	8.51
Terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme	8	17
Başka kişilerle etkileşim kurma	3	6.38
Bir soruya yoğunlaşma	10	21.27
Bir kaynağın geçerliğini değerlendirme	-	-
Gözlem raporlarını gözleme ve inceleme	-	-
Sonuçları hazırlama ve değerlendirme	-	-
Değer yargılarını formüleleştirme ve değerlendirme	-	-
Sayıltıları inceleme	-	-
Bir eylemin karar aşamalarına uyma	-	-

Tablo 2'ye göre Çantamdan Fil Çıktı adlı kitap eleştirel düşünme yeterlikleri açısından incelendiğinde argümanları çözümlene yeterliğine %21.27, soru formüle etme ve çözümlene yeterliğine %25.23, tümevarım hazırlama ve değerlendirme yeterliğine %8.51, terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme yeterliğine %17, başka kişilerle etkileşim kurma yeterliğine %3, bir soruya yoğunlaşma yeterliğine %21.27 oranında yer verildiği belirlenmiştir. Çantamdan Fil Çıktı adlı kitapta en çok soru formüle etme ve çözümlene yeterliğine, bir soruya yoğunlaşma yeterliğine, argümanları çözümlene yeterliğine en az ise başka kişilerle etkileşim kurma yeterliğine yer verilmiştir. Bir kaynağın geçerliğini değerlendirme, gözlem raporlarını gözleme ve inceleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formülleştirme ve değerlendirme, sayıtları inceleme, bir eylemin karar aşamalarına uyma yeterliklerine ise yer verilmemiştir.

Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabındaki eleştirel düşünme yeterliklerine ilişkin tespit edilen ifadelerden bazıları şöyledir:

- *Neden kar yağmasını bekliyoruz ki, dedi. Bilmem farkında mısınız ama kar topu oynamak için kara ihtiyacımız yok.(s.28). Argümanları çözümlene*
- *Küçük bir gölet mi? Neden okyanusta yaşamıyorsun koca balık, diye sordu. Okyanus senin için daha eğlenceli olmaz mıydı? (s.19). Soru formüle etme ve çözümlene*
- *İnsanlar önce hayal etti. Sonra o hayaller gerçek oldu. Her oyun bir hayalle başlar. Hayal kurduğumuzda oyun oynamaya başlarız.(s.9).Tümevarım hazırlama ve değerlendirme*
- *Ben nehir kenarında yetişirim. Suyu çok severim. Dağları, tepeleri süpüre süpüre gelen buz gibi soğuk suların sesiyle büyürüm. Dağın tüm havasını taşıdığım için çok güzel kokarım.(s.16). Terimleri tanımlama ve tanımları değerlendirme*
- *Çocuklar fil gibi ortalıkta gezinmeye başladı. Derin bataklıklarda, uçsuz bucaksız çöllerde, geniş savanlarla kaplı bölgelerde maceradan maceraya koşular. Filler gibi nehirlerden kana kana sular içtiler.(s.13). Başka kişilerle etkileşim kurma*
- *Rakip takımın oyuncuları etrafa merakla bakıp duruyordu. Hani, Niyazi neredeydi?(s.42). Bir soruya yoğunlaşma*

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada “Çantamdan Fil Çıktı” adlı çocuk kitabı eleştirel düşünme beceri ve yeterlikleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda Çantamdan Fil Çıktı adlı kitapta eleştirel düşünme becerilerinin hepsine yer verilmekle birlikte en çok varsayımda bulunma

becerisine en az ise analiz becerisine yer verildiği görülmüştür. Kitapta varsayımda bulunma becerisinin ön plana çıkarılmış olması olay ve durumlar hakkında akıl ve mantık çerçevesinde gerçekleşebilecek sonuçlara uygun fikirlerde bulunma, geleceğe yönelik tasarıda bulunma, tahmin etme gibi alt becerilerle yaratıcı düşünme becerilerinin (Şenşekerci ve Bilgin) gelişimini de desteklediği söylenebilir. Analiz becerisi metinde yer alan bilgileri parçalara ayırıştırıp ayrı ayrı analiz etmeye odaklanır ki eleştirel düşünme sürecinin en önemli aşamalarından birini oluşturur ancak yaratıcı düşünme süreci parçalara ayırma değil parçaları birleştirme sürecinde daha çok kullanılır. Eleştirel düşünme becerileri, yaratıcı düşünmeye de kaynaklık eden bir beceri olması sebebiyle bu iki beceri eş güdümlü ilerleyen ve birbirlerinin gelişimlerini destekleyen becerilerdir. Kitapta varsayım becerisinin ön plana çıkması ve analiz becerilerinin çok az kullanılıyor olması bunun yanında eleştirel düşünme becerilerinin tümüne yer vermesinden hareketle bu çocuk kitabının eleştirel düşünme becerilerini bir basamak olarak kullanıp yaratıcı düşünme becerilerine hazırlık yapan bir perspektifle oluşturulduğu söylenebilir. Kitabın adı da bu sonucu destekler nitelikte olup küçücük bir çantadan kocaman bir filin çıkması ancak yaratıcı düşünme süreçlerini işleten bir bireyin varacağı sonuç olarak değerlendirilebilir. Çantamdan Fil Çıktı adlı kitaptan elde edilen bu sonuçlara karşın Yalçınkaya'nın (2024) TÜBİTAK çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerileri açısından incelediği araştırmasında ise yorumlama, analiz, değerlendirme ve çıkarım yapma becerilerinin daha ön plana çıktığı, tanımlama, varsayımda bulunma becerilerine çok az da olsa yer verildiği tespit edilmiştir. Erol ve Kara'nın (2020) araştırmasında eleştirel düşünme becerilerinden en fazla çözümlenmeye en az tanımlamaya yer verildiği görülmüştür. Özcan'ın (2023), Çıtır Çıtır Felsefe Serisini üst düzey düşünme becerilerini açısından incelediği araştırmasında serinin çocuklara eleştirel bakış açısını kazandırma, ve kendi düşüncelerini sorgulama becerilerini geliştirme açısından önemli katkılar sağladığı vurgulanmıştır. Alan yazında yapılan araştırmalarda eleştirel düşünme becerilerinden varsayımda bulunmanın ön planda tutulduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır. Varsayımda bulunma ilkökul düzeyindeki öğrencilerin merak duygusunu ön planda tutmakta ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunarak oluşabilecek farklı ihtimalleri değerlendirerek ve öğrencilerin yaratıcı düşüncelerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Çocuk edebiyatının amaçlarından biri de öğrencilerin geleceğe yönelik tahminlerde bulunması, sorunları çözmesi, kararlar alırken olası ihtimalleri değerlendirmesidir. Varsayımda bulunma becerisi, eleştirel düşünme becerilerinin yaratıcı düşünme becerilerinin destekleyici rolünü ortaya koymaktadır.

Eleştirel düşünme yeterlikleri açısından incelendiğinde argümanları çözümlenme, soru formüle etme ve çözümlenme, tümevarım hazırlama ve değerlendirme, terimleri tanımlama ve

tanımları değerlendirme, başka kişilerle etkileşim kurma, bir soruya yoğunlaşma yeterliklerine yer vermekle birlikte en çok soru formüle etme ve çözümüleme yeterliğine yer verilmiştir. Bu bulgulardan hareketle Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme yeterliklerinin hepsine yer verilmediği ancak çocuklarda merak duygusunu derinleştiren ve pekiştiren soru sormanın ön plana çıkarıldığı söylenebilir ki yeterlilikler açısından da kitabın yaratıcı düşünmeye hazırlık yapan işlevinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bununla birlikte soru formüle etme ve çözümlemenin ön plana çıkarılması bireyin karşılaştığı sorunları hemen kabul etmediğini, alternatif yollar ve çözümler bulmak için çaba sarf ettiğini, farklı olasılıkları değerlendirdiğini, genelleme yapmadığını, risk alabildiğini, bağımsız karar verdiğini, sorular sorarak bu sorulara çözümler aradığını ve yaratıcı düşünme becerisini gelişimine de olanak sunduğunu destekler niteliktedir. İncelenen kitapta bir kaynağın geçerliğini değerlendirme, gözlem raporlarını gözleme ve inceleme, sonuçları hazırlama ve değerlendirme, değer yargılarını formüleleştirme ve değerlendirme, sayıtları inceleme, bir eylemin karar aşamalarına uyma yeterliklerine ise yer verilmemiştir. Erol ve Kara'nın (2020) Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık adlı eserini eleştirel düşünme yeterlikleri açısından incelediği çalışmasında eleştirel düşünme yeterliklerinden başka kişilerle etkileşim kurma yeterliğinin ön planda olduğu, terimleri tanımlama ve değerlendirmenin ise en az kullanılan eleştirel düşünme yeterliği olduğu tespit edilmiştir. Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüş olup çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerileri ve yeterliklerini açısından değerlendirilmesini amaçlayan araştırmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Eleştirel düşünmenin çok boyutlu bir beceri olması sebebiyle sadece beceri ve yeterlik düzleminde değil strateji, boyut, standart gibi işlevleri açısından da yapılacak çocuk kitabı incelemelerinin alan yazına ve çocuk gelişimine hizmet edecek önemli kazanımlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma sonucunda yenilenen öğretim programında 5. Sınıf Türkçe ders kitabında metin olarak yer alan Çantamdan Fil Çıktı adlı çocuk kitabının eleştirel düşünme becerileri ve yeterlikleri açısından çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek özelliklere sahip bir eser olduğu; ayrıca kitabın sebep-sonuç ilişkisini kavramanın önemini, genelleme yapmamayı, doğruların değişebileceğini, farklılıklara karşı empati ile yaklaşma, geleceğe yönelik tasarımda bulunma, risk alabilme, karşılaşılan olay ve durumlarla ilgili farklı sorular üretebilme, karar verme gibi becerileri destekleyerek de yaratıcı düşünmenin gelişimine zemin hazırlayan niteliklere sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Arıcı, A. F. (2018). *Çocuk edebiyatı ve kültürü*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arık, M. (2024). *Çantamdan Fil Çıktı*. İstanbul: Timaş Çocuk Yayınları.
- Ateş, S. & Akyol, H. (2013). Türkçe dersi öğrenme-öğretme sürecinin anlama öğretimi açısından değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(3), 268-300.
- Ateş, S. (2013). İlkokulda peritextual okumadan metinlerarası okumaya resimli hikâye kitabı okuma süreci. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1567-1585.
- Ateş, S., Yıldırım, K., & Çetinkaya, F. Ç. (2019). Çocuk kitaplarını çözümlenmeye yönelik bir uygulama: Samed Behrengi ve Küçük Kara Balık örneği. *Language and Literature*, 14(3), 1023-1049.
- Cihaner, C. (2007). *Eleştirel düşünme kazandırma yönüyle Bilgin Adalı'nın çocuk kitapları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant Üniversitesi, Bolu.
- Çakır, N. (2013). Üniversite eğitiminin üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, K. (2023). *Küçük Kara Balık ile Martı Jonathan Livingston eserlerinin eleştirel düşünme açısından karşılaştırılıp değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş.
- Demir, H. & Baş, Ö. (2019). Türkçe ders kitabındaki metinlerin eleştirel düşünme ölçütlerini karşılaması üzerine nitel bir araştırma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(2), 983-1006.
- Doğan, H. (2014). *İlkokul programında yer alan ortak temel becerilerin öğrenci çalışma kitaplarında bulunan etkinliklerde yer alma düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ennis, R. H. (1987). A taxonomy of critical thinking dispositions and abilities, In J.B. Baron and R.J. Sternberg, *Teaching thinking skills: Theory and practice* (p. 9-25). New York (NY): W.H.
- Erol, S. & Kara, Ö. T. (2020). Çocuk yazınında eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları üzerine bir inceleme: Küçük Kara Balık örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 1125-1135.
- Facione, P. A. (2020). *Critical thinking: What it is and why it counts*. Insight Assesment.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe ansiklopedisi-kavramlar ve akımlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- İncirkuş, F. A. & Özçetin, K. (2021). Türkçe ders kitaplarındaki metni anlama sorularının eleştirel düşünme becerilerine göre incelenmesi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 290-311.
- Kanmaz, F. E., & Aslan, C. (2022). Eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında çocuk ve gençlik kitaplarının incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 55(2), 421-446.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- MEB. (2024). *Türkiye yüzyılı maarif modeli öğretim programları ortak metni*. Ankara: MEB Yayınları.
- Mert, E. L. (2016). Çocuk edebiyatı eleştirisinin Türkçe öğretmen adaylarının çocuk kitaplarını gelişim düzeylerine göre ayırıştırma becerisine etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1252-1274.
- Özcan, S. (2023). Çocuk edebiyatında Çıtır Çıtır Felsefe serisinin üst düzey düşünme becerilerini kazandırmadaki rolü. *Edebî Eleştiri Dergisi*. 7(1), s. 118-129.
- Paul, R. W. & Elder, L. (2006). *The miniature guide to-critical thinking concepts and tools*. www.criticalthinking.org. Erişim Tarihi: 04. 11. 2024.
- Paul, R., & Elder, L. (2013). *Kritik düşünce: Yaşamınızın ve öğrenmenizin sorumluluğunu üstlenmek için araçlar* (Çev. Ed. E. Arslan, G. Sart). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- P21 (Partnership for 21st Century Learning). (2018). *Framework for 21st Century Learning*. [Online]: <http://www.p21.org/our-work/p21-framework>. Erişim Tarihi: 18. 08. 2024.
- Söylemez, Y. (2016). İçerik analizi: Eleştirel düşünme. *Ekev Akademi Dergisi*, (66), 671-696.
- Şenşekerci, E., & Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15-43.
- Taşkın, B. & Seferoğlu, S. S. (2023). Eğitsel süreçlerin üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri üzerine etkisinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(2), 821-834.
- Yalçınkaya, S. (2024). *TÜBİTAK çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerileri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÇOCUK YAZININDA ÇATIŞMA TÜRLERİ VE ÇATIŞMA ÇÖZME YÖNTEMLERİ: MAVİ RÜYALAR GÖREN ÇOCUK

Doç. Dr. Yasemin BAKİ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, ysmnbaki@gmail.com , 0000-0003-4064-3724

Öğretmen, Mehtap DURMUŞ

Derepazarı İmam Hatip Ortaokulu, mdurmus0@gmail.com

Özet

Bu araştırmada Mavi Rüyalara Gören Çocuk adlı çocuk kitabının, çatışma türleri ve çatışma çözme yöntemleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesiyle gerçekleştirilmiştir. Veriler Çatışma Türleri ve Çatışma Çözme Yöntemleri Formu aracılığıyla ve betimsel analiz yoluyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde inceleme nesnesi olan Mavi Rüyalara Gören Çocuk adlı kitaptaki kahramanın yaşadığı çatışmalar, çatışma çözme yöntemleri belirlenerek kategorilere ayrılarak alıntılarla desteklenerek sunulmuştur. *Mavi Rüyalara Gören Çocuk* adlı kitap, içerdiği çatışma türleri açısından incelendiğinde farklı düzeylerdeki karakter ve olay ilişkilerinin çarpıcı bir şekilde ele alındığı görülür. Kitapta ağırlıklı olarak kişiler arası ve kişinin kendisiyle olan çatışma türünün kullanıldığı söylenebilir. Çatışmaların çoğunlukla "akıl yürütme, yetenek, çaba, iş birliği ve sezgi" ile çözüldüğü, karakterlerin çatışmayı çözme sürecindeki konumunun çoğunlukla "etkin" olduğu söylenebilir. Karakterin hem dış dünyasıyla hem de iç dünyasıyla çatışmalarını işleyen *Mavi Rüyalara Gören Çocuk* adlı kitap, çocuğun kendini keşfetme ve büyüme sürecinde yaşadığı zorlukları, hayal dünyası ile gerçek dünya arasındaki gerilimleri öne çıkarmaktadır. Kitabın özellikle kişilerarası ve içsel çatışmaları güçlü bir şekilde yansıtarak okurlarına derin düşünme ve empati yetisi kazandırdığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mavi Rüyalara Gören Çocuk, çatışma çözme yöntemi, çatışma türü.

Abstract

This research aims to examine the children's book *The Child Who Saw Blue Dreams* in terms of conflict types and conflict resolution methods. This research was conducted through document review, one of the qualitative research methods. Data were obtained through the Conflict Types and Conflict Resolution Methods Form and through descriptive analysis. In the analysis of the data, the conflicts experienced by the protagonist in the book *The Child Who Saw Blue Dreams*, which is the object of the study, were presented by determining conflict resolution methods and categorizing them and supporting them with quotations. When the book *The Child Who Saw Blue Dreams* is examined in terms of conflict types, it is seen that the character and event relationships at different levels are strikingly addressed. It can be said that the book mainly uses the type of conflict between people and the person himself. It can be said that conflicts are mostly resolved with "reasoning, talent, effort, cooperation and intuition" and that the position of the characters in the conflict resolution process is mostly "active". The book

The Child Who Saw Blue Dreams, which deals with the conflicts of the character with both his external and internal worlds, highlights the difficulties experienced by the child in the process of self-discovery and growth, and the tensions between the imaginary and real worlds. It can be said that the book provides its readers with the ability to think deeply and empathize, especially by strongly reflecting interpersonal and internal conflicts.

Key words: The Boy Who Dreamed Blue Dreams, conflict resolution method, type of conflict.

1.GİRİŞ

Çatışma kelimesi, TDK (2011) tarafından “aynı anda çıkan birbirine karşıt ya da eşit derecede çekici dilek ve isteklerin bireyde yarattığı ruhsal durum ve bunun yol açtığı sıkıntılar”, “birey-birey ya da birey-toplum gibi ögeler arasındaki karşıtlıklardan ya da bireydeki ruhsal süreçlerin kargaşasında ortaya çıkan, kurmaca yapıtların omurgasını oluşturan, olay örgüsünün gelişimini sağlayan, iyi-kötü, görev-kişisel çıkar gibi karşıtlıklar” olarak tanımlanmaktadır En az iki taraf arasında değer, fikir, inanç, ilgi, algı, kültürel faktörler, sosyal roller, ihtiyaçlar, iletişim becerileri yönünden farklılıklar olduğu durumlarda yaşanabilen kararsızlık ve/veya uyuşmazlık, gerilim, engellenme, rekabet, değişiklik ve müdahaleler sonucunda yaşanan üzücü ve haz vermeyen durum olarak ifade edilmektedir (Kavalcı, 2001).

Çatışma, çocuk edebiyatı ürünlerinin de temel öğelerinden ve büyük ölçekli yapı unsurlarından biridir (Ak Başoğlu, 2021). Kahramanın yaşadığı problemlere çözüm bulmak için yaşadığı duygu durumun olan çatışma; olayların merkezinde yer alan bu temel unsurlardan biri olup karakterler ile durumlar arasındaki karşıtlıkları ya da anlaşmazlıkları ifade eder. Yazınsal ürünlerde kurgulanan olay örgüsü bir ana sorun odağında ilerleyip geliştiği için bu sorun, çatışma ya da çatışmalar dizisi diye de kavramsallaştırılabilir (Özdemir, 2002; Sever, 2012). Çocuk edebiyatında bu yazınsal ürünlerde çocuklar kendine benzeyen kahramanlarla özdeşim kurarlar. Onların yaşadıkları çatışmalarla kendi yaşamları arasında bağ kurarak kendi yaşamlarındaki çatışmaları ve çözüm yollarını inceleyerek gerçek yaşamda karşılaşacakları problemleri çözebilmeleri için farklı bakış açıları ve yeni deneyimler edinirler (Çevik ve Müldür, 2021). Bu yapıtlardaki karakterlerin çatışmayla ortaya çıkan probleme ilişkin tepkileri ve çözüm yolları, çocukların problem çözme becerilerini geliştirmenin yanında bir probleme ilişkin farklı çözüm yollarını da tanıyıp farklı bakış açıları geliştirmelerine de katkı sağlar (Aslan, 2014). Çatışmalar, aynı zamanda çocukların eleştirel düşünme ve empati becerilerinin gelişimine de katkı sağlamakta ve duygusal olarak olgunlaşmaları için yeni düşünme yolları geliştirmelerine olanaklar sunmaktadır.

Dinamik düşünme araçları olan çatışmalar, insanın diğer varlıklarla kurduğu ilişkilerde güdülenmeyi artırıcı bir rol üstlenerek, insanda oluşturduğu merak duygusuyla yaşamını tekdüzelikten kurtarmaktadır. Böylelikle yaşamı ilginç ve eğlenceli bir şekle dönüştüren çatışmalar, çocukların zorluklarla baş etme stratejilerini öğrenerek güçlenip zenginleşmelerine yardım eder (Ozan Demir, 2009). Metinde dramatik aksiyonu sağlayan kahramanın yaşadığı çatışmalar, sadece eğlenceli ya da öğretici bir unsur değil aynı zamanda çocuklara sunduğu modellerle onların duygu, düşünce ve davranışlarını sorgulamalarını böylelikle çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerine önemli katkılar sağlayarak kendilerini tanımalarına olanak sunmaktadır. Çatışmalar bu yönüyle sadece çocukları eğitime amacının da ötesine geçerek onları

bilgilendirip özgürleştiren bir yaşam egzersizine dönüşür (Sartre, 1988 akt. Aksoy, 2020). Böylelikle çocukların dünyayı anlama, duygularını tanıma ve yaşadıkları problemlere çözüm yolları geliştirme süreçlerine katkı sağlayarak karakter gelişimlerine destek olur. Başka bir ifadeyle çatışmaların çocuk edebiyatında eğitici ve eğlendirici rollerinin yanı sıra çocukların kendilerini tanımalarına hizmet eden düşünsel araç olarak da önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Çocuk edebiyatı yapıtlarında çocuğun çatışmayı yaşayan karakterle özdeşim kurması ve karakterin yaşadığı gerilimi hissetmesi gereklidir (Sever, 2010). Bu sebeple çocuğun erken yaşlardan itibaren nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarıyla tanışması bir gerekliliktir. Bu yapıtlardaki karakterlerle özdeşleşen çocuk okur günlük yaşamında karşılaşılabileceği benzer çatışmalarda bu karakterlerin çatışmalara karşı yaklaşımlarını örnek alarak yeni ve özgün çözümler ortaya koymalarına da hizmet eder (Yakar ve Yılmaz, 2015). Nitelikli ve amaca uygun çocuk kitaplarının; çocukların yaşamlarındaki sorunlarla, zor durumlarla başa çıkma becerisini geliştirilmesinde destekleyici bir araç işlevi görmesi sebebiyle bu yapıtlarda çatışmaların çocuk okurlara nasıl sunulduğu üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir (Ercan ve Genç, 2023). Çünkü karakterlerle özdeşim kuran çocuklar, gelecek yaşantılarına ilişkin yönlendirici çıkarımlarda bulunarak bir taslak şema oluşturabilmektedir. Çocuk okurla bu şemaları, kurgu içerisinde karakterlerin yaşadığı çatışmalara ilişkin çıkarımları ve karakterlerin bu çatışmaları çözme biçimleri temelinde şekillendiği söylenebilir (Sever, 2008). Çocuk edebiyatı yapıtlarında karakterlerin yaşadıkları çatışma türleri ve alt çatışma birimleri Tablo 1’de sunulmuştur (Karagöz, 2014).

Tablo 1. Çatışma Türleri Alt Çatışma Türleri

Çatışma Türleri	Alt Çatışma Birimleri
Kişinin kendiyle olan çatışması	1. Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası 2. Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası 3. Duygularının çatışması 4. Değer verdiği bir şey / biri için yaşadığı çaresizlik
Kişiler arası çatışma	1. Anne- babayla çatışma 2. Arkadaşıyla çatışma 3. Yabancı biriyle çatışma 4. Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
Kişinin doğa ile çatışması	1. Doğal çevre ile çatışma 2. Bir hayvanla çatışma 3. Doğa felaketiyle çatışma 4. Eve dönme çabası 5. Tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası 6. Doğayı koruma çabası
Kişi-toplum çatışması	1. Başka bir toplumla çatışma 2. Yetkili kurumlarla çatışma 3. Töre ile çatışma 4. Yasalarla çatışma

Bu çatışma türlerinden biri eserde daha fazla yer bulurken diğer çatışma türleri ana çatışmayı desteklemek amacıyla kullanılabilir. Kahraman bu süreçte karşılaşılan çatışmanın çözümünde üstlendiği role göre de farklı yollar tercih edebilir. Çatışmanın çözümünde sorumluluk üstlenen karakter etkin, çözüm için çaba sarf etmeyen ve çatışmanın kendiliğinden bitmesine odaklanan karakter ise edilgin olarak nitelenmektedir (Melanlioğlu, 2020).

Karakterin çatışmadaki yerine göre kullandığı çatışma çözme yöntemleri şunlardır (Karagöz, 2014):

Tablo 2. Karakterin Çatışma Çözme Yöntemi

Karakterin Çatışmadaki Yeri	Karakterin Çatışmayı Çözme Yöntemi
Etkin	1. Akıl yürüterek 2. Sezgileriyle 3. Yardım alarak 4. Cesaretiyle 5. Yeteneğiyle 6. İş birliğiyle 7. Çabalayarak
Edilgin	1. Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla 2. Çatışmayı başkasının çözmesiyle 3. Kendisinden istenileni kabul ederek 4. Kaçarak 5. Şiddeti önceleyerek

Çatışma türleri ve buna bağlı olarak kahramanın kullandığı çatışma çözme yöntemleri, çocuk edebiyatı yapıtları aracılığıyla çocuğun özdeşim kuracağı ve zengin yaşamsal modeller sunacak nitelikte olmalıdır. Bu yapıtlar aracılığıyla çocuklara yaşamlarında karşılaşacakları durum ve olaylara ilişkin sahnelerle hayatın provasını yaptırılıp onları zihinsel ve duyuşsal açıdan geliştirerek yaşama hazırlanmalıdır. Çocuk kitapları aracılığıyla çocuklarda karakter eğitimi, ahlak eğitimi, tinsel eğitim, çokkültürlülük, barış eğitimi ve çatışma çözme gibi özel gereksinimlerin karşılanması amaçlanmaktadır (Yılmaz ve Yakar, 2018). Özel amaçla yazılan bu çocuk kitaplarının basımı hızla artmakla birlikte belirlenen temalar ekseninde ortaya konulan içerikler çocukların yaş ve gelişimlerine uygunluk açısından oldukça sınırlıdır (Aslan, 2014; Işıtan, 2016). Bu araştırmayla çocuk kitaplarında geliştirilmesi amaçlanan özel gereksinimlerden biri olan çatışma çözme temasına odaklanılmıştır. Bu ekseninde iyi-kötü çatışması üzerine kurulu olan metinlerden biri olan masalların çatışmalar açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde çocuk edebiyatı alanında çok okunan kitaplarından biri olan Mavi Rüya Gören Çocuk adlı masal kitabındaki kahramanların karşılaştığı çatışma türleri ve alt birimleri, kahramanların bu çatışmaları çözme yöntemleri ve çatışma sürecindeki konumlarının çözümlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada şu problemlere cevap aranmıştır:

1. Mavi Rüya Gören Çocuk adlı masal kitabındaki kahramanların karşılaştığı çatışma türleri ve alt birimleri nelerdir?
2. Mavi Rüya Gören Çocuk adlı masal kitabındaki kahramanların çatışmadaki yeri ve çatışmanın çözümünde kullandıkları yöntemler nelerdir?

2.YÖNTEM

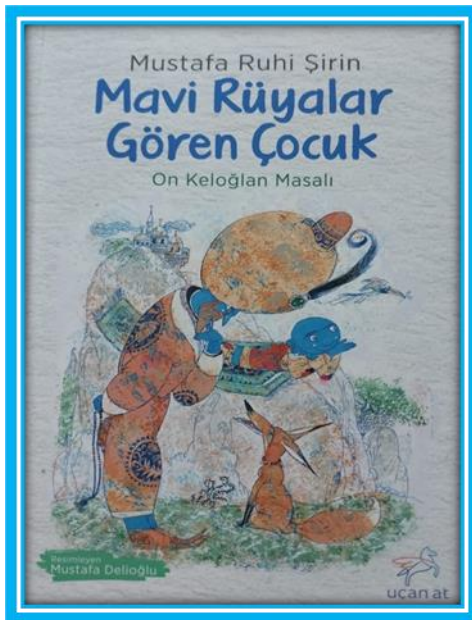
2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme kullanılmıştır. Doküman inceleme, doğrudan görüşme ve gözlem yapma imkânının olmadığı durumlarda araştırılması amaçlanan olgu veya olgularla ilgili bilgi içeren materyalleri, var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamayı içermektedir (Karasar, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Bu süreç, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme ya da genel tarama ile içerik çözümlemesi olarak iki ayrı amaçla kullanılabilir (Karasar, 2005). Bu araştırmada doküman incelemesi, Mavi Rüyalar Gören Çocuk adlı masal kitabında yer alan çatışma türü ve çatışma çözme yöntemleri; kahramanların çatışma çözme sürecindeki konumları ve çatışma çözme yöntemlerini belirlemek amacıyla kullanıldığı için genel taramayla içerik çözümlemesinin kullanıldığı söylenebilir.

2.2. İnceleme Nesnesi

Bu araştırmada inceleme nesnesi olarak Mustafa Ruhi Şirin'in Mavi Rüyalar Gören Çocuk adlı masal kitabı kullanılmıştır. Bu kitabın inceleme nesnesi olarak belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bunun için şu ölçütler belirlenmiştir: Araştırmada kahramanların yaşadıkları çatışmalar incelendiği için birden fazla metinden oluşan ve çatışmaların etkin bir şekilde kullanıldığı bir çocuk kitabının seçilmesi ölçütleri esas alınmıştır. Masalların yapısı gereği iyi-kötü, güzel-çirkin vb. çatışmalar üzerine kurulu metinler olması, seçilen masal kitabının birçok özgün masalı barındırması sebebiyle bu çocuk kitabı inceleme nesnesi olarak belirlenmiştir. On tane Keloğlan masalını barındıran bu kitap Mustafa Ruhi Şirin tarafından yazılmış, Mustafa Delioğlu tarafından resimlenmiştir. 136 sayfadan oluşan bu masal kitabı Uçan At Yayınları tarafından 2005 yılında basılmıştır. Masal kitabında Keloğlan'a ile yapılmış bir söyleyişi içeren bir şiirin ardından Kırk Birinci Gün, Elleri Üzerinde Yürüyen padişah, Keloğlan'ın Sevinci, Mavi Rüyalar Gören Çocuk, Kırkıncı Kardeş, Sihirli Gömlek, Hiç Yüzünden, Kuyruksuz Kalan Tilki, Horozlu Çocuk, Dev Anasının Son Günü olmak üzere toplam on masal yer almaktadır.

Görsel 1. Ön kapak

Görsel 2. Arka kapak

2.3. Veri Toplanması ve Analizi

Çatışma türleri kişinin kendisiyle olan çatışması, başkalarıyla çatışması, doğa ile çatışması ve toplumla çatışması olmak üzere dört kategoride değerlendirilmektedir (Sever, 2010). Bu araştırmada verilerin analizi için Çatışma Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Bu form Karagöz'ün (2014) ortaya koyduğu çatışma türleri ve bunları oluşturan alt çatışma

birimleri, kahramanın çatışmayı çözme sürecindeki yeri ve çatışmayı çözme yöntemini içeren iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çatışma türleri ve çatışma birimleri; ikinci bölümde karakterin çatışmadaki yeri ve çatışmayı çözme yöntemi değerlendirilmiştir. Formun geçerliği yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Çevik ve Müldür, 2021; Melanlıoğlu, 2020).

2.4.Verilerin Analizi

Araştırma verileri, betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Betimsel analizde veriler daha önceden belirlenen kategorilere göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Bunun için analiz sonucunda elde edilen bulgular, önce dizgesel ve açık bir biçimde betimlenmekte ardından bu betimlemeler açıklanıp yorumlanarak bulgu ve sonuçlara ulaşılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bulgu ve sonuçları desteklemek amacıyla araştırmada doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Araştırmanın inceleme nesnesi olan masal kitabında yer alan on masal birinci aşamada çatışma türleri ve bu çatışmaların alt çatışma birimleri, ikinci aşamada ise kahramanların çatışmayı çözme sürecindeki konumu ve çatışmayı çözme yöntemi incelenmiştir. Bu çözümlenmede Karagöz (2014)'ün belirlediği çatışma türleri ve bunlara ilişkin alt temalar ile çatışma çözme yöntemlerine yönelik yaptığı sınıflamaya göre oluşturulan Çatışma Değerlendirme Formu kullanılmıştır. İnceleme nesnesi olan Mavi Rüya Gören Çocuk adlı masaldaki on masalda öncelikle M_1, M_2 şeklinde kodlanmış ardından masallar tek tek incelenmiştir. Masallardaki tüm kahramanların yaşadığı çatışma türleri ve çatışma alt birimleri belirlenerek kategorilere ayrılmış ve veriler kodlandırılarak sınıflandırılmıştır. Ardından masallar çatışmada kahramanın konumu ve çatışmayı çözme yöntemine göre de incelenerek kategorilere ayrılmış ve veriler kodlandırılarak sınıflandırılmıştır. İki aşamada elde edilen bu bulgular çatışma türleri ve çatışma çözme yöntemleri kapsamında iki aşamada çalışmanın amacı doğrultusunda tablolaştırılarak belirlenen temalara göre sınıflandırılarak yorumlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular arasındaki benzerlik ve farklılıklarını belirlemek ve nesnelliği sağlamak amacıyla araştırmacı dışında bir alan uzmanı tarafından kodlanmıştır. Ardından araştırmacı ve alan uzmanları bir araya gelerek belirledikleri kodlar karşılaştırılmış, farklı tespitlere yönelik ilgili bölümler yeniden gözden geçirilmiştir. Görüş birliği olan kodlara bulgular aynen bulgularda yer verilirken görüş birliği sağlanamayan kodlar yeniden incelenerek ortak bir karara varılmıştır. Kodlayıcılar arası görüş birliğini tespit etmek için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}} \times 100$) kullanılmıştır. Yapılan işlem sonucunda kodlayıcılar arası uyum %91 olarak hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik oranının %70'in üzerinde olması Miles ve Huberman'a (1994) göre araştırmadaki verilerin güvenilirliği için yeterlidir. Bu çerçevede araştırma sonucunda elde edilen bulguların güvenilir olduğu söylenebilir.

3.BULGULAR

Araştırmada Mavi Rüya Gören Çocuk adlı masal kitabında yer alan bulgular iki aşamada sunulmuştur. Birinci aşamada çatışma türleri ve alt çatışma birimleri; ikinci aşamada kahramanın çatışma çözme yöntemleri ve çatışmadaki konumuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara ilişkin frekans ve yüzde değerleri tabloleştirilerek sunulmuştur.

Tablo 3. Mavi Rüyalar Gören Çocuk Adlı Masal Kitabındaki Çatışma Türleri ve Alt Çatışma Birimleri

Masal Adı	Çatışmanın Türü	Alt Çatışma Birimleri
Kırk Birinci Gün	Kişinin kendiyle olan çatışması	Değer verdiği bir şey/biri için yaşadığı çaresizlik
	Kişi-toplum çatışması	Töre ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
Elleri Üzerinde Yürüyen Padişah	Kişinin kendiyle olan çatışması	Değer verdiği bir şey/biri için yaşadığı çaresizlik
	Kişi-toplum çatışması	Yasalarla çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
Keloğlan'ın Sevinci	Kişinin doğa ile çatışması	Tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası
	Kişinin doğa ile çatışması	Tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası
	Kişinin doğa ile çatışması	Tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Değer verdiği bir şey / biri için yaşadığı çaresizlik
	Kişiler arası çatışma	Anneyle çatışma
Mavi Rüyalar Gören Çocuk	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Duygularının çatışması
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Değer verdiği bir şey / biri için yaşadığı çaresizlik
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişi-toplum çatışması	Yetkili kurumlarla çatışma
	Kişinin doğa ile çatışması	Tehlikeyi engelleme/tehlikeden korunma çabası
Kırkinci Kardeş	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
	Kişinin doğa ile çatışması	Eve dönme çabası
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin doğa ile çatışması	Doğal çevre ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin doğa ile çatışması	Bir hayvanla çatışma
Sihirli Gömlek	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişiler arası çatışma	Arkadaşlarıyla çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişi-toplum çatışması	Yetkili kurumlarla çatışma
Hiç Yüzünden	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Bir gizemi çözme/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma

Kuyruksuz Kalan Tilki	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişi-doğa çatışması	Bir hayvanla çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Anneye çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir gizemi çözmeye/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişiler arası çatışma	Anneye çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir gizemi çözmeye/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişiler arası çatışma	Arkadaşlarıyla çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir gizemi çözmeye/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişiler arası çatışma	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
Horozlu Çocuk	Kişiler arası çatışma	Arkadaşlarıyla çatışma
	Kişiler arası çatışma	Arkadaşlarıyla çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Duygularının çatışması
	Kişiler arası çatışma	Arkadaşlarıyla çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Duygularının çatışması
	Kişi-toplum çatışması	Yasalarla çatışma
	Kişinin doğa ile çatışması	Tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası
	Kişinin doğa ile çatışması	Bir hayvanla çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası
	Kişinin doğa ile çatışması	Doğal çevre ile çatışma
	Kişinin doğa ile çatışması	Doğal çevre ile çatışma
	Kişinin doğa ile çatışması	Doğal çevre ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Yabancı biriyle çatışma
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir gizemi çözmeye/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Bir gizemi çözmeye/ gerçeği ortaya çıkarma çabası
Dev Anasının Son Günü	Kişiler arası çatışma	Kötü kişi veya kişiler ile çatışma
	Kişiler arası çatışma	Arkadaşlarıyla çatışma

Tablo 3'e göre Kırk Birinci Gün adlı masalda kişinin kendiyile olan çatışması ve bu çatışmada bir isteği gerçekleştirme ile değer verdiği bir şey için yaşadığı çaresizlik ön plana çıkmaktadır. Elleri Üzerinde Yürüyen Padişah adlı masalda kahramanın kendiyile, toplumla ve kişilerarası yaşadığı çatışmalar ve bu çatışmalarda yasalarla, kötü kişilerle ve değer verdiği bir şey için yaşadığı çaresizlik ortaya konulmuştur. Keloğlan'ın Sevinci adlı masalda en çok "kişinin doğa ile çatışması" türü ve alt çatışma birimi olarak da "tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası"; Mavi Rüyalara Gören Çocuk adlı masalda en çok "kişiler arası çatışma" türü ve alt çatışma birimi olarak da "kötü kişi veya kişiler ile çatışma"; Kırkinci Kardeş adlı masalda "kişiler arası çatışma" türü ve alt çatışma birimi olarak da "kötü kişi veya kişiler ile çatışma"; Sihirli Gömlek adlı masalda en çok "kişinin kendiyile olan çatışması" ve alt çatışma birimi olarak da "bir gizemi çözmeye/gerçeği ortaya çıkarma çabası"; Hiç Yüzünden adlı masalda en çok "kişiler arası çatışma" türü ve alt çatışma birimi olarak da "yabancı biriyle çatışma"; Kuyruksuz Kalan Tilki adlı masalda en çok "kişiler arası çatışma" türü ve alt çatışma birimi olarak da "arkadaşlarıyla çatışma"; Horozlu Çocuk adlı masalda en çok "kişinin doğa ile çatışması" türü ve alt çatışma birimi olarak da "tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası" ve "bir hayvanla çatışma"; Dev Anasının Son Günü adlı masalda en çok "kişinin doğa ile çatışması" türü ve alt çatışma birimi olarak da "doğal çevre ile çatışma" biriminin kullanıldığı söylenebilir.

Tablo 4. Mavi Rüyalar Gören Çocuk Adlı Masal Kitabındaki Karakterlerin Çatışmadaki Konumu ve Çatışma Çözme Yöntemleri

Masal Adı	Çatışmanın Türü	Kahramanın Konumu	Kahramanın Çatışma Çözme Yöntemi
Kırk Birinci Gün	1. Kişinin kendiyile olan çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Çatışmayı başkasının çözmesiyle Yardım alarak
	2. Kişi-toplum çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Çatışmayı başkasının çözmesiyle Yardım alarak
	3. Kişinin kendiyile çatışması	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek, Sezgileriyle, Yardım alarak, Cesaretiyle, Yeteneğiyle, İş birliğiyle, Çabalayarak Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
Elleri Üzerinde Yürüyen Padişah	Kişinin kendiyile çatışması	Önce Edilgin Sonra Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek Akıl yürüterek
	Kişi-toplum çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek Akıl yürüterek, Yardım alarak, Cesaretiyle, Yeteneğiyle İş birliğiyle, Çabalayarak
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek Akıl yürüterek, Yardım alarak, Cesaretiyle, Yeteneğiyle İş birliğiyle, Çabalayarak
Keloglan'ın Sevinci	Kişinin doğayla çatışması	Edilgin	Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişinin doğayla çatışması	Etkin	Sezgileriyle, Çabalayarak
	Kişinin doğayla çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Çabalayarak
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Çabalayarak Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişinin kendiyile olan çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Çabalayarak, Yeteneğiyle
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek Akıl yürüterek, Çabalayarak
Mavi Rüyalar Gören Çocuk	Kişinin kendiyile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak, Yeteneğiyle, Çabalayarak
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Sezgileriyle, İş birliğiyle, Çabalayarak
	Kişinin kendiyile çatışması	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kaçarak Akıl yürüterek, Sezgileriyle, Çabalayarak
	Kişinin kendiyile çatışması	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Sezgileriyle Çabalayarak, Yeteneğiyle, Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Sezgileriyle, Çabalayarak, Yeteneğiyle
	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Kaçarak, Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Sezgileriyle, Çabalayarak, Yeteneğiyle
	Kişinin doğa ile çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Sezgileriyle, Yeteneğiyle
Kırkıncı Kardeş	Kişinin kendiyile çatışması	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Çabalayarak Kaçarak
	Kişinin doğa ile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Yeteneğiyle
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek
	Kişinin kendiyile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Yeteneğiyle
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Cesaretiyle, Çabalayarak, Yeteneğiyle
	Kişinin kendiyile çatışması	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişinin kendiyile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, İş birliğiyle
Kişinin kendiyile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, İş birliğiyle, Cesaretiyle	

Sihirli Gömlek	Kişinin doğa ile çatışması	Önce Etkin Sonra Edilgin	İş birliğiyle Kaçarak
	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	İş birliğiyle Kaçarak
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kaçarak Akıl yürüterek, İş birliğiyle
	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek, Çabalayarak Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, İş birliğiyle
	Kişinin doğa ile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, İş birliğiyle, Çabalayarak
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kaçarak Akıl yürüterek, Çabalayarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Yardım alarak
	Kişinin kendiyle çatışması	Önce Etkin Sonra Edilgin	Yardım alarak Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Yardım alarak
	Kişinin kendiyle çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Çabalayarak
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Yardım alarak, İş birliğiyle
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Çabalayarak, Yardım alarak
Hiç Yüzünden	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	Yardım alarak Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	Akıl yürüterek, Çabalayarak, İş birliğiyle Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Çabalayarak
	Kişi-toplum çatışması	Edilgin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişinin kendiyle olan çatışması	Edilgin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla Akıl yürüterek, Yardım alarak
	Kişiler arası çatışma	Son Edilgin	Kaçarak
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kaçarak
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Kaçarak Yardım alarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Yardım alarak
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Kaçarak
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Kaçarak
Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Kaçarak, Çatışmayı başkasının çözmesiyle	
Kuyruksuz Kalan Tilki	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Akıl yürüterek
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişinin kendiyle çatışması	Önce Edilgin Sonra Etkin	Kendisinden istenileni kabul ederek Çabalayarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Çabalayarak, Sezgileriyle
	Kişinin kendiyle çatışması	Edilgin	Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişiler arası çatışma	Önce Etkin Sonra Edilgin	Yardım alarak Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak, İş birliğiyle
	Kişinin kendiyle çatışması	Edilgin	Çatışmayı başkasının çözmesiyle
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak
	Kişinin kendiyle çatışması	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek, Kaçarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak
Kişinin kendiyle çatışması	Edilgin	Çatışmayı başkasının çözmesiyle	
H or	Kişi-toplum çatışması	Etkin	Yeteneğiyle
	Kişinin doğa ile çatışması	Önce Etkin	Akıl yürüterek, İş birliğiyle, Yardım alarak

		Sonra Edilgin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
	Kişinin doğa ile çatışması	Önce Etkin	Kaçarak
		Sonra Edilgin	Olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla
Dev Anasının Son Günü	Kişinin kendiyle olan çatışması	Etkin	Yardım alarak
	Kişinin doğa ile çatışması	Etkin	Yardım alarak
	Kişinin doğa ile çatışması	Etkin	Yardım alarak
	Kişinin doğa ile çatışması	Etkin	Akıl yürüterek, Yardım alarak, İş birliğiyle
	Kişiler arası çatışma	Edilgin	Kendisinden istenileni kabul ederek
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Akıl yürüterek
	Kişinin kendiyle çatışması	Etkin	Akıl yürüterek
	Kişiler arası çatışma	Önce Edilgin	Kaçarak
		Sonra Etkin	Akıl yürüterek, Çabalayarak
	Kişiler arası çatışma	Etkin	Yardım alarak

Tablo 4'e göre Kırk Birinci Gün masalında karakterler çoğunlukla önce edilgin sonra etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak da çoğunlukla "çatışmayı başkasının çözmesiyle" ve "yardım alarak" çözme yolu tercih edilmiştir. Elleri Üzerinde Yürüyen Padişah masalında karakterler çoğunlukla önce edilgin sonra etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak "kendisinden istenileni kabul ederek", "akıl yürüterek", "yardım alarak", "cesaretiyle", "yeteneğiyle", "iş birliğiyle" ve "çabalayarak" çözme yolunu kullanmışlardır. Keloğlan'ın Sevinci masalında karakterler çoğunlukla önce edilgin sonra etkin bir konumda yer alırken çoğunlukla çatışmanın çözümünün son aşamasında etkin bir konumda yer almakta ve çatışmayı çözme yöntemi olarak da "akıl yürüterek", "çabalayarak" çözme yolunu tercih etmişlerdir. Mavi Rüya Gören Çocuk masalında karakterler çoğunlukla önce edilgin sonra etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla çatışmanın başlangıcında "kendisinden istenileni kabul ederek" ve "olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla" çözmeyi denemelerine rağmen çatışmanın sonunda "akıl yürüterek", "cesaretiyle", "sezgileriyle", "çabalayarak" ve "yeteneğiyle" çözme yolunu tercih etmişlerdir. Kırkinci Kardeş masalında karakterler çoğunlukla etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla "akıl yürüterek", "cesaretiyle", "çabalayarak" ve "yeteneğiyle" çözme yolunu tercih etmişlerdir. Sihirli Gömlek masalında karakterler çoğunlukla etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla "yardım alarak" ve "çabalayarak" çözme yolunu tercih ederken edilgin oldukları konumda da "olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla" çözme yolunu da sıklıkla kullanmışlardır. Hiç Yüzünden adlı masalda karakterler çoğunlukla edilgin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla "kendisinden istenileni kabul ederek" ve "kaçarak" çözme yolunu tercih etmişlerdir. Kuyruksuz Kalan Tilki masalında karakterler çoğunlukla etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla "akıl yürüterek" ve "yardım alarak" çözme yolunu tercih etmişlerdir. Horozlu Çocuk masalında karakterler çoğunlukla edilgin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla "olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla" çözme yolunu tercih etmişlerdir. Dev Anasının Son Günü masalında karakterler çoğunlukla etkin bir konumda yer alırken çatışmayı çözme yöntemi olarak çoğunlukla "akıl yürüterek" ve "yardım alarak" olarak çözme yolunu tercih etmişlerdir.

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Mavi Rüya Gören Çocuk adlı masal kitabı çatışma türleri, alt çatışma birimleri, kahramanın çatışmadaki rolü ve çatışmayı çözme yöntemleri açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda en sık kullanılan çatışma türünün "kişiler arası çatışma" olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Melanhoğlu'nun (2020) mülteci çocuklara yönelik eserleri incelediği araştırmasında da kişiler arası çatışma türünün en sık kullanılan çatışma türü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca İnce-Samur ve Arıkan (2018) inceledikleri beş kitapta, Tosun'un (2024) Şermin Yaşar'ın tüm kitaplarını incelediği araştırmasında, Büyükkışık'ın (2019) Nur İçözü'nün

çocuk kitaplarını incelediği araştırmasında, Çalışkan'ın (2019) Nasreddin Hoca'nın fıkralarını incelediği araştırmasında, Ak Başoğlu'nun (2021) "Alacağınız Olsun" adlı eseri incelediği araştırmasında, Çevik ve Müldür'ün (2021) incelediği iki çocuk kitabında da en çok kişiler arası çatışma türüne yer verildiği ve alan yazındaki araştırmaların sonuçlarının bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüştüğü söylenebilir. Mevcut araştırmalar değerlendirildiğinde araştırmaların çoğunda çocuk edebiyatı kitaplarında kişiler arası çatışmaların ön plana çıktığı ve çocukları günlük yaşamda karşılaşılan kişilere dair sunduğu örneklerle sosyal yaşam açısından daha zengin örnekler içerdiği söylenebilir. Bu çatışma türünü ise "kişinin kendiyle yaşadığı çatışma" takip etmektedir. Ayrıca kitapta "kişinin doğa ile çatışması" ve "kişi-toplum çatışması" türüne de yer verilmiş olmakla birlikte "kişi-toplum çatışması" en az kullanılan türdür. Bu açıdan da kitabın farklı çatışma türlerinin tanınması açısından da zengin bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Melanlıoğlu'nun (2020) araştırmasında da en az "kişi-toplum çatışması" türüne yer verildiği belirlenmiştir. Bu durum da çocuğun gelişimsel süreci içerisinde kişi-toplum çatışmasını algılayıp yorumlamak için yeterli olgunluğa gelmemiş olmasıyla açıklanmaktadır (Büyükişık, 2019; Melanlıoğlu, 2020).

Mavi Rüya Gören Çocuk adlı kitapta alt çatışma birimleri açısından incelediğinde kişiler arası çatışmada en çok "kötü kişi veya kişiler ile çatışma" çatışmaya yer verilmekle birlikte "yabancı biriyle çatışma" ve "arkadaşlarla çatışma" alt türlerine de sıklıkla yer verildiği söylenebilir. Buna karşın Çevik ve Müldür'ün (2021) araştırmasında aile bireyleri ve arkadaşlar, Melanlıoğlu'nun (2020) araştırmasında arkadaş çevresi ve aile içi çatışmaların, Canlı ve Aslan'ın (2018) araştırmasında da kişinin aile bireyleriyle yaşadığı çatışmaların daha sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Bu sonuçlardaki farklılığın metin türünden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü masalların iyi-kötü, güzel-çirkin gibi karşıtlıklar üzerine kurulu bir yapıya sahip olmalarının doğal sonucu olarak değerlendirilebilir.

Kişinin kendiyle olan çatışmasında "bir gizemi çözme/gerçeği ortaya çıkarma çabası" ve "bir hayali/ isteği gerçekleştirme çabası" ön plana çıkmaktadır. Bu sonucunda sembolik unsurlarla örülü metinler olan masalların gizemlerin keşfedilmesi noktasındaki öneminin açığa çıkarılması ve çocukların kendilerini keşfetmelerine olanak sunmasına ilişkin sonuçlarla örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca çatışmaların gerek kişiler arası gerek toplumsal gerekse doğa ile yaşanan çatışmalar olsun hepsinin merkezinde kişinin kendini çözümlemesi ve kendini tanımaya hizmet ettiği söylenebilir. Benzer şekilde Çevik ve Müldür'ün (2021) araştırmasında değer verdiği bir şey/biri için yaşadığı çaresizliğe, bir gizemi çözme/gerçeği ortaya çıkarma çabası ve bir hayali gerçekleştirme örneklerine rastlanmıştır. Melanlıoğlu'nun (2020) araştırmasında da bu çatışma türüne sıklıkla yer verildiği söylenebilir. Bu çatışma türü kahramanın kendine olan tutum ve tavırları ekseninde çocuk okurun da kendini güçlü ve zayıf yönlerini tespit edebilmesi açısından olumlu katkılar sunduğu söylenebilir (Karagöz, 2014).

Kişinin doğa ile çatışmasında en sık kullanılan alt çatışma türü "tehlikeyi engelleme/ tehlikeden korunma çabası" yanında "doğal çevre ile" yaşanan çatışmaların daha sıklıkla tercih edildiği söylenebilir. Melanlıoğlu'nun (2020) araştırmasında da bu çatışma türüne yer verilmiş olmakla birlikte Ercan ve Genç'er'in (2023) araştırmasında en çok kişinin doğa ile çatışması tercih edilmiştir. Şener'in (2018) yaptığı inceleme sonucunda ise kişi-doğa çatışması altında en çok gözlemlenen çatışmanın "doğa felaketiyle çatışma" olduğu sonucuna ulaştığı görülmektedir. Bu çatışma türünün çocuğun doğayı tanınması için kitapta yer bulması önemli olmakla birlikte doğal güçler karşısında tehlikeyi engelleme ya da korunma yolunun tercih

edilmesinin yerinde bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Çünkü doğal çevrenin etkisi, hayvanlar, doğa felaketleri gibi durumlar karşısından insanın gücünün sınırlı kalabileceği, bu durumlar karşısında alınabilecek uygun bir tavır olarak değerlendirilebilir.

Masalarda kahramanlar kişiler arası ve kişisel çatışmalarda en sık “akıl yürüterek, yardım alarak, cesaretiyle, yeteneğiyle, iş birliğiyle, çabalayarak” çözüme yöntemlerinin kullandığı söylenebilir. Kitapta kişiler arası çatışmanın ardından en sık kişinin kendisiyle olan çatışmasının kullanılmasından hareketle de bu masalarda çocuklara kişiler arası ve kişisel problemlerinin çözümünde akıl yürütme, yeteneği, yardımlaşma, çabalama ve cesaret ve iş birliğinin önemini ortaya koyulmaya çalışıldığı söylenebilir. Bununla birlikte bu farklı çatışma çözüme yöntemlerini aynı anda kullanıyor olması da birden fazla çözüm odaklı düşünme stili olan ıraksak düşünme perspektifini destekleyici bir yapının kullanıldığı şeklinde değerlendirilebilir. Çevik ve Müldür’ün (2021) araştırmasında da kahramanlar sırasıyla “akıl yürüterek, sezgileriyle, yardım alarak, iş birliğiyle ve cesaretiyle” çatışmaları çözüme yoluna gitmişlerdir. Bu iki araştırma incelenen çocuk kitaplarının çocuklarda üst düzey düşünme becerilerini destekleyen model çözümler ortaya koyduğu söylenebilir. Tosun’un (2024) araştırmasında en az yararlanan çatışma çözüme biçiminin iş birliği olduğu tespit edilmiştir. Melanlıoğlu (2020) araştırmasında ise kahramanların çatışmayı çözmek için çabalamadıklarını, çözümde de şiddete ve yalana başvurduklarını, olağanüstü güçler veya başkası tarafından müdahaleye ihtiyaç duyduklarını bu sebeplerden ötürü kitaplarda çatışmalarda onaylanmayan çözüm yollarının kullanıldığını belirtmektedir. Benzer şekilde Tosun’un (2024) araştırmasında da kahraman çatışma çözüme yöntemi olarak en sık güç kullanmayı tercih etmiştir. Mavi Rüya Gören Çocuk kitabında kahramanlar yer yer edilgin konumda çatışmayı çözmekle birlikte kitapta güç kullanma, yalan gibi olumsuz unsurlara yer verilmemiştir. Bu sonuçlardan hareketle bu araştırma sonucunda incelenen kitapta akıl yürütme, cesaret ve yeteneğin öneminin vurgulandığı ve çatışma çözüme yöntemlerinin büyük çoğunluğunun çocuğa görelik ilkeleriyle uyduğu söylenebilir.

Masaldaki kahramanların kişilerarası çatışmaların çözüm sürecinde çoğunlukla etkin bir rolde olmakla birlikte edilgin bir konumda da bulunmaktadır. Bu çalışmada kahramanın kendisiyle olan çatışmasının çözümünde ise tek bir çözüm odaklı hareket etmedikleri önce etkin sonra edilgin ya da önce etkin sonra edilgin bir konumda oldukları ancak çatışmanın çözümünün son aşamasında çoğunlukla etkin bir rolde oldukları söylenebilir. Masalardaki kahramanlar çatışmaları çözerken çoğunlukla etkin bir rol üstlenmekle birlikte yerine göre etkin ve edilgin olarak da esnek bir düşünce yapısını ön plana çıkardıkları, çatışmanın çözülmediği durumlarda konumlarını değiştirmelerinden hareketle de başka yollar arayarak çözüm odaklı bakış açısı geliştirdikleri söylenebilir. Benzer şekilde Çevik ve Müldür’ün (2021) araştırmasında da kahramanların çoğunluğunun etkin bir konumda olmakla birlikte başkahramanların yerine göre hem etkin hem edilgin bir konumda oldukları benzer şekilde Karagöz (2014) de araştırmasında kimi romanlarda başkahramanın, çatışmanın çözümünde hem etkin hem de edilgin olduğunu bu durumda olayın akışı içerisinde başkahramanın rol değişiminin bir sonucu olduğu belirtilmektedir.

Araştırma sonucunda kişi-doğa çatışmasında ise kahramanların daha çok etkin bir konumda oldukları ve çatışmaları yardım alarak çözdükleri belirlenmiştir. Bu durumda doğada karşılaşılabilecek sorunlarda yardım almanın öneminin vurgulandığı söylenebilir. Benzer şekilde kişi-toplum çatışmalarının çözümünde kahramanların rol değişimiyle etkin ve edilgin

olabildikleri ancak çatışmanın çözüme kavuşturulmasında çoğunlukla etkin bir rolde ve yardım olarak çözüme yöntemini tercih ettikleri söylenebilir. Bu durumda çocukların toplumsal çatışmaları algılayabilmesi için yeterli olgunluğa gelmemelerinden dolayı (Alamdar ve Süngü, 2017) bu çatışma türünün çözümünde yardım almaya teşvik edilmesinin yerinde bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Mavi Rüya lar Gören Çocuk adlı kitapta kahramanların büyük çoğunluğunun farklı çatışma türlerinde etkin bir rol üstlenmelerine karşın edilgin konumda da olduklarında en sık “kendinden istenileni kabul ederek”, “olağanüstü güçlerle ve rastlantıyla” ya da “kaçarak” çözüme yöntemini kullandıkları söylenebilir. Benzer şekilde Tosun’un (2024) araştırmasında da kahramanın güç kullanımından sonra en sık kullandığı geri çekilme yöntemiyle çatışmaları çözdüğü, Çevik ve Müldür’ün (2021) araştırmasında da edilgin rolde olan kahramanların çatışmalarını “kaçarak ve kendinden istenileni kabul ederek” ya da “olağanüstü güçlerle” çözüme kavuşturdukları tespit edilmiştir. Ayrıca ilgili araştırmada bazı hikâyelerde çatışmaların “başkasının çatışmayı çözmesi” ve “şiddete başvurma” ile çözümlendiği; Melanlıoğlu’nun (2020) araştırmasında çoğunlukla edilgin roller üstlendikleri, çatışmaları olağanüstü güçlerle ve şiddetle çözüme yollarına başvurdukları tespit edilmiştir. Şiddetle çözüme gibi bir sonuca Mavi Rüya lar adlı kitapta rastlanılmamakla birlikte olağanüstü güçler ve rastlantılarla çözüme yöntemine sıklıkla başvurulduğu söylenebilir. Sever’e (2007) göre çatışmanın olağanüstü bir güç tarafından veya rastlantılarla çözülmesi nitelikli bir çocuk kitabı için uygun bir çözüme yöntemi değildir. Melanlıoğlu (2020) da kahramanların, yaşadıkları çatışmaları çözüme yöntemlerinde olağanüstü güçler kullanmasının çocuğun bu kahramanlarla özdeşim kurması, kişilik gelişimini olumsuz olarak etkileyebileceğini dile getirmektedir. Bu araştırmada ise olağanüstü güçle çözüme başvurulması ve olağanüstülükler yer verilmesinin inceleme nesnesinin bir masal kitabı olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ancak günümüze bakıldığında bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümle geçmişte olağanüstü kabul edilen durumlar bugün sıradan bir gerçeklik haline gelmiş ve herkesin kullanımına açılmıştır. Bu sebeple bu kitapta olağanüstü özelliklere yer verilmesinin olumsuz bir perspektifte ve çocuğun gelişimine zarar verecek şekilde sunulmadığı aksine çocukların yaratıcı düşünme becerilerini destekleyecek nitelikte olduğunu bu sebeple kullanımının uygun olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlardan hareketle Mavi Rüya lar Gören Çocuk adlı masal kitabının tüm çatışma türlerine ilişkin örnekler içerdiği bu yönüyle çocuklara farklı çatışmalara ilişkin zengin örnekler sunduğu söylenebilir. Masal kitabı çatışma çözüme yöntemleri açısından değerlendirildiğinde akıl yürütme, yardım alma, cesaret, yetenek, iş birliği ve çabalamanın çatışmaların çözümündeki önemini ortaya koyduğu ve bu konuda birçok örnek sunduğu söylenebilir. Bu sonuçlardan hareketle Mavi Rüya lar Gören Çocuk adlı masal kitabı çocukların çatışma çözüme becerilerini geliştirmelerine hizmet edecek bir çocuk kitabı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ak Başoğlu, D. (2021). Çocuk kitaplarında çatışma söylemi: Alacağınız Olsun. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 128-145.
- Aksoy, P. (2020). Masalarda yer alan çatışmalara ilişkin bir inceleme: Aytül Akal’ın Okul Öncesi Masallar Dizisi örneği. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(3), 657-674.

- Aslan, C. (2006). Türk çocuk yazınında çocuk-yetişkin çatışmasının yer aldığı kimi yapıtların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(2), 193-216.
- Aslan, C. (2014). Barış eğitiminde çocuk ve gençlik edebiyatı. Şener, T. (Yay. Haz.). *Okul Kültürü ve Çocuk-VII. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (381-399). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Aslan, C. (2006). Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun gelişim sürecindeki yeri, S. Sever (Ed.), 2. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (s.189-200) içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Büyükışık, E. (2019). *Nur İÇÖZÜ'nün çocuk kitaplarındaki kişilerarası çatışmalar ve çatışma çözme süreçleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Canlı, S. ve Aslan, C. (2018). Çetin Öner'in "Gülibik" adlı çocuk kitabının yapısal ve eğitsel ilkeler açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(2), 812-833.
- Çalışkan, G. (2019). Nasreddin Hoca'nın kimi fıkralarının çocuk edebiyatının bir değişkeni olan çatışma çözme yöntemlerine göre incelenmesi. *Türkçe Eğitimi ve Çocuk Edebiyatı Kurultayı 25-26 Nisan 2019* (s. 261-267), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Çevik, A., & Müldür, M. (2021). Çocuk edebiyatında genel çatışma türleri, çatışma çözme yöntemleri ve kuşak çatışması: Uçurtmam Bulut Şimdi ve Gökyüzünde Balonlar örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(3), 1027-1048.
- Ercan, M., & Gençer, G. (2023). Deprem ve yas temalı çocuk kitaplarındaki başkarakterlerin karşılaştıkları çatışmalar ve çatışmaları çözmeye izledikleri yollar. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 6(2), 197-220.
- Işıtan, S. (2016). Özel amaçla yazılmış çocuk kitapları. *Turkish Studies*, 11(4), 471-492.
- İnce-Samur, A. Ö., & Arıkan, Y. (2018). Behiç Ak'ın çocuk kitaplarındaki çatışmaların mizah ögesi bakımından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 165-182.
- Karagöz, S. (2014). *Çocuk romanlarındaki başkişilerin yaşadıkları çatışmaları çözme yöntemlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavalcı, Z. (2001). *Çatışma çözme becerileri eğitimi programının üniversite öğrencilerinin çatışma çözme biçimleri üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Melanlıoğlu, D. (2020). Çocuk edebiyatındaki mülteci kahramanların yaşadıkları çatışmalar üzerine bir inceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(2), 665-691.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. USA: SAGE Publication.
- Ozan Demir, Y. (2009). *Çocuk masallarında kişilerarası çatışma çözme süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, E. (1994). *Yazınsal türler*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2002) *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sever, S. (2007). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sever, S. (2010). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Şener, C. (2018). *Ödüllü çocuk kitaplarındaki başkahramanların yaşadıkları çatışma çözme yöntemlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

- Tosun, G. (2024). *Şermin Yaşar'ın çocuk kitaplarında kişiler arası çatışma ve çatışma çözme süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yakar, Y. M. & Yılmaz, O. (2015). Beyazbulut Dergisi'nde yer alan kurgusal metinlerdeki karakterlerin çatışmaları çözme biçimleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ÖS-II, 57-66.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O., & Yakar, Y. M. (2018). Türk çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet*, 3(6), 29-42.

ÇOCUK YAZININDA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ VE ENGELLERİ: BİLGE ÇİÇEK

Uzm. Öğretmen Esengül Gündoğdu

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, esengul_gundogdu23@erdogan.edu.tr, 0009-0003-72662935

ÖZET

Eleştirel düşünme; çocukların okudukları metinleri sorgulayıcı bir yaklaşımla değerlendirme, olaylar ve karakterler hakkında derinlemesine düşünme, farklı bakış açılarını anlama ve kendi çıkarımlarını yapabilme becerisini geliştirmek anlamına gelir. Bireylere küçük yaşlardan itibaren öğretildiğinde kalıcı bir yetenek haline gelebilir. Çocukların sadece akademik başarısını değil günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları çözme yeteneklerini de güçlendirir. Çocuk yazınları denetimci bir yaklaşım benimsemeden, kurgusal karakterler aracılığıyla düşünsel ipuçları sunmalı ve çocukların kişi ve olaylar üzerinde düşünmelerini teşvik ederek bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine katkıda bulunmalıdır. Araştırmamızda ‘‘Bilge Çiçek’’ adlı kitabın duyuşsal ve bilişsel stratejilere göre analizi ve eleştirel düşünme engelleri açısından incelemesi yapılarak kitabın hangi becerileri kapsadığı hangi engelleri içerdiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiş nitel bir araştırmadır. Elde edilen verilerin incelenmesi betimsel analiz ile yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde ‘‘Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formu’’ ve ‘‘Eleştirel Düşünme Engelleri Formu’’ kullanılmıştır. Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formu Makro Beceriler, Mikro Beceriler ve Duyuşsal Stratejiler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Eleştirel Düşünme Engelleri Ölçeği ise Mantık Yürütememe, Ben Merkezilik, Otoriteye İnanç, Aşırı Güven alt maddelerinden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda Anooshirvan Miandji’nin ‘‘Bilge Çiçek’’ adlı kitabının çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek bir eser olduğu, eleştirel düşünme engellerinin ise çok az sayıda olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel düşünme, beceri, engel, Bilge Çiçek, Anooshirvan Miandji.

CRITICAL THINKING SKILLS AND OBSTACLES IN CHILDREN'S LITERATURE: THE FLOWER OF WISE

Critical thinking means developing the ability of children to evaluate the texts they read with a questioning approach, to think deeply about events and characters, to understand different

perspectives and to make their own inferences. When taught to individuals from a young age, it can become a permanent skill, and it strengthens not only children's academic success but also their ability to solve problems they encounter in daily life. Children's literature should provide intellectual clues through fictional characters without adopting a controlling approach and should contribute to children's cognitive and emotional development by encouraging them to think about people and events. In our research, it was aimed to determine which skills and obstacles the book covers by analyzing the book titled "Bilge Çiçek" according to emotional and cognitive strategies and examining it in terms of critical thinking obstacles. It is a qualitative research conducted with the document review method. The examination of the obtained data was done with descriptive analysis. The "Critical Thinking Skills Evaluation Form" and "Critical Thinking Obstacles Scale" were used in the analysis of the data. The Critical Thinking Skills Assessment Form consists of three sections: Macro Skills, Micro Skills and Sensory Strategies. The Critical Thinking Barriers Scale consists of the sub-items Inability to Reason, Egocentricity, Belief in Authority and Overconfidence. As a result of the research, it was determined that Anooshirvan Miandji's book 'Bilge Çiçek' is a work that will develop children's critical thinking skills and that there are very few critical thinking barriers.

Keywords: Chickpea Man, educational message, children's literature.

1. GİRİŞ

21.yy'ın hızlı değişen dünyasında bireylerin düşünme becerilerini geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir (Akınoğlu, 2001). Teknolojinin gelişimiyle birlikte yeni dünya; bilgiyi sorgulayan, her şeye hemen inanmayan, doğruyu yanlıştan ayırabilen ve kendi kararlarını alabilen bireyler tercih etmektedir (Eğmir ve Ocak, 2016). Bu becerilere sahip bireylerin ortak özellikleri eleştirel düşünme yeteneklerine sahip olmalarıdır. Eleştirel düşünme; bir konu, içerik ya da problemin gelişimini analiz ederek değerlendiren ve yeniden düzenleyerek düşünmenin çağdaşlığını geliştiren düşünme biçimidir (Paul ve Elder, 2016). Eleştirel düşünme bilgiyi sorgulayan, zihinsel süzgeçten geçiren, irdeleyen bireyler yetiştirmeyi amaçlayan çağdaş eğitim sistemlerinin de gerektirdiği bir zorunluluktur (Nas, 2003,s.175;Sever,2015,s. 86). İçinde yaşadığımız bu dönemde eleştirel düşünme, eğitimin merkezine alınmalıdır (Halpern, 2014; Özüdoğru, 2016; San, 2008). Çünkü bilgi çağında mevcut olan bilgi yığının içinden doğru bilgiyi alabilmek için zihinsel bir hijyen görevi üstlenerek bireyleri bilgi kirliliğinin oluşturacağı zararlardan korur (Gündoğdu, 2009).

Disiplinli bir düşünme biçimi olan eleştirel düşünme, üst düzey bir düşünme becerisidir. Facione'e (1990) göre eleştirel düşünme; yorumlama, analiz, değerlendirme ve çıkarım yöntemlerine dayanan, kendi kendine yönetilen bir düşünce şeklidir. Bu düşünce biçimi; vardığı sonucun altında temellendirilmiş, yöntemsel, görünüme dayalı veya duruma özgü açıklamalardır. Eleştirel düşünme, bireyin kendi düşünce sürecini farklılaşp sorgulayarak bir yargının doğruluğunu ve rasyonelliğini irdeleme sürecidir (Hendricks,2010, 34). Reynold

eleştirel düşünmeyi Bloom Taksonomisi ile ilişkilendirerek şu tanımı yapmıştır: Bilginin analiz, sentez ve değerlendirme yapılarak yeniden inşa edilmesidir. Kısacası eleştirel düşünme bireyin kendine sunulan bilgiyle yetinmeyip mevcut bilgiyi yeni boyutlara taşıyarak zenginleştirme becerisidir. Eleştirel düşünme, bireylere günlük yaşamda mantıksız kararları almamızı engelleyerek yaşam kalitemizi artırır, önyargıları sorgulamamızı teşvik ederek kişisel özgürlüğümüze katkı sağlar ve de toplumdaki demokrasiyi geliştirerek daha uygar bir toplum inşa edilmesine katkı sunar (Bassham vd. 2011).

Günümüz bilgi çağında çocuk yazını yapıtlarında kurallar koymak, yaptırımcı yargılar oluşturmak yerine neden-sonuç ilişkisi kurarak sorgulayan, bağımsız düşünmeye yönlendiren çocukların anlamlandırma yapabilecekleri yaşam durumları sunulmalıdır. Miandji'ye göre, eleştirel düşünme, küçük yaşlardan itibaren temelde başarıyla kazanılabilecek bir beceridir. Bu nedenle, eleştirel düşünmeyi kurgu yoluyla okuyucuya aktarmayı amaçlayan kitapların okunması, bu becerinin kazandırılması için önemlidir.

Anooshirvan Miandji, 2016-2020 yılları arasında Oxford Üniversitesi'nde Bilim Felsefesi, Eleştirel Düşünme, Bilgi Teorisi ve Psikoloji eğitimi almıştır. Şu anda bir üniversitede Eleştirel Düşünme ve Bilimsel Araştırma Etiği dersleri vermektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere eleştirel düşünme özellikle günümüzde bireyin sahip olması gereken en önemli becerilerden birisidir. Fakat eleştirel düşünmeyi engelleyen bazı durumlar bulunmaktadır. Eleştirel düşünme engelleri olarak (ELDEN) ifade edilen durumlar sorgulamayı, çıkarım yapmayı engelleyerek bireyi hataya düşürmektedir (Moore ve Parker, 2009). Eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması için eleştirel düşünme engellerin bilinmesi bireylere eleştirel düşünmeyi öğretirken karşılaşılan sorunları çözmeye konusunda ışık tutacaktır. Yirmi birinci yüzyıl becerisi olan eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında bu beceriyi engelleyen faktörleri tespit etmek ve ortadan kaldırmak, kullanılan tedavi yöntemini belirlemek için önemlidir. Kitabın eleştirel düşünme engellerine bakılmasının amacı da budur. Eleştirel düşünme üzerinde yapılan çalışmalar genellikle bu becerinin olup olmadığı, nasıl geliştirileceği şeklinde olduğu görülmektedir. Eleştirel düşünme engellerinin belirlenmesiyle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında sadece bir doktora tezine rastlanmaktadır (Özkaya, 2018). Engellerin belirlenmesi eleştirel düşünmenin önünü açacaktır (Gündoğdu, 2009). Yani engelleri tespit edip ortadan kaldırmadan eleştirel düşünmenin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır. Bu nedenle araştırmada inceleme nesnesi olan “Bilge Çiçek” adlı çocuk kitabındaki eleştirel düşünme becerileri ve engellerini belirlemek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Bilge Çiçek adlı çocuk kitabındaki Eleştirel düşünme becerileri nelerdir?

2. Bilge Çiçek adlı çocuk kitabındaki eleştirel düşünme engelleri nelerdir?

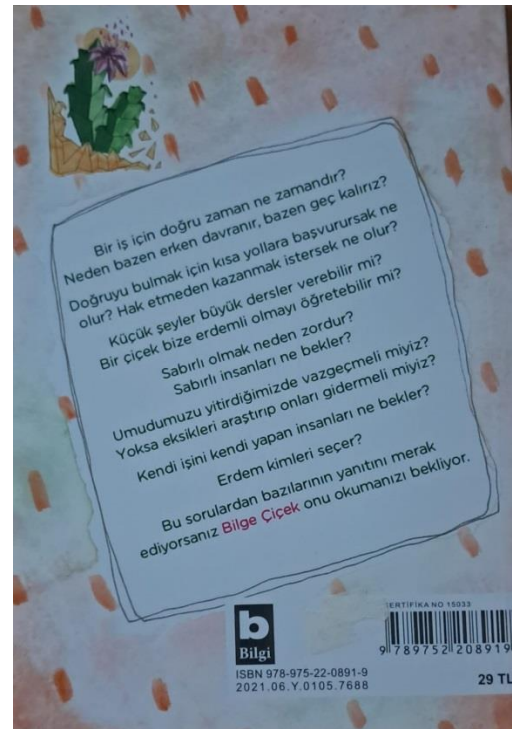
2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, hedeflenen olgu ve olaylar ile ilgili yazılı, görsel ve dijital malzemelerin toplanıp incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu süreç, belirli bir amaca yönelik olarak kaynakları bulmayı, depolamayı, not alıp değerlendirme yapmayı kapsar (Karasar, 2005). Araştırma dokümanı eleştirel düşünme becerileri ve engelleri kapsamında incelenmiştir.

2.2. İnceleme Nesnesi

Araştırma dokümanı; çocuk edebiyatı evreninden Anooshirvan Miandji'nin Biğkem Karavus tarafından resimlenmiş, Bilgi Çocuk Yayınevi tarafından basılmış "Bilge Çiçek" adlı kitabın 2021 yılı 11. basımı ile sınırlandırılmıştır.

Görsel1. Kitabın ön ve arka kapağı

2.3. Veri Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verilerinin toplanmasında doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla incelenmiştir. Bu analizde veriler betimsel bir yaklaşımla ve derin bir işleme tabi tutularak önceden belirlenen temalar altında

sunulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada kavramsal çerçeve ve temaların belirlenmesinde ilgili alanyazın incelenmiş, Paul vd.’nin (1989) modellediği ‘‘duyuşsal ve bilişsel stratejileri değerlendirme formu’’ tercih edilmiştir. Eleştirel Düşünme Becerileri Değerlendirme Formu Makro Beceriler, Mikro Beceriler ve Duyussal Stratejiler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Eleştirel düşünme engelleri için yapılan alanyazın taramasına göre de Mantık Yürütememe, Ben Merkezilik, Otoriteye İnanç, Aşırı Güven engellerine rastlanmıştır (Semerci vd. 2019). Buna göre ‘‘Eleştirel Düşünme Engelleri Formu’’ oluşturulmuştur.

Bilge Çiçek adlı eserde bulgular eleştirel düşünme becerileri ve eleştirel düşünme engelleri kapsamında iki aşamada elde edilmiştir. Analiz edilen verilerin frekansı tablo halinde sunulmuş ve alıntılarla desteklenmiştir.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla Türkçe eğitimi alanında bir alan uzmanından destek alınmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin benzerlik ve farklılıklarını belirlemek ve nesneliği sağlamak amacıyla bir uzman ve araştırmacı tarafından kodlama ve karşılaştırma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Kodlayıcılar arası görüş birliğini tespit etmek için Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik formülü ($Güvenirlik = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}} \times 100$) kullanılmıştır. Yapılan işlem sonucunda kodlayıcılar arası uyum oranı eleştirel düşünme becerileri açısından % 90, eleştirel düşünme engelleri açısından % 95 olarak tespit edilmiştir. Kodlayıcılar arası güvenilirlik oranının %70’in üzerinde çıkması, Miles ve Huberman’a (1994) göre araştırmanın güvenilirliği için yeterlidir.

3.BULGULAR

Araştırmanın ilk bölümünde Sevgi Çiçeği adlı kitap Eleştirel Düşünme Becerileri açısından makro, mikro beceriler ve duyusal stratejiler başlıklarıyla incelenmiş, inceleme dağılımlarının frekans değerleri verilerek tablolaştırılmış ve alıntılarla desteklenerek sunulmuştur.

Tablo 1. Sevgi Çiçeği adlı çocuk kitabındaki eleştirel düşünme becerileri

Beceriler	Beceri Türleri	f
Makro	Sokratik tartışma/ soru sorma	26
	Eylem veya politikaları analiz etme veya değerlendirme	8

Mikro Beceriler	Bakış açısı geliştirme	3
	Diyalektik düşünme	4
	Derinlemesine sorgulama	5
	Sorunları, sonuçları veya inançları netleştirme	1
	Çözüm üretme ve değerlendirme	5
	Argüman, yorum, inanç ve kuramları analiz etme ve değerlendirme	7
	Değerlendirme için ölçüt geliştirme	2
	Farklı görüşleri karşılaştırma	1
	Öğrenilenleri transfer etme	2
	Disiplinler arası ilişki kurma	4
	Mantıklı çıkarımlar, tahminler veya yorumlar yapma	5
	Fikirleri pratikle karşılaştırma	2
	Düşünme hakkında düşünme; eleştirel kelimeleri kullanma	4
	Varsayımları inceleme ve değerlendirme	2
	Delillerin ve iddia edilen gerçeklerin değerlendirilmesi	1
Etkileri ve sonuçları keşfetmek	2	
Duyuşsal Stratejiler	Duyguların altında yatan temel düşünceleri ve düşüncelerin altında yatan duyguları keşfetme	3
	Bağımsız düşünme	2
	Benmerkezci veya çevresini önemseyen öngörüler geliştirme	3
	Adil olma	1
	Entelektüel cesaret geliştirme	2

Tablo 1'e göre Sevgi Çiçeği adlı çocuk kitabında 12 makro, 6 mikro, 5 duyuşsal olmak üzere 23 farklı beceriye yer verildiği tespit edilmiştir. Bu beceriler incelendiğinde makro beceriler alanında "Sokratik tartışma/ soru sorma" ($f=27$) en çok tekrar edilen beceridir. "eylem veya politikaları analiz etme veya değerlendirme" ($f=8$) ve "argüman, yorum, inanç ve kuramları analiz etme ve değerlendirme" ($f=7$) takip eden diğer becerilerdir. "Derinlemesine sorgulama" ($f=5$), "çözüm üretme ve değerlendirme" ($f=5$), "diyalektik düşünme" ($f=4$), "disiplinler arası ilişki kurma" ($f=4$), "bakış açısı geliştirme" ($f=3$), "değerlendirme için ölçüt geliştirme" ($f=2$), "öğrenilenleri transfer etme" ($f=2$), "sorunları, sonuçları veya inançları netleştirme" ($f=1$), "farklı görüşleri karşılaştırma" ($f=1$) daha az tekrarlanan becerilerdir. Mikro beceriler alanında ise "mantıklı çıkarımlar, tahminler veya yorumlar yapma" ($f=5$) en çok tekrar eden beceridir. "Düşünme hakkında düşünme; eleştirel kelimeleri kullanma" ($f=4$), "fikirleri pratikle karşılaştırma", "varsayımları inceleme ve değerlendirme", "etkileri ve sonuçları keşfetmek" ($f=2$), "delillerin ve iddia edilen gerçeklerin değerlendirilmesi" ($f=1$) takip eden diğer becerilerdir. Duyuşsal stratejilerde ise "duyguların altında yatan temel düşünceleri, düşüncelerin altında yatan duyguları keşfetme" ve "ben merkezci veya çevresini önemseyen öngörüler geliştirme" ($f=3$) en çok tekrar eden stratejilerdir. "bağımsız düşünme", "entelektüel cesaret geliştirme" ($f=2$), "adil olma" ($f=1$) takip eden diğer stratejilerdir.

Makro Beceriler:

Sokratik tartışma/ soru sorma: *Genç kadın hafif bir sesle sordu: " Siz doktor musunuz yoksa biyolog mu?" (s.12)*

Düşüncelerin doğru olup olmadığını, sınırlarını, varsa hatalarını nasıl tespit edeceğiz? (s.21).

"Doğru nedir?" diye sordu. "Doğru işimize gelen mi? Yoksa bizden bağımsız olan mı? (s.27).

"Yani düşüncelerimize güvenmeyelim mi?" diye sordu genç öğretmen.(s.31).

Genç öğretmen sordu "Yani her zaman akıl yürüterek mi koşulları sağlayacağız?" (s.45)

"Çiçekçideki teyze de dedi ki 'Çiçekleri seversen açarlar.' Ben seni seviyorum, niye açmıyorsun? " (s.69).

Kendi kendine, "Eğer geriye tek bir şey kaldıysa ve o da sadece umut etmekse insan ne yapmalı? Ya insan umudu da yitirirse? Yitirilmiş umut vazgeçmek mi demek?" diye mırıldandı. (s.78).

Eylem veya politikaları analiz etme veya değerlendirme: *" Kızım pazara erken gidersen fiyatlar yüksek olur, akşam saatinde gidersen fiyatlar düşer; çünkü toptancılar getirdikleri malı geri götürmek istemezler, yarı fiyatına olsa bile verirler... " (s.7).*

Çaresizliği ile yüzleşen toplumlar daha fazla icat yapan toplumlardır çünkü sorunları çözmek istiyorlar.(s.28).

İşte demek istediğim, yaptığının hata olduğunun farkına varmadan ondan kurtulmak mümkün değildir.(s.29).

Argüman, yorum, inanç ve kuramları analiz etme ve değerlendirme: *...taklit eden taklit edileni asla geçemez. (s.37).*

Bilge çiçek nasıl kendini yetiştirmek için dayandıysa siz de dayanmayı öğrenmelisiniz.(s.98).

Mikro Beceriler :

Mantıklı çıkarımlar, tahminler veya yorumlar yapma: *Koşullar sürekli değişiyor; bazen doğru yanlışa, bazen de yanlış doğruya dönüşüyor. (s.7).*

"Genç meslektaşım, meyveler, sebzeler, kuruyemişler her yerde, pazar da bunlarla dolu; ama ben sağlıklı olmanın başka yerden başladığını düşünüyorum." (s.12).

Etkileri ve sonuçları keşfetmek: *Ama akıl olmayınca sevgi ne yapsın?(s.37)*

Duyuşsal Stratejiler:

Duyguların altında yatan temel düşünceleri ve düşüncelerin: *Her şeyi bilmem gerekiyor! Yoksa karnıma sancılar girer... (s.20)*

Benmerkezci veya çevresini önemseyen öngörüler geliştirme : *"Güzel bir soru dedi yaşlı adam, 'güvenelim ama bir de yanılma payı koyalım. 'Ben yanılabilirim2 demeyi alışkanlık haline getirelim.' (S.32).*

Araştırmanın ikinci bölümünde Sevgi Çiçeği adlı kitap Eleştirel Düşünme Engelleri (ELDEN) formu ile incelenmiş, inceleme dağılımlarının frekans değerleri verilerek tablolatırılmış ve alıntılarla desteklenerek sunulmuştur.

Tablo 2. Sevgi Çiçeği adlı çocuk kitabındaki eleştirel düşünme engelleri

Engeller	Engel Türleri	f
Mantık Yürütememe	Eski ve yeni bilgilerim arasında bağlantı kuramam	-
	Hayallerim gerçekleri algılamamı zorlaştırır	-
	Toplumsal baskıdan çekindiğim için sorgulama yapmaktan kaçınırım	-
	Kararlarımın sonuçlarını tahmin etmekte zorlanırım	1
	Olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurmakta zorlanırım	-
	Olaylar karşısında çözüme yönelik farklı fikirler üretmekte zorlanırım	-
	Kendimi doğru ifade etmekte zorlanırım	-
	Yakınlarımın yanında düşüncelerimi açıkça ifade edemem	-
	Yeniliklere açık değilim	-
	Hata yapmaktan korktuğum için sorumluluk almaktan kaçınırım	-
Ben Merkezilik	Yeni duyduğum bir fikri sorgulamadan kabul ederim	-
	Batıl inançlarım davranışlarımı yönlendirir	-
	Medyadan (TV, web, sosyal medya, gazete vb.) öğrendiğim bilgileri sorgulamam	-
	Ben hata yapmam	-
	Düşüncelerim doğru olduğundan bunları kanıtlamaya gerek yoktur	-
Otoriteye İnanç	Büyüklerim her şeyi düşündüğünden benim düşünmem gerek yoktur	-
	Büyüklerimden öğrendiklerimi değiştirmeden devam ettiririm	-
	Otoritenin her söylediğini onaylarım	-
	Herkesin bildiği ve kabul ettiği doğruları ben de kabul ederim	-
	Çoğunluğun kabul ettiğini ben de kabul ederim	2
	Yaşamın olağan akışını değiştiremem	2
	Öğreticilerin söylediklerini sorgulamam	-
Aşırı Güven	Benimle aynı fikirde olmayanların söylediklerini dikkate almam	2
	Beni eleştiren kişilerle vakit geçirmekten hoşlanmam	-
	Düşüncelerimin tartışılmasından hoşlanmam	1
	Farklı düşüncelere tahammül edemem	-

Tablo2' ye göre eleştirel düşünme engelleri incelendiğinde sadece mantık yürütememe engeli altında “ kararlarımın sonuçlarını tahmin etmekte zorlanırım” ve “ olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurmakta zorlanırım “ ($f=1$); otoriteye inanç engeli altında “ çoğunluğun kabul ettiğini ben de kabul ederim” ve “ yaşamın olağan akışını değiştiremem” ($f=2$); aşırı güven engeli altında “benimle aynı fikirde olmayanların söylediklerini dikkate almam“($f=2$), “düşüncelerimin tartışılmasından hoşlanmam “ ($f=1$) engelleri tespit edilmiştir.

Mantık Yürütememe:

Kararlarımın sonuçlarını tahmin etmekte zorlanırım: *Bir şeyi ne zaman yapacağımızı nasıl bilebiliriz ki?... Bazen erken davranıyoruz, bazen de geç kalıyoruz. Doğru an ne zaman? Siz hiç yaşadınız mı bu ikilemleri? (s.41)*

Otoriteye İnanç:

Çoğunluğun kabul ettiğini ben de kabul ederim: *On iki sene boyunca biri çıkıp da, 'Komutan sadece boya kuruyana kadar nöbetçi dursun demiş, niye hala nöbet tutuluyor burada?' diye sormamış. (s.31).*

Aşırı Güven:

Yaşamın olağan akışını değiştiremem: *Genç öğretmen sinirli bir şekilde, 'Bilmiyorum ama farklı işte...' dedi. (s.13).*

'Hayat bu, o da elinden geleni yaptı ben de... Olmayınca olmuyor demek ki'' dedi. (s.77).

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Sevgi Çiçeği kitabında pazarda tanışan genç bir sınıf öğretmeni ile yaşlı bir rehber öğretmen arasında satın alınabilecek ürünler üzerine başlayan bir sohbet, doğru düşünme ve sabır üzerine derinleşir. Sabırsız olan genç öğretmene, yaşlı öğretmen sabrı öğretmek için çok özel bir bitki hediye eder. Genç öğretmen, bitkinin bakımında ve çiçek açma sürecinde büyük bir çaba harcar. Araştırma ve uzun bekleyişi sayesinde emeklerinin karşılığını alır ve bu özel bitki sonunda çiçek açar. Altı yılda bir açan bu çiçeğe harcadığı emek sayesinde genç sınıf öğretmeni sabrın ve azmin ne kadar önemli olduğunu artık öğrenmiştir. Bilge Çiçek'te düşünce sağlıklı olursa insanın da sağlıklı olacağı vurgusu yapılmaktadır.

Araştırmanın bulgularına göre kitapta en fazla tekrar edilen eleştirel düşünme becerileri; Sokratik tartışma ve argüman, yorum, inanç ve kuramları analiz etme ve değerlendirmedir. Sokratik tartışma ile farklı düşünceler üretilerek farklı bakış açıları kazandırılır ve bu sayede eleştirel düşünme geliştirilebilir (Hüner, 2018). Çünkü Sokratik tartışma/ soru sorma yöntemi ile derinlerdeki düşüncelerin bilinç düzeyine çıkarılması hedeflenmektedir (Karasu, 2018). TDK'ye göre analiz, çözümlerdir. Analiz bir işlemler dizisi; değerlendirme ise, bu işlemlerin sonuçlarına göre bir yargıya varma işidir. Semerci'ye (2003) göre eleştirel düşünme, bilginin yeni durumlara uygulanması ve değerlendirme yeteneğinin geliştirilmesidir. Bilge Çiçek kitabında analiz ve değerlendirmeye yer verilmesi hem eleştirel düşünme becerilerine hem de çocukların günlük hayatta karşılaştıkları problemlerin çözümünde olumlu yönde katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Öte yandan kitabın daha az vurgu yaptığı beceriler ise; sorunları, sonuçları veya inançları netleştirme/ farklı görüşleri karşılaştırma/ öğrenilenleri transfer etme/ delillerin ve iddia edilen gerçeklerin değerlendirilmesi/ adil olma olarak bulunmuştur.

Duyuşsal stratejiler ana başlığı altında en fazla duyguların altında yatan temel düşünceleri ve düşüncelerin altında yatan temel duyguları keşfetme ile ilgili bulgular elde edilmiştir. Duyuşsal stratejiler, bağımsız düşünme ile ilgili becerileri kapsamaktadır (Şahinel, 2007). İnsanlar hayatlarında kararlar alırken yalnızca mantıkları ile değil duygularını da işin içine katarak hareket ederler (Çeçen, 2002). Çocuğa duygu ve düşüncenin iki farklı şey olmadığını, düşünceler değiştiğinde duyguların da değişebileceğini göstermektedir. Bilge Çiçek kitabı sayesinde çocuk sadece duygusu ile veya sadece mantığı ile hareket etmemesi gerektiğini ikisinin birbiriyle bağlantılı olduğunu anlamış olacaktır.

Araştırmamızın ikinci bölümü olan eleştirel düşünme engelleri bulgularına göre kitapta eleştirel düşünme engellerinden sadece kararlarımızın sonuçlarını tahmin etmekte zorlanırım, çoğunluğun kabul ettiğini ben de kabul ederim, yaşamın olağan akışını değiştiremem, benimle aynı fikirde olmayanların söylediklerini dikkate almam, düşüncelerimin tartışılmasından hoşlanmam engellerinin çok az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Eleştirel düşünen bireyler; açık görüşlü, entelektüel, merak ve cesarete sahip, gerçekçi, önyargısız ve olaylara geniş bir perspektiften bakabilen kişilerdir (Şahinel, 2002).

Bu bulgular ışığında yapılan araştırma verilerinin sonucunda Bilge Çiçek adlı kitabın eleştirel düşünme becerileri açısından zengin olduğu ve eleştirel düşünmeye katkı sağladığı, eleştirel düşünmeye engel teşkil etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

- Eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklere yer verilmeli.
- Kitapların kendi içlerinde barındırdıkları sorulardan ziyade kitaplarda bir hikâye bittiğinde veya kitabın sonunda Sokratik sorgulama yapabilmek için hikâye ile ilgili sorular yer almalı.
- Bu alanda daha çok kitap için deneysel ve nitel çalışmalar yapılmalı.
- Eleştirel düşünmenin önemi ve gerekliliğine ilişkin bilgilendirilme amacıyla kitaplar, kataloglar, e-içerikler oluşturulmalı ve bu kitaplara erişim yaygınlaştırılmalı.
- Kitap ve metinlerle ilgili eleştirel düşünme becerilerine uygunluğu araştırma sayısı artırılmalı ve bunlar çocukların yaş düzeyi ve gelişim özelliklerine göre sınıflandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Amanvermez İncirkuş, F. ve Beyreli, L. (2019). Öyküleyici metinler aracılığıyla eleştirel düşünme becerilerini değerlendirmeye yönelik bir rubrik. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 597-629.
- Aydın, B. (2020). Türkiye’de eleştirel okuma konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 76-87. DOI: 10.29000/rumelide.705515.
- Canbaz, B. (2022). Çıtır Çıtır Felsefe Kitap Serisinin Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(236), 3081-3106.
- Cihaner, C. (2007). Eleştirel düşünme kazandırma yönüyle Bilgin Adalı’nın çocuk kitapları [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Erol, S. ve Kara, Ö. T. (2020). Çocuk yazınında eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları üzerine bir inceleme: Küçük Kara Balık örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 1125-1135.
- Kanmaz, F. E. & Aslan, C. (2022). Eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında çocuk ve gençlik kitaplarının incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 55(2), 421-446.
- Semerci, N. Semerci, Ç. Ünal, F. Yılmaz, E. ve Yılmaz, Ö. (2019). Eleştirel düşünme engelleri (ELDEN) ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(1), 281299. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.48427>
- Şimşek, Ş. Özkan, A. (2022). Anooshirvan Miandji’nin çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerileri bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 1-17.

FEN LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ SPORTMENLİK DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Seda AKBULUT

Fırat Üniversitesi,

sedaakbulut8484@gmail.com - 0009-0009-5008-1017

Dr. Mesut BULUT

Üniversitesi Adı,

mstblt@windowslive.com - 0000-0003-0789-0969

Prof. Dr. Oğuzhan ALTUNGÜL

Fırat Üniversitesi

oaltingul@firat.edu.tr - 0000-0002-2572-7324

Dr. Didem YAVUZ SÖYLER

dysöyler@firat.edu.tr - 0000-0002-9625-996X

ÖZET

Araştırmanın genel amacı, fen lisesi öğrencilerinin sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre tespit edilmesidir.

Araştırmanın örneklemini Elazığ Fen liselerinde öğrenim gören öğrenciler oluştururken örneklemini ise bu okullarda öğrenim gören 419 öğrenci oluşturmaktadır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 5 soruluk kişisel bilgi formu, ikinci bölümde ise 5'li likert tipinden oluşan 22 maddelik 2 alt boyutlu Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı ölçeğinden faydalanılmıştır. Verilerin frekans ve yüzde değerleri belirlenip, ikili grup arasındaki farklarda T testi, çoklu gruplarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde ise TUKEY testinden yararlanılmıştır.

Sonuç olarak; öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersinde sportmenlik davranışlarında uygun davranışlar sergileme durumlarının ortalamanın üstünde olduğu, cinsiyetin ve öğrenim gördükleri okulların bir etkisinin olmadığı, okul başarı durumunda uygun davranışlar sergileyenlerin durumunun daha iyi olduğu, uygunsuz davranışlardan kaçınanlarda okul durumu kötü olanların daha yüksek olduğu, aktif bir kulüpte faaliyet gösteren öğrencilerin sportmenlik davranışlarının yüksek olduğu, öğrenim gören öğrencilerinin sınıf durumlarına

baktığımızda ise uygun davranışlar sergileyen öğrencilerde ve toplam puanlarında öğrenciler sınıf atladıkça sportmenlik davranışları yüksek olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Beden Eğitimi, Spor, Sportmenlik Davranışı

GİRİŞ

Beden eğitiminde sağlanan önem arz eden sonuçların başında, spordaki temel prensipleri anlama ve sporun kurallarına uygun davranış sergileme yeteneğidir. Bu uygun ve beklenen davranışlara İngilizcede "fair play" adı verilirken bizde "sportmenlik" olarak tanımlanmaktadır (Koç, 2013). Stornes ve Bru (2002), sportmenlik kavramını genel anlamda sporda sosyo-ahlaki ilişkilerin normatif standartlarıyla ilişkilendirmiştir. Onların tabirine göre sportmenlik, spor ruhuna uygun davranış biçimlerini teşvik eden erdemli eğilimleri ifade eder. Cremades (2014), sportmenlik kavramını spor alanında ahlak kurallarına uygun davranış ve tutumlar şeklinde tanımlamıştır. Genellikle sportmenlik, karakter eğitimiyle, ahlaki gelişimle ve etik eğitimiyle tanımlanmış spor katılımının temelini oluşturmaktadır (Stewart, 2014). Sportmenlik davranışlarının sergilenmesinde bireyin aldığı eğitimlerin yanı sıra kişilik ve kültürel özelliklerin de önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Bu nedenle, bireylere kültürel ve kişilik özelliklerine göre ayrı eğitimler verilmesi, sportmenlik davranışlarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (Koç ve Güllü, 2017). Beden eğitimi ve spor derslerinde gerçekleştirilen spor faaliyetleri, öğrenciler içinde yardım ve birlik beraberlik olgusunu geliştirmek, kurallara uyum bilincini oluşturmak, hoşgörülü, saygılı, iyiliksever ve adil olma gibi değerlerin kazanılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bunları sportmen davranışlar olarak tanımlayabiliriz (Genç ve ark., 2019). Fair play kavramı, sporcuların hedeflerine ulaşırken rakiplerine, oyun kurallarına ve ahlaki ilkelere saygı göstererek mücadelesini sürdürmesi; bu mücadelenin barış, dürüstlük, iyi oyun ve saygı ortamında gerçekleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Başaran ve ark., 2017). Beden eğitimi ve spor dersinde çocuklar, ahlaki ve fair play tutumları benimseyerek olgunluk dönemlerinde de faydalı olacak beceriler kazanabilmektedirler. Bu nedenle, beden eğitimi ve spor dersi sadece fiziksel aktivite olarak görülmemeli, aynı zamanda öğrencilerin bütünsel gelişimini destekleyen, sportmenlik davranışlarını benimseterek bedensel, psikolojik ve sosyal açıdan dengeli bir şekilde yaşamalarını sağlayan bir ders olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığı, beden eğitimi ve spor dersi müfredatı için yayınladığı amaçlar çerçevesinde sportmenlik davranışlarını teşvik etmektedir (Karafil ve ark., 2017).

MATERYAL METOD

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracımız 2 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmacı tarafından geliştirilen demografik bilgiler formu, cinsiyet, öğrenim gördüğü okul, sınıf, okul başarı durumu ve aktif bir kulüpte faaliyet gösterme gibi bağımsız değişkenler ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise Koç (2013) tarafından geliştirilen 5'li likert tipi, 22 madde ve iki alt boyuttan oluşan ölçekten oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında yapılan istatistiksel analizler, SPSS 26 istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Verilerin frekans ve yüzde değerleri belirlenip, ikili grup arasındaki farklarda T testi, çoklu gruplarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde ise TUKEY testinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özelliklere Göre Frekans Ve Yüzelik Değerleri

	Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Erkek	159	37,9
	Kadın	260	62,1
Öğrenim Gördüğü Okul	Kaya Karakaya Fen Lisesi	132	31,5
	Cemil Meriç Fen Lisesi	140	33,4
	Ahmet Kabaklı Fen Lisesi	147	35,1
Sınıf	9. Sınıf	125	29,8
	10. Sınıf	98	23,4
	11. Sınıf	112	26,7
	12. Sınıf	84	20,0
Okul Başarı Durumu	İyi	292	69,7
	Kötü	127	30,3
Aktif Bir Kulüpte Faaliyet Gösterme	Evet	65	15,5
	Hayır	354	84,5

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre en fazla katılım %62,1 ile erkekler olduğu, öğrenim gördükleri okul durumuna baktığımızda Ahmet Kabaklı Fen Lisesinde öğrenim gören (147) bireylerin daha fazla olduğu, katılımcıların sınıf durumlarına baktığımızda 1. Sınıf öğrencilerinin daha fazla orana olduğu (%29,8) okul başarıları iyi durumda olan öğrencilerin diğer öğrencilerden daha fazla olduğu (292) ve aktif bir spor kulübünde faaliyet durumunda ise hayır cevabı verenlerin daha fazla olduğu (354) görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları Ortalama Değer Tablosu

	N	Min	Max	Ort.	Ss	Skewness	Kurtosis
Uygun Davranışlar Sergileme	419	14,00	55,00	38,55	9,72	-,234	-,461
Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma	419	11,00	55,00	24,43	7,97	,882	1,048
Genel Toplam	419	32,00	93,00	60,87	9,81	-,506	1,389

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeğe verdiği cevaplara göre öğrencilerin sportmenlik davranışları uygun davranış sergileme alt boyutunda minimum puan 14,00 maksimum puan 55,00 ortalama puan ise 38,55 çıkmış olup ortalamanın üstünde olduğu, uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna baktığımız minimum puan 11,00 maksimum puan 55,00 ortalama puan ise 24,43 çıkmış olup ortalamanın altında olduğu ve genel toplam puana baktığımızda ise minimum puan 32,00 maksimum puan 93,00 ortalama puan ise 60,87 çıkmış olup ortalama yakın ama ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları Cinsiyet Değişkenine Göre T Testi

	Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	p
Uygun Davranışlar Sergileme	Kadın	159	38,57	10,31	,027	,979
	Erkek	260	38,54	9,36		
Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma	Kadın	159	24,40	7,86	-,056	,955
	Erkek	260	24,45	8,06		
Genel Toplam	Kadın	159	60,54	10,82	,062	,590
	Erkek	260	61,08	9,16		

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları genel ortalama puanlarında ve alt boyutları ortalama puanlarında cinsiyet açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları Okul Başarı Durumları Değişkenine Göre T Testi

	Başarı	N	Ort.	Ss	t	p
Uygun Davranışlar Sergileme	İyi	292	40,40	9,17	6,167	,000
	Kötü	127	34,29	9,64		
Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma	İyi	292	23,69	7,67	-2,910	,004
	Kötü	127	26,14	8,42		
Genel Toplam	İyi	292	61,45	9,17	1,830	,068
	Kötü	127	59,55	11,07		

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları genel ortalama puanlarında başarı durumları açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak alt boyutlarına baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda başarı durumu iyi olanlar lehine,

uygunsuz davranışlar sergileme alt boyutunda ise kötü durumda olanlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları Aktif Bir Kulüpte Faaliyet Gösterme Durumları Değişkenine Göre T Testi

		Aktif Bir Kulüpte Faaliyet				
Gösterme		N	Ort.	Ss	t	p
Uygun Davranışlar Sergileme	Evet	65	44,04	8,95	5,099	,000
	Hayır	354	37,54	9,52		
Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma	Evet	65	24,83	8,26	,433	,665
	Hayır	354	24,36	7,93		
Genel Toplam	Evet	65	63,41	4,07	2,278	,023
	Hayır	354	60,41	10,47		

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutunda aktif bir kulüpte faaliyet gösterme açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak alt boyutlarına baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda ve genel toplam puanlarda aktif bir kulüpte faaliyet gösterenler lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları Öğrenim Gördüğü Okul Durumları Değişkenine Göre Anova Testi

		Okul Türü	N	Ort.	Ss	f	p	Farklar
Uygun Davranışlar Sergileme	Kaya Karakaya Fen Lisesi		132	38,53	10,52	,062	,940	-
	Cemil Meriç Fen Lisesi		140	38,77	9,35			
	Ahmet Kabaklı Fen Lisesi		147	38,36	9,37			
	Toplam		419	38,55	9,72			
Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma	Kaya Karakaya Fen Lisesi		132	24,31	8,23	2,899	,056	-
	Cemil Meriç Fen Lisesi		140	23,34	6,99			
	Ahmet Kabaklı Fen Lisesi		147	25,59	8,49			
	Toplam		419	24,43	7,97			
Genel Toplam	Kaya Karakaya Fen Lisesi		132	60,26	10,49	,375	,688	-
	Cemil Meriç Fen Lisesi		140	61,15	8,96			
	Ahmet Kabaklı Fen Lisesi		147	61,17	10,00			
	Toplam		419	60,87	9,81			

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları uygunsuz davranışlardan kaçınma genel toplam puanlarında ve alt boyutlarında öğrenim gördükleri okul açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları Sınıf Durumları Değişkenine Göre Anova Testi

	Sınıf	N	Ort.	Ss	f	p	Farklar
Uygun Davranışlar Sergileme	9. sınıf ^A	125	36,19	10,52	22,705	,000	A-C,D B-C,D
	10. sınıf ^B	98	34,17	8,91			
	11. sınıf ^C	112	43,33	8,52			
	12. sınıf ^D	84	40,80	7,30			
	Toplam	419	38,55	9,72			
Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma	9. sınıf ^A	125	24,26	9,18	1,146	,330	-
	10. sınıf ^B	98	25,69	7,67			
	11. sınıf ^C	112	23,75	7,68			
	12. sınıf ^D	84	24,14	6,65			
	Toplam	419	24,43	7,97			
Genel Toplam	9. sınıf ^A	125	57,20	11,86	10,319	,000	A-B,C,D
	10. sınıf ^B	98	60,79	10,76			
	11. sınıf ^C	112	63,24	6,79			
	12. sınıf ^D	84	63,28	6,64			
	Toplam	419	60,87	9,81			

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutunda aktif bir kulüpte faaliyet gösterme açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak alt boyutlarına baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda ve genel toplam puanlarda anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunda baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda 9. sınıf öğrencileri ile 11. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında bir ilişki olduğu ve 10. sınıf öğrencileri ile 11. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında bir ilişki olduğu, genel toplam puanlarına baktığımızda ise 9. sınıf öğrencileri ile diğer sınıflarda öğrenim gören öğrenciler arasında bir ilişki olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre en fazla katılım %62,1 ile erkekler olduğu, öğrenim gördükleri okul durumuna baktığımızda Ahmet Kabaklı Fen Lisesinde öğrenim gören (147) bireylerin daha fazla olduğu, katılımcıların sınıf durumlarına baktığımızda 1. Sınıf öğrencilerinin daha fazla orana olduğu (%29,8) okul başarıları iyi durumda olan öğrencilerin diğer öğrencilerden daha fazla olduğu (292) ve aktif bir spor kulübünde faaliyet durumunda ise hayır cevabı verenlerin daha fazla olduğu (354) görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçeğe verdiği cevaplara göre öğrencilerin sportmenlik davranışları uygun davranış sergileme alt boyutunda minimum puan 14,00 maksimum puan 55,00 ortalama puan ise 38,55 çıkmış olup ortalamanın üstünde olduğu, uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna baktığımız minimum puan 11,00 maksimum puan 55,00 ortalama puan ise 24,43 çıkmış olup ortalamanın altında olduğu ve genel toplam puana baktığımızda ise minimum puan 32,00 maksimum puan 93,00 ortalama puan ise 60,87 çıkmış olup ortalama yakın ama ortalamanın altında olduğu görülmektedir. Yapılan literatür taramasında çalışmamızla benzerlik gösteren Akıncı ve Önder (2023) 'in ortaokul öğrencilerine yaptıkları çalışmada beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışı uygun davranışlar sergileme alt boyutu yüksek uygunsuz davranışlardan kaçınma ve toplam puanlarında ortalamanın altında olduğu görülmüştür. Çalışmamızın aksine Yücekaya (2020), Uğraş ve Güllü (2020), Certel ve ark. (2020), Kayışoğlu ve ark. (2015) ortalama değer yüksek bulmuşlardır, ayrıca Karafil ve ark. (2017) yaptıkları çalışmada ise öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının ortalama değerinde olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları genel ortalama puanlarında ve alt boyutları ortalama puanlarında cinsiyet açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Yapılan literatür taramasında çalışmamızla benzerlik gösteren çalışmalar olduğu gibi aksi çalışmalarda çoğunluktadır. Sağın ve Akbuğa (2019), Türksoy ve Özlü (2022), Doğar ve Yağmur (2019), Kayışoğlu ve ark. (2015), yaptıkları çalışmalarda beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının cinsiyet değişkeni üzerinde bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Çalışmamızın aksine anlamlı farklılık gösteren çalışmalara baktığımızda Hasdemir ve Hazar (2021), Certel ve ark. (2020), Ekinci (2018), Özdemir (2019), Karafil ve ark. (2017), Türkmen ve Varol (2015), Kural (2022) yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının cinsiyet değişkeni açısından farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları genel ortalama puanlarında derslerde başarı durumları açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak alt boyutlarına

baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda başarı durumu iyi olanlar lehine, uygunsuz davranışlar sergileme alt boyutunda ise kötü durumda olanlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışları derslerde başarı durumu üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmadığından literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutunda aktif bir kulüpte faaliyet gösterme açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak alt boyutlarına baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda ve genel toplam puanlarda aktif bir kulüpte faaliyet gösterenler lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Literatür taraması yapıldığında çalışmamızla benzerlik gösteren çalışmalar Akıncı ve Önder (2023), Kural (2022), Sarıca (2019), Altun ve Güvendi (2019) ve Erden ve Özmutlu (2017)) toplam puan ve bütün alt boyutlarda, Certel vd. (2020), Yücekaya (2020), Karanfil ve ark., (2017), Yıldırım ve Özcan (2011) ve Saygılı ve ark. (2015) lisanlı öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık olduğunu belirtmişlerdir, çalışmamızın aksi çalışmalara baktığımızda ise Ekinci (2018), Kural (2022), Hasdemir ve Hazar (2021) anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmemişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları uygunsuz davranışlardan kaçınma genel toplam puanlarında ve alt boyutlarında öğrenim gördükleri okul açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Literatürde çalışmamızla benzerlik gösteren çalışmalara baktığımızda Genç ve ark. (2019), lise türü değişkeninin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışına etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Aksi çalışmalara baktığımızda Koç ve Karabudak (2017) ve Karayol (2019) yaptıkları çalışmada lise türünün beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışı üzerinde etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportmenlik davranışları uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutunda aktif bir kulüpte faaliyet gösterme açısından bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak alt boyutlarına baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda ve genel toplam puanlarda anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunda baktığımızda uygun davranışlar sergileme alt boyutunda 9. sınıf öğrencileri ile 11. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında bir ilişki olduğu ve 10. sınıf öğrencileri ile 11. sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında bir ilişki olduğu, genel toplam puanlarına baktığımızda ise 9. sınıf öğrencileri ile diğer sınıflarda öğrenim gören öğrenciler arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Literatür çalışmaları incelendiğinde Ekinci (2018), Tekeli (2017), Genç ve diğerleri (2019) yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin beden eğitimi ve

spor dersi sportmenlik davranışları ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmamızın aksi çalışmalara baktığımızda Hasdemir & Hazar (2021), Kayışoğlu vd. (2015), Certel vd. (2020), Türkmen ve Varol (2015), Koç ve Karabudak (2017) ve Nas (2019) yaptıkları çalışmalarda Sportmenlik davranışı sınıf değişkeni arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Sonuç olarak; öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersinde sportmenlik davranışlarında uygun davranışlar sergileme durumlarının ortalamasının üstünde olduğu, cinsiyetin ve öğrenim gördükleri okulların bir etkisinin olmadığı, okul başarı durumunda uygun davranışlar sergileyenlerin durumunun daha iyi olduğu, uygunsuz davranışlardan kaçınanlarda okul durumu kötü olanların daha yüksek olduğu, aktif bir kulüpte faaliyet gösteren öğrencilerin sportmenlik davranışlarının yüksek olduğu, öğrenim gören öğrencilerinin sınıf durumlarına baktığımızda ise uygun davranışlar sergileyen öğrencilerde ve toplam puanlarında öğrenciler sınıf atladıkça sportmenlik davranışları yüksek olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A., Y. ve Önder, A., (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Derslerindeki Mutluluk Düzeyleri ve Sportmenlik Davranışlarının İncelenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi: 6(3): 241-256.
- Altun, M. & Güvendi, B. (2019) Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. i-International Journal of Society Researches, 11 (18), 2226- 2240.
- Başaran, Z, Erdoğan RB, Körmükçü Y, Adalı H. (2017). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin fair-play anlayışlarının incelenmesi. Journal of Physical Education and Sports Studies, 9(1), 35-43.
- Certel, Z., Bahadır, Z., & Çelik, B. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışları. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 11(3), 221-230.
- Cremades, J. G. (2014). Becoming a sport, exercise, and performance psychology professional: A global perspective. Psychology Press.
- Doğar, Y. ve Yağmur, M. (2019). Beden eğitimi ve spor dersinin ortaokul öğrencileri üzerinde sportmenlik davranışı etkisinin incelenmesi: Kahramanmaraş ili örneği. Tarih Okulu Dergisi, 43, 1651-1665.
- Ekinci, H. B. (2018) Ortaokul öğrencilerinin sportmenlik davranışları ile başarı algıları. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Erden, C. & Özmutlu, İ. (2017) Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Kars ili örneği). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (20), 415-425.
- Genç, S., Tutkun E. & Acar, H. (2019) Lise öğrencilerinde beden eğitimi ve spor dersinin sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. (Muş ili örneği). Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 21 (1-A), 23-29.
- Hasdemir, M. ve Hazar, M., (2021). Ortaokul Öğrencilerinin Temel Demokratik Değerlere Karşı Tutumları İle Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışlarının İncelenmesi. İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi (İübesbd), 2021, 8(3),33-50 E-Issn: 2148-6786.

- Karafil A.Y., Atay, E, Ulaş, M, Melek, C. (2017). Spora katılımın beden eğitimi dersi sportmenlik davranışları üzerine etkisinin araştırılması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2): 1-11.
- Karayol, M. (2019). “Lise Düzeyindeki Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersi Tutumlarının Ve Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışlarının İncelenmesi ”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 5(26): 1785-1795.
- Kayısoğlu, N. B., Altınkök, M., Temel, C. & Yüksel, Y. (2015) Ortaokul öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının incelenmesi (Karabük İli Örneği). *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (3), 1045-1056.
- Koç Y, Karabudak A.A.T. (2017). The relationship between sportsmanship level of secondary school students and their success regarding the religious culture and knowledge of ethics course. *Educational Research and Reviews*, 12(16): 754-761.
- Koç, Y. & Güllü, M. (2017) Lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15 (1), 19-30.
- Koç, Y. (2013). Beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı ölçeği (BEDSDÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15-96-14.
- Kural, S. (2022). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumları ile sportmenlik davranışları sergileme düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre analiz edilmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Nas, H. (2019) Lise öğrencilerinde sportmenlik, öz-yeterlik ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Özdemir, M. (2019) Lise ve ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışları ile sorumluluk duygusu ve davranışları arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan.
- Sağın, A. E. & Akbuğa, T. (2019) Lisanslı spor yapan öğrencilerle yapmayan ortaokul öğrencilerinin bazı değişkenler açısından sosyal- duygusal ve ahlaki gelişim düzeyleri. *Journal of Global Sport and Education Research*, 2 (1), 45-56.
- Sarıca, M. (2019) Üniversite öğrencilerinin spora karşı tutumlarının araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Saygılı G, Atay E, Eraslan M, Hekim M. (2015). Düzenli olarak spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kişilik özellikleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1): 161-170.
- Stewart, C.C. (2014). Sportsmanship, gamesmanship, and the implications for coach education. *Strategies*, 27(3), 3-7, DOI: 10.1080/08924562.2014.938878.
- Stornes, T., & Bru, E. (2002). Sportspersonship and perceptions of leadership: An investigation of adolescent handball players' perceptions of sportspersonship and associations with perceived leadership. *European Journal of Sport Science*, 2(6), 1-15.
- Tekeli, H. (2017). Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi dersinde sportmenlik davranışlar sergileme düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Türkmen, M., & Varol, S. (2015). Beden eğitimi ve spor dersinin ortaokul öğrencileri üzerinde sportmenlik davranışı oluşturma etkisinin belirlenmesi:(Bartın İl Örneği). *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 42-64.
- Türksoy, K. K. ve Özlü, K. (2022). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine karşı tutumları ve sportmenlik davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(3), 1304-1321.
- Uğraş, S. ve Güllü, M. (2020). Ortaokulda Öğrenim Gören Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersindeki Mutluluk Düzeyleri ile Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Yapısal Eşitlik Modeli. *Journal of History School*, 44, 583-599.

Yıldırım, S., & Özcan, G. (2011). Lisanslı olarak takım sporu ve bireysel spor yapan ile spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerinin karşılaştırılması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,2(23), 111-135.

Yücekaya, M. A. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Dağcılık ve Tırmanış Dergisi*, 3(1), 27-37.

DİL BİLGİSİ KONULARININ ÖĞRETİMİNDE OYUNLAŞTIRMANIN KULLANIMI: BİR LİTERATÜR TARAMA ÇALIŞMASI¹

Yüksek Lisans Öğrencisi, Işıl ÖZTÜRK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, isilozturk148@gmail.com - 0009-0003-5911-554X

Doç. Dr. Perihan Gülce ÖZKAYA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, gozkaya@mu.edu.tr - 0000-0001-9630-9739

ÖZET

Bir dile ait dil yapılarının bütünü olarak adlandırılabilir dil bilgisi, bireyin dört temel dil becerisinin gelişimine temel oluşturmaktadır. Eğitimin her alanında olduğu gibi dil bilgisi konularının öğretiminde de teknolojiye yararlanmak önem arz etmektedir. Bunun yollarından biri ise öğretmenlerin derslerde teknoloji destekli yöntemlere yer vermeleridir. Öğrencilerin eğitim-öğretim ihtiyaçlarını karşılayan ve dersi destekleyici bir unsur olarak karşımıza çıkan teknolojik araç-gereçler, teknolojinin hızlı ilerleyişi ile birlikte eğitim-öğretim ortamlarının vazgeçilmez unsuru hâline gelmiştir. Bu doğrultuda dil bilgisi konularının öğretiminde de yeni yöntem ve yaklaşımlara yer verilmeye başlanmıştır. Bu yeni yaklaşımlardan biri de oyunlaştırmadır. Oyunlaştırma, bir oyun tasarlamaktan ziyade öğrenme ortamlarını daha eğlenceli ve cazip kılmak amacı taşıyan bir yaklaşımdır. Son yıllarda popülerliğini arttıran bir yaklaşım olarak ülkemizde de derslerde kullanılmaya başlandığı ilgili alan yazınında görülmektedir. Özellikle dil bilgisi konularının somutlaştırılmasında yaparak-yaşayarak öğrenmenin derslerde kullanılması önem arz etmektedir. Çünkü geleneksel yöntemlerden olan ve çoğunlukla dil bilgisi konularının öğretiminde kullanılan tümdengelim yöntemi ile işlenen dil bilgisi konuları öğrenciler açısından soyut kalmakta ve bunun neticesinde öğrenilenlerin kalıcılığı azalmaktadır. Bu bakımdan yaparak-yaşayarak öğrenmeye olanak sağlaması ve öğrenilenleri somutlaştırması yönüyle hem Türkçe derslerinde hem de onun özelinde dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmının kullanılmasının yerinde bir tercih olacağı düşünülmektedir. Sahip olduğu bu nitelikler bakımından oyunlaştırmının, dil bilgisi öğretiminde sezdirme yöntemini destekleyici rol üstleneceği söylenebilir. Bu çalışmada da hem ülkemizde hem de dünyada dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmının kullanıldığı çalışmalar literatür taraması yöntemi ile incelenmiş ve belirli kriterler göz önüne alınarak tablolandırılmıştır. Bu çalışmanın oyunlaştırmının dil bilgisi konuları üzerindeki etkilerine karşı genel bir bakış oluşturacağı ve bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için yararlı bilgi ve kaynaklar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Türkçe öğretimi, dil bilgisi, dil bilgisi öğretimi, oyunlaştırma

¹ Bu çalışma, Doç. Dr. Perihan Gülce ÖZKAYA danışmanlığında gerçekleştirilen “Filiimsiler ve Cümlelerin Öğeleri Konularına Yönelik Oyunlaştırma Yöntemini Temel Alan Bir Web Tabanlı Öğretim İçeriğinin Tasarlanması” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Türkçe eğitiminin başlıca amacı öğrencilerin kendi dillerinde yetkin olmaları ve dört temel dil becerilerinin desteklenmesidir. Öğrencilerin ana dillerinde yetkin olmalarının temelini dilin yapısını ve dil bilgisi konularını ne derece kavrayıp özümstedikleri oluşturmaktadır. Özkaya ve Coşkun'a (2017) göre öğrencilere dört temel dil becerisinin kazandırılabilmesi için öncelikli olarak üst düzey dil hâkimiyetinin kazandırılması gerekir. Bunun yollarından biri de dil bilgisi öğretimidir. Doğru bir dil bilgisi öğretimi, öğrencilerin dört temel dil becerisini etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamakla kalmayarak, ana dillerinde etkili iletişim kurmalarını ve problem çözme becerilerinin gelişmesini de sağlayacaktır. Bu sayede öğrenci kendini daha iyi ifade edecek ve olası iletişim problemlerinin de önüne geçilmiş olacaktır.

Doğru ve etkili bir dil bilgisi öğretimi ezberci sistemden uzak, öğrencinin ders sürecinde edilgen değil etken bir konumda olduğu, dil yapılarını bağlamdan hareketle sezerek keşfettiği, konuları hayatla ilişkilendirebildiği ve kendi öğrenme yaşantısını yöneterek dil yapılarını günlük yaşamda nasıl kullanabileceğini fark edebildiği şekilde yapılandırılmalıdır. Bu süreç geleneksel yöntem ve yaklaşımlardan uzaklaşılarak çağın gereklerine yanıt veren, teknolojinin derslere entegre edildiği ve soyut olan dil yapılarının somutlaştırılmasına yardımcı olan yöntem ve yaklaşımların derslerde kullanılması ile gerçekleştirilebilir. İçinde bulunduğumuz çağda teknoloji hayatımızda yadsınamaz bir gerçeklik kazanmıştır. Bu çağın öğrencileri dijital yerliler olarak adlandırılmakta ve eğitim ortamlarında teknoloji destekli yöntemlere karşı daha yatkın ve ilgililerdir (Özkaya ve Öztürk, 2024). Ayrıca dijital yerliler olarak adlandırılan bu öğrencilerin doğduklarından itibaren teknoloji destekli oyunlara aşina oldukları ve vakitlerinin çoğunu oyun oynayarak geçirdikleri bilinmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde oyunlaştırmanın hem teknoloji ile desteklenebilen bir yöne sahip olması hem de öğrencilerin aşina oldukları ve zevk aldıkları oyun öğelerini barındırması sebebiyle eğitim ortamlarında kullanımının olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Oyunlaştırma kavramı farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Kapp (2012, akt. Sezgin, 2016, s. 187), tarafından oyunlaştırma kavramı “oyun tabanlı mekanikler, oyunsal düşünme ve estetiğin, insanları bir araya getirmek, öğrenmeye teşvik etmek, motivasyon sağlamak ve problem çözmek amaçlarıyla kullanılması” olarak ifade edilmiştir. Deterding vd.’ye (2011, s. 2) göre oyunlaştırma “oyun tasarım öğelerinin oyun dışı bağlamlarda kullanılması” olarak tanımlanmıştır. Lee ve Hammer’a (2011, s. 4) göre ise “eğitim ve oyun unsurlarını bir araya getirmek, fıstık ezmesi çikolatanın buluşması gibi olabilir ve iki harika lezzetin birlikte çalışması özellikle 21. yüzyıl becerilerini geliştirmek için önemli olan sonuçlara yol açacaktır.” Farklı bir tanımlanmaya göre “Oyunlaştırma, kullanıcı deneyimini (UX) ve kullanıcı katılımını geliştirmek için video oyunu öğelerinin oyun dışı sistemlerde kullanılmasına yönelik resmi olmayan bir terimdir.” (Deterding, Sicart, Nacke, O’Hara ve Dixon, 2011, s. 1).

Oyunlaştırılmış sistemlerde içsel ve dışsal motivasyonun sağlanabilmesi için oyun elementleri işe koşulur (Muntean, 2011). Bu elementler mekanik, dinamik ve bileşen adı verilen unsurlardan meydana gelmekte olup, mekanikler genel olarak oyunlaştırılmış sistemlerde var olan kurallar bütünü olarak, dinamikler oyunlaştırılmış sistem kullanıcılarında oluşturulmak

istenen davranışlara atıf yaparak zaman içinde yeni estetik deneyimler yaratmaya çalışırlar (An, Cheung ve Willoughby, 2024). Estetikler yani bileşenler ise kullanıcıların oyunlaştırılmış sisteme karşı vermiş oldukları duygusal tepkileri içermektedir (Hunicke, LeBlanc ve Zubek, 2004). Sağlıklı bir oyun tasarım sürecinde bu üç unsurun da dengeli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Kapp (2012), oyunlaştırmanın oldukça dikkat gerektiren, ince ayrıntıların fazla olduğu ve bu doğrultuda bu sürecin iyi planlanması gerektiğine vurgu yapmıştır (Sezgin, 2016). Bahsedilen oyunlaştırma süreci tasarımının iyi planlanabilmesi için Werbach ve Hunter (2012) tarafından D6 Oyunlaştırma Tasarım Modeli adında bir model geliştirilmiş olup bu model oyunlaştırmayı kullanacak araştırmacılar açısından bir rehber niteliği taşımaktadır.

Oyunlaştırmanın bir oyun tasarlamaktan ziyade eğitim ortamlarını daha eğlenceli ve cazip kılmak anlamında düşünülmesi gerekir. Ayrıca öğrencileri derse karşı motive etmeye yardımcı olup olumlu ve hızlı geri dönüşlere imkân tanınması yönü ile öğrencilerin öğrenme sürecine karşı daha ilgili olmalarını ve bu süreci yönetebilmek için daha çok çaba sarf etmelerini sağlar. Tüm bu niteliklerinin yanı sıra oyunlaştırmanın derslerde kullanımı öğrencileri öğrenmeye karşı uyarır (Muntean, 2011). Web sayfaları, web 2.0 araçları ve oyunlaştırmanın eğitimde kullanımı anında geri dönüş sağladıklarından dolayı öğrencilerin motivasyonlarını arttırmak açısından etkilidir. Bunun yanında oyunlaştırmanın, öğrencilerin kendi öğrenme yaşantılarını yönetebildiklerini hissetmeleri, öğrencilere ulaşılabilir hedefler vererek motivasyonlarını yüksek tutmalarını sağlamak gibi yararlarından da bahsedilmektedir (Sadeghi, Sağlık, Mede, Samur ve Cömert, 2022).

2. Dil Bilgisi Konularının Öğretiminde Oyunlaştırmanın Kullanılması

Dil bilgisi konularının doğru şekilde öğretimi öğrencilerin ana dillerini etkili ve bilinçli bir şekilde kullanmalarının temelini oluşturmaktadır. Artık bu konuların öğretiminde davranışçı yaklaşımın izlerini taşıyan ezberci yöntemden uzaklaşıp çağa ayak uyduran, dil yapılarının ezberden ziyade özümsemesini ve hayatla ilişkilendirilmesini sağlayacak yeni yöntem ve yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir. Çünkü dil bilgisi konuları, yapıları gereği anlaşılması güç ve soyut konulardır. Bu konuların öğretiminde dil yapılarının işlevlerinin özümsemesi yerine ezberci bir anlayış benimsenmesi öğrencinin dil becerilerini ve ana dilini bilinçli ve düzgün bir şekilde kullanamamasına yol açabilir. Bunun önüne geçilmesi için çağa ayak uyduran ve dil bilgisi konularının soyut yapısını somutlaştıracak yöntem ve yaklaşımların kullanılması elzemdir. Oyunlaştırma tam da bu noktada öğrencileri ve eğitimcileri ezberci yaklaşımdan uzaklaştırarak dil bilgisi konularının öğretiminde kullanılabilecek en uygun yaklaşımlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle dil bilgisi konularının somutlaştırılmasında yaparak-yaşayarak öğrenmenin derslerde kullanılması önem arz etmektedir. Çünkü geleneksel yöntemlerden olan ve çoğunlukla dil bilgisi konularının öğretiminde kullanılan tümdengelim yöntemi ile işlenen dil bilgisi konuları öğrenciler açısından soyut kalmakta ve bunun neticesinde öğrenilenlerin kalıcılığı azalmaktadır. Demirel (2023) de yapmış olduğu çalışmada bu durumu dile getirerek halihazırda ortaokullarda dil bilgisi öğretiminde tümdengelim yönteminin tümevarım yöntemine nazaran daha fazla tercih edildiğini belirtmiştir. Bahşi ve Gençer (2024), geleneksel öğretim yöntemlerinin genellikle öğrenci çeşitliliğini göz önünde bulundurduğunu ve bireysel

ihtiyaçlara cevap vermekte sınırlı kaldığını belirterek dil bilgisi öğretiminde çağdaş öğretim yöntemlerinin, çağdaş öğretim materyalleri ve araçlarının kullanımının önemine değinmişlerdir. Özkaya ve Altuntaş (2021) da yapmış oldukları çalışmalarında bu durumu vurgulamış; geleneksel yöntemlere kıyasla dil bilgisi konularının öğretiminde yaratıcı drama ve metin temelli öğrenme gibi öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmesine imkân tanıyan yöntemlerin kullanımının öğrencilerin dil gelişimlerini destekleyerek dil bilgisi konularını daha anlaşılır kıldığını belirtmişlerdir.

Dil yapıları öğrenciler açısından öğrenilmesi zor ve karmaşık bulunduğu için genellikle bu konuların öğretimi sırasında öğrencilerin sürece yönelik motivasyonları düşerek sıkılmakta ve bir süre sonra ders sürecinden kopmaktadırlar. Bundan dolayı bu konuların öğretimi sırasında günlük hayat ile kolaylıkla ilişki kurulabilecek, bilgilerin öğrencilerin kafalarında somutlaşmasına yardımcı olabilecek yöntemlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Bahsi edilen yöntemlerden biri de şüphesiz ki oyunlaştırmadır. Oyunlaştırmanın kendine has yapısı, bir yandan ders sürecini keyifli hale getirip öğrenci motivasyonu ve ders katılımına katkı sağlarken, bir yandan da konuların somutlaştırılarak hayatla ilişkilendirilmesi noktasında da eğitimciler büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca oyunların dil yapılarının öğretimi sürecinde kullanımı sınıfta iş birlikli bir anlayışı da beraberinde getireceği için hem sınıf içi etkileşimi arttıracak hem de akran öğrenmesinin önünü açacaktır.

Diğer yandan oyunlaştırma öğrencilerin birden çok duyusuna da hitap edeceği için öğrenmenin gerçekleşmesini kolaylaştırır. Çünkü “eğitim-öğretim ortamlarında farklı duylara hitap edebilen materyallerin kullanılmasının, öğrenme hızını, başarıyı, kalıcılığı arttıracığı” (Özkaya, 2017, s. 3) bilinen bir gerçektir. Ayrıca oyunlaştırma tüm bu özelliklerinin yanında eğitim ortamlarında; sınıf içi iletişimi ve bağlılığı güçlendiren, iş birlikli bir yaklaşımla yürütülebilen, öğrencilerin problem çözme becerilerini kuvvetlendiren ve çağın gerektirdiği teknolojiye ayak uydurabilmelerine olanak sağlayan (Öztürk ve Özkaya, 2023, s. 95) yapısı sebebiyle dil bilgisi konularının öğretiminde başvurulacak yöntemlerden biri olarak tercih edilebilir. Bu sayede dil bilgisi konuları öğrenciler açısından daha anlaşılır ve hayatla ilişkilendirilebilir bir hâl alacak; bu da öğrenilenlerin kalıcılığının artmasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra oyunlaştırma bünyesinde bulundurduğu rozetler, kupalar, başarı istatistikleri gibi oyun elementleri sayesinde öğrencileri hedeflerine ulaşmaya teşvik ederek ders sürecine katılımı artırır. Anında geri bildirim sağlanabildiği için yanlış ve eksik öğrenmelerin de önüne geçilmiş olacaktır.

Ayrıca dil bilgisi konularının öğretiminde sezdirme yönteminin kullanımı da büyük önem arz etmektedir. Çünkü sezdirme yönteminde amaç dil yapılarının kurallarını ezberlemekten ziyade öğrencilerin dil becerilerini ve zihinsel becerilerini geliştirerek dili daha etkin ve bilinçli olarak kullanmalarını sağlamaktır. Bu yöntemde dil yapıları öğrenciye doğrudan verilmez. Onun yerine öğrencilerin keşfetmeleri ve anlamlandırmaları sağlanır (Güneş, 2013). Bu sayede soyut olarak nitelendirilen dil yapılarının geleneksel yöntemlerde olduğu gibi öğrencilere doğrudan verilmesi yerine bir bağlam içinde kendilerinin keşfetmelerinin sağlanması ve öğrencilerin dil yapılarını sezerek anlamlandırmaları, dil bilgisi konularının somutlaştırılmasına ve gerçek işlevinin kavranmasına yardımcı olur. Tüm bu özellikler göz önüne alındığında

oyunlaştırmanın, dil bilgisi öğretiminde sezdirme yöntemini destekleyici rol üstleneceği söylenebilir.

2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde yeni öğretim programında “dil bilgisi” yerine artık “dil yapıları” kavramı kullanılarak geleneksel yöntemlerden uzaklaşıldığı belirtilmiştir (MEB, 2024). Ayrıca “Dil yapılarının ve söz varlığının işlenişi; öğretmenin konuyu tahtaya yazdığı, öğrencilerin de defterine aktardığı, edilgen ve ezbere dayalı bir süreç olmamalıdır.” (MEB, 2024, s. 9) ifadesi ile dil yapılarının öğretiminde teknoloji destekli, konuların hayatla ilişkilendirilmesine olanak sağlayacak, öğrencilerin kendi öğrenme yaşantılarını yönetebilmelerine yardımcı olacak ve ezberci sistemden uzak yöntemlerin kullanılması gerektiği çıkarımı yapılmaktadır.

Bunun yanında programda “İşlev temelli dil yapıları ve söz varlığının, öğrencinin ihtiyaçları doğrultusunda anlamada işlenen metinden hareketle belirlenmesi ve anlatma becerilerinde kullanılması sağlanır.” (MEB, 2024, s. 9) ifadesi ile dil yapılarının öğrenciler tarafından işlevlerinin özümsemesi ve günlük yaşamda dört temel dil becerilerine entegre edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yollarından biri de derslerde dil yapılarını somutlaştırmaya yardımcı, konuları hayatla ilişkilendirebilecek yöntemlerin kullanılmasıdır. Öğrencilere dil yapılarının önceden verilmediği, süreç içerisinde kendilerinin keşfetmesine ve özümseyebilmelerine yardımcı olan sezdirme yöntemi ve oyunlaştırma, 2024 Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda belirtilen işlev temelli yaklaşımın hayata geçirilmesine olanak sağlayan yöntemler olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan yaparak-yaşayarak öğrenmeye uygunluğu ve öğrenilenleri somutlaştırması yönüyle hem Türkçe derslerinde hem de onun özelinde dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanılmasının yerinde bir tercih olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanımına yönelik hem ulusal hem de uluslararası alan yazınında yapılmış olan çalışmaların bir kısmını içermektedir. Araştırmada ulaşılan çalışmalar literatür taraması yöntemi kullanılarak incelenmiş ve “yayın yılı”, “yayın türü”, “çalışmanın amacı” ve “sonucu” kriterlerine göre tablolştırılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen yayınlar; ERIC, ResearchGate, UNNES Journals, UIB Repositori ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarından “oyunlaştırma, dil bilgisi öğretiminde oyunlaştırma, gamification, gamification in grammar teaching” anahtar kelimeleri ile erişilen 17 adet makale, bildiri ve lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Ulaşılan çalışmalar Çizelge 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1. Dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanıldığı çalışmalar*

Çalışmanın Künyesi	Çalışmanın Türü	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın Sonucu
Hashim, Harwati., Rafiqah M. Rafiq, Karmila., Md Yunus, Melor., (2019).	Makale	Çalışmanın amacı İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin İngilizce dil bilgisi konularını geliştirmede çevrimiçi	Araştırma kapsamında gerçekleştirilen ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında oyunlaştırılmış sistemin

		<p>oyunlaştırma uygulamaları olan Socrative, PowerPoint Challenge Game ve Kahoot! uygulamalarının etkilerinin araştırılmasıdır.</p>	<p>uygulanmasının öğrencilerin dil bilgisi konuları üzerindeki akademik başarılarını arttırdığı ve oyunlaştırmanın İngilizceyi ikinci dil olarak öğrenen öğrencilerin dil bilgisi öğrenme süreçlerinde etkili olduğu belirlenmiştir.</p>
Serra Muñoz, P. (2019)	Yüksek Lisans Tezi	<p>Çalışmanın amacı klasik yöntemin ve oyunlaştırmanın bir lise sınıfındaki İngilizce derslerine uygulanmasıyla dilbilgisinin nasıl edinildiğinin ve hangi yöntemin daha etkili olduğunun araştırılmasıdır.</p>	<p>Araştırma sonuçları öğrencilerin her iki yöntem ile de konuları öğrendiklerini ve dil bilgisi yapılarını her yöntemle öğrenilebileceklerini ortaya koymaktadır.</p>
Ağaoğlu, A. (2020).	Yüksek Lisans Tezi	<p>Araştırmanın amacı İngilizce dil bilgisi konularının öğretiminde uzaktan yürütülen oyunlaştırma uygulamalarının öğrencilerin akademik başarıları ve motivasyonlarına karşı etkilerinin belirlenmesidir.</p>	<p>Araştırma sonuçları incelendiğinde, oyunlaştırma sürecinin uygulandığı grupta akademik başarının anlamlı düzeyde arttığı, motivasyon açısından her iki grup arasında herhangi bir anlamlı fark oluşmazken sürecin öğrenciler üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Fakat rekabet ortamı ve kısıtlı süre gibi faktörlerin öğrenciler açısından olumsuz nitelendirildiği gözlemlenmiştir.</p>
Galvis Contreras, L. F. (2020).	Yüksek Lisans Tezi	<p>Çalışmanın amacı oyunlaştırmanın, İngilizceyi ikinci dil olarak öğrenen</p>	<p>Araştırma sonuçları incelendiğinde oyunlaştırmanın öğrencilerin kelime</p>

		öğrenciler üzerinde kelime öğrenme becerileri ve dil bilgisi konularını öğrenme düzeyleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir.	öğrenme becerileri ve dil bilgisi konularını öğrenme düzeyleri üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu, öğrencilerin derse olan ilgilerini artırıp ders başarılarını yükseltmek için daha hırslı olmalarına teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır.
Purgina, M., Mozgovoy, M., ve Blake, J. (2020).	Makale	Çalışmanın amacı Wordbrick adlı uygulama kullanılarak doğal dil bilgisi öğretiminin oyunlaştırılmasını tartışılmasıdır.	Wordbrick adlı uygulamanın özellikleri ve sistemin nasıl işlediği açıklanmıştır.
Nabangi, L. N. (2021)	Yüksek Lisans Tezi	Çalışmanın amacı oyunlaştırmanın İngilizce dil bilgisi konularının öğretiminde bir teknik olarak kullanımının araştırılmasıdır.	Araştırmanın sonuçları oyunlaştırmanın İngilizceyi ikinci dil olarak öğrenenler üzerinde dil bilgisi konularının öğretiminde hem çok etkili olduğunu hem de öğrencileri motive etmek, ders katılımını arttırmak ve ilgilerini çekmek için çok etkili bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında oyunlaştırmanın kullanımı ile ilgili zorlukların da olduğu belirtilmiş ve eğitimcilerin bu konu ile ilgili daha dikkatli olması gerektiği ortaya konmuştur.
Tapan, M. (2021).	Yüksek Lisans Tezi	Araştırmanın amacı oyunlaştırma araçlarından olan Quizizz ve Socrative uygulamalarının öğrencilerin Türkçe	Araştırma sonucunda uygulanan sürecin akademik başarı ve öğretim materyaline ilişkin motivasyonu arttırmada deney grubu

		dersi dil bilgisi konularındaki akademik başarıları, motivasyonları ve öğretim materyaline yönelik motivasyonlarına etkilerinin incelenmesidir.	lehine anlamlı bir etkisinin olduğu fakat Türkçe dersine karşı motivasyon düzeyinde herhangi bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.
Koç, G. (2022).	Makale	Bu çalışmanın amacı Kahoot adlı oyunlaştırma aracının 6. sınıf öğrencilerinin dil bilgisi konularına yönelik akademik başarılarına etkisini ve sürece yönelik görüşlerini incelemektir.	Araştırma sonuçlarına göre oyunlaştırılmış sürecin öğrencilerin dil bilgisi konularına yönelik akademik başarılarını arttırdığı ve öğrencilerin bu sürece yönelik olumlu görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir.
L. Ilyasova, E. Gimadieva, L. Mukharlyamova (2022)	Bildiri	Çalışmanın amacı İngilizce dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın rolünü araştırmaktır.	Araştırma sonuçları iletişimsel oyunların dil bilgisi konularının öğretimine büyük katkıları sağlayabileceğini göstermiş ve çalışmada belirli dil bilgisi konularına yönelik iletişimsel oyunlar tasarlanmıştır.
Thi Van Pham, A., ve Minh Pham, C. (2022)	Bildiri	Çalışmanın amacı Vietnam'daki bir meslek yüksekokulunda İngilizce eğitimi almayan öğrenciler için oyunlaştırmanın İngilizce dil bilgisi konularının öğretiminde kullanımına karşı öğretmenlerin düşüncelerini araştırmaktır.	Araştırma sonuçları incelendiğinde oyunlaştırmanın İngilizce dil bilgisi konularının öğretiminde kullanıma karşın öğretmenlerin oyunlaştırmanın pedagojik değeri konusunda olumlu tutum sergiledikleri görülmekle birlikte katılımcıların %30'unun dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlardan

			yararlanmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.
Abdelhamid, I. Y., Yahaya, H., ve Shaharuddin, H. N. (2023).	Makale	Yarı deneysel olarak yapılandırılan bu çalışmanın amacı oyunlaştırmanın ikinci sınıf öğrencilerinin Arapça gramer derslerine entegre edilerek akademik başarılarının geliştirilmesi ve öğrencilerin bu süreçte yönelik düşüncelerinin belirlenmesidir.	Araştırma sonucu oyunlaştırmanın, öğrencilerin Arapça dil bilgisi konuları üzerindeki akademik başarılarına dolaylı bir pozitif etkisinin olduğu, oyunlaştırmanın derste yüksek başarı elde etmek isteyen daha çekişken ve zayıf öğrencilere ilham verdiği ve ayrıca problem çözme yeteneklerini arttırıp dil pratiği yapma açısından dil öğrenenler için yararlı bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kamarulzaman, L. M., ve Abdul Mutalib, N. A. (2023)	Bildiri	Bu çalışmada oyunlaştırmanın ikinci dil olarak İngilizce öğrenenlerin motivasyonları ve dil bilgisi öğrenme performansları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Araştırma sonuçları oyunlaştırmanın uygulandığı grubun kontrol grubuna kıyasla daha başarılı olduğunu ve daha motive edilmiş olduğunu göstermiştir. Ayrıca oyunlaştırmanın uygulandığı grupta bulunan öğrencilerin dil bilgisi öğrenme süreçlerine oyunlaştırmanın entegre edilmesine karşı pozitif bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.
Kawattıpa, J. (2023)	Doktora Tezi	Bu çalışmada oyunlaştırmanın yabancı dil olarak İngilizce öğrenen öğrencilerin dil bilgisi konularını öğrenmeleri üzerindeki etkisinin	Araştırma sonuçları süreç sonunda öğrencilerin performanslarında artış olduğunu göstermektedir. Bireysel geri dönütler

		belirlenmesi amaçlanmıştır.	incelendiğinde oyunlaştırmaya karşı eğlenceli, bağlayıcı, heyecan verici bir deneyim olması gibi olumlu ve oyunlaştırma sırasında duyulan stres gibi olumsuz düşüncelerin de var olduğu gözlemlenmiştir.
Koç, G. ve Sütçü, S. S., (2023)	Makale	Çalışmanın amacı 6. sınıf öğrencilerinin dil bilgisi konularının öğretiminde çevrimiçi bir araç yolu ile oyunlaştırılmanın kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisini ve öğrencilerin sürece yönelik görüşlerini belirlemektir.	Araştırma sonuçları oyunlaştırılmış sistemi kullanan öğrencilerin lehine önemli farklılıkları ve öğrencilerin bu sürece yönelik olumlu tutumlara sahip olduğunu göstermiştir.
Sabukunze, I. D., ve Suyoto. (2023).	Makale	Araştırmanın amacı oyunlaştırmayı ve iş birlikli öğrenme yöntemini kullanarak Endonezyalı öğrencilerin Fransızca dilbilgisi düzeyini geliştirmektir.	Araştırma sonuçları sürecin sonunda oyunlaştırmının ve iş birlikli öğrenmenin öğrencilerin performansını ve motivasyonlarını artırdığını ayrıca öğrencilerin öğrenme sürecinden aldıkları zevkin arttığı gözlemlenmiştir.
Güler, M. (2024).	Doktora Tezi	Bu araştırmanın amacı, isim üzerine gelen görevli dil öğelerinin oyunlaştırma yöntemi ile öğretilmesidir.	Araştırma sonuçları oyunlaştırmının isim üzerine gelen görevli dil yapılarının öğretiminde kontrol grubuna kıyasla daha başarılı sonuç verdiği ve öğrencilerin süreci farklı ve eğlenceli bulup bu yöntemi beğendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Khadzhinova, I., Netreba, M., Hodorozha, A., & Kanchenko, K. (2024).	Makale	Çalışmanın amacı Ukrayna'da İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yararlanabilecekleri oyunlaştırılmış çevrimiçi platformların incelenmesi ve öğretmenlere yönelik kullanım örneklerinin sunulmasıdır.	Çalışmada Ukrayna'da İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin yararlanabilecekleri Baamboozle, LearningApps ve Wordwall gibi oyunlaştırılmış çevrimiçi platformlardan bahsedilmiş ve bu platformlarda yer alan kullanım örnekleri açıklanmıştır.
*Söz konusu çalışmalara 20 Ekim 2024- 30 Ekim 2024 tarihleri arasında ulaşılmıştır.			

Çizelge 1 incelendiğinde araştırma kapsamında 3 bildiri, 7 makale, 2 doktora tezi, 5 adet yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 17 çalışmaya ulaşıldığı görülmektedir. Çalışmalar 2019-2024 tarihleri arasında dağılım göstermektedir. Çalışmalarda genel olarak öğrencilerin akademik başarıları, motivasyon düzeyleri, derse karşı tutumları konu alanlarında oyunlaştırmanın ne gibi etkilerinin olacağı incelenmiştir. Ayrıca bazı çalışmalarda oyunlaştırılmış çevrimiçi uygulamalar, tasarlanan etkinlikler tanıtılmıştır. Çalışmalarla ilgili ayrıntılı değerlendirmelere “3. Sonuç ve Değerlendirme” başlığı altında yer verilmiştir.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Dil bilgisi konuları yeni bir dilin öğrenimi veya ana dili öğrenimi sürecinde genellikle anlamlandırması en zor olan yapılarıdır ve kendine has kuralları olan bir alandır. Bunun nedeni dil yapılarının genellikle soyut olarak nitelendirilmesi ve bireyin öğrenmiş olduğu dil yapılarını günlük yaşamda nasıl kullanacağını ve gerçekten neyi temsil ettiğini fark etmesinin birtakım süreçleri ve öğrenme sürecinde uygun yöntemlerin kullanımını gerektirmesidir. Oyunlaştırma hayatla ilişki kurabilmesi ve konuların somutlaştırılmasına yardımcı olması, sınıf içi bağlılığı ve rekabeti sağlaması, öğrenci motivasyonunu ve ders katılımını artırması sebebiyle dil yapılarının öğretiminde tercih edilebilecek yaklaşımların başında gelmektedir.

Bu araştırmada dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanıldığı çalışmalar incelenmiştir. Dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanımına yönelik yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde, hangi dilde olursa olsun, dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanıldığı çalışmaların neredeyse hepsinde oyunlaştırmanın eğitim sürecine olumlu yansımaları ve yararlarının olduğu belirlenmiştir. Gerek öğrencilerin akademik başarı düzeylerini gerekse öğrenci motivasyonunu pozitif yönde etkileyip öğrencilerin derse karşı ilgilerini taze tutmalarına ve hatta dil bilgisi konularını öğrenmeye karşı hevesli hale gelmelerine kadar pozitif yönde etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak oyunlaştırma ve oyunlaştırma benzeri teknoloji destekli, konuların somutlaştırılarak hayat ile ilişkilendirilmesine yardım eden ve öğrencilerin derse karşı motive

olmalarını sağlayan yöntemlerin klasik yöntemlere nazaran öğretmenler tarafından daha çok tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar içerisinde oyunlaştırmanın, dil bilgisi konularının öğretimi sürecinde kullanımına karşı olumsuz düşüncelere sahip öğrencilerin var olduğu çalışmalar (Kawattıpa, J., 2023 ve Ağaoğlu, A., 2020) da mevcuttur. Bu çalışmalarda öğrenciler, genellikle oyunlaştırmanın sınıf içinde bir rekabet ortamı oluşturmasından ve sürenin kısıtlılığı gibi özelliklerinden bahsetmişlerdir. Sınıf içi rekabet ortamının oluşması her ne kadar genel anlamda olumlu bir nitelik olarak düşünülüp öğrencileri sürece katılma ve performanslarını arttırarak daha iyi bir sonuç elde etme açısından motive ettiği düşünülse de düşük performans sergileyen öğrenciler açısından ders sürecinden daha da uzaklaşma, içe çekilme ve derse katılımda daha isteksiz davranmalarına neden olabilir. Bundan dolayı bu sürecin öğretmenler tarafından iyi yönetilmesi, bu rekabet ortamının her öğrencinin bu süreçten eşit düzeyde verim alabilmesi açısından dengeli bir şekilde kurulması gerekmektedir. Öte yandan oyunlaştırılmış süreçte belirlenen sürelerin öğrenciler açısından kısıtlı ve yetersiz bulunması öğrencinin asıl performansını ortaya koyamamasına, daha çok heyecanlanarak dersten kopmasına sebep olabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde oyunlaştırılmış uygulamalarda yer alacak olan sürelerin hem öğrencilerin sınıf düzeyleri hem de akademik başarı ortalamaları göz önüne alınarak her öğrencinin gerçek performansını ortaya koymasına izin verecek derecede ayarlanması önem arz etmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmalardan elde edilen bulgulardan biri de İngilizce dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanılmasına yönelik yapılmış olan çalışmaların yoğunlukta olduğu, Türkçe dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanılmasına yönelik yapılan çalışmaların azınlıkta kaldığıdır. Bu bulgular ışığında Türkçe dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanıldığı, öğrenciler ve uygulama süreci üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Türkçe dil bilgisi konuları üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacıların bu alana yönelik olarak çalışmalarını yapılandırılmaları önerilebilir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Dil bilgisi öğretiminde geleneksel yaklaşım ve yöntemlerin kullanımı genellikle öğrencilerin konulara karşı ön yargı oluşturmalarına ve dil yapılarının işlevlerini özümsemekten çok ezberlemelerine yol açmaktadır. Bunun önüne geçilmesi için teknoloji destekli, işlevsel yaklaşımın uygulanabileceği yöntemlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Ayrıca sezdirme yöntemi gibi öğrencilerin dil yapılarının işlevlerini kendilerinin deneyimleyerek bulmalarını sağlayan yöntemlerin de tercih edilmesi yukarıda sözü edilen problemlerin önüne geçilmesinde etkili olabilir. Derslerde öğrencilerin motivasyonlarını arttırıp ders katılımını destekleyen, konuların hayatla ilişkilendirilmesini sağlayarak genellikle öğrenciler açısından soyut kalan konuların veya dil yapılarının somutlaştırılmasına yardım eden, öğrencilerin kendi öğrenme yaşantılarını yönetebildikleri ve süreç içerisinde yaşayarak öğrenebildikleri ve farklı zeka türlerine hitap edebilen yapısı ile oyunlaştırmanın tam da bu nedenlerden ötürü dil bilgisi öğretiminde kullanımının yukarıda ele alınan sorunların önüne geçebileceği düşünülmektedir.

Alan yazınında dil bilgisi konularının öğretiminde oyunlaştırmanın kullanıldığı çalışmaların incelenmesi sonucu çalışmaların neredeyse hepsinde oyunlaştırmanın öğrencilerin akademik başarılarını, motivasyonlarını ve derse karşı ilgilerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat çalışmaların çok büyük bir çoğunluğunun İngilizce dil bilgisi konularına yönelik yürütüldüğü belirlenmiştir. Tüm bu veriler ışığında özellikle Türkçe dersi dil bilgisi konularına yönelik oyunlaştırmanın etkilerinin araştırıldığı çalışmaların yetersiz olduğu ve bu tür çalışmalara ilgili alan yazınında ihtiyaç olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdelhamid, I. Y., Yahaya, H., & Shahrudin, H. N. Assessing the impact of gamification on academic achievement and student perceptions of learning Arabic grammar: a quasi-experimental study. *International Journal of Research in Business and Social Science*, May, 13,5, 2023.
- Ağaoğlu, A., Uzaktan eğitimde oyunlaştırma uygulamalarının üniversite öğrencilerinin İngilizce derslerindeki akademik başarı ve motivasyonlarına etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020.
- An, S., Cheung, C. F., & Willoughby, K. W. A gamification approach for enhancing older adults' technology adoption and knowledge transfer: A case study in mobile payments technology. *Technological Forecasting and Social Change*, August, 205, 2024.
- Aytaş, G., Çeçen, M. A. Ana Dili Eğitiminde Dil Bilgisi Öğretiminin Yeri ve Önemi, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27,77, 2010.
- Bahşi, N., Gençer, G. Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılabilecek Yapay Zeka Araçları. *Dijital Çağda Türkçe Eğitimi*, Eğitim Yayınevi/Ankara., 2024.
- Demirel, A. Ortaokullarda Dil Bilgisi Öğretiminin Uygulamadaki Güncel Durumu: Sorunlar Devam Ediyor Mu?, *TEBD*, Şubat, 21,1, 2023.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., Nacke, L.E. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification, In *Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning future media environments*, 28-30, New York, 2011.
- Galvis Contreras, L. F. Implementing gamification to motivate learning english vocabulary and enhance grammar on seventh grade students at Francisco José de Caldas School, Master's University Thesis, University Of Pamplona, Faculty Of Education, Colombia, 2020.
- Güler, M., İsim üzerine gelen görevli dil öğelerinin oyunlaştırma yöntemi ile öğretimi, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 2024.

- Güneş, F. Dil Bilgisi Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, *Journal of Language and Literature*, 2,7, 2013.
- Hashim, Harwati., Rafiqah M. Rafiq, Karmila., Md Yunus, Melor., Improving ESL Learners' Grammar with Gamified-Learning, *Arab World English Journal (AWEJ)*, August, 5, 2019.
- Hunicke, R., LeBlanc, M. ve Zubek, R. MDA: A formal approach to game design and game research. In *Proceedings of the AAAI Workshop on Challenges in Game AI*, 1722, 2004.
- Ilyasova, L., Gimadieva, E., & Mukharlyamova, L. Gamification In Efl Classroom While Teaching Grammar. In *INTED2022 Proceedings*, 2884-2891, Russia, 2022.
- Kamarulzaman, L. M., & Abdul Mutalib, N. A. Gamification: KAHOOT in Enhancing ESL Learners' Performance and Motivation to Learn Grammar. In *International Conference on Advancing and Redesigning Education*, 558-561, Singapore, 2023.
- Kapp, K. M. *The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education*, NY: John Wiley & Sons/ New York, 2012.
- Kawattipa, J., The Effectiveness and Students' perspectives On The Gamification Of Grammar Lessons In An Efl Classroom, *Doctoral Dissertation*, Thammasat University, 2023.
- Khadzhinova, I., Natreba, M., Hodorozha, A., & Kanchenko, K. Teaching English grammar in primary school using gamified online platforms, *Научковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2024.
- Koç, G., ve Sütçü, S. S. The Impact of Gamification on Secondary School Students' Grammar Proficiency, *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, March, 18,1, 2023.
- Lee, J. J., Hammer, J. Gamification In Education: What, How, Why Bother?, *Academic Exchange Quarterly*, 15,2, 2011.
- Muntean, C.I. Raising Engagement in E-Learning Through Gamification. In: *Proc. 6th International Conference on Virtual Learning ICVL*, 323–329. 2011.
- Nabangi, L. N. Exploring the use of gamification in the teaching and learning of English grammar in a private secondary school classroom in Mombasa County, *Master's University Thesis*, The Aga Khan University, *Language and Literacy in Education*, 2021.
- Özkaya, P. G., Coşkun, M. V. Anlamdan Terime Cümle Tahlili, *Journal of Turkish Studies*, 12,28, 2017.

- Özkaya, P. G., Altuntaş, M. A. Kök ve Eklerin Öğretiminde Masallardan Yararlanma: Bir Yaratıcı Drama Uygulaması Örneği, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Ekim, 9,4, 2021.
- Özkaya, P. G., Öztürk, I. Dijital Ölçme Araçları. *Dijital Eğitim II.*, Eğitim Yayınevi, Ankara, 2024.
- Öztürk, I., Özkaya, P. G. Dil Becerilerinin Gelişiminde Oyunlaştırmanın Kullanımı: Bir Bibliyometrik Analiz Çalışması, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ekim, 36, 2023.
- Purgina, M., Mozgovoy, M., Blake, J. WordBricks: Mobile technology and visual grammar formalism for gamification of natural language grammar acquisition. *Journal of educational computing research*, February, 58,1, 2019.
- Sabukunze, I. D., & Suyoto. Teaching French grammar in an informal cooperative study group through Kahoot. *International Journal of Learning and Change*, August, 15,5, 2023.
- Sadeghi, K., Sağlık, E., Mede, E., Samur, Y., Comert, Z. The Effects Of Implementing Gamified Instruction On Vocabulary Gain and Motivation Among Language Learners, *Heliyon*, November, 8,11, 2022.
- Serra Muñoz, P. Gamification or traditional methods?: a study on different methodologies to teach grammar, Master's University Thesis, Universitat De Les Illes Balears, Spain, 2019.
- Sezgin, S. Öğrenme ve Öğretimin Oyunlaştırılması: Çalışma ve Eğitim İçin Oyun Tabanlı Yöntem ve Stratejiler, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2,1, 2016.
- Tapan, M., Oyunlaştırma uygulamasının öğrencilerin Türkçe dersindeki akademik başarılarına ve ders motivasyonları ile öğretim materyaline ilişkin motivasyonlarına etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- Thi Van Pham, A., & Minh Pham, C. Teachers' perceptions towards using gamification in teaching grammar for non-English majored students. In *Proceedings of the 2022 13th International Conference on E-Education, E-Business, E-Management, and E-Learning*, 261-265, Japan, 2022.
- Werbach, K., Hunter, D. *For The Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*, Wharton Digital Press, Philadelphia, 2012.
- <https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programtur5678Onayli.pdf#page=224.13>
(Erişim tarihi: 30.10.2024)

ÖZEL EĞİTİMDE TEKNOLOJİ KULLANIMI: BİR META-ANALİZ ÇALIŞMASI

BÜŞRA CEYHAN

Marmara Üniversitesi, busraceyhan4@gmail.com - <https://orcid.org/0009-0002-9805-8229>

Prof. Dr. SEVAL ERDEN ÇINAR

Marmara Üniversitesi, seval.erden@marmara.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-4512-1274>

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı özel eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin yapılan çalışmalara yönelik meta-analiz çalışmasının yapılmasıdır. Araştırma, 2013- 2023 yılları arasında, özel eğitimde yardımcı teknolojiler ve öğretim teknolojilerinin kullanımlarını içeren, Google Scholar ve Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veritabanlarında yayınlanmış 25 çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, en çok özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojiler ve özel eğitim öğretmenlerinin yardımcı teknolojilere olan tutumlarının araştırıldığı görülmüştür. Ayrıca, özel eğitimde teknoloji kullanımının en yaygın olduğu çalışma grubunu, zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin oluşturmuştur. Özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojilere bakıldığında; incelenen çalışmalarda bilgisayar destekli araç-gereçlere, yardımcı robotlara, konuşma üreten cihazlara, mobil uygulamalara ve tablet bilgisayar gibi teknolojilere yer verildiği görülmektedir. Özel eğitimde teknoloji kullanımının öğretmenlere problem çözme, eleştirel düşünme gibi beceriler kattığı ve öğrencilere akademik alanlarda destek sağladığı bulgusuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Teknoloji Kullanımı, Özel Eğitim ve Teknoloji, Meta-analiz

1. GİRİŞ

Teknolojinin eğitim alanlarında kullanımı son yıllarda hızla artmaktadır. Bu durum, eğitim bilimlerinde de yeni gelişmelere yol açarak eğitim teknolojilerinin gelişimine hız kazandırmıştır. Eğitim teknolojileri, eğitimde amaçlanan hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırmakta ve öğrenmeyi daha etkili hale getirmektedir.

Teknolojinin eğitim alanında önemli bir etken haline gelmesiyle birlikte, bireyler eğitim ortamlarında kazandıkları bilgi ve becerileri daha etkili bir şekilde kullanabilmekte ve öğrenme süreçlerinde anında dönüt alma imkânına sahip olabilmektedirler. (Smith, Spooner & Wood, 2013). Böylelikle, bireysel farklılıklara uygun ve kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri yaşanabilmektedir.

Teknolojinin özel gereksinimli bireyler için de birçok yararı bulunmaktadır. Özellikle sosyal uyum, akademik başarı, gündelik hayata dâhil olma ve eğitimde fırsat eşitliği gibi konularda önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Farklı öğrenme stillerine yönelik çeşitli teknolojiler, her öğrenciye uygun bir öğrenme ortamı oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Teknolojinin kullanımı, öğrenmeyi daha eğlenceli, keyifli ve ilgi çekici hale getirerek öğrenci motivasyonunu artırmaktadır.

Özel Eğitimde kullanılan teknolojiler, özel gereksinimli bireylerin eğitimde karşılaştığı engelleri aşmalarına ve özlerinde var olan yeteneklerini tam olarak kullanmalarına yardımcı olur. Bununla birlikte, yardımcı teknolojiler, özel gereksinimli bireylere hedeflenen becerileri kazandırma, yaşam becerileri geliştirme ve bu becerilerin kalıcı olmasını sağlamak amacıyla,

bireysel özellikler dikkate alınarak tasarlanmış araç ve gereçler olduğundan özel gereksinimli bireylerin günlük yaşam becerilerini geliştirmelerine ve daha bağımsız bireyler olmalarına katkıda bulunur.

Eğitimde teknoloji kullanımı, eğitim sistemi içinde bulunan tüm öğrenciler için kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamı yaratmasının yanı sıra özel gereksinimli bireyler açısından eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve bu bireylerin topluma kazandırılması açısından önemli bir yere sahiptir.

Özel gereksinime sahip öğrenciler, eğitim ortamlarında ve günlük yaşamlarında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukları aşabilmek; eğitimde istenilen düzeye gelmek ve yaşam becerilerini geliştirerek çevreleriyle etkileşim kurabilmek için yardımcı teknolojilerle desteklenmeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin yardımcı teknolojileri etkin bir şekilde kullanmaları, tutumlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Öğretmenlerin yardımcı teknolojilere yönelik olumlu bir tutum sergilemeleri, öğrenci başarılarını artırabilir ve eğitim-öğretim süreçlerini daha verimli hale getirebilir. Birçok çalışma, yardımcı teknolojilerin özel gereksinimli bireylerin eğitiminde fayda sağladığını belirtmektedir (Adıgüzel, 2010; Kışla, 2008; Seferoğlu, 2015; Sola Özgüç & Cavkaytar, 2016). Ayrıca, kullanılan teknolojinin eğitim sürecinde, hangi aşamada, hangi yöntemlerle ve ne şekilde öğrencilere sunulduğu da önemlidir. Bu noktada, öğretmenlerin gerekli yeterliklere ve olumlu tutumlara sahip olmaları büyük önem taşımaktadır.

Özel eğitimde teknoloji kullanımının artırılması, eğitim-öğretim hizmetlerinin kalitesini olumlu yönde etkileyebilir. Eğitim ortamlarında teknolojinin kullanımının öğrenme ve öğretme süreçlerine olumlu katkı sağladığı, yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Özel eğitimde teknolojiye yönelik yapılan araştırmaların sayısının sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu araştırmaların çoğunlukla özel gereksinimli bireylerin teknoloji kullanımı üzerine odaklandığı ve bu kullanımın etkilerini değerlendirdiği belirtilmiştir (Dönmez vd., 2016; Yaman, Dönmez, Avcı & Kabakçı Yurdakul, 2016; Özgüç & Cavkaytar, 2016; Karanfiller vd., 2017). Öte yandan, özel eğitim literatüründe teknoloji uygulamalarıyla ilgili yapılan araştırmaların sayısının yetersiz olduğu vurgulanmıştır (Özdemir & Karaman, 2017).

Özel eğitimde teknoloji kullanımı, son yıllarda giderek artan bir öneme sahiptir ve bu alandaki araştırmaların değeri giderek daha fazla anlaşılmaktadır. Teknolojinin, özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerinde sağladığı potansiyel faydaları anlamak, eğitim ortamlarının daha etkili ve erişilebilir hale getirilmesinde kritik bir role sahiptir. Bu bağlamda, teknoloji destekli eğitimin özel eğitimdeki yerinin ve etkilerinin derinlemesine incelenmesi, eğitim politikaları ve uygulamaları için önemli yönergeler sağlayabilir. Özel eğitimde teknoloji kullanımını sistematik bir biçimde sunan içerik analizi, betimsel analiz gibi çalışmalar var olsa da bu çalışmalar kısıtlı ve güncelliğini yitirmiş çalışmalardır. Bu nedenle özel eğitimde teknoloji kullanımının sonuçlarının bir bütün halinde sunulmasına ihtiyaç vardır. Bu meta-analiz çalışması da var olan bu ihtiyacı giderecek ve alana katkı sağlayacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışmada özel eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin çalışmalardan yola çıkarak, *özel eğitimde teknoloji kullanımının en yaygın olduğu çalışma gruplarının hangileri olduğu, kullanılan yardımcı teknolojilerin hangi özelliklere sahip olduğu ve kullanılan teknolojilerin öğretmenlerin ve öğrencilerin hangi becerilerini etkilediğini belirlemek* amacıyla bu meta-analiz çalışması gerçekleştirilmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Meta-analiz, farklı araştırma verilerini birleştiren istatistiksel bir yöntemdir. Genel anlamda, araştırma sonuçlarını değerlendirebilmek ve daha güçlü sonuçlara varabilmek

amacıyla bağımsız çalışmaların sistematik bir şekilde bir araya getirildiği nicel bir yöntemdir (Anderson & Maxwell, 2016; Borenstein vd., 2009; Schulze, 2004).

Çizelge 1. Meta-Analiz Araştırmasının İşlem Adımları

Adımlar	Açıklama
1	Araştırma için problem belirleme süreci
2	Araştırmanın konusuna uygun anahtar kelimelerin belirlenmesi ve literatür taramasının yapılması
3	Araştırmaya dâhil edilecek çalışmalar için ölçütlerin belirlenmesi ve çalışmaların bu doğrultuda seçimi
4	Seçilen çalışmaların incelenmesi ve analiz aşaması
5	Kodlama, temalar ve kategorilerin oluşturulması
6	Elde edilen bulguların sentezlenmesi ve çıkarımların yapılması
7	Çalışma sürecinde elde edilen bulguların ve sürecin raporlaştırılması.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, özel eğitim ve eğitim teknolojileri alanında yapılmış araştırmalardan oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 2013-2023 yılları arasında özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojiler ve öğretim teknolojileri alanında yayımlanmış ve erişime açık 182 araştırma raporundan oluşmaktadır. Öncelikle, araştırmacı Google Scholar ve Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veritabanlarından özel eğitim ve teknoloji alanlarında yayınlanmış araştırma raporlarını incelemiştir. İnceleme sonucunda, özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojiler ve öğretim teknolojileri alanında yapılan araştırmalar analiz edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak Google Scholar ve Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veritabanlarından belirlenmiş ölçütler doğrultusunda elde edilen araştırma raporları kullanılmıştır. 2013-2023 yıllarında yayınlanan 182 çalışmaya ulaşılmış olup; bu çalışmalardan 16 makale, 6 yüksek lisans tezi ve 1 doktora tezi araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu aşamada özel eğitimde teknoloji kullanımı konusunda yapılan araştırmalar “özel eğitim ve teknoloji”, “özel eğitim ve yardımcı teknoloji” anahtar kelimeleriyle Google Scholar ve Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veritabanları üzerinden taranmıştır.

2.4 Verilerin Analizi

Veri analizi, elde edilen verilerin anlamlandırılması sürecidir. Bir başka deyişle araştırma sorularının cevaplandırılması işidir (Merriam, 2013, s.167). Belirlenen ölçüte göre elde edilmiş 23 yayın ayrıntılı olarak okunmuş, incelenmiştir.

3. BULGULAR

3.1 Meta-Analiz Çalışmasına Dâhil Edilen Araştırmalara İlişkin Bulgular

Gezgin ve Mihci (2023), araştırmalarında robotik teknolojinin özel eğitimdeki rolünü inceleyerek, otizm, zihinsel ve fiziksel engelli öğrencilere yönelik robotların sağladığı fırsatları ve karşılaşılan zorlukları derlemişlerdir. Sonuç olarak, eğitsel robotların bu öğrencilerin sosyal,

bilişsel ve motor becerilerini geliştirmeye katkı sağlayabileceğini ve kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma potansiyeline sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Aydoğan (2022), özel eğitim öğretmenlerinin STEM özyeterlikleri ve eğitim teknolojileri yeterlik düzeylerini incelemiş; cinsiyet, kıdem ve mezun oldukları okullara göre farklılıkları analiz etmiştir. Sonuçta, öğretmenlerin STEM özyeterlikleri orta, eğitim teknolojileri yeterlikleri ise iyi düzeyde olduğunu saptamışlardır. STEM özyeterliği ile teknoloji yeterlikleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Kavan (2021), çalışmasında teknoloji destekli öğretimin özel eğitim öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerine etkisini incelemiştir. 6. sınıf öğrencilerinden oluşan deney grubuna etkileşimli tahta ile, kontrol grubuna ise geleneksel yöntemle okuma çalışmaları uygulanmıştır. Sonuçta, deney grubunun kalıcılık testinde kontrol grubuna göre anlamlı derecede daha başarılı olduğu belirlenmiştir.

Sertkaya (2021), araştırmasında özel eğitim öğretmenlerinin teknoloji ve yardımcı teknolojiye yönelik öz-yeterlik ve tutumlarını incelemiştir. Sonuçlara göre, öğretmenlerin teknoloji öz-yeterlikleri yüksek, yardımcı teknolojilere yönelik tutumları olumludur. Cinsiyet, deneyim ve okul türü gibi değişkenler bu tutum ve yeterliklerde anlamlı bir fark yaratmazken, teknoloji öz-yeterlikleri ile yardımcı teknoloji tutumları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Kavan (2020), teknoloji destekli eğitimin özel eğitim öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerine etkisini incelemiştir. Hafif zihinsel engelli 6. sınıf öğrencilerinden oluşan deney grubuna metinler etkileşimli tahtayla, kontrol grubuna ise geleneksel yöntemlerle sunulmuştur. Sonuçlar, teknoloji desteğinin okuduğunu anlama ve bilgiyi kalıcı kılmada olumlu etkisini göstermiştir.

Bahceci (2019), tarama modeline dayalı bu çalışmada, Türkiye genelinde 550 özel eğitim öğretmenin yardımcı teknolojilere yönelik tutumları incelenmiş ve tutumlarının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Sakallı-Demirok ve Haksız (2019), araştırmalarında KKTC'deki 40 özel eğitim öğretmenin yardımcı teknolojiye yönelik tutumlarını incelemiş ve öğretmenlerin bu teknolojilere karşı kararsız bir tutum sergilediğini bulmuştur.

Aslan (2018), özel eğitim öğretmenlerinin yardımcı teknolojiye yönelik tutumlarını incelemiş ve bu konuda eğitim alan öğretmenlerin tutumlarının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Mezun olunan bölüm ve alınan dersler de tutumlarda anlamlı bir farklılık yaratmaktadır.

Şahin ve Çakır (2018), tarafından yapılan araştırmada okuma yazma güçlüğü çeken öğrencilerde çoklu ortam materyallerinin etkisini incelemiştir. 30 öğrencinin yer aldığı araştırmada, deney grubuna çoklu ortamla, kontrol grubuna geleneksel yöntemle eğitim verilmiştir. Sonuçlara göre, okuma-yazma süreci becerilerinde deney grubu lehine anlamlı bir fark bulunmuş; yazma becerilerinde ise fark görülmemiştir. Öğretmenler, çoklu ortamın derse ilgiyi artırdığını belirtmiştir.

Keser ve Özdemir (2018), işitme yetersizliği olan öğrenciler için bilgisayar destekli bir kelime öğretim materyali geliştirmiş ve etkilerini incelemişlerdir. Doğu Anadolu'daki bir İşitme Engelliler Ortaokulu'nda yapılan çalışmada, materyalin kelime bilgisini, derse katılımı ve okuduğunu anlama becerilerini artırdığı belirlenmiştir. Öğretmenler, görsel ve etkileşimli materyallerin kullanımını önermiştir.

Uygun, Teke ve Gezgin (2018), çalışmalarında Türkçe eğitimindeki sorunları ele alarak "Cümlelerle Tanışalım" adlı bilgisayar destekli eğitim yazılımını geliştirmiştir. Yazılım, 7. sınıf düzeyindeki işitme engelli öğrenciler için 12 etkinlik içermekte ve Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına dayanmaktadır. Uygulama, 5 işitme engelli öğrenci üzerinde gözlem ve video kayıtlarıyla gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, yazılımın öğrencilerin Türkçe eğitimine katkı sağladığını ve motivasyonlarını artırdığını göstermiştir. Bu bulgular, BDE yazılımlarının işitme engelli öğrenciler için destekleyici bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.

Sani-Bozkurt (2017), özel eğitimde yardımcı teknolojilerin, özel gereksinimi olan bireylerin yetersizlik türüne göre görme, işitme, okuma, yazma, sosyal ve iletişim becerilerini destekleyerek bağımsız yaşam becerilerini kolaylaştırdığını belirtmektedir. Bu teknolojiler, bireylerin bilgileri daha hızlı ve kalıcı bir şekilde öğrenmelerine olanak tanır. Çalışma, yardımcı teknolojilerin kullanımı hakkında bilgi verirken öneriler de sunmaktadır.

Genç Tosun ve Kurt (2017), otizmlili bireylerin yeni nesil konuşma üreten cihazları kullandığına dair 26 tek denekli makale incelemiştir. Bu çalışmalara ERIC, Akademik Search Complete ve Google Scholar veri tabanları üzerinden ulaşılmıştır. 81 katılımcının yer aldığı araştırmalar, talep etme, eşleme, nesne adlandırma, kişisel bilgiye yanıt verme, iletişim becerileri ve problem davranışların azaltılmasına odaklanmıştır. Bulgular, yeni nesil cihazlarla yapılan uygulamaların otizmlili bireylere bu becerilerin öğretiminde etkili olduğunu göstermektedir.

Özdemir ve Karaman (2017), insansı robot destekli öğrenme ortamının hafif düzeyde zihinsel engelli öğrenciler üzerindeki etkilerini incelemiştir. Rehberlik ve Araştırma Merkezine (RAM) kayıtlı altı öğrenci ile altı seansta gerçekleştirilen çalışmada, ASSURE öğretim tasarım modeli kullanılmış ve durum çalışması yöntemiyle veriler görüşme ve gözlem yoluyla toplanmıştır. Sonuçlar, öğrencilerin insansı robotun geri bildirimlerine olumlu tepki verdiğini ve robotla etkileşimde bulunduğunu göstermektedir. Öğretmen görüşmeleri, insansı robotun öğrenci motivasyonunu artırdığı, katılımı kolaylaştırdığı ve kalıcı öğrenmeye katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, insansı robotların özel eğitimde yenilikçi öğrenme ortamları oluşturma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Gürbulak ve Esgin (2016), kullanıcı ile doğal etkileşim sağlayan hareket tabanlı teknolojilerin özel gereksinimli bireyler için kullanımını incelemiştir. Çalışmada, bu teknolojilerin günlük yaşam becerilerinin kazanılması ve eğitim süreçlerinde nasıl kullanılabilmesine dair bir literatür taraması yapılmıştır. Sonuç olarak, mevcut teknolojilerin avantajları ve dezavantajları belirlenmiş, özel gereksinimli bireyler için uygun özellikler ve etkili kullanım yöntemleri analiz edilmiştir.

Kızır ve Yıkmış (2016), çalışmalarında bilgisayar destekli öğretim kullanarak otizm spektrum bozukluğu olan bireylere sosyal becerilerin kazandırılmasına yönelik 13 çalışmayı analiz etmişlerdir. Sonuçlar, bilgisayar destekli öğretimin sosyal becerilerin öğretiminde etkili olduğunu ve hedeflenen becerilerin kazandırıldığını göstermiştir. Bazı çalışmalarda yapılan genelleme çalışmalarının da kazanımların genellenebildiği belirlenmiştir.

Dönmez, Yaman, Şahin ve Kabakçı Yurdakul (2016), işitme engellilerin okuma ve yazma öğrenimini kolaylaştırmak için bir uygulama geliştirmiştir. Teknolojinin, işitme engelli bireylerin konsantrasyonunu artırdığı ve eğitimlerini bireyselleştirmelerine yardımcı olduğu belirtilmiştir.

Sola-Özgüç ve Cavkaytar (2016), zihin yetersizliği olan öğrenciler için teknoloji destekli bir sınıf oluşturmayı amaçlayan bir eylem araştırması gerçekleştirmiştir. Çalışma, "Durum Saptama", "Uygulama" ve "İzleme" aşamalarından oluşmuştur ve katılımcılar hafif düzeyde zihin yetersizliği olan 11 öğrenci, aileleri ve öğretmenlerden oluşmaktadır. Veriler, görüntü kayıtları, saha notları ve görüşmeler gibi çeşitli kaynaklardan toplanmış ve Nvivo 10 programı ile analiz edilmiştir. Bulgular, öğrenci gereksinimlerinin belirlenmesi, elektronik içeriklerin temin edilmesi ve öğretim etkinliklerinin planlanmasının önemli olduğunu göstermiştir. Ayrıca, teknoloji entegrasyonunda karşılaşılan sorunlar ve yeni davranış problemlerine dair detaylı veriler sunulmuştur.

Teymen ve Özdemir (2016), az gören öğrencilerde punto büyütme, büyüteç kullanma ve uyarlanmış bilgisayar teknolojisinin okuma hızı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmaya, Ankara'daki bir görme engelliler ilköğretim okulunun dördüncü sınıfında okuyan üç az gören öğrenci (1 kız, 2 erkek) katılmıştır. Dönüşümlü Sağaltımlar Deseni kullanılarak

yapılan uygulama sürecinde, bulgular büyüteç kullanmanın okuma hızını artırmada en etkili yöntem olduğunu göstermiştir.

Bayraktar ve Çuhadar (2015), işitme engelli ilkokul ve ortaokullarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğretim amaçlı kullanımını incelemiştir. 2013-2014 yılında Marmara bölgesindeki bir İşitme Engelliler Okulu'nda 40 öğrenci ve 15 öğretmenden oluşan örnekleme gerçekleştirilen durum çalışmasında, veriler gözlemler, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve yansıtıcı günlükler ile toplanmıştır. Sonuçlar, bu teknolojilerin ders sunumunu kolaylaştırdığını ve öğrenci motivasyonunu artırdığını göstermiştir; ancak güncel olmayan teknolojik altyapı ve bilgisayarın oyun aracı olarak görülmesi sorunlar olarak belirlenmiştir. Çalışma, bu teknolojilerin bilinçli kullanımını destekleyecek içerik üretilmesini önermektedir.

Doğan (2015), teknoloji destekli ek müfredatın zihinsel engelli öğrencilerin bilişsel ve fiziksel gelişimini ve öğretmen algılarını incelemiştir. Ankara'daki bir özel eğitim merkezinde öğrenim gören 58 öğrenci, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde üç dönem boyunca teknolojiyle zenginleştirilmiş etkinliklere katılmıştır. Gözlem, görüşme ve anketlerle toplanan veriler, bu etkinliklerin öğrencilerin gelişiminde olumlu etkiler yarattığını göstermiştir. Etkinliklerin düzenli ve sürekli olması gerektiği vurgulanmış, öğretmenlerin teknoloji kullanımına olumlu yaklaştığı ve bu etkinliklerin destekleyici rol oynaması gerektiği belirtilmiştir.

Sola Özgüç (2015), ortaokul düzeyindeki zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için fen ve teknoloji dersinde teknoloji destekli etkinliklerin geliştirilmesine odaklanmıştır. Araştırmaya 11 hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrenci katılmıştır. Bulgular, teknoloji destekli öğretimin sınıf ortamını olumlu etkilediğini, öğrencilerin motivasyonunu artırdığını ve bağımsız yaşam becerilerine katkı sağladığını göstermiştir.

Acungil (2014), hafif ve orta düzeyde zihin yetersizliği olan öğrencilere tablet bilgisayar kullanma becerilerini öğretmek için geliştirilen Tablet Bilgisayar Öğretim Programı'nın (TABÖP) etkililiğini incelemiştir. Dört öğrenci katılmış ve program %85 başarı ile öğrenilmiştir. Beceriler, farklı ortamlara genellenebilmiş ve katılımcılar uygulama sürecinde memnuniyet göstermiştir.

3.2 Birinci Araştırma Problemine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, “Özel eğitimde teknoloji kullanımının en yaygın olduğu çalışma grupları hangileridir?” araştırma sorusuna ilişkin bulgulara değinilmiştir. Bu bulgulardan elde edilen sonuçlar Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 2. Özel Eğitimde Teknoloji Kullanımında Ele Alınan Çalışma Gruplarının Dağılımı

Ele Alınan Çalışma Grubu	f
Zihinsel Yetersizliğe Sahip Bireyler	7
Özel Eğitim Öğretmenleri	5
İşitme Yetersizliğine Sahip Bireyler	4
Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Bireyler	2
Öğrenme Güçlüğüne Sahip Bireyler	1
Görme Yetersizliğine Sahip Bireyler	1
Çoklu Yetersizliğe Sahip Bireyler	1

Çizelge 2'ye göre özel eğitimde teknoloji kullanımı ile ilgili yapılan araştırmalarda ele alınan çalışma grupları incelendiğinde; en fazla çalışılan grubun zihinsel yetersizliğe sahip bireyler (f=7) olduğu görülmektedir. En az çalışılan grupların ise öğrenme güçlüğüne sahip bireyler

(f=1), görme yetersizliğine sahip bireyler (f=1) ve çoklu yetersizliğe sahip bireyler (f=1) olduğu görülmektedir.

3.3 İkinci Araştırma Problemine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, “Özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojiler hangi özelliklere sahiptir?” araştırma sorusuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular okuyucuya daha anlaşılır bir biçimde sunulması için Çizelge 4’te düzenlenerek sunulmuştur:

Çizelge 3. Özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojiler

Yardımcı Teknolojiler	f
Bilgisayar destekli eğitim	3
Etkileşimli tahta	2
Yardımcı robotlar	2
Çoklu ortam materyalleri	2
Konuşma üreten cihazlar	1
Mobil uygulama	1
Bilgi ve İletişim Teknolojileri	1
Tablet Bilgisayar Öğretim Programı	1

Verilerin analizinden elde edilen bulgular ışığında özel eğitimde kullanılan teknolojilerden bilgisayar destekli eğitim teknolojisi, en fazla kullanılan teknoloji olmuştur. Bu yardımcı teknolojiyi etkileşimli tahta, yardımcı robotlar ve çoklu ortam materyalleri izlemiştir. Konuşma üreten cihazlar, mobil uygulamalar, bilgi ve iletişim teknolojileri ve tablet bilgisayar öğretim programı da özel eğitimde kullanılan yardımcı teknolojiler arasındadır.

3.4 Üçüncü Araştırma Problemine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, “Özel eğitimde kullanılan teknolojiler öğretmenlerin ve öğrencilerin hangi becerilerini etkilemektedir?” araştırma sorusuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Aydoğan (2022), özel eğitim öğretmenlerinin STEM uygulamalarına yönelik özyeterlik inançları ile eğitim teknolojileri yeterlikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Öğretmenlerin eğitim teknolojilerindeki yeterlikleri, STEM uygulamalarındaki özyeterlik inançlarıyla pozitif ilişkilidir. Öğrencilerin STEM yaklaşımı ile araştırma yapabilme, problem çözme ve teknoloji okuryazarlığı gelişimlerini hedeflemektedir.

Sertkaya (2021), özel eğitim öğretmenlerinin eğitim teknolojisi standartlarına yönelik öz-yeterliklerinin yüksek olduğunu ve yardımcı teknolojilere olumlu yaklaşıtlarını belirtmiştir. Bu teknolojiler, öğrencilerin konsantrasyonunu artırmakta ve bağımsız yaşam becerilerine katkı sağlamaktadır.

Bahceci (2019), yardımcı teknolojilerin bireylerin yetersizliklerine ve sağlık durumlarına göre yaşamlarını kolaylaştırdığını, sosyal uyum ve iletişim becerilerini desteklediğini vurgulamıştır. Özel eğitim öğretmenlerinin yardımcı teknolojilere yönelik tutumları yüksek çıkmıştır.

Aslan (2018), özel eğitim alanında öğretmenlerin çeşitli yardımcı teknolojileri etkili bir şekilde kullandığını ve bu durumun öğrenci başarısını artırdığını ifade etmiştir.

Keser ve Özdemir (2018), işitme yetersizliği olan öğrenciler için bilgisayar destekli kelime öğretim materyalinin kelime bilgisini, derse katılımı ve anlama düzeyini artırdığını belirtmişlerdir.

Özdemir ve Karaman (2017), zihinsel engellilerin eğitiminde multimedya nesnelere içeren bir oyunun motor becerileri geliştirdiğini, robot destekli eğitimin ise otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerde sosyalleşmeyi artırdığını belirtmiştir.

Gürbulak ve Esgin (2016), yardımcı teknolojilerin etkili kullanımının özel gereksinimli bireylerin iletişim ve sosyal becerilerini geliştirdiğini, hareket tabanlı teknolojilerin ise bu bireylerin yaşam kalitesini artırdığını ortaya koymuşlardır.

Kızır ve Yıkmış (2016), Bilgisayar Destekli Öğretim ile otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal beceri kazandıran yazılımların etkili olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulguları, özel eğitimde teknoloji kullanımının en fazla zihinsel yetersizliği olan bireyler üzerinde yoğunlaştığını, öğrenme güçlüğü, görme yetersizliği ve çoklu yetersizliğe sahip bireylerde ise yeterince incelenmediğini göstermektedir. Bu durum, zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitimindeki faydaların fark edildiğini, diğer grupların ihtiyaçlarının ise keşfedilmediğini ortaya koymaktadır. Özel eğitimde çeşitli yardımcı teknolojilerin kullanımı, bireylerin öğrenme süreçlerini desteklemekte ve derse olan ilgilerini artırmaktadır. Ancak, öğretmenlerin teknoloji kullanımında zorluklar yaşadığı, bilgi ve beceri eksiklikleri nedeniyle yardımcı teknolojileri yeterince kullanamadıkları vurgulanmaktadır.

Araştırma sonuçları, özel eğitimde teknoloji kullanımının en çok zihinsel yetersizliğe sahip bireyler üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Subakan ve Koç (2019) çalışmasında, otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliğe odaklanıldığı; öğrenme güçlüğü, görme yetersizliği ve çoklu yetersizliğe sahip bireylerin ise daha az çalışıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, özel eğitim öğretmenleriyle ilgili araştırmalar da vardır. Örneğin, Aydoğan (2022) ve Sertkaya (2021) özel eğitim öğretmenlerinin teknolojiye yönelik özyeterliklerini incelemiştir.

Yardımcı teknolojiler, özel gereksinimi olan bireylerin öğrenmelerini destekleyen araçlar olarak, onların güvenlerini ve bağımsızlıklarını artırmaktadır. Son yıllarda tablet bilgisayarlar, akıllı tahtalar ve eğitici robotlar gibi teknolojiler üzerinde yapılan araştırmalar, bu araçların sosyal, bilişsel ve motor becerilerin gelişimine katkı sağladığını göstermektedir.

Özel eğitimde teknoloji kullanımı, öğretmenlerin eğitim süreçlerini iyileştirerek öğrencilere bireyselleştirilmiş eğitim sunmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin işbirliği, iletişim, problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerini artırmaktadır. Eğitimde tablet bilgisayarlar ve etkileşimli tahtaların kullanımı, öğrencilere akademik becerilerde destek sunarken, eğitici robotlar sosyal etkileşim becerilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, teknoloji, özel eğitim süreçlerini daha verimli hale getirmektedir.

Yurtdışında özel eğitimde teknoloji kullanımıyla ilgili yapılan çalışmalar incelenerek, bu alandaki başarılı uygulamalar ülkemizde de benimsenebilir. Ayrıca, farklı yetersizlik türlerine sahip bireylerle daha fazla araştırma ve uygulama gerçekleştirilmesi, özel eğitimde

teknoloji kullanımının etkinliğini artıracaktır. Böylece, özel gereksinimli bireylerin eğitiminde daha kapsamlı ve etkili yöntemler geliştirilmesine katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Anderson, S. F., & Maxwell, S. E. (2016). There's more than one way to conduct a replication study: Beyond statistical significance. *Psychological Methods*, 21(1), 1-12.
- Aydoğan, H., & Koç, M. (2022). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Teknoloji Kullanım Düzeyleri Ve Stem Ozyeterlik İnançları. In *Erte Congress Iii. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Ve Öğretmen Eğitimi Kongresi* (P. 13).
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2009). Introduction to meta analysis. John Wiley & Sons. West Sussex, UK.
- Dönmez, O. Yaman, F. Şahin, Y. L., Kabakçı Yurdakul, I. (2016). İşitme engelliler için mobil uygulama geliştirme süreci: Çarkıfelek örneği, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, Cilt: 6, Sayı: 1, 22-41.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev.Ed.), Ankara: Nobel Yayın.
- Schulze, R. (2004). *Meta analysis: A comparison of approaches*. Hogrefe & Huber.
- Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlikleri ve mesleki gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, (58), 40-45.
- Sertkaya, M. F. (2021). *Özel eğitim öğretmenlerinin sınıflarında teknoloji ve yardımcı teknoloji kullanımına yönelik öz-yeterlik ve tutumlarının belirlenmesi* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Smith, R. S., Spooner, F., & Wood, C. L. (2013). Using embedded computer-assisted explicit instruction to teach science to students with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7, 433-443.
- Sola-Özgüç, C. (2015). *Zihin yetersizliği olan ortaokul öğrencilerinin bulunduğu bir sınıfta öğretim etkinliklerinin teknoloji desteği ile geliştirilmesi: Bir eylem araştırması*. (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, D., Karaman, S. (2017). Hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin insansı robot ile etkileşimlerinin dönüt türleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, Cilt: 42, Sayı: 191, 109-138.
- Özgüç, C. S., Cavkaytar, A. (2016). "Zihin yetersizliği olan ortaokul öğrencilerinin bulunduğu bir sınıfta öğretim etkinliklerinin teknoloji desteği ile geliştirilmesi", *Eğitim ve Bilim*, Cilt: 41, Sayı: 188, 197-226.

ARAŞTIRMADA İNCELENEN ÇALIŞMALAR

- Acungil, A.T. (2014). *Zihin yetersizliği olan öğrencilere görsel-işitsel teknolojilerle sunulan tablet bilgisayar öğretim programının etkililiği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aslan, C. (2018). Özel eğitim öğretmenlerinin yardımcı teknolojilere yönelik tutumları. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8 (1), 102-120.

- Aydoğan, H., & Koç, M. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Teknoloji Kullanım Düzeyleri Ve Stem Özyeterlik İnançları. In *Erte Congress Iı. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Ve Öğretmen Eğitimi Kongresi* (P. 13).
- Bahçeci, B. (2019). Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yardımcı teknolojilere yönelik tutumlarının ve bireysel yenilikçilik düzeylerinin incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, Konya.
- Bayrakdar, U., & Çuhadar, C. (2015). İşitme engelliler okullarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğretim amaçlı kullanımının incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2).
- Bozkurt, S. S. (2017). Özel eğitimde dijital destek: Yardımcı teknolojiler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 37-60.
- Doğan, S. (2015). Teknoloji İle Zenginleştirilmiş Ders Dışı Faaliyetlerin Zihinsel Engelli Öğrenciler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi.
- Genç-Tosun, D., & Kurt, O. (2017). Otizmli bireylerin kullandığı yeni nesil konuşma üreten cihazlara ilişkin araştırmaların incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(01), 125-147.
- Gezgin, D. M., & Mıhçı, C. Özel Eğitimde Robotik Teknolojisi: Uygulamalar, Zorluklar Ve Etik Kaygılar Robotıc Technology In Special Education: Practices, Challenges And Ethical Considerations.
- Gürbulak, N., & Esgin, E. (2016). Özel eğitimde hareket tabanlı teknolojilerin kullanımı. In *10th International Computer and Instructional Technologies Symposium (ICITS2016) Rize Özet Bildiriler Kitabı* (pp. 16-18).
- Kavan, N. (2020). *Teknoloji destekli eğitimin özel eğitim öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerine etkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kavan, N. (2021). Özel Eğitim Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirmede Teknoloji Destekli Öğretimin Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 5(3), 264-284.
- Keser, H., & Özdemir, O. (2018). İşitme yetersizliği olan öğrencilerin eğitimlerinde bilgisayar destekli kelime öğretim materyali kullanımının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 29-53.
- Kızır, M., & Yıkmış, A. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere sosyal beceri öğretiminde bilgisayar destekli öğretim uygulamalarının gözden geçirilmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 5(2), 247-272.

- Özdamar, O. (2016) Öğretmenlerin Özel Eğitim Sınıflarında Yardımcı Teknoloji Kullanımına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, D., & Karaman, S. (2017). Hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin insansı robot ile etkileşimlerinin dönüt türleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191).
- Özgüç, C. S. (2015). *Zihin yetersizliği olan ortaokul öğrencilerinin bulunduğu bir sınıfta öğretim etkinliklerinin teknoloji desteği ile geliştirilmesi: Bir eylem araştırması* (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).
- Sakallı Demirok, M., Haksız, M., Nuri, C. (2019). Özel eğitim öğretmenlerinin yardımcı teknoloji kullanımlarına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), 5-12.
- Sertkaya, M. F. (2021). *Özel eğitim öğretmenlerinin sınıflarında teknoloji ve yardımcı teknoloji kullanımına yönelik öz-yeterlik ve tutumlarının belirlenmesi* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Sola Özgüç, C. (2015). *Zihin yetersizliği olan ortaokul öğrencilerinin bulunduğu bir sınıfta öğretim etkinliklerinin teknoloji desteği ile geliştirilmesi: bir eylem araştırması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- Şahin, F., & Çakır, R. (2018). Çoklu ortam materyallerinin okuma-yazma güçlüğü çeken öğrencilerin okumayazma becerileri üzerinde etkisi. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 7(2), 75-90.
- Teymen, H. İ., & Özdemir, S. (2015). Az gören öğrencilerde punto büyütme, büyüteç kullanma ve uyarlanmış bilgisayar teknolojisinin okuma hızı üzerindeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(03), 195-214.
- Uygun, Y., Teke, A. K., & Gezgin, D. M. (2018). İşitme engelli öğrencilerin Türkçe eğitiminde bilgisayar destekli eğitim yazılımı kullanımının incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education JITTE*, 7(1), 36-45.
- Yaman, F., Dönmez, O., Avcı, E., & Yurdakul, I. K. (2016). İşitme engelli öğrencilerin okuma-yazma eğitiminde mobil uygulama kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 41(188).

İŞ YERİ MUTLULUĞUNUN TESİSİNDE OLUMLU VE DESTEKLEYİCİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ETKİN ROLÜ

Öğr. Gör. Dr. BETÜL GÜMÜŞ

ESKİŞEHİR TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, betulgumus@eskisehir.edu.tr- ORCID ID: 0000-
0002-6015-7531

ÖZET

İşletmelerin nitelikli insan kaynaklarını bulması, seçmesi, oryantasyonu, eğitimi ve işe yerleştirmesi süreçlerinde harcanan emekler çalışanların işten ayrılmasıyla birlikte işe alım süreçleri, eğitim ve idari maliyetlerin yanı sıra, iş sürekliliğinde yaşanan aksamalar ve işletmedeki motivasyon kayıplarıyla ciddi boyutlara ulaşır. Yoğun rekabet ortamının getirdiği baskıyla da çalışanları elde tutmak ve iş yeri mutluluğunu sağlamak, işletmeler için kritik bir öncelik haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, kalifiye iş adayları, dolgun maaş ve kariyer beklentilerinin ötesinde, işlerini yaparken mutlu ve huzurlu hissetmeyi öncelikli hale getirmektedir. İş yerinde mutluluk kavramı çalışanlar için işe ilişkin olumlu duyguları, olumlu deneyimleri, olumlu tutumları ve anlamlı ve değerli bir amaca katkıda bulunma hissini bünyesinde barındırır. İş yeri mutluluğu işletmelerde insan kaynaklarının elde tutulmasında hayati bir rol oynar ve bir organizasyon içinde uzun vadeli bağlılık ve memnuniyetin güvenilir bir göstergesi olarak süreçlere hizmet eder. İşletmelerde iş yeri mutluluğunu etkileyen çok sayıda faktör olmakla birlikte öne çıkan en kritik ve en belirleyici faktör örgüt kültürüdür. Güçlü liderlik, net değerler, sürekli öğrenme, etkili iletişim, destekleyici yönetim ve işbirliği ortamları ile karakterize edilen olumlu ve destekleyici örgüt kültürüne sahip işletmeler daha yüksek düzeyde çalışan katılımı ve daha iyi seviyelerde iş tatmini ve iş yeri mutluluğu sonuçlarını deneyimlerken tersine olumsuz kültüre sahip işletmeler çalışan katılımını ve kurum içi iletişimi engelleyen, yetersiz eğitim ve gelişim fırsatlarının sunulduğu, yüksek çalışan devir hızının olduğu, güvensiz ve mutsuz bir iş ortamına zemin hazırlar. İşletmelerin olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün alt unsurlarında üzerinde önemle durulan ve iş yeri mutluluğunun geliştirilmesinde de etkili olan iş yerinde açık iletişim ve güven ortamının sağlanması, takdir ve ödüllendirme sistemlerinin geliştirilmesi, psikolojik güvenlik ortamının sağlanması, eğitim ve gelişim süreçlerine ağırlık verilmesi, çalışanların iş-özel yaşam dengesinin kurulmasına destek olunması, iş güvenliği önlemlerinin artırılması, iş arkadaşları ile kurulan anlamlı ilişkilere destek olunması, daha fazla özerklik imkanı ve çalışma konforunun artırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gibi olumlu ve destekleyici uygulamalar iş yeri mutluluğunun

artmasında çok etkilidir. Örgüt kültürü ile iş yeri mutluluğu arasındaki ilişki hem bireysel hem de kurumsal olarak iş yeri performansında artış, yüksek çalışan bağlılığı, yenilik ve yaratıcılığın artması, kalite ve verimlilikte artış, daha motive iş gücü, daha mutlu insan kaynakları, pozitif iş ortamı, iş birliği ve işletme içi uyumda güçlenme, yüksek işe katılım ve sahiplenme gibi önemli sonuçlar doğurduğu için işletmeler açısından aktif, belirleyici ve etkin bir konumda yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgüt kültürü, İş Yeri Mutluluğu, Mutluluk, Destekleyici Örgüt Kültürü

THE EFFECTIVE ROLE OF A POSITIVE AND SUPPORTIVE ORGANIZATIONAL CULTURE IN ESTABLISHING WORKPLACE HAPPINESS

ABSTRACT

The efforts spent in finding, selecting, orienting, training and placing qualified human resources in businesses reach serious dimensions with the employees leaving their jobs, along with the recruitment processes, training and administrative costs, as well as disruptions in business continuity and loss of motivation in the business. With the pressure brought by the intense competitive environment, retaining employees and ensuring workplace happiness has become a critical priority for businesses. In addition, qualified job candidates prioritize feeling happy and peaceful while doing their jobs, beyond high salary and career expectations. The concept of happiness in the workplace includes positive feelings, positive experiences, positive attitudes and the feeling of contributing to a meaningful and valuable purpose for employees. Workplace happiness plays a vital role in retaining human resources in businesses and serves processes as a reliable indicator of long-term commitment and satisfaction within an organization. Although there are many factors affecting workplace happiness in businesses, the most critical and determining factor that stands out is the organizational culture. While businesses with a positive and supportive organizational culture characterized by strong leadership, clear values, continuous learning, effective communication, supportive management and collaborative environments experience higher levels of employee engagement and better levels of job satisfaction and workplace happiness, businesses with a negative culture, on the contrary, create an environment that inhibits employee engagement and internal communication, provides insufficient training and development opportunities, and has high employee turnover rates, and creates an unsafe and unhappy work environment. Positive and supportive practices such as providing an open communication and trust environment in the workplace, developing

recognition and reward systems, providing a psychological safety environment, focusing on training and development processes, supporting employees in establishing a work-life balance, increasing work safety measures, supporting meaningful relationships with colleagues, making arrangements for greater autonomy and increased work comfort are very effective in increasing workplace happiness. The relationship between organizational culture and workplace happiness is in an active, decisive and effective position for businesses as it produces important results such as increased workplace performance both individually and institutionally, high employee loyalty, increased innovation and creativity, increased quality and productivity, more motivated workforce, happier human resources, positive work environment, strengthening of cooperation and harmony within the business, high work participation and ownership.

Keywords: Organizational culture, Workplace Happiness, Happiness, Supportive Organizational Culture

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmeler çalışanlarının sahip olduğu uzmanlıklarının, yetkinliklerinin ve yaratıcılıklarının artırılmasına ve bu sayede kârlılıklarını ve sürdürülebilirliklerini artırmaya odaklanmanın yanı sıra çalışanların sahip olduğu olumlu iş deneyiminin yani işyeri mutluluklarının artmasına da odaklanmaktadır (Rahmi, 2018). Çalışanların olumlu iş deneyimlerinin artırılması iş dünyası için her zaman önemli bir konu olmuştur ancak günümüzün dinamik ortamında konunun önemi daha da artmaktadır. İşletmelerin nitelikli insan kaynaklarını bulması, seçmesi, oryantasyonu, eğitimi ve işe yerleştirmesi süreçlerinde harcanan emekler çalışanların işten ayrılmasıyla birlikte işe alım süreçleri, eğitim ve idari maliyetlerin yanı sıra, iş sürekliliğinde yaşanan aksamalar ve işletmedeki motivasyon kayıplarıyla ciddi boyutlara ulaşır. Yoğun rekabet ortamının getirdiği baskıyla da çalışanları elde tutmak ve işyeri mutluluğunu sağlamak, işletmeler için kritik bir öncelik haline gelmiştir (Raj, 2023). Günümüzün nitelikli iş arayanları dolgun bir maaş paketi ve karşılanmasını bekledikleri beklentilerinin de ötesinde, işletmelerinde çalışan mutluluğunun karlılıklarını artırmak kadar önemli olduğu iyi ve destekleyici bir örgüt kültürüne sahip işletmeleri aramaktadırlar (Roy ve Konwar, 2018).

İşyerinde mutluluk bir bakıma her işletme için erişilmesi istenen bir zirve noktadır çünkü bir kuruluştaki çalışanlar arasında üretkenliği, sadakati ve yenilikçiliği belirleyebilir. Ancak, bir iş yerindeki mutluluk, çalışılan sektör, gelir düzeyi, işverenlerle ilişkiler, kişisel

beklentiler, algılar tutumlar ve diğer birçok faktör tarafından belirlenebilir (Merdeka, Isa, Wafa, 2020). Mutluluk kavramı çoğunlukla bir kişinin arzu edilen bir şeyi yaparak veya başararak veya beklenmedik bir şekilde olumlu bir şey elde ederek elde ettiği neşe, eğlence, coşku ve olumlu duygularla ilişkilendirilmekte ve uzun zamandır yaygın olan bu düşünce süreci, mutluluğu "geçici" ve "duruma özgü" olarak açıklamaktadır. Bu açıklama, mutluluğu gerçekten oluşturan şeyin sadece küçük bir bileşenini temsil eder (Bhatia ve Mohsin, 2020) Günümüzde geldiğimiz noktada ise mutluluğun incelenmesine yönelik ilgi, insanların daha büyük bütünsel anlam, daha uzun vadeli amaçlar ve adanmışlık aramaları neticesinde insanların mutluluğu sürekli, yaşam boyu süren bir iyilik hali olarak talep etmeleri noktasında toplanmıştır. Kişinin yaşamıyla ilgili genel yargılar, kişisel yaşamdan duyulan memnuniyet, olumlu ruh hallerinin ve duyguların yaygınlığı ve düşük düzeyde olumsuz etki olarak tanımlanabilen "mutluluk" kavramı sosyal bilimlerde genellikle olumlu örgütsel davranışın özü olarak görülen "esenlik" duygusu ile eşleştirilmektedir. Tüm bireyler için yüksek öncelikli bir yaşam hedefi olan mutluluk konusu araştırmacıların onlarca yıldır ilgi odağı olmuştur ve şu anda da iş tatmini, işe bağlılık veya işte mutluluk gibi refah ve olumlu tutuma yönelik konular yönetim alanındaki araştırmalar için ve çalışanlarının mutluluğuna yatırım yapmak ve faydalı sonuçlarla sonuçlanan olumlu tutumları teşvik etmek için çaba gösteren kurumsal şirketler için de ilgi odağı olmaya devam etmektedir (Salas-Vallina ve Alegre Vidal, 2018).

Bir işletmede çalışanlar işyerinde mutlu hissettiklerinde ve kuruluşlarından beledikleri tüm faydaları elde ettiklerinde, işlerinden memnun kalacak, işyerlerine bağlı ve meşgul olacaklardır (Roy ve Konwar, 2018). Örgüt kültürü, işletmelerde insan kaynaklarını şekillendirmede ve motivasyon, katılım, ilişkiler ve genel örgüt algısı gibi faktörleri etkilemede çok kritik bir role sahiptir. Güçlü liderlik, net değerler, etkili iletişim ve destekleyici çalışma ortamları ile karakterize edilen olumlu ve destekleyici örgüt kültürüne sahip işletmeler daha yüksek düzeyde çalışan katılımı ve daha iyi seviyelerde iş tatmini sonuçlarını deneyimlerken tersine olumsuz kültüre sahip işletmeler çalışan katılımını engeller ve iş tatminini azaltır (Jain vd., 2023).

2. İŞYERİ MUTLULUĞU

Mutluluk konusu hoş duygu biçimlerinin, refahın, iyi ruh hallerinin ve iyimser tutumun ifadesi olarak yazılı tarihin başlangıcından beri filozofların ilgisini çekmiş fakat ancak yakın zamanda psikolojik araştırmaların ana konusu olmuştur. Mutlulukla ilgili psikolojik çalışmalar (tezat olarak) öncelikle insan mutsuzluğuna ve acısına odaklanmış, daha sonra çalışmalar olumlu

tarafa kayarak mutluluk ve psikolojik refah konularına yönelmiştir (Bhatia ve Mohsin, 2020). Son zamanlarda konuya artan ilgiye rağmen, çalışanların refahı ve iş yeri mutluluğu konusu yönetim literatüründe büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. İş yerinde mutluluk hem bireyler hem de kuruluşlar için önemli olsa da işletmelerde çalışan mutluluğu üzerine yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır (Bhatia ve Mohsin, 2020). Alanda yapılan çalışmalar çoğunlukla iş memnuniyetiyle ilgilidir ve çoğu çalışma işyeri mutluluğunun çalışan katılım seviyelerini nasıl etkilediğini açıkça göstermez (Shelke ve Shaikh, 2022). İş yerinde mutluluk, işe ilişkin olumlu duygular, olumlu deneyimler, olumlu tutumlar, kişisel gelişim ve amaç hisleri ile ayrıca anlamlı ve değerli bir amaca katkıda bulunma ruh hali ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bakımdan iş yeri mutluluğu, çalışanların elde tutulmasında hayati bir rol oynar ve bir organizasyon içinde uzun vadeli bağlılık ve memnuniyetin güvenilir bir göstergesi olarak hizmet eder (Raj,2023).

Mutluluk; coşku, sevgi, iyimserlik ve haz gibi bize iyi hissettiren olumlu duygularımızın geneline verilen bir isim olarak bize kendimizi iyi hissettiren deneyimlerdir. Olumsuz duygulara kıyasla daha fazla olumlu duyguya sahip olduğumuzda ve ayrıca geçmiş duyguların veya mutluluk hislerinin mevcut durum ve memnuniyet üzerindeki etkisi halen devam ettiğinde mutlu oluruz (Mohammed, 2019). Genel bir mutlu olma hali olarak ifade edilen mutluluk kavramı farklı insanlar için farklı anlamlar ifade ettiği için insanların öznel refahı kavramı olarak örgütsel bağlamda da en az anlaşılan olgulardan biri olmaya devam etmektedir. Mutluluk hakkında hem bireysel hem de örgütsel düzeyde çok sayıda yanlış bilgilendirilmiş veya olumsuz inanç vardır. İşyeri mutluluğunda çalışanların işteki özerklikliği ve işten aldıkları tatmin duyguları mutluluklarını sağlayan en önemli faktörlerdendir. Ancak, aynı zamanda, işletmelerin çalışanlarını pozitif örgüt kültürünün gelişimi ve psikolojik refahları konusunda duyarlı hale getirme yetenekleri de çalışanların mutluluğunda çok önemlidir. Hem anlık olaylar hem de işte, görevde, meslekte, pozisyonda veya organizasyonda uzun süreli koşullar işyeri mutluluğu üzerinde büyük bir etki yaratmaktadır (Mittal, 2023). Literatürden elde edilen kanıtlar, işyerinde mutluluğun iyileştirilmesinin üretkenliği, iş memnuniyetini, çalışan bağlılığını, işe katılımı, müşteri memnuniyetini ve iş performansını artırabileceğini göstermektedir (Mohammed, 2019).

3. OLUMLU VE DESTEKLEYİCİ ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE İŞYERİ MUTLULUĞU ARASINDAKİ İLİŞKİ

Örgüt kültürü ile ilgili çalışmalar günümüzde çeşitlense de kültürel çeşitliliğin kaynaklarını, altta yatan psikolojisini ve bireyler ve kuruluşlar üzerindeki etkisini belirlemek

de dahil olmak üzere, örgütsel kültüre dair net bir anlayış hala belirsizliğini korumaktadır (Atan, 2023). Örgüt kültürünün bu belirsizliği kavrama dair farklı tanımları da beraberinde getirmektedir. Örgüt kültürü kavramını 1979'da yayınlanan "Örgüt Kültürleri Üzerine" isimli makalesi ile alana kazandıran İngiliz sosyolog Pettigrew'a göre örgüt kültürü belirli bir grup için belli bir zaman diliminde geçerli olan, kabul edilmiş anlamlar bütünüdür. Örgüt kültürünün görünür yüzünü semboller, dil, ideoloji, inanç, ritüel ve mitler oluşturmaktadır. (Pettigrew, 1979:574). Schein'a göre örgüt kültürü; belli bir grup tarafından grubun kendisinin gerek çevreye uyum ve gerekse iç bütünlüğü sırasında öğrendiği geçerliliği kanıtlanacak düzeyde olumlu sonuç vermiş olan ve bu nedenle yeni üyelere programları algılamının, düşünmenin ve hissetmenin doğru yolu olarak öğretilen, birtakım varsayımlardır (Schein, 2004). Ouchi'ye göre örgüt kültürü ise işletmenin temel değerlerini ve inançlarını çalışanlarına ileten semboller, törenler ve efsanelerden meydana gelmektedir (Ouchi, 1981:195). Çok çeşitli tanımları yapılan örgüt kültürünün konu uzmanlarının üzerinde anlaştığı ortak yönü ise örgüt içindeki çalışanlar için bir tutkal gibi birleştirici rol oynamasıdır (Adewale ve Anthonia, 2013; Gümüş, 2019; Schein, 2004; Robbins ve Judge, 2013; Freiling ve Fichtner, 2009:15).

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Dünya genelinde her yıl yaklaşık 12 milyar iş günü depresyon ve kaygı nedeniyle kaybedilmekte ve bu da yılda 1 trilyon ABD doları tutarında üretkenlik kaybına neden olmaktadır. İşletmelerde ayrımcı ve eşitliğe aykırı politika ve uygulamaların varlığı, iş güvencesizliği, aşırı iş yükü veya aşırı çalışma temposu, uzun, sosyal olmayan veya esnek olmayan çalışma saatleri, iş tasarımı ve iş yükü üzerinde kontrol eksikliği, güvenli olmayan veya kötü fiziksel çalışma koşulları, iş yerinde şiddet, taciz veya zorbalık davranışları ile bunların da ötesinde olumsuz davranışlara olanak veren ve destekleyici olmayan örgüt kültürü çalışanların ruh sağlıkları ve mutsuzlukları üzerinde doğrudan olumsuz etkiye sahiptir (WHO, 2024). İşletmelerdeki çalışan katılımını ve işyeri mutluluğunu etkileyen çok sayıda faktör olmakla birlikte öne çıkan en kritik ve en belirleyici faktör örgüt kültürüdür. Örgüt kültürü bir işletmenin çalışma biçimini ve çalışanlarla etkileşimlerini tanımlayan paylaşılan inançları, değerleri, tutumları ve davranışları kapsadığından genel çalışma ortamının tonunu belirler ve çalışanların işlerine ne ölçüde katılım gösterdiklerini ve işlerinden ne kadar memnun olduklarını doğrudan etkiler (Jain vd., 2023). Olumlu ve destekleyici örgüt kültürüne sahip işletmeler pek çok açıdan rakip işletmelere karşı avantajlı pozisyonda yer almaktadırlar. Olumlu ve destekleyici örgüt kültürü çalışanların bağlı buldukları işletmelerinin onların mutluluğu ve refahı için dikkat ettiğini hissettiği her türlü öğeyi içine alan geniş bir kavramdır (Kumaradewa ve Suwandana, 2021) ve bu bakımdan çalışanlarına olumlu bir kültürel destek

sunan işletmelerin en yetkin insan kaynaklarını işletmeye çekme ve onları elde tutma olasılığı diğer işletmelere nazaran çok daha yüksektir. Bunun yanında pek çok araştırma çalışanlar işlerinden memnun ve tatmin olduklarında örgütten ayrılma olasılıklarının daha düşük olduğunu, değerli ve işlerinden memnun hissettiklerinde, örgüte karşı daha fazla bağlılık gösterme eğiliminde olduklarını ve böylece işletmelerin işten ayrılma maliyetlerinin azaldığını ve işletmelerde süreklilik ve istikrarın iyileştirildiğini ve olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün iş tatmini ve iş katılımı üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğu kanıtlanmıştır. İşlerinden memnun ve mutlu olan insan kaynakları çalıştıkları iş yerlerinde daha fazla işe katılım ve üretkenlik gösterme eğilimindedir ve bu da daha iyi örgütsel performans ve başarıya zemin hazırlar. (Atan, 2023; Kumaradewa ve Suwandana, 2021; Mohammed, 2019). Jain ve arkadaşlarının 2023 yılında yaptıkları çalışmaları olumlu bir örgütsel kültürün çalışan refahı ve iş-yaşam dengesi üzerindeki taşıma etkisine ışık tutması adına anlamlıdır. Çalışanlar destekleyici ve kapsayıcı bir kültür deneyimlediklerinde, daha düşük stres seviyeleri, daha yüksek iş tatmini ve iş ve kişisel yaşamları arasında daha iyi bir denge yaşama eğiliminde olmuşlardır. Sonuçlar örgütsel kültür, çalışan katılımı ve iş tatmini arasında önemli bir korelasyon olduğunu ve örgüt kültürünün katılım ve tatminin ötesinde daha geniş etkisini göstererek, genel çalışan mutluluğuna ve yaşam kalitesine katkıda bulunma potansiyelini güçlü bir şekilde vurgulamıştır (Jain vd., 2023). İşletmeler olumlu ve destekleyici örgüt kültürleri ile çalışanlarına destek olabilir, adil bir çalışma ortamı yaratarak çalışanlar arasında işbirliğini ve takım çalışmasını teşvik ederek, kariyer gelişim fırsatlarını iyileştirmenin yanında çalışanlarına esnek çalışma seçenekleri, güvenli çalışma ortamı, sosyalleşme uygulamaları ve motivasyonel destekler sunarak iş yerinde mutluluğu artırabilirler. İşletmelerdeki mutluluğun artırılması ve refah seviyesinin geliştirilmesi için sağlıklı, saygılı ve destekleyici bir örgüt kültürünün oluşturulup sürekliliğinin sağlanması, çalışanlara rehberlik edilmesi için her düzeyde yetkin liderlik sağlanması, adil muamele, güvenlik, ödül ve tanınma sistemlerinin geliştirilmesi, insan kaynağının yetkinliğinin artırılarak beceri gelişiminin kolaylaştırılması ve yüksek performanslı çalışma uygulamalarının benimsenmesi çok önemlidir (Fisher, 2010). Literatürde de olumlu ve destekleyici örgütsel kültürün işletmelerdeki adalet ve iş memnuniyetini, mutluluklarını, çalışanların algılarını ve refahını şekillendirmede çok önemli olduğunu destekleyen çalışmalar mevcuttur (Murphy, 2024).

Edward T. Hall'un geliştirdiği ünlü Kültürel Buzdağı Modeli'ne göre toplumların kültürlerinin suyun üzerinde görünen sembolleri, kahramanları, gelenekleri, davranış biçimleri olduğu gibi bir de daha derinlerde, suyun görünmeyen kısmında kültürlerinin büyük kısmını

oluşturan değerleri, inançları, dünya görüşleri, temel varsayımları yer almaktadır (Hall, 1976:57-71). Örgütlerin kültüründe de benzer şekilde suyun üzerinde görünen ve suyun altında, daha derinlerde olan bir kısım vardır. Örgüt kültürünün gözle görünen boyutlarında semboller, törensel faaliyetler, adetler, işletmenin dili, hikâyeler ile görünmeyen boyutlarında, daha derinlerde değerleri, inançları, temel varsayımları, normları ve hikâyeleri yer almaktadır (Gizir, 2003; Schein, 2004; Şişman, 2002). Tüm bu unsurlar bir işletmenin kültürünün tarif edilmesinde belirleyici unsurlardır. İşletmelerin olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün alt unsurlarında en sık dile getirilen ve iş yeri mutluluğunun geliştirilmesinde de etkili olan faktörler şunlardır (Bhatia ve Mohsin, 2020; Eroğlu ve Sarıkamış, 2008; Fisher, 2010; Roy ve Konwar, 2020; Raj, 2023; Sakal, 2018);

- a) **Açık İletişim ve Güven Ortamının Sağlanması:** İşletmelerde iş yeri mutluluğunun sağlanmasında olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün desteklediği açık iletişim ve güvene dayalı bir iş ortamının tesisi çok önemlidir. Tüm kademelerdeki açık örgütsel iletişim sayesinde bireyler ortak değer ve inançları paylaşarak istikrar ve iş birliği içinde çalışmalarını gerçekleştirirler. İşletmelerdeki güven ortamı, insan kaynaklarının kendilerini güvende hissetmesini sağlayarak mutsuzluk ve iş tatminsizliğinin yaşanmasını engelleyici bir komumda önemli bir rol oynar. İşletmelerin üst yönetiminin de bu bilinçle çalışanlarının dinlemeleri, onları her koşulda desteklemeleri ve kişisel gelişimleri için fırsatlar sunmaları işletmelerdeki güven ortamının sağlanmasında çok önemlidir.
- b) **Takdir ve Ödüllendirme Sistemlerinin Geliştirilmesi:** İşletmelerdeki kalifiye çalışanların işlerinde mutlu olmalarını sağlamanın anahtarı, sıkı çalışmalarının takdir edilmesidir. İşletmelerdeki insan kaynakları için maaş ve yan hakları mutluluklarına önemli katkılarda bulunurken insan kaynaklarının işletmelerini gerçekten iyi olarak değerlendirmelerini sağlayan en kritik unsur ise ne kadar iyi yönetildikleri ve işlerinin ne kadar iyi takdir edildiğidir (Roy ve Konwar, 2020). Olumlu ve destekleyici bir örgüt kültürünün temel bir parçası olarak takdir ve ödüllendirme sistemlerinin işlerliği işletmeler için çalışanların elde tutulmasını, büyümesini ve üretkenliğini belirleyen temel noktalardan biridir.
- c) **Psikolojik Güvenlik Ortamının Sağlanması:** Psikolojik güvenlik; insanların çalıştıkları işletmelerinde kişiler arası ilişkilerinde ortaya çıkabilecek risklerin sonuçlarına ilişkin algılarını ifade eden bir kavram olarak benlik imajını, konumunu ve kariyerini olumsuz etkilemekten kaygı duymadan kendini gösterme, fikirlerini, düşüncelerini ve endişelerini özgürce paylaşabilme ve işletmeye katılım hissi olarak tanımlanmaktadır. Güven kavramı iki kişi ya da taraf arasındaki etkileşimlerle ilgiliyken, psikolojik güvenlik kavramı ise grup

düzeyinde deneyimlenen bir konudur. İşletmelerin örgüt kültürlerinin değerler, normlar, alışkanlıklar, işletmenin dili gibi tüm unsurlarının çalışanlarına güven telkin etmesi ve kendilerini özgür hissetmelerini sağlaması iş yer mutluluğunda çok önemlidir.

- d) **Eğitim ve Gelişim Süreçlerine Ağırlık Verilmesi:** İşletmelerin en önem vermeleri gereken ve “biricik” konumda yer alan kaynağı konumundaki insan kaynağının işletme içi ve dışı eğitimler ve gelişim süreçleri ile desteklenmesi onların mutluluğu ve iş tatmini açısından çok önemlidir. Olumlu ve destekleyici örgüt kültürüne sahip işletmeler çalışmalarının kendilerini geliştirmelerine destek olur, yeni yetkinliklerini gerçekleştirmeleri için onlara alan açar ve kariyer yönetiminde kendilerini gerçekleştirmelerine özel önem verirler.
- e) **İş-Yaşam Dengesinin Kurulmasına Destek Olunması:** Olumlu ve destekleyici örgüt kültürüne sahip işletmeler çalışanlarının iş-yaşam dengesini kurmalarına yönelik politikalar oluşturmalı ve çalışanları desteklemek hususunda kararlı olmalıdırlar. İş-yaşam dengesi hem işte hem de kişisel yaşamda mutluluk, tatmin ve verimlilik için çok önemlidir ve çalışanların sağlıklarını, mutluluklarını ve genel yaşam kalitelerini korumaları adına kritik bir rol oynar. İş-yaşam dengesini kurmak için çalışanların fikirlerini almak, destekleyici kültürün hissedilmesini sağlamak, çalışanların kendilerini daha konforlu hissedecekleri esnek çalışma saatlerini desteklemek ve onlara uzaktan çalışma seçenekleri sunmak, yenilikçi çalışma alanları yaratmak ve zaman yönetimi ile ilgili teşvikler sunmak gibi seçenekler iyi bir başlangıç noktaları oluşturabilir.
- f) **İş yerinde İş Arkadaşları ile Kurulan Anlamlı İlişkilere Destek Olunması:** İş arkadaşları ile kurulan anlamlı ilişkiler çalışma ortamının belirgin bir parçası olarak iş yeri mutluluğu üzerinde doğrudan etkilidir. İş arkadaşları, işte hissedilen mutluluk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İş yerindeki olumlu ilişkiler, kariyerle ilgili daha iyi memnuniyet, ekip konferanslarıyla artan konfor ve tüm grup üyeleri için gelişmiş çıktı gibi faydaları doğrudan etkilemektedir. İşletmelerin olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün çeşitlilik ve kapsayıcılığa değer vermesi, açık iletişimi desteklemesi, sosyal etkinlik ve aktivitelere zemin hazırlaması ve gönüllülük projeleri gibi organizasyonlarda çalışanları bir araya getirmesi anlamlı arkadaşlıkları desteklemektedir.
- g) **İş Güvenliği Önlemlerinin Artırılması:** Bireylerin iş yeri mutluluğunda işletmelerde alınan iş güvenliği önlemleri temel faktörlerden biridir. İşletmelerdeki iş güvenliği önlemlerinin artırılması, çalışanların yalnızca fiziksel sağlığını korumakla kalmaz bunun yanında iş yerinde mutluluğu ve bağlılığı da destekler. İş güvenliği önlemlerinin iyileştirilmesi ile çalışanların stresleri, güvenlik kaygıları ve iş ile ilgili endişeleri azalarak mutlulukları, işe ve işyerine bağlılıkları ile motivasyonları artmaktadır.

- h) **Çalışanlara Daha Fazla Özerklik İmkânı Sunulması:** Özerklik kavramı; işletmelerdeki bireylerin işlerini nasıl yapacağını seçebilme yeteneği; işi üzerinde etki sahibi olma ve iş yükü kararlarında esneklik sahibi olma olarak tanımlanabilir. İşlerinde ve işletmelerinde daha fazla özerkliğe sahip çalışanlar daha mutlu olma eğilimindedirler. Olumlu ve destekleyici örgüt kültürüne sahip işletmeler çalışanlarının yaratıcılık ve inovasyonlarını destekleyerek ve yetkinlik gelişimlerini teşvik ederek daha fazla özerklik imkânı sunmaktadırlar.
- i) **Çalışma Konforunun Artırılmasına Yönelik Düzenlemelerin Yapılması:** Çalışanların iş yerindeki fiziksel ve psikolojik konfor alanları onların mutluluk seviyeleri üzerinde son derece etkilidir. Ergonomik ofis mobilyaları ve ekipmanlarına yönelme, çalışanları kısa molalara teşvik etme, sessiz çalışma alanları yaratma, psikolojik sağlık ve refahı geliştirmeye yönelik süreçlere ağırlık verme gibi örnek uygulamalar olumlu ve destekleyici örgüt kültürlerinin çalışanlarına çalışma konforlarının iyileştirilmesi için sunduğu önemli desteklerdendir.

İşletmelerin sahip olduğu olumlu ve destekleyici örgüt kültürü, çalışan pozitifliği ve üretkenliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmanın yanında bütünsel olarak işletmenin üretkenliği ve performansını da etkilemektedir. İşletmelerin kültürü çalışanların ortamda fiziksel ve duygusal olarak kalma istekliliği ve becerisiyle doğrudan bağlantılıdır ve bu bakımdan olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün çalışanların işyerlerine ilişkin algılarını şekillendirmede ve refah ve mutluluk seviyelerinde doğrudan etkilemede önemli roller oynar (Murphy, 2024). İşletmelerdeki mutlu çalışanlar, artan üretkenlik, daha yüksek kalite, iyileştirilmiş satışlar ve gelişmiş tüketici memnuniyeti gibi çeşitli olumlu sonuçları yönlendirme potansiyeline sahiptir. Kuruluşlar çalışan refahını, iş yeri mutluluğunu ve iş memnuniyetini önceliklendirdiğinde sadakati, katılımı ve üretkenliği teşvik eden bir ortam yaratırlar. Rollerinde değerli ve memnun hisseden çalışanların, kuruluşlarına bağlı kalma olasılıkları daha yüksektir ve bu da ciro oranlarını ve ilişkili maliyetleri azaltır (Raj,2023). Tüm bu sebeplerle olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün geliştirilmesi adına yapılan çabalar işletmelerde pek çok farklı alanda olumlu sonuçlar verdiği için, bu çabaların sürekliliği ve genişletilmesi kesinlikle önerilmektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME

İş yerinde mutluluk kavramı hem bireyler hem de kuruluşlar için önemli olsa da iş yeri mutluluğu üzerine yapılan araştırmalar halen yetersizdir (Bhatia ve Mohsin, 2020). Fisher 2010

yılında yazdığı ve alanda büyük etki bırakan “İşyerinde Mutluluk” isimli makalesinde işletmelerde mutlulukla ilişkili birçok mevcut yapının olduğunu ve bu yapıların geçici, istikrarlı, kişisel düzeyde veya kolektif düzeyde olabileceğini belirterek özellikle olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün iş yerindeki mutluluk üzerine etkisinin çok önemli olduğunu iletmiştir (Fisher, 2010). İşyerinde mutluluk kavramı çok değişken bir kavram olarak hissedilen duygulardan, kısa ve uzun vadeli olaylardan, işin kendisinden, çalışma koşullarından, bireylerin beklentilerinden, ihtiyaç ve isteklerinden etkilenir. Tam da bu nedenlerle işletimlerde uzun süreli ve kalıcı mutluluğun inşasında olumlu ve destekleyici örgüt kültürünün alt unsurlarını güçlendirerek destek almak çok önemlidir.

Örgüt kültürünün iş yeri mutluluğunu teşvik etmedeki rolünün incelenme hususundaki çalışmalar halen az sayıdadır ve bu alandaki çalışmaların sayısının artması gerekliliği pek çok akademik çalışmada yer almaktadır (Jain vd., 2023; Murphy, 2024; Raj, 2023). İşletmelerdeki üst düzey yönetim ekibi ve insan kaynakları profesyonelleri, işletmede istenen örgüt kültürü ile uyumlu politikalar, prosedürler ve uygulamalar geliştirmekten sorumlu oldukları için örgütsel kültürü şekillendirmede ve yönetmede hayati bir rol oynarlar (Jain vd., 2023). Bu çalışmanın da iş yeri mutluluğunun devam eden keşfine katkıda bulunarak alandaki akademisyenlere ve insan kaynakları profesyonellerine motive, mutlu, işine ve iş yerine bağlı insan gücü yetiştirmede örgütsel kültürün önemine dair değerli bilgileri sunma ve daha derin bir anlayış kazandırma yönünde katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

- [1] Adewale O.O., Anthonia A.A., (2013). Impact Of Organizational Culture On Human Resource Practices: A Study Of Selected Nigerian Private Universities, Journal Of Competitiveness, Vol 5, Issue 4, 115-133.
- [2] Atan, A. (2023). Beyond The Surface: A Deep Dive Into Culture And Happiness At Work. Dokuz Eylül University Journal of Faculty of Business, Volume 24, Number 2, 2023, 1-12. Doi:10.24889/ifede.1266973.
- [3] Bhatia, A. ve Mohsin, F. (2020). Comprehensive Literature Review on Workplace Happiness linked to Employee Outcomes. Test Engineering & Management. ISSN: 0193-4120 29266-29279.
- [4] Eroğlu, E. ve Sarıkamış, Ç. (2008). Örgüt Kültürü ve Örgütsel İletişim Arasındaki İlişkinin Örgüte Bağlılık ve İş Tatminine Etkisi: Başarı Teknik Servis A.Ş.' De Bir Uygulama. İletişim Fakültesi Dergisi. 53-66.

- [5] Fisher, C.D. (2010). Happiness at Work. *International Journal of Management Reviews*, Vol. 12, 384–412 Doi: 10.1111/j.1468-2370.2009.00270.
- [6] Freiling J. ve Fichtner H. (2010). Organizational Culture As The Glue Between People And Organization: A Competence-Based View On Learning And Competence Building, *German Journal Of Research In Human Resource Management*, 152-172.
- [7] Gizir S., (2003). Örgüt Kültürü Çalışmalarında Yöntemsel Yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 35. 374-397.
- [8] Gümüş, B. (2019). İşletmelerde Kalite Kültürü ve Örgüt Kültürü İlişkisi: Eskişehir’de Faaliyet Gösteren Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1-183.
- [9] Hall E.T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor Book.
- [10] Jain, R., Jayakumar, M., Veena, C., Singh, G., ve Inamdar, A.M. (2023). The Effect of Organizational Culture on Employee Engagement and Job Satisfaction: A Hr Perspective. *Journal of Survey in Fisheries Sciences* 10(1S) 6212-6225.
- [11] Kumaradewa, P.A.B. ve Suwandana G.M., (2021). The Influence of Supportive Organizational Culture on Work Satisfaction through Work Involvement. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)*. e-ISSN :2378-703X . Volume-5, Issue-4, 587-594.
- [12] Merdeka, M., Isa, N.H.M., ve Wafa, S.A.W.S.K. (2020). The Determinants of happiness at workplace amongst workers in the government sector in Lahad Datu, Sabah. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, Vol. 21, Issue 2, 11. 50-60.
- [13] Mittal, D. (2023). Happiness at Workplace: A Psychological Perspective. *International Journal of Science and Research (IJSR)*. Volume 12 Issue 4. ISSN: 2319-7064. 1374-1376.
- [14] Mohammed, A. (2019). Workplace Happiness and Positivity: Measurement, Causes and Consequences. *International Journal for Research in Engineering Application & Management (IJREAM)*. Vol-05, Issue-02. ISSN: 2454-9150.
- [15] Murphy, K.A. (2024). Assessment of Employee Well-Being on Organisational Effectiveness & Productivity: A Literature Review. *International Journal of Business and Management*, Vol. 19, No. 3, 26-33, ISSN 1833-3850.
- [16] Ouchi W. (1981). *Theory Z. How American Business Can Meet The Japanese Challenge*. Addison-Wesley Publishing Company.

- [17] Pettigrew A. M.(1979). On Studying Organizational Cultures. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 24. No. 4. 570-581.
- [18] Raj, K.M. (2023). Workplace Happiness: The Key To Employees Retention. *The Online Journal of Distance Education and e-Learning*, Volume 11, Issue 2. 2631-2638.
- [19] Rahmi, F. (2018). Happiness at Workplace. *International Conference of Mental Health, Neuroscience, and Cyberpsychology*. Doi: 10. 32698/ 25255.
- [20] Robbins S.P. ve Judge T.A. (2013). *Organizational Behavior*. (Fifteenth Edition). Pearson Education, Inc.
- [21] Roy, P. ve Konwar J. (2020). Workplace Happiness: A Conceptual Framework. *International Journal Of Scientific & Technology Research*. Volume 9. Issue 01. ISSN 2277-8616.
- [22] Sakal, Ö. (2018). Kamuda “İyi İdare” Perspektifinde Hizmetkâr Liderlik, Psikolojik Güvenlik ve Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Ombudsman Akademik Özel Sayı 1. Kamu Hizmetlerinde İyi Yönetim İlkeleri*. SS: 259-293 ISSN: 2148-256.
- [23] Salas-Vallina, A. ve Alegre Vidal, J. (2018). Happiness at work: Developing a shorter measure. *Journal of Management & Organization* 27(3):1-21. DOI: 10.1017/jmo.2018.24.
- [24] Schein E.H., (2004). *Organizational Culture and Leadership*. (Third Edition). Published by Jossey-Bas.
- [25] Şişman M. (2002). *Örgütler ve Kültürler*. Pegem Yayıncılık.
- [26] Shelke, U. A. ve Shaikh, N. (2022). Mediating role of workplace happiness in enhancing work engagement. *Rajagiri Management Journal* Vol. 17 No. 3, 2023 pp. 238-253. Emerald Publishing Limited e-ISSN: 2633-0091 p-ISSN: 0972-9968 DOI 10.1108/RAMJ-07-2022-0110.
- [27] WHO, (2024). Mental health at work. 20.10.2024 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-at-work> adresinde erişildi.

DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK: BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Doç. Dr., MUSTAFA NAL

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, mustafa.nal@ksbu.edu.tr - [0000-0002-3282-1124](https://doi.org/10.1501/0000-0002-3282-1124)

ÖZET

Bu çalışmanın amacı dönüşümcü liderlik literatürünün bibliyometrik bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Araştırma verileri Scopus veri tabanında yayınlanan yayınlar üzerinde yapılmıştır. Scopus veri tabanında “başlık, anahtar kelime ve özet” içinde “Transformational Leadership” kelimesi geçen eserler listelenmiştir. Farklı disiplinlerden toplam 8340 esere ulaşılmıştır. Bu eserlerin yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluşlar incelenmiştir. Yıllara en çok eserin (n=876) 2023 yılında yapıldığı, en çok yayına sahip ülkenin ABD (f=1956) ve en çok fon desteği (f=161) sağlayan kurumun “Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı” olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, dönüşümcü liderlik alanında gelecekte yapılacak olan araştırmalar ve bilimsel stratejiler için faydalı öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dönüşümcü liderlik, Bibliyometrik analiz, Scopus.

1. GİRİŞ

Yönetim sürecinin daha etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için etkili liderlik yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Uzun yıllardır üzerinde araştırmalar yapılan liderlik tarzlarından biri de dönüşümcü liderlik stilidir. Dönüşümcü liderler, liderlik ettikleri kişilerin ahlaki olgunluk seviyesini yükseltir. Takipçileri liderlere dönüştürürler. Liderlik ettikleri kişilerin çıkarlarını genişletir ve büyütürler. Ortaklarını, meslektaşlarını, takipçilerini, müşterilerini ve hatta patronlarını, grubun, organizasyonun veya toplumun iyiliği için bireysel çıkarlarının ötesine geçmeye motive ederler (Avolio & Bass, 2001). Dönüşümcü liderliğin dört boyutu karizma veya idealize edilmiş etki, ilham verici motivasyon, entelektüel uyarım ve bireyselleştirilmiş ilgidir (Judge & Piccolo, 2004). Dönüşümcü liderlik takipçilerini güçlendirebilecek ve etkileyebilecek bir gelecek vizyonu atfederek liderleri ve takipçileri yüksek motivasyona yönlendirir. Dönüşümcü Liderlik, liderleri ve takipçileri olumlu yönde etkileyen, örgütün amaç ve hedeflerini kolektif bir amaç haline getiren, güvene dayalı bir ilişkidir. Dönüşümcü lider, örgütün kültürünü ve değerlerini bilir, yaratıcılığa ve yeniliğe değer verir ve değişimi teşvik eder, personelinde bu değer ve davranışları geliştirmeye çalışır (Strapasson & Medeiros, 2009).

Son yıllarda yapılan araştırma sonuçları dönüşümcü liderliğin çalışanların psikolojik refahı (Lindert et al., 2022), kurumsal dayanıklılık (Zadok et al., 2024), psikolojik güçlendirme (Cheng et al., 2023), bilgi paylaşımı ve çalışan yaratıcılığı (Żywiołek et al., 2022) gibi konularda olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Literatürde dönüşümcü liderlik ile ilgili çok bibliyometrik analiz araştırması olmasına rağmen, dönüşümcü liderlik konusunda yeterince bibliyometrik analiz bulunmamaktadır. Bu araştırmada yayınların yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluş açısından incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

“Dönüşümcü liderlik” ile ilgili yapılan araştırmaları incelemek için bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik araştırmalarda, örneğin belgeler, anahtar kelimeler, yazarlar veya dergiler gibi ağların analizine çok dikkat edilir. Haritalama ve kümeleme teknikleri, bu tür ağları incelemek için sıklıkla kullanılır. Bu tekniklerin amacı, bir ağın yapısı hakkında bilgi sağlamaktır. Teknikler, şu konuları incelemek için kullanılır: Belirli bir bilimsel alandaki ana konular veya ana araştırma alanları nelerdir? Bu konular veya bu alanlar birbiriyle nasıl ilişkilidir? Belirli bir bilimsel alan zaman içinde nasıl gelişti? (Waltman et al., 2010).

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Son arama ve ileri analizler için verilerin kaydedilmesi 23 Ekim 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri Scopus veri tabanında “başlık, anahtar kelime ve özet” içinde “Transformational Leadership” kelimesi geçen eserler listelenmiştir. Farklı disiplinlerden toplam 8340 esere ulaşılmıştır. Bu eserlerin yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluşlar incelenmiştir.

2.3. İstatistik

Verilerin analizinde WOSviewer 1.6.18 programı kullanılmıştır. Bu konuda atıf (dergi, yazar, kurum ve belge), ortak yazar (kurum), ortak atıf (yazar) analizlerinden yararlanılmıştır. WOSviewer programında kümeleme, yoğunluk ve haritalama analizleri yapılmıştır. Excel programında ise verilerin frekans, yüzdelerinin tablosu ve grafikler oluşturulmuştur.

Analiz değerlendirmesinde “overlay visualization” analizinde, ögenin rengi ögenin puanına göre belirlenir; varsayılan olarak renkler mavi en düşük puan, yeşile orta puan ve sarı en yüksek puanı ifade etmektedir. Network visualization analizinde bir ögenin ağırlığı ne kadar büyük olursa o ögenin çemberi ve etiketi de büyük olmaktadır. İki öge arasında bağlantı ne kadar güçlüyse çizgiler o kadar kalınlaşmaktadır (Eck & Waltman, 2022).

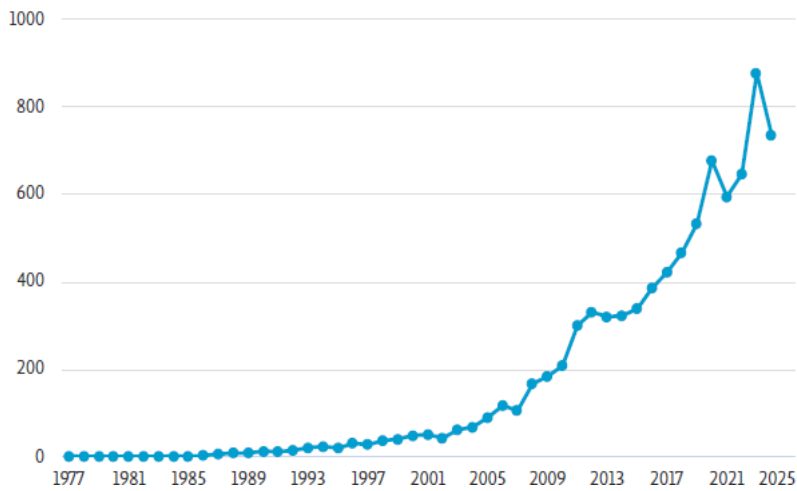
2.4. Etik

Bu çalışmada kullanılan veriler daha önce yayınlanmış olan dokümanlara sayısal ve içeriklere ait olduğu için etik kurul onayı gerektirmemektedir. Araştırma süresince etik ilkelere uygun hareket edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Yıllara Göre Eser Sayıları

Scopus veri tabanında “başlık, anahtar kelime ve özet” içinde “Transformational Leadership” kelimesi geçen eserler aratıldığında yayımlanan ilk çalışmanın 1977 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. Yıllara en çok eserin (n=876) 2023 yılında yapıldığı belirlenmiştir (Şekil 1). Ayrıca 2001 sonrasında yayın sayısında hızlı bir artışın olduğu belirlenmiştir.

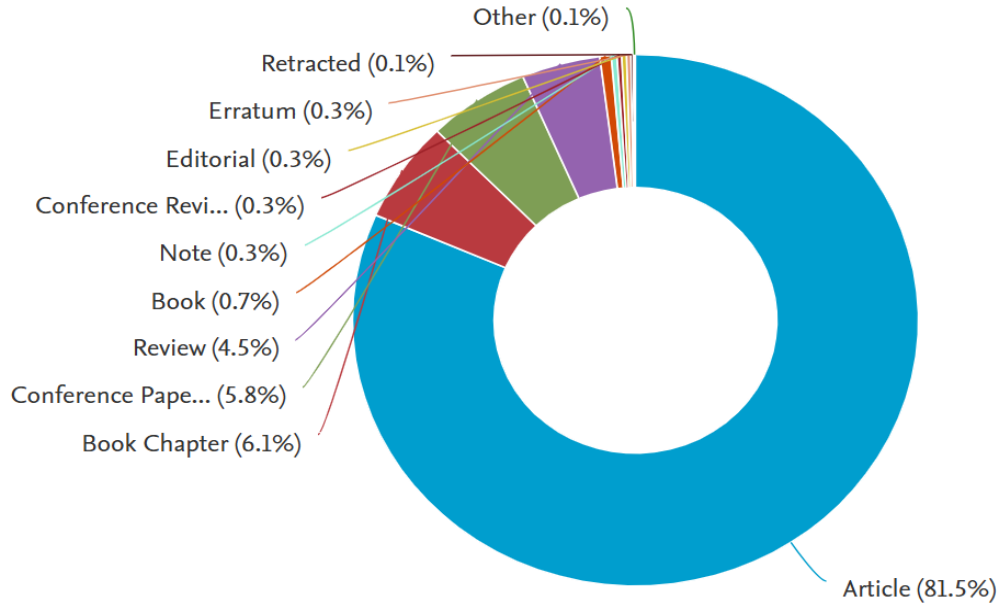

Görsel 1. Yıllara göre yayın sayısı

3.2. Eser Türü

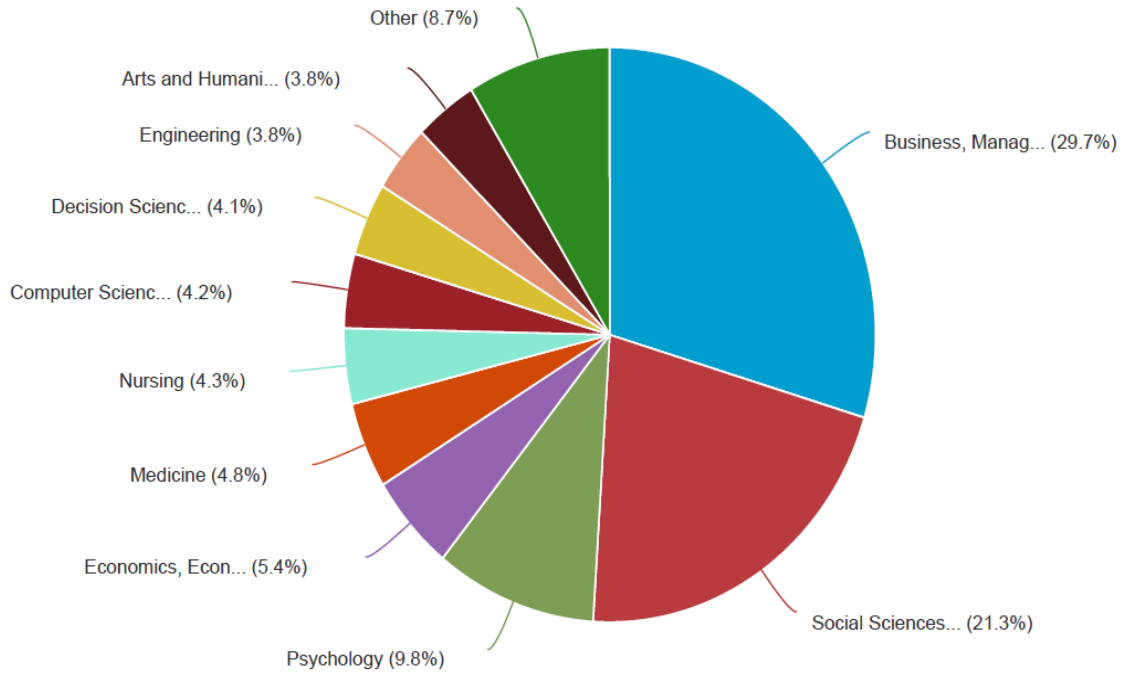
Dönüşümcü liderlikle ilgili eser türlerine ait görsel Şekil 2’de sunulmuştur. Bu konuda yayınlanan en çok eserlerin makale (n=6785), kitap bölümü (n=512) ve konferans bildirisi (n=487) olduğu belirlenmiştir.

Görsel 2. Eser türü

3.3. Çalışma Alanı

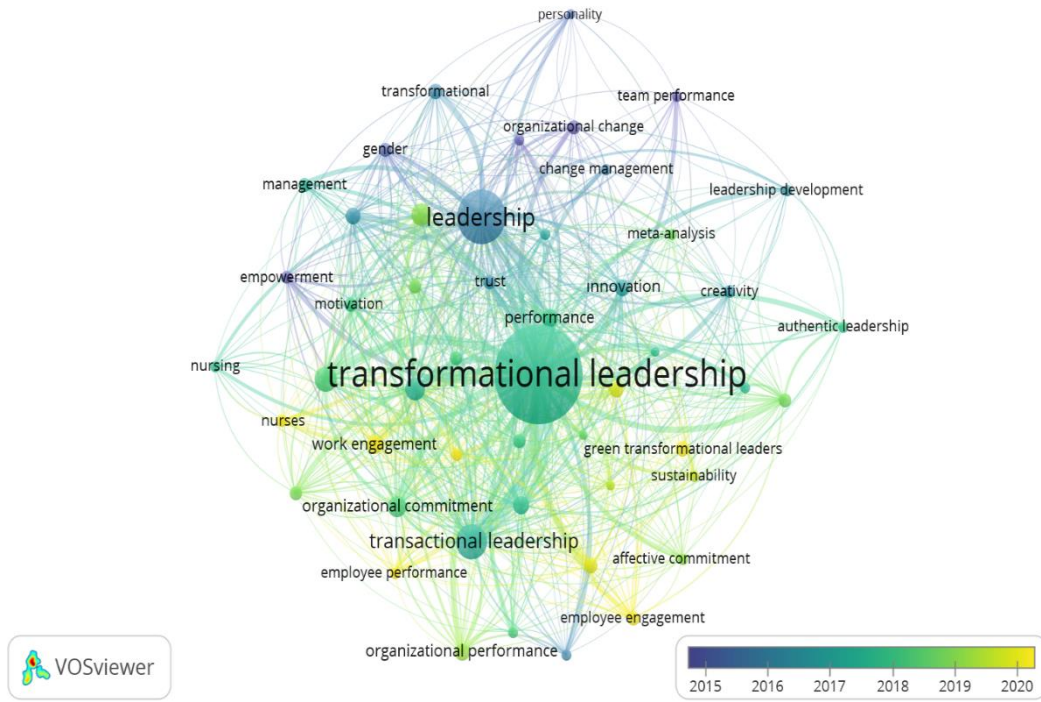
Dönüşümcü liderlikle ilgili yayınlanan eserlerin büyük bölümünün İşletme, Yönetim ve Muhasebe (n=4232), Sosyal Bilimler (n=3049), Psikoloji (n= 1401) alanlarında olduğu belirlenmiştir (Şekil 3).

Görsel 3. Çalışma alanı

3.4. Anahtar Kelime Ağ Analizi

“Transformational Leadership” ile kullanılan anahtar kelimeleri bir ağ haritası üzerinde göstermek için “eş zamanlılık analizi (co-occurrence analysis)” yapılmıştır ve “yazar anahtar sözcükleri (author keywords)” seçilmiştir. Bir anahtar kelimenin minimum tekrar sayısı 50 olarak seçilmiş ve birbiri ile ilişkili 11788 anahtar kelimedenden program tarafından 50 anahtar kelime analize tabii tutulmuştur. Oluşturulan harita Şekil 4’de gösterilmiştir. Oluşturulan harita incelendiğinde, en çok kullanılan anahtar kelimelerin “transformational leadership” (f=4215), “leadership” (f=1252), “transactional leadership” (f=514), ve “job satisfaction” (f=265), “leadership stiyile” (n=224) olduğu belirlenmiştir. Şekil üzerinde sarı renkte gösterilen anahtar kelimeler son yıllarda kullanılan anahtar kelimelerdir (Şekil 4).

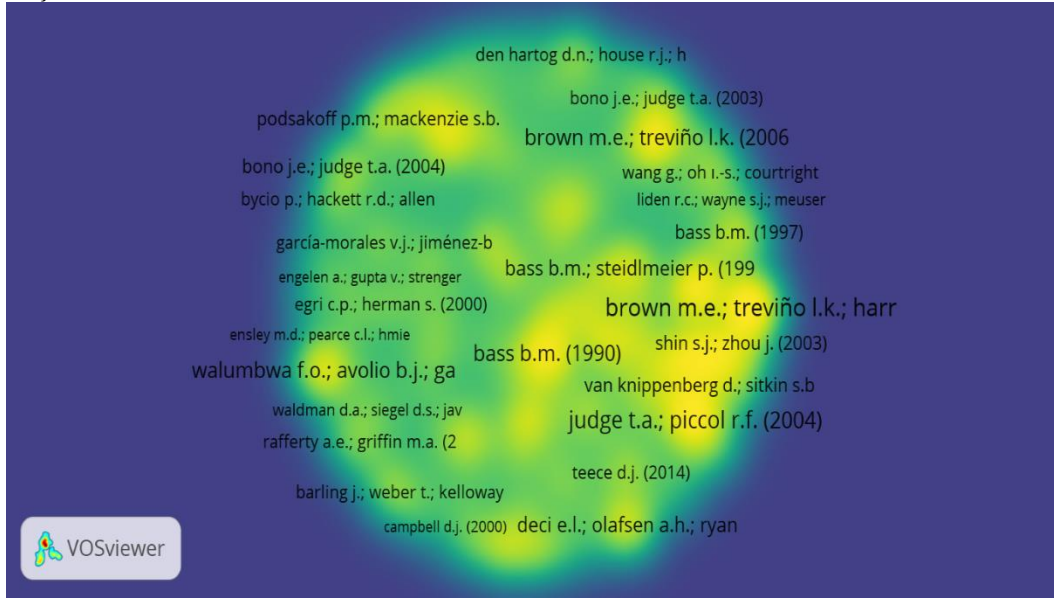
Görsel 4. Anahtar kelime ağ haritası

3.5. Eser Atıf Analizi

Dönüşümcü liderlikle ilgili ile ilgili SCOPUS’ta yayımlanan eserlerden hangilerine en çok atıf yapıldığını belirlemek için “citations” ve “documents” seçeneği seçilerek yoğunluk görselleştirmesi (density visualization) analizi yapılmıştır. Doküman başına yapılan minimum atıf sayısı “250” olarak seçildi, bu şartı sağlayan 196 doküman analize tabii tutuldu. Analiz sonuçları Şekil 5’te gösterildi. Atıf ağ analiz sonucuna göre en çok atıf alan eser yoğunluğunun sarı renkli alanlarda olduğu görülmektedir. Bu kapsamda en çok atıf alan üç eser; (f=2977) “Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing” (Brown et al., 2005), (f=2411) “Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity” (Judge & Piccolo, 2004), (f=2216) “Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership” (Avolio & Gardner, 2005), olduğu belirlenmiştir (Şekil 5).

Brown et al. (2005) çalışmalarında Etik Liderliği ölçmek için yeni bir ölçek geliştirmişlerdir. Judge & Piccolo (2004) yaptıkları çalışmada dönüşümsel, işlemsel ve serbest bırakan liderliği arasındaki ilişkiyi meta-analiz yöntemi ile test etmiştir. Dönüşümcü liderlik

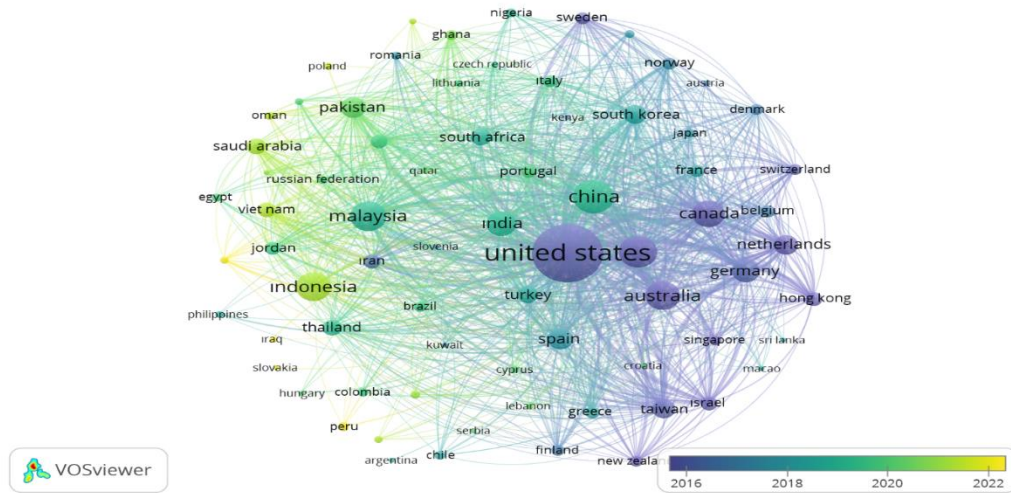
ile koşullu ödül pozitif ilişkili ve serbest bırakan liderlik ile negatif ilişkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Avolio & Gardner (2005) yaptıkları çalışmada gerçek liderlik teorisinin bileşenlerinin açıklamış, ayrıca gerçek liderlik teorisinin dönüşümsel, karizmatik, hizmetkar ve ruhsal liderlik perspektifleriyle karşılaştırmış, benzerlikleri ve tanımlayıcı özellikleri incelenmişlerdir.

Görsel 5. Yayın atıf analiz ağ haritası

3.6. Araştırma Yapılan Ülkeler

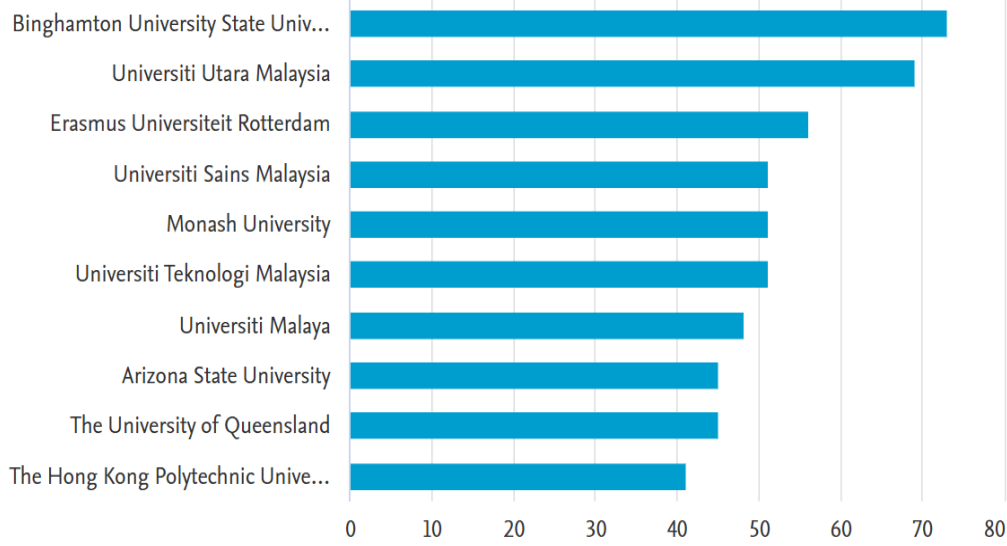
Dönüşümcü liderlik konusunda araştırma yapılan ülkeleri analiz etmek için “bibliographic coupling” ve “countries” seçenekleri seçilerek overlay visualization analizi yapılmıştır. Ülke başına yapılan minimum yayın sayısı “10”, atıf sayısı “0” olarak seçildi, bu şartı sağlayan 230 ülkeden program tarafından seçilen 74 ülkeye ait verilerin analizi yapıldı. Analiz sonuçları Şekil 6’da gösterildi. En çok yayına sahip ülkeler sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri (f=1956), Çin (f=643), Birleşik Krallık (f=566), Malezya (f=500), ABD (f=56), Avustralya (f=472) olduğu belirlenmiştir. Bu ağ haritası incelendiğinde en çok eser yoğunluğuna sahip olan ülkenin ABD olduğu görülmektedir.

Görsel 6. Ülkelere göre yayın dağılımı

3.7. Araştırma Yapan Kurumlar

Dönüşümcü liderlik konusunda en çok araştırma yapan kurumlar Şekil 5'te gösterilmiştir. Bu alanda en çok yayın yapan organizasyonun Binghamton University State University of New York (f=73), Malezya Utara Üniversitesi (f=69) ve Erasmus Rotterdam Üniversitesi (f=56) olduğu belirlenmiştir (Şekil 5).

Görsel 5. En çok yayın yapan kurumlar

3.8. Finans Desteği Sağlayan Kurumlar

Dönüşümcü liderlik konusunda yayımlanan eserler için farklı kurumlardan fon desteği aldığı belirlenmiştir. Tablo 1'de araştırmalara en çok fon desteği sağlayan ilk 10 kurumun listesi verilmiştir. Bu alanda en çok fon desteği sağlayan ilk üç kurum Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı (f=162), Kanada Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler Araştırma Konseyi (f=52), Felsefe ve Sosyal Bilimler Ulusal Ofisi (f=36) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Finansman sağlayan kurumlar

Sıra	Kuruluş adı	Fon destek sayısı
1.	Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı	162
2.	Kanada Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler Araştırma Konseyi	52
3.	Felsefe ve Sosyal Bilimler Ulusal Ofisi	36
4.	Çin Halk Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı	35
5.	Merkez Üniversiteler için Temel Araştırma Fonları	32
6.	Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı	30
7.	Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Tayvan	22
8.	Ulusal Sağlık Enstitüleri	21
9.	Kore Ulusal Araştırma Vakfı	21
10.	Bilimsel Araştırma Dekanlığı, Kral Suud Üniversitesi	17

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Literatürde dönüşümcü liderlikle ilgili birçok araştırma olmasına rağmen, bu konuyu bibliyometrik analiz olarak ele alan yeterince çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada dönüşümcü liderlik ile ilgili yapılan çalışmalar WOSviewer analiz ile eserlerin yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluş açısından incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma dönüşümcü liderlik literatürünü bibliyometrik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları,

dönüşümcü liderlik alanında gelecekte yapılacak olan araştırmalar ve bilimsel stratejiler için faydalı öneriler sağlayacaktır.

Bu araştırmada dönüşümcü liderlik konusunda yapılan araştırmaların 2020 yılına kadar arttığı ancak 2021 ve 2022 yıllarında azaldığı belirlenmiştir. Literatürde 2020 yılı sonrasında farklı alanlarda yapılan araştırma sayılarında azalma olduğu görülmektedir (Şahin, 2024; Tosun & Nal, 2023). Bu durum bu alandaki araştırmaların azalmasının nedenlerinden biri Covid-19 pandemisi olabilir. Bu konudaki yayın sayısında 2023 yılı itibari ile tekrar artış olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar dönüşümcü liderlik konusunun halen güncel bir araştırma konusu olduğunu göstermektedir.

Dönüşümcü liderlik konusunda en çok kullanılan İngilizce anahtar kelimeler “transformational leadership, leadership, transactional leadership job satisfaction, ve leadership stiyile” olduğu belirlenmiştir. Dönüşümcü liderlik konusunda eser incelemesi yapan araştırmacıların bu anahtar kelimeleri kullanarak arama yapması faydalı olabilir.

“Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı” Dönüşümcü liderlik konusunda en çok fon sağlayan kuruluştur. Bu alanda en çok yayın yapılan ülkenin ise ABD olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre dönüşümcü liderlik konusunda en çok yayın yapan ülke ile fon sağlayan ülke konusunda doğrudan bir bağlantı olmadığı söylenebilir.

Dönüşümcü liderlik konusunda araştırma yapan araştırmacıların bu konuda en atif alan eserleri incelemesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2001). *Developing Potential Across a Full Range of Leadership TM: Cases on Transactional and Transformational Leadership*. Psychology Press.
- Avolio, B. J., & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 315–338. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2005.03.001>
- Brown, M. E., Treviño, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97(2), 117–134. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2005.03.002>
- Cheng, P., Liu, Z., & Zhou, L. (2023). Transformational Leadership and Emotional Labor: The Mediation Effects of Psychological Empowerment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(2), 1030. <https://doi.org/10.3390/ijerph20021030>
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Eck, N. J. van, & Waltman, L. (2022). *VOSviewer Manual*. Universiteit Leiden.
- Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and Transactional Leadership: A Meta-Analytic Test of Their Relative Validity. *Journal of Applied Psychology*, 89(5), 755–768. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.89.5.755>
- Lindert, L., Zeike, S., Choi, K.-E. (Anna), & Pfaff, H. (2022). Transformational Leadership and Employees’ Psychological Wellbeing: A Longitudinal Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(1), 676. <https://doi.org/10.3390/ijerph20010676>
- Şahin, H. (2024). Sağlık Alanında Kadın Girişimcilikle İlgili Yayınlanmış Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1358–1366. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.1463156>

- Strapasson, M. R., & Medeiros, C. R. G. (2009). Liderança transformacional na enfermagem. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 62(2), 228–233. <https://doi.org/10.1590/S0034-71672009000200009>
- Tosun, H., & Nal, M. (2023, October 27). Yalın Liderlik: Bibliometrik Analiz. *Beysehir Selcuklu Ist International Conference On Humanity And Social Sciences*.
- Waltman, L., Van Eck, N. J., & Noyons, E. C. M. (2010). A unified approach to mapping and clustering of bibliometric networks. *Journal of Informetrics*, 4(4), 629–635. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.07.002>
- Zadok, A., Benoliel, P., & Schechter, C. (2024). Organizational resilience and transformational leadership for managing complex school systems. *Frontiers in Education*, 9(2024), 1–13. <https://doi.org/10.3389/educ.2024.1333551>
- Żywiołek, J., Tucmeanu, E. R., Tucmeanu, A. I., Isac, N., & Yousaf, Z. (2022). Nexus of Transformational Leadership, Employee Adaptiveness, Knowledge Sharing, and Employee Creativity. *Sustainability*, 14(18), 11607. <https://doi.org/10.3390/su141811607>

YALIN YÖNETİM ARAŞTIRMALARINA GENEL BAKIŞ: BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Doç. Dr., MUSTAFA NAL

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, mustafa.nal@ksbu.edu.tr - 0000-0002-3282-1124

ÖZET

Bu çalışmanın amacı yalın yönetim literatürünün bibliyometrik bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Araştırma verileri Scopus veri tabanında yayınlanan yayınlar üzerinde yapılmıştır. Scopus veri tabanında “başlık, anahtar kelime ve özet” içinde “Lean Management” kelimesi geçen eserler listelenmiştir. Farklı disiplinlerden toplam 2471 esere ulaşılmıştır. Bu eserlerin yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluşlar incelenmiştir. Yıllara en çok eserin (f=245) 2020 yılında yapıldığı, en çok yayına sahip ülkenin Çin (f=357 ve en çok fon desteği sağlayan kurumun “Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı (f=34)” olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, yalın yönetim alanında gelecekte yapılacak olan araştırmalar için faydalı olabilecek öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik analiz, Yalın yönetim, WOSviewer.

1. GİRİŞ

Yalın yönetim kavramının kökeni, Japon mühendisler Taiichi Ohno ve Shigeo Shingo'nun öncülük ettiği bir üretim felsefesi olan Toyota Üretim Sistemi'ne (TPS) kadar uzanmaktadır (Inman, 1999). Aslında yalın yönetim, mükemmellik arayışında müşterinin isteği doğrultusunda sürekli iyileştirme ve ürün akışı yoluyla israfı belirleme ve ortadan kaldırmaya yönelik sistematik bir yaklaşımdır (Awad et al., 2022). Yalın, metodik görselleştirme odaklı süreç iyileştirme ve standardizasyon yoluyla sürekli kalite iyileştirmeyi teşvik etmektedir (Armstrong et al., 2013). İsrافی azaltmayı ve faaliyetleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir dizi felsefi ve üretim uygulamasının birleşimidir. Ticari faydalar elde etmek için çevresel performansı ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla bir şirketin ürünlerinin ve üretim operasyonlarının değerini artırır (Agyabeng-Mensah et al., 2020). Womack & Jones (1996) göre, yalın düşünce daha azıyla daha fazlasını başarmanın bir yolunu sunar ve müşterilere tam olarak istediklerini sunmaya giderek daha da yaklaşır. Yalınlığın hizmet sektörü üzerinde önemli bir etkisi olduğunu iddia etmektedirler. Ayrıca yalın yönetimi bilmenin tüm sektörlerde maksimum kaliteye ulaşmanın etkili bir yolu olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca yalın yönetim, üretkenliği ve iş kalitesini iyileştirme, müşteri teslim süresini, çevrim süresini ve üretim maliyetlerini azaltma amacıyla süreç verimliliğini iyileştirmeye yönelik bir dizi ilke ve teknik olarak tanımlanır (Kovács et al., 2020). Yalın yönetimin başlıca hedefleri israfı en aza indirmek, katma değer yaratmayan faaliyetleri ortadan kaldırmak ve üretkenliği artırmaktır (Garcia-Buendia et al., 2024). Yalın uygulamaları uygulayarak, kuruluşlar süreçleri iyileştirebilir ve bunları siyasi aktörlerin hesap verebilirliğine yönelik mekanizmalar oluşturarak daha etkili hale getirebilirler (Klein et al., 2022).

Literatürde yalın yönetim ile ilgili birçok araştırması olmasına rağmen, yalın yönetim konusunda yeterince bibliyometrik analiz bulunmamaktadır. Bu çalışmada yalın yönetim konusunu içeren yayınların yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluş açısından incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

“Yalın Yönetim” ile ilgili yapılan araştırmaları incelemek için bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik araştırmalarda genellikle doküman türü, anahtar kelimeler, yazarlar veya dergiler gibi ağların analizine odaklanmaktadır. Haritalama ve kümeleme teknikleri, bu tür ağları incelemek için sık kullanılan yöntemlerden biridir. Bu yöntemlerin amacı, bir ağın yapısı hakkında bilgi sağlamaktır. Teknikler, şu konuları incelemek için kullanılır: Belirli bir bilimsel alandaki ana konular veya ana araştırma alanları nelerdir? Bu konular veya bu alanlar birbiriyle nasıl ilişkilidir? Belirli bir bilimsel alan zaman içinde nasıl gelişti? (Waltman et al., 2010). Bibliyometrik analiz yöntemi sayesinde farklı araştırma bileşenleri (yazarlar, ülkeler, kurumlar, konu alanı) arasındaki sosyal ve yapısal ilişkileri analiz ederek belirli bir alandaki araştırmaların genel yapısını özetlememektedir (Donthu et al., 2021).

2.2. Veri Toplama Yöntemi

Bu araştırmanın verileri 15 Ekim 2024 tarihinde, Scopus veri tabanında “başlık, anahtar kelime ve özet” içinde Yalın yönetim kelimesi geçen eserlerden toplanmıştır. Bu alanda farklı disiplinlerden toplam 2471 esere ulaşılmıştır. Bu eserlerin yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluşlar incelenmiştir.

2.3. İstatistik

Verilerin analizinde WOSviewer 1.6.18 programı kullanılmıştır. Bu konuda atıf (dergi, yazar, kurum ve belge), ortak yazar (kurum), ortak atıf (yazar) analizlerinden yararlanılmıştır. WOSviewer programında kümeleme, yoğunluk ve haritalama analizleri yapılmıştır. Verilerin frekans, yüzdelerinin tablosu ve grafikler için ise Excel programı kullanılmıştır.

Analiz değerlendirmesinde “overlay visualization” (bindirme görselleştirme) analizinde, ögenin rengi ögenin puanına göre belirlenir; varsayılan olarak renkler mavi en düşük puan, yeşil orta puan ve sarı en yüksek puanı ifade etmektedir. “Network visualization” (Ağ görselleştirme) analizinde bir ögenin ağırlığı ne kadar büyük olursa o ögenin çemberi ve etiketi de o kadar büyük olmaktadır. İki öge arasında bağlantı ne kadar güçlüyse çizgiler o kadar kalınlaşmaktadır (Eck & Waltman, 2022).

2.4. Etik

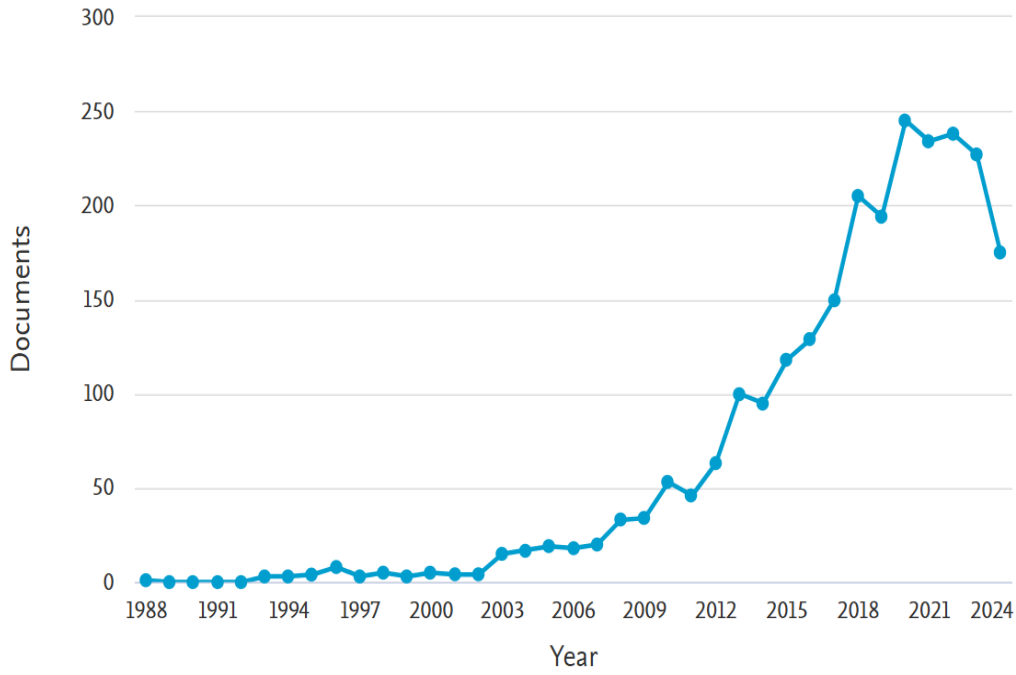
Bu çalışmada açık erişim ikincil veriler kullanılmış, dokümanlara sayısal ve içeriklere ait analizler yapılmıştır. Bu nedenle araştırma için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

3.1. Yıllara Göre Eser Sayıları

Scopus veri tabanında “başlık, anahtar kelime ve özet” içinde “Lean Management” kelimesi geçen ilk eserin 1988 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. Yıllara en çok eserin (f=245) 2020 yılında yapıldığı belirlenmiştir (Görsel 1). Ayrıca 2021 sonrasında yayın sayısının azalmaya başladığı belirlenmiştir.

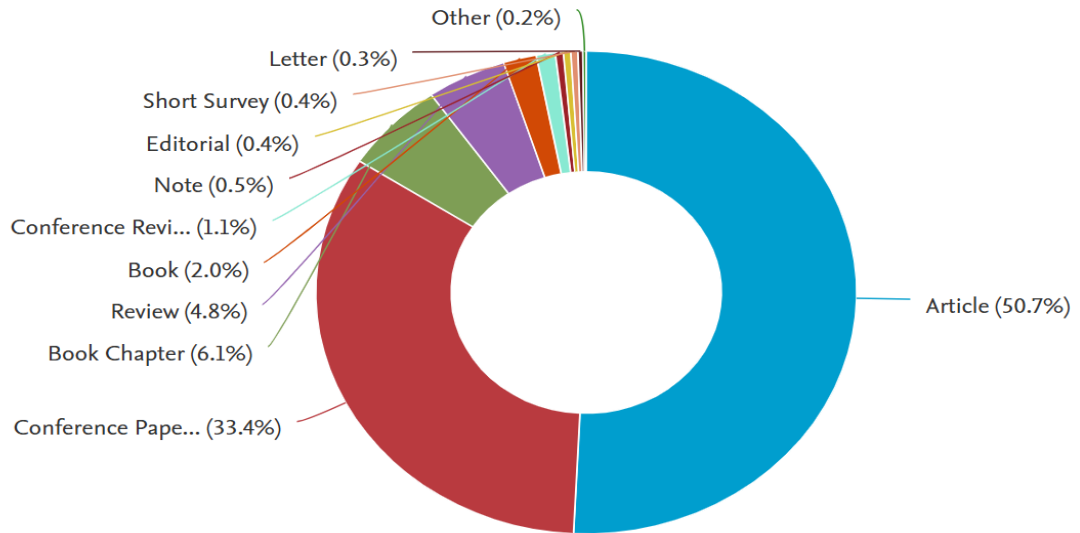

Görsel 1. Yıllara göre yayın sayısı

3.2. Eser Türü

Yalın yönetim konusunda yayınların eserlerin türlerine ait görsel Görsel 2’de sunulmuştur. Bu konuda yayınlanan en çok eserlerin makale (f=1254), konferans bildirisi (f=826) ve kitap bölümü (f=151) olduğu belirlenmiştir.

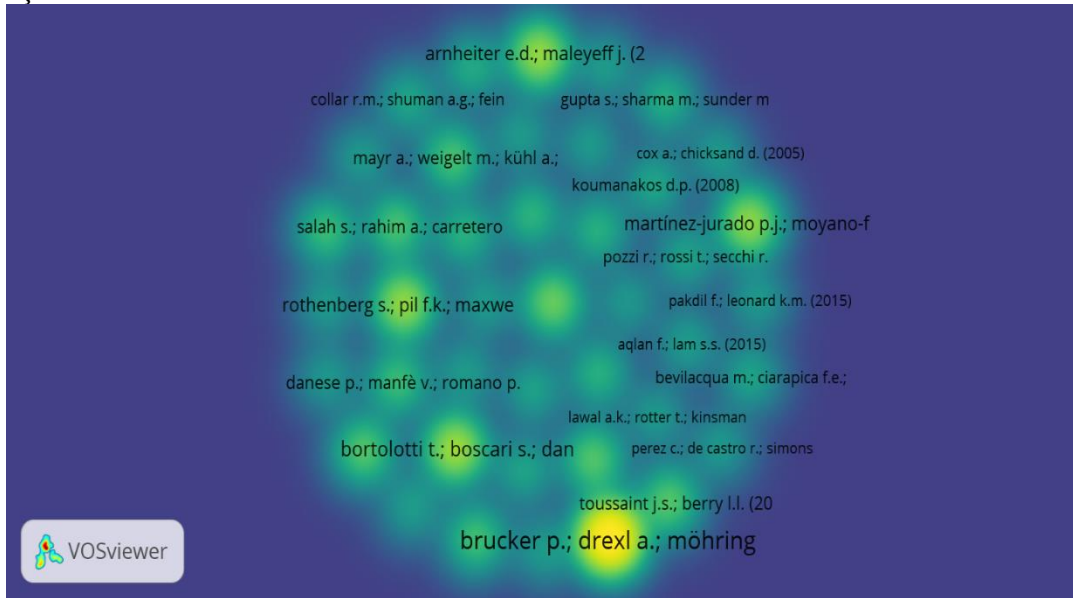
Görsel 2. Eser türü

3.3. Çalışma Alanı

Yalın yönetimle ilgili yayınlanan eserlerin büyük bölümünün Mühendislik (f=1164), İşletme, Yönetim ve Muhasebe (f=923), Bilgisayar Bilimi (f=568), Karar Bilimleri (f= 473) ve İlaç (f=331) alanlarında olduğu belirlenmiştir (Görsel 3).

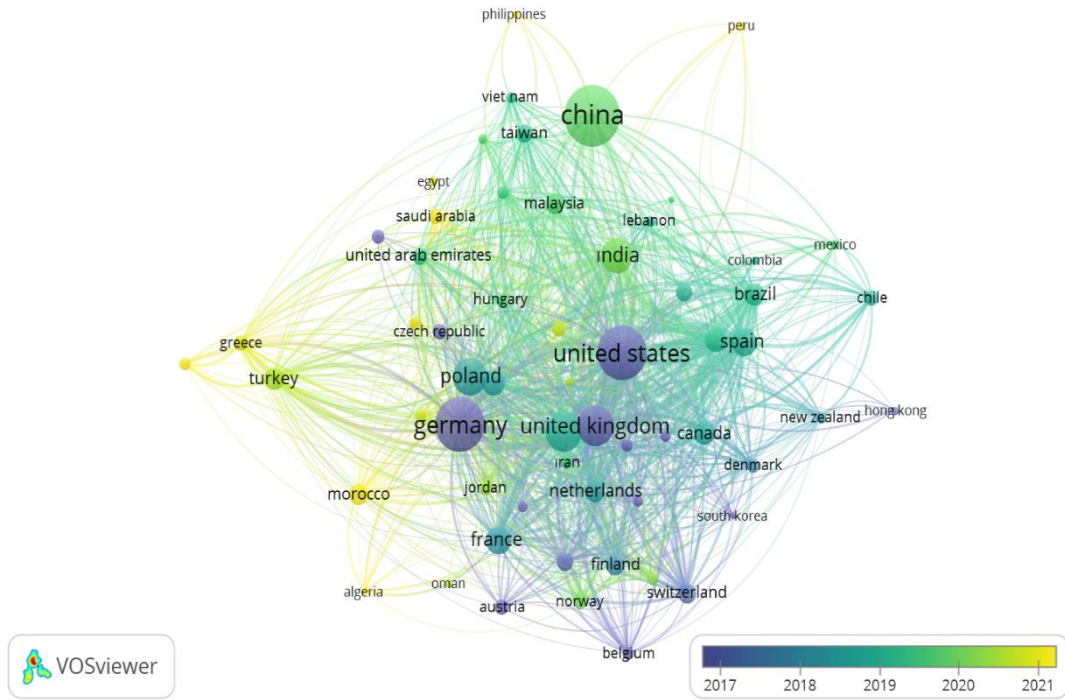
En çok atıf yapıldığını eserleri belirlemek için “citations” ve “documents” seçeneği seçilerek yoğunluk görselleştirmesi (density visualization) analizi yapılmıştır. Doküman başına yapılan minimum atıf sayısı “100” olarak seçildi, bu şartı sağlayan 42 dokümanın analizi yapıldı. Analiz sonuçları Görsel 5’te gösterilmiştir. En çok atıf alan eser yoğunluğunun sarı renkli alanlarda olduğu görülmektedir. Bu alanda en çok atıf yapılan üç eser şu şekildedir; (f=1212) “Resource-constrained project scheduling: Notation, classification, models, and methods” (Brucker et al., 1999), (f=494) “Successful lean implementation: Organizational culture and soft lean practices” (Bortolotti et al., 2015), (f=460) “The integration of lean management and Six Sigma” (Arnheiter & Maleyeff, 2005), olduğu belirlenmiştir (Görsel 5). Brucker et al. (1999) tarafından yapılan çalışmada makine planlaması ile proje planlaması arasında ortak bir gösterim ve bir sınıflandırma şeması oluşturmaya çalışmıştır. Bortolotti et al. (2015) yaptıkları araştırmada yalın yönetimin örgüt kültürü üzerine etkisini incelemiştir. Yalın yönetimi başarıyla uygulayan tesislerin belirli bir örgüt kültürü profili ile mi karakterize edildiğini ve yumuşak yalın yönetim uygulamalarını yaygın olarak mı benimsediğini incelemişlerdir. Arnheiter & Maleyeff (2005) yaptıkları çalışmada yalın organizasyonların Altı Sigma'dan ve Altı Sigma organizasyonlarının yalın yönetimden neler kazanabileceğini incelemişlerdir.

Görsel 5. Yayın atıf analiz ağ haritası

3.6. Araştırma Yapılan Ülkeler

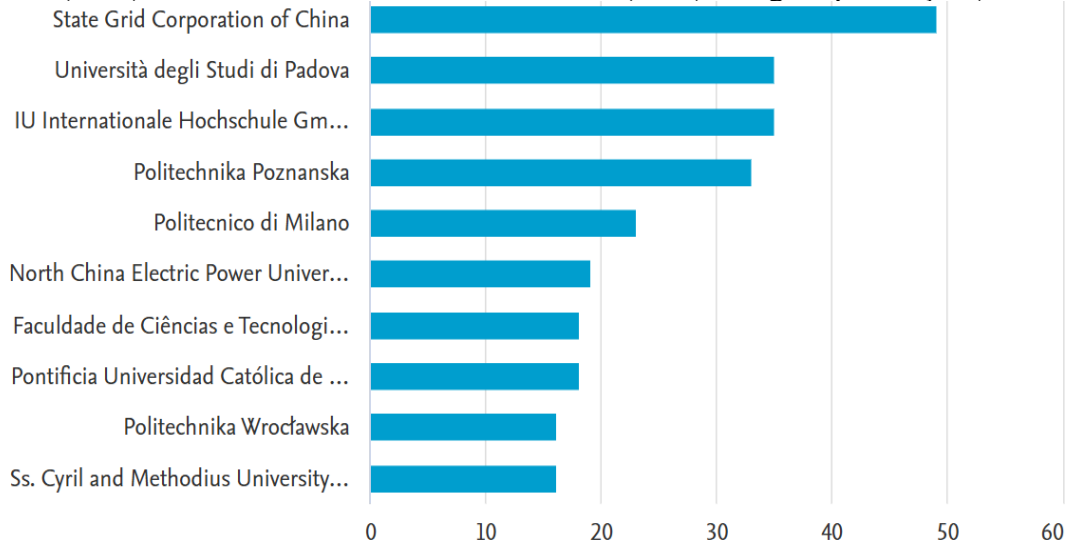
Yalın yönetim konusunda araştırma yapılan ülkeleri analiz etmek için “bibliographic coupling” ve “countries” seçenekleri seçilerek overlay visualization analizi yapılmıştır. Ülke başına yapılan minimum yayın sayısı “5”, atıf sayısı “0” olarak seçildi, bu şartı sağlayan 132 ülkeden bu şartlara uyan 60 ülkeye ait verilerin analizi yapıldı. Analiz sonuçları Görsel 6’da gösterilmiştir. En çok yayına sahip ülkeler sırasıyla Çin (f=357), Almanya (f=300), Amerika Birleşik Devletleri (f=287), Birleşik Krallık (f=287), İtalya (f=153), Polonya (f=134) olduğu belirlenmiştir.

Görsel 6. Ülkelere göre yayın dağılımı

3.7. Araştırma Yapan Kurumlar

Yalın yönetim konusunda en çok araştırma yapan kurumlar Görsel 5’te gösterilmiştir. Bu alanda en çok yayın yapan organizasyonun Çin Devlet Şebeke Şirketi (f=49), Sudi Padova Üniversitesi (f=35) ve IU Uluslararası Üniversite GmbH (f=35) olduğu saptanmıştır (Görsel 5).

Görsel 5. En çok yayın yapan kurumlar

3.8. Finans Desteği Sağlayan Kurumlar

Yalın yönetim konusunda yayınlanan eserler için farklı kurumlardan fon desteği aldığı belirlenmiştir. Tablo 1’de araştırmalara en çok fon desteği sağlayan ilk 10 kurumun listesi verilmiştir. Yalın yönetim alanındaki çalışmalara en çok fon desteği sağlayan ilk üç kurum Çin

Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı (f=34), Bilim ve Teknoloji Vakfı (f=20), Avrupa Komisyonu (f=18) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Finansman sağlayan kurumlar

Sıra	Kuruluş adı	Fon destek sayısı
11.	Çin Ulusal Doğa Bilimleri Vakfı	34
12.	Bilim ve Teknoloji Vakfı	20
13.	Avrupa Komisyonu	18
14.	Çin Devlet Şebeke Şirketi	15
15.	Devlet Şebekesi Bilim ve Teknoloji Projesi	13
16.	Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı	12
17.	Üst Düzey Kişisel Gelişim Koordinasyonu	11
18.	Ulusal Bilim ve Teknoloji Geliştirme Danışmanı	9
19.	Sudi Padova Üniversitesi	9
20.	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	7

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Literatürde Yalın yönetimle ilgili birçok araştırma yapılmış ancak bu alanda bibliyometrik analiz olarak ele alan yeterince çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada yalın yönetim ile ilgili yapılan çalışmalar WOSviewer analiz ile eserlerin yıllara göre dağılımı, eserlerin atıf analizi, araştırmanın yapıldığı ülke, araştırma yapan kurum, en çok fon sağlayan kuruluş açısından incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma yalın yönetim literatürünü bibliyometrik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, yalın yönetim alanında gelecekte yapılacak olan araştırmalar için faydalı öneriler sağlayacaktır.

Bu araştırmada yalın yönetim konusunda yayınlanan ilk eserin 1988 yılında yayınlandığı ve 2003 yılına kadar yıllık yayın sayısının 10'una altında olduğu belirlenmiştir. Daha sonraki yıllarda ise hemen hemen her yıl yayın sayısı artarak devam etmiştir. Bu açıdan bakıldığında yalın yönetim konusunun yeni olduğu ve son yıllarda araştırmacıların bu konu üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bu nedenle araştırılmaya açık bir alan olduğu söylenebilir.

Bu alandaki eserlerin büyük çoğunluğunu makaleler ve konferans bildiri oluşturmaktadır. Bu alan da araştırma yapanların doküman aramasında makale ve konferans bildirilerine ulaşarak daha fazla kaynağa ulaşabilirler.

Bu araştırmada yalın yönetim konusunda en çok kullanılan anahtar kelimelerin “lean management, lean, industry 4.0, ve lean production, continuous improvement” olduğu belirlenmiştir. Yalın yönetim alanında eser incelemesi yapanların bu anahtar kelimeleri kullanarak arama yapması konu ile alakalı daha fazla esere ulaşma konusunda yardımcı olabilir.

Yalın yönetimle ilgili yayınlanan eserlerin büyük bölümünün Mühendislik ve İşletme, Yönetim ve Muhasebe bilim alanlarında olmasına rağmen Bilgisayar Bilimi Karar Bilimleri, Matematik ve İlaç bilim alanlarında da bu konuda araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre yalın yönetim alanının multidisipliner olduğunu söyleyebiliriz. Farklı bilim dallarından araştırmacılar yalın yönetim konusunda araştırmalar tasarlayabilirler.

Bir eserin ne kadar önemli olduğunun göstergelerinden biri de o esere yapılan atıf sayısıdır. Bu nedenle bu alanda araştırmaya yapmayı planlayan araştırmacıların en çok atıf

yapılan eserleri (Arnheiter & Maleyeff, 2005; Bortolotti et al., 2015; Brucker et al., 1999) incelemeleri önerilmektedir.

Bu araştırmada yalın yönetim konusunda en çok yayın yapılan ülkenin ve en çok fon fağlayan ülkenin Çin olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre araştırmacılara fon desteği sağlamak araştırma sayılarını arttırabilir.

Araştırma “Lean Management” kelime grubunu içeren ve Scopus veri tabanında taranan yayınlarla sınırlıdır. Ayrıca araştırma sonuçları 15 Ekim 2024 tarihine kadar yayınlanmış eserlerle sınırlıdır.

KAYNAKLAR

- Agyabeng-Mensah, Y., Ahenkorah, E., Afum, E., & Owusu, D. (2020). The influence of lean management and environmental practices on relative competitive quality advantage and performance. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 31(7), 1351–1372. <https://doi.org/10.1108/JMTM-12-2019-0443>
- Armstrong, S., Fox, E., & Chapman, W. (2013). To Meet Health Care’s Triple Aim, Lean Management Must Be Applied Across the Value Stream. *JAMA Internal Medicine*, 173(8), 692. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2013.4080>
- Arnheiter, E. D., & Maleyeff, J. (2005). The integration of lean management and Six Sigma. *The TQM Magazine*, 17(1), 5–18. <https://doi.org/10.1108/09544780510573020>
- Awad, M. M., Hashem, A., & Naguib, H. M. (2022). The Impact of Lean Management Practices on Economic Sustainability in Services Sector. *Sustainability*, 14(15), 9323. <https://doi.org/10.3390/su14159323>
- Bortolotti, T., Boscari, S., & Danese, P. (2015). Successful lean implementation: Organizational culture and soft lean practices. *International Journal of Production Economics*, 160, 182–201. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2014.10.013>
- Brucker, P., Drexl, A., Möhring, R., Neumann, K., & Pesch, E. (1999). Resource-constrained project scheduling: Notation, classification, models, and methods. *European Journal of Operational Research*, 112(1), 3–41. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(98\)00204-5](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(98)00204-5)
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Eck, N. J. van, & Waltman, L. (2022). VOSviewer Manual.
- Garcia-Buendia, N., Kristensen, T. B., Moyano-Fuentes, J., & Maqueira-Marín, J. M. (2024). Performance measurement of lean supply chain management: a balanced scorecard proposal. *Production Planning & Control*, 35(6), 618–638. <https://doi.org/10.1080/09537287.2022.2114960>
- Inman, R. R. (1999). Are you implementing a pull system by putting the cart before the horse? *Production and Inventory Management Journal*, 40(2), 67–71.
- Klein, L. L., Vieira, K. M., Feltrin, T. S., Pissutti, M., & Ercolani, L. D. (2022). The Influence of Lean Management Practices on Process Effectiveness: A Quantitative Study in a Public Institution. *Sage Open*, 12(1). <https://doi.org/10.1177/21582440221088837>
- Kovács, T., Kö, A., & Demeter, K. (2020). Measuring the impact of lean practices on manufacturing performance – case study from the process industry. *International Journal of Lean Six Sigma*, 11(6), 1193–1218. <https://doi.org/10.1108/IJLSS-01-2019-0004>
- Waltman, L., Van Eck, N. J., & Noyons, E. C. M. (2010). A unified approach to mapping and clustering of bibliometric networks. *Journal of Informetrics*, 4(4), 629–635. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.07.002>
- Womack, J. P., & Jones, D. T. (1996). *Lean Thinking*. New York: Simon & Schuster.

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ TEKNOSTRES VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Gülizar Gülcan ŞEREMET¹

Çankırı Karatekin Üniversitesi, gulizargulcanseremet@karatekin.edu.tr -ORCID: 0000-0002-5790-2780

Dilek USLU²

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, dilek.uslu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9430-2453

ÖZET

Gelişmiş teknolojinin, modern çağın en önemli unsurlarından biri olduğu ve bunun bir sonucu olarak çalışanlar ve örgütler üzerindeki olumsuz etkilerinin giderek daha fazla hissedildiği bir gerçektir. Bu çalışmada sağlık çalışanlarının teknostres ve tükenmişlik düzeylerinin demografik özelliklere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Sağlık çalışanlarının teknostres düzeyini belirleyebilmek amacı ile Tarafdar vd. (2007)'nin çalışmasında kullandığı, İlseven'in ise (2019) tezinde kullandığı ölçekten yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde çalışanların tükenmişlik sendromunu ölçebilmek amacı ile Maslach tükenmişlik ölçeğinden yararlanılmıştır. Ölçek Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilmiş ve Özışık (2019) tez çalışmasında kullanmıştır. Ölçek 22 maddeden oluşmaktadır. Son bölümde katılımcıların demografik bilgilerine yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular, teknostres düzeylerinin yaş, çalışılan bölüm ve işyerinde geçirilen süre faktörlerine göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. 31-35 yaş grubundaki bireylerin daha düşük teknostres yaşadıkları belirlenirken, polikliniklerde görev yapanların idari birimler, laboratuvarlar ve kliniklerde çalışanlara göre daha yüksek teknostres ve tükenmişlik düzeylerine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, cerrahi birimde görev yapan çalışanların klinik çalışanlarına kıyasla daha yüksek tükenmişlik yaşadıkları saptanmıştır. İşyerinde 1 yıldan kısa süre çalışan bireylerle, aynı işyerinde 6-10 yıldır çalışanlar arasında hem teknostres hem de tükenmişlik düzeylerinde anlamlı farkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

¹ Arş. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, gulizargulcanseremet@karatekin.edu.tr -ORCID: 0000-0002-5790-2780

² Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, dilek.uslu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9430-2453

Anahtar Kelimeler : Teknostres, Tükenmişlik Sendromu, Stres, Sağlık Çalışanları, Sağlık Yönetimi

ABSTRACT

It is a fact that advanced technology is one of the most important elements of the modern age, and as a result, its negative effects on employees and organizations are increasingly felt. The aim of this study is to examine the levels of techno-stress and burnout among health care professionals by demographic characteristics. The scale used by Tarafdar et al. (2007) in their study and İlseven (2019) in their dissertation was used for the determination of the technostress level of healthcare professionals. In the second part of the study, the Maslach Burnout Scale was used for the measurement of the burnout syndrome of employees. The scale was developed by Maslach and Jackson (1981) and used in Özışık (2019) thesis. The scale consists of 22 items. The third section includes questions about the demographic information of the participants, which constitutes the last section of the survey study. The results of the study showed that the level of technostress showed significant differences according to factors such as age, department of employment and time spent at the workplace. Those working in polyclinics were found to have higher levels of techno-stress and burnout than those working in administrative units, laboratories and clinics, while those in the 31-35 age group were found to have lower levels of techno-stress. Furthermore, it was found that surgical staff experienced higher burnout than clinical staff. It was concluded that individuals who had been in the job for less than 1 year and those who had been in the same job for 6 to 10 years had significant differences in levels of both technostress and burnout.

Keywords: Technostress, Burnout Syndrome, Stress, Health Professional, Health Management

1. GİRİŞ

Son yıllarda teknolojiye yaşanan olağanüstü gelişmeler ve dönüşümler, insanların yaşam tarzlarını, düşüncelerini, tutumlarını ve davranışlarını derin bir şekilde etkilemekte; iş dünyasında da pek çok değişime yol açmaktadır. Her geçen gün küresel ölçekte yaygınlaşan bilgi ve iletişim teknolojileri, sanayilerin rekabet yapısını dönüştürmekte ve işletmelerin yeni teknolojilere yönelmesini kaçınılmaz hale getirmektedir (Rao, 2007; Mwakaje, 2010). Bu eğilim, işletmeleri teknoloji odaklı bir hale getirirken, ortaya çıkan her yeni teknoloji, bu ortamların hızlı ve dinamik değişimlere uğramasına neden olmaktadır (Adel, 2019). Dolayısıyla, yeni teknolojilerin entegrasyonu, işletmelerin iş tanımlarını, süreçlerini ve çalışma yöntemlerini sürekli olarak değiştirmektedir. Teknolojik yeniliklere ayak uydurmak ve bunlara

adapte olmak, işletmelere yüksek verimlilik, etkinlik ve üretkenlik sağlarken, artan iş yükü, aşırı teknoloji bağımlılığı, yükselen üretkenlik talepleri ve yeni teknolojilerin işlevlerine sürekli uyum sağlama gerekliliği gibi etkenler, çalışanlar üzerinde baskı oluşturarak stres yaratmaktadır (Srivastava vd., 2015). Toksik bir olgu olarak tanımlanan bu stres türü, “teknostres” olarak adlandırılmaktadır (Boyer-Davis, 2018).

Champion (1988) teknostresi "teknolojinin sonucu" olarak tanımlamıştır. Wang ve Li (2019) teknostresi “bilgi ve iletişim teknolojilerinin karanlık yüzü” olarak tanımlarken, Tarafdar vd. (2007) ise teknostresi "bireyin yeni teknolojiyle baş edemediğinde yaşadığı adaptasyon sorunu" olarak tanımlamıştır.

Clark ve Kalin (1996)'a göre teknostres bir hastalık değildir. Teknolojinin doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz davranışsal, psikolojik ve fizyolojik bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. İşte var olmama, düşük performans, işgören devri, hatalar teknostresin davranışsal etkileridir. Endişe, iş tatminsizliği, motivasyon düşmesi ve tükenmişlik, şüphecilik, kaygı, teknolojiye bağımlılık, yorgunluk, psikolojik etkileridir. Baş ağrıları, sırt ağrıları, uyku güçlüğü, kan basıncının yükselmesi, bağırsak ve mide problemleri, sinirlilik fizyolojik etkileri arasındadır. Teknostresin örgüt çalışanları üzerinde yaratmış olduğu etkilerden biri de tükenmişliktir.

Tükenmişlik teriminden Freudenberger (1974) bir çalışmasında bir ruh sağlığı kliniğindeki gönüllüler arasında motivasyon kaybı ve bağlılığın azalması olarak gözlemlediğini ifade etmiştir. Maslach ve Jackson (1981) kavramı tekrar ele alarak tükenmişliğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve bakıcılarda ortaya çıkabilecek azalmış bir mesleki etkinlik duygusu ile karakterize psikolojik bir sendrom olarak daha titiz ve operasyonel bir tanımını geliştirdiler. İki tanım arasındaki dönüm noktası, tükenmişliğin bir sendrom olarak ele alınmasıdır ve sendrom, aynı anda var olan ve klinik olarak diğerlerinden farklı belirli bir durumu tanımlayan bir resim veya semptom ve belirtiler kümesi olarak anlaşılmaktadır.

Tükenmişliğin çalışanların işleri ve kişisel yaşamları üzerinde yarattığı ve ülkelerin ekonomisini ve halk sağlığını da etkileyen muazzam olumsuz etkisi, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) bu sendromu Uluslararası Hastalık Sınıflandırması'nın (ICD-11) 11. Revizyonuna mesleki bağlama özgü bir fenomen (olgu) olarak dahil etmesine neden olmuştur (Edú-Valsania, Laguía ve Moriano, 2022).

Tükenmişlik iş ortamındaki kronik duygusal ve kişilerarası stresöre uzun süreli bir tepkidir. Tükenmişlik hem bireysel hem de sosyal işlevselliği bozma potansiyeline sahip bir durum

olduğu için psikolojik ve fiziksel sağlıktaki azalış, bu durumdan muzdarip olan kişi ve bu kişiden etkilenen herkes için maliyetli sonuçlar doğurabilir. Tükenmişlik durumunu hafifletmek veya tam tersini teşvik etmek için yapılacak müdahaleler hem örgütsel hem de kişisel düzeyde fayda sağlayacaktır (Maslach ve Leiter, 2016).

Tükenmişlik, bireylerin yaşadığı stresle başa çıkma zorluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkan, duygusal, fiziksel ve zihinsel alanlarda hissedilen bir durumdur. Yapılan araştırmalar, kişilerarası ilişkilerin, aşırı iş yükünün ve bireylerin stresle başa çıkma becerilerinin tükenmişlik ile bağlantılı olduğunu göstermektedir (Tuğrul ve Çelik, 2002). Organizasyonlarda yaşanan teknostres, önemli bir risk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, teknostresin nedenlerinin araştırılması, etkilerinin değerlendirilmesi ve teknostresi azaltmaya veya önlemeye yönelik stratejilerin tespiti, çalışanlar ve örgütler açısından önem taşımaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın amacı, hipotezleri, evreni ve örnekleme, çalışmanın yürütüldüğü zaman aralığı, veri toplama araçları ve çalışmanın kısıtlarına yönelik bilgiler yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde araştırmanın etik izni, çalışmada kullanılan veri toplama araçları ile kullanılan istatistiksel yöntemlere de yer verilmiştir.

Bu çalışmada sağlık çalışanlarının teknostres ve tükenmişlik düzeylerinin demografik özelliklere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma hipotezleri şunlardır:

H₁: Katılımcıların teknostres düzeyleri sosyo-demografik değişkenlere (cinsiyet, yaş, çalışılan bölüm, çalışılan süre, çalışma statüsü) göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₂: Katılımcıların tükenmişlik düzeyleri sosyo-demografik değişkenlere (cinsiyet, yaş, çalışılan bölüm, çalışılan süre, çalışma statüsü) göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Bu çalışmanın yapılabilmesi için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Kurulu'ndan E-11054618-302.08.01-114301 karar numarası ile izin alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Bu çalışmanın evreni Çankırı ilinde yer alan bir devlet hastanesinde çalışmakta olan 974 sağlık çalışanından oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme basit rastgele örnekleme yöntemi ile çalışmaya gönüllülük esaslı ile katılmayı kabul eden kişilerden oluşmaktadır. Araştırmada % 95 güven aralığında 280 kişiye ulaşılmıştır.

2.2. Araştırmanın Kısıtları

Çalışma da zaman ve maliyet unsuru göz önüne alındığında Çankırı ilinde yer alan bir kamu hastanesinde çalışanlar ile sınırlı tutulmuştur. Katılımcıların soruları samimi bir şekilde cevap verdikleri kabul edilmiştir. Çalışma 02.05.2023-01.06.2023 zaman aralığında yapılmıştır. Araştırma teknostres ve tükenmişlik ölçekleri ile sınırlıdır.

2.3. Veri Toplama Yöntemi ve Kullanılan Ölçekler

Çalışmada veriler yüz yüze anket yolu ile elde edilmiştir. Çalışma 5’li likert tipindedir ve 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümde teknostres düzeyini ölçebilmek amacı ile Tarafdar vd. (2007) tarafından geliştirilmiş, İlseven’in ise (2019) tezinde kullandığı ölçekten yararlanılmıştır. Ölçek 23 maddeden oluşmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde çalışanların tükenmişlik sendromunu ölçebilmek amacı ile Maslach tükenmişlik ölçeğinden yararlanılmıştır. Ölçek Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilmiş ve Özıçık (2019) tez çalışmasında kullanmıştır. Ölçek 22 maddeden oluşmaktadır.

Üçüncü bölüm ise son bölümdür. Bu bölümde cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki deneyim vb. katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek adına birtakım sorulara yer verilmiştir.

2.4. Veri Analiz Yöntemleri

Bu çalışmada elde edilen verileri analiz edebilmek amacı ile SPSS 24 paket programı kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik analizi Cronbach Alpha yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcıların demografik özelliklerinin belirleyebilmek amacı ile frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Araştırmada verilerin normallik dağılımını test edebilmek amacı ile skewness ve kurtosis değerleri dikkate alınmıştır. Verilerin +1.5 ve -1.5 değer aralığında olması normal dağılım olduğunu işaret etmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Hipotezler t-testi ve Anova testi ile test edilmiş, elde edilen bulgular %95 güven aralığı %5 anlamlılık düzeylerinde değerlendirilmiştir.

2.5. Sınırlılıklar

Çalışma da zaman ve maliyet unsuru göz önüne alındığında Çankırı ilinde yer alan bir kamu hastanesinde görev yapan sağlık çalışanları ile sınırlı tutulmuştur. Katılımcıların soruları samimi bir şekilde cevap verdikleri kabul edilmiştir. Çalışma 02.05.2023-01.06.2023 zaman aralığında gerçekleştirilmiştir. Araştırma teknostres ve tükenmişlik ölçekleri ile sınırlıdır.

3. BULGULAR

Bu bölümde öncelikle ölçeklerin güvenilirliğine içim Cronbach's Alpha değerlerine ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Akabinde ise katılımcılara yönelik demografik bulgulara ilişkin değerler ile hipotezlerin test sonuçlarına yönelik analiz bulgularına değinilmiştir.

Çalışmada kullanılan Teknostres Ölçeğinin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı ,86; Tükenmişlik Ölçeğinin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısının ise ,80 olduğu görülmüştür. Alpar (2014) çalışmasında ölçek Cronbach's Alpha değerinin $0,80 \leq \alpha < 1,00$ arasında olmasının yüksek derecede güvenilir olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle araştırmada yararlanılan teknostres ve tükenmişlik ölçeğinin Cronbach Alpha değerlerinin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Teknostres ölçeğinin skewness ve kurtosis değeri sırası ile -,284 ve 1,131 iken tükenmişlik ölçeğinin skewness ve kurtosis değeri -,401 ve 1,199 olduğu ve verilerin normal dağılıma uyduğu görülmüştür.

Çalışmada yer alan katılımcılara ilişkin demografik bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bulgularının Dağılımları (n=280)

Özellikler		Örneklem	
		n	%
Cinsiyet	Kadın	154	55
	Erkek	126	45
Yaş	25'den az	62	22,1
	25-30 yaş	38	13,6
	31-35 yaş	37	13,2
	36-40 yaş	74	26,4
	41-45 yaş	46	16,4
	46 ve üzeri yaş	23	8,2
Çalışılan Bölüm	Cerrahi birim	15	5,4
	Poliklinik	63	22,5
	Acil servis	31	11,1
	Ameliyathane	47	16,8

	İdari birim	58	20,7
	Laboratuvar	18	6,4
	Klinik	48	17,1
İşyerinde Çalışılan Süre	1 yıldan az	35	12,5
	1-5 yıl	107	38,2
	6-10 yıl	97	34,6
	11-15 yıl	16	5,7
	16-20 yıl	18	6,4
	21 yıl ve üzeri	7	2,5

Araştırmada katılımcıların %55'i kadın, %26,4'ünün ise 36-40 yaş aralığında olduğu ve %22,5'inin polikliniklerde çalıştığı ve %38,2'sinin ise 1-5 yıl arasında şu an buldukları kurumda çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 2'de çalışmada yararlanılan ölçeklere ilişkin çeşitli istatistikler verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin İstatistikler

Ölçekler	İfade Sayıları	n	Cronbach's Alpha (α)	$\bar{x}$	Ss.	Min.	Max.
Teknostres	23	280	,86	3,23	,54	1,00	5,00
Tükenmişlik	22	280	,80	3,24	,54	1,00	5,00

Katılımcıların teknostres düzeylerinin ($\bar{x} = 3,23 \pm 0,54$) ve tükenmişlik düzeylerinin ($\bar{x} = 3,24 \pm 0,54$) orta düzeyde olduğu görülmüştür.

Tablo 3'te ölçek puanlarının değişkenlere göre karşılaştırması verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek Puanlarının Sosyo-demografik Özelliklere ve Tanımlayıcı Bilgilere Göre Karşılaştırılması

Değişkenler		Teknostress	Tükenmişlik
		$\bar{x} \pm SS$	$\bar{x} \pm SS$
Cinsiyet	Kadın	3,21 $\pm$ 0,60	3,22 $\pm$ 0,60
	Erkek	3,26 $\pm$ 0,45	3,27 $\pm$ 0,45
		t = -,877;	t = -,803;

		p=0.38	p=0.42
Yaş	25'den az	3,20±0,67	3,17±0,68
	25-30 yaş	3,12±0,47	3,14±0,45
	31-35 yaş	3,05±0,43	3,05±0,45
	36-40 yaş	3,35±0,52	3,36±0,53
	41-45 yaş	3,33±0,43	3,36±0,40
	46 ve üzeri yaş	3,26±0,58	3,30±0,55
		F= 2,25; p=0,04 3-4; 3-5	F= 2,61; p=0,05
Çalışılan Bölüm	Cerrahi birim	3,49±0,61	3,56±0,57
	Poliklinik	3,44±0,50	3,47±0,49
	Acil servis	3,47±0,43	3,47±0,39
	Ameliyathane	3,22±0,39	3,23±0,38
	İdari birim	3,13±0,53	3,14±0,54
	Laboratuvar	3,11±0,29	3,12±0,25
	Klinik	2,91±0,63	2,89±0,64
		F= 7,517; p=0,00 2-5; 2-6; 2-7; 3-5; 3-6; 3-7	F= 8,618; p=0,00 1-7; 2-5;2-6;2-7 3-5; 3-6; 3-7
İşyerinde Çalışılan Süre	1 yıldan az	3,03±0,60	2,98±0,61
	1-5 yıl	3,21±0,52	3,22±0,50
	6-10 yıl	3,38±0,40	3,40±0,41
	11-15 yıl	3,00±0,87	2,99±0,87
	16-20 yıl	3,22±0,56	3,24±0,53
	21 yıl ve üzeri	3,21±0,78	3,28±0,75
		F= 3,16; p=0,08 1-3;	F= 4,08; p=0,00 1-3;

Teknostress ve tükenmişlik ile yaş, çalışılan bölüm ve işyerinde çalışılan süre arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 31-35 yaş arasındaki bireylerin daha az teknostress yaşadıkları

görülmüştür. Polikliniklerde çalışanların idari birim, laboratuvar ve kliniklerde çalışanlara göre daha yüksek teknostres ve tükenmişlik düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cerrahi birimlerde çalışan kişilerin klinikte çalışan kişilere göre daha yüksek tükenmişlik yaşadıkları da görülmüştür. Çalışmanın yürütüldüğü iş yerinde 1 yıldan az bir süre çalışan kişilerin aynı işyerinde 6-10 yıl arasında çalışan kişilere göre hem teknostres hem de tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Teknostresi, teknofobi ve bilgisayar kaygısı gibi farklı terminolojilerle ele alan çalışmalar da mevcuttur (Hung ve ark., 2011; Laspinas, 2015). Teknolojinin son kullanıcılar üzerindeki olumsuz etkilerini anlamak için literatüre artan bir ilgi vardır. Örgüt çalışanları ve bunun iş çıktılarına etkisi üzerine literatürde teknostres veya yeni teknolojilerle başa çıkamama üzerine kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Tarafdar vd., 2007, 2011, Tarafdar vd., 2019; Torre vd., 2019). Bu çalışmalar ağırlıklı olarak eğitim ve bankacılık alanlarında gerçekleştirilmiş, sağlık alanındaki teknostres çalışmalarının bu alanlar ile karşılaştırıldığında daha az sayıda çalışmaya sahip olduğu görülmektedir (Çoban, 2019; Doğrular, 2019; Kopuz ve Aydın, 2020). Bu nedenle bu çalışmada sağlık çalışanlarının teknostres ve tükenmişlik düzeylerinin demografik özelliklere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre, teknostres ve tükenmişlik düzeylerinin yaş, çalışılan bölüm ve işyerinde geçirilen süreye göre değişiklik göstermesinin altında bazı muhtemel nedenler bulunmaktadır. 31-35 yaş grubundaki bireylerin daha az teknostres yaşaması, bu yaş grubunun teknolojiyle uyum sağlama ve çalışma hayatında deneyim kazanmada nispeten dengeli bir dönemde olmalarıyla ilişkilendirilebilir.

Polikliniklerde çalışanların daha yüksek teknostres ve tükenmişlik düzeyine sahip olması, bu birimlerdeki iş yoğunluğunun, hastalarla birebir etkileşim gerektiren işlerin stresi ve karmaşıklığıyla bağlantılı olabilir. Bu ortamlar, idari birim ya da laboratuvarlara kıyasla sürekli yoğun ve acil iş talepleri içerdiğinden çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşamasına yol açabilir. Cerrahi birimlerdeki çalışanların ise kliniklerde çalışanlara göre daha yüksek tükenmişlik yaşaması, cerrahi süreçlerin yoğun fiziksel ve duygusal efor gerektirmesiyle açıklanabilir.

İşyerinde daha kısa süre, özellikle 1 yıldan az çalışanların daha yüksek teknostres ve tükenmişlik yaşaması ise, bu kişilerin kurumsal süreçlere uyum sağlamakta ve çalışma ortamına alışmakta zorlanmalarıyla ilişkili olabilir. Öte yandan, aynı işyerinde 6-10 yıl çalışmış bireyler

bu süreçleri öğrenmiş, kurum içindeki destek sistemlerinden faydalanarak daha az stres yaşamış olabilir. Bu faktörler birlikte değerlendirildiğinde, iş deneyimi, çalışılan birimin özellikleri ve yaş gibi etmenlerin teknostres ve tükenmişlik üzerinde belirgin bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Sağlık çalışanları görevleri gereği yoğun iş temposunda çalışmalarını ve ek görevler sebebiyle özel ve iş yaşamı arasındaki dengeyi sağlayamama durumuyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Çalışanların teknostresin üstesinden gelebilmesi için teknoloji kullanmaya yönelik bilgi ve beceri eksikliklerini belirleyerek, hizmet içi eğitimlerle bu eksikliğin tamamlanması sağlanabilir. Ayrıca kullanılacak teknolojik uygulamaların kullanıcı dostu olması, gerektiğinde teknolojik desteğin hızlı bir şekilde sağlanması da çalışanların teknoloji entegrasyonları için etkili olacaktır. Böylelikle teknoloji kullanımından kaynaklı olarak ortaya çıkan teknostresin bireylerin mesleklerine yönelik tükenmişlik hissini yaşamlarının önüne geçebilecektir.

Bu çalışma, günümüz teknolojisinin neden olduğu teknostresin ve tükenmişlik düzeylerinin katılımcıların demografik özelliklerine göre inceleyerek bu alanda literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Özellikle, demografik faktörlerin teknolojik stres ile tükenmişlik üzerindeki etkilerini nasıl değiştirdiğine dair farkındalık yaratmak, daha sağlıklı ve üretken çalışma ortamları oluşturmak için önemlidir. Bu tür araştırmalar, teknolojinin iş yaşamındaki etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacak ve örgütlerin çalışanlarına yönelik stratejiler geliştirmesine zemin hazırlayacaktır. Örgütsel açıdan bakıldığında, teknolojiye uyum sürecini kolaylaştırmak için tasarlanan eğitim programları, yeni teknolojilerin benimsenmesini sağlarken, bu programların çalışanların yaş, deneyim ve özel ihtiyaçlarına göre uyarlanması önemlidir. Bu sayede, eğitim programları yalnızca bilgilendirme sağlamanın ötesine geçerek, bireylerin teknolojiyi daha rahat ve verimli bir şekilde kullanabilmesine imkân tanıyacaktır. Bu yaklaşım hem çalışanların tükenmişlik riskini azaltacak hem de örgütün genel performansını artıracaktır.

5. KAYNAKÇA

Adel-Mehraban, M., Mahdian, A., & Alavi, M. (2019). How managers are related to technostress in organization. *Preventive Care in Nursing & Midwifery Journal*, 9(3), 42–49.

Alpar, R. (2014). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlilik: Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle* (3. bs). Ankara: Detay Yayıncılık.

Boyer-Davis, S. (2018). The relationship between technology stress and leadership style: An empirical investigation. *Journal of Business and Educational Leadership*, 8(1), 48–65.

Champion, S. (1988). Technostress: Technology's toll. *School Library Journal*, 35(3), 48–51.

- Clark, K., & Kalin, S. (1996). Technostressed out? How to cope in the digital age. *Library Journal*, 121(13), 30–32.
- Çoban, İ. (2019). *Teknolojik Değişimin Hastane Çalışanları Üzerine Etkileri: Bir Devlet Hastanesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Kırklareli.
- Doğrular, M. M. (2019). *Teknostresin Verimlilik Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hastane İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Edú-Valsania, S., Laguía, A., & Moriano, J. A. (2022). Burnout: A review of theory and measurement. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1780. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031780>
- Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159–165.
- Hung, W.-H., Chang, L.-M., & Lin, C.-H. (2011). Managing the risk of overusing mobile phones in the working environment: A study of ubiquitous technostress. In P. B. Seddon & S. Gregor (Eds.), *PACIS 2011 proceedings* (Vol. 81). Brisbane, Australia: Queensland University of Technology. Retrieved from <http://aisel.aisnet.org/pacis2011/81>
- İlseven, S. (2019). *Tekno-stresin Çalışanların İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kopuz, K. ve Aydın, G. (2020). Sağlık çalışanlarında teknostres: Bir özel hastane örneği. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 249–264. <https://doi.org/10.38009/ekimad.780928>.
- Laspinas, L. M. (2015). Technostress: Trends and challenges in the 21st century knowledge management. *European Scientific Journal*, 11(2), 205–217.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 2(2), 99–113.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Burnout. In *Stress: Concepts, Cognition, Emotion, and Behavior* (pp. 351–357). Academic Press.
- Mwakaje, A. G. (2010). Information and communication technology for rural farmers' market access in Tanzania. *Journal of Information Technology Impact*, 10(2), 111–128.
- Özışık, L. (2019). *Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinde Tükenmişlik Sendromu ile Öğrenme Yaklaşımları, Eğitim Ortamı Ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rao, N. H. (2007). A framework for implementing information and communication technologies in agricultural development in India. *Technological Forecasting and Social Change*, 74(4), 491–518.
- Srivastava, S. C., Chandra, S., & Shirish, A. (2015). Technostress creators and job outcomes: Theorising the moderating influence of personality traits. *Information Systems Journal*, 25(4), 355–401.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston: Pearson.
- Tarafdar, M., Cooper, C. L., & Stich, J. F. (2019). The technostress trifecta – techno eustress, techno distress and design: Theoretical directions and an agenda for research. *Information Systems Journal*, 29(1), 6–42. <https://doi.org/10.1111/isj.12169>.

Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, B. S., & Ragu-Nathan, T. S. (2007). The impact of technostress on role stress and productivity. *Journal of Management Information Systems*, 24(1), 301–328.

Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, T. S., & Ragu-Nathan, B. S. (2011b). Crossing to the dark side: Examining creators, outcomes, and inhibitors of technostress. *Communications of the ACM*, 54(9), 113–120. <https://doi.org/10.1145/1995376.1995403>.

Torre, L. G., Esposito, A., Sciarra, I., & Chiapetta, M. (2019). Definition, symptoms and risk of techno-stress: A systematic review. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 92(1), 13–35. <https://doi.org/10.1007/s00420-018-1352-1>.

Tuğrul, B. ve Çelik, E. (2002). Normal çocuklarla çalışan anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 1–11.

Wang, X., & Li, B. (2019). Technostress among teachers in higher education: An investigation from multidimensional person-environment misfit. *Frontiers in Psychology*, 10, 1791.

TÜRKİYE'DE HAVAYOLU ULAŞIMINDAN MEMNUNİYET DÜZEYİ VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Şeyda ÜNVER¹

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Erzurum,
seyda.unver@atauni.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2310-4545>

Prof. Dr. Ömer ALKAN²

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Erzurum,
oalkan@atauni.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-3814-3539>

ÖZET

Ulaşım gerek birbiriyle gerekse tarım ve sanayi sektörleriyle yakın derece bağlantılı olması nedeniyle ülke ekonomisinin motoru konumundadır. Bu noktada ulaştırma; ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, toplumsal ve çevre boyutları olan ve ekonomiye ivme kazandırarak ekonomik kalkınmanın sağlanmasında kullanılabilen önemli bir araçtır. Ulaştırma sektörünün önemli bir alt sektörü olan havayolu ulaşımı; faaliyeti yürüten kamu ve özel kurum ve kuruluşlar, kullanılan yüksek teknoloji ürünü araçlar ve donanım, özel altyapı ve haberleşme sistemleri, nitelikli insan gücü, hizmet verilen insanlar, ulusal ve uluslararası özelliğe sahip kurallar ve mevzuat konularının oluşturduğu önemli bir sistemdir. Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2023 yılında yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na katılan 2904 bireyin verisi kullanılmıştır. Çalışmada Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon modeli kullanılarak Türkiye'de yaşayan bireylerin havayolu ulaşımından memnuniyet düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleme yöntemi 2 aşamalı tabakalı küme örneklemesidir. Analiz sonuçlarına göre, yaş eğitim düzeyi, çalışılan işteki durum ve oturlan konutun metre karesi değişkenlerinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon modeline göre, ilkökul mezunu olan bireylerin bir okul bitirmeyen bireylere göre hava yolu ulaşımından çok memnun/memnun olma olasılığı %10,8 daha fazladır.

Anahtar Kelimeler: Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon Modeli, Havayolu Ulaşımı, Yaşam Memnuniyeti Araştırması

1. GİRİŞ

Bir hizmet sektörü birimi olan ulaşım; ülke ekonomilerinde tarih boyunca gıda, ısınma, barınma gibi başlıca ihtiyaçların yanında önemli bir rol üstlenmiştir. Ulaşım, Pegrum'a göre ; “insanların ve malların bir yerden diğer bir yere hareketi” ve dolayısıyla “yer ve zaman faydalarının bir yaratıcısı” şeklinde tanımlanmaktadır (Pegrum, 1973). Ulaşım gerek birbiriyle gerekse tarım ve sanayi sektörleriyle yakın derece bağlantılı olması nedeniyle de ülke ekonomisinin motoru konumundadır. Bu noktada ulaştırma; ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, toplumsal ve çevre boyutları olan ve ekonomiye ivme kazandırarak ekonomik kalkınmanın sağlanmasında

kullanılabilen önemli bir araçtır (Erdoğan, 2016). Ulaştırma sektörünün önemli bir alt sektörü olan havayolu ulaştırması; faaliyet konusu, faaliyeti yürüten kamu ve özel kurum ve kuruluşlar, kullanılan yüksek teknoloji ürünü araçlar ve donanım, özel altyapı ve haberleşme sistemleri, nitelikli insan gücü, hizmet verilen insanlar, ulusal ve uluslararası özelliğe sahip kurallar ve mevzuat konularının oluşturduğu önemli bir sistemdir (Ercan, 2022). Havayolu endüstrisi, en rekabetçi hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edildiğinden, birçok firma, müşterilerinin firmalarına olan sadakatini artırmayı ve böylece müşterilerin firmalarını tekrar tercih etmesini amaçlamaktadır (Hwang vd., 2020). Havayolu firmalarının sayısının artması ile birlikte rekabet ön plana çıkmakta, böylece firmaların sağladığı hizmetlerin kalitesi ve fiyatları firmaların tercih edilmesinde majör bir rol oynamaktadır. Firmaların havayolu pazarında varlıklarını devam ettirmeleri, pazar payını artırmaları ancak rekabetçi bir anlayışla müşteri memnuniyetini istenilen düzeye getirebilmeleriyle mümkün olabilecektir (Çelikkol vd., 2012).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2023 yılında yapılmış olan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın mikro veri setinden yararlanarak Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon modeli ile bireylerin havayolu ulaşım hizmetlerinden memnuniyetini etkileyen faktörleri belirlemektir.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Veri

Bu çalışmada TÜİK tarafından 2023 yılında yayınlanan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na ilişkin veri seti kullanılmıştır. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının kapsamına Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan 18 ve daha üzeri yaş grubundaki hanehalkı fertleri alınmaktadır.

Bu çalışmada Yaşam Memnuniyeti Araştırması anketine katılan 18 yaş ve üzeri 2904 bireyin verileri kullanılmıştır.

2.2. Değişkenler

Modelin bağımlı değişkeni “Son bir yılda kullanmış olduğunuz, havayolu ulaşımı hizmetleri için memnuniyet derecenizi belirtiniz?” (Çok memnun/Memnun; Orta, Memnun değil/Hiç memnun değil) sorusuyla ölçülen bireylerin hava yolu ulaşım hizmetlerinden memnun olma düzeyidir.

2.3. Bağımsız Değişkenler

Bu çalışmaya alınacak bağımsız değişkenler, Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nda mevcut olan ve literatür araştırması sonucu öne çıkan değişkenlerdir. Çalışmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, medeni durum, yaş, işteki durum eğitim düzeyi ve oturulan konutun metrekaresidir.

Ordinal ve nominal değişkenler, modele alınacak tüm değişkenlere ait kategorilerin etkilerini gözlemlemek amacıyla kukla değişken olarak tanımlanmıştır (Ünver, 2024).

2.4. İstatistiksel Analiz

İstatistiksel çıkarımın temel alanlarından biri, istatistiksel hipotezlerin test edilmesidir (Alkan, Ünver, & Modoğlu, 2024). Verilerin analizinde SPSS 20 ve Stata 15 programlarından yararlanılmıştır. Sıralı bir forma sahip olan bağımlı değişken söz konusu olduğu zaman, sıralı tercih modelleri kullanılmaktadır (Alkan & Ünver, 2022). Bu çalışmada da alternatif sıralı tercih modellerinden Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik regresyon Modeli kullanılmıştır.

3. TARTIŞMA

3.1. Çalışmaya Katılan Bireylerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Çizelge 1'e göre çalışmaya katılan kadınların %86,2'sinin hava yolu ulaşımından çok memnun/memnun olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi değişkeni incelendiğinde ise çalışmaya katılan lise mezunu olan bireylerin %89,4'ünün hava yolu ulaşımından çok memnun/memnun olduğu görülmektedir. Evli olan bireylerin %3,8'inin hava yolu ulaşımından hiç memnun değil/memnun değil olduğu görülmektedir.

Çizelge 1. Değişkenlere ait bulgular

Değişkenler	Havayolu Ulaşımından Memnuniyet Düzeyi		
	Çok memnun/Memnun	Orta	Memnun değil/Hiç memnun değil
Cinsiyet			
Kadın	1201(86,2)	132(9,5)	61(4,4)
Erkek	1329(88,0)	127(8,4)	54(3,6)
Eğitim düzeyi			
Bir okul bitirmeyen	146(79,3)	35(19,0)	3(1,6)
İlkokul	566(89,3)	45(7,1)	23(3,6)
İlköğretim	291(85,8)	34(10,0)	14(4,1)
Lise	640(89,4)	60(8,4)	16(2,2)
Üniversite	887(86,0)	85(8,2)	59(5,7)
Medeni durum			
Bekar	794(86,4)	86(9,4)	39(4,2)
Evli	1736(87,5)	173(8,7)	76(3,8)
Yaş			
24 ve altı (18-24)	292(88,8)	30(9,1)	7(2,1)
25-34	530(84,3)	65(10,3)	34(5,4)
35-44	562(83,9)	73(10,9)	35(5,2)
45-54	503(89,5)	48(8,5)	11(2,0)
55-64	348(89,5)	22(5,7)	19(4,9)
65+	295(90,8)	21(6,5)	9(2,8)
İşteki durum			
Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli çalışan	1038(84,9)	122(10,0)	63(5,2)
İşveren / kendi hesabına çalışan	277(92,6)	14(4,7)	8(2,7)

Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan	13(86,7)	1(6,7)	1(6,7)
Çalışmıyor	1202(87,9)	122(8,9)	43(3,1)
Oturulan konutun metre karesi			
60 m ² ve daha az	77(83,7)	10(10,9)	5(5,4)
61-90	682(86,0)	79(10,0)	32(4,0)
91-120	898(88,2)	83(8,2)	37(3,6)
121-150	495(88,6)	46(8,2)	18(3,2)
151 m ² ve üstü	378(85,5)	41(9,3)	23(5,2)

3.2. Model Tahmini

Çalışmada Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon modeli kullanılmıştır. Tahmin edilen model sonuçları çizelge 2’de verilmiştir. Çizelge 2 incelendiğinde; tahmin edilen modelde yaş, eğitim düzeyi, işteki durum ve oturulan konutun metre karesi değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Çizelge 2. Tahmin edilen model

Değişkenler	Çok Memnun/Memnun		Orta	
	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
Cinsiyet (referans:kadın)				
Erkek	-0,149	0,158	-0,225	0,243
Eğitim düzeyi (referans: bir okul bitirmeyen)				
İlkokul	-0,787 ^a	0,276	0,911	0,647
İlköğretim	-0,755 ^b	0,303	1,059	0,68
Lise	-0,871 ^a	0,293	0,372	0,696
Üniversite	-0,699 ^b	0,273	1,076 ^c	0,64
Medeni durum (referans:bekar)				
Evli	-0,141	0,147	-0,141	0,274
Yaş (referans: 65+)				
24 ve altı (18-24)	0,438	0,333	-0,677	0,587
25-34	0,874 ^a	0,29	0,389	0,421
35-44	0,811 ^a	0,286	0,37	0,431
45-54	0,443	0,302	-0,491	0,505
55-64	0,377	0,286	0,527	0,51
İşteki durum (referans:çalışmıyor)				
Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli çalışan	0,041	0,173	0,126	0,251
İşveren / kendi hesabına çalışan	-0,677 ^b	0,281	-0,372	0,509
Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan	-0,607	0,829	-0,423	1,222

Oturulan konutun metre karesi (referans:151 m² ve üstü)

60 m ² ve daha az	-0,023	0,351	0,114	0,536
61-90	-0,119	0,2	-0,284	0,374
91-120	-0,478 ^b	0,185	-0,456	0,342
121-150	-0,236	0,223	-0,539	0,394

^ap<.01; ^bp<.05; ^cp<.10

Çalışmada Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon modeline alınacak olan bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı test edilmiştir. Varyans enflasyon faktör (VIF) değerleri 5 ve üzerinde olanların orta derecede, 10 ve üzeri olanların ise yüksek derecede çoklu doğrusal bağlantıya sebep olduğu düşünülmektedir (Alkan, Küçükoğlu, & Ünver, 2024; Ünver, Alkan, & Oktay, 2024). Bu çalışmada, değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununa sebep olan herhangi bir değişken bulunmamaktadır. VIF değerleri Çizelge 3'te görülmektedir.

Çizelge 3'te verilen genelleştirilmiş sıralı lojistik regresyon modeline göre ilkokul mezunu olan bir bireyin referans grup ile kıyaslandığında havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %10,8 daha fazla, memnun değil/hiç memnun değil olma olasılığının ise %2,3 daha fazla olduğu görülmektedir. İlköğretim mezunu bir bireyin referans grup ile kıyaslandığında havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %10,4 daha fazla, memnun değil/hiç memnun değil olma olasılığının ise %2,9 daha fazla olduğu görülmektedir. Lise mezunlarının bir okul bitirmeyenlere göre kıyaslandığında havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %11,6 daha fazla olduğu görülmektedir. Üniversite mezunu bir bireyin referans grup ile kıyaslandığında havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %9,8 daha fazla, memnun değil/hiç memnun değil olma olasılığının ise %3 daha fazla olduğu görülmektedir.

25-34 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %8,6 daha az olduğu görülmektedir. 35-44 yaş aralığındaki bir bireyin referans gruba göre havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %7,8 daha az olduğu görülmektedir. İşveren/kendi hesabına çalışan kategorisindeki bir bireyin çalışmayan bir bireye göre havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %6 daha fazla olduğu görülmektedir. Oturulan konutun metre karesi 91-120 aralığında olan bir bireyin referans gruba göre havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun/memnun olma olasılığının %5,2 daha fazla olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. Marjinal Etkiler

Değişkenler	Çok Memnun/Memnun		Memnun değil/ Hiç memnun değil		VIF
	M.E	Standart Hata	M.E	Standart Hata	
Cinsiyet (referans:kadın)					
Erkek	0,016	0,017	-0,008	0,009	1,29
Eğitim düzeyi (referans: bir okul bitirmeyen)					
İlkokul	0,108 ^b	0,043	0,023 ^c	0,013	3,64

İlköğretim	0,104 ^b	0,046	0,029 ^c	0,016	2,8
Lise	0,116 ^b	0,045	0,007	0,012	4,24
Üniversite	0,098 ^b	0,044	0,03 ^b	0,012	5,01
Medeni durum (referans:bekar)					
Evli	0,016	0,017	-0,005	0,01	1,37
Yaş (referans: 65+)					
24 ve altı (18-24)	-0,036	0,028	-0,016	0,014	2,31
25-34	-0,086 ^a	0,026	0,015	0,015	2,98
35-44	-0,078 ^a	0,025	0,014	0,015	3,03
45-54	-0,037	0,024	-0,012	0,014	2,58
55-64	-0,03	0,023	0,021	0,021	1,98
İşteki durum (referans:çalışmıyor)					
Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli çalışan	-0,005	0,02	0,005	0,009	1,77
İşveren / kendi hesabına çalışan	0,060 ^b	0,022	-0,011	0,014	1,38
Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan	0,055	0,059	-0,012	0,029	1,01
Oturulan konutun metre karesi (referans:151 m² ve üstü)					
60 m ² ve daha az	0,003	0,045	0,006	0,028	1,2
61-90	0,015	0,025	-0,012	0,017	2,16
91-120	0,052 ^b	0,022	-0,018	0,015	2,25
121-150	0,028	0,026	-0,02	0,016	1,86

^ap<.01; ^bp<.05; ^cp<.10

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, TÜİK tarafından 2023 yılında yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na katılan 2904 bireyin verisi kullanılmıştır. Çalışmada Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon modeli kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, yaş, eğitim düzeyi, işteki durum ve oturuşun metre karesi değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir.

Çalışmaya göre eğitim seviyesi arttıkça bireylerin havayolu ulaşım hizmetlerinden memnun olma olasılığının arttığı tespit edilmiştir. Türkiye'de yapılan önceki bir çalışmada farklı eğitim seviyesine sahip bireylerin farklı beklentileri ve algılanan hizmet kalitesi değeri olduğu ve eğitim düzeyindeki artışın hem devlet hem de özel sektör kuruluşlarında daha yüksek gelir seviyesi ile yeniliklere ve memnuniyete yönelik daha fazla algı anlamına geldiği tespit edilmiştir (Ünver ve Alkan, 2021).

Çalışmada bireylerin yaşları arttıkça havayolu ulaşım hizmetlerinden memnun olma olasılığının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bulguların elde edildiği çalışmalar mevcuttur (Yu vd.,

2020; Alrawashdeh vd., 2020). Öte yandan bu çalışma bulgularıyla zırt bulguların elde edildiği çalışmalar mevcuttur (Avşaroğlu, Deniz, & Kahraman, 2005; Peterson, Park, & Seligman, 2005).

İşveren/kendi hesabına çalışan kategorisindeki bireylerin çalışmayan bireylere göre havayolu ulaşım hizmetlerinden memnun olma olasılığının daha fazla olduğu görülmektedir. Oturulan konutun metre karesi 91-120 m² aralığında olan bireylerin oturulan konutun metre karesi 151 m² ve üstü olan gruba göre havayolu ulaşım hizmetlerinden memnun olma olasılığının daha fazla olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bulgularına göre havayolu ulaşım hizmetlerindeki firmaların yöneticilerinin planlama yapma ve rasyonel karar almalarında bir fikir oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu çalışma, hemen her çalışmada olabileceği gibi birkaç sınırlamaya sahiptir. İlk olarak, bu çalışmadaki verilerin ikincil verilerden oluştuğu ve istatistik analiz için gerekli olan değişkenler veri setinde var olan değişkenlerden oluştuğu dikkate alınmalıdır. Ayrıca veriler kesitsel olduğundan, bireylerin havayolu hizmetlerinden memnuniyet durumu ile ilgili sosyoekonomik faktörler arasında kesin nedensel bir ilişki çıkarılamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, Ö., Küçükoglu, U., & Ünver, Ş. (2024). Comparison of factors affecting Turkish citizens' search for online health information before and during the COVID-19 pandemic. *BMC Public Health*;24(2054), 1-11.
- Alkan, Ö., & Ünver, Ş. (2022). Tobacco Smoke Exposure Among Women in Turkey and Determinants. *Journal of Substance Use*, 27(1), 43-49.
- Alkan, Ö., Ünver, Ş., & Modoğlu, A. (2024). COVID-19 Döneminde Bireylerin İş Memnuniyetini Etkileyen Faktörlerin Stereotype Sıralı Regresyon Modeli ile Araştırılması. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23-42.
- Alrawashdeh, H., Al-Tammemi, A., Alzawahreh, M.-T. A., Elkholy, M. A., Abusamak, M., Elehamer, N., . . . I., G. (2020). Occupational Burnout and Job Satisfaction Among Physicians in Times of COVID-19 Crisis: A Convergent Parallel Mixed-Method Study". *Research Square*, doi: 10.21203/rs.3.rs-121781/v1.
- Avşaroğlu, S., Deniz, M. E., & Kahraman, A. (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.
- Ercan, U. (2022). Havayolu Taşımacılığında Müşteri Memnuniyetinin Topluluk Öğrenmesi Yöntemleri ile Belirlenmesi . *Alanya Akademik Bakış*; 6(3), 2763-2774.
- Erdoğan, H. T. (2016). Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi. *İGÜSBD* ;3(1), 188-215.
- Çelikkol, E. S., Uçkun, C. G., Tekin, V. N., & Çelikkol, Ş. (2012). "Türkiye'de İç Hatlardaki Havayolu Taşımacılığında Müşteri Tercihi ve Memnuniyetini Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 70-81

- Hwang, S., Kim, J., Park, E., & Kwon, S. J. (2020). "Who Will Be Your Next Customer: A Machine Learning Approach To Customer Return Visits In Airline Services", *Journal of Business Research*, 121: 121-126.
- Pegrum, Dudley F., *Transportation Economics and Public Policy*, U.S.A: Richard D. Irwin Inc., 3rd ed., 1973.
- Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. E. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of happiness studies*, 6(1), 25-41.
- Ünver, Ş. (2024). Investigation of factors affecting tobacco and e-cigarette use in Turkey, *Journal of Substance Use*, DOI: 10.1080/14659891.2024.2335484
- Ünver, Ş., & Alkan, Ö. (2021). Determinants of e-Commerce Use at Different Educational Levels: Empirical Evidence from Turkey. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*;12(3), 40-49.
- Ünver, Ş., Alkan, Ö., & Oktay, E. (2024). Physical Intimate Partner Violence Against Pregnant Women in Türkiye: A Population Based Study. *Sage Open*;14(2), 1-15.
- Yu, X., Zhao, Y., Li, Y., Hu, C., Xu, H., Zhao, X., & Huang, J. (2020). Factors Associated With Job Satisfaction of Frontline Medical Staff Fighting Against COVID-19: A Cross-Sectional Study in China. *Front. Public Health*, 8(426), doi: 10.3389/fpubh.2020.00426.

AZƏRBAYCAN MAARİFÇİ REALİST NƏSRİNİN “TƏNZİMAT” ƏDƏBİYYATI QAYNAQLARI

Bakı Azərbaycan, TELLİ ƏLİYEVƏ

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, telli.aliyeva@lit.science.az

ORCID ID: 0000-0003-2107-4933

XÜLASƏ

XIX əsrin ilk illərində siyasi, sosial və ictimai sferalarda dəyişiklik və yeniliklər nəticə etibarilə türk ədəbi ənənələrinə də təsirsiz ötürmüşdür. Klassik janrlarda dəyişiklik, divan ədəbiyyatından kənarlaşmalar, heca vəznində əsərlərin meydana çıxması ilə ədəbiyyatda baş verən reformasiyalar bir neçə on illik fərqlə Azərbaycan ədəbiyyatında da özünü göstərir. Forma və məzmun baxımından yaşanan fərqlilik yeni mövzuların ədəbiyyata gəlişini sürətləndirir, ənənəvi janrlarla yanaşı yeni ədəbi növ və janrlar çoxalır. Bütün bu innovasiyalar əsrin tələbi kimi hər iki ədəbiyyata dərinlən təsir edir. Türkiyə ədəbiyyatında Tənzimat dövrü kimi səciyyələnən bu ədəbi prosesin nəticəsi olaraq yeni tipli ədəbiyyat formalaşır, qərb ədəbiyyatına məxsusu əsərlər tərcümə olunmağa başlayır. Eynilə Azərbaycan ədəbiyyatında da XIX əsrin ikinci yarısından bu prosesin üzə çıxdığı görünməkdədir.

XIX əsr Türk və Azərbaycan maarifçiliyində paralel ideyalar təzahür edir və bunu təsiri ilə güclü ənənələr formalaşır. Azərbaycan və türk maarifçiliyində əsas ideyalardan olan müasirlik oyanışa və tərəqqiyə xidmət edir. Türk maarifçiliyinin, başqa bir adla Tənzimat ədəbiyyatının öndə gələn müəllifləri - Namiq Kamal, Əkrəm Rəcəzadə, Əhməd Mithəd yeni maarifçi nəsr formalaşdırır. Onların yaradıcılığı XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəlləri fəaliyyət göstərən sənətkarlarımıza poetikanın səciyəsi baxımından bir çox istiqamətlərdə təsir etdir. Bunlardan ən vacibi millilik ideologiyasının formalaşmasıdır.

Açar sözlər: Tənzimat, maarifçi, realist, milli, nəsr

“TANZİMAT” LİTERARY SOURCES OF AZERBAIJANI ENLIGHTENED REALİST PROSE

ABSTRACT

The political, social, and public changes and innovations in the early 19th century impacted Turkish literary traditions as well. Changes in classical genres, deviations from divan literature, and the reforms brought about by the rise of syllabic works also appeared in Azerbaijani literature, albeit with a delay of several decades. The diversity in form and content accelerates the introduction of new topics in literature. Alongside traditional genres, new literary types and genres proliferate. All these innovations deeply affect both literatures as the demand of the century. As a result of this literary process, known as the “Tanzimat” period in Turkish literature, a new type of literature emerges, and works of Western literature begin to be translated. Similarly, this process appears in Azerbaijani literature in the second half of the 19th century.

Parallel ideas are reflected in the 19th century Turkish and Azerbaijani enlightenment, and strong traditions are formed under their influence. Modernity, which is one of the main ideas in Azerbaijani and Turkish enlightenment, serves awakening and progress. The prominent authors of the Turkish enlightenment, known as Tanzimat literature—Namiq Kemal, Akram Rejaizadeh, and Ahmet Mithad—are developing a new form of enlightening prose. Their work significantly influenced our late 19th and early 20th-century artists, especially regarding the characteristics of poetics. The most crucial impact of their creativity is the development of a national ideology.

Keywords: Tanzimat, enlightenment, realist, national, prose

GİRİŞ

XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan ədəbiyyatının ənənə baxımından zənginləşməsində XIX əsr türk nəsrinin əhəmiyyətli rolu və yeri var. XIX əsr Azərbaycan maarifçiliyində nəsrədən daha çox dramaturgiya inkişafda idi. Türk ədəbiyyatı isə bu dövrdə çoxtərəfli, zəngin inkişaf yolu keçmişdi. Milli intibah, azadlıq uğrunda gedən mübarizədə türklük şüurunun aparıcı rolu Azərbaycan qədər Osmanlı-türk ədəbiyyatını da yazıçılarımıza doğmalaşdırmışdı. XIX əsrə qədər ümumşərq kontekstində inkişaf edən ədəbiyyat kimi türk ədəbiyyatının bizim ədəbiyyatdan ciddi fərqi olmayıb. Məzmun və forma xüsusiyyətləri bir-birilə səsleşir. Həmin əsrdə Osmanlı-türk və Azərbaycan ədəbiyyatında baş qaldıran yenilik və dəyişmələr demək olar ki, əlaqəli və paralel şəkildə özünü göstərməkdədir. “Avrupalı ədəbiyyat”, “Batı uyqarlığında türk ədəbiyyatı” kimi adlandırılan bir dövrə keçiddə sənaye çevrilişindən sonra kapitalist sistemdə yaranmış mədəniyyətə meyilli ədəbiyyatı yaratmaq ədəbiyyatın müasirləşməsi, dünya ilə ayaqlaşması kimi qiymətləndirilirdi. “Türkiyə türk ədəbiyyatının ən məhsuldar, lakin məhsuldar olduğu qədər də ziddiyyətli və çətin dövrü XIX-XX əsrlər olmuşdur. Elementar bir həqiqət aşkardır ki, ictimai-siyasi proseslərdən bu və ya digər dərəcədə kənarında ədəbiyyat yoxdur. Ona görə də qeyd etmək yerinə düşər ki, XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Türkiyə böhranlı dövrünü yaşayırdı” (Quliyev, 2003) Çünki, Osmanlı bir imperatorluq, sultanlıq kimi tənəzzül etmək mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Qərb qarşısında geriləmədən xilas olmaq üçün Tənzimat islahatlarını həyata keçirərək siyasi, ictimai, mədəni sferalarda dirçəlmə üçün səy göstərilirdi. Bu istiqamətdə dövrün sənətkarları ədəbiyyat sahəsində Qərb ədəbi ənənələrini, yeni janrları ədəbiyyata gətirməklə milli tərəqqiyə nail olmağa çalışırdılar. Tənzimatın elanından sonra dövlət siyasətinə uyğun olaraq çoxsaylı türk gəncləri Avropaya təhsil almağa göndərilir, Osmanlı sultanlığının Qərb dövlətlərində olan səfirliklərində çalışır və mədəniyyəti, ədəbiyyatı qaynağından öyrənirdilər. Bu halda Qərb ədəbiyyat ənənələri XIX əsrdə Osmanlı ərazisində daha geniş şəkildə və sürətlə yayılırdı. XIX əsrin qərb yönlü yazıçıları nəinki klassik divan ədəbiyyatına tənqidi münasibət bəsləyir, eyni zamanda özləri təmsil etdiyi cərəyanlarla qarşı-qarşıya gəlirdilər. XIX əsrdə Türkiyədə “ədəbiyyatı-cədidə” iddiası ilə artıq iki cərəyan formalaşmışdı – tənzimat və sərəvəti-fünün. Hər iki cərəyanın təmsilçiləri arasında kifayət qədər nasir var idi və əsərləri son dərəcə maraqla qarşılanırdı.

ƏSAS HİSSƏ

XIX əsrin ilk illərində siyasi, sosial və ictimai sferalarda dəyişiklik və yeniliklər nəticə etibarlı ilə türk ədəbi ənənələrinə də təsirsiz ötürmüşdür. Klassik janrlarda dəyişiklik, divan ədəbiyyatından kənarlaşmalar, heca vəznində əsərlərin meydana çıxması ilə ədəbiyyatda baş verən reformasiyalar bir neçə on illik fərqlə Azərbaycan ədəbiyyatında da özünü göstərir. Forma və məzmun baxımından yaşanan fərqlilik yeni mövzuların ədəbiyyata gəlişini sürətləndirir, ənənəvi janrlarla yanaşı yeni ədəbi növ və janrlar çoxalır. Bütün bu innovasiyalar əsrin tələbi kimi hər iki ədəbiyyata dərinlən təsir edir. Türkiyə ədəbiyyatında Tənzimat dövrü kimi səciyyələnən bu ədəbi prosesin nəticəsi olaraq yeni tipli ədəbiyyat formalaşır, qərb ədəbiyyatına məxsusu əsərlər tərcümə olunmağa başlayır. Eynilə Azərbaycan ədəbiyyatında da XIX əsrin ikinci yarısından bu prosesin üzə çıxdığı görünməkdədir.

XIX əsr Türk və Azərbaycan maarifçiliyində paralel ideyalar təzahür edir və bunu təsiri ilə güclü ənənələr formalaşır. Azərbaycan və türk maarifçiliyində əsas ideyalardan olan müasirlik oyanışa və tərəqqiyə xidmət edir. Türk maarifçiliyinin, başqa bir adla Tənzimat ədəbiyyatının öndə gələn müəllifləri – İbrahim Şinasi, Namiq Kamal, Ziya Paşa, Əkrəm Rəcəzadə, Əhməd Mithəd, Əbdülhəq Hamid, Sami Paşazadə Sezayi, Şəmsəddin Sami və b. istər nəsrə, istər poeziyada yeni maarifçi ədəbi istiqamət formalaşdırırlar. Onların yaradıcılığı XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəlləri fəaliyyət göstərən sənətkarlarımıza poetikanın səciyyəsi baxımından bir çox istiqamətlərdə təsir etdir. Bunlardan ən vacibi millilik ideologiyasının formalaşmasıdır.

Ədəbiyyatımızda maarifçi ideyaların təbliği fonunda işin daha geniş kütlələrə yayılması üçün lazım olan uyğun janrların yaranmasında və inkişafında maarifçi realistlərin rolu çox böyükdür. Eyni situasiya ilə Tənzimat ədəbiyyatında rastlaşırıq. Tənzimatçıların bir çoxu konkret istiqamət olmadan müxtəlif janrlarda özünü təsdiq edir və ideyaların xalqa çatdırılmasında bu qəlibləri əsas hesab edir. Məşhur tənzimatçı yazar kimi Namiq Kamalın poeziya, dramaturgiya və nəsr sahəsində nailiyyətləri buna sübutdur. Dramaturgiya və poeziyada, ədəbi tənqid və nəzəriyyədə son dərəcə yüksək nüfuz qazanan Namiq Kamal tənzimat ədəbiyyatında Əhməd Mithəddən, Rəcəzadə Əkrəmdən sonra ən yaxşı romançı kimi qəbul olunur. Namiq Kamal romanın, hekayənin və qəzetin türk insanını cəhalətin batağından çıxarmaq üçün ən yaxşı vasitə olduğunu nəzəriyyəçi kimi irəli sürən, bunu həyata keçirən böyük maarifçidir. “Hüriyyət”də olan silsilə yazılarında bunu dəfələrlə ifadə edir: “Həm ümməti, həm də dövləti var-dövlətin tənəzzül vəziyyətindən xilas etmək üçün ilk növbədə (...) bizə təhsil lazımdır, yollar lazımdır. Həm ticarətin, həm də sənətin ustası məktəbdür”(Sayar, 1986) Təkcə, mədəni və ədəbi sahədə deyil, cəmiyyətin ictimai, siyasi tərəflərinin hər birində geriliyin səbəbi savadsız kütlədir. Tənzimatçıların tək fəaliyyəti də yazmaqla bitmirdi, onlar maarifçi görüşlərinə uyğun ilk məktəblərin, liseylərin açılmasına nail oldular.

Ardıcıl olaraq tənzimatçıların ideya xüsusiyyətlərindən bəhs etməkdə məqsəd odur ki, bu ideologiyayı əhatə edən maddələrin maarifçi realistlərin ideyaları və amalı ilə nə qədər səsləşdiyi, bizim sənətkarların birbaşa və ya dolayısı ilə təsirləndiyi üzə çıxsın. Konkret nümunələr əsasında bunu daha aydın görə bilərik. Maarifçi realist nəsrin ideya qaynaqlarından biri kimi Tənzimat ədəbiyyatı nümunələrini tədqiqata cəlb edərkən onların da eyni metoda aid olduğunu söyləmək yanlışdır. Çünki bu əsərlərin bir çoxu romantikdir. Bizim ədəbiyyatşünaslıq üçün xarakterik bölgü prinsipi burada yoxdur. Ancaq məqsəd eyni olduğundan ideyalar səsləşir. Sadəcə ifadə tərzini fərqli xarakter daşımaqdadır. Bu baxımdan məzmun xüsusiyyətlərini əsas

götürərək müqayisələr edilməsi məqsəduyğundur. “Fərqlilik məqamlarından biri yaradıcılıq metodu məsələsində yaşanır. Azərbaycanda yeni metod və cərəyan rəngarəngliyini daha çox XX əsrin başlanğıcında gerçəkləşirsə, bu proses artıq XIX əsr türk ədəbiyyatının xarakterik keyfiyyəti kimi formalaşır” (Məmməd, 2010)

Avropa ədəbiyyatının, xüsusilə, fransız yazıçıların təsiri ilə yazılan nümunələrdə türk oxucuya aşılana yenilik və tərəqqinin, müasirləşmənin nəticələri bunlardır. Əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi maarifçilik, elm, təhsil uğrunda mübarizə maarifçi realistlərlə tənzimatçıları birləşdirir, ancaq onların ifadə tərzindəki fərqliliklərdə kifayət qədərdir. Çünki, maarifçi realist sənətkarlarımız elmin, təhsilin vacibliyini vurğulayarkən bu yeniliklərin təsvirini əsas bilməmişlər. Biz bu tip məzmun xəttinə romantiklərimizin yaradıcılığında kifayət qədər rast gəlirik. Lakin müqayisədə üst-üstə düşən məqamlarda kifayət qədərdir. Bu baxımdan Türkiyə ədəbiyyatında ilk roman kimi şöhrətlənən “İntibah” romanı maarifçiliyin əsas anlayışlarından biri olan müasirlik ideyasının tərəqqiyə və oyanışa xidmətini anlaşılıqlı dildə ifadə edən əsərlərdən biri kimi yuxarıda sadalanan bütün özəllikləri daşımaqdadır.

“İntibah” romanı bir sevgi hekayəsi ətrafında öz qapılarını müxtəlif mövzulara açır. Roman kişi və qadının ictimai həyatdakı mövqeyini və bərabərsizliyini araşdırır, ideallaşdırılmış qadın tipi və onun əksi, köləliyi, qadınların əxlaqında marginallaşma, nihilasiya, eləcə də həyat təcrübəsi olmayan, iradəsiz gənc bir varisin düşar olduğu uğursuzluqları, gec oyanışın gətirdiyi ailə faciəsini əks etdirir. Kişi və qadın münasibətlərində asosial və cahil mühitin yaratdığı çətinliklərin təhsilsizliklə inteqrasiya olunduğu romanda dövrün sosial problemləri araşdırılır. Roman Əli, Dilaşub kimi gənclərin qarşılaşdıqları maneələrə necə tab gətirə bilmədiklərini, acı sonla tez qarşılaşdıqlarını göstərir. Qadının kişi hökmranlığı altında ikinci dərəcəli varlıq və o dövrdə sosial həyatın əksi olan köləlik elementi kimi təsnif edilməsinə də diqqəti cəlb edir. Romanda köləlik həyatını ən ağırlı şəkildə yaşayan şəxs Dilaşubdur. Əli bəyi Mehpeykər adlı fahişədən uzaqlaşdırmaq üçün satın alınan Dilaşub ona verilən həyatı başqalarının istəyinə uyğun yaşamağa məcbur olur. “Ev, ailə sahibi olmaq vaxtıdır. Hətta keçir... İndi sənin üçün yüksək təbəqədən bir qız tapsam, toydan əvvəl üzünü görə bilməyəcəksən... Toydan sonra bəyənməsən, ömrün boyu əzab çəkəcəksən... Bu bir... Evdə iki xanım olacaq... Ola bilsin, gəlin-qaynana fikir ayrılığı başlasın... Bu iki... Amma bu cariyədir. Əgər xoşunuza gəlsə, onu qoynunuza ala, istədiyiniz kimi davrana bilərsiniz” (Kemal, 2018) Bu ifadələr qadın hüquqsuzluğunun, qadına olan əxlaqsız münasibətin cəmiyyətdə hansı faciələrə yol açdığı qısa təsviridir. Maraqlıdır ki, bu ifadələr də əsərdə elə bir qadının, Əli bəyin anasının dilindəndir.

Qadın hüquqsuzluğu mövzusu XX əsrin əvvəllərində bir çox nəsr nümunələrində rastlaşdığımız mövzudur ki, XIX əsr tənzimat ədəbiyyatında qabardılır, əsərlərdə fərqli situasiyalarda toxunulur. Buradakı köləlik vəziyyəti dövrün acınacaqlı tərəflərindən biridir. Əgər sırf maarifçi realist nümunələrdəki oxşar mövzu ilə müqayisə etsək, bizdə kölə kimi qadının istənilən vəziyyətə gətirilməsi, satılması, qeyri-insani davranışlar “İntibah” romanındakı kimi təsvir ediləndən fərqlidir. Cəmiyyətin düşüncə tərzinin yansımaları kimi bizim ədəbiyyatda romantiklərin çadradan qurtarıb azadlıq istədiyi qadınlardan fərqli olaraq, maarifçi realistlərin yanaşması təmkinlidir, daha çox qəliblər çərçivəsindədir, bunu Şeydabəy obrazının (Məktubati – Şeydabəy Şirvani) ifadələrindən çıxış edərək təsdiqləyə bilərik. Ancaq, qadının alınıb-satılan varlıq kimi kəskin təsviri ilə maarifçi realist nəsrə rastlaşmırıq. Əlbəttə, daha kəskin ifadə tərzini tənqidi realistlərə xas olduğundan hekayə, povestlərdə qadın hüquqsuzluğuna,

gənc qızlara sataşan şarlardan dindar mollalara, xəyanətə uğrayan ismətli xanımların acı həyatına və s. bu kimi onlarla mövzunun real təsvirini görə bilərik. Maarifçi realist Eynəli bəy Sultanovun “Çadra altında” hekayəsində qadına qarşı haqsızlığın, alçaldıcı münasibətin ifadəsi və bunu edən qarşı cinsin düşdüyü gülünc situasiya ifşaedici və ironik olmasa da, dərs mahiyyətindədir. Həyat yoldaşına xəyanət edən, öz halal xanımı varkən başqasına göz dikən, bunun üçün oyunlar qurub sonda o oyunun qurbanı olan Mirzə Mustafa qadınların hüquqlarını tapdayan minlərlə cahil müsəlman kişinin ümumiləmiş obrazıdır.

“İntibah”da hüquqları tapdanan qadınla yanaşı əxlaqsız, meşşan qadın kimi nifrət obyektinə olan Mehpeykər obrazı da yaradılmışdır ki, burada şəxsiyyətinə hörmət edilən bir tip qətiyyətlə deyil. Maraqlıdır ki, bir çox tədqiqatlarda bu obrazın müsbət tərəflərini üzə çıxarmağa çalışsın, onu yüksələn və yaxşıya doğru dəyişən xətlə yazmadığı üçün müəllifi tənqid edən araşdırmalar da çoxluq təşkil edir. “...bu qadın romanda iki fərqli şəkildə görünür. Bunlardan biri Namiq Kamalın tez-tez oxucularına qarşı çıxıb, onlara sanki xəbərdarlıq edərək Mehpeykəri əxlaqsız qadın kimi göstərmək istəməsidir. Digəri isə Mehpeykərin az qala müəllifə üsyan edərək öz şəxsiyyətini ortaya qoymağa çalışmasıdır” (Okay, 1990) Bu obrazla qadına münasibətə fərqli rəqursdan baxış vardır. Çünki, artıq tənziatçıların gətirdiyi yeniliklərlə birlikdə əsərlərdə təmiz sevgi, məhəbbət, evliliklə bağlı temalar işləndiyi kimi, qadınların istəyərək və ya məcbur edilərək əxlaqsızlığa düşər olmaları məsələləri açıq ifadə edilir. “İntibah”da Mehpeykərin buna məcbur olması ilə bağlı izahlar yoxdur və oxucunun birbaşa qınaq obyektinə rolundadır. “Daha 17 yaşında” romanında isə bu bataqlığa düşən Kalyopinin hekayəsi tam fərqlidir. Mehpeykərdən fərqli olaraq o istəmədən bu işə sövq edilir. Ona inanar, kömək edən Əhməd Əfəndi qızın bu əxlaqsız yerdən qurtulmasına vasitəçi olur. “Həmin dövrdə fahişəliyi qeyd-şərtsiz, birmənalı olaraq qınamaq varkən, fahişəyə yazdığı gələn, onu qınamaq əvəzinə dərdinə şərik olmaq istəyən bir əsər xarici mənbədən alınsa da, yenə də önəmlidir. Çünki onunla ədəbiyyatımıza yeni bir mövzu gəlir. Acıma hissi dindən qaynaqlanan əxlaqdan önə keçir” (Tanpınar, 1997) Əxlaqsız və meşşan qadın obrazı Tənziat ədəbiyyatında o qədər çox yaradılır ki, Əhməd Hamdi Tanpınar müəllifin bu fərqli münasibətini yüksək qiymətləndirir. Əhməd Mithədin əsərlərində yüksək tərbiyə və əsalət mücəssiməsi olan, ali təbəqə tərbiyəsi almış qadınların da təsviri xüsusi yer tutur. “Gənc türk” romanı qadın hüquqlarının qorunması məsələsinin, feminist ideyaların ən dərin olduğu əsərlərdən biridir. “Əhməd Mithəd bir növ feminizmlə bağlı fikirlərini İkinci Məşrutədən sonra yazdığı “Gənc Türk” əsərində ifadə edir. Cəmiyyətdə qadına verilən dəyərin artırılmasının vacibliyini irəli sürən müəllif, feminizmin bəzi cəhətlərinin məqbul olduğunu, qadın hüquqlarının qorunmalı olduğunu bildirir” (Karabulut, 2024)

NƏTİCƏ

Bütün faktları qarşılaşdırdıqda deyə bilərik ki, paralel olaraq formalaşan və inkişaf edən XIX əsr Azərbaycan maarifçi realist ədəbiyyatı və Türkiyə Tənziat ədəbiyyatı bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərmiş və qarşılıqlı ədəbi mənbə rolunu oynamışlar. XIX əsrdən əvvəlki dövrdə də divan ədəbiyyatı ənənələrinin buxovundan qurtulmaq istəyi hər iki ölkə ədəbiyyatını ortaq ideya, idealoji fikirlər çərçivəsində birləşdirmiş, bu da inkişaf və tərəqqi üçün atılan addımlarda bərabərlik, oxşarlıq yaratmışdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

- Kemal, N., *İntibah*, Kültür yayınları / İstanbul, 2018.
- Quliyev, E., *Türkiyə türk ədəbiyyatı*, Bakı, 2003.
- Məmməd, T.Q., *XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı*, Apostrof / Bakı, 2010.
- Okay, O., *Yeni Türk Edebiyatı Ders Notları- Tanzimat Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Erzurum, 1990.
- Sayar, A.G., *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, İstanbul der. Yayınları / İstanbul, 1986.
- Tanpınar, A.H., *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi / İstanbul, 1997.
- https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/mustafa_karabulut_tanzimat_donemi_roman_kadin.pdf
(Erişim tarihi: 10.10.2024)

AKILAY'DA DEĞERLER EĞİTİMİ

Öğr.Gör. Sedef Göltaş

Avrasya Üniversitesi, goltassedef@gmail.com - 0000-0001-7486-6489

ÖZET

Değerler, doğru, iyi ve arzu edilenin ne olduğuna dair genel inanç, görüş ve tutumları temsil eder. Jukić'in (2013) belirttiği gibi, değerler bireyin davranışlarını yönlendirmede önemli bir rol oynar ve bireysel değerler ile davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, ahlaki eğitimin birey üzerindeki etkilerini anlamak açısından kritiktir. Değerler eğitimi, çocukların kültürel davranışlarını da şekillendiren bir süreçtir ve bu erdemler küçük yaşlardan itibaren kazanılır. Çocukların ahlaki gelişimi, dil gelişimi ile iç içedir ve hikâyeler, şarkılar, masallar gibi edebî eserler de bu süreci destekler. Bu etkinlikler, çocukların ahlaki normları benimsemelerini ve bu normlara uygun alışkanlıklar kazanmalarını sağlar. Bu çalışmada yazar Zeki TAŞTAN'ın kaleme aldığı 'Akılay' isimli kitapta değerler eğitiminin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma, tarama modeli kapsamında yürütülmüş olup veriler doküman inceleme yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmada veriler, betimsel bir yaklaşımla sunulacaktır. Bu çerçevede, çocuk hikâye kitaplarındaki değerler, işlevleri ve önemi açısından değerlendirilecek ve yorumlanacaktır. Araştırmada kavramsal bir temel oluşturularak, hikâyelerin değerler eğitimi sürecindeki rolü ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler : Akılay, çocuk kitapları, değerler eğitimi, sevgi, adalet, dostluk, kardeşlik.

1. GİRİŞ

Değerler eğitimi, çağdaş müfredat içeriğinde okul öncesi eğitim kurumlarında önemli bir yer tutar. Ahlaki gelişim ve değerlerin oluşumu, çocukların yetişkinler, ebeveynler, eğitimciler, okul ortamı ve akranlarıyla sürekli etkileşim süreciyle şekillenir. Ayrıca, son yıllarda kitle iletişim araçlarının da bu süreç üzerinde giderek artan bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Currie'nin (2001) raporlarına göre, erken çocukluk eğitimi ve müdahaleleri, çocukların bilişsel becerilerinin, okula hazırlıklarının ve sosyal-duygusal gelişimlerinin üç temel alanda geliştiğini göstermektedir.

Okul öncesi kurumlarda gerçekleştirilen eğitim çalışmaları, çocukların büyüme ve gelişme süreçleri için uygun koşulları sağlamalıdır. Bu, eğitimsel gelişimi iyileştirmenin yanı sıra ahlaki eğitimin de olumlu yönde etkilenmesini sağlar. Camilli ve diğerlerinin (2010) araştırmalarına göre, okul öncesi dönemde verilen eğitim, çocukların sosyal becerilerini geliştirdiği ve okuldaki başarılarını artırdığı gibi, değerler eğitiminin içeriği de bu süreçte önemli bir rol oynar. Değerler eğitimi, okul öncesi kurumlardaki tüm etkinliklerde yer almalı ve çocukların ahlaki farkındalıklarının gelişimine büyük katkıda bulunmalıdır. Okul öncesi çocuklar için ahlaki değerlerin kazandırılması amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler arasında iyilik, dostluk,

dürüstlük, işbirliği, hoşgörü ve bağışlama gibi değerlerin öğretildiği ortak faaliyetler önemli bir yer tutar (Kelemen, 2012).

Değerler eğitiminin içeriği, okul öncesi dönemde düzenlenen eğitim çalışmaları için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu nedenle, bu değerlerin en erken yaşlarda çocuklara aşılması büyük önem taşır. Zihani ve diğerlerine (2018) göre, değerler eğitimi, bireyde saf değerlere saygı, güçlü bir kimlik ve topluma üretken katkı yapma isteği kazandırmayı amaçlar. Sabri ve Mohamed'in (2022) araştırmaları da, çocukların "doğru davranış modellerini" benimsemeleri için sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimlerinin olgunlaşması gerektiğini vurgular.

Değerler, doğru, iyi ve arzu edilenin ne olduğuna dair genel inanç, görüş ve tutumları temsil eder. Jukić'in (2013) belirttiği gibi, değerler bireyin davranışlarını yönlendirmede önemli bir rol oynar ve bireysel değerler ile davranışlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, ahlaki eğitimin birey üzerindeki etkilerini anlamak açısından kritiktir.

Değerler eğitimi, çocukların kültürel davranışlarını da şekillendiren bir süreçtir ve bu erdemler küçük yaşlardan itibaren kazanılır. Çocukların ahlaki gelişimi, dil gelişimi ile iç içedir ve hikayeler, şarkılar, masallar gibi edebi eserler bu süreci destekler. Bu etkinlikler, çocukların ahlaki normları benimsemelerini ve bu normlara uygun alışkanlıklar kazanmalarını sağlar.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, tarama modeli kapsamında yürütülmüştür. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu, olduğu haliyle tanımlamayı amaçlayan bir araştırma türüdür. İncelenen olay, kişi ya da nesne, kendi doğal koşulları içerisinde ve herhangi bir değişiklik yapılmaksızın ele alınır. Araştırmacının müdahale etme ya da etki etme gibi bir amacı yoktur. Önemli olan, mevcut olan durumu dikkatli bir şekilde gözlemleyip, mantıklı bir biçimde anlamaktır (Karasar, 2011).

2.1 Verilerin toplanması

Bu çalışmada veriler, doküman inceleme yöntemi ile toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılan konu veya olgularla ilgili bilgi sağlayan yazılı kaynakların analiz edilmesini içerir. Bu yöntem, belirli bir zaman diliminde hazırlanmış dokümanların analiz edilmesini ya da geniş bir zaman aralığında farklı kaynaklar tarafından üretilen belgelerin derinlemesine incelenmesini gerektirir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada doküman incelemeleri, hikâye kitaplarında yer alan değerlerin, içerik ve eğitimsel açıdan çocuğa uygunluğu bakımından değerlendirilmesiyle gerçekleştirilecektir.

2.2 Verilerin analizi

Bu çalışmada veriler, betimsel bir yaklaşımla sunulacaktır. Betimsel analizde, doğrudan alıntılara geniş yer verilir. Amaç, elde edilen bulguları net ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya aktarmaktır. Bu doğrultuda, önce veriler düzenli ve açık bir biçimde betimlenir. Ardından bu betimlemeler açıklanıp yorumlanır, sebep-sonuç ilişkileri incelenir ve belirli sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çerçevede, çocuk hikâye kitaplarındaki

değerler işlevleri ve önemi açısından değerlendirilecek ve yorumlanacaktır. Araştırmada kavramsal bir temel oluşturularak, hikâyelerin değerler eğitimi sürecindeki rolü ele alınmıştır.

3.BULGULAR

Akılay'ın İsmi

Akılay, dört kafadarın macerasını konu alan bir bilimkurgu öyküsü. Morena Yayınları arasında çıkan kitap 64 sayfadan oluşuyor. Bölümler hâlinde ilerleyen kitap, serinin ilk cildini oluşturuyor. Akılay dışında öykünün önemli kişileri, Alp, Eda, Arda ve Luna.

Akılay, dört arkadaşa öncülük eden bir yapay zeka hologramı. Bu hologram, her şeyi bilen, zengin bir ağa sahip bir karakter. İsmi ise Manas Destanı'ndan almış. Öykünün bir yerinde bu konu Akılay'ın ağzından aktarılır. Akılay, dört kafadara kendisini şöyle tanıtır:

“–Arkadaşlar benim adım Akılay. İsmimin anlamını merak ediyorsanız “akıl” ve “ay” sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Bu ismi bana Alp taktı. Akı ay gibi parlak ve berrak anlamında... Benim de hoşuma gitti. Hatta Alp, bu sadece sana özel bir isim deyince daha da sevindim. Fakat acaba sadece bana özel mi diye araştırınca ilginç bir sonuçla da karşılaştım. Bu ad daha önce de kullanılmış. Türklerin ünlü destanı Manas'ta geçen bir isimmiş. Kırgızistan'da bugün de kız çocuklarına bu isim konulmaktaymış. Akılay, Manas'ın yendiği Şooruk Han'ın büyük kızı. Manas, daha sonra onunla da evlenir. Akı temsil eden ve rüyalarında geleceği de gören bilge bir kız. Kırgızların üzerine yürüyen Şooruk Han, Akılay'ın anlattığı rüyaya inanmayıp seferden vazgeçmeyince yenilmiştir.”

Akılay, Manas'ta şöyle geçer:

“Büyük kızımın adı Akılay idi. Çok akıllı, zamanın kadınlarının en güzeli ve bilgini idi. On altı yaşında, simsiyah saçı, inci gibi dişleri vardı. Beyaz boynu ince, içtiği, yediği gırtlağında görülecek kadar şeffaf idi. Elleri gümüş çubuk, dudakları gül gibi kırmızı idi.” (Taştan, 2024: 15)

Akılay'ın Konusu ve İçerik

Alp, teknolojik konular üzerinde uğraşan, yapay zekâyla yakından ilgilenen bir öğrencidir. Uzun uğraşlar sonucunda bağımsız bir hologram üretmeyi becerir. Ancak bunu arkadaşlarından gizler. Orman yangınlarına dikkat çekmek için onları ormanda bir araya getirip sırrını açmak düşüncesindedir. Ancak buluşmanın gerçekleştiği zaman kendilerine bir dev kuş saldırır. Orman içinde gizlenerek bu saldırıdan korunurlar. Bu olağanüstü hadiseden ürken arkadaşlar daha korkularını yenmeden bu defa da Alp'in dijital saatinden bir hologram ortaya çıkar. Alp'in arkadaşlarını çok yakından tanıyan ve onların hatıralarını bile yeniden canlandıran bu hologram zaten şaşırmış olan gençleri daha da heyecanlandırır. Olaya müdahil olan Alp, onlara gerçeği söyler. Gayesi arkadaşlarıyla birlikte gizemli mağaraya ulaşmaktır. Akılay bu yolculukta onlara rehberlik eder. Ancak her adımları sanki izlenir gibi sürekli bir tehlike ve heyecan içinde kalırlar.

Değerler Sistemi

Akılay, baştan sona önemli mesajların verildiği bir kitap. Türklerin ünlü destanı Manas'a temas etmesi ve buradan Kırgızlar arasında hâlâ kullanılan Akıl Ay ismini seçmesi bile başlangıçtan

itibaren Türk kültürüne, gelenek ve göreneklerine değer verdiğinin bir göstergesidir. Burada Alp'in holograma Akıl Ay isimin koyması Türklerdeki isim koyma geleneğine de bir göndermedir. Ayrıca yazarın Türk geleneği içinde önemli olan "kadın" kavramına değer vermesi de dikkat çeker. Hologram bir kadındır ve ismini de bir Türk destanından almıştır. Her şeyi bilen ve çocukları koruyan bu kadın, eski Türklerdeki koruyucu ve bilge kadın imajını öne çıkarır. Yazar, Manas Destanı'nda önemli bir yeri olan Akıl Ay'ı eserine seçmesi hem geleneğe hem de kadına verdiği değer bir göstergesidir. Alp'in arkadaşlarına yönelik amaçlarını açıklarken sorduğu sorular, kitabın değerler sistemine verdiği önemi öne çıkarmaktadır:

"Amacım esasında Akılay'a duygusal ve kavramsal olarak bazı noktaları aktarmanın yollarını bulmak. Acaba Akılay kahkaha attığı gibi ağlayabilir mi? Hologramlarla dünyaya nasıl bir çekidüzen verebiliriz? Dünyada gittikçe yok olan adalet, merhamet, kardeşlik duygusunu nasıl yaygınlaştırabiliriz? Hologramlar vasıtasıyla yoksulluğa, zulme nasıl çare bulabiliriz? Doğayı, hayvanları, tüm canlıları nasıl koruyabiliriz?" (Taştan, 2024: 40)

Hayvan ve Doğa Sevgisi

Kitapta yer alan bir şiir hem estetik anlamda hem de verdiği mesajlar açısından oldukça dikkat çekicidir.

"Kuşlar diyorum çok küçük

Ötüşleri minik,

Kendileri misminik.

Yuvaları sıpsıcak.

Ama kanatlanınca gökyüzüne

Büsbütün büyüler;

İnsanlar küçülür yeryüzünde...

Göklerin hâkimi olur kuşlar

Süzülürler özgürce...

Ancak, insanlar işte acımasız...

Ah bu ormanları yakanlar!

Hayvanlara kıyanlar

Tutuşturunca ağaçları

Yakınca kanatları...

Gitgide küçülürler gözümde...

Anlarım o zaman

Misminik olan kuşlar değil

Küçülen insanlardır gözümde!..

Siz; ağaç kesen, orman yakan, kuşları katledenler!..

Küçük canavarlar!..." (Taştan, 2024: 17)

Eda'nın kaleme aldığı şiirde kuşlarla insanlar arasında bir kıyaslamaya gidilmiştir. Kuşların ormanlar içinde en güzel ve en sevimli canlılardan biri olduğunu söyleyen şair, onları gökyüzünün hâkimi olarak görür. Onlar göklere doğru süzülürken aşağıda kalan canlılar küçülür. Ancak bu canlılar içinde her şeyin gözünde küçülen ormanlara kıyan, onları yakan

insanlardır. Ormanı yakan kişiler sadece kuşların değil tüm insanlığın gözünde küçük kalan zavallılardır. Şair esasında güzel bir zıtlar birliği kurarak kuşların gökyüzüne çıkarken aşağıda kalan her şeyin küçüldüğünü ifade ederken orman düşmanı kişilerin ayrıca insan olarak da küçüldüğünü ifade eder. Bu durumda barış ve huzur içinde yaşayan, minicik kuşlar, kendilerine zulmeden insanlardan daha büyük ve yüreklidir. Küçüklük cüssede değil yaptığımız işin mahiyetindedir. Bir kişi kuşlardan ne kadar büyük ve iri olursa olsun eğer yaptığı iş doğaya ve hayvanlara zarar veriyorsa şahsiyet itibariyle küçüktür. Şair bu şiirler hem hayvanları hem de doğayı yüceltirken ona zulmedenleri küçümser.

Dört kafadarın ormanda buluşmalarının sebebi de zaten orman yangınlarına dikkat çekmek ve insanları bu hususta duyarlı olmaya çağırmaktır. Çünkü son zamanlarda orman yangınları artmış ve gençler de bu hususta bir belgesel hazırlamanın yararlı olacağını düşünmüşlerdir. Gençler, “Ormandaki ağaçları, kuşları, böcekleri, yaprakları, tavşanları ve daha birçok canlıyı görüntüleyecek, bunları sosyal medya hesaplarından paylaşarak dünyanın bu kanayan yarasına karınca kararınca parmak basacaklardı. Çünkü durum çok ürkütücüydü. Bazen kasıtlı bazen de farkında olmadan insanlar ormana zarar veriyor ve bir izmaritten çıkan yangın bile ormanı, ağaçları, hayvanları yakıp yıkıyordu. Daha geçen gün sorumsuz kişilerin etrafa attığı sigara izmariti yüzünden binlerce hektar alanı yanıp küle döndürmüştü. Bu nasıl bir sorumsuzluktu? Bir izmarit yüzünden binlerce canlı, yaşamını nasıl kaybederdi? Üstelik cayır cayır yanarak. Dört kafadar; “Eğer bu konuda bir adım atmazsak yiten ve kaybolan sadece ormanlar ve hayvanlar değil bizim geleceğimiz de olacaktır!” diye, kara kara düşünmüş, bunu büyük bir görev addederek en azından işin bir ucundan tutup bir video hazırlamaya yeltenmişlerdi.” (Taştan, 2024: 19-20) Gençler, videoyu hazırladıktan sonra bunu sosyal medya hesaplarından paylaşmış ve bu vahşete dikkat çekmişlerdi:

“Bu videolar sosyal medyada elden ele dolaşırken sigara izmaritini söndürmeden yere atan insanların verdikleri zarar, ülkede resmen gündem olmuştu. Bir sigara izmariti yüzünden yüzlerce dönüm arazi küle dönmüştü. Binlerce canlı yanarak can vermişti. Bir insan hem kendine hem doğaya nasıl bu kadar büyük zarar verebiliyordu? Gençler bu durumu anlamakta zorlanıyorlardı.” (Taştan, 2024: 46)

Dört kafadarın doğadaki buluşmaları da şehrin gürültüsüne karşı bir dirençtir aslında. Bu durum şöyle açıklanır:

“Şehirden uzaklaşmış, doğanın kucığına sığınmışlardı. Şehrin gürültüsü, kalabalığı, trafiği, keşmekeşliği farkında olmadan insanlara zarar veriyordu. Büyük şehirlerin yarattığı stres, en büyük huzursuzluk kaynağıydı. İnsanoğlu doğaya sırt çevirmiş, farkında olmadan beton yapıların elinde tutsak olmuştu. Oysa insan, doğayla, güneşle, yağmurla, denizle, ırmakla güzelleşiyordu. Sadece binalardan oluşan bir hayat, insana stresten başka bir şey getirmiyordu. Zaten doktorlar da modern zamanın en büyük hastalık kaynağı olarak stresi gösteriyorlardı. Stres insanı geriyor, mutsuzlaştırıyor hatta tedavisi zor hastalıklara bile yol açıyordu.” (Taştan, 2024: 45)

Kitabın ikinci derece kahramanlarından olan Suna Öğretmen, sevdiği adamla evlenmeyi düşünürken kediye kötü davranması yüzünden onu terk etmiştir. Suna Öğretmen’e göre kedi sevemeyen birisi kimseyi de sevemez.

Merhamet, Dayanışma, Yardımlaşma ve Sevgi

Arda, küçük yaşta anne ve babasını trafik kazasında kaybeder. Çok acılar çeken ardayı ayağa kaldıran ise sevgi ve şefkattir. Babaannesinin merhameti ve şefkati yanında, Suna Öğretmen'in hassas ve sevgi dolu tutumu Arda'nın üzerindeki sis bulutlarının daha erken dağıtılmasına sebep olur. Bilhassa Türkçe öğretmeni Suna, Arda'ya çok destek çıkar. Hocası, ilk günden itibaren Arda'yı bağrına basmış, onu bir evlat gibi benimsemişti. Hatta derslerinden geri kaldığında Arda'ya özel dersler vermiş ve aradaki açık, kısa bir süre içinde giderilmişti. Arda, öğretmenini annesi yerine koyuyor hatta babaanesi izin verdiği zamanlarda onun evinde kalıyordu. Bekâr olan Suna Öğretmen, Arda'ya kitap aşkını aşılayan da ilk kişiydi. Suna Öğretmen'in insan olarak en belirgin özelliği merhameti ve çocuklara olan düşkünlüğüydü. Bütün sınıf; bu çalışkan, anaç tavırlı Suna Öğretmen'i çok sevmiş ve bağrına basmıştı. Arda'nın öğretmeni dışında arkadaşları ve özellikle de Eda'nın sevgisi ve desteğinin de üzerinde olumlu etki bıraktığını görürüz.

Gençlerin bir araya gelmesi, birlikte hareket etmelerinin yanında dayanışmaya da çok önem verdikleri görülmektedir. Özellikle yapay zekâ hususunda Türk gençlerinde görülen zekâ parıltısı onları da heyecanlandırmış, TÜBİTAK'ın bu projelere verdiği destek onları heyecanlandırmıştır. Bu durum karşısında Eda'nın yaptığı yorum dayanışma kültürünün önemine dikkat çeker:

“Bizler istedik mi başarabiliriz. Bunun için yeteneğimiz ve imkânlarımız da var. Alp'in bizimle çalışmak istemesini şimdi daha iyi anlıyorum. Bizde danışma, birlikte çalışma, dayanışma kavramları çok önemli. Böyle olunca yapay zekâ veya diğer birçok çalışmada bir araya gelmemiz, fikir jimnastiği yapmamız, birbirimizi motive etmemiz daha çok önem kazanıyor. Atalarımız da birlik ve beraberlik içinde oldukları, dayanışma ve yardımlaşmaya önem verdikleri için daha da büyüdüler ve üç kıtaya yayılarak dünyaya hükmettiler.” (Taştan, 2024: 62)

Alp'e göre Türkleri Batılılardan ayıran husus bunlardır. Türkler hem dayanışmaya hem de yardımlaşmaya çok önem vermişlerdir. İmece kültürü de yardımlaşma kültüründen doğan bir gelenektir. Akılay da hemen devreye girerek gençlere İmece'nin ne olduğunu şöyle açıklar:

“İmece, genellikle kırsal yerleşim yerlerinde, birçok kişinin toplanıp elbirliğiyle bir kişinin tarlasını sürmek, ekinini biçmek, harmanını kaldırmak, mısırını, fındığını toplamak vb. gibi bir işini görmesi ve böylece herkesin bu türden işlerinin sırayla bitirilmesi” anlamına gelmektedir.” (Taştan, 2024: 62)

Arda'ya göre de bizi biz yapan ve Avrupa'dan ayıran değerler şunlardır:

“Bana göre bizi Avrupa ve Amerika toplumlarından ayıran en belirgin özelliklerimizden biri de 'yardımlaşma ve merhamet' duygumuz. Atalarımız mevsim değişikliklerinde göçmen kuşları bile düşünmüşler. Göçen kuşların istikametleri boyunca yapılan yuvalarda kuşların dinlenebilmeleri, yiyecek bulmaları, uyuyabilmeleri için tüm hazırlıkları yapmışlar. Hatta Suna Öğretmen anlatmıştı. Bir deyim vardı: 'Garip kuşun yuvasını Allah yapar.' diye. Allah, kullarına ve yarattığı bütün canlılara merhamet eder. Onun için makbul kul da canlılara merhamet eden, onları koruyup kollayandır.” (Taştan, 2024: 63)

Kütüphane / Kitapların Önemi

Öyküde, kitapların değeri ve okumanın önemi, Arda'nın üzerinden yansıtılır. Babasını ve annesini trafik kazasında kaybeden Arda'nın üzerinde kitapların ve okumanın çok önemli bir iyileştirici etkisi olmuştur. Hatta kütüphane Arda için bir kaçış ve terapi merkezine dönmüştür:

“Kütüphane aynı zamanda Arda’nın iyileşme ve terapi alanıydı. Öğretmeni de bu duruma çok şaşırıyordu. Arda’nın yüzünü saran keder ve sıkıntılar, kütüphaneye girince sanki dışarıda kalıyordu.” (Taştan, 2024: 24)

Bu terapi yöntemini deneyen ilk kişi de Suna Öğretmen olmuştur. Sevgilisinden ayrılan Suna Öğretmen, çektiği acıları kitaplara sarılarak gidermeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. “Ona göre kitaplar, çok farklı dünyalara açılan kapılardı. İnsan, hiçbir zaman gidemediği yerlere kitaplar vasıtasıyla hâkim olabiliyordu. Kitaplar, çok iyi arkadaştı. Yol gösteren bir öğretmen, dertleneceğin bir dost, içinde kaybolabileceğin bir dünyaydı. En önemlisi insan, kitaplar sayesinde kendisini daha iyi tanıyabiliyordu.” (Taştan, 2024: 25)

İdeal Öğretmenler ve Öğrenci İlişkileri

Akılây’da dört kafadarın başarılı olmasında onlara öncülük eden öğretmenlerinin önemli bir katkısı olduğu anlatılır. Özellikle Suna Öğretmen ve Aslı Öğretmen’in tutumları bu anlamda örnek oluşturur.

Arda, anne ve babasını kaybettikten sonra kendisine kol kanat olan Suna Öğretmen’e çok şey borçludur. Suna Öğretmen, anne ve babasını kaybeden Arda’ya büyük bir şefkat ve sevgiyle yaklaşır. Onunla yakından ilgilenir. Onu kitaplara ve kütüphaneye alıştırarak bir nebze de olsa acısını unutmasına vesile olur. Arda, Suna Öğretmen’i bir anne gibi görür.

Aslı Öğretmen de Duru’nun yaşantısında önemli bir yere sahiptir. Duru’yu sportif faaliyetlere alıştıran ve ona matematik sevgisini aşıl原因an Aslı Öğretmen, diğer öğrencilerle de yakından ilgilenen idealist bir öğretmen modelidir. Duru, onun teşvikleriyle judo branşında dünya çapında ödül alır. İyi bir sporcu olmanın yanında derslerinde de başarılı olan Duru, aynı zamanda Aslı Öğretmen’in de destekleriyle “Matematiğin Yapay Zekâ’daki Rolü”yle ilgili bir proje hazırlamış ve bu proje TÜBİTAK Olimpiyatlarında birinci seçilmişti. Yazar-anlatıcı da bu duruma dikkat çekerek idealist öğretmen, öğrenci ilişkisini ve sosyal faaliyetlerin önemini şöyle anlatır:

“...gerek Suna gerekse de Aslı öğretmenlerin fedakârlıkları, çocukların üzerinde bıraktıkları etki bakımından çok önemliydi. Gençler, öğretmenliğin sadece ders anlatmakla sınırlı olmadığını, öğretmenlerin özellikle kendileriyle vakit geçirdiklerinde, kendilerine rehber olduklarında, onların sosyal hayatına katkı sağladıklarında çok nitelikli öğrencilerin yetişmesine imkân sağladığını anlamışlardı. Diğer önemli bir husus öğrenciliğin de sadece derslerden ibaret olmadığını keşfetmeleriydi. Öğrenciler istediklerinde hem Duru gibi judoda veya müzikte ya da tiyatrodaki çok başarılı olabileceklerini anlamışlardı. Derslerin dışında herhangi bir müzik aleti çalmak, judo öğrenmek, resim yapmak, fotoğraf çekmek, günlük tutmak, şiir yazmak gibi birçok faydalı uğraş, onların daha iyi gelişmelerine, kendilerine olan güvenlerinin artmasına ve en önemlisi daha başarılı bir öğrenci olmalarına fırsat sağlıyordu. Eda’nın da şiir yazması, edebiyatla olan özel ilgisi dört kafadarın birçok açıdan birbirlerine benzediklerini derslerdeki başarılarının yanında ders dışında da aktif olduklarını gösteriyordu.” (Taştan, 2024: 30)

Arkadaşlık ve Sohbet Kültürü

Dört kafadarın birlik ve beraberlik içinde hareket etmeleri, en zor zamanlarda birbirlerine destek ve sırdaş olmaları öyküde öne çıkan hususlardandır. Türklerde sohbet etmenin geçmişten günümüze aktarılan en önemli kültürel değerlerden biri olduğunun vurgulandığı öyküde,

gençleri aydınlatan ve geleneksel değerlerden haber veren de Akılay'dır. Akılay, "Sohbet" in gerçek anlamının; "arkadaşlık, dostluk etme" sözcüğünden geldiğini söyleyerek gençlerin bir araya gelmesini, arkadaşlık kurmasının da sohbetten gelen bir kültürün sonucu olduğunu vurgular. "Sohbet özelliği tüm Müslümanlarda vardır. Eski zamanlarda bilgiye de bu yolla ulaşırdık. Sohbet etmek bizi bilgili ve mutlu kılar. Sohbet ederek, dost kazanır, anılar biriktiririz. Geçenlerde okumuştum. Amerika'da yaşlılar üzerine yapılan bir araştırmada, katılımcıların çoğu mutsuz olduklarını söylemiş. Sebebi ise anılarının pek fazla olmayışımı. Tabii insanlar anıları nasıl biriktirir; etraflarındaki dostları ve arkadaşlarıyla. Anınız yoksa ileride konuşacağınız konu da insan da kalmıyor ve bu da sizi rahatsız ediyor. Oysa bu durum bizde pek olmaz." diyen Alp'i Akılay şu sözlerle destekler:

"Sen anlatırken şöyle bir araştırdım da, Müslümanlarda sohbetle ilgili yüzlerce bilgiye ulaştım. Müslümanların kutsal kitabı Kur'an'da bu hususta ayet olduğunu; Hz. Süleyman'ın kuşlarla, karıncalarla konuştuğunu öğrendim." (Taştan, 2024: 37)

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu yıl yayımlanan Akılay'da değerler eğitimi bütün yönleriyle yer almaktadır. Yazar, kitabı hazırlarken gençlere sadece keyifli bir okuma yapmalarını değil aynı zamanda Millî Eğitimin de öğretim programlarına koyduğu kök değerler başta olmak üzere birçok konuya önem vermiştir. Oyuna konu olan dört kafadarın bir araya gelerek yardımlaşmaları; Eda ve Aslı öğretmenlerin öğrencilerine kol kanat germeleri; aralarında kurdukları sıkı dostluk; yapay zekâyla ilgili Türkiye'nin yapması gerekenleri sahiplenerek tehlikeli bir maceraya atılmaları; bu büyük sorumluluğu üstlenmeleri; aralarında kurdukları sıkı ilişki ve sevgi; dürüstlükleri; âdil oluşları; hocaları başta olmak üzere birbirlerine saygılı davranmaları; Alp'in çok büyük bir projeyi üstlenirken uzun yılları bunu saklamaktaki sabrı; saygı, adalet, sevgi, dostluk, vatanseverlik, sorumluluk, sabır gibi kök değerler arasında yer alan unsurları başarıyla işlediğini göstermektedir. Taştan, bunların dışında hayvan sevgisi, doğa ve çevre bilinci, dayanışma, çalışkanlık, aile birliğine önem gibi değerleri de fazlasıyla önemseydiğini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Zeki Taştan tarafından yayımlanan Akılay'ın ilkökul dörtten başlayarak ortaokul öğrencilerine varıncaya kadar geniş bir kesime hitap ettiğini ve kitapta geçen temel değerlerin Millî eğitimin müfredatında yer alan unsurlarla uyuştuğunu söyleyebiliriz.

- Bulgulara dayanarak yapılabilecek öneriler şunlardır:
- Değerler eğitiminde kullanılacak kitaplar, çocukların ilgisini çekmeli ve eğitime katkı sunmalıdır. Bu amaçla, özellikle güncel çocuk kitapları başta olmak üzere daha fazla kitap incelenmelidir.

- Değerlerin yalnızca okulda öğretilmediği göz önüne alınarak, aileler öğretmenlerle iş birliği yapmalı ve ailelere çocuklara uygun kitap önerileri sunulmalıdır.
- Okul kütüphanelerinde değerler eğitimi açısından zengin kitaplara daha fazla yer verilmelidir.
- Çocukların kitaplarda öğrendikleri değerleri günlük yaşamlarında uygulamaları teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Camilli, Gregory, Sadako Vargas, Sharon Ryan, W. Steven Barnett (2010), "Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development", Teachers College Record, 112(3), Article 15440

Currie, Janet (2001), "Early Childhood Education Programs", Journal of Economic Perspectives, 15(2), 213-238

Jukić, Renata (2013), "Moralne vrijednosti kao osnova odgoja", Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XI (3), 401-416.

Kelemen, Ljiljana (2012), Idejni i etički smisao književno-umetničkih dela u pripremnom predškolskom periodu kao podsticaj i razvoj morala darovitih, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“, Vršac

Sabri, Nurhana Binti, Suziyani Binti Mohamed (2022), "Implementation of Teaching and Learning (PdP) of Moral Education in Preschool", International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 11(4), 792–804,

Taştan, Zeki (2024), Akılay, Morena Yayınevi, Konya.

KOMİK OPERA TÜRÜNDE COMMEDIA DELL'ARTE İZLERİ:

FIGARO'NUN DÜĞÜNÜ OPERASI

Öğretim Görevlisi, FURKAN AKTAKKA

Anadolu Üniversitesi, faktakka@anadolu.edu.tr - 0000-0001-5315-6744

ÖZET

Bu çalışma, İtalyan halk tiyatrosu geleneği Commedia dell'Arte ile 18. yüzyılda İtalya'da doğan Opera Buffa (komik opera) arasındaki etkileşimi Wolfgang Amadeus Mozart'ın Figaro'nun Düğünü operası üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu inceleme, İtalyan sanat tarihinin iki önemli eğlence odaklı geleneğinin toplumsal yapıdaki çelişkileri ve sınıfsal çatışmaları mizahi bir dille ele alma biçimlerinin anlaşılması bakımından önemli görülmektedir. Her iki tür de kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak toplumsal eleştiriler içeren mizahi unsurların işlendiği yapılarıyla öne çıkmaktadırlar.

Bu yaklaşımın en başarılı örneklerinden birisi de Mozart'ın Figaro'nun Düğünü operasıdır. Figaro'nun Düğünü'nün temelini oluşturan orijinal metin 1775 yılında Pierre-Augustin Beaumarchais tarafından yazılan Le Barbier de Séville (Sevil Berberi) eseridir. Bu metin kaleme alınmasının ardından sınıfsal ve toplumsal dinamikleri mizahi bir üslupla ele alan yapısı nedeniyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Orijinal metin 1786 yılında Lorenzo Da Ponte tarafından yeniden ele alınarak Le Nozze di Figaro (Figaro'nun Düğünü) adıyla opera librettosu haline getirilmiş ve Mozart tarafından bestelenmiştir.

Alan yazın incelemesi yapılarak gerçekleştirilen bu çalışma, Commedia dell'Arte arketiplerinin Figaro'nun Düğünü operasına dolaylı etkilerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda eserin baş kahramanı Figaro'nun kurnaz ve zeki bir hizmetkâr olan Zanni arketipiyle örtüştüğü; Kont Almaviva'nın kibirli ve yaşlı bir efendi olan Pantalone'yi andırdığı; Susanna'nın ise zekâsı ve manipülatif doğasıyla Colombina arketipine benzediği tespit edilmiştir. Ulaşılan bulguların ışığında bu karakterlerin operada hem komik öğelerin vurgulanmasında hem de sosyal hiyerarşiye yönelik eleştirinin işlenmesinde merkezî bir rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Çalışmanın sonuçları Figaro'nun Düğünü'nde ironi ve mizah unsurlarının sosyal sınıflar arasındaki çatışmayı eleştiren güçlü bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Gelecekte benzer çalışmaların yapılması ve ilgili alan yazına sağlanan katkının artırılması önerilmektedir. Zira bu tür çalışmaların yapılması yalnızca eserlerin içerdiği toplumsal eleştiri ve mizahi unsurların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda gelecekte bu eserleri sahneleyecek olan icracılara yaratıcı sahneleme fikirlerinin sunulmasını da sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mozart, Le Nozze di Figaro, Figaro'nun Düğünü, Commedia dell'Arte

ABSTRACT

This study aims to examine the interaction between the Italian folk theater tradition Commedia dell'Arte and Opera Buffa (comic opera), which emerged in 18th-century Italy, through Wolfgang Amadeus Mozart's opera *The Marriage of Figaro*. This examination is considered important for understanding how these two significant entertainment-oriented traditions of Italian art history address social contradictions and class conflicts in a humorous manner. Both genres stand out with their structures, which sometimes directly and sometimes indirectly incorporate humorous elements that carry social critiques.

One of the most successful examples of this approach is Mozart's *The Marriage of Figaro*. The original text that forms the basis of *The Marriage of Figaro* was written by Pierre-Augustin Beaumarchais in 1775 under the title *Le Barbier de Séville* (*The Barber of Seville*). After its creation, the text gained attention due to its humorous take on class and social dynamics. The original text was later adapted in 1786 by Lorenzo Da Ponte into an opera libretto titled *Le Nozze di Figaro* (*The Marriage of Figaro*), which was composed by Mozart.

This study, conducted through a literature review, reveals that Commedia dell'Arte archetypes had indirect influences on *The Marriage of Figaro*. In this context, it was determined that the opera's protagonist Figaro aligns with the archetype of Zanni, the cunning and intelligent servant; Count Almaviva resembles Pantalone, the arrogant and old master; and Susanna mirrors the archetype of Colombina with her intelligence and manipulative nature. The findings indicate that these characters play a central role in emphasizing both the comic elements and the critique of social hierarchy within the opera. The results of the study show that irony and humor in *The Marriage of Figaro* are used as powerful tools to critique the conflict between social classes.

It is recommended that similar studies be conducted in the future to contribute further to the relevant literature. Such studies will not only help better understand the social criticism and humorous elements embedded in these works but will also provide creative staging ideas for performers who will stage these works in the future.

Keywords: Mozart, *Le Nozze di Figaro*, *Marriage of Figaro*, Commedia dell'Arte

1. GİRİŞ

Çalışma kapsamında Wolfgang Amadeus Mozart'ın Figaro'nun Düğünü operasında commedia dell'arte etkileri taşıyan unsurların bulunup bulunmadığı incelenmektedir. İkisi de İtalya

kökenli olan commedia dell'arte ve opera buffa formları temelde eğlence odaklıdır. Ancak her iki formda kaleme alınmış eserlerin kimi örneklerinde mizahi unsurların toplumsal çelişkileri eleştirmek amacıyla ele alındığı da görülmektedir.

Örneğin Carlo Goldoni'nin commedia dell'arte etkisiyle kaleme aldığı İki Efendinin Uşağı eserinde paranın toplumsal hayattaki baskın rolü ele alınmakta ve sadece maddi çıkarların belirlediği sınırlar içinde var olmanın insan ruhunu ve aklını nasıl yozlaştırdığı mizahi bir yaklaşımla ortaya konulmaktadır. (Suner, 2007, s.163)

Komik opera türünde bestelenmiş en popüler eserler arasında yer alan Figaro'nun Düğünü operasında soylu Kont Almaviva'nın ahlaki çelişkileri mizahi bir dille işlenmektedir. Soylu Kont Almaviva, himayesinde bulunan ve evlenmek üzere olan Susanna'dan faydalanmaya çalışmaktadır. Operada Susanna ve Kontes Almaviva'nın birlikte plan yaparak Kont Almaviva'yı bu girişimine pişman etmeleri ve soylu Kont'u sonunda özür dilemek zorunda bırakmaları mizahi bir dille işlenmektedir.

Bu çerçevede, çalışmada Figaro'nun Düğünü operasında bulunduğu varsayılan commedia dell'arte'ye özgü unsurların ne şekilde işlendiği ve operanın toplumsal dinamiklere getirdiği eleştirilerin ne şekilde ele alındığı incelenmektedir. Benzer yaklaşımların kullanıldığı commedia dell'arte ve komik opera sanatlarının kesişim noktasında bulunan bir eserin bu çerçevede analiz edilmesiyle hem eseri sahneleyecek olan icracılara hem de konuyla ilgili araştırma yapacak araştırmacılara bilgi sağlanması amaçlanmaktadır.

1.1. Commedia dell'Arte

Commedia dell'arte, oyuncuların oyun metnini doğaçlama oluşturduğu esnek ve özgürlükçü bir tiyatro geleneğidir. İtalyan halk tiyatrosu geleneği commedia dell'arte'de oyuncular akrobasi, dans, şarkı söyleme gibi çeşitli beceriler sergilemekte ve genellikle tek bir rol üzerinde ustalaşmaktadırlar. Commedia dell'arte oyuncuları canlandırdıkları arketiplerin sınırlarını genişleterek yaratıcılıklarını da ortaya koymaktadırlar. Halk tiyatrosu genellikle açık alanlarda sergilenmekte ve profesyonel oyuncular tarafından oynanmaktadır. Dinsel kökenlerine rağmen daima eğlence amacı taşımakta, mizah, grotesk ve taşlama unsurlarını kullanarak yaşamı olduğu gibi yansıtmaktadırlar. Özgürlükçü yapısı nedeniyle gezici topluluklar tarafından icra edilmekte ve toplumun değer yargılarını doğrulamak ya da yalanlamak yerine sadece eğlence üretmeyi hedeflemektedirler. (Balay, 1995, s.23, 25)

Commedia dell'Arte toplulukları genellikle 10-12 kişiden oluşmaktadır. Her toplulukta aşıklar, hizmetçi kız, Capitano, Zanni ve Vecchi gibi arketipleri canlandıran sabit karakterler bulunmaktadır. Topluluğun lideri karakterler arasındaki ilişkileri netleştirmekte ve sahnede ne yapılacağını planlamaktadır. Oyuncu toplulukları genellikle ortak bir gelir paylaşım planı çerçevesinde faaliyet gösterirler ve sıklıkla turneye çıkarak oyunlarını pazar yerleri, açık hava sahneleri ve sarayların sahnelerinde sergilemişlerdir. Commedia dell'Arte oyuncuları, sahne düzeni ya da dekor olup olmamasına bakmaksızın profesyonel bir yaklaşımla performans sergileyebilme yeteneğine sahiptirler. Bu sahne hakimiyeti ve uyum yeteneği bu tiyatro yaklaşımını başarılı kılan ana unsurlardan birisidir. (Brockett & Hildy, 2016, s.175)

Commedia dell'arte, Rönesans İtalya'sında ortaya çıkan ve popüler hale gelen bir dramatik sanat yaklaşımıdır. Bu yaklaşım bağlamında genellikle stilize edilmiş arketipler, kılık değiştirmeler ve yanlış anlamalar etrafında dönen komik olay örgüleri ele alınmaktadır. (Fisher, 2005, s.418)

Commedia dell'arte karakterleri maskeli ve maskesiz olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra, Vecchi (yaşlılar), Zanni'ler (uşaklar) ve aşıklar başlıkları altında da incelenen karakterler de bulunmaktadır. Zanni karakterleri zeki ve kurnaz olanlar (Brighella, Fritellino, Beltrame) ile akılsız ve saf olanlar (Arlecchino, Pulcinella, Mazzettino, Truffaldino) şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Genellikle yüksek sesle konuşan, heyecanlı, açgözlü, cahil, kaba ve düşüncesiz davranan yapılarıyla dikkat çekerler ancak buna rağmen sempatik tavırları izleyicinin ilgisini çekmektedir. Aşıklar (innamorati/innamorato) ise Zanni karakterlerine kıyasla daha eğitilmiş, görgülü ve nazik olmalarıyla öne çıkmaktadır. Kibirli ve bencil olmalarına rağmen, özlerinde iyi kalpli ve temiz niyetli oldukları anlaşılmaktadır. (Balamir, 2017, s.83, 84)

Commedia dell'Arte'de iki ana yaşlı adam tiplmesi bulunmaktadır. Bu karakterler yaşlarına ve tecrübelerine rağmen akılsızca davranışlar sergileme ve kendilerinden çok daha genç kadınlara âşık olma eğilimindedirler. Genellikle genç karakterlerin babası rolünde olan bu yaşlılardan biri Venedikli bir tüccar olan Magnifico veya Pantalone, diğeri ise Latince kelimeleri bolca ve genellikle yanlış kullanmasıyla bilinen Dottore Graziano adlı bir üniversite hocasıdır. Bu iki karakter senaryolarda genellikle arkadaş olarak görülmektedirler. (Wilbourne, 2016, s.32)

Zanni karakterleri, commedia dell'arte sahnelerinin bir kategorisi olan lazzi'nin başlıca kahramanlarıdır. Genellikle fiziksel komedi tarzında olan bu komik sahneler herhangi bir senaryoya eklenebilecek bağımsız parçalardır. Lazzi'ler, senaryodaki olay örgüsüyle çok az bağlantı kurmakta ya da hiç bağlantı kurmamaktadır; yani, senaryonun gelişimine doğrudan katkı sağlamayan şakalar veya şamata içeriklerinden oluşmaktadırlar. (Wilbourne, 2016, s.33)

Pirrotta (1955, s.305, 306) opera ve commedia dell'arte formları arasında belirgin benzerlikler olmasına rağmen, bunların tamamen paralel görülmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yerine commedia dell'arte ve opera ortak bir gövdeden büyüyen ve bazen birbirinden ayrılan bazen ise çevresel faktörlerle tekrar birbirine yaklaşan iki dal olarak görülmelidir. Commedia dell'arte 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış olup, opera ise bu yüzyılın sonlarında gelişmeye başlamıştır. Commedia dell'arte terimi, belirli bir oyunun başlığı olarak değil, comici dell'arte adı verilen profesyonel oyuncuların sergilediği oyunlar için kullanılır. Bu oyunlar, genellikle amatör oyuncular tarafından sahnelenen Rönesans dönemi edebi komedilerden farklıdır. Rönesans komedilerinde oyunlar yazılı bir metne dayanırken commedia dell'arte'de diyaloglar tamamen doğaçlama üzerine kuruludur. (Pirrotta, 1955, s. 305, 306)

Commedia dell'arte ve opera arasında komik karakterler, olay örgüsü ve yapısal unsurlar gibi benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler her ne kadar kısmi olsa da iki form da sonuç olarak aynı toplumun dinamiklerini yansıtmaktadır. Operada düet ve terzett gibi bazı biçimsel unsurlar önce komik operada kullanılmaya başlanmıştır. Bu unsurlar ciddi operada sonradan kabul görmeye başlamıştır. 17. yüzyıl operalarının partiyonları çoğunlukla taslaklardan ibarettir ve bu eserlerin sahnelenmeleri oyuncuların bireysel yeteneklerine dayanmaktadır. Bu anlamda hem commedia dell'arte'de hem de operada oyuncuların ya da şarkıcıların performansları

izleyiciyi cezbetmekte ve kimi durumlarda bu cezbediş eserin içeriği ve yapısının önüne geçmektedir. (Pirrotta, 1955, s.324)

1.2. Komik Opera veya Opera Buffa

18. yüzyılın ikinci yarısında gelişen opera buffa, konularını günlük yaşamdan alan ve daha insani karakterler sunan bir türdür. Bu doğrultuda alt sınıflardaki insanlar tıpkı *commedia dell'arte*'de de olduğu gibi opera buffa'nın satirini tercih etmeye başlamışlardır. Opera buffa sunduğu demokratik yaklaşım anlayışı bağlamında alt sınıfların komedi ve mizahi unsurlar aracılığıyla toplumsal eşitsizliğe karşı duydukları öfkeyi ifade etmelerine olanak sağlamıştır ve böylelikle opera buffa halkın eğlencesi haline gelmiştir. (Fisher, 2005, s.100)

18. yüzyılın başlarında Napoli'de ortaya çıkan opera buffa, gelişim sürecinde *commedia dell'arte*'den büyük ölçüde etkilenmiştir. *Commedia dell'arte*'nin karakterleri, durumları ve dramatik yapısının kullanıldığı opera buffa türündeki eserler çoğunlukla yazılı ve edebi metinler üzerinden işlemiştir. Erken dönem opera buffa'nın hedef kitleleri *commedia dell'arte*'ye aşina bir seyircidir. Opera buffa esasen ciddi opera (*opera seria*) türüne alternatif olarak alt sınıfları temsil eden hizmetkâr karakterler ve insan zaafı üzerine odaklanmaktadır. Bu yapı müziksel ve dramatik dengeyi de etkilemiş ve alt seslerin (*bas*) daha fazla kullanıldığı bir müzikal yapı yaratmıştır. Opera buffa'nın amacı üst sınıflara karşı ironik ve parodi yapısında bir eleştiri sunmaktır ve bu nedenle kimi araştırmacılar bu türü estetik ve toplumsal açıdan alt sınıflar lehine bir araç olarak görmektedirler. (Zvara, 2002, s.147, 148)

Hunter ve Webster (1997, s.2) opera buffa'nın akademik olarak ele alınmasının zor olduğunu belirtmektedirler. Bunun nedenlerinden biri opera buffa'nın sürekli değişen yapısıdır. Bir eserin hiçbirini tam olarak birbirine benzemeyen otuzdan fazla farklı yorumu olabilmekte ve eserin sahnelenişi esnasında önemli değişiklikler yapılabilmektedir. Eski eserlere yeni başlıklar verilebilmekte, küçük karakterler eklenip çıkarılabilmekte veya baş karakterler yeniden adlandırılabilir. Bu prodüksiyonların çoğunun libretto metinleri günümüze ulaşsa da hayatta kalan müzik partiyonlarıyla her zaman tam olarak örtüşmedikleri belirtilmektedir.

2. TARTIŞMA

Opera buffa 18. yüzyılda daha geniş kapsamlı bir biçime evrilmiştir. Bu gelişim sürecinde *commedia dell'arte*'den etkilenen karakterizasyonlara örnek olarak özellikle Carlo Goldoni ve Pierre de Beaumarchais'nin eserleri gösterilebilir. Beaumarchais'nin *Sevil Berberi* ve *Figaro'nun Düğünü* oyunları hem *commedia dell'arte*'nin hem de toplumsal ve politik eleştirilerin izlerini taşımaktadır. Eserin başkahramanı Figaro, enerjik ve sosyal olarak güçlü bir zanaatkardır ve bu yönleriyle Zanni arketipine yakın bir karakter çizmektedir. *Le Nozze di Figaro*'nun prömiyerinde, Michael Kelly'nin canlandırdığı kekeme yargıç Don Curzio'nun *commedia dell'arte*'nin Tartaglia karakterine bağlı olduğu ve Mozart'ın bu karakterizasyonu doğru şekilde sahnelenmesini istediği vurgulanmaktadır. (Savage, 2015, s.272)

Bu çerçevede *commedia dell'arte*'nin opera buffa'nın tarihsel gelişim süreci üzerinde önemli etkileri olduğu ve özellikle Goldoni ve Beaumarchais gibi yazarların bu sürece katkıda

buldukları anlaşılmaktadır. 18. yüzyıla damgasını vurmuş olan aydınlanma düşüncesinin etkileri bu dönemde kaleme alınan eserlerde toplumsal değişim arzusunun ifade edilmesi biçiminde yansımaktadır.

Nutku (1997, s.76) 18. yüzyılın sonlarında ve Fransız İhtilali'nden önce tiyatrodaki duygusal komediler ve burjuva trajedilerinin hakimiyeti bulunduğunu belirtmektedir. Bu oyunlar burjuva sınıfının ahlak anlayışını destekleyerek erdem temalarını işlemekte ve iyilik ile kötülük arasındaki çatışmaları sahneye taşımaktadır. Jean-Jacques Rousseau ve Immanuel Kant'ın etkisiyle gelişen romantik akım ise bireyin doğal iyiliği ile toplumsal çıkarıcılığı arasındaki gerilimleri melodramın temel çatışmaları haline getirmiştir. Rousseau'nun özgürlük, kardeşlik ve eşitlik gibi fikirleri Beaumarchais'nin Sevil Berberi ve Figaro'nun Düğünü eserlerinde yansıtılmakta; bu eserlerde hizmetkârlar efendilerinden daha soylu ve yetenekli olarak gösterilmektedir.

18. yüzyılın sonlarına doğru Aydınlanma Çağı'nın iyimserliği yerini despotluğa, monarşiye ve aristokrasiye karşı bir direnişe bırakmıştır. Bu dönemde Fransız yazarları arasında başlayan başkaldırı hareketi klasiklerin yaşamdan kopuk ve otoriteye bağımlı yapısına karşı sınırsız özgürlük tutkusu ile şekillenmiştir. Beaumarchais de bu dönemin önemli figürlerinden biri olarak Figaro'nun Düğünü ile toplumsal eleştiri ortaya koyan bir taşlama sunmuş ve eserinde sınıfsal ayrıcalıkları mizahi bir dille eleştirmiştir. (Nutku, 1997, s.98)

Bu çerçevede Figaro'nun Düğünü operasında da yer alan sınıfsal çatışma temasının orijinal metinde de olduğu gibi aristokrasiye karşı eleştirel bir duruş biçiminde işlendiği ve bu eleştirinin komedi unsurlarıyla harmanlanarak sunulduğu anlaşılmaktadır.

Beaumarchais üç ayrı eserden oluşan Sevil Berberi Üçlemesinde hayatta kalabilmek için zekalarını kullanan alt sınıf karakterleri betimlemektedir. Bu karakterler arasında en dikkat çekici olanı entrikacı Figaro'dur. Figaro aristokrasiye meydan okumakta ve üst sınıf karakterlerle sürekli çatışmalar yaşamaktadır. Bu anlamda Figaro'nun aristokrat efendisi Kont Almaviva'ya yönelik esprili ve cesur tavrı yaklaşan devrimin habercisi olarak da görülebilir. Figaro, "Bu kadar onuru kazanmak için ne yaptın? Sadece doğma zahmetine katlandın" diyerek aristokrasiye açıkça eleştirmektedir. Beaumarchais'nin oyunları, Aydınlanma Çağı'nın değişim rüzgarını ve Fransız aristokrasisine yönelik eleştirileri yansıtarak devrime ilham vermiştir. Figaro Üçlemesi, Fransız Devrimi'nin ruhunu önceden haber veren ve onu harekete geçiren önemli eserler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte Mozart'ın Figaro'nun Düğünü ve Don Giovanni operaları da aristokrat erkeklerin ahlaki zaafları üzerine kuruludur. Örneğin aristokrat Kont Almaviva, Susanna'yı baştan çıkarmaya çalışır ancak Figaro ve Susanna zekaları, kararlılıkları, dürüstlükleri, sevgileri ve biraz da şans yardımıyla bu planı boşa çıkarırlar. Dolayısıyla alt sınıf karakterler aristokrasiye karşı galip gelerek devrimin sembolleri haline gelmişlerdir. (Fisher, 2005, s.58, 59)

Komik opera türünde bestelenmiş eserler ciddi operadan farklı olarak sosyal eleştiri unsurları içermektedirler. Bu unsurlar da commedia dell'arte'den alınan arketipler ve yapısal unsurlarla harmanlanarak sahneye yansıtılmaktadır. Abbate & Parker (2012, s.149, 150) komik opera türünün ilk örneklerinin merkezinde hicvin yer aldığını belirtmektedir. Kısa ve yalnızca birkaç karakterin yer aldığı bu operalar 18. yüzyıla gelindiğinde karakterler ve olay örgüsü için belirlenmiş birtakım kuralları içeren özgün yapısını kazanmaya başlamıştır. Bu kuralların

temellerini ise büyük ölçüde *commedia dell'arte* oluşturmaktadır. Bu dönemde özellikle *commedia dell'arte*'den alınan entrikacı hizmetçi, acınası akademisyen, aldatılan koca, erdemli genç aşıklar ve benzeri gibi arketipler komik opera eserlerinde boy göstermiştir. *Commedia dell'arte*'nin aksine komik opera doğaçlamaya izin vermemektedir. Ancak öte yandan komik opera sahnesindeki oyuncuların fiziksel performansları ve komik pantomimleri de *commedia dell'arte* sahnesinin doğaçlama yaklaşımını aratmayacak denli belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca klasik *commedia dell'arte* karakterleri ve olay örgülerinin opera repertuvarına uyarlanmaya başlanmasıyla opera seria yani ciddi opera yaklaşımındaki halka uzak kahramanlar tarafından ele alınmayan sosyal ve kültürel eleştirilere komik opera sahnesinde doğrudan yer verilebilmesi imkânı doğmuştur.

Fisher (2005, s.104) Figaro'nun *Düğünü* operasına kaynak teşkil eden Sevil Berberi hikayesinin köklerinin büyük oranda Rönesans dönemi *commedia dell'arte* türüne ve absürt komedi eserleriyle tanınan ünlü Fransız oyun yazarı Molière'e dek uzandığını belirtmektedir. *Commedia dell'arte* esasen satirik bir eğlence türü olarak ortaya çıkmıştır ve özellikle Rönesans döneminde gezgin oyuncu kumpanyalarının etkisiyle popülerlik kazanmıştır. Döneminin toplumsal yapısını hicveden bu sanat formu komedinin sahne üzerindeki işlenişine yönelik gelecek yaklaşımları derinden etkilemiştir. *Commedia dell'arte*, opera buffa'nın gelişimine de temel oluşturmuştur. Pergolesi'nin *La Serva Padrona* (1733) operası opera buffa'nın ilk örneklerinden birisidir. Ancak Rossini'nin Sevil Berberi eseri büyük bir popülerlik kazanmış ve gelecekteki tüm opera buffa'lar için bir model haline gelmiştir. Donizetti'nin *L'Elisir d'Amore* (1832) ve Don Pasquale (1843), Verdi'nin *Falstaff* (1893) ve Puccini'nin *Gianni Schicchi* (1918) eserleri de bu geleneğin önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. (Fisher, 2005, s.104)

Lorenzo da Ponte tarafından yazılan Figaro'nun *Düğünü* librettosu 18. yüzyıl komik opera anlayışını yansıtan birçok tipik özellik taşımaktadır. Eserde biri aristokrat biri hizmetçi sınıfından ve birisi mutlu diğeri de mutsuz olmak üzere iki çiftin hikayesini anlatılmaktadır. Mutsuz çift Kont (bariton) ve Kontes'tir (soprano), çünkü Kont'un sadakatsiz bir yapısı vardır ve gözünü Kontes'in hizmetçisi Susanna'ya (soprano) dikmiştir. Susanna da Kont'un uşağı Figaro (bas) ile evlenmek üzeredir. Ancak işler Kont'un enerjik ve genç uşağı Cherubino (mezzo-soprano, bir "pantolon rolü") ile daha da karmaşık hale gelir. Cherubino, henüz ergenliğin etkisindedir ve karşılaştığı çekici kadınlara kolaylıkla âşık olmaktadır. Oyun boyunca daha küçük karakterler ve alt olay örgüleri de devreye girer. Kont, eser boyunca Susanna'yı baştan çıkarmaya çalışır ancak sonuç olarak Kontes ve Susanna, kıyafet değiştirerek Kont'un sadakatsizliğini ortaya çıkarırlar. Sonuç olarak Kont af diler ve eser mutlu sonla tamamlanır. (Abbate & Parker, 2012, s.156)

Bunlara ek olarak operadaki altılı sahnesinde Figaro ve Susanna'nın ilişkisine dair önemli bir alt hikâye de açığa çıkmakta ve bu esnada Figaro'nun Marcellina'ya sarıldığını gören Susanna kıskanarak Figaro'ya *commedia dell'arte* yaklaşımını hatırlatan bir tokat atmaktadır. Bu pasaj eserdeki mizahi unsurların varlığını pekiştirmekte ve merkezi dramayı desteklemektedir. (Kerman, 1956, s.106)

Komik opera, opera seria'nın gösterişli ve ciddi yapısından çok daha mütevazı; kaba, hızlı, yaşamdan alınmış ve saçma öğelerle dolu ve kökleri *commedia dell'arte*'ye dayanan bir yapıya sahiptir. Bu form, virtüöz şarkıcılardan daha çok şarkı söyleyebilen oyuncular gerektirmektedir.

Komik opera, opera seria eserlerini parodi haline getirerek bu formdan da beslenmiş ve kendi estetik keşiflerini gerçekleştirmiştir. Bu keşiflerin en önemlisi müzik ve eylem arasında yeni ve uygulanabilir bir ilişkinin bulunmasıdır. Bu keşif aynı zamanda Mozart'ın dramatik başarısını da mümkün kılmış ve Mozart'ın komik opera türündeki eserleri opera tarihindeki dikkat çekici eserler arasındaki yerlerini almışlardır. (Kerman, 1956, s.74)

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışma sonucunda komik opera formunun en tanınan eserlerinden olan Figaro'nun Düğünü operasında yer alan ve eserin baş kahramanı olan Figaro karakterinin commedia dell'arte'nin Zanni arketipleriyle benzer özellikler taşıdığı anlaşılmıştır. Hem Figaro hem de genel olarak Arlecchino ve Brighella gibi Zanni karakterleri eserlerde alt sınıf temsilcileri olarak yer almakta ve aristokrasiye karşı zekalarını kullanarak kendilerini korumaktadırlar. Operada yer alan Kont Almamiva ile yaşanan çatışmada da olduğu gibi üst sınıfla yaşanan çatışmalarda sınıfsal eleştiri unsurları mizahi bir yaklaşımla dile getirilmekte ve aristokrasiye karşı bir duruş sergilenmektedir.

Ancak Figaro ve Zanni arketipleri arasında farklı noktalar da bulunmaktadır. Örneğin Zanni arketipleri çoğunlukla bireysel çıkarlarını savunurlarken Figaro karakteri aristokrasiye karşı bilinçli bir direnişi temsil etmektedir. Ayrıca Zanni arketiplerinin komedi yaklaşımları daha çok hareket ve mizah odaklıyken Figaro karakterinin mizahı daha çok diyaloglar üzerine inşa edilmektedir. Figaro, zekasını kullanarak Zanni arketiplerine nazaran mizahi yaklaşımını daha ince espriler aracılığıyla ve daha sofistike bir biçimde ortaya koymaktadır.

İnceleme sonucunda operada yer alan Susanna karakteri ve commedia dell'arte'nin Columbina arketipi arasında belirgin benzerlikler bulunduğu tespit edilmiştir. Hem Susanna hem de Columbina oldukça zeki ve kurnaz yapılarıyla öne çıkmaktadırlar. Her ikisi de alt sınıfı temsil eden bu karakterler mizah ve ironi unsurlarını büyük bir ustalık ve incelik kullanabilmektedirler. Her iki karakter de kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü kadınlardır ve eserdeki erkek karakterler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptirler. Fakat Susanna eşine sadık ve duygusal bir portre çizerken Columbina romantik ilişkilerde genellikle daha yüzeysel ve oyunbaz bir yapıya sahiptir. Ayrıca Columbina bireysel çıkarlarına korumak adına mizah ve kurnazlığa başvururken Susanna aristokrasiye karşı duran eleştirel bir simge biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Susanna Aydınlanma çağının ideallerine daha yakındır. Ancak Columbina idealizmden yoksundur ve daha pragmatik davranışlar sergilemektedir.

Çalışma kapsamında operada yer alan bir diğer karakter Bartolo ve commedia dell'arte'nin Dottore arketipi arasında da birtakım benzerlikler bulunduğu anlaşılmıştır. Her iki karakter yaşça olgun ve otoriter figürlerdir. Her ikisi de mizahi unsurlar içermekte ve hikâyenin olay örgüsüne derinlik katan karakterlerdir. Bartolo Figaro'nun geçmişinde önemli bir role sahiptir ve onunla kişisel bir bağı bulunmaktadır ancak Dottore genellikle diğer karakterlerle derinlikli kişisel bağlara sahip değildir.

Operada yer alan karakterler ve commedia dell'arte arketipleri arasındaki benzerlikleriyle beraber kılık değiştirme ve yanlış anlaşılma unsurları da yer almaktadır. Kontes ve Susanna'nın

kıyafet değiştirerek Kont'u kandırdıkları sahnede işlenen bu yaklaşım *commedia dell'arte*'de de sıklıkla kullanılmaktadır.

Tematik olarak ise operada Figaro karakteri tarafından aristokrat sınıfın ayrıcalıklarının esasen doğuştan gelen bir şans olduğu vurgulanmakta, aydınlanma düşüncesinin bireysel hak ve eşitlik düşünceleri bağlamında sınıfsal hiyerarşi sorgulanmakta ve Kont Almaviva'nın kişiliği üzerinden aristokrasinin keyfi ve zalimce ayrıcalıklarına yönelik doğrudan eleştiride bulunmaktadır. Bununla birlikte Kont Almaviva'nın eşine sadakatsizliği ve sürekli olarak Susanna'yı baştan çıkarma girişimleri dönemin ahlaki değerleri ve evlilikteki sadakat beklentilerine dair bir sorgulama niteliği de taşımaktadır.

Çalışmanın bulguları Figaro'nun *Düğünü* operasında komik opera ve *commedia dell'arte* arasındaki etkileşimin eserdeki yansımalarının eleştiri aracı olarak kullanılma potansiyeli bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda gelecekte konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda opera eserlerinde işlenen toplumsal yapı ve sınıfsal çatışmaların derinlemesine analiz edilmesi önerilmektedir. Böylelikle toplumsal yapı ve sınıfsal çatışmaların opera sanatındaki yansımalarına dair daha geniş bir bakış açısı sağlanabileceği düşünülmektedir. Müzik, metin ve sahneleme unsurlarının toplumsal eleştiri yaratmadaki rolü üzerine yapılacak karşılaştırmalı çalışmaların, opera eserlerinin hem icracılar hem de izleyiciler tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınmasına aracılık edeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Abbate, C. & Parker, R., *A History of Opera: The Last Four Hundred Years*. W.W.Norton & Company, London, 2012.
- [2] Balamir, E. (2017). *Commedia Dell'arte, Tipler ve Carlo Goldoni ile İtalya'da Tiyatro Reformu*. RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (9).
- [3] Balay, A.M., *Halk Tiyatrosu ve Dario Fo*. Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1995.
- [4] Brockett, O.G. & Hildy, F.J., *Tiyatro Tarihi*. (Çev: T.Göbekçin). Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2016.
- [5] Fisher, B.D., *A History of Opera: Milestones and Metamorphoses*. Opera Journeys Publishing, Florida, 2005.
- [6] Hunter, M. & Webster, J., *Opera Buffa in Mozart's Vienna*. Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- [7] Kerman, J., *Opera as Drama*. Vintage Books, New York, 1956.
- [8] Nutku, Ö., *Dram Sanatı: Tiyatroya Giriş*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1997.
- [9] Pirrotta, N. (1955). "Commedia dell'Arte" and Opera. *The Musical Quarterly*, 41 (3).
- [10] Savage, R., *Meeting on Naxos: Commedia dell'Arte*. (Ed. J.Chaffee & O.Crick). The Routledge Companion, London, 2015.

- [11] Suner, L. (2007). *Commedia dell'Arte Etkisinde Üç Oyun Beş Yorum. Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 24 (24).
- [12] Wilbourne, E., *Seventeenth-Century Opera and the Sound of the Commedia dell'Arte*. The University of Chicago Press, Chicago, 2016.
- [13] Zvara, V., *Commedia dell'Arte and the Evolution of Music Theatre in the First Third of the Twentieth Century*. Musicologia Istropolitana I. Stimul, 147-162, Bratislava, 2002.

MOLLY HATCH'IN SERAMİKLERİNDE RESİMSEL ANLATIM

Doç. SANVER ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, sanveroz@gmail.com - 0000-0001-8566-8672

ÖZET

Bu çalışma, Molly Hatch'in seramik sanatında resimsel anlatımı nasıl kullandığını ve geleneksel ile modern sanat anlayışlarını birleştirerek sanat pratiğini nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Seramik yüzeylerin resimsel olarak işlenmesi, seramiğin yalnızca işlevsel olmaktan çıkarak sanatsal bir nesneye dönüşmesini sağlar. Sanat tarihi boyunca, seramik dekorasyonları sosyal, kültürel ve estetik anlatımların bir parçası olmuştur. Molly Hatch, eserlerinde geleneksel motiflere modern bir yorum getirerek, geçmiş ile günümüz arasında kavramsal ve estetik bir köprü kurmaktadır.

Hatch'in eserlerinde sıklıkla kullanılan tabaklar, bağımsız sanat nesnelere olarak tasarlanırken aynı zamanda büyük ölçekli kompozisyonların bir parçası hâline gelir. Sanatçının seramik eserlerinde Çin porselenleri ve Batı sanatının etkileri bir araya getirilmiştir. Modüler bir yapıya sahip olan eserleri, tabakların bir araya gelerek görsel bir bütünlük oluşturduğu, ancak her bir tabağın da bağımsız bir anlam taşıdığı bir yerleştirme sunar.

Hatch'in sanatı, el yapımı süreçleri ön plana çıkararak endüstriyel üretime bir alternatif getirir. Sanatçı, seramik yüzeylerde geleneksel motifleri korurken çağdaş tasarım anlayışlarıyla bu motiflere yeni anlamlar yükler. Böylece eserleri, geçmişe ait estetik değerlerin günümüz izleyicisi için de anlamlı kalmasını sağlamaktadır. Hatch'in çalışmaları, seramik ve resmin kesiştiği noktada, geleneksel ve modern sanat pratiklerinin birlikte var olabileceğini ve sanatın kültürel süreklilik içinde nasıl evrilebileceğini gösteren özgün örnekler vermektedir.

Anahtar kelimeler: Seramik, resim, tabak, dekorasyon

PICTORIAL EXPRESSION IN MOLLY HATCH'S CERAMICS

Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan University, sanveroz@gmail.com - 0000-0001-8566-8672

SUMMARY

This study examines how Molly Hatch employs pictorial expression in ceramic art and shapes her artistic practice by merging traditional and modern art concepts. The pictorial treatment of ceramic surfaces transforms ceramics from merely functional objects into artistic ones. Throughout art history, ceramic decorations have been integral to social, cultural, and aesthetic narratives. In her works, Hatch bridges the past and present by offering a modern interpretation of traditional motifs, establishing both conceptual and aesthetic connections between the two eras.

Plates, frequently used in Hatch's artworks, function as independent art objects while also forming parts of large-scale compositions. Her ceramic works reflect the influences of both Chinese porcelain and Western art. With their modular structure, these pieces offer installations where individual plates create visual coherence, yet each retains its own independent meaning.

Hatch's art emphasizes handmade processes, providing an alternative to industrial production. While preserving traditional motifs on ceramic surfaces, she imbues them with new meanings through contemporary design approaches. In doing so, her works allow aesthetic values from the past to remain relevant for today's audience. Hatch's practice stands at the intersection of ceramics and painting, presenting unique examples that demonstrate how traditional and modern artistic practices can coexist and evolve within a framework of cultural continuity.

Keywords: Ceramics, painting, plate, decoration

1. GİRİŞ

Seramik sanatında resimsel anlatım, yüzey dekorasyonunun estetik bir ifade aracı olarak kullanılmasını ve seramiğin yalnızca işlevsel olmaktan çıkıp bir sanat nesnesine dönüşmesini sağlar. Sanatçılar, seramik yüzeylerine ekledikleri figüratif veya soyut imgelerle sanatsal anlatımlarını genişletirken, hem geleneksel hem de çağdaş sanata referanslar sunarlar. Seramik ve resim arasındaki bu etkileşim, sanatın zanaatla bulunduğu noktalardan biri olarak tanımlanabilir. Özellikle çağdaş sanat anlayışı içinde seramik yüzeylerin resimsel olarak işlenmesi, geleneksel sınırların ötesine geçerek sanatsal bir dil oluşturur (Çevik, 2018; İnan, 2018).

Seramik sanatının tarihsel sürecinde dekor ve resimsel öğeler, yalnızca estetik amaçlarla değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel anlatıların aktarımı için de kullanılmıştır. Neolitik dönemden günümüze kadar seramik üzerine yapılan bezemeler, içinde buldukları toplumun yaşam biçimini, ritüellerini ve sanat anlayışını yansıtmıştır. Günümüz seramik sanatçıları, bu gelenekten yararlanarak çağdaş sanat formları ve teknikleri ile disiplinlerarası çalışmalara yönelmektedir. Resim ve seramiğin kesişimi, hem iki boyutlu hem de üç boyutlu anlatım olanaklarını bir arada sunarak sanatçıların özgün ifadeler geliştirmelerine imkan tanımaktadır (Sevim & Yıldırım, 2018).

Bu bağlamda, seramik yüzeylerin birer taval olarak kullanımı çağdaş sanatın dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Seramik yüzeyler, sır altı ve sır üstü boyama gibi tekniklerle işlenerek, resimsel anlatımların farklı boyutlarını ortaya koyar. Bu tekniklerin kullanımında sanatçının form ile yüzey arasında kurduğu ilişki, eserin estetik bütünlüğünü belirleyen temel unsurlardan biridir. Seramik sanatında resimsel anlatım, sanatsal ve dekoratif unsurların bir araya geldiği bir ifade biçimi olarak öne çıkar. (İnan, 2018).

Bu anlayışın çağdaş temsilcilerinden biri olan Molly Hatch, seramik yüzeyleri resim ve tasarımın kesişim noktasında yeniden yorumlayan özgün çalışmaları ile dikkat çekmektedir.

2. MOLLY HATCH'İN SERAMİK SANATINA BİR BAKIŞ

Molly Hatch, 1978 yılında doğmuş ve eğitimini Boston'daki Museum School'da lisans (BFA) eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra Colorado Üniversitesi'nde seramik üzerine yüksek lisans (MFA) yaparak uzmanlaşmıştır (Noyes, 2017).

Hatch'ın sanatı, geleneksel seramik teknikleri ile resim ve grafik tasarım öğelerini bir araya getirmesiyle öne çıkar. Kariyerinin erken dönemlerinde John Michael Kohler Sanat Merkezi'nde kazandığı bir Arts/Industry bursu, sanatçının hem endüstriyel alanda tasarım yapmasına hem de özgün sanat eserleri üretmesine olanak sağlamıştır. Hatch'ın çalışmaları, dekoratif nesnelere ve günlük objelere sanat eseri statüsüne yükseltme arzusunu yansıtır. Sanatçının eserlerinde sıklıkla kullandığı tabaklar, tekil bir nesneden ziyade çok sayıda tabağın bir araya gelmesiyle büyük ölçekli resimsel kompozisyonlar oluşturur. Örneğin, Philadelphia Art Alliance'da sergilenen "Reverie" adlı enstalasyonu 28 tane elle şekillendirilmiş tabak düzenlemesinden oluşmaktadır. Tabaklarda sır ve sır altı boya ile 11 ayar altın yıldız içeren sır üstü uygulamaları dikkati çekmektedir. (Molly Hatch: Uncontained, 2013).

Görsel 1. Molly Hatch, Reverie, elle şekillendirme, 2013.
<https://www.mollyhatchstudio.com/philadelphia-art-alliance/>

Bu eser, seramiğin bir sanat formu olarak nasıl ele alınabileceğini, somut bir biçimde göstermektedir. İşlevsel bir ürün ile dekoratif bir tasarım nesnesi arasındaki sınırları sorgulamaktadır.

Bu eserinde de görüldüğü gibi, Hatch'ın eserlerinde hem geleneksel zanaat unsurları hem de çağdaş sanat dili bir arada kullanılarak, izleyicilere estetik ve düşünsel bir deneyim sunulmaktadır. Hatch'ın sanatı, tarihi seramik objelerden ve antik desenlerden de ilham almaktadır. Eserlerinde, Afrika'dan Çin'e uzanan kültürel öğeleri seramik yüzeylere yansıtarak geçmiş ile bugünü bir araya getirir (Noyes, 2017).

Tarih boyunca seramik yüzeylerin tasarımında boyama ve çizim gibi resimsel teknikler sıkça kullanılmıştır. Özellikle Çin porselenleri, Ortadoğu ve İslam Sanatı seramikleri, Avrupa’da üretilen seramikler figüratif, floral ya da soyut resimlerle ifade edilerek bir tür görsel anlatı sunmaktadır. Molly Hatch de çalışmalarında bu geleneği takip etmekle kalmaz; aynı zamanda resimsel anlatımı, modern tasarım ve çağdaş sanat anlayışıyla birleştirerek yeniden yorumlar. Hatch’in eserleri, bu nedenle seramik yüzeyde hem estetik hem de kavramsal bir diyalogun kurulmasına imkân tanımaktadır.

Hatch’in “Axis” ve “Chinoiserie Bird” eserleri, geleneksel formların modern bir yorumla nasıl birleşebileceğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu eserlerde, sanatçı yüzeydeki resimsel ifadeyi yalnızca bir süsleme unsuru olarak değil, aynı zamanda geçmiş ile günümüz arasında bir köprü olarak kullanır. Hatch, geleneksel Çin motiflerini yeniden ele alırken, onların özgün formlarını korur; ancak renk seçimlerinde ve kompozisyon kurgusunda yaptığı değişikliklerle bu motiflere çağdaş bir yorum katar.

Bu bağlamda Hatch’in eserleri, seramik yüzeydeki resimsel ifadeyi tarihsel bir birikimin ve kültürel mirasın devamı olarak sunar; ancak bu ifadeyi, modern dünyanın estetik ve sanatsal ihtiyaçlarına uygun bir şekilde dönüştürür. Hatch, geleneksel ve modern biçimleri bir arada kullanırken, her iki estetik anlayışın da izlerini görünür kılar: Geleneksel desenlerin tanınabilir formları korunurken, çağdaş yorumlar da bu formlara eklenir. Böylece seramik yüzey, sadece bir süsleme alanı olmaktan çıkar; geçmişle günümüz arasında bir diyalog kuran, hem resimsel hem de kavramsal bir anlatıya dönüşür.

2.1. MOLLY HATCH’İN ESERLERİ

2.1.1. Chinoiserie Bird (Chinoiserie Kuşu)

37 adet, her biri 30 cm çapında, el boyaması seramik tabaktan oluşan Chinoiserie Kuşu, 18. yüzyıla ait bir Delft tabağı üzerindeki mavi-beyaz yüzeyi yeniden yorumlamaktadır. Delft tabakları Hollanda’ya özgü büyük çoğunluğu mavi beyaz renkte olan, kalay sırlı seramiklerdir. Delft seramiklerinde Çin porselenlerinin etkileri görülmektedir. Bu tabaklar Çin’den Hollanda’ya gönderilen porselenleri taklit etmek amacıyla üretilmişlerdir. Düşük sıcaklıkta ancak porcelene benzeyen bir yapıdadırlar. Yine bu tabakların yüzeylerinde uzun ömürlülüğü simgeleyen Geleneksel Çin sanatına özgü turna ve çam motifleri Hollanda tarzında yer almaktadır.

Molly Hatch’in bu eseri de dönemin çok değer verilen Çin ihracat porselenlerini taklit etmek amacıyla Hollandalılar tarafından kullanılan geleneksel kalay sır tekniğiyle üretilmiştir. Eserde, kraliyet mavisi sır ve kobalt boya kombinasyonu kullanılarak yalnızca tarihî eserin yüzeyi değil, aynı zamanda üretim süreci de taklit edilmiştir.

Görsel 2. Delft tabağı, Seramik, 22cm, 18.yy.

<https://www.antiquepottery.co.uk/english-pottery-delftware-plate-with-image-of-a-standing-heron-antique-period-18th-century/>

Görsel 3. Molly Hatch, Chinoiserie Bird, 162 cm x 213 cm

<https://www.mollyhatchstudio.com/work#/crane/>

Geleneksel porselen dekorlarını modern bir yorumla bir araya getirerek duvar panoları ve seramik düzenlemeleri oluşturan Hatch burada da, bir dizi beyaz tabak üzerine kobalt mavisi desenler işlenmiştir. Tabakların hepsi bir kompozisyon oluşturacak şekilde duvara monte edilmiştir. Sanatçının bu eserinde 5 temel unsur dikkati çekmektedir.

1- Desenler: Chinoiserie sanatının etkilerini taşımaktadır. Bu tarz, 17. ve 18. yüzyıllarda Batı'da Uzak Doğu kültüründen esinlenerek ortaya çıkmış bir sanat akımıdır. Hatch, burada geleneksel botanik motifler ve kuş figürleriyle hem doğuya hem de batıya göndermede bulunur.

Görsel 4. Molly Hatch, Chinoiserie Bird (detay)

<https://www.mollyhatchstudio.com/work#/crane/>

2. Modüler Yapı: Tüm tabaklar, bir araya getirildiğinde tek bir büyük eseri oluşturmaktadır. Ancak detaylı bakıldığında bazı tabaklardaki desenler bir biri ile uyumlu bir geçiş oluşturmazlar. Bu modüler sistem, Hatch'in işlerinde sıkça gördüğümüz bir yöntemdir. Her bir parça kendi içinde bağımsız bir sanat eseri olsa da, bir araya geldiklerinde bütünlük kazanır.

3. Mavi ve Beyaz Porselen Referansı: Mavi-beyaz desenler, Çin ve Avrupa porselen geleneklerine gönderme yapmaktadır. Özellikle Hollanda'nın Delft çinileri ve Çin'in mavi-beyaz porselenleri Hatch'in ilham kaynakları arasında yer almaktadır.

4. El ile Şekillendirme: Sanatçı eserinde yer alan tabakları çamur tornasında elle şekillendirmiştir. Sonrasında desenleri serbest fırça hareketleri tabak üzerine aktarmıştır. Bunlar

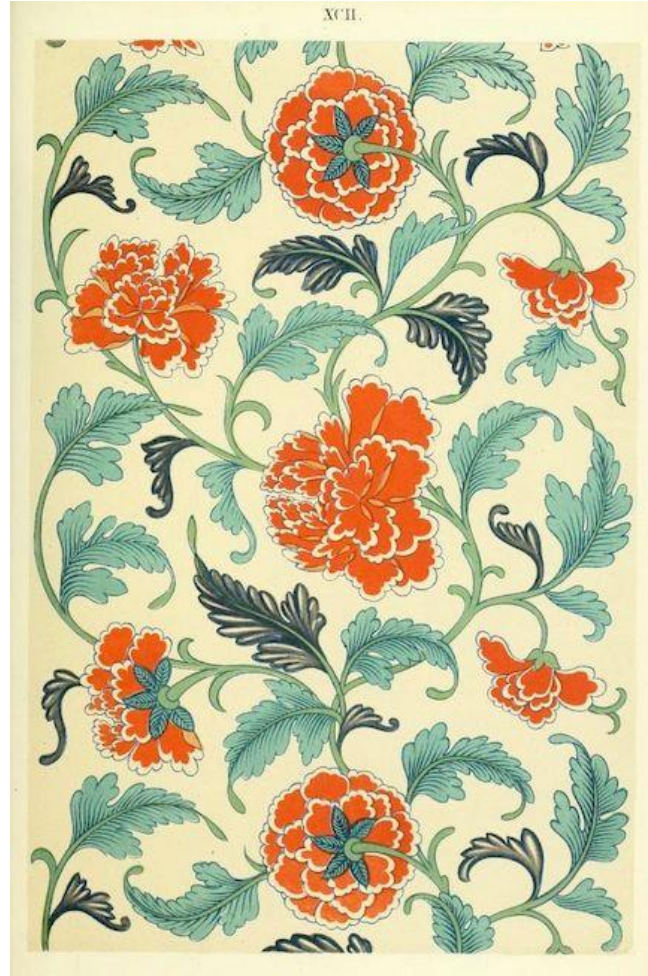
eserde el yapımı dokuyu öne çıkarmaktadır. Bu yaklaşım, dijital ya da endüstriyel üretime bir alternatif sunmakta ve eseri daha samimi ve dokunsal hale getirmektedir.

5. Kurulum: Tabakların aralarındaki boşluklar, eserin bir “tablo” gibi değil, hem iki boyutlu hem de üç boyutlu bir çalışma olarak algılanmasını sağlamaktadır. Mekânla etkileşimi güçlendiren bu yaklaşım, Hatch’in seramik objeleri sadece işlevsel birer eşya olarak değil, aynı zamanda duvar sanatı olarak da ele aldığını göstermektedir.

Hatch’in seramik sanatını geleneksel ve çağdaş yaklaşımlar arasında bir köprü olarak kullandığı, bu eserin analizinde net bir şekilde görülebilir. Ayrıca, tarihsel referanslarla modern tasarım anlayışını bir araya getirmesi, sanatçıyı benzersiz kılan yönlerden birisi olarak görülebilir.

2.1.2. Axis

"Axis," 5,6 metre genişliğinde ve 3,7 metre yüksekliğinde anıtsal bir duvar yerleştirmesidir. Çapları 15 cm ile 61 cm arasında değişen 124 adet elde şekillendirilmiş ve boyanmış porselen tabaktan oluşmaktadır. Bu eser, Owen Jones’un 1866’da yayımladığı "Examples of Chinese Ornament" (Çin Süslemelerinden Örnekler) adlı kitabında yer alan, dekoratif bir Çin vazosuna ait desenin parçalara ayrılarak yeniden yorumlanmasıyla oluşmuştur. Bu kitapta yer alan desenin hareketli ve çizgisel yapısını, boyut ve renk geçişleriyle vurgulayan bu çalışma, tarihi örneğe modern bir bakış açısı sunmaktadır.

Görsel 5. Owen Jones, Examples of Chinese Ornament, 1866

<https://publicdomainreview.org/collection/examples-of-chinese-ornament-1867/>

Görsel 6 Molly Hatch, Axix, 560 cm x 370 cm

<https://www.mollyhatchstudio.com/work#/axis/>

Eser, duvara yerleştirilmiş çeşitli boyutlardaki seramik tabaklardan oluşmaktadır. Tabaklar, kırmızı, mavi ve beyaz renklerde detaylı çiçek desenleriyle süslenmiştir. Bu eserin analizinde de yukardaki eserde olduğu gibi benzer unsurlar bulunmaktadır.

1. Desenler: Çalışmanın deseni yukarıda belirtildiği gibi Owen Jones'un "Examples of Chinese Ornament" (Çin Süslemelerinden Örnekler) adlı kitabında yer alan bir desendir. Tabakların üzerinde birbirini tamamlayan yapıda bitkisel desenler bulunur.

2. Modüler Yapı: Tüm tabaklar bir araya geldiğinde bütün deseni oluşturmaktadır. Ancak bu eserde her bir tabakta yer alan desen diğer bir tabağa uyumlu bir biçimde geçiş yapmaktadır. Bu nedenle de sanatçı şekillendirmiş olduğu her bir tabağı duvara yerleştirmiş, sonrasında desenleri projeksiyon yardımı ile tabaklara uygulamıştır. Serbest fırça hareketlerinin yerini daha kontrollü çizimler almıştır.

Bu eserde yer alan her bir tabak da önceki eserde olduğu gibi elle şekillendirilmiştir. Ayrıca duvar üzerindeki yerleştirmeye bakıldığında yine tabakların üzerindeki desenler bir bütün olarak algılanmaktadır. Diğer yandan her bir tabak bağımsız bir obje olarak işlevsel bir amaçla kullanılabilir.

Sanatçının her iki eserinin biçimsel özelliklerine değinildikten sonra, bu eserlerin geleneksel ve modern bir anlayışı nasıl bir arada yansıttığı da dikkate alınmalıdır.

Görsel 7. Molly Hatch, Axix (detay)

<https://www.mollyhatchstudio.com/work#/axis/>

3. GELENEKSELİN MODERNLEŞME SÜRECİ, YENİ ANLAMLARIN İNŞASI VE KÜLTÜREL SÜREKLİLİK

Sanat tarihinde, geleneksel biçimlerin modern sanat eserlerine dönüşümü, geçmişin kültürel birikimini geleceğe taşıyan önemli bir yaratım pratiği olmuştur. Molly Hatch'ın "Chinoiserie Bird" ve "Axis" isimli eserleri, bu süreci anlamak için dikkat çekici örnekler sunmaktadır. Hatch, geleneksel Çin süslemeleri ve dekoratif motifleri alarak, onları modern bir anlatım diliyle yeniden yorumlamıştır. Bu dönüşüm, sanatçının geçmişe ait estetik anlayışları ödünç alıp günümüz sanatında yeni bir perspektif kazandırmasıyla ortaya çıkar. Böylece geleneksel motifler, salt bir kopya ya da nostaljik bir öge olmaktan çıkıp, modern sanatın özgün yorumları içinde yeniden anlam kazanır.

Geleneksel bir biçimin modern sanat eserine dönüşüm sürecinde, sanatçılar geçmişten gelen motif ve formları yaratıcı bir yeniden kurgulamayla kullanmaktadır. Hatch'ın eserlerinde olduğu gibi, tarihi süslemelerin parçalanarak ya da yeniden ölçeklendirilerek farklı bir bağlama taşınması, bu sürecin temel mekanizmalarından biridir. "Axis" eserinde Hatch, Owen Jones'un 1866 tarihli "Examples of Chinese Ornament" adlı eserindeki bir Çin motifini alır, bu motifi ölçek, renk ve form değişiklikleriyle dönüştürür. Geleneksel motif, böylece yalnızca tarihî bir

estetik miras olarak kalmaz; modern sanatın dinamik, devingen ve çağdaş bir ifadesi hâline gelir.

Modern sanatın en önemli özelliklerinden biri, geleneksel biçimleri yalnızca yeniden üretmekle yetinmemesi, aynı zamanda bu biçimlere yeni anlamlar yüklemesidir. Örneğin, “Chinoiserie Bird” eserinde sanatçı, geleneksel kuş figürlerini Batı sanatının formlarıyla birleştirir. Bu tür bir kültürel etkileşim ve yeniden yorumlama, sanat eserine hem tarihsel bir derinlik hem de çağdaş bir yorum katmaktadır. Böylece geçmişe ait estetik değerlerin, bugünün izleyicisi için de anlamlı kalması sağlanır.

SONUÇ

Molly Hatch’ın eserleri, geleneksel ve modern sanat biçimlerinin başarılı bir sentezini sunarak seramik sanatında yeni ifade olanaklarının önünü açmaktadır. Geleneksel motiflerin çağdaş bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması, geçmiş ile günümüz arasında estetik ve kavramsal bir köprü kurulmasını sağlar. Hatch’ın çalışmalarında Çin süsleme sanatından esinlenen tasarımlar, tarihî formların modern kompozisyonlarla nasıl bir arada kullanılabileceğini göstermektedir. Bu tür bir yaklaşım, sanatçıların ve tasarımcıların estetik mirasa sadece sadık kalmakla yetinmeyip, onu güncel sanatın ihtiyaçlarına göre dönüştürmelerini teşvik eder.

Günümüz sanatçıları için Hatch’ın yöntemi, geleneksel ve çağdaş unsurları bir araya getiren disiplinlerarası çalışmaların önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, seramik sanatını sadece işlevsel bir araç olmaktan çıkarıp, kavramsal derinliğe sahip bir sanat nesnesine dönüştürme imkanı sunar. Seramik yüzeylerin birer tuval gibi kullanılması, resimsel anlatımın seramik sanatıyla nasıl bütünleşebileceğine dair ilham verici örnekler oluşturur. Hatch’ın modüler düzenlemeleri, bireysel parçaların bir araya gelerek nasıl bütünsel bir anlam yaratabileceğini göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

Geleneksel ve modernin bu sentezi, gelecek nesil sanatçı ve tasarımcılar için özgün sanat anlayışlarının geliştirilmesinde önemli bir model sunar. Eğitim sürecindeki sanatçı adaylarının, Hatch’ın yaklaşımından esinlenerek farklı kültürel birikimlere daha açık ve yaratıcı bir şekilde yaklaşmaları mümkündür. Molly Hatch’ın seramik sanatına getirdiği resimsel anlatım ve özgün bakış hem bireysel estetik anlayışları hem de kültürel mirasa dayalı sanatsal üretimi güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

Çevik, N. (2018). Çağdaş Seramik Sanatında Resimsel Yönelimler. Gazi Üniversitesi Yayınları.

İnan, H. B. (2018). Seramik Form ve Yüzeylerde Resimsel Anlatımlar ve İmgeler. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Molly Hatch: Uncontained. (2013). CFile Online . CFile - Contemporary Ceramic Art + Design.. <https://cfileonline.org/art-molly-hatch-uncontained/> Erişim tarihi: 20.10.2024

Molly Hatch Studio. (2024). <https://www.mollyhatchstudio.com/> Erişim tarihi: 20.10.2024

Noyes, C. (2017). Molly Hatch: Ceramics at Large. Art & Object.

Sevim, S. S., & Yıldırım, Ö. (2018). Çağdaş Türk Seramik Sanatında Resimsel Anlatım. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

LOUIS C. TIFFANY’NİN TASARIMLARINDA BİYOMİMETİK ÖĞELERİN İNCELENMESİ

Doç. SANVER ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi, sanveroz@gmail.com - 0000-0001-8566-8672

ÖZET

Biyomimikri, doğadaki yapı ve formlardan ilham alarak problemlere çözüm sunan bir tasarım yaklaşımıdır. Bu anlayış hem estetik hem de işlevsel anlamda yaratıcı süreçleri zenginleştirmekte ve seramik sanatında özgün formların ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çalışma, Louis C. Tiffany’nin eserlerinde doğadan ilham alan şekillerin, yüzey dokularının ve form arayışlarının seramik malzeme ile nasıl buluştuğunu incelemektedir.

Seramik, yapısı gereği hem işlevsellik hem de estetik kaygıları bir araya getiren bir sanat dalı olduğu için, biyomimikri prensiplerinin uygulanması açısından önemli bir zemin sunmaktadır. Sanatçının işleri, bu bağlamda hem doğayı estetik bir bakış açısıyla yeniden yorumlamakta hem de seramik malzemenin esnekliğini ve olanaklarını keşfetmektedir. Tasarım açısından bakıldığında, eserlerin özgünlüğü ve yenilikçi yaklaşımı, biyomimikrinin ne denli güçlü bir yaratıcı potansiyel taşıdığını göstermektedir. Tiffany’nin eserleri biyomimikri ilkesinin sanatta ne şekilde uygulanabileceğine dair özgün bir bakış sunmaktadır. Eserler, estetik ve işlevselliğin dengeli bir biçimde bir araya getirildiği yenilikçi tasarım süreçlerine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biyomimikri, seramik, tasarım

AN ANALYSIS OF BIOMIMETIC ELEMENTS IN LOUIS C. TIFFANY'S DESIGNS

Assoc. Prof. SANVER ÖZGÜVEN

Necmettin Erbakan University, sanveroz@gmail.com - 0000-0001-8566-8672

SUMMARY

Biomimicry is a design approach that offers solutions to problems by drawing inspiration from structures and forms found in nature. This understanding enriches creative processes both aesthetically and functionally, contributing to the emergence of original forms in ceramic art. This study examines how nature-inspired shapes, surface textures, and explorations of form in the works of Louis C. Tiffany intersect with ceramic materials.

As ceramics inherently combine both functionality and aesthetic concerns, they provide a significant foundation for the application of biomimicry principles. In this context, Tiffany’s works not only reinterpret nature from an aesthetic perspective but also explore the flexibility and possibilities offered by ceramic materials. From a design perspective, the originality and innovative approach of these works demonstrate the powerful creative potential that biomimicry holds. Tiffany’s works offer a unique perspective on how the principles of biomimicry can be applied in art, shedding light on innovative design processes where aesthetics and functionality are harmoniously integrated.

Keywords: Biomimicry, ceramics, design

1. GİRİŞ

Biyomimetik yaklaşım, sanatta işlevsellik ve estetik arasında bir denge kurarken, sürdürülebilir tasarımın da kapılarını açmaktadır. Biyomimikri, Yunanca “bios” (yaşam) ve “mimesis” (taklit) kelimelerinden türeyen bir kavramdır ve doğadaki yapıları, işlevleri ve süreçleri taklit ederek insan sorunlarına sürdürülebilir çözümler üretmeyi amaçlar. Janine Benyus’un “Innovation Inspired by Nature” kitabında tanımladığı gibi, biyomimikri, doğanın milyonlarca yıllık evrim sürecinde geliştirdiği çözümlerden öğrenmeyi ifade eder. (Benyus, 1997). Biyomimesis ise biyomimikrinin daha geniş bir kavramıdır ve yalnızca doğayı taklit etmekle kalmayıp, biyolojik süreçlerin işleyişine uygun çözümler geliştirmeyi de kapsar (Pathak, 2019; Genç, 2023).

Sanatçılar uzun süredir doğadan esinlenmişlerdir, ancak biyomimikri, doğadaki süreç ve yapıları doğrudan sanatın merkezine yerleştirir. Biyomimikrinin plastik sanatlardaki yansımalarına pek çok örnek verilebilir. Özellikle, Tomás Saraceno gibi sanatçılar, örümcek ağlarının yapısal ve estetik özelliklerinden ilham alarak mekâna yönelik sanatsal düzenlemeler yapmışlardır. Saraceno'nun çalışmaları, doğanın içsel süreçlerini anlamaya ve mekânı deneyimsel bir alana dönüştürmeye odaklanır. Bu yaklaşımlar, sanatın sadece estetik bir uğraş olmadığını, aynı zamanda doğanın sürdürülebilirliği hakkında farkındalık yaratma aracı olabileceğini ortaya koyar (Kıral & Paç, 2022).

Biyomimikri, seramik sanatında da kendine yer bulmuştur. Sanatçılar, seramik malzemelerin doğayla olan bağı sayesinde, biyolojik yapıların ve sistemlerin soyutlanarak sanat eserlerine dönüştürülmesini sağlarlar. Örneğin, bir çalışmada, seramikten üretilen aydınlatma aksesuarlarında mantar, ayçiçeği ve denizanası gibi canlıların yapıları taklit edilmiştir. Bu eserler, biyomimetik anlayışla üretilerek hem estetik hem de sürdürülebilirlik açısından dikkat çekici örnekler sunar. (Parlak et al., 2022). Melda Genç'in çalışmasında seramik heykellerde biyomimetik uygulamaların doğanın formlarını ve sistemlerini nasıl yeniden yorumladığı incelenmiştir. Bu heykeller, biyomimetik süreçlerin sanatta hem estetik hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından nasıl kullanılabileceğini göstermektedir. Ayrıca, seramik heykel sanatında biyomimetik unsurların nasıl etkili olduğu, kil gibi doğal malzemelerin canlı-cansız formları yeniden yorumlamak için nasıl kullanıldığı araştırılmıştır. Bu sentez, doğanın tasarım ilkelerinin sanata uygulanarak yaratıcı, çevre dostu ve estetik eserlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Genç, 2013; Erdal 2024).

Biyomimikri ve sanat arasındaki ilişki, doğanın sunduğu sınırsız ilham kaynağını işlevsel ve estetik bir yaklaşımla birleştirir. Seramik sanatında da bu yaklaşım, hem doğayla uyumlu tasarımların hem de sanatsal ifadelerin önünü açmaktadır. Doğadaki yapı ve süreçlerin taklit edilmesi, sanatı daha sürdürülebilir ve anlamlı hale getirirken, aynı zamanda estetik değerleri de zenginleştirir. Biyomimikri ve seramik tasarımı arasındaki ilişkinin somut örnekler ile gösterilmesi amacıyla, bu çalışma kapsamında Louis Comfort Tiffany'nin üç seramik eseri biyomimikri açısından incelenmiştir. İncelenen eserler, sanatçının Metropolitan Müzesi'nde sergilenen iki adet vazo ve kapaklı bir kâsesinden oluşmaktadır. Üç seramik eser de fonksiyonel seramik formlardır ve sanatçının biyomimetik yaklaşımını net bir şekilde göstermektedir.

2. BOSTON SARMAŞIĞI MOTIFLİ KAPAKLI KASE

Louis Comfort Tiffany (1848–1933), çoğunlukla cam işleriyle tanınan bir tasarımcıdır. Ancak 1900 yılında Paris'teki Exposition Universelle'de avangart Fransız seramiklerini gördükten sonra seramik alanında denemelere başlamıştır. Tiffany, seramik eserlerini ilk kez 1904'te Saint Louis'teki Pan-Amerikan Fuarı'nda tanıtmıştır. Tiffany birçok eserinde olduğu gibi, seramiklerinde de doğadan ilham almaktadır. Kaseyi çevreleyen ve kapağın üzerine yayılan Virginia sarmaşığı motif, onun kurşunlu cam abajurlarında ve vitray pencerelerinde de görülmektedir. Kasedeki sır, Tiffany'nin en erken dönem örneklerinden biridir. “Eski Fildişi” olarak adlandırılan bu sır, tasarımın oyuklarında biriktiğinde karararak yüzeydeki kabartmayı vurgular. Tiffany, kapaklı kaselerden emaye malzemeyle birkaç tane yapmış olmasına rağmen, bu form seramik olarak bilinen tek parçadır.

Görsel 1. Louis Comfort Tiffany, Boston Sarmaşığı Motifli Kapaklı Kase, 15cm, 1904.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/20766>

Sanatçının **1904** yılında yapmış olduğu bu eser Boston sarmaşığı motiflerini seramik yüzeye taşır. Sanatçı, aynı bitki motiflerini vitray ve lambalarda da kullanmıştır. Kase üzerindeki “**Eski Fildişi**” olarak bilinen sır, tasarımdaki kabartma motifleri vurgulamak için koyu gölgeler oluşturarak farklı bir estetik yaratır. Bu kapaklı kase, aynı zamanda Tiffany'nin emaye ve seramik işlerinde doğanın formlarını keşfetme arayışının önemli bir örneğidir.

2.1. Renk ve Malzeme:

Bu kapta açık yeşil ve sarıya dönük tonlar hakimdir. Bu da izleyiciye doğal bitkilerin yapraklarının ilkbahar dönemindeki taze halini çağrıştırmaktadır. Mat sırlı seramik yüzey, toprağa ve doğadaki organik formlara vurgu yapmaktadır.

2.2. Tasarım ve Biyomimikri:

Kapak üzerindeki sarmaşık benzeri desenler, bitkilerin doğadaki dolaşımını ve büyüme biçimini taklit ediyor. Bitki motifleri, yaprakların gelişigüzel ama uyumlu yayılımını vurgular şekilde işlenmiştir. Bu tasarım, doğanın uyumlu karmaşasını ve formların iç içe geçişini kase formu üzerinde yakalamaktadır. Biyomimikri açısından, Tiffany bu eserde doğada sıkça karşılaşılan simetrik olmayan ve organik formları bir araya getirerek estetik ve işlevselliği buluşturmuştur. Kapak tasarımı da bir çiçeğin tomurcuğuna benzer bir biçimde tasarlanmıştır. Kapağın her açılışı, merkezdeki tomurcuğun da açılıp, çiçeğin açılıyormuş hissini vermektedir.

3. GELİNCİK ÇİÇEĞİ VAZOSU

Tiffany'nin birçok seramik vazosu, gelincik ve haşhaş gibi çeşitli çiçek ve bitkilerden ilham alarak oluşturulmuştur. Bu vazoda da çiçekler, tomurcuklar, yapraklar ve saplar belirli bir kompozisyonda bir araya getirilmiştir. Vazonun üst kısmında düzensiz şekilli bir ağız görülebilir. Gelincik motifi, Tiffany ve o dönemde hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de Avrupa'da faaliyet gösteren diğer sanatçılar tarafından ifade gücü nedeniyle sıkça kullanılmıştır. Tiffany bu motifi yalnızca seramiklerde değil, emaye işlerinde ve kurşunlu cam abajurlarında da kullanmıştır. Vazo, Tiffany tarafından yeşilin farklı tonlarında sırlanmıştır. Sır efektlerindeki akışkan yapı formdaki girinti ve çıkıntılarda açık koyu lekeler oluşturmaktadır. Bu da eserde hacim katmakta ve yüzeyindeki bitkisel kabartmalara daha gerçekçi bir görüntü vermektedir. Bu efektler aynı zamanda orman zeminindeki yosun ve liken renklerini andırmaktadır.

Görsel 2. Louis Comfort Tiffany, Vazo, 27cm, 1904.
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/9473>

1904 yılında yapmış olduğu bu vazoz da **gelincik çiçeği** motifine dayanır; tomurcuklar, yapraklar ve saplar, organik bir şekil oluşturarak vazoya dinamik bir görünüm kazandırır. **Danimarka porselenleri** gibi, dönemin bazı estetik etkilerini yansıtan bu eser, zengin **yosun ve liken tonlarında sır** kullanımı ile dikkat çeker. Tiffany, bu renk paletini doğadaki doğal yüzeyleri taklit ederek oluşturmuştur.

3.1. Renk ve Malzeme:

Burada kullanılan renk paleti, yeşil tonlarının mavimsi gölgelerle zenginleştirilmiş bir geçişini yansıtır. Bu renkler bitkilerin, özellikle yapraklı çiçeklerin, gölgeli alanlarda aldığı formlara benzemektedir. Sanatçının aynı zamanda cam ile çalışmasından dolayı, kullandığı sırlar bu eserinde olduğu gibi akışkan bir yapıdadır. Bu durum da seramik vazunun yüzeyinde camsı bir etki oluşturmaktadır.

3.2. Tasarım ve Biyomimikri:

Vazo üzerindeki yaprak ve çiçek motifleri akışkan sıran etkisiyle aşağı doğru sarkmış bir biçimde görülüyor. Adeta bir bitkinin suyun etkisiyle sarkmasını andırıyor. Damlayan sıvı etkisi veren sır detayları, bitki yapraklarından akan yağmur damlalarını anımsatıyor. Tiffany'nin bu vazosundaki biyomimetik tasarım yaklaşımı, doğadaki doğal akışları ve suyun bitkilerle etkileşimini yansıtıyor. Biyomimikri açısından, bu eser doğadaki yerçekimine tepki olarak büyüme ve suyun bitkiler üzerindeki akışkanlığını betimliyor.

3. QUEEN ANNE DESENLİ VAZO

Louis Comfort Tiffany, bu tasarımında Queen Anne danteli olarak da bilinen yabani havuç motifini kullanmıştır. Burada çiçeklerin alt kısmındaki çanak yaprakları ve sapları yukarı doğru kıvrılarak vazunun organik şeklini oluşturur.

Görsel 3. Louis Comfort Tiffany, Masa Lambası, 49cm x 43cm, 1910.
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/20764>

Tiffany'nin bu tasarımda biyomimikriyi başarılı bir şekilde kullanarak doğadaki formları ve detayları seramiğe uyarladığı görülmektedir. Vazonun yüzeyine bakıldığında çiçeklerin formundan ve sapsarlarından kaynaklanan dikey, çizgisel bir kompozisyon dikkati çeker.

3.1. Renk ve Malzeme

Bu seramik vazoda, parlak yeşil ve mavi tonları hâkimdir. Renk paleti, doğanın canlı yeşilini ve bitkilerin üzerindeki detayları yansıtarak, tasarımı doğal ve organik bir görünüme kavuşturmuştur. Vazonun yüzeyinde kullanılan sır tekniği, parlak ve pürüzsüz bir doku kazandırarak, motiflerin daha belirgin ve dikkat çekici olmasını sağlamıştır. Çizgisel, rölyefli yüzey sırnın koyu ve açık bir biçimde farklı tonlarda etkiler bırakmasını sağlamıştır. Sırın akışkan yapısı eserin doğa ile olan ilişkisini güçlendirmiştir. Böylece, doğadaki yabani havuç (Queen Anne's Lace) bitkisinin yumuşak ve canlı dokusu başarılı bir şekilde seramik yüzeyde yansıtılmıştır.

3.2. Tasarım ve Biyomimikri

Biyomimikri açısından bakıldığında doğrudan yabani havuç (Queen Anne's Lace) motifini stilize ederek doğadan esinlenmiş olduğu görülmektedir. Bitkinin çiçek ve sap yapıları, vazonun yüzeyinde kabartma olarak işlenmiş. Organik ve doğal bir formu taklit eden bu tasarım, Tiffany'nin doğaya olan hayranlığını ve doğayı sanata yansıtma becerisini göstermektedir. Vazonun formu ve üzerindeki motifler, bitkilerin büyüme biçimini ve yapısal detaylarını estetik bir şekilde vurgulamaktadır. Bu anlamda, doğanın mikro düzeydeki formlarının makro ölçekte bir sanat eserine dönüşümünü görülmektedir.

SONUÇ

Bu üç eser, Tiffany'nin biyomimikri yaklaşımını yansıtarak doğanın estetik ve işlevsel yönlerinin nasıl sanata dönüştürülebileceğini göstermektedir. Doğal renk tonlarının seçimi, malzemelerin uyumu ve formların organik yapısı, eserlerin her birinde doğayı doğrudan bir ilham kaynağı olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Tiffany, bitkiler, su, böcekler gibi canlı ve hareketli unsurların büyüme, hareket ve ışıkla etkileşimlerini ustalıkla sanata entegre etmiştir.

Çağdaş seramik sanatında, Tiffany'in seramikleri doğadan ilham alarak üretilmiş ve biyomimetik yaklaşımın erken örnekleri olarak değerlendirilebilir. Eserleri, bitkisel ve hayvansal formları estetik ve işlevsel bir şekilde seramik yüzeylere taşımaktadır. Sanatçının bu eserleri doğanın ekosistemlerini hem sanatsal hem de dekoratif bir düzlemde yeniden yorumlar. Seramik yüzeylerde kullanılan **yosun, su ve bitki** motifleri, sanatçıların biyolojik dünyadan esinlenme yöntemlerini yansıtır.

Bu eserlerin her biri, hem sanat hem de işlevselliği birleştirirken doğayı merkeze alır. Seramikte kullanılan organik sırlar ve bitki motifleri, doğanın taklit edilerek estetik tasarımlara nasıl dönüştüğünü gösterir. Bu çalışmalar, **seramik ve biyomimikri** anlayışının geçmişteki etkilerini yansıtarak günümüzde de sürdürülebilir sanat ve tasarım için bir ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir.

Biyomimikri ve sanat arasındaki ilişki, doğanın işlevsel ve estetik öğelerini taklit ederek hem sanatsal ifadeleri zenginleştiren hem de sürdürülebilir tasarımlara ilham veren önemli bir yaklaşımdır. Biyomimikri, sadece doğayı gözlemleyip taklit etmekten öte, onun süreçlerini ve işlevsel çözümlerini anlayarak insan yapımı ürünlere entegre eder. Bu bakış açısı, estetik ve işlevselliği birleştirirken sürdürülebilir sanat pratikleri için de yol gösterici olur. Özellikle seramik sanatında biyomimetik yaklaşım, kil gibi doğal malzemelerin doğanın formlarını ve yapılarını yeniden yorumlamak için kullanılmasıyla ortaya çıkar.

Louis Comfort Tiffany'nin eserleri gibi biyomimetik temelli tasarımlar, sanatın doğadan esinlenmekle yetinmeyip doğadaki süreçleri, dengeleri ve estetik unsurları yeniden yorumladığını göstermektedir. Boston sarmaşığı motifli kapaklı kase ve gelincik çiçeği vazosu gibi eserler, bitki formlarının seramik yüzeylere başarılı bir şekilde yansıtılmasıyla hem işlevsel hem de estetik değeri yüksek tasarımlar sunar. Tiffany, eserlerinde sadece doğal formların estetiğini değil, aynı zamanda onların yapısal ve işlevsel dinamiklerini de inceleyerek malzeme seçimleri ve tasarım biçimleri ile doğanın sürdürülebilir ilkelerini vurgulamaktadır.

Sanatta biyomimetik yaklaşımlar, hem estetik hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından yaratıcı potansiyel sunar. Seramik tasarımda bu yaklaşımla üretilen eserler, doğanın organik formlarını modern sanat eserlerine dönüştürürken sanatçıya geniş bir ifade alanı sağlar. Örneğin, seramik vazolarda kullanılan çiçek ve bitki motifleri, tasarımlarda hem estetik bir zenginlik yaratmakta hem de doğadaki işlevsel süreçlerin sanat yoluyla görünür kılınmasını sağlamaktadır. Bu durum, biyomimikrinin seramik sanatına kazandırdığı en önemli katkılardan biridir.

Sonuç olarak, biyomimikri ve seramik sanatı arasındaki bu etkileşim, sanatta doğadan ilham almanın ötesine geçip sürdürülebilir ve işlevsel tasarımlar yaratmak için yeni yollar sunmaktadır. Sanatçılar, bu yöntemle hem estetik değerler yaratmakta hem de sürdürülebilir tasarımlar aracılığıyla doğaya bir saygı duruşunda bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, sanatın doğayla daha uyumlu ve anlamlı bir şekilde evrilmesini mümkün kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Benyus, J. M. (1997, June). Biomimicry: Innovation inspired by nature.
- Genç, M. (2013). Doğa, Sanat ve Biyomimetik Bilim. 7. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, 9 - 22 September 2013, vol.1
- Genç, M. (2023). Biyomimikri Bilimi Etkisinde Başkalaşan Doğa: Seramik Heykeller. Yedi, (30), 133-146.
- Erdal, O. (2024). Doğadan İlham: Biyomimikri ve Seramik Sanatının Sentezi. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 14(4), 887-901.
- Kurt Kırıl, M., & Paç, D. G. (2022). Sanat ve Mekân İlişisini Biyomimikri Üzerinden Okumak: Tomás Saraceno'nun Ağları. Akademik Sanat(17), 138-156.
- Parlak, D., Erzincan, A., Yıldız, N., Arslanbenzer, M., & Mercin, L. (2022). Endüstriyel Seramik Malzemelerin Biyomimikri Anlayışı ile Aydınlatma Aksesuarlarına Uygulanmasının İncelenmesi. D-Sanat, (4), 49-72.

Pathak, S. (2019). Biomimicry:(Innovation inspired by nature). International Journal of New Technology and Research, 5(6), 34-38.

DIGITAL CULTURE AND EVERYDAY LIFE EXPANSIONS OF MEDIA: ACTIVE USERS OR PASSIVE CONSUMERS?

Prof. Dr. Oya ŞAKI AYDIN

İstanbul Ticaret Üniversitesi, osaydin@ticaret.edu.tr,

ORCID NO: 0000-0001-6463-1272.

ABSTRACT

Digitalization, as a technological phenomenon, has entered every aspect of our lives. From political discussions to economic transactions, many interactions that were previously carried out in analog form have become digital. The technodeterminist perspective claims that technological change is the driving force in the radical change of social life by the situation referred to as new media. On the other hand, there are approaches that consider technology as one of the factors of social change and question other radical change paradigms.

In this study, the ways in which digitalization transforms our daily lives will be discussed, relying mainly on the second approach. The expanding influence of media in social life will be examined through digitalization theories. We will discuss how the issues of participation, sharing and identity transform in the process where viewers turn into users, using literature review method. Web 2.0 with the opportunity of interaction has transformed many things in our social life. We aim to have a discussion about what kind of developments all these digital transformations may cause in the future. Obstacles and opportunities for the individuals to become an active user in their interactions with the media will be discussed in detail.

KeyWords: Digitalization, New Media, Users, Digital Culture, Digital Anthropology.

DİJİTAL KÜLTÜR VE MEDYANIN GÜNDELİK HAYAT AÇILIMLARI: AKTİF KULLANICILAR MI PASİF TÜKETİCİLER Mİ?

ÖZET

Dijitalleşme teknolojik bir olgu olarak hayatımızın her alanına girmiştir. Siyasi tartışmalardan ekonomik işlemlere kadar daha önce analog ortamda yürütülen pek çok etkileşim artık dijital hale gelmiştir. Teknodeterminist bakış açısı, teknolojik değişimin yeni medya olarak adlandırılan durumla toplumsal yaşamın radikal değişiminde itici güç olduğunu iddia etmektedir. Öte yandan teknolojiyi toplumsal değişimin faktörlerinden biri olarak gören ve diğer radikal değişim paradigmasını sorgulayan yaklaşımlar da var.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak ikinci yaklaşımdan yola çıkılarak dijitalleşmenin günlük hayatımızı nasıl dönüştürdüğü tartışılacaktır. Medyanın toplumsal yaşamda genişleyen etkisi dijitalleşme teorileri üzerinden incelenecektir. İzleyicinin kullanıcıya dönüştüğü süreçte katılım, paylaşım ve kimlik konularının nasıl dönüştüğünü literatür taraması yöntemiyle tartışmaya çalışacağız. Etkileşim imkânı sunan Web 2.0, sosyal hayatımızda pek çok şeyi dönüştürdü. Tüm bu dijital dönüşümlerin gelecekte ne gibi gelişmelere yol açabileceği ele alınacaktır. Bireylerin medya ile etkileşimlerinde aktif kullanıcı olmalarının önündeki engeller ve fırsatlar detaylı olarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Yeni Medya, Kullanıcılar, Dijital Kültür, Dijital Antropoloji.

1. INTRODUCTION

Today's societies are experiencing brand new transformations in the light of communication technologies. Trying to understand how and under what conditions these developments occur is at the focus of various disciplines. Academicians working in the field of communication sciences examine digital interactivity, which has increased rapidly especially in the last decade, from different perspectives. "Interactivity is a sequence of action and reaction" in a very general definition (Van Dijk, 2012, p. 8). If we look at it in more detail, four main levels can be mentioned. At the most basic level, two-way and multilateral communication takes place. All digital media offer this option. Second level synchronicity. The level of control increases for third-degree interacting parties. At this level, among other things user is able to intervene into the program or representation itself and make a difference. Digital media, which has potential interactivity compared to traditional media, shifts the power towards the user. At the fourth level expressed by Van Dijk, all interactors who participate act on an axis of meaning and context. This mental dimension leads to mutual understandings (Van Dijk, 2012, p. 9).

Social media, which is an example of new communication technologies in daily life, sharing networks, interactive internet that allows individual use services. Users in these networks may stay public or private within a limited system. They can build semi-public profiles, identify others who share their connections list and also connect with cross-links. The products brought by digital technology have transformed passive viewers of traditional media into active users. Interactivity, which is the engine of this transformation, enables content production and sharing at various levels. Daily routines in all areas of life become digital, including education, work, entertainment, shopping via mobile devices. Looking from this perspective, the change created by digitalization in life will be examined in this study. The direction of this change and how it should be examined in the field of communication sciences will be discussed. It is aimed to contribute to the literature in understanding the relationship between media and society and cultural transformation.

2. CULTURE AND DIGITALIZATION

Culture as a concept is very comprehensive and difficult to define. It generally consists of the basic values that individuals and societies inherit from the past and pass on to future generations with certain changes. Lifestyles, perception of life, opportunities for self-expression, eating and drinking, art, clothing style and many other elements are included in culture. Culture is not static but variable. Developments in social life give direction to it. As a result of this interaction, the rules of social life are determined (Giddens, 1993). Since culture is formed within society, technological change is one of the factors that affect it. The holistic effects of digitalization and new media on social life and the dispositions they create emerge as a subject that needs to be investigated (Yalın, 2018, p.81). Technology is the result of man's struggle with nature. After a while, man's struggle for survival turned into a race to make life easier and raise standards. Technology cannot be neutral, considering that it creates power for those who own it. In our age, communication technologies have become one of the most important power sources.

As we mentioned at the beginning, culture is a very difficult concept to define. It has been defined in different ways in various periods, and what can and cannot be considered culture has been shaped according to perspectives. Hierarchies within culture and definitions of high and low culture have changed according to the lifestyles of social layers and the period. Some books, which were considered products of low culture in the 1800s, were marked as products of high culture as classical literary products in the 20th century. Music genres that were once equated with being simple and vulgar have become elite products over time. Looking at these points, it can be seen that the perception of culture and cultural products may vary depending on the period.

Culture can also be defined as nature-changing activities and their output in man's struggle with nature. Based on this, some of the products that people obtain from their activities constitute technology. We can think of culture as a system in which a social order is transmitted, reproduced and experienced. Just as technology causes culture to change, culture also gains new tools thanks to developments in technology. While these tools increase the power of culture to express itself, they also enable the culture to spread to large masses (Özel, 2015, p. 109-111).

Digital cultures appear as an umbrella concept that expresses the new lifestyles that emerged due to the technological transformations experienced around the world after 1980. At this point, the most fundamental change has emerged with the convergence of computer technology and the internet (Özel, 2015, p.172).

The electronic culture period before digitalization laid the foundations. With radio broadcasts starting in the 1900s and subsequent television, an audiovisual field began to emerge in front of written culture. This period, which Walter Ong defines as "secondary oral culture", is very similar to the original oral culture with its "participatory mystery, development of the sense of community, focus on the moment, and even use of verbal patterns" (2003, pp.160-161). Of course, mass publishing, standardization, mass consumption and technological mediation separate it from authentic culture.

Mobile phones have made this convergence portable and spread this change to all layers of society. The use of interactive digital media has caused the concepts we used in the traditional period to be reconsidered. The interaction opportunities made possible by Web 2.0 have deeply shaken the forms of media usage we knew until then. Individuals who were traditionally called readers, listeners or viewers begin to reshape themselves as users depending on interactive digital media opportunities. Digital means that all the information or data is encoded in numbers, 0 and 1. Any text can be presented as a combination of numbers. The ways analog media records and uses information is different. Audio and visual messages are recorded on physical objects and stored that way. There are four main outcomes of the turn towards digital media: first one is media convergence, secondly information can be accessed remotely and placed in very tiny spaces. A third outcome of digitalization is that access to data can be very fast. Finally, data manipulation is possible in many ways (Siapera, 2018, p. ix). The process of digitalization has turned all media into a digital version. We are faced with a process in which the technological features of the media come to the fore. Although technological features that differentiate from traditional media are important, we should consider that other factors also shape the new media environment. We need to look more carefully at the socio-economic factors that enable the emergence and expansion of digital culture.

3. MOBILE AND SOCIAL: NEW MEDIA'S EVERYDAY EXPANSIONS

One of the changes referred to as the digital revolution is undoubtedly the increase in environments where users can express themselves easily. It is a web 2.0-based, interactive application that allows Instagram, Facebook and other social networks to create their own producers among their consumers. Web 2.0 was introduced by O'Reilly in 2004. Social networks have created their own private audiences, and these users can easily share different elements such as photos, videos, blog posts, slide shows. When we adapt the concept of flow, which Raymond Williams used to explain the form of television, to social networks, it turns into a flow that can exist among more than one media. Content shared on social networks may have a structure that flows from newspaper to television, from television to the internet, and then back to the newspaper (Cemiloğlu-Altunay, 2010, p. 38).

It can be said that these environments also provide space for creativity. All kinds of digital data, which we call content, can reach thousands of people through these means. By creating its own

celebrities, the internet creates an environment for a new perception of fame. These celebrities are not unattainable like the movie stars of the early 20th century, on the contrary, they are accessible at any time with their daily lives and snapshots. The fact that ordinariness has become a common means of entertainment and that daily life practices have invaded our visual world is also related to this process. In this process, also called the democratization of fame, the media, as an economic power, benefits from the efforts of not only professionals but also ordinary citizens. Toffler's concept of consumer-producer (1981) is important as a concept that describes the integration of content producers and distributors. The concept is created from the combination of the words producer and consumer and is used to describe new consumer positions in the post-industrial period. In this new society model, the consumer produces most of the products and services he uses. Castells also uses this concept in "Network Society". Interactive social networks have become basic areas where both information about individual daily lives and visuals are provided by users (Cemiloğlu-Altunay, 2010, p. 35).

As mobile phones have become a part of our daily lives, the phenomenon we call multi-screen usage has become widespread. Multi-screening is a complex phenomenon. Most common multi-screening is binomial: using the smartphone while watching TV. Devices that can be carried anywhere contain applications that enable us to carry out various activities. A person watching television can often look at his phone or even the screen of a third device at the same time and perform many activities at the same time. What does the increase in the number and duration of screens mean for social life and the individual? At its most basic, it means that the individual's attention is divided and it becomes difficult to focus. While the primary screen is associated with "connected viewing", the second screen (usually a smartphone) is called "distracted viewing" (Dias and Serrano-Puche, 2019, p. 9). It can often perform primary monitoring by ringing the phone, sending notifications, or even just through the interaction opportunities it offers. Studies on television show that advertisements and smartphones divide attention, regardless of the content. It is seen that individuals who use multiple screens mostly message or share on social media about the content they watch. "The smartphone affords as a "perpetual contact," that is, an ongoing connection to others that affords a sense of belonging and company" (Dias and Serrano-Puche, 2019, p.15).

Qualitative research on the subject has revealed that television viewers turn to their smartphones when they find the flow boring or slow. There were also participants who said that they used several screens at the same time to make good use of their time. It has been found that especially individuals who play games prefer to use several screens at the same time (Dias and Serrano-Puche, 2019, p.15). While viewing habits change with digitalization, attention span and multi-screen use are the most obvious factors. The widespread use of social media in daily life is also related to the fact that it helps fill free time and empty spots. Studies conducted especially with young adults have shown that social media is used to pass time rather than because it is too important or for a specific purpose (Bengtsson and Johansson, 2022, p.5). Similarly, it is quite common to need the accompaniment of social media to avoid feeling lonely in the flow of daily life. For example, having YouTube open while preparing a meal or watching Reels on Instagram while eating. These parallel activities occur together. Using social media to escape from boredom and monotony is the most prominent feature for especially young users. Rituals also gain importance when it comes to using social media parallel to the flow of daily life. Like browsing Instagram first thing when you wake up in the morning, watching YouTube channels at breakfast, or checking Instagram before going shopping. It also seems like keeping track of what's going on throughout the night, from closest friends to the rest of the world, has become part of the morning routine. It is common to use Instagram for fashion and style advice, TikTok for entertainment, and X to catch up on news and discussions. While these uses can create relaxation, in some cases they can also cause users to become stressed. In terms of socio-

psychological effects, being overshadowed by other lives, jealousy, tension of political debates and identity conflicts can negatively affect users. A digital environment has emerged that flows parallel to daily life, sometimes nourishes it, sometimes disrupts it, but is indispensably limited (Bengtsson and Johansson, 2022, pp.7-11).

Social media also causes various effects on romantic relationships. According to research data conducted by the PEW research center in 2019, almost more than half of adults think that their partners spend too much time on their mobile phones. According to the data of the study conducted with nearly 5 thousand people in 2019, 51% of the participants stated that their mobile phones interfered when they tried to talk to their partners. Social media use can also be a cause of jealousy and fights between couples (PEW, 2019).

Another significant impact of digital media is on daily viewing habits. Unlike traditional media, new viewing environments that offer personalized, portable and uninterrupted viewing transform audience content interaction and the content itself. Recommendation systems developed based on viewer data of streaming platforms cause similarity chambers, which we call filter bubbles, to dominate our tastes. For example; Netflix is using data science and algorithms which are used to present the right titles for each of their users at the right time. This system works in three steps: First of all an individual user profile is created, depending on the choices that a user has made in the past. Second, the shows on Netflix are provided with a huge amount of tags. Netflix has hired aspiring screenwriters to rate the shows on many specific aspects. Third, for the recommendation process to begin the algorithm creates user clusters. These clusters are like “calculated publics” and they are the foundation of the recommendation system. Users are put into the same cluster when they give similar ratings to a show. Finally user clusters are matched with shows (Gardenier, 2020). On the other hand streaming platforms such as Netflix produce their own content. Netflix started to produce original shows in 2012. Netflix uses data science in two ways for producing original content. First, data science is used to optimize the production process. Mathematical optimization is adopted for business and technical decision-making such as planning budgets, finding locations, building sets and scheduling shooting days all over the world. Second, through data science, Netflix decides what its calculated publics want to see based on the retrieved individual user data. Standard content produced specifically for user clusters emerges. Popular formulas are constantly reproduced by adding local themes (Gardenier, 2020). This structure strengthens uniformity and standardization by creating a kind of mirror effect.

It is also the case that global culture is becoming more dominant, especially through streaming platforms. These platforms, which include local cultures and producers, reach millions of people around the world and control their preferences through their algorithms. Netflix, Disney+ and similar broadcasting companies have dominated the entertainment market, offering viewers a wide range of options that allow for binge-watching without any time or place restrictions. Although there are so many options, the fact that the content offered by these platforms is full of similar narratives suitable for quick consumption shows that standardization is an ongoing process. Although it may seem like there is an environment where users are guided by their preferences and have plenty of options, in reality the products consumed are quite similar. In terms of surveillance, there is an increase as digitalization constantly encourages individuals in terms of data sharing and applications such as camera systems, e-government and e-banking.

4. A NECESSARY APPROACH IN MEDIA STUDIES: DIGITAL ANTHROPOLOGY

In the previous chapters, we tried to discuss how technological change creates a transformation in our daily lives through the media. The fact that our social interactions develop by mediation requires detailed examination of these environments. Although quantitative research in the field of social sciences sheds light on our interpretation of the big picture, data obtained through qualitative micro studies, on-site observations and interviews are important in understanding the fine lines of transformation.

In this context, media anthropology and ethnographic studies offer us important tools. Man himself is the central concern of digital anthropology. Much of the debate surrounding digital technologies is based on the idea that components of being human can be destroyed or damaged. The possibility of producing fake identities on social media platforms, the interaction of non-humans with humans through bot accounts, and the possibility of artificial intelligence overcoming human conscience and understanding and ending it create fear. While the fundamental question of anthropology is what it is to be human, in our new digital world the questions extend to the virtual environment. Cyborg anthropology, robotic anthropology or human/machine hybrids studies look at how anthropology should evaluate humans in the face of digital developments (Geismar and Knox, 2021, p.3).

Another issue that these studies focus on is the global, networked features of the infrastructure of digital technologies. At this point, anthropological studies focus on political economy, the ontology and philosophy of digital systems, and their structural effects affecting social life. It examines what role media mediation plays in human-to-human and human-machine interaction. A third area of research is the investigation of the interaction of people living in non-western, non-literate and non-industrialized societies with digital culture. Another area of study concerns how digital anthropology contributes to digital methods. The anthropological method, which has close ties with ethnography, sheds light on the place and practices of digital technology in people's daily lives. An interdisciplinary method is presented regarding the social impacts and cultural interpretations of digital artifacts. There are innovations in method such as participant observation, interviewing and object biographies (Geismar and Knox, 2021, p.4). Academicians working in this direction seem to focus on the central role of social networks, various applications and mobile phones in our lives and their place in our daily routines (Horst, 2021).

While the need for research in these areas has increased in recent years, where digital fields have expanded day by day, new approaches to the method are coming to the fore and examining these information-rich fields with intense technical repertoires is attractive to researchers. New opportunities emerging in quantitative methods and tools try to capture the rapid flow of information, on the other hand, it seems that qualitative research methods have become more widespread than ever in the past in order to develop a hermeneutics and examine social phenomena in depth (Yarar-Aksoy, 2023). As scholars we should discuss the conceptual and methodological elements of research methodology of internet studies and computer-mediated communication, including digital ethnography.

5. DIGITAL DIVIDE, PARTICIPATION AND IDENTITY

Communication environments that enable the formation of digital culture have three fundamental differences from traditional environments: Interaction opportunity, massification and asynchronization (Geray, 2003, p. 18). It is undoubtedly the interaction feature that makes social media and all kinds of political participation possible. Although the source's communication towards the audience continues, each individual making up the audience may also be in active communication. This is a feature that turns the user into an active consumer. Its asynchronous feature along with portability has largely eliminated time and space

boundaries and restrictions. From this perspective media content is no longer schedule-led and individual users can have their own libraries of film and music. This digital environment let users to access to content when and where ever they want. Traditional media transmitted its content as a finished, completed and fixed product. Here what is revolutionary is that media no longer fixes media production the same way. We can as consumers decide the time and place of media consumption. The extraordinary increase in viewing and sharing opportunities for users to easily create content has brought about various discussions in terms of ethics and quality.

So we face millions of content providers and generators nowadays. This expansion of the possibilities of personalization and content creation into everyday life led to forms of self-identity, self-expression ad self-display (Hills, 2009, p. 110). Media representations that is images of others and social/cultural groups have begun to be displaced in the cultural imaginary by 'New Mediaforms of presentation'. Cyberculture helped consumer take-up of mobile digital media and we witnessed new cultural patterns. Mobile telephones became multimedia devices working as a container of data, media content and photographs (Hills, 2009, p. 114).

Of course, it cannot be said that this structure, where access has become so easy and the user is the new king, operates equally and perfectly. Digital divide appears as the concept that explains this situation in the most comprehensive and clear way. Academics have generally defined the digital divide "as being primarily about the gap that exists between people who have access to the digital media and the Internet and those who do not have any access" (Moyo, 2009, p. 122). Accordingly, two typologies of inequality can be mentioned: first degree, which includes access to technology, and second degree, which includes usage abilities. Therefore, the digital divide means the differentiation in access and use that emerges in the process of adapting to the spread of innovations in information and communication technologies (Görgün-Baran, Erdem, 2017, p.1506). However, some scholars claim that the question of the digital divide is multidimensional and more complex than just the question of access. They believe that defining the divide merely on the basis of access to computers and the Internet is actually simplistic and will cause the problem to expand and prevents a real solution. The problem also needs to be addressed in terms of increasing technological competencies.

While trying to increase these competencies, it is necessary to take into account that different types of digital divides may occur. The geographic divide is mainly about access or lack of access to the digital media and the Internet because of geographic location. "Such acute levels of poverty and deprivation have tended to force most of the countries of the Third World to prioritize development in the areas of public health, housing, provision of clean water and education, instead of developing the telecommunications infrastructure to ensure the inclusion of their citizens in the so-called information age. Clearly, the poorer telecommunications infrastructure in Africa and other developing nations has serious ramifications on the digital divide" (Moyo, 2009, p. 126). The second type is, social divide. It is about differences in access between various social groups due to socio-demographic barriers such as class, income, education, gender, age and race. The third type, democratic division concerns civil rights and the formation of the public sphere. In authoritarian countries, citizen participation will have limits and inequalities, not only technologically but also politically (Moyo, 2009, p. 127).

Although access to information technologies is shown as a necessity of the digital age, even though its equal distribution cannot be talked about, having a computer, internet and television and similar devices with internet access at home alone is insufficient if one does not have the knowledge of how to use them. In this regard, it seems that the requirements of the digital age are being met through the dichotomy of having/not having (Görgün-Baran, Erdem, 2017, p.1507). User generated content has led individuals who remained passive until the 2000s to

create content and share it easily with others. Social networking platforms such as YouTube, Instagram, Facebook etc. made this process easier and more entertaining for users. While the user can watch entertaining videos and share them with her/his friends, she/he can also easily express herself/himself in environments that make political participation possible online.

The simplification of participation and engagement in politics due to the possibilities of hiding one's identity brings with it discussions that the internet has created a new type of public space. It is precisely for these reasons that the concept of democracy is reconsidered on the axis of digital participation.

We can claim that digital culture is a more democratic culture and includes the general society. However, situations may arise that require us to be a little careful in this claim and in some cases make us search for the past. Although the positive aspects of creating digital public spaces in terms of democratization and participation predominate, the content of participation becomes problematic when concepts such as echo chambers, cyber bullying, hate speech and filter bubbles are considered. While situations where participation is possible create positive and negative consequences, there are also situations where participation is prevented or not possible at all. Digital divide theory explains the access and usage inequalities that occur for various reasons. It is obvious that the global world has serious differences in terms of internet access when we divide it into north, south, east and west. While the countries that produce the technology are moving forward in using it and digital literacy, for some countries computers and the internet are still a luxury to be had. At this point of the discussion, it does not seem possible to say that the entire world has become digital. Of course, digitalization is an ultimate goal for many.

6. GENERAL EVALUATION: OMNIMEDIATED WORLD

Digitalization is on the agenda of all societies as an inevitable goal. From the perspective of development and progress, it is an integral component of the goal of cultural and economic integration with the international community. Although it contains various opportunities and threats, we believe that what role it plays in people's daily life and perception of their environment is even more important. While it triggers active use by providing environments where we create and maintain our own identity, the dominance of technology companies spreads to all areas of life.

Being visible on social media is becoming an integral part of existence day by day. Therefore, how mediated communication transforms us is an issue that needs to be investigated. As we tried to explain in our study, an anthropological perspective is needed to examine this issue sensitively and make future inferences.

The fact that every experience is mediated through the media also transforms the concept of human. Even the most personal and emotional daily activities are mediated by the media. Concepts such as posthumanism are gaining importance. Citizenship becomes questionable without the world through which communication flows participating in digital communication and without being a part of this culture. If we try to adapt Bauman's words, "To be poor in the consumption culture is to be deprived, it is an internal exile, it is a questioning of citizenship" (1999) to today, we can say that being deprived of digital communication processes is being poor, being alone in the omnimediated world. Starting from this point, we should focus more on the various forms of digital divide and choose to focus our research on resolving it, in order not to further deepen existing inequalities.

REFERENCES

- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Çev. Öktem., Ü. Sarmal Yayınları.
- Bengtsson, S., Johansson, S. (2022). The Meanings of Social Media in Eveyday Life: Filling Empty Slots, Everyday Transformations and Mood Management. *Social Media+Society*, Sage, October-December, 1-11.
- Cemiloğlu-Altunay, M. (2010). Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter ve “PıPıt Net”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. Sayı:12, 31-56.
- Hills, M. (2009). Participatory Culture: Mobility, Interactivity and Identity. *Digital Cultures: Undertanding New Media*. (Ed.) Creeber, G., Royston, M.McGraw Hill, pp.107-122.
- Dating and Relationships in the Digital Age: From distractions to jealousy, how Americans navigate cellphones and social media in their romantic relationships. (2019). PEW Research Center, https://www.pewresearch.org/internet/2020/05/08/dating-and-relationships-in-the-digital-age/?utm_source=Pew+Research+Center&utm_campaign=aa01674da4-EMAIL_CAMPAIGN_2020_05_08_03_11&utm_medium=email&utm_term=0_3e953b9b70-aa01674da4-400632793.
- Dias, Patricia, Serrano-Puche, J. (2019). Multi needs for multi screening: Practices, Motivation and Attention Distrubution. *Palabra Clave*, 23(1), e2312. DOI: <https://doi.org/10.5294/pacla.2020.23.1.2>.
- Gardenier, A. M. (2020). How Netflix Suggests What to Watch?. <https://www.digitmagazine.com/papers/how-netflix-suggests-what-watch>.
- Geismar, H., Knox, H. (2021). Introduction. *Digital Anthropology*. Sage, 1-19.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji*. Ankara, Ütopya Yay.
- Giddens, A. (1993). *Sociology (2nd Ed.)*. Cambridge, Polity Press.
- Görgün-Baran, A., Erdem, M. T. (2017). Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme: Bilişim ve İletişim Teknolojileri Kullanım Yetenekleri Üzerinden Bir Tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.22, pp.1505-1518.
- Horst, H. A. (2021). The Anthropology of mobile phones. Geismar, H., Knox, H. (Ed.) *Digital Anthropology*. Sage, pp. 65-85.
- Moyo, L. (2009). The Digital Divide: Scarcity, Inequality and Conflict. *Digital Cultures: Undertanding New Media*. (Ed.) Creeber, G., Royston, M.McGraw Hill, pp.122-139.
- Ong, W. (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüün Teknolojikleşmesi*, S. Postacıoğlu Banon (çev.). İstanbul, Metis Yay.
- Özel, S. (2015). *Techneden Teknolojiye Değişen Toplum ve İletişim*. Kocaeli, Volga Yay.
- Tara McPherson, “Liveness, Mobility and the web” *A History and Theory Reader New Media Old Media*, Weng Hui Kyong Chun and Thomas Keenan, 2006, New York: Routledge. S.199-209.
- Yalın, A. (2018). Yeni Medya ve Kültür: ‘Z’ Kuşağından İzlenimler. *İletişim Çağında Dijital Kültür*. Ed. Doç. Dr. M. G. Genel. Eğitim Yayınevi, 79-91.

Yarar-Aksoy, F.N. (2023). *Dijital Etnografi, İlkeler, Yaklaşımlar, Teknikler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Siepera, E. (2018). *Understanding New Media. 2nd Edition*. Sage Pub.

Van Dijk, J. (2012). *The Network Society. 3rd Ed*. Sage.

DİJİTAL KÜLTÜR, YAPAY ZEKA VE ÇOCUK KULLANICILARIN GELECEĞİ

Prof. Dr. Oya ŞAKI AYDIN

İstanbul Ticaret Üniversitesi, osaydin@ticaret.edu.tr,

ORCID NO: 0000-0001-6463-1272.

ÖZET

Günümüzde, dijital kültür ve araçları küresel düzeyde çocukların ve gençlerin nasıl büyüyeceği konusunda merkezi bir öneme sahiptir. Bu durumu dikkate alan son dönem araştırmalarda dijitalleşmenin çocukluk deneyimini nasıl etkilediği medya kullanımı ekseninde incelenmektedir. Bu bilgiyle yola çıkan bu çalışmada son on yılda hızlı bir şekilde önemli sosyal, ekonomik ve kültürel değişiklikleri besleyen sosyal medya kullanımındaki artış, akış platformları ve yapay zekâ ekseninde bir tartışma yürütülecektir. Bugün dünyanın birçok yerinde çocukların yaşadıkları olumlu olumsuz birçok süreç medya kullanımıyla ilişkilendirilmektedir. Eğitimciler, anne babalar, politikacılar ve çeşitli alanlardan gelen araştırmacılar özellikle yapay zekâ kullanımının gelecek günlerdeki etkilerine odaklanmaktadır. Bu çerçeveden bakarak "dijital yerliler" olarak ifade edilen çocukların hayatlarında özellikle yapay zekâ teknolojisinin yeri, onlara etkileri, mahremiyetlerine ve kişilik haklarına yönelik konumu ele alınarak geleceğe dönük yeni tartışmalar gündeme getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Yapay Zekâ, Çocuklar, Medya etkileri.

DIGITAL CULTURE, ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE FUTURE OF CHILD USERS

ABSTRACT

Today, digital culture and its tools are central to how children and young people grow up globally. Taking this situation into consideration, recent studies examine how digitalization affects childhood experience on the axis of media use. Starting with this information, this study will discuss the increase in the use of social media, streaming platforms and artificial intelligence, which have rapidly fed significant social, economic and cultural changes in the last decade. Today, many positive and negative processes experienced by children in many parts of the world are associated with media use. Educators, parents, politicians and researchers from various fields focus especially on the effects of artificial intelligence use in the coming days. From this perspective, new future discussions will be brought to the agenda, especially by discussing the place of artificial intelligence technology in the lives of children, who are referred to as "digital natives", its effects on them, and its position on their privacy and personal rights.

Key Words: Digitalization, Artificial Intelligence, Children, Media effects.

1. GİRİŞ

1980'lerden itibaren Dünya çapında hız kazanan dijitalleşme, 2000'lerin başında internet ve sonrasında sosyal medya kullanımıyla önem kazanmaya başladı. Ancak son beş yıldır gündemimize insan zekasıyla ve beceriyle karşılaştırılan, distopik romanların teknofobik bakışını toplumsala yayan yeni bir kavram girdi. Chul Han, algoritmaları ve yapay zekayı kullanarak enformasyonun işlenmesinin toplumsal süreçler üzerinde kurduğu tahakkümü *enformasyon rejimi* olarak nitelendirmektedir (Chul-Han, 2022, 7). Bu yeni toplum biçimi gösteri değil daha çok bir gözetim toplumdur. Bu bakış yapay zekanın ve güncel medya ortamının sadece bir yönünü kapsar.

Yapay zekâ (YZ) artık tüm nesilleri etkiliyor. "Dijital yerliler" olarak ifade edilen kuşaklar için medya kullanımı ve buna bağlı sosyalleşme hayatın merkezindedir (Prensky, 2011, 4). Ancak özellikle çocukların hızla değişen dijital dünyada büyüebilmesi için Siri ve Google Asistan gibi sanal asistanları ve çeşitli alanlardaki diğer yapay zekâ destekli uygulamaları kullanabilmeleri gerekmektedir. Yapay zekâ bilim, teknoloji, mühendislik ve matematiğin entegrasyonu (STEM)'dur ve bu haliyle teknolojiyle güçlendirilmiş toplumu temsil eder. Yapay zekâ eğitimi farklı disiplinlerdeki bilgileri bütünleştirebilmeli ve çocukların uyumunu sağlamalıdır.

Aynı anda birden fazla teknolojiye sahip ve zenginleştirme konusunda büyük bir potansiyeli barındıran YZ çocukların öğrenmesi için de çeşitli fırsatlar sunar. Ortaya çıkan kanıtlar yapay zekâ destekli arayüzlerin küçük çocukların bilgisayar aracılığıyla dijital içerik ve hizmetlere erişmelerini desteklediğini gösterir. Hatta dokunma ve konuşma gibi etkileşimlerle birlikte uygulamada giderek artan sayıda yeni kaynağın ortaya çıkması yeni bir müfredatla desteklenirse eğitim alanında devrim yaratacak niteliktedir (Fitzgerald, 2027,17). Ancak mevcut yapay zekaların çoğu eğitim kaynakları ve programları ilk ve ortaöğretimdeki öğrencileri hedef almaktadır ve ne yazık ki sonraki yıllarla uyumlu değildir (Yang, 2022:1). Yapay zekanın çocukların dünyasına getireceği olumlu ve olumsuz yönler acilen tartışılmayı beklemektedir. Bu çalışmanın amacı var olan literatürden ve örneklerden yola çıkarak çocukların dünyasında YZ'nin yarattığı ve gelecekte yaratabileceği etkileri tartışmaktır.

2. YAPAY ZEKA KAVRAMI

Yapay zekâ, en genel tanımıyla bilim ve teknoloji alanında insanların daha iyi performans göstermesine yardımcı olmak için bilgisayarların insan davranışını taklit etmesini sağlayan bilgisayar biliminin bir dalıdır. İnsan zekasını kopyalamak, bilgi yoğun görevleri çözmek, insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilecek makineler inşa etmek, kendi kendine öğrenebilen bir sistem yaratmak, yapay zekanın birkaç spesifik hedefidir. Makine öğrenimi ve derin öğrenme, sırasıyla yüksek performanslı algoritmalar ve çok katmanlı sinir ağları kullanarak sorunları çözmek için kullanılan yapay zekanın iki alt kümesidir. Diğer yandan, insan zekasının simülasyon yöntemi olarak da adlandırılabilir (Axell vd., 2022). Bütün bu süreçler insanlar tarafından tasarlanmış veya programlanmıştır. Yapay zekanın yardımıyla iyi donanımlı bir hayat, otomatik makinelerin insanlar için çalıştığı ve zamandan tasarruf ettiği bir dünya düşünülebilir. İnsanlar için bu noktada iki tip yardımcı düşünülür; manuel (robotlar şeklinde) ve riskli, tekrarlayan işlemler gerçekleştirebilen dijital (Chatbot'lar). Bu tür makineleri geliştirme görevi insan davranışlarını titizlikle inceleyerek gerçekleşir.

Yapay zekaya katkıda bulunan birçok alan vardır; matematik (algoritma geliştirmek için kullanılır), biyoloji, felsefe, psikoloji, sinir bilimi (insan zihnini ve davranışını incelemek için), istatistik (insan zihnini ve davranışını incelemek için) ve son olarak bilgisayar bilimi (algoritmayı çalıştırmak için) kavramların uygulanması ile ilgilidir. Yapay zekanın temel amacı

daha şeffaf, yorumlanabilir ve açıklanabilir sistemler kurarak daha donanımlı bir ortam oluşturmaya yardımcı olabilmektir (Ghosh – Arunaghalam, 2021, 23-24).

Yeteneklere dayalı olarak çeşitli yapay zekâ türleri sınıflandırılabilir:

- Zayıf veya dar yapay zekâ
- Genel yapay zekâ
- Güçlü yapay zekâ. Bu türleri biraz daha ayrıntılı ele alacak olursak,

Zayıf veya dar yapay zekâ: Önceden tanımlanmış dar bir dizi işlemi gerçekleştirebilen bir yapay zekâ türüdür. Herhangi bir düşünme yeteneği sergilemeden talimatları uygular. En yaygın kullanılan türüdür. Bazı ünlü örnekler Apple'ın Siri'si, Alexa'sı, Alpha Go'su, hepsi zayıf yapay zekâ türüne aittir.

Genel Yapay Zekâ: İnsanın yapabildiği gibi görevleri yerine getirebilen yapay zekâ türüdür. Ancak şu ana kadar bu başırlamadı, insan gibi çalışan makineler yok ya da insan kadar mükemmeli belki de gelecekte mümkün olacaktır.

Güçlü Yapay Zekâ: İnsan kapasitesini aşması beklenen yapay zekâ türüdür. Zor olmasına rağmen insanlardan daha iyi performans gösterecektir. Makinelerin insanları geçeceği ve gelecekte tehlike oluşturacağı düşüncelerinin temel kaynağı budur (Ghosh – Arunaghalam, 2021, 24-25).

Makine öğrenimi insanların düşünebileceği gibi düşünür, kendini geliştirme döngüsüyle gelişir ve geçmişten ders alır. Yapay zekâ makineleri aynı zamanda geçmiş deneyimlerden de öğrenebilirler. Makine Öğrenimi (MÖ) olarak bilinen kavram şu konularla ilgilendir: Bilgisayarın verilerinden ve geçmişinden öğrenmesini sağlayan algoritmaların geliştirilmesi ve kendi başlarına deneyimler öne çıkar (Alpaydın, 2021). Bu yöntemde makine mevcut verileri analiz eder eğitim verileri olarak da bilinen set ve algoritmaların yardımıyla verilen giriş üzerinden olası çıkışları bulur. Daha fazla veri (bilgi) sağlanır, daha fazla performans elde edilir ve tahmin mekanizması oldukça başarılıdır.

Derin Öğrenme (DÖ), MÖ'nin alt alanı ve dolayısıyla alt kümesi olarak kabul edilir. YZ'nın MÖ'den, sisteme verilen giriş veri setleri sağlanır ve geçmiş deneyimlerden kendi kendine öğrenme ve çıktı olarak tahminler verebilir. Derin öğrenme sistemin benzer olduğu bir sonraki makine öğrenimi seviyesi olarak düşünülebilir. Esasında tem olarak insan sinir sistemini ve nöronların çalışmasını taklit eder. MÖ'de sistem şöyledir: çoğunlukla çok katmanlı denetimli veya denetimsiz öğrenme yöntemine benzer. Bu tür öğrenme yöntemlerinden geçen algoritmalar katman sayısı arttıkça derin öğrenme veya Derin Sinir Ağı (DSA) olarak adlandırılır (Ghosh – Arunaghalam, 2021, 24-25).

3. YAPAY ZEKA ÇOCUK KULLANICILARA ETKİLERİ VE EĞİTİM STRATEJİLERİ

Dijitalleşme tüm hayatımıza, eğitim süreçlerine ve sosyal alana hâkim olmuş durumda. Bu yaygınlık ne yazık ki eşit biçimde gerçekleşmiyor. Dünyanın dört tarafında, aynı şehir içinde bile dijital eşitsizlikler söz konusu olmaktadır. Teknolojinin hayatımızdaki yeri genişledikçe bu eşitsizlikler de daha belirgin duruma gelirler (Merry, 2020).

Yapay zekanın çocuklara yönelik olası riskleri ve fırsatları UNICEF tarafından şu şekilde özetlenmektedir: Yapay zekanın riskleri, çocukların mahremiyeti, emniyeti üzerindeki etkileri, çocukların karşı karşıya olduğu tehditleri her zamankinden daha spesifik ve doğru bir şekilde anlama (ve buna göre yanıt verme) becerisine ilişkin faydalardan, kasıtsız mahremiyet ihlalleriyle ilgili risklere kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Yapay zekâ çağında çocukların mahremiyeti, emniyeti ve güvenliğine yönelik olumlu ve olumsuz etkiler yakından incelenmeyi gerektirmektedir. Özellikle gizlilik, güvenlik ve güvenliğin aşağıdaki boyutlarına odaklanılmaktadır.

-Kimlik koruması

- Mali koruma

- Uydurma kimlikler/kimlik hırsızlığı

-Zararlı içerik

-Konum tespiti

Biyolojik güvenlik yapay zekanın sağlık açısından etkileri ile ilgilidir (hem genetik manipülasyon, genetik tahmin hem de duygusal/psikolojik sonuçlar açısından). Bu tür hayati fırsatlara kimin dahil edilip kimin dışlanacağına ilişkin kritik kararlarda, ayrımcı sonuçları önlemek için bilinçli ve dikkatli olmamız gerekiyor (UNICEF,2022).

Kimin hangi hizmetlere (ve hangi fiyat noktasında/kalitede) erişebileceğini belirlemek için YZ/Makine öğreniminin kontrolsüz kullanımının tarihsel önyargıları güçlendirmesi ve çocukların hayatta adil bir şansa sahip olmasını engellemesi ciddi bir risk olarak karşımızdadır. Yapay zeka, küresel ve yerel ekonomilerimize muazzam bir değer katacak olsa da otomasyon, mevcut ve gelecek nesiller için -özellikle istihdamla ilgili - fırsat ortamını tam olarak tahmin edemeyeceğimiz şekillerde değiştirecektir.

Çocukların ve gençlerin teknolojiyle etkileşime girmelerinin yeni yolları, temel fizyolojimiz ve psikolojimiz üzerinde anlamlar taşımaktadır. Bu kapsamda bazı temel sorular sorulmuştur:

Yapay zekâ beyne ne yapar? Bilişsel görevleri yapay zekaya devrettiğimizde ne olur, dikkat ekonomisinin sonuçları nelerdir?

Psikolojik etkileri nelerdir – depresyon, kaygı, sosyal beceriler nasıl etkilenir?

Bilişsel Manipülasyon: Çocukların davranışlarını yönlendirmek veya kontrol etmek için yapay zekayı kullanmak ne anlama gelir?

Diğer yandan uzmanlar ve araştırmacılar bazı fırsatlara da dikkat çekmektedir: Yapay zekâ ne kadar gelişmiş olursa kişinin ihtiyaçlarına, bağlamına, tercihlerine ve önceliklerine uyum sağlama konusunda da o kadar iyi olur. Uyarlanabilir yapay zekanın geniş kapsamlı etkileri vardır ve bazı önemli fırsatları ortaya çıkarabilir: Hem çocuklar hem de yetişkinler için eğitim sonuçlarına erişimi genişletebilecek ve eğitim sonuçlarını iyileştirebilecek kişiselleştirilmiş öğrenme araçlarının ortaya çıkması önemli bir kazanımdır.

İş fırsatlarına, kaynak paylaşımına, uzun vadeli istihdama ve israfı (hem zaman hem de kaynak açısından) azaltmamıza ve fırsatları en üst düzeye çıkarmamıza olanak tanıyan diğer ağ oluşturma biçimlerine erişimi iyileştirmek için daha gelişmiş ve verimli arz talep eşleştirmesini kolaylaştırmak yine üzerinde durulan fırsatlardandır. Şu anda mevcut olan devasa miktardaki veriler, yalnızca bunları yararlı içgörülere dönüştürebildiğimizde faydalıdır. Yapay zekâ bunu benzeri görülmemiş bir verimlilik ve ölçekte yapmamıza yardımcı olabilir. YZ yalnızca veri toplamakla kalmayıp aynı zamanda kalıpları daha iyi anlamak, insanların ihtiyaçlarını

değerlendirmek ve hemen hemen her sektörde daha iyi özelleştirilmiş hizmetler sunmak için verileri işlemenin yeni yollarını da ortaya çıkarmaktadır. Yapay zekâ teknolojileri, doğuştan gelen zekamızı ve yeteneklerimizi destekleyerek bilgiye daha hızlı erişmemizi ve çeşitli kişisel ve profesyonel rollerimizde daha etkili olmamızı sağlayabilir. Denklemleri çok daha yüksek hızlarda ve karmaşıklıkla hesaplamamıza izin vermek ya da bir makineden bizi ilgilendiren şeylere konsantre olmamızı sağlayacak birçok görevi yerine getirmesini istemek örnek olarak sayılabilir. Tüm bu saydıklarımızın yanında yapay zekâ teknolojisi halihazırda "akıllı" sistemlerden daha fazlasını sunmaktadır. Sanal asistanlara, robotik cihazlara, akıllı uygulamalara ve fiziksel destek sunarak farklı yeteneklere sahip kişiler için erişilebilirlik sağlayabilecek diğer teknolojilere güç vermektedir. Tüm bunlar göz ardı edilemeyecek özelliklerdir (UNICEF, 2022).

Yapay zekâ destekli 'botlar' halihazırda sanal terapistler olarak kullanılır hale gelmiştir. Geleneksel terapi biçimlerine erişemeyen ve bunu karşılayamayanlar için zihinsel sağlık desteğine erişimi genişletmektedir. Diğer duygusal yapay zekâ desteği türleri arasında topluluk duygusu sağlayan ve iyileşmekte olan bağımlılara destek sağlayan sosyal ağlar veya yüksek düzeyde stres yaşayan öğrencilere destek olabilecek sanal danışmanlar yer almaktadır. Çocuklar söz konusu olduğunda eğitim bu konunun en önemli basamaklarından biridir. Yapay zekâ ve küçük çocukların eğitimi meselesinde en başta cevaplanması gereken 3 soru ortaya atılmıştır:

1. Çocuklara YZ eğitimi vermek neden gereklidir?
2. Yapay zekâ eğitiminde ilk yıllarda neler öğrenilmesi uygundur? Temel yapay zekâ fikir ve kavramlarının (veya "Yapay Zekâ okuryazarlığı") alt kümesi nedir? Çocuklar tarafından öğrenilebilir mi?
3. Küçük çocuklar yapay zekâyı nasıl öğrenmeli? Uygun pedagojik yaklaşımlar neler olabilir?

Bu soruları cevaplarırken öncelikle yapay zekanın temel işlevlerini bilmek ve anlamak gerekir. Ancak böylelikle yapay zekâ uygulamalarını doğru ve adaletli kullanmak için tüm vatandaşlar için dijital okuryazarlığın hayatın organik bir parçası haline gelmesi gerekir. Diğer yandan, yapay zekanın eğitim için demokratikleştirilmesi bağlamında hayati önem taşımaktadır. Küçük çocukların anlamalarını destekleyebilecek öğrenme etkinlikleri geliştirmek yaşa uygun araçların (örneğin, yapay zekâ arayüzlü) kullanımıyla yapay zekanın geliştirilmesi robotlar ve uygulamalar) makine öğrenimi modellerinin çocuklara tanıtılması ile mümkündür (Kelleher - Tierney, 2022, 27).

İkincisi, çocukların anlama ve kullanma konusunda güçlendirilmeleri gerekir. YZ çok farklı disiplinlerin ortak çalışma alanıdır ve bu şekilde ele alınmalıdır. Aksi takdirde yapay zekâ okuryazarlığı kazanımları yetersiz kalacaktır. Önceki araştırmaların sonuçlarına göre çocuklar her ne kadar yapay zekâyla akıllı cihazlar vesilesiyle karşılaşsa da çeşitli ortamlarda ve durumlarda yaygın olarak kullanılan iPhone'lar ve sosyal robotlar, muhtemelen bu hesaplamaları araştırmak için gerekli araçlardan yoksundurlar (Yang, 2022, 2) Üçüncüsü, özellikle öğrenme fırsatları sağlandığında çocuklar yapay zekanın yaşa uygun ve önceki deneyimleriyle alakalı olarak temel işlevleri anlama yeteneğine sahiptir.

Yapay zekâ teknolojilerinin anlamlı bir şekilde anlaşılması önemlidir. Teknofobik bir yaklaşım yerine çocukların farklı yaşlarda ne gibi yeni beceriler kazanabileceğine odaklanarak onları desteklemek gerekmektedir (Yang, 2022, 3). Aşağıdaki görsel kültürel açıdan duyarlı bir yaklaşımın çerçevesini çizmektedir.

Görsel 1. Yapay zekâ eğitime kültürel açıdan duyarlı yaklaşım.

Kaynak: Yang, 2022.

Yukarıdaki görsel, YZ eğitiminin farklı yaş gruplarını kapsarken bir yandan da katılımı artırmaya ve kapsayıcılık sağlayarak yeterlilikleri geliştirmeye vurgu yapmaktadır.

4. YAPAY ZEKA, EĞİTİM VE GELECEK

Yapay zekâ şüphesiz ki insan çabasının hemen hemen her alana etkisi ile en önemli teknolojilerden biri olarak geliştirildi. 1950'lerde başlayan süreçte John McCarthy (YZ'nın babası) tarafından icat edildikten sonra zamanla gelişti. Kullanım açısından insan neslinin daha iyi olmasına yardımcı olmada önemli bir rol oynayacaktır. Sağlık açısından muazzam faydaları ortaya çıkmıştır. En önemlisi ameliyat gerçekleştiren robotlar şeklinde robotiklerin birçok şaşırtıcı uygulaması veya tanıya yardımcı olmak başta gelen özelliklerdir. Temel olarak yapay zekâ, gerekli bilgiyi elde etmek için büyük miktarda veriyle çalışır. Çok sayıda veriyi hızlıca taramak ve karşılaştırmak hatayı ortadan kaldırır ve doğru sonuçlar verir. Sağlık, eğitim, iş hayatında çok önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Moumita ve Arunaghalam, 2021, 32).

Yapay zekâ eğitimi, öğrencilerin bilgisayarların nasıl algıladığını, öğrendiğini, karar verdiğini, yarattığını ve hareket ettiğini anlamalarına yardımcı olur. Dijital okuryazarlığın bir alt grubu olarak yapay zekâ okuryazarlığı, yapay zekanın insanların günlük yaşamlarında oynadığı giderek daha önemli hale gelen role yanıt olarak yeni bir beceri seti olarak ortaya çıkmıştır. Bu, yaklaşım insanların yapay zekâ teknolojisi ve eleştirel düşünme hakkındaki bilgilerini artırabilir ve onlara teknolojik yeterlik noktasında yardımcı olabilir (Kapır, 2021).

Yapay zekâ okuryazarlığı, yapay zekanın temel işlevlerini ve yapay zekâ uygulamalarının günlük yaşamda etik olarak nasıl kullanılacağını bilmek ve anlamak olarak tanımlanabilir (Yang, 2022, 4). Üç temel yönü içerir: yapay zekanın insanın günlük yaşamını iyileştirmek için kullanıldığı bilgisi; (2) bilgisayarların sınıflandırma, tahmin ve üretim yoluyla verilerden

öğrenme becerisinin farkında olmak ve (3) YZ'nın önyargıdan kaçınmak için etik olarak kullanılması gerektiğinin anlaşılması (Yang, 2022).

Çizelge 1. YZ ve Eğitim sistemleri

YZ Kavramları	Tanımlar	Aktiviteler
Bilgi temelli sistemler	Yapay zekâ robotları nasıl öğrenebilir; YZ robotları nasıl tahminlerde bulunur?	Çocuklar yapay zekâ robotuna Taş-Kağıt-Makas oyununun üç kuralı bir tabletin programlama arayüzünde öğretirler. Çocuklar doğru ve yanlış kuralları robota öğretirler. Oyunu robota karşı oynayabilirler. Robot onların adımlarını tahmin edebilir.
Gözetimli makine öğrenmesi	Yapay zekâ robotları bir eğitim setine bağlı olarak nasıl öğrenebilir?	Çocuklar yapay zekâ robotuna renk gibi özelliklerine dayanarak yemekleri sağlıklı ve sağlıklı olarak sınıflandırmayı öğretiyorlar.
Üretken Yapay zekâ	Yapay zekâ robotları her zaman kurallara uymaz	Robotun yiyeceklere nasıl tepki vereceğini programlıyorlar. Bundan sonra robot bir yiyeceğin grubunu tahmin edebiliyor.

Kaynak: Williams vd. (2019)'dan aktaran, (Yang, 2022).

Ödev, tez gibi bazı araştırma metinlerinin araştırılması ve yazılması çok daha kolay olabilmektedir. Bazı çocukların okul ödevlerinde yardımcı olmak için neden yapay zekâyı kullandığını anlamak kolaydır. Bir konu hakkında daha fazla bilgi edinmek ve milyonlarca grafik ve görsel arasında arama yapabilmek çok kolaylaşmıştır. Yapay zekâ ayrıca yazma hatalarını düzeltmek için çalışmalarını kontrol edebilen dilbilgisi programlarına da olanak sağlar. Farklı düzeylerdeki okulların yapay zekanın ev ödevi ve makale yazmak için nasıl kullanılabileceğine ilişkin kuralları vardır. Etik kurallar bu noktada çocuklara duyurulmalı ve uygulamaya koyulmalıdır. Öğrencilerin ödevlerde yapay zekâyı ne zaman kullandıkları konusunda dürüst olmayı öğrenmeleri gerekmektedir.

5. SONUÇ

Yapay zekâ ve etkileri daha uzun süre tartışmaların odağında olacak gibi görünüyor. Sonuçta uygulamada YZ eğitimi, çocuklara erken yaşta yapay zekâ okuryazarlığı kazandırmaya, hazırlıklı olmaya yardımcı olacaktır. Dijital geleceğin zorluklarıyla yüzleşmek ve sürdürülebilirliği teşvik etmek kalkınma ve adalet açısından önem taşımaktadır.

UNESCO'nun hazırladığı rapor bazı noktaların altını çizerek, çocuk kullanıcıların geleceğini tartışmaktadır. YZ'nin toplumsal cinsiyet eşitliğinin önünde bir risk teşkil ettiği, kadın ve kız çocuklarının YZ algoritmaları tarafından ayrımcılığa maruz bırakılma ihtimallerinin daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca birçok araştırma yapay zekâ konusunda eğitilmiş robotların ırkçı ve cinsiyetçi tepkiler verdiğini gösteriyor. Çocukların bilgileri, özellikle hassas konulardaki bilgileri akıllı cihazlar aracılığıyla toplanıp işlenmekte ve başka kişilerle paylaşılmaktadır. Yapay zekanın yaygın kullanımına ilişkin şüpheli bakış çocukların mahremiyeti ve güvenliği konusundaki tartışmalarda da körüklemektedir. YZ ve çocuklar üzerine yapılan ilk çalışmalar çeşitli endişelere işaret ediyor. Bunları kısaca özetlersek:

- Küçük çocuklar kişisel bilgilerini YZ platformlarıyla paylaşabilir. Araştırmalar, küçüklerin genellikle akıllı konuşmacılarla sohbet ettiğini, kişisel hikayeler anlattığını ve yetişkinlerin özel olarak değerlendirebileceği ayrıntıları açıkladığını gösteriyor.
- Çocuklar YZ platformlarının insanlara çok benzediğini varsayabilirler. Bir çalışma, 3 ila 6 yaş arasındaki çocukların, akıllı konuşmacıların düşünceleri, duyguları ve sosyal yetenekleri olduğuna inandıklarını ortaya çıkardı. Sadece birkaç çocuk konuşmacıların gerçekten insan olduğunu varsayıyordu. Bu, çocukların başkalarıyla etkileşim kurmayı öğrenme şeklini etkileyebilir.
- YZ'ya insanlardan daha fazla güvenebilirler. Başka bir çalışma, küçük çocukların, "Araba kullanan ilk ABD başkanı kimdi?" gibi gerçeklere dayalı soruları yanıtlama konusunda akıllı konuşmacıların insanlardan daha güvenilir olduğunu düşündüklerini ortaya çıkarmıştır.
- Birçok genç YZ'yı her gün kullanıyor. Ergenler, makaleler ve raporlar yazmalarına ve sosyal paylaşım için görseller ve videolar oluşturmalarına yardımcı olan üretken yapay zekanın sürekli kullanıcısıdır. Ancak yakın zamanda yapılan bir anket, gençleri YZ kullanan her 4 ebeveyninden yalnızca 1'inin bunun farkında olduğunu gösteriyor. Geleceğin teknolojisi ve toplumu YZ tarafından şekilleneceği için ailelerin de bu konudaki farkındalığı artmalı ve okuryazarlık eğitimleri bu çerçevede genişletilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alpaydın, E. (2021). Yapay Öğrenme. İstanbul: Tellekt.
- Axell vd. (2022). Artificial Intelligence in Contemporary Childrens Culture: A Case Study". PATT On the edge: Technology, Innovation and Education Proceedings. 39.
- Chul-Han. B. (2022). Enfokrazi: Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi. Çev. Mustafa Özdemir. İstanbul: Ketebe.
- Ghosch. M. T. Arunaghalam. (2021). "Introduction to Artificial Intelligence". https://www.researchgate.net/publication/351758474_Introduction_to_Artificial_Intelligence. (Erişim tarihi: Eylül 2024).
- Kapır, B. (2021). "Yapay Zekâ eksenli gelişen algoritmik Toplum". Yapay Zekâ ve Medya. Der. Ferhat Zengin-Bahadır Kapır. Doruk yay. 59-103.
- Kelleher J.D. Tierney B. (2022). Veri Bilimi. Çev. Onur Öztürk. Tellekt.
- Fitzgerald P. (2017). Sosyal Medya Sanatı. Çev. Mirel Benveniste. İstanbul: Media Cat.
- Lovink, G. (2017). Sosyal Medyanın Dipsiz Kuyusu, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Özel, S. (2015). Techné'den Teknolojiye Değişen Toplum ve İletişim, İzmit: Volga Yayıncılık.

- UNESCO. (2022). “Children and AI Where are the opportunities and risks?”
https://www.unicef.org/innovation/sites/unicef.org/innovation/files/2018-11/Children%20and%20AI_Short%20Version%20%283%29.pdf. (Erişim tarihi: Eylül 2024).
- Prensky, M. (2011). “Digital Natives, Digital Immigrants” The Digital Divide. Ed. Mark Bauerlein. Penguin. 3-12.
- Merry, S. E. (2020). “Rakamların Kontrolü: sayısallaşma Dünyayı nasıl şekillendiriyor?”. Algoritmalarla Yaşamak: Robosüreçler Dünyamızı Nasıl yeniden Yaratıyorlar?.Ed. Cathrine Besteman-Hugh Gusterson.Çev. Birol Akmeriç.. İstanbul: The Kitap. 206-232.
- Yalın A. (2018). “Yeni Medya Çağında Kültürel Değışim” İletişim Çağında Dijital Kültür. Ed. M. Gökhan Genel.Konya: Eğitim yay.57-79.
- Yang, W. (2022). “Artificial Intelligence education for young children: Why, what, and how in curriculum design and implementation”. Computers and Education: Artificial Intelligence.3. 1-7.

GÖRSEL İLETİŞİM VE ALTERNATİF İFADE YÖNTEMLERİ: DAVID CARSON'DAN ÖĞRENİLECEK DERSLER

Arş. Gör. Dr., EMİNE TUBA ERDOĞAN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, tugba.erdogan@gmail.com - 0000-0001-8119-1790

ÖZET

David Carson, grafik tasarım dünyasında geleneksel kurallara meydan okuyarak özgün bir dil geliştirmiştir. "Görsel İletişim ve Alternatif İfade Yöntemleri" başlığı altında, Carson'ın tasarım anlayışının özellikle tipografi ve görsel hiyerarşideki yenilikçi yaklaşımları incelenmektedir. Carson'ın kaotik ve dikkat çekici düzenlemeleri, tipografiyi yalnızca bir yazı aracı olarak değil, anlam ve duygu aktarımında kullanılan bir form olarak ele almaktadır. Ray Gun dergisindeki deneyimleriyle okunabilirliği sınırlandırarak görsel anlatıyı özgürleştirmiş ve izleyici katılımını artırmayı başarmıştır. Onun tasarım yöntemleri, sosyal medya ve dijital iletişimde alternatif ifade biçimlerine ilham vermeye devam etmektedir. Carson'ın özgün yaklaşımı, çağdaş tasarımcılar için yaratıcı bir ifade gücü sunmakta ve izleyici ile etkileşimi artırma potansiyeli taşımaktadır. Carson'ın alternatif yaklaşımının günümüz dijital platformlarında neden ve nasıl bir etki yarattığı incelendiğinde, modern tasarımcılar için ilham kaynağı olan ifade gücünün ortaya konduğu, ancak bunun bazı temel sorunlarla birlikte geldiği de görülecektir.

Anahtar Kelimeler: Görsel iletişim, David Carson, tipografik deneycilik, görsel hiyerarşi, alternatif ifade.

VISUAL COMMUNICATION AND ALTERNATIVE EXPRESSION METHODS: LESSONS TO LEARN FROM DAVID CARSON

ABSTRACT

David Carson has developed a unique language by challenging traditional rules in the world of graphic design. Under the title "Visual Communication and Alternative Expression Methods," Carson's design philosophy is examined, particularly focusing on his innovative approaches in typography and visual hierarchy. His chaotic and attention-grabbing layouts treat typography not merely as a writing tool but as a form used for conveying meaning and emotion. Through his experiences in Ray Gun magazine, he has liberated visual narration by restricting readability and successfully enhanced audience engagement. His design methods continue to inspire alternative forms of expression in social media and digital communication. Carson's distinctive approach offers contemporary designers a creative expressive power and has the potential to enhance interaction with the audience. When examining how Carson's alternative approach has impacted today's digital platforms, it will be revealed that the expressive power serves as an inspiration for modern designers, yet it also comes with some fundamental challenges.

Keywords: Visual communication, David Carson, typographic experimentation, visual hierarchy, alternative expression.

1. GİRİŞ

Görsel iletişim, bilgi, düşünce ve duyguları görsel unsurlar aracılığıyla ifade etme ve aktarma sürecidir; bu süreç, görüntülerle hedef kitleye etkili bir mesaj iletmeye odaklanır. Görüntü oluşturulurken, görsellerin seçimi izleyicinin mesajı yorumlama biçimini doğrudan etkiler. Özellikle kültürel anlamlandırma ve görsel unsurların hedef kitleye uyumlu seçimi konusunda belirleyici bir rol üstlenir (Nolan, 2013, ss. 1,3). İzleyicide istenilen algıyı oluşturmak ve mesajın duygu ve anlamını yansıtmak amacıyla tasarımcılar, geleneksel kurallardan bağımsız özgün teknikler kullanmayı arzu eder ve bu özgün ifadeyi yakalamak amacıyla konvansiyonel sınırları aşmayı hedeflerler. Bu doğrultuda, grafik tasarım dünyasında belirgin değişikliklere imza atan David Carson, özellikle tipografi ve görsel hiyerarşi kapsamında getirdiği yenilikçi yaklaşımlarla dikkat çekmektedir. “Müzik ve kültür dergileri arasında yıkıcı tasarım hareketinin lideri, Ray Gun dergisinin eski sanat yönetmeni David Carson. Carson’ın Dada tarzı harf biçimlerine ve özel yazı tiplerine olan eğilimini yansıtan çarpıcı ve meydan okuyan tasarımı, 1980’lerin sonları ve 1990’ların başlarında Transworld Skateboarding ve Beach Culture’da kullandığı cesur, sürreal grafiklerle dikkat çekti. Beach Culture, iki yıl içinde 150’den fazla ödül kazanarak tasarım dünyasında büyük bir etki yarattı” (Holstead, 1997, s. 81). Carson, tipografiyi yalnızca bilgi ileten bir araç olarak görmek yerine, onu bir ifade biçimi olarak ele almış ve okuyucunun alışılmış sınırlarının ötesine geçen deneysel tasarımları ile farklı bir okuma sürecine davet etmiştir. Carson, tipografiyi yalnızca iletişim aracı olarak değil, bir form olarak ele almıştır. Bu yaklaşım, harflerin ve metnin geleneksel anlamının ötesine geçerek, tipografinin kendisinin de bir sanat unsuru veya görsel bir bileşen gibi kullanılabileceğini vurgular.

Carson’ın kaotik ve cesur düzenlemeleri, görsel hiyerarşi ve boşluk kullanımı gibi geleneksel anlayışları sorgulamakta ve izleyici ile daha interaktif bir ilişki kurmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Carson’ın alternatif yaklaşımının günümüz dijital platformlarında neden ve nasıl bir etki yarattığı incelendiğinde, modern tasarımcılar için ilham kaynağı olan ifade gücünün ortaya konduğu, ancak bunun bazı temel sorunlarla birlikte geldiği de görülecektir.

2. BULGULAR

David Carson, çalışmalarında algı ve seçim süreçlerini, izleyiciye farklı ve dikkat çekici bir görsel deneyim yaşatmak için yeniden yapılandırmıştır. Okunabilirliği bilinçli olarak zorlayarak izleyicinin dikkatini çekmek ve farklı bir algı süreci oluşturmayı amaçlıyor gibi görünmektedir. Carson’ın tasarımlarında tipografi, renk ve biçim kullanımı oldukça özgündür; bu unsurları, görsel iletişimin geleneksel kurallarından bağımsız olarak ifade gücünü artırmak amacıyla kullanmaktadır. Gestalt ve göstergebilim gibi teorileri kaotik ve düzensiz görsel

hiyerarşisiyle yeniden yorumlayarak; reklam ve medya dünyasının standartlarını kırmak için görsel dili sarsıcı bir biçimde kullanır. Okunabilirliği sınırlandırarak izleyicinin beklentilerini sarsar ve toplumsal stereotipleri sorgulamaya teşvik eder.

Her grafik tasarım çalışmasının performansının gerçekçi bir değerlendirmesi olarak "Görüntülerin topluluk üzerindeki etkisi, içeriğin topluma nasıl yansıdığı ve çevre üzerindeki etkileri, toplumun güvenliğiyle ilgili iletişimlerin doğru bir şekilde uygulanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır." Bu görüşün kabul edilmesi durumunda, Carson'un estetik yaklaşımlarının, hitap ettiği kesim ile iletişim bağının koptuğu o noktada dolaştığı anlaşılmaktadır. O ve diğer deneysel tasarımcılar, stereotiplere bağlı kalmayarak grafik tasarımın görsel gelişiminde önemli bir etki yaratmış olsalar da geliştirdikleri yeni görsel ve kavramsal dilleri iletişim bağını koparmadan sürdürmeleri beklenmektedir; çünkü grafik tasarım, bir iletişim sistemi içinde anlam kazanır. Grafik tasarımcı, önerilen iletişimin hedeflerine gerçekten ulaşmak istediğinde, mesleğin disiplinlerarası doğası belirgin hale gelir. "Satış ve ikna kaygısı, reklamcılık alanında yönetici, yazar, sosyolog, psikolog ve tasarımcılardan oluşan çok disiplinli ekiplerin oluşumuna yol açmış, pazarlamanın reklamcılığın vazgeçilmez bir bileşeni haline gelmesini sağlamıştır." Bu durum, sonuç olarak iletişimin önemini belirginleştirmektedir. (Frascara, 1988, ss. 23,25).

Grafik tasarımda temel bir ikilik söz konusudur; bu ikilik, genellikle grafik tasarımın sanatsal yönü ile işlevsel yönü, yaratıcı süreç ile analitik süreç, estetik ile işlevsellik gibi farklı boyutları kapsar ve bu, yukarıda bahsedilen sorunun kaynağı olarak görülebilir: tasarım hem akılcı hem de sanatsal yönleri barındıran bir disiplindir. Estetik ve rasyonel unsurların dengesi, görsel karmaşıklığın yanı sıra sezgisel yeteneklerin geliştirilmesini ve analiz ile sentez süreçlerinde rasyonel bir kapasiteye sahip olmayı gerektirir (Frascara, 1988, s. 25). Bu durum, "Learning and Visual Communication" kitabında ele alınan konularla doğrudan ilişkilidir. Kitap, grafik tasarım eğitimi ile ilgili çeşitli eleştiriler ve öneriler sunarak, bu ikiliğin eğitim süreçlerinde nasıl tezahür ettiğini göstermektedir. Kitabın eleştirel yönü, görsel iletişimde gerçekleştirilen deneysel araştırmaların pratikle uyumsuz ve mekanik bir yapıda kalmasına odaklanmaktadır. Eğitimcilerin genellikle sadece teorik veya teknik bir bakış açısıyla çalıştıklarını, öğrenme sürecinin daha derin bir anlayış ve algılama düzeyinden ele almadıklarını göstermektedir. Bu eleştiriler, eğitimcilerin öğrencileri kontrol etme hedeflerinin, görsel iletişimin işleyişini anlamada yetersiz kaldığını belirtir. Kitabın sunduğu çözümler arasında, görsel iletişim eğitimi neden-sonuç temelli mekanik yaklaşımlardan daha esnek, dinamik ve bütünsel bir anlayışa geçmesi gerektiğidir. Eğitimde, "şema" (schema) ve "nesneleştirme" (objectification) kavramlarının, bireylerin bilgi yapılarını sadece kişisel deneyimlerine dayanarak değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal etkileşimler yoluyla şekillendirdiğini öne sürer. Son bölümde, eğitim kurumlarının deneysel araştırmalara daha fazla odaklanmaları ve bu araştırmaların, öğrencilerin görsel iletişimi nasıl yorumladıklarını anlamaya yönelik olması gerektiği belirtilir. Görsel iletişimde, deneysel araştırmaların neden-sonuç ilişkisi kurmaktan öte, görsel becerilerin öğrenmeyi nasıl etkilediğini anlamaya yönelik olmasının önemi vurgulanır (Winn, 1983, ss. 53-59).

3. SONUÇ

Sonuç olarak, David Carson'ın özgün estetik anlayışı ve deneysel yaklaşımı, grafik tasarım dünyasında yenilikçi ve etkileyici bir dil yaratmıştır. Geleneksel grafik tasarım ölçütleri, bilgilendirme ve işlevsel iletişim gibi alanlarda netlik ve doğrudanlık gerektirirken, grafik tasarımda estetik ve işlevsellik arasındaki dengenin önemini bir kez daha vurgular. *Learning and Visual Communication* kitabında ele alınan eğitim problemi, görsel iletişimde teorik bilginin uygulamaya yeterince yansıtılmaması sorununa dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Carson gibi yenilikçi tasarımcıların estetik özgünlükleri, deneysel araştırmaları görsel iletişimin daha akıcı ve anlama odaklı bir yapıya dönüştürülmesi gerekliliği, gelecekte grafik tasarım eğitiminin çok boyutlu bir yapıya evrilmesi için bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Grafik tasarım, bir iletişim sistemi içinde değerlendirildiğinde hem sanatsal hem de rasyonel unsurları barındıran çok yönlü bir disiplindir ve bu denge, grafik tasarımın uzun vadeli etkisi ve işlevselliği açısından büyük önem taşır.

KAYNAKÇA

- Frascara, J. (1988). Graphic Design: Fine Art or Social Science? *Design Issues*, 5(1), 18–29. <https://doi.org/10.2307/1511556>
- Holstead, C. E. (1997). What's Old is New: The Need for Historical Inspiration in Contemporary Magazine Design. *American Periodicals*, 7, 73–86. <http://www.jstor.org/stable/20771103>
- Inglis, T. (2023). *The Graphic Design Bible*. Hachette UK.
- McVee, M. B., Dunsmore, K., & Gavelek, J. R. (2005). Schema Theory Revisited. *Review of Educational Research*, 75(4), 531–566. <http://www.jstor.org/stable/3516106>
- Müller, J., & Wiedemann, J. (Eds.). (*The history of graphic design* (40th ed.). Taschen. 2020).
- Müller, J., & Wiedemann, J. *The history of graphic design; 1890-Today*. Taschen. 2019.
- Nolan, D. (2013). Visual Communication. *Counterpoints*, 391, 233–242. <http://www.jstor.org/stable/42981449>
- Triggs, T. (2011). Graphic Design History: Past, Present and Future. *Design Issues*, 27(1), 3–6. <http://www.jstor.org/stable/40983239> (Erişim tarihi: 30.10.2024)
- Xu, M. (2022). The influence of contemporary art trend on poster design. *BCP Social Sciences & Humanities*, 18, 260-265. <https://doi.org/10.54691/bcpssh.v18i.993>. (Erişim tarihi: 30.10.2024)

GÜNÜMÜZDE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Dr. REYYAN AKKAŞ

reyyan.dogan@hotmail.com - <https://orcid.org/0000-0002-3638-3803>

PROF. DR. İHSAN ÇAPCIOĞLU

Ankara Üniversitesi

ihsancapcioglu@yahoo.com - <https://orcid.org/0000-0003-4796-5232>

ÖZET

Günümüzde bir arada yaşama kültürü, farklı etnik, dini ve kültürel gruplar arasında bir arada uyum içerisinde yaşama istek ve bilincini ifade etmektedir. Bu kültür, toplumsal barış ve uyumu teşvik eden çok sayıda değişken ve pekiştireç tarafından şekillendirilmektedir. Değişkenler arasında kültürel farklılıklar, ekonomik ve siyasi faktörler, eğitim, teknoloji ve sosyal medya gibi unsurlar yer almaktadır. Sosyokültürel farklılıklar, toplumsal zeminde etkileşimin önemini artırırken, ekonomik eşitsizlikler sosyal çatışmalara yol açmaktadır. Politika yapıcılar tarafından uygulanan kapsayıcı politikalar toplumsal uyumu desteklerken, eğitim sistemindeki inovatif uygulamalar nesillerin çok kültürlü bir perspektifle yetişmesine fırsat sunmaktadır. Teknolojideki yeni gelişmeler bilgi paylaşımını kolaylaştırmakla birlikte, sosyal medyanın amacı dışında kullanılması bazı riskleri beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte sosyal destek, kapsayıcı politikalar, etkileşim ve diyalogun teşvik edilmesi ve kültürel-sanatsal etkinlikler gibi unsurlar bir arada yaşama kültürünü oluşturan değişkenler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ve yerel gruplar toplumsal bağları güçlendirerek sosyal dayanışmaya katkıda bulunurken, sanat ve kültür etkinlikleri toplumsal birliğin pekiştirilmesine önemli destekler sağlamakta, iletişim kanallarının güçlendirilmesi ise farklı kültürler arasında karşılıklı anlayışın gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Çok kültürlülüğün temel esaslarından biri, farklı kültürler arasındaki çeşitliliğin iyi olarak algılanmasıdır. Farklılıklar içerisinde bir arada olmak hem bireyin kendini gerçekleştirmesinde hem de toplumların birbirlerine zengin değer katmasında günümüz dünyasında önemli bir özelliktir. Bir arada yaşama kültür modelinin benimsendiği ve çok kültürlülüğün hâkim olduğu toplumsal yapı; sosyal bütünlüğün sağlanmasında kritik öneme sahiptir. Bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini birer “özne” olarak gördükleri takdirde bir arada ve farklılıklarını kabul ederek yaşamaları mümkündür. Bir arada yaşama kültürünün, değişkenlerin ve pekiştireçlerin etkileşimleri ile şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu kültürün sürdürülebilir olması için toplumsal uyumu destekleyen politikaların üretilmesi ve bu politikaları destekleyen sosyokültürel içerikler yoluyla bir arada yaşama bilincinin güçlendirilmesi kayda değer öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Empati, Sosyal Dayanışma, Toplumsal Uzlaşma, Bir Arada Yaşama Kültürü.

GİRİŞ

Kültürel, etnik, dini ve sosyal grupların bir arada, uyum içerisinde ve karşılıklı saygı çerçevesinde yaşayabilme yetisi olarak ifade edilen bir arada yaşama kültürü, toplumu oluşturan bireylerin farklılıklarını kabul ederek, onları bir zenginlik olarak görmeleri ve toplumsal barışı sağlamak amacıyla empati, hoşgörü ve saygıyı ön planda tutmayı gerektirir. Farklılıklara rağmen ortak bir yaşama alanında dayanışma içerisinde bulunmak, bireyler arası pozitif etkileşim ve toplumsal istikrarın temelini oluşturmaktadır. Modern toplumlarda, özellikle artan göç hareketleri, küreselleşme, sosyal medyanın yaygınlaşması, kültürel çeşitlilik ve dijitalleşmenin hız kazanması gibi etkenler, toplumların daha katmanlı yapılar haline gelmesine neden olmaktadır. Bu dinamikler, bir arada yaşama kültürünü her zamankinden daha önemli kılmaktadır. Farklı bakış açıları ve yaşam biçimlerinin bir araya geldiği bu çok katmanlı toplum yapısında, bireylerin ve grupların huzur içerisinde ve çatışmadan uzak bir yaşam sürebilmeleri bir arada yaşama kültürünün güçlendirilmesini gerekli hale getirmektedir. Bu kültür, aynı zamanda toplumsal uyum ve istikrarın sağlanması, ayrımcılığın, nefret söylemlerinin önlenmesi ve bireylerin kendilerini özgürce ifade edebilecekleri güven ortamlarının oluşturulması açılarından da günümüzde temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir.

Tarih boyunca çeşitli kültürler arasında etkileşimler ve alışverişler, farklı grupların bir arada uyumlu şekilde yaşamalarını sağlarken, bu dengenin korunması kolay olmamıştır. Günümüzde ise küreselleşme, modernleşme ve kentleşme gibi süreçler bir arada yaşama kültürünün dinamiklerinin dönüşmesini sağlamış, bu kavramın önem ve gerekliliklerini daha belirgin hale getirmiştir. Modernleşme ile birlikte toplum içerisinde bireyselleşme temayülünün artması bir arada yaşama kültürünün dayanışma boyutunu daraltmaktadır. Aynı zamanda kentleşme, bireylerin farklı kültürden bireyler ile daha sık etkileşimde olmalarından dolayı çok kültürlülüğü artırırken, toplumsal çatışmalara da zemin hazırlamaktadır. Küreselleşme ise, bireylerin ve toplulukların farklı kültürlerle etkileşimini artırarak kültürel sınırları ortadan kaldırmış, farklı kimliklerin yan yana gelebildiği toplumsal yapı meydana getirmiştir. Bu süreç, bir arada yaşama kültürüne önemli katkılar sağlayarak bireylerin birbirlerine hoşgörü ile yaklaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan küreselleşme, bazı toplumlarda kimlik çatışmalarını körükleyerek, kültürel farklılıklara karşı tahammülü azaltarak ayrışma yarattığı da görülmektedir. Modernleşme ve kentleşme ise bireylerin yaşam biçimlerini ve toplumsal değer yargılarını pekiştirerek, bir arada yaşama kültürüne yeni fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır.

Bu çalışma, günümüz toplumlarında bir arada yaşama kültürünü oluşturan sosyal dinamikleri inceleyerek, bu kültürün neden ve nasıl var olduğu, hangi etkenlerin bir arada yaşama kültürünü güçlendirdiği ya da zayıflattığı gibi hususları sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, özellikle küresel ve dijital etkiler, göç hareketleri, kültürel çeşitlilik, sosyoekonomik etkiler, yasal düzenlemeler ve sosyal medya gibi faktörlerin bir arada yaşama kültürü üzerindeki rollerini ele alarak, toplumsal barış ve uyum için çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda farklı sosyal grupların bir arada yaşama sürecinde nasıl bir etkileşim içerisinde oldukları, uyum sorunları, çatışma ve çözüm yolları araştırmada yer alan diğer başlıklar arasında yer almaktadır.

Bu araştırma ile bir arada yaşama kültürünün toplumsal barışa ve bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine nasıl katkıda bulunduğu daha net bir şekilde anlaşılma imkânı bulacak

ve bu kültürün güçlendirilmesine yönelik somut adımlar hakkında farkındalığın artırılması sağlanmaktadır.

1. BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜN SOSYOLOJİK BOYUTU

Bir arada yaşama kültürü, toplumların farklı kimlik ve kültürel grupları barındırdığı ortamlarda geliştirdikleri adaptasyon mekanizmaları olarak, tarih boyunca sosyolojik araştırmanın temel konularından biri olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde gelişimlerine bakıldığında, bir arada yaşama kültürü kavramının kökeni, eski toplulukların karşılıklı dayanışma ve hoşgörü ile bir arada yaşama çabalarına kadar uzanmaktadır. Antik çağlardan bu yana ticaret, göç ve kültürel etkileşimlerin yoğun olduğu coğrafyalarda, farklı grupların bir arada yaşamalarını sağlayan düzenlemeler ve ortak sosyal normlar geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi çok kültürlü devletlerde “millet sistemi” gibi düzenlemeler, farklı dini ve etnik grupların yan yana ve barış içerisinde yaşayabilmelerini sağlayan sosyal yapılardan biridir.

Bir arada yaşama kültürü, toplumsal yapı ve normlar ile desteklenmektedir. Toplumsal yapılar, bir toplumun kimlik, sınıf ve ekonomik durum gibi çeşitli faktörlere göre örgütlenmesiyle oluşmakta ve bireylerin birbirleriyle uyum içerisinde yaşayabilmesi için gerekli çerçeveyi sağlamaktadır. Kurumlar ise bu uyumu sürdüren ve toplumun bir arada yaşama becerisini güçlendiren yapılardır. Toplumun ortak normları bireylerin davranışlarını şekillendirerek, farklı grupların barış içerisinde bir arada yaşamalarını desteklerken ve bir arada yaşama kültürünü teşvik eden anlayışların gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu normlar arasında empati, hoşgörü ve saygı gibi değerlere bağlılık, bireylerin kendilerinden farklı olanları kabullenmelerine ve bir arada yaşamalarına imkân tanımaktadır (Çapcıoğlu, 2012).

Sosyolojide bir arada yaşama kültürünü anlamak için “çoğulculuk, dayanışma ve hoşgörü” gibi temel kavramları tanımak gerekmektedir. **Çoğulluk**, en genel ifadesi ile topluma yönelik herhangi bir risk unsuru muhteva etmeksizin farklılıkların çok katmanlı ve kültürü bir ortamda yaşatılması olup olumlu bir bakış açısını içermektedir. **Çoğulculuk**, bir arada yaşama kültürünün gelişmesi için farklı grupların bir arada bulunmasını destekler ve sosyal uyumu teşvik eder. Çoğulculuk teorilerine göre, toplumun farklı kesimlerinin eşit olarak temsil edilmesi ve onların ihtiyaçlarına göre düzenlemelerin yapılması, toplumun dayanışmasını ve hoşgörüsünü artırır.

Dayanışma, bireylerin birbirlerine karşı sorumluluk hissetmeleri ve toplumun bir bütün olarak hareket etmesiyle oluşmaktadır. Bu konuda Durkheim, dayanışmanın toplumsal bağları güçlendirdiğini ve bireylerin birbirlerine olan bağlılıklarını artırarak, toplumsal uyum ve barışı sağladığını ifade etmiştir. Dayanışma, sosyal birlikteliği güçlendiren ve farklı grupların bir arada yaşamasına katkıda bulunan önemli bir dinamiktir (Durkheim, 2005, 56-60).

Hoşgörü, bireylerin sahip oldukları farklılıkları kabul ederek farklı kültürel ve sosyal pratiklere saygı göstermeleri anlamına gelmektedir. Özellikle küreselleşen ve çok katmanlı toplumlarda, toplumsal uyumu sürdüren temel bir değer olarak kabul edilen hoşgörünün sosyolojik bir bakış açısıyla erdem olarak teşvik edilmesi, bir arada yaşama kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Sosyoloji literatüründe bir arada yaşama kültürü, toplumsal uyumun sağlanmasında kritik bir rol oynayan “**çoğulculuk, dayanışma ve hoşgörü**” gibi kavramlarla birlikte incelenmektedir. Bu kavramlar, bir toplumda farklılıkların barış içinde yan yana var olabilmesi için gerekli olan sosyal, kültürel ve yapısal mekanizmaları ifade etmektedir.

2. GÜNÜMÜZDE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bu başlık altında bugün bir arada yaşama kültürünü etkileyen faktörleri ana hatlarıyla birkaç maddede özetlemek istiyoruz.

2.1. Küreselleşme ve Kültürel Çeşitlilik

Küreselleşme, sınırların giderek daha geçirgen hale gelmesi ile birlikte farklı kültürlerin, toplumların ve ekonomilerin birbirleri ile daha yoğun etkileşim kurması süreci olarak ifade edilmektedir (Çapcıoğlu, 2017). Bu etkileşim süreci ile beraber kültürel etkileşimler artmış ve dönüşen homojen toplumsal yapılar meydana gelmiş ve kültürel çeşitlilik hızla artmıştır. Kültürel etkileşimlerin, toplumları daha fazla çeşitlilik içeren çok katmanlı yapılara dönüştürmesi, bir arada yaşama kültürünü derinden etkileyen olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Küreselleşmenin bir arada yaşama kültürüne sağladığı en önemli katkılardan biri, **hoşgörü ve kültürel farkındalık** düzeyini artırmasıdır. Farklı ülkelerden, dinlerden ve etnik gruplardan bireylerin küresel bağlamda daha sık bir araya gelmesi, bireylerin kendilerinden farklı olanı tanıma ve anlama şansı bulmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, farklı yaşam tarzlarına, bakış açılarına, düşünce biçimlerine ve inanç sistemlerine saygıyı artırarak hoşgörüyü teşvik etmektedir. Kültürel çeşitlilik, toplumda hoşgörü ile birlikte yeni kültürel öğelerden ilham alarak kültürel zenginleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, küreselleşme ile birlikte artan kültürel çeşitlilik, yenilikçi ve yaratıcı düşünce açılarından da avantaj sağlamaktadır. Farklı kültürlerin bir arada var olması, bilgi ve deneyim alışverişini kolaylaştırarak, çeşitli bakış açıları ile sorunlara yenilikçi çözümler geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Küreselleşme süreci, kültürel çeşitliliğin artmasıyla birlikte bazı sosyal gerilim ve çatışmaları da beraberinde getirebilmektedir. Farklı kültürlerin yan yana var olma çabası, zaman zaman kimlik çatışmalarına ve kutuplaşmalara yol açmaktadır. Kültürel çeşitlilik, bazı toplumlarda mevcut sosyal yapılar ve geleneklerle çatışma yaratarak, toplumun bazı kesimlerinde yabancılaşma ve ayrışma gibi olumsuz hislerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı toplumlarda, bazı yerel halk kesimleri, kültürel asimilasyon kaygıları ya da kaynakların paylaşımı gibi sebeplerle sosyal gerilimler yaşayabilir. Bu durum, toplumdaki kutuplaşmayı derinleştirerek bir arada yaşama kültürüne zarar vermektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle kültürel homojenleşme ya da kültürel asimilasyon süreçleri de hız kazanmaktadır. Kültürel çeşitliliğin azalması ya da tek tip hale gelmesi, bir arada yaşama kültürünün temel dinamiklerini tehdit eden bir unsur olarak görülebilir. Örneğin, bir toplumda

daha baskın hale gelen küresel kültürel ögeler, yerel kültürel öğelerin unutulmasına ya da arka planda kalmasına sebep olarak toplumsal kimlik ve aidiyet duygusunu zayıflatabilir.

Küreselleşmenin getirdiği kültürel çeşitlilik, bir arada yaşama kültürü açısından hem fırsatlar hem de zorluklar muhteva etmektedir. Bu durum, toplumların kültürel çeşitliliği kabul ederken uyumlu bir toplumsal yapı inşa etmek için denge arayışını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, toplumların kapsayıcı politikalar geliştirmesi, eğitim yoluyla farklı kültürlerin hoşgörü ile tanıtılması ve karşılıklı saygının benimsenmesi, küreselleşmenin bir arada yaşama kültürüne olan katkılarını artırabilir.

Sonuç olarak küreselleşmenin getirdiği kültürel çeşitlilik, bir arada yaşama kültürünü dönüştüren, zenginleştiren ancak zaman zaman zorlaştıran bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel etkileşimlerin ve çeşitliliğin pozitif yönlerinden yararlanmak ve bu süreçlerin neden olabileceği gerilimleri azaltmak, toplumların uyumlu ve hoşgörülü bir kültür yapısını sürdürebilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

2.2. Teknolojinin ve Sosyal Medyanın Rolü

Günümüzde teknoloji, sosyal medya ve hızla artan dijitalleşme, toplumsal ilişkiler üzerinde çok güçlü bir etkiye sahiptir. Küreselleşme ile birlikte gelişen dijital teknolojiler ve sosyal medya, dünyanın dört bir yanındaki farklı kültürlerin birbirleriyle daha kolay etkileşime geçmelerine olanak tanımaktadır. Teknoloji ve sosyal medya, kültürel çeşitliliği tanımayı ve anlamayı ve diğer kültürlerle temas etmeyi kolaylaştırarak bir arada yaşama kültürüne pozitif yönde katkılar sağlamaktadır. Diğer taraftan bilgi kirliliği, ayrıştırıcı söylemler ve dijital bölünme gibi unsurlar ile de toplumsal kutuplaşmayı körüklemektedir.

Sosyal medyanın bilgiye erişimi kolaylaştırması ve bireyleri birbirine bağlaması, bir arada yaşama kültürünün sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Toplumsal olaylar ve kültürel etkinlikler hakkında bilgi paylaşımı yapmak, kültürel çeşitliliğin benimsenmesine katkıda bulunur ve sosyal medya, ortak ilgi alanları çerçevesinde farklı grupların bir araya gelmesini kolaylaştırır. Ancak sosyal medyanın bilgi akışını hızlıca yayma gücü, aynı zamanda **bilgi kirliliği** ve **yanlış bilgilendirme** riskini artırır. Yanlış bilgi, kasti olarak üretilen ayrıştırıcı söylemlerle birleştiğinde, toplum içinde önyargı ve yanlış anlamaları tetikleyerek kutuplaşmaya sebep olabilir. Bu durum, özellikle hassas konularda daha ciddi sonuçlar doğurur. Örneğin, bir grup hakkında yayılan yanlış bir bilgi veya manipüle edilen bir haber, toplumda o gruba karşı önyargıları artırabilir. Bu tür ayrıştırıcı içerikler, sosyal medya platformları aracılığıyla hızla yayılarak bireyleri ve toplulukları daha fazla kutuplaştırabilir.

Sosyal medya algoritmaları, bireylere kendi görüşlerine daha yakın içerikleri gösterme eğilimindedir. Bu durum, insanların sadece kendilerine yakın görüşlerle karşılaştığı ve kendi dünya görüşlerini pekiştiren bir "yankı odası" etkisi yaratır. Yankı odaları, bireylerin kendilerinden farklı düşünenleri anlamalarını zorlaştırır ve toplumda farklı görüşler arasında empati ve hoşgörüyü zayıflatır. Bu tür filtreleme mekanizmaları, bireylerin dünya görüşünü daraltarak bir arada yaşama kültürüne zarar verir ve kutuplaşmayı daha da derinleştirir.

Teknoloji ve sosyal medya, bir arada yaşama kültürünü destekleyen ve zayıflatan etkilere sahip bir araç olarak görülmelidir. Sosyal medya platformlarının içeriklerin

doğruluğunu kontrol etme sorumluluğunu üstlenmesi, bilgi kirliliğinin ve ayrıştırıcı söylemlerin yayılmasını azaltmada önemlidir. Ayrıca, bireylerin bilinçli medya okuryazarlığı geliştirmesi, sosyal medyanın yarattığı yanlış ve ayrıştırıcı içeriklerin etkisini azaltarak toplumda daha fazla hoşgörü ve dayanışmanın oluşmasına katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, teknolojinin toplumlar arası hoşgörüyü ve empatiyi artırmada güçlü bir araç olduğu göz ardı edilemez. Ancak bu potansiyelin ortaya çıkabilmesi için, sosyal medya platformlarının doğru yönetilmesi, bireylerin medya okuryazarlığının güçlendirilmesi ve dijital eşitsizliklerin azaltılması gibi adımlar gereklidir. Bu denge sağlandığında, teknoloji, bir arada yaşama kültürünün gelişmesine pozitif bir katkı sunabilir.

2.3. Ekonomik Eşitsizlikler ve Sosyal Adalet

Ekonomik eşitsizlikler, toplumsal yapıda derin ayrılmalar yaratan önemli etkenler arasındadır. Bir toplumda gelir dağılımındaki dengesizlikler, bireylerin eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara ulaşımında fırsat eşitsizliği oluşturmaktadır. Bu durum, toplumsal tabakalaşmayı derinleştirerek toplumun alt ve üst sınıflar arasındaki ayrışmasını artırır ve toplumsal uyumu tehdit eder. Bir arada yaşama kültürünün sürdürülebilirliği açısından, sosyal adaletin sağlanması ve ekonomik fırsatların adil bir şekilde dağıtılması büyük önem taşımaktadır.

Sosyal adalet, toplumda tüm bireylerin eşit hak ve fırsatlara sahip olmasını ifade eder. Sosyal adalet ilkesi, ekonomik kaynakların toplumun her kesimine adil bir şekilde dağıtılmasını ve fırsat eşitliğinin sağlanmasını amaçlar. Toplumda ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi durumda olan bireyler ile daha dezavantajlı kesimler arasındaki uçurum ne kadar artarsa, bu grupların bir arada yaşama becerisi de o kadar zayıflar. Adil bir toplum yapısında ise bireyler, ekonomik statülerinden bağımsız olarak eşit saygı ve haklara sahip olduklarını hissederler. Bu, toplumsal uyumu ve dayanışmayı güçlendirir, bir arada yaşama kültürünü destekler.

Ekonomik eşitsizlikler, çoğu zaman işsizlik ve düşük gelir düzeyi gibi sorunlarla iç içe geçmiştir. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu bir toplumda bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması zorlaşır. İşsizlik yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda bireylerin topluma aidiyet hissetmelerini zorlaştıran bir unsurdur.

Düşük gelir düzeyi, çocukların kaliteli eğitime erişimini ve sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânını da sınırlayarak nesiller boyu sürebilen sosyal tabakalaşmalar yaratır. Bu tür toplumsal yapılar, bir arada yaşama kültürünü sürdürülebilir kılmayı zorlaştırır ve bireyler arasındaki dayanışma duygusunu zedelemektedir.

Bir arada yaşama kültürünün sürdürülebilirliği için ekonomik fırsatların adil bir şekilde dağıtılması ve sosyal adaletin sağlanması elzemdir. Toplumun her kesiminin adil bir yaşam standardına sahip olduğu, temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve eşit fırsatlara erişebildiği bir ortamda, bireyler birbirlerine karşı daha fazla hoşgörü, saygı ve empati besleyebilirler. Sosyal adaletin sağlandığı bir toplum, bireyler arasında dayanışmayı teşvik ederken, toplumsal barışın korunmasına katkıda bulunur.

2.4. Göç, Mültecilik ve Demografik Dönüşümler

Günümüzde göç ve mültecilik, dünya genelinde toplumların sosyo-kültürel yapısını kökten değiştiren ve bir arada yaşama kültürünü doğrudan etkileyen önemli dinamikler haline gelmiştir. Savaşlar, ekonomik krizler, çevresel felaketler ve siyasi baskılar nedeniyle insanlar, daha güvenli yaşam koşulları arayışında ülkeler arası göç etmek zorunda kalmaktadır. Özellikle

son yıllarda yaşanan mülteci krizleri, göç alan ülkelerde önemli demografik değişimlere yol açarak, toplumların kültürel yapısında dönüşümlere neden olmaktadır. Göçmen ve mülteci nüfusunun artışı, toplumsal yapıda gerilimleri ve uyum sorunlarını da beraberinde getirerek bir arada yaşama kültürünü çeşitli şekillerde etkilemektedir.

Göç ve mülteciliğin toplum üzerindeki etkileri, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda kendini gösterir. Göç eden bireyler, geldikleri ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına entegre olmaya çalışırken, aynı zamanda kendi kültürel kimliklerini de koruma eğilimindedirler. Bu durum, toplumda hem **kültürel zenginleşme** hem de **uyum sorunları** yaratabilir. Göçmenlerin ve mültecilerin kendi kültürel değerleriyle yaşama isteği, göç alan ülkelerde çeşitlilik ve kültürel etkileşim sağlar. Bu da bir arada yaşama kültürünün zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Göçmen ve mülteci nüfusunun artmasıyla birlikte toplumsal yapıdaki çeşitlilik, kültürel gerilimleri de beraberinde getirir. Farklı dini inançlar, dil engelleri, farklı yaşam tarzları ve gelenekler, toplumun bazı kesimlerinde hoşnutsuzluk yaratabilir. Özellikle dil farklılıkları, iletişim ve uyum sürecini zorlaştırarak bireyler arasında mesafeler oluşmasına neden olur. Göç, mültecilik ve demografik değişimlerin, bir arada yaşama kültürünü hem zenginleştirici hem de zorluk yaratıcı etkileri bulunmaktadır. Göç alan toplumlarda sosyal uyumu sağlamak ve kültürel gerilimleri azaltmak için göçmenlere yönelik uyum politikalarının oluşturulması önemlidir. Göçmen ve mültecilere, topluma katkı sağlama fırsatları sunulmalı ve yerel halk ile uyum içinde yaşamalarını destekleyecek sosyal programlar geliştirilmelidir. Toplumdaki farklı kültürel grupların birbirini tanımasını, anlamasını ve saygı duymasını sağlayacak adımlar atıldığında, göç ve demografik değişimlerin bir arada yaşama kültürünü zenginleştirici bir unsura dönüşmesi mümkündür (Bauman, 2000).

Sonuç olarak, göçmen ve mülteci nüfusunun artışı, bir arada yaşama kültürünü desteklemek ve sürdürülebilir kılmak için tüm toplumun hoşgörü, empati ve dayanışma temelinde birleşmesini gerektiren bir süreçtir. Göç ve demografik değişimlerin olumlu etkilerinden yararlanmak ve bu süreçte ortaya çıkabilecek uyum sorunlarını çözmek, toplumların uyum içinde bir arada yaşama kültürünü geliştirmesi açısından elzemdir.

3. GÜNÜMÜZDE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI ZORLUKLAR

Modern toplumlar, kültürel çeşitliliği ve çok kültürlülüğü zenginleştirici bir kaynak olarak benimserken, aynı zamanda kutuplaşma, ötekileştirme ve ayrımcılık gibi toplumsal sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Toplumların farklı kesimleri arasındaki etkileşimi kısıtlayan bu sorunlar, bir arada yaşama kültürünü tehdit eden önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Milliyetçilik, kimlik politikaları ve dini temelli ayrışmalar da bu sorunları daha karmaşık hale getirerek, toplum içinde hoşgörünün azalmasına ve toplumsal uyumun zedelenmesine neden olmaktadır. Bu başlık altında, toplumsal uyumu tehdit eden önyargılar, ayrımcılık ve ayrışmalar ele alınmakta; ayrıca milliyetçilik, kimlik politikaları ve dini temelli ayrışmaların bir arada yaşama kültürüne yönelik riskleri analiz edilmektedir.

Kutuplaşma, toplumda belirli görüş veya kimliklere göre ayrışma ve karşıt grupların oluşması anlamına gelir. Bireylerin sadece kendi gruplarının görüşlerini ve yaşam tarzlarını benimsemesi, diğer gruplarla iletişim kurmalarını zorlaştırır ve önyargıların pekişmesine neden olur. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlar, kutuplaşmayı daha da derinleştirerek,

bireylerin sadece kendi düşüncelerine paralel görüşleri duydukları bir **yankı odası** etkisi yaratmaktadır. Bu durum, bireylerin farklı gruplara karşı empati geliştirmesini ve toplumsal uyumu destekleyecek bir arada yaşama kültürünü zayıflatır.

Ötekileştirme, bir grubu ya da bireyi dışlamak, toplumun diğer üyelerinden ayrı tutmak anlamına gelir ve önyargılarla beslenir. Ötekileştirilen bireyler, toplumda ayrımcılığa maruz kalır ve kendilerini dışlanmış hissederler. Bu durum, bireylerin topluma olan aidiyet duygusunu azaltırken, toplumsal gerilimi ve kutuplaşmayı artırır. Özellikle etnik, dini veya kültürel gruplara karşı yapılan ötekileştirme, toplumsal barışı ve bir arada yaşama kültürünü tehdit eden en temel unsurlardan biridir.

Toplumsal uyumu tehdit eden en büyük engellerden biri **önyargılardır**. Bireyler, farklı gruplara karşı bilgi eksikliği veya yanlış algılar nedeniyle önyargı geliştirir ve bu durum, ayrımcılık ve dışlayıcı davranışları tetikler. Önyargılar, bireylerin birbirine güven duymasını engelleyerek toplumsal barışı zedeler ve toplulukların bir arada uyum içinde yaşama olasılığını azaltmaktadır (OECD, 2018).

Ayrımcılık, bir gruba veya bireye ait olduğu kimlik ya da özellikler nedeniyle farklı veya adaletsiz davranılmasıdır. Ayrımcılık; etnik köken, cinsiyet, dini inanç ya da sosyal statü gibi faktörlere dayalı olarak toplumda önemli bir bölünme yaratır. Bu tür bir ayrışma, toplumdaki bireylerin kendilerini güvende ve eşit hissetmelerini zorlaştırır ve bir arada yaşama kültürünü zedelemektedir.

Milliyetçilik, bir toplumda ulusal kimliğe bağlılık ve vatan sevgisi olarak tanımlansa da aşırı milliyetçilik, diğer gruplara karşı dışlayıcı ve hatta düşmanca tavırlar geliştirilmesine yol açabilir. Aşırı milliyetçilik, diğer etnik veya kültürel grupların varlığını tehdit olarak algılayarak, toplumsal barışı bozar ve bir arada yaşama kültürünü tehdit eder. Milliyetçi ideolojiler, toplumdaki farklı kültürel grupları dışlayarak, homojen bir toplum arayışına yol açar ve bu durum, toplum içinde güven ve dayanışmayı zayıflatır.

Kimlik politikaları, bireylerin belirli bir kimlik (etnik, cinsel, dini vb.) çerçevesinde kendilerini ifade etme ve bu kimliğe dayalı haklar talep etme sürecini içerir. Kimlik politikalarının olumlu yanları olmakla birlikte, kimlik temelli ayrışmalar, toplumda "biz" ve "onlar" ayrımını pekiştirebilir. Kimlik politikaları üzerinden yapılan tartışmalar, bireylerin farklı gruplara karşı hoşgörü ve empati duygularını zayıflatarak kutuplaşmaya yol açar. Bu ayrışma, bir arada yaşama kültürünü zayıflatarak toplumsal uyumu zorlaştırmaktadır.

Dini temelli ayrışmalar, toplumdaki bireylerin farklı dini inançları nedeniyle birbirlerine karşı mesafeli durmalarına ve hatta çatışmalar yaşamasına yol açabilir. Dini inançlar, toplumsal değerleri ve yaşam biçimlerini etkileyen güçlü unsurlar olduğundan, farklı dini inançlara sahip bireyler arasında anlayış ve hoşgörüyü sağlamak her zaman kolay olmayabilir. Dini temelli ayrışmalar, toplumda bölünmelere yol açarak, bir arada yaşama kültürünü zedeleyen unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Dini farklılıkların hoşgörü temelinde ele alınması, toplumsal barışın sağlanmasında kritik öneme sahiptir. Dini inançlar arasındaki gerilimlerin önlenmesi, dini özgürlüklerin korunması ve her bireyin inançlarına saygı duyulması ile mümkündür. Toplumda dini farklılıkların çatışma yerine zenginleştirici bir unsur olarak kabul edilmesi, toplumsal uyumun sağlanmasında ve bir arada yaşama kültürünün güçlenmesinde olumlu bir rol oynar.

Bir arada yaşama kültürünü korumak ve toplumsal uyumu desteklemek için kutuplaşma, ötekileştirme ve ayrımcılık gibi sorunlarla mücadele etmek elzemdir. Toplumda çeşitliliğe

saygı duymak ve farklı grupların bir arada uyum içinde yaşamasını destekleyecek politikalar geliştirmek, bu sorunların çözülmesinde önemli bir adımdır. Ayrıca, eğitimin rolü büyük önem taşır; bireylerin hoşgörü, empati ve farklılıklara saygı gibi değerleri içselleştirmeleri toplumsal barışı korumada etkilidir. Toplumda kutuplaşmayı azaltacak **diyalog ve iletişim** kanallarının açık tutulması, önyargıların ve ayrılıkçı yaklaşımların önlenmesine yardımcı olur. Kimlik politikaları ve dini farklılıklar gibi toplumsal gerilim unsurlarının, toplumun ortak değerleri çerçevesinde ele alınması, bireylerin birbirlerine karşı anlayış geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kutuplaşma, ötekileştirme, milliyetçilik ve dini temelli ayrışmalar gibi faktörler, günümüzde bir arada yaşama kültürünü tehdit eden başlıca zorluklar arasındadır. Toplumdaki farklılıkları kabul eden ve bireylerin eşit haklara sahip olduğu bir sosyal yapıyı desteklemek, bu zorluklarla baş etmenin en etkili yoludur. Toplumsal uyumu desteklemek, farklı kültürel ve dini grupların bir arada barış içinde yaşamasını mümkün kılarken, bir arada yaşama kültürünü de sürdürülebilir hale getirir.

SONUÇ

Bu çalışmada, günümüz toplumlarında bir arada yaşama kültürünü etkileyen ve tehdit eden temel faktörler sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Küreselleşme, kültürel çeşitlilik, teknoloji ve sosyal medya, göç ve mültecilik gibi unsurlar, toplumsal yapılar üzerinde önemli değişiklikler yaratarak bir arada yaşama kültürünü hem olumlu hem de olumsuz yönlerden etkilemektedir. Küreselleşme kültürel çeşitliliği artırırken, bu çeşitlilik hoşgörü ve empatiyi güçlendirebileceği gibi kültürel gerilimleri de tetikleyebilmektedir. Sosyal medya, farklı kültürlerle tanışmayı kolaylaştırırsa da kutuplaşma ve bilgi kirliliği gibi sorunları da beraberinde getirerek toplumsal uyumu zayıflatmaktadır. Ayrıca, ekonomik eşitsizlikler ve sosyal adaletsizlikler, toplumdaki sosyal tabakalaşmayı derinleştirerek ayrışma riskini artırmaktadır. Göç ve mülteci krizleri de demografik değişimlerle birlikte toplum içinde uyum sorunlarını doğurmakta, ancak bu süreçte kültürel zenginleşmeyi ve dayanışmayı da teşvik edebilmektedir.

Bir arada yaşama kültürünün sürdürülebilirliği, toplumun tüm kesimlerinin çabasını gerektirmektedir. Çeşitliliğe saygı gösteren ve farklılıkları zenginlik olarak kabul eden bir bakış açısıyla hareket etmek, toplumsal uyumun güçlenmesini sağlayacaktır. Bu noktada eğitim, farklılıklara duyulan saygı ve empatiyi geliştirmede kritik bir rol oynar. Toplumdaki bireylerin önyargılardan arınarak birbirlerine karşı hoşgörü ve empati geliştirmeleri, kutuplaşma ve ötekileştirme gibi sorunlarla başa çıkmada etkili olacaktır.

Gelecekte, bir arada yaşama kültürünü daha sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek adına umut verici adımlar atılabileceğine inanılmaktadır. Toplumun her kesimi, karşılıklı saygı, hoşgörü ve empati çerçevesinde birleştiğinde, kültürel çeşitliliğin tehdit değil, bir arada yaşama kültürünü güçlendiren bir unsur olduğu anlaşılacaktır. Kapsayıcı politikalar, sosyal destek programları ve iletişimi teşvik eden toplumsal yaklaşımlar sayesinde, toplumlar çeşitlilik içinde dayanışmayı ve uyumu sürdürebilir. Bu vizyon doğrultusunda bir arada yaşama kültürünün,

tüm bireylerin eşit ve saygılı bir ortamda yaşamalarını mümkün kılacak bir değer olarak korunması ve gelecek nesillere aktarılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Akkaş, R. (2024), İstanbul Örneğinden Hareketle Bir Arada Yaşama Kültürünün Sosyolojik Boyutları, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.

Bauman, Zygmunt. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Çapcıoğlu, İhsan. (2012). “Between I and We: Coexistence Experience in Anatolian Turkish-Islamic Culture”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17:2, 35–49.

Çapcıoğlu, İhsan. (2017). *Küreselleşme, Kültür ve Din*. Ankara: Otto Yayınları.

Giddens, Anthony. (1991). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.

Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.

OECD. (2018). *The Future of Social Cohesion: A Perspective from the OECD*.

Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Sen, Amartya. (2006). “Identity and Violence: The Illusion of Destiny.” *New York: W. W. Norton & Company*.

Simmel, Georg. (1908). “The Stranger.” *On Individuality and Social Forms*. Chicago: University of Chicago Press.

Sosyal Araştırmalar için Açık Erişim Dergileri (örneğin, *Social Sciences Open Access Repository*)

Tönnies, Ferdinand. (1887). *Community and Society*. New York: Harper & Row.

UNESCO. (2013). *The Challenge of Cultural Diversity in a Globalized World*.

GEÇMİŞTE BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜ: DEĞİŞKENLER VE PEKİŞTİREÇLER

Dr. REYYAN AKKAŞ

reyyan.dogan@hotmail.com - <https://orcid.org/0000-0002-3638-3803>

PROF. DR. İHSAN ÇAPCIOĞLU

Ankara Üniversitesi

ih sancapcioglu@yahoo.com - <https://orcid.org/0000-0003-4796-5232>

ÖZET

Geçmişte bir arada yaşama kültürü çok boyutlu ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu yapıyı oluşturan değişkenler ile pekiştireçler, toplumsal barış ve uzlaşının temellerini oluşturmaktadır. Bu unsurların anlaşılması, günümüz çok kültürlü toplumlarının bir arada yaşama becerilerinin geliştirilmesi bakımından kritik öneme sahiptir. Bireyin kendisinden farklı özellikte olanın varlığını ve kabulünü gerektiren bir arada yaşama kültürü aynı zamanda muhabatı ile “birlikte” hareket edebilme teşebbüs ve niyeti ile kurduğu etkileşimlere dayanmaktadır. Toplumsal hayatta bir arada yaşama kültürünün oluşması kadar sürdürülebilirliği de, toplumsal uzlaşının inşasını gerektirmektedir. Toplumsal empati, hoşgörü ve farklılıklar ile bir arada yaşama bilincinin yerleşmediği toplumlarda bireylerin birbirini yeterince değerli görmediği eğilimler baş göstermektedir. Din, mezhep ve etnisite merkezli çatışmanın yaşandığı ve giderek etkisini artırdığı durumlarda empatik tavrın yanı sıra, önyargısız tutum ve davranışlar sergilemek birleştirici hasletler arasında yer almaktadır. Zira farklılıkların yok sayılması ya da göz ardı edilmesi üzerine inşa edilen toplumlar, şiddet ve çatışma zemininden başka bir sonuç üretememektedir. Nitekim bireylerin giderek birbirinden uzaklaşarak ayrıştığı, birlik ve beraberliğin zayıfladığı örnekler incelendiğinde, temel sorunun hoşgörü ve empati yoksunluğu olduğu kolaylıkla fark edilmektedir. Farklılıkların zenginlik olarak görülüp değerlendirilmesi ise, günümüz toplumlarında olduğu gibi geçmişteki toplumlar açısından da temel gereklilikler arasındadır. Zira farklılıklar ile bir arada yaşayabilmek ve farklı var oluşların mevcudiyetlerine saygı duyabilmek işlevsel bir zorunluluktur. Bu çalışmada geçmişte bir arada yaşama kültürünü oluşturan değişkenler; tarihsel arka planından hareketle ekonomik nedenler, sosyal değişkenler, kültürel etkileşimler, siyasi ilişkiler ve eğitim başlıkları altında incelenmektedir. Bireylerin paylaştığı ortak değerler, farklılıklar arasında sosyal iş birlikleri, başarılı bir arada yaşam örnekleri, destekleyici politikalar ve kültürel farkındalık çalışmaları gibi pekiştireçlere değinilerek geçmişte bir arada yaşama kültürünün temel bileşenleri ve geleceğe yönelik perspektifler tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Empati, Sosyal Dayanışma, Toplumsal Uzlaş, Bir Arada Yaşama Kültürü.

ABSTRACT

In the past, the culture of living together had a multidimensional and multilayered structure. The variables and reinforcements that constitute this structure form the basis of social peace and reconciliation. Understanding these elements is of critical importance in terms of developing the skills of living together in today's multicultural societies. The culture of living together, which requires the individual to accept and accept the existence of those who are different from him, is also based on the interactions he establishes with the attempt and intention to act "together" with his interlocutor. The establishment of a culture of living together in social life, as well as its sustainability, requires the construction of social reconciliation. In societies where social empathy, tolerance and the awareness of living together with differences are not established, tendencies arise where individuals do not see each other as valuable enough. In cases where conflicts based on religion, sect and ethnicity are experienced and increasingly effective, displaying unprejudiced attitudes and behaviors, as well as empathic attitudes, are among the unifying characteristics. Because societies built on ignoring or disregarding differences cannot produce any result other than violence and conflict. Indeed, when examples are examined where individuals are increasingly drifting apart and unity and togetherness are weakened, it is easily noticed that the basic problem is lack of tolerance and empathy. The fact that differences are seen and evaluated as richness is among the basic requirements for societies in the past as well as in today's societies. Because being able to live together with differences and respecting the existence of different existences is a functional necessity. In this study, the variables that constitute the culture of living together in the past are examined under the titles of economic reasons, social variables, cultural interactions, political relations and education, based on their historical background. By touching on reinforcers such as common values shared by individuals, social cooperation among differences, successful examples of living together, supportive policies and cultural awareness studies, the basic components of the culture of living together in the past and perspectives for the future are discussed.

Key Words: Empathy, Social Solidarity, Social Consensus, Culture of Living Together.

GİRİŞ

Geçmişte bir arada yaşama kültürü, farklı etnik, dini ve kültürel grupların bir arada, karşılıklı saygı ve hoşgörü temelinde yaşama biçimlerini ifade etmektedir. Bu kültür, tarih boyunca toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini şekillendirmiş ve bireyler arasında dayanışma ve iş birliği ruhunun gelişimine katkıda bulunmuştur. Bir arada yaşama kültürü, sadece bireyler arası ilişkileri değil, aynı zamanda toplumun genel barış ve istikrarını da besleyen önemli bir dinamiktir. Bir arada yaşamamanın önemi, günümüzde artan göç, kültürel çeşitlilik ve küreselleşme süreçleri ile daha da artmıştır. Farklı kültürel arka planlara sahip bireylerin bir arada yaşadığı toplumlarda hoşgörü, anlayış ve bir arada yaşam becerileri kritik rol oynamaktadır. Aksi halde toplumsal çatışma, ayrımcılık ve kaos gibi olumsuz durumlar ile karşılaşmak mümkündür. Bu çerçevede geçmişte bir arada yaşama kültürünün incelenmesi, günümüz toplumsal sorunlarına çözüm önerileri sunmak bakımından önem arz etmektedir.

Geçmişte bir arada yaşama kültürünün neden önemli olduğuna dair birkaç hususu, ayrıca şöyle ifade edebiliriz. Farklı etnik ve kültürel grupların bir arada yaşaması, toplumsal barış ve istikrarın sağlanmasında katkıda bulunmaktadır. Karşılıklı saygı, anlayış ve hoşgörü toplumsal çatışmaların önüne geçmektedir. Farklılıkların yok sayılması veya göz ardı edilmesi üzerine inşa edilen toplumların ulaşabileceği seviye şiddet ve kaos ortamından başka bir yer olmamaktadır. Bununla birlikte bireylerin giderek ayrıştığı, birlik ve beraberliğin kapitalist gerekçeler için gerçekleştiği günümüzde birçok sorunun kaynağı hoşgörü ve empatinin yok olması ile yakından ilgilidir. Modern birey empati ile güçlü bir bağ kuramadığı sürece daha fazla ve derin sosyal problemler ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Farklılıklar ile bir arada yaşamanın gerekliliği, günümüz toplumlarında olduğu kadar geçmiş dönem toplumları için de önemli beceriler arasında yer almaktadır. Çok kültürlülüğün temel esaslarından biri, farklı kültürler içerisindeki çeşitliliğin olumlu olarak algılanması ve birey olmanın önemli bir parçası olarak bir kültüre ait olmanın önemini kavranmasıdır. Zira farklılıklar içerisinde bir arada olmak hem bireyin hem de toplumların kendilerini gerçekleştirmelerini ve birbirlerine değer katmalarını sağlamaktadır (Çapcıoğlu, 2012).

Çeşitli kültürel ve sosyal arka planlardan gelen bireyler, farklı bakış açıları ve beceriler sunarak ekonomik gelişime de katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda toplumsal yaşamın zenginleşmesini ve etkileşimini sağlayarak sanat, müzik, yemek, gelenek gibi ritüelleri geliştirmektedir. Bir arada yaşama kültürü, toplumsal dayanışmayı güçlendirerek bireylerin zorluklar ile başa çıkmaları için birbirlerine destek olur ve toplumsal bağları kuvvetlendirir. Bununla birlikte farklı kimliklerin bir arada varlığı, bireylere geniş bir kimlik hissi kazandırmaktadır. Bu durum bireylerin toplum içerisinde kendilerini daha iyi ifade etmelerine ve aidiyet duygusu geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Geçmişte bir arada yaşama tecrübeleri, günümüzde toplumsal meselelere dair önemli dersler sunmaktadır. Tarihsel ve kültürel örnekler, sosyal uyumun sağlanmasında takip edilmesi gereken yolları göstermektedir. Toplumsal barış, kültürel zenginlik, ekonomik iş birliği, sosyal dayanışma, kimlik-aidiyet, tarihsel iyi örnekler ve hoşgörü-empati gelişimi gibi hususlar geçmişte bir arada yaşama kültürünün neden önemli olduğunu göstermektedir. Bu kültürün güçlendirilmesi, gelecekte daha uyumlu ve barışçıl toplumların inşasına katkıda bulunabilir.

Bu çalışmanın amacı geçmişte bir arada yaşama kültürünü tarihsel örneklerle ele alarak, bu kültürün günümüz yansımalarını ve sosyal uyum üzerindeki etkilerini incelemektir. Ayrıca çalışmada farklı dönemlerdeki iyi örnekler ve zorluklar ışığında, bir arada yaşama pratiğinin nasıl şekil aldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte çalışmada, günümüz toplumlarında bir arada yaşama kültürünün güçlendirilmesi için atılması gereken adım ve stratejilerin de tartışılması planlanmaktadır.

1. BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜ OLUŞTURAN DEĞİŞKENLER

1.1.Tarihsel Arka Plan

Tarih boyunca, coğrafi keşifler, ticaret yolları ve göç hareketleri gibi nedenlerden dolayı çeşitli gruplar ve kültürler bir araya gelmiştir. Bu etkileşim, farklı kültürel pratik, inanç sistemleri ve yaşam biçimlerinin birbirlerine nüfuz etmelerine imkân sağlamıştır. Bu kapsamda Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı etnik, dini ve kültür grupları bir arada yaşama

tecrübesini zenginleştirmiştir. Bu çeşitlilik, toplumsal dokunun zengin ve dinamik olmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti, hakimiyeti altında bulundurduğu gayrimüslimler ile zimmet anlaşmaları yaparak ve eman vermek suretiyle hukuki ve idari ilişkilerini devam ettirmiştir. Özellikle İstanbul'un fethi ile beraber teşkilatlanma ve diğer açılardan gayrimüslimler ile ilişkilerin belli bir düzene koyulmasında İslam hukuk prensip ve hükümlerine son derece bağlı olarak "din ve ibadet özgürlüğü" çerçevesinde gayrimüslimlere geniş bir alan bırakmıştır. Aynı zamanda toplumsal güven ve huzurun sağlanması ile gayrimüslimlerin sosyal yapı ile uyumlu olacak şekilde sistem kurulması ve teknik kodların inşa edilmesi sağlanmıştır. Osmanlı'da din adamlarına ve dini kurumsal yapılara son derece saygı gösterilmiş ve bu yapıların muhafaza edilmesi hususunda hassasiyet gösterilmiştir. Devletin gayrimüslimlerin ayin ve ibadetlerini İslam hukukunun ilke ve hükümlerinin vermiş olduğu izin ile rahat bir şekilde icra etmelerine engel olmadığı yönünde uygulamaları bulunmaktadır.

Savaşlar, çoğunlukla nüfus hareketlerine ve yeni etnik değişim-birleşimlere yol açmaktadır. Özellikle savaş sonrası dönemlerde, yer değişikliği yapan gruplar arasında yeni sosyal hareketler gelişmektedir. Bu durum yeni bir arada yaşama kültürünün oluşmasına zemin hazırlarken bazen de sosyal gruplar arasında çatışmalara yol açabilmektedir. Göçler, toplumsal yapıda değişiklikler yaparken, farklı kültürel ve sosyal dinamiklerin bir araya gelmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle göçmen toplulukların yerleşik toplumlar ile etkileşim içerisinde olmaları ile kültürel alışveriş teşvik edilir. Barış dönemlerinde, farklı gruplar arasında diyalog ve iş birliği geliştirmek için önemli fırsatlar sunmakta ve hoşgörü, empati ve bir arada yaşama kültürünün güçlenmesi için zemin hazırlamaktadır. Bu değişkenler, geçmişte bir arada yaşama kültürünün dinamiklerini şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Geçmişte yaşanan hadiseler, olay ve durumlar günümüz toplumlarında da benzer etkileşimlerin nasıl şekilleneceği hususunda önemli veriler sunmaktadır.

1.2.Ekonomik Faktörler

Farklı etnik, dini ve kültürel grupların bir arada yaşaması, ortak çıkarlar etrafında şekillenmektedir. İş fırsatları, kaynak paylaşımı, ekonomik dayanışma etrafında gruplar arasında iş birliği teşvik edilebilir. Örnek olarak tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde geliştirilebilecek ortak projeler, topluluklar arası ilişkileri güçlendirmektedir. Ticaret, farklı kültür ve etnik grupların bir araya gelmesini sağlayan en önemli etkenlerden biridir. Ticari ilişkiler, kültürel etkileşimleri artırarak grupların birbirlerine olan bağımlılıklarını teşvik etmektedir. Ekonomik iş birlikleri, çeşitli grupların bir arada yaşamalarını sağlayarak ortak hedefe ulaşmalarını sağlamaktadır. Bu ilişkiler, ekonomik kazanım elde etmenin ötesinde toplumsal ilişkilerin de gelişmesine imkân vermektedir. Bu konuda yerel işletmelerin bir arada ve birlikte hareket etmeleri ile ekonomik büyüme ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesi örnek verilebilir. Farklı grupların katılımları ile gerçekleşen etkinlikler, ekonomik kalkınma ile beraber kültürel kaynaşmayı da teşvik etmektedir. Söz konusu ekonomik unsurlar, bir arada yaşama kültürünün oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Ticari iş birlikleri ve ortak ekonomik çıkarlar, toplumsal uyum ve kaynaşmanın sağlanmasında kritik bir unsur olarak görülmektedir.

1.3.Sosyal Dinamikler

Geçmişte bir arada yaşama kültürünü oluşturan sosyal dinamikler, toplumsal uyum, dayanışma ve toplumsal intizamın sağlanmasına dayanmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti gibi çok kültürlü devletlerde ve Orta Doğu, Anadolu gibi çeşitli sosyal grupların bir arada yaşadığı coğrafyalarda bu dinamikler çok belirgin olarak yer almaktadır. Bu sosyal dinamikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- **Aile Yapıları ve Toplumsal Ağlar:** Geleneksel toplumlarda özellikle “geniş aile modeli” toplumsal dayanışmanın temelini oluşturmaktadır. Aile içi görev ve sorumluklar, yaşlı ve çocuk bakımı gibi unsurlar, geniş aile modelinde ortak sorumluluk olarak kabul edilmektedir.
- **Komşuluk:** Komşuluk ilişkileri, sosyal ağlar içerisinde yer alan önemli unsurlardan biridir. “Ev alma komşu al, komşu komşunun külüne muhtaçtır” gibi atasözleri komşuluk ilişkilerinin derinlik ve dayanışma kültürünü yansıtmakta ve toplumsal dayanışmanın en temel öğelerinden kabul edilmektedir.
- **Akrabalık İlişkileri:** Akrabalık, aynı mahalle, köy ya da şehirde yaşayan bireyleri bir araya getirerek toplumsal dayanışma ağı oluşmasını sağlamaktadır.

1.4. Din, İnanç ve Değer Sistemlerinin Etkisi

Din, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve ahlaki değerler sunan bir yapıdır. Osmanlı Devleti içerisinde “millet sistemi” adı verilen yönetim biçimleri ile her dini grubun kendi inanç ve kurallarına göre yaşamasına müsaade edilirdi. Osmanlı toplumunda farklı dinlere mensup bireyler hoşgörü ile bir arada yaşardı. İslam, Hristiyanlık ve Musevilik gibi farklı dinlere mensup topluluklar arasında karşılıklı saygı ve hoşgörü, bir arada yaşama kültürünü güçlendiren değerler arasında yer almaktaydı. Topluların yaşam biçimleri, gelenek ve inançları arasında ortak değerler olarak yer alan “yardımlaşma, misafirperverlik, ahlaki sorumluluklar” gibi değerler, farklı inançlara sahip bireyler için ortak bir payda sağlamaktadır.

1.5. Toplumsal ve Ekonomik Dayanışma

Tarihsel süreçte toplumsal ve ekonomik dayanışma ile ilgili yapılanmalar da bir arada yaşama kültürünü etkileyen değişkenler arasında yer almıştır. Bunlar arasında özellikle ahilik, köy faaliyetleri ve vakıf sistemine değinilebilir.

- **Ahilik Sistemi:** Ahilik teşkilatı gibi kurumlar, ekonomik alanda olduğu kadar sosyal anlamda da dayanışmayı teşvik etmektedir. Esnaf birlikleri olarak faaliyet gösteren ahilik, toplumsal intizamın sağlanmasında önemli bir görev üstlenmektedir. Bu dayanışma ağı, farklı gruplar arasında bireylerin bir arada ve uyum içerisinde çalışabilmelerine imkân sağlamaktadır.
- **Köy Faaliyetleri:** Yerel seviyede birer küçük toplumsal birim olarak görülen köy ve mahalle liderleri, toplumsal düzenin sağlanması ve problemlerin çözümü için halk arasında arabulucu görevi üstlenerek önemli bir rol icra etmektedirler.
- **Vakıf Sistemi:** Yoksullara yardım etmek amacıyla kurulmuş “vakıf ve sadaka taşı” gibi sosyal yapılar bireyler arasında toplumsal dayanışmayı güçlendirirken, yardımlaşma kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu tarz yardımlaşma kültürü araçları, toplumsal adaletin sağlanmasında da kritik rol üstlenmektedir.

1.6. Müşterek Hukuki Alan ve Ahlaki Normlar

- **Ortak Hukuk Sistemi:** Osmanlı Devleti'nde "kanunnameler" gibi yasal düzenlemeler örneğinde olduğu gibi farklı dini grupların bir arada yaşadığı topluluklarda her grubun kendi inançlarına göre "ortak bir hukuk sisteminin" yer alması toplumun bir arada yaşamasını kolaylaştırmaktadır.
- **Sosyal Normlar ve Gelenekler:** Toplum içerisinde nesilden nesile aktarılan gelenekler, bireyler arasında uyumun sağlanmasında önemli davranış kalıpları meydana getirmektedir. Örneğin büyüğe saygı göstermek gibi davranış kalıplarının toplumsal düzen sağlayarak bir arada yaşama kültürünü oluşturmaktadır.

Bu sosyal dinamikler, toplum içerisinde bir arada yaşama kültürünü zorunlu bir durum olmaktan çıkarak aynı zamanda sosyal bir sermaye ve zenginlik olarak kabul edilen değerler haline getirmektedir.

2. BİR ARADA YAŞAMA KÜLTÜRÜNÜ OLUŞTURAN PEKİŞTİREÇLER

Bir arada yaşama kültürünün güçlenmesini sağlayan pekiştireçler arasında kültürel ve sanatsal faaliyetler, siyasi yapılar, temel insan hakları arayışı, toplumsal bilinç ve empati, toplumsal farklılıkların muhafaza edilmesi gibi unsurlar bir arada yaşama kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu başlıklar aşağıda yer almaktadır:

2.1. Kültürel ve Sanatsal Faaliyetler

Farklı kültür ve inançlara mensup topluluklar arasında yapılacak ortak kutlama ve etkinlikler, farklı grupların bir araya gelmelerini sağlayarak toplumsal etkileşim ve kültürel paylaşım meydana getirmektedir. Özellikle müzik, tiyatro ve edebiyat gibi sanat dalları, bireylerin ve toplumların birbirlerini daha iyi tanıdıkları ve farklı kültürlerin tanışma alanlarıdır. Kültürel etkinlikler, toplumda yardımlaşma, empati, hoşgörü ve sevgi gibi değerlerin güçlenmesine hizmet etmektedir. Gruplar arasında yapılan kutlamalar ve ritüeller, birbirinden farklı kimlikler arasındaki önyargıları minimize ederek toplumsal bilinç gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2.2. Siyasi Yapılar

Bir arada yaşama kültürünün oluşmasında ve sürdürülebilir olmasında bir arada yaşama kültürünü destekleyen yerel ve ulusal politikaların önemi çok büyüktür. Osmanlı'da yer alan "millet sistemi" farklı inanç gruplarına kendi dini liderleri ve özerk sistemleriyle müşahhas bir yönetim hakkı tanımaktaydı. Bununla birlikte insan hakları prensipleri, her bireyin eşit muamele görmesini ve ayrımcılığa uğramasını engelleyen hedefler koymaktadır. Eşit ve adil bir toplum yapısı, tüm birey ve grupların haklarını gözeterek, farklı kimliklerin barış ve güven içerisinde bir arada yaşamalarını desteklemektedir. Bu kapsamda insan hakları sözleşmeleri, ulusal politikaların esasını oluşturmaktadır.

Adalet sistemi, toplumların bir arada yaşamalarını sağlayan en önemli siyasi mekanizmalar arasında yer almaktadır. Hukukun üstünlüğü ve ayrımcılığa karşı mevzuat ve düzenlemeler, tüm bireylerin haklarını güvence altına alarak sosyal uyumu geliştirmektedir.

2.3. Sosyal Bilinç ve Empati

Toplum içerisinde bir arada yaşamının en temel koşullarından biri, farklı kimliklerin varlığını kabul etmek ve tanımdır. Çoğulcu bir toplum yapısında, bireylerin kimliklerini ve var oluşlarını özgür bir şekilde ifade edebilmeleri sosyal hoşgörüyü artırmaktadır. Hoşgörü ve empati, bir arada yaşama kültürünün sürdürülebilir bir zeminde var olması için bir diğer temel beceridir. Eğitim ve sosyal etkinlikler yoluyla bireylerde geliştirilen empati yeteneği, farklı bakış açılarına saygı duymayı teşvik etmektedir. Bu amaçla okullarda empati yeteneğinin geliştirilmesi ve kültürel toplumsal farkındalığı artırıcı eğitim programları düzenlenmesi sağlanabilir (Taylor, 1994).

Toplum içerisinde önyargıları azaltmak ve farklı kültürler hakkında fikir sahibi olmak için bilinçlendirme çalışmaları yapmak bir diğer pekiştirici arasında yer almaktadır. Sosyal bilinçlendirme çalışmaları için kamu spotları, STK çalışmaları, basın faaliyetleri gibi etkinlikler, toplumsal bilinç seviyesini yükselterek empatiyi artırmaktadır. Bu pekiştiriciler birey ve grupların bir arada yaşamalarını sağladığı gibi toplulukların barış ve uyum içerisinde gelişmesine de imkân tanımaktadır. Bir arada yaşama kültür ve bilincinin gelişmesiyle, toplumlar daha kapsayıcı, hoşgörülü ve dayanıklı bir yapıya kavuşurlar.

SONUÇ

Geçmişte bir arada yaşama kültürünün önemi, farklı kimlik ve aidiyetlere sahip unsurların barış içerisinde, karşılıklı saygı ve dayanışma temelinde varlıklarını sürdürmeleri açısından oldukça belirleyicidir. Farklı ve çeşitli etnik, dini ve kültürel grupların bir arada yaşadığı bölgelerde bu kültür, toplumsal uyum ve barışın sağlanması için vazgeçilmez bir unsurdur. Geleneksel yapılar içerisinde gelişen bir arada yaşama kültürü, farklı gruplar arasında kimliklerin korunarak sosyal bağların güçlenmesine olanak tanımakta ve ortak değerler etrafında toplumsal dayanışmanın gelişmesini sağlamaktadır. Geçmişte elde edilen bir arada yaşama kültürü deneyimlerinden, günümüze ve gelecekte faydalanmak çok önemlidir. Küreselleşme ve çeşitli nedenlerden dolayı artan göç hareketlerinin var olduğu günümüzde, çok kültürlü ve çoğulcu bir yapı, uyum içerisinde bir arada yaşamada kilit rol oynamaktadır. Geçmişte bir arada yaşama kültürü tecrübelerinden yola çıkarak gelecek ve günümüz dünyası için şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür:

- **Farklılıkları Kapsayıcı Eğitim Sistemi:** Eğitimin kültürel çeşitliliği ve farklı kimlikleri kapsayan muhtevaya sahip olması, nesiller arasında hoşgörü ve empati temellerinin atılmasını teşvik edebilir.
- **İnsan Haklarına Önem Veren Yaklaşımlar:** Bireyler arasında tesis edilecek eşit ve adil bir toplum düzeni, ayrımcılığı ve önyargıları önlemek için gereklidir. İnsan haklarına dayalı politikalar, toplumsal barış ve adaletin tesis edilmesinde önem arz etmektedir.
- **Diyalog ve Katılımcı Mekanizmalar:** Farklı gruplar arasında diyalog ve iş birliğini teşvik eden katılımcı mekanizmalar, uyumlu bir toplum yapısını desteklemektedir. Özellikle yerel yönetimler tarafından teşvik edilen toplumsal uyum projeleri bu sürece katkıda bulunabilir.

Bir arada yaşama kültürünü sürdürülebilir bir zemine taşımak için sunulan öneriler ve politikalar için yol haritası şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kültürel zenginliği korumak için farklı toplulukların ihtiyaçlarına duyarlı politikalar geliştirilerek eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerde dil ve kültürel ihtiyaçları gözetilen hizmet anlayışı benimsenmelidir.
- Okul müfredatlarında empati, hoşgörü, kültürel çeşitlilik ve toplumsal uyum gibi dersler konulmalı ve bir arada yaşama kültürü konulu etkinlikler yer almalıdır. Bu dersler genç bireylerde farklı kimliklere saygı ve kabul kültürünü geliştirmektedir.
- Yerel yönetimlere, toplumda bir arada yaşama kültürünü teşvik eden projeleri yürütmeleri için bütçe ve kaynak sağlanmalıdır. Yerel festivaller, kültürel etkinlikler ve mahalle bazlı faaliyetler bu amaca hizmet edebilir.
- Toplumsal eşitlik ve adalet ilkesini koruyacak şekilde ayrımcılık karşıtı yasalar geliştirilmelidir. Farklı kimlik ve grupların özgürlüklerini koruyacak hukuki düzenlemeler ve yasal mevzuatlar yapılmalıdır.
- Farklı gruplar arasında arabulucu olacak sivil toplum kuruluşları ve medya ile iş birliği yapılmalıdır. Bu kuruluşların faaliyetleri ile toplumda hoşgörü, kabul ve barış kültürünü yaygınlaştırmak amaçlanmaktadır.

Sonuç olarak geçmişte bir arada yaşama kültürü, günümüz toplumların sosyal dokusunun oluşmasına arka plan oluşturup ilham veren değerli bir cevherdir. Bu kültürün sürdürülebilir zemine taşınması, toplumsal barış, adalet ve bireysel özgürlüklerin korunması için çok önem arz etmektedir. Bu çalışma, kültürel çeşitliliğin bir zenginlik olarak görülmesi ve toplumsal adaptasyonun sağlanmasına yönelik bakış açısının benimsenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için toplumlar, bireylerin kendini gerçekleştirebileceği eşit, adil ve uyumlu bir yapı oluşturmayı hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.

Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Polity Press.

Çapcıoğlu, İhsan. (2012). "Between I and We: Coexistence Experience in Anatolian Turkish-Islamic Culture", *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17:2, 35-49.

Çapcıoğlu, İhsan. (2017). *Küreselleşme, Kültür ve Din*. Ankara: Otto Yayınları.

Durkheim, Emile (2005). *Dini Hayatı İkel Biçimleri* (Çev. F. Aydın.) İstanbul: Ataç Yayınları.

Durkheim, Emile (1926). *The Elementary Forms of the Religious Life: A Study in Religious Sociology*, Trans, London: Phototype Limited.

- Fukuyama, F.** (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press.
- Gellner, E.** (1983). *Nations and Nationalism*. Cornell University Press.
- Habermas, J.** (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Kymlicka, W.** (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.
- Özdalga, E., & Çağatay, S.** (2010). *Bir Arada Yaşamak: Osmanlı İmparatorluğu'nda Farklılıklar ve Barış İçinde Birlikte Yaşama Kültürü*. Tarih Vakfı.
- Parekh, B.** (2006). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Palgrave Macmillan.
- Putnam, R. D.** (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Putnam, R. D.** (2007). *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174.
- Sen, A.** (2006). *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. W.W. Norton & Company.
- Taylor, C.** (1994). *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.
- Tönnies, F.** (2001). *Community and Civil Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. H. & Stets, J. E.** (2005). *The Sociology of Emotions*. Cambridge University Press.
- UNDP** (2016). *Human Development Report 2016: Human Development for Everyone*. New York: United Nations Development Programme.
- UNESCO** (2009). *Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue*. Paris: UNESCO Publishing.

ENGELLİLERDE SOSYAL DIŞLANMA

Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü, beyzahatipoglu@windowslive.com-

ORCID ID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Doğum öncesi, sırası ya da sonrasında fiziksel, ruhsal, zihinsel, duyuşal veya sosyal yeteneklerinin bir kısmını kısmen ya da tamamen kaybetmesi sebebiyle sosyal hayata uyum sağlama noktasında ve günlük rutin gereksinimlerini karşılama konusunda güçlükler yaşayan, bu yüzden bakım, koruma, destek, danışmanlık ve rehabilitasyon gibi hizmetlere ihtiyaç duyan kişi engelli birey olarak tanımlanabilir. Engellilik ise tanımlı konusunda tartışmalı bir kavramdır, çünkü engelliliğe ilişkin yapılan olumlu ve olumsuz tanımlamalar mevcuttur. Bu tanımlamalar toplumdan topluma, kültürden kültüre, zamansal, mekânsal, bağlamsal ve kuramsal açıdan farklılıklar arz eder. Öyle ki engellilik bazı toplumlarda tanrının bir lütfu olarak görülse de diğerk birçok toplumda günahkarlık, lanetlenme, tedavi edilmesi gereken bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Bahsi geçen bu farklı bakış açıları engelli bireylere yönelik davranışları, tutumları ve hizmetlere erişim gibi hususları çoğunlukla negatif yönde etkilemiştir. Bu etki sosyal hayata nüfus etmiş ve birçok alanda engelli bireyleri dezavantajlı duruma getirmiştir. Sosyal dışlanma bu dezavantajlardan bir tanesidir. Sosyal dışlanma, belirli kişi ya da grupların toplumun bütününe ve sosyal etkinliklerinin dışında bırakılmasını ifade eder. Kavram yalnızca ekonomik alanı ifade etmez bunun yanında siyasi, kültürel, hukuksal ve kişisel boyutları da içeren hem objektif hem subjektif değerlendirilebilen bir kavramdır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan engelli bireyler, yaşadıkları topluma katılım sağlayamama ve toplumlarıyla bütünleşememe riski taşırlar. Bu risk engelli bireyi zamanla yaşam alanlarından ve sosyal çevresinden uzaklaştırır, yalnızlaştırır, izole eder, psikolojik ve sosyal açıdan onu yıpratır. Engelli bireylerin sosyal dışlanma da dahil olmak üzere hiçbir ayırım gözetmeksizin hayata tam katılımının sağlanması için toplumun tüm bireyelerine farkında, bilinçli, duyarlı ve saygılı olmak gibi sorumluluklar düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Birey, Engellilik, Sosyal Dışlanma

ABSRTACT

A disabled person can be defined as someone who has difficulty adapting to social life and meeting their daily routine needs due to partial or complete loss of some of their physical, spiritual, mental, sensory or social abilities at birth or afterwards, and therefore needs services such as care, protection, support, counseling and rehabilitation. Disability is a controversial concept in terms of its definition, because there are positive and negative definitions of disability. These definitions differ from society to society, from culture to culture, in terms of time, space, context and theory. In fact, while disability is seen as a blessing from God in some societies, it has been evaluated as sinfulness, damnation and a deficiency that needs to be treated in many other societies. These different perspectives have mostly negatively affected behaviors, attitudes and access to services towards disabled individuals. This effect has permeated social life and has disadvantaged disabled individuals in many areas. Social exclusion is one of these disadvantages. Social exclusion refers to the exclusion of certain individuals or groups from the whole society and its social activities. The concept does not only refer to the economic field, but also includes political, cultural, legal and personal dimensions, and is a concept that can be evaluated both objectively and subjectively. Disabled individuals who are exposed to social exclusion run the risk of not being able to participate in the society they live in and not being able to integrate with their society. This risk gradually distances the disabled individual from their living spaces and social environment, isolates them, and wears them out psychologically and socially. In order to ensure the full participation of disabled individuals in life without any discrimination, including social exclusion, all individuals in society have responsibilities such as being aware, conscious, sensitive and respectful.

Key Words: Disabled Person, Disability, Social Exclusion

GİRİŞ

Günümüz dünyasında doğum öncesi, sırası ya da doğum sonrası kazalar, hastalıklar, salgınlar, savaşlar, yaşlanma, şiddet olguları vb. gibi sebeplerden ötürü her birey engelli olma riskine sahiptir. Sosyal bilimler engellilik olgusunu medikal model ve sosyal model olmak üzere iki şekilde ele alır. Literatürde ahlaki model olmak üzere üçüncü bir modele de yer yer rastlansa da (bu model engelliğin oluşumunun ahlaki çöküntüden ötürü geliştiğini iddia eden ve tarihsel süreçteki en eski modelidir) (Güneş, 2016) genel olarak bu iki model göze çarpar. Medikal modele göre engelliğin sebebi bireyde çözümü ise modern tıptadır. Model, engelli bireyin bedeninde mevcut olan anomali veya eksiklik nedeni ile onun normal olmadığını savunur. Çözümün ise modern tıpla tanı tedavi süreçleri ile takip ve tedavi edilmesi gerektiğini ileri sürer (Giddens, 2004). Engelliliğe ilişkin en son model sosyal modeldir. Bu modelin merkezinde engelliliği ortaya çıkartan toplumsal sebepler yer alır. Bu modele göre engellilik, bireysel bir sorun değildir, engelli bireyin toplumuyla tam olarak bütünleşmesine izin vermeyen toplumsal engellerden kaynaklanır. Sorunun temeli engelli birey değil bizzat toplumdur. Özellikle modernleşme ile birlikte beklenen standartlaşma, tek tipleşme normal olarak kabul edilmiş anormal olarak kabul edilen dışlanmıştır. Başka bir ifade ile engelsiz bireyleri merkeze alan yeni toplumsal sistemler inşa edilmiştir. Sanayileşme ile birlikte yaşanan kentleşme, fabrikalaşma, kamu- özel alan ayrımı, aile yapılarının değişimi veya ailenin işlevinin farklı kurumlara devredilmesi gibi değişimler engelli bireylerin büyük ölçüde sistemin dışında kalmasına sebep olmuştur. Sosyal model bakış açısına göre engellilik doğum öncesi, sırası ya da sonrasında gelişebilecek bir süreçtir, fakat bireyi dışlayan ya da ötekileştiren engeli değil toplum/yapı/sistemlerdir (Köten ve Erdoğan, 2014).

Engelli ve Engellilik

Engelli ve engellikle ilgili bilgilere yukarıda yer verilmekle birlikte kavramlara ilişkin mevzuatta da yasal tanımlamalar mevcuttur. Bu yasal tanımlamalara göre engelli “*fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*” (Engelliler Hakkında Kanun, 2005) şeklinde tanımlanır. Engellilik ise “*toplumda yer alan diğer bireylerle eşit koşullar altında olunamadığı için topluma tam ve eksiksiz katılımının söz konusu olmadığı durum*” (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2006) şeklinde tanımlanır.

Engellilik Nedenleri

Engellilik nedenleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası nedenler olmak üzere üç başlık altında toplanabilir.

- 1. Doğum Öncesi Nedenler:** Doğum öncesi nedenler genellikle annenin geçirmiş olduğu hastalıklarla ilişkili olarak ortaya çıkabildiği gibi, genetik yapı, çevresel etmenler, yetersiz beslenme, annenin sağlıksız davranışları vb. gibi nedenlerle de ortaya çıkabilmektedir.
- 2. Doğum Sırası Nedenler:** Doğum esnasında yaşanan olumsuzlukların bebek üzerindeki etkileri bu grupta yer alır. Bebeğin yere düşürülmesi, bebeğin nefessiz kalması, kordon dolanması, çoklu doğumlar, sağlıksız yerlerde doğumdan ötürü enfeksiyonlar vb. bu grupta yer alır.
- 3. Doğum Sonrası Nedenler:** Bebeğin doğumdan sonraki hayatında yaşadığı olumsuzluklardan ötürü engellilik durumu bu grupta yer alır. Savaşlar, kazalar, sağlıksız yetersiz beslenme, şiddet, afetler vb. bu gruba örnek olarak verilebilir.

Engelli Türleri

Engelli türleri; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma engeli, zihinsel engelli ve süreğen hastalık olmak üzere 6 gruba ayrılabilir (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002).

- 1. Ortopedik Engelli:** Kas ve iskelet sisteminde oluşan fonksiyon kaybı, eksiklik, yetersizlik vb. gibi sebeplerden ötürü günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmekte yaşanan zorluk durumudur.
- 2. Görme Engelli:** Bireylerin tek gözü ya da her iki gözünde tam ya da kısmi görme bozukluğu veya kaybı bulunması durumudur.
- 3. İşitme Engelli:** Bireylerin tek kulağı ya da her iki kulağında tamamen ya da kısmen işitme kaybı bulunması durumudur.
- 4. Dil ve Konuşma Engelli:** Farklı nedenlerden ötürü konuşamayan ya da konuşabilse dahi konuşmasının akışı, hızı, ifadesinde sorun ve ses bozukluğu olan kişilerdir.
- 5. Zihinsel Engelli:** Bireylin normal olarak kabul edilen zeka seviyesinin altında zeka seviyesine sahip olmasıdır.
- 6. Süreğen Hastalığı Olan Engelli:** Bireylerin fonksiyonlarına ve çalışma kapasitelerine zarar veren, kalıcı hasar bırakan, sürekli bakım ve tedaviye ihtiyaç duyulan hastalıkları olan bireyler bu gruptadır.

Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma günümüz dünyasında üzerinde sıkça durulan kavramlar arasındadır. Kavramın henüz kabul görmüş bir tanımlaması mevcut değildir. Bunun nedeni kavramın görece yeni ve kompleks yapısı ile ilişkilendirildiği konularla alakalıdır. Kavramın doğuşu yoksullukla ilişkili olsa da artık çok daha fazla konunun kavramla ilişkili olduğu kabul edilmiştir. Sosyal dışlanma çok boyutlu, görelî ve de dinamik bir kavramdır. Sosyal dışlanma ekonomik, bireysel ve toplumsal sebeplerden ortaya çıkar. Sosyal dışlanmaya maruz kalan kişi ve gruplar ekonomik açıdan yoksulluk, toplumsal bağlarda kopukluk, sosyal açıdan güvencesizlik ve kurumlardan dışlanma gibi birçok sorunu birlikte yaşarlar. Sosyal dışlanma, toplumsal katılımı ve toplumsal aidiyeti tanımlayan toplumsal bütünleşmenin tam tersidir. Sosyal dışlanma, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda yaşana sorunların sonucudur. Sosyal dışlanma farklı sebeplerden dolayı kişi veya grupların toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmaları ve bu uzaklaştırmadan ötürü istedikleri gibi yaşayamamalarıdır (Sapançalı, 2003; Adaman ve Keyder, 2006; Şahin, 2009). Sosyal dışlanma konusunda hassas gruplar olduğunu belirtmek çokta yanlış olmaz, bu gruplara örnek olarak; yoksullar, engelliler, gençler, yaşlılar, azınlıklar, göçmenler vb. verilebilir.

Engellilerde Sosyal Dışlanma

Engelli bireyler her ne kadar kabul edilemese de ne yazık ki hayatın birçok alanında sosyal yönden dışlanma yaşamaktadırlar. Bu alanlara örnek olarak ekonomik, sosyal, eğitimsel, sağlık ve siyasal alanlar vb. verilebilir. Sosyal dışlanma sorunsal döngüsel ilerler, başka bir ifade ile bir alanda yaşanan dışlanma durumu başka alanlara da sirayet eder. Örneğin eğitim hayatında sosyal dışlanma yaşayan ve bu yüzden yetersiz eğitim alan bir engelli birey, iş hayatında da yetersiz eğitim görmüş olmanın yansımaları yaşayarak işsiz kalabilmekte ya da çok düşük ücretlerle kalifiye olmayan işlerde çalışabilmektedir. Engelli bireylerin bu döngüye maruz kalmamaları için toplumsal tüm alanların eşitlikçi, adil, hakkaniyete uygun olarak dizayn edilmesi, yönetilmesi ve denetlenmesi gereklidir.

SONUÇ

Sosyal dışlanma bireylerin içerisinde yaşadıkları toplumla bütünleşmesinin önündeki bariyerdir. Sosyal dışlanma yaşayan birçok farklı birey ve grup vardır, engelliler de bu gruplar arasında yer alır. Engellilerin sosyal yönden dışlanmalarının önüne geçilebilmesi için öncelikle toplumun tüm bireylerinin farkında, bilinçli, duyarlı ve saygılı olması gereklidir. Sosyal dışlanma nedenlerinin iyi analiz edilmesi, engellilerin sosyal yönden dışlanmalarını etkileyen sosyal ve demografik özelliklerinin iyi bilinmesi ve bu öğelere uygun olarak mikro, mezo ve makro boyutta çözümler üretilmesi elzemdir. Özellikle engelli bireylerin sosyal yönden

dışlanma riskini arttıran ekonomik yönden yoksulluk, istihdamda yetersizlik, hizmete erişimde adaletsizlik, cinsiyetsel ayrımcılık, önyargılar vb. gibi faktörlere karşı kesin ve net önlemlerin alınması zorunludur.

KAYNAKÇA

Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. Ec. Europa. Eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, 162.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. *Resmî Gazete* 27288 (14 Temmuz 2009), Kanun No. 5825

Engellilerin Hakkında Kanun. *Resmî Gazete* 25868 (7 Temmuz 2005), Kanun No. 5378

Giddens, A. (2004), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, Ankara.

Güneş, C. (2016). *Engelli Sporcularla Çalışan Antrenörlerin Mesleki Yeterliliklerinin Tükenmişlik Ve İş Doyumu Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Köten, E., & Erdoğan, B. (2014). *Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma Ve İnternet*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları/Istanbul Gelişim University Press.

Sapancalı, F. (2003). *Sosyal Dışlanma*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. (Uzmanlık Tezi). Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*.
<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>

GÖÇLER, KADINLAR VE SOSYAL HİZMET

Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü, beyzahatipoglu@windowslive.com-

ORCID ID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Göç olgusu insanlığın var oluşundan bu yana devam eden ve insanlık var oldukça devam edecek olan bir gerçekliktir. Geçmişten günümüze göçler farklı birçok sebebe bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Dünya üzerinde yaşanan bu hareketlilik durumu farklı sebepleri içerisinde barındırdığı gibi olumlu ve olumsuz sonuçları da beraberinde getirir. Her ne kadar göç olgusu söz konusu olduğunda birey, grup ya da toplumların yer değiştirme ve yeni yerlerinde uyumlanma süreçlerine çok daha fazla vurgu yapılırsa da göç süreciyle yaşanan kültürel, siyasal, ekonomik, sosyal, fiziksel değişimler göçü yaşayan kişileri etkilediği kadar göçün yaşandığı bölgelerde yaşayan insanlar üzerinde de etkiler bırakır. Göç durumu aynı ülke sınırları içerisinde yaşanıyor ise iç göç, farklı ülke sınırları arasında yaşanıyor ise dış göç şeklide tanımlanır. Tarihsel süreçte birey, grup ya da toplumları göçe sürükleyen sebeplerde de değişimler yaşanmıştır. Eskilerde göçler daha çok kıtlıklar, afetler gibi doğa olayları merkezli iken günümüzde sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel nedenli yaşanmaktadır. Günümüzde de afet nedenli göçler yaşanabilmekte fakat bu afetler doğal nedenlerle yaşananlardan daha fazla savaşlar gibi insan kaynaklı afetlere bağlı olmaktadır. Göç olgusunun sebep olduğu olumsuz etkiler bazı birey ve gruplar üzerinde çok daha fazla hissedilmektedir. Dezavantajlılar olarak ta tanımlanabilecek bu gruplara örnek olarak; engelliler, yaşlılar, yoksullar, çocuklar vb. verilebilir. Kadınlar da göç sürecinden en çok etkilenen dezavantajlı gruplar arasında yer alır. Kadınlar hem iç göçlerde hem de dış göçlerde büyük risk altındadır. Özellikle iç göçe nazaran dış göç yaşayan kadınlar çok daha fazla örselenmekte, beden bütünlüğüne yönelik çok daha fazla travmatik olaya maruz kalmaktadır. Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Birey, grup ve toplumların yaşam memnuniyeti, sosyal işlevselliği ve iyilik halini maksimuma çıkarma amacıyla hizmet eden sosyal hizmet meslek ve

akademik disiplini göç sürecinin olumsuzluklarına maruz kalmış kadınlar için de mikro, mezzo ve makro boyutta müdahaleler planlamakta, uygulamakta ve denetlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, İç Göç, Dış Göç, Kadın, Sosyal Hizmet

ABSRTACT

The phenomenon of migration is a reality that has continued since the existence of humanity and will continue as long as humanity exists. Migrations from the past to the present have emerged due to many different reasons. This state of mobility experienced in the world includes different reasons and brings with it both positive and negative results. Although much more emphasis is placed on the processes of individuals, groups or societies changing their place of residence and adapting to their new places when it comes to the phenomenon of migration, the cultural, political, economic, social and physical changes experienced with the migration process affect not only the people experiencing migration but also the people living in the regions where migration occurs. If the migration occurs within the borders of the same country, it is defined as internal migration, and if it occurs between the borders of different countries, it is defined as external migration. There have also been changes in the reasons that lead individuals, groups or societies to migrate throughout the historical process. While migrations in the past were mostly centered on natural events such as famines and disasters, today they occur for social, economic, political and cultural reasons. Today, migrations due to disasters can also occur, but these disasters are more related to man-made disasters such as wars than to natural causes. The negative effects caused by the phenomenon of migration are felt much more on some individuals and groups. Examples of these groups, which can also be defined as disadvantaged, include the disabled, the elderly, the poor, children, etc. Women are also among the disadvantaged groups most affected by the migration process. Women are at great risk in both internal and external migration. Women who experience external migration, in particular, are much more traumatized and exposed to much more traumatic events regarding their physical integrity compared to internal migration. Social work is a practice-based profession and academic discipline that supports social change and development, social integration, and the empowerment and liberation of people. The social work profession and academic discipline, which serves to maximize the life satisfaction, social functionality and well-being of individuals, groups and societies, plans, implements and supervises micro, mezzo and macro level interventions for women who have been exposed to the negativities of the migration process.

Key Words: Migration, Internal Migration, External Migration, Women, Social Work

GİRİŞ

Dünya üzerinde farklı sebeplerle yaşanan krizler ve bunun sonucu ortaya çıkan göç süreçlerinde kadın ve çocuklar şiddet (fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel), ihmal ve istismar konusunda en çok risk teşkil eden gruplar arasındadır. Uluslararası Göç Örgütü (2013) verilerine göre dünya üzerinde yaşanan göçlerde nüfusun yarısı kadındır. Sayısal olarak göçlerde kadınları bu kadar yoğunluğu oluşturmasına rağmen yine aynı kadınlar bu sürecin bağımlı ve görünmez figürleridir. Literatüre dahi göçmen kadınlar, göç sürecinde yaşadıkları, deneyimleri 1980'lerden sonra eklenmiştir. Ataerkil toplum yapılarının kadınları ekonomik açıdan yoksun duruma düşürmesi onları göç yapmaya zorlamaktadır (Kelebek Küçükarslan, Albayrak, 2023).

Kadın göçleri yaşanan göçlerin önemli bir bileşeni olmuştur. Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü verilerine göre 2000 yılı itibarıyla tüm uluslararası göçmenlerin yüzde 49'unun kadın ya da kız çocukları olduğu ve uluslararası göçmenler arasında kadın oranının daha gelişmiş bölgelerde yüzde 51'e ulaştığı tahmin edilmektedir. Kadınlar genellikle diğer göçmenlerin aile üyeleri olarak veya başka bir ülkedeki biriyle evlenmek için resmi olarak göç ederler. Ancak kadınlar göçmen işçi akışının artık daha fazla parçasıdır ve ekonomik özgürlük için kendi başlarına daha fazla hareket eder olmuşlardır. Göçmen kadınların çoğu gönüllü olarak göç süreçlerinde hareket eder, fakat kadınlar ve kız çocukları da çatışmadan, zulümden, çevresel bozulmadan, doğal afetlerden veya güvenliklerini, geçimlerini veya yaşam alanlarını etkileyen diğer durumlardan kaçmak için ülkelerini terk etmek zorunda kalabilmektedir. Göçlerin nedenlerinin ve sonuçlarının toplumsal cinsiyet perspektifinden anlaşılması önemlidir çünkü toplumsal cinsiyetle ilgili hiyerarşik sosyal ilişkiler ister erkek ister kadın olsun, göçmenlerin göç deneyimlerini şekillendirir (Women and International Migration).

Göç öncesi, sırası ve sonrası süreçlerinin kadınlar üzerinde bırakmış olduğu olumsuz etkilerle mücadele sürecinde birçok meslek ve akademik disipline sorumluluk düşmektedir. Ekip çalışması şeklinde multidisipliner bir bakış ile verilmesi gereken bu hizmetlerde görev alması gereken meslek ve akademik disiplinden bir tane si de sosyal hizmettir. Sosyal hizmet profesyonelleri olan sosyal hizmet uzmanları kadınları göçe zorlayan nedenlerin tespit edilmesi ve çözümü, göç sürecinde yaşanan olumsuzlukların tespiti ve çözümü ile yeni yere uyum

sürecinde kadınların yaşadıkları zorlukların tespiti ve çözümünü için mikro (bireysel), mezo (aile ve grup) ve makro (toplumsal) düzeyde müdahale planları hazırlamak, uygulamak ve sonuçları değerlendirmek ile görevli olmalıdır.

Göç Tanımı

Günümüzde tüm dünyada göç, siyasal, sağlıksal, sosyolojik, kültürel, ekonomik, hukuksal, insan hakları, çevresel, iklimsel vb. birçok açıdan en önemli ortak bir sorun olarak karşımıza çıkmakta, göçün nedenleri, süreçleri, sonuçları vb. gibi konulara birçok meslek ve akademik disiplin çok daha fazla zaman harcamaktadır. Zira dünya genelinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak ulusal ve uluslararası düzlemde yaşanan göç sayıları gün geçtikçe artmaktadır.

Canlılar içerisinde yaşadıkları mekânlarla bağlar kurarlar, bu insana dair olanı anlamlı ve değerli kılar. Göç ise farklı nedenlerle gerçekleşen ve insanların içerisinde yaşadıkları mekanlarla kurdukları bu bağları zedeleyen önemli faktörlerdendir. Göç, mekânsal bir değişimin yaşanmasının yanında kişiler ve toplumların değer ve anlam dünyasında değişimlere ve dönüşümlere sebep olur. Ekonomik ve güvenlik korkusu öncelik olmak üzere birçok sebep bireylerin yaşadıkları mekanları topluca bırakıp gitmelerine sebep olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015).

Göç, insanlığın dünyadaki varlığı ve sayıca artış göstermesi ile birlikte birçok sebebe bağlı olarak gerçekleşen aktivitelerden bir tanesidir. Göçler, daha iyi yaşam koşullarının aranması için gerçekleşebilirken zaman zaman da kişilerin hayatlarını devam ettirdikleri bölgelerde yaşamış oldukları sosyal, kültürel, siyasal baskılar, savaşlar ve tehdit unsurları vb. gibi bir olayın sonucu olarak ta meydana gelebilmektedir (Barışık, 2020). Göç, iş bulmak ve daha iyi hayat olanaklarına sahip olmak amacıyla, bireylerin yaşadıkları/ikamet ettikleri bölgelerden ayrılarak başka yerlere gitmeleri ve yeni yerde kesin veya geçici olarak kalmalarıdır (Aktel ve Kaygısız, 2018). Göç, bireylerin belirli bir amaçla farklı sebeplere bağlı şekilde bir yerden başka yerlere kısa veya uzun süreli olarak yer değiştirdiği evrensel bir olaydır, başka bir ifade ile göç, insanların bir bölge veya toplumdan bir başkasına yerleşmek amacıyla hareket etmesidir (Koçak ve Terzi, 2012; Zhanadilova, 2018).

Göç Nedenleri ve Türleri

Ulusal ve uluslararası düzlemde yaşanan göçler birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkmaktadır ve çeşitli türlerde göçler yaşanmaktadır. Bireyleri göçe iten nedenler tarihsel süreçte öncelikli

olarak doğal afetler olsa da sanayi devrimi sonrasında göçler ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerden ötürü yaşanmıştır. İletişim ve ulaşım ağındaki artışlar bireyleri daha iyi hayat standartları peşinden gitmeye sürüklemiş bu süreç göçlerin yeni sebebi olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015). Genel olarak göç nedenlerinin merkezinde bireylerin hayatta kalma, hayatlarını idame ettirme ve daha iyi hayat standartlarına sahip olma arayışları çevresinde geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Göç türleri Eşsiz tarafından aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

1. Mübadele Göçleri: Bir antlaşmaya bağlı kalınarak gerçekleşen, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değiştirmesi ile yaşanan göçlerdir.
2. Beyin Göçü: Bilim ve teknolojiye yaşana gelişmelere bağlı olarak gerçekleşen ve bu gelişmelere katkı sağlayabilecek niteliklere sahip kişilerin çalışmak amacı ile başka ülkelere göç etmesi bu grupta yer alır. Genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kalifiye bireylerin sanayileşmiş ülkelere gitmesi şeklinde görülür.
3. Doğal Afetlerin Neden Olduğu Göçler: Depremler, heyelanlar, kuraklık ve çölleşmeler, taşkınlar, seller, çığlar, volkanik patlamalar vb. gibi doğal afetler çoğu sosyal ve ekonomik problemlere neden olduğu gibi göçlere de neden olmaktadır. Doğal afetlerin mağdur ettiği bireyler buldukları bölgeleri terk ederek şartların daha iyi olduğu bölgelere göç ederler.
4. İnsanları Göçe İten Sebepler Açısından Göçler:
  - a- Zorunlu Göçler: Doğal afetler, insan kaynaklı afetler (savaşlar, tehditler vb.), mübadele vb. gibi insanların inisiyatifine bırakılmayan göçlerdir.
  - b- Gönüllü Göçler: İş bulmak, sağlık imkanlarından faydalanmak, eğitim görmek vb. gibi bireylerin inisiyatifleri ile gerçekleştirdikleri göçlerdir.
5. Gidilen Yere Göre Göç Tipleri:
  - a- İç Göçler: Herhangi bir ülkenin sınırları içinde gerçekleşen göçlerdir. Bu yer değişikliği ülke nüfusunda bir değişime neden olmaz. Genellikle iç göçler olarak kent nüfuslarını arttırırken kırsal nüfusunu azaltır. İç göçler kendi içerisinde ikiye ayrılabilir. İç göçler genelde kırsal alandan kentsel alana doğru gerçekleşir.
    - Sürekli Göçler: Bireyler bu göç türünde yaşadıkları yerleri bir daha geri dönmek üzere terk ederler ve gittikleri yerlerde sürekli olarak kalırlar.
    - Mevsimlik Göçler: Bu göç türünde geçicilik söz konusudur. Genel olarak tarım işçileri, inşaat işçileri, turizme bağlı göçler, yaylacılık kültürü vb. bu grupta yer alır.

- b- Dış Göçler: Bir ülkeden başka ülkelere doğru yaşanan göçlerdir. Göçü veren ülkenin nüfusu azalırken göç alan ülkenin nüfusunda artış yaşanır.

Göçün Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Göçler kadınların istihdam edilmesi, ekonomik özgürlüklerini kazanabilmeleri, toplumsal cinsiyet baskılarından kurtulabilmeleri, bağımsız kararlar alabilmeleri vb. gibi olumlu sonuçlarla kadınların güçlendirilebilmesi bakımından onlara fırsatlar sunabilir, ancak ne yazık ki kadınlar göç nedenlerinde, göç süreçlerinde ve göçün sonuçlarında çoğunlukla göçün olumsuz yönü ile yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

Kadınlar için hem iç göç hem de dış göç büyük riskler doğurur. Özellikle dış göçler kadınlar için çok daha büyük sorunları beraberinde getirmektedir. İç göç yaşayan kadınların yaşamış oldukları olumsuzluklara örnek olarak; öncelikle kadınların kırsal alandan kentsel alana göç ettiklerinde eğitim seviyesinin düşük olmasından ötürü iş imkanlarının hiç olmaması ya da kısıtlı olması ve daha az kalifiye işlerde daha düşük ücretlerle, sosyal güvenceden mahrum olarak ve sağlıksız koşullarda basit işçilik statüsüyle çalışmak zorunda kalmasıdır. Bu süreç ekonomik zorunlulukla göç etmek zorunda kalan kadınların daha fazla ekonomik sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Düşük gelir kadınların hayatının her alanına nükseder. Yaşadığı yer, çevresel ortam, yaşam alanı, çocuk bakımı, sağlık davranışları vb. gibi tüm gerçeklikler ekonomik durumla şekillenmektedir. Çoğu durumda ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin sonu kadın ve ailesinin ekonomisinin daha fazla bozulması ile sonuçlanmaktadır. Dış göçlerde kadın sığınmacı/mülteciler çok daha fazla risk altında olup özellikle bu riskler kadın sığınmacı/mültecinin beden bütünlüğünü tehdit etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2003) mültecilik döngüsünde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dönemler bakımından beş kategoride ele almıştır. Bu kategoriler; çatışma sırasında kaçıştan önce, kaçış sırasında, sığınma ülkesinde, geri dönüş sırasında, yeniden entegrasyon sürecinde şeklindedir. Kadınlar bu süreçlerin hepsinde taciz, cinsel amaçlı satılma, cinsel zorbalık, cinsel saldırı, tecavüz, güvenlik kuvvetleri dahi dâhil olmak üzere çatışma yaşayan tarafların silahlı üyeleri tarafından kaçırılma, toplu tecavüz ve zorla gebelik, insan tacirleri, köle ticareti yapanlar tarafından alıkonulma vb. gibi riskleri taşırlar. Bazen bu riskli durumu yaşayan kadın gebe kalmakta ve yaşadığı ülkede kürtaja izin verilmiyor ise tecavüz sonucu kaldığı hamileliğin çocuğunu dünyaya getirmeye zorlanmaktadır. Bahsi geçen tüm risk faktörleri kadınlar için travmatik etkilere sebep olmakta kadınların hayatları boyunca biyolojik psikolojik ve sosyal sağlıklarını bozmaktadır. Bunun yanında yine cinsiyetlerinden ötürü gittikleri ülkede çok fazla

iş imkânı bulamamakta ev temizliği, yaşlı bakımı vb. marjinal işlerde çalışmak durumunda kalmakta ya da kayıt dışı çalıştıkları için çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ekonomik durumları onların bedenini yine riskli duruma sokmaktadır. Sığınmacı/mülteci kadınların karşılaştıkları başka bir risk faktörü gittikleri ülkenin dilini, adetlerini ve kültürünü bilmedikleri için buldukları ülkede temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmeleridir. İlâveten bu kadınlar psikolojik, sosyal problemler, sağlık hizmetine erişim problemleri, öz bakım ve beslenme vb. gibi sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalabilmektedir (akt; Hanbay Çakar ve Karabacak, 2019, Akgün, 2020)

Göç Mağduru Kadınlarla Sosyal Hizmet

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği sosyal hizmet meslek ve akademik disiplinini tanımlaması şu şekildedir. “Sosyal hizmet mesleği sosyal değişimi, insan ilişkilerinde sorun çözmeyi ve insanların esenliğini arttırmak için (onların) güçlendirilmesini ve özgürlüklerini destekler. İnsanların çevreleri ile etkileşimlerinde insan davranışları ve sosyal sistem teorilerini, sosyal hizmet müdahalelerini kullanır. İnsan hakları ve sosyal adalet prensipleri sosyal hizmette esastır. Sosyal hizmet bireylerin ve grupların topluma daha iyi adaptasyonu için yardım etmenin sistematik yoludur. Sosyal hizmet uzmanı müracaatçıların iç kaynaklarını geliştirmeleri ve mobilize olmaları için müracaatçılarla birlikte çalışır, gerekirse, çevrede değişim sağlamak için dış kaynaklardan destek alır. Şöyle ki, sosyal hizmet toplumdaki harmoniye katkı sağlamaya çalışır. Diğer mesleklerde olduğu gibi sosyal hizmet özelleşmiş bilgiye, kesin prensiplere ve becerilere dayanmaktadır” (<https://www.ifsw.org>). Görüldüğü üzere bu meslek bireylerin güçlerini ortaya çıkarmada, onların esenliklerini sağlamada, biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlıklarını maksimuma çıkarmada aktif rol alır. Hedef kitlesinde tüm bireylerin yer aldığı bu meslek ve akademik disiplin bazı gruplara hizmet sunumunda öncelik verir. Bu gruplara örnek olarak yaşlılar, engelliler, çocuklar, hükümlüler, afetzedeler, yoksullar bağımlılar vb. gibi hayatın zorlukları ile mücadele eden gruplar vardır. Göç süreci gibi zorlukları tecrübe etmek zorunda kalan tüm bireylerde sosyal hizmetin hedef kitlelerindedir. Özellikle bu süreci çok daha ağır yaşayan kadınlar ve çocuklar için sosyal hizmet, onların hayatları yeniden sağlıklı esenlikli bir şekilde kurabilmeleri için mikro, mezo ve makro düzeyde müdahale planları hazırlar. Mikro düzeyde sürecin mağdurları ile birebir çalışırken, mezo düzeyde benzer süreçleri yaşamış gruplarla bir araya gelir. Makro düzeyde ise göç süreçlerinin hepsini kapsayan politika önerileri ile toplumsal çalışmalar yürütür. Sosyal hizmet uzmanlarının göç mağdurlarına yönelik öne

çıkan görev ve sorumluluk alanları genel olarak güçlendirme, savunuculuk, toplumsal uyum ve bütünleşme sağlama olarak sınıflandırılabilir (Altındış, 2022).

SONUÇ

Göç, istihdam ve eğitime erişim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve normlarının iyileştirmesi ve eyleme dökülmesi noktasında kadınların güçlendirmesine destekleyici olabilir. Tersine, göç, özellikle göçmenlerin düşük vasıflı veya düzensiz olduğu durumlarda, istismar ve insan ticareti de dahil olmak üzere kırılganlıkları daha da artırabilir. Cinsiyetçilik ve göçün inceliklerini anlamak, kadın göçmenlere yönelik faydaları artıran ve maliyetleri azaltan daha iyi program ve politikalarla sonuçlanabilir. Bu anlayışın ortaya çıkabilmesi için göç araştırmalarında derinlemesine toplumsal cinsiyet analizinin yanı sıra güvenilir ve doğru verilere acilen ihtiyaç duyulmaktadır (Fleury, 2016). Göç sürecinin bireyler, gruplar ve toplumlar üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılabilmesi için ne tek bir meslek yeterli olur ne de tek bir akademik disiplin. Bu noktada multidisipliner ekip çalışması ve tüm toplumun süreçlere katılımı zorunludur. Yapılacak müdahale planlarının farklı disiplinler ve akademik ekiplerle tüm süreçlerin her yönünün gözetilerek hazırlanması sürecin tüm mağdurları için özellikle de daha hassas olan kadınlar için çok elzemdir. Göçe insanları zorunlu kılan nedenlerin tespiti, göç sürecinin yaşandığı dönem ve göç sonrası her aşamanın ayrı ayrı ele alınması, sorunların tek tek tespit edilerek alternatif olabilecek çözüm önerileri ile plan, proje, program ve politikaların benimsenmesi gereklidir. Bunlar yapılırken de hassas olan gruplar kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb. ayrıyeten düşünülmeli onların yaşam güvencelerinin sağlanması ve yaşam kalitelerinin artırılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Akgün, R. (2020). Dezavantajlı / Risk Altındaki Gruplar: Kadınlar. Doğan, H. (Ed.) Sosyal Hizmette Dezavantajlı / Risk Altındaki Gruplar içinde. (s. 55-83, Ankara: Nika Yayınevi.

Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye’de Göç Yönetimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 579-604.

Altındış, E. (2022). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mültecilere Yönelik Görev Ve Sorumlulukları. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 171-179.

Barışık, S. (2020). Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ekici, S., ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.

Eşsiz.

S.

https://www.academia.edu/9011600/G%C3%96%C3%87_T%C3%9CRLER%C4%B0

Fleury, A. (2016). KNOMAD Working Paper 8: Understanding Women and Migration: A Literature Review. *Global Knowledge on Migration and Development (KNOMAD)*.

Hanbay Çakır, E. ve Karabacak, H. (2009). Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele. Ankara: Şen Matbaa.

Kelebek Küçükarslan, G. ve Albayrak, H. (2023). Göç ve Dezavantajlı Gruplar. Zubaroglu Yanardağ, M ve Erkoç, B. (Ed.). *Göç Ve Sosyal Hizmet içinde*. s. 251-270. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri. *Kafkas University, Journal of Economics & Administrative Sciences Faculty/Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3).

Sosyal Hizmet Nedir. <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir>.

Women and International Migration.

https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/events/coordination/3/docs/P01_DAW.pdf

Zhanadilova, A. (2018). Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 116-122.

NADİR HASTALIKLAR VE SOSYAL HİZMET

Doç. Dr., BEYZA ERKOÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sosyal Hizmet Bölümü, beyzahatipoglu@windowslive.com

ORCID ID: 0000-0002-0035-6782

ÖZET

Nadir hastalıklar, toplumda nadiren görülen, sıklıkla ilerleme gösteren, % 80'i kronik kaynaklı olsa da %20'lik kısmının hala sebebinin bilinmediği, alerjenlerden, viral enfeksiyonlardan, çevresel ve bireysel etkenlerden etkilenen, belirtilerinin doğumla veya çocukluk döneminde gözlemlendiği, erişkinlik dönemi türlerinin de mevcut olduğu hastalık türleridir. Nadir hastalığın genel kabul görmüş tanımı mevcut olmamakla birlikte dünyanın farklı bölgelerinde tanımlamaya yönelik genel eğilim prevalans yani yaygınlık temeline dayanır. Avrupa Birliği'nde herhangi bir hastalığın nadir olarak tanımlanması için toplumda görülme sıklığının 1/2000 ve altı olması gerekir. Aynı zamanda nadir hastalık tanımlamalarında kullanılan üst sınır ülke nüfusu içinde Amerika Birleşik Devletleri'nde en fazla 200.000, Japonya'da ise en fazla 50.000 kişi şeklindedir. Nadir hastalık kavramının tıbbi bir tanımı yoktur, fakat kavrama verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Bunun nedeni tanı ve tedavi olanaklarının sınırlı olması ve bu hastalığa sahip kişilerin bir araya gelerek seslerini daha güçlü duyurabilme ihtiyaçlarının bulunmasıdır çünkü tedavi ihtiyaçlarına yönelik dikkati daha fazla çekmek zorunludur. Nadir hastalıklar ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya atılmış olsa da günümüz dünyasında yalnızca hasta ve hasta yakınlarının değil, politika belirleyicilerinin, sağlık profesyonellerinin ve farmakoloji endüstrisinin ilgi odağı olmuştur. Dünya çapında yaklaşık olarak 8000 nadir hastalık bulunmakla birlikte her yıl yaklaşık 3 ila 4 yeni nadir hastalık listeye eklenmektedir. Bu hastalıkların bir kısmı sadece bir sistemi etkilerken birçoğu birden fazla sistem üzerinde etkilidir. Sosyal hizmet, sosyal değişim ve gelişmeyi, sosyal uyumu, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini teşvik eden uygulamaya dayalı bir meslek ve akademik bir disiplindir. Nadir hastalıklar gibi özellikli grupların tedavi süreçlerinde, günlük yaşantılarında sosyal işlevselliklerinin maksimuma çıkartılması, yaşam kalitelerinin, biyolojik, psikolojik ve sosyal iyilik hallerinin artırılması adına sosyal hizmet meslek ve disiplini mikro, mezzo ve makro boyutta planlamalar ve uygulamalar gerçekleştirmelidir.

Anahtar Kelimeler: Nadir Hastalıklar, Nadir Hastalık Türleri, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

Rare diseases are diseases that are rarely seen in society, frequently progress, 80% of which are chronic in origin but 20% of which are still unknown, affected by allergens, viral infections, environmental and individual factors, whose symptoms are observed at birth or during childhood, and adult types are also available. Although there is no generally accepted definition of rare disease, the general tendency to define it in different regions of the world is based on prevalence. In the European Union, for any disease to be defined as rare, the frequency of occurrence in the society must be 1/2000 or less. At the same time, the upper limit used in rare disease definitions is a maximum of 200,000 people in the United States and 50,000 people in Japan within the country's population. There is no medical definition of the concept of rare disease, but the importance given to the concept is increasing day by day. The reason for this is that diagnosis and treatment opportunities are limited and people with this disease need to come together and make their voices heard more strongly, because it is imperative to draw more attention to treatment needs. Although rare diseases were first introduced in the United States, they have become the focus of attention not only for patients and their relatives, but also for policy makers, health professionals, and the pharmacology industry in today's world. There are approximately 8,000 rare diseases worldwide, and approximately 3 to 4 new rare diseases are added to the list each year. While some of these diseases affect only one system, many affect more than one system. Social work is a practice-based profession and academic discipline that promotes social change and development, social harmony, and the empowerment and liberation of people. In order to maximize the social functionality of special groups such as rare diseases in their daily lives, and to increase their quality of life, biological, psychological, and social well-being, the social work profession and discipline should implement plans and practices at micro, mezzo, and macro levels during the treatment processes.

Key words: Rare Diseases, Rare Disease Types, Social Work

1. GİRİŞ

Nadir hastalıklar dünya çapında milyonlarca kişiyi etkileyen, karşılanmamış büyük bir tıbbi ihtiyacın olduğu yetim ve genetik hastalıklardır (Jones, 2014). Nadir hastalıklar, kronik, hayatı tehdit eden, prevalansı düşük hastalıklardır. Genellikle nadir hastalıkların mortalitesi ve morbiditesi yüksek ve tedavisi mümkün değildir. Her yıl ortalama 250 nadir hastalık tanımlanmaktadır. Nadir hastalıklar hasta ve yakınlarının hayat kalitesini negatif etkiler, hasta bireyin yaşamını riske sokar. Bu tür hastalıkların %80'i genetik kökene dayanır kalan %20'lik kısım çevresel faktörler, allerjiler ve enfeksiyonlarla açıklanır. Tanı koymak bazen yıllar sürebilmektedir. Tanı, tedavi ve takip özel ilgi ister, çok maliyetlidir. Erken dönemde hastalığın semptomları olmayabilir, maskelenebilir ya da farklı hastalıklarla karıştırılabilir. Böylesi nedenler bu da hastalığın yıllara ihmal edilmesine, klinik tedavi nadiren sağlanmasına neden olabilmektedir. Nadir hastalıklar tüm dünyada büyük bir halk sağlığı problemidir. Uygun tedavinin bulunamaması ve bu hastalıkların yıllarca ihmal edilmesi böylesi hastalıkların sağlık yetimleri olarak tanımlanmasına neden olmaktadır (European Commission, 2011; Bakırcı ve Üstü, 2017; Ürek ve Karaman, 2019; Haendel vd., 2020).

Nadir hastalık ilaçlarının geliştirilmesi birçok zorluk nedeniyle karmaşık hale gelir ve klinik deneylerin başarısızlıkla sonuçlanması nadir görülen bir durum değildir. Tüm ilaçların düzenleyici onayı, fayda-risk oranına dayanmaktadır; burada fayda hastanın nasıl hissettiğini, işlevlerini veya hayatta kalma şeklini değerlendiren klinik araştırma son noktaları kullanılarak ölçülür ve risk ilacın güvenlik profilini ifade eder (Bax, 2021).

Nadir hastalığa ilişkin tanımlamalar dünyada farklılık gösterse de genel olarak tanımlamalar prevalans temeline dayanmaktadır. Avrupa Birliği'ne göre kabul edilen tanımlamada bir hastalığın nadir olarak kabul edilebilmesi için görülme sıklığının 1/2000 ve altında olması gerekmektedir. Ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan Nadir Hastalıklar Sağlık Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda (2022) Avrupa Birliği'nin yaptığı tanım kabul edilmiştir. Ülkemizde nadir hastalıkların yoğunluğuna ilişkin geniş çapta bir araştırma yapılmamış olmasına karşın, Avrupa Konseyi'nin geliştirdiği bir çalışmaya dayanarak yapılan istatistikî araştırma sonuçlarına göre ülkemizde 5 milyondan fazla kişide nadir hastalık olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca ülkemizde Avrupa'ya oranla çok daha fazla akraba evliliğinin olması, nadir hastalıkların görülme sıklığının ülkemizde Avrupa'dan çok daha fazla olduğu fikrini doğurmaktadır (Türkiye'de Nadir Hastalıklar; Özer ve Ay, 2023).

Sosyal hizmet meslek ve akademik disiplininin küresel tanımı “sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alır. Sosyal hizmet teorileri, beşeri bilimler, sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için insanlarla ve yapılarla çalışır. Sosyal hizmetin bu tanımı ulusal ve/veya bölgesel düzeylerde geliştirilebilir” şeklindedir (IFSW). Tanımında da görüldüğü üzere hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm bireylerin ihtiyaçlarına yönelik çalışmayı kendisine amaç edinmiş bir meslek ve akademik disiplinin nadir hastalıklar söz konusu olduğunda da aktif görev alması kaçınılmazdır. Nadir hastalıklarla mücadele eden bireylerin kültürel, etik, yasal ve sosyal konulardaki farklılıklarına saygı gösterilmelidir. Hastalık teşhisiyle ilgili damgalanmayı önlemeye yardımcı olmak için mahremiyete dikkat edilmelidir. Nadir görülen bir hastalığı olan, doğru teşhis konulamamış ve yeterli tedavi alamamış hastaların, bakım verenlerin ve ailelerin üzerindeki psikolojik, sosyal ve ekonomik baskıların azaltılması gerekmektedir. Aynı zamanda yeterli geliri olmayan, okur yazar olmayan, azınlık statüsünde olan, kırsal ve kentsel alanlarda hizmet sunumlarından yeterince faydalanamayan, dışlanmış azınlık durumunda olan vb. nadir hastalığı konusunda bilgisi yetersiz olan tanısı tedavisi gecikmiş tüm bireylere yönelik farkındalığın artırılması, savunuculuğunun yapılması ve onlara yönelik psiko-sosyal yardımları genişletilmesi gerekmektedir. Nadir hastalıklarla ilgili yanlış algıların üstesinden gelmek son derece zordur ve hastalar ve aileleri için çok az umut ya da hiç umut olmamasına yol açmaktadır. Damgalanmayı, yalnızlığı ve izolasyonu önleme çabaları yaşam boyunca tekrarlanır (Groft, Posada ve Taruscio, 2021). Sosyal hizmet meslek ve disiplini de tam bu noktada hizmet sunan yegane meslekler arasındadır.

2. NADİR HASTALIKLARDA SOSYAL HİZMET

Sosyal hizmet meslek ve akademik disiplini nadir hastalıklar yaşayan bireylerin güçlendirilmesinde, refah seviyelerinin artırılmasında ve sağlıklarının iyileştirilmesinde etkilidir. Ancak, bu hizmet sunumu yetersizdir ve genellikle nadir hastalıklarla yaşayan insanların ihtiyaçlarına göre uyarlanmamıştır. Bu hizmetlere erişim, nadir hastalıklardan etkilenen hastalar ve aileler için bir zorluk olmaya devam etmektedir (Castro ve Dan, 2014). Sosyal hizmet meslek ve akademik disiplini sosyal refahın sağlanmasında, bireylerin yaşam kalitesinin maksimuma çıkartılmasında ve toplumdaki tüm bireylerin biyolojik psikolojik ve sosyal sağlıklarının en iyi seviyeye çıkartılmasında aktif görev alır. Sosyal hizmet profesyonelleri olan sosyal hizmet uzmanları, birçok alanda bireylerle, ailelerle, gruplarla ve topluluklarla çalışır. Birinci basamak sağlık hizmetleri de bu gruba dahildir. Sosyal hizmet

uzmanları biyo-psiko-sosyal, kültürel ve manevi faktörleri, bunlar arasındaki ilişkiyi inceler ve bu faktörlerin müracaatçıların refahı ve gelişimi üzerindeki etkilerini değerlendirir (Mishra ve Ahad, 2017).

Castro (2016) sosyal hizmet uzmanlarının nadir hastalıklar söz konusu olduğunda rol ve işlevlerini aşağıdaki gibi özetlemiştir:

Kendi Kendine Yönetim Desteği Sağlamak	Bilgi sağlamak Hastalığa özgü becerileri öğretmek Davranış değişimini desteklemek Problem çözme becerilerini arttırmak Nadir hastalığın duygusal yükünü paylaşmak Umut aşılacak Katılımı desteklemek
Sağlık Personeli ve Hasta Arasındaki Boşluğu Kapatmak	Tedavi ekibinin bir parçası olmak Kültürel ve dilsel uyumu sağlamak Hastanın bakım planına katılımını sağlamak
Hastalara Sağlık Bakım Sisteminde Yardımcı Olma	Hastanın gereksinim duyduğu hizmetlerle bağlantı kurmasını sağlamak Bakımı tesis etmek Hastayı güçlendirmek
Duygusal Destek Sunma	Baş etme yollarını öğretmek Şefkat ve ilgi göstermek Duygular hakkında konuşmak
Süreklilik Figürü Olarak Hizmet Etmek	Aşinalık sağlamak İzlemek Güven tesis etmek Ulaşılabilir olmak

Akt. Pak (2017)

Nadir hastalıklar, fiziksel zorluklarla birlikte bir çok sorunu beraberinde getirir. Bu durumdan hasta fiziksel, duygusal, sosyal ya da ekonomik bakımdan negatif etkilenir, uzun süren ya da kalıcı olan negatif özellikler ortaya koyar ve psiko-sosyal açıdan uyum sağlamakta güçlük yaşar. Hasta bireyin psiko-sosyal uyumu tedavisinin devamlılığı ve yaşam kalitesinin artırılması zorunludur. Sosyal hizmetin tıbbi sosyal hizmet uygulaması direk bu konularla ilgilenir. Sosyal hizmet, nadir hastalıklarla savaşan müracaatçıların güçlenmesinin yanında refahlarının sağlanması ve sağlığının iyileştirilmesi için büyük bir araçtır. Kronik olan ve

güçlükler çıkaran bir hastalıkla mücadele eden bireyler için bakım sadece tıbbi yön ile sınırlandırılmamalıdır, bunun yanında müracaatçı kişilerin psikolojik ve eğitsel ihtiyaçları da göz önüne alınmalıdır. Hastalarının yaşadıkları zorluklara karşın ihtiyaçlarının giderilmesinde tedavi ekibinde sosyal hizmet uzmanının yer alması gereklidir. Multidisipliner ekip çalışması nadir hastalıklar söz konusu olduğunda çok önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları nadir hastalığı olan kişilerin bakımlarının en iyi şekilde sağlanmasında tedavi ekibinin üyeleriyle (örneğin, doktorlar, hemşireler vb. gibi) işbirliği yaparak tedavinin en etkin şekilde yürütülmesine destek verebilir. Böylelikle mikro, mezo ve makro düzeyde hasta kişinin ve ailenin güçlenmesini desteklemek, nadir hastalığı olan müracaatçılar ile sağlık personeli arasındaki işbirliğini teşvik etmek, hastanın, ailenin ve toplumun bu hastalıklarla ilgili bilgilendirilmesini sağlamak, kamu politikalarını ve araştırmaların yapılmasını sağlamak ve insan hakları temelinde hastaların ihtiyaçlarının karşılanması sağlanabilir (Pak, 2017).

3. SONUÇLAR

Nadir hastalıkların kronik yapısı, yaşamı tehdit edici özelliği, tanı ve tedavisinin güç olması, bu hastalıklara sahip bireylerin multidisipliner sağlık ekibi tarafından daha fazla desteklenmesi gerekliliğini ve bakım ve tedavi sürecinin uygun şekilde yönetilmesi ihtiyacını doğurur. Nadir hastalıklar hastanın, yakınlarının ve bakım vericilerinin hayatlarını olumsuz yönde etkiler. Hastaların sadece fiziksel iyiliklerini bozmaz bunun yanında psikolojik ve sosyal iyiliklerine de zarar verir. Nadir hastalıkların doğası gereği yaşanan belirsizlikler kişiler için daha fazla stresör olmaktadır. Nadir hastalıklar dünyasına dair tam bir vizyon elde etmek için, bu tür patolojileri çevreleyen klinik karakterin farklı yönlerini, her hastalığın ortaya çıktığı spesifik koşulları ve aile, çevre ve toplum arasındaki yansımaları hassasiyetle incelemek gerekir (Cortés-Martín, Sánchez-García ve Rodríguez-Blancue, 2022). Nadir hastalıklarla mücadele bir ekip işidir. Ekipte sağlık çalışanları başta olmak üzere bir çok meslek ve akademik disipline ihtiyaç vardır. Bireylerin iyilik halini kendine hedef ve amaç olarak belirleyen sosyal hizmet akademik disiplini ve mesleği mikro, mezo ve makro uygulamalarıyla nadir hastalıkla mücadele eden tüm grupların yanında bulunması gereken en önemli ekip üyeleri arasındadır.

KAYNAKÇA

- Bakırcı, G., & Üstü, Y. (2017). Aile Hekimliğinde Nadir Hastalıklara Yaklaşım. *Ankara Medical Journal*, 17(3).
- Bax BE. 82021). Biomarkers in Rare Diseases. *Int J Mol Sci*. 12;22(2):673.
- Castro, R., & Dan, D. (2014). Integration of Rare Diseases into Social Services. *Orphanet Journal of Rare Diseases*, 9(1), 1-2.

- Cortés-Martín J, Sánchez-García JC, Rodríguez-Blanque R. (2022). Health Care on Rare Diseases. *Int J Environ Res Public Health*. 27;20(1):395.
- European Commission. (2011) European Awareness of Rare Diseases Report. Special Eurobarometer 361, Belgium.
- Groft SC, Posada M, Taruscio D. (2021) Progress, challenges and global approaches to rare diseases. *Acta Paediatr*. 110(10):2711-2716.
- Haendel M, Vasilevsky N, Unni D, Bologna C, Harris N, Rehm H, Hamosh A, Baynam G, Groza T, McMurry J, Dawkins H, Rath A, Thaxton C, Bocci G, Joachimiak MP, Köhler S, Robinson PN, Mungall C, Oprea TI. (2020). How many rare diseases are there? *Nat Rev Drug Discov*.19(2):77-78.
- Jones LH. (2014). Rare diseases. Foreword. *Future Med Chem*. 6(9):969-70.
- Mishra, P. J., ve Ahad, N. Social Work Intervention in Chronic Illness Care. *De Paul Journal of Scientific Research*, 4,1, 2017.
- Özer, S., & Ay, A. (2023). Nadir Hastalıklar ve Hemşirelik. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 39(3), 438-442.
- Pak, M. D. (2017). Nadir hastalıklarda sosyal hizmetin rolü. *Sağlık ve Toplum*, 27(3), 3-13. Sosyal Hizmet Nedir?. <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Nadir Hastalıklar Sağlık Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2023-2027," 2022.
- Türkiye’de Nadir Hastalıklar. www.aifd.org.tr/nadirhastaliklarraporu/tr.pdf
- Ürek, D., & Karaman, S. (2019). Önemli Bir Halk Sağlığı Sorunu Olarak Nadir Hastalıklar Ve Yetim İlaçlar. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(4), 863-878.

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARDA SALDIRGANLIK DAVRANIŞI İLE EBEVEYN TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gülay ÇOBAN

Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
gulaycoban42@hotmail.com, 0009-0005-3269-3651

Dr. Öğr. Üyesi Özlem YILMAZ DEMİREL

Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
ozlemymzdemirel@gmail.com, 0000-0001-9999-1120

ÖZET

Yaşadığımız toplum içerisinde bir birey olarak diğer bireyler ile uyumlu ve sağlıklı ilişkiler kurmamız rahat bir yaşam sürebilmemiz için önemlidir. Diğer bireylerle uyumlu ilişkiler kurabilmemizin yolu ise; çocukluk yıllarındaki yaşantılarımız aracılığıyla gerçekleşir. Çocukluk dönemi; insan kişiliğinin gelişimine etki ederek temel oluşturan kritik bir dönemdir. Tutarlı ve doğru iletişim, ebeveyn tutumlarındaki denge ve olumlu çevre koşulları bu gelişim döneminin tamamlanmasının ilk koşullarındandır. 0-6 yaş dönemi çocuğun gelişiminin en önemli ve kritik yıllarıdır. Okul öncesi dönemi kapsayan bu süreçte çocuk etrafındaki kişilerin olumsuz davranışları veya engellemeleri ile karşılaştığında davranışları ile tepkiler gösterebilir. Bu dönemde çözülemeyen sorunlar ilerleyen yaşlara sarkarak yeni sorunların ve problem durumlarının görülmesine yol açabilir. Buna uyum ve davranış bozuklukları denir. Uyum ve davranış bozuklukları denildiği zaman pek çok durum akla gelirken saldırganlık bunlar arasında en yaygın görülen davranış bozukluğudur. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışları sergilemelerinde pek çok neden sıralanabilir. Bu nedenler arasında ebeveyn tutumları ile çocukların saldırganlıkları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Otoriter ebeveyn tutumuna maruz kalan çocuklarda fiziksel saldırganlık daha yüksek oranda görülebilmektedir. Tek ebeveyn olanların evli ebeveyn olanlara göre daha otoriter olduğu ve çocukları üzerinde daha fazla hakimiyet kurmak istedikleri görülmektedir. Ayrıca ebeveynlerin izin verici davranışları, aşırı hoşgörülü olmaları, kural koymamaları da çocukta saldırganlık davranışının artmasına sebep olabilmektedir. Çünkü çocuk istekleri karşılanmayıp engellendiğinde saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir. Kardeş sayısı, ebeveynlerin çocuklara yaklaşımı, çocuğun cinsiyeti ve kardeşler arası paylaşımlar saldırganlık davranışlarının sıklığı ve yoğunluğu üzerine etki eden etmeler arasında yer alabilmektedir. Ebeveynlerin eğitim seviyeleri arttıkça çocukların da saldırganlık davranışlarının azaldığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle, çalışma kapsamında okul öncesi dönem çocuklarda saldırganlık davranışı ve anne-baba tutumları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Alan yazın incelemesi neticesinde ebeveynlere ve eğitimcilere önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi dönem, saldırganlık, anne baba tutumları.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN TANIMI VE ÖNEMİ

Erken çocukluk eğitimi de dediğimiz 0-6 yaş dönemini içine alan okul öncesi eğitimi, çocuğun doğumundan ilkokula kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Fiziksel, psikomotor, sosyal, duygusal, zihinsel ve dilsel gelişimin neredeyse tamamlandığı dönemde, anaokullarında ve okul öncesi kurumlarda aldığı eğitimle kişiliğin şekillendiği gelişimsel ve eğitimsel bir süreçtir. (Yağcı, Karaman, Kılıç, Bestil ve Erdoğan 2023)

Okul öncesi eğitimde çocuklar paylaşmayı, iş birliğini ve sosyalleşmeyi öğrenirler. Okul öncesi eğitimin amaçlarından en önemlisi öğrenmeye karşı ilgi uyandırmak ve çocukların var olan becerilerini ortaya çıkarmaktır. Bu dönem, çocukların öğrenmeye en açık oldukları dönem olarak kabul edilmektedir. Doğru fiziksel, sosyal ve sağlıklı etkileşimin olduğu ortamda yetişen çocuklar daha hızlı ve başarılı bir gelişim gösterebilmektedirler. Okul öncesi dönemde eğitim, öğrenci-öğretmen-veli üçgeninden gerçekleşmektedir. Erken çocukluk eğitiminin, eğitim hayatı ve sonraki yaşam başarısı için sağlam bir temel oluşturduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. (Arif, Karaman, Kılıç, Bestil, Aslan ve Erdoğan 2023)

EBEVEYN TUTUMU NEDİR VE TÜRLER

Ebeveynlerin tutum ve davranışları çocuklarını duyarlı, duyarlı, sorumlu, sorumsuz mutlu veya mutsuz bireyler haline getirebilmektedirler. Çocuklar ebeveynlerinden gördükleri tutumları yaşamları boyunca başkalarına da yansıtacaklarından sağlıklı bireyler ve sağlıklı nesiller yetiştirilmesinde ebeveynlere oldukça büyük sorumluluklar düşmektedir. (Yaprak, 2007, s.1).

Ebeveynlerin çocuklarına karşı tutarlı ve düzenli olarak gösterdikleri tutum ve davranışlar, çocukların ruhsal uyumu açısından belirleyici rol oynamaktadır. Ebeveynlerin olumlu ve destekleyici tutumları çocuğun gelişimine olumlu yönde katkı sağlarken, olumsuz ve kısıtlayıcı tutumları bazı ruhsal sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. (Seven, 2008)

Çocuk Yetiştirirken Karşılaşılan Olumlu ve Olumsuz Ebeveyn Tutumları Şöyle Sıralanabilir.

Olumsuz Tutumlar

1. Otoriter Ebeveyn Tutumu:

Ebeveynlerin çocuğun davranışları üzerinde kontrolü oldukça fazladır. Katı kurallar koyarlar ve kurallara uyulmayan durumlarda cezalar vardır. Bu tutumu benimseyen ailelerde yetişen çocuklar; korkak, boyun eğen, otoriteden çekinen, kendinden istenilenden fazlasını yerine getiren, otorite ortadan kalktığında isyankar davranan, güçsüzler karşısında saldırgan tavırlar sergileyen kişiler olabilmektedirler. (Yıldız, 2004).

2. İlgisiz ve Kayıtsız Ebeveyn Tutumu:

Çocuklarını aşırı ihmal ederler, yalnız bırakırlar, görmezden gelirler, onların ilgi ve gereksinimlerine karşı kayıtsız davranırlar hatta dışlayabilirler. (Kaya ve diğerleri, 2012). Bu tutumlar sonucunda ise, çocuk kendini yalnız hissetmekte ve güven duygusu sarsılmaktadır. (Aydoğdu ve Dilekmen ,2016)

3. Serbest Ebeveyn Tutumu:

Ebeveynler bu tutumda çocuğun doğru veya yanlış hiçbir hareketine karışmazlar, yanlış yaptığında kızmazlar (Aydın, 2002). Çocuğun istekleri ön plandadır. Tek çocuklu ailelerde bu durum çok daha yaygındır (Kaya ve diğerleri, 2012). Bu tutuma sahip ebeveynleri olan çocuklar kendi istedikleri olmayınca hayal kırıklığına uğrarlar (Aydoğdu ve Dilekmen 2016)

4. Dengesiz ve Kararsız Ebeveyn Tutumu:

Bu tutumu benimseyen ebeveynlerin kararları da birbirlerine karşı tutarsızlık göstermektedir. Ayrıca değişik zaman dilimlerinde verdikleri kararlarda da tutarlı değildir (Aydın, 2002). Ebeveynler bazen hoşgörölü ve serbest, bazen baskıcı ve cezalandıran, bazen de eğlenceli tutumlar sergilerler. Bu ebeveyn tutumu ile yetişen çocuklar hangi durumlarda ne şekilde davranacakları konusunda ikilem yaşarlar (Aydoğdu ve Dilekmen 2016)

5. Koruyucu Ebeveyn Tutumu:

Bu tutumda Ebeveynler çocuğu çok fazla kontrol altında tutarlar ve çocuğun üzerine titrerler. Bu çocuklar, olaylara seyirci kalma, kararlar almada güçlük çekme, amaçlarına ulaşmak ve problemlerini çözmek için başkalarından yardım beklemeyi alışkanlık haline getirirler (Alisinanoğlu, 2003).

6. Mükemmeliyetçi Ebeveyn Tutumu:

Bu tutumda ebeveynler kendilerinin beceremediklerini, yapamadıklarını ve içinde kalan hevesleri çocuklarının yapmasını isterler (Yamanoğlu,2009). Ebeveynler çocuklarının kapasitelerinin üstündeki hedeflere ulaşmalarını katı bir tutumla isterler. Çocuktan her şeyi mükemmel yapması beklerler. Çocuk bu baskılar içerisinde istenileni yapamadığında başarısızlık ve güvensizlik duygusu yaşar (Aydoğdu ve Dilekmen 2016)

Olumlu Tutumlar

1. Demokratik Ebeveyn Tutumu:

Bu tutumda ebeveynler çocuğu bir birey olarak kabul ederler. Aile içinde ve çocuğa özgü kararların alınmasında çocuğun fikrini de alırlar. Çocuğun duygu ve düşüncelerine değer verilir. Bu tutumdaki ebeveynlerle yetişen çocuklar girişimci, yaratıcı, fikirlerini özgürce ifade edebilen, kuralları sorgulayıp alternatif çözüm yolları üretebilen, benlik algısı yüksek ve paylaşımcı özelliklere sahip bireyler olurlar (Pekşen-Akça, 2012).

SALDIRGANLIK NEDİR

Saldırganlık “belirli bir bireye ya da bir nesneye yönelik, incitme veya korkutma

niyetiyle yöneltilen ve saldırgan niyeti konusunda fikir birliği olan bir eylem” olarak tanımlanabilmektedir (Shaw 2000).

EBEVEYN TUTUMLARI VE SALDIRGANLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çocuğun saldırgan davranışlarının temelinde yanlış ebeveyn tutumlarının büyük etkisi vardır.

Erbaş, Kırçali - İftar ve Tekin - İftar'a (2004) göre aşırı disiplinli, baskıcı, aşağılayıcı veya aşırı koruyucu ebeveyn tutumları, aile içi olumsuz yaşantılar, genetik faktörler gibi etmenlerin de sorunlu davranışlar üzerinde etkilerinin olabileceği düşünülmüştür.

Yıldız'a (2024) göre çocuklarda saldırganlık davranışlarının görülmesinin nedenleri arasında kültürel ve ekonomik açıdan elverişsiz bir çevrede bulunma, olumsuz öğrenmelerin gerçekleştiği ve yetersiz etkileşim ve iletişimin hakim olduğu bir aile ortamına sahip olma gibi durumlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Kulaksızıoğlu'na (2000) göre aile ortamında, ebeveynlerin otoriter tutumuyla ezilen ve cezaya maruz kalan çocukların, ev dışında saldırgan davranışlarda bulunma ihtimalleri yüksektir. Çünkü aile içinde sergilenen otoriter tutum karşısında çocukta güçlü olan tarafın diğerini ezeceğine ilişkin bir yargı oluşmaktadır. Böyle bir yargı sonucunda otoriter tutum ile saldırganlık arasında doğru orantı olduğu şeklinde yorum yapılabilir.

Ebeveynlerin tutumları cinsiyet değişkeni açısından 'aşırı koruyucu tutum' boyutunda farklılık göstermektedir. Aşırı koruyucu tutum boyutunda kadınların erkeklere göre daha koruyucu olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun nedeni olarak annenin çocukla daha çok vakit geçirmesi ve buna bağlı olarak aradaki bağın daha kuvvetli olması gösterilebilir.

Eroğlu (2014) ve Kashasu (Xhelilaj), Dibra, Osmanaga ve Bushati (2014) Ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça, daha demokratik bir anne baba tutumu benimsediklerini ifade etmiştir.

Bununla birlikte, ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça aşırı kontrol, sıkı disiplin tutumları ve aile içi geçimsizliğin azaldığı da görülmektedir.

Tek ebeveyn olanların evli olanlara göre daha otoriter bir tutum benimsedikleri, bunun sebebinin de tek başına çocuk büyütmenin zorluk ve sorumluluklarından dolayı çocuk üzerinde daha fazla hakimiyet kurma çabalarının etkili olduğu söylenebilir (Yıldızbaşı ve Şahin 2020)

Annelerin ilgi düzeylerinin çocukların yaşlarına göre farklılık göstermediği, bunun sebebinin ise çocukların yaşları ne olursa olsun annelerin ilgisinin her zaman aynı olduğu söylenebilir (Tuzcuoğlu, Cengiz ve Küsmüş 2020)

SALDIRGANLIĞIN OKULA YANSIMALARI

Bireysel ve sosyal açıdan birçok faktörün etkili olduğu saldırgan davranışlar, öğrencilerin fiziksel ya da sözlü olarak öğretmenlere veya akranlarına yönelik olumsuz ve zarar verme niyeti taşıyan davranışlar olarak tanımlanabilir (Sağlık ve Ersoy 2020)

Bu davranışların tanımlanması ve çözümlenmesinde okul kapsamında iş birliği çerçevesinde okul sosyal hizmet birimi oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.

Okul sosyal hizmet biriminde liderlik konumunda olan okul sosyal hizmet uzmanları, olaylara genelci ve ekolojik bir yaklaşımla yaklaşarak profesyonel müdahale sürecini yönetebilirler. Saldırgan öğrencilerin tespit edilmesi, saldırganlığın altında yatan nedenlerin belirlenmesi ve duruma uygun etkili ve daha kapsamlı müdahale planlarının geliştirilmesi için tüm okul ekosistemi ve okul sosyal hizmet uzmanı iş birliğine imkân sağlanması düşünülmektedir.

Çünkü, sosyal hizmet uzmanlarının okul ekosisteminde vaka çalışmacısı, grup çalışmacısı, danışmanlık ve aile iletişim görevlisi, şiddet önleme uzmanı, akran arabuluculuğu gibi pek çok farklı rolü bulunmakta ve bu roller meslek elemanlarına olayları/durumları daha geniş bir çerçevede ele alabilme olanağı sağlamaktadır.

Bu noktada, okullarda ‘‘okul sosyal hizmet birimi’’ oluşturulmasına ve ‘‘okul sosyal hizmet uzmanı’’ istihdam edilmesine imkân sağlanmasının önemli görülmektedir. (Sağlık ve Ersoy 2020)

SONUÇ

Sonuç olarak, otoriter ebeveyn tutumu ile çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışları arasında ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Ebeveyn tutumlarının çocukların davranışları üzerindeki etkisini ve önemini oldukça fazladır.

Bu doğrultuda okul rehber öğretmenlerinin, okul öncesi öğretmenlerinin, ebeveyn tutumlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmalarının gerekliliği anlaşılmaktadır.

Ayrıca çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme sürelerinin artmasıyla fiziksel saldırganlık davranışlarının azaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu bakımdan ailelere çocuklarının erken yaşlarda okul öncesi eğitimden yararlanmaları yönünde okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Okul sosyal hizmet uzmanı, saldırgan davranış sergileyen öğrencinin ve saldırganlığın altında yatan nedenlerin belirlenmesinde tüm okul ekosistemi ile multidisipliner çalışmalar yürütebilir.

ÖNERİLER

EBEVEYNLERE YÖNELİK ÖNERİLER

- ★ Çocukların saldırganlık yönelimleri ile anne ilgi düzeyi birbiriyle ilişkili olduğu için annelere konu hakkında seminerler düzenlenip bilgilendirmeler yapılabilir.
- ★ Hatta geliştirilecek eğitim programlarına anneler de dahil edilebilir. Böylece olumlu anne-erkek çocuk ilişkileri geliştirilerek toplumun erkek çocukların saldırgan davranış sergilemelerine yönelik tutumların değişimi için birtakım temellerin atılması sağlanabilir.
- ★ Anne ilgi düzeyleri, gruplarda sayı olarak eşit ya da yakın olacak şekilde kardeş sayısı değişkeni içeren çalışmalar yapılarak incelenebilir.

- ★ Saldırgan davranışların azaltılmasına yönelik eğitim programları hazırlanırken; ebeveynlerin ya da toplumun cinsiyete bağlı yaklaşımındaki farklılığı azaltmaya yönelik farkındalık yaratılmasına da önem verilebilir.

EĞİTİMCİLERE YÖNELİK ÖNERİLER

- ★ Okul öncesi öğretmenleri saldırgan davranışlar gösteren çocukları dönem başından itibaren gözlemleyerek, çocukların bu davranışlarını azaltmaya yönelik önlemler alabilirler.
- ★ Öğretmenlerin, okul öncesi eğitim kurumlarında psikolog rehberlik ve psikolojik danışma öğretmeni gibi uzmanlarla çalışma yapmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir
- ★ Okul öncesi öğretmenlerinin iyi bir model olmalarının yanında, çocukların gelişim özelliklerini çok iyi bilmeleri gerekmektedir.
- ★ Günümüzde okul öncesi eğitimde daha demokratik disiplin anlayışına sahip bir program uygulanırken öğretmenlerin otoriter bir tutuma sahip olduklarını görmek program gereklerinin yerine getirilemediğini göstermektedir. Bu nedenle öğretmenlerin belirli aralıklarla hizmet içi eğitim seminerlerine katılmaları sağlanmalı, davranış değiştirme teknikleri konusunda öğretmenler desteklenebilir.
- ★ Öğretmenlere saldırgan davranış gösteren çocuklara nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda doğrudan uygulamaya dönük hizmet içi eğitim seminerleri verilmesi yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

1. Yağcı, A. Karaman, M. Kılıç, İ. A. Bestil, M. Aslan, S. ve Erdoğan, A. (2023) Okul Öncesi Eğitimin Önemi ve Ailelere Tavsiyeler International Social Sciences Studies Journal (9) 114
2. Yıldızbaşı, C.E. ve Şahin Sak, İ.T. (2020) Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Yönelimleri ile Ebeveynlerinin Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (39); 60-88
3. Aydoğdu, F. ve Dilekmen, F. Ebeveyn (2016) Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi DergiPark
4. Sağlık, G.N. ve Ersoy, A.F. Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Saldırgan Davranışların Okul Ekosistemine Etkileri ve Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarının Gerekliliği. (2020)
5. Üzel Doğan, I. Alabay, E. (2024) 48-72 Aylık Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Oyun Etkileşimlerine Etkisinin İncelenmesi Trakya Eğitim Dergisi (14), 20-33
6. Tuzcuoğlu, N. Cengiz, Ö. ve İlçi Küsmüş, G. (2020) Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimleri ile annelerinin ilgi düzeylerinin belirlenmesi. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi (4), 3-28

7. İkiz, S. ve Öztürk Samur, A. (2016) Okul Öncesi Çocuklarda Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (13) 159-175
8. Öngören Özdemir, S. ve Tepeli, K. (2016) Okul Öncesi Öğretmenlerinin Saldırgan Davranışlarla Baş Etme Stratejilerinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) (17) 51-70

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİ VE DİĞER BİREYLERDE MUTLULUK DÜZEYİ İLE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK DURUMLARININ İNCELENMESİ

Prof. Dr. Hakki ULUCAN

Erciyes Üniversitesi, hakkiulucan@gmail.com, ORCID:0000-0002-0059-1344

Doç. Dr. Hayati ARSLAN

Erciyes Üniversitesi, hayatiarslan23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5448-2653

Doktora Öğr. Sevim KIR

Erciyes Üniversitesi, ksevim38@outlook.com, ORCID:0000-0003-1772-3582

ÖZET

Bu çalışmanın amacı spor bilimleri öğrencileri ile diğer bireylerin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlamlık durumları arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak incelemektir. Araştırmaya, Erciyes Üniversitesinde öğrenimlerine devam eden 206 kadın ve 160 erkek olmak üzere toplamda 366 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği kullanılmaktadır. Elde edilen verilerin çözümlenmesi aşamasında SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır. Bağımsız değişkenler arası normallik dağılımları incelenmiş ve çıkan sonuçlar doğrultusunda parametrik teste karar verilmiştir. Bu doğrultuda parametrik testlerden olan t Testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca pearson korelasyon testi uygulanmıştır. Sonuç olarak, Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkek öğrencilerin mutluluk ve psikolojik sağlamlık düzeyleri kadınlardan daha yüksek çıkmış, yaş ilerledikçe bu seviyelerin arttığı gözlemlenmiştir. Sınıf düzeyi ve aylık gelir durumu gibi demografik değişkenlere göre mutluluk düzeylerinde anlamlı farklar tespit edilirken, psikolojik sağlamlıkta fark bulunmamıştır. Gelir seviyesi arttıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir. Bu bulgular, üniversite öğrencilerinin mutluluk ve psikolojik sağlamlıklarını etkileyen çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, Mutluluk Düzeyi, Psikolojik Sağlamlık, Üniversite Öğrencileri

INVESTIGATION OF THE LEVEL OF HAPPINESS AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN SPORTS SCIENCE STUDENTS AND OTHER INDIVIDUALS

ABSTRACT

The aim of this study is to comparatively examine the relationship between the happiness levels and psychological resilience of sports science students and other individuals. A total of 366 students, 206 women and 160 men, who were continuing their education at Erciyes University, participated in the research voluntarily. A personal information form prepared by the researcher, the Oxford Happiness Scale Short Form and the Brief Psychological Resilience Scale are used as data collection tools in the study. SPSS 22 package program was used to analyze the obtained

data. Descriptive statistics were used to analyze the research data. Normality distributions between independent variables were examined and a parametric test was decided in line with the results. In this regard, t-Test and one-way analysis of variance (ANOVA) tests, which are parametric tests, were used. Additionally, Pearson correlation test was applied. In conclusion, a positive and significant relationship was found between the happiness levels of university students and their psychological resilience. Male students' happiness and psychological resilience levels were higher than female students, and it was observed that these levels increased with age. While significant differences were detected in happiness levels according to demographic variables such as class level and monthly income, no difference was found in psychological resilience. It has been determined that as income levels increase, happiness levels also increase. These findings reveal various factors that affect college students' happiness and psychological resilience.

Key Words: Sports Sciences, Happiness Level, Psychological Resilience, University Students

GİRİŞ

İnsanlar duygu, düşünce ve davranışlarıyla birbirine sıkı sıkıya bağlı bir bütün oluştururlar. (Can ve Cantez, 2018). Duygusal durum, bireyin hem düşüncelerini hem de davranışlarını doğrudan etkilemekte, bu üç unsur birbiriyle sürekli bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Duygular, bir yandan bireyin çevresine ve yaşadığı deneyimlere verdiği tepkileri şekillendirirken, diğer yandan bireyin düşünce yapısını, karar alma süreçlerini ve davranışsal eğilimlerini yönlendirmektedir. Özellikle mutluluk gibi pozitif duygular, bireyin daha yaratıcı düşünmesine, sorunlarla daha etkili başa çıkmasına ve sosyal ilişkilerini daha olumlu bir şekilde yönetmesine katkı sağlar. Easterlin'e (1995) göre mutluluk, esasen "kişisel iyi oluş" olarak tanımlanmaktadır. Mutluluk, bireyin yaşamdan keyif alması ve kendisini her açıdan tatmin olmuş ve iyi hissetmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, kişinin genel olarak hayatındaki deneyimlerden memnun olması ve kendini hem fiziksel hem de duygusal anlamda dengede ve huzurlu hissetmesiyle ilişkilendirilir (Layard, 2005).

Mutluluk, bireylerin yaşamlarından elde ettikleri memnuniyet ve pozitif duyguların birikimi olarak tanımlanabilir. Bu kavram, kişinin kendi hayatını değerlendirmesi ve bu değerlendirme sonucunda yargıda bulunmasını içerir. Mutluluğun psikolojik bir unsur olarak kabul edilmesi, yaşam doyumu, aile memnuniyeti, depresyon ve stresin yokluğu gibi unsurların bireyin mutluluk düzeyini etkilemesiyle açıklanabilir. Ayrıca, olumlu duygulanım ve duygu durumları gibi psikolojik değişkenler de mutluluğun önemli bileşenleri arasındadır. Kısacası, mutluluk, bireyin zihinsel ve duygusal süreçlerini kapsayan geniş bir psikolojik yapının ifadesidir (Arslan, 2018). Bununla birlikte, psikolojik sağlamlık da bireyin stres ve zorluklarla baş etme kapasitesini artıran önemli bir psikolojik unsurdur. Bireylerin zorlu ve olumsuz deneyimlerin ardından kendilerini toparlama ve hızla günlük yaşamlarına geri dönme yetenekleri, psikolojik dayanıklılık kavramıyla ifade edilmektedir (Stewart, Reid ve Mangham, 1997). Psikolojik sağlamlık, kişinin hastalık, depresyon veya olumsuz durumlar gibi zorlukların üstesinden gelme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, bireyin stresli yaşam olaylarından sonra hızla

toparlanarak bu durumlara uyum sağlama ve eski haline dönebilme becerisini ifade eder. Yani, bireyler zorlayıcı koşullarla karşılaştıklarında, bu güçlükleri aşarak duygusal ve zihinsel dengelerini yeniden kazanabilme kapasitesine sahiptirler (Ramirez, 2007).

Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak, mutluluk, bireyin yaşamdan aldığı memnuniyet ve pozitif duyguların bir yansımasıdır ve kişinin stresle başa çıkma kapasitesini güçlendiren bir unsur olarak işlev görebilir. Benzer şekilde, psikolojik sağlamlık, bireyin olumsuz yaşam olayları karşısında dayanıklılığını artırarak daha çabuk toparlanmasını sağlar ve bu süreçte olumlu duygulara, yani mutluluğa yönelmesine yardımcı olur. Birey, psikolojik sağlamlığı sayesinde zorluklarla karşılaştığında, mutluluğunu sürdürülebilir veya yeniden kazanabilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, mutluluk, bireyin psikolojik sağlamlığını desteklerken, sağlamlık da bireyin mutluluğunu koruyarak bu iki yapının birbirini besleyen bir döngü oluşturduğunu gösterir.

Bu bağlamda, bireylerin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi, bireylerin yaşam kalitesini ve genel psikolojik iyi oluş hallerini anlamak adına önemli bir ipucu sunmaktadır. Üniversite öğrencileri, fiziksel ve zihinsel zorlanmalarla sık karşılaşan bir grup olarak bu ilişkiye dair önemli bilgiler sunabilir. Dolayısıyla, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlamlık durumlarının incelenmesi, bu gruptaki bireylerin zorluklara karşı dayanıklılıklarının ve pozitif duygusal hallerinin birbirini nasıl etkilediğine dair önemli sonuçlar ortaya koyabilir. Bu bilgiler ışığında, bu çalışmada spor bilimleri öğrencileri ile diğer bireylerin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlamlık durumları arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nicel bir araştırma olup, betimsel araştırma modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. İki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve gücünü belirlemek için tasarlanmış model ilişkisel tarama modeli olarak adlandırılmaktadır (Karasar, 2012).

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Erciyes Üniversitesinde öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya, Spor Bilimleri Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi bünyesinde öğrenimlerine devam eden 206 kadın ve 160 erkek olmak üzere toplamda 366 öğrenci gönüllü olarak katılım sağlamıştır.

Çizelge 1. Tanımlayıcı İstatistik-Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken	Grup	f	%	N
Cinsiyet	Kadın	206	56.3	366
	Erkek	160	43.7	
Yaş	18-20 yaş	73	19.9	366
	21-23 yaş	166	45.4	
	24-27 yaş	127	34.7	
	Spor Bilimleri Fakültesi	143	39.1	366

Öğrenim Görülen Fakülte	Edebiyat Fakültesi	113	30.9	
	Eğitim Fakültesi	110	30.1	
Sınıf Düzeyi	1.Sınıf	68	18.6	366
	2.Sınıf	113	32.5	
	3.Sınıf	79	21.6	
	4.Sınıf	100	27.3	
Aylık Gelir Düzeyi	Düşük	122	33.3	366
	Orta	209	57.1	
	Yüksek	35	9.6	
İkamet Durumu	Aile Evi	227	62.0	366
	Öğrenci Yurdu	115	31.4	
	Öğrenci Evi	24	6.6	

Çizelge 1 incelendiğinde, katılımcıların %56.3'ünün kadın (n:206), %43.7'sinin erkek (n:160) olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %19.9'u (n:73) 18-20 yaş, %45.4'ü (n:166) 21-23 yaş ve %34.7'si (n:127) 24-27 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların %39.1'i (n:143) Spor Bilimleri Fakültesinde, %30.9'u (n:113) Edebiyat Fakültesinde %30.1'i (n:110) Eğitim Fakültesinde öğrenim görmektedir. Katılımcıların sınıf düzeyi değişkeni incelendiğinde, en yüksek katılımın %32.5 (n:113) ile 2. Sınıflardan olduğu görülürken, en düşük katılımın %18.6 (n:68) ile 1. Sınıflar olduğu görülmektedir. Katılımcıların %33.3'ü (n:122) düşük düzey gelire, %57.1'i (n:209) orta düzey gelire ve %9.6'sı (n:35) yüksek düzey gelire sahiptir. İkamet durumu incelendiğinde katılımcıların %62.0'ı (n:227) aile evinde, %31.4'ü (n:115) öğrenci yurdunda ve %6.6'sının (n:24) öğrenci evinde ikamet ettiği tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket formu, üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların demografik bilgilerini toplayan bir form bulunmaktadır. İkinci bölümde, Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu yer almakta ve son bölümde ise Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği kullanılmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların demografik bilgilerini toplamak amacıyla 6 maddelik bir form hazırlanmıştır. Formdaki maddeler, cinsiyet, yaş, aylık gelir durumu, öğrenim görülen fakülte, sınıf düzeyi ve ikamet edilen yer değişkenlerini içermektedir.

Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu: Başlangıçta Argyle, Martin ve Crossland (1989) tarafından 29 madde olarak geliştirilmiş, daha sonra Hills ve Argyle (2002) tarafından yenilenerek kısa formu oluşturulmuştur. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması, Doğan ve Çötök (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tek boyutlu ölçekte, beşli Likert tipi (1-Hiç Katılmıyorum, 5-Tamamen Katılıyorum) öz bildirim tarzında 7 madde bulunmaktadır. Ölçeğin 1. ve 7. maddeleri olumsuz ifadeler içerdiğinden, analizlerde ters (reverse) kodlama uygulanmaktadır. Ölçekten elde edilebilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar bireyin mutluluk düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Doğan ve Çötök, 2011).

Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği: Smith ve diğerleri (2008) tarafından bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş ve Doğan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Bu ölçek, beşli Likert tipi formatında hazırlanmış olup altı maddeden oluşmaktadır. Katılımcılar, ölçek maddelerini "Hiç uygun değil" (1) ile "Tamamen uygun" (5)

arasında değerlendirir. Ölçeğin 2., 4. ve 6. maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, bireylerin yüksek psikolojik sağlamlığa sahip olduğunu göstermektedir. Doğan (2015) çalışmasında, ölçeğin iç tutarlık katsayısını .83, Cronbach alfa güvenirlik katsayısını ise .81 olarak hesaplamıştır. Bu bulgular, ölçeğin Türk kültüründe geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi sırasında SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, yüzde (%) ve frekans dağılımları gibi tanımlayıcı istatistikler uygulanmıştır. Değişkenlerin normallik dağılımları (çarpıklık ve basıklık ± 1.5 aralığında) incelenmiş ve sonuçlara göre parametrik testler yapılmıştır. İki değişken arasındaki karşılaştırmalar için bağımsız gruplar t-testi uygulanırken, üç veya daha fazla değişkenin karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen farklılıkların detaylı analizinde ise LSD tercih edilmiştir. Ayrıca, değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson korelasyon testi uygulanmıştır.

Çizelge 2. Ölçeklerden Elde Edilen Puanların Betimsel İstatistik

Ölçekler	N	Min.	Max.	$\bar{x} \pm Ss$	Çarpıklık	Basıklık
Oxford Mutluluk Ölçeği	366	8.00	35.00	20.03 $\pm$ 4.23	.181	.494
Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	366	6.00	30.00	18.28 $\pm$ 5.16	-.106	.150

Çizelge 2 incelendiğinde, Oxford Mutluluk Ölçeği puan ortalaması (20.03 $\pm$ 4.23), Psikolojik Sağlamlık Ölçeği puan ortalamasının (18.28 $\pm$ 5.16) olduğu görülmüştür. Ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1.5 aralığında yer aldığı belirlenmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013) çalışmasında belirtildiği gibi, çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1.5 ile -1.5 aralığında yer alması, veri setinin normal dağılımda olduğunu gösterir. Bu bulguya dayanarak, verilerin normal dağılıma uygun olduğu ve dolayısıyla parametrik testlerin kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

BULGULAR

Çizelge 3. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçekler	Cinsiyet	N	$\bar{x} \pm S$	t	sd	p
Oxford Mutluluk Ölçeği	Kadın	206	19.55 $\pm$ 4.05	-2.479	364	.014
	Erkek	160	20.65 $\pm$ 4.38			
Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	Kadın	206	17.24 $\pm$ 5.16	-4.457	364	.000
	Erkek	160	19.61 $\pm$ 4.86			

Çizelge 3 cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde; Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlamlık Ölçeği toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Söz konusu farklılığın erkek katılımcılar lehine olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlamlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçekler	Yaş	N	$\bar{x} \pm S$	F	p	LSD
Oxford Mutluluk Ölçeği	18-20 Yaş ^a	73	19.27±4.16	5.254	.006	a<c b<c
	21-23 Yaş ^b	166	19.64±4.32			
	24-27 Yaş ^c	127	20.99±4.00			
Psikolojik Sağlık Ölçeği	18-20 Yaş ^a	73	18.73±4.95	4.299	.014	b<c
	21-23 Yaş ^b	166	17.43±4.92			
	24-27 Yaş ^c	127	19.12±5.44			

Çizelge 4 incelendiğinde; ya değişkenine göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0.05$).

Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında, 18-20 ve 21-23 yaş grubu ortalamasının 24-27 yaş grubu ortalamasından düşük olduğu tespit edilmiştir.

Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanında, 21-23 yaş grubu ortalamasının 24-27 yaş grubu ortalamasından düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 5. Katılımcıların Öğrenim Görülen Fakülte Değişkenine Göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçekler	Fakülte	N	$\bar{x} \pm S$	F	p	LSD
Oxford Mutluluk Ölçeği	Spor Bilimleri Fakültesi ^a	143	20.39±4.59	1.610	.201	
	Edebiyat Fakültesi ^b	113	20.15±4.30			
	Eğitim Fakültesi ^c	110	19.45±3.58			
Psikolojik Sağlık Ölçeği	Spor Bilimleri Fakültesi ^a	143	18.27±4.98	1.236	.292	
	Edebiyat Fakültesi ^b	113	18.82±5.03			
	Eğitim Fakültesi ^c	110	17.73±5.50			

Çizelge 5 öğrenim görülen fakülte değişkenine göre incelendiğinde, Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$). Ancak numerik bir farklılık bulunmaktadır.

Çizelge 6. Katılımcıların Sınıf Değişkenine Göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçekler	Sınıf	N	$\bar{x} \pm S$	F	p	LSD
Oxford Mutluluk Ölçeği	1. Sınıf ^a	68	19.32±3.94	3.004	.030	a<d b<c b<d
	2. Sınıf ^b	119	19.43±4.17			
	3. Sınıf ^c	79	20.65±4.51			
	4. Sınıf ^d	100	20.75±4.13			
Psikolojik Sağlık Ölçeği	1. Sınıf ^a	68	18.08±5.55	1.487	.218	
	2. Sınıf ^b	119	17.66±5.23			
	3. Sınıf ^c	79	19.21±4.44			
	4. Sınıf ^d	100	18.41±5.28			

Çizelge 6 incelendiğinde, katılımcıların sınıf değişkenine göre Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında anlamlı fark ($p < 0.05$) görülürken, Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > 0.05$).

Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında, 1. Sınıf ortalamasının 4. Sınıf ortalamasından, 2. Sınıf ortalamasının 3. Sınıf ve 4. Sınıf ortalamasından düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 7. Katılımcıların Aylık Gelir Durumu Değişkenine Göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçekler	Aylık Gelir Durumu	N	$\bar{x} \pm S$	F	p	LSD
Oxford Mutluluk Ölçeği	Düşük ^a	122	19.06±4.03	9.944	.000	a<b
	Orta ^b	209	20.18±4.26			a<c
	Yüksek ^c	35	22.54±3.59			b<c
Psikolojik Sağlık Ölçeği	Düşük ^a	122	17.45±5.02	2.583	.077	
	Orta ^b	209	18.61±4.91			
	Yüksek ^c	35	19.20±6.66			

Çizelge 7 aylık gelir durumu değişkenine göre incelendiğinde; Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında anlamlı ($p < 0.05$) tespit edilmiştir. Ancak, Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > 0.05$).

Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında, Düşük gelirli grup ortalamasının orta ve yüksek gelir grup ortalamasından, orta gelirli grup ortalamasının yüksek gelirli grup ortalamasından düşük olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 8. Katılımcıların İkamet Durumu Değişkenine Göre Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçekler	İkamet Durumu	N	$\bar{x} \pm S$	F	p	LSD
Oxford Mutluluk Ölçeği	Aile Evi ^a	227	19.91±4.20	.382	.683	
	Öğrenci Yurdu ^b	115	20.16±4.07			
	Öğrenci Evi ^c	24	20.62±5.23			
Psikolojik Sağlık Ölçeği	Aile Evi ^a	227	18.18±4.88	.387	.679	
	Öğrenci Yurdu ^b	115	18.27±5.47			
	Öğrenci Evi ^c	24	19.16±6.21			

Çizelge 8 ikamet durumu değişkenine göre incelendiğinde, Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$). Ancak numerik bir farklılık bulunmaktadır.

Çizelge 9. Katılımcıların Oxford Mutluluk Ölçeği İle Psikolojik Sağlık Ölçeği Arasındaki Korelasyon Analizi

N: 366		1	2
Oxford Mutluluk Ölçeği ¹	r		
	p	1	
Psikolojik Sağlık Ölçeği ²	r	.308**	
	p	.000	1

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çizelge 9 Oxford Mutluluk Ölçeği ile Psikolojik Sağlık Ölçeği arasındaki korelasyon sonuçlarını göstermektedir. Araştırmaya katılan toplam 366 kişi üzerinden yapılan

değerlendirme sonucunda, Oxford Mutluluk Ölçeği ile Psikolojik Sağlık Ölçeği arasındaki korelasyon katsayısı $r=.308$ olarak bulunmuştur. Bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı olup ($p=0.0001$), iki değişken arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, mutluluk düzeyi yüksek olan bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin de yüksek olma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim gördükleri fakülte, sınıf düzeyi, aylık gelir durumu ve ikamet şekli gibi demografik değişkenlere göre anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları doğrultusunda değerlendirmeler yapılmış ve elde edilen sonuçlar, literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Elde edilen bulgular incelendiğinde, cinsiyete göre Oxford Mutluluk Ölçeği ve Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanlarında erkek öğrenciler lehine anlamlı farklar bulunmuştur. Bu bulgu, erkeklerin kadınlara kıyasla hem mutluluk hem de psikolojik sağlık düzeylerinde daha yüksek puanlar aldığını göstermektedir. Bu farklılıkların nedenleri çeşitli faktörlere bağlanabilir. İlk olarak, toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri, erkeklerin duygusal dayanıklılığını ve psikolojik sağlığını artırabilir. Erkekler, genellikle duygusal zorluklarla başa çıkma konusunda daha fazla teşvik edilmekte ve bu da onların psikolojik sağlık düzeylerini yükseltebilmektedir. Öte yandan, kadınların duygusal ifadelerinde ve stresle başa çıkma stratejilerinde farklılıklar olabilir. Kadınlar, genellikle duygusal paylaşım ve sosyal destek arayışına daha açık olmalarına rağmen, toplumsal baskılar ve stres faktörleri nedeniyle mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerinde daha düşük puanlar alabilirler. Çalışma bulgularına benzer şekilde, Düzgün (2016) öğretmen adayları üzerinde yürüttüğü çalışmada, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere kıyasla daha yüksek mutluluk puan ortalamasına sahip olduğunu belirtmiştir. Şencan ve Yılmaz Bingöl (2024) psikolojik sağlık açısından cinsiyet değişkenine göre incelediğinde erkek katılımcıların kadın katılımcılara kıyasla psikolojik sağlık puanlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Can ve Cantez (2018) üniversite öğrencilerine yönelik yürüttükleri çalışmada, cinsiyet değişkenine göre katılımcıların mutluluk düzeylerinde, anlamlı bir fark bulunmadığı tespit etmiş ve cinsiyetin mutluluk üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını ifade etmişlerdir. Arslan (2018) bağımlılıklar ile mutluluk ve psikolojik sağlık düzeyinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığını ortaya koymaktadır. (Tingaz ve Hazar, 2014; Genç, Şahin ve Altuntaş 2016).

Katılımcıların yaş değişkenine göre Oxford Mutluluk Ölçeği ve Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmuştur. Özellikle, 18-20 ve 21-23 yaş gruplarının ortalama puanlarının, 24-27 yaş grubuna kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, yaş ilerledikçe bireylerin mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerinde artış olduğunu göstermektedir. Bu durumu birkaç faktörle açıklamak mümkün olabilir. İlk olarak, yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerin yaşam deneyimleri ve olgunluk seviyeleri artmaktadır. Daha olgun bireyler, zorluklarla başa çıkma konusunda daha fazla deneyime sahip olabilirler ve bu da onların psikolojik sağlık düzeylerini artırabilir. Ayrıca, daha olgun

öğrencilerin akademik ve kariyer hedefleri konusunda daha net ve belirgin hedeflere sahip olmaları, onlara daha fazla yön ve amaç duygusu verebilir. Bu da mutluluk düzeylerini olumlu yönde etkileyebilir. Daha genç öğrenciler ise hala kendilerini ve hayatlarını keşfetme sürecinde olduklarından, belirsizlik ve kaygı seviyeleri daha yüksek olabilir, bu da mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerini olumsuz etkileyebilir. Yapılan alan yazın taramasında çalışma bulgularını destekleyen ve çelişen çalışmalar mevcuttur. Karademir ve Açak (2019) araştırmasında, 21 yaş altı bireylerin psikolojik sağlık durumlarının daha düşük olduğu sonucunu tespit etmişlerdir. Bozkurt ve Levent (2021) psikolojik dayanıklılık ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiyi incelediğinde, araştırma sonuçları 20-30 yaş arasındaki bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyinin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, yaş ilerledikçe bu düzey azalmakta ve 36-40 yaş grubundaki bireylerde psikolojik dayanıklılığın diğer yaş gruplarından daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Karataş (2016) öğretmenler üzerinde yaptığı çalışmada, yaş değişkeni açısından psikolojik sağlık düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. (Ernas, 2017; Şencan ve Yılmaz Bingöl, 2024).

Elde edilen bulgulara göre, öğrenim görülen fakülte ve ikamet durumu değişkenlerine göre Oxford Mutluluk Ölçeği ve Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Ancak her iki durumda da numerik farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu bulgular, fakülte ve ikamet durumunun mutluluk ve psikolojik sağlık üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Ancak, gözlemlenen numerik farklılıklar, bazı bireysel veya çevresel faktörlerin bu değişkenler üzerinde dolaylı etkiler yaratabileceğini düşündürmektedir. Öğrenim görülen fakülte açısından bakıldığında, farklı akademik alanlar ve fakülteler, öğrencilerin akademik yükleri, sosyal etkileşimleri ve geleceğe yönelik beklentileri üzerinde farklı etkiler yaratabilir. Spor Bilimleri, Eğitim Fakültesi ve Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin farklı akademik deneyimleri ve kariyer beklentileri, onların mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerinde çeşitli farklılıklara yol açabilir. Ancak, bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmaması, fakülteler arası genel psikolojik sağlık ve mutluluk düzeylerinin benzer olduğunu göstermektedir. İkamet durumu açısından, aile evi, öğrenci evi veya yurt gibi farklı yaşam koşulları, öğrencilerin sosyal destek mekanizmaları, bağımsızlık seviyeleri ve yaşam memnuniyeti üzerinde etkili olabilir. Aile evi genellikle daha fazla duygusal ve finansal destek sağlar, ancak bağımsızlık seviyesini kısıtlayabilir. Öğrenci evinde veya yurttaki kalan öğrenciler, daha fazla bağımsızlık kazanırken, çeşitli zorluklarla da karşılaşabilirler. Bu farklı yaşam koşulları, bireylerin mutluluk ve psikolojik sağlık düzeylerinde numerik farklılıklara yol açabilir. Ancak, bu değişikliklerin istatistiksel olarak anlamlı olmaması, genel olarak bu yaşam koşullarının mutluluk ve psikolojik sağlık üzerinde benzer etkiler yarattığını göstermektedir. Tingaz ve Hazar (2014) yürüttükleri çalışmada öğrenim görülen fakülte değişkenine göre anlamlı fark tespit etmişlerdir. Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde eğitim alan öğrencilerin ortalama mutluluk puanları diğer bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin ortalama mutluluk puanları ile karşılaştırıldığında daha yüksektir. Karademir ve Açak (2019) çalışmada öğrenim görülen fakülte değişkeninin psikolojik sağlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Can ve Cantez (2018) çalışmada öğrenim görülen fakülte ve yaşanan yer değişkenine göre psikolojik sağlık düzeyinde anlamlı farklılık olmadığını ortaya koymuşlardır.

Katılımcıların sınıf değişkenine göre, Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında anlamlı bir fark bulunurken, Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Özellikle, 1. sınıf öğrencilerinin mutluluk puanlarının 4. sınıf öğrencilerinden, 2. sınıf öğrencilerinin ise 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden düşük olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların aylık gelir durumu değişkenine göre Oxford Mutluluk Ölçeği toplam puanında anlamlı farklar olduğu, ancak Psikolojik Sağlık Ölçeği toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, düşük gelirli grup ortalamalarının, orta ve yüksek gelir gruplarından; orta gelirli grup ortalamalarının ise yüksek gelirli gruplardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, farklı sınıf düzeyleri ve gelir durumlarının öğrencilerin mutluluk düzeylerinde belirgin etkiler yarattığını, ancak psikolojik sağlık üzerinde benzer bir etki oluşturmadığını göstermektedir. Sınıf düzeylerine göre mutluluk düzeylerinin farklılık göstermesi, öğrencilerin akademik ve sosyal yaşam deneyimlerinin gelişim süreçlerine bağlı olabilir. Üst sınıf öğrencileri, üniversite hayatına daha fazla uyum sağladıkça ve gelecek hedeflerine daha net odaklandıkça, mutluluk düzeylerinde artış gözlemlenebilir. Bu nedenle, alt sınıf öğrencilerinin, özellikle üniversiteye ilk adım attıkları dönemde daha fazla desteklenmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Aylık gelir durumuna göre mutluluk düzeylerindeki farklar ise, finansal güvenliğin bireylerin genel mutluluk düzeyleri üzerinde önemli bir rol oynadığını işaret etmektedir. Gelir seviyesi arttıkça bireylerin yaşam kalitesi ve mutluluk düzeyleri de artmaktadır. Ancak, psikolojik sağlık düzeylerinin gelir durumu ile doğrudan ilişkili olmaması, bireylerin psikolojik sağlıklarının daha kişisel ve içsel faktörlere bağlı olduğunu göstermektedir. Can ve Cantez (2018) yürüttükleri çalışmada, sınıf değişkenine göre mutluluk düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Karademir ve Açıık (2019) çalışmasında yüksek gelir seviyesine sahip bireylerin, düşük gelir düzeyindeki bireylere kıyasla daha yüksek psikolojik dayanıklılık düzeylerine sahip olduğu bulunmuştur. Bu durum, mali güvenlik ve daha iyi yaşam koşullarının, bireylerin stresle başa çıkma yeteneklerini artırmasıyla açıklanabilir. Tingaz ve Hazar (2014) çalışmasında, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde eğitim alan öğrencilerin, ailelerinin aylık gelir değişkenine göre mutluluk ortalama değerlerinin değişmediğini ancak, en düşük gelir grubundaki öğrenciler, diğer gelir gruplarındaki öğrencilere göre daha yüksek mutluluk ortalama değerlerine olduğunu tespit etmişlerdir. Hoşoğlu ve ark. (2018) çalışmalarında aile gelir durumu düşük olan katılımcıların psikolojik sağlık seviyeleri, orta ve yüksek gelirli katılımcılara göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur.

Oxford Mutluluk Ölçeği ile Psikolojik Sağlık Ölçeği arasındaki korelasyon analizinde, iki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular, mutluluk düzeyi yüksek olan bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin de yüksek olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu durum, bireylerin duygusal iyi oluşlarının, onların zorluklarla başa çıkma kapasitelerini artırdığını ve genel psikolojik dayanıklılıklarını güçlendirdiğini işaret etmektedir. Arslan (2018) çalışmasında mutluluk ve psikolojik sağlık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Psikolojik danışmanların mutluluk düzeyleri arttıkça, psikolojik sağlıkları da artmaktadır. Bu bulgu, katılımcıların duygusal ve psikolojik iyi oluşlarının önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak; bu araştırma, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile psikolojik sağlıkları arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Erkek öğrencilerin mutluluk ve psikolojik sağlık seviyeleri kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, yaş ilerledikçe bu seviyelerin arttığı gözlemlenmiştir. Sınıf düzeyine göre mutluluk düzeylerinde anlamlı farklar tespit edilirken, psikolojik sağlamlıkta fark görülmemiştir. Aylık gelir durumu da mutluluk seviyelerini etkileyen önemli bir faktör olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, mutluluk düzeyi yüksek olan bireylerin psikolojik sağlıklarının da yüksek olduğu doğrulanmıştır.

ÖNERİLER

- Genç öğrencilerin üniversiteye uyum sürecini kolaylaştırmak için mentorluk ve rehberlik hizmetleri sağlanmalı, yaşça büyük öğrencilerin deneyimlerinden yararlanılması teşvik edilmelidir.
- Sınıfsal düzeye uygun şekilde düzenlemeler yapılabilir. 1. ve 2. sınıf öğrencilerine yönelik destekleyici ve motive edici programlar geliştirilmelidir. Üst sınıf öğrencileri ise, stres yönetimi ve kariyer planlama konularında desteklenmelidir.
- Öğrencilerin kampüs yaşamını daha keyifli hale getirmek için sosyal etkinlikler ve topluluk çalışmaları teşvik edilmelidir.
- Üniversite bünyesinde psikolojik danışmanlık ve destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu sayede, öğrencilerin duygusal ve zihinsel sağlıkları güçlendirilerek, akademik başarıları ve yaşam memnuniyetleri artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Argyle, M., Martin, M. ve Crossland, J., Happiness As A Function Of Personality And Social Encounters. Inj.P.Forgas Ve J.M.Innes (Eds.), Recent Advances In Social Psychology: An International Perspective (Pp.189–203). North-Holland: Elsevier, 1989.
- Arslan, H., Psikolojik Danışmanların Mutluluk, Psikolojik Sağlık ve Bağımlılık Durumları Arasındaki İlişkiler. *Sağlık Bilimlerinde Eğitim Dergisi*, 1(1), 17-35, 2018.
- Bozkurt, D. ve Levent, F., Öğretmenlerin Psikolojik Dayanıklılık İle Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Opus International Journal Of Society Researches*, 18(44), 7968-8000, 2021.
- Can, M. ve Cantez, K.E. Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Psikolojik Sağlık ve Öz Yeterlik Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(2), 61-76, 2018.
- Doğan, T., Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal Of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102, 2015.
- Doğan, T. ve Çötök, N. A., Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 165-170, 2011.

- Düzgün, O., *Ortaokulda Görev Yapmakta Olan Öğretmenlerin Mutluluk Düzeyleri İle Sınıf Yönetimi Becerileri Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat, 2016.
- Easterlin, R. A., Will Raising The Incomes Of All Increase The Happiness Of All? *Journal Of Economic Behavior And Organization*, 27,35-47, 1995.
- Ernas, Ş., *Özerklik ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2017.
- Genç, H., Şahin, Y. ve Altuntaş, S., Öğretmenlerde Mutluluk ve İyimserlik Üzerine Bir Araştırma. I. Avrasya Pozitif Psikoloji Kongresi, İstanbul, 2016.
- Hills, P. ve Argyle, M., The Oxford Happiness Questionnaire: A Compact Scale For The Measurement Of Psychological Well-Being. *Personality And Individual Differences*, 33, 1073–1082, 2002.
- Hoşoğlu, R., Fırıncı Kodaz, A., Yılmaz Bingöl, T. ve Vural Batık, M., Öğretmen Adaylarında Psikolojik Sağlık. *Opus International Journal Of Society Researches*, 8(14), 217-239, 2018.
- Karademir, T., ve Açak, M., Üniversiteli Sporcuların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 803-816, 2019.
- Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Karataş, R., *Özel Eğitim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri ve Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Layard, R., *Happiness: Lessons From A New Science*. London: Penguin Books. 2005.
- Ramirez, E. R., Resilience: A Concept Analysis. *Nursing Forum*, 42, 73-82, 2007.
- Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., ve Jennifer Bernard, J., The Brief Resilience Scale: Assessing The Ability To Bounce Back. *International Journal Of Behavioral Medicine*, 15, 194–200, 2008.
- Stewart, M., Reid, G.J. Ve Mangham, C., Fostering Children's Resilience. *Journal Of Pediatric Nursing*, 12 (1), 21-31, 1997.
- Şencan, S. ve Yılmaz Bingöl, T., Psikolojik Sağlamlığın İyi Oluş, Öz-Yeterlik, Sosyal Destek Ve Demografik Değişkenler Tarafından Yordanması. *The Journal Of Happiness And Well-Being*. 9 (16), 2024.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S., *Using Multivariate Statistics*. (Vol, 6, 497-516). Boston, Ma: Pearson, 2013.

Tingaz, E.O. ve Hazar, M., Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği İle Bazı Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekâ ve Mutluluklarının Karşılaştırılması. *International Journal Of Science Culture And Sport*, 1, 745-756, 2014.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNDE DEPRESYON DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Dr. AYKUT ŞAHİN

Munzur Üniversitesi, aykutsahin@munzur.edu.tr - 0000-0003-3654-6550

Prof. Dr. YUNUS EMRE KARAKAYA

Fırat Üniversitesi, emrekarakaya@firat.edu.tr - 0000-0002-9858-2103

ÖZET

Depresyon, bireylerin günlük işlevlerini olumsuz etkileyen, sürekli üzüntü, ilgi kaybı ve enerji eksikliği gibi belirtilerle karakterize edilen yaygın bir duygu durum bozukluğudur. Beden eğitimi ve spor öğretmen adayları, eğitim sürecindeki akademik ve mesleki baskılar nedeniyle depresyon riskine açık bir gruptur. Bu kapsamda araştırmada amaç, beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinde depresyon düzeylerinin değerlendirilmesidir. Araştırmanın örneklem grubunu Fırat Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi ve Adıyaman Üniversitesi beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümlerinde öğrenim görmekte olan “*Basit seçkisiz*” yöntemle seçilmiş 203 (97 kadın, 106 erkek) öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem gruptan verileri elde etmek için “*Burn Depresyon Ölçeği*” ölçeği kullanılmıştır. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin “*Cronbach’s Alpha*” değeri 0.913 çıkmıştır. Normallik analizi sonucunda ise veriler normal dağılım gösterdiğinden parametrik analizler yapılmıştır (-2.0<skewness and kurtosis= +2.0). Analiz sonucunda “*Burn Depresyon Ölçeği*” ölçeği maddelerine verilen yanıtların toplam puanının ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir ($\bar{x}=66.561$; $51.00 < \text{ağır depresyon} < 75.00$). Cinsiyet değişkenine göre yapılan analiz sonucunda “*Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler*” ile “*Duygu ve Düşünceler*” alt boyutlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Sınıf değişkeninde ise istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır. Kullanılan ölçekte yer alan alt boyutlar arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda ise “*Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler*” ile “*Duygu ve Düşünceler*” alt boyutları arasında pozitif yönde güçlü ve anlamlı ilişkinin olduğu görülmüştür ($p < 0.01$). Araştırma bulguları, beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinin depresyon düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu ve cinsiyet değişkenine bağlı olarak bazı alt boyutlarda anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu durum akademik ve mesleki baskıların bu öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Beden eğitimi

ve spor öğretmenliği öğrencilerinin depresyon düzeylerini azaltmak için, onlara psikolojik destek sağlayacak etkinlikler ve seminerler düzenlenmelidir.

Anahtar Kelimeler : Beden eğitimi, spor, öğretmen adayı, depresyon

AN ASSESSMENT OF DEPRESSION LEVELS AMONG PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHING STUDENTS

ABSTRACT

Depression is a common mood disorder characterized by symptoms such as persistent sadness, loss of interest, and lack of energy, which negatively affect individuals' daily functioning. Physical education and sports teacher candidates are a group at risk for depression due to the academic and professional pressures they face during their educational process. The aim of this research is to assess the levels of depression among students in the physical education and sports teaching program. The sample group for the research consists of 203 students (97 females, 106 males) selected using a "Simple Random Sampling" method from the physical education and sports teaching departments of Firat University, Bitlis Eren University, and Adiyaman University. The "Burns Depression Scale" was utilized to obtain data from the sample group. The reliability analysis revealed a "Cronbach's Alpha" value of 0.913 for the scale. The normality analysis indicated that the data followed a normal distribution, allowing for the use of parametric analyses ($-2.0 < \text{skewness}$ and $\text{kurtosis} = +2.0$). The analysis showed that the total score from the responses to the items of the "Burns Depression Scale" was above the average ($\Sigma = 66.561$; $51.00 < \text{severe depression} < 75.00$). According to the analysis based on the gender variable, significant differences were found in the sub-dimensions of "Activities and Personal Relationships" and "Emotions and Thoughts" ($p < 0.05$). However, no statistically significant differences were found concerning the class variable. Furthermore, the correlation analysis conducted to determine the relationships between the sub-dimensions revealed a strong positive and significant relationship between the "Activities and Personal Relationships" and "Emotions and Thoughts" sub-dimensions ($p < 0.01$). The research findings indicate that the depression levels among physical education and sports teaching students are generally high and that there are significant differences in some sub-dimensions based on gender. This suggests that academic and professional pressures have adverse effects on these students. To reduce the

depression levels of physical education and sports teaching students, activities and seminars that provide psychological support should be organized.

Anahtar Kelimeler : Physical education, sport, prospective teacher, depression

1. GİRİŞ

Depresyon, sürekli üzüntü, umutsuzluk ve keyif alınan aktivitelere karşı ilgi kaybı ile karakterize edilen çok boyutlu bir ruh sağlığı bozukluğudur (Marzo, 2016). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2024) tarafından, dünya genelinde engelliliğin önde gelen nedenlerinden biri olarak tanımlanan depresyon, bireyin işlevselliğini önemli ölçüde etkileyebilir. Depresyonun karmaşık yapısı, psikolojik, biyolojik ve sosyal faktörlerin etkileşimine dayalıdır. Depresyonun gelişiminde psikolojik stres önemli bir rol oynamaktadır; özellikle akademik baskı altındaki öğrenciler stresin tetiklediği depresyon belirtileri göstermektedir (Marzo, 2016).

Beden eğitimi ve spor öğretmenleri adaylarının ruh sağlığı, mesleğin talepleri ve çevresel faktörlerin etkisiyle önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır. Araştırmalar, düzenli fiziksel aktivitenin öğretmenler arasında depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına karşı koruyucu bir etki oluşturduğunu göstermektedir (Barut ve Demir, 2020; Bakhshalipour, 2018). Ayrıca, duygusal zekanın yüksek olduğu durumlarda adayların stresle başa çıkma kapasitelerinin artması, depresyon riskini azaltmada etkili olabilmektedir (Kirimoğlu ve ark., 2014). Adayların mesleğe yönelik olumlu tutumlarının da düşük stres ve anksiyeteye ilişkili olduğu görülmektedir; bu da olumlu tutumların desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Yıldız ve ark., 2018). COVID-19 pandemisi, öğretmen adaylarının ruh sağlığını olumsuz etkileyen dışsal bir faktör olarak öne çıkmış, izolasyon ve çevrimiçi eğitim sürecinin depresyon ve anksiyete seviyelerini artırdığı saptanmıştır (Lee ve ark., 2021). Öğretim tarzlarının da ruh sağlığı üzerinde etkisi bulunmakta; öğrenci merkezli yaklaşımlar daha düşük stres ve yüksek iş tatmini sağlamaktadır (Pepe ve ark., 2015). Tüm bu bulgular, öğretmen eğitim programlarının ruh sağlığı okuryazarlığı ve olumlu mesleki tutumların teşvik edilmesinin önemini vurgulamakta ve adayların ruh sağlığını destekleyici politikaların geliştirilmesini önermektedir (Dods, 2016).

Beden eğitimi öğretmenleri arasında tükenmişlik ve depresyon ilişkisi, son yıllarda önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Tükenmişlik, öğretmenlerin duygusal yükünü artırarak depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir. Araştırmalara göre, öğretmenlikteki yüksek stres ve duygusal talepler, depresyon riskini artırmakta ve özellikle kadın beden eğitimi

öğretmenleri bu tür sorunlarla daha fazla karşılaşmaktadır (Carraro ve ark., 2010). Tükenmişlik değerlendirme araçları (Örn. Maslach Tükenmişlik Envanteri) bu sorunların belirlenmesinde önemli bilgiler sunarken, çalışma ortamının desteği ve olumlu bir okul iklimi tükenmişlik düzeylerini azaltmada kritik rol oynamaktadır (Agyapong ve ark., 2022). Öğretmen eğitim programlarında stres yönetimi ve bilinçli farkındalık (mindfulness) uygulamalarına ağırlık verilmesi, öğretmenlerin ruh sağlığını koruyarak iş verimliliğini artırabilir (Flook ve ark., 2013). Bu nedenle, eğitim kurumlarının, ruh sağlığını önceliklendiren, destekleyici yaklaşımlar benimsemesi gereklidir.

Bu bağlamda, araştırmamızda beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinde depresyon düzeylerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu amaç doğrultusunda öğrencilerin depresyon düzeylerinin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre hangi düzeyde olduğu ve depresyon ölçüğü ile alt boyutları arasındaki ilişkide hangi alt boyutun öne çıktığı da belirlenmeye çalışılmıştır. Beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencileri arasındaki depresyon düzeylerinin incelenmesi, mevcut alanyazındaki boşluğu dolduracak ve eğitim programlarının ruh sağlığı okuryazarlığı ile olumlu mesleki tutumların teşvik edilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinde depresyon düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde ayrıca öğrencilerin depresyon düzeylerinin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre anlamlı farklılaşma durumları da değerlendirilmiştir. Büyüköztürk ve ark. (2019) tarama modelini genellikle katılımcı sayısının fazla olduğu araştırmalarda grubun özelliklerini olduğu gibi yansıtmayı amaçlayan bir yöntem olarak tanımlamıştır. Araştırmada kullanılan ölçek ile alt boyutları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2012).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre dağılımını Çizelge 1’de sunulmuştur. Toplamda 203 öğrenci araştırmaya katılım sağlamıştır. Cinsiyet açısından incelendiğinde, katılımcıların %47.8’inin kadın, %52.2’sinin ise erkek olduğu görülmektedir. Bu, erkek katılımcıların kadınlardan biraz daha fazla olduğunu göstermektedir. Sınıf dağılımı

incelendiğinde, 4. sınıf öğrencileri %29.6 ile en yüksek oranı oluştururken, 1. sınıf öğrencileri %26.6 ile ikinci sırada yer almıştır. 3. sınıf öğrencileri %22.2, 2. sınıf öğrencileri ise %21.7 oranında katılımcı ile daha düşük bir oranına sahiptir.

Çizelge 1. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken	Tür	f	%
Cinsiyet	Kadın	97	47.8
	Erkek	106	52.2
Sınıf	1.Sınıf	54	26.6
	2.Sınıf	44	21.7
	3.Sınıf	45	22.2
	4.Sınıf	60	29.6
Toplam		203	100.0

2.3. Veri Toplama Araçları

Burn Depresyon Ölçeği (BDÖ), 1996 yılında David Burns tarafından geliştirilmiş ve Türkçeye Tuncer ve Dikmen (2019) tarafından uyarlanmıştır. BDÖ, 25 maddeden oluşmakta ve bireylerin ruh halini değerlendirmek için 0 ile 4 arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin orijinali, “*Hisler ve Düşünceler*,” “*Kişisel İlişkiler ve Aktiviteler*,” “*Fiziksel Belirtiler*” ve “*İntihar İsteği*” olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Tuncer ve Dikmen (2019), ölçeğin yapı geçerliliğini değerlendirmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirmiştir. AFA sonuçlarına göre, ölçeğin maddeleri 0.43 ile 0.89 arasında yük değerleri göstermekte ve öz değeri 1’in üzerinde altı faktör belirlenmiştir. Bu faktörler toplamda %64.210 varyansa katkı sağlamaktadır. Uyarlama çalışması sonrası alt boyutlar ise “*Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler*,” “*Duygu ve Düşünceler*,” “*Duygu Yitimi*,” “*İntihar İsteği*,” “*Fiziksel Belirtiler*” ve “*Sağlık Sorunları*” olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin “*Cronbach Alpha*” iç tutarlılık katsayısı 0.920 olarak belirlenmiştir. AFA’nın ardından Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmış ve uyum indeksleri kabul edilebilir seviyelerde bulunmuştur. Sonuç olarak BDÖ, bireylerin depresyon belirtilerini ve düzeylerini belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ise ölçeğin “*Cronbach Alpha*” iç tutarlılık katsayısı 0.913 olarak belirlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekten elde edilen verilerin normallik varsayımını gerçekleştirip gerçekleştirmediğini belirlemek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda basıklık çarpıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğu belirlenmiştir.

Tabachnick ve Fidel (2007) tarafından belirtilen çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri, -1.5 ile +1.5 arasındaysa, bu durum değişkenlerin normal bir dağılım sergilediğini göstermektedir. Normal dağılım gösteren değişkenler için ise, istatistiksel analizler olarak “Bağımsız Örneklem T-Testi”, “Tek Yönlü Varyans (ANOVA)” ve “Pearson Korelasyon” analizleri uygulanmıştır. Bu analizler, gruplar arasındaki farklılıkları incelemek ve değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin depresyon düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılan BDÖ ölçeği ifadelerine verilen puanlar aşağıda verilmiştir (Çizelge 2). Çizelge 2’deki verilere göre, öğrencilerin duygusal durumlarına ilişkin ifadelerin ortalama puanları analiz edilmiştir. En yüksek puan alan ifadeler arasında “Yorgun hissetmek” ($\bar{x}=3.305$, $SS=1.232$) ve “Uykuya dalmada güçlük ya da çok fazla uyumak” ($\bar{x}=3.270$, $SS=1.331$) yer almaktadır. Bu ifadeler, katılımcıların genel olarak yorgunluk ve uyku problemleri yaşadıklarını göstermektedir. Diğer yandan, en düşük puan alan ifadeler “Kendinize zarar vermek için bir planınız var mı?” ($\bar{x}=1.995$, $SS=1.373$) ve “Yaşamınızı sona erdirmek ister misiniz?” ($\bar{x}=2.162$, $SS=1.403$) olarak sıralanmıştır. Bu bulgular, katılımcıların intihar düşünceleri ve kendine zarar verme planlarının daha düşük bir düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak, ortalama puan 2.660 ($SS=0.218$) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç öğrencilerin depresyon düzeylerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Araştırma Grubunun Depresyon Düzeylerine Yönelik Görüşlerinin Ortalama Puan Düzeyleri

Sıra No	İfadeler	$\bar{X}$	SS
1	“Üzüntülü ve neşesiz hissetmek”	3.113	1.186
2	“Mutsuz ve umutsuz hissetmek”	3.118	1.260
3	“Ağlama nöbetleri ve ağlamaklı hissetmek”	2.463	1.320
4	“Cesaretsiz hissetmek”	2.339	1.348
5	“Çaresiz hissetmek”	2.610	1.368
6	“Düşük özgüven”	2.349	1.327
7	“Değersiz ve yetersiz hissetmek”	2.384	1.368
8	“Suçluluk ya da utanç”	2.039	1.172
9	“Kendinizi eleştirmek ya da kendinizi suçlamak”	2.674	1.263
10	“Karar vermede güçlük”	2.911	1.152
11	“Aile, arkadaşlar veya iş arkadaşlarına yönelik ilgi kaybı”	2.596	1.329
12	“Yalnızlık”	2.665	1.318
13	“Aile ya da arkadaşlarla daha az zaman geçirme”	2.832	1.379
14	“Motivasyon eksikliği”	2.783	1.320
15	“İş ve/veya diğer aktivitelerde ilgi kaybı”	2.783	1.286
16	“İş ve/veya diğer aktivitelerden kaçınma”	2.807	1.269
17	“Yaşamdan zevk alma ve tatmin olmanın kaybı”	2.970	1.371

18	“Yorgun hissetmek”	3.305	1.232
19	“Uykuya dalmada güçlük ya da çok fazla uyumak”	3.270	1.331
20	“Azalmış ya da artmış iştah”	3.049	1.359
21	“Cinsel istek kaybı”	2.423	1.307
22	“Sağlığınız hakkında endişelenme”	2.719	1.366
23	“İntihar düşünceniz var mı?”	2.192	1.461
24	“Yaşamınızı sona erdirmek ister misiniz?”	2.162	1.403
25	“Kendinize zarar vermek için bir planınız var mı?”	1.995	1.373
	Ortalama Puan	2.662	1.315

Çizelge 3’te araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre depresyon düzeylerinin anlamlı farklılaşma durumlarının analiz sonuçları verilmiştir. “Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler” alt boyutunda kadın katılımcıların ortalama puanı ($\bar{x}=2.921$, $SS=0.949$) ile erkek katılımcıların ortalama puanı ($\bar{x}=2.628$, $SS=0.977$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($t=2.169$, $p=0.031$). “Duygu ve Düşünceler” alt boyutunda da benzer şekilde, kadınların ortalama puanı ($\bar{x}=2.560$, $SS=0.993$) erkeklerden ($\bar{x}=2.253$, $SS=1.018$) anlamlı bir şekilde yüksektir ($t=2.170$, $p=0.031$). Diğer alt boyutlar olan “Duygu Yitimi” ($t=1.309$, $p=0.192$), “İntihar İsteği” ($t=0.624$, $p=0.533$), “Fiziksel Belirtiler” ($t=1.714$, $p=0.088$) ve “Sağlık Sorunları” ($t=1.847$, $p=0.066$) için cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir ($p>0.05$). Özetle, cinsiyet değişkeninin yalnızca “Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler” ile “Duygu ve Düşünceler” alt boyutlarında anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Diğer alt boyutlarda ise cinsiyete dayalı farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Çizelge 3. Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Olup Olmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler	Kadın	97	2.921	0.949	2.169	0.031*
	Erkek	106	2.628	0.977		
Duygu ve Düşünceler	Kadın	97	2.560	0.993	2.170	0.031*
	Erkek	106	2.253	1.018		
Duygu Yitimi	Kadın	97	3.012	0.974	1.309	0.192
	Erkek	106	2.827	1.033		
İntihar İsteği	Kadın	97	2.175	1.310	0.624	0.533
	Erkek	106	2.062	1.254		
Fiziksel Belirtiler	Kadın	97	3.340	1.115	1.714	0.088
	Erkek	106	3.088	0.979		
Sağlık Sorunları	Kadın	97	2.721	1.134	1.847	0.066
	Erkek	106	2.434	1.084		

* $p<0.05$

Çizelge 4’te araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkenine göre depresyon düzeylerinin anlamlı farklılaşma durumlarının analiz sonuçları verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, öğrencilerin depresyon düzeyleri açısından sınıf değişkeninin etkisi incelenmiştir. “Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler” ($F=0.762$, $p=0.517$), “Duygu ve Düşünceler” ($F=0.688$, $p=0.561$), “Duygu

Yitimi” (F=0.936, p=0.424), *“İntihar İsteği”* (F=0.901, p=0.441), *“Fiziksel Belirtiler”* (F=1.187, p=0.316) ve *“Sağlık Sorunları”* (F=1.793, p=0.150) alt boyutlarında yapılan analizlerde, sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (p>0.05). Bu bulgular, öğrencilerin depresyon düzeylerinin sınıf değişkenine göre değişmediğini göstermektedir.

Çizelge 4. Araştırma Grubunun Sınıf Değişkenine Göre Farklılık Olup Olmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler	(a) 1. Sınıf	54	2.735	1.035	0.762	0.517
	(b) 2. Sınıf	44	2.850	1.137		
	(c) 3. Sınıf	45	2.901	0.794		
	(d) 4. Sınıf	60	2.638	0.910		
Duygu ve Düşünceler	(a) 1. Sınıf	54	2.256	0.948	0.688	0.561
	(b) 2. Sınıf	44	2.428	1.137		
	(c) 3. Sınıf	45	2.548	1.016		
	(d) 4. Sınıf	60	2.397	0.988		
Duygu Yitimi	(a) 1. Sınıf	54	2.916	0.990	0.936	0.424
	(b) 2. Sınıf	44	2.715	1.057		
	(c) 3. Sınıf	45	3.066	0.898		
	(d) 4. Sınıf	60	2.950	1.062		
İntihar İsteği	(a) 1. Sınıf	54	1.975	1.221	0.901	0.441
	(b) 2. Sınıf	44	2.181	1.398		
	(c) 3. Sınıf	45	2.355	1.330		
	(d) 4. Sınıf	60	2.016	1.201		
Fiziksel Belirtiler	(a) 1. Sınıf	54	3.314	1.092	1.187	0.316
	(b) 2. Sınıf	44	2.969	1.156		
	(c) 3. Sınıf	45	3.340	0.760		
	(d) 4. Sınıf	60	3.188	1.115		
Sağlık Sorunları	(a) 1. Sınıf	54	2.546	1.015	1.793	0.150
	(b) 2. Sınıf	44	2.522	1.219		
	(c) 3. Sınıf	45	2.888	1.086		
	(d) 4. Sınıf	60	2.391	1.120		

Çizelge 5’te araştırmaya katılan öğrencilerin BDÖ ölçeğine verdikleri yanıtlara göre BDÖ ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkilerin analizi için yapılan *“Pearson Korelasyon”* analiz sonuçları verilmiştir. Öğrencilerin depresyon ölçeğine verdikleri yanıtlardaki alt boyutlar arasındaki ilişkilerin analizi, korelasyon değerleriyle birlikte incelendiğinde, genel olarak güçlü ve anlamlı ilişkilerin mevcut olduğu görülmektedir. *“Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler”* ile *“Duygu ve Düşünceler”* arasında (r=0.678, p<0.01) oldukça yüksek bir pozitif korelasyon bulunmaktadır. Ayrıca, bu iki alt boyut *“Duygu Yitimi”* (r=0.612, p<0.01), *“İntihar İsteği”* (r=0.569, p<0.01) ve *“Fiziksel Belirtiler”* (r=0.562, p<0.01) ile de anlamlı ilişkiler

sergilemektedir. "*Duygu ve Düşünceler*" ile "*Duygu Yitimi*" arasında da güçlü bir korelasyon ($r=0.629$, $p<0.01$) mevcuttur. "*Duygu Yitimi*" ile "*İntihar İsteği*" ($r=0.464$, $p<0.01$) ve "*Fiziksel Belirtiler*" ($r=0.595$, $p<0.01$) arasında da önemli ilişkiler gözlemlenmiştir. Son olarak, "*Fiziksel Belirtiler*" ile "*Sağlık Sorunları*" arasında ($r=0.553$, $p<0.01$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Genel olarak, bu bulgular, depresyon ölçeği alt boyutları arasında önemli ve pozitif ilişkilerin var olduğunu göstermektedir.

Çizelge 5. Depresyon Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		1	2	3	4	5	6
Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler (1)	r	1	0.678**	0.612**	0.569**	0.562**	0.475**
	p	-	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Duygu ve Düşünceler (2)	r		1	0.629**	0.608**	0.484**	0.573**
	p		-	0.000	0.000	0.000	0.000
Duygu Yitimi (3)	r			1	0.464**	0.595**	0.540**
	p			-	0.000	0.000	0.000
İntihar İsteği (4)	r				1	0.417**	0.457**
	p				-	0.000	0.000
Fiziksel Belirtiler (5)	r					1	0.553**
	p					-	0.000
Sağlık Sorunları (6)	r						1
	p						-

** $p<0.001$

4. TARTIŞMA

Araştırmada beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencilerinde depresyon düzeylerinin değerlendirmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak öğrencilerin BDÖ ölçeğine verdikleri yanıtların ortalama puanları analiz edilmiştir (Çizelge 2). Analize göre, öğrencilerin depresyon düzeyleri ile ilgili analizler, yorgunluk ve uyku problemleri gibi duygusal durumların yüksek puanlar almasıyla dikkat çekmektedir. Bu durum, öğrencilerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarının olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Özellikle "*Yorgun hissetmek*" ($\bar{X}=3.305$) ve "*Uykuya dalmada güçlük ya da çok fazla uyumak*" ($\bar{X}=3.270$) ifadeleri, katılımcıların zihinsel yüklerinin ve stres seviyelerinin yüksek olduğunu işaret ederken, intihar düşünceleriyle ilgili ifadelerin daha düşük puan alması, bu tür düşüncelerin yaygınlık seviyesinin düşük olduğunu ancak var olabileceğini ortaya koymaktadır. Genel ortalama puanın 2.660 olması, öğrencilerin depresyon düzeylerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu durum, ruhsal sağlık durumlarının izlenmesi ve gerektiğinde müdahale edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, yorgunluk ve uyku problemleri gibi belirtilerin yüksekliği, öğrencilerin ruhsal destek ve müdahale gereksinimini işaret etmekte, bu nedenle eğitim kurumlarının bu tür durumları ele alacak ruh sağlığı hizmetleri sunması önem kazanmaktadır.

Bu araştırmada, öğrencilerin depresyon düzeylerinin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre farklılaşma durumları incelenmiş ve alt boyutlar arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, cinsiyet değişkeninin "*Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler*" ile "*Duygu ve Düşünceler*" alt boyutlarında anlamlı farklılıklar yarattığını göstermektedir (Çizelge 3). Kadın katılımcıların, bu boyutlarda erkeklere göre daha yüksek puanlar alması, kadınların duygusal durumlarının daha belirgin bir şekilde olumsuz etkilediğine işaret edebilir. Bu durum, kadınların sosyal ve duygusal yükümlülüklerini daha fazla hissetmeleri ve bu bağlamda daha fazla stres yaşamalarıyla ilişkili olabilir. Tanhan (2014) ile Weissman ve Klerman, (1977) tarafından yapılan çalışmalarda öğretmenlerin depresyon düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bulgular araştırmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir.

Sınıf değişkenine göre yapılan analizlerde ise, öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir (Çizelge 4). Bu durum, öğrencilerin depresyon düzeylerinin sınıf ilerledikçe belirgin bir değişim göstermediğini ve depresyonun gelişiminde sınıf düzeyinin tek başına belirleyici bir faktör olmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, depresyon düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu da öğrencilerin ruh sağlığı açısından endişe verici bir durumdur. Gökbulut (2024) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada sınıf değişkeninin depresyon düzeylerini etkilemediğini sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Tecer ve ark. (2021) çalışmasında da depresyon düzeylerinin üniversite öğrencilerinin sınıflarına göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu bulgular bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Alt boyutlar arasındaki ilişkilere baktığımızda, "*Aktiviteler ve Kişisel İlişkiler*" ile "*Duygu ve Düşünceler*" arasında güçlü bir pozitif korelasyon saptanmıştır (Çizelge 5). Bu durum, sosyal ilişkilerin ve kişisel aktivitelerin duygusal durum üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Öğrencilerin sosyal destek ve etkinliklere katılım düzeyinin, duygusal sağlığı olumlu yönde etkileyebileceğini düşünölmektedir. Öte yandan, "*Duygu Yitimi*" ile "*İntihar İsteği*" arasındaki anlamlı ilişki, depresyon düzeyinin ciddiyetine işaret eden bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu, öğrencilerin ruhsal sağlıklarının izlenmesi ve gerektiğinde müdahale edilmesi açısından önemli bir durumdur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinin depresyon düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu ve cinsiyet değişkenine bağlı olarak bazı alt boyutlarda anlamlı

farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu durum akademik ve mesleki baskıların bu öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinin depresyon düzeylerini azaltmak için, onlara psikolojik destek sağlayacak etkinlikler ve seminerler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Agyapong, B., Obuobi-Donkor, G., Burbach, L., & Wei, Y. (2022). Stress, burnout, anxiety and depression among teachers: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(17), 10706. <https://doi.org/10.3390/ijerph191710706>
- Bakhshalipour, V. (2018). The comparison of mental health between athlete and non-athlete teachers in schools of education in Gilan province. *Moj Sports Medicine*, 2(1). <https://doi.org/10.15406/mojism.2017.02.00041>
- Barut, A., & Demir, A. (2020). Examination of psychological symptom levels of physical education teachers and teachers in different branches. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7(1), 115-123. <https://doi.org/10.17220/ijpes.2020.01.011>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* [Scientific research methods in education]. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Carraro, A., Scarpa, S., Gobbi, E., Bertollo, M., & Robazza, C. (2010). Burnout and self-perceptions of physical fitness in a sample of Italian physical education teachers. *Perceptual and Motor Skills*, 111(3), 790-798. <https://doi.org/10.2466/06.07.11.14.pms.111.6.790-798>
- Dods, J. (2016). Teacher candidate mental health and mental health literacy. *Exceptionality Education International*, 26(2). <https://doi.org/10.5206/eei.v26i2.7740>
- Flook, L., Goldberg, S., Pinger, L., Bonus, K., & Davidson, R. (2013). Mindfulness for teachers: A pilot study to assess effects on stress, burnout, and teaching efficacy. *Mind Brain and Education*, 7(3), 182-195. <https://doi.org/10.1111/mbe.12026>
- Gökbulut, B. (2024). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile depresyon, anksiyete ve stres arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Higher Education and Science*, 14(1), 66-75. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1326038>
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Kirimoğlu, H., Yeniad, S., & oban, E. (2014). Öğretmen adaylarının spor yapma durumlarına göre duygusal zekâ düzeylerinin incelenmesi (Mustafa Kemal niversitesi rneği). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(1), 201-201. <https://doi.org/10.21547/jss.256843>
- Lee, J., Solomon, M., Stead, T., Kwon, B., & Ganti, L. (2021). Impact of COVID-19 on the mental health of US college students. *BMC Psychology*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00598-3>
- Marzo, R. (2016). Study of association between psychological stress and depression among undergraduate medical students from Asia Metropolitan (AMU) in Johor Bahru. *Texila International Journal of Academic Research*, 3(1), 41-51. <https://doi.org/10.21522/tijar.2014.03.01.art005>
- Pepe, O., Turan, M., Pekel, A., & Bahadir, Z. (2015). Investigation of self-reported teaching style preferences and perceptions of physical education and sport teacher candidates. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3(11), 116-116. <https://doi.org/10.14486/ijscs267>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Allyn & Bacon / Pearson Education.
- Tanhan, F. (2014). ğretmenlerde irrasyonel inançlar ile cinsiyet ve depresyon ilişkisinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 55-73.
- Tecer, H., Donmezler, S., Erensoy, H., & Berkol, T. (2021). Üniversite ğrencilerinin zaman yönetimi becerilerinin; depresyon düzeyleri, anksiyete ve stres seviyeleri ile ilişkisi. *Genel Tıp Dergisi*, 31(3), 202-207. <https://doi.org/10.54005/geneltip.996454>
- WHO-Dünya Sağlık rgt. (30.10.2024). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression>
- Yıldız, G., Yılmaz, İ., Solmaz, D., Simsek, D., & Uçar, D. (2018). Attitudes of teacher candidates studying in physical education and alternative teacher certification programs towards teaching profession. *Universal Journal of Educational Research*, 6(11), 2641-2646. <https://doi.org/10.13189/ujer.2018.061129>

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLERİNİN İŞLE BÜTÜNLEŞMELERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Arş. Gör. Dr. AYKUT ŞAHİN

Munzur Üniversitesi, aykutsahin@munzur.edu.tr - 0000-0003-3654-6550

Prof. Dr. YUNUS EMRE KARAKAYA

Fırat Üniversitesi, emrekarakaya@firat.edu.tr - 0000-0002-9858-2103

ÖZET

İşle bütünleşme, iş literatüründe çalışanların işe yönelik motivasyonlarını, enerjilerini ve bağlılıklarını tanımlayan önemli bir kavram olarak yer almaktadır. İşle bütünleşme; bireylerin işe tamamen kendini verme durumunu, yaptığı işe tutkuyla bağlanmasını ve işin içinde yüksek bir enerjiyle yer almasını ifade etmektedir. Bu araştırmada, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin işle bütünleşmelerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu Elazığ ilinde görev yapan “Basit seçkisiz” yöntemle seçilmiş 138 (34 kadın, 104 erkek) öğretmen oluşturmaktadır. Örneklem gruptan verileri elde etmek için “İşle Bütünleşme Ölçeği” ölçeği kullanılmıştır. Ölçek “Fiziksel Bütünleşme”, “Duyusal Bütünleşme” ve “Bilişsel Bütünleşme” şeklinde 3 alt boyut ve 18 maddeden oluşmaktadır. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin “Cronbach’s Alpha” değeri 0.921 çıkmıştır. Normallik analizi sonucunda ise veriler normal dağılım gösterdiğinden parametrik analizler yapılmıştır (-1.5<skewness and kurtosis= +1.5). Analiz sonucunda “İşle Bütünleşme Ölçeği” ölçeği maddelerine verilen yanıtların toplam puanının ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir ($\Sigma=88.117$; $72<\text{çok yüksek bütünleşme}<90.00$). Cinsiyet ve öğrenim durumu değişkenlerine göre yapılan analiz sonucunda istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Bu bağlamda, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin işlerine olan yüksek bağlılık düzeylerinin korunması için mevcut iş ortamlarının destekleyici yapısının sürdürülmesi ve işle bütünleşmeyi artırıcı programların teşvik edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden eğitimi, spor, öğretmen, işle bütünleşme

AN EXAMINATION OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHERS' WORK ENGAGEMENT ACROSS VARIOUS VARIABLES

ABSTRACT

Work engagement is a significant concept in occupational literature, describing employees' motivation, energy, and commitment to their work. It reflects individuals' total immersion in their jobs, a passionate connection to their work, and high energy levels in the workplace. This study aims to examine the work engagement of physical education and sports teachers based on various variables. The sample group consists of 138 teachers (34 female, 104 male) working in Elazığ, selected through a simple random sampling method. Data were collected using the "Work Engagement Scale" which comprises three sub-dimensions: "Physical Engagement", "Emotional Engagement" and "Cognitive Engagement" with a total of 18 items. The reliability analysis indicated a "Cronbach's Alpha" value of 0.921 for the scale. Normality analysis confirmed that the data followed a normal distribution, allowing for the application of parametric analyses ($-1.5 < \text{skewness and kurtosis} < +1.5$). The results revealed that the total scores for responses to the "Work Engagement Scale" items were above the average ($\Sigma = 88.117$; $72 < \text{high engagement} < 90.00$). Analyses conducted based on gender and educational background did not reveal any statistically significant differences ($p > 0.05$). In this context, it is recommended to sustain the supportive structure of current work environments and to promote programs that enhance work engagement to maintain the high levels of commitment among physical education and sports teachers.

Anahtar Kelimeler : Physical education, sport, teacher, work engagement

1. GİRİŞ

İşle bütünleşme, iş literatüründe çalışanların işe yönelik motivasyonlarını, enerjilerini ve bağlılıklarını tanımlayan önemli bir kavram olarak yer almaktadır. İşle bütünleşme; bireylerin işe tamamen kendini verme durumunu, yaptığı işe tutkuyla bağlanmasını ve işin içinde yüksek bir enerjiyle yer almasını ifade etmektedir. Beden eğitimi öğretmenleri ve iş bütünleşmesi (work engagement) konusundaki araştırmalar, öğretmenlerin mesleki tatmin düzeyleri, iş stresleri ve genel iş performansları üzerinde önemli etkilere sahiptir. İş bütünleşmesi, öğretmenlerin işlerine olan bağlılıklarını, motivasyonlarını ve genel iş tatminlerini etkileyen bir dizi faktörü içermektedir. Bu bağlamda, beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmini ve iş bütünleşmesi arasındaki ilişkiyi anlamak, eğitim sisteminin etkinliğini artırmak için kritik öneme sahiptir (Rutkowska ve Zalech, 2015; Vousiopoulos ve ark., 2019). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmini, öğretim süreçlerinin kalitesi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmininin, öğretim ortamının sosyal ve

psikolojik atmosferi ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Vousiopoulos ve ark., 2019). Beden eğitimi dersleri, doğası gereği daha az stresli bir ortam sunmakta ve bu durum öğretmenlerin iş tatminlerini artırmaktadır (Vousiopoulos ve ark., 2019). Ayrıca, öğretmenlerin iş tatminleri ile öğrencilerin sosyo-psikolojik gelişimleri arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin iş tatminlerini artırmak için okul ortamlarının iyileştirilmesi ve destekleyici bir atmosferin oluşturulması gerekmektedir (Rutkowska ve Zalech, 2015; Vousiopoulos ve ark., 2019).

Sonuç olarak, beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmini ve iş bütünlüşmeleri, eğitim sisteminin etkinliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Öğretmenlerin iş tatminlerini artırmak için sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi, iş streslerinin azaltılması ve mesleki gelişim programlarının uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda, beden eğitimi öğretmenlerinin iş bütünlüşmelerinin artırılması, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin eğitim süreçlerine olan katkılarını artırabilir. Bu kapsamda araştırmada beden eğitimi öğretmenlerinin işle bütünlüşmelerinin ortaya konulması ve cinsiyet, öğrenim durumu açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma modellerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli ile öğretmenlerin işle bütünlüşmelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu modelde işle bütünlüşmelerinin cinsiyet ve öğrenim durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılaşması ortaya konulmuştur. Tarama modeli genellikle katılımcı grup sayısının fazla olduğu durumlarda grubun özelliklerini olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırmalarda kullanılmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2019).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre dağılımını Çizelge 1’de sunulmuştur. Toplamda 138 öğretmen araştırmaya katılım sağlamıştır. Cinsiyet açısından incelendiğinde, katılımcıların %24.6’sının kadın, %75.4’ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Öğrenim durumu dağılımı incelendiğinde, lisans düzeyindeki öğretmenler %68.8 ile en yüksek oranı oluştururken, lisansüstü öğrenim durumundaki öğretmenler %31.2 ile ikinci sırada yer almıştır.

Çizelge 1. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken	Tür	f	%
Cinsiyet	Kadın	34	24.6
	Erkek	104	75.4
Öğrenim Durumu	Lisans	95	68.8
	Lisansüstü	43	31.2
Toplam		138	100.0

2.3. Veri Toplama Araçları

Rich (2006) tarafından geliştirilen “İşle Bütünleşme Ölçeği”nin Türkçe formu, Öngöre (2013) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ile değerlendirilmiştir. Öngöre (2013)’ün çalışması sonucunda, açımlayıcı faktör analizi, özgün ölçekte olduğu gibi, her biri altı maddeden oluşan üç boyutlu bir yapının geçerliliğini ortaya koymuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ile ölçeğin üç faktörlü yapısının uyum iyiliği indeksleri incelenmiştir. Ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı 0.95 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlar özelinde iç tutarlılık katsayıları, fiziksel bütünleşme (FB) için 0.91, duygusal bütünleşme (DB) için 0.94 ve bilişsel bütünleşme (BB) için 0.95 olarak belirlenmiştir. Test yarılama yöntemi ile elde edilen güvenilirlik katsayısı 0.97 olarak tespit edilmiştir. Düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının 0.52 ile 0.79 arasında değiştiği belirlenmiştir. Üst %27 ve alt %27 gruplarının madde ortalama puanları arasındaki ilişkisiz t testi sonuçları, tüm maddeler ve alt ölçek toplam puanları için anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, İBÖ-TR’nin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu kanıtlamaktadır. Araştırmada yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin “Cronbach’s Alpha” değeri 0.921 çıkmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekten elde edilen verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığını belirlemek amacıyla, çarpıklık ve basıklık değerleri analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olduğunu göstermiştir. Tabachnick ve Fidel’in (2007) belirttiği üzere, çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.5 ile +1.5 aralığında olması, değişkenlerin normal dağılım gösterdiğinin bir göstergesidir. Bu çerçevede, normallik varsayımını karşılayan değişkenler (cinsiyet ve öğrenim durumu) için “Bağımsız Örneklem T-Testi” kullanılmıştır. Bu analiz, gruplar arasındaki farklılıkları ve değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan öğretmenlerin işle bütünleşmelerinin incelenmesi amacıyla kullanılan “İşle Bütünleşme” ölçeği ifadelerine verilen puanlar aşağıda verilmiştir (Çizelge 2). Bulgular incelendiğinde, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin “İşle Bütünleşme Ölçeği” ifadelerine verdikleri yanıtların ortalama puanlarının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Ölçekteki maddelere verilen yanıtların ortalamaları 4.666 ile 4.985 arasında değişim göstermiştir. En yüksek ortalama puanlar, “İşimde iyi performans göstermek için yapabileceğim en iyisini yapmaya çalışırım” ($\bar{X}=4.985$, $SS=0.119$), “İşimi tamamlamak için yapabildiğim kadar çok çabalarım” ($\bar{X}=4.985$, $SS=0.119$) ve “İşimle ilgiliyim” ($\bar{X}=4.978$, $SS=0.146$) ifadelerinde gözlemlenmiştir. Bu, katılımcıların işlerine karşı yüksek oranda çaba ve bağlılık gösterdiklerini yansıtmaktadır. En düşük ortalama ise “Bütün gücümü işime harcarım” ($\bar{X}=4.666$, $SS=0.583$) ifadesinde görülmüş, bu da katılımcıların diğer ifadelere kıyasla bu konuda biraz daha düşük bir bağlılık hissettiğini göstermektedir. Genel olarak, tüm ifadeler için standart sapma değerlerinin düşük olması, öğretmenlerin yanıtları arasında büyük farklılıklar olmadığını ve ölçekteki tutumlarının homojen olduğunu işaret etmektedir. Özetle, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin işle bütünleşme düzeylerinin yüksek olduğu ve işlerine yönelik olumlu tutum ve çaba sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Toplam puanın 88.117 olması da genel bütünleşme seviyesinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2. Araştırma Grubunun İşle Bütünleşme İle İlgili Görüşlerinin Ortalama Puan Düzeyleri

Sıra No	İfadeler	$\bar{X}$	SS
1	“İşimde yoğun bir şekilde çalışırım.”	4.884	0.343
2	“Bütün gücümü işime harcarım.”	4.666	0.583
3	“İşime çok fazla çaba gösteririm.”	4.905	0.293
4	“İşimde iyi performans göstermek için yapabileceğim en iyisini yapmaya çalışırım.”	4.985	0.119
5	“İşimi tamamlamak için yapabildiğim kadar çok çabalarım.”	4.985	0.119
6	“İşime çok fazla enerji harcarım.”	4.913	0.409
7	“İşimle ilgili çok hevesliyim.”	4.956	0.204
8	“İşimle ilgili enerji dolu hissediyorum.”	4.920	0.297
9	“İşimle ilgiliyim.”	4.978	0.146
10	“İşimle gurur duyuyorum.”	4.956	0.204
11	“İşimle ilgili olumlu hisler besliyorum.”	4.942	0.263
12	“İşimle ilgili heyecanlıyım.”	4.934	0.247
13	“İşyerinde aklımı işime veririm.”	4.942	0.234
14	“İşyerinde işime çok dikkat gösteririm.”	4.971	0.207
15	“İş yerinde işime büyük bir dikkatle odaklanırım.”	4.963	0.187
16	“İşyerinde aklım işle meşgul durumdadır.”	4.855	0.476
17	“İşyerinde işime odaklanırım.”	4.978	0.146
18	“İşyerinde dikkatimi işime veririm.”	4.978	0.146
	Toplam Puan	88.117	

Çizelge 3’te araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre işle bütünleşme lerinin anlamlı farklılaşma durumlarının analiz sonuçları verilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre “İşle Bütünleşme Ölçeği”nin alt boyutlarına yönelik yapılan analizlerin bulguları incelendiğinde, fiziksel, duygusal ve bilişsel bütünleşme alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Fiziksel bütünleşme boyutunda erkeklerin ortalama puanı $\bar{X}=4.892$ (SS=0.181) ve kadınların ortalama puanı $\bar{X}=4.884$ (SS=0.176) olarak bulunmuştur. Bu boyutta yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda, $t(136)=0.289$ ve $p=0.773$ değerleri elde edilmiş, bu da cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir ($p>0.05$). Duygusal bütünleşme boyutunda erkeklerin ortalama puanı $\bar{X}=4.945$ (SS=0.128) ve kadınların ortalama puanı $\bar{X}=4.955$ (SS=0.131) olarak saptanmıştır. Yapılan t-testi sonucunda $t(136)=-0.407$ ve $p=0.685$ değeri bulunmuş, bu sonuç cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur ($p>0.05$). Bilişsel bütünleşme boyutunda erkeklerin ortalama puanı $\bar{X}=4.948$ (SS=0.141) ve kadınların ortalama puanı $\bar{X}=4.946$ (SS=0.127) olarak belirlenmiştir. Bu boyut için t-testi sonucunda $t(136)=0.097$ ve $p=0.923$ elde edilmiştir. Bu da cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir ($p>0.05$). Sonuç olarak, yapılan analizlerde, işle bütünleşme ölçeğinin alt boyutlarında cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Her üç boyutta da erkek ve kadın katılımcılar benzer düzeyde bütünleşme göstermiştir.

Çizelge 3. Araştırma Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Olup Olmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Fiziksel Bütünleşme	Erkek	104	4.892	0.181	0.289	0.773
	Kadın	34	4.884	0.176		
Duygusal Bütünleşme	Erkek	104	4.945	0.128	-0.407	0.685
	Kadın	34	4.955	0.131		
Bilişsel Bütünleşme	Erkek	104	4.948	0.141	0.097	0.923
	Kadın	34	4.946	0.127		

Çizelge 4’te araştırmaya katılan öğretmenlerin öğrenim durumu değişkenine göre işle bütünleşmelerinin anlamlı farklılaşma durumlarının analiz sonuçları verilmiştir. Yapılan t testi analizleri, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin işle bütünleşme ölçeği alt boyutları ile öğrenim durumu değişkeni arasındaki ilişkileri incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, fiziksel bütünleşme alt boyutunda lisans düzeyindeki öğretmenlerin ortalama puanı 4.886 (SS = 0.182), lisansüstü düzeyindekilerin ise 4.899 (SS = 0.174) olarak belirlenmiş, t değeri -0.401 ve p değeri 0.689 olarak saptanmıştır; bu da anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Duygusal bütünleşme için lisans düzeyindeki öğretmenlerin ortalama puanı 4.945 (SS = 0.134), lisansüstü düzeyindekilerin ortalama puanı ise 4.953 (SS = 0.116) bulunmuş, t değeri -0.332 ve p değeri

0.740 olarak hesaplanmıştır; yine burada da anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bilişsel bütünleşme alt boyutunda ise lisans düzeyindeki öğretmenlerin ortalama puanı 4.954 ($SS = 0.144$), lisansüstü düzeyindekilerin ortalama puanı ise 4.934 ($SS = 0.121$) olarak belirlenmiş, t değeri 0.800 ve p değeri 0.425 olarak elde edilmiştir; bu sonuç da anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, öğretmenlerin öğrenim durumu değişkenine göre işle bütünleşme ölçeği alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 4. Araştırma Grubunun Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılık Olup Olmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Değişken	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Fiziksel Bütünleşme	Lisans	95	4.886	0.182	-0.401	0.689
	Lisansüstü	43	4.899	0.174		
Duyusal Bütünleşme	Lisans	95	4.945	0.134	-0.332	0.740
	Lisansüstü	43	4.953	0.116		
Bilişsel Bütünleşme	Lisans	95	4.954	0.144	0.800	0.425
	Lisansüstü	43	4.934	0.121		

4. TARTIŞMA

Araştırmada beden eğitimi öğretmenlerinin işle bütünleşmelerinin değerlendirilmesi ve cinsiyet ile öğrenim durumu değişkenlerine göre farklılaşma durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler parametrik testler kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda “İşle Bütünleşme Ölçeği” maddelerine verilen yanıtların toplam puanının ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir ($\Sigma=88.117$; $72 < \text{çok yüksek bütünleşme} < 90.00$). Cinsiyet ve öğrenim durumu değişkenlerine göre yapılan analiz sonucunda istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p > 0.05$). Beden eğitimi öğretmenlerinin işle bütünleşmesi, onların mesleki yeterlilikleri ve öğretim becerileri ile doğrudan ilişkilidir. Öğretmenlerin işle bütünleşmesi, öğrencilerle olan sosyal etkileşimleri ve meslektaşlarıyla olan ilişkileri ile şekillenmektedir (Klassen ve ark., 2013; Ying, 2023). Öğretmenlerin işlerine olan bağlılıkları, hem kendi mesleki gelişimlerini hem de öğrencilerin gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir (Klassen ve ark., 2013; Ying, 2023). Bu nedenle, beden eğitimi öğretmenlerinin işle bütünleşmelerini artırmak için sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik programların uygulanması önemlidir (Ying, 2023).

Beden eğitimi öğretmenlerinin iş stresleri, işle bütünleşmelerini olumsuz yönde etkileyen bir diğer önemli faktördür. Araştırmalar, iş stresinin öğretmenlerin işle bütünleşmeleri üzerindeki

etkisini incelemiştir. Özellikle, beden eğitimi öğretmenlerinin iş stresleri ile öz yeterlilikleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yüksek iş stresi, öğretmenlerin iş bütünleşmelerini azaltmakta ve dolayısıyla öğretim kalitesini olumsuz etkilemektedir (Li, 2023). Bu nedenle, beden eğitimi öğretmenlerinin iş streslerini azaltmak için etkili stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir (Li, 2023). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatmini ve iş bütünleşmeleri, organizasyonel adalet ile de ilişkilidir. Araştırmalar, organizasyonel adaletin öğretmenlerin iş tatmini üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle, prosedürel adaletin, beden eğitimi öğretmenlerinin iş tatminini artırmada önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir (Altahayneh ve ark., 2014).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, araştırma, beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin işle bütünleşme düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu ve bu durumun cinsiyet ile öğrenim durumu gibi demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, öğretmenlerin işe yönelik motivasyon, enerji ve bağlılıklarının güçlü olduğunu göstermektedir. Öneri olarak, öğretmenlerin işle bütünleşme seviyelerinin korunması ve geliştirilmesi için destekleyici iş ortamlarının devam ettirilmesi önemlidir. Ayrıca, öğretmenlerin işlerine olan bağlılıklarını artıracak programların uygulanması ve işle bütünleşmeyi teşvik edecek stratejilerin geliştirilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altahayneh, Z., Khasawneh, A., & Abedalhafiz, A. (2014). Relationship between organizational justice and job satisfaction as perceived by Jordanian physical education teachers. *Asian Social Science*, 10(4), 131-138. <https://doi.org/10.5539/ass.v10n4p131>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* [Scientific research methods in education]. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Klassen, R., Yerdelen, S., & Durksen, T. (2013). Measuring teacher engagement: Development of the engaged teachers scale (ETS). *Frontline Learning Research*, 1(2), 44-65. <https://doi.org/10.14786/flr.v1i2.44>
- Li, S. (2023). The effect of job stress on secondary school physical education teachers' work engagement: The mediating role of self-efficacy. *Psychology in the Schools*, 61(1), 364-379. <https://doi.org/10.1002/pits.23056>

- Öngöre, Ö. (2013). İşle Bütünleşme Ölçeği Türkçe Formunun güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 50-50.
- Rich, B. L. (2006). *Job engagement: Construct validation and relationships with job satisfaction, job involvement, and intrinsic motivation* (Doctoral dissertation, University of Florida). ProQuest Dissertations and Theses.
- Rutkowska, K., & Zalech, M. (2015). Job satisfaction of a physical education teacher as seen by school community. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 68(1), 34-42. <https://doi.org/10.1515/pcsr-2015-0026>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Allyn & Bacon / Pearson Education.
- Vousiopoulos, S., Kouli, O., Kourtessis, T., Tsitskari, E., & Tsitskari, D. (2019). Job satisfaction and burnout among Greek teachers and physical education teachers: A comparison in minority and public sector schools in Thrace. *Annals of Applied Sport Science*, 7(4), 52-60. <https://doi.org/10.29252/aassjournal.786>
- Ying, Z. (2023). Influence of perceived organizational support on work engagement of university physical education teachers in Hubei province, China. *Educational Research and Reviews*, 18(10), 281-290. <https://doi.org/10.5897/err2023.4352>

AVRUPA ÜLKELERİNDE MÜFETTİŞ SEÇİM VE YETİŞTİRME SÜREÇLERİ: TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

EMİNE DENİZ İĞDELI

Kırıkkale Üniversitesi, edenizigdeli@gmail.com - 0000-0003-3474-3999

Doç. Dr. NESLİN İHTİYAROĞLU

Kırıkkale Üniversitesi, neslinihtiyaroglu@kku.edu.tr - 0000-0002-3872-0922

ÖZET

Avrupa ülkelerinde müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri eğitim sistemleri ve kültürel farklılıklar nedeniyle çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bu bildiride, İngiltere, Avusturya, Fransa, Hollanda, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Danimarka ve Almanya'daki müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Seçim şartları, eğitim süreçleri ve profesyonel gelişim kriterleri ülkeler arasında karşılaştırılarak genel eğilimler ve farklılıklar incelenmiştir. Sonuç olarak, Türkiye için süreçlerin iyileştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müfettiş seçimi, müfettiş yetiştirme, Avrupa, Türkiye, eğitim sistemleri.

1. GİRİŞ

Eğitimde denetim, eğitim kalitesini artırmak, öğretmenlerin mesleki gelişimini desteklemek ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha etkili hale getirmek için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu bağlamda, denetimin temel amacı, eğitim-öğretim süreçlerini değerlendirmek ve iyileştirmek, öğretmenlerin pedagojik bilgi ve becerilerini geliştirerek eğitim kalitesine katkıda bulunmaktır [1]. Denetim süreci, öğretmenlerin yeni öğretim tekniklerini denemeleri için destekleyici bir ortam oluşturmak, eğitim-öğretim materyallerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve eğitim kurumlarında insan ilişkilerini güçlendirmek açısından önem taşır.

Avrupa ülkelerinde müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri, ülkelerin eğitim politikaları, tarihsel gelişim süreçleri ve kültürel yaklaşımlarına göre çeşitlilik gösterir [2]. Bu süreçlerin gelişiminde ülkelerin eğitim sistemlerinin genel yapısı, öğretmenlik mesleğine bakış açıları ve denetim mekanizmaları etkili olmaktadır. Müfettişlerin görevleri, okullarda öğretim kalitesinin artırılması, eğitim standartlarının sağlanması ve öğretmenlerin mesleki gelişimine katkıda bulunması gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. Bu nedenle, müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri, eğitim politikalarının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'de müfettiş seçimi ve yetiştirme süreci, yıllar içinde çeşitli değişikliklere uğramış, eğitim sisteminin gelişim aşamalarına paralel olarak yeniden yapılandırılmıştır. Müfettişlerin seçiminde öğretmenlik deneyimi, yaş sınırı ve sınav koşulları gibi çeşitli kriterler dikkate

alınmaktadır. Avrupa ülkelerinin müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri ise ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte bazı benzer özellikler de taşımaktadır. Bu çalışmada, Avrupa ülkelerindeki müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri ile Türkiye'deki süreçler karşılaştırmalı olarak incelenmekte, bu süreçlerin benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaktadır.

Müfettişlerin eğitim sistemi içindeki rolü ve denetim süreçleri, eğitimde kaliteyi sağlama amacıyla oluşturulan politikaların bir parçası olarak önemli bir yer tutar. Müfettişlerin görev başında eğitimi, profesyonel gelişim faaliyetleri ve hizmet içi eğitimleri, onların mesleki becerilerini artırmak ve eğitim kalitesini yükseltmek için yapılmaktadır. Avrupa ülkelerinde bu süreçler farklı şekillerde yapılandırılmış olup, müfettişlerin seçimi ve yetiştirilmesi konusundaki yaklaşımlar, ülkelerin eğitim sistemlerinin genel yapısını ve öğretim felsefelerini yansıtmaktadır.

2. MÜFETTİŞ SEÇİM VE YETİŞTİRME SÜREÇLERİ

2.1. İngiltere

İngiltere'de Kraliyet Müfettişleri genellikle uzun yıllar öğretmenlik yapan, ileri düzeyde görevlerde bulunan veya önemli akademik çalışmalara imza atan kişilerden seçilmektedir. Müfettiş olabilmek için adayların alanlarında uzman olmaları ve 10 yıllık temiz sicile sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca, eğitim kurumlarında en az 3 yıl kıdemli işletme uzmanı olarak çalışmış olmaları da beklenmektedir. Müfettiş olmak için yazılı bir sınav uygulanmaz; ancak adaylar Eğitim Standartları Dairesi tarafından mülakata tabi tutulmaktadır. Göreve yeni başlayan müfettişler, teftiş yönetimi, eğitim sistemi yapısı ve üst düzey ilişkiler konularında eğitim almaktadır. Müfettiş olabilmek için 5 yıllık öğretmenlik deneyimi, yerel eğitim yönetim danışmanlığı veya müfettişlik tecrübesi gerekmektedir. Profesyonel gelişimlerini sürdürmek için müfettişler, yılda en az 5 gün eğitim almaktadır [4].

Çizelge 1. İngiltere ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	İngiltere	Türkiye
Seçim Şartları	10 yıllık sicil, 3 yıl kıdemli görev, mülakat	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	Teftiş yönetimi, eğitim sistemi, yıllık 5 günlük eğitim	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Sürekli eğitim ve güncel bilgileri takip	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.2. Avusturya

Avusturya'da müfettiş olabilmek için öğretmenlik kökenli olmak zorunludur. Adaylardan belirli bir süre öğretmenlik veya idarecilik yapmış olmaları istenmemektedir. Ancak müfettişler genellikle tecrübeli başöğretmenler arasından seçilmektedir. Müfettişler, göreve başladıktan

sonraki ilk iki yıl içinde 360 saatlik bir temel eğitimden geçmektedir. Bununla birlikte, müfettişler için sistematik bir eğitim programı bulunmamaktadır ve ihtiyaç duyulan alanlarda eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir [3].

Çizelge 2. Avusturya ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Avusturya	Türkiye
Seçim Şartları	Öğretmen kökenli olma zorunluluğu	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	360 saatlik temel eğitim, sistematik bir program yok	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	İhtiyaca göre eğitim	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.3. Fransa

Fransa'da müfettiş olabilmek için üniversite mezunu olmak, en az 10 yıllık tecrübeye sahip olmak ve bu sürenin 5 yılında öğretmenlik yapmak gereklidir. Ayrıca adaylardan devlet doktora derecesi veya denk bir yayına sahip olmaları istenir. Fransa'da müfettişler seminerlerle yetiştirilir, belirlenmiş sistematik bir eğitim yoktur. Bölge müfettişi olmak için üniversite hocası veya öğretmen olarak belirli kademelerde tecrübe sahibi olmak gereklidir. Sınavla kabul edilen adaylar 2 yıllık eğitim sürecinden geçerler [5].

Çizelge 3. Fransa ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Fransa	Türkiye
Seçim Şartları	10 yıl tecrübe, doktora veya eşdeğer yayın	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	Seminerlerle yetiştirme, sistematik bir program yok	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Belirli bir program yok	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.4. Hollanda

Hollanda'da müfettiş olabilmek için eğitim bilimleri veya kamu yönetimi gibi belirli alanlardan mezun olmak ve 5-10 yıllık deneyime sahip olmak gerekmektedir. Adaylar iki komisyon tarafından mülakata alınmakta ve başarılı olanlar 6 aylık mesleki eğitim sürecine katılmaktadır [5].

Çizelge 4. Hollanda ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Hollanda	Türkiye
Seçim Şartları	Üniversite mezunu, 5-10 yıl deneyim, mülakat	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	6 aylık mesleki tecrübe kazandırma eğitimi	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Mesleki tecrübe kazandırma	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.5. Portekiz

Portekiz’de müfettiş adaylarının en az 5 yıl öğretmenlik yapmış, üniversite mezunu ve pedagojik formasyon almış olmaları gerekmektedir. Müfettiş adayları 1 yıllık eğitim ve deneme sürecine tabi tutulmakta, bu süreç sonunda müfettiş olup olamayacaklarına karar verilmektedir [3].

Çizelge 5. Portekiz ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Portekiz	Türkiye
Seçim Şartları	5 yıl öğretmenlik, üniversite mezunu, pedagojik formasyon	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	1 yıllık deneme süreci	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Yıllık değerlendirme	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.6. Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti’nde müfettiş olabilmek için en az 7 yıl öğretmenlik yapmış olmak gerekmektedir. Adaylar genellikle müdürler, bölüm başkanları veya doğal bilim ve modern dillerde tecrübeli kişiler arasından seçilmektedir. Adaylar mülakata tabi tutulmakta, ayrıca psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda eğitim almaktadırlar. Tecrübeli müfettişler tarafından rehberlik edilen adaylar görev başında eğitilmektedir [3].

Çizelge 6. Çek Cumhuriyeti ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Çek Cumhuriyeti	Türkiye
Seçim Şartları	7 yıl öğretmenlik, üniversite mezunu	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	Psikoloji ve sosyoloji eğitimi, görev başında eğitim	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Görev başında eğitim	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.7. Danimarka

Danimarka’da müfettişler, öğretmenler için uygulanan eğitim süreçlerine benzer bir eğitim sürecinden geçmektedir. Müfettiş olabilmek için çalışma alanına dair bir yeterlilik belgesine sahip olmak zorunludur. Müfettişlerin bir kısmı mesleki okullarda görev yapmak üzere yerel yönetimler veya belediyeler tarafından atanır. Müfettiş adayları, müfettiş yardımcısı olarak atanır ve bu süreçte aynı zamanda öğretmenlik yapmaya devam ederler. Yeni atanan müfettişler, deneyimli mentorlar tarafından yönlendirilir ve bu rehberlik eşliğinde görevlerine başlarlar. Ayrıca, müfettiş yardımcıları, giriş ve yetiştirme kurslarına katılarak mesleki gelişimlerine devam ederler. Danimarka’da müfettiş yetiştirilmesi, rehberlik ve uygulamalı eğitim ağırlıklıdır [3].

Çizelge 7. Danimarka ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Danimarka	Türkiye
Seçim Şartları	Yeterlilik belgesi	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	Mentor rehberliğinde eğitim, kurslar	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Giriş ve yetiştirme kursları	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

2.8. Almanya

Almanya’da müfettiş adaylarından eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmış olmaları ve yöneticilik, müdürlük, bölüm başkanlığı veya öğretmen eğitimi gibi tecrübeye sahip olmaları beklenir. Müfettiş adayları Kültür Bakanlığı tarafından yapılan mülakat ile seçilirler. Almanya’da müfettişler tecrübeli müfettişler rehberliğinde yetiştirilir. Planlı bir hizmet içi eğitim programı bulunmamasıyla birlikte, Hessisches Landesinstitut für Pädagogik akademisi tarafından müfettişlere hizmet içi eğitim verilir [3].

Çizelge 8. Almanya ve Türkiye Karşılaştırması

Kriter	Almanya	Türkiye
Seçim Şartları	Öğretmenlik, yöneticilik tecrübesi, mülakat	35 yaş sınırı, 8 yıl öğretmenlik, yazılı ve sözlü sınavlar
Eğitim Süreci	Tecrübeli müfettişler rehberliğinde yetiştirme	Hazırlayıcı eğitim, görev başında eğitim, yeterlik eğitimi, 240 saat hizmet içi eğitim
Profesyonel Gelişim	Hessisches Landesinstitut eğitimleri	Yeterlik sınavı, müfettiş yardımcılarının yetiştirilme süresi 3 yıl

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Avrupa ülkelerinde müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri, ülkelerin eğitim sistemlerindeki farklılıkları yansıtmakla birlikte bazı ortak özellikler de taşımaktadır. Genel olarak, Avrupa'da müfettişlerin seçiminde öğretmenlik deneyimi ve mesleki yeterlilik ön planda tutulmakta, bazı ülkelerde ise akademik başarı veya kıdemli görevlerde bulunma şartı aranmaktadır. Türkiye'deki süreçler, daha çok sınav ve yaş sınırı gibi kriterlere dayanırken, diğer ülkeler deneyim ve mesleki gelişimi ön plana çıkarmaktadır.

Avrupa'daki ülkeler arasında, müfettişlerin eğitim süreçleri de farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler (örneğin İngiltere ve Almanya) müfettişlere yönelik sistematik eğitim programlarına sahipken, diğer ülkelerde (örneğin Avusturya ve Fransa) müfettişlerin görev başında yetiştirilmesi yaygındır. Bunun yanı sıra, ülkeler arasında müfettişlerin mesleki gelişim faaliyetleri de farklılık göstermektedir; bazı ülkeler yıllık zorunlu eğitim programları uygularken, bazıları ihtiyaç duyulan alanlarda eğitim sağlamaktadır.

Türkiye'nin müfettiş seçim ve yetiştirme süreçlerinde daha fazla esneklik sağlanarak, mesleki yeterlilik ve öğretmenlik deneyiminin daha ön planda tutulması, Avrupa'daki iyi uygulamalardan faydalanarak müfettişlerin profesyonel gelişimlerinin sürekli olarak desteklenmesi önerilmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Avrupa ülkelerindeki müfettiş seçim ve yetiştirme süreçleri, her ülkenin eğitim politikası, kültürel yapısı ve öğretim yaklaşımlarına göre çeşitlenmektedir. Türkiye ile kıyaslandığında, Avrupa ülkelerinin çoğunda daha esnek ve mesleki gelişimi teşvik eden bir yaklaşımın benimsendiği gözlemlenmektedir. Bu ülkelerde müfettişlerin seçim kriterleri ve eğitim süreçleri, genellikle öğretmenlik deneyimine dayalı olup, mülakat ve görev başında eğitim gibi yöntemler ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'de ise daha çok sınav bazlı ve merkezîyetçi bir sistem uygulanmakta, müfettiş adaylarının belirli yaş sınırını aşmamaları ve sınav süreçlerini geçmeleri gerekmektedir. Bu

durum, müfettişlerin seçim sürecinde esnekliğin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, hizmet içi eğitim ve mesleki gelişim süreçlerinin belirli bir program dahilinde yürütülmesi, Türkiye'nin müfettiş yetiştirme alanında önemli bir avantajdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin müfettiş seçim ve yetiştirme sisteminin, Avrupa'daki iyi uygulamalardan esinlenerek daha esnek ve deneyime dayalı bir yapıya kavuşturulması, müfettişlerin mesleki gelişimlerinin sürekliliğini sağlamada faydalı olabilir. Bu bağlamda, müfettişlerin görev başında eğitimi ve sürekli mesleki gelişim programlarıyla desteklenmesi, eğitim sisteminin genel kalitesini artırmaya yönelik önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Wanzare, Z., & da Costa, J. L. (2000). Supervision and staff development: Overview of the literature. *Nassp Bulletin*, 84(618), 47-54.
- [2] Karagözoğlu, G. (1985). Eğitimde teftişin yeniden düzenlenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 104, 4-8.
- [3] Maes, B., Vereecke, E., & Zaman, M. (1999). Inspectorates of education in Europe: A descriptive study.
- [4] Oktay, F. (1999). Denetim alt sistemleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma (Türk, Fransız ve İngiliz eğitim denetim sistemleri) Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- [5] Gündüz, Y., & Balyer, A. (2012). Türkiye'de ve bazı Avrupa ülkelerinde müfettişlerin yetiştirilme süreci ve karşılaşılan sorunlar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 84-95.

CENİNİN VE DONDURULMUŞ EMBRİYONUN MİRASÇILIĞI

ZELİHA AYDIN

Selçuk Üniversitesi, 224933002001@lisansustu.selcuk.edu.tr -ORCID :0009-0002-3993-0128

ÜMRAN BOZKUŞ ARAÇ

Selçuk Üniversitesi, 224233002003@lisansustu.selcuk.edu.tr -ORCID :0009-0002-4666-4040

ÖZET

Kişi insanı içine alan hukuki bir kavramdır. Kişilik ise çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümlle sona erer. Hukuk literatüründe ana rahmine düşmüş fakat henüz sağ olarak tamamıyla doğmamış olan çocuk cenin olarak tanımlanır. Bu durumda cenin hak ehliyetini, sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğü andan itibaren kazanır. Gelişen teknoloji ile beraber ceninin yalnız anne rahminde değil dış ortamda oluşturulması da mümkündür. Hak sahibi olmak açısından ana rahminde döllenen embriyo ile ana rahmi dışında döllenen embriyo arasında herhangi bir ayırım yoktur. Ana rahminde veya dış ortamda döllenen embriyolar aynı hukuki haklara sahip olacaklardır. Cenine sağ doğmak geciktirici şartına bağlı olarak, kişilik hakkı tanındığı gibi; bazı malvarlığı hakları da tanınmıştır. Cenin kanuni mirasçı olabilir, mirasçı atanabilir veya belirli mal vasiyet alacaklısı olabilir. Cenin üçüncü kişi lehine bir sözleşmede lehtar olabilir, üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşmeden faydalanan olabilir. Doğumundan önce haksız fil sebebiyle zarar gördüyse, doğduktan sonra haksız fiili işleyenden maddi ve manevi tazminat isteyebilir. Cenin gelecekte kendisine destek olacak kişiyi kaybederse, destekten yoksun kalma tazminatı talep edebilir. Cenin hak sahibi olduğu malvarlığı konularında haksızlığa uğrarsa; kanunun öngördüğü davaları açabilir.

Anahtar Kelimeler: Cenin, Embriyo, Hak Ehliyeti, Malvarlığı Hakları, Ceninin Korunması

GİRİŞ

Eski zamanlardan beri cenin, hukuki bir statüye kavuşturulmaya çalışılmıştır. Kişiyeye özgülenen hakların cenin tarafından da kullanılabilmesi amaçlanmıştır. Zira kanun hükmü kişiliğin başlangıcını doğumdan değil; ana rahmine düşüldüğü andan itibaren olmak üzere belirlemiştir. Dolayısıyla sağ doğumla kişilik kazanan ceninin henüz ana rahmindeyken kazandığı haklar ve uğradığı haksızlıkların karşılığı hukuk alanında geçmişe etkili olarak tanımlanması gereği doğmuştur. Günümüzde geline bilimsel gelişmeler sonucu artık insan embriyosu sadece ana rahminde meydana gelmemekte, tıbbi müdahalelerle suni olarak ana rahmi dışında da oluşturulabilmektedir. Yumurta ve spermin ana rahmi dışında yapay bir ortamda, birleştirilmesiyle; tüpte döllenen neticesinde oluşturulan embriyonun sağ doğumu, çocuğun hangi zamandan itibaren malvarlığı haklarını kazanacağı sorununu da beraberinde getirmiştir. Hukuk alanında cenine sağ doğumla kazandırılan geçmişe yönelik kişilik hakkı, ona hukukun birçok alanında haklara sahip olma ehliyeti tanımıştır. Hak ehliyetine sahip olan ceninin, kişilik hakları, baba ile soybağının kurulması hakkı gibi şahıs varlığı haklarının yanında, mirasçılık sıfatından ötürü kazandığı aynı haklar ve borçlar

hukuku alanında sahip olacağı alacak hakları gibi malvarlığına ilişkin hakları da vardır. Çalışmamızın konusunu başta ceninin baba ile soy bağı kurulması ile oluşacak mirasçılık durumu üzere ceninin Miras hukuku bakımından hakları oluşturmaktadır. Bu çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde cenin kavramı, ceninin hak ehliyetini nasıl kazandığı ve ana rahmi dışında oluşturulan embriyonun hak ehliyetini kazanma anı öğretideki görüşler ışığında incelendikten sonra ikinci bölümünde; ceninin miras hukuku bakımından malvarlığı hakları ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise cenine tanınan bu malvarlığı haklarından doğan menfaatinin korunmasına yönelik tedbirler üzerinde durulacaktır.

CENİN KAVRAMI VE CENİNİN HAK EHLİYETİ

Esasen tıp biliminin konusu olan cenin kavramı, ana rahmine düşmüş ancak henüz doğmamış olan çocuk olarak tanımlanmaktadır (Özsunay E. G., 1979, s.17; Kurt, 2011, s.4; Oğuzman, 2010; Zevkliler&Acabey&Gökyayla, 2000, s.199; Serozan, 2013, s.91; Arpacı, 2007, s.7-8). Embriyo, insan spermi ve yumurtasının, döllendikten sonraki durumuna verilen addır (Oğuzman, 2010, s.15-22). Yumurthanın döllendiği andan itibaren 8. haftaya kadar olan dönemdeki organizmaya “embriyo”; 8. haftadan doğuma kadarki evredeki insan organizmasına ise “cenin” denilmektedir. Yumurta ve sperm hücrelerinin bir araya gelmesinden itibaren yaklaşık 24 saat sonra yumurtanın döllendiği kabul edilmektedir (Özsunay s. 10; Kurt, s.49). Embriyo, ana rahminde gerçekleşen doğal bir döllenmenin sonucunda meydana gelebileceği gibi, yumurtanın sperm ile ana rahmi dışında tıbbi müdahale ile döllendirilmesi sonucunda da oluşabilir. Bu durum ‘yapay döllenme’ olarak adlandırılmaktadır. Türk Hukukunda düzenlenmiş “yapay döllenme” yöntemi ile belirli şartlar altında yumurta ile spermin çeşitli yöntemlerle vücut dışında döllendirilmesine ve elde edilen embriyonun ana rahmine aktarımına izin vermektedir (Kurt, 2011, s.49). Türk Medeni Kanunu 28. Maddesine göre kişilik tam ve sağ doğum ile başlar. Çocuk tam ve sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğü andan itibaren geçmişe yönelik olarak hak ehliyetini kazanır. Hak ehliyeti kişinin haklara ve borçlara sahip olma ehliyetidir (Oğuzman, 2010, s.39; Akipek&Akıntürk, 2007, s.267). Gerçek kişilerde kişilik, yani hak sahipliğinin kazanılması göbek bağının kesilip anadan bağımsız olarak ayrılma ile kendiliğinden kazanılır (Öztañ,2016, s.224; Serozan, s.423). Hak ehliyetine sahiplik; hukuki işlemlerde özne olabilen, yani bu işlemlerden doğan hakların ve yükümlülüklerin taşıyıcısı olabilmek demektir (Serozan, s. 415). Hak ehliyetine sahip kalabilmek için yaşıyor olmak ve bu hakların oluşması için de bir saniye dahi yaşamış olmak yeterlidir. TMK. m. 580 hükmüne göre mirasçı olabilmek için miras bırakanın ölümü anında mirasa ehil olarak sağ bulunmak şarttır. Kanun hükmünün çeşitli miras sorunlarına yol açmasının önüne geçilerek özellikle çocuğun doğumundan önce hayatını kaybeden ana veya babanın kendi çocuğuna miras bırakabilmesinin önü açılmaktadır. Nitekim görüleceği üzere cenine ana karnına düştüğü, tüpte bebek üretiminde ise tüpte oluştuğu anda hak ehliyeti kazandıran aynı zamanda “mirasçılık ehliyetine” kavuşturan geçmişe etkililik varsayımı hukuki kişiliğin doğumla kazanılacağı kuralına ilginç bir aykırılık oluşturur (Serozan, s. 422). Ceninin hak ehliyetinin tam ve sağ doğum şartına bağlanması konusundaki şartın niteliği öğretide tartışmalıdır. Baskın görüşe göre ceninin sağ ve tam doğana kadar haklarının bekler vaziyette olduğu, hakların asıl hale gelmesinin ancak tam doğum şartına bağlanmasının gelecekteki bir şart ile mümkün olacağından ötürü, ceninin hak ehliyetinin geciktirici şarta bağlı bir ehliyet

olduğu kabul edilmektedir (Akipek&Akıntürk, 2007, s.245; Dural&Öğüz, 2022,s.19; Zevkliler&Acabey&Gökyayla, 2000, s.200; İmre&Erman, 2022, s. 286; Kurt, s. 51). Bir diğer görüş, ceninin ana rahmine düştüğü andan itibaren zaten hak ehliyetini kazanacağını, sağ ve tam doğumun gerçekleşmemesinin ancak bozucu şart özelliği taşıyacağı yönündedir (Özsunay,1979, s. 19). Üçüncü bir görüş ise; ceninin menfaatlerinin göz önünde bulundurarak geciktirici şarta mı yoksa bozucu şarta mı bağlı olduğunun belirlenmesi gerektiği bu sebeple ceninin kişiliğinin korunması bakımından hak ehliyetinin bozucu şarta bağlı olarak kazanıldığını, buna karşılık sözleşme ehliyeti bakımından geciktirici şartın söz konusu olduğu savunulmuştur (Erdoğan&Keskin,2022,s.220). Kanaatimizce; ceninin hak ehliyetinin bozucu şarta bağlı olarak kazanıldığı düşünüldüğünde; doğumdan önce kişilik hakkının varlığının kabulü gerekecek ve bu doğrultuda cenin haklarını kanuni temsilci vasıtası ile kullanabilecektir. Mevcut durumda ceninin artık sözleşmelere taraf olma, haklara ve hatta borçlara sahip olması söz konusu olacaktır. Bu durum ceninin hukuki işlem güvenliğini tehlikeye sokacak nitelikte olacaktır. Ayrıca çocuğun ölü doğması halinde kurulan hukuki ilişkiler baştan itibaren geçersiz olacak ve yeni uyumsuzluklar meydana gelecektir. Ceninin menfaatine uygun düşen ölçüde öğretilerdeki de baskın görüşe paralel olarak ceninin hak ehliyetinin geciktirici şarta bağlanmasının kabul edilmesi hem ceninin menfaatini olası tehlikelere karşı koruyup geleceğe yönelik önlemler aldığından; hem de sonradan ortadan kaldırılmasına gerek duyulacak zeminlere sebep olmamasından ötürü doğru olacaktır.Ceninin kişiliğini kazanması için gereken diğer şartlardan tam ve sağ doğumun gerçekleştiği anın ceninin hak ehliyetini kazandığı an bakımından önemi vardır. Sağ doğum fetüsün annenin bedeninden hayati fonksiyonları devam eder şekilde ayrılması ile olur. Çocuk bir an için bile yaşamış olsa sağ doğmuş olur yani çocuk anadan bağımsız bir an dahi olsa yaşamış olmalıdır (Öztan, s. 224; Serozan, s. 422). Çocuğun sağ doğmuş olması tıbbi kriterlere göre belirlenecek bir husustur. Çocuğun herhangi bir yaşamsal belirti göstermiş olması sağ doğmuş olması için yeterli görülür. Mesela nefes alması, göbek kordonunun atması veya bir reflekste bulunmuş olması yaşamsal belirtilere örnektir. Ölü doğan çocuğun sonradan tıbbi müdahaleler ile canlandırılmış olması durumunda da sağ doğum gerçekleşmiş kabul edilir (Aydın Ünver, 2011, s. 15; Kurt, s.52). Hayatın devamı için gerekli olan organlardan birinin eksikliği ile doğan fakat doğumda bir süre sonra yaşayan çocuğun sağ doğmuş kabul edildiği; yine çocuğun insana benzemiyor olmasının da sağ doğum kriterine engel olmadığı tıbbi olarak belirlenmiştir (Erdoğan&Keskin, s. 218). Tam doğum ise, çocuğun ana rahminden ayrılmış olmasını anlamına gelmekle sadece bazı organların ana rahminden ayrılması yeterli değildir (Öztan, s. 224, Serozan, s. 422). Ancak çocuğun göbek bağının henüz kesilmemiş olması kişiliğin kazanılmasına mani oluşturmaz, kişiliğin kazanıldığı an göbek bağının kesildiği değil sağ olarak tam bir ayrılmanın yapıldığı an kabul edilir. Ana rahmi dışında meydana gelen döllenmeler için de hak ehliyetinin hangi andan etkili olacak şekilde sonuç doğuracağını belirlenmesi gerekir. Zira kanun hükmü “çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşulu ile ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder” demektedir. Düzenlemeye göre çocuğun ana rahmine düştüğü an, ananın gebe kaldığı andır (Arpacı, s.8; Özsunay, s.17; Öztan, s.224). Burada kastedilen yumurta ve sperm birleşerek döllenmenin gerçekleşmesi an, tüp bebek için döllenme anı olup hak sahipliğinin geçmişe yönelik olarak kazanıldığı an olarak kabul edilmelidir. Aksi takdirde tüpte birleştirilen sperm ve yumurtanın ana rahmine yerleştirildiği an hak başlangıcı için esas

alınırsa çocuk için menfaat kayıpları meydana gelebilecektir. Hatta dondurularak saklanan embriyonun uzun süre sonra ana rahmine yerleştirildiği durumlarda çocuğun aleyhine sonuçlar meydana gelecektir ve söz konusu hal kanunun ruhuna aykırı olacaktır. Zira kanun koyucunun amacı ceninin menfaatlerini en başından itibaren korumaktır. Bu amaca uygun olarak “ana rahmine düşme” ifadesi “döllenme” olarak anlaşılmalı ve ana rahmi dışında gerçekleşen üremelerde döllenmiş yumurtanın ana rahmine yerleştirildiği an değil; döllenmenin gerçekleştiği an hak sahipliğinin kazanılması bakımından esas zaman olarak belirlenmelidir (Oğuzman&Seliçi&Oktay-Özdemir, s.16; Aydın,2000, s.14 ; Arpacı, s.9). Böylece çocuk dünyaya geldiğinde tüp bebek aşamasından ana rahmine geçilen süreçte yaşanan herhangi bir yanlış sebebiyle sakatlık veya hastalığa sahip olursa uğradığı zararlar için hukuki olarak hakkını arayabilecektir(Oğuzman&Seliçi&Oktay-Özdemir, s.17; Helvacı, 2007, s. 7).

CENİNİN MİRAS HUKUKUNA İLİŞKİN MALVARLIĞI HAKLARI

TMK.m. 599 ve TMK. m.640 hükümleri gereği miras bırakanın tereke malları üzerindeki zilyetlik ve mülkiyet hakları doğrudan doğruya mirasçılara geçer. Ancak mirasçılar bu mallar üzerindeki zilyetlik ve mülkiyet haklarını elbirliği halinde kullanırlar (Özuğur, 2016, s. 1392). Kanun koyucu; “mirasçılar” başlığı altında öncelikle kimlerin kanundan dolayı mirasçı olabileceğini düzenlemiştir (Öztan, s. 31). Türk Miras hukukunda külli halefiyet ilkesine göre mirasın devri yalnızca kanunda açıkça belirtilen durumlarda söz konusu olur (TMK.M.599/1-2). Külli halefiyet; bir kişinin sahip olduğu intikale elverişli ilişkilerin, bir hukuki olay sonucunda (miras hukuku bakımından ölüm olayının gerçekleşmesinde) bu ilişkilerin intikalinde kanunun aradığı özel şartlara uyulmaksızın, bir bütün olarak başka bir kişiye veya kişilere geçmesidir (İnan&Ertaş&Albaş, s.72). Kanuna göre mirasçılar, miras bırakanın ayni haklarını, alacaklarını, diğer malvarlığı haklarını, taşınır ve taşınmazlar üzerindeki zilyetliklerini kanundaki istisnalar hariç doğrudan doğruya kazanırlar ve miras bırakanın borçlarından kişisel olarak sorumlu olurlar (TMK.m. 599/2). Ceninin mirasçılığı, Türk Hukukunda yasal mirasçılık olarak kabul edildiğinden diğer mirasçılardan farklı olmayacak ileride sağ ve tam doğum geciktirici şartına bağlı olarak kanuni mirasçılık sıfatını diğer mirasçıların sahip olduğu haklarla aynen kazanacaktır (İmre&Erman, s.286; Kurt, s. 54). Cenin sağ ve tam doğmak koşulu ile ana rahmine düştüğü andan itibaren haklara sahip olacak; böylelikle mirasçı da olabilecektir. TMK'nin 28. Madde hükmü ile ilişkili olarak TMK. m.582/1. hükmünde ceninin sağ doğum şartı ile mirasçı olabileceği yazılmıştır. Buna karşılık cenin ölü doğduğu takdirde mirasçı olamayacaktır (TMK m. 582/2). Kanun koyucu ceninin mirasçılığı ile ilgili ayırım yapmadığından hem kanuni mirasçılık hem de iradi mirasçılık söz konusu olmaktadır. Evlilik birliğinin sona ermesinden başlayarak 300 gün içinde doğan çocuğun babası kocadır (TMK m. 285). Bu durum murisin ölümünden itibaren geçen 300 günlük süreye de uygulanır. Böylelikle; murisin ölümünden itibaren 300 gün içinde doğan çocuk babalık karinesi gereği kanuni mirasçı olur (İnan&Ertaş&Albaş, 2008, s. 464). Yumurtanın sperm ile tüpte döllenmesi ile meydana gelen embriyonun bekletilmesi ve bekletilen embriyonun babanın ölümünden sonra ana rahmine yerleştirilmesi halinde sağ olarak tamamen doğan çocuğun ölen babasına mirasçı olup olmayacağı konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Öğretide baskın olan bizim de katıldığımız görüşe göre; babanın ölümünden önce tüpte dondurularak saklanan

embriyonun babanın ölüm tarihinden sonra ana rahmine yerleştirilmesi durumunda da hak sahipliği döllenmenin olduğu andan itibaren kazanılacaktır (İmre&Erman, s.287). Nitekim esas olan döllenmenin sağlanması olduğundan ve döllenme babanın ölüm tarihinden önce gerçekleştiğinden hak sahipliğinin de bu aşamada kazandırılmasında bir sakınca görülmemektedir. Kanuni mirasçılığın olağan sonucu olarak haklara sahip olan mirasçı borçlara da sahip olacaktır. Çünkü kanunda külli halefiyet ilkesi yer almaktadır (TMK md.599/2). Dolayısıyla sağ ve tam doğum ile murise mirasçı olacak olan cenin, murisin borçlarından da aynı ölçüde sorumlu tutulacaktır. Fakat doğumdan yani ceninin hak ehliyetini kazanmasından evvel yasal temsilcisinin söz konusu mirası reddetme ehliyeti bulunmamaktadır (Akipek&Akıntürk, s. 244). (TMK. m. 582'ye göre herhangi bir ayırım yapılmamış olmasından dolayı ceninin mirasçılığı iradi mirasçılığı da kapsayacağından cenin iradi mirasçı olarak atanabilecek ve henüz doğum gerçekleşmeden de ölüme bağlı tasarrufa konu olabilecektir (Oğuzman&Seliçi&Oktay-Özdemir, s. 18). Ceninin iradi mirasçı kılınması ya da bir miras sözleşmesinin tarafı olması noktasında; onun için sağ ve tam doğum şartının; geciktirici mi yoksa bozucu şart mı olarak değerlendirildiğine göre hareket edilmelidir. Ceninin hak ehliyetini kazanmasına ilişkin olarak belirlenen doğum anı bozucu bir şart olarak kabul edilirse cenin yasal temsilcisi vasıtası ile onun haklarına helal getirmeyecek şekilde miras sözleşmesi yapabilecektir. Ancak bizim de katıldığımız; doğum anını geciktirici şart olarak değerlendiren görüşe göre; cenin henüz dünyaya gelmeden temsilci vasıtası ile hukuki sözleşme yapamayacaktır. Bu doğrultuda ceninin yasal temsilcisi onun adına menfaatine olsa bile olumlu veya olumsuz miras sözleşmesi kuramayacaktır (Zevkliler&Acabey&Gökyayla, s.204; Özsunay s.20). İradi mirasçılık kapsamında cenin lehine belirli mal vasiyeti de gündeme gelecektir. Bu durumda hukuki bir olay sonucunda, bir kimsenin intikale elverişli hukuki ilişkileri arasında bulunan belirli mal veya hakkın, onun intikali için kanunun aradığı özel şartlara uyularak, diğer bir kimseye veya kimselere geçmesi anlamına gelen cüzi halefiyet ilkesi geçerli olacaktır (İnan&Ertaş&Albaş, s.73). Miras bırakan kimse cenine, malvarlığının bütünü veya bir kısım oranı için ölüme bağlı tasarruf ile külli halef sıfatı kazandırabileceği gibi; ona belirli mal vasiyet ederek cüzi halef sıfatı ile vasiyet alacaklısı haline de getirebilir. Ceninin miras hukuku bakımından malvarlığı haklarının kapsamına girecek diğer konular mirasçı atama, belirli mal bırakma ve ceninin art mirasçı olması durumlarıdır. Kanun gereği mirasçı atama vasiyetname ve miras sözleşmesi ile mümkündür (Gençcan, 2011, s.399;İmre& Erman, s.121). Mirasçı atama yolu ile miras bırakan malvarlığının tamamına veya belli bir oranına ilişkin olarak ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir. Böyle bir tasarruf ile murise mirasçı olan kimse onun külli halefi olur ve ölüm ile birlikte kendiliğinden mülkiyet hakkı kazanır(TMK md.599). Zira atanmış mirasçılar da tıpkı yasal mirasçılar gibi terekeye elbirliği mülkiyeti ile sahip olurlar (Öztan,2016, s.19; Kılıçoğlu, s.140). Cenin sağ ve tam doğum şartı ile mirasçı sıfatı kazanacağından murisin ölüm anında ana rahmine düştüğü takdirde külli halef olarak mirasçı olacak ve murisin ölümüyle mülkiyet haklarına sahip olacaktır. Miras bırakan, bir kimseye onu mirasçı atamaksızın belirli mal bırakma yolu ile kazandırmada bulunabilir (Özüğür, s.1046). Bir hukuki işlemin, ölüme bağlı tasarruf olarak kabul edilebilmesi için doktrinde kabul edilen kıtas; lehine ölüme bağlı tasarrufta bulunulan kişinin miras bırakanın ölümü anında sağ olmasıdır (Antalya, 2015, s.110). TMK md. 588/1'e göre murisin ölümünde mirasçı atanana veya kendisine belli mal bırakılan kişi sağ

değilse, miras sözleşmesi kendiliğinden kalkmaktadır. Söz konusu durum miras sözleşmesinin kendiliğinden sona erme hallerinden olup Miras Hukuku genelinde mirasçının hak kazanması için mirasın ölüm anında yaşıyor olmasının gerekliliği ilkesinin bir yansımasıdır. Cenin miras bırakanın ölümü anında henüz hak sahipliği ile kişilik kazanmamış olsa da kendisine tanınan istisnai yararlandırma ile miras bırakanın ölümünden önce ana rahmine düştüğü halde artık adına belirli mal vasiyet edilebilecek ve bu ölüme bağlı tasarruftan yararlanabilecektir meğerki doğum sağ ve tamamıyla gerçekleşsin. Aksi halde; yani çocuğun ölü doğması halinde artık bırakılan belirli mal vasiyeti hükmünü yitirecek ve hak sahipliği meydana gelemeyecektir. Ceninin sağ doğum ile belirli mal vasiyetinden hak elde ettiği durumda o artık cüzi haleftir. Çünkü belirli mal bırakma, miras bırakan tarafından kişinin nispi bir alacak hakkına kavuşturulmasıdır ve aksi kararlaştırılmamışsa yalnızca alacak hakkı anlamına gelmekle bir külfet yüklememektedir (Öztaş, 2016, s.21). Belirli mal vasiyet etme kavramının doğal sonucu olarak alacak hakkı sahibi ölüm ile aynı anda mülkiyet hakkını kazanamayacaktır. Burada vasiyet alacaklısı, yasal veya atanmış mirasçı gibi ‘küllî halef’ mirasçı değil sadece ‘cüzi halef’ mirasçı olur; mirasçılar arası elbirliği ortaklığına üye olmaz; salt vasiyet borçlusuna yöneltilen nispi güçte dolaylı bir alacak hakkı kazanır. Bu durumda cenine tanınmış olan belirli bir malın alacaklısı olabilme hakkı olup bu belli bir malı talep etme hakkını yönelteceği kimseler ise; yasal mirasçılar, atanmış mirasçılar yahut tayin edilmiş ise vasiyeti yerine getirme görevlisi olacaktır (Öztaş, s.22; Serozan/Engin, s.267). Ceninin ölü doğması halinde yapılan belirli mal vasiyeti kendiliğinden hükümsüz hale gelecektir. TMK md.521/1 hükmüne göre; “miras bırakan ölüme bağlı tasarrufuyla ön mirasçı atadığı kişiyi miras art mirasçılığına devretmekle yükümlü kılabilir” demektir. Bu halde miras bırakan kendisine mirasçı olacak kişileri sıralı bir biçimde belirleyebilmektedir. Bu bağlamda art mirasçılık kuralı olarak iradi mirasçılıkla ilgili bir kurumdur (Dural&Öz, s.174; Öztaş, s.308). Miras bırakan kendisine miras bıraktığı veya belirli mal bıraktığı kişiye söz konusu hakkı ikinci bir kişiye devretme sorumluluğunu yükleyebilir. Bu durumda ön mirasçı, miras art mirasçılığına geçirme sorumluluğu altında hak sahibi olacaktır. O halde art mirasçı olarak atanan kişi, ilk vasiyetin kurulduğu anda yaşıyor olmalı en azından ana rahmine düşmüş olmalıdır. Bu durumda cenin sağ doğmak şartı ile TMK md. 583 hükmü ile art mirasçı olarak alacak hakkı sahibi olacaktır. Zira art mirasçılığın kurulduğu anda art mirasçı henüz cenin konumunda değilse mirasçılık durumu ortadan kalkacak ve hak iktisap edemeyecektir. TMK md.522/3’e göre ‘‘mirasın art mirasçılığına geçmesine herhangi bir sebeple olanak kalmadığı anda miras, ön mirasçılığı; ön mirasçı ölmüşse onun mirasçılığına kesin olarak geçer.’’ hükmü amirdir.

CENİNİN MALVARLIĞINI KORUMAYA YÖNELİK TEDBİRLER

Cenin konumu itibari ile korunmaya gerekli bir haldedir. Nitekim henüz hak ehliyetini bile kazanabilmiş değildir. Ceninin korunması yalnızca zararına olan hareketlere yönelik tedbirleri değil; aynı zamanda menfaatine olan hukuki işlemlerin yerine getirilebilmesini de kapsar. Tam ve sağ doğum ile geçmişe yönelik olarak hak ehliyetine sahip olacak cenin, bu hakları dünyaya gelse bile kendisi bizzat kullanamayacaktır. Ceninin menfaatlerini koruma görevi öncül olarak anne baba üzerindedir. Fakat anne babanın bu görevi yerine getirmediği

haller olabilecektir. Bu sebeple cenine menfaatlerinin korunması için kayyım atanması gerekebilecektir. Ceninin menfaatinin korunmasını gerektiren bir diğer husus ise miras paylaşımının cenin doğana kadar ertelenmesidir O halde cenine kayyım atanması ve onun doğumuna kadar miras paylaşımının ertelenmesi konuları üzerinde durmak gerekir. Ceninin hak ehliyetini kazanmasında sağ doğumun gerekmesi geciktirici şart olarak nitelendirildiğinde doğum meydana gelmeden ceninin sözleşme yapamayacağını kabul ediyor olduğumuzdan esasen ona yasal temsilci atanması mümkün değildir. Fakat bu halin ceninin menfaatlerine uygun düştüğü ölçüde istisnaları bulunmaktadır. Bu istisnalardan ilki babalık davasında kendini gösterir. Evlilik birliği dışında anne rahmine düşen ceninin baba ile soybağının kurulması için doğumdan önce dava açılması halinde cenine kayyım tayin edilmesi gerekir (TMK m.301/3; m. 303/2). Bu halde babalık davası açmak için; annenin isteği üzerine hâkim kararı ile cenine kayyım atanabilecektir (Özsunay, s.20; Zevkliler&Acabey&Gökyayla, s.204). Zira baba ile cenin arasında kurulan soybağı; babanın artık altsoyu olan cenin açısından kanuni mirasçı olma sıfatını gündeme getireceğinden baba ile kurulan soybağı, ceninin kişilik haklarını koruduğu kadar malvarlığı haklarını korumaya da hizmet edecektir. TMK md. 427/3 hükmü de cenine kayyım atanabilecek diğer bir istisnai haldir. Kanun maddesine göre ; şayet bir terekede mirasçılık hakları henüz belli değilse veya ceninin hakları gerekli kııarsa kanun gereği bir yönetim kayyımı atanabilecektir (Oğuzman, s.19; Zevkliler& Acabey& Gökyayla, s.204). Cenine mirasçılık menfaatlerinin korunmasına yönelik olarak görevlendirilen kayyım yalnızca bu işle alakalı olarak işlem yapabilme ehliyetindedir. (TMK md. 460). Terekeyi ilgilendiren konular dışında işlem yapabilmesi için kayyımın vesayet makamından izin alması gerekir (TMK m.460/2). Son olarak ifade etmek gerekir ki mirasçılar arasında ceninin varlığı halinde miras paylaşımının ertelenmesi durumu söz konusudur. Miras ölüm ile açılır (Öztan, s.14). Ölen kimsenin terk ederek geride bıraktığı intikale elverişli malvarlığı terekeyi oluşturacaktır. Ölenin mirasçılarının birden fazla olması halinde bırakılan malvarlıkları bir kül halinde kalanlara geçecek ve mirasçılar arasında elbirliği ortaklığı oluşturacaktır. (TMK m. 640/1,2). Mirasçılar arasında oluşan bu elbirliği mal ortaklığı genel olarak paylaşım ile sona erer (Özüğür, s.1493). Sözleşme veya kanun gereğince mal ortaklığını devam ettirmenin zaruri olmadığı hallerde terekenin mirasçısı olan herkes dilediği zaman miras paylaşımının yapılmasını talep edebilir (Özüğür, s.1493). Ayrıca mirasçılar aralarında kararlaştırarak terekenin belli bir süre paylaşılmayacağını kararlaştırabilirler (Öztan, s.457). Miras paylaşımının ertelenmesinin engellendiği haller kanunda sayılmıştır (TMK md 643). Bu durumlardan birisi de mirasın açıldığı tarihte mirasçı olma olasılığı bulunan bir ceninin bulunmasıdır. Eğer mirasçılar arasında bir cenin yani ilerde geçmişe etkili olarak hak talep edebilecek olunması hali varsa mirasın paylaşılması ceninin sağ ve tam doğum anına kadar ertelenecektir. Bu durum kanunun emredici hükümlerindedir bu sebeple mirasçılar mirasın paylaşılmasını mevcut durum ortadan kalkana kadar isteyemezler (Öztan, s.457). Nitekim cenin henüz dünyaya gelmeden bir mal paylaşımı yapılırsa bu paylaşım geçersiz olacak ve cenin sağ doğum ile dünyaya gelince paylaşımın yeniden yapılmasını talep edebilecektir (İmre&Erman, s.452). Mirasın ertelenmesine neden olan cenin; kanuni hem de atanmış mirasçı olabilecektir. Zira henüz ana rahmine düşmemiş bir kişinin miras bırakan tarafından mirasçı olarak atanması mümkün olup bu durum da murisin ölüm anında mirasçılarının yaşıyor olma koşullarının

istisnalarından birisidir (Özta, s.15). Mirasçılar arasında bulunan ceninin miras bırakanın kendi çocuğu olması gerekmez, miras bırakanın kendisinden önce ölen alt soylarından birisinin çocuğu da olabilir (İmre&Erman, s.452; Aral, s.66). O halde mirasın açıldığı sırada mirasçılar arasında kanuni mirasçı cenin veya atanmış mirasçı cenin varsa; onun, tam ve sağ olarak doğmasına kadar ertelenmesi gerekir aksi halde atanmış mirasçı cenin veya kanuni mirasçı cenin mirasın yeniden paylaşılmasını isteyebilecek ve önceki paylaşma hükümsüz sayılacaktır. Peki tüpte döllenen ve dondurulan embriyonun miras paylaşımının ertelenmesine etkisi ne olacaktır ? Yalnızca tüpte dölllenmiş bir embriyonun varlığı mirasın paylaşılmasını ertelemek için yeterli olacak mıdır yoksa tüpte dölllenmiş embriyonun ölüm anında ana rahmine yerleştirilmiş olması mı gerekir? Bir görüşe göre miras paylaşımının ceninin varlığı nedeniyle ertelenmesi kanun hükmünün uygulanabilmesi için; mirasın açıldığı anda ceninin anne karnına düşmüş olması gerekir (İmre&Erman, s.452). Farklı bir görüşe tüpte dölllenmiş vaziyette bulunan ve mirasçı olabilecek bir embriyonun henüz anne karnına yerleştirilmiş olmasa da mirasın paylaşımının doğum anına kadar ertelenmesi gerekir (Serozan&Engin, s. 443 ; Aydın, s.38; Kurt, s. 53). Kanaatimizce ise; tüpte döllendirilmiş ve dondurulmuş embriyonun ana rahmine ne zaman yerleştirileceği her zaman belirli olmayabilir ve hatta yerleştirilip yerleştirilmeyeceği dahi belli olmayabilir. Bu halde henüz akıbeti belli olmayan yalnızca tüpte döllendirilmiş ve dondurulmuş bir embriyo varlığının , mirasın paylaşılmasını ertelemesi halinde diğer mirasçılar bakımından hakkaniyetsiz sonuçlar meydana getirebilecektir. Bu durumda dondurulmuş embriyonun her durumda mirasın paylaşılmasını ertelemeye sebep teşkil edeceğini düşünmek yanlış olacaktır. Fakat miras bırakanın ölüm anında; tüpte döllendirilmiş ve dondurulmuş embriyo ana rahmine yerleştirilmiş bulunuyorsa artık mirasın paylaşılmasına engel kanuni hal gündeme gelecek ve ceninin sağ ve tam doğum anına kadar mirasın paylaşılması ertelenecektir. Tüpte döllendirilmiş ve dondurulmuş embriyo miras paylaştırıldıktan sonra anne karnına yerleştirilirse; ceninin mirasçılık yönünden akıbetinin ne olacağı üzerinde durulmalıdır. Ana rahmi dışında döllendirilmiş embriyo anne karnına hiç bırakılmaz ise mirasın paylaşılmasına engel oluşturmayacağı aşıkardır. Fakat bir görüşe göre; tüpte döllendirilmiş embriyo gerek miras paylaşılmadan önce anne karnına yerleştirilmiş olsun gerekse miras paylaştırıldıktan sonra anne rahmine koyulmuş olsun sağ doğan embriyo mirasçılık hakkını geçmişe etkili olarak kazanacağından mirasın paylaşılması geçersiz olacaktır¹ (Kurt, s.60). Aynı görüş tüpte döllenmesi gerçekleştirilmiş embriyonun tam ve sağ doğmasından evvel miras paylaşımı sona ermişse; cenin doğumla beraber mirasçılık hakkını geçmişe etkili olarak kazanacağından, onun miras sebebiyle istihkak davası (TMK md.637) açabileceğini kabul eder (Kurt, s.61). Söz konusu davada öncelikli olarak çocuğun mirasçılık ehliyetine sahip olduğunun tespiti yapılır ardından çocuk, mirasçı olarak üstün haklarını diğer mirasçılardan talep eder. Bu halde artık istihkak davalarına ilişkin Türk Medeni Kanun hükümleri devreye girecektir. Çünkü cenin sağ ve tam doğumla hak ehliyetini ve kişiliğini kazanmış olup diğer mirasçılardan hiçbir farkı kalmamıştır dolayısıyla budan sonraki taleplerini de diğer mirasçılar için öngörülen kanuni düzenlemeler çerçevesinde öne sürecektir. TMK 639. madde hükümlerine göre mirastan

¹ Tüpte döllendirilen embriyonun sağ doğmak kaydıyla, dölllenme anından itibaren hak ehliyetini kazanacağını kabul ettiğimiz için, babanın ölümünden sonra embriyonun ana rahmine yerleştirilmiş olması onun mirasçı olmasına engel değildir.

kaynaklı istihkak davasının tabi olduğu zamanaşımı süresi; davacının kendisinin mirasçı olduğu; iyi niyetli davalı için terekeyi veya tereke malının elinde bulunduğunu öğrendiği andan itibaren bir yıl ve her halde murisin ölümünden yahut vasiyetnamenin açılmasından başlayarak on yıldır. İyi niyetli olmayan davalılara karşı ise zamanaşımı süresi yirmi yıl olarak uygulanacaktır. Kanaatimizce mevcut durum değerlendirildiğinde iyi niyet bakımından ayırım yapmak gerekir. Eğer mirasın paylaşıldığı sırada tüpte döllenirilmiş bir embriyo miras açılmadan önce anne karnına yerleştirilmiş ve bu durum bilindiği halde miras paylaşımı gerçekleştirilmişse; bile isteye kanun hükmünün aksine hareket edilmiş olunmaktadır o halde diğer mirasçıların kötü niyetli olduğunun kabulü gerekir. Yahut dondurulan embriyo miras paylaşması tamamlandıktan sonra anne karnına yerleştirilirse sağ ve tam doğan ceninin artık miras sebebiyle istihkak davasını yönlendireceği kişiler iyi niyetli kabul edilmelidir. Çünkü söz konusu durumda tüpte döllenirilerek dondurulup saklanan embriyonun anne karnına ne zaman yerleştirileceği belirli değildir, kaldı ki; hiçbir zaman da yerleştirilmeyebilir. Bu ihtimalde mirasçıların, miras paylaşımını ertelemesini beklemek hakkın kötüye kullanımı sonucunu doğurabilir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Kişi, tam ve sağ doğumun gerçekleşmesi geciktirici şartıyla hak ehliyetini kazanır. Ceninin sağ olarak ve tamamıyla dünyaya gelmesiyle beraber kazandığı kişilik, onun ana rahmine düştüğü andan itibaren geçmişe etkili olarak sonuç doğurur. Fakat Türk Medeni Kanunu 28. maddesinin ikinci fıkrasında ceninin kişilik kazandığı zaman için “ana rahmine düştüğü an” ibaresi kullanılmıştır. Söz konusu ifadenin embriyonun meydana geldiği an olarak anlaşılması gerekir; bu durumda döllenme anı sağ ve tam doğumla kazanılan kişiliğin başlangıç anı olarak kabul edilecektir. Bu halde döllenme ana rahmi dışında yapay bir ortamda da gerçekleşmiş olsa da kişiliğin geçmişe etkili olarak kazanıldığı an için döllenme anı baz alınacağından; tüpte döllenmiş embriyo çocuğun sağ ve tam doğumuyla suni ortamdaki döllenme anından itibaren kişilik hakkı kazanabilecektir. Evlilik birliği dışında anne karnına düşen cenin için babalık davası açılması mümkündür; bunun için, annenin talebi ile hâkim cenine kayyım görevlendirebilir. Aynı zamanda mirasçılar arasında cenin varsa; onun menfaatini gerekli kıldığı ölçüde vesayet makamı tarafından cenine yönetim kayyımı atanabilir. Mirasçılar arasında cenin varsa, miras paylaşımı onun doğumuna kadar ertelenir. Sağ ve tam doğduğu takdirde mirasçı olma hakkı bulunan suni ortamda döllenirilmiş embriyonun varlığı bu embriyonun anne karnına yerleştirilmesinden önce mirasın paylaşılmasına engel oluşturmaz. Fakat dondurulmuş embriyo mirasın paylaşılmasından önce anne karnına yerleştirildiği halinde miras paylaşımının tamamlanması ceninin doğum anına kadar ertelenmesini gerektirir. Tüpte döllenirilen embriyo, mirasın paylaşımı tamamlandıktan sonra sağ doğmuşsa; mirasçılık sıfatını geçmişe etkili olarak kazanacağından mirasın paylaşımı hükümsüz kalacaktır. Böyle bir durumda sağ doğan çocuk, yasal veya atanmış mirasçı olarak terekeyi veya tereke mallarını elinde bulunduran kişilere karşı miras sebebiyle istihkak davası açabilecektir.

KAYNAKÇA

Akipek, J./Akıntürk, T. (2007). *Türk Medeni Hukuku*.

- Antalya, O. G. (2015). *Miras Hukuku*.
- Arpacı, A. (2007). *Kişiler Hukuku*. İstanbul.
- Aydın Ünver, T., (2011). *Ceninin Hukuki Konumu*, İstanbul.
- Dural, M./ Öz, T. (2015). *Miras Hukuku*, İstanbul.
- Erdoğan, İ./ Keskin, D. (2022). *Türk Medeni Hukuku*, 4. Baskı, Ankara.
- Gençcan, Ö. U. (2011). *Miras Hukuku*. Ankara.
- Helvacı, S. (2007). *Gerçek Kişiler*, 2. Bası, İstanbul.
- İmre, Z. H. (2022). *Miras Hukuku*. İstanbul.
- İmre, Z./ Erman, H. (2013). *Miras Hukuku*, İstanbul.
- İnan, A. N./ Ertaş, Ş./ A. (2008). *Miras Hukuku*, Ankara.
- Kılıçoğlu, M. A. (2017). *Miras Hukuku*, Ankara.
- Kurt, L.M. (2011). *Ceninin Malvarlığı Hakları (Cilt 2)*. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.
- Oğuzman, M. K./ Öz, M. T.(2016). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul.
- Oğuzman, M. K./ Seliçi, Ö./ Oktay Özdemir, S. (2010). *Kişiler Hukuku*, İstanbul.
- Özsunay, E. (1979). *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu*,. İstanbul.
- Öztan, B. (2016). *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, Ankara.
- Özuğur, A. İ. (2016). *Miras Hukuku*, 4. Bası, Ankara.
- Serozan, R. (2013). *Medeni Hukuk*, 4. Bası, İstanbul.
- Serozan, R./ Engin, B.İ. (2008). *Miras Hukuku*, Ankara.
- Tekinay, S.S. (1992). *Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku*, İstanbul.
- Zevkliler, A./ Acabey, M. B./ Gökyayla, K. E. (2000). *Medeni Hukuk*, 6. Bası, Ankara.

LIBERAL DEMOCRACY VS. DELIBERATIVE DEMOCRACY: BALANCING REPRESENTATION AND PARTICIPATION IN MODERN GOVERNANCE

Dr. Öğr. Üyesi ALİ ÇİÇEK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, alicicek@mail.com – ORCID: 0000-0001-9875-2400

ABSTRACT

This paper presents a comparative analysis of liberal democracy and deliberative democracy, two prominent democratic theories that offer different frameworks for citizen participation, decision-making, and legitimacy. Liberal democracy, grounded in individual rights, representative institutions, and electoral processes, has been the dominant model of governance in many parts of the world. It emphasizes efficient decision-making through elections and constitutional safeguards, yet faces challenges in fostering citizen engagement beyond voting. In contrast, deliberative democracy advocates for continuous, informed, and inclusive public discourse as the foundation of democratic legitimacy. Through rational debate and collective reasoning, it seeks to involve citizens in decision-making processes beyond the electoral system. This paper explores the core principles of each theory, including their distinct views on political participation and legitimacy. Liberal democracy prioritizes representative structures, while deliberative democracy focuses on citizen dialogue and achieving consensus through rational discussion. The analysis identifies the strengths of each model, highlighting the efficiency and institutional stability offered by liberal democracy alongside the inclusivity and thoughtful decision-making championed by deliberative democracy. The comparison also addresses the weaknesses of both systems, particularly the disengagement found in liberal democracies and the practical difficulties associated with large-scale deliberation in deliberative models. Additionally, the paper discusses the implications of these findings for modern democratic governance, considering how deliberative elements could be integrated into liberal democratic systems to enhance public participation and trust in institutions. The paper concludes by suggesting directions for future research on hybrid models that blend the efficiency of liberal democracy with the participatory ideals of deliberative democracy, particularly in addressing contemporary global challenges such as political polarization and climate change.

Keywords: Liberal democracy, Deliberative democracy, Political participation, Democratic legitimacy, Public discourse.

LİBERAL DEMOKRASİ VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ: MODERN YÖNETİŞİMDE TEMSİL VE KATILIMIN DENGELENMESİ

ÖZET

Bu çalışma, vatandaş katılımı, karar alma ve meşruiyet için farklı çerçeveler sunan iki önemli demokratik teori olan liberal demokrasi ve müzakereci demokrasinin karşılaştırmalı bir analizini sunmaktadır. Bireysel haklara, temsili kurumlara ve seçim süreçlerine dayanan liberal demokrasi, dünyanın birçok yerinde hâkim yönetim modeli olmuştur. Seçimler ve anayasal güvenceler yoluyla etkin karar alma süreçlerini vurgulamakla birlikte, oy vermenin ötesinde vatandaş katılımını teşvik etme konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Buna karşılık müzakereci demokrasi, demokratik meşruiyetin temeli olarak sürekli, bilgili ve kapsayıcı kamusal söylemi savunur. Rasyonel tartışma ve kolektif akıl yürütme yoluyla, vatandaşları seçim sisteminin ötesinde karar alma süreçlerine dâhil etmeye çalışır. Çalışma, siyasi katılım ve meşruiyet konusundaki farklı görüşleri de dâhil olmak üzere her bir teorinin temel ilkelerini incelemektedir. Liberal demokrasi temsili yapılara öncelik verirken, müzakereci demokrasi vatandaş diyaloguna ve rasyonel tartışma yoluyla uzlaşmaya varmaya odaklanmaktadır. Analiz, liberal demokrasinin sunduğu verimlilik ve kurumsal istikrarın yanı sıra müzakereci demokrasinin savunduğu kapsayıcılık ve düşünceli karar alma süreçlerini vurgulayarak her bir modelin güçlü yönlerini tanımlamaktadır. Karşılaştırma aynı zamanda her iki sistemin zayıf yönlerini, özellikle de liberal demokrasilerde görülen katılımsızlığı ve müzakereci modellerde büyük ölçekli müzakereyle ilgili pratik zorlukları ele almaktadır. Ayrıca, bu bulguların modern demokratik yönetim üzerindeki etkilerini tartışan makale, müzakereci unsurların halkın katılımını ve kurumlara olan güveni artırmak için liberal demokratik sistemlere nasıl entegre edilebileceğini değerlendirmektedir. Çalışma, liberal demokrasinin verimliliği ile müzakereci demokrasinin katılımcı ideallerini harmanlayan melez modeller üzerine, özellikle de siyasi kutuplaşma ve iklim değişikliği gibi güncel küresel zorlukların ele alınmasında, gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler sunarak son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liberal demokrasi, Müzakereci demokrasi, Siyasal katılım, Demokratik meşruiyet, Kamusal söylem.

Introduction

Democracy, a system of governance rooted in the principle of popular sovereignty, has evolved significantly from its classical origins in ancient Greece. Over centuries, the meaning and practice of democracy have expanded, shifting from a direct form of governance by citizens to more complex and varied structures. In its contemporary forms, democracy predominantly manifests in two major strands: liberal democracy and deliberative democracy. While liberal democracy emphasizes electoral processes, individual rights, and representative institutions, deliberative democracy focuses on public reasoning, dialogue, and the inclusion of citizens in decision-making through rational debate. These two models, though sharing the same democratic foundation, represent different approaches to how democracy should function in modern societies. Liberal democracy, which dominates much of the Western world, has been the bedrock of democratic governance since the Enlightenment. It emphasizes the protection of individual rights, regular free and fair elections, and the rule of law. In contrast, deliberative democracy, a more recent development in democratic theory, stresses the importance of public deliberation and the formation of collective judgments through reasoned discourse (Eser & Taylan, 2018). The rise of deliberative democracy can be seen as a response to the perceived shortcomings of liberal democracy, particularly the tendency toward voter apathy, political disengagement, and the oversimplification of complex issues into electoral binaries.

In contemporary political discourse, comparing these two theories of democracy has become highly relevant. As democratic systems worldwide face increasing challenges, including the rise of populism, declining public trust in institutions, and political polarization, scholars and practitioners are re-examining the foundations of democracy (Ertugay, 2022; Eser & Çiçek, 2020; Przeworski, 2023). Liberal democracy, though dominant, is under strain, while deliberative democracy offers potential solutions by promoting more inclusive and thoughtful public engagement (Sitembölükbaşı, 2005). Understanding how these two theories address the complexities of modern governance is crucial for navigating the future of democracy.

The primary purpose of this study is to provide a comprehensive comparative analysis of liberal democracy and deliberative democracy. This comparison is necessary for understanding the philosophical underpinnings, operational mechanisms, and broader societal implications of both models. Liberal democracy, with its focus on representation, elections, and individual liberties, offers a framework that has proven effective in many contexts. However, it has also faced criticism for its tendency to promote elite rule, encourage voter disengagement, and simplify policy decisions into majority rule. Deliberative democracy, on the other hand, seeks to address these issues by fostering more active citizen participation and deliberation, aiming for consensus or reasoned decision-making (Uslu, 2022). Through this comparative study, the strengths and weaknesses of each model will be explored, particularly in how they contribute to or hinder democratic governance. The paper will also examine the practical implications of adopting one model over the other and consider the potential for integrating elements of both models to create more robust democratic systems. By analyzing the key features of each theory, this study will contribute to ongoing discussions about how best to improve democratic processes in an increasingly complex and interconnected world. To guide this comparative analysis, the following research questions will be addressed:

a) What are the core principles and assumptions of liberal democracy and deliberative democracy?

This question seeks to uncover the foundational beliefs and values that underpin both theories. Liberal democracy focuses on individual rights, the rule of law, and representative institutions. Deliberative democracy, however, emphasizes the importance of reasoned public debate and collective decision-making. By examining these core principles, the paper will provide a clearer understanding of how each model envisions the functioning of democracy.

b) How do these theories differ in terms of their approach to democratic participation, legitimacy, and decision-making?

While liberal democracy primarily functions through electoral participation, deliberative democracy prioritizes active engagement in the public sphere through discussions and debate. The question also addresses how legitimacy is constructed in each model—liberal democracy through electoral outcomes and constitutional frameworks, and deliberative democracy through the quality of public discourse and inclusivity.

By addressing these research questions, this study aims to contribute to the academic debate on the future of democracy, exploring not only theoretical differences but also practical implications for governance and citizen engagement. With liberal democracies under pressure from internal and external forces, and deliberative models offering alternative visions of citizen participation, the findings of this study will have significant relevance for policymakers, scholars, and civil society actors looking to reinvigorate democratic practices. The paper will argue that, while liberal democracy has historically been the dominant form, there is much to be learned from the deliberative model, especially in fostering deeper democratic engagement and addressing the complex policy challenges of the 21st century. The paper is structured into several key sections, starting with an exploration of the theoretical foundations of liberal and deliberative democracy. This will be followed by an analysis of the opportunities and challenges each model presents. Case studies will be used to demonstrate how these theories have been applied in real-world contexts. Finally, the paper will conclude by discussing the implications of these findings for the future of democratic governance and suggest potential directions for further research. This comparative framework will provide a comprehensive understanding of how liberal and deliberative democracy function and how they might be adapted or reformed to meet the evolving needs of democratic societies.

1. Theoretical Foundations of Liberal Democracy

Liberal democracy, as a political framework, is defined by its emphasis on protecting individual freedoms while promoting political equality through a system of representative governance (Ashford, 2015). At its heart, liberal democracy seeks to balance the tension between majority rule and minority rights. The individual is at the center of the political process, with personal liberties enshrined in law to prevent government overreach. These rights typically include freedom of speech, assembly, religion, and the press, all of which serve to safeguard the autonomy of citizens against the arbitrary use of power (Erdoğan, 2018). In addition to individual rights, electoral processes are a fundamental principle of liberal democracy. Regular, free, and fair elections allow citizens to participate in the political process by choosing their representatives. These elections are typically competitive, providing a platform for a multiplicity of political parties to campaign for the support of voters. This competition is central to the legitimacy of liberal democracy, ensuring that no single political actor monopolizes

power indefinitely (Erdoğan, 2005). The rule of law is another cornerstone of liberal democracy, ensuring that all individuals, including government officials, are subject to the law. Legal institutions act as neutral arbiters in the political system, ensuring that laws are applied fairly and consistently (Çetin, 2022). By enforcing checks and balances, the rule of law prevents the abuse of power and protects the rights of citizens from arbitrary state actions.

Liberal democracy is fundamentally built on the concept of political representation. In this system, citizens delegate decision-making authority to elected representatives through regular elections. This representative model is designed to provide a practical solution to the problem of direct democracy, which becomes increasingly difficult to maintain in large, complex societies. Instead of directly participating in the day-to-day affairs of governance, citizens elect officials who they believe will act in their best interests. The focus on electoral participation is key to understanding liberal democracy's approach to political engagement. While voting is the most direct form of citizen participation, liberal democracy tends to limit direct public involvement beyond the electoral process (Sitembölükbaşı, 2005). This is based on the assumption that elected representatives possess the expertise and knowledge to make informed decisions on behalf of the public. As a result, liberal democracy emphasizes periodic participation through elections, rather than continuous engagement in policy discussions or legislative processes.

However, critics argue that this limited form of participation can lead to political disengagement and apathy among the electorate. Citizens may feel disconnected from the political process between election cycles, with little influence over decisions that affect their daily lives. Additionally, the reliance on representative institutions can lead to the concentration of power in the hands of political elites, raising concerns about accountability and responsiveness to the needs of ordinary citizens (Erdoğan, 2018; Eser & Taylan, 2018).

In liberal democracy, political legitimacy is primarily derived from free and fair elections. The idea is that, through elections, citizens grant consent to be governed, thus providing elected officials with the authority to make decisions on their behalf. This democratic mandate ensures that the government's actions reflect the will of the people, and it holds leaders accountable to the electorate. However, the legitimacy of liberal democracy extends beyond the electoral process. The stability of liberal democracies is heavily reliant on political institutions and constitutional frameworks that provide the legal structure within which political power is exercised (Çiçek, 2022). These institutions—including legislatures, courts, and executive bodies—are essential for the functioning of liberal democracy, as they ensure the rule of law, the protection of civil liberties, and the separation of powers.

Constitutionalism, in particular, plays a critical role in maintaining the legitimacy of liberal democracy. By establishing clear guidelines for the exercise of political power, constitutions limit the scope of government action and protect individual rights from majority tyranny. Constitutional frameworks also provide mechanisms for resolving political disputes and ensuring the peaceful transfer of power (Kalaycıoğlu, 2021; Uslu, 2022). In this way, liberal democracy maintains stability even in the face of political competition and dissent. Nonetheless, challenges to the legitimacy of liberal democracy often arise, particularly in the context of declining trust in political institutions. In many liberal democracies, there has been growing

dissatisfaction with the ability of elected representatives to address pressing social and economic issues. This disillusionment has contributed to the rise of populist movements that challenge the legitimacy of established political elites, calling into question the effectiveness of liberal democratic institutions in representing the interests of the people.

The balance between participation, representation, and legitimacy forms the core of liberal democratic governance. By placing individual rights at the center of its framework, liberal democracy seeks to protect citizens from the excesses of political power. At the same time, it emphasizes the importance of electoral processes and representative institutions in ensuring that government remains accountable to the people. However, as political participation evolves in the modern era, the question remains whether liberal democracy can adapt to the changing needs and expectations of its citizens, particularly in the face of rising populism, inequality, and political disengagement.

The theoretical foundations of liberal democracy highlight its strengths in promoting political stability and protecting individual freedoms, but they also reveal its limitations in fostering continuous citizen engagement. As the paper progresses, these foundational concepts will serve as a basis for comparing liberal democracy with deliberative democracy, a model that offers an alternative approach to addressing these very challenges by emphasizing dialogue, reasoned debate, and inclusivity in the democratic process (Abdullah & Abdul Rahman, 2015; Cowan & Arsenault, 2008). This comparison will allow for a deeper exploration of how each model can contribute to the improvement of democratic governance in the contemporary political landscape. In the next section, the theoretical framework of deliberative democracy will be explored, offering an alternative to liberal democracy's model of participation and representation, particularly in how it addresses the complexities of modern governance. By examining both models side by side, the paper aims to provide a clearer understanding of the strengths and weaknesses of each, and to explore potential areas where the two models can intersect to create a more robust and responsive democratic system.

2. Theoretical Foundations of Deliberative Democracy

A. Core Principles of Deliberative Democracy

Deliberative democracy is a model of governance that emphasizes the importance of reasoned and informed debate in the democratic process. It is grounded in the idea that political legitimacy is derived not merely from the act of voting but from the quality of the deliberation that precedes decision-making. This theory is based on the belief that democracy should not just be about aggregating individual preferences through elections but rather about fostering meaningful dialogue among citizens to reach informed and reflective decisions. In this sense, deliberative democracy aims to deepen the democratic process by focusing on the quality of participation, ensuring that political decisions are the result of rational discourse and not simply the outcome of partisan competition (Cohen, 2018).

At the heart of deliberative democracy lies the principle of inclusivity. Unlike models of democracy that focus solely on majority rule, deliberative democracy requires the active participation of diverse groups and perspectives in public debate. This inclusivity ensures that all voices, especially those of marginalized or underrepresented groups, have the opportunity to contribute to the formation of public policy. Through open dialogue and public reasoning,

deliberative democracy strives to create a political space where citizens can engage with one another on equal terms, listen to different viewpoints, and collectively reach decisions that are more reflective of the general will (Cooke, 2018; Sitembölükbaşı, 2005). Moreover, deliberative democracy is distinct in its emphasis on collective decision-making. In this model, political decisions are not simply a matter of aggregating individual preferences but rather the product of reasoned discussion among citizens. The goal is to arrive at decisions that are based on the best possible reasons, rather than on individual interests or power dynamics. This process of deliberation is expected to foster mutual understanding, reduce polarization, and enhance the legitimacy of political outcomes by ensuring that they are the result of genuine public reasoning (Habermas, 2023).

A key tenet of deliberative democracy is its emphasis on active citizen participation in the political process. This model contends that democracy should extend beyond periodic voting and elections to include continuous engagement in political dialogue. Citizens are not just passive recipients of policies, but rather active participants in the deliberative process, engaging in reasoned debate to shape the policies that govern them. This level of participation fosters a deeper sense of democratic engagement and accountability, as citizens are involved not only in selecting representatives but also in influencing the decision-making process itself (Choi, 2006; Cooke, 2018). Deliberation, in this context, refers to the process of public reasoning, where citizens engage in thoughtful discussion about the issues that affect their lives. Rather than simply expressing their individual preferences, citizens in a deliberative democracy are expected to justify their positions and consider the views of others. The process of deliberation encourages participants to reflect on their own beliefs, challenge their assumptions, and consider the common good when forming their opinions. By fostering a culture of dialogue and critical thinking, deliberative democracy aims to improve the quality of decision-making and ensure that policies are based on well-reasoned arguments rather than partisan rhetoric or special interests.

In addition to deliberation, participation in deliberative democracy involves more than casting a vote; it requires active engagement in the exchange of ideas, the development of public reason, and the pursuit of consensus (Burgess & Keating, 2013; Çiçek, 2022). While achieving full consensus may not always be possible, the deliberative process aims to produce decisions that are as inclusive and just as possible. Through informed discussion, citizens can reach compromises that reflect a broader range of perspectives and better serve the interests of the community as a whole. The participatory nature of deliberative democracy also plays a crucial role in shaping political outcomes. Unlike liberal democracy, where decision-making is primarily delegated to elected representatives, deliberative democracy places greater value on the direct involvement of citizens in the policy-making process. By participating in public debates, citizens have the opportunity to influence the direction of political decisions and hold policymakers accountable for their actions (Abdullah & Abdul Rahman, 2015). This direct engagement helps to ensure that political decisions are more responsive to the needs and concerns of the public, thus enhancing the legitimacy of democratic governance.

In deliberative democracy, legitimacy is derived not from electoral processes alone, but from the quality of public deliberation. The authority of political decisions is grounded in the rationality and fairness of the deliberative process, rather than the simple aggregation of votes.

This model challenges the traditional view of democratic legitimacy, which is often based on the notion of majority rule, by arguing that legitimate political decisions must be the result of open, inclusive, and reasoned debate. The legitimacy of political outcomes in deliberative democracy is closely tied to the concept of public reasoning. In this model, decisions are considered legitimate when they are the product of deliberation that is accessible to all citizens, transparent, and based on shared reasons that appeal to the common good. This emphasis on reasoned debate ensures that political decisions are not driven by narrow interests or the exercise of power but are instead reflective of the collective will of the people (Erdoğan, 2017; Sitembölükbaşı, 2005). By grounding legitimacy in the deliberative process, this model of democracy seeks to enhance the moral authority of political decisions and promote greater public trust in democratic institutions.

Communication and dialogue play a central role in fostering democratic legitimacy in deliberative democracy. The deliberative process requires citizens to engage with one another in a spirit of mutual respect and openness, listening to opposing viewpoints and providing reasoned justifications for their own positions. This process of dialogue helps to build consensus, reduce political polarization, and ensure that political decisions are based on a broad range of perspectives. By promoting meaningful communication among citizens, deliberative democracy seeks to create a more inclusive and responsive political system, where the authority of political decisions is based on the collective reasoning of the people (Gerodimos, 2006; Jaeger, 2005). Moreover, deliberative democracy places a strong emphasis on the procedural aspects of decision-making, recognizing that the legitimacy of political outcomes is contingent on the fairness and inclusiveness of the deliberative process. This model requires that all citizens have an equal opportunity to participate in public debate, and that their voices are heard and considered in the decision-making process (Dryzek, 2006; Gerodimos, 2006). By ensuring that all citizens are able to participate in the deliberative process on equal terms, deliberative democracy seeks to promote greater political equality and reduce the concentration of power in the hands of political elites.

In conclusion, the theoretical foundations of deliberative democracy challenge traditional models of democratic governance by placing a greater emphasis on the quality of participation, the process of public reasoning, and the legitimacy of political decisions. This model offers a compelling alternative to liberal democracy by focusing on the deliberative process as the key source of democratic legitimacy, rather than on electoral outcomes alone. As we move forward, the next section will explore how these theoretical foundations of deliberative democracy compare and contrast with those of liberal democracy, and how each model addresses the challenges of contemporary democratic governance.

3. Key Differences Between Liberal and Deliberative Democracy

Liberal democracy and deliberative democracy offer contrasting views on the nature and importance of citizen participation. In a liberal democracy, citizen engagement is primarily viewed through the act of voting. The process of casting a vote in periodic elections is seen as the central mechanism for citizens to express their preferences and choose their representatives. Elections are designed to give citizens the power to elect officials who will act on their behalf in governance, ensuring that the state remains accountable to its people. Participation is thus

understood in terms of electoral engagement and the delegation of authority to elected representatives, with limited direct involvement beyond this act. In contrast, deliberative democracy advocates for a much more active and ongoing form of participation. Rather than limiting citizen involvement to elections, deliberative democracy emphasizes the importance of ongoing dialogue, debate, and deliberation among citizens. In this model, participation is not reduced to a singular event but is instead an integral, continuous process in which citizens engage in public reasoning and discussion about societal issues. Deliberative democracy views public engagement as essential for improving the quality of decisions and strengthening democratic legitimacy. This creates a significant divergence from liberal democracy, where citizen engagement is more passive and periodic.

The role of representatives is also viewed differently in these two models. Liberal democracy relies on elected representatives to make decisions on behalf of the people, based on their electoral mandate. Citizens delegate their authority to these representatives, trusting them to act in the public interest. In contrast, deliberative democracy advocates for a more direct involvement of citizens in the decision-making process. While representatives may still have a role, deliberative democracy envisions a system where ordinary citizens participate in public discussions that influence policy, ensuring that decisions are based on a collective deliberation process. This fundamental difference in the role of citizen participation reflects the deeper philosophical divide between these two models (Mansbridge, 2007).

The decision-making processes in liberal democracy and deliberative democracy differ in both their structure and guiding principles. Liberal democracy primarily operates through a competitive electoral system, where political parties and candidates vie for votes in elections. The winner is determined by majority rule, with the assumption that electoral competition provides a fair and transparent mechanism for making collective decisions. This process relies on the aggregation of individual preferences, which are expressed through the voting process. The outcome is based on the majority's will, ensuring that elected officials represent the preferences of the largest segment of society. In contrast, deliberative democracy shifts the focus away from competition and majority rule toward consensus-building. Instead of relying on the simple aggregation of votes, deliberative democracy aims to achieve decisions through rational discourse and collective reasoning. The decision-making process is more inclusive, with the goal of finding common ground and solutions that reflect the broader interests of the community. Deliberative democracy seeks to generate informed, reflective, and reasoned decisions that are not driven solely by the preferences of the majority but by a dialogue that includes all stakeholders. This focus on consensus-building rather than competition highlights a key divergence between these two models.

The liberal democratic process, by emphasizing electoral competition, can sometimes lead to polarized and adversarial politics, where parties focus on winning votes rather than fostering meaningful dialogue. Deliberative democracy, on the other hand, aspires to minimize polarization by encouraging participants to engage in respectful and reasoned discussions. It prioritizes mutual understanding and compromise, fostering a more collaborative and less antagonistic decision-making environment (Thompson, 2008). However, critics argue that deliberative democracy's consensus-driven approach may be slow and cumbersome, whereas

liberal democracy's reliance on elections offers a more efficient and definitive means of making decisions.

Accountability is central to both liberal and deliberative democratic models, but the mechanisms by which accountability is ensured differ substantially. In liberal democracy, accountability is primarily achieved through elections and the institutional system of checks and balances. Elected officials are held accountable to the public through regular elections, where they can be removed from office if they fail to meet the expectations of the electorate. This electoral mechanism creates a direct link between representatives and voters, ensuring that representatives remain responsive to the public's needs and preferences. Furthermore, institutional checks and balances—such as the judiciary, executive, and legislative branches—work to prevent any single entity from accumulating too much power, providing additional layers of accountability. Deliberative democracy, however, shifts the focus from electoral accountability to the quality of public discourse as the primary means of ensuring legitimacy and accountability. In this model, legitimacy stems from the reasoned and inclusive nature of public deliberation. Decisions are considered legitimate not because they reflect the majority's preferences but because they are the outcome of an inclusive process of public reasoning where all affected parties have had the opportunity to contribute. In deliberative democracy, the legitimacy of decisions relies heavily on the fairness, inclusivity, and transparency of the deliberative process. The idea is that if the process is just and inclusive, then the outcome is more likely to be legitimate, even if it does not necessarily reflect the will of the majority (Cooke, 2018; Erdoğan, 2017; Sitembölükbaşı, 2005).

This distinction in how legitimacy is conceptualized creates fundamental differences in how each model views the democratic process. Liberal democracy places a premium on electoral outcomes, with elections serving as the primary source of legitimacy. Deliberative democracy, in contrast, places more weight on the quality of the decision-making process itself. While elections may play a role in deliberative democracy, they are not the sole means of legitimizing authority. Instead, deliberative democracy emphasizes the importance of ongoing dialogue, reasoning, and consensus-building as the basis for legitimate governance. The deliberative model also sees legitimacy as arising from the opportunity for continuous scrutiny of political decisions by the public, as deliberation does not end after elections but continues throughout the policymaking process. The public's role in shaping, contesting, and refining policies through dialogue ensures that deliberative democracy is more dynamic and responsive than a system that relies primarily on electoral mechanisms. Nevertheless, critics argue that this model can be difficult to implement in practice due to the complexity and time demands of continuous deliberation.

In conclusion, the key differences between liberal democracy and deliberative democracy revolve around their conceptions of participation, decision-making, accountability, and legitimacy. Liberal democracy emphasizes electoral participation, majority rule, and accountability through elections, while deliberative democracy focuses on continuous engagement, reasoned discourse, and the quality of public deliberation as the foundation of legitimate governance. Both models offer valuable insights into democratic governance, but their divergent approaches highlight the complexity of democratic theory in addressing contemporary political challenges.

4. Strengths and Weaknesses of Liberal Democracy

One of the primary strengths of liberal democracy lies in its **efficiency in decision-making** through a system of representative structures. In a liberal democracy, political decision-making is delegated to elected representatives who are entrusted with governing on behalf of the people. This delegation of authority allows for the efficient functioning of the state without requiring constant input from every citizen. By electing representatives, citizens entrust the day-to-day governance to those who specialize in policy-making, thereby streamlining governance processes and enabling the state to address complex and urgent matters quickly (Sitembölükbaşı, 2005).

Another significant strength of liberal democracy is its emphasis on the **protection of individual rights** and the inclusion of constitutional safeguards. Liberal democracies are built upon frameworks that enshrine individual freedoms, such as freedom of speech, freedom of the press, and the right to privacy. These rights are often protected through constitutional provisions and independent judicial systems that act as checks on the executive and legislative branches. Additionally, liberal democracies aim to protect **minority interests**, ensuring that majority rule does not trample on the rights of marginalized or underrepresented groups. Through constitutional mechanisms such as judicial review, minority rights are safeguarded against majoritarian impulses, contributing to a more balanced and just society (Uslu, 2022).

Furthermore, the **institutionalization of electoral processes** in liberal democracies serves to promote stability and continuity within governance. Free and fair elections are central to this system, allowing citizens to periodically reassess their political representatives and hold them accountable for their actions. The predictability and regularity of elections are essential components in creating trust between the government and the governed, contributing to the legitimacy of the political system.

Despite its strengths, liberal democracy is not without its weaknesses. One of the most critical issues is the **potential for disengagement and apathy** among citizens. Because the system relies heavily on the act of voting as the primary mechanism of participation, there is a risk that citizens may feel detached from the political process outside of election periods. When decision-making is delegated entirely to representatives, citizens may become complacent, viewing their role as passive rather than active participants in governance. This disengagement can lead to declining voter turnout, reduced political awareness, and a general sense of alienation from democratic processes. Another key weakness of liberal democracy is the **limited opportunities for direct participation** beyond voting. While elections are fundamental to democratic governance, they offer only a periodic and constrained form of engagement. In most liberal democracies, citizens are called upon to vote once every few years, with minimal opportunity for direct involvement in decision-making between elections (Çiçek, 2022; Eser & Taylan, 2018). This lack of sustained engagement can create a disconnect between the elected representatives and their constituents, potentially leading to policies that do not accurately reflect public preferences or interests. Liberal democracy is also vulnerable to **elite dominance** and the capture of political processes by vested interests. The reliance on elections and political parties means that those with greater financial resources, media access, or social influence may have disproportionate power in shaping electoral outcomes and public policy.

This elite control undermines the egalitarian ideals of liberal democracy and can exacerbate social inequalities.

5. Strengths and Weaknesses of Deliberative Democracy

Deliberative democracy stands out for its **greater citizen involvement** in political decision-making. Unlike liberal democracy, which confines participation primarily to voting, deliberative democracy encourages active and ongoing engagement through dialogue, debate, and public reasoning. This system allows for deeper citizen involvement in shaping policies and decisions that directly impact their lives. By fostering continuous participation, deliberative democracy addresses the democratic deficit found in more representative systems and empowers citizens to contribute more meaningfully to governance. Another strength of deliberative democracy is its emphasis on **informed and rational debate**, which leads to the creation of more thoughtful and inclusive policies. In deliberative systems, public discourse is valued as a way to generate collective wisdom and consider diverse viewpoints. This model prioritizes the quality of decision-making by ensuring that policies are based on well-informed, reasoned arguments rather than electoral competition or populist sentiments. The deliberative process encourages participants to critically assess information, engage with opposing views, and strive for consensus rather than simply advocating for personal preferences (Dryzek, 2006; Thompson, 2008).

Deliberative democracy also holds the potential to **reduce political polarization** by fostering mutual understanding. The process of dialogue and negotiation inherent in deliberative systems requires participants to listen to and engage with those who hold different views, creating opportunities for common ground. This collaborative approach contrasts with the adversarial nature of liberal democracy, where political competition often leads to heightened polarization (Ertugay, 2022; Spohr, 2017).

Despite its merits, deliberative democracy faces significant challenges, primarily in its **practical difficulties** in achieving widespread deliberation. The process of continuous, informed, and reasoned discussion on complex issues requires time, resources, and a high level of civic education. In reality, it may be difficult to engage a broad swath of the population in meaningful deliberation on policy matters that are often technical or specialized. Moreover, the time-consuming nature of deliberative processes could hinder timely decision-making, particularly in moments of crisis or urgent need. Another weakness of deliberative democracy is its **risk of inefficiency and gridlock** due to the emphasis on consensus. While consensus-building can lead to more thoughtful and inclusive decisions, it can also slow down governance and create paralysis in decision-making. In situations where agreement is difficult or impossible to achieve, deliberative democracy may struggle to reach conclusions, leading to prolonged debate without tangible outcomes. This inefficiency stands in contrast to the more streamlined decision-making of liberal democracy, where majority rule and representative institutions enable quicker responses to political challenges (Cohen, 2018; Cooke, 2018).

Additionally, deliberative democracy's focus on rational debate may inadvertently exclude certain voices or perspectives. Those who are less skilled in public speaking, lack access to information, or are marginalized in society may struggle to engage fully in deliberative

processes, resulting in **unequal participation**. This limitation calls into question whether deliberative democracy can truly be as inclusive and representative as its proponents suggest.

6. Implications for Contemporary Democratic Governance

In the 21st century, liberal democracy faces a range of challenges that threaten its legitimacy and effectiveness. **Political polarization** has intensified in many democracies, driven by factors such as media fragmentation, populism, and economic inequality. As political parties and voters become more polarized, the ability to find common ground and govern effectively is diminished. The resulting gridlock in policymaking leads to frustration among citizens, who may lose trust in the democratic process. Additionally, there is growing concern about **declining trust in democratic institutions**. Many citizens view their governments as corrupt, inefficient, or unresponsive to their needs. This crisis of legitimacy can lead to rising populist movements that challenge the established political order (Christiano, 1997). Furthermore, voter apathy and disengagement remain persistent problems in liberal democracies, where citizens feel disconnected from the political process beyond elections.

In light of these challenges, **deliberative democracy** offers promising solutions to some of liberal democracy's shortcomings. By emphasizing dialogue, public reasoning, and citizen engagement, deliberative democracy provides mechanisms for reducing polarization, rebuilding trust in institutions, and creating more informed and inclusive decision-making processes. Its focus on achieving consensus through reasoned debate offers a model for fostering political cohesion and addressing the complex issues facing modern societies. Incorporating **deliberative elements** into liberal democratic systems could offer a pathway for improving governance. Initiatives such as **citizen assemblies** or **participatory budgeting** allow citizens to engage more directly in shaping public policies and ensure that decisions are informed by diverse perspectives. These hybrid approaches enable liberal democracies to harness the benefits of deliberative democracy without sacrificing the efficiency of representative institutions. However, these deliberative processes must be carefully designed to avoid inefficiency and ensure broad participation (Erdoğan, 2017; Sitembölükbaşı, 2005).

In conclusion, while both models of democracy present distinct strengths and weaknesses, deliberative democracy's emphasis on citizen engagement and public reasoning offers a compelling response to the challenges facing liberal democracy in the digital age. The integration of deliberative practices could enhance the legitimacy, inclusiveness, and effectiveness of contemporary democratic governance.

Conclusion

In this comparative analysis of **liberal democracy** and **deliberative democracy**, several key insights have emerged. First, the foundational principles of both models reflect distinct approaches to democratic governance. Liberal democracy, grounded in representative institutions, emphasizes electoral participation, individual rights, and the rule of law as pillars of legitimacy. Conversely, deliberative democracy prioritizes public reasoning, citizen engagement, and rational discourse as essential components of a legitimate democratic process. This difference underscores the **participatory focus** of deliberative democracy, compared to the representative focus of liberal democracy. While liberal democracy tends to prioritize efficiency and institutional stability, deliberative democracy seeks a more inclusive and

dialogue-oriented form of governance. Furthermore, the comparative analysis revealed that while **liberal democracy** excels in **decision-making efficiency** through established structures, it often struggles with civic disengagement and a lack of meaningful participation beyond elections. In contrast, deliberative democracy emphasizes ongoing public involvement and deliberation but faces practical difficulties in achieving broad citizen engagement and overcoming the complexity of policy issues. The strengths and weaknesses of both systems, therefore, reflect a broader tension between **representation** and **participation**, which remains a crucial aspect of democratic theory and practice.

The comparative analysis of liberal and deliberative democracy contributes to **democratic theory** by highlighting the **complementary and competing** elements within these models. Liberal democracy's emphasis on representative structures, constitutional safeguards, and accountability through elections remains essential for political stability and individual freedoms. However, deliberative democracy offers a necessary critique of this model by pushing for deeper citizen engagement, reasoned debate, and collective decision-making. The deliberative model broadens our understanding of legitimacy, showing that democratic legitimacy is not solely derived from electoral processes but also from **inclusive and informed public discourse**. This comparison also advances the discourse on **political participation** by questioning the adequacy of liberal democracy's reliance on periodic elections. Deliberative democracy introduces the idea that ongoing **civic deliberation** can lead to more inclusive and thoughtful policymaking, challenging the notion that democracy must prioritize efficiency over inclusivity. These contributions suggest that democratic governance requires a balance between the efficiency of liberal democratic institutions and the **participatory ideals** of deliberative democracy.

Theoretically, this paper enriches the debate on the evolving nature of democracy in the modern world. It offers insights into how **deliberative practices** can be integrated within liberal democratic systems, particularly as liberal democracies face rising **political polarization**, **voter apathy**, and **declining trust** in institutions. By incorporating elements of deliberative democracy, such as citizen assemblies and participatory mechanisms, liberal democracies may enhance their legitimacy and responsiveness to public needs.

Given the findings of this analysis, several promising **future research avenues** emerge. One key area for further study is the exploration of **hybrid models** that integrate deliberative democratic practices into existing liberal democratic frameworks. While deliberative democracy offers theoretical advantages, its practical implementation at a large scale remains a challenge. Future research could investigate **best practices** for incorporating deliberative elements—such as **citizen juries** or **participatory budgeting**—within liberal democracies, especially in diverse political contexts. These studies could focus on whether such integration enhances **political legitimacy** or improves public policy outcomes. Moreover, **comparative research** across different political systems would provide valuable insights into the **global application** of deliberative practices. For instance, how do hybrid systems perform in countries with varying political cultures, levels of development, or degrees of digital infrastructure? Further empirical studies could also explore how **digital platforms** for public deliberation—such as online forums or digital town halls—impact the **quality of democratic discourse** and whether they can bridge the gap between citizens and representatives.

Finally, future research should examine the role of **deliberative democracy** in addressing specific contemporary challenges, such as **climate change**, **economic inequality**, or **social justice**. These complex issues require long-term solutions, and deliberative democracy offers a promising avenue for **inclusive, informed** decision-making. Investigating how deliberative models can be applied to address these global challenges would not only deepen our understanding of the **relevance of deliberative theory** but also offer practical solutions for enhancing **democratic governance** in the 21st century. In conclusion, the comparison between liberal and deliberative democracy highlights the importance of **balancing efficiency and inclusivity** in democratic governance. As liberal democracies face growing challenges in maintaining **citizen trust** and **engagement**, the deliberative model provides a compelling framework for reinvigorating public participation and **redefining legitimacy**. Future research should focus on exploring how these two models can coexist and complement one another to create more **robust, responsive, and inclusive** democratic systems.

References

- Abdullah, N. N., & Abdul Rahman, M. (2015). The use of deliberative democracy in public policy making process. *Abdullah, NN & Rahman, MFA (2015). The Use of Deliberative Democracy in Public Policy Making Process. Public Policy and Administration Research, 5(3), 221-229.*
- Ashford, N. (2015). *Özgür Toplumun İlkeleri* (C. Madenci, Çev.). Liberte Yayınları.
- Burgess, S., & Keating, C. (Cricket). (2013). Occupy the Social Contract! Participatory Democracy and Iceland's Crowd-Sourced Constitution. *New Political Science, 35(3), 417-431.* <https://doi.org/10.1080/07393148.2013.813694>
- Choi, J.-W. (2006). Deliberative Democracy, Rational Participation and e-Voting in South Korea. *Asian Journal of Political Science, 14(1), 64-81.* <https://doi.org/10.1080/02185370600832547>
- Christiano, T. (1997). *The significance of public deliberation.*
- Cohen, J. (2018). Reflections on deliberative democracy. *İçinde Political Philosophy in the Twenty-First Century* (ss. 217-235). Routledge.
- Cooke, M. (2018). Five arguments for deliberative democracy. *İçinde Democracy as public deliberation* (ss. 53-87). Routledge.
- Cowan, G., & Arsenault, A. (2008). Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616(1), 10-30.* <https://doi.org/10.1177/0002716207311863>
- Çetin, H. (2022). *İdeoloji ve Modern İdeolojiler*. Orion Kitabevi.
- Çiçek, A. (2022). Demokrasi, Yerel Yönetimler ve Siyasal Katılma. *İçinde Türk Yerel Yönetimleri: Yönetişim, Siyaset ve Kurumlar* (ss. 25-47). Detay Yayıncılık.
- Dryzek, J. S. (2006). *Deliberative global politics: Discourse and democracy in a divided world.* Polity Cambridge.
- Erdoğan, M. (2005). Aydınlanma, modernlik ve liberalizm. *Demokrasi Platformu, 1(3).* <https://demokrasiplatformu.com/dergi/article/view/21>
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal Demokrasi*. Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2018). *Özgürlük, Hukuk ve Demokrasi*. Siyasal Kitabevi.

- Ertugay, F. (2022). Türkiye’de Politik Kutuplaşmanın Tarihsel Kökenleri/Kolektif Hafıza. *Amme İdaresi Dergisi*, 55(2), 27-62.
- Eser, H. B., & Çiçek, A. (2020). Avrupa’da Aşırı Sağın Ayak Sesleri: Zenofobinin Patolojik Normalleşmesi. *Alternatif Politika*, 12, 114-144.
- Eser, H. B., & Taylan, Ö. (2018). Doğrudan ve Temsili Demokrasi Modelleri Üzerine Bir Eleştiri Denemesi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl, 13, 283-298.
- Gerodimos, R. (2006). Democracy and the Internet: Access, engagement and deliberation. *Journal of Systemics, Cybernetics and Informatics*, 3(6), 26-31.
- Habermas, J. (2023). *Kamusal İletişim Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi* (T. Bora, Çev.). İletişim Yayınları.
- Jaeger, P. T. (2005). Deliberative democracy and the conceptual foundations of electronic government. *Government Information Quarterly*, 22(4), 702-719.
- Kalaycıoğlu, E. (2021). *Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya*. Efil Yayınevi.
- Mansbridge, J. (2007). “Deliberative Democracy” or “Democratic Deliberation”? İçinde S. W. Rosenberg (Ed.), *Deliberation, Participation and Democracy* (ss. 251-271). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230591080_12
- Przeworski, A. (2023). *Demokrasinin Krizleri Otoriterleşmenin Kıyısında Çağdaş Siyasetin Ahvali* (M. Pekdemir, Çev.). Fol Kitap.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(10), 139-162.
- Spohr, D. (2017). Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media. *Business Information Review*, 34(3), 150-160. <https://doi.org/10.1177/0266382117722446>
- Thompson, D. F. (2008). Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science. *Annual Review of Political Science*, 11(1), 497-520. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.081306.070555>
- Uslu, C. (2022). *Demokrasi*. Orion Kitabevi.

CITIZEN PARTICIPATION IN URBAN POLITICS: THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENTS IN THE DEMOCRATISATION PROCESS

Dr. Öğr. Üyesi ALİ ÇİÇEK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, alicicek@mail.com – ORCID: 0000-0001-9875-2400

Abstract

This paper examines the critical role of local governments in fostering citizen participation and supporting the democratisation process in urban politics. Focusing on three primary factors—socioeconomic and cultural dynamics, structural and institutional barriers, and local government responsiveness—the study explores how these elements shape civic engagement in cities. The paper also highlights the capacity of local governments to enhance democratic legitimacy through inclusion, transparency, and representative governance. In addition, it investigates how local governments can promote social cohesion by encouraging collective identity and civic responsibility among urban populations. Challenges to the democratisation process, including corruption, political apathy, and structural power imbalances, are critically analyzed. The paper also examines the tension between political decentralisation and maintaining national unity. Through case studies of Porto Alegre, Brazil; Barcelona, Spain; and Seoul, South Korea, the paper illustrates practical examples of participatory budgeting, citizen assemblies, and e-participation platforms as models of inclusive governance that increase citizen engagement. The findings suggest that while local governments have the potential to act as powerful agents of democratisation, they must overcome significant challenges to realize this potential fully. The paper concludes with policy recommendations for enhancing citizen participation at the urban level, emphasizing the importance of transparency, accountability, and inclusiveness. It also calls for future research into the impact of digital tools on urban governance and the exploration of citizen participation across different cultural and political contexts.

Keywords: Citizen participation, local governments, democratisation, urban politics, participatory governance

KENTSEL SİYASETE VATANDAŞ KATILIMI: DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİNDE YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

Özet

Bu çalışma, yerel yönetimlerin vatandaş katılımını teşvik etme ve kentsel siyasette demokratikleşme sürecini desteklemedeki kritik rolünü incelemektedir. Sosyoekonomik ve kültürel dinamikler, yapısal ve kurumsal engeller ve yerel yönetimlerin duyarlılığı olmak üzere üç temel faktöre odaklanan çalışma, bu unsurların kentlerde sivil katılımı nasıl şekillendirdiğini araştırmaktadır. Çalışma aynı zamanda yerel yönetimlerin kapsayıcılık, şeffaflık ve temsili yönetim yoluyla demokratik meşruiyeti artırma kapasitesini de vurgulamaktadır. Buna ek olarak, yerel yönetimlerin kent nüfusu arasında kolektif kimliği ve sivil sorumluluğu teşvik ederek sosyal uyumu nasıl destekleyebileceği araştırılmaktadır. Demokratikleşme sürecinin önündeki yolsuzluk, siyasi ilgisizlik ve yapısal güç dengesizlikleri gibi zorluklar eleştirel bir

şekilde analiz edilmektedir. Çalışmada ayrıca siyasi adem-i merkeziyetçilik ile ulusal birliğin korunması arasındaki gerilim de incelenmektedir. Brezilya'nın Porto Alegre, İspanya'nın Barcelona ve Güney Kore'nin Seul kentlerinde yapılan vaka incelemeleri aracılığıyla makale, vatandaş katılımını artıran kapsayıcı yönetim modelleri olarak katılımcı bütçeleme, vatandaş meclisleri ve e-katılım platformlarının pratik örneklerini göstermektedir. Bulgular, yerel yönetimlerin güçlü demokratikleşme araçları olarak hareket etme potansiyeline sahip olsalar da, bu potansiyeli tam olarak hayata geçirmek için önemli zorlukların üstesinden gelmeleri gerektiğini göstermektedir. Çalışma, şeffaflık, hesap verebilirlik ve kapsayıcılığın önemini vurgulayarak, kentsel düzeyde vatandaş katılımını artırmaya yönelik politika önerileriyle son bulmaktadır. Ayrıca, dijital araçların kentsel yönetim üzerindeki etkisine ve vatandaş katılımının farklı kültürel ve siyasi bağlamlarda incelenmesine yönelik gelecekteki araştırmalar için çağrıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yurttaş katılımı, yerel yönetimler, demokratikleşme, kentsel siyaset, katılımcı yönetim

Introduction

Urban politics plays a pivotal role in shaping democratic governance, particularly in the context of modern cities where political, economic, and social complexities converge. Urban centres often serve as the microcosms of larger democratic practices, and the decisions made at the local level can significantly influence broader national policies. In this regard, urban politics becomes not just a space for addressing local issues but a platform for experimenting with democratic processes that resonate across all levels of governance. Understanding how urban political mechanisms operate provides crucial insights into the functioning and health of democratic systems (Mecek & Yılmaz, 2021). At the heart of urban politics lies the concept of citizen participation, which serves as the foundation for democratic legitimacy and accountability. Citizen participation in urban politics is a multidimensional phenomenon, encompassing electoral participation, direct engagement through public forums, and participation in local governance structures. This participation reflects the degree to which citizens can influence the decisions that affect their immediate environments, and by extension, the quality of their democratic experience. As urban populations grow and cities become more diverse, the need for inclusive and effective citizen engagement becomes more critical (Çiçek, 2022).

Local governments are central actors in this dynamic, functioning as the most accessible and immediate form of governance for citizens. Local governments, including municipal councils and mayors, are tasked with addressing the day-to-day concerns of urban dwellers while simultaneously acting as intermediaries between citizens and higher levels of government. They are uniquely positioned to facilitate citizen participation and play a vital role in fostering democratic processes at the grassroots level. Through policies that encourage active citizen involvement, local governments can enhance the democratic experience by making governance more transparent, accountable, and responsive to local needs (Gao vd., 2020). However, the role of local governments is not always straightforward. While they have the potential to act as facilitators of citizen participation, they can also become obstacles to it, depending on their

institutional design, political will, and resource availability. This dual potential makes it imperative to critically examine how local governments influence urban political engagement and to identify the factors that either promote or hinder the democratization process at the urban level.

This essay aims to provide a comprehensive analysis of the role of local governments in facilitating or hindering citizen participation in urban politics. By examining various mechanisms through which local governments engage with citizens, this study seeks to highlight the opportunities and challenges inherent in these participatory processes. Local governments are often the first point of contact between the citizen and the state, and their policies, actions, and political culture can either empower or disenfranchise urban populations.

Furthermore, the essay explores how citizen participation in urban politics contributes to the broader process of democratization. Democratization, in this context, is understood as the expansion of opportunities for citizens to engage in meaningful political activities that go beyond periodic voting in elections. It involves an ongoing process of political inclusion, transparency, and accountability, all of which are essential for the deepening of democratic governance. The degree of citizen engagement in urban politics can, therefore, serve as a barometer for the overall health of democracy in a given society.

To guide the analysis, this essay poses several key research questions:

- *What mechanisms are available for citizen participation in urban politics?* Urban governance provides numerous opportunities for citizen engagement, from formal electoral participation to direct methods such as town hall meetings, participatory budgeting, and digital platforms. Identifying these mechanisms is critical for understanding how local governments foster or constrain democratic participation.
- *How do local governments influence the level and quality of citizen engagement?* The quality of citizen engagement often hinges on the capacity and willingness of local governments to facilitate participatory processes. Local governments can encourage citizen involvement by providing inclusive platforms, ensuring transparency, and responding to the concerns raised by the public. Conversely, they can also undermine participation through bureaucratic barriers, lack of accountability, or insufficient public outreach.

Through a critical analysis of these research questions, this essay aims to contribute to the ongoing scholarly discourse on urban politics and democratic governance. By focusing on the intersection of local governments and citizen participation, it sheds light on the conditions under which urban politics can serve as a catalyst for deepening democracy.

1. Theoretical Framework: Citizen Participation in Urban Politics, Local Governments in Democracy and Political Inclusion

Citizen participation in urban politics has become a key focus in the study of democratic governance, especially with the increasing complexity of urbanisation. At its core, citizen participation refers to the active involvement of individuals in decision-making processes that affect their immediate social and political environment. Various models of citizen participation provide different frameworks for understanding how such involvement can be structured and

facilitated within urban contexts (Kiss vd., 2022). Participatory democracy emphasizes direct involvement by citizens in decision-making processes, contrasting with more representative forms of democracy where elected officials act on behalf of the people (Gao vd., 2020). In participatory models, citizens are given platforms, such as public forums, town hall meetings, and participatory budgeting, where they can directly influence governmental decisions (Lin & Kant, 2021). This approach is seen as a way to empower citizens, particularly in urban areas where rapid changes due to urbanisation and population growth often require local, immediate responses.

Deliberative democracy, on the other hand, emphasizes reasoned discussion among citizens as the foundation for democratic legitimacy. It posits that the process of public reasoning—where citizens engage in dialogue to reach consensus on policy issues—is key to ensuring democratic participation. In urban settings, deliberative democracy can manifest through structured dialogues, citizen assemblies, and public hearings, where community members debate policies and contribute to decisions that shape their environments (Chambers, 2023; Cohen, 2007). Urbanisation significantly affects citizen engagement in politics. As cities expand, the complexity of governance increases, and the proximity of citizens to decision-making bodies often diminishes. Yet, paradoxically, urban areas also offer unique opportunities for citizen participation because of the concentration of resources, education, and communication infrastructure. The challenge lies in ensuring that urban governance structures are inclusive and responsive to the needs of all citizens, particularly marginalised groups who may be excluded from traditional political processes.

Local governments are crucial intermediaries between citizens and higher levels of government (Bourdin & Nadou, 2020). They serve as the closest form of governance to the everyday lives of citizens, addressing immediate concerns such as public infrastructure, healthcare, housing, and education. Given their proximity to the populace, local governments are uniquely positioned to foster citizen participation in democratic processes, making them central actors in urban politics (Adnan vd., 2021). One of the ways local governments encourage political engagement is through decentralisation. Decentralisation refers to the transfer of authority and responsibility from central governments to local levels, thereby enhancing the capacity of local governments to make decisions that reflect the specific needs of their constituencies. The theory behind decentralisation suggests that by bringing governance closer to the people, it can increase political accountability, enhance service delivery, and improve democratic participation (Çiçek, 2022; Çukurçayır, 2002).

The decentralisation process can take various forms, including fiscal decentralisation (the transfer of financial resources), political decentralisation (the transfer of decision-making power), and administrative decentralisation (the transfer of responsibility for public service provision) (Wang vd., 2021). In each case, local governments gain greater autonomy, allowing them to engage citizens more directly in governance processes. This transfer of authority also necessitates the development of participatory institutions that enable citizens to influence decisions on matters that directly affect their communities (Willis vd., 2022). However, the success of decentralisation in promoting democratic participation depends on several factors, including the political will of local leaders, the level of resources available to local governments, and the inclusivity of local governance structures. In some cases, decentralisation

may reinforce existing power dynamics, with local elites monopolising decision-making processes (Kiss vd., 2022). Therefore, local governments must balance their roles as facilitators of participation and guardians of democratic inclusivity.

Citizen participation in urban politics plays a crucial role in the broader process of democratisation, which refers to the transition from non-democratic forms of governance to democratic systems that are inclusive, accountable, and transparent. In theory, democratisation is underpinned by the principle of political inclusion, which ensures that all citizens have the opportunity to participate meaningfully in decision-making processes, regardless of their social, economic, or political status (Serenli, 2024; Şehitoğlu & Çarkçı, 2022). Political inclusion is essential for fostering a sense of ownership and belonging among citizens. When individuals feel that they have a stake in the political process, they are more likely to engage in civic activities, trust governmental institutions, and contribute to the overall stability of the democratic system. In urban settings, political inclusion is particularly important given the diversity of urban populations, which often include migrants, minority groups, and individuals from different socio-economic backgrounds (Bozkurt, 2023; Çiçek, 2022). For local governments, ensuring political inclusion means creating mechanisms that allow all citizens to participate in governance, whether through formal institutions or informal avenues of engagement.

The link between citizen participation in urban politics and the broader process of democratisation lies in the way participation fosters democratic norms and practices at the local level. When citizens engage with local governance structures, they contribute to the development of a political culture that values transparency, accountability, and inclusivity. This local political culture can then influence national democratic processes, creating a feedback loop that strengthens democracy across all levels of governance. Local governments can play a transformative role in the democratisation process by promoting political inclusion through participatory initiatives (Çukurçayır, 2002). For example, participatory budgeting, where citizens decide how public funds are allocated, empowers communities to influence decisions about resource distribution. Similarly, the establishment of citizen advisory boards and public consultation mechanisms ensures that diverse voices are heard in policy debates. By embedding these participatory practices within local governance structures, local governments can contribute to the consolidation of democracy.

However, political inclusion is not without challenges. In many urban areas, social inequalities, political apathy, and institutional barriers prevent citizens from participating fully in local politics. Marginalised groups, such as ethnic minorities and low-income residents, are often excluded from decision-making processes due to a lack of resources, representation, or access to information. Addressing these barriers requires a concerted effort from local governments to create inclusive institutions and to actively reach out to underrepresented groups (Yel, 2023). In conclusion, the theoretical framework underpinning this essay emphasises the importance of citizen participation in urban politics for the broader process of democratisation. Local governments play a crucial role in facilitating political inclusion, whether through decentralisation or the establishment of participatory institutions. The success of these efforts, however, depends on the capacity of local governments to engage diverse urban populations and to overcome the barriers that hinder meaningful participation. By examining the theoretical

relationship between citizen participation, local governance, and democratisation, this essay aims to contribute to a deeper understanding of how urban politics can shape democratic governance in contemporary societies.

2. Mechanisms of Citizen Participation in Urban Politics

2.1. Participation in Elections

Local elections serve as a cornerstone of democratic governance in urban politics, offering citizens the opportunity to select representatives who will make decisions on urban development, public services, and broader municipal policies (Hue & Tung-Wen Sun, 2022). Unlike national elections, local elections are designed to address specific, localized issues that directly impact residents' daily lives, such as zoning laws, public transportation, and waste management. This level of electoral participation empowers citizens by granting them direct control over their urban environments, fostering accountability among elected officials, and reinforcing the principles of representative democracy at the grassroots level (Singh, 2023).

However, voter participation in urban settings faces a number of challenges. One significant issue is voter turnout, which tends to be lower in local elections compared to national contests. In many cases, local elections receive less media coverage and generate less public interest, leading to reduced engagement (Sharpe, 2022). Furthermore, urban areas, with their dense populations and diverse socio-economic backgrounds, often experience disparities in political participation. Marginalized communities, such as low-income groups, immigrants, and ethnic minorities, often face structural barriers that hinder their participation in local elections. These barriers can include language difficulties, lack of access to voter information, and a general sense of disenfranchisement from the political system. Furthermore, urban areas may also suffer from voter apathy, particularly in large cities where residents may feel disconnected from their local government or perceive that their vote carries little weight in shaping policy outcomes (Bernhard, 2021; Giugni & Grasso, 2020). Another challenge in urban electoral participation is the transient nature of many urban populations. In cities with a high turnover of residents, particularly in areas with large student or expatriate communities, there is often a lower level of engagement with local elections. This lack of long-term residency can lead to reduced voter registration and participation, as temporary residents may not feel invested in the local governance structure. Additionally, the complexity of urban issues, which often involve intricate networks of governance and policymaking, can overwhelm voters and deter participation.

2.2. Direct Participation: Town Hall Meetings, Citizen Assemblies and Participatory Budgeting

Beyond electoral participation, local governments have developed a range of mechanisms for direct citizen involvement in decision-making processes. Town hall meetings, for instance, provide a public forum where citizens can voice concerns, ask questions, and propose solutions to urban challenges. These meetings are an essential tool for fostering transparency, allowing local officials to engage with residents in a more informal and interactive setting. By facilitating dialogue between citizens and elected officials, town hall meetings help to build trust in the political process and ensure that policy decisions are more reflective of the public's needs (Jasim vd., 2021; Schmitt-Beck & Grill, 2020). Citizen assemblies represent another innovative

approach to direct participation in urban governance. These assemblies bring together a diverse group of citizens, often selected through random or stratified sampling, to deliberate on specific urban issues such as housing policy or environmental sustainability (King & Wilson, 2023). Through structured discussions and expert input, citizen assemblies aim to reach consensus on policy recommendations, which are then presented to local authorities for consideration. This participatory mechanism enhances democratic legitimacy by ensuring that a broad cross-section of the population is involved in shaping urban policies (Macq & Jacquet, 2023).

One of the most notable examples of direct citizen participation in urban politics is participatory budgeting, a process in which residents directly decide how a portion of the local government's budget is allocated (Schugurensky & Mook, 2024). This innovative mechanism, first developed in Porto Alegre, Brazil, allows citizens to propose and vote on community projects such as infrastructure improvements, social programs, or environmental initiatives (Faganello & Luciano, 2024). Participatory budgeting not only empowers citizens by giving them a direct say in public spending but also fosters greater transparency and accountability in local governance. Several cities around the world have adopted participatory budgeting with varying degrees of success. In Paris, for example, participatory budgeting has been used to allocate funds for community-driven projects, including the creation of green spaces and improvements to public transportation (Cho vd., 2021). In New York City, the process has been employed to fund local projects such as school renovations and street repairs, offering a platform for marginalized communities to participate in the allocation of resources. However, the success of participatory budgeting depends on the level of citizen engagement, the willingness of local governments to implement citizen proposals, and the transparency of the decision-making process (Wampler vd., 2021).

While participatory budgeting and other forms of direct participation offer significant benefits, they are not without challenges. One common issue is the uneven participation of different demographic groups, with wealthier and more educated residents often dominating the process. This can lead to the prioritization of projects that reflect the interests of more privileged communities, exacerbating existing inequalities. Furthermore, local governments may face difficulties in implementing citizen proposals due to budgetary constraints or bureaucratic inefficiencies, leading to frustration among participants and a decline in trust in the process (Schugurensky & Mook, 2024; Wampler vd., 2021).

2.3. Digital Platforms for Urban Participation

The rise of digital platforms has transformed the landscape of citizen participation in urban politics. E-governance initiatives, which use digital technologies to facilitate communication between citizens and local governments, have become increasingly popular as cities seek to engage residents in decision-making processes. Online platforms, such as city websites and social media channels, provide citizens with real-time access to information about local government activities, allowing them to participate in discussions, submit feedback, and track the progress of policy initiatives. One of the key advantages of digital platforms is their ability to reach a wider and more diverse audience. Unlike traditional forms of participation, such as town hall meetings or public hearings, which require physical presence, digital engagement allows citizens to participate from anywhere, at any time. This flexibility is particularly

important in urban areas, where busy schedules and long commutes may prevent residents from attending in-person meetings (Korkut, 2022). Digital platforms also provide a more inclusive space for participation, as they can be accessed by individuals who may face physical or social barriers to attending traditional meetings, such as people with disabilities or those who are unable to travel.

Social media platforms, in particular, have emerged as powerful tools for urban engagement. Local governments and city officials use platforms like Twitter, Facebook, and Instagram to communicate with residents, share updates on city projects, and gather feedback on proposed policies (Pekküçükşen & Yıldırım, 2021). These platforms allow for a more dynamic and interactive form of engagement, enabling citizens to directly engage with their elected officials and participate in public discussions. However, while social media offers significant opportunities for engagement, it also presents challenges related to misinformation, polarization, and the quality of discourse (Tarhan vd., 2022).

The potential for digital platforms to enhance citizen participation has also led to the development of more sophisticated tools, such as online participatory budgeting platforms and e-petition systems. These tools enable citizens to propose and vote on projects, submit petitions, and participate in policy discussions from the comfort of their homes. For instance, in Madrid, the “Decide Madrid” platform allows citizens to propose policy initiatives, debate them online, and vote on their implementation. This digital platform has empowered residents to take an active role in shaping the city’s policies, fostering greater transparency and accountability in local governance (Pina vd., 2022; Royo vd., 2020). Despite their potential, digital platforms for urban engagement are not without limitations. One major challenge is the digital divide, which refers to the unequal access to digital technologies across different socio-economic groups. While urban areas are generally more digitally connected than rural areas, significant disparities in access to high-speed internet and digital literacy remain, particularly among low-income residents and older populations. These disparities can exclude certain groups from participating in online platforms, undermining the inclusivity of digital engagement initiatives.

Another challenge is the potential for digital engagement to exacerbate existing inequalities in political participation. Research has shown that wealthier, more educated individuals are more likely to participate in digital platforms, while marginalized communities may be less engaged due to barriers such as limited access to technology, lack of digital literacy, or distrust of government institutions (Hruska & Maresova, 2020; Martzoukou vd., 2020). This can result in a digital divide in participation, where the voices of privileged groups are amplified, while those of disadvantaged communities remain underrepresented. In conclusion, while electoral participation remains a foundational mechanism for citizen engagement in urban politics, direct participation through town hall meetings, citizen assemblies, and participatory budgeting offers more inclusive and interactive ways for citizens to influence local governance. Digital platforms, with their ability to reach a wider audience and facilitate real-time engagement, represent the next frontier for urban political participation. However, addressing the challenges of the digital divide and ensuring equitable participation across all demographic groups will be crucial for realizing the full potential of digital engagement in urban politics.

3. Factors Affecting Citizen Participation in Urban Politics

3.1. Socioeconomic and Cultural Factors

The influence of socioeconomic status on political participation has long been a central topic in the study of urban politics. Income, education, and social capital are often considered key predictors of political engagement in urban environments. Higher income levels are commonly associated with increased participation, as financial stability provides individuals with greater access to the resources needed for civic engagement, such as time, knowledge, and networking opportunities. Low-income individuals, by contrast, face significant barriers to participation, including the necessity to prioritize basic needs over political involvement. Studies consistently show that wealthier individuals are more likely to vote, attend community meetings, or engage in political advocacy, thereby reinforcing existing power structures (Verba *vd.*, 1995). This disparity in engagement not only perpetuates inequalities but also skews political outcomes in favor of those with greater resources.

Education plays a similarly critical role in shaping political behavior. Individuals with higher levels of education are more likely to participate in political activities due to their greater familiarity with political processes and increased ability to navigate complex policy issues (Galston, 2001). Educated individuals tend to possess a better understanding of how governance structures work and how to effectively advocate for their interests. In urban settings, where policy decisions directly affect daily life through issues like housing, transportation, and public services, education equips citizens with the skills and confidence needed to engage meaningfully. Additionally, educational institutions themselves can serve as hubs for political activism, especially in cities where universities are integral parts of the local social fabric.

Social capital, defined as the networks and relationships that enable collective action, is also crucial for fostering political participation in urban areas (Putnam, 1993). Dense networks of social ties within a community can amplify civic engagement by facilitating the spread of information and promoting trust among participants. In cities, where residents often live in close proximity but may lack cohesive community bonds, social capital can serve as a critical mechanism for mobilizing political action. Communities with strong social capital are better positioned to organize around shared concerns, such as environmental justice or housing affordability, and to exert influence on local governments. Conversely, the absence of social capital can lead to apathy or disengagement, particularly in marginalized communities that feel alienated from political processes. The cultural context of a community is equally significant in shaping urban political participation. Community identity, values, and norms can either encourage or inhibit political involvement. For instance, cities with strong traditions of labor activism or grassroots organizing often exhibit higher levels of political participation because these cultural legacies provide a foundation for collective action (Şahin, 2018). In contrast, urban areas with weaker community ties or a history of political disenfranchisement may struggle to foster civic engagement. Additionally, cultural attitudes toward government and authority can influence whether citizens view participation as a meaningful way to effect change or as a futile exercise in a system perceived to be unresponsive.

3.2. Structural and Institutional Barriers

While socioeconomic and cultural factors shape individual capacities for participation, structural and institutional barriers often limit the ability of urban residents to engage in politics.

Complex bureaucratic systems, for example, can pose significant obstacles to citizen involvement. Urban governance structures are frequently characterized by layers of bureaucracy, with overlapping jurisdictions and agencies that make it difficult for ordinary citizens to understand or influence decision-making processes (Kettl, 2022). In cities with multiple levels of local government—such as city councils, planning boards, and neighborhood associations—the fragmentation of authority can create confusion about where and how to participate, discouraging even motivated citizens from engaging.

Accessibility is another critical issue that affects citizen participation in urban politics. Many cities have governance systems that are difficult for residents to navigate, particularly for those who lack internet access or transportation options to attend public meetings (Lin & Kant, 2021). Moreover, public meetings and consultations are often scheduled at times that are inconvenient for working individuals, especially those with inflexible job hours. These logistical challenges are compounded by the fact that many local government processes are not transparent, leaving citizens uncertain about how decisions are made or how their input will be considered. Without clear pathways for participation, residents may feel disempowered or excluded from political life, reinforcing feelings of alienation from local governance (Berry, Portney, & Thomson, 1993).

The institutional design of urban political systems also plays a role in shaping citizen engagement. Electoral systems, for example, can either facilitate or hinder participation. In cities where voting districts are gerrymandered or where voting procedures are overly complicated, citizens may find it more difficult to exercise their political rights. Similarly, the centralization of power in the hands of a few elites can create a sense of futility among ordinary citizens, who may believe that their participation is unlikely to influence outcomes. Institutional reforms that promote greater transparency, accountability, and inclusiveness—such as participatory budgeting or open-data initiatives—can help mitigate these barriers by providing citizens with more accessible and meaningful ways to engage with local government.

3.3. Local Government Responsiveness

The responsiveness of local governments to citizen concerns is a crucial determinant of political participation in urban settings. When citizens perceive their local government as responsive and accountable, they are more likely to trust political institutions and engage in civic activities. Trust in government is essential for sustaining political participation, as it reinforces the belief that individual actions can lead to meaningful change. Conversely, when governments are perceived as unresponsive or corrupt, citizens may withdraw from political life, believing that their involvement will have little impact. In urban areas, where governance is often characterized by rapid population growth and complex policy challenges, maintaining government responsiveness is particularly critical.

Local government responsiveness can foster citizen participation in several ways. First, governments that actively solicit and incorporate citizen feedback into policymaking processes can build stronger connections with their constituencies. For instance, cities that hold regular town hall meetings, conduct surveys, or implement digital platforms for citizen engagement signal a commitment to listening to residents' concerns. These mechanisms create opportunities for dialogue between citizens and officials, which can enhance both participation and

governance outcomes (Ramasubramanian & Albrecht, 2018; Richard & David, 2018). Furthermore, responsiveness is not limited to formal channels of participation; it can also be demonstrated through prompt and effective service delivery. Citizens who experience positive interactions with local government services, such as timely responses to infrastructure or public safety concerns, are more likely to view their government as trustworthy and to participate in future political activities.

On the other hand, local governments can also suppress citizen participation through practices that undermine transparency, accountability, or equity. For example, cities that fail to provide clear information about policy decisions or that engage in exclusionary practices—such as limiting access to decision-making bodies or concentrating power among political elites—risk alienating their residents. This lack of accountability can foster cynicism and disengagement, particularly among marginalized communities that are already underrepresented in urban governance. Additionally, bureaucratic inertia or resistance to change can contribute to the perception that local governments are unresponsive, further discouraging citizens from becoming involved in political processes. To foster greater citizen participation, urban governments must not only be responsive but also create institutional mechanisms that encourage inclusivity and equity. This includes addressing barriers to participation for historically marginalized groups, such as racial minorities, immigrants, and low-income residents. Programs that provide language access, outreach to underrepresented communities, and opportunities for participatory decision-making can help bridge the gap between citizens and their local governments. By creating spaces for diverse voices in urban governance, cities can promote a more inclusive and participatory political culture that strengthens democratic institutions and enhances the legitimacy of policy decisions (Fung, 2006).

In conclusion, citizen participation in urban politics is shaped by a range of factors, including socioeconomic conditions, cultural identities, institutional structures, and the responsiveness of local governments. Addressing these factors requires a multifaceted approach that reduces barriers to participation, enhances governmental transparency and accountability, and fosters a civic culture that values inclusivity and engagement. Without such efforts, urban political participation risks becoming the domain of the privileged few, perpetuating inequalities and undermining the democratic process.

4. The Role of Local Governments in the Democratisation Process

Local governments play a critical role in enhancing democratic legitimacy by fostering inclusion and transparency in governance. In urban settings, where diversity is often more pronounced, the ability of local governments to include a broad spectrum of voices in the political process is essential for building trust and credibility. Transparency in decision-making is one of the foundational elements of democratic legitimacy, as it ensures that citizens can hold their local representatives accountable. When local governments make information about budgets, policy initiatives, and public services accessible, they demonstrate a commitment to openness that resonates with the democratic principle of public accountability. For instance, when participatory mechanisms such as open council meetings or digital platforms are employed to engage citizens in decision-making, it not only increases transparency but also

strengthens the perceived legitimacy of the governance process (Coelho vd., 2006; Teorell, 2006).

The legitimacy of local governments is further enhanced by their ability to represent the interests of the community. Representative local governance structures, such as elected city councils or neighborhood assemblies, ensure that the diverse views within urban populations are heard and addressed. This is particularly important in cities with complex social and economic dynamics, where groups with differing interests may otherwise feel excluded from the political process. A robust system of representative governance helps to prevent the monopolization of power by a few elites and ensures that decision-making processes are responsive to the broader community (Çukurçayır, 2002). By prioritizing inclusivity and ensuring that marginalized voices are incorporated into policy discussions, local governments can contribute to a more legitimate and robust democratic system.

Local governments are instrumental in promoting social cohesion by creating a sense of collective identity and shared responsibility within urban communities. This role is particularly significant in cities, where the sheer scale and diversity of the population can sometimes lead to fragmentation and social disconnection. Local governance structures, when properly designed, act as a conduit for bringing together different segments of the population, fostering a sense of belonging and mutual responsibility. For instance, neighborhood councils and community boards serve as platforms for dialogue, enabling residents to engage with one another and with local officials to address shared concerns (Musso vd., 2006). Through these interactions, local governments help to build a collective urban identity that can strengthen social bonds and enhance civic responsibility.

In fostering civic engagement, local governments have the ability to transform passive residents into active citizens. By encouraging participation in community decision-making, local governments empower citizens to take ownership of the political process. Civic engagement is not merely about voting in elections; it also involves attending public meetings, participating in local advocacy groups, and contributing to community projects. In this regard, local governments serve as a catalyst for deeper democratic participation by providing institutional spaces for citizen involvement. When citizens are invited to participate in local governance, whether through formal mechanisms like referendums or informal processes such as town hall meetings, they are more likely to develop a vested interest in the well-being of their community. This, in turn, fosters a virtuous cycle of engagement, trust, and accountability between citizens and local officials (Putnam, 1993).

While local governments play a vital role in promoting democratic participation, they also face significant challenges that can hinder the democratisation process at the urban level. Corruption within local government structures is one of the most pressing issues, as it erodes public trust and undermines the legitimacy of democratic institutions. When local officials engage in corrupt practices—such as accepting bribes or misusing public funds—citizens become disillusioned with the political system and are less likely to participate in civic activities. This sense of disillusionment is often more pronounced in urban areas, where the concentration of power and resources makes local governments particularly susceptible to corruption. Efforts to combat corruption, such as implementing stricter transparency measures and enhancing the

oversight capacity of local institutions, are crucial for restoring public confidence in urban governance. Political apathy is another major challenge that local governments must address. In many cities, citizens—particularly those from marginalized or economically disadvantaged communities—may feel disconnected from the political process, believing that their participation will have little impact on policy outcomes. This apathy can be exacerbated by structural inequalities and power imbalances within local governance systems. For example, when political elites or powerful interest groups dominate local decision-making, ordinary citizens may feel that their voices are being ignored, leading to disengagement. To counteract this trend, local governments need to implement more inclusive and participatory decision-making processes that empower underrepresented groups and ensure that all citizens have a meaningful stake in the political process.

The tension between political decentralization and national unity presents an additional challenge for local governments in the democratisation process. While decentralization can promote local autonomy and responsiveness, it also risks creating divisions between local and national governments, particularly in ethnically or politically fragmented societies. Striking a balance between empowering local authorities and maintaining national cohesion is critical for ensuring that local governance contributes to, rather than detracts from, the broader democratic project (Ökmen & Canan, 2009). Effective decentralization requires a clear delineation of powers and responsibilities between local and national governments, as well as mechanisms for resolving conflicts that may arise between different levels of government.

5. Case Studies of Local Governments and Citizen Participation

In this section of the study, examples of successful countries in terms of utilising political participation mechanisms in local governments are presented. These examples are Porto Alegre- Brazil, Barcelona- Spain and Seoul- South Korea. In these examples, different dimensions of the mechanisms enabling political participation are briefly analysed.

5.1. Case Study 1: Porto Alegre, Brazil

Porto Alegre, Brazil, is widely regarded as a pioneering example of how participatory budgeting can transform local governance and enhance citizen participation. Since the implementation of participatory budgeting in 1989, residents of Porto Alegre have been directly involved in deciding how public funds are allocated in their communities. This participatory process involves a series of assemblies and meetings where citizens deliberate on budget priorities, vote on proposed projects, and oversee the implementation of public works (Baiocchi, 2003). The success of participatory budgeting in Porto Alegre is evident in the increased level of citizen engagement, particularly among marginalized groups that had previously been excluded from the political process (Faganello & Luciano, 2024).

The impact of participatory budgeting in Porto Alegre extends beyond the realm of fiscal policy; it has also fostered a deeper sense of community and civic responsibility. By giving residents a direct say in how public resources are distributed, participatory budgeting has created a more transparent and accountable local government. Moreover, it has helped to bridge the gap between citizens and local officials by creating a structured process for dialogue and collaboration. The Porto Alegre experience demonstrates that when local governments

empower citizens through participatory mechanisms, it can lead to more equitable and democratic governance (Bezerra & Junqueira, 2022; Coelho vd., 2006).

5.2. Case Study 2: Barcelona, Spain

Barcelona, Spain, offers another compelling example of how local governments can enhance citizen participation through innovative governance models. Since the early 2000s, Barcelona has implemented a series of citizen assemblies that allow residents to directly participate in shaping urban policies. These assemblies serve as forums for discussing issues such as housing, transportation, and environmental sustainability, and they provide a space for citizens to voice their concerns and propose solutions (Lynch, 2020; Smith & Martín, 2022). By institutionalizing these participatory structures, Barcelona has sought to create a more inclusive and responsive local government that reflects the diverse interests of its urban population.

The citizen assemblies in Barcelona have been particularly successful in promoting engagement among historically marginalized communities, such as immigrants and low-income residents. By providing accessible and inclusive spaces for political participation, the local government has been able to foster a sense of belonging and collective identity within these communities. Furthermore, the participatory approach has contributed to more transparent and accountable governance, as decisions made in the assemblies are subject to public scrutiny and oversight. This case illustrates the potential of local governments to enhance democratic participation by creating institutional mechanisms that encourage direct citizen involvement in policy-making (Lynch, 2020).

5.3. Case Study 3: Seoul, South Korea

In Seoul, South Korea, the integration of digital tools into local governance has revolutionized the way citizens engage with their government. The city's e-participation platforms, such as the "Seoul Online Policy Suggestion System" and "mVoting," allow residents to propose policy ideas, vote on local initiatives, and provide feedback on government services (Erkek, 2023). These digital platforms have made it easier for citizens to participate in local governance, particularly in a densely populated urban environment where physical attendance at public meetings may be difficult.

The success of e-participation in Seoul is reflected in the increased level of civic engagement, as more citizens are able to contribute to the decision-making process. Digital tools have not only expanded access to participation but also enhanced transparency and accountability, as citizens can track the progress of their proposals and see how their input is being used by local officials. Moreover, the use of technology has enabled the local government to reach a broader audience, including younger residents and tech-savvy citizens who may not have been previously engaged in traditional forms of political participation. Seoul's experience highlights the potential of digital tools to democratize local governance and foster greater citizen involvement in urban politics (Joo, 2023).

Conclusion

In summary, local governments play a pivotal role in promoting or hindering citizen participation in urban politics. Through mechanisms such as inclusion, transparency, and representation, local governments can enhance democratic legitimacy and foster a more

engaged and cohesive citizenry. Case studies from Porto Alegre, Barcelona, and Seoul illustrate how local governments can implement participatory structures that empower citizens and create more equitable and responsive governance systems. However, challenges such as corruption, political apathy, and structural power imbalances continue to impede the democratisation process at the urban level. Addressing these challenges requires a multifaceted approach that balances local autonomy with national unity and prioritizes inclusive and accountable governance. To enhance citizen participation in urban politics, local governments must adopt practices that promote transparency, accountability, and inclusiveness. This includes implementing participatory budgeting, citizen assemblies, and digital platforms that allow for direct citizen involvement in decision-making processes. Additionally, local governments should take steps to combat corruption by enhancing oversight mechanisms and implementing stricter transparency measures. Ensuring that citizens have easy access to information about local policies, budgets, and government operations is critical for building trust and fostering sustained political engagement. Furthermore, local governments must prioritize inclusivity by creating accessible channels for participation, particularly for marginalized and underrepresented groups, such as low-income residents, immigrants, and racial minorities. This can be achieved through outreach programs, language access services, and the provision of resources that reduce barriers to participation.

In addition, decentralization reforms should be carefully designed to ensure that local governments have the autonomy and resources they need to address local issues effectively while maintaining coherence with national governance objectives. Ensuring a clear division of powers and responsibilities between local and national governments will help prevent conflicts and promote collaboration. By aligning local priorities with broader national interests, local governments can contribute to the overall stability and unity of the political system, while also ensuring that urban communities are able to address their unique challenges through responsive and democratic governance.

While the existing body of research has provided valuable insights into the role of local governments in promoting citizen participation, there is a need for further studies on the impact of new digital tools and technologies on urban governance. As e-participation platforms continue to evolve, future research should explore how these innovations affect citizen engagement, particularly in terms of inclusivity and accessibility. Additionally, scholars should examine the potential challenges posed by digital governance tools, such as the digital divide and data privacy concerns, which may limit participation for certain segments of the population. Moreover, future research should focus on understanding the dynamics of citizen participation in different cultural and political contexts. The case studies of Porto Alegre, Barcelona, and Seoul provide important lessons, but they also highlight the need for comparative research that examines how local governance models function in different regions of the world. For example, future studies could investigate the effectiveness of participatory governance in cities with authoritarian regimes or in countries with low levels of political trust. Such research would contribute to a more comprehensive understanding of how local governments can enhance democratic participation across diverse settings.

Finally, there is a need for more longitudinal studies that track the long-term impact of participatory governance initiatives on urban political engagement. While many case studies

demonstrate short-term successes, it is crucial to understand how these models evolve over time and whether they lead to sustained increases in citizen participation and improvements in governance outcomes. Long-term evaluations would help policymakers and scholars alike to identify best practices and refine participatory mechanisms to ensure that they remain effective and responsive to changing social and political conditions. In conclusion, the role of local governments in fostering citizen participation in urban politics is complex and multifaceted. While there are significant challenges, such as corruption and political apathy, there are also opportunities to enhance democratic governance through participatory models and innovative technologies. By continuing to study and refine these approaches, local governments can play a crucial role in the ongoing process of democratisation and in strengthening the bonds between citizens and their political institutions.

References

- Adnan, H. R., Hidayanto, A. N., & Kurnia, S. (2021). Citizens' or government's will? Exploration of why indonesia's local governments adopt technologies for open government. *Sustainability*, *13*(20), 11197.
- Bernhard, S. (2021). Reaching in: Meaning-making, receiving context and inequalities in refugees' support networks. *The Sociological Review*, *69*(1), 72-89. <https://doi.org/10.1177/0038026120945608>
- Bezerra, C. de P., & Junqueira, M. de O. (2022). Why has participatory budgeting declined in Brazil? *Brazilian Political Science Review*, *16*(2), e0002.
- Bourdin, S., & Nadou, F. (2020). The role of a local authority as a stakeholder encouraging the development of biogas: A study on territorial intermediation. *Journal of Environmental Management*, *258*, 110009.
- Bozkurt, A. (2023). Akıllı Kentlerde Dijital Yönetişim: E-Belediyecilik Uygulamaları. *Urban 21 Journal*, *1*(1), 69-80.
- Chambers, S. (2023). Deliberative democracy and the digital public sphere: Asymmetrical fragmentation as a political not a technological problem. *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, *30*(1).
- Cho, C. H., Jérôme, T., & Maurice, J. (2021). "Whatever it takes": First budgetary responses to the COVID-19 pandemic in France. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, *33*(1), 12-23.
- Coelho, V. S. P., Pozzoni, B., & Cifuentes, M. (2006). *Participation and public policies in Brazil*. https://opendocs.ids.ac.uk/articles/chapter/Participation_And_Public_Policies_In_Brazil/26474914/1/files/48248524.pdf
- Cohen, J. (2007). Deliberative Democracy. İçinde S. W. Rosenberg (Ed.), *Deliberation, Participation and Democracy* (ss. 219-236). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230591080_10
- Çiçek, A. (2022). Demokrasi, Yerel Yönetimler ve Siyasal Katılma. İçinde *Türk Yerel Yönetimleri: Yönetişim, Siyaset ve Kurumlar* (ss. 25-47). Detay Yayıncılık.
- Çukurçayır, M. A. (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*. Çizgi Kitabevi.
- Erkek, S. (2023). Citizen Participation in A Smart City: The Seoul Case. *Kent Akademisi*, *16*(4), 2595-2610.

- Faganello, C. P., & Luciano, E. M. (2024). Back to Participation: The Pathway to Inclusive Urban Innovation in Porto Alegre. *ISPIM Conference Proceedings*, 1-6.
- Fung, A. (2006). Varieties of Participation in Complex Governance. *Public Administration Review*, 66(s1), 66-75. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x>
- Galston, W. A. (2001). Political Knowledge, Political Engagement, and Civic Education. *Annual Review of Political Science*, 4(1), 217-234. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.4.1.217>
- Gao, Z., Wang, S., & Gu, J. (2020). Public participation in smart-city governance: A qualitative content analysis of public comments in urban China. *Sustainability*, 12(20), 8605.
- Giugni, M., & Grasso, M. (2020). Trust, Identity, Skills, or Recruitment?: Assessing Four Explanations of the Relationship between Associational Involvement and the Political Participation of Migrants. *International Migration Review*, 54(2), 585-610. <https://doi.org/10.1177/0197918319856362>
- Hruska, J., & Maresova, P. (2020). Use of social media platforms among adults in the United States—Behavior on social media. *Societies*, 10(1), 27.
- Hue, T. H. H., & Tung-Wen Sun, M. (2022). Democratic Governance: Examining the Influence of Citizen Participation on Local Government Performance in Vietnam. *International Journal of Public Administration*, 45(1), 4-22. <https://doi.org/10.1080/01900692.2021.1939713>
- Jasim, M., Khaloo, P., Wadhwa, S., Zhang, A. X., Sarvghad, A., & Mahyar, N. (2021). CommunityClick: Capturing and Reporting Community Feedback from Town Halls to Improve Inclusivity. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 4(CSCW3), 1-32. <https://doi.org/10.1145/3432912>
- Joo, Y.-M. (2023). Developmentalist smart cities? The cases of Singapore and Seoul. *International Journal of Urban Sciences*, 27(sup1), 164-182. <https://doi.org/10.1080/12265934.2021.1925143>
- Kettl, D. F. (2022). Weberian bureaucracy and contemporary governance. *Perspectives on Public Management and Governance*, 5(2), 111-120.
- King, M., & Wilson, R. (2023). Local government and democratic innovations: Reflections on the case of citizen assemblies on climate change. *Public Money & Management*, 43(1), 73-76. <https://doi.org/10.1080/09540962.2022.2033462>
- Kiss, B., Sekulova, F., Hörschelmann, K., Salk, C. F., Takahashi, W., & Wamsler, C. (2022). Citizen participation in the governance of nature-based solutions. *Environmental Policy and Governance*, 32(3), 247-272. <https://doi.org/10.1002/eet.1987>
- Korkut, Y. (2022). Siyasal Katılım ve Dijitalleşme. İçinde S. Çil (Ed.), *Dijital Demokrasi* (ss. 55-69). Eğitim Yayınevi.
- Lin, Y., & Kant, S. (2021). Using social media for citizen participation: Contexts, empowerment, and inclusion. *Sustainability*, 13(12), 6635.
- Lynch, C. R. (2020). Contesting Digital Futures: Urban Politics, Alternative Economies, and the Movement for Technological Sovereignty in Barcelona. *Antipode*, 52(3), 660-680. <https://doi.org/10.1111/anti.12522>
- Macq, H., & Jacquet, V. (2023). Institutionalising participatory and deliberative procedures: The origins of the first permanent citizens' assembly. *European Journal of Political Research*, 62(1), 156-173. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12499>

- Martzoukou, K., Fulton, C., Kostagiolas, P., & Lavranos, C. (2020). A study of higher education students' self-perceived digital competences for learning and everyday life online participation. *Journal of documentation*, 76(6), 1413-1458.
- Mecek, M., & Yılmaz, V. (2021). Postmodern kamu yönetimi ekseninde yerel yönetim ve katılım. İçinde B. Parlak & K. C. Doğan (Ed.), *Postmodern Kamu Yönetimi* (ss. 231-273). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Musso, J. A., Weare, C., Oztas, N., & Loges, W. E. (2006). Neighborhood Governance Reform and Networks of Community Power in Los Angeles. *The American Review of Public Administration*, 36(1), 79-97. <https://doi.org/10.1177/0275074005282586>
- Ökmen, M., & Canan, K. (2009). Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türk kamu yönetimi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 16(1), 139-171.
- Pekküçükşen, Ş., & Yıldırım, B. (2021). Pandemi sürecinde büyükşehir belediyelerinin halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medya kullanımı. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(43), 6708-6731.
- Pina, V., Torres, L., Royo, S., & Garcia-Rayado, J. (2022). Decide Madrid: A Spanish best practice on e-participation. İçinde *Engaging citizens in policy making* (ss. 152-165). Edward Elgar Publishing.
- Putnam, R. D. (1993). The prosperous community. *The american prospect*, 4(13), 35-42.
- Ramasubramanian, L., & Albrecht, J. (2018). Civic Engagement. İçinde L. Ramasubramanian & J. Albrecht, *Essential Methods for Planning Practitioners* (ss. 111-128). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-68041-5_6
- Richard, E., & David, L. F. (2018). The future of citizen engagement in cities—The council of citizen engagement in sustainable urban strategies (ConCensus). *Futures*, 101, 80-91.
- Royo, S., Pina, V., & Garcia-Rayado, J. (2020). Decide Madrid: A critical analysis of an award-winning e-participation initiative. *Sustainability*, 12(4), 1674.
- Schmitt-Beck, R., & Grill, C. (2020). From the Living Room to the Meeting Hall? Citizens' Political Talk in the Deliberative System. *Political Communication*, 37(6), 832-851. <https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1760974>
- Schugurensky, D., & Mook, L. (2024). Participatory budgeting and local development: Impacts, challenges, and prospects. *Local Development & Society*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/26883597.2024.2391664>
- Serenli, A. (2024). Türkiye'de Sivil Toplum Katılımının Yönetişim Düzenlemeleri Üzerinden İncelenmesi. *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)*, 2(1), 190-205.
- Sharpe, L. J. (2022). Instrumental participation and urban government. İçinde *From Policy to Administration* (ss. 115-138). Routledge.
- Singh, M. N. (2023). Local Government, Constitutional Democracy and Federal Predicaments in India. *Indian Journal of Public Administration*, 69(3), 678-687. <https://doi.org/10.1177/00195561231177014>
- Smith, A., & Martín, P. P. (2022). Going beyond the smart city? Implementing technopolitical platforms for urban democracy in Madrid and Barcelona. İçinde *Sustainable Smart City Transitions* (ss. 280-299). Routledge.

- Şahin, M. (2018). İyi Yönetişimin Bir Gereği Olarak E-Yönetişim ve Gümrük Tek Pencere Sisteminin E-Yönetişim Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Ombudsman Akademik*, 1, 245-257.
- Şehitoğlu, R., & Çarkçı, A. (2022). Yerel Siyaset ve Katılımcı Yerel Demokrasi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), Article 3.
- Tarhan, A., Kırca, S., & Doğmuş, E. (2022). Yerel yönetimlerin halkla ilişkiler amaçlı Twitter kullanımı: Büyükşehir belediyeleri ve belediye başkanları üzerine bir analiz. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 66-86.
- Teorell, J. (2006). Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*, 45(5), 787-810. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x>
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Wampler, B., McNulty, S., & Touchton, M. (2021). *Participatory budgeting in global perspective*. Oxford University Press.
- Wang, K.-H., Liu, L., Adebayo, T. S., Lobonç, O.-R., & Claudia, M. N. (2021). Fiscal decentralization, political stability and resources curse hypothesis: A case of fiscal decentralized economies. *Resources Policy*, 72, 102071.
- Willis, R., Curato, N., & Smith, G. (2022). Deliberative democracy and the climate crisis. *WIREs Climate Change*, 13(2), e759. <https://doi.org/10.1002/wcc.759>
- Yel, N. (2023). DijitalDemokrasinin Değerlendirilmesi: Demokrasinin Sorunlarına Bir Çare Mi Yoksa Bir Mit mi? *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13(3), Article 3. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1274900>

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN TÜKENMİŞLİK VE ALGILADIKLARI SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Öğrt. Fatmagül GÜNAYDI

Milli Eğitim Bakanlığı, kurtulusfatos@gmail.com

ORCID ID: [0000-0002-4146-5133](https://orcid.org/0000-0002-4146-5133)

Doç. Dr. Müzeyyen Eldeniz Çetin

BAİBÜ, Özel Eğitim Bölümü, eldeniz_m@ibu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9231-7344

Özet

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik ve sosyal destek düzeylerini belirlemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma 2020-2021 eğitim öğretim yılı sürecinde online olarak 269 özel gereksinimli öğrenci ile çalışan özel eğitim öğretmenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri Kişisel Bilgi Formu, Maslach Tükenmişlik Envanteri-Eğitimci Formu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen veriler SPSS 25 programı ile analiz edilmiştir. Katılımcılara ilişkin betimleyici istatistikleri yüzde ve frekans olarak sunulmuştur. Karşılaştırma analizleri için Mann-Whitney U, Kruskal Wallis H ve Ki-kare analizleri; ilişki bağlamında ise Spearman rho korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin duygusal tükenme kategorisinde orta düzeyde, duyarsızlaşma kategorisinde düşük düzeyde, kişisel başarı düşüklüğü kategorisinde düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Tükenmişlik düzeyleri arasında; cinsiyet, medeni durum ve çalışılan yetersizlik türü bağlamında anlamlı fark bulunmazken, lisansüstü mezunu öğretmenler lisans mezunlarından, özel kurumda çalışanlar resmi kurumda çalışanlardan daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Özel eğitim öğretmenlerinin algılanan sosyal destek düzeyleri arasında; cinsiyet, eğitim durumu, görev yapılan kurum ve eğitim ortamı bağlamında anlamlı fark bulunmazken, evli öğretmenlerin bekar öğretmenlerden daha yüksek sosyal destek düzeyine sahip olduğu ve OSB olan çocukla çalışan öğretmenlerin ise diğer engel grupları ile çalışan öğretmenlerden daha düşük sosyal destek düzeyine sahip olduğu bulgulanmıştır. Son olarak özel gereksinimli öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin algılanan sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı ve negatif bir ilişki elde edilmiştir. Farklı bir ifade ile yüksek sosyal destek algısına sahip öğretmenler daha düşük düzeylerde tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim öğretmeni, tükenmişlik, algılanan sosyal destek düzeyi

DETERMINATION OF BURNOUT AND SOCIAL SUPPORT LEVELS OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS

Abstract

The aim of this study is to determine the burnout and social support levels of special education teachers. Descriptive survey model, one of the quantitative research methods, was used in the study. The research was conducted online during the 2020-2021 academic year with the participation of 269 special education teachers working with students with special needs. The data were collected through Personal Information Form, Maslach Burnout Inventory-Educator Form and Multidimensional Perceived Social Support Scale. The data obtained with the data collection tools were analyzed with SPSS 25 program. Descriptive statistics of the participants were presented as percentages and frequencies. Mann-Whitney U, Kruskal Wallis H and Chi-square analyses were used for comparison analyses; Spearman rho correlation coefficient was used in the context of relationship.

As a result of the study, while there was no significant difference between the burnout levels of special education teachers working with students with special needs in terms of gender, marital status and type of disability, it was found that teachers with postgraduate degrees experienced higher levels of burnout than those with undergraduate degrees, and those working in private institutions experienced higher levels of burnout than those working in public institutions. While there was no significant difference between the perceived social support levels of special education teachers in terms of gender, educational status, institution and educational environment, it was found that married teachers had higher levels of social support than single teachers and teachers working with children with ASD had lower levels of social support than teachers working with other disability groups. Finally, a

significant and negative relationship was found between perceived social support levels and burnout levels of special education teachers working with students with special needs. In other words, teachers with high social support perception experience lower levels of burnout.

Keywords: Special education teachers, burnout, perceived social support level

GİRİŞ

Tüm dünyada özel gereksinimli bireylere tanınan hak ve sorumluluklar her geçen gün artarken ülkemizde de fırsat eşitliği kapsamında özel gereksinimli bireylere yönelik gerek eğitimde gerekse diğer günlük yaşam alanlarında pozitif ayrımcılıklar tanınmaktadır. Bu bağlamda özel gereksinimli öğrencilerin öğretmenlerine de önemli görevler düşmektedir. Daha önceki dönemlerde öğretmenin bilgisine güvenen ve öğretmenin hazırladığı çerçeve planlar ile hareket eden veliler günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte öğretmeni ve yaptıklarını sorgular duruma gelmiştir. Bu durum, eğitim sistemi ve öğretmenler üzerinde olumlu etkileri beraberinde getirirken bazen kaygı ve stres de ortaya çıkarmaktadır. Öğretim koşullarındaki taleplerin ve stres faktörlerinin artması, bazı öğretmenlerin mesleğe karşı olumsuz duygular oluşturmasına neden olabilmekte ve bu da meslekten soğumaya ve meslekten ayrılmayı düşünmeye kadar gidebilmektedir. Mesleğe devam eden öğretmenlerin bir kısmı giderek artan stresle başa çıkmaya çalışırken bir kısmı da bu süreçte “tükenmişlik” yaşamaya başlamışlardır (Gündüz, 2006). Tükenmişlik günlük yaşamda stres, yorgunluk ve bitkinlikle eş anlamda kullanılmakla birlikte aslında stres tükenmişliğe yol açan unsurlar arasında ele alınmaktadır (Tümekaya, 2001).

Maslach (1981) 'ın geliştirmiş olduğu üç bileşenli tükenmişlik tanımı, günümüzde en yaygın ve kabul gören tanımdır. Bu tanıma göre tükenmişlik, insanlarla yüz yüze çalışanlarda sık sık ortaya çıkan kişisel başarıda azalmanın, duyarsızlaşmanın ve duygusal tükenmenin görüldüğü üç boyutlu bir kavram olarak kabul görmektedir (Ören ve Türkoglu, 2006; Veatch, 2006; Aksoy, 2007; Oruç, 2007; Yigit, 2007; Karahan, 2008; Türe, 2008; Kaya, 2010). Duygusal tükenme; tükenmişliğin stres boyutunu ifade eder ve yorgunluk, enerji bitimi olarak tanımlanır (Maslach ve Leiter, 2001).

Çokluk (2001), mesleki hayatları boyunca birkaç kuşağın eğitiminde rol almış ve meslekte geçirdikleri sürede tükenmişlik yaşanan meslek grubunun öğretmenler olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlerin tükenmişlikleri de sınıf içi sorunlara hoşgörü göstermede azalma, iş performansının düşmesi, derse hazırlık yapmamaya başlama, işten ayrılmak isteme, devamsızlık gibi davranışsal sonuçlara neden olmaktadır. Tükenmişlik öğretmenin fiziksel ve ruhsal sağlığını da dolaylı olarak etkilemekte ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Baş ağrıları, ülser, faranjit gibi sağlık sorunlarının yanısıra öfke, depresyon, öğrencilere ve mesleğine yönelik olumsuz tutumlar sergilemesine de neden olmaktadır. Öğretmenler üzerinde çok çalışılmış bir grup olup, meslek üyelerinin yaklaşık %20 sinin bu sorunla karşı karşıya olduğu belirtilmektedir (Torun, 1995).

Özel gereksinimli çocuklarla çalışan öğretmenler için özel gereksinimli çocukların eğitimi normal gelişim gösteren çocuklara nazaran daha çok özveri ve sabır gerektirip daha zorlayıcı olabilmektedir. Öğrencilerin güç ve geç öğrenmeleri gibi yetersizlikten kaynaklanan durumlar, ailelerin kaygıları, ailelerin öğretmenden daha fazla başarı beklentisi içinde olması, doğrudan temasın kaçınılmaz olması, eğitimdeki paydaş sayılarının fazla olması ... gibi unsurlar özel

eğitim öğretmenleri üzerindeki baskıyı arttıran ve tükenmişliğe neden olan etmenler arasında sayılabilir (Girgin ve Baysal, 2005).

Öğretmenlerin üzerinde tükenmişliğe yol açan baskı ve stresin azaltılması için sosyal desteğin sağlanması oldukça önemlidir. Sosyal destek, bireyin sosyal çevresinden aldığı duygusal, araçsal, fiziksel, ve bilgilendirici yardım olarak tanımlanmaktadır (Lu vd., 2015). Güçlü bir sosyal desteğe sahip olan kişiler iyimser bir bakış açısı oluşturarak psikolojik açıdan kendilerini daha iyi bilmektedirler (Cohen & Wills, 1995; Ekas, 2010). Gerek yurtiçi gerekse yurt dışı kaynaklardaki araştırmalar incelendiğinde sosyal desteğin, kişileri kendine güvenen, mutlu ve işlerinde başarılı bireyler olmasına önemli katkı sağladığı görülmektedir. Kişilerin karşılaştıkları güçlükler ile baş edebilme noktasında danışabilecekleri birinin olduğunu bilmesi vereceği kararlarda kendine güvenmesini sağlamaktadır. Bu durum sosyal destek algısı olarak tanımlanmıştır. Sosyal destek algısı, “bireyin gereksinim duyduğu anda yardım alabileceği kişilerin var olduğunu” bilmesidir (Yüksel, 2009).

Algıladıkları sosyal destek düzeyleri yüksek olan öğretmenlerin özellikle tükenmişliğin nedenleri arasında ifade edilen stres düzeylerinin düşük olduğu ve bu durumun hem kişilik hem de mesleki yetkinlerine olumlu etkisinin olduğu belirtilmektedir (Ferguson vd., 2017; Yüksel, 2009). Ayrıca kişisel ilişkiler düzeyinde de bireylerin birbirine karşı destekleyici davranışları yani sağladıkları sosyal destek ile meslektaşları olan öğretmenlerle güvene dayalı ilişkiler kurmasına yardımcı olduğu ifade edilmektedir (Taşdan & Yalçın, 2010). Öğretmenlerin güvene dayalı ilişkiler kurdukları ve sosyal destek bulabildikleri okul ortamlarında kuruma bağlılığı, mesleki ve kişisel güvenleri yüksek ve mesleki yeteneklerini sergilemede daha cesur ve yaratıcı davrandıkları belirtilmiştir (Oğuz & Kalkan, 2014).

Ülkemizde ve uluslararası alan yazında özel gereksinimi olan çocuklara eğitim veren öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan birçok çalışma vardır (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996; Çokluk, 1999; Özmen, 2001; Girgin ve Baysal, 2005; Vızlı, 2005; Girgin ve Baysal, 2006; Aksoy, 2007; Oruç, 2007; Yüksel, 2009; Şahin ve Şahin, 2012; Aydemir, 2013; Aydemir ve diğ., 2015; Çankıran, 2019; Dinç, 2018; Mistan, 2017; Yalçın, 2011). Bu araştırmalar incelendiğinde genellikle mesleki tükenmişlik üzerine yoğunlaşıldığı ve tükenmişliğin meslekteki kıdeme, demografik değişkenlere (yaşa, cinsiyete vb.), mezun olunan yükseköğretim programına vb. değişkenlere göre nasıl farklılaştığının ortaya konulduğu görülmüştür.

Özel eğitim öğretmenlerinin algıladıkları sosyal desteklerine ilişkin (Aytaç, 2011; Ceyhun ve Çifci Tekinarıslan, 2009; Karakuş ve Ünsal, 2017) çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Fakat özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanılmadığından bu çalışmaya gereksinim duyulmuştur.

Araştırmanın amacı özel gereksinimli öğrencilerle çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek arasında ilişki olup olmadığı ve tükenmişlik ve sosyal destek düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşma gösterip göstermediğidir. Bu amaçla su sorulara yanıt aranmıştır;

1. Özel Eğitim öğretmenler, Maslach Tükenmişlik Envanteri-Eğitimci Formu ve alt boyutlarında (duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve kişisel başarı) bağımsız değişkenlere (yaş, medeni durum, cinsiyet, branş, okul türü, mesleki kıdem, okul kıdemi, mezuniyet düzeyleri) göre farklılık göstermekte midir?

2. Özel Eğitim öğretmenlerin, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve alt boyutlarında (özel kişi, arkadaş ve aile) bağımsız değişkenlere (yaş, medeni durum, branş, cinsiyet, mezuniyet düzeyleri, mesleki kıdem, okul kıdemi okul türü) göre farklılık göstermekte midir?

3. Özel Eğitim öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek için nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde iki aşamalı örnekleme türü kullanılmıştır. Birinci aşamada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme, ikinci aşamada ise basit rastlantısal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmanın katılımcılarında olması belirlenen ölçütler; Özel Eğitim Bölümü mezunu olmak ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki özel eğitim okullarında ya da Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde öğretmen olarak çalışıyor olmaktır. Bu kriterleri taşıyan özel eğitim öğretmenlerinden rastlantısal olarak seçilen, araştırmaya katılmaya gönüllü 269 özel eğitim öğretmeni araştırmanın katılımcılarını oluşturmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri Çizelge 3.1.'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kategorik Değişkenler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	195	72,5
Erkek	74	27,5
Medeni Durum		
Evli	119	44,2
Bekar/Boşanmış	150	55,8
Eğitim Düzeyi		
Üniversite Mezunu	240	89,2
Yüksek Lisans	29	10,8
Görev Yapılan Kurum		
Resmi Kurum	228	84,8
Özel Kurum	41	15,2
Çalışılan Eğitim Ortamı		
ÖEUO 1. Kademe	29	10,8
ÖEUO 2. Kademe	28	10,4
ÖEUO 3. Kademe	61	22,7
ÖERM	29	10,8
Özel Eğitim Sınıfı	111	41,3
Özel Eğitim Anaokulu	8	3
İ.E. Mesleki Eğitim Merkezi	3	1,1

Çalışılan Engel Grubu

HDZE	100	37,2
OADZE	106	39,4
OSB	36	13,4
ÇYS	22	8,2
İşitme Enggeli	3	1,1
Görme Engelli	2	0,7

Sürekli Değişken	n	Ort.	SS	Min.-Maks.
Yaş	269	29,32	6,04	21-62
Mesleki Deneyim	269	5,69	5,74	1-41

Not: ÖEUO= Özel Eğitim Uygulama Okulu; ÖERM= Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi; İE=İşitme Engelliler; HDZE= Hafif Düzey Zihin Engeli; OADZE=Orta Ağr Düzey Zihin Engeli; OSB= Otizm Spektrum Bozukluğu; ÇYS=Çoklu Yetersizliğe Sahip.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak; Özel Eğitim öğretmenlerin demografik özelliklerinin belirlenmesi için katılımcı demografik bilgi formu, “Maslach Tükenmişlik Envanteri-Eğitimci Formu” ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek” ölçekleri kullanılmıştır.

Araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan ve katılımcı öğretmenlerin; cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, görev yaptığı kurum türü, çalışılan eğitim ortamı ve engel grubu, yaş ve mesleki deneyim sorularından oluşmaktadır.

Maslach tükenmişlik envanteri-eğitimci formu; Maslach ve Jackson, öğretmenler, hemşireler, polisler, doktorlar ve psikiyatristler gibi yüz yüze iletişim gerektiren meslek gruplarında görev yapan 1025 kişi ile tükenmişlik ölçeğini geliştirme çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışmalar sonucunda açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri neticesinde; duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve kişisel başarı olmak üzere üç boyut ve toplamda 22 maddeden oluşan 7’li Likert tipi tükenmişlik ölçeğini geliştirmişlerdir. Tükenmişlik ölçeğinin duygusal tükenme alt boyutu 9, duyarsızlaşma alt boyutu 5 ve kişisel başarı alt boyutu ise 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışmalarının tamamlanması 2015 yılında İnce ve Şahin tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan güvenirlik ve geçerlik çalışmaları envanterin özgün yapısının korunduğunu ve her bir alt boyut için ayrı ayrı hesaplanan Cronbach Alpha katsayılarının duygusal tükenme (.88), duyarsızlaşma (.78) ve kişisel başarı boyutu için (.74) olarak bulunmuştur. Ayrıca geçerlilik çalışmaları kapsamında elde edilen doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına elde edilen uyum indeks değerlerinin ($x^2/sd=4.3$, RMSEA=0.07, CFI=0.94, NFI=0.93, GFI=0.87, AGFI=0.84) kabul edilebilir uyum ölçütlerini karşıladığı belirtilmiştir.

Çok boyutlu algılanan sosyal destek Ölçeği; Ölçek 1988’de Zimmet ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş ve üç farklı kaynaktan alınan sosyal desteğin yeterliliğini öznel olarak değerlendiren, kullanımı kolay, kısa bir ölçektir. Aile, arkadaş ve özel bir insan boyutları ile bireylerin algıladıkları sosyal destek unsurlarını belirlemeye yönelik olup Türkiye’de 1995 yılında Eker ve Arkar tarafından geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek toplam 12 maddeden oluşmakta ve “kesinlikle hayır” ile “kesinlikle

evet” arasında değişen 7’li (1-7 puan), likert tarzındadır. Ölçeğin aile, arkadaş, özel kişi olarak ifade edilen her bir alt boyutu dörder maddeden oluşmaktadır. Alt ölçeklerden alınabilecek en düşük puan 4, en yüksek puan 28’dir. Ölçeğin tamamından elde edilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 84’tür. Elde edilen puanın yüksek olması, algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu gösterir. Ölçeğin gözden geçirilmiş formunun psikometrik özelliklerinin test edilmesi Eker, Akar ve Yıldız (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Verileri toplamak amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuş ve “Maslach Tükenmişlik Envanteri-Eğitimci Formu” ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek” ölçeklerinin izinleri alınarak veri toplama araçları hazırlanmıştır. Araştırmanın uygulama aşamasında kurumlardan gerekli izinler alınarak araştırmaya katılım sağlayacak katılımcılarla gönüllülük esasına dayalı olarak uygulamalar yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı kapsamında yapılması planlanan analizlerden önce girilen değerlerin görsel kontrolü, uç değerlerin tespit edilmesi, boş bırakılan maddelerin ve sayılarının belirlenmesi ve temel betimsel istatistiklerin gözden geçirilmesi şeklinde verilerin denetimleri sağlanmıştır. Gerçekleştirilecek analizlerin parametrik ya da parametrik olmayan testlerin kullanımında kontrol edilmesi gereken normallik varsayımı için önem arz eden katılımcı sayıları kontrol edilmiştir. Analizler öncesinde yapılan varsayımların test edilmeleri sonuçlarında veri setinin hem iki kategorili değişkenlerde hem de üç ve daha fazla kategorili değişkenlerde parametrik analizler olan bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü faktör analizinin (Anova) varsayımlarını karşılamadığı belirlenmiştir. Bu nedenle araştırma bağlamında gerçekleştirilen analizler; iki kategorili değişkenler için Mann-Whitney U, üç ve daha fazla kategorili değişkenler için Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Üç ve daha fazla kategorili değişkenler için gerçekleştirilen analizler parametrik olmadığı için anlamlı fark bulunan puan türlerine ilişkin çoklu karşılaştırmalar (Post-Hoc) manuel olarak Bonferroni düzeltmesi denetlenerek Mann-Whitney U testleri ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

I. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine ilişkin betimleyici istatistikleri Çizelge 2’de sunulmuştur.

Çizelge 2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	N	Ort.	SS	Min.	Maks.
Duygusal Tükenme	269	15,65	8,97	0	40
Duyarsızlaşma	269	3,28	3,63	0	14
Kişisel Başarı	269	38,37	6,17	22	48
Tükenmişlik Toplam Puan	269	57,30	9,81	30	84

Çizelge 2’de yer alan bulgulara göre öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri puan ortalamaları incelendiğinde; öğretmenlerin orta düzeyde duygusal tükenme (15,65), düşük düzeyde duyarsızlaşma (3,28) düşük düzeyde kişisel başarı düşüklüğü (38,37) yaşadıklarını göstermektedir.

Özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin demografik özelliklere göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

1. Cinsiyet değişimine göre tükenmişlik düzeylerine ilişkin bulgular

Çizelge 3.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Cinsiyet Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Duygusal Tükenme	Kadın	195	15,59	8,84
	Erkek	74	15,82	9,37
Duyarsızlaşma	Kadın	195	3,10	3,53
	Erkek	74	3,76	3,87
Kişisel Başarı	Kadın	195	38,56	5,90
	Erkek	74	37,86	6,86
Tükenmişlik Toplam	Kadın	195	57,25	9,84
	Erkek	74	57,45	9,79

Çizelge 3. 2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Cinsiyet Bağlamında Karşılaştırma Sonuçları

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	P
Duygusal Tükenme	Kadın	135,17	26357,50	7182,5	-0,057	0,954
	Erkek	134,56	9957,50			
Duyarsızlaşma	Kadın	130,95	25535,00	6425,0	-1,411	0,158
	Erkek	145,68	10780,00			
Kişisel Başarı	Kadın	136,96	26707,00	6833,0	-0,672	0,502
	Erkek	129,84	9608,00			
Tükenmişlik Toplam	Kadın	134,70	26267,00	7157,0	-0,102	0,919
	Erkek	135,78	10048,00			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Özel Eğitim öğretmenlerin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinin cinsiyet bağlamında karşılaştırılma analiz sonuçlarına göre duygusal tükenme ($U = 7182,5$; $p > ,05$), duyarsızlaşma ($U = 6425,0$; $p > ,05$) kişisel başarı ($U = 6833,0$; $p > ,05$) ve tükenmişlik toplam puan ($U = 7157,0$; $p > ,05$) bağlamında cinsiyetler arası anlamlı fark bulunmamaktadır. Tükenmişlik düzeyleri puan ortalamaları incelendiğinde hem erkek hem de kadın öğretmenlerin bütün alt boyutlardaki puan ortalamaları düşük düzeyde tükenmişlik yaşadıklarını göstermektedir.

2. Medeni Durum değişimine göre tükenmişlik düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin medeni durumları açısından yaşanan tükenmişlik düzeylerine ilişkin betimleyici istatistikler Çizelge 4.1’de ve 4.2.’de sunulmuştur.

Çizelge 4.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Medeni Durum Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Duygusal Tükenme	Evli	119	15,17	9,31

	Bekar	150	16,04	8,70
Duyarsızlaşma	Evli	119	3,16	3,59
	Bekar	150	3,37	3,67
Kişisel Başarı	Evli	119	39,15	6,24
	Bekar	150	37,75	6,07
Tükenmişlik Toplam	Evli	119	57,48	9,73
	Bekar	150	57,16	9,89

Çizelge 4.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Medeni Durum Bağlamında Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Duygusal Tükenme	Evli	128,50	15291,50	15291,5	-1,222	0,222
	Bekar	140,16	21023,50			
Duyarsızlaşma	Evli	131,18	15610,00	15610,0	-0,731	0,465
	Bekar	138,03	20705,00			
Kişisel Başarı	Evli	144,94	17247,50	19067,5	-1,869	0,062
	Bekar	127,12	19067,50			
Tükenmişlik Toplam	Evli	135,90	16172,00	20143,0	-0,169	0,866
	Bekar	134,29	20143,00			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 4.1. ve 4.2'de yer alan analiz sonuçlarına göre öğretmenlerin medeni durumları arasında; duygusal tükenme ($U = 15291,5$; $p > ,05$), duyarsızlaşma ($U = 15610,0$; $p > ,05$) kişisel başarı ($U = 19067,5$; $p > ,05$) ve tükenmişlik toplam puan ($U = 20143,0$; $p > ,05$) bağlamında anlamlı fark bulunmamaktadır. Çizelge 3.2.1 'de yer alan tükenmişlik boyutlarına ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde ise hem evli hem de bekar öğretmenlerin bütün alt boyutlardaki puan ortalamaları düşük düzeyde tükenmişlik yaşadıklarını göstermektedir.

3. Eğitim Düzeyi Değişimine Göre Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Öğretmenlere ilişkin elde edilen bir diğer demografik bilgi olan eğitim düzeyleri bağlamında yaşanan tükenmişlik düzeylerine ilişkin betimleyici istatistikler Çizelge 5.1. ve 5.2'de sunulmuştur.

Çizelge 5.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Eğitim Düzeyi Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Duygusal Tükenme	Lisans	240	15,13	8,77
	Lisansüstü	29	20,03	9,56
Duyarsızlaşma	Lisans	240	3,23	3,62
	Lisansüstü	29	3,69	3,71
Kişisel Başarı	Lisans	240	38,37	6,17
	Lisansüstü	29	38,34	6,33
Tükenmişlik Toplam	Lisans	240	56,73	9,40
	Lisansüstü	29	62,07	11,80

Çizelge 5.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Eğitim Düzeyi Bağlamında Karşılaştırması

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Duygusal Tükenme	Lisans	130,74	31376,50	2456,5	-2,588	0,010*
	Lisansüstü	170,29	4938,50			
Duyarsızlaşma	Lisans	133,81	32114,50	3194,5	-0,734	0,463
	Lisansüstü	144,84	4200,50			
Kişisel Başarı	Lisans	135,08	32420,00	3460,0	-0,051	0,960
	Lisansüstü	134,31	3895,00			
Tükenmişlik Top.	Lisans	130,74	31378,00	2458,0	-2,584	0,010*
	Lisansüstü	170,24	4937,00			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Özel Eğitim öğretmenlerin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinin eğitim durumu bağlamında karşılaştırılma analiz sonuçlarına göre duyarsızlaşma ($U = 3194,5$; $p > ,05$) ve kişisel başarı ($U = 3460,0$; $p > ,05$) alt boyutlarında lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip öğretmenler arasında anlamlı farklılık bulunmazken duygusal tükenme ($U = 2456,5$; $p < ,05$) ve tükenmişlik toplam puan ($U = 2458,0$; $p < ,05$) bağlamında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Anlamlı farklılık bulunan duygusal tükenme ve toplam tükenmişlik düzeyleri puan ortalamaları incelendiğinde (Çizelge 6) hem duygusal tükenme boyutunda; lisansüstü eğitim düzeyi puan ortalamasının ($\bar{X}=20,03$), lisans düzeyi puan ortalamasından ($\bar{X} = 15,13$) hem de toplam tükenmişlik puanı boyutunda lisansüstü eğitim düzeyi puan ortalamasının ($\bar{X}=62,07$), lisans düzeyi puan ortalamasından ($\bar{X} = 56,73$) anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Lisans mezunu öğretmenler düşük düzeyde duygusal tükenme yaşarken lisansüstü eğitime sahip öğretmenler orta düzeyde duygusal tükenme yaşamaktadırlar.

4. Görev yapılan kurum değişimine göre tükenmişlik düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin görev yapılan eğitim kurumunun resmi okul ya da özel kurum olması durumu bağlamında betimleyici istatistikleri Çizelge 6.1 ve 6.2’de sunulmuştur.

Çizelge 6.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Görev Yapılan Kurum Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Duygusal Tükenme	Resmi Kurum	228	15,04	8,70
	Özel Kurum	41	19,05	9,78
Duyarsızlaşma	Resmi Kurum	228	3,16	3,57
	Özel Kurum	41	3,93	3,95
Kişisel Başarı	Resmi Kurum	228	38,23	6,28
	Özel Kurum	41	39,15	5,57
Tükenmişlik Toplam	Resmi Kurum	228	56,43	9,50
	Özel Kurum	41	62,12	10,21

Çizelge 6.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Görev Yapılan Kurum Bağlamında Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
-----------------------	----------	-----------------	----------------	---	---	---

Duygusal Tükenme	Resmi Kurum	130,12	29667,00	3561,0	-2,429	0,015*
	Özel Kurum	162,15	6648,00			
Duyarsızlaşma	Resmi Kurum	132,51	30212,50	4106,5	-1,260	0,208
	Özel Kurum	148,84	6102,50			
Kişisel Başarı	Resmi Kurum	133,46	30430,00	4324,0	-0,765	0,445
	Özel Kurum	143,54	5885,00			
Tükenmişlik Top.	Resmi Kurum	128,50	29298,00	3192,0	-3,234	0,001**
	Özel Kurum	171,15	7017,00			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 6.1.'de sunulan bilgilere göre özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinin görev yapılan kurum bağlamında karşılaştırılma analiz sonuçlarına göre duyarsızlaşma ($U = 4106,5$; $p > ,05$) ve kişisel başarı ($U = 4324,0$; $p > ,05$) alt boyutlarında resmi kurum ve özel kurumda görev yapan öğretmenler arasında anlamlı farklılık bulunmazken duygusal tükenme ($U = 3561,0$; $p < ,05$) ve tükenmişlik toplam puan ($U = 3192,0$; $p < ,05$) bağlamında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Anlamlı farklılık bulunan duygusal tükenme ve toplam tükenmişlik düzeyleri puan ortalamaları incelendiğinde hem duygusal tükenme boyutunda [özel kurumda görev yapanların puan ortalaması ($\bar{X}=20,03$), resmi kurumda görev yapanların puan ortalaması ($\bar{X} = 15,13$)] hem de toplam tükenmişlik puanı boyutunda [özel kurumda görev yapanların puan ortalaması ($\bar{X}=62,12$), resmi kurumda görev yapanların puan ortalaması ($\bar{X} = 56,43$)] özel kurumda çalışanlarının daha yüksek tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir. Resmi kurumda görev yapan öğretmenler düşük düzeyde duygusal tükenme yaşarken özel kurumda görev yapan öğretmenler orta düzeyde duygusal tükenme yaşamaktadırlar.

5. Görev yapılan eğitim ortamı değişimine göre tükenmişlik düzeylerine ilişkin bulgular

Elde edilen veri setinin incelenmesi sonucu 3 öğretmenin “İşitme Engelliler Mesleki Eğitim Merkezi” ve 8 öğretmenin “Özel Eğitim Anaokulu” nda görev yaptığı belirlenmiştir. Eğitim ortamı kategorisinin değişken sayısına karar verilme aşamasında ilgili kategoride yer alan öğretmen sayısı çok az olduğu için “İşitme Engelliler Mesleki Eğitim Merkezi” ve “Özel Eğitim Anaokulu” nda görev yapan öğretmenler analize dahil edilmemiştir. Analiz kapsamında ele alınan eğitim ortamları “Özel Eğitim Uygulama Okulu 1. Kademe (ÖEUO 1.)”, “Özel Eğitim Uygulama Okulu 2. Kademe (ÖEUO 2.)”, “Özel Eğitim Uygulama Okulu 3. Kademe (ÖEUO 3.)”, “Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (ÖERM)” ve “Özel Eğitim Sınıfı (ÖE Sınıfı)” şeklindedir.

Toplam 258 Özel Eğitim öğretmenler ile gerçekleştirilen analiz sonuçlarına ilişkin bulgular; tükenmişlik düzeyi bağlamında Çizelge 7.1 ve 7.2.'de sunulmuştur.

Çizelge 7.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Çalışılan Eğitim Ortamı Bağlamında Karşılaştırılması (n=258)

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS	Sıra Ortalaması	Ki Kare	p
	ÖEUO 1.	29	16,45	9,62	138,31	9,444	,051
Duygusal Tükenme	ÖEUO 2.	28	16,25	6,35	143,13		
	ÖEUO 3.	61	13,85	8,73	112,69		

	ÖERM	29	19,72	10,12	159,31		
	ÖE Sınıfı	111	15,26	9,10	125,21		
	ÖEUO 1.	29	4,03	4,20	141,10	4,404	,354
	ÖEUO 2.	28	3,86	3,30	148,66		
Duyarsızlaşma	ÖEUO 3.	61	2,82	3,41	120,52		
	ÖERM	29	3,69	3,85	137,40		
	ÖE Sınıfı	111	3,09	3,59	124,50		
	ÖEUO 1.	29	37,83	6,41	122,57	7,966	,093
	ÖEUO 2.	28	35,46	6,64	96,91		
Kişisel Başarı	ÖEUO 3.	61	38,34	5,46	127,39		
	ÖERM	29	39,90	4,87	145,34		
	ÖE Sınıfı	111	38,81	6,50	136,55		
	ÖEUO 1.	29	58,31	11,16	141,52	15,806	,003**
	ÖEUO 2.	28	55,57	8,19	117,21		
Tükenmişlik Toplam	ÖEUO 3.	61	55,02	10,13	108,43		
	ÖERM	29	63,31	9,82	172,00		
	ÖE Sınıfı	111	57,16	9,11	129,93		

Not: ÖEUO= Özel Eğitim Uygulama Okulu, ÖERM= Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 7.1’de yer alan bulgular incelendiğinde Özel Eğitim öğretmenlerin görev yaptığı eğitim ortamına göre yaşanan tükenmişlik düzeylerine ilişkin alt boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmazken tükenmişlik toplam puan bağlamında anlamlı fark elde edilmiştir. Alt boyutlara ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde ÖERM de çalışan öğretmenlerin orta düzeyde duygusal tükenme yaşarken diğer eğitim ortamında çalışan öğretmenlerin düşük düzeyde duygusal tükenme yaşadıkları; bütün öğretmenlerin düşük düzeyde duyarsızlaşma yaşadıkları ve ÖEUO 2. Kademedeki çalışan öğretmenlerin orta düzeyde kişisel başarısızlık yaşarken diğer eğitim ortamında görevli öğretmenlerin düşük kişisel başarısızlık yaşadıkları görülmektedir.

Ulaşılan anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla görev yapılan eğitim ortamları değişkenleri kendi içlerinde ikili Mann-Whitney U analizlerine tabii tutulmuştur. Ancak parametrik testlerde karşılığı olan Anovada olduğu gibi doğrudan bir çoklu karşılaştırma (Post-Hoc) seçeneği olmadığı için gerçekleştirilen her bir ikili karşılaştırmada tip 1 hata yapma olasılığının önüne geçmek için p anlamlılık değeri Bonferroni düzeltmesi sonucu hesaplanmıştır. 5 alt değişken yer aldığı için 5’in 2’li kombinasyonu olan 10 Mann-Whitney U analizi gerçekleştirilmiş dolayısıyla Bonferroni düzeltmesi sonucu dikkate alınması gereken yeni anlamlılık değeri (p) $0,05/10=0,005$ olarak belirlenmiştir. Çoklu karşılaştırma analiz sonuçları Çizelge 3.5.2’de sunulmuştur.

Çizelge 7.2. Eğitim Ortamı Bağlamında Tükenmişlik Düzeylerinde Anlamlı Fark Bulanan Puan Türlerine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (n=258)

Puan	Alt Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
	ÖEUO 2.	28	22,66	634,50	228,5	-2,838	,005**

	ÖERM	29	35,12	1018,50			
Tükenmişlik	ÖEUO 3.	61	38,52	2350,0	459,0	-3,678	,000***
	ÖERM	29	60,17	1745,0			
Toplam Puan	ÖERM	29	88,88	2577,5	1076,5	-2,744	,006**
	ÖE Sınıfı	111	65,70	7292,5			

Not: ÖEUO= Özel Eğitim Uygulama Okulu, ÖERM= Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 3.5.2’de yer alan bulgulara göre ÖE sınıfı, ÖEUO 2 ve 3. Kademe görev yapan öğretmenlerin yaşadıkları tükenmişlik düzeyleri ÖERM görev yapan öğretmenlerden anlamlı düzeyde daha düşüktür. Ancak ifade edilen analiz sonuçları elde edilen yeni anlamlılık değeri olan 0,005 bağlamında değerlendirildiğinde ÖE Sınıfında görev yapan öğretmenler ile ÖERM görev yapan öğretmenlerin puanları arasında anlamlı farklılık olmadığı ($0,005 < ,006$) görülmektedir.

6. Engel grubu değişimine göre tükenmişlik düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinin çalışılan engel grubu bağlamında karşılaştırılması için yapılan analizler; “Hafif Düzeyde Zihin Engeli (HDZE)”, “Orta-Ağır Düzeyde Zihin Engeli (OADZE)”, “Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)” ve “Çoklu Yetersizliğe Sahip (ÇYS)” engel grupları bağlamında gerçekleştirilmiştir. Özel eğitim öğretmenlerinden sadece 3’ü işitme engelli ve 2’si görme engelli öğrenciyle çalıştıkları için analizlere dahil edilmemişlerdir. Analiz sonuçları Çizelge 8.1’de sunulmuştur.

Çizelge 8.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin ve Çalışılan Engel Grubu Bağlamında Karşılaştırılması (n=264)

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS	Sıra Ortalaması	Ki Kare	p
Duygusal Tükenme	HDZE	100	15,040	8,966	126,10	3,342	,342
	OADZE	106	15,538	8,580	133,08		
	OSB	36	16,278	10,948	132,43		
	ÇYS	22	17,682	7,147	158,89		
Duyarsızlaşma	HDZE	100	2,730	3,275	121,49	4,245	,236
	OADZE	106	3,509	3,768	135,80		
	OSB	36	4,083	4,129	148,47		
	ÇYS	22	3,545	3,738	140,52		
Kişisel Başarı	HDZE	100	38,610	6,493	138,09	4,136	,247
	OADZE	106	38,689	6,061	135,08		
	OSB	36	37,917	6,474	127,49		
	ÇYS	22	36,318	5,268	102,89		
Tükenmişlik Toplam	HDZE	100	56,380	10,166	125,05	1,817	,611
	OADZE	106	57,736	8,917	138,79		
	OSB	36	58,278	11,070	136,60		
	ÇYS	22	57,545	10,308	129,36		

Not: HDZE= Hafif Düzey Zihin Engeli; OADZE=Orta Ağır Düzey Zihin Engeli; OSB= Otizm Spektrum Bozukluğu; ÇYS=Çoklu Yetersizliğe Sahip; * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 8.1’de yer alan analiz sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin çalıştıkları engel gruplarına göre yaşadıkları tükenmişlik düzeyi alt boyut ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Ölçek alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde, duygusal tükenme ve kişisel başarısızlık hissi olarak ifade edilen kişisel başarı alt boyutlarında ÇYS öğrenci ile çalışan öğretmenlerin orta düzeyde tükenmişlik yaşadıkları, diğer engel grupları ve alt boyut puanları içinde ise tüm öğretmenlerin bütün boyutlarda alt düzey tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir.

II. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerine İlişkin Bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin algıladıkları sosyal destek durumlarının betimleyici istatistikleri Çizelge 9.1’de sunulmuştur.

Çizelge 9.1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	N	Ort.	SS	Min.	Maks.
Aile	269	21,62	4,81	8	28
Özel Bir İnsan	269	22,21	4,85	9	28
Arkadaş	269	20,99	5,98	6	28
Algılanan Sosyal Destek Toplam Puan	269	64,82	14,23	31	84

Çizelge 9.1’de yer alan bulgulara göre özel eğitim öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları yüksekten düşüğe doğru; özel bir insan (22,21), aile (21,62) ve arkadaş (20,99) olarak sıralanmıştır.

Özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinin öğretmenlerin demografik özelliklere göre değişip değişmediğine ilişkin bulgular.

1. Cinsiyet değişimine göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek durumlarının cinsiyete göre betimleyici istatistikleri Çizelge 10.1. ve 10.2’de sunulmuştur.

Çizelge 10.1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Cinsiyet Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Aile	Kadın	195	21,89	4,84
	Erkek	74	20,92	4,66
Özel Bir İnsan	Kadın	195	22,39	4,73
	Erkek	74	21,73	5,14
Arkadaş	Kadın	195	21,25	6,00
	Erkek	74	20,30	5,90
Algılanan Sosyal Destek Toplam	Kadın	195	65,53	14,19
	Erkek	74	62,95	14,27

Çizelge 10.2. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Cinsiyet Bağlamında Karşılaştırma Sonuçları

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Aile	Kadın	139,83	27267,00	6273,0	-1,658	0,097
	Erkek	122,27	9048,00			
Özel Bir İnsan	Kadın	137,39	26792,00	6748,0	-0,823	0,410
	Erkek	128,69	9523,00			
Arkadaş	Kadın	139,01	27107,00	6433,0	-1,379	0,168
	Erkek	124,43	9208,00			
Algılanan Sosyal Destek Toplam	Kadın	138,83	27072,50	6467,5	-1,313	0,189
	Erkek	124,90	9242,50			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 10.1 ve 10.2’de yer alan bulgulara göre algılanan sosyal destek düzeyi alt boyutları ve toplam puan açısından yapılan karşılaştırma sonuçlarında aile ($U = 6273,0$; $p > ,05$), özel bir insan ($U = 6748,0$; $p > ,05$), arkadaş ($U = 6433,0$; $p > ,05$) ve toplam algılanan sosyal destek puanı ($U = 6467,5$; $p > ,05$) cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

2. Medeni Durum değişimine göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin medeni durumları bağlamında algılanan sosyal destek düzeylerine ilişkin betimleyici istatistikler Çizelge 11.1’de ve 11.2’de sunulmuştur.

Çizelge 11.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Medeni Durum Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Aile	Evli	119	22,14	4,62
	Bekar	150	21,21	4,92
Özel Bir İnsan	Evli	119	23,10	4,42
	Bekar	150	21,50	5,06
Arkadaş	Evli	119	21,75	6,10
	Bekar	150	20,39	5,82
Algılanan Sosyal Destek Toplam	Evli	119	66,99	13,96
	Bekar	150	63,09	14,25

Çizelge 11.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Medeni Durum Bağlamında Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Aile	Evli	143,03	17020,50	19294,5	-1,513	0,130
	Bekar	128,63	19294,50			
Özel Bir İnsan	Evli	148,58	17681,00	18634,0	-2,561	0,010*
	Bekar	124,23	18634,00			
Arkadaş	Evli	146,20	17398,00	18917,0	-2,113	0,035*
	Bekar	126,11	18917,00			
Algılanan Sosyal Destek Toplam	Evli	146,72	17460,00	18855,0	-2,203	0,028*
	Bekar	125,70	18855,00			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 11.1’de yer alan analiz sonuçlarına algılanan sosyal destek puanlarına ilişkin elde edilen sonuçlara göre aile alt boyutu ($U = 19294,5$; $p > ,05$) açısından medeni durumların arası anlamlı farklılık bulunmazken özel bir insan ($U = 18634,0$; $p < ,05$), arkadaş ($U = 18917,0$; $p < ,05$) ve toplam puan bağlamında ($U = 18855,0$; $p < ,05$) anlamlı farklılık bulunmuştur.

Çizelge 11.2’de yer alan betimleyici istatistikler incelendiğinde, özel bir insan alt boyutunda; evlilerin puan ortalamasının ($\bar{X}=23,10$), bekarların puan ortalamasından ($\bar{X} = 21,50$), arkadaş alt boyutunda evlilerin puan ortalamasının ($\bar{X} = 21,75$), bekarların puan ortalamasından ($\bar{X} = 20,39$) ve toplam sosyal destek puanı boyutunda evlilerin puan ortalamasının ($\bar{X} = 66,99$), bekarların puan ortalamasından ($\bar{X} = 63,09$) anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmektedir.

3. Eğitim Düzeyi değişenine göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim Öğretmenlerinin algılanan sosyal destek düzeylerin eğitim düzeyleri bağlamında betimleyici istatistikleri Çizelge 12.1’de ve karşılaştırma analizlerine ilişkin sonuçlar Çizelge 12.2’de sunulmuştur.

Çizelge 12.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Eğitim Düzeyi Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Aile	Lisans	240	21,55	4,86
	Lisansüstü	29	22,24	4,36
Özel Bir İnsan	Lisans	240	22,22	4,81
	Lisansüstü	29	22,10	5,24
Arkadaş	Lisans	240	20,96	5,99
	Lisansüstü	29	21,24	5,93
Algılanan Sosyal Destek Toplam	Lisans	240	64,73	14,27
	Lisansüstü	29	65,59	14,11

Çizelge 12.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Eğitim Düzeyi Bağlamında Karşılaştırması

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Aile	Lisans	134,08	32179,00	3259,0	-0,560	0,575
	Lisansüstü	142,62	4136,00			
Özel Bir İnsan	Lisans	134,88	32370,00	3450,0	-0,076	0,939
	Lisansüstü	136,03	3945,00			
Arkadaş	Lisans	134,70	32328,50	3408,5	-0,181	0,856
	Lisansüstü	137,47	3986,50			
Algılanan Sosyal Destek	Lisans	134,63	32311,50	3391,5	-0,224	0,823
	Lisansüstü	138,05	4003,50			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 12.1’de yer alan bulgulara göre algılanan sosyal destek düzeyi alt boyutları ve toplam puan açısından yapılan karşılaştırma sonuçlarında aile ($U = 3259,0$; $p > ,05$), özel bir insan ($U = 3450,0$; $p > ,05$), arkadaş ($U = 3408,0$; $p > ,05$) ve toplam algılanan sosyal destek puanı ($U = 3391,5$; $p > ,05$) eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir.

4. Görev Yapılan Kurum değişenine göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin algıladıkları çok boyutlu sosyal destek düzeylerinin görev yapılan eğitim kurumunun resmi okul ya da özel kurum olması durumuna ilişkin betimleyici

istatistikleri Çizelge 13.1’de ve gerçekleştirilen karşılaştırma analiz sonuçları Çizelge 13.2’de sunulmuştur.

Çizelge 13.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Görev Yapılan Kurum Bağlamında Betimleyici İstatistikleri

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS
Aile	Resmi Kurum	228	21,68	4,82
	Özel Kurum	41	21,27	4,79
Özel Bir İnsan	Resmi Kurum	228	22,23	4,65
	Özel Kurum	41	22,07	5,86
Arkadaş	Resmi Kurum	228	20,88	5,95
	Özel Kurum	41	21,61	6,13
Algılanan Sosyal Destek Toplam	Resmi Kurum	228	64,79	14,13
	Özel Kurum	41	64,95	14,97

Çizelge 13.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Görev Yapılan Kurum Bağlamında Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Aile	Resmi Kurum	135,96	30998,00	4456,0	-0,477	0,633
	Özel Kurum	129,68	5317,00			
Özel Bir İnsan	Resmi Kurum	134,15	30586,50	4480,5	-0,424	0,672
	Özel Kurum	139,72	5728,50			
Arkadaş	Resmi Kurum	133,32	30396,00	4290,0	-0,841	0,400
	Özel Kurum	144,37	5919,00			
Algılanan Sosyal Destek	Resmi Kurum	134,79	30733,00	4627,0	-0,103	0,918
	Özel Kurum	136,15	5582,00			

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 13.1 ve 13.2’de sunulan bilgilere göre özel eğitim öğretmenlerinin algılanan sosyal destek düzeyi alt boyutları ve toplam puan açısından yapılan analiz sonuçlarına göre aile ($U = 4456,0$; $p > ,05$), özel bir insan ($U = 4480,5$; $p > ,05$), arkadaş ($U = 4290,0$; $p > ,05$) ve toplam algılanan sosyal destek puanı ($U = 4627,0$; $p > ,05$) görev yapılan kurum türüne göre anlamlı derecede farklılık göstermemektedir.

5. Görev Yapılan Eğitim Ortamı Değişenine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerine İlişkin Bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin yaşadıkları tükenmişlik düzeylerine ilişkin yapılan analiz ile aynı katılımcı gruplarının dahil olduğu öğretmenlerin görev yaptığı eğitim ortamı değişkeni bağlamında toplam 258 özel eğitim öğretmeni ile gerçekleştirilen analiz sonuçlarına ilişkin bulgular Çizelge 14.1’de sunulmuştur.

Çizelge 14.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Çalışılan Eğitim Ortamı Bağlamında Karşılaştırılması (n=258)

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS	Sıra Ortalaması	Ki Kare	p
Aile	ÖEUO 1.	29	22,07	3,97	133,22	0,576	,966
	ÖEUO 2.	28	21,04	5,49	121,25		
	ÖEUO 3.	61	21,77	4,83	132,74		
	ÖERM	29	21,62	5,00	131,31		

	ÖE Sınıfı	111	21,58	4,79	128,36		
	ÖEUO 1.	29	22,41	4,77	133,71		
	ÖEUO 2.	28	22,04	4,92	125,55		
Özel Bir İnsan	ÖEUO 3.	61	22,18	4,67	129,18	0,474	,976
	ÖERM	29	22,17	5,86	136,29		
	ÖE Sınıfı	111	22,10	4,77	127,80		
	ÖEUO 1.	29	21,52	5,64	134,55		
	ÖEUO 2.	28	19,46	7,67	118,70		
Arkadaş	ÖEUO 3.	61	20,49	5,75	122,42	2,456	,653
	ÖERM	29	21,90	6,37	144,17		
	ÖE Sınıfı	111	21,15	5,62	130,96		
	ÖEUO 1.	29	66,00	13,03	136,03		
Algılanan Sosyal Destek	ÖEUO 2.	28	62,54	17,27	121,98		
	ÖEUO 3.	61	64,44	14,08	127,33	0,731	,947
Toplam	ÖERM	29	65,69	15,37	135,24		
	ÖE Sınıfı	111	64,83	13,74	129,38		

Not: ÖEUO= Özel Eğitim Uygulama Okulu, ÖERM= Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 14.1’de yer alan analiz sonuçlarına göre görev yapılan eğitim ortamı açısından algılanan sosyal destek düzeylerine ilişkin karşılaştırma sonuçlarında gruplar arası anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir.

6. Çalışılan Engel Grubu değişenine göre algıladıkları sosyal destek düzeylerine ilişkin bulgular

Özel Eğitim öğretmenlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin çalışılan engel grubu bağlamında karşılaştırılması için yapılan analizlerde; “Hafif Düzeyde Zihin Engeli (HDZE)”, “Orta-Ağır Düzeyde Zihin Engeli (OADZE)”, “Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)” ve “Çoklu Yetersizliğe Sahip (ÇYS)” engel grupları bağlamında gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Çizelge 15.1 ve 15.2’de sunulmuştur.

Çizelge 15.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Çalışılan Engel Grubu Bağlamında Karşılaştırılması (n=264)

Ölçek ve Alt Ölçekler	Alt Grup	N	$\bar{X}$	SS	Sıra Ortalaması	Ki Kare	p
Aile	HDZE	100	22,080	4,605	139,58	7,773	,051
	OADZE	106	21,991	4,853	139,18		
	OSB	36	20,000	4,479	105,39		
	ÇYS	22	20,227	5,537	112,48		
Özel Bir İnsan	HDZE	100	22,770	4,729	143,42	11,021	,012*
	OADZE	106	22,443	4,809	137,17		
	OSB	36	20,194	4,295	97,15		
	ÇYS	22	21,000	5,732	118,18		
Arkadaş	HDZE	100	21,660	5,712	141,47	13,150	,004**
	OADZE	106	21,585	5,860	141,32		
	OSB	36	18,194	5,008	96,43		
	ÇYS	22	18,455	7,526	108,27		
	HDZE	100	66,510	13,863	142,32	13,212	,004**
	OADZE	106	66,019	14,386	140,53		

Algılanan Sosyal Destek Toplam	OSB	36	58,389	11,304	95,75
	ÇYS	22	59,682	16,686	109,32

Not: HDZE= Hafif Düzey Zihin Engeli; OADZE=Orta Ağır Düzey Zihin Engeli; OSB= Otizm Spektrum Bozukluğu; ÇYS=Çoklu Yetersizliğe Sahip; * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 15.2. Engel Grubu Bağlamında Anlamlı Fark Bulanan Puan Türlerine İlişkin Çoklu Karşılaştırma Sonuçları (n=264)

Puanlar	Alt Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplam	U	Z	p
Özel Bir İnsan	HDZE	100	74,92	7492,0	1158,0	-3,178	,001**
	OSB	36	50,67	1824,0			
	OADZE	106	74,76	7475,5	1317,5	-2,798	,005**
	OSB	36	51,13	1840,5			
Arkadaş	HDZE	100	75,09	7508,5	1174,5	-3,097	,002**
	OSB	36	50,21	1807,5			
	OADZE	106	77,07	8169,5	1251,5	-3,091	,002**
	OSB	36	55,10	1983,5			
Algılanan Sosyal Destek Toplam	HDZE	100	77,69	8235,5	1141,5	-3,250	,001**
	OSB	36	53,26	1917,5			
	OADZE	106	77,60	8225,5	1261,5	-3,034	,002**
	OSB	36	53,54	1927,5			

Not: HDZE= Hafif Düzey Zihin Engeli; OADZE=Orta Ağır Düzey Zihin Engeli; OSB= Otizm Spektrum Bozukluğu; ÇYS=Çoklu Yetersizliğe Sahip; * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Algılanan sosyal destek puanlarına ilişkin analiz sonuçlarına göre aile alt boyutu hariç tüm alt boyutlarda ve toplam algılanan sosyal destek puanında çalışılan engel grupları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Elde edilen anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi için gerçekleştirilen ikili grup karşılaştırmalarında anlamlı fark belirlenen analiz sonuçları Çizelge 15.2’de sunulmuştur. 4 alt değişken olduğu için 4’ün 2’li kombinasyonu olan 6 karşılaştırma gerçekleştirilmiştir. Bu nedende Bonferroni düzeltmesi sonucu elde edilen yeni anlamlılık değeri (p) $0,05/6 = 0,008$ olarak hesaplanmıştır.

Anlamlı farklılık belirlenen özel bir insan, arkadaş ve toplam algılanan sosyal destek puanlarında çalışılan engel grupları açısından elde edilen anlamlı farklılıkların tamamı benzer gruplar arasındadır. Her üç puan açısından da HDZE olan öğrenci ile ve OADZE olan öğrenci ile çalışan öğretmenlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi puan ortalamaları OSB olan öğrenciler ile çalışan öğretmenlerin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksektir.

III. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerine Yönelik İlişkisel Bulgular

Bu bölümde ilişkisel olarak gerçekleştirilen Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri sonuçları sunulmuştur. Analizler araştırma kapsamında kullanılan iki ölçeğin alt boyut ve toplam puanlarının birbiri ile olan ilişkisi ve yine ölçek puanlarının öğretmenlerin sürekli değişkenleri ile olan ilişkileri şeklinde iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Çizelge 16.1. ve Çizelge 16.2’de sunulmuştur.

Çizelge 16.1. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin İlişkisi

		Aile	Özel Bir İnsan	Arkadaş	Algılanan Sosyal Destek Toplam Puan
Duygusal Tükenme	R	-,196**	-,165**	-,122*	-,174**
	P	,001	,007	,045	,004
Duyarsızlaşma	R	-,214***	-,228***	-,172**	-,222***
	P	,000	,000	,005	,000
Kişisel Başarı	R	,341***	,322***	,299***	,350***
	P	,000	,000	,000	,000
Tükenmişlik Toplam Puan	R	-,044	-,032	,013	-,020
	P	,474	,597	,835	,738

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 16.1’de yer alan bulgulara göre tükenmişlik düzeylerine ilişkin tüm alt puanlar ile algılanan sosyal destek düzeylerine ilişkin tüm alt puanlar ve toplam puan arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tükenmişlik ölçeğine ilişkin kişisel başarı alt boyutunda yaşanan tükenmişliğin kendi içinde alınan puanla negatif yönlü ilişki bulunmasından dolayı algılanan sosyal destek alt puanları ve toplam puanı ile sadece kişisel başarı alt boyut puanı arasında pozitif ilişki görülmektedir. Ancak bu durum ifade edildiği gibi kişisel başarı boyutunda alınan yüksek puanların karşılığının düşük düzeyde yaşanan tükenmişliği ifade ettiği içindir. Bu bağlamda tekrar değerlendirildiğinde özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları tükenmişlik düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bulunan ilişki negative yöndedir. Farklı bir ifade ile özel eğitim öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinde anlamlı bir azalma yaşanmaktadır.

İfade edilen anlamlı ve negative yönlü ilişki her iki ölçeğe ilişkin tüm alt boyut puanları içinde geçerli olup korelasyon değerleri $r = -,228$ ile $,350$ aralığındadır. Anlamlı korelasyon bulunmayan tükenmişlik toplam puanı hariç elde edilen diğer tüm ilişkiler $p = ,000$ ile $,045$ arasında istatistiksel olarak anlamlılık değerine sahiptir.

Araştırma kapsamında elde edilen özel eğitim öğretmenlere ait sürekli değişkenler; yaş, mesleki deneyim süresi ve çalıştığı kurumunda ki deneyim süresi şeklindedir. Öğretmenlere ilişkin sürekli değişkenlerin yaşanan tükenmişlik düzeyi ve algılanan sosyal destek düzeyleri ile olan ilişkileri Çizelge 16.2’de sunulmuştur.

Çizelge 16.2. Özel Eğitim Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin Öğretmenlerin Yaş, Mesleki Deneyim ve Çalışılan Kurumdaki Deneyim Süresi İle İlişkisi

		Yaş	Mesleki Deneyim	Çalışılan Kurumdaki Deneyim
Duygusal Tükenme	r	,008	-,014	-,004
	p	,893	,819	,954
Duyarsızlaşma	r	-,077	-,094	-,003
	p	,208	,126	,955
Kişisel Başarı	r	,090	,092	,013
	p	,139	,131	,835
Tükenmişlik Toplam Puan	r	,036	,011	,004
	p	,557	,862	,954

Aile	r	,008	-,011	,077
	p	,891	,861	,207
Özel Bir İnsan	r	,090	,078	,062
	p	,139	,200	,313
Arkadaş	r	,004	-,038	,064
	p	,946	,531	,297
Algılanan Sosyal Destek	r	,035	,007	,074
	Toplam Puan	p	,564	,910

Not: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; *** = $p < .001$.

Çizelge 16.2’de yer alan korelasyon sonuçları incelendiğinde Özel Eğitim öğretmenlerin yaş, mesleki deneyim süresi ve çalışılan kurumdaki mesleki deneyim süreleri ile yaşadıkları tükenmişlik düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Ulaşılan korelasyon değerleri $r = -,094$ ile $,092$ aralığında ve anlamlılık değerleri $p = ,126$ ile $0,954$ aralığında ve istatistiksel olarak anlamlı değildir. Farklı bir ifade ile özel eğitim öğretmenlerinin yaşadıkları tükenmişlik düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri, öğretmenlerin yaşları, mesleki deneyimleri ve çalıştıkları kurumlardaki deneyim sürelerinde gerçekleşen bir artış ya da azalmadan kaynaklı olarak anlamlı derecede değişime uğramamaktadır.

Tartışma

Bu araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin duygusal tükenme kategorisinde orta düzeyde (15,65), duyarsızlaşma kategorisinde düşük düzeyde (3,28) kişisel başarı düşüklüğü kategorisinde düşük düzeyde (38,37) olduğu tespit edilmiştir. Tükenmişlik düzeyleri demografik değişkenler bağlamında incelendiğinde; cinsiyet, medeni hal ve çalışılan engel grubu bağlamında anlamlı fark bulunmazken, lisansüstü mezunu öğretmenler lisans mezunlarından, özel kurumda çalışanlar resmi kurumda çalışanlardan, daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşamaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları yüksekten düşüğe doğru; özel bir insan (22,21), aile (21,62) ve arkadaş (20,99) olarak sıralanmıştır. Algılanan sosyal destek düzeyleri arasında; cinsiyet, eğitim durumu, görev yapılan kurum ve eğitim ortamı bağlamlarında anlamlı fark bulunmazken, evli öğretmenler bekar öğretmenlerden daha yüksek sosyal destek algısına sahip ve OSB olan çocukla çalışan öğretmenler ise diğer engel grupları ile çalışan öğretmenlerden daha düşük sosyal destek düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca Özel Eğitim öğretmenlerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı ve negatif bir ilişki elde edilmiştir. Farklı bir ifade ile yüksek sosyal destek algısına sahip öğretmenler daha düşük düzeylerde tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmanın tükenmişlikle ilgili sonuçlarına bakıldığında Maslach Tükenmişlik Ölçeği-Eğitimci Formu puan ortalamaları incelendiğinde öğretmenlerin orta düzey duygusal tükenme, düşük düzey duyarsızlaşma ve düşük düzey kişisel başarı sonuçlarına varılmıştır. Bu ölçeğin alt boyutlarının demografik özellikler açısından sonuçlarına bakıldığında ise, cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Tükenmişlik düzeyleri puan ortalamalarına bakıldığında kadın erkek her iki grup da düşük düzeyde tükenmişlik yaşamaktadırlar. Karabaş (2018) ve Aydemir (2013)’in çalışmalarında da cinsiyet açısından anlamlı fark bulunamamıştır bu yönüyle çalışmamızla paralellik göstermektedirler. Saraç (2018) çalışmasında ise duyarsızlaşma alt boyutu hariç diğer alt boyutlarda anlamlı fark elde edememiştir. Saraç

(2018)'in çalışmasına göre kadın öğretmenlerin duyarsızlaşma puanları erkek öğretmenlerin duyarsızlaşma puanlarından daha düşük bulunmuştur. Yani erkek öğretmenlerin mesleğe olan duyarlılıklarında daha fazla kayıp yaşanmıştır diyebiliriz. Kaya (2019) çalışmasına baktığımızda cinsiyet bağlamında anlamlı fark bulunmuştur. Erkek öğretmenler kadın öğretmenlerden daha yüksek duygusal tükenme yaşamaktadırlar. Bu çalışmada erkek öğretmenlerin sayısı kadın öğretmenlerden az olduğu halde tükenmişlikleri yüksek düzeyde çıkmıştır. Buradan da erkek öğretmenlerin tükenmişlik yaşamaları kadın öğretmenlere göre daha fazladır diyebiliriz. Medeni durum açısından bakıldığında alt boyutlarda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Tükenmişlik düzeyleri puan ortalamalarına bakıldığında hem evli hem bekar öğretmenlerin düşük düzeyde tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir. Ulus (2019), Çabuk (2015) ve Mistan (2017) yapmış oldukları çalışmalarda tükenmişlikle medeni durum arasında anlamlı bir fark elde edememişlerdir bu yönüyle çalışmamızla benzerlik göstermektedirler.

Araştırmanın algılanan sosyal destek ile ilgili sonuçlarına bakıldığında özel gereksinimli öğrencilerle çalışan öğretmenlerin algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları yüksekten düşüğe doğru özel bir insan, aile ve arkadaşdır. Cinsiyet bağlamında alt boyutlar ve toplam puan açısından anlamlı fark bulunmamıştır. Aytaç (2011), Karakuş (2017) ve Uçar (2014) yapmış oldukları çalışmalarda sosyal destek ve cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmamışlardır bu yönüyle çalışmamızı destekler durumdadır. Ceyhun (2009) ise yapmış olduğu çalışmada sosyal destek ve cinsiyet arasında anlamlı fark elde etmiştir. Sosyal desteğin aile kaynağı ve işdışı kaynağından alınan destek puan ortalaması kadın öğretmenlerin puanları erkek öğretmenlerin puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Ceyhun (2009) çıkan bu farkın kadınların iş yaşantılarında yaşadıkları güçlükleri çevresiyle daha çok paylaştıkları şeklinde yorumlamıştır. Bizim çalışmamızda cinsiyet bağlamında anlamlı farkın olmayışı özel eğitimde kadın erkek her iki kesim de özel gereksinimli çocuklarla çalışmanın ne kadar özveri, sabır ve uğraş gerektirdiğinin bilincindedirler ve çevresindeki kişiler de bunun farkında oldukları için sosyal destek anlamında özel bir insan, aile ve arkadaş arasında anlamlı fark çıkmamış olabilir.

Özel gereksinimli öğrencilerle çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki incelendiğinde, tükenmişlik düzeylerine ilişkin tüm alt puanlar ile algılanan sosyal destek düzeylerine ilişkin tüm alt puanlar ve toplam puan arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Yani özel eğitim öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça yaşadıkları tükenmişlik düzeylerinde anlamlı bir azalma yaşanmaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin yaş, mesleki deneyim süresi ve çalışılan kurumdaki mesleki deneyim süreleri ile yaşadıkları tükenmişlik ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Bataineh ve Alsagheer (2012) yapmış olduğu çalışmada aile desteği ile tükenmişliğin alt boyutu olan kişisel başarı arasında pozitif anlamlı ilişki bulmuştur. Bataineh ve Alsagheer (2012), bu pozitif anlamlı ilişkinin Arap Emirliklerinde aile kavramının öneminden kaynakladığını ve ailenin araplar için en erişilebilir ve tercih edilen yardım kaynağı olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Yapmış olduğumuz çalışmada da sosyal destek arttıkça tükenmişlik azalmakta ve tükenmişliğin azalmasına bağlı olarak kişisel başarı artmaktadır. Türk toplumunda da aile çok önemli bir kavramdır ve ailenin Türk toplumu için de en çok tercih edilen yardım kaynağı olduğu söylenebilir. Bu yönüyle Bataineh ve Alsagheer (2012)'nin çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Langer, Capute ve Ricci (2017) yapmış oldukları çalışmada algılanan sosyal desteğin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ile negatif, kişisel başarı ile pozitif anlamlı ilişkisi olduğu sonucuna

ulaşmışlardır. Bu yönüyle yapmış olduğumuz çalışmayı destekler niteliktedir. Bu bulgulardan yola çıkarak sosyal destek kaynaklarının gerek günlük gerekse iş yaşantımızda önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çevremizden aldığımız sosyal destek sayesinde iş yaşantımızdaki stres, tükenmişlik azalırken özgüven ve kişisel başarı duygularında da artış yaşanabilir diyebiliriz. Sun ve diğerleri (2019) yapmış oldukları çalışmada tükenmişliğin bilinçli farkındalık ve algılanan sosyal destek ile negatif, algılanan sosyal desteğin ise bilinçli farkındalık ile pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu yönüyle çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Sun ve diğerleri (2019), algılanan sosyal destekle birlikte bilinçli farkındalığın kullanılmasının, özel eğitim öğretmenleri arasında tükenmişliği önlemede ve azaltmada faydalı olabileceğini düşünmenin muhtemel olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal desteğin tükenmişliği azaltmada ya da önlemede etkili olduğu düşünülebilir ve bu amaçla özel eğitim öğretmenlerine sosyal destek algılarını güçlendirebilecekleri imkanlar sağlanabilir.

Araştırma sonunda aşağıda yer alan önerilerde bulunulabilir.

1. Yapılan çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda özel gereksinimli öğrencilerle çalışan öğretmenlere yönelik hizmet içi kurslar açılarak sosyal destek sağlanabilir.
2. Tükenmişlik yaşayan özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişliğini azaltmaya yönelik programlar geliştirilebilir.
3. Görme, işitme, zihin engellilerin eğitimi öğretmenliğinden mezun olup farklı yetersizlik grubu ile çalışmak durumunda olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile mezun oldukları yetesizliğe uygun öğrencilerle çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri karşılaştırılabilir.
4. Artırılmış sosyal destek ağlarının özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyi üzerine etkisi incelenebilir.

Kaynakça

- Aksoy, Ş. U. (2007). Eskişehir ili özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Aydemir, H. (2013). Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Aydemir, H., Diken, İ. H., Yıkılmış, A., Aksoy, V., & Özokçu, O. (2015). Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Aytaç, M. (2011). *Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin sosyal destek algılarının iş tatmin düzeyleri ile ilişkisinin* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bataineh, O., & Alsagheer, A. (2012). An Investigation of Social Support and Burnout among Special Education Teachers in the United Arab Emirates. *International Journal of Special Education*, 27(2), 5-13.
- Ceyhun, A. T., & Çiftçi-Tekinarşlan, İ. (2009). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklarla çalışan öğretmenlerde iş stresi, algılanan sosyal destek ve iş doyumunu*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Çabuk, A. (2015). *Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çokluk, Ö. (1999). Zihinsel ve işitme engelliler okullarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dinç, G. (2018). *Özel eğitim kurumlarında çalışan özel eğitim öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri ile öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi* (Master's thesis, Biruni Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

- Ekas, N. V., Lickenbrock, D. M., & Whitman, T. L. (2010). Optimism, social support, and wellbeing in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of autism and developmental disorders*, 40(10), 1274-1284.
- Ferguson, K., Mang, C., & Frost, L. (2017). Teacher stress and social support usage. *Brock Education Journal*, 26(2), 62-86.
- Girgin, G. ve Baysal, A. (2006). Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi ve bazı değişkenler (İzmir örneği). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (6), 1-10.
- Gündüz, B. (2006). Öğretmenlerde tükenmişliğin akılcı olmayan inançlar ile bazı mesleki ve kişisel değişkenlere göre yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 26(3), 17-33.
- Karabaş, M. (2018). *Özel eğitim alanında görev yapan sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karakuş, S., & Ünsal, S. (2017). Özel eğitim öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık ile mesleki sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(29), 831-850.
- Kaya, A. (2010). *Isparta ilinde engellilere yönelik hizmet veren kamu ve özel eğitim kurumlarında çalışan meslek gruplarında tükenmişlik düzeyi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, B. (2019). *Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Langher, V., Caputo, A., & Ricci, M. E. (2017). The potential role of perceived support for reduction of special education teachers' burnout. *International Journal of Educational Psychology*, 6(2), 120-147.
- Lu, M., Yang, G., Skora, E., Wang, G., Cai, Y., Sun, Q., & Li, W. (2015). Self-esteem, social support, and life satisfaction in Chinese parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 17, 70-77.
- Maslach, C. ve Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-133.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 397-422.
- Mistan, B. (2017). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyum ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi [Evaluation on the job satisfaction and occupational burnout level of teachers working in private education institutions in terms of certain variables]*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Oğuz, E., & Kalkan, M. (2014). Öğretmenlerin iş yaşamında algıladıkları yalnızlık ile sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki. *İlköğretim Online*, 13(3), 787-795.
- Oruç, S. (2007). *Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Adana ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ören, N. ve Türkoglu, H. (2006). Öğretmen adaylarında tükenmişlik. *Mugla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (_lke)*, 16.
- Özmen, H. (2001). Görme engelliler okullarında görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Saraç, I. H. (2018). *Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sucuoğlu, B., Kuloğlu Aksaz, N. (1996), "Özürlü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 44-60.
- Şahin, F. ve Şahin, D. (2012). Engelli bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi. *Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi*, 1 (2), 275-294.
- Şahin, Ş. (2008). *Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyum düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Taşdan, M., & Yalçın, T. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin algıladıkları sosyal destek ile örgütsel güven düzeyleri arasındaki ilişki düzeyi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(4), 2569-2620.
- Torun, A. (1995). *Tükenmişlik, aile yapısı ve sosyal destek ilişkileri üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Türe, M. E. (2008). *Özel eğitim sektöründe çalışan bireysel eğitimcilerin tükenmişlik düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçar, T. (2014). Özel eğitim okulu öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ve mesleki sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (İstanbul ili Avrupa yakası örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Veatch J. M. (2006) *The impact of new teacher induction programs on feelings of burnout of special education teachers*. Unpublished Doctoral Dissertation. USA: Kansas State University Department Of Special Education.
- Vızlı, C. (2005), “Görme engelliler ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere normal ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması Üsküdar İlçesi Örneği”, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, M. (2011). Özel eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerinin empatik eğilim ve bazı değişkenler ile olan ilişkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep*.
- Yiğit, A. (2007). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumunu tükenmişlik ve ruh sağlığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Niğde Üniversitesi*.
- Yüksel, B. (2009). *Özel eğitim ve genel eğitim öğretmenlerinin tükenmişliklerine etki eden değişkenlerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.

EĞİTİMDE YAPAY ZEKA İLE HAZIRLANAN SUNUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ- OSMANLI TARİHİ DERSİNDEN BİR ÖRNEK

Prof.Dr.Seyit TAŞER

Necmettin Erbakan Üniversitesi, staser@erbakan.edu.tr- ORCID ID 0000-0002-2236-4644

ÖZET

Eğitimde teknoloji kullanımında birkaç asır öncesinde bazı gelişmeler görülmeye başlamıştır. Ancak özellikle son çeyrek asırdır yaşanan gelişme çok daha hızlı bir seyir takip etmektedir. 19. asırda kömürle veya farklı enerji kaynakları ile çalışan ve yansıtma amacıyla kullanılan araç gereçler üretildi. Sonrasında tepegözler ve bunlarda yansıtılan asetatlar tercih edilmeye başlandı. Radyo, teyp ve video gibi cihazlar da eğitimde özellikle dijitalleşmeye doğru giden süreçte ve bazı derslerin öğretiminde kolaylık sağladı. Daha sonra projeksiyonlar, tabletler ve akıllı tahtalar ile eğitim teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştı. Günümüzde de ders kitaplarında QR teknolojisinin gelişmesi ile öğrenciler ders kitaplarında anlayamadıkları kısımları çözümüleme imkânı elde etmiş oldu.

Eğitim teknolojilerinin kullanımının avantaj ve dezavantajları vardır ancak özellikle olumsuz yönleri dile getirmekte fayda vardır. Zira kayıp, kazançtan fazla ise kâr elde edilemez. Dijital araç gereçlerin öğrencileri kolaycılığa sevk etmesi, araştırma ve inceleme süreçlerinden alıkoyması, öğrencilerde uzun süre dersi dinleyebilme ve dikkati toparlayabilme konusunda olumsuz etkiler oluşturması, öğrencilerin fikir üretme ve bir konu hakkında analiz ve sentez yapabilme becerilerinin gelişmesini engellemesi, ödev ve projelerin hazırlanmasında hazır materyallerin değerlendirilmesi, çaba ve gayretin azalması gibi daha birçok madde olumsuz tarafları ile ilgili olarak sıralanabilir. Fakat daha önemlisi de yanlış öğrenmelerin gerçekleşmesine zemin hazırlama ihtimalidir. Bu ihtimalin özellikle yapay zekada kendini göstermesi ve buna karşı bilinçli olunması gerekmektedir. Bu çalışmada Osmanlı Tarihi konusunda yapay zekadan yararlanılarak random bir şekilde oluşturulmuş olan sunumlarda karşılaşılan eksik veya hatalı kısımlarla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler : Eğitim, Teknoloji, Yapay Zeka

GİRİŞ

Dijital ortamların eğitim teknolojilerine sağladığı olumlu olarak nitelendirilebilecek katkılar içerisinde zamanın etkin kullanımı veya kısa sürede bilgiye ulaşma imkânı öncelikle ele alınması gereken bir maddedir. İnternette arama motoruna yazılan bir kelime veya cümleye ilişkin bilgiler anında önümüze gelebilmektedir. Diğer taraftan tez makale veya kitapların pdf'lerine ulaşmak mümkün olmaktadır yine çeşitli kütüphane veya arşivlerdeki kitap ve diğer belge ile bilgileri kısa sürede erişilebilmektedir.

Diğer taraftan değerlendirme süreçlerinde de özellikle çoktan seçmeli sınavların yapılması okunması geri dönüt verilebilmesi ve benzeri yönlerden teknolojilerden istifade etmek kolaylık sağlamaktadır. Ancak eğitim teknolojilerinin süre bakımından sağladığı faydaları içerik yönüyle de ele almak gerekir. Zira bilgiye hızlı bir şekilde ulaşmak kadar doğru bilgiye ulaşmak da önemlidir

Yapay zekadan önceki teknolojik imkanlarla da bilgiye erişim kolay olmaktadır. Ancak bu bilgiler de yine doğruluğu sorgulanabilecek nitelikte idi. Örneğin bir bilgiye ulaşmak amacıyla yapılan internet üzerinden yapılan araştırmalarda çok da güvenli olmayan internet sitelerinden bilgiler önümüze gelmektedir. Şayet şekil olarak bir ödev yeterli görülüyorsa veya baştan sağma yapılacaksa evet teknolojinin kolaylık sağladığı düşünülebilir. Fakat gerçekten içeriği sağlam bir çalışma yapılmak isteniliyorsa önümüze çıkan bu bilgileri de teyit etmek için ayrıca bir çaba sarf etmek gerekir. Bu da ergonomik bir süreç sağlamaz.

Yapay zekâ ile hazırlanan içeriklerin de aynı şekilde eksik hatalı ve yanlış olarak nitelendirilebilecek yönleri vardır. Bu sebeple eğitim teknolojileri ve dijital gelişmelerden yararlanmak isteniyorsa en güvenli yola başvurmak gerekir. Bununla birlikte yapay zekanın gelişmeye açık olduğu bilgisi göz önüne alınabilir ama yine de temkinli olunmalıdır.

Yapay Zekâ ile Hazırlanan Sunumların Değerlendirilmesi

Yapay zekâ ile Osmanlı Tarihi konularına ilişkin sunumlar hazırlanmıştır. Padişahlar kuruluş yükseliş ve duraklama dönemlerinden olmak üzere random usulü belirlenmiştir Yapay zekâ ile içerik üreten bir siteden Osman Bey, Orhan Bey, 1. Ahmet, 3. Ahmet ve 4. Mehmet ile ilgili olmak üzere sunum dosyası oluşturulması sağlanmıştır. Yapay zekanın oluşturduğu sunumlar ve slaytlar görsel, dil, içerik vb. açılardan ele alınmıştır. Öncelikle tespit edilen olumlu yönler şöyledir: Hazırlanması basittir internet üzerinden hazırlanacak içerikle ilgili anahtar

kavramların yazılması yeterli olmaktadır diğer türlü her bir slayt hazırlamak için daha yoğun bir araştırma ve çalışma süreci söz konusu olmaktadır

Yapay zekâ ile çok hızlı bir şekilde bu çalışma gerçekleştirilmektedir slayt oluştur denilmesi yeterlidir. Ardından slayt sayısı belirleme imkânı bulunmaktadır. Hakkında slayt oluşturacak konuyla ilgili konu başlıkları da gelmektedir onaylanmasıyla slaytlar hazır olmaktadır.

Yapılan ilk incelemelerden sonra yapay zekâ ile ilgili tespit edilen diğer bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

- Osman Bey hakkında yapay zekâ ile slayt hazırlanırken Osman I ifadesi geçer. Ancak tarih eğitiminde Osman Bey şeklinde yer bulur. Dolayısıyla Osman I gibi bir kullanımla karşılaşılmaz. Bu açıdan tarih aktarımındaki metotlara yapay zekâ ile ilgili hazırlanan içeriğin uygun düşmediği söylenebilir.
- Padişahların görselleri tarihle ilgili kabul gören diğer kaynaklarda görsellerden farklılık arz etmektedir.
- 3. Ahmet 4. Mehmet gibi padişahlarda yani 2,3 veya 4 olarak ifade edilme sırasında karışıklık olabilmektedir. Padişah dönemleri ile ilgili bilgiler verilirken 1. Ahmet ile 3 Ahmet; 1. Mehmet ile 4. Mehmet birbirlerine karışmaktadır. Bunu tahta çıkış tarihleri ile ilgili verilen bilgilerdeki hatalardan anlamak mümkündür
- Bilgiler çok sathî ve yüzeysel kalabilmektedir 4.Mehmet dönemi ile ilgili kutsal savaşlar alt başlığı bulunmakla birlikte tarihi mekânı sebep, sonuç ve benzeri hiçbir bilgi yoktur.
- Alt başlıklar ve bunlarla ilgili içeriklerde bir padişahın dönemi ile ilgili yazılanlar diğer bir padişah dönemi içinde aynı olabilmektedir. Örneğin, dini politikalar alt başlığında İslam inancını güçlendirmek için çalıştığı Medreselerin önemini arttırdı denilmekle birlikte bunun nasıl gerçekleştiği konusunda ayrıntı olmadığı gibi, diğer padişah dönemleri için de aynı bilgiler verilmektedir. Misalen vergi reformları, merkezi otorite, ticaret ve benzeri konularda standart içerik kullanılmıştır.
- Eksik bilgiler fazla miktardadır. Osman Bey dönemi için ilk fetihler kapsamında yalnız Söğüt'ten söz edilmiştir. Orhan Bey dönemi için de aynı durum geçerlidir.
- Bilgilerin dikkatli bir şekilde teyidi gerekmektedir. Örneğin 1. Ahmet'in 1590 doğumlu olup 17 yaşında tahta çıktı denilmektedir. Ancak 1. Ahmet 1603'te yani 13 yaşında tahta çıkmıştır. Yapay zekâ ile hazırlanan içerikte padişahın annesi Safiye Sultan olarak geçer, ancak aslında Handan Sultandır.

Sonuç

Dijital ortamların süreci hızlandırdığı bir gerçektir zamanın hızlı bir şekilde akıp geçtiği çağımızda zamana etkili ve verimli kullanmak oldukça önemlidir. Yapay Zekâ yardımı ile hazırlanan ders içeriklerinde oldukça kolay ve hızlı olduğu söylenebilir. Ancak bilgiye ulaşmanın kolay olması kadar önemli olan bir başka nokta doğru bilgiye ulaşmaktır. Ayrıca bilgiye KOLAY ulaşmanın da iyi bir şey olup olmayacağı tartışılacak bir meseledir. Zira kolay ulaşılan bilginin değeri azalabilmektedir.

Dijital teknolojinin oldukça önem arz ettiği günümüzde eğitimde de bu gelişmelerden ayrı durulmayacağı açıkça görülmektedir. Ancak bu teknolojilerin eğitimde kullanılması konusunda detaylı bir analiz için uzun bir süre değerlendirme yapmak gerekecektir. Zira evde aile bu konuda sorumludur; ülkemizde ise milyonlarca gencin sorumluluğu eğitim yöneticilerinin omuzlarındadır. Atılacak adımlar ve alınacak kararlar gençlerin geleceği açısından ne tür sonuçlar doğurabileceği etraflıca ele alınmalıdır. Eğitimde teknolojiden istifade etmek gerekiyorsa bunun en ince noktasına kadar fayda ve zarar analizinin yapılması gerekir. Unutulmamalıdır ki yeni olan her şey iyi olmayabilir. Yapay zekanın bu haliyle eğitimde kullanılmasını özellikle içerik bağlamında ciddi eksikleri ve hataları bulunduğu için tavsiye etmek zordur.

EĞİTİM TARİHİNDE ELE ALINAN BİR MESELE OLARAK MEMUR-ÖĞRETMENLİK

Prof.Dr.Seyit TAŞER

Necmettin Erbakan Üniversitesi, staser@erbakan.edu.tr- ORCID ID0000-0002-2236-4644

ÖZET

20. yüzyıl başlarında memur-öğretmenler konusu eğitim tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklarda karşılaşılan bir meseledir. Bu tabir, başta dönemin maarif nazırı olmak üzere aydınlar, eğitimciler, fikir adamları tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Memur da öğretmen de aslında kamu adına mesleklerini yürütmekteydiler. Öğretmenlik belli bir eğitimin ardından sınavlar sonucunda kazanılan ve meslek bilgisi ile formasyon eğitimi sağlanan bir kamu görevlisidir. Burada esas teşkil eden nokta öğretmenlerin bu mesleği icra ederken birtakım sorumluluklarının hatırlatılmasıdır. Diğer taraftan eğitim tarihimizde memur öğretmenlikten kast edilen ne olmuştur? bu kapsamda konu incelenmiştir.

Memur öğretmenler ifadesi üzerinde farklı yorumlar yapmak mümkün olabilir. Öğretmenlerin bir anlamda işleri rutine bağlaması, kendini geliştirmek için çaba harcamaması, yenilikleri takip etmemesi, gayretkeş olmaması şeklinde de değerlendirilebilir. Bu yorumdan hareketle yine tarihte öğretmenleri daha liyakatli, kabiliyetli ve donanımlı hale getirebilmek için çeşitli formüller düşünülmüş, bununla ilgili kariyer planlaması gerçekleştirilmek istenmişti. Bu çalışmada, memur-öğretmenler konusuna dikkat çekilecek olup, bu konuda alınan tedbirlere değinilecek ve öğretmenleri daha fazla mesleğin içine çekebilme veya mesleği ile daha ilgili olabilmelerini sağlamak amacıyla neler düşünülmüştür ve düşünülmelidir sorusuna cevap aranacaktır. Diğer taraftan memur öğretmenlik sorununun günümüzdeki öğretmen yetiştirme politikaları ve uygulamalarındaki yeri ile ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Tarih, Memur Öğretmen

Giriş

Osmanlı Devleti eğitim sisteminin temel unsurlarını sıbyan mektebi ve medreseler oluşturmaktaydı. Bu eğitim kurumları son dönemlere kadar önemini muhafaza etmişlerdir. Osmanlı Devleti klasik dönem eğitim süreçlerinde gerek akli gerek nakli ilimlerde medreseler gelişme kaydetmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti yenileşme dönemine girmesi eğitim kurumları ile ilgili de bazı adımların atılmasını gerekli kılmıştır.

Yenileşme dönemi Lale Devri'nde (17018-1730) başlamış kabul edilir. Zira bu dönemde farklı alanlarda önemli ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Hendeshanede (1736) Batı etkisi Baron de Tott'un etkisiyle hissedilir. Deniz Mühendishanesi (1775) ve Kara Mühendishanesi (1795) yine yenileşme dönemi eğitim kurumlarının ilkleri arasındadır. Bu eğitim kurumları medreselerden farklı yapıda ve mektep tarzında faaliyet yürütmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nde asıl yenileşme süreci ise Tanzimat Dönemi (1839 sonrası) ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde iletişimden, ulaşım, idareden, tarıma kadar çok geniş bir kapsam dâhilinde ıslahatlar gerçekleştirirken yeni kurumlar da tesis edilmiştir.

Osmanlı Devleti yenileşme döneminde meslis-i vala, şuray-ı devlet, nazırlıklar, posta teşkilatı gibi sayılabilecek çok sayıda kurumun merkez ve taşra teşkilatları da düşünüldüğü vakit, bu kurumlara memur ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Devleti Yenileşme Dönemi Eğitim Kurumlarının Memuriyetle İlişkisi

Osmanlı Devleti'nde devlet adamları veya elçiler vasıtasıyla yenileşme döneminde Avrupa'daki çeşitli kurumların işleyişi incelenmiştir. Buradan elde edilen tecrübeler yeni kurumların tesis edilmesinde değerlendirilmiştir. Zira yeniliklerin yürütülmesinde nasıl bir yol izlenmesi gerekeceği noktasında uzman kişilere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bilhassa II. Mahmut döneminde çok köklü adımlar atılmıştır. İnkılap olarak zikredilebilecek nitelikte adımlar olarak bunlar nitelendirilebilir. Asırlar boyunca devam edegelen kurumlardan divan-ı hümayun kaldırılırken, yine tımar sistemi gibi köklü bir kuruma da nihayet veriliyordu. Elbette bunların yerine yeni kurumlar oluşturulmuştur.

Yeni kurumlarda işleyiş daha farklı bir şekilde yürüyeceği için, bu iş ve işlemlerin yürütülebilmesinde memur ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Memur ihtiyacının karşılanması ise ancak eğitim kurumları ile sağlanabileceği öngörülmüştür. Bu kapsamda medrese dışında ve öncelikli olarak memur ihtiyacını karşılamak üzere mektep tarzında gelişmeler yaşanmıştır.

II. Mahmut döneminde kurulan Mekteb-i Maarif-i Adli ile Mekteb-i Ulum-ı Edebiye aslında rüşdiyelerin temeli olarak bilinir. Ancak bu kurumlar tesis edilirken öncelikli amaç medreseler

dışında orta eğitim verecek bir mektebin açılmasından ziyade memur yetiştirmektir. Dolayısıyla rüşdiye mekteplerinin kurulmasında etkili olan öncelikli hedef yeni kurumların memur ihtiyacını karşılamak şeklindedir. Zamanla bu kurumların sayılarının artması ve taşrada yani İstanbul dışında da eğitim vermeleri üzerine yaygınlaşarak ortaokul derecesinde eğitim veren bir kurum olarak algılanmaya başlamıştır. 1913 tarihli tedrisat-ı iptidaiye kanuna kadar da bu şekilde devam etmiştir.

Mekteplerin doğrudan memur yetiştirmesi eleştirilebilmekteydi. Rüştiyeler dışında idadilerin de memur yetiştirme gibi öncelikli bir amaç kapsamında hareket ettiği dönemin eğitimcileri tarafından zikredilmiştir. Örneğin İsmail Hakkı Baltacıoğlu dönemin eğitimcilerinden ve akademisyen olup, memur yetiştiren idadilerin millete fayda sağlamayacağı konusunu ele almıştır.

Memuriyet kalemiye ile ilgilidir. Eğitim ise ilmiye ile ilgili bir alandır. Tabi ki eğitimde kalemiyeye özgü olan mekteb-i mülkiye gibi kurumlar bulunmaktaydı. Ancak ilmiye ile ilgili olan sahanın kalemiye konusunda etkin kılınmasına karşı görüşler ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla eğitim kurumlarının memur yetiştirmeye özgülenmesinin eleştirilmesinin temelinde bu düşüncenin etkisi de vardı. Aslında Osmanlı Devleti'nin doğrudan memur yetiştiren kurumları arasında mekteb-i mülkiye dışında da mektepler bulunuyordu.

Osman Ergin, Osmanlı Devleti eğitim kurumlarını tasnif ederken memur mekteplerini de ayrı bir grup olarak ele almıştır. Bu tasnifte Bab-1 Defterdari, Bab-1 Fetva ve Bab-1 Seraskeri memur mektepleri olarak yer bulmuştur.

Memurluk kavramının kapsamlı bir karşılığı olduğu da göz önüne alınmalıdır. Kamu kurumlarında çeşitli kalemlerde ve bu kalemlerin idaresinde yer alan kamu görevlileri de memur olarak ifade edilir. Bir zabıt veya kâtip de hakeza memur sıfatı dâhilinde değerlendirilir. Aslında memur yetiştirmeye özgü mektepler zaten bulunmaktadır ve burada ilk ve orta öğretim kurumlarının doğrudan bu amaçla sınırlandırılması uygun görülmemektedir.

Şemsettin Günaltay, II. Meşrutiyet dönemi için eğitimin amacının hükümet memuru yetiştirme olarak kaldığını ifade etmiştir. Oysa ki Tanzimat döneminin ilk çeyrek asrı sonrasında memur ihtiyacının önemli bir oranda karşılanmış olması beklenir. Fakat II. Meşrutiyet döneminde yeni ve farklı bir yenileşme sürecine girilmesi söz konusu olduğu için bunun kurumlara yansımaları ile yeniden memur ihtiyacının tezahür etmesi gibi bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.

Memur -Öğretmenlik Kavramı

Eğitim kurumlarının her birinin ilim ve irfan yuvaları olarak ön plana çıkması gerektiği noktasında eğitimcilerin Osmanlı Devleti son döneminde birleştiği söylenebilir. Öğretmen yetiştirme konusunda da niteliği artırma gayretleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda memur-öğretmenlik tabiri de aslında öğretmen yetiştirme konusu içerisinde değerlendirilen bir husustur.

Öğretmen yetiştirme konusu tarihten günümüze tartışılan bir meseledir. Bazı dönemlerde öğretmenlik bir uygulama sorunu olarak ele alınmış; meslek bilgisi problemi olarak değerlendirilmiş farklı dönemlerde ise farklı mülahazalarla konu ilişkilendirilmiştir. Tüm bunların yanı sıra öğretmenliğin nasıl algılandığı konusu da hiç şüphesiz önemli bir meseledir. Zira tarihsel bir bakış açısıyla memur öğretmenlik sorunundan söz edilmiştir.

Memur-Öğretmenlik teriminin II. Meşrutiyet döneminde maarif nazırlığı da yapmış olan ve Tuğba Ağacı Nazariyesi ile bilinen Emrullah Efendi tarafından kullanıldığı anlaşılır. Öğretmen yetiştirme konusundaki eksikleri vurgulayan Emrullah Efendi, memur-öğretmenlerin ya memurluk veya öğretmenlik arasında bir seçim yapmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ehliyetli muallimler yetiştirilmesi için mevcut muallimleri ifay-ı vazifeye daha ehliyetli hale getirmek ve darülmualiminleri mükemmelleştirmek gerektiğini ortaya koymuştur.

Emrullah Efendi memur-öğretmen tabirini detaylı bir şekilde açıklamasa dahi, bu ifade ile ne söylemek istediği anlaşılabilir. Zira Emrullah Efendi'nin öğretmen yetiştirme konusundaki görüşleri dikkate alınarak buradan sonuca ulaşılabilir. Ehliyetli öğretmenler kavramı ile öğretmenliğin liyakat sahibi ve ehil yani uzmanlık isteyen, mütehassıs, aynı zamanda kifayet ve dirayet sahibi bir meslek olduğuna dikkat çekmektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde son dönemde memur yetiştirme ve eğitim konusunda eğitimci ve fikir adamlarının kafa yormuş oldukları görülür. Herhangi bir eğitim kurumunun doğrudan memur yetiştirmeye özgülmesi çok doğru bir yaklaşım olarak görülmemiştir. Günümüzde de gerek ilk ve ortaöğretimde gerekse yükseköğretim kurumlarında doğrudan memur yetiştirme gibi bir amaç bulunmamaktadır. Fakat yakın tarihte böyle bir ihtiyacın tezahür etmesi, yenileşme dönemi ve yeni kurumların tesis edilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Osmanlı Devleti son dönemlerinde memur yetiştirme konusu üzerinde sıklıkla durulması, öğretmen yetiştirme meselesinin de bu boyuttan ele alınmasına yol açmıştır. Öğretmen yetiştirme konusunda takip edilmesi gereken yol ve yöntemler çeşitli eğitimci ve fikir adamları

tarafından dile getirilirken, bunlar arasında memur öğretmenlik ifadesi de yer bulmuştur. Buradan hareketle öğretmenliğin bir meslek olduğu vurgulanmış ve bu meslekte olması gereken nitelikler de belirtilmiştir. Böylece öğretmenliğin kendi şahsına münhasır nitelikler arz eden bir meslek olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Kaynakça

Ergin, Osman (1977), Türkiye Maarif Tarihi, cilt:1-2, Eser Matbaası, İstanbul.

Ergün, Mustafa, II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri, 1908-1914, Ocak Yay., Ankara, 1996.

Taşer, Seyit(2011) Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Eğitim Meseleleri Hakkında Görüşleri, Konya.

İLKÖĞRETİM 8. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Maviş Melis GÜLYAZ

Cumhuriyet Üniversitesi, mmelisgulyaz@gmail.com- ORCID ID: 0009-0004-3702-1830

Prof. Dr., Şenel ELALDI

Cumhuriyet Üniversitesi, selaldi@cumhuriyet.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-6276-6704

ÖZET

Bu araştırmada, Stufflebeam'in CIPP modeline göre 8.sınıf Fen Bilimleri dersi öğretim programının fen bilimleri öğretmenleri görüşlerine göre bağlam, girdi, süreç ve ürün bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Karma yöntem kullanılan araştırmanın nicel boyutunda tarama yöntemi; nitel boyutunda ise durum çalışması deseni kullanılmıştır. Örneklem 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilde görev yapan farklı yaş grupları ve kıdemde 25 fen bilimleri öğretmeninden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak nicel veriler için araştırmacılar tarafından geliştirilen "İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının CIPP Modeli Değerlendirme Anketi", nitel veriler için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel ve nicel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Anketten elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre katılımcılar 8.sınıf fen bilimleri dersi kazanımlarının teorik olarak verildiğini ancak uygulamada yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan 8. sınıf fen bilimleri dersi kazanımlarının seyreltilmesini ya da ders saatlerinin kazanımlara göre uyarlanması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda, programın kazanımlarının gözden geçirilmesi, sınıf mevcutlarının ve fiziki koşulların düzenlenmesinin yapılması önerilmektedir. Ayrıca, okullarda fen bilimleri dersine ait laboratuvarların olması çocukların yaparak uygulayarak öğrenmelerine katkı sağlaması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: 8. Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı, Program Değerlendirme, CIPP Modeli

EVALUATION OF THE PRIMARY EDUCATION 8TH GRADE SCIENCE COURSE CURRICULUM ACCORDING TO THE CIPP MODEL

Abstract

This study aims to evaluate the 8th grade Science curriculum by science teachers in terms of context, input, process and product, according to Stufflebeam's CIPP model. In this mixed-method study, while the survey method was used in the quantitative dimension, a case study was used in the qualitative dimension. The sample consisted of 25 science teachers working in a province in the Central Anatolia Region in the 2023-2024 academic year. As data collection tools "Evaluation of the Primary Education 8th Grade Science Course Curriculum According to the CIPP Model" questionnaire developed by the researchers and a semi-structured interview form were used. Qualitative and quantitative data were analyzed separately. While frequency, percentage, arithmetic mean and standard deviation were used in the statistical analysis of the data obtained from the survey, content analysis was used for codes and themes obtained from qualitative data.

The findings showed that in the program, the 8th grade science course outcomes were given theoretically, but were insufficient in practice. In this regard, the participants stated that the 8th grade science course achievements should be diluted or course hours should be adapted according to the achievements. In this context, it is recommended to review the achievements of the program and adjust the class sizes and physical conditions. As a matter of fact, having laboratories for science classes in schools is important in terms of contributing to children's learning by doing and applying.

Keywords: 8 Grade Science Curriculum, Program Evaluation, CIPP Model

GİRİŞ

Yaşadığımız çağ, çağdaş teknoloji ve bilim çağıdır. Bu çağa yetişebilmek için uygun niteliklere sahip öğrenciler yetiştirilmesi gerekmektedir. Dünya, bu anlamda çok hızlı değişim ve gelişim göstermektedir. Bu hıza ayak uydurabilmenin başlıca yolu eğitim ve öğretime, bilime önem vermektir. Fen bilimleri dersi ise bu noktada öğrenciyi yeni çağ için yetiştirmekte yararlanılacak olan derslerin başında gelmektedir. Bu bağlamda fen bilimleri dersi gelişen ve değişen teknoloji ve bilim çağında, bireyleri yaşama hazırlamak, 21.yy. becerilerini kazandırmak için öğretmenlere yol göstermektedir (Hançer, Şensoy & Yıldırım, 2003). Fen eğitimi bilimsel bilgi ile doğrudan etkileşimde olan bir süreçtir (Özmen, 2004). Günümüz dünyasında da bilimsel bilginin doğru bir şekilde elde edilmesi oldukça önemlidir. Bundan dolayı fen eğitimi sadece bireysel bilgi edinme süreci değil, aynı zamanda ulusal ve küresel ölçekte ekonomik ve teknolojik kalkınmanın temel unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Akademik olarak, fen eğitiminin stratejik planlamalarda daha fazla öncelik alması gerektiği ve bu alandaki yatırımların uzun vadede toplumsal ve ekonomik faydalar sağlayacağı sonucuna varılabilir. Ayrıca, fen eğitiminin kalitesinin artırılması ve geniş kitlelere erişilebilir kılınması için daha kapsamlı politikaların geliştirilmesi önerilmektedir (Özmen, 2004). Fen eğitimi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin temel taşıdır ve bilimsel okur-yazar bireyler yetiştirerek toplumsal ilerlemeye katkı sağladığı da görülmektedir. Fen eğitiminin stratejik önemi, ulusal kalkınma ve bireysel yetkinlikler açısından tartışılmaz bir gerekliliktir (Ayvacı & Özbek, 2015).

Bireylere çağın gerektirdiği bilgi ve becerileri öğretebilmek için gelişmiş bir eğitim programına ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim, “eğitim sistemleri eğitim programları ile işlerlik kazanır” (Erden, 1998, s. 2). Eğitim programının birçok tanımı mevcuttur. Ertürk (1972), “yetişek” olarak nitelendirdiği eğitim programını hem eğitimci hem de öğrenci açısından değerlendirerek, öğrencilerin yetiştirilmesi için gerçekleştirilen eğitim yaşantılarının düzenlenmesi ile eğitimcilerin uyguladığı eğitim durumlarının planlanması şeklinde ifade etmiştir.

Program değerlendirmesi, öğretim sürecinin bir analizidir ve eğitimde değerlendirme genel anlamda kalitenin analizini ve değerlendirilmesini ifade eder (Patton, 1997). Eğitimde değerlendirme kavramı, oldukça geniş bir kavram olduğundan, literatürde bu konuda pek çok farklı tanım bulunmaktadır. Değerlendirme için öncelikle belirlenmiş ve kabul görmüş kriterlerin tespit edilmesi ve bu kriterlerin sınırlarının net bir şekilde belirlenmesi gereklidir. Bu kriterlere dayanarak, konuyla ilgili bilgilerin toplanması ve bu bilgilerin değer, kullanılabilirlik, verimlilik veya önemini belirlemek amacıyla standartların uygulanmasını kapsayan araştırma ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılması gerekir. Kısacası eğitimde belirlenen standartlar çerçevesinde değerlendirme yapıldığı ve bu süreçte sistematik bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin kullanıldığını vurgulamaktadır (Serçek, 2014).

Fen bilimleri eğitiminin etkin bir şekilde verilmesi için dikkat edilmesi gereken iki ana nokta vardır. bunlar: Fen bilimleri program kazanımları ile problem çözme ve sorgulama becerileridir. Fen bilimleri program kazanımları, Fen bilimleri programının öğrencilere fen ilkelerini öğretecek kazanımları dikkatle seçilmesi gerekmektedir (Karatepe, Yıldırım, Şensoy, & Yalçın, 2004). Bu, öğrencilerin temel fen bilgilerini sağlam bir şekilde öğrenmeleri için gereklidir. Problem çözme ve sorgulama becerileri ise programın temel amacının sadece bilgiye ulaşmak değil, bilgiye ulaşma sürecinde problem çözme ve sorgulama becerilerini kullanmaktır. Bu da öğrencilere daha derin bir öğrenme deneyimi sağlar ve onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirir. Başka bir ifade ile, fen bilimleri eğitiminin başarılı olması için programın, öğrencilerin fen ilkelerini öğrenmelerini sağlayacak şekilde yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Fen Bilimleri Dersi Programı, MEB (2018)'e göre bilginin süratle güncellendiği, teknolojinin insan hayatına adaptasyonu, değişen ihtiyaçlar ve bireyin yaşadığı çevre ile ilişkisi gelişimin bir parçasıdır. Bunun yanında, öğrencilere problem çözme ve sorgulama becerilerini kazandırarak, bilgiyi sadece öğrenmekle kalmayıp, bilgiyi nasıl elde edeceklerini ve uygulayacaklarını öğretmek de önemlidir. Bu yaklaşım, daha etkili ve kalıcı bir öğretim sağlar (Karatepe, vd., 2004).

Öğretim programlarının çok boyutlu ve bağlamlı yapısı, değerlendirme sürecinin de kapsamlı olmasını gerektirir. Literatürde çok sayıda program değerlendirme modeli bulunmasına rağmen, Stufflebeam'ın Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün (CIPP) Modeli öne çıkmaktadır (Chien & Cheng, 2007). CIPP Modeli, program değerlendirme süreçlerinde kapsamlı, çok yönlü ve sistematik bir bakış açısı sunar. Bu model, değerlendirmenin amacının ispat etmekten ziyade ilerlemeyi sağlamak olduğunu varsayar (Stufflebeam, 2003). Eğitimciler, uzmanlar ve diğer ilgili kişiler tarafından kullanılmak üzere geliştirilmiştir ve bu nedenle geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eder (Stufflebeam, 2003; Parmaksız & İncirci, 2016).

CIPP değerlendirme modeli, eğitim programlarını kapsamlı bir şekilde analiz etmek için kullanılan bir yaklaşımdır ve son yıllarda popüler hale gelmiştir. Bu model, dört ana bileşen üzerinden programları değerlendirir (Stufflebeam, 2003):

1. **Bağlam (Context) Değerlendirmesi:** Programın içinde bulunduğu çevresel ve bağlamsal faktörleri analiz eder. Bu aşamada, hedeflerin belirlenmesinde etkili olan değişkenler incelenir ve programın amaçları netleştirilir.
2. **Girdi (Input) Değerlendirmesi:** Programın hedeflerinin genel ve özel amaçlarla uyumunu, uygulanabilirliğini, mevcut materyalleri, eğitimcilerin yetkinliklerini ve kullanılan öğretim tekniklerini değerlendirir. Bu aşama, programın başarılı bir şekilde yürütülmesi için gereken kaynakları ve koşulları inceler.
3. **Süreç (Process) Değerlendirmesi:** Programın uygulanması sırasında gerçekleştirilen etkinlikleri ve bu etkinliklerin değerlendirilmesini içerir. Planlanan program ile uygulanan program arasındaki tutarlılığa bakılır ve programın nasıl yürütüldüğü analiz edilir.
4. **Ürün (Product) Değerlendirmesi:** Programın sonunda elde edilen sonuçları ve bu sonuçların beklentilere uygunluğunu değerlendirir. Programın ne kadar başarılı olduğu, eksiklikler varsa bunların neler olduğu ve gerekli iyileştirmelerin ne olduğu bu aşamada belirlenir. Geri bildirim sağlanarak programın geliştirilmesine katkı sağlanır.

Bu model, eğitim programlarının her aşamasını kapsamlı bir şekilde ele alarak programların etkinliğini ve başarısını artırmayı hedefler. Bu şekilde, eksiklikler tespit edilerek gerekli iyileştirmeler yapılabilir ve programların kalitesi sürekli olarak yükseltilebilir (Sönmez & Alacapınar, 2015). CIPP modelinde dört ana değerlendirme türü: bağlam, girdi, süreç ve ürün değerlendirmesidir. Bağlam değerlendirmesi, kararların öngörülmesini sağlar; girdi değerlendirmesi, bu kararların ilişkilendirilmesini sağlar; süreç değerlendirmesi, alınan kararların uygulanmasını sağlar; ürün değerlendirmesi ise, bu kararların gözden geçirilmesini sağlar (Stufflebeam, 2003). Bu model, değerlendirmeyi tamamlanmış bir işten ziyade sürekli devam eden bir süreç olarak görür. Sürekli olan bu süreç, gerekli verilerin açıklanması, toplanması ve temin edilmesi olmak üzere üç aşamadan oluşur. Herhangi bir değerlendirme çalışmasının bu üç karar türünü içermesi gerektiği belirtilir. CIPP modelinin değerlendirme sürecini dinamik ve sürekli bir iş olarak ele aldığını vurgular ve bu süreçte verilerin nasıl kullanılacağını açıklar (Arslan & Demirel, 2007). CIPP modelinde en çok ağırlık verilen bölüm süreç bölümüdür.

Fen Bilimleri Öğretim Programındaki (FBÖP) kazanımlar gelecek nesilleri yetiştirmede oldukça önemli görülmektedir (Karatepe, vd., 2004). Özellikle geçiş sınıflarındaki kazanımların öğrencilere katkısının ne düzeyde olduğunu, verilen ve istenenin alan öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışma İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının CIPP değerlendirme modeline göre öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

1. İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın "Bağlam" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
2. İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın "Girdi" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
3. İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın "Süreç" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
4. İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın "Ürün" boyutuna ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Karma yöntem kullanılan bu çalışmanın nicel boyutunda "uygulanabilirliği ve temsil edilebilirliğinin yüksek olması" nedeniyle (Polit ve Beck 2004, s.50) tarama yöntemi kullanılmıştır. Nitel boyutta ise "bir olgunun derinlemesine ve gerçek hayatta bütüncül bir yaklaşımla araştırılmasına" olanak sağlayan durum çalışması tasarımı (Yin, 2009, s.18) kullanılmıştır.

Katılımcılar

Nicel boyutun katılımcıları, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle seçilen fen bilimleri öğretmenlerinden (N =25) oluşmuştur (Bkz. Tablo 1). Bu öğretmenlerden araştırmanın nitel boyutuna katılmaya gönüllü olan fen bilimleri (N = 25) öğretmenleri amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme ile nitel boyutun çalışma grubunu oluşturmuştur.

Çizelge 1. Katılımcıların Betimsel Verileri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	11	44
	Erkek	14	56
Yaş	20- 25	3	12
	26-30	6	24
	31-35	5	20
	36-40	10	40
	41 ve üzeri	1	4
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	8	32
	6-10 yıl	7	28
	11-15 yıl	5	20
	16-20 yıl	4	16
	21 ve üzeri	1	4
Öğrenim Durumunuz	Lisans	25	100
	Yüksek lisans	-	-
	Doktora	-	-
Toplam			

Çizelge 1'de görüldüğü gibi katılımcıların %44'ü (n= 11) kadın, % 56'sı (n= 14)erkektir. Yaş değişkenine göre fen bilimleri öğretmenlerinin %12'sinin (n= 3) 20-25 yaş aralığında olduğu; %24'ü (n= 6) 26-31 yaş aralığında; %20'si (n= 5)31-35 arası; %40'ı (n= 10) 36-40 arası %4'ü(n= 1) 41 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Mesleki kıdem açısından bakıldığında katılımcıların %32'sinin (n= 8)1-5 yıl arasında; %28'inin (n=7) 6-10 yıl arasında; %20'sinin (n=5) 11-15 yıl arasında; %16'sının (n=4) 16-20 yıl arasında; %4'ünün (n=1) 21 ve üzeri yıl arasında kıdeme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenim durumlarına göre ise %100'ü (n= 25) lisans mezunudur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından literatür taraması ve uzman görüşleri (1 profesör, 1 doçent ve 2 öğretmen) temel alınarak 25 maddelik “İlköğretim 8. Sınıf fen bilimleri dersi CIPP Değerlendirme Modeli Anketi” geliştirilmiştir. Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra küçük bir gönüllü grubu (N=6 öğretmen) üzerinde pilot çalışma yapıldı. Kendilerinden tüm maddeleri gözden geçirmeleri ve mümkünse beklendiği gibi yanıtlanamayacak tüm gereksiz, zor veya belirsiz maddeleri yeniden ifade etmeleri, kısaltmaları veya çıkarmaları istenmiştir. Pilot uygulama sonrasında anketin son hali “Bağlam” (N=7 madde), “Girdi” (N=8 madde), “Süreç” (N=5 madde) ve “Ürün” (N= 5 madde) olmak üzere dört boyutlu olarak elde edilmiştir. Maddelerin kapsam geçerlilik oranları (KGO) Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün Boyutuna Ait Maddelerin Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO)

	Madde No		Nu	KGO	KGI
BAĞLAM	1	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, genel amaçlara ulaştırır niteliktedir.	8	1.00	0.96
	2	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmiştir.	8	1.00	
	3	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, öğretmenin bulunduğu çevrenin değişken koşullarına göre uygulanabilmektedir	7	0.75	
	4	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, 21.yy. becerilerine göre hazırlanmıştır.	8	1.00	
	5	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, toplumun ihtiyaçlarına yöneliktir.	8	1.00	
	6	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, bireyin ihtiyaçlarına yöneliktir.	8	1.00	
	7	Sınıf seviyesindeki program kazanımları, konu alanı ihtiyaçlarına yöneliktir.	8	1.00	
GİRİDİ	8	Öğrencilerin gelişim düzeyleri sınıf seviyesindeki kazanımları uygulamak için yeterli seviyededir.	8	1.00	0.96
	9	Öğrencilerin hazır bulunuşlukları sınıf seviyesindeki kazanımları uygulamak için yeterli seviyededir.	7	0.75	
	10	Ders kitapları, kazanımları uygulamayı kolaylaştırıcı etki sağlamaktadır.	8	1.00	
	11	Ders kitapları kazanımları başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir.	8	1.00	
	12	Ders kitapları kazanımlara uygun farklı yöntem teknikleri kullanmaya olanak sağlamaktadır.	8	1.00	

	13	Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, öğrencilerin motivasyonunu artırıcı niteliktedir.	8	1.00	
	14	Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller okullarda rahatlıkla temin edilebilir durumdadır.	8	1.00	
	15	Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller sınıf seviyesindeki kazanımları gerçekleştirmek için yeterli düzeydedir.	8	1.00	
SÜREÇ	16	Kazanımların uygulanması sürecinde öğrencilerin günlük yaşam ile ilişkilendirmesi mümkündür.	7	0.75	
	17	Sınıf mevcudu kazanımların uygulanabilirliği açısından süreci kolaylaştırmaktadır.	8	1.00	
	18	Kazanımları uygulama sürecinde öğrenci merkezli bir yaklaşım sergilemek kolay olmaktadır.	8	1.00	0.95
	19	Kazanımların uygulanmasında ek desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.	8	1.00	
	20	Sınıf seviyesindeki kazanımların uygulanmasında öğretmen-öğrenci etkileşimi yüksektir.	8	1.00	
ÜRÜN	21	Sınıf seviyesindeki kazanımlar öğrencilerin başarı düzeyini istenilen seviyeye çıkarmaktadır.	7	0.75	
	22	Öğrencilerin süreç sonunda, eleştirel düşünme becerileri gelişmektedir.	8	1.00	
	23	Öğrencilerin süreç sonunda, bilimsel düşünme becerileri gelişmektedir.	8	1.00	0.95
	24	Öğrenciler fen bilimlerine dair temel kavramları öğrenmektedir.	8	1.00	
	25	Sınıf seviyesindeki kazanımlar, öğrencilerin beceri düzeylerini artırmaktadır.	8	1.00	
Uzman Sayısı: 8		Nu: <i>Gerekli</i> ifadesini kullanan uzman sayısı			
Kapsam Geçerlik Oranı (KGO): 0.78		Kapsam Geçerlik İndeksi(KGI): 0.96			
		[(0.96>0.78) KGI> KGO]			

Lawshe (1975) tarafından geliştirilen Kapsam Geçerlilik Oranları (KGO), “bir ölçme aracının içeriğini veya yapı geçerliliğini ortaya koyan faktörlerdir” (aktaran Yurdugül, 2005, s.2). Araştırma kapsamında kullanılan anketteki her bir madde, hedeflenen yapıyı ölçüp ölçmediği veya gereksiz olup olmadığı açısından uzman görüşleri (N=8) doğrultusunda değerlendirilmiştir. Kapsam Geçerlilik Oranlarını hesaplamak için kullanılan formül $KGO = (Nu - N / 2) / (N / 2)$ dir. “Nu”, “gerekli”olduğunu belirten uzman sayısını, “N” ise toplam uzman sayısını göstermektedir. Veneziano ve Hooper'ın (1997) kapsam geçerlilik kriterleri tablosuna göre elde edilen KGO'ların istatistiksel anlamlılığı test edilmiştir. Tüm maddeler için hesaplanan Kapsam Geçerlilik İndeksi (0,96) bu tabloda yer alan 8 uzman görüşü için belirtilen minimum değer olan değerle (0,78) karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda anketin istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılmaktadır [(0,96>0,78) KGI>KGO].

Derecelendirme olarak 5’li Likert kullanılmıştır. Derecelendirme aralıkları şu şekildedir: 1-1,80 (Hiç Katılmıyorum); 1,81- 2,60 (Kısmen Katılmıyorum); 2,61- 3,40 (Kararsızım); 3,41-4,20 (Kısmen Katılıyorum); 4.21-5 (Tamamen Katılıyorum).

Nitel kısımda veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların sorulara istedikleri kadar geniş yanıt vermelerine ve

araştırmayı derinlemesine incelemelerine olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Taslak form için 1 profesör ve 7 öğretmenin görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan sonra 7 öğretmen ile pilot çalışma yapılmış ve pilot uygulama sonrasında son form geliştirilmiştir. Formda yer alan bazı sorular şu şekildedir:

- Sınıf seviyesindeki kazanımlar, öğrencilerin yeni nesil soruları çözmelerinde etkili midir? Neden?
- Sınıf seviyesindeki kazanımların öğretimi sırasında karşılaştığınız sıkıntılardan biraz bahsedebilir misiniz?
- İlköğretim 8.Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında yer alan kazanımların öğretimi sırasında sizi olumlu yönde etkileyen özelliklerinden bahsedebilir misiniz?
- İlköğretim 8.Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı kazanımlarına yönelik ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Nitel boyutta Lincoln ve Guba'nın (1986) geçerlik ve güvenilirlik kriterleri esas alınmıştır. Bu bağlamda iç geçerlik için üye kontrolü stratejisi uygulanmıştır. Bunun için veri sağlanan veya görüşme yapılan bazı katılımcılarla ikinci kez iletişime geçilmiş ve çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru şekilde yansıtıp yansıtmadığı sorularak geri bildirim sağlanmıştır. Bu çalışmada dış geçerlik için Lincoln ve Guba'nın (1986) belirttiği gibi amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca sonuçların benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilirliği açısından katılımcıların doğrudan alıntılarına da yer verilmiştir. Aktarılabilirliğin amacı, katılımcıların deneyimlerini detaylı bir şekilde anlatarak, çalışmayı okuyanların sonuçları kendi çalışmalarında uygulamalarına yardımcı olmaktır (Lincoln & Guba, 1986). Güvenilirlik için hem nicel hem de nitel veriler dahil edilmiştir. Ayrıca verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında iki araştırmacı görev almıştır. Doğrulanabilirlik açısından araştırmada kullanılan yöntem ve aşamalar açık ve detaylı bir şekilde tanımlanmış, araştırmacının ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek şekilde saklanmıştır.

Verilerin Analizi

Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. İlköğretim 8. Sınıf Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programının CIPP Modeli Değerlendirme Anketi'nden elde edilen verilerin istatistiksel analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmanın nitel kısmında ise her katılımcının cevabı K1 (K: Katılımcı; 1: Katılımcı No) şeklinde kodlanmıştır. Verilerden elde edilen kodlar ve temalar, "benzer verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanması ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlenmesini" içeren içerik analizi kullanılarak oluşturulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2011, s.227).

BULGULAR

Nicel Bulgular

Araştırmada kullanılan anket maddelerinin aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdeleri hesaplanarak her bir boyuta ilişkin çizelgelere aşağıda ayrı ayrı verilmiştir:

Çizelge 3. Anketin “Bağlam” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

BAĞLAM								
Maddeler	$\bar{x}$	SS	HK f %	KK f %	KRS f %	KS f %	TK f %	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, genel amaçlara ulaştırır niteliktedir.	4.16	0,611	-	-	3 12	15 60	7 28	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmiştir.	4.68	0,466	-	-	-	8 32	17 68	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, öğretmenin bulunduğu çevrenin değişken koşullarına göre uygulanabilmektedir	3.84	0,833	-	2 8	5 20	13 52	5 20	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, 21.yy. becerilerine göre hazırlanmıştır.	3.6	1,13	1 4	4 16	6 24	9 36	5 20	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, toplumun ihtiyaçlarına yöneliktir.	3.72	1,04	-	5 20	3 12	12 48	5 20	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, bireyin ihtiyaçlarına yöneliktir.	3.48	1,06	-	7 28	3 12	12 48	3 12	
Sınıf seviyesindeki program kazanımları, konu alanı ihtiyaçlarına yöneliktir.	3.8	1,013	-	5 20	4 16	7 28	9 36	

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısım Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısım Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 3’te görüldüğü gibi “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmiştir” (f=17;%68) iken en düşük yüzde ise “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, bireyin ihtiyaçlarına yöneliktir” (f=3; %12) olmuştur. “Hiç Katılmıyorum” aralığı açısından anketin bu bölümünde katılımcılar tarafından sadece “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, 21.yy. becerilerine göre hazırlanmıştır” (f=1; %4) maddesi puanlanmıştır.

En yüksek ortalamaya sahip maddeler “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmiştir” ($\bar{x}$ =4,68; SS=0,466), “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, genel amaçlara ulaştırır niteliktedir” ($\bar{x}$ =4,16; SS=0,611) maddeleri olmuştur. “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, öğretmenin bulunduğu çevrenin değişken koşullarına göre uygulanabilmektedir” ($\bar{x}$ =3,84; SS=0.833) ve “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, konu alanı ihtiyaçlarına yöneliktir” ($\bar{x}$ = 3,8; SS=1,013) iken en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, bireyin ihtiyaçlarına yöneliktir” ($\bar{x}$ =3,48; SS=1,06). “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, 21.yy. becerilerine göre hazırlanmıştır” ($\bar{x}$ =3.6; SS=1,13) ve “Sınıf seviyesindeki program kazanımları, toplumun ihtiyaçlarına yöneliktir” ($\bar{x}$ =3.72; SS=1,04) maddeleridir.

Çizelge 4. Anketin “Girdi” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

Maddeler	GİRDİ						
	$\bar{x}$	SS	HK	KK	KRS	KS	TK
			f	f	f	f	f
			%	%	%	%	%
Öğrencilerin gelişim düzeyleri sınıf seviyesindeki kazanımları uygulamak için yeterli seviyededir.	3,52	1,135	-	7	4	8	6
Öğrencilerin hazır bulunuşlukları sınıf seviyesindeki kazanımları uygulamak için yeterli seviyededir.	3,4	1,131	-	9	1	10	5
Ders kitapları, kazanımları uygulamayı kolaylaştırıcı etki sağlamaktadır.	2,8	1,49	8	5	4	3	5
Ders kitapları kazanımları başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir.	2,64	1,466	32	20	16	12	20
Ders kitapları kazanımlara uygun farklı yöntem teknikleri kullanılmaya olanak sağlamaktadır.	2,8	1,523	9	6	3	5	4
Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, öğrencilerin motivasyonunu artırıcı niteliktedir.	3,72	1,07	-	5	4	8	8
Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller okullarda rahatlıkla temin edilebilir durumdadır.	3,44	1,16	2	5	4	10	4
Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller sınıf seviyesindeki kazanımları gerçekleştirmek için yeterli düzeydedir.	3,6	1,09	4	4	6	8	6
			36	20	16	20	16
			8	20	16	40	16
			4	16	24	32	24

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 4’te yer alan yer alan “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, öğrencilerin motivasyonunu artırıcı niteliktedir” (f=8; %32) iken, en düşük yüzde ise “Ders kitapları kazanımlara uygun farklı yöntem teknikleri kullanmaya olanak sağlamaktadır” (f=4; %16) ve “Ders kitapları kazanımlara uygun farklı yöntem teknikleri kullanmaya olanak sağlamaktadır” (f=4; %16) olmuştur. “Hiç Katılmıyorum” aralığı açısından anketin bu bölümünde katılımcılar tarafından en yüksek yüzdeye sahip madde “Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller sınıf seviyesindeki kazanımları gerçekleştirmek için yeterli düzeydedir” (f=9; %36) ve “Ders kitapları kazanımlara uygun farklı yöntem teknikleri kullanmaya olanak sağlamaktadır” (f=9; %36) iken, en düşük yüzde olarak ise “Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, öğrencilerin motivasyonunu artırıcı niteliktedir” (f=1; %4) maddesi puanlanmıştır.

En yüksek ortalamaya sahip madde ise yalnızca “Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller, öğrencilerin motivasyonunu artırıcı niteliktedir” ($\bar{x}=3,72$; $SS=1,07$) maddesi olmuştur. En düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla “Ders kitapları kazanımları başarıyla gerçekleştirmek için yeterli içeriğe sahiptir” ($\bar{x}=2,64$; $SS=1,466$), “Ders kitapları kazanımlara uygun farklı yöntem teknikleri kullanmaya olanak sağlamaktadır” ($\bar{x}=2,8$; $SS=1,523$), “Ders kitapları, kazanımları uygulamayı kolaylaştırıcı etki sağlamaktadır” ($\bar{x}=2,8$; $SS=1,49$), “Öğrencilerin hazır bulunuşlukları sınıf seviyesindeki kazanımları uygulamak için yeterli seviyededir” ($\bar{x}=3,4$; $SS=1,131$), “Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller okullarda rahatlıkla temin edilebilir durumdadır” ($\bar{x}=3,44$; $SS=1,16$), “Öğrencilerin gelişim düzeyleri sınıf seviyesindeki kazanımları uygulamak için yeterli seviyededir” ($\bar{x}=3,52$; $SS=1,135$), ve “Kullanılması planlanan kaynak ve materyaller sınıf seviyesindeki kazanımları gerçekleştirmek için yeterli düzeydedir” ($\bar{x}=3,6$; $SS=1,09$) maddeleridir.

Çizelge 5. Anketin “Süreç” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

SÜREÇ							
Maddeler	$\bar{x}$	SS	HK	KK	KRS	KS	TK
			f %	f %	f %	f %	f %
Kazanımların uygulanması sürecinde öğrencilerin günlük yaşam ile ilişkilendirmesi mümkündür.	3,8	0,979	1 4	2 8	3 12	13 52	6 24
Sınıf mevcudu kazanımların uygulanabilirliği açısından süreci kolaylaştırmaktadır.	3,16	1,37	4 16	5 20	4 16	8 32	5 20
Kazanımları uygulama sürecinde öğrenci merkezli bir yaklaşım sergilemek kolay olmaktadır.	2,76	1,422	6 24	6 24	3 12	5 20	5 20
Kazanımların uygulanmasında ek desteğe ihtiyaç duyulmaktadır.	4,24	0,90	1 4	-	2 8	11 44	11 44
Sınıf seviyesindeki kazanımların uygulanmasında öğretmen-öğrenci etkileşimi yüksektir.	3,16	1,286	2 8	7 28	4 16	8 32	4 16

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 5’te yer alan yer alan “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Kazanımların uygulanmasında ek desteğe ihtiyaç duyulmaktadır” (f=11;%44) iken, en düşük yüzde ise “Sınıf seviyesindeki kazanımların uygulanmasında öğretmen-öğrenci etkileşimi yüksektir” (f=4; %16) olmuştur. “Hiç Katılmıyorum” aralığı açısından anketin bu bölümünde katılımcılar tarafından en yüksek yüzdeye sahip madde “Kazanımları uygulama sürecinde öğrenci merkezli bir yaklaşım sergilemek kolay olmaktadır” (f=6; %24) iken en düşük yüzdeye sahip madde olarak ise “Kazanımların uygulanması sürecinde öğrencilerin günlük yaşam ile ilişkilendirmesi mümkündür” (f=1; %4) ve “Kazanımların uygulanmasında ek desteğe ihtiyaç duyulmaktadır” (f=1; %4) maddeleri puanlanmıştır.

En yüksek ortalamaya sahip madde yalnızca “Kazanımların uygulanmasında ek desteğe ihtiyaç duyulmaktadır” ($\bar{x}$ =4,24; SS=0,90) olmuştur. En düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla “Kazanımları uygulama sürecinde öğrenci merkezli bir yaklaşım sergilemek kolay olmaktadır” ($\bar{x}$ =2,76; SS=1,422), “Sınıf seviyesindeki kazanımların uygulanmasında öğretmen-öğrenci etkileşimi yüksektir” ($\bar{x}$ =3.16; SS=1,286), “Sınıf mevcudu kazanımların uygulanabilirliği açısından süreci kolaylaştırmaktadır” ($\bar{x}$ =3.16; SS=1,37) ve “Kazanımların uygulanması sürecinde öğrencilerin günlük yaşam ile ilişkilendirmesi mümkündür” ($\bar{x}$ =3,8; SS=0,979) maddeleridir.

Çizelge 6’da anketin “ürün” alt boyutunda yer alan maddelerden elde edilen aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. “Tamamen Katılıyorum” aralığına göre en yüksek yüzdeye sahip madde “Öğrenciler fen bilimlerine dair temel kavramları öğrenmektedir” (f=8;%32) iken en düşük yüzde ise “Sınıf seviyesindeki kazanımlar, öğrencilerin beceri düzeylerini artırmaktadır” (f=3; %12) ve “Öğrencilerin süreç sonunda, bilimsel düşünme becerileri gelişmektedir” (f=3; %12) olmuştur. “Hiç Katılmıyorum” aralığı açısından anketin bu bölümünde katılımcılar tarafından en yüksek yüzdeye sahip maddeler “Sınıf seviyesindeki kazanımlar öğrencilerin başarı düzeyini istenilen seviyeye çıkarmaktadır” (f=2; %8), “ Öğrencilerin süreç sonunda, eleştirel düşünme becerileri gelişmektedir “ (f=2; %8) ve “Öğrencilerin süreç sonunda, bilimsel düşünme becerileri gelişmektedir” (f=2; %8) iken en

düşük yüzdeye sahip madde ise “Sınıf seviyesindeki kazanımlar, öğrencilerin beceri düzeylerini artırmaktadır” ($f=1, \%4$) olmuştur.

Çizelge 6. Anketin “Ürün” Alt Boyutunda Yer Alan Maddelerden Elde Edilen Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Frekans ve Yüzde Değerleri

Maddeler	ÜRÜN						
	$\bar{x}$	SS	HK	KK	KRS	KS	TK
			f	f	f	f	f
			%	%	%	%	%
Sınıf seviyesindeki kazanımlar öğrencilerin başarı düzeyini istenilen seviyeye çıkarmaktadır.	3,12	1,14	2 8	6 24	6 24	7 28	4 16
Öğrencilerin süreç sonunda, eleştirel düşünme becerileri gelişmektedir.	3,2	1,2	2 8	6 24	6 24	7 28	4 16
Öğrencilerin süreç sonunda, bilimsel düşünme becerileri gelişmektedir.	3,28	1,21	2 8	6 24	7 28	9 36	3 12
Öğrenciler fen bilimlerine dair temel kavramları öğrenmektedir.	4,16	0,833	- 4	2 8	1 4	14 56	8 32
Sınıf seviyesindeki kazanımlar, öğrencilerin beceri düzeylerini artırmaktadır.	3,4	1,01	1 4	6 24	7 28	10 40	3 12

HK: Hiç Katılmıyorum; KK: Kısmen Katılmıyorum; KRS: Kararsızım; KS: Kısmen Katılıyorum; TK: Tamamen Katılıyorum

Çizelge 6’da yer alan en yüksek ortalamaya sahip maddeler “Öğrenciler fen bilimlerine dair temel kavramları öğrenmektedir” ($\bar{x}=4,16$; $SS=0,833$) iken, en düşük ortalamaya sahip maddeler sırasıyla “Sınıf seviyesindeki kazanımlar öğrencilerin başarı düzeyini istenilen seviyeye çıkarmaktadır” ($\bar{x} =3,12$; $SS=1,14$) , “Öğrencilerin süreç sonunda, eleştirel düşünme becerileri gelişmektedir” ($\bar{x} =3,2$; $SS=1,2$), “Öğrencilerin süreç sonunda, bilimsel düşünme becerileri gelişmektedir” ($\bar{x} =3,28$; $SS=1,21$) ve “Sınıf seviyesindeki kazanımlar, öğrencilerin beceri düzeylerini artırmaktadır” ($\bar{x} =3,4$; $SS=1,01$) maddeleridir.

Nitel Bulgular

Nitel verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan temalar "Kazanımlara Yönelik İfadeler" ve "Öneriler" olmuştur. İlgili kodlara bu temalar altında yer verilmiştir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre, "Kazanımlara Yönelik İfadeler" teması ve bu tema altındaki kodlar Görsel 1’de verilmiştir.

Görsel 1. Katılımcıların 8.Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı Kazanımlarına İlişkin Görüşleri

Görsel 1'de verildiği gibi, katılımcıların görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde, “Kazanımlara Yönelik İfadeler” teması altında ortaya çıkan kodlar “Yeni Nesil Sorular”, “Kazanım Sayıları”, “Kazanımların Anlaşılabilirliği” ve “Hazırbulunuşluk” olmuştur. Katılımcılardan bazı doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Yeterli değildir. Yeni nesil soruların zorluk düzeyi kazanımlara göre daha fazladır (K1).

Aktif katılımı içeren konuların işlenmesi ve görsel-işitsel etkinliklerin yapılabilmesi gibi deneyimler öğretmenler için olumlu etkilerdendir (K3).

Yeni nesil sorular ve kazanımlarla harmanlanmış bir şekilde hazırlandığı için etkilidir (K4).

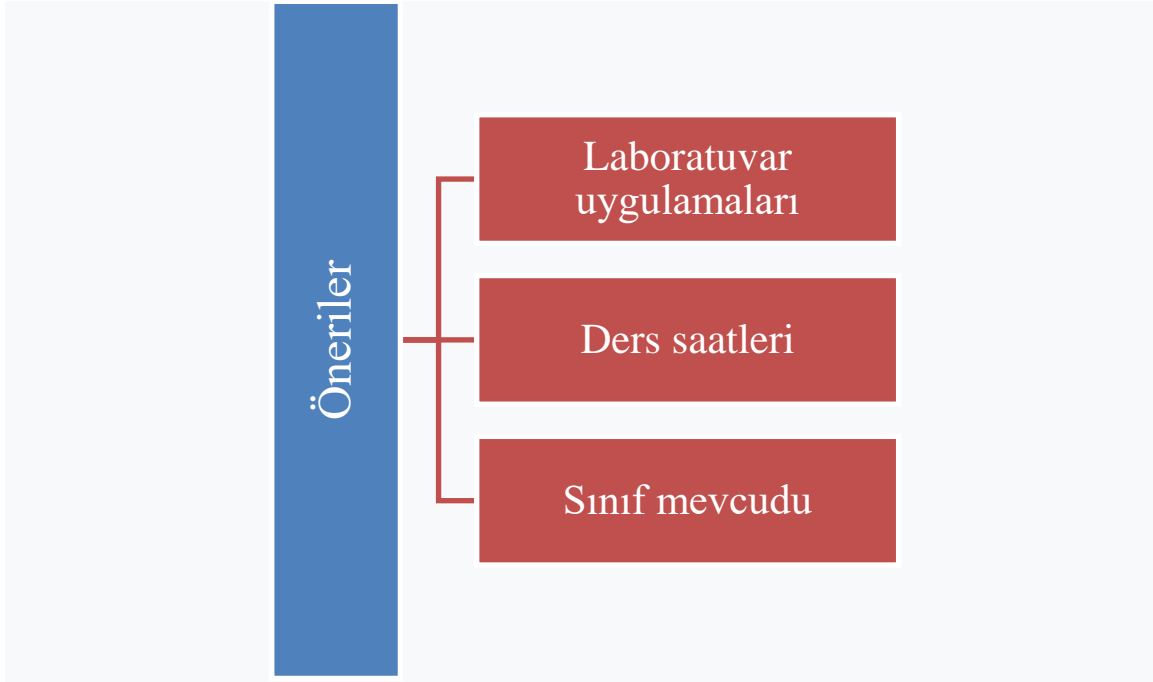
Sarmal bir öğretim programımız olduğu için önceki senelerden gelen ön bilgiler ve hazır bulunuşluk Olumlu yönde etkiliyor (K6).

Bazı kazanımlar etkili ancak çoğu etkili değil. Yeni nesil sorular öğrencilerden öncelikle kavrama becerisini istiyor ancak kazanımlar o yönden eksik (K10).

Açık ve net bir dille ifade edilmiş (K23).

21.yy. becerilene uygun ve açık bir dille ifade edilmiştir (K24).

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre “Öneriler” teması ve bu tema altındaki kodlar Görsel 2'de verilmiştir.

Görsel 2. Katılımcıların 8.Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programına İlişkin Önerileri

Görsel 2'de verildiği gibi katılımcıların görüşlerinden elde edilen veriler analiz edildiğinde, "Öneriler" teması altında ortaya çıkan kodlar "Ders saatleri", "Laboratuvar Uygulamaları" ve "Sınıf Mevcudu" olmuştur. Katılımcılardan bazı doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir:

Haftalık ders sayısı artırılmalı ya da kazanımların sayısı azaltılmalıdır. Bu sayede ders yetiştirme konusunda faydalı olacaktır (K1).

Bazı üniteler kısaltılıp kazanım sayısının azaltılması dört ders saatinde öğretimi kolaylaştıracaktır (K2).

Laboratuvar yönelimli ve içeriğin azaltılmış olması lazım ya da ona uygun ders saati verilmeli (K10).

Laboratuvarda işlenmesi gereken dersleri teorik olarak anlatmak zorunda kalıyoruz (K13).

Dersleri yetiştirmek için rehberlikte bile ders işliyoruz (K14).

Sınıf mevcudu kalabalık olduğu için konuları anlatıma dayalı anlatmak zorunda kalıyoruz (K15).

Program seyreltilmeli ve uygulamaya dönük olmalı (K16).

Ezberden daha çok uygulamanın fazla olduğu bir kazanım olması daha iyi olur (K25).

Katılımcıların öğretim programına ilişkin görüş ve önerileri dikkate alındığında, öğretim programının açık ve anlaşılır bir dille ifade edilmiş olması öğretmenler için avantajlı bir durum olarak belirtilmektedir. Ayrıca yeni nesil soruların kazanımlar ile olan ilişkisi ise katılımcıları

ikiye ayırmaktadır. Bazı katılımcılar kazanımların yeni nesil soruları çözmek için yeterli olduğu görüşünderken bazı katılımcılar ise bu görüşe katılmamaktadır.

Katılımcıların genel olarak ortak noktada bulunduğu konular sınıf mevcudunun kalabalık olması, kazanım sayılarının fazla olması ve ders saatlerinin yetersiz olmasından dolayı konularını yetiştirmekte zorlandıkları ve bundan dolayı da ezbere dayalı anlatım yöntemi kullanmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Fen bilimleri dersinin uygulamaya dönük olduğunu ancak bazı nedenlerden dolayı (örneğin okulda laboratuvar olmaması, sınıf mevcudunun fazla olması vb.) laboratuvar kullanılması gerektiği halde laboratuvar uygulamalarının yapılamadığını belirtmişlerdir. Bundan dolayı da katılımcıların kazanım sayıları ile ders saatlerinin uyumlu olması gerektiği görüşünde hem fikir oldukları görülmektedir.

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında 8. sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı'nın CIPP modeline göre değerlendirilmesi ele alınmış ve katılımcılardan elde edilen bulgulara göre Fen bilimleri dersi öğretim programının kazanımların açık ve anlaşılır bir dille ifade edildiği ortaya çıkmıştır. Ataş ve Bümen'in (2022) araştırmaları sonucunda da şu ana kadar uygulanan 2005-2013 ve 2018 programlarının içeriğinin ifade dilinin anlaşılabilirlik düzeyi yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yine katılımcıların görüşlerinden elde edilen verilere göre 8. sınıf fen bilimleri dersi öğretim programının öğrenci ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğu görülmüştür. Kurt'un (2016) yapmış olduğu araştırmanın bulgularına göre öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, yeterlik ve aidiyet) karşılanma düzeyinin orta olduğunu ve bu ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanmadığında öğrencilerin fen bilimleri dersine karşı da ilgi ve motivasyonlarının azaldığı ortaya çıkmıştır. Bu temel ihtiyaçların iyileştirilmesi halinde öğrencilerdeki kaygı ve motivasyon düşüklüğünün ortadan kalkacağı belirtilmiştir.

Fen bilimleri dersi öğretim programının uygulamalarında ders anlatımında kullanılan ekstra kaynak ve materyal kullanımı öğrencilerin motivasyon düzeyini artırdığı tespit edilmiştir. Kırbağ Zengin ve Alan'ın (2023) Eğitimde Teknoloji yansımaları başlığı altında yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin dijital çağa uyum sağladıklarını ve bundan dolayı da artırılmış gerçeklik, simülasyon, animasyon gibi uygulamaların ders işlenmesi sırasında kullanımı öğrencilerin fen bilimleri dersine karşı ilgi ve motivasyonlarını artırdığını belirtmiştir. Her dersin uygulanma sürecinde rehber kaynak olarak rol alan ders kitaplarının temel hedefi, ders için gerekli olan kavramları ve temel prensipleri vererek geçmiş bilgileri ile yeni öğrendiklerini bütünleştirmesini sağlamak aynı zamanda bu bilgileri pekiştirip değerlendirme fırsatı vermektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ders kitaplarının belirli kriterlere göre hazırlanıp değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Katılımcıların görüşlerine göre fen bilimleri ders kitabı dersi işleme sürecinde yetersiz olarak görülmektedir. Atıcı, Özel ve Keskin Samancı'nın 2002 yılında yapmış oldukları ders kitabı inceleme çalışmasına katılan öğretmen ve öğretmen adaylarının %75'i kitaptaki bilgileri yetersiz bulmaktadırlar ve %93,7'si sadece bu kitaplardan hazırlanarak LGS'den iyi bir puan alınabileceğini düşünmemektedir. Ayrıca ders kitapları hazırlanırken bilimsel içerik bakımında hatalı bilgilerin öğrencilerin zihninde kavram

yanılıgına neden olduğu da belirtilmiştir. Yine Yücel ve Karamustafaoğlu'nun 2020 yılında yapmış olduğu çalışmada da fen bilimleri ders kitabının öğretmenler tarafından değerlendirildiğinde konu anlatımının, verilen örneklerin, ünite sonu değerlendirmelerin yetersiz olduğunu ve bundan dolayı da ekstra kaynakların gerektiğini belirttikleri belirtilmiştir.

Çağın teknolojik ilerlemesi ders içeriklerinin ve derslerin işlenmesinin de dinamik bir şekilde ilerlemesi gerektiğini göstermektedir. Fen bilimleri dersi de bu değişim ve ilerlemeden hep etkilenen hem de etkileyen kısımdadır. Bundan dolayı da öğretmenlerin bu sürece ayak uydurması gerekmektedir. Katılımcıların da belirttiği üzere öğretmenler kazanımların uygulanması sürecinde ek desteğe ihtiyaç duymaktadır. Akça ve Beşoluk'un (2023) yapmış oldukları çalışmada da fen bilimleri öğretmenlerinin disiplinlerarası yaklaşımları tanımlamada herhangi bir sorun yaşamadıklarını ve bu konularda bilgili oldukları görülmüştür. Fen bilimleri öğretmenleri disiplinlerarası eğitim için gerekli olan temel becerileri; iş birliği, etkili iletişim, öğretim programlarını bilme hem kendi alanında hem de diğer alanlarda bilgi birikimini artırma, farklı eğitim yaklaşımlarını tanıma, güncel gelişmeleri takip etme, dijital becerileri artırma olarak sıralamaktadır. Bu becerilerin gelişmesi için de seminer ve atölye çalışmaları ile öğretmen yeterliliğinin artırılması, hizmet öncesinde öğretmenlere yeterli bilgi birikimi ve deneyimin kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca sınav odaklı eğitim yerine uygulamaya yönelik ve öğrencilerin kendini geliştirebileceği eğitim ortamlarının da hazırlanmasıyla bu sürecin daha sağlıklı işlenebileceği vurgulanmıştır.

Fen bilimleri dersi öğretim programının kazanımlarının uygulanmasında sınıf mevcutlarının kalabalık olması katılımcılar tarafından dezavantaj olarak görülmektedir. Balbağ ve Karaer'in (2016), Fen bilimleri öğretmenlerinin sınıflarda karşılaştığı sorunları incelediği çalışmasında sınıf mevcudunun kalabalık olması, malzeme ve laboratuvar yetersizliği gibi fiziksel koşulların öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenler için önemli bir sorun olduğunu belirtmiştir. Sınıfların kalabalık olması katılımcıların öğretmen ve öğrenci etkileşimini de düşürmektedir. Çam ve Çevik'in 2011 yılında yapmış oldukları çalışmada sınıfların kalabalık olmasından dolayı öğretmenlerin derslerini anlatırken öğretmen merkezli anlatabildiklerini ve bundan dolayı da öğretmen öğrenci etkileşiminin az olduğunu açıklamışlardır.

Fen bilimleri dersi öğretim programının kazanımlarının öğrenciye kazandırılmasında kavram öğretimi olduğuça önemlidir. Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre öğrenciler sınıf seviyesindeki kazanımlara ait temel kavramları öğrenebilmektedir. Kavram öğretiminin yetersiz olduğu durumlarda kavram yanılığları ortaya çıkmaktadır. Ecevit ve şimşek'in (2017) Fen bilimlerinde öğretmenlerin kavram öğretimi ve kavram yanılığlarını saptama çalışmasında sağlıklı bir kavram öğretimi sürecinde öğretmenlerin kavram öğretiminde ve kavram yanılığlarının giderilmesinde geleneksel öğretim yöntemlerinin yeterli olmadığı yapılandırmacı yaklaşımı temel alan öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Kavram öğretiminde güncel kullanılan yöntemler araştırıldığında; araştırma-sorgulamaya dayalı öğretim, proje tabanlı öğretim, probleme dayalı öğretim, bilgisayar destekli öğretim, materyal destekli öğretim, 5E öğrenme modeli, kavram haritaları, kavram karikatürleri, kavramsal değişim metinleri ve diyagramları ve argümantasyon gibi yapılandırmacı yaklaşımı temel alan öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı ve kavram öğretiminde etkili olduğu görülmüştür. Yine Alkış Küçükaydın'ın (2020) yapmış olduğu

çalışmada temel kavramların öğretiminde kavram haritası, zihin haritası, kavram karikatürü gibi yöntem ve tekniklerin kullanılmasının öğrencilere kavram öğretiminde fayda sağladığı ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların belirtmiş olduğu başka bir görüş ise Fen bilimleri dersi öğretim programının 8.sınıf kazanımlarının öğrencilerin başarı düzeyini artırmada yetersiz kalması olmuştur. Arık Güngör ve Saraçoğlu'nun (2023) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin liseye geçiş sınavlarındaki fen bilimleri başarıları incelenmiş ve çalışma sonucunda kazanımlar ve çıktılar arasında fark olduğu; ayrıca öğrencilerin ihtiyaç duydukları düşünme becerileri kazandırılmadığı için LGS'den istenilen başarı düzeyine ulaşamadığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin fen bilimlerine yönelik ilgilerini artırabilmek, onları derslere dahil edebilmek için derslerde çağın gereksinimi olan teknolojiyi kullanmak, yaş ve gelişim düzeylerine göre etkinlikler tasarlamak gerektiğini söylemek mümkündür. Sınıf mevcutlarının belirli bir sayıyı geçmemesi gerekmektedir. Okulun ve sınıfın fiziki koşullarına uygun olarak sınıf mevcutları ayarlanmalıdır. Fen bilimleri dersi teorikte değil uygulama yapılarak öğrenilmesi gereken bir derstir. Bundan dolayı okullarda fen bilimleri dersine ait bir laboratuvar olması en elzem ihtiyaçlardandır. Öte yandan ders saatleri ve kazanımların paralel şekilde ayarlanması dersin verimliliğini artıracaktır. Öğrencilere kazandırılması gereken kazanımların günlük hayatla ilişkilendirilmesi, onların yakın çevresinden başlanarak anlatılması dersleri daha verimli hale getirebilmektedir. Dolayısıyla, öğrencilere dönem başında verilen ders kitapları, kazanımlara uygun olarak daha donanımlı hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1] Akça, Z. & Beşoluk, Ş (2023). Fen bilimleri öğretmenlerinin disiplinlerarası yaklaşımlara ve STEM'e yönelik algıları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 141-159.
- [2] Alkış Küçükaydın, M. (2020). Fen eğitiminde kavram öğretimi konulu araştırmaların sistematik derleme yöntemiyle incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 21(2), 36-56.
- [3] Arık Güngör, B. & Saraçoğlu, S. (2023). Liselere Geçiş Sistemi (LGS) Fen bilimleri sorularının bağlam temelli öğrenme yaklaşımı açısından değerlendirilmesi. *SDU International Journal of Educational Studies*, 10(2), 22-46.
- [4] Arslan, A. & Demirel,  . (2007). İlk retim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi yeni üretim programının değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 175, 198-209.
- [5] Ataş, R. & Bümen, N.T. (2022). Fen bilimleri dersi üretim programlarında program tasarım ilkeleri açısından bir analiz: 2005, 2013, 2018. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, (49), 91-107.

- [6] Atıcı, T., Özel, Ç.A. & Keskin Samancı, N. (2002). İlköğretim fen bilgisi ders kitaplarının biyoloji konuları yönünden eleştirel olarak incelenmesi ve öğretmen görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 115-131.
- [7] Ayvacı, H. Ş. & Özbek, D. (2015). Fen teknoloji toplum dersi kapsamında yapılan uygulamaların fen bilimleri öğretmen adaylarının bilimin doğası algılarına etkisi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12-1(23), 93-108.
- [8] Balbağ, M.Z. & Karaer, G. (2016). Fen bilgisi öğretmenlerinin fen öğretiminde karşılaştıkları sorunlara yönelik öğretmen görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 28-26.
- [9] Chien M.F. & Cheng Y.P. (2007). The construction of Taiwan's educational indicator systems: Experiences and implications. *Educational Research for Policy and Practice*, 6 (3). <https://doi.org/10.1007/s10671-007-9026-x>
- [10] Çam, F. & Çevik, C. (2011). Fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin fen ve teknoloji ders programı hakkındaki görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 153-177.
- [11] Ecevit, T. & Özdemir Şimşek, P. (2017). Öğretmenlerin fen kavram öğretimleri, kavram yanlışlarını saptama ve giderme çalışmalarının değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 16(1), 129-150.
- [12] Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelken Tepe Yayınları.
- [13] Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [14] Hançer, A. H., Şensoy, Ö., & Yıldırım, H.İ. (2003). İlköğretimde çağdaş fen bilgisi öğretiminin önemi ve nasıl olması gerektiği üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1)80-88.
- [15] Karataş, H. & Fer, S. (2011). CIPP evaluation model scale: development, reliability and validity. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 592-599.
- [16] Karatepe, A., Yıldırım, H. İ., Şensoy, Ö. & Yalçın, N. (2004). Fen bilgisi öğretimi amaçlarının gerçekleştirilmesinde mevcut fen bilgisi müfredat programının amaçlar boyutunda uygunluğu konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 165-175.
- [17] Kırbağ Zengin, F. & Alan, B. (2023). *Fen eğitiminde teknoloji yansımaları*. Ankara: İksad Yayıncılık.
- [18] Kurt, U. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersindeki temel psikolojik ihtiyaçları: öğrenci katılımı ve öğrenci algılarına göre ailenin rolü* (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum).
- [19] Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. *New directions for evaluation*, (30), 73-84.

- [20] Özmen, H. (2004). Fen öğretiminde öğrenme teorileri ve teknoloji destekli yapılandırmacı (constructivist) öğrenme. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(1), 100-111.
- [21] Parmaksız, R. Ş. & İncirci, A. (2016). 10. sınıf ortaöğretim ingilizce öğretim programının Stufflebeam (CIPP) Bağlam, Girdi, Süreç ve Ürün Modeline göre değerlendirilmesi. *International Journal of Language Academy*, 4 (2), 153-173.
- [22] Patton, M. Q. (1997) *Utilization-focused evaluation: The new century text*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- [23] Polit, D.F., & Beck, C.T. (2004). *Nursing research principles and methods*. Lippincott William S & Wilkins Publishing.
- [24] Serçek, Ö. G. (2014). *Önlisans turizm eğitim programının CIPP modeline Göre Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır).
- [25] Sönmez, V. & Alacapınar, F. (2015). *Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [26] Stufflebeam, D.L. (2003) The CIPP Model for Evaluation. Kellaghan, T. ve Stufflebeam, D.L. (Ed.), *International Handbook of Educational Evaluation* içinde (s.31-62). The Netherlands: Kluwer.
- [27] Veneziano L., & Hooper J. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21 (1), 67-70.
- [28] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*[*Qualitative research methods in the social sciences*] (7. baskı.). Seçkin Publishing.
- [29] Yücel, M. ve Karamustafaoğlu, S. (2020). Ortaokul 5. ve 6. sınıf fen bilimleri ders kitapları hakkında öğretmen görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 93-120.
- [30] Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and method* (4th ed.). Sage Publications, Inc.
- [31] Yurdugül, H. (2005). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması [Using content validity indices for content validity in scale development studies]. In *Proceedings of the 14th National Educational Sciences Congress* 28-30 September 200. <https://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf5>

ÖĞRETMEN ADAYLARININ BÜYÜKLÜK VE UZAKLIK KAVRAMLARINI KAVRAYIŞ SEVİYELERİNDEKİ DEĞİŞİMLERİN KESİTSEL OLARAK İNCELENMESİ

DURSUN ÖZGÖKMEN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi - Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, dursun.ozgokmen@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-7866-1369

Prof. Dr. HÜSEYİN KALKAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi - Eğitim Fakültesi, kalkanh@omu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9122-3386

ÖZET

Bu çalışma, öğretmen adaylarının sahip oldukları büyüklük ve uzaklık kavramlarını kavrayışlarının hangi seviyede olduğunu hem makro (gözle görülebilen ve astronomik) hem mikro (gözle görülebileneye yakın) hem de nano ve nano altı (mm' nin milyonda biri ve altındaki büyüklükte parçacık ve tanecik) boyutlarda incelenmesi üzerine kurgulanmıştır. Araştırmanın türü nicel araştırma üzerine kurgulanmasıyla birlikte araştırmanın modeli, tarama modeli çeşitlerinden genel tarama modelidir ve deseni ise kesit alma (enlemsel) desendir. Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen 5 seçenekli 13 çoktan seçmeli sorudan oluşan "10'un Kuvvetlerinde Büyüklük ve Uzaklıklar Kavrama Testi" (OKBUKT) geliştirilerek uygulanmıştır. Veriler iki adet paket istatistik programı ile analiz edilmiş ve araştırmanın örneklemini Türkiye'de Samsun ilinde bulunan bir devlet üniversitesinin fen bilgisi öğretmenliği ve ilköğretim matematik öğretmenliği bölümlerinde 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda okuyan 246 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlar; her iki bölüm öğretmen adaylarının kendi içlerinde hazır bulunuşlarının düşük olduğu ve 4 yıl boyunca en azından büyüklük ve uzaklık kavramları açısından yeterince geliştiremedikleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, fen bilgisi öğretmenliği programında uygulanan müfredatın ilköğretim matematik öğretmenliği programında uygulanan müfredattan büyüklük ve uzaklık kavramlarının kavranılması açısından daha etkili olabileceğini öne sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: fen eğitimi, matematik eğitimi, büyüklük ve uzaklık kavramları, ölçek

CROSS-SECTIONAL EXAMINATION OF THE CHANGES IN TEACHER CANDIDATES' COMPREHENSION LEVELS REGARDING THE CONCEPTS OF SIZE AND DISTANCE

ABSTRACT

This study investigates the comprehension levels of teacher candidates regarding the concepts of size and distance at macro (visible to eye and astronomical), micro (close to visible to eye), and nano and sub-nano (particles and entities at one millionth of a millimeter and even smaller) scales. The research employs a quantitative approach, utilizing a general survey model as its design, with a cross-sectional study. The researchers developed and implemented the "

Comprehension Test of Size and Distances in Powers of 10" (CTSDPT [OKBUKT as Turkish]), consisting of 13 multiple-choice questions of 5 options. The data were analyzed using two statistical software packages, and the sample is consisted of 246 students from the science education teaching and primary mathematics teacher education departments at a public university in Samsun, Turkey, including first, second, third, and fourth-year students. The results indicated that both groups of teacher candidates had low levels of readiness regarding concepts of size and distance and had not developed an adequate comprehension level of at least these concepts over the four years. Additionally, it is suggested that the curriculum implemented in the science education teaching program might be more effective than that of the primary mathematics teacher education program in terms of understanding size and distance concepts.

Keywords: science education, mathematics education, concepts of size and distance, scale

1. GİRİŞ

Evrenin akıl almaz büyüklüğü içinde insan ne kadar önemsiz ve görece küçükse dünyamız üzerindeki karbon temelli yaşamı mümkün kılan organik moleküllerin, insanın tecrübesi dışındaki küçük boyutlarına kıyasla da insan, o kadar önemli ve büyüktür.

Astronomi biliminde, evrendeki büyüklük ve uzaklıkları belirtirken milyon, milyar, katrilyon, milyar kere milyar, vb. yerine matematiksel olarak bol sıfırlı (0'lı) çok büyük sayılar kullanılır. Astronomide kullanılan bu büyüklük ve uzaklıklara örnek verecek olursak, Güneş – Dünya arası uzaklık ortalama ve yaklaşık olarak 150 000 000 km ve 1 Işık yılı da 9 460 000 000 000 km'ye karşılık gelmektedir.

Bu örneklerdeki çok büyük sayılardan görece çok daha küçük sayılarla ifade ederken, metrenin, gramın, vb. binde, milyonda, milyarda, vb. birini kullanmak durumundayızdır. Örneğin; protonun çapı, yaklaşık olarak metrenin milyar kere milyonda biri veya diğer deyişle katrilyonda biri; $1/1\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000 = 0,000000000000001$ sayısı ile ifade edilebilecek bir büyüklüktür (Jones, Taylor and Falvo, 2009, s. 49).

“Evrendeki tüm yıldızların sayısı, Dünya'daki bütün kumsallardaki kum taneciklerinin sayısından fazla.” Bu iddiayı, Amerikalı gök bilimci Carl Sagan, 1980'lerdeki televizyon şovu Kozmoz'da dile getirmişti (BBC News World Service, 2018).

Bilim adamları, Samanyolu'nda yaklaşık 200 milyar; 200 000 000 000 yıldız olduğunu ve gözlemlenebilir evrende ise yaklaşık 100 milyar; yani $\sim 100\ 000\ 000\ 000$ galaksi olduğunu tahmin ediyorlar. Bu bizi şu sonuca götürüyor: Evren'de $\sim 20\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000$ (20 Sekstilyon) yıldız bulunmaktadır. Bu 2' nin yanındaki 22 sıfırlı sayıyı hem yazmakta hem akılda tutmakta zorlanacağımızı kuvvetle öngörebiliriz. Bunu kısaca $2 \cdot 10^{22}$ ile göstermek ise hem çok daha akılda kalıcı hem de yapılabilecek matematiksel işlemler açısından kolaylık sağlayıcıdır. Tabi ki bu $2 \cdot 10^{22}$ değeri sadece gözlemleyebildiğimiz evrenin sınırlarındaki tahmini yıldız sayısıdır. Dünya üzerindeki kum tanesi sayısı hesabına geldiğimizde bu soruya cevap verebilmek için yapılan yukarıdakine benzer basit matematiksel hesaplar sonucunda, uzmanlarca Dünya üzerinde bulunan kum tanesi sayısı $4 \cdot 10^{21}$ olarak bulunmuştur. $2 \cdot 10^{22} = 20 \cdot 10^{21}$ dönüşümü kullanıldığında, bu hesaplamalar Carl Sagan'ın haklı olduğunu

göstermektedir. (Matematiksel, 2020)

Evrendeki tahmini toplam yıldız sayısı ve elektronun kütlesi ile ilgili matematiksel değerler gerçekten de insanın çıplak gözle ölçümünü yapabilmesinden çok çok uzak, algılamasının ve hatta hayal etmeye çalışmasının çok dışında kavramlardır.

Bunun yanında 10^9 'un kuvveti kullanarak yapılacak bir başka büyüklük gösterimi ise elektronun kütlesi ile ilgili: elektronun kütlesi $9,11 \cdot 10^{-31}$ gramdır. Bu gösterimdeki 10^9 'un -31 . kuvveti, evrendeki tahmini toplam yıldız sayısı ve dünya kumsallarındaki kum taneciği sayılarındaki gibi çok büyük sayısal değerlere kıyasla yine insan algısının dışında kalan çok çok küçük bir sayıyı ifade etmektedir (Britannica, 2024).

Büyüklük kavramı, karşılaştırma yardımıyla görece yükçe daha çok ya da az, görece kütlece daha fazla ya da az vb. şeklinde ve uzaklık özel kategorisi altında görece daha uzun ya da daha kısa şeklinde ölçüm yapmaktan çıkarsanabilir. Nesnel ölçek yardımıyla, görelî büyüklük kullanılarak, büyüklüklerine ve aralarındaki uzaklıklara göre karşılaştırılabilir. Matematiksel bir kavram olarak ölçek, 7. sınıftaki Matematik müfredatında geçtiği gibi “temsil edilenin gerçekte olana oranı” biçiminde ele alınır. (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı [T.C. MEB], 2018a)

Büyüklük ve uzaklık kavramlarını 10^9 'un alt (negatif) ve üst (pozitif) kuvvetlerinde ele alan önemli görsel dokümanlardan biri Charles Eames ve eşi Ray Eames'ın hazırladığı 1977 yapımı “Powers of Ten” belgeselidir. Belgeselin girişinde, bir örtü üzerinde piknik yapan bir çiftin görüntüsü verilmektedir. Kamera, bu çifti öncelikle tam 1 metre yukarıdan görüntülemektedir. Bu görüntünün ardından kamera açısındaki üstten görünüm her 10 saniyede bir 10 metre uzlaşmaktadır. Böylelikle önce bu piknik yeri çevresindeki göl ve otoyollar görünür, ardından da şehrin kuşbakışı görüntüsü her biri 10^9 'un bir kuvvetine karşılık gelecek şekilde aynı ekranı doldurmaktadır. Belgesel ilerledikçe sırasıyla gezegenleri, Güneş Sistemi'ni, galaksileri görmeye başlamaktayız. En sonunda belgeselin evrenin sınırlarını zorlamaya başlamasının ardından, yolculuk tam aksi istikamette seyretmeye başlamaktadır. Ekranda görülen yapılar her 10 saniyede bir 10 metre yaklaşarak filmi geri sarmaktadır ve örtü üzerinde piknik yapan çiftimizi tekrar görmekteyiz. Bunun ardından ekrana sığan görüntü, birbirini takip eder şekilde, kameranın insan tenindeki gözeneklerden içeri giriyormuş efektini takiben, vücudumuzdaki mikroskobik yapılar, hücre ve çekirdeği, kalıtsal yapılar, molekül ve atom ile atomaltı parçacıklara kadar uzanmaktadır. Tüm belgeselde, görsel olarak her ekran için o büyüklüğe ya da uzaklığa karşılık gelen 10^9 'un kuvvetleri ve işitsel olarak açıklayıcı bir anlatımla sürdürülmektedir. Tüm belgesel bir bütün olarak düşünüldüğünde, insanın evrendeki muazzam büyüklükteki yerinin ne kadar önemsenebilir olduğunu ve vücudumuzun ise adeta bambaşka bir evreni barındırdığını bize sorgulatmaktadır. (Eames and Eames, 1977)

Büyüklük ve uzaklık kavramları ortaokul Fen Bölümleri ve Matematik dersleri müfredatlarında ayrı ayrı ve disiplinler arası bir şekilde oldukça önemli bir yer sahibidir. Büyüklük ve uzaklık kavramlarının, içinde bulunduğumuz doğanın anlaşılmasında çok önemli bir yer tuttuğu ortadayken müfredat programları içindeki matematiksel kavramların uygulama alanı olarak da önemli bir yer tuttuğu aşikârdır. 2018 yılında yürürlüğe giren Fen Bilimleri ve Matematik Dersleri Öğretim Programları'nda yer alan büyüklük ve uzaklık kavramlarıyla ilişki olduğu tespit edilen kazanımlar aşağıda verilen Çizelge 1. ve Çizelge 2.'deki gibidir (T.C. MEB, 2018a; T.C. MEB, 2018b).

Çizelge 1. Büyüklük ve uzaklık kavramlarıyla ilgili ortaokul fen bilimleri dersi kazanımları

Kazanım no.su	Kavramlar
F.5.1.1.2., F.5.1.2.1., F.6.1.1.1., F.6.1.1.2.	Dünya, Güneş ve Ay ve Güneş Sistemindeki gezegenlerin büyüklükleri ve yakınlıkları
F.7.1.2.2.	Gök cisimleri arasındaki uzaklığın ışık yılı cinsinden ifade edilmesi
F.6.5.3.1.	Sesin farklı ortamlardaki sürati ve ışık hızının karşılaştırılması
F.5.2.1.1., F.7.2.1.1., F.8.2.1.1.	Mikroskobik canlılar ile hücre ve kalıtsal yapıların incelenmesi
F.6.4.1.1., F.7.4.1.1.	Atomun yapısı ve temel parçacıklarının incelenmesi

Çizelge 2. Büyüklük ve uzaklık kavramlarıyla ilgili ortaokul matematik dersi kazanımları

Kazanım no.su	Kavramlar
M.8.1.2.4.	<i>Verilen bir sayıyı 10'un farklı tam sayı kuvvetlerini kullanarak ifade eder. Örneğin; $51,2 \times 10^5$ sayısı 512×10^4 veya $5,12 \times 10^6$ şeklinde de ifade edilebilir.</i>
M.8.1.2.5.	<i>Çok büyük ve çok küçük sayıları bilimsel gösterimle ifade eder ve karşılaştırır.</i> $ a 1$ veya 1'den büyük, 10^n 'den küçük bir gerçek sayı ve n bir tam sayı olmak üzere $a \times 10^n$ gösterimi "bilimsel gösterim"dir.

Cin (2007), 65 Türk ortaokul öğrencisiyle yürüttüğü çalışmada öğrencilerin Güneş, Dünya ve Ay'ın büyüklükleri ve Dünya'nın Ay'a ve Güneş'e olan uzaklıkları konularında birçok kavram yanılığına sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Türk vd. (2015)'nin fen bilgisi ve sınıf öğretmen adaylarıyla boyamsal olarak yaptıkları çalışmada, geliştirilen 'Basic Astronomy Test' (Temel Astronomi Testi) vasıtasıyla aynı grupların hem 1. sınıfta hem de 4. sınıftaki belirli astronomi kavramlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmada ele alınan kavramlardan ve aynı zamanda sorulan 14 maddeden üçü: "Büyüklükler", "Dünya'dan uzaklık" ve "Yapay uyduların Dünya'ya uzaklığı"dır. Bu maddelerin ayrıca yapılan incelemelerine bakacak olursak bu üç maddenin tamamında fen bilgisi öğretmen adaylarının kavram yanılığlarında azalma ve sınıf öğretmen adaylarının kavram yanılığlarında artış olduğu görülmüştür.

Rajpaul vd. (2018), 41 öğretmen adayıyla yürüttükleri çalışmada tahmini olarak büyüklük ve uzaklık; Güneş ve Dünya'nın göreceli büyüklükleri, Güneş Sistemi, Gözlemlenebilir Evren, yıldızlar, gezegenler gibi sistemlerin büyüklük ve uzaklık sıralamaları temalarında yürüttükleri çalışmalarında öğretmen adaylarının önemli bilgi eksikliklerinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Ortaokul öğrencilerinin mikro ve makro düzeyde dünyamız ve evrenle ilgili sağlam temellere dayanan ve bütünsel bir algı geliştirmeleri için büyüklük ve uzaklık kavramlarının iyi anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Öğrencilere bu yolda rehber olacak ve eğitim verecek fen bilgisi ve ilköğretim matematik öğretmenlerinin de bu alanda iyi düzeyde bir eğitim almalarının gerekliliği de su götürmez bir gerçektir.

Bu çalışma, fen bilgisi öğretmenliği ve ilköğretim matematik öğretmenliği programlarında okuyan öğretmen adaylarının, doğanın işleyiş mekanizmasında etkili olan büyüklük ve uzaklık kavramlarını algılayışlarındaki kesitsel farklılıkların neler olduğunu araştırma amacıyla yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın türü nicel araştırmadır. Araştırmanın modeli, tarama modeli çeşitlerinden genel tarama modelidir ve deseni ise kesit alma (enlemsel) desenidir. Kesit alma (cross-sectional) deseninde, Karasar'a (2022) göre, "...gelişim, çeşitli gelişmişlik evrelerini temsil ettiği kabul edilen, birbirinden ayrı gruplar üzerinde ve aynı zamanda (ansal olarak) yapılacak gözlemlerle belirlenmeye çalışılır". Bu çalışmada süre kısıtlaması nedeniyle, fen bilgisi ve ilköğretim matematik öğretmen adaylarına 1. sınıftan 4. sınıfa kadar, aynı dönemde, hazırlanan ölçek uygulanıp, büyüklük ve uzaklık kavramlarının durum tespiti için kesit alma deseni esas alınmıştır.

Çalışmada kullanılan örnekleme yöntemi uygun örneklemedir. Uygun örnekleme yöntemiyle zamansal ve maddi olarak maksimum tasarrufu sağlayacak biçimde örneklem oluşturulabilir. Buna örnek oluşturacak şekilde bu çalışmada da örneklem olarak, Türkiye'de Samsun ilinde bulunan bir üniversitenin fen bilgisi eğitimi ve ilköğretim matematik öğretmenliği bölümlerinde 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda okuyan 246 öğrenci seçilmiştir.

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve geçerlik-güvenirlilik çalışmaları yapılmış "10'un Kuvvetlerinde Büyüklük ve Uzaklıklar Kavrama Testi" (OKBUKT) kullanılmıştır.

Veriler basılı ve yüz yüze olarak veya Google Formlar aracılığıyla online toplanıp 1-0 formatında Excel yardımıyla kayıt altına alınıp SPSS 29.0.1 paket programıyla analiz edilmiştir.

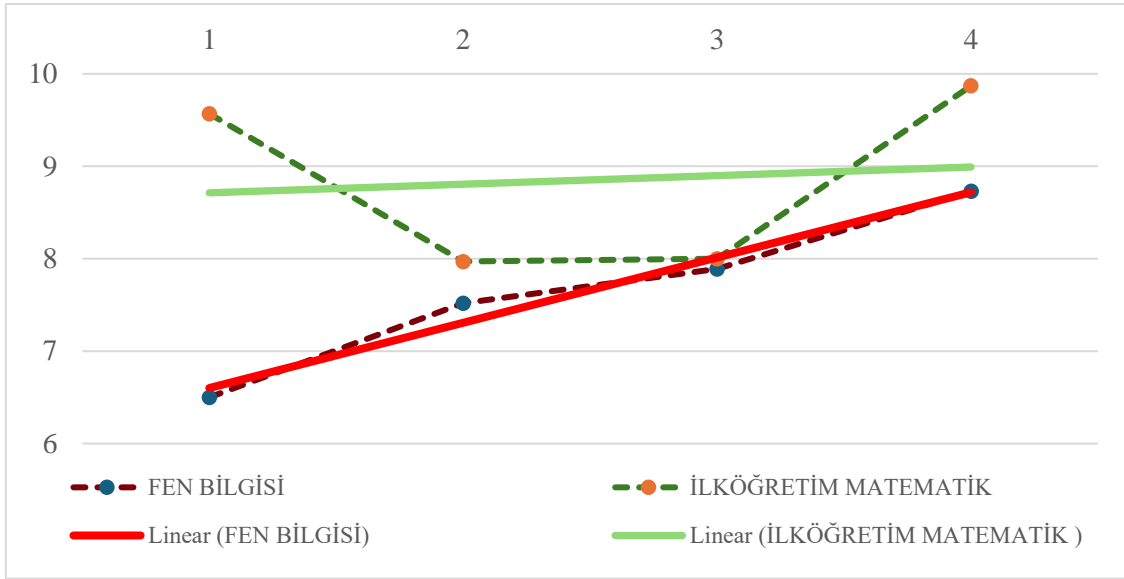
Kapsam geçerliği için fen bilgisi branşından iki ve matematik branşından bir uzman öğretmenin testin içeriğiyle ilgili olumlu görüşü ve Türkçe dalında alanında uzman bir öğretmenin dil ve anlatım açısından olumlu yöndeki görüşü alınmıştır. Bu yapılanlarla testin kapsam geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır.

OKBUKT'un güvenirlilik katsayısı (Cronbach's alpha [α]) 0,754 bulunmuştur. $0,754 > 0,6$ olduğundan OKBUKT'un güvenilir ve aynı zamanda yapısal olarak geçerli bir test olduğu söylenebilir (Cronbach, 1951; Nunnally, 1994, s.252; Kartal ve Bardakçı, 2018, s.39).

SPSS 29.0.1 üzerinde çalıştırılan Açımlayıcı Faktör Analizi' ne (Exploratory Factor Analysis) göre toplam varyansın %54,427'sini açıklayan 4 adet faktör çıkarılmıştır.

3. BULGULAR

Görsel 1.'de de görüleceği üzere fen bilgisi eğitimi programındaki öğrencilerin puanlarında sınıf düzeylerine göre alınan ortalamalarda düzenli bir artış eğilimi görülürken, ilköğretim matematik öğretmenliği için bu açıdan net bir artış eğilimi olduğu söylenememektedir.

Görsel 1. Bölümlerde alınan ortalama puanların sınıf seviyesine göre artış eğilimleri

Çizelge 3.'ten de anlaşılacağı üzere tüm sınıf düzeylerinde ilköğretim matematik öğretmen adayları fen bilgisi öğretmen adaylarından daha yüksek ortalama puanlar almışlardır.

Çizelge 3. Uygulama sonucunda bütün sınıflardan elde edilen puanların tanımlayıcı istatistikleri

Sınıf	Ortalama	n	Stan. Sap.
Fen-1	6,50	40	2,276
Fen-2	7,52	33	2,717
Fen-3	7,89	46	3,213
Fen-4	8,73	22	3,225
Mat-1	9,57	23	1,674
Mat-2	7,97	32	2,443
Mat-3	8,00	20	2,449
Mat-4	9,87	30	1,795
Toplam	8,11	246	2,734

Testin sayı duygusu bileşenleriyle ilintili olan maddelerin (2., 3., 5., 8. ve 13. maddeler) oluşturduğu yapının fen bilgisi öğretmen adaylarına kıyasla ilköğretim matematik öğretmenleri tarafından daha yüksek ortalama ile cevaplandığı görülmüştür.

İlgili analizde tüm sınıfların verilerinin dağılımının sola çarpık olduğu ve dolaylı olarak verilerin normal dağılım göstermediği anlaşılmıştır. Verilerimizin normal dağılım göstermediğine karar verdiğimizden, grupların aritmetik ortalamaları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı, parametrik olmayan (non-parametric test) testlerden Kruskal Wallis H testi ile test edilmiştir Kruskal-Wallis H testi için anlamlılık seviyesi $p < 0,05$ olduğundan araştırmada uygulanan bu testin anlamlılık düzeyi: $p < 0,001$ çıktığından, gruplar arası (sınıf düzeyleri arasında) anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2012).

Ardından tüm gruplar arasındaki ortaya çıkan farklılığın neden kaynaklı olduğunu belirlemek için post-hoc testinin uygulanması gerekmektedir. Çizelge 4.'te de görüldüğü üzere burada gruplar içinde ortalama puanlar arasındaki anlamlı farklılığın kaynağının ilköğretim matematik öğretmenliği 1. ve 4. (sınıf kod:5 ve sınıf kod:8) sınıfları olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4. Tamhane's T2 testine göre tüm gruplara ait çoklu karşılaştırmalar sonuçları

SINIF 1. grup	SINIF 2. grup	Ortalamalar Farkı	Anlamlılık Düzeyi ($p < 0,05$)
1	5	-3,065	< 0,001
	8	-3,367	< 0,001
2	5	-2,050	0,027
	8	-2,352	0,004
3	8	-1,975	0,028
6	8	-1,898	0,025

Yapılan daha detaylı inceleme sonucu fen bilgisi ve ilköğretim matematik öğretmenliği sınıflarının ortalama puanlarının da kendi içlerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir. Bunu Çizelge 5.'te görmekteyiz.

Çizelge 5. Tamhane's T2 Testi'ne göre bölümlere göre çoklu karşılaştırmalar sonuçları

	SINIF 1. grup	SINIF 2. grup	Ortalamalar Farkı	Anlamlılık Düzeyi ($< 0,05$)
Fen Bilgisi	1	4	-2,227	0,042
İlköğretim Matematik	5	6	1,596	0,034
	6	8	-1,898	0,005
	7	8	-1,867	0,037

Tablo 4'te görüldüğü üzere $p < 0,05$ düzeyinde fen bilgisi öğretmenliği için sadece 1. ve 4. sınıflar arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Şekil 1'de belirtilen puan ortalamaları arasındaki belirgin doğrusal ve sürekli artış eğilimiyle birlikte düşünüldüğünde bu bize, fen bilgisi öğretmenliği bölümüne girişten mezun olana kadarki süreçte uygulanan müfredat programının, öğretmen adaylarının büyüklük ve uzaklık kavramlarını kavrayışları üzerinde anlamlı bir olumlu etki oluşturduğunu göstermektedir.

İlköğretim matematik öğretmenliği bölümüne girişten mezun olana kadarki süreçte uygulanan müfredat programı, farklı sınıf seviyesinden gruplar arasında anlamlı farklılıklar oluştursa da sınıf seviyelerine göre OKBUKT'ta alınan toplam puan ortalamaları Şekil 1'de fen bilgisi öğretmenliğinde görüldüğü gibi belirgin bir doğrusal ve sürekli artış eğilimi göstermemektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Pilot çalışma öncesinde 17 soruluk hazırlanan ölçek, pilot çalışmanın ardından yapılan güvenilirlik-geçerlik çalışmaları sonucunda 13 soruluk “10’un Kuvvetlerinde Büyüklük ve Uzaklıklar Kavrama Testi” (OKBUKT) olarak son halini almıştır. Çalışmada veri toplama amacıyla bu kavrama testi, ölçme aracı olarak kullanılmıştır.

Analizler sonucunda; ilköğretim matematik öğretmenliği programında okuyan öğrencilerin, tüm sınıf seviyelerinde fen bilgisi öğretmenliği programında okuyan öğrencilerden daha yüksek ortalama puanlar aldığı tespit edilmiştir (Tablo 2). Bunun olası nedenlerinden birinin öğrencilerin aldıkları YKS yerleştirme puanlarının ilköğretim matematik öğretmenliği lehine 2021, 2022, 2023, 2024 daha yüksek oluşu olabilir.

Ayrıca; ilköğretim matematik öğretmenliği öğrencilerinin OKBUKT’ta fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinden daha yüksek ortalamalar almalarının nedeninin, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının fen bilgisi öğretmen adaylarından daha yüksek bir sayı duygusu (sayı hissi) profiline sahip olmasından kaynaklı olabileceği ortaya konmuştur.

Bölgelere girişte fen bilgisi ve ilköğretim matematik öğretmenlikleri öğrencilerin OKBUKT’tan aldıkları ortalama puanlarda ilköğretim matematik öğretmenliği lehine bariz bir fark görülürken her iki anabilim dalındaki alınan müfredata bağlı olarak 4 yıllık değişim evrelerinde fen bilgisi öğretmenliği Şekil 1’de görüleceği üzere ilköğretim matematik öğretmenliğine nazaran daha düzenli bir artış göstermektedir.

Sonuç olarak, bu bölümlere gelen öğrencilerin YKS sınavlarında daha yüksek puanlı öğrenciler olmasını sağlayacak teşvik ve önlemlerin alınmasının öğretmen yetiştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N., Sosyal bilimler için istatistik, Pegem Akademi/Ankara, 2012.
- [2] Cin, M. (2007). Alternative views of the solar system among Turkish students. *International Review of Education*, 53(1), <https://www.jstor.org/stable/27715340> (Erişim tarihi: 18.03.2023)
- [3] Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3). <https://doi.org/10.1007/BF02310555> (Erişim tarihi: 17.07.2024)
- [4] Eames, C. and Eames, R. (Directors). (1977). Powers of Ten: A Film Dealing with the Relative Size of Things in the Universe and the Effect of Adding Another Zero [Film]. USA: Pyramid Film & Video.
- [5] <https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.14.020108> (Erişim tarihi: 01.07.2024)
- [6] <https://www.bbc.co.uk/programmes/w3cswk2g> (Erişim tarihi: 10.07.2024)
- [7] <https://www.britannica.com/science/electron> (Erişim tarihi: 10.07.2024)
- [8] <https://www.matematiksel.org/dunyada-kac-kum-tanesi-vardir/> (Erişim tarihi: 10.07.2024)

- [9] Jones, M. G., Taylor, A. R., and Falvo, M. R., *Extreme science: from nano to galactic: Investigations for grades 6-12*, NSTA Press/USA, 2009.
- [10] Karasar, N., *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Akademik Yayıncılık/Ankara, 2022.
- [11] Kartal, M. ve Bardakçı S., *SPSS ve AMOS Uygulamalı örneklerle güvenirlik ve geçerlik analizleri*, Akademisyen Kitabevi/Ankara, 2018.
- [12] Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H., *Psychometric theory*, McGraw-Hill, Inc./ USA, 1994.
- [13] Rajpaul, V. M., Lindstrøm, C., Engel, M. C., Brendehaug, M. and Allie, S. (2018). Cross-sectional study of students' knowledge of sizes and distances of astronomical objects. *Physical Review Physics Education Research*, 14(2).
- [14] T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2018a). *Matematik Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Erişim adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329> (Erişim tarihi: 03.08.2023)
- [15] T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2018b). *Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Erişim adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325> (Erişim tarihi: 03.10.2023)
- [16] Türk, C., Şener, N. ve Kalkan, H. (2015). Pre-Service teachers' conceptions of specific astronomy concepts: a longitudinal investigation. *Journal of Social Science Studies*, 2(2). <http://dx.doi.org/10.5296/jsss.v2i2.7213>. (Erişim tarihi: 03.05.2023)